ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଦୀଘନିକାଯେ

ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗଅଭିନୱଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା

ଯୋ ଦେସେତ୍ୱାନ ସଦ୍ଧମ୍ମଂ, ଗମ୍ଭୀରଂ ଦୁଦ୍ଦସଂ ୱରଂ;

ଦୀଘଦସ୍ସୀ ଚିରଂ କାଲଂ, ପତିଟ୍ଠାପେସି ସାସନଂ।୧।

ୱିନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯେ ଛେକଂ, ମହାମତିଂ ମହାଦଯଂ;

ନତ୍ୱାନ ତଂ ସସଦ୍ଧମ୍ମଗଣଂ ଗାରୱଭାଜନଂ।୨।

ସଙ୍ଗୀତିତ୍ତଯମାରୁଳ୍ହା, ଦୀଘାଗମୱରସ୍ସ ଯା;

ସଂୱଣ୍ଣନା ଯା ଚ ତସ୍ସା, ୱଣ୍ଣନା ସାଧୁୱଣ୍ଣିତା। ୩।

ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲ- ଥେରେନେୱାଭିସଙ୍ଖତା;

ସମ୍ମା ନିପୁଣଗମ୍ଭୀର-ଦୁଦ୍ଦସତ୍ଥପ୍ପକାସନା।୪।

କାମଞ୍ଚ ସା ତଥାଭୂତା, ପରମ୍ପରାଭତା ପନ;

ପାଠତୋ ଅତ୍ଥତୋ ଚାପି, ବହୁପ୍ପମାଦଲେଖନା।୫।

ସଙ୍ଖେପତ୍ତା ଚ ସୋତୂହି, ସମ୍ମା ଞାତୁଂ ସୁଦୁକ୍କରା;

ତସ୍ମା ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀନଂ, ଯାଚନଂ ସମନୁସ୍ସରଂ।୬।

ଯୋ’ନେକସେତନାଗିନ୍ଦୋ, ରାଜା ନାନାରଟ୍ଠିସ୍ସରୋ;

ସାସନସୋଧନେ ଦଳ୍ହଂ, ସଦା ଉସ୍ସାହମାନସୋ।୭।

ତଂ ନିସ୍ସାଯ “ମମେସୋପି, ସତ୍ଥୁସାସନଜୋତନେ;

ଅପ୍ପେୱ ନାମୁପତ୍ଥମ୍ଭୋ, ଭୱେଯ୍ୟା”ତି ୱିଚିନ୍ତଯଂ।୮।

ୱଣ୍ଣନଂ ଆରଭିସ୍ସାମି, ସାଧିପ୍ପାଯମହାପଯଂ;

ଅତ୍ଥଂ ତମୁପନିସ୍ସାଯ, ଅଞ୍ଞଞ୍ଞାପି ଯଥାରହଂ।୯।

ଚକ୍କାଭିୱୁଡ୍ଢିକାମାନଂ, ଧୀରାନଂ ଚିତ୍ତତୋସନଂ;

ସାଧୁୱିଲାସିନିଂ ନାମ, ତଂ ସୁଣାଥ ସମାହିତାତି। ୧୦।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା

ନାନାନଯନିପୁଣଗମ୍ଭୀରୱିଚିତ୍ରସିକ୍ଖାପଦସଙ୍ଗହସ୍ସ ବୁଦ୍ଧାନୁବୁଦ୍ଧସଂୱଣ୍ଣିତସ୍ସ ସଦ୍ଧାୱହଗୁଣସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଦୀଘାଗମୱରସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରଦୁରନୁବୋଧତ୍ଥଦୀପକଂ ସଂୱଣ୍ଣନମିମଂ କରୋନ୍ତୋ ସକସମଯସମଯନ୍ତରଗହନଜ୍ଝୋଗାହନସମତ୍ଥୋ ମହାୱେଯ୍ୟାକରଣୋଯମାଚରିଯୋ ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯପଣାମପଯୋଜନାଦିୱିଧାନାନି କରୋନ୍ତୋ ପଠମଂ ତାୱ ରତନତ୍ତଯପଣାମଂ କାତୁଂ ''କରୁଣାସୀତଲହଦଯ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥ ଚ ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯପଣାମକରଣପ୍ପଯୋଜନଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ବହୁଧା ପପଞ୍ଚେନ୍ତି ଆଚରିଯା। ତଥା ହି ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି –

''ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ସତ୍ଥରି ପଣାମକରଣଂ ଧମ୍ମସ୍ସ ସ୍ୱାକ୍ଖାତଭାୱେନ ସତ୍ଥରି ପସାଦଜନନତ୍ଥଂ, ସତ୍ଥୁ ଚ ଅୱିତଥଦେସନଭାୱପ୍ପକାସନେନ ଧମ୍ମେ ପସାଦଜନନତ୍ଥଂ। ତଦୁଭଯପ୍ପସାଦା ହି ମହତୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସିଦ୍ଧି ହୋତୀ''ତି (ଧୀ ସ। ଟୀ। ୧-୧)।

ଅଥ ୱା ''ରତନତ୍ତଯପଣାମୱଚନଂ ଅତ୍ତନୋ ରତନତ୍ତଯପ୍ପସାଦସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ, ତଂ ପନ ୱିଞ୍ଞୂନଂ ଚିତ୍ତାରାଧନତ୍ଥଂ, ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଗାହଣତ୍ଥଂ, ତଂ ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିନିପ୍ଫାଦନତ୍ଥ''ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ''ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯୱନ୍ଦନା ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପଭୱନିସ୍ସଯୱିସୁଦ୍ଧିପଟିୱେଦନତ୍ଥଂ, ତଂ ପନ ଧମ୍ମସଂୱଣ୍ଣନାସୁ ୱିଞ୍ଞୂନଂ ବହୁମାନୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ, ତଂ ସମ୍ମଦେୱ ତେସଂ ଉଗ୍ଗହଣଧାରଣାଦିକ୍କମଲଦ୍ଧବ୍ବାଯ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ସବ୍ବହିତସୁଖନିପ୍ଫାଦନତ୍ଥ''ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ''ମଙ୍ଗଲଭାୱତୋ, ସବ୍ବକିରିଯାସୁ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଭାୱତୋ, ପଣ୍ଡିତେହି ସମାଚରିତଭାୱତୋ, ଆଯତିଂ ପରେସଂ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଆପଜ୍ଜନତୋ ଚ ସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ ରତନତ୍ତଯପଣାମକିରିଯା''ତି। ଅଥ ୱା ''ଚତୁଗମ୍ଭୀରଭାୱଯୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମୱିନଯଂ ସଂୱଣ୍ଣେତୁକାମସ୍ସ ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ଓଗାହନ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ପଞ୍ଞାୱେଯ୍ୟତ୍ତିଯସମନ୍ନାଗତସ୍ସାପି ମହନ୍ତଂ ଭଯଂ ସନ୍ତୱତି, ଭଯକ୍ଖଯାୱହଞ୍ଚେତଂ ରତନତ୍ତଯଗୁଣାନୁସ୍ସରଣଜନିତଂ ପଣାମପୂଜାୱିଧାନଂ, ତତୋ ଚ ସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ ରତନତ୍ତଯପଣାମକିରିଯା''ତି। ଅଥ ୱା ''ଅସତ୍ଥରିପି ସତ୍ଥାଭିନିୱେସସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଯଥାଭୂତଂ ସତ୍ଥରି ଏୱ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେ ସତ୍ଥୁସମ୍ଭାୱନତ୍ଥଂ, ଅସତ୍ଥରି ଚ ସତ୍ଥୁସମ୍ଭାୱନପରିଚ୍ଚଜାପନତ୍ଥଂ, 'ତଥାଗତପ୍ପୱେଦିତଂ ଧମ୍ମୱିନଯଂ ପରିଯାପୁଣିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଦହତୀ'ତି (ପାରା। ୧୯୫) ଚ ୱୁତ୍ତଦୋସପରିହରଣତ୍ଥଂ ସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ ପଣାମକିରିଯା''ତି। ଅଥ ୱା ''ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ପଣାମୱିଧାନେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାୱାଧିଗମାଯ ବୁଦ୍ଧଯାନଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ଉସ୍ସାହଜନନତ୍ଥଂ, ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ଚ ପଣାମୱିଧାନେନ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଭାୱାଧିଗମାଯ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଯାନଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ଉସ୍ସାହଜନନତ୍ଥଂ, ସଙ୍ଘସ୍ସ ଚ ପଣାମୱିଧାନେନ ପରମତ୍ଥସଙ୍ଘଭାୱାଧିଗମାଯ ସାୱକଯାନଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ଉସ୍ସାହଜନନତ୍ଥଂ ସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ ପଣାମକିରିଯା''ତି। ଅଥ ୱା ''ମଙ୍ଗଲାଦିକାନି ସତ୍ଥାନି ଅନନ୍ତରାଯାନି, ଚିରଟ୍ଠିତିକାନି, ବହୁମତାନି ଚ ଭୱନ୍ତୀତି ଏୱଂଲଦ୍ଧିକାନଂ ଚିତ୍ତପରିତୋସନତ୍ଥଂ ସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ ପଣାମକିରିଯା''ତି। ଅଥ ୱା ''ସୋତୁଜନାନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତପଣାମେନ ଅନନ୍ତରାଯେନ ଉଗ୍ଗହଣଧାରଣାଦିନିପ୍ଫାଦନତ୍ଥଂ ସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ ପଣାମକିରିଯା। ସୋତୁଜନାନୁଗ୍ଗହମେୱ ହି ପଧାନଂ କତ୍ୱା ଆଚରିଯେହି ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ଥୁତିପଣାମପରିଦୀପକାନି ୱାକ୍ୟାନି ନିକ୍ଖିପୀଯନ୍ତି, ଇତରଥା ୱିନାପି ତଂ ନିକ୍ଖେପଂ କାଯମନୋପଣାମେନେୱ ଯଥାଧିପ୍ପେତପ୍ପଯୋଜନସିଦ୍ଧିତୋ କିମେତେନ ଗନ୍ଥଗାରୱକରଣେନା''ତି ଚ ଏୱମାଦିନା। ମଯଂ ପନ ଇଧାଧିପ୍ପେତମେୱ ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସଯିସ୍ସାମ, ତସ୍ମା ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯପଣାମକରଣଂ ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଅନନ୍ତରାଯେନ ପରିସମାପନତ୍ଥନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇଦମେୱ ଚ ପଯୋଜନଂ ଆଚରିଯେନ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ''ଇତି ମେ ପସନ୍ନମତିନୋ ...ପେ... ତସ୍ସାନୁଭାୱେନା''ତି। ରତନତ୍ତଯପଣାମକରଣଞ୍ହି ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଅନନ୍ତରାଯେନ ପରିସମାପନତ୍ଥଂ ରତନତ୍ତଯପୂଜାଯ ପଞ୍ଞାପାଟୱଭାୱତୋ, ତାଯ ଚ ପଞ୍ଞାପାଟୱଂ ରାଗାଦିମଲୱିଧମନତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଯସ୍ମିଂ ମହାନାମ ସମଯେ ଅରିଯସାୱକୋ ତଥାଗତଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ନେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ରାଗପରିଯୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ଦୋସପରିଯୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ମୋହପରିଯୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ଉଜୁଗତମେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଚିତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୬।୧୦; ଅ। ନି। ୧୧।୧୧)।

ତସ୍ମା ରତନତ୍ତଯପୂଜାଯ ୱିକ୍ଖାଲିତମଲାଯ ପଞ୍ଞାଯ ପାଟୱସିଦ୍ଧି। ଅଥ ୱା ରତନତ୍ତଯପୂଜାଯ ପଞ୍ଞାପଦଟ୍ଠାନସମାଧିହେତୁତ୍ତା ପଞ୍ଞାପାଟୱଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଉଜୁଗତଚିତ୍ତୋ ଖୋ ପନ ମହାନାମ ଅରିଯସାୱକୋ ଲଭତି ଅତ୍ଥୱେଦଂ, ଲଭତି ଧମ୍ମୱେଦଂ, ଲଭତି ଧମ୍ମୋପସଂହିତଂ ପାମୋଜ୍ଜଂ, ପମୁଦିତସ୍ସ ପୀତି ଜାଯତି, ପୀତିମନସ୍ସ କାଯୋ ପସ୍ସମ୍ଭତି, ପସ୍ସଦ୍ଧକାଯୋ ସୁଖଂ ୱେଦଯତି, ସୁଖିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୬।୧୦; ଅ। ନି। ୧୧।

୧୧)।

ସମାଧିସ୍ସ ଚ ପଞ୍ଞାଯ ପଦଟ୍ଠାନଭାୱୋ ‘‘ସମାହିତୋ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୩।୫; ୪।୯୯; ୫।୧୦୭୧; ନେତ୍ତି। ୪୦; ପେଟକୋ। ୬୬; ମି। ପ। ୧୪) ୱୁତ୍ତୋୟେୱ। ତତୋ ଏୱଂ ପଟୁଭୂତାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଖେଦମଭିଭୁଯ୍ଯ ପଟିଞ୍ଞାତଂ ସଂୱଣ୍ଣନଂ ସମାପଯିସ୍ସତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ରତନତ୍ତଯପଣାମକରଣଞ୍ହି…ପେ… ପଞ୍ଞାପାଟୱଭାୱତୋ’’ତି। ଅଥ ୱା ରତନତ୍ତଯପୂଜାଯ ଆଯୁୱଣ୍ଣସୁଖବଲୱଡ୍ଢନତୋ ଅନନ୍ତରାୟେନ ପରିସମାପନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ରତନତ୍ତଯପଣାମେନ ହି ଆଯୁୱଣ୍ଣସୁଖବଲାନି ୱଡ୍ଢନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଅଭିୱାଦନସୀଲିସ୍ସ, ନିଚ୍ଚଂ ୱୁଡ୍ଢାପଚାଯିନୋ;

ଚତ୍ତାରୋ ଧମ୍ମା ୱଡ୍ଢନ୍ତି, ଆଯୁ ୱଣ୍ଣୋ ସୁଖଂ ବଲ’’ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୧୦୯);

ତତୋ ଆଯୁୱଣ୍ଣସୁଖବଲୱୁଦ୍ଧିଯା ହୋତ୍ୱେୱ କାରିଯନିଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ରତନତ୍ତଯପୂଜାଯ ଆଯୁ…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ରତନତ୍ତଯପୂଜାଯ ପଟିଭାନାପରିହାନାୱହତ୍ତା ଅନନ୍ତରାୟେନ ପରିସମାପନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅପରିହାନାୱହା ହି ରତନତ୍ତଯପୂଜା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ସତ୍ତିମେ ଭିକ୍ଖୱେ, ଅପରିହାନୀଯା ଧମ୍ମା, କତମେ ସତ୍ତ? ସତ୍ଥୁଗାରୱତା, ଧମ୍ମଗାରୱତା, ସଙ୍ଘଗାରୱତା, ସିକ୍ଖାଗାରୱତା, ସମାଧିଗାରୱତା, କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତତା, ସୋୱଚସ୍ସତା’’ତି (ଅ। ନି। ୭।୩୪) ତତୋ ପଟିଭାନାପରିହାନେନ ହୋତ୍ୱେୱ ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତପରିସମାପନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ରତନତ୍ତଯ…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ପସାଦୱତ୍ଥୂସୁ ପୂଜାଯ ପୁଞ୍ଞାତିସଯଭାୱତୋ ଅନନ୍ତରାୟେନ ପରିସମାପନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପୁଞ୍ଞାତିସଯା ହି ପସାଦୱତ୍ଥୂସୁ ପୂଜା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ପୂଜାରହେ ପୂଜଯତୋ, ବୁଦ୍ଧେ ଯଦିୱ ସାୱକେ;

ପପଞ୍ଚସମତିକ୍କନ୍ତେ, ତିଣ୍ଣସୋକପରିଦ୍ଦୱେ।

ତେ ତାଦିସେ ପୂଜଯତୋ, ନିବ୍ବୁତେ ଅକୁତୋଭଯେ;

ନ ସକ୍କା ପୁଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଖାତୁଂ, ଇମେତ୍ତମପି କେନଚୀ’’ତି। (ଖୁ। ପା। ୧୯୬; ଅପ। ୧।୧୦।୨);

ପୁଞ୍ଞାତିସଯୋ ଚ ଯଥାଧିପ୍ପେତପରିସମାପନୁପାଯୋ। ଯଥାହ –

‘‘ଏସ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ, ସବ୍ବକାମଦଦୋ ନିଧି;

ଯଂ ଯଦେୱାଭିପତ୍ଥେନ୍ତି, ସବ୍ବମେତେନ ଲବ୍ଭତୀ’’ତି। (ଖୁ। ପା। ୮।୧୦);

ଉପାୟେସୁ ଚ ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ହୋତ୍ୱେୱ କାରିଯନିଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପସାଦୱତ୍ଥୂସୁ…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ଏୱଂ ରତନତ୍ତଯପୂଜା ନିରତିସଯପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତସମ୍ବୁଦ୍ଧିଯା ଅପରିମେଯ୍ଯପ୍ପଭାୱୋ ପୁଞ୍ଞାତିସଯୋତି ବହୁୱିଧନ୍ତରାୟେପି ଲୋକସନ୍ନିୱାସେ ଅନ୍ତରାଯନିବନ୍ଧନସକଲସଂକିଲେସୱିଦ୍ଧଂସନାଯ ପହୋତି, ଭଯାଦିଉପଦ୍ଦୱଞ୍ଚ ନିୱାରେତି। ତସ୍ମା ସୁୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯପଣାମକରଣଂ ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଅନନ୍ତରାୟେନ ପରିସମାପନତ୍ଥନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି।

ଏୱଂ ପନ ସପଯୋଜନଂ ରତନତ୍ତଯପଣାମଂ କତ୍ତୁକାମୋ ବୁଦ୍ଧରତନମୂଲକତ୍ତା ସେସରତନାନଂ ପଠମଂ ତସ୍ସ ପଣାମଂ କାତୁମାହ – ‘‘କରୁଣାସୀତଲହଦଯଂ…ପେ… ଗତିୱିମୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ବୁଦ୍ଧରତନମୂଲକାନି ହି ଧମ୍ମସଙ୍ଘରତନାନି, ତେସୁ ଚ ଧମ୍ମରତନମୂଲକଂ ସଙ୍ଘରତନଂ, ତଥାଭାୱୋ ଚ ‘‘ପୁଣ୍ଣଚନ୍ଦୋ ୱିଯ ଭଗୱା, ଚନ୍ଦକିରଣନିକରୋ ୱିଯ ତେନ ଦେସିତୋ ଧମ୍ମୋ, ଚନ୍ଦକିରଣସମୁପ୍ପାଦିତପୀଣିତୋ ଲୋକୋ ୱିଯ ସଙ୍ଘୋ’’ତି ଏୱମାଦୀହି ଅଟ୍ଠକଥାଯମାଗତୌପମାହି ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଅଗ୍ଗୋତି କତ୍ୱା ପଠମଂ ବୁଦ୍ଧୋ, ତପ୍ପଭୱତୋ, ତଦୁପଦେସିତତୋ ଚ ତଦନନ୍ତରଂ ଧମ୍ମୋ, ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସାଧାରଣତୋ , ତଦାସେୱନତୋ ଚ ତଦନନ୍ତରଂ ସଙ୍ଘୋ ୱୁତ୍ତୋ। ‘‘ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ୱା ହିତେ ୱିନିଯୋଜକୋତି କତ୍ୱା ପଠମଂ ବୁଦ୍ଧୋ, ସବ୍ବସତ୍ତହିତତ୍ତା ତଦନନ୍ତରଂ ଧମ୍ମୋ, ହିତାଧିଗମାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ଅଧିଗତହିତୋ ଚାତି କତ୍ୱା ତଦନନ୍ତରଂ

ସଙ୍ଘୋ ୱୁତ୍ତୋ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାଗତନଯେନ ଅନୁପୁବ୍ବତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ବୁଦ୍ଧରତନପଣାମଞ୍ଚ କରୋନ୍ତୋ କେୱଲପଣାମତୋ ଥୋମନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋୱସାତିସଯୋତି ‘‘କରୁଣାସୀତଲହଦଯ’’ନ୍ତିଆଦିପଦେହି ଥୋମନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମତଂ ଦସ୍ସେତି। ଥୋମନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମେନ ହି ପଣାମେନ ସଦ୍ଧୁ ଗୁଣାତିସଯଯୋଗୋ, ତତୋ ଚସ୍ସ ଅନୁତ୍ତରୱନ୍ଦନୀଯଭାୱୋ, ତେନ ଚ ଅତ୍ତନୋ ପଣାମସ୍ସ ଖେତ୍ତଙ୍ଗତଭାୱୋ, ତେନ ଚସ୍ସ ଖେତ୍ତଙ୍ଗତସ୍ସ ପଣାମସ୍ସ ଯଥାଧିପ୍ପେତନିପ୍ଫତ୍ତିହେତୁଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋତି। ଥୋମନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଯସ୍ସା ସଂୱଣ୍ଣନଂ କତ୍ତୁକାମୋ, ସା ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନା କରୁଣାପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନାଯେୱ, ନ ୱିନଯଦେସନା ୱିଯ କରୁଣାପ୍ପଧାନା, ନାପି ଅଭିଧମ୍ମଦେସନା ୱିଯ ପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନାତି ତଦୁଭଯପ୍ପଧାନମେୱ ଥୋମନମାରଭତି। ଏସା ହି ଆଚରିଯସ୍ସ ପକତି, ଯଦିଦଂ ଆରମ୍ଭାନୁରୂପଥୋମନା। ତେନେୱ ଚ ୱିନଯଦେସନାଯ ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ‘‘ଯୋ କପ୍ପକୋଟୀହିପି…ପେ… ମହାକାରୁଣିକସ୍ସ ତସ୍ସା’’ତି (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) କରୁଣାପ୍ପଧାନଂ, ଅଭିଧମ୍ମଦେସନାଯ ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ‘‘କରୁଣା ୱିଯ…ପେ… ଯଥାରୁଚୀ’’ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧) ପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନଞ୍ଚ ଥୋମନମାରଦ୍ଧଂ। ୱିନଯଦେସନା ହି ଆସଯାଦିନିରପେକ୍ଖକେୱଲକରୁଣାଯ ପାକତିକସତ୍ତେନାପି ଅସୋତବ୍ବାରହଂ ସୁଣନ୍ତୋ, ଅପୁଚ୍ଛିତବ୍ବାରହଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୋ, ଅୱତ୍ତବ୍ବାରହଞ୍ଚ ୱଦନ୍ତୋ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେସୀତି କରୁଣାପ୍ପଧାନା। ତଥା ହି ଉକ୍କଂସପରିଯନ୍ତଗତହିରୋତ୍ତପ୍ପୋପି ଭଗୱା ଲୋକିଯସାଧୁଜନେହିପି ପରିହରିତବ୍ବାନି ‘‘ସିଖରଣୀ, ସମ୍ଭିନ୍ନା’’ତିଆଦିୱଚନାନି, (ପାରା। ୧୮୫) ଯଥାପରାଧଞ୍ଚ ଗରହୱଚନାନି ମହାକରୁଣାସଞ୍ଚୋଦିତମାନସୋ ମହାପରିସମଜ୍ଝେ ଅଭାସି, ତଂତଂସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତି କାରଣାପେକ୍ଖାଯ ଚ ୱେରଞ୍ଜାଦୀସୁ ସାରୀରିକଂ ଖେଦମନୁଭୋସି। ତସ୍ମା କିଞ୍ଚାପି ଭୂମନ୍ତରପଚ୍ଚଯାକାରସମଯନ୍ତରକଥାନଂ ୱିଯ ୱିନଯପଞ୍ଞତ୍ତିଯାପି ସମୁଟ୍ଠାପିକା ପଞ୍ଞା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତାଯ ଅତିସଯକିଚ୍ଚୱତୀ, କରୁଣାଯ କିଚ୍ଚଂ ପନ ତତୋପି ଅଧିକନ୍ତି ୱିନଯଦେସନାଯ କରୁଣାପ୍ପଧାନତା ୱୁତ୍ତା। କରୁଣାବ୍ୟାପାରାଧିକତାଯ ହି ଦେସନାଯ କରୁଣାପଧାନତା, ଅଭିଧମ୍ମଦେସନା ପନ କେୱଲପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନା ପରମତ୍ଥଧମ୍ମାନଂ ଯଥାସଭାୱପଟିୱେଧସମତ୍ଥାଯ ପଞ୍ଞାଯ ତତ୍ଥ ସାତିସଯପ୍ପୱତ୍ତିତୋ। ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନା ପନ କରୁଣାପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନା ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ଆସଯାନୁସଯାଧିମୁତ୍ତିଚରିତାଦିଭେଦପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନସମତ୍ଥାଯ ପଞ୍ଞାଯ ସତ୍ତେସୁ ଚ ମହାକରୁଣାଯ ତତ୍ଥ ସାତିସଯପ୍ପୱତ୍ତିତୋ। ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ ହି ମହାକରୁଣାଯ ସମାପତ୍ତିବହୁଲୋ ୱିନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେ ତଦଜ୍ଝାସଯାନୁଲୋମେନ ଗମ୍ଭୀରମତ୍ଥପଦଂ ପତିଟ୍ଠପେସି। ତସ୍ମା ଆରମ୍ଭାନୁରୂପଂ କରୁଣାପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନମେୱ ଥୋମନଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଅଯମେତ୍ଥ ସମୁଦାଯତ୍ଥୋ।

ଅଯଂ ପନ ଅୱଯୱତ୍ଥୋ – କିରତୀତି କରୁଣା, ପରଦୁକ୍ଖଂ ୱିକ୍ଖିପତି ପଚ୍ଚଯୱେକଲ୍ଲକରଣେନ ଅପନେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖିତେସୁ ୱା କିରିଯତି ପସାରିଯତୀତି କରୁଣା। ଅଥ ୱା କିଣାତୀତି କରୁଣା, ପରଦୁକ୍ଖେ ସତି କାରୁଣିକଂ ହିଂସତି ୱିବାଧତି, ପରଦୁକ୍ଖଂ ୱା ୱିନାସେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପରଦୁକ୍ଖେ ସତି ସାଧୂନଂ କମ୍ପନଂ ହଦଯଖେଦଂ କରୋତୀତି ୱା କରୁଣା। ଅଥ ୱା କମିତି ସୁଖଂ, ତଂ ରୁନ୍ଧତୀତି କରୁଣା। ଏସା ହି ପରଦୁକ୍ଖାପନଯନକାମତାଲକ୍ଖଣା ଅତ୍ତସୁଖନିରପେକ୍ଖତାଯ କାରୁଣିକାନଂ ସୁଖଂ ରୁନ୍ଧତି ୱିବନ୍ଧତୀତି, ସଦ୍ଦତ୍ଥ ସଦ୍ଦସତ୍ଥାନୁସାରେନ ପଦନିପ୍ଫତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଉଣ୍ହାଭିତତ୍ତେହି ସେୱୀଯତୀତି ସୀତଂ, ଉଣ୍ହାଭିସମନଂ। ତଂ ଲାତି ଗଣ୍ହାତୀତି ସୀତଲଂ, ‘‘ଚିତ୍ତଂ ୱା ତେ ଖିପିସ୍ସାମି, ହଦଯଂ ୱା ତେ ଫାଲେସ୍ସାମୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୬; ସୁ। ନି। ଆଳୱକସୁତ୍ତ) ଏତ୍ଥ ଉରୋ ‘‘ହଦଯ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ୱକ୍କଂ ହଦଯ’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୧୧୦; ୨। ୧୧୪; ୩।୧୫୪) ଏତ୍ଥ ହଦଯୱତ୍ଥୁ, ‘‘ହଦଯା ହଦଯଂ ମଞ୍ଞେ ଅଞ୍ଞାଯ ତଚ୍ଛତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୬୩) ଏତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ, ଇଧାପି ଚିତ୍ତମେୱ ଅବ୍ଭନ୍ତରଟ୍ଠେନ ହଦଯଂ। ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ ୱା ହରତୀତି ହଦଯଂ, ର-କାରସ୍ସ ଦ-କାରଂ କତ୍ୱାତି ନେରୁତ୍ତିକା। କରୁଣାଯ ସୀତଲଂ ହଦଯମସ୍ସାତି କରୁଣାସୀତଲହଦଯୋ, ତଂ କରୁଣାସୀତଲହଦଯଂ।

କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ପରେସଂ ହିତୋପସଂହାରସୁଖାଦିଅପରିହାନିଚ୍ଛାନସଭାୱତାଯ, ବ୍ୟାପାଦାଦୀନଂ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକତାଯ ଚ ସତ୍ତସନ୍ତାନଗତସନ୍ତାପୱିଚ୍ଛେଦନାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା ମେତ୍ତାମୁଦିତାନମ୍ପି ଚିତ୍ତସୀତଲଭାୱକାରଣତା ଉପଲବ୍ଭତି, ତଥାପି ପରଦୁକ୍ଖାପନଯନାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା ପରୂପତାପାସହନରସା ଅୱିହିଂସାଭୂତା କରୁଣାୱ ୱିସେସେନ ଭଗୱତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧି ୱିଯ ସୀତିଭାୱନିମିତ୍ତନ୍ତି ତସ୍ସାଯେୱ ଚିତ୍ତସୀତଲଭାୱକାରଣତା ୱୁତ୍ତା। କରୁଣାମୁଖେନ ୱା ମେତ୍ତାମୁଦିତାନମ୍ପି ହଦଯସୀତଲଭାୱକାରଣତା ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ସବ୍ବତ୍ଥ ନିରୱସେସତ୍ଥୋ ଉପଦିସୀଯତି, ପଧାନସହଚରଣାୱିନାଭାୱାଦିନଯେହିପି ଯଥାଲବ୍ଭମାନଂ ଗଯ୍ହମାନତ୍ତା। ଅପିଚେତ୍ଥ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଛଅସାଧାରଣଞ୍ଞାଣପରିଯାପନ୍ନତାଯ ଅସାଧାରଣଞ୍ଞାଣୱିସେସନିବନ୍ଧନଭୂତା ସାତିସଯଂ, ନିରୱସେସଞ୍ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ ସୱିସଯବ୍ୟାପିତାଯ ମହାକରୁଣାଭାୱମୁପଗତା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣସାତିସଯଭାୱପ୍ପତ୍ତା କରୁଣାୱ ହଦଯସୀତଲତ୍ତହେତୁଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା। ଅଥ ୱା ସତିପି ମେତ୍ତାମୁଦିତାନଂ ପରେସଂ ହିତୋପସଂହାରସୁଖାଦିଅପରିହାନିଚ୍ଛାନସଭାୱତାଯ ସାତିସଯେ ହଦଯସୀତଲଭାୱନିବନ୍ଧନତ୍ତେ ସକଲବୁଦ୍ଧଗୁଣୱିସେସକାରଣତାଯ ତାସମ୍ପି କାରଣନ୍ତି କରୁଣାଯ ଏୱ ହଦଯସୀତଲଭାୱକାରଣତା ୱୁତ୍ତା। କରୁଣାନିଦାନା ହି ସବ୍ବେପି ବୁଦ୍ଧଗୁଣା।
କରୁଣାନୁଭାୱନିବ୍ବାପିଯମାନସଂସାରଦୁକ୍ଖସନ୍ତାପସ୍ସ ହି ଭଗୱତୋ ପରଦୁକ୍ଖାପନଯନକାମତାଯ ଅନେକାନିପି କପ୍ପାନମସଙ୍ଖେଯ୍ୟାନି ଅକିଲନ୍ତରୂପସ୍ସେୱ

ନିରୱସେସବୁଦ୍ଧକରଧମ୍ମସମ୍ଭରଣନିରତସ୍ସ ସମଧିଗତଧମ୍ମାଧିପତେୟ୍ୟସ୍ସ ଚ ସନ୍ନିହିତେସୁପି ସତ୍ତସଙ୍ଘାତସମୁପନୀତହଦୟୂପତାପନିମିତ୍ତେସୁ ନ ଈସକମ୍ପି ଚିତ୍ତସୀତିଭାୱସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତମହୋସୀତି। ତୀସୁ ଚେତ୍ଥ ୱିକପ୍ପେସୁ ପଠମେ ୱିକପ୍ପେ ଅୱିସେସଭୂତା ବୁଦ୍ଧଭୂମିଗତା, ଦୁତିୟେ ତଥେୱ ମହାକରୁଣାଭାୱୂପଗତା, ତତିୟେ ପଠମାଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାୟ ତୀସୁପି ଅୱତ୍ଥାସୁ ପୱତ୍ତା ଭଗୱତୋ କରୁଣା ସଙ୍ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପଜାନାତୀତି ପଞ୍ଞା, ୟଥାସଭାୱଂ ପକାରେହି ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଞପେତୀତି ୱା ପଞ୍ଞା, ତଂ ତଦତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସାୟେୱ ଞେୟ୍ୟାୱରଣପ୍ପହାନତୋ ପକାରେହି ଧମ୍ମସଭାୱଜୋତନଟ୍ଠେନ ପଜ୍ଜୋତୋତି ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୋ। ପଞ୍ଞୱତୋ ହି ଏକପଲ୍ଲଙ୍କେନପି ନିସିନ୍ନସ୍ସ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁ ଏକପଜ୍ଜୋତା ହୋତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା ''ଚତ୍ତାରୋମେ ଭିକ୍ଖୱେ, ପଜ୍ଜୋତା। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? ଚନ୍ଦପଜ୍ଜୋତୋ, ସୂରିୟପଜ୍ଜୋତୋ, ଅଗ୍ଗିପଜ୍ଜୋତୋ, ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୋ, ଇମେ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଚତ୍ତାରୋ ପଜ୍ଜୋତା। ଏତଦଗ୍ଗଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ଇମେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ପଜ୍ଜୋତାନଂ ୟଦିଦଂ ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୋ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୧୪୫)। ତେନ ୱିହତୋ ୱିସେସେନ ସମୁଗ୍ଘାଟିତୋତି ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୱିହତୋ, ୱିସେସତା ଚେତ୍ଥ ଉପରି ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ମୁୟ୍ହନ୍ତି ତେନ, ସୟଂ ୱା ମୁୟ୍ହତି, ମୁୟ୍ହନମତ୍ତମେୱ ୱା ତନ୍ତି ମୋହୋ, ଅୱିଜ୍ଜା। ସ୍ୱେୱ ୱିସୟସଭାୱପଟିଚ୍ଛାଦନତୋ ଅନ୍ଧକାରସରିକ୍ଖତାୟ ତମୋ ୱିୟାତି ମୋହତମୋ। ସତିପି ତମସଦ୍ଦସ୍ସ ସଦିସକପ୍ପନମନ୍ତରେନ ଅୱିଜ୍ଜାୱାଚକତ୍ତେ ମୋହସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେନ ତବ୍ବିସେସକତାୱେତ୍ଥ ୟୁତ୍ତାତି ସଦିସକପ୍ପନା। ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୱିହତୋ ମୋହତମୋ ୟସ୍ସାତି ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୱିହତମୋହତମୋ, ତଂ ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୱିହତମୋହତମଂ।

ନନୁ ଚ ସବ୍ବେସମ୍ପି ଖୀଣାସୱାନଂ ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତେନ ଅୱିଜ୍ଜନ୍ଧକାରୱିହତତା ସମ୍ଭୱତି, ଅଥ କସ୍ମା ଅଞ୍ଞସାଧାରଣୱିସେସଗୁଣେନ ଭଗୱତୋ ଥୋମନା ୱୁତ୍ତାତି? ସୱାସନପ୍ପହାନେନ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣୱିସେସତାସମ୍ଭୱତୋ। ସବ୍ବେସମ୍ପି ହି ଖୀଣାସୱାନଂ ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତହତାୱିଜ୍ଜନ୍ଧକାରତ୍ତେପି ସତି ସଦ୍ଧାଧିମୁତ୍ତେହି ୱିୟ ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତାନଂ ସାୱକପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧେହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ସୱାସନପ୍ପହାନେନ କିଲେସପ୍ପହାନସ୍ସ ୱିସେସୋ ୱିଜ୍ଜତେୱାତି। ଅଥ ୱା ପରୋପଦେସମନ୍ତରେନ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଅୱିଜ୍ଜନ୍ଧକାରୱିଗମସ୍ସ ନିପ୍ଫାଦିତତ୍ତା (ନିବ୍ବତ୍ତିତତ୍ତା ମ। ନି। ଟୀ। ୧।୧), ତତ୍ଥ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାୟ ବଲେସୁ ଚ ୱସୀଭାୱସ୍ସ ସମଧିଗତତ୍ତା, ପରସନ୍ତତିୟଞ୍ଚ ଧମ୍ମଦେସନାତିସୟାନୁଭାୱେନ ସମ୍ମଦେୱ ତସ୍ସ ପୱତ୍ତିତତ୍ତା, ଭଗୱାୟେୱ ୱିସେସତୋ ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୱିହତମୋହତମଭାୱେନ ଥୋମେତବ୍ବୋତି। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତପଦେନ ସସନ୍ତାନଗତମୋହୱିଧମନା ପଟିୱେଧପଞ୍ଞା ଚେୱ ପରସନ୍ତାନଗତମୋହୱିଧମନା ଦେସନାପଞ୍ଞା ଚ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ, ଏକସେସନୟେନ ୱା ସଙ୍ଗହିତା। ନ ତୁ ପୁରିମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ୱିୟ ପଟିୱେଧପଞ୍ଞାୟେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅପରୋ ନୟୋ – ଭଗୱତୋ ଞାଣସ୍ସ ଞେୟ୍ୟପରିୟନ୍ତିକତ୍ତା ସକଲଞେୟ୍ୟଧମ୍ମସଭାୱାୱବୋଧନସମତ୍ଥେନ ଅନାୱରଣଞାଣସଙ୍ଖାତେନ ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତେନ ସକଲଞେୟ୍ୟଧମ୍ମସଭାୱଚ୍ଛାଦକମୋହତମସ୍ସ ୱିହତତ୍ତା ଅନାୱରଣଞାଣଭୂତେନ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୱିହତମୋହତମଭାୱେନ ଭଗୱତୋ ଥୋମନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ମୋହତମୱିଧମନନ୍ତେ ଅଧିଗତତ୍ତା ଅନାୱରଣଞାଣଂ କାରଣୂପଚାରେନ ସସନ୍ତାନେ ମୋହତମୱିଧମନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଭିନୀହାରସମ୍ପତ୍ତିୟା ସୱାସନପ୍ପହାନମେୱ ହି କିଲେସାନଂ ଞେୟ୍ୟାୱରଣପ୍ପହାନନ୍ତି, ପରସନ୍ତାନେ ପନ ମୋହତମୱିଧମନସ୍ସ କାରଣଭାୱତୋ ଫଲୂପଚାରେନ ଅନାୱରଣଞାଣମେୱ ମୋହତମୱିଧମନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅନାୱରଣଞାଣନ୍ତି ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ, ୟେନ ଧମ୍ମଦେସନାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନି କରୋତି। ତଦିଦଞ୍ହି ଞାଣଦ୍ୱୟଂ ଅତ୍ଥତୋ ଏକମେୱ। ଅନୱସେସସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତସମ୍ମୁତିଧମ୍ମାରମ୍ମଣତାୟ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ତତ୍ଥାୱରଣାଭାୱତୋ ନିସ୍ସଙ୍ଗଚାରମୁପାଦାୟ ଅନାୱରଣଞାଣନ୍ତି, ୱିସୟପ୍ପୱତ୍ତିମୁଖେନ ପନ ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦ୍ୱିଧା କତ୍ୱା ଛଳସାଧାରଣଞାଣଭେଦେ ୱୁତ୍ତଂ।

କିଂ ପନେତ୍ଥ କାରଣଂ ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଗ୍ଘାତୋୟେୱେକୋ ପହାନସମ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଭଗୱତୋ ଥୋମନାୟ ଗୟ୍ହତି, ନ ପନ ସାତିସୟଂ ନିରୱସେସକିଲେସପ୍ପହାନନ୍ତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ତପ୍ପହାନୱଚନେନେୱ ହି ତଦେକଟ୍ଠତାୟ ସକଲସଂକିଲେସସମୁଗ୍ଘାତସ୍ସ ଜୋତିତଭାୱତୋ ନିରୱସେସକିଲେସପ୍ପହାନମେତ୍ଥ ଗୟ୍ହତି। ନ ହି ସୋ ସଂକିଲେସୋ ଅତ୍ଥି, ୟୋ ନିରୱସେସାୱିଜ୍ଜାସମୁଗ୍ଘାତନେନ ନ ପହୀୟତୀତି। ଅଥ ୱା ସକଲକୁସଲଧମ୍ମୁପ୍ପତ୍ତିୟା, ସଂସାରନିୱତ୍ତିୟା ଚ ୱିଜ୍ଜା ୱିୟ ନିରୱସେସାକୁସଲଧମ୍ମୁପ୍ପତ୍ତିୟା, ସଂସାରପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଚ ଅୱିଜ୍ଜାୟେୱ ପଧାନକାରଣନ୍ତି ତବ୍ବିଘାତୱଚନେନେୱ ସକଲସଂକିଲେସସମୁଗ୍ଘାତୱଚନସିଦ୍ଧିତୋ ସୋୟେୱେକୋ ଗୟ୍ହତୀତି। ଅଥ ୱା ସକଲସଂକିଲେସଧମ୍ମାନଂ ମୁଦ୍ଧଭୂତତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜାୟ ତଂ ସମୁଗ୍ଘାତୋୟେୱେକୋ ଗୟ୍ହତି। ୟଥାହ –

''ଅୱିଜ୍ଜା ମୁଦ୍ଧାତି ଜାନାହି, ୱିଜ୍ଜା ମୁଦ୍ଧାଧିପାତିନୀ;

ସଦ୍ଧାସତିସମାଧୀହି, ଛନ୍ଦୱୀରିୟେନ ସଂୟୁତା''ତି। (ସୁ। ନି। ୧୦୩୨; ଚୂଳ। ନି। ୫୧);

ସନରାମରଲୋକଗରୁନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ ପଠମପକତିଯା ଅୱିଭାଗେନ ସତ୍ତୋପି ନରୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଇଧ ପନ ଦୁତିଯପକତିଯା ମନୁଜପୁରିସୋଯେୱ, ଇତରଥା ଲୋକସଦ୍ଦସ୍ସ ଅୱତ୍ତବ୍ବତା ସିଯା। ''ଯଥା ହି ପଠମପକତିଭୂତୋ ସତ୍ତୋ ଇତରାଯ ପକତିଯା ସେଟ୍ଠତ୍ତା ପୁରେ ଉଚ୍ଚଟ୍ଠାନେ ସେତି ପୱତ୍ତତୀତି ପୁରିସୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ଜେଟ୍ଠଭାୱଂ ନେତୀତି ନରୋତି। ପୁତ୍ତଭାତୁଭୂତୋପି ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ମାତୁଜେଟ୍ଠଭଗିନୀନଂ ପିତୁଟ୍ଠାନେ ତିଟ୍ଠତି, ପଗେୱ ଭତ୍ତୁଭୂତୋ ଇତରାସ''ନ୍ତି (ୱି। ଅଟ୍ଠ। ୪୩-୪୬) ନାୱୱିମାନୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏକସେସପ୍ପକପ୍ପନେନ ପୁଥୁୱଚନନ୍ତୱିଗ୍ଗହେନ ୱା ନରା, ମରଣଂ ମରୋ, ସୋ ନତ୍ଥି ଯେସନ୍ତି ଅମରା, ସହ ନରେହି, ଅମରେହି ଚାତି ସନରାମରୋ।ଗରତି ଉଗ୍ଗଚ୍ଛତି ଉଗ୍ଗତୋ ପାକଟୋ ଭୱତୀତି ଗରୁ, ଗରସଦ୍ଦୋ ହି ଉଗ୍ଗମେ। ଅପିଚ ପାସାଣଚ୍ଛତ୍ତଂ ୱିଯ ଭାରିଯଟ୍ଠେନ ''ଗରୂ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ମାତାପିତାଚରିଯେସୁ , ଦୁଜ୍ଜରେ ଅଲହୁମ୍ହି ଚ;

ମହନ୍ତେ ଚୁଗ୍ଗତେ ଚେୱ, ନିଚ୍ଛେକାଦିକରେସୁ ଚ;

ତଥା ୱଣ୍ଣୱିସେସେସୁ, ଗରୁସଦ୍ଦୋ ପୱତ୍ତତି।

ଇଧ ପନ ସବ୍ବଲୋକାଚରିଯେ ତଥାଗତେ। କେଚି ପନ ''ଗରୁ, ଗୁରୂତି ଚ ଦ୍ୱିଧା ଗହେତ୍ୱା ଭାରିଯୱାଚକତ୍ତେ ଗରୁସଦ୍ଦୋ, ଆଚରିଯୱାଚକତ୍ତେ ତୁ ଗୁରୁସଦ୍ଦୋ''ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ଗହେତବ୍ବଂ। ପାଳିଇୱିସଯେ ହି ସବ୍ବେସମ୍ପି ଯଥାୱୁତ୍ତାନମତ୍ଥାନଂ ୱାଚକତ୍ତେ ଗରୁସଦ୍ଦୋଯେୱିଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ଅକାରସ୍ସ ଆକାରଭାୱେନ ''ଗାରୱ''ନ୍ତି ତଦ୍ଧିତନ୍ତପଦସ୍ସ ସୱୁଦ୍ଧିକସ୍ସ ଦସ୍ସନତୋ। ସକ୍କତଭାସାୱିସଯେ ପନ ଗୁରୁସଦ୍ଦୋଯେୱିଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ଉକାରସ୍ସ ୱୁଦ୍ଧିଭାୱେନ ଅଞ୍ଞଥା ତଦ୍ଧିତନ୍ତପଦସ୍ସ ଦସ୍ସନତୋତି। ସନରାମରୋ ଚ ସୋ ଲୋକୋ ଚାତି ସନରାମରଲୋକୋ, ତସ୍ସ ଗରୂତି ତଥା, ତଂ ସନରାମରଲୋକଗରୁଂ।''ସନରମରୂଲୋକଗରୁ''ନ୍ତିପି ପଠନ୍ତି, ତଦପି ଅରିଯାଗାଥତ୍ତା ୱୁତ୍ତିଲକ୍ଖଣତୋ, ଅତ୍ଥତୋ ଚ ଯୁତ୍ତମେୱ। ଅତ୍ଥତୋ ହି ଦୀଘାଯୁକାପି ସମାନା ଯଥାପରିଚ୍ଛେଦଂ ମରଣସଭାୱତ୍ତା ମରୂତି ଦେୱା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଏତେନ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ୱିଯ ତଦୱସିଟ୍ଠସତ୍ତାନମ୍ପି ଯଥାରହଂ ଗୁଣୱିସେସାୱହତାଯ ଭଗୱତୋ ଉପକାରକତଂ ଦସ୍ସେତି। ନନୁ ଚେତ୍ଥ ଦେୱମନୁସ୍ସା ପଧାନଭୂତା, ଅଥ କସ୍ମା ତେସଂ ଅପ୍ପଧାନତା ନିଦ୍ଦିସୀଯତୀତି? ଅତ୍ଥତୋ ପଧାନତାଯ ଗହେତବ୍ବତ୍ତା। ଅଞ୍ଞୋ ହି ସଦ୍ଦକ୍କମୋ, ଅଞ୍ଞୋ ଅତ୍ଥକ୍କମୋତି ସଦ୍ଦକ୍କମାନୁସାରେନ ପଧାନାପଧାନଭାୱୋ ନ ଚୋଦେତବ୍ବୋ। ଏଦିସେସୁ ହି ସମାସପଦେସୁ ପଧାନମ୍ପି ଅପ୍ପଧାନଂ ୱିଯ ନିଦ୍ଦିସୀଯତି ଯଥା ତଂ ''ସରାଜିକାଯ ପରିସାଯା''ତି, ତସ୍ମା ସବ୍ବତ୍ଥ ଅତ୍ଥତୋୱ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଗୱେସିତବ୍ବୋ, ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନମତ୍ତେନ। ଯଥାହୁ ପୋରାଣା –

''ଅତ୍ଥଞ୍ହି ନାଥୋ ସରଣଂ ଅୱୋଚ,

ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଲୋକହିତୋ ମହେସି।

ତସ୍ମା ଅକତ୍ୱା ରତିମକ୍ଖରେସୁ,

ଅତ୍ଥେ ନିୱେସେଯ୍ୟ ମତିଂ ମତିମା''ତି। (କଙ୍ଖା। ଅଟ୍ଠ। ପଠମପାରାଜିକକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା);

କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ସତ୍ତସଙ୍ଖାରଭାଜନୱସେନ ତିୱିଧୋ ଲୋକୋ, ଗରୁଭାୱସ୍ସ ପନ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ଗରୁକରଣସମତ୍ଥସ୍ସେୱ ଯୁଜ୍ଜନତୋ ସତ୍ତଲୋକୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ସୋ ହି ଲୋକୀଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୁଞ୍ଞାପୁଞ୍ଞାନି , ତବ୍ବିପାକୋ ଚାତି ଲୋକୋ, ଦସ୍ସନତ୍ଥେ ଚ ଲୋକସଦ୍ଦମିଚ୍ଛନ୍ତି ସଦ୍ଦୱିଦୂ। ଅମରଗ୍ଗହଣେନ ଚେତ୍ଥ ଉପପତ୍ତିଦେୱା ଅଧିପ୍ପେତା। ଅପରୋ ନଯୋ – ସମୂହତ୍ଥୋ ଏତ୍ଥ ଲୋକସଦ୍ଦୋ ସମୁଦାଯୱସେନ ଲୋକୀଯତି ପଞ୍ଞାପୀଯତୀତି କତ୍ୱା। ସହ ନରେହୀତି ସନରା, ତେଯେୱ ଅମରାତି ସନରାମରା, ତେସଂ ଲୋକୋ ତଥା, ପୁରିମନଯେନେୱ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅମରସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଉପପତ୍ତିଦେୱା ୱିଯ ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱାପି ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ତେପି ହି ପରମତ୍ଥତୋ ମରଣାଭାୱତୋ ଅମରା। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ନରାମରାନମେୱ ଗହଣଂ ଉକ୍କଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସୱସେନ ଯଥା ''ସତ୍ଥା ଦେୱମନୁସ୍ସାନ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୫୭, ୨୫୫)। ତଥା ହି ସବ୍ବାନତ୍ଥପରିହାନପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ନିରୱସେସହିତସୁଖୱିଧାନତପ୍ପରାଯ ନିରତିସଯାଯ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା, ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ପଜାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତମୁପକାରିତାଯ ଅପରିମିତନିରୁପମପ୍ପଭାୱଗୁଣସମଙ୍ଗିତାଯ ଚ ସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମୋ ଭଗୱା ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଉତ୍ତମମନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ ଗାରୱଟ୍ଠାନନ୍ତି। କାମଞ୍ଚ ଇତ୍ଥୀନମ୍ପି ତଥାଉପକାରତ୍ତା ଭଗୱା ଗରୁଯେୱ, ପଧାନଭୂତଂ ପନ ଲୋକଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପୁରିସଲିଙ୍ଗେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନେରୁତ୍ତିକା ପନ ଅୱିସେସନିଚ୍ଛିତଟ୍ଠାନେ ତଥା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠମିଚ୍ଛନ୍ତି ଯଥା ''ନରା ନାଗା ଚ ଗନ୍ଧବ୍ବା, ଅଭିୱାଦେତ୍ୱାନ

ପଙ୍କମୁ’’ନ୍ତି (ଅପ। ୧।୧।୪୮)। ତଥା ଚାହୁ –

‘‘ନପୁଂସକେନ ଲିଙ୍ଗେନ, ସଦ୍ଦୋଦାହୁ ପୁମେନ ୱା;

ନିଦ୍ଦିସ୍ସତୀତି ଞାତବ୍ବମତ୍ତୱିସେସତ୍ତୱିନିଚ୍ଛିତେ’’ତି।

ୱନ୍ଦେତି ଏତ୍ଥ ପନ –

ୱତ୍ତମାନାୟ ପଞ୍ଚମ୍ଯଂ, ସତ୍ତମ୍ୟଞ୍ଚ ୱିଭତ୍ତିୟଂ;

ଏତେସୁ ତୀସୁ ଠାନେସୁ, ୱନ୍ଦେସଦ୍ଦୋ ପୱତ୍ତତି।

ଇଧ ପନ ୱତ୍ତମାନାୟଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତାସମସନ୍ତୱତୋ। ତତ୍ଥ ଚ ଉତ୍ତମପୁରିସୱସେନତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ ‘‘ଅହଂ ୱନ୍ଦାମୀ’’ତି। ନମନଥୁତିୟତ୍ଥେସୁ ଚ ୱନ୍ଦସଦ୍ଦମିଚ୍ଛନ୍ତି ଆଚରିୟା, ତେନ ଚ ସୁଗତପଦଂ, ନାଥପଦଂ ୱା ଅଜ୍ଝାହରିତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ସୋଭନଂ ଗତଂ ଗମନଂ ଏତସ୍ସାତି ସୁଗତୋ। ଗମନଞ୍ଚେତ୍ଥ କାୟଗମନଂ, ଞାଣଗମନଞ୍ଚ, କାୟଗମନମ୍ପି ୱିନେୟ୍ୟଜନୋପସଙ୍କମନଂ, ପକତିଗମନଞ୍ଚାତି ଦୁଵିଧଂ। ଭଗୱତୋ ହି ୱିନେୟ୍ୟଜନୋପସଙ୍କମନଂ ଏକନ୍ତେନ ତେସଂ ହିତସୁଖନିପ୍ଫାଦନତୋ ସୋଭନଂ, ତଥା ଲକ୍ଖଣାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନପଟିମଣ୍ଡିତରୂପକାୟତାୟ ଦୁତୱିଲମ୍ବିତଖଲିତାନୁକଡ୍ଢନନିପ୍ପୀଳନଉକ୍କୁଟିକ-କୁଟିଲାକୁଲତାଦିଦୋସରହିତ- ମୱହସିତରାଜହଂସ- ୱସଭୱାରଣମିଗରାଜଗମନଂ ପକତିଗମନଞ୍ଚ, ୱିମଲୱିପୁଲକରୁଣାସତିୱୀରିୟାଦିଗୁଣୱିସେସସହିତମ୍ପି ଞାଣଗମନଂ ଅଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଯାୱ ମହାବୋଧି, ତାୱ ନିରୱଜ୍ଜତାୟ ସୋଭନମେୱାତି। ଅଥ ୱା ‘‘ସୟମ୍ଭୂଞାଣେନ ସକଲମ୍ପି ଲୋକଂ ପରିଞ୍ଞାଭିସମୟୱସେନ ପରିଜାନନ୍ତୋ ସମ୍ମା ଗତୋ ଅୱଗତୋତି ସୁଗତୋ। ଯୋ ହି ଗତ୍ୟତ୍ଥୋ, ସୋ ବୁଦ୍ଧ୍ୟତ୍ଥୋ। ଯୋ ଚ ବୁଦ୍ଧ୍ୟତ୍ଥୋ, ସୋ ଗତ୍ୟତ୍ଥୋତି। ତଥା ଲୋକସମୁଦୟଂ ପହାନାଭିସମୟୱସେନ ପଜହନ୍ତୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତମାପାଦେନ୍ତୋ ସମ୍ମା ଗତୋ ଅତୀତୋତି ସୁଗତୋ। ଲୋକନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିୟାଭିସମୟୱସେନ ସମ୍ମା ଗତୋ ଅଧିଗତୋତି ସୁଗତୋ। ଲୋକନିରୋଧଗାମିନିଂ ପଟିପଦଂ ଭାୱନାଭିସମୟୱସେନ ସମ୍ମା ଗତୋ ପଟିପନ୍ନୋତି ସୁଗତୋ, ଅୟଞ୍ଚତ୍ଥୋ ‘ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ ଯେ କିଲେସା ପହୀନା, ତେ କିଲେସେ ନ ପୁନେତି ନ ପଚ୍ଚେତି ନ ପଚ୍ଚାଗଚ୍ଛତୀ’ତି (ମହାନି। ୩୮; ଚୂଳନି। ୨୭) ସୁଗତୋତିଆଦିନା ନିଦ୍ଦେସନୟେନ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ।

ଅପରୋ ନୟୋ – ସୁନ୍ଦରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ, ନିବ୍ବାନମେୱ ୱା ଗତୋ ଅଧିଗତୋତି ସୁଗତୋ। ଭୂତଂ ତଚ୍ଛଂ ଅତ୍ଥସଂହିତଂ ଯଥାରହଂ କାଲଯୁତ୍ତମେୱ ୱାଚଂ ୱିନେୟ୍ୟାନଂ ସମ୍ମା ଗଦତୀତି ୱା ସୁଗତୋ, ଦ-କାରସ୍ସ ତ-କାରଂ କତ୍ୱା, ତଂ ସୁଗତଂ। ପୁଞ୍ଞାପୁଞ୍ଞକମ୍ମେହି ଉପପଜ୍ଜନୱସେନ ଗନ୍ତବ୍ବାତି ଗତିୟୋ, ଉପପତ୍ତିଭୱୱିସେସା। ତା ପନ ନିରୟାଦିଭେଦେନ ପଞ୍ଚୱିଧା, ସକଲସ୍ସାପି ଭୱଗାମିକମ୍ମସ୍ସ ଅରିୟମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ଅୱିପାକାରହଭାୱକରଣେନ ନିୱତ୍ତିତତ୍ତା ପଞ୍ଚହିପି ତାହି ୱିସଂଯୁତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ମୁତ୍ତୋତି ଗତିୱିମୁତ୍ତୋ। ଉଦ୍ଧମୁଦ୍ଧଭୱଗାମିନୋ ହି ଦେୱା ତଂତଂକମ୍ମୱିପାକଦାନକାଲାନୁରୂପେନ ତତୋ ତତୋ ଭୱତୋ ମୁତ୍ତାପି ମୁତ୍ତମତ୍ତାୱ, ନ ପନ ୱିସଞ୍ଞୋଗୱସେନ ମୁତ୍ତା, ଗତିପରିୟାପନ୍ନା ଚ ତଂତଂଭୱଗାମିକମ୍ମସ୍ସ ଅରିୟମଗ୍ଗେନ ଅନିୱତ୍ତିତତ୍ତା, ନ ତଥା ଭଗୱା। ଭଗୱା ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ୱିସଂଯୁତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ମୁତ୍ତୋତି। ତସ୍ମା ଅନେନ ଭଗୱତୋ କତ୍ଥଚିପି ଗତିୟା ଅପରିୟାପନ୍ନତଂ ଦସ୍ସେତି। ଯତୋ ଚ ଭଗୱା ‘‘ଦେୱାତିଦେୱୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନେୱାହ –

‘‘ଯେନ ଦେୱୂପପତ୍ୟସ୍ସ, ଗନ୍ଧବ୍ବୋ ୱା ୱିହଙ୍ଗମୋ;

ଯକ୍ଖତ୍ତଂ ଯେନ ଗଚ୍ଛେୟ୍ୟଂ, ମନୁସ୍ସତ୍ତଞ୍ଚ ଅବ୍ବଜେ;

ତେ ମୟ୍ହଂ ଆସୱା ଖୀଣା, ୱିଦ୍ଧସ୍ତା ୱିନଳୀକତା’’ତି। (ଅ। ନି। ୪।୩୬);

ତଂତଂଗତିସଂୱତ୍ତନକାନଞ୍ହି କମ୍ମକିଲେସାନଂ ମହାବୋଧିମୂଲେଯେୱ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ପହୀନତ୍ତା ନତ୍ଥି ଭଗୱତୋ ତଂତଂଗତିପରିୟାପନ୍ନତାତି ଅଚ୍ଚନ୍ତମେୱ ଭଗୱା ସବ୍ବଭୱଯୋନିଗତିୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିସତ୍ତାୱାସସତ୍ତନିକାୟେହି ପରିମୁତ୍ତୋତି। ଅଥ ୱା କାମଂ ସୌପାଦିସେସାୟପି ନିବ୍ବାନଧାତୁୟା ତାହି ଗତୀହି ୱିମୁତ୍ତୋ, ଏସା ପନ ‘‘ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୱିହତମୋହତମ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥେୱନ୍ତୋଗଧାତି ଇମିନା ପଦେନ ଅନୁପାଦିସେସାୟ ନିବ୍ବାନଧାତୁୟାୱ ଥୋମେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଏତ୍ଥ ପନ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତିପରହିତପଟିପତ୍ତିଓ୍ୱସେନ ଦ୍ୱୀହାକାରେହି ଭଗଓ୍ୱତୋ ଥୋମନା କତା ହୋତି। ତେସୁ ଅନାଓ୍ୱରଣଞ୍ଞାଣାଧିଗମୋ, ସହ ଓ୍ୱାସନାୟ କିଲେସାନମଚ୍ଚନ୍ତପ୍ପହାନଂ, ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତି ଚ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ନାମ, ଲାଭସକ୍କାରାଦିନିରପେକ୍ଖଚିତ୍ତସ୍ସ ପନ ସବ୍ବଦୁକ୍ଖନିୟ୍ୟାନିକଧମ୍ମଦେସନାପଯୋଗତୋ ଦେଓ୍ୱଦତ୍ତାଦୀସୁପି ଓ୍ୱିରୁଦ୍ଧସତ୍ତେସୁ ନିଚ୍ଚଂ ହିତଜ୍ଝାସୟତା, ଓ୍ୱିନେତବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଞାଣପରିପାକକାଲାଗମନଞ୍ଚ ଆସୟତୋ ପରହିତପଟିପତ୍ତି ନାମ। ସା ପନ ଆସୟପଯୋଗତୋ ଦୁଓ୍ୱିଧା, ପରହିତପଟିପତ୍ତି ତିଓ୍ୱିଧା ଚ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ଇମାୟ ଗାଥାୟ ୟଥାରହଂ ପକାସିତା ହୋତି। ''କରୁଣାସୀତଲହଦୟ''ନ୍ତି ହି ଏତେନ ଆସୟତୋ ପରହିତପଟିପତ୍ତି, ସମ୍ମା ଗଦନତ୍ଥେନ ସୁଗତସଦ୍ଦେନ ପଯୋଗତୋ ପରହିତପଟିପତ୍ତି। ''ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତଓ୍ୱିହତମୋହତମଂ ଗତିଓ୍ୱିମୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଏତେହି, ଚତୁସଚ୍ଚପଟିଓ୍ୱେଧତ୍ଥେନ ଚ ସୁଗତସଦ୍ଦେନ ତିଓ୍ୱିଧାପି ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି, ଅଓ୍ୱସିଟ୍ଠତ୍ଥେନ ପନ ତେନ, ''ସନରାମରଲୋକଗରୁ''ନ୍ତି ଚ ଏତେନ ସବ୍ବାପି ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି, ପରହିତପଟିପତ୍ତି ଚ ପକାସିତା ହୋତି।

ଅଥ ଓ୍ୱା ହେତୁଫଲସତ୍ତୂପକାରଓ୍ୱସେନ ତୀହାକାରେହି ଥୋମନା କତା। ତତ୍ଥ ହେତୁ ନାମ ମହାକରୁଣାସମାଯୋଗୋ, ବୋଧିସମ୍ଭାରସମ୍ଭରଣଞ୍ଚ, ତଦୁଭୟମ୍ପି ପଠମପଦେନ ୟଥାରୁତତୋ, ସାମତ୍ଥିୟତୋ ଚ ପକାସିତଂ। ଫଲଂ ପନ ଞାଣପ୍ପହାନଆନୁଭାଓ୍ୱରୂପକାୟସମ୍ପଦାଓ୍ୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧଂ । ତତ୍ଥ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଂ ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ, ତମ୍ମୂଲକାନି ଚ ଦସବଲାଦିଞ୍ଞାଣାନି ଞାଣସମ୍ପଦା, ସଓ୍ୱାସନସକଲସଂକିଲେସାନମଚ୍ଚନ୍ତମନୁପ୍ପାଦଧମ୍ମତାପାଦନଂ ପହାନସମ୍ପଦା, ୟଥିଚ୍ଛିତନିପ୍ଫାଦନେ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ଆନୁଭାଓ୍ୱସମ୍ପଦା, ସକଲଲୋକନୟନାଭିସେକଭୂତା ପନ ଲକ୍ଖଣାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନପଟିମଣ୍ଡିତା ଅତ୍ତଭାଓ୍ୱସମ୍ପତ୍ତି ରୂପକାୟସମ୍ପଦା। ତାସୁ ଞାଣପ୍ପହାନସମ୍ପଦା ଦୁତିୟପଦେନ, ସଚ୍ଚପଟିଓ୍ୱେଧତ୍ଥେନ ଚ ସୁଗତସଦ୍ଦେନ ପକାସିତା, ଆନୁଭାଓ୍ୱସମ୍ପଦା ତତିୟପଦେନ, ରୂପକାୟସମ୍ପଦା ସୋଭନକାୟଗମନତ୍ଥେନ ସୁଗତସଦ୍ଦେନ ଲକ୍ଖଣାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନପାରିପୂରିୟା ଓ୍ୱିନା ତଦଭାଓ୍ୱତୋ। ୟଥାଓ୍ୱୁତ୍ତା ଦୁଓ୍ୱିଧାପି ପରହିତପଟିପତ୍ତି ସତ୍ତୂପକାରସମ୍ପଦା, ସା ପନ ସମ୍ମା ଗଦନତ୍ଥେନ ସୁଗତସଦ୍ଦେନ ପକାସିତାତି ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅପିଚ ଇମାୟ ଗାଥାୟ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧି ତମ୍ମୂଲ – ତପ୍ପଟିପତ୍ତିୟାଦୟୋ ଅନେକେ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଆଚରିୟେନ ପକାସିତା ହୋନ୍ତି। ଏସା ହି ଆଚରିୟାନଂ ପକତି, ୟଦିଦଂ ଯେନ କେନଚି ପକାରେନ ଅନ୍ତନ୍ତରଓ୍ୱିଞ୍ଞାପନଂ। କଥଂ? ''କରୁଣାସୀତଲହଦୟ''ନ୍ତି ହି ଏତେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିୟା ମୂଲଂ ଦସ୍ସେତି । ମହାକରୁଣାସଞ୍ଚୋଦିତମାନସୋ ହି ଭଗଓ୍ୱା ସଂସାରପଙ୍କତୋ ସତ୍ତାନଂ ସମୁଦ୍ଧରଣତ୍ଥଂ କତାଭିନୀହାରୋ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ପାରମିୟୋ ପୂରେତ୍ୱା ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିମଧିଗତୋତି କରୁଣା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିୟା ମୂଲଂ। ''ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତଓ୍ୱିହତମୋହତମ''ନ୍ତି ଏତେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଦସ୍ସେତି। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ହି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ''ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧୀ''ତି ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତି। ସମ୍ମା ଗମନତ୍ଥେନ ସୁଗତସଦ୍ଦେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିୟା ପଟିପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚପତିଟ୍ଠାନାୟୂହନକାମସୁଖଲ୍ଲିକତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦାଭିନିଓ୍ୱେସାଦିଅନ୍ତଦ୍ୱୟରହିତାୟ କରୁଣାପଞ୍ଞାପରିଗ୍ଗହିତାୟ ମଜ୍ଝିମାୟ ପଟିପତ୍ତିୟା ପକାସନତୋ, ଇତରେହି ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିୟା ପଧାନାପ୍ପଧାନପ୍ପଭେଦଂ ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତି। ସଂସାରମହୋଘତୋ ସତ୍ତସନ୍ତାରଣଞ୍ହେତ୍ଥ ପଧାନଂ, ତଦଞ୍ଞମପ୍ପଧାନଂ। ତେସୁ ଚ ପଧାନେନ ପଯୋଜନେନ ପରହିତପଟିପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି, ଇତରେନ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତିଂ, ତଦୁଭୟେନ ଚ ଅତ୍ତହିତପଟିପନ୍ନାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ପୁଗ୍ଗଲେସୁ ଭଗଓ୍ୱତୋ ଚତୁତ୍ଥପୁଗ୍ଗଲଭାଓ୍ୱଂ ପକାସେତି। ତେନ ଚ ଅନୁତ୍ତରଂ ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟଭାଓ୍ୱଂ, ଉତ୍ତମଞ୍ଚ ଓ୍ୱନ୍ଦନୀୟଭାଓ୍ୱଂ, ଅତ୍ତନୋ ଚ ଓ୍ୱନ୍ଦନାୟ ଖେତ୍ତଙ୍ଗତଭାଓ୍ୱଂ ଓ୍ୱିଭାଓ୍ୱେତି।

ଅପିଚ କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଲୋକିୟେସୁ ମହଗ୍ଗତଭାଓ୍ୱପ୍ପତ୍ତାସାଧାରଣଗୁଣଦୀପନତୋ ସବ୍ବଲୋକିୟଗୁଣସମ୍ପତ୍ତି ଦସ୍ସିତା, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଦୀପନତୋ ସବ୍ବଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣସମ୍ପତ୍ତି। ତଦୁଭୟଗ୍ଗହଣସିଦ୍ଧୋ ହି ଅତ୍ଥୋ ''ସନରାମରଲୋକଗରୁ''ନ୍ତିଆଦିନା ଓ୍ୱିପଞ୍ଚୀୟତୀତି। କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଚ ନିରୁପକ୍କିଲେସମୁପଗମନଂ ଦସ୍ସେତି, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଅପଗମନଂ। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଲୋକସମଞ୍ଞାନୁରୂପଂ ଭଗଓ୍ୱତୋ ପଓ୍ୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି ଲୋକଓ୍ୱୋହାରଓ୍ୱିସୟତ୍ତା କରୁଣାୟ, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଲୋକସମଞ୍ଞାୟ ଅନତିଧାଓ୍ୱନଂ। ସଭାଓ୍ୱାନଓ୍ୱବୋଧେନ ହି ଧମ୍ମାନଂ ସଭାଓ୍ୱଂ ଅତିଧାଓ୍ୱିତ୍ୱା ସତ୍ତାଦିପରାମସନଂ ହୋତି। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିଓ୍ୱିହାରଂ ଦସ୍ସେତି, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ତୀସୁ କାଲେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞ୍ଞାଣଂ, ଚତୁସଚ୍ଚଞ୍ଞାଣଂ, ଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଞାଣଂ, ଚତୁଓ୍ୱେସାରଜ୍ଜଞ୍ଞାଣଂ, କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା ସେସାସାଧାରଣଞ୍ଞାଣାନି, ଛ ଅଭିଞ୍ଞା, ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ ଅକମ୍ପନଞ୍ଞାଣାନି, ଦସ ବଲାନି, ଚୁଦ୍ଦସ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା, ସୋଳସ ଞାଣଚରିୟା, ଅଟ୍ଠାରସ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମା, ଚତୁଚତ୍ତାରୀସ ଞାଣଓ୍ୱତ୍ଥୂନି, ସତ୍ତସତ୍ତତି ଞାଣଓ୍ୱତ୍ଥୂନୀତି ଏଓ୍ୱମାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ପଞ୍ଞାପଭେଦାନଂ ଓ୍ୱସେନ ଞାଣଚାରଂ ଦସ୍ସେତି। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଚରଣସମ୍ପତ୍ତିଂ, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଓ୍ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପତ୍ତିଂ। କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଅତ୍ତାଧିପତିତା, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଧମ୍ମାଧିପତିତା। କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଲୋକନାଥଭାଓ୍ୱୋ, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଅତ୍ତନାଥଭାଓ୍ୱୋ। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ପୁବ୍ବକାରୀଭାଓ୍ୱୋ, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ କତଞ୍ଞୁତା। କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଅପରନ୍ତପତା, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଅନତ୍ତନ୍ତପତା। କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଓ୍ୱା

ବୁଦ୍ଧକରଧମ୍ମସିଦ୍ଧି, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ବୁଦ୍ଧଭାୱସିଦ୍ଧି। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ପରସନ୍ତାରଣଂ, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଅତ୍ତସନ୍ତାରଣଂ। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ଅନୁଗ୍ଗହଚିତ୍ତତା, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ୱିରତ୍ତଚିତ୍ତତା ଦସ୍ସିତା ହୋତି ସବ୍ବେସଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ କରୁଣା ଆଦି ତନ୍ନିଦାନଭାୱତୋ, ପଞ୍ଞା ପରିୟୋସାନଂ ତତୋ ଉତ୍ତରି କରଣୀୟାଭାୱତୋ। ଇତି ଆଦିପରିୟୋସାନଦସ୍ସନେନ ସବ୍ବେ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। କରୁଣାନିଦାନଞ୍ହି ସୀଲଂ ତତୋ ପାଣାତିପାତାଦିୱିରତିପ୍ପୱତ୍ତିତୋ, ସା ଚ ଝାନତ୍ତୟସମ୍ପୟୋଗିନୀତି, ପଞ୍ଞାୱଚନେନ ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ। ସୀଲଞ୍ଚ ସବ୍ବବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ ଆଦି, ସମାଧି ମଜ୍ଝେ, ପଞ୍ଞା ପରିୟୋସାନନ୍ତି ଏୱମ୍ପି ଆଦିମଜ୍ଝପରିୟୋସାନକଲ୍ୟାଣା ସବ୍ବେ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି ନୟତୋ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ଏସୋ ଏୱ ହି ନିରୱସେସତୋ ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ ଦସ୍ସନୁପାୟୋ, ୟଦିଦଂ ନୟଗ୍ଗାହଣଂ, ଅଞ୍ଞଥା କୋ ନାମ ସମତ୍ଥୋ ଭଗୱତୋ ଗୁଣେ ଅନୁପଦଂ ନିରୱସେସତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ। ତେନେୱାହ –

''ବୁଦ୍ଧୋପି ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଣେୟ୍ୟ ୱଣ୍ଣଂ,

କପ୍ପମ୍ପି ଚେ ଅଞ୍ଞମଭାସମାନୋ।

ଖୀୟେଥ କପ୍ପୋ ଚିରଦୀଘମନ୍ତରେ,

ୱଣ୍ଣୋ ନ ଖୀୟେଥ ତଥାଗତସ୍ସା''ତି।

ତେନେୱ ଚ ଆୟସ୍ମତା ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନାପି ବୁଦ୍ଧଗୁଣପରିଚ୍ଛେଦନଂ ପତି ଭଗୱତା ଅନୁୟୁତ୍ତେନ ''ନୋ ହେତଂ ଭନ୍ତେ''ତି ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ''ଅପି ଚ ମେ ଭନ୍ତେ ଧମ୍ମନ୍ୱୟୋ ୱିଦିତୋ''ତି ସମ୍ପସାଦନୀୟସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତଂ।

ଏୱଂ ସଙ୍ଖେପେନ ସକଲସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣେହି ଭଗୱତୋ ଥୋମନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ପଣାମଂ କତ୍ୱା ଇଦାନି ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସାପି ଥୋମନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ପଣାମଂ କରୋନ୍ତୋ ''ବୁଦ୍ଧୋପୀ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥାୟଂ ସହ ପଦସମ୍ବନ୍ଧେନ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ୟଥାୱୁତ୍ତୱିୱିଧଗୁଣଗଣସମନ୍ନାଗତୋ ବୁଦ୍ଧୋପି ୟଂ ଅରିୟମଗ୍ଗସଙ୍ଖାତଂ ଧମ୍ମଂ, ସହ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପତ୍ତିଧମ୍ମେନ ୱା ଅରିୟମଗ୍ଗଭୂତଂ ଧମ୍ମଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଚେୱ ୟଂ ଫଲନିବ୍ବାନସଙ୍ଖାତଂ ଧମ୍ମଂ, ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମପଟିପତ୍ତିଧମ୍ମେହି ୱା ସହ ଫଲନିବ୍ବାନଭୂତଂ ଧମ୍ମଂ ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ଚ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିସଙ୍ଖାତଂ ବୁଦ୍ଧଭାୱମୁପଗତୋ, ୱୀତମଲମନୁତ୍ତରଂ ତଂ ଧମ୍ମମ୍ପି ୱନ୍ଦେତି।

ତତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସ ତାୱ ''ବୁଜ୍ଝିତା ସଚ୍ଚାନୀତି ବୁଦ୍ଧୋ। ବୋଧେତା ପଜାୟାତି ବୁଦ୍ଧୋ''ତିଆଦିନା ନିଦ୍ଦେସନୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣାଧିଗମେନ ସୱାସନାୟ ସମ୍ମୋହନିଦ୍ଦାୟ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିଗମନତୋ, ଅପରିମିତଗୁଣଗଣାଲଙ୍କତସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପ୍ପତ୍ତିୟା ୱିକସିତଭାୱତୋ ଚ ବୁଦ୍ଧୱାତି ବୁଦ୍ଧୋ ଜାଗରଣୱିକସନତ୍ଥୱସେନ। ଅଥ ୱା କସ୍ସଚିପି ଞେୟ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୱବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଅଭାୱେନ ଞେୟ୍ୟୱିସେସସ୍ସ କମ୍ମଭାୱାଗହଣତୋ କମ୍ମୱଚନିଚ୍ଛାୟାଭାୱେନ ଅୱଗମନତ୍ଥୱସେନ କତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋୱ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ବୁଦ୍ଧୱାତି ବୁଦ୍ଧୋତିପି ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ପଦେସଗ୍ଗହଣେ ହି ଅସତି ଗହେତବ୍ବସ୍ସ ନିପ୍ପଦେସତାୱ ୱିଞ୍ଞାୟତି ୟଥା ''ଦିକ୍ଖିତୋ ନ ଦଦାତୀ''ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା କମ୍ମୱିସେସାନପେକ୍ଖା କତ୍ତରି ଏୱ ବୁଦ୍ଧସଦ୍ଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ପାରମିତାପରିଭାୱିତୋ ସୟମ୍ଭୁଞାଣେନ ସହ ୱାସନାୟ ୱିହତୱିଦ୍ଧସ୍ତନିରୱସେସକିଲେସୋମହାକରୁଣାସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଦିଅପରିମେୟ୍ୟଗୁଣଗଣାଧାରୋ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନୋ ବୁଦ୍ଧୋ, ୟଥାହ –

''ବୁଦ୍ଧୋତି ୟୋ ସୋ ଭଗୱା ସୟମ୍ଭୂ ଅନାଚରିୟକୋ ପୁବ୍ବେ ଅନନୁସ୍ସୁତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ସାମଂ ସଚ୍ଚାନି ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝି, ତତ୍ଥ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ତୋ, ବଲେସୁ ଚ ୱସୀଭାୱ''ନ୍ତି (ମହାନି। ୧୯୨; ଚୂଳନି। ୯୭; ପଟି। ମ। ୧୬୧)।

ଅପିସଦ୍ଦୋ ସମ୍ଭାୱନେ, ତେନ ଏୱଂ ଗୁଣୱିସେସୟୁତ୍ତୋ ସୋପି ନାମ ଭଗୱା ଇଦିସଂ ଧମ୍ମଂ ଭାୱେତ୍ୱା, ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ଚ ବୁଦ୍ଧଭାୱମୁପଗତୋ, କା ନାମ କଥା ଅଞ୍ଞେସଂ ସାୱକାଦିଭାୱମୁପଗମନେତି ଧମ୍ମେ ସମ୍ଭାୱନଂ ଦୀପେତି। ବୁଦ୍ଧଭାୱନ୍ତି ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ। ୟେନ ହି ନିମିତ୍ତଭୂତେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନେନ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣେନ, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନେନ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ଭଗୱତି ''ବୁଦ୍ଧୋ''ତି ନାମଂ, ତଦାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି, ତମେୱିଧ ''ଭାୱୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଭୱନ୍ତି ବୁଦ୍ଧିସଦ୍ଦା ଏତେନାତି ହି ଭାୱୋ। ତଥା ହି ୱଦନ୍ତି –

''ୟେନ ୟେନ ନିମିତ୍ତେନ, ବୁଦ୍ଧି ସଦ୍ଦୋ ଚ ୱତ୍ତତେ;

ତଂତଂନିମିତ୍ତକଂ ଭାୱପଚ୍ଚୟେହି ଉଦୀରିତ’’ନ୍ତି।

ଭାୱେତ୍ୱାତି ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା, ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ୱା। ସଚ୍ଛିକତ୍ୱାତି ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା। ଚେୱ-ସଦ୍ଦୋ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଚ ତଦୁଭୟତ୍ଥ ସମୁଚ୍ଚୟୋ। ତେନ ହି ସଦ୍ଦଦ୍ୱୟେନ ନ କେୱଲଂ ଭଗୱା ଧମ୍ମସ୍ସ ଭାୱନାମତ୍ତେନ ବୁଦ୍ଧଭାୱମୁପଗତୋ, ନାପି ସଚ୍ଛିକିରିୟାମତ୍ତେନ, ଅଥ ଖୋ ତଦୁଭୟେନେୱାତି ସମୁଚ୍ଚିନୋତି। ଉପଗତୋତି ପତ୍ତୋ, ଅଧିଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତସ୍ସ ‘‘ବୁଦ୍ଧଭାୱ’’ନ୍ତି ପଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱୀତମଲନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିରହତ୍ଥୱସେନ ଏତି ପୱତ୍ତତୀତି ୱୀତୋ, ମଲତୋ ୱୀତୋ, ୱୀତଂ ୱା ମଲଂ ଯସ୍ମାତି ୱୀତମଲୋ, ତଂ ୱୀତମଲଂ। ‘‘ଗତମଲ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ଏୱଂ ସତି ସୌପସଗ୍ଗୋ ୱିୟ ଅନୁପସଗ୍ଗୋପି ଗତସଦ୍ଦୋ ୱିରହତ୍ଥୱାଚକୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ ଧାତୂନମନେକତ୍ଥତ୍ତା। ଗଚ୍ଛତି ଅପଗଚ୍ଛତୀତି ହି ଗତୋ, ଧମ୍ମୋ । ଗତଂ ୱା ମଲଂ, ପୁରିମନୟେନ ସମାସୋ। ଅନୁତ୍ତରନ୍ତି ଉତ୍ତରୱିରହିତଂ। ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନେ ଅପାୟତୋ, ସଂସାରତୋ ଚ ଅପତମାନେ କତ୍ୱା ଧାରେତୀତି ଧମ୍ମୋ, ନୱୱିଧୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋ। ତପ୍ପକାସନତ୍ତା, ସଚ୍ଛିକିରିୟାସମ୍ମସନପରିୟାୟସ୍ସ ଚ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମୋପି ଇଧ ସଙ୍ଗହିତୋ । ତଥା ହି ‘‘ଅଭିଧମ୍ମନୟସମୁଦ୍ଦଂ ଅଧିଗଚ୍ଛି, ତୀଣି ପିଟକାନି ସମ୍ମସୀ’’ତି ଚ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ‘‘ଯଂ ଧମ୍ମଂ ଭାୱେତ୍ୱା ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଭାୱନାସଚ୍ଛିକିରିୟାଯୋଗ୍ଗତାୟ ବୁଦ୍ଧକରଧମ୍ମଭୂତାହି ପାରମିତାହି ସହ ପୁବ୍ବଭାଗଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଦୟୋପି ଇଧ ସଙ୍ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତାପି ହି ୱିଗତପଟିପକ୍ଖତାୟ ୱୀତମଲା, ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତାୟ ଅନୁତ୍ତରା ଚ। କଥଂ ପନ ତା ଭାୱେତ୍ୱା, ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ଚ ଭଗୱା ବୁଦ୍ଧଭାୱମୁପଗତୋତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ସତ୍ତାନଞ୍ଚ ସଂସାରଦୁକ୍ଖନିସ୍ସରଣାୟ [ନିସ୍ସରଣତ୍ଥାୟ (ପଣ୍ଡାସ ଟୀ।) ନିସ୍ସରଣେ (କତ୍ଥଚି)] କତମହାଭିନୀହାରୋ ମହାକରୁଣାଧିୱାସନପେସଲଜ୍ଝାସୟୋ ପଞ୍ଞାୱିସେସପରିୟୋଦାତନିମ୍ମଲାନଂ ଦାନଦମସଞ୍ଞମାଦୀନଂ ଉତ୍ତମଧମ୍ମାନଂ କପ୍ପାନଂ ସତସହସ୍ସାଧିକାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟାନି ସକ୍କଚ୍ଚଂ ନିରନ୍ତରଂ ନିରୱସେସଂ ଭାୱନାସଚ୍ଛିକିରିୟାହି କମ୍ମାଦୀସୁ ଅଧିଗତୱସୀଭାୱୋ ଅଚ୍ଛରିୟାଚିନ୍ତେୟ୍ୟମହାନୁଭାୱୋ ଅଧିସୀଲାଧିଚିତ୍ତାନଂ ପରମୁକ୍କଂସପାରମିପ୍ପତ୍ତୋ ଭଗୱା ପଚ୍ଚୟାକାରେ ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସମୁଖେନ ମହାୱଜିରଞ୍ଞାଣଂ ପେସେତ୍ୱା ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିସଙ୍ଖାତଂ ବୁଦ୍ଧଭାୱମୁପଗତୋତି।

ଇମାୟ ପନ ଗାଥାୟ ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତିସମ୍ପଦାଦୀହି ଅନେକେହି ଗୁଣେହି ଯଥାରହଂ ସଦ୍ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି। କଥଂ? ଏତ୍ଥ ହି ‘‘ଭାୱେତ୍ୱା’’ତି ଏତେନ ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପଦାୟ ଥୋମେତି, ‘‘ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା’’ତି ଏତେନ ୱିମୁତ୍ତିସମ୍ପଦାୟ। ତଥା ପଠମେନ ଝାନସମ୍ପଦାୟ, ଦୁତିୟେନ ୱିମୋକ୍ଖସମ୍ପଦାୟ। ପଠମେନ ୱା ସମାଧିସମ୍ପଦାୟ, ଦୁତିୟେନ ସମାପତ୍ତିସମ୍ପଦାୟ। ଅଥ ୱା ପଠମେନ ଖୟଞ୍ଞାଣଭାୱେନ, ଦୁତିୟେନ ଅନୁପ୍ପାଦଞ୍ଞାଣଭାୱେନ। ପଠମେନ ୱା ୱିଜ୍ଜୂପମତାୟ, ଦୁତିୟେନ ୱଜିରୂପମତାୟ। ପଠମେନ ୱା ୱିରାଗସମ୍ପତ୍ତିୟା, ଦୁତିୟେନ ନିରୋଧସମ୍ପତ୍ତିୟା। ତଥା ପଠମେନ ନିୟ୍ୟାନଭାୱେନ, ଦୁତିୟେନ ନିସ୍ସରଣଭାୱେନ। ପଠମେନ ୱା ହେତୁଭାୱେନ, ଦୁତିୟେନ ଅସଙ୍ଖତଭାୱେନ। ପଠମେନ ୱା ଦସ୍ସନଭାୱେନ, ଦୁତିୟେନ ୱିୱେକଭାୱେନ। ପଠମେନ ୱା ଅଧିପତିଭାୱେନ, ଦୁତିୟେନ ଅମତଭାୱେନ ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି। ଅଥ ୱା ‘‘ଯଂ ଧମ୍ମଂ ଭାୱେତ୍ୱା ବୁଦ୍ଧଭାୱଂ ଉପଗତୋ’’ତି ଏତେନ ସ୍ୱାକ୍ଖାତତାୟ ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି, ‘‘ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା’’ତି ଏତେନ ସନ୍ଦିଟ୍ଠିକତାୟ। ତଥା ପଠମେନ ଅକାଲିକତାୟ, ଦୁତିୟେନ ଏହିପସ୍ସିକତାୟ। ପଠମେନ ୱା ଓପନେୟ୍ୟିକତାୟ, ଦୁତିୟେନ ପଚ୍ଚତ୍ତଂୱେଦିତବ୍ବତାୟ। ପଠମେନ ୱା ସହ ପୁବ୍ବଭାଗସୀଲାଦୀହି ସେକ୍ଖେହି ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧେହି , ଦୁତିୟେନ ସହ ଅସଙ୍ଖତଧାତୁୟା ଅସେକ୍ଖେହି ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି।

‘‘ୱୀତମଲ’’ନ୍ତି ଇମିନା ପନ ସଂକିଲେସାଭାୱଦୀପନେନ ୱିସୁଦ୍ଧତାୟ ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି, ‘‘ଅନୁତ୍ତର’’ନ୍ତି ଏତେନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାୱଦୀପନେନ ପରିପୁଣ୍ଣତାୟ। ପଠମେନ ୱା ପହାନସମ୍ପଦାୟ, ଦୁତିୟେନ ସଭାୱସମ୍ପଦାୟ। ପଠମେନ ୱା ଭାୱନାଫଲଯୋଗ୍ଗତାୟ। ଭାୱନାଗୁଣେନ ହି ସୋ ସଂକିଲେସମଲସମୁଗ୍ଘାତକୋ, ତସ୍ମାନେନ ଭାୱନାକିରିୟାୟ ଫଲମାହ। ଦୁତିୟେନ ସଚ୍ଛିକିରିୟାଫଲଯୋଗ୍ଗତାୟ। ତଦୁତ୍ତରିକରଣୀୟାଭାୱତୋ ହି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତାୟ ଅନୁତ୍ତରଭାୱୋ ସଚ୍ଛିକିରିୟାନିବ୍ବତ୍ତିତୋ, ତସ୍ମାନେନ ସଚ୍ଛିକିରିୟାଫଲମାହାତି।

ଏୱଂ ସଙ୍ଖେପେନେୱ ସବ୍ବସଦ୍ଧମ୍ମଗୁଣେହି ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସାପି ଥୋମନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ପଣାମଂ କତ୍ୱା ଇଦାନି ଅରିୟସଙ୍ଘସ୍ସାପି ଥୋମନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ପଣାମଂ କରୋନ୍ତୋ ‘‘ସୁଗତସ୍ସ ଓରସାନ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୁଗତସ୍ସାତି ସମ୍ବନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୋ, ‘‘ପୁତ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଏତେନ ସମ୍ବଜ୍ଝିତବ୍ବୋ। ଉରସି ଭୱା, ଜାତା, ସଂୱଦ୍ଧା ୱା ଓରସା, ଅତ୍ତଜୋ ଖେତ୍ତଜୋ ଅନ୍ତେୱାସିକୋ ଦିନ୍ନକୋତି ଚତୁବ୍ବିଧେସୁ ପୁତ୍ତେସୁ ଅତ୍ତଜା, ତଂସରିକ୍ଖତାୟ ପନ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲା ‘‘ଓରସା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯଥା ହି ମନୁସ୍ସାନଂ ଓରସପୁତ୍ତା ଅତ୍ତଜାତତାୟ ପିତୁସନ୍ତକସ୍ସ ଦାୟଜ୍ଜସ୍ସ ୱିସେସଭାଗିନୋ ହୋନ୍ତି, ଏୱମେତେପି ସଦ୍ଧମ୍ମସୱନନ୍ତେ ଅରିୟାୟ ଜାତିୟା ଜାତତାୟ ଭଗୱତୋ ସନ୍ତକସ୍ସ ୱିମୁତ୍ତିସୁଖସ୍ସ ଧମ୍ମରତନସ୍ସ ଚ ଦାୟଜ୍ଜସ୍ସ ୱିସେସଭାଗିନୋତି। ଅଥ ୱା ଭଗୱତୋ ଧମ୍ମଦେସନାନୁଭାୱେନ ଅରିୟଭୂମିଂ ଓକ୍କମମାନା, ଓକ୍କନ୍ତା ଚ ଅରିୟସାୱକା ଭଗୱତୋ ଉରେ ୱାୟାମଜନିତାଭିଜାତତାୟ ସଦିସକପ୍ପନମନ୍ତରେନ ନିପ୍ପରିୟାୟେନେୱ ‘‘ଓରସା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବତମରହନ୍ତି। ତଥା ହି ତେ ଭଗୱତା ଆସୟାନୁସୟଚରିୟାଧିମୁତ୍ତିଆଦିଓଲୋକନେନ, ୱଜ୍ଜାନୁଚିନ୍ତନେନ ଚ ହଦୟେ କତ୍ୱା ୱଜ୍ଜତୋ ନିୱାରେତ୍ୱା ଅନୱଜ୍ଜେ ପତିଟ୍ଠାପେନ୍ତେନ ସୀଲାଦିଧମ୍ମସରୀରପୋସନେନ ସଂୱଡ୍ଢିପିତା। ଯଥାହ ଭଗୱା ଇତିୱୁତ୍ତକେ ‘‘ଅହମସ୍ମି ଭିକ୍ଖୱେ

ବ୍ରାହ୍ମଣୋ…ପେ… ତସ୍ସ ମେ ତୁମ୍ହେ ପୁତ୍ତା ଓରସା ମୁଖତୋ ଜାତା’’ତିଆଦି (ଇତିଵୁ॰ ୧୦୦)। ନନୁ ସାଵକଦେସିତାପି ଦେସନା ଅରିଯଭାଵାଵହାତି? ସଚ୍ଚଂ, ସା ପନ ତମ୍ମୂଲିକତ୍ତା, ଲକ୍ଖଣାଦିଵିସେସାଭାଵତୋ ଚ ‘‘ଭଗଵତୋ ଧମ୍ମଦେସନା’’ ଇଚ୍ଚେଵ ସଙ୍ଖଂ ଗତା, ତସ୍ମା ଭଗଵତୋ ଓରସପୁତ୍ତଭାଵୋଯେଵ ତେସଂ ଵତ୍ତବ୍ବୋତି, ଏତେନ ଚତୁବ୍ବିଧେସୁ ପୁତ୍ତେସୁ ଅରିଯସଙ୍ଘସ୍ସ ଅତ୍ରଜପୁତ୍ତଭାଵଂ ଦସ୍ସେତି। ଅତ୍ରଜୋ କୁଲଂ ପୁନେନ୍ତି ସୋଧେନ୍ତି, ମାତାପିତୂନଂ ଵା ହଦଯଂ ପୂରେନ୍ତୀତି ପୁତ୍ତା, ଅତ୍ରଜାଦଯୋ। ଅରିଯା ପନ ଧମ୍ମତନ୍ତିଵିସୋଧନେନ, ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପତ୍ତିଯା ଚିତ୍ତାରାଧନେନ ଚ ତପ୍ପଟିଭାଗତାଯ ଭଗଵତୋ ପୁତ୍ତା ନାମ, ତେସଂ। ତସ୍ସ ‘‘ସମୂହ’’ନ୍ତି ପଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ସଂକିଲେସନିମିତ୍ତଂ ହୁତ୍ଵା ଗୁଣଂ ମାରେତି ଵିବାଧତୀତି ମାରୋ, ଦେଵପୁତ୍ତମାରୋ। ସିନାତି ପରେ ବନ୍ଧତି ଏତାଯାତି ସେନା, ମାରସ୍ସ ସେନା ତଥା, ମାରଞ୍ଚ ମାରସେନଞ୍ଚ ମଥେନ୍ତି ଵିଲୋଥେନ୍ତୀତି ମାରସେନମଥନା, ତେସଂ। ‘‘ମାରମାରସେନମଥନାନ’’ନ୍ତି ହି ଵତ୍ତବ୍ବେପି ଏକଦେସସରୂପେକସେସଵସେନ ଏଵଂ ଵୁତ୍ତଂ। ମାରସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେନ ଵା ସେନାସଦ୍ଦେନ ମାରସେନା ଗହେତବ୍ବା, ଗାଥାବନ୍ଧଵସେନ ଚେତ୍ଥ ରସ୍ସୋ। ‘‘ମାରସେନମଦ୍ଦନାନ’’ନ୍ତିପି କତ୍ଥଚି ପାଠୋ, ସୋ ଅଯୁତ୍ତୋଵ ଅରିଯାଜାତିକତ୍ତା ଇମିସ୍ସା ଗାଥାଯ। ନନୁ ଚ ଅରିଯସାଵକାନଂ ମଗ୍ଗାଧିଗମସମଯେ ଭଗଵତୋ ଵିଯ ତଦନ୍ତରାଯକରଣତ୍ଥଂ ଦେଵପୁତ୍ତମାରୋ ଵା ମାରସେନା ଵା ନ ଅପସାଦେତି, ଅଥ କସ୍ମା ଏଵଂ ଵୁତ୍ତନ୍ତି? ଅପସାଦେତବ୍ବଭାଵକାରଣସ୍ସ ଵିମଥିତତ୍ତା। ତେସଞ୍ହି ଅପସାଦେତବ୍ବତାଯ କାରଣେ ସଂକିଲେସେ ଵିମଥିତେ ତେପି ଵିମଥିତା ନାମ ହୋନ୍ତୀତି। ଅଥ ଵା ଖନ୍ଧାଭିସଙ୍ଖାରମାରାନଂ ଵିଯ ଦେଵପୁତ୍ତମାରସ୍ସାପି ଗୁଣମାରଣେ ସହାଯଭାଵୂପଗମନତୋ କିଲେସବଲକାଯୋ ଇଧ ‘‘ମାରସେନା’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି ଯଥାହ ଭଗଵା –

‘‘କାମା ତେ ପଠମା ସେନା, ଦୁତିଯା ଅରତି ଵୁଚ୍ଚତି;

ତତିଯା ଖୁପ୍ପିପାସା ତେ, ଚତୁତ୍ଥୀ ତଣ୍ହା ପଵୁଚ୍ଚତି।

ପଞ୍ଚମଂ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ତେ, ଛଟ୍ଠା ଭୀରୂ ପଵୁଚ୍ଚତି;

ସତ୍ତମୀ ଵିଚିକିଚ୍ଛା ତେ, ମକ୍ଖୋ ଥମ୍ଭୋ ତେ ଅଟ୍ଠମୋ।

ଲାଭୋ ସିଲୋକୋ ସକ୍କାରୋ,

ମିଚ୍ଛାଲଦ୍ଧୋ ଚ ଯୋ ଯସୋ;

ଯୋ ଚତ୍ତାନଂ ସମୁକ୍କଂସେ,

ପରେ ଚ ଅଵଜାନତି।

ଏସା ନମୁଚି ତେ ସେନା, କଣ୍ହସ୍ସାଭିପ୍ପହାରିନୀ;

ନ ନଂ ଅସୂରୋ ଜିନାତି, ଜେତ୍ଵା ଚ ଲଭତେ ସୁଖ’’ନ୍ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୪୩୮; ମହାନି॰ ୨୮; ଚୂଳନି॰ ୪୭);

ସା ଚ ତେହି ଅରିଯସାଵକେହି ଦିଯଡ୍ଢସହସ୍ସଭେଦା, ଅନନ୍ତଭେଦା ଵା କିଲେସଵାହିନୀ ସତିଧମ୍ମଵିଚଯଵୀରିଯସମଥାଦିଗୁଣପହରଣୀହି ଓଧିସୋ ମଥିତା, ଵିଦ୍ଧଂସିତା, ଵିହତା ଚ, ତସ୍ମା ‘‘ମାରସେନମଥନା’’ତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଵିଲୋଥନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଵିଦ୍ଧଂସନଂ, ଵିହନନଂ ଵା। ଅପିଚ ଖନ୍ଧାଭିସଙ୍ଖାରମଚ୍ଚୁଦେଵପୁତ୍ତମାରାନଂ ତେସଂ ସହାଯଭାଵୂପଗମନତାଯ ସେନାସଙ୍ଖାତସ୍ସ କିଲେସମାରସ୍ସ ଚ ମଥନତୋ ‘‘ମାରସେନମଥନା’’ତିପି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ଏଵଞ୍ଚ ସତି ପଞ୍ଚମାରନିମ୍ମଥନଭାଵେନ ଅତ୍ଥୋ ପରିପୁଣ୍ଣୋ ହୋତି। ଅରିଯସାଵକାପି ହି ସମୁଦଯପ୍ପହାନପରିଞ୍ଞାଵସେନ ଖନ୍ଧମାରଂ, ସହାଯଵେକଲ୍ଲକରଣେନ ସବ୍ବଥା, ଅପ୍ପଵତ୍ତିକରଣେନ ଚ ଅଭିସଙ୍ଖାରମାରଂ, ବଲଵିଧମନଵିସଯାତିକ୍କମନଵସେନ ମଚ୍ଚୁମାରଂ, ଦେଵପୁତ୍ତମାରଞ୍ଚ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଵସେନ ସବ୍ବସୋ ଅପ୍ପଵତ୍ତିକରଣେନ କିଲେସମାରଂ ମଥେନ୍ତୀତି, ଇମିନା ପନ ତେସଂ ଓରସପୁତ୍ତଭାଵେ କାରଣଂ, ତୀସୁ ପୁତ୍ତେସୁ ଚ ଅନୁଜାତତଂ ଦସ୍ସେତି। ମାରସେନମଥନତାଯ ହି ତେ ଭଗଵତୋ ଓରସପୁତ୍ତା, ଅନୁଜାତା ଚାତି।

ଅଟ୍ଠନ୍ନନ୍ତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ, ତେନସତିପି ତେସଂ ତଂତଂଭେଦେନ ଅନେକସତସହସ୍ସସଙ୍ଖ୍ୟାଭେଦେ ଅରିଯଭାଵକରମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମଭେଦେନ ଇମଂ ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦଂ ନାତିଵତ୍ତନ୍ତି ମଗ୍ଗଟ୍ଠଫଲଟ୍ଠଭାଵାନତିଵତ୍ତନତୋତି ଦସ୍ସେତି। ପି-ସଦ୍ଦୋ, ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ଵା ପଦଲୀଠଆଦିନା କାରଣେନ ଅଟ୍ଠାନେ

ପଯୁତ୍ତୋ, ସୋ ‘‘ଅରିଯସଙ୍ଘ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯୋଜେତବ୍ବୋ, ତେନ ନ କେୱଲଂ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେଯେୱ, ଅଥ ଖୋ ଅରିଯସଙ୍ଘମ୍ପୀତି ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ଯଦିପି ଅୱଯୱୱିନିମୁତ୍ତୋ ସମୁଦାଯୋ ନାମ କୋଚି ନତ୍ଥି ଅୱଯୱେ ଉପାଦାଯ ସମୁଦାଯସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତା, ଅୱିଞ୍ଞାଯମାନସମୁଦାଯଂ ପନ ୱିଞ୍ଞାଯମାନସମୁଦାଯେନ ୱିସେସିତୁମରହତୀତି ଆହ ‘‘ଅଟ୍ଠନ୍ନମ୍ପି ସମୂହ’’ନ୍ତି, ଏତେନ ‘‘ଅରିଯସଙ୍ଘ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନ ଯେନ କେନଚି ସଣ୍ଠାନାଦିନା, କାଯସାମଗ୍ଗିଯା ୱା ସମୁଦାଯଭାୱୋ, ଅପି ତୁ ମଗ୍ଗଟ୍ଠଫଲଟ୍ଠଭାୱେନେୱାତି ୱିସେସେତି। ଅୱଯୱମେୱ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ଉହିତବ୍ବୋ ୱିତକ୍କେତବ୍ବୋ, ସଂଉହନିତବ୍ବୋ ୱା ସଙ୍ଘଟିତବ୍ବୋତି ସମୂହୋ, ସୋଯେୱ ସମୋହୋ ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାଦିନା। ଦ୍ୱିଧାପି ହି ପାଠୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ଆରକତ୍ତା କିଲେସେହି, ଅନଯେ ନ ଇରିଯନତୋ, ଅଯେ ଚ ଇରିଯନତୋ ଅରିଯା ନିରୁତ୍ତିନଯେନ । ଅଥ ୱା ସଦେୱକେନ ଲୋକେନ ସରଣନ୍ତି ଅରଣୀଯତୋ ଉପଗନ୍ତବ୍ବତୋ, ଉପଗତାନଞ୍ଚ ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିତୋ ଅରିଯା, ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତୋ, ସମଗ୍ଗଂ ୱା କମ୍ମଂ ସମୁଦାଯୱସେନ ସମୁପଗତୋତି ସଙ୍ଘୋ, ଅରିଯାନଂ ସଙ୍ଘୋ, ଅରିଯୋ ଚ ସୋ ସଙ୍ଘୋ ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନାତି ୱା ଅରିଯସଙ୍ଘୋ, ତଂ ଅରିଯସଙ୍ଘଂ। ଭଗୱତୋ ଅପରଭାଗେ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମରତନାନମ୍ପି ସମଧିଗମୋ ସଙ୍ଘରତନାଧୀନୋତି ଅରିଯସଙ୍ଘସ୍ସ ବହୂପକାରତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଇଧେୱ ‘‘ସିରସା ୱନ୍ଦେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱସ୍ସଞ୍ଚାଯମତ୍ଥୋ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ୱିନଯଟ୍ଠକଥାଦୀସୁପି (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) ତଥା ୱୁତ୍ତତ୍ତା। କେଚି ପନ ପୁରିମଗାଥାସୁପି ତଂ ପଦମାନେତ୍ୱା ଯୋଜେନ୍ତି, ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ଅସାଧାରଣଗୁଣପ୍ପକାସନଟ୍ଠାନତ୍ତା, ଯଥାୱୁତ୍ତକାରଣସ୍ସ ଚ ସବ୍ବେସମ୍ପି ସଂୱଣ୍ଣନାକାରାନମଧିପ୍ପେତତ୍ତାତି।

ଇମାଯ ପନ ଗାଥାଯ ଅରିଯସଙ୍ଘସ୍ସ ପଭୱସମ୍ପଦା ପହାନସମ୍ପଦାଦଯୋ ଅନେକେ ଗୁଣା ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି। କଥଂ? ‘‘ସୁଗତସ୍ସ ଓରସାନଂ ପୁତ୍ତାନ’’ନ୍ତି ହି ଏତେନ ଅରିଯସଙ୍ଘସ୍ସ ପଭୱସମ୍ପଦଂ ଦସ୍ସେତି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧପଭୱତାଦୀପନତୋ। ‘‘ମାରସେନମଥନାନ’’ନ୍ତି ଏତେନ ପହାନସମ୍ପଦଂ ସକଲସଂକିଲେସପ୍ପହାନଦୀପନତୋ। ‘‘ଅଟ୍ଠନ୍ନମ୍ପି ସମୂହ’’ନ୍ତି ଏତେନ ଞାଣସମ୍ପଦଂ ମଗ୍ଗଟ୍ଠଫଲଟ୍ଠଭାୱଦୀପନତୋ । ‘‘ଅରିଯସଙ୍ଘ’’ନ୍ତି ଏତେନ ସଭାୱସମ୍ପଦଂ ସବ୍ବସଙ୍ଘାନଂ ଅଗ୍ଗଭାୱଦୀପନତୋ। ଅଥ ୱା ‘‘ସୁଗତସ୍ସ ଓରସାନଂ ପୁତ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଅରିଯସଙ୍ଘସ୍ସ ୱିସୁଦ୍ଧନିସ୍ସଯଭାୱଦୀପନଂ। ‘‘ମାରସେନମଥନାନ’’ନ୍ତି ସମ୍ମାଉଜୁଞାଯସାମୀଚିପଟିପନ୍ନଭାୱଦୀପନଂ। ‘‘ଅଟ୍ଠନ୍ନମ୍ପି ସମୂହ’’ନ୍ତି ଆହୁନେଯ୍ୟାଦିଭାୱଦୀପନଂ। ‘‘ଅରିଯସଙ୍ଘ’’ନ୍ତି ଅନୁତ୍ତରପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଭାୱଦୀପନଂ। ତଥା ‘‘ସୁଗତସ୍ସ ଓରସାନଂ ପୁତ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଏତେନ ଅରିଯସଙ୍ଘସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରସରଣଗମନସବ୍ଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଲୋକୁତ୍ତରସରଣଗମନେନ ହି ତେ ଭଗୱତୋ ଓରସପୁତ୍ତା ଜାତା। ‘‘ମାରସେନମଥନାନ’ନ୍ତି ଏତେନ ଅଭିନୀହାରସମ୍ପଦାସିଦ୍ଧଂ ପୁବ୍ବଭାଗସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି। କତାଭିନୀହାରା ହି ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନା ମାରଂ, ମାରସେନଂ ୱା ଅଭିୱିଜିନନ୍ତି। ‘‘ଅଟ୍ଠନ୍ନମ୍ପି ସମୂହ’’ନ୍ତି ଏତେନ ୱିଦ୍ଧସ୍ତୱିପକ୍ଖେ ସେକ୍ଖାସେକ୍ଖଧମ୍ମେ ଦସ୍ସେତି ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମାନଂ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ‘‘ଅରିଯସଙ୍ଘ’’ନ୍ତି ଏତେନ ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି ଅନୁତ୍ତରପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଭାୱସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ସରଣଗମନଞ୍ଚ ସାୱକାନଂ ସବ୍ବଗୁଣସ୍ସ ଆଦି, ସପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦା ସେକ୍ଖା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ମଜ୍ଝେ, ଅସେକ୍ଖା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ପରିଯୋସାନନ୍ତିଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣା ସଙ୍ଖେପତୋ ସବ୍ବେପି ଅରିଯସଙ୍ଘଗୁଣା ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତୀତି।

ଏୱଂ ଗାଥାତ୍ତଯେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ସକଲଗୁଣସଂକିତ୍ତନମୁଖେନ ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ପଣାମଂ କତ୍ୱା ଇଦାନି ତଂ ନିପଚ୍ଚକାରଂ ଯଥାଧିପ୍ପେତପଯୋଜନେ ପରିଣାମେନ୍ତୋ ‘‘ଇତି ମେ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ନିଦସ୍ସନେ। ତେନ ଗାଥାତ୍ତଯେନ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯଂ ନିଦସ୍ସେତି। ମେତି ଅତ୍ତାନଂ କରଣୱଚନେନ କତ୍ତୁଭାୱେନ ନିଦ୍ଦିସତି। ତସ୍ସ ‘‘ଯଂ ପୁଞ୍ଞଂ ମଯା ଲଦ୍ଧ’’ନ୍ତି ପାଠସେସେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସମ୍ପଦାନନିଦ୍ଦେସୋ ୱା ଏସୋ, ‘‘ଅତ୍ଥୀ’’ତି ପାଠସେସୋ, ସାମିନିଦ୍ଦେସୋ ୱା ‘‘ଯଂ ମମ ପୁଞ୍ଞଂ ୱନ୍ଦନାମଯ’’ନ୍ତି। ପସୀଦୀଯତେ ପସନ୍ନା, ତାଦିସା ମତି ପଞ୍ଞା, ଚିତ୍ତଂ ୱା ଯସ୍ସାତି ପସନ୍ନମତି, ଅଞ୍ଞପଦଲିଙ୍ଗପ୍ପଧାନତ୍ତା ଇମସ୍ସ ସମାସପଦସ୍ସ ‘‘ପସନ୍ନମତିନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ରତିଂ ନଯତି, ଜନେତି, ୱହତୀତି ୱା ରତନଂ, ସତ୍ତୱିଧଂ, ଦସୱିଧଂ ୱା ରତନଂ, ତମିୱ ଇମାନୀତି ନେରୁତ୍ତିକା। ସଦିସକପ୍ପନମଞ୍ଞତ୍ର ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତୱଚନତ୍ଥେନେୱ ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ ରତନଭାୱୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ତେସଞ୍ହି ‘‘ଇତିପି ସୋ ଭଗୱା’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୧୫୭, ୨୫୫) ଯଥାଭୂତଗୁଣେ ଆୱଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଅମତାଧିଗମହେତୁଭୂତଂ ଅନପ୍ପକଂ ପୀତିପାମୋଜ୍ଜଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯଥାହ –

‘‘ଯସ୍ମିଂ ମହାନାମ ସମଯେ ଅରିଯସାୱକୋ ତଥାଗତଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ନେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ରାଗପରିଯୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ଦୋସ…ପେ… ନ ମୋହ…ପେ… ଉଜୁଗତମେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି ତଥାଗତଂ ଆରବ୍ଭ। ଉଜୁଗତଚିତ୍ତୋ ଖୋ ପନ ମହାନାମ ଅରିଯସାୱକୋ ଲଭତି ଅତ୍ଥୱେଦଂ, ଲଭତି ଧମ୍ମୱେଦଂ, ଲଭତି ଧମ୍ମୂପସଂହିତଂ ପାମୋଜ୍ଜଂ, ପମୁଦିତସ୍ସ ପୀତି ଜାଯତୀ’’ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୬।୧୦; ୧୧।୧୧)।

ଚିତ୍ତୀକତାଦିଭାୱୋ ୱା ରତନଟ୍ଠୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ –

‘‘ଚିତ୍ତୀକତଂ ମହଗ୍ଘଞ୍ଚ, ଅତୁଲଂ ଦୁଲ୍ଲଭଦସ୍ସନଂ;

ଅନୋମସତ୍ତପରିଭୋଗଂ, ରତନଂ ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। (ଖୁ। ପା। ଅଟ୍ଠ। ୬।୩; ଉଦାନ। ଅଟ୍ଠ। ୪୭; ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩୩; ସୁ। ନି। ୧।୨୨୬;

ମହାନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୨୬);

ଚିତ୍ତୀକତଭାୱାଦୟୋ ଚ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣା ସାତିସୟତୋ ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁୟେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି। ୱୁତ୍ତଂହେତଂ – ରତନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାୟଂ (ଖୁ। ପା। ଅଟ୍ଠ। ୬।୩; ସୁ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୨୬) ଗହେତବ୍ବୋ। ଅୟମନ୍ତୋ ପନ ନିଦ୍ଦେସତୋ ବେଦିତବ୍ବୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ, ଅଥ କେନାତି ଚେ? ଲୋକେ ରତନସମ୍ମତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁନୋ ଗରୁକାତବ୍ବତାଦିଅତ୍ଥୱସେନାତି ସଦ୍ଦୱିଦୂ। ସାଧୂନଞ୍ଚ ରମନତୋ, ସଂସାରଣ୍ଣୱା ଚ ତରଣତୋ, ସୁଗତିନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ନୟନତୋ ରତନଂ ତୁଲ୍ଲତ୍ଥସମାସୱସେନ, ଅଲମତିପପଞ୍ଚେନ। ଏକସେସପକପ୍ପନେନ, ପୁଥୁୱଚନନିଦ୍ଦେସନେନ ୱା ରତନାନି। ତିଣ୍ଣଂ ସମୂହୋ, ତୀଣି ୱା ସମାହଟାନି, ତୟୋ ୱା ଅୱୟୱା ଅସ୍ସାତି ତୟଂ, ରତନାନମେୱ ତୟଂ, ନାଞ୍ଞେସନ୍ତି ରତନତ୍ତୟଂ। ଅୱୟୱୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ପନ ସମୁଦାୟସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ତୀଣି ଏୱ ରତନାନି ତଥା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ନ ସମୁଦାୟମତ୍ତଂ, ସମୁଦାୟାପେକ୍ଖାୟ ପନ ଏକୱଚନଂ କତଂ। ୱନ୍ଦୀୟତେ ୱନ୍ଦନା, ସାୱ ୱନ୍ଦନାମୟଂ ଯଥା ‘‘ଦାନମୟଂ ସୀଲମୟ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୫; ଇତିୱୁ। ୬୦; ନେତ୍ତି। ୩୩)। ୱନ୍ଦନା ଚେତ୍ଥ କାୟୱାଚାଚିତ୍ତେହି ତିଣ୍ଣଂ ରତନାନଂ ଗୁଣନିନ୍ନତା, ଥୋମନା ୱା। ଅପିଚ ତସ୍ସା ଚେତନାୟ ସହଜାତାଦୋପକାରେକୋ ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାସତିୱୀରିୟାଦିସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମୋ ୱନ୍ଦନା, ତାୟ ପକତନ୍ତି ୱନ୍ଦନାମୟଂ ଯଥା ‘‘ସୋୱଣ୍ଣମୟଂ ରୂପିୟମୟ’’ନ୍ତି, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତଚେତନାୱ। ରତନତ୍ତୟେ, ରତନତ୍ତୟସ୍ସ ୱା ୱନ୍ଦନାମୟଂ ରତନତ୍ତୟୱନ୍ଦନାମୟଂ। ପୁଜ୍ଜଭୱଫଲନିବ୍ବତ୍ତନତୋ ପୁଞ୍ଞଂ ନିରୁତ୍ତିନୟେନ, ଅତ୍ତନୋ କାରକଂ, ସନ୍ତାନଂ ୱା ପୁନାତି ୱିସୋଧେତୀତି ପୁଞ୍ଞଂ, ସକମ୍ମକତ୍ତା ଧାତୁସ୍ସ କାରିତୱସେନ ଅତ୍ଥୱିୱରଣଂ ଲବ୍ଭତି, ସଦ୍ଦନିପ୍ଫତ୍ତି ପନ ସୁଦ୍ଧୱସେନେୱାତି ସଦ୍ଦୱିଦୂ।

ତଂତଂସମ୍ପତ୍ତିୟା ୱିବନ୍ଧନୱସେନ ସତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ଅନ୍ତରେ ୱେମଜ୍ଝେ ଏତି ଆଗଚ୍ଛତୀତି ଅନ୍ତରାୟୋ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାଦିଅନତ୍ଥୋ। ପଣାମପୟୋଜନେ ୱୁତ୍ତୱିଧିନା ସୁଟ୍ଠୁ ୱିହତୋ ୱିଦ୍ଧଂସ୍ତୋ ଅନ୍ତରାୟୋ ଅସ୍ସାତି ସୁୱିହତନ୍ତରାୟୋ। ୱିହନନଞ୍ଚେତ୍ଥ ତଦୁପ୍ପାଦକହେତୁପରିହରଣୱସେନ ତେସଂ ଅନ୍ତରାୟାନମନୁପ୍ପତ୍ତିକରଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ହୁତ୍ୱାତି ପୁବ୍ବକାଲକିରିୟା, ତସ୍ସ ‘‘ଅତ୍ଥଂ ପକାସୟିସ୍ସାମୀ’’ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତସ୍ସାତି ୟଂ-ସଦ୍ଦେନ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ୱନ୍ଦନାମୟପୁଞ୍ଞସ୍ସ। ଆନୁଭାୱେନାତି ବଲେନ।

‘‘ତେଜୋ ଉସ୍ସାହମନ୍ତା ଚ, ପଭୂ ସତ୍ତୀତି ପଞ୍ଚିମେ;

‘ଆନୁଭାୱୋ’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ‘ପଭାୱୋ’ତି ଚ ତେ ୱଦେ’’ତି। –

ୱୁତ୍ତେସୁ ହି ଅତ୍ଥେସୁ ଇଧ ସତ୍ତିୟଂ ୱତ୍ତତି। ଅନୁ ପୁନପ୍ପୁନଂ ତଂସମଙ୍ଗିଂ ଭାୱେତି ୱଡ୍ଢେତୀତି ହି ଅନୁଭାୱୋ, ସୋୟେୱ ଆନୁଭାୱୋତି ଉଦାନଟ୍ଠକଥାୟଂ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଯଥାଲଦ୍ଧସମ୍ପତ୍ତିନିମିତ୍ତକସ୍ସ ପୁରିମକମ୍ମସ୍ସ ବଲାନୁପ୍ପଦାନୱସସଙ୍ଖାତା ୱନ୍ଦନାମୟପୁଞ୍ଞସ୍ସ ସତ୍ତିୟେୱ, ସା ଚ ସୁୱିହତନ୍ତରାୟତାୟ କରଣଂ, ହେତୁ ୱା ସମ୍ଭୱତି।

ଏତ୍ଥ ପନ ‘‘ପସନ୍ନମତିନୋ’’ତି ଏତେନ ଅତ୍ତନୋ ପସାଦସମ୍ପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ରତନତ୍ତୟୱନ୍ଦନାମୟ’’ନ୍ତି ଏତେନ ରତନତ୍ତୟସ୍ସ ଖେତ୍ତଭାୱସମ୍ପତ୍ତିଂ, ତତୋ ଚ ତସ୍ସ ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ପସାଦସମ୍ପତ୍ତିୟା, ରତନତ୍ତୟସ୍ସ ଚ ଖେତ୍ତଭାୱସମ୍ପତ୍ତିୟାତି ଦ୍ୱୀହି ଅଙ୍ଗେହି ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାୟ ଉପଘାତକୌପଦ୍ଦୱାନଂ ୱିହନନେ ସମତ୍ଥତଂ ଦୀପେତି। ଚତୁରଙ୍ଗସମ୍ପତ୍ତିୟା ଦାନଚେତନା ୱିୟ ହି ଦ୍ୱୟଙ୍ଗସମ୍ପତ୍ତିୟା ପଣାମଚେତନାପି ଅନ୍ତରାୟୱିହନନେନ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାତି।

ଏୱଂ ରତନତ୍ତୟସ୍ସ ନିପଚ୍ଚକାରକରଣେ ପୟୋଜନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ୟସ୍ସା ଧମ୍ମଦେସନାୟ ଅତ୍ଥଂ ସଂୱଣ୍ଣେତୁକାମୋ, ତଦପି ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବଧମ୍ମଭାୱେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଗୁଣାଭିତ୍ଥୱନୱିସେସେନ ଅଭିତ୍ଥୱେତୁଂ ‘‘ଦୀଘସ୍ସା’’ତିଆଦିମାହ। ଅୟଞ୍ହି ଆଚରିୟସ୍ସ ପକତି, ୟଦିଦଂ ତଂତଂସଂୱଣ୍ଣନାସୁ ଆଦିତୋ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବଧମ୍ମସ୍ସ ୱିସେସଗୁଣକିତ୍ତନେନ ଥୋମନା। ତଥା ହି ତେସୁ ତେସୁ ପପଞ୍ଚସୂଦନୀସାରତ୍ଥପକାସନୀମନୋରଥପୂରଣୀଅଟ୍ଠସାଲିନୀଆଦୀସୁ ଯଥାକ୍କମଂ ‘‘ପରୱାଦମଥନସ୍ସ, ଞାଣପ୍ପଭେଦଜନନସ୍ସ, ଧମ୍ମକଥିକପୁଙ୍ଗୱାନଂ ୱିଚିତ୍ତପଟିଭାନଜନନସ୍ସ,

ତସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରଞାଣେହି, ଓଗାଳ୍ହସ୍ସ ଅଭିଣ୍ହସୋ;

ନାନାନୟୱିଚିତ୍ତସ୍ସ, ଅଭିଧମ୍ମସ୍ସ ଆଦିତୋ’’ତି। ଆଦିନା –

ଥୋମନା କତା। ତତ୍ଥ ଦୀଘସ୍ସାତି ଦୀଘନାମକସ୍ସ। ଦୀଘସୁତ୍ତଙ୍କିତସ୍ସାତି ଦୀଘେହି ଅଭିଆୟତୱଚନପ୍ପବନ୍ଧୱନ୍ତେହି ସୁତ୍ତେହି ଲକ୍ଖିତସ୍ସ, ଅନେନ ‘‘ଦୀଘୋ’’ତି ଅୟଂ ଇମସ୍ସ ଆଗମସ୍ସ ଅତ୍ଥାନୁଗତା ସମଞ୍ଞାତି ଦସ୍ସେତି। ନନୁ ଚ ସୁତ୍ତାନିୟେୱ ଆଗମୋ, କଥଂ ସୋ ତେହି ଅଙ୍କୀୟତୀତି?

ସଚ୍ଚମେତଂ ପରମତ୍ଥତୋ, ପଞ୍ଞତ୍ତିତୋ ପନ ସୁତ୍ତାନି ଉପାଦାୟ ଆଗମଭାୱସ୍ସ ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତା ଅୱୟୱେହି ସୁତ୍ତେହି ଅୱୟୱୀଭୂତୋ ଆଗମୋ ଅଙ୍ଗୀୟତି। ୟଥେୱ ହି ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନସମୁଦାୟେ ''ସୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱୋହାରୋ, ଏୱଂ ସୁତ୍ତସମୁଦାୟେ ଆଗମୱୋହାରୋତି। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦିନିପୁଣତ୍ଥଭାୱତୋ ନିପୁଣସ୍ସ। ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି ଅତ୍ତତ୍ଥପରତ୍ଥାଦୟୋ ଏତ୍ଥ, ଏତେନ, ଏତସ୍ମାତି ୱା ଆଗମୋ, ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ, ପତ୍ଥନୀୟଟ୍ଠେନ ଚ ସୋ ୱରୋତି ଆଗମୱରୋ। ଅପିଚ ଆଗମସମ୍ମତେହି ବାହିରକପୱେଦିତେହି ଭାରତପୁରାଣକଥାନରସୀହପୁରାଣକଥାଦୀହି ୱରୋତିପି ଆଗମୱରୋ, ତସ୍ସ। ବୁଦ୍ଧାନମନୁବୁଦ୍ଧା ବୁଦ୍ଧାନୁବୁଦ୍ଧା, ବୁଦ୍ଧାନଂ ସଚ୍ଚପଟିୱେଧଂ ଅନୁଗମ୍ମ ପଟିୱିଦ୍ଧସଚ୍ଚା ଅଗ୍ଗସାୱକାଦୟୋ ଅରିୟା, ତେହି ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ, ଗୁଣସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ଚ ସଂୱଣ୍ଣିତୋତି ତଥା। ଅଥ ୱା ବୁଦ୍ଧା ଚ ଅନୁବୁଦ୍ଧା ଚ, ତେହି ସଂୱଣ୍ଣିତୋ ୟଥାୱୁତ୍ତନୟେନାତି ତଥା, ତସ୍ସ। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନେୱ ହି ତିଣ୍ଣମ୍ପି ପିଟକାନଂ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାକ୍କମୋ ଭାସିତୋ, ତତୋ ପରଂ ସଙ୍ଗାୟନାଦିୱସେନ ସାୱକେହୀତି ଆଚରିୟା ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ମଜ୍ଝିମାଗମଟ୍ଠକଥାୟ ଉପାଲିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାୟଂ ''ୱେୟ୍ୟାକରଣସ୍ସାତି ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ଅତ୍ଥଦୀପକସ୍ସ। ଭଗୱତା ହି ଅବ୍ୟାକତଂ ତନ୍ତିପଦଂ ନାମ ନତ୍ଥି, ସବ୍ବେସଂୟେୱ ଅତ୍ଥୋ କଥିତୋ''ତି (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୭୬)। ସଦ୍ଧାୱହଗୁଣସ୍ସାତି ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ପସାଦାୱହଗୁଣସ୍ସ। ନନୁ ଚ ସବ୍ବମ୍ପି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ତେପିଟକଂ ସଦ୍ଧାୱହଗୁଣମେୱ, ଅଥ କସ୍ମା ଅୟମଞ୍ଞସାଧାରଣଗୁଣେନ ଥୋମିତୋତି? ସାତିସୟତୋ ଇମସ୍ସ ତଗ୍ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନତ୍ତା। ଅୟଞ୍ହି ଆଗମୋ ବ୍ରହ୍ମଜାଲାଦୀସୁ ସୀଲଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ ଅନୱସେସନିଦ୍ଦେସାଦିୱସେନ, ମହାପଦାନାଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୩) ପୁରିମବୁଦ୍ଧାନମ୍ପି ଗୁଣନିଦ୍ଦେସାଦିୱସେନ, ପାଥିକସୁତ୍ତାଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୩।୧।୪) ତିତ୍ଥିୟେ ମଦ୍ଦିତ୍ୱା ଅପ୍ପଟିୱତ୍ତିୟସୀହନାଦନଦନାଦିୱସେନ, ଅନୁତ୍ତରିୟସୁତ୍ତାଦୀସୁ ୱିସେସତୋ ବୁଦ୍ଧଗୁଣୱିଭାୱନେନ ରତନତ୍ତୟେ ସାତିସୟଂ ସଦ୍ଧଂ ଆୱହତୀତି।

ଏୱଂ ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭିତ୍ଥୱନମ୍ପି କତ୍ୱା ଇଦାନି ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ସମ୍ପତି ୱକ୍ଖମାନାୟ ଆଗମନୱିସୁଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅତ୍ଥପ୍ପକାସନତ୍ଥ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଇମାୟ ହି ଗାଥାୟ ସଙ୍ଗୀତିତ୍ତୟମାରୁଳ୍ହଦୀଘାଗମଟ୍ଠକଥାତୋୱ ସୀହଳଅଭାସାମତ୍ତଂ ୱିନା ଅୟଂ ୱକ୍ଖମାନସଂୱଣ୍ଣନା ଆଗତା, ନାଞ୍ଞତୋ, ତଦେୱ କାରଣଂ କତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବା, ନାଞ୍ଞନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ଆଗମନୱିସୁଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତି। ଅପରୋ ନୟୋ – ପରମନିପୁଣଗମ୍ଭୀରଂ ବୁଦ୍ଧୱିସୟମାଗମୱରଂ ଅତ୍ତନୋ ବଲେନେୱ ୱଣ୍ଣୟିସ୍ସାମୀତି ଅଞ୍ଞେହି ୱତ୍ତୁମ୍ପି ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତ୍ତା ସଂୱଣ୍ଣନାନିସ୍ସୟଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ ''ଅତ୍ଥପ୍ପକାସନତ୍ଥ''ନ୍ତିଆଦି। ଇମାୟ ହି ପୁବ୍ବାଚରିୟାନୁଭାୱଂ ନିସ୍ସାୟେୱ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣୟିସ୍ସାମୀତି ଅତ୍ତନୋ ସଂୱଣ୍ଣନାନିସ୍ସୟଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ''ଅତ୍ଥପ୍ପକାସନତ୍ଥ''ନ୍ତି ପାଠତ୍ଥୋ, ସଭାୱତ୍ଥୋ, ଞେୟ୍ୟତ୍ଥୋ, ପାଠାନୁରୂପତ୍ଥୋ, ତଦନୁରୂପତ୍ଥୋ, ସାୱସେସତ୍ଥୋ, ନିୱରସେସତ୍ଥୋ, ନୀତତ୍ଥୋ, ନେୟ୍ୟତ୍ଥୋତିଆଦିନା ଅନେକପ୍ପକାରସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପକାସନତ୍ଥାୟ, ପକାସନାୟ ୱା। ଗାଥାବନ୍ଧସମ୍ପତ୍ତିୟା ଦ୍ୱିଭାୱୋ। ଅତ୍ଥୋ କଥୀୟତି ଏତାୟାତି ଅତ୍ଥକଥା, ସାୟେୱ ଅଟ୍ଠକଥା ତ୍ଥ-କାରସ୍ସ ଟ୍ଠ-କାରଂ କତ୍ୱା ୟଥା ''ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପୀଳନଟ୍ଠୋ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୭; ୨।୮), ଅୟଞ୍ଚ ସସଞ୍ଞୋଗୱିଧି ଅରିୟାଜାତିଭାୱତୋ। ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକାପି ହି ''ତଥାନଂଟ୍ଠ ୟୁଗ''ନ୍ତି ଲକ୍ଖଣଂ ୱତ୍ୱା ଇଦମେୱୁଦାହରନ୍ତି।

ୟାୟ'ତ୍ଥମଭିୱଣ୍ଣେନ୍ତି, ବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ଥପଦାନୁଗଂ;

ନିଦାନୱତ୍ଥୁସମ୍ବନ୍ଧଂ, ଏସା ଅଟ୍ଠକଥା ମତା।

ଆଦିତୋତିଆଦିମ୍ହି ପଠମସଙ୍ଗୀତିୟଂ। ଛଳଅଭିଞ୍ଞତାୟ ପରମେନ ଚିତ୍ତୱସୀଭାୱେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା, ଝାନାଦୀସୁ ପଞ୍ଚୱସିତା ସବ୍ଭାୱତୋ ଚ ୱସିନୋ, ଥେରା ମହାକସ୍ସପାଦୟୋ, ତେସଂ ସତେହି ପଞ୍ଚହି ୟା ସଙ୍ଗୀତାତି ୟା ଅଟ୍ଠକଥା ଅତ୍ଥଂ ପକାସେତୁଂ ୟୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ ''ଅୟମେତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ, ଅୟମେତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ''ତି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ଅନୁସଙ୍ଗୀତା ଚ ପଚ୍ଛାପୀତି ନ କେୱଲଂ ପଠମସଙ୍ଗୀତିୟମେୱ, ଅଥ ଖୋ ପଚ୍ଛା ଦୁତିୟତତିୟସଙ୍ଗୀତୀସୁପି। ନ ଚ ପଞ୍ଚହି ୱସିସତେହି ଆଦିତୋ ସଙ୍ଗୀତାୟେୱ, ଅପି ତୁ ୟସତ୍ଥେରାଦୀହି ଅନୁସଙ୍ଗୀତା ଚାତି ସହ ସମୁଚ୍ଚୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସମୁଚ୍ଚୟତ୍ଥୱୟଞ୍ହି ପଚ୍ଚେକଂ କିରିୟାକାଲଂ ସମୁଚ୍ଚିନୋତି।

ଅଥ ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାୟ ୱିଜ୍ଜମାନାୟ କିମେତାୟ ଅଧୁନା ପୁନ କତାୟ ସଂୱଣ୍ଣନାୟାତି ପୁନରୁତ୍ତିୟା, ନିରତ୍ଥକତାୟ ଚ ଦୋସଂ ସମନୁସ୍ସରିତ୍ୱା ତଂ ପରିହରନ୍ତୋ ''ସୀହଳଅଦୀପ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତଂ ପରିହରଣେନେୱ ହି ଇମିସ୍ସା ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ନିମିତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ସୀହଂ ଲାତି ଗଣ୍ହାତୀତି ସୀହଳୋ ଲ-କାରସ୍ସ ଳଅ-କାରଂ କତ୍ୱା ୟଥା ''ଗରୁଳୋ''ତି। ତସ୍ମିଂ ୱଂସେ ଆଦିପୁରିସୋ ସୀହକୁମାରୋ, ତବ୍ବଂସଜାତା ପନ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ ଖତ୍ତିୟା, ସବ୍ବେପି ଚ ଜନା ତଦ୍ଧିତୱସେନ, ସଦିସୱୋହାରେନ ୱା ସୀହଳଆ, ତେସଂ ନିୱାସଦୀପୋପି ତଦ୍ଧିତୱସେନ, ଠାନୀନାମେନ ୱା ''ସୀହଳୋ''ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଜଲମଜ୍ଝେ ଦିପ୍ପତି, ଦ୍ୱିଧା ୱା ଆପୋ ଏତ୍ଥ ସନ୍ଦତୀତି ଦିପୋ, ସୋୟେୱ ଦୀପୋ, ଭେଦାପେକ୍ଖାୟ ତେସଂ ଦୀପୋତି ତଥା। ପନସଦ୍ଦୋ ଅରୁଚିସଂସୂଚନେ, ତେନ କାମଞ୍ଚ ସା ସଙ୍ଗୀତିତ୍ତୟମାରୁଳ୍ହା, ତଥାପି ପୁନ ଏୱଂଭୂତାତି ଅରୁଚିୟଭାୱଂ ସଂସୂଚେତି। ତଦତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧତାୟ ପନ ପୁରିମଗାଥାୟ ''କାମଞ୍ଚ ସଙ୍ଗୀତା ଅନୁସଙ୍ଗୀତା ଚା''ତି ସାନୁଗ୍ଗହତ୍ଥୟୋଜନା ସମ୍ଭୱତି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ହି ତଥା ଦିସ୍ସତୀତି। ଆଭତାତି ଜମ୍ବୁଦୀପତୋ

ଆନୀତା। ଅଥାତି ସଙ୍ଗୀତିକାଲତୋ ପଚ୍ଛା, ଏୱଂ ସତି ଆଭତପଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଥାତି ୱା ମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରେନାଭତକାଲତୋ ପଚ୍ଛା, ଏୱଂ ସତି ଠପିତପଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସା ହି ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକତ୍ଥେରେହି ପଠମଂ ତୀଣି ପିଟକାନି ସଙ୍ଗାୟିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାନୁରୂପେନେୱ ୱାଚନାମଗ୍ଗଂ ଆରୋପିତତ୍ତା ତିସ୍ସୋ ସଙ୍ଗୀତିୟୋ ଆରୁଠହାୟେୱ, ତତୋ ପଚ୍ଛା ଚ ମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପମାଭତା, ପଚ୍ଛା ପନ ତମ୍ବପଣ୍ଣିୟେହି ମହାଥେରେହି ନିକାୟନ୍ତରଲଦ୍ଧିସଙ୍କରପରିହରଣତ୍ଥଂ ସୀହଠଅଭାସାୟ ଠପିତାତି। ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରୋ ପନ ପଚ୍ଛିମସମ୍ବନ୍ଧମେୱ ଦୁଦ୍ଦସତ୍ତା ପକାସେତି। ତଥା "ଦୀପୱାସୀନମତ୍ଥାୟା"ତି ଇଦମ୍ପି "ଠପିତା"ତି ଚ "ଅପନେତ୍ୱା ଆରୋପେନ୍ତୋ"ତି ଚ ଏତେହି ପଦେହି ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ଏକପଦମ୍ପି ହି ଆୱୁତ୍ତିୟାଦିନୟେହି ଅନେକତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧମୁପଗଚ୍ଛତି। ପୁରିମସମ୍ବନ୍ଧେନ ଚେତ୍ଥ ସୀହଠଅଦୀପୱାସୀନମତ୍ଥାୟ ନିକାୟନ୍ତରଲଦ୍ଧିସଙ୍କରପରିହରଣେନ ସୀହଠଅଭାସାୟ ଠପିତାତି ତମ୍ବପଣ୍ଣିୟତ୍ଥେରେହି ଠପନପୟୋଜନଂ ଦସ୍ସେତି। ପଚ୍ଛିମସମ୍ବନ୍ଧେନ ପନ ଇମାୟ ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ଜମ୍ବୁଦୀପୱାସୀନଂ, ଅଞ୍ଞଦୀପୱାସୀନଞ୍ଚ ଅତ୍ଥାୟ ସୀହଠଅଭାସାପନୟନସ୍ସ, ତନ୍ତିନୟାନୁଚ୍ଛୱିକଭାସାରୋପନସ୍ସ ଚ ପୟୋଜନନ୍ତି। ମହାଇସ୍ସରିୟତ୍ତା ମହିନ୍ଦୋତି ରାଜକୁମାରକାଲେ ନାମଂ, ପଚ୍ଛା ପନ ଗୁଣମହନ୍ତତାୟ ମହାମହିନ୍ଦୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସୀହଠଅଭାସା ନାମ ଅନେକକ୍ଖରେହି ଏକତ୍ଥସ୍ସାପି ୱୋହରଣତୋ ପରେସଂ ୱୋହରିତୁଂ ଅତିଦୁକ୍କରା କଞ୍ଚୁକସଦିସା ସୀହଠଆନଂ ସମୁଦାଚିଣ୍ଣା ଭାସା।

ଏୱଂ ହୋତୁ ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାୟ, ଅଧୁନା କରିୟମାନା ପନ ଅଟ୍ଠକଥା କଥଂ କରୀୟତୀତି ଅନୁୟୋଗେ ସତି ଇମିସ୍ସା ଅଟ୍ଠକଥାୟ କରଣପ୍ପକାରଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ "ଅପନେତ୍ୱାନା"ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତତୋ ମୂଲଟ୍ଠକଥାତୋ ସୀହଠଅଭାସଂ ଅପନେତ୍ୱା ପୋତ୍ଥକେ ଅନାରୋପିତଭାୱେନ ନିରଙ୍କରିତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଏତେନ ଅୟଂ ୱକ୍ଖମାନା ଅଟ୍ଠକଥା ସଙ୍ଗୀତିତ୍ତୟମାରୋପିତାୟ ମୂଲଟ୍ଠକଥାୟ ସୀହଠଅଭାସାପନୟନମତ୍ତମଞ୍ଞତ୍ର ଅତ୍ଥତୋ ସଂସନ୍ଦତି ଚେୱ ସମେତି ଚ ଯଥା "ଗଙ୍ଗୋଦକେନ ୟମୁନୋଦକ"ନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। "ମନୋରମ" ମିଚ୍ଚାଦୀନି "ଭାସ"ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଭାୱଦୀପକାନି ୱିସେସନାନି। ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଭାୱେନ ହି ପଣ୍ଡିତାନଂ ମନଂ ରମୟତୀତି ମନୋରମା। ତନୋତି ଅତ୍ଥମେତାୟ, ତନୀୟତି ୱା ଅତ୍ଥୱସେନ ୱିତ୍ଥରୀୟତି, ୱଟ୍ଟତୋ ୱା ସତ୍ତେ ତାରେତି , ନାନାତ୍ଥୱିସୟଂ ୱା କଞ୍ଚଂ ତରନ୍ତି ଏତାୟାତି ତନ୍ତି, ପାଠଇ। ତସ୍ସା ନୟସଙ୍ଖାତାୟ ଗତିୟା ଛୱିଂ ଛାୟଂ ଅନୁଗତାତି ତନ୍ତିନୟାନୁଚ୍ଛୱିକା। ଅସଭାୱନିରୁତ୍ତିଭାସନ୍ତରସଂକିଣ୍ଣଦୋସୱିରହିତତାୟ ୱିଗତଦୋସା, ତାଦିସଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଭୂତଂ –

"ସା ମାଗଧୀ ମୂଲଭାସା, ନରା ୟାୟା'ଦିକପ୍ପିକା;

ବ୍ରହ୍ମାନୋ ଚସ୍ସୁତାଲାପା, ସମ୍ବୁଦ୍ଧା ଚାପି ଭାସରେ"ତି। –

ୱୁତ୍ତଂ ପାଠଇଗତିଭାସଂ ପୋତ୍ଥକେ ଲିଖନୱସେନ ଆରୋପେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ଇମିନା ସଦ୍ଦଦୋସାଭାୱମାହ।

ସମୟଂଅୱିଲୋମେନ୍ତୋତି ସିଦ୍ଧନ୍ତମୱିରୋଧେନ୍ତୋ, ଇମିନା ପନ ଅତ୍ଥଦୋସାଭାୱମାହ। ଅୱିରୁଦ୍ଧତ୍ତା ଏୱ ହି ତେ ଥେରୱାଦାପି ଇଧ ପକାସୟିସ୍ସନ୍ତି। କେସଂ ପନ ସମୟନ୍ତି ଆହ "ଥେରାନ"ନ୍ତିଆଦି, ଏତେନ ରାହୁଲାଚରିୟାଦୀନଂ ଜେତୱନୱାସୀଅଭୟଗିରିୱାସୀନିକାୟାନଂ ସମୟଂ ନିୱତ୍ତେତି। ଥିରେହି ସୀଲସୁତଝାନୱିମୁତ୍ତିସଙ୍ଖାତେହି ଗୁଣେହି ସମନ୍ନାଗତାତି ଥେରା। ଯଥାହ "ଚତ୍ତାରୋମେ ଭିକ୍ଖୱେ ଥେରକରଣା ଧମ୍ମା। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? ଇଧ ଭିକ୍ଖୱେ ଭିକ୍ଖୁ ସୀଲୱା ହୋତୀ"ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୪।୨୨)। ଅପିଚ ସଚ୍ଚଧମ୍ମାଦୀହି ଥିରକରଣେହି ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଥେରା। ଯଥାହ ଧମ୍ମରାଜା ଧମ୍ମପଦେ –

"ୟମ୍ହି ସଚ୍ଚଞ୍ଚ ଧମ୍ମୋ ଚ, ଅହିଂସା ସଂୟମୋ ଦମୋ;

ସ ୱେ ୱନ୍ତମଲୋ ଧୀରୋ, 'ଥେରୋ'ଇତି ପୱୁଚ୍ଚତୀ"ତି। (ଧ। ପ। ୨୬୦);

ତେସଂ। ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରାଦୀହି ଆଗତା ଆଚରିୟପରମ୍ପରା ଥେରୱଂସୋ, ତପ୍ପରିୟାପନ୍ନା ହୁତ୍ୱା ଆଗମାଧିଗମସମ୍ପନ୍ନତ୍ତା ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତେନ ତସ୍ସ ସମୁଜ୍ଜଲନତୋ ତଂ ପକାରେନ ଦୀପେନ୍ତି, ତସ୍ମିଂ ୱା ପଦୀପସଦିସାତି ଥେରୱଂସପଦିପା। ୱିୱିଧେନ ଆକାରେନ ନିଚ୍ଛୀୟତୀତି ୱିନିଚ୍ଛୟୋ, ଗଣ୍ଠିଟ୍ଠାନେସୁ ଖୀଲମଦ୍ଦନାକାରେନ ପୱତ୍ତା ୱିମତିଚ୍ଛେଦନୀକଥା, ସୁଟ୍ଠୁ ନିପୁଣୋ ସଣ୍ହୋ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ ଏତେସନ୍ତି ସୁନିପୁଣୱିନିଚ୍ଛୟା। ଅଥ ୱା ୱିନିଚ୍ଛିନୋତୀତି ୱିନିଚ୍ଛୟୋ, ଯଥାୱୁତ୍ତୱିସୟଂ ଞାଣଂ, ସୁଟ୍ଠୁ ନିପୁଣୋ ଛେକୋ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ ଏତେସନ୍ତି ସୁନିପୁଣୱିନିଚ୍ଛୟା। ମହାମେଘୱନେ ଠିତୋ ୱିହାରୋ ମହାୱିହାରୋ, ୟୋ ସତ୍ଥୁ ମହାବୋଧିନା ୱିରୋଚତି, ତସ୍ମିଂ ୱସନସୀଲା ମହାୱିହାରୱାସିନୋ, ତାଦିସାନଂ ସମୟଂ ଅୱିଲୋମେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ଏତେନ ମହାକସ୍ସପାଦିଥେରପରମ୍ପରାଗତୋ, ତତୋୟେୱ ଅୱିପରିତୋ ସଣ୍ହସୁଖୁମୋ ୱିନିଚ୍ଛୟୋତି ମହାୱିହାରୱାସୀନଂ ସମୟସ୍ସ ପମାଣଭୂତତଂ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ଦସ୍ସେତି।

ହିତ୍ୱା ପୁନପ୍ପୁନଭତମହନ୍ତି ଏକତ୍ଥ ୱୁତମ୍ପି ପୁନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଆଭତମତ୍ଥଂ ପୁନରୁତ୍ତିଭାୱତୋ, ଗନ୍ଥଗରୁକଭାୱତୋ ଚ ଚଜିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଆଗମୱରସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ପକାସୟିସ୍ସାମୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଏୱଂ କରଣପ୍ପକାରମ୍ପି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ''ଦୀପୱାସୀନମତ୍ଥାୟା''ତି ୱୁତ୍ତପ୍ପୟୋଜନତୋ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ପୟୋଜନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସୁଜନସ୍ସ ଚା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୁଜନସ୍ସ ଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ, ତେନ ନ କେୱଲଂ ଜମ୍ବୁଦୀପୱାସୀନମେୱ ଅତ୍ଥାୟ, ଅଥ ଖୋ ସାଧୁଜନତୋସନତ୍ଥଞ୍ଚାତି ସମୁଚ୍ଚିନୋତି। ତେନେୱ ଚ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପୱାସୀନମ୍ପି ଅତ୍ଥାୟାତି ଅୟମତ୍ଥୋ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି ଉଗ୍ଗହଣାଦିସୁକରତାୟ ତେସମ୍ପି ବହୂପକାରତ୍ତା। ଚିରଟ୍ଠିତତ୍ଥଞ୍ଚାତି ଏତ୍ଥାପି ଚ-ସଦ୍ଦୋ ନ କେୱଲଂ ତଦୁଭୟତ୍ଥମେୱ, ଅପି ତୁ ତିଣ୍ଣଂ ୱିଧସ୍ସାପି ସାସନଧମ୍ମସ୍ସ, ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସ ୱା ପଞ୍ଚୱସ୍ସସହସ୍ସପରିମାଣଂ ଚିରକାଲଂ ଠିତତ୍ଥଞ୍ଚାତି ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥମେୱ ଦସ୍ସେତି। ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସ ହି ଠିତିୟା ପଟିପତ୍ତିଧମ୍ମପଟିୱେଧଧମ୍ମାନମ୍ପି ଠିତି ହୋତି ତସ୍ସେୱ ତେସଂ ମୂଲଭାୱତୋ। ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମୋ ପନ ସୁନିକ୍ଖିତ୍ତେନ ପଦବ୍ୟଞ୍ଜନେନ, ତଦତ୍ଥେନ ଚ ଚିରଂ ସମ୍ମା ପତିଟ୍ଠାତି, ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ଚ ପଦବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଅୱିପରୀତଂ ସୁନିକ୍ଖିତ୍ତଂ, ତଦତ୍ଥୋପି ଅୱିପରୀତୋ ସୁନିକ୍ଖିତ୍ତୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ଅୱିପରୀତସ୍ସ ପଦବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସ, ତଦତ୍ଥସ୍ସ ଚ ସୁନିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ଉପାୟଭାୱମୁପାଦାୟ ୱୁତ୍ତଂ ''ଚିରଟ୍ଠିତତ୍ଥଞ୍ଚ ଧମ୍ମସ୍ସା''ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

''ଦ୍ୱେମେ ଭିକ୍ଖୱେ ଧମ୍ମା ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ଠିତିୟା ଅସମ୍ମୋସାୟ ଅନନ୍ତରଧାନାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। କତମେ ଦ୍ୱେ? ସୁନିକ୍ଖିତ୍ତଞ୍ଚ ପଦବ୍ୟଞ୍ଜନଂ, ଅତ୍ଥୋ ଚ ସୁନୀତୋ, ଇମେ ଖୋ…ପେ… ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୨।୨୧)।

ଏୱଂ ପୟୋଜନମ୍ପି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ୱକ୍ଖମାନାୟ ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ମହତ୍ତପରିଚ୍ଚାଗେନ ଗନ୍ଥଗରୁକଭାୱଂ ପରିହରିତୁମାହ ''ସୀଲକଥା''ତିଆଦି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ନ ତଂ ୱିଚରୟିସ୍ସାମୀ''ତି। ଅପରୋ ନୟୋ – ୟଦଟ୍ଠକଥଂ କତ୍ତୁକାମୋ, ତଦେକଦେସଭାୱେନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋ ଗହେତବ୍ବୋତି କଥିକାନଂ ଉପଦେସଂ କରୋନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ୱିଚାରିତଧମ୍ମେ ଉଦ୍ଦେସୱସେନ ଦସ୍ସେତୁମାହ ''ସୀଲକଥା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ସୀଲକଥାତି ଚାରିତ୍ତୱାରିତ୍ତାଦିୱସେନ ସୀଲୱିତ୍ଥାରକଥା। ଧୁତଧମ୍ମାତି ପିଣ୍ଡପାତିକଙ୍ଗାଦୟୋ ତେରସ କିଲେସଧୁନନକଧମ୍ମା। କମ୍ମଟ୍ଠାନାନୀତି ଭାୱନାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ୟୋଗକମ୍ମସ୍ସ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନତ୍ତା କମ୍ମଟ୍ଠାନନାମାନି ଧମ୍ମଜାତାନି। ତାନି ପନ ପାଳିୟମାଗତାନି ଅଟ୍ଠତିଂ ସେୱ ନ ଗହେତବ୍ବାନି, ଅଥ ଖୋ ଅଟ୍ଠକଥାୟମାଗତାନିପି ଦ୍ୱେତି ଞାପେତୁଂ ''ସବ୍ବାନିପୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଚରି ୟାୱିଧାନସହିତୋତି ରାଗଚରିତାଦୀନଂ ସଭାୱାଦିୱିଧାନେନ ସହ ପୱତ୍ତୋ, ଇଦଂ ପନ ''ଝାନସମାପତ୍ତିୱିତ୍ଥାରୋ''ତି ଇମସ୍ସ ୱିସେସନଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି ଝାନଂ, ଅରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି ସମାପତ୍ତି। ତଦୁଭୟମ୍ପି ୱା ପଟିଲଦ୍ଧମତ୍ତଂ ଝାନଂ, ସମାପଜ୍ଜନୱସୀଭାୱପ୍ପତ୍ତଂ ସମାପତ୍ତି। ଅପିଚ ତଦପି ଉଭୟଂ ଝାନମେୱ, ଫଲସମାପତ୍ତିନିରୋଧସମାପତ୍ତିୟୋ ପନ ସମାପତ୍ତି, ତାସଂ ୱିତ୍ଥାରୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରଭେଦାନଂ ଛନ୍ନମ୍ପି ଅଭିଞ୍ଞାନଂ ଗହଣତ୍ଥଂ ''ସବ୍ବା ଚ ଅଭିଞ୍ଞାୟୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଞାଣୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ (ୱିଭ। ୭୫୧) ଆଗତନୟେନ ଏକୱିଧାଦିନା ଭେଦେନ ପଞ୍ଞାୟ ସଙ୍କଲୟିତ୍ୱା ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା, ଗଣେତ୍ୱା ୱା ୱିନିଚ୍ଛୟନଂ ପଞ୍ଞାସଙ୍କଲନୱିନିଚ୍ଛୟୋ। ଅରିୟାନୀତି ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ଅରିୟେହି ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବତ୍ତା, ଅରିୟଭାୱସାଧକତ୍ତା ୱା ଅରିୟାନି ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ। ଅୱିତଥଭାୱେନ ୱା ଅରଣୀୟତ୍ତା, ଅୱଗନ୍ତବ୍ବତ୍ତା ଅରିୟାନି, ''ସଚ୍ଚାନୀ''ତିମସ୍ସ ୱିସେସନଂ।

ହେତାଦିପଚ୍ଚୟଧମ୍ମାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚୟାଦିଭାୱେନ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନମୁପକାରକତା ପଚ୍ଚୟାକାରୋ, ତସ୍ସ ଦେସନା ତଥା, ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦକଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ସା ପନ ନିକାୟନ୍ତରଲଦ୍ଧିସଙ୍କରରହିତତାୟ ସୁଟ୍ଠୁ ପରିସୁଦ୍ଧା, ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗସ୍ସ ଚ ସୁଦୁକ୍କରତାୟ ନିପୁଣା, ଏକତ୍ତାଦିନୟସହିତା ଚ ତତ୍ଥ ୱିଚାରିତାତି ଆହ ''ସୁପରିସୁଦ୍ଧନିପୁଣନୟା''ତି। ପଦଦ୍ୱୟମ୍ପି ହେତଂ ପଚ୍ଚୟାକାରଦେସନାୟ ୱିସେସନଂ। ପଟିସମ୍ଭିଦାଦୀସୁ ଆଗତନୟଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ୱିଚାରିତତ୍ତା ଅୱିମୁତ୍ତୋ ତନ୍ତିମଗ୍ଗୋ ୟସ୍ସାତି ଅୱିମୁତ୍ତତନ୍ତି ମଗ୍ଗା। ମଗ୍ଗୋତି ଚେତ୍ଥ ପାଳିସଙ୍ଖାତୋ ଉପାୟୋ ତଂତଦତ୍ଥାନଂ ଅୱବୋଧସ୍ସ, ସଚ୍ଚପଟିୱେଧସ୍ସ ୱା ଉପାୟଭାୱତୋ। ପବନ୍ଧୋ ୱା ଦୀଘଭାୱେନ ପକତିମଗ୍ଗସଦିସତ୍ତା, ଇଦଂ ପନ ''ୱିପସ୍ସନା, ଭାୱନା''ତି ପଦଦ୍ୱୟସ୍ସ ୱିସେସନଂ।

ଇତିପନ ସବ୍ବନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ପରିସମାପନେ ୟଥାଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋଦ୍ଦେସସ୍ସ ପରିନିଟ୍ଠିତତ୍ତା, ଏତ୍ତକଂ ସବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପନାତି ୱଚନାଲଙ୍କାରମତ୍ତଂ ୱିସୁଂ ଅତ୍ଥାଭାୱତୋ। ପଦତ୍ଥସଂକିଣ୍ଣସ୍ସ, ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଚ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅୱସେସସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାୱେନ ସୁପରିସୁଦ୍ଧଂ, ''ସବ୍ବ''ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଭାୱନପୁଂସକଂ ୱା ଏତଂ ''ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ବଜ୍ଝନତୋ। ଭିୟ୍ୟୋତି ଅତିରେକଂ, ଅତିୱିତ୍ଥାରନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଏତେନ ପଦତ୍ଥମତ୍ତମେୱ ୱିଚାରୟିସ୍ସାମୀତି ଦସ୍ସେତି। ଏତଂ ସବ୍ବଂ ଇଧ ଅଟ୍ଠକଥାୟ ନ ୱିଚାରୟିସ୍ସାମି ପୁନରୁତ୍ତିଭାୱତୋ, ଗନ୍ଥଗରୁକଭାୱତୋ ଚାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୱିଚରୟିସ୍ସାମୀତି ଚ ଗାଥାଭାୱତୋ ନ ୱୁଦ୍ଧିଭାୱୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଏଓଞ୍ଚି ଏସ ଓିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋ ଆଗମାନମଙ୍ଗଂ ନ ପକାସେୟ୍ୟ, ଅଥ ସଙ୍ଖେପେସୋ ଇଧ ଓିଚାରିତଖୋଯେଓାତି ଚୋଦନାଯ ତଥା ଅଓିଚାରଣସ୍ସ ଏକନ୍ତକାରଣଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ତଂ ପରିହରନ୍ତୋ ''ମଜ୍ଝେ ଓିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ମଜ୍ଝେତି ଖୁଦ୍ଦକତୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଆଗମାନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ। ହି-ସଦ୍ଦୋ କାରଣେ, ତେନ ଯଥାଓୁତ୍ତଂ କାରଣଂ ଜୋତେତି। ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ଚତୂସୁ ଆଗମେସୁ। ଯଥାଭାସିତନ୍ତି ଭଗଓତା ଯଂ ଯଂ ଦେସିତଂ, ଦେସିତାନୁରୂପଂ ଓା। ଅପି ଚ ସଂଓଣ୍ଣକେହି ସଂଓଣ୍ଣନାଓସେନ ଯଂ ଯଂ ଭାସିତଂ, ଭାସିତାନୁରୂପନ୍ତିପି ଅତ୍ଥୋ। ଇଚ୍ଚେଓାତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ଯଥାଓୁତ୍ତଂ କାରଣଂ ନିଦସ୍ସେତି, ଇମିନାଓ କାରଣେନ, ଇଦମେଓ ଓା କାରଣଂ ମନସି ସନ୍ନିଧାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। କତୋତି ଏତ୍ଥାପି ''ଓିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋ ଏସୋ''ତି ପଦଂ କମ୍ମଭାଓେନ ସମ୍ବଜ୍ଝତି ଆଓୁତ୍ତିଯାଦିନଯେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତମ୍ପୀତି ତଂ ଓିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗମ୍ପି ଞାଣେନ ଗହେତ୍ୱାନ। ଏତାଯାତି ସୁମଙ୍ଗଲଓିଲାସିନିଯା ନାମ ଏତାଯ ଅଟ୍ଠକଥାଯ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ମଜ୍ଝେ ଠତ୍ୱା''ତି ଏତେନ ମଜ୍ଝଓିଭାଓଦୀପନେନ ଓିସେସତୋ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଆଗମାନଂ ସାଧାରଣଟ୍ଠକଥା ଓିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋ, ନ ସୁମଙ୍ଗଲଓିଲାସିନୀଆଦଯୋ ଓିଯ ଅସାଧାରଣଟ୍ଠକଥାତି ଦସ୍ସେତି। ଅଓିସେସତୋ ପନ ଓିନଯାଭିଧମ୍ମାନମ୍ପି ଯଥାରହଂ ସାଧାରଣଟ୍ଠକଥା ହୋତିଯେଓ, ତେହି ସମ୍ମିସ୍ସତାଯ ଚ ତଦଓସେସସ୍ସ ଖୁଦ୍ଦକାଗମସ୍ସ ଓିସେସତୋ ସାଧାରଣା ସମାନାପି ତଂ ଠପେତ୍ୱା ଚତୁନ୍ନମେଓ ଆଗମାନଂ ସାଧାରଣାତ୍ୱେଓ ଓୁତ୍ତାତି।

ଇତି ସୋଳସଗାଥାଓଣ୍ଣନା।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦାନକଥାଓଣ୍ଣନା

ଏଓଂ ଯଥାଓୁତ୍ତେନ ଓିଓିଧେନ ନଯେନ ପଣାମାଦିକଂ ପକରଣାରମ୍ଭଓିଧାନଂ କତ୍ୱା ଇଦାନି ଓିଭାଗଓନ୍ତାନଂ ସଭାଓଓିଭାଓନଂ ଓିଭାଗଦସ୍ସନଓସେନେଓ ସୁଓିଭାଓିତଂ, ସୁଓିଞ୍ଞାପିତଞ୍ଚ ହୋତୀତି ପଠମଂ ତାଓ ଓଗ୍ଗସୁତ୍ତଓସେନ ଓିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତତ୍ଥ ଦୀଘାଗମୋ ନାମା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ''ଦୀଘସ୍ସ ଆଗମଓରସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ପକାସଯିସ୍ସାମୀ''ତି ଯଦିଦଂ ଓୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମିଂ ଓଚନେ। ''ଯସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ପକାସଯିସ୍ସାମୀ''ତି ପଟିଞ୍ଞାତଂ, ସୋ ଦୀଘାଗମୋ ନାମ ଓଗ୍ଗସୁତ୍ତଓସେନ ଏଓଂ ଓେଦିତବ୍ବୋ, ଏଓଂ ଓିଭାଗୋତି ଓା ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ଓା ତତ୍ଥାତି ''ଦୀଘାଗମନିସ୍ସିତ''ନ୍ତି ଯଂ ଓୁତ୍ତଂ, ଏତସ୍ମିଂ ଓଚନେ। ଯୋ ଦୀଘାଗମୋ ଓୁତ୍ତୋ, ସୋ ଦୀଘାଗମୋ ନାମ ଓଗ୍ଗସୁତ୍ତଓସେନ। ଏଓଂ ଓିଭଜିତବ୍ବୋ, ଏଦିସୋତି ଓା ଅତ୍ଥୋ। ''ଦୀଘସ୍ସା''ତିଆଦିନା ହି ଓୁତ୍ତଂ ଦୂରଓଚନଂ ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ପଟିନିଦ୍ଦିସତି ଓିଯ ''ଦୀଘାଗମନିସ୍ସିତ''ନ୍ତି ଓୁତ୍ତଂ ଆସନ୍ନଓଚନମ୍ପି ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ପଟିନିଦ୍ଦିସତି ଅତ୍ତନୋ ବୁଦ୍ଧିଯଂ ପରମ୍ମୁଖଂ ଓିଯ ପରିଓତ୍ତମାନଂ ହୁତ୍ୱା ପଓତ୍ତନତୋ। ଏଦିସେସୁ ହି ଠାନେସୁ ଅତ୍ତନୋ ବୁଦ୍ଧିଯଂ ସମ୍ମୁଖଂ ଓା ପରମ୍ମୁଖଂ ଓା ପରିଓତ୍ତମାନଂ ଯଥା ତଥା ଓା ପଟିନିଦ୍ଦିସିତୁଂ ଓଟ୍ଟତି ସଦ୍ଦମତ୍ତପଟିନିଦ୍ଦେସେନ ଅତ୍ଥସ୍ସାଓିରୋଧନତୋ। ଓଗ୍ଗସୁତ୍ତାଦୀନଂ ନିଓଚନଂ ପରତୋ ଆଓି ଭଓିସ୍ସତି। ତଯୋ ଓଗ୍ଗା ଯସ୍ସାତି ତିଓଗ୍ଗୋ। ଚତୁତ୍ତିଂସ ସୁତ୍ତାନି ଏତ୍ଥ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି, ତେସଂ ଓା ସଙ୍ଗହୋ ଗଣନା ଏତ୍ଥାତି ଚତୁତ୍ତିଂସସୁତ୍ତସଙ୍ଗହୋ।

ଅତ୍ତନୋ ସଂଓଣ୍ଣନାଯ ପଠମସଙ୍ଗୀତିଯଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତାନୁକ୍କମେନେଓ ପଓତ୍ତଭାଓଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତସ୍ସ...ପେ... ନିଦାନମାଦୀ''ତି ଓୁତ୍ତଂ। ଆଦିଭାଓୋ ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଗୀତିକ୍କମେନେଓ ଓେଦିତବ୍ବୋ। କସ୍ମା ପନ ଚତୂସୁ ଆଗମେସୁ ଦୀଘାଗମୋ ପଠମଂ ସଙ୍ଗୀତୋ, ତତ୍ଥ ଚ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧଓଗ୍ଗୋ ପଠମଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ, ତସ୍ମିଞ୍ଚ ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥାପି ନିଦାନନ୍ତି? ନାଯମନୁଯୋଗୋ କତ୍ଥଚିପି ନ ପଓତ୍ତତି ସବ୍ବତ୍ଥେଓ ଓଚନକ୍କମମତ୍ତଂ ପଟିଚ୍ଚ ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବତୋ। ଅପିଚ ସଦ୍ଧାଓହଗୁଣତ୍ତା ଦୀଘାଗମୋଓ ପଠମଂ ସଙ୍ଗୀତୋ। ସଦ୍ଧା ହି କୁସଲଧମ୍ମାନଂ ବୀଜଂ। ଯଥାହ ''ସଦ୍ଧା ବୀଜଂ ତପୋ ଓୁଟ୍ଠୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୯୭; ସୁ। ନି। ୭୭)। ସଦ୍ଧାଓହଗୁଣତା ଚସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ଦସ୍ସିତାଯେଓ। କିଞ୍ଚ ଭିଯ୍ୟୋ – କତିପଯସୁତ୍ତସଙ୍ଗହତାଯ ଚେଓ ଅପ୍ପପରିମାଣତାଯ ଚ ଉଗ୍ଗହଣଧାରଣାଦିସୁଖତୋ ପଠମଂ ସଙ୍ଗୀତୋ। ତଥା ହେସ ଚତୁତ୍ତିଂସସୁତ୍ତସଙ୍ଗହୋ, ଚତୁସଟ୍ଠିଭାଣଓାରପରିମାଣୋ ଚ। ସୀଲକଥାବାହୁଲ୍ଲତୋ ପନ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧଓଗ୍ଗୋ ପଠମଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ। ସୀଲଞ୍ହି ସାସନସ୍ସ ଆଦି ସୀଲପତିଟ୍ଠାନତ୍ତା ସବ୍ବଗୁଣାନଂ । ତେନେଓାହ ''ତସ୍ମା ତିହ ତ୍ୱଂ ଭିକ୍ଖୁ ଆଦିମେଓ ଓିସୋଧେହି କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ। କୋ ଚାଦି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ? ସୀଲଞ୍ଚ ସୁଓିସୁଦ୍ଧ''ନ୍ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୫।୩୬୯)। ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧକଥାବାହୁଲ୍ଲତୋ ହି ସୋ ''ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧଓଗ୍ଗୋ''ତି ଓୁତ୍ତୋ। ଦିଟ୍ଠିଓିନିଓେଠନକଥାଭାଓତୋ ପନ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକସ୍ସ ନିରଓସେସଦିଟ୍ଠିଓିଭଜନଂ ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତଂ ପଠମଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତନ୍ତି ଓେଦିତବ୍ବଂ। ତେପିଟକେ ହି ବୁଦ୍ଧଓଚନେ ବ୍ରହ୍ମଜାଲସଦିସଂ ଦିଟ୍ଠିଗତାନି ନିଗ୍ଗୁମ୍ବଂ ନିଜଟଂ କତ୍ୱା ଓିଭତ୍ତସୁତ୍ତଂ ନତ୍ଥି। ନିଦାନଂ ପନ ପଠମସଙ୍ଗୀତିଯଂ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରେନ ପୁଟ୍ଠେନ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦେନ ଦେସକାଲାଦିନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପଠମଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତନ୍ତି। ତେନାହ ''ବ୍ରହ୍ମଜାଲସ୍ସାପୀ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଚ ''ଆଯସ୍ମତା''ତିଆଦିନା ଦେସକଂ ନିଯମେତି, ପଠମସଙ୍ଗୀତିକାଲେତି ପନ କାଲନ୍ତି, ଅଯମତ୍ଥୋ ଉପରି ଆଓି ଭଓିସ୍ସତି।

ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାଓଣ୍ଣନା

ଇଦାନି ‘‘ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକାଲେ’’ତି ୱଚନପ୍ପସଙ୍ଗେନ ତଂ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ, ଯସ୍ସଂ ୱା ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିଯଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତାନୁକ୍କମେନ ସଂୱଣ୍ଣନଂ କତ୍ତୁକାମତ୍ତା ତଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ତସ୍ସା ତନ୍ତିଯା ଆରୁଳ୍ହାଯପି ଇଧ ୱଚନେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ନାମ ଚେସା’’ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥ ହି କିଞ୍ଚାପି…ପେ… ମାରୁଳ୍ହାତି ଏତେନ ନନୁ ସା ସଙ୍ଗୀତିକ୍ଖନ୍ଧକେ ତନ୍ତିମାରୁଳ୍ହା, କସ୍ମା ଇଧ ପୁନ ୱୁତ୍ତା, ଯଦି ଚ ୱୁତ୍ତା ଅସ୍ସ ନିରତ୍ଥକତା, ଗନ୍ଥଗରୁତା ଚ ସିଯାତି ଚୋଦନାଲେସଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ନିଦାନ…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବା’’ତି ପନ ଏତେନ ନିଦାନକୋସଲ୍ଲତ୍ଥଭାୱତୋ ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସତା ନ ସିଯାତି ୱିସେସକାରଣଦସ୍ସନେନ ପରିହରତି। ‘‘ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ନାମ ଚେସା’’ତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଇଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ୱତ୍ତବ୍ବସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ। ତେନ ହି ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ୱୁତ୍ତଂ ନିଦାନଞ୍ଚ ଆଦି, ଏସା ଚ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ନାମ ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବାତି ଇମମତ୍ଥଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ଉପଞ୍ଞାସତ୍ଥୋ ୱା ଚ-ସଦ୍ଦୋ, ଉପଞ୍ଞାସୋତି ଚ ୱାକ୍ୟାରମ୍ଭୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ଏସା ହି ଗନ୍ଥକାରାନଂ ପକତି, ଯଦିଦଂ କିଞ୍ଚି ୱତ୍ୱା ପୁନ ଅପରଂ ୱତ୍ତୁମାରଭନ୍ତାନଂ ଚ-ସଦ୍ଦପଯୋଗୋ। ଯଂ ପନ ୱଜିରବୁଦ୍ଧିତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଅତିରେକତ୍ଥୋ, ତେନ ଅଞ୍ଞାପି ଅତ୍ଥୀତି ଦୀପେତୀ’’ତି (ୱଜିର ଟୀ। ବାହିରନିଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା), ତଦଯୁତ୍ତମେୱ। ନ ହେତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦେନ ତଦତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଯଦି ଚେତ୍ଥ ତଦତ୍ଥଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ଚ-କାରୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ ସିଯା, ଏୱଂ ସତି ସୋ ନ କତ୍ତବ୍ବୋଯେୱ ପଠମସଦ୍ଦେନେୱ ଅଞ୍ଞାସଂ ଦୁତିଯାଦିସଙ୍ଗୀତୀନମ୍ପି ଅତ୍ଥିଭାୱସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ଦୁତିଯାଦିମୁପାଦାଯ ହି ପଠମସଦ୍ଦପଯୋଗୋ ଦୀଘାଦିମୁପାଦାଯ ରସ୍ସାଦିସଦ୍ଦପଯୋଗୋ ୱିଯ। ଯଥାପଚ୍ଚଯଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଦେସିତତ୍ତା, ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତା ଚ ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣାନଂ ଧମ୍ମୱିନଯାନଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଗାଯନଂ କଥନଂ ସଙ୍ଗୀତି, ଏତେନ ତଂ ତଂ ସିକ୍ଖାପଦାନଂ, ତଂତଂସୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ଆଦିପରିଯୋସାନେସୁ, ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଚ ସମ୍ବନ୍ଧୱସେନ ଠପିତଂ ସଙ୍ଗୀତିକାରକୱଚନଂ ସଙ୍ଗହିତଂ ହୋତି। ମହାୱିସଯତ୍ତା, ପୂଜିତତ୍ତା ଚ ମହତୀ ସଙ୍ଗୀତି ମହାସଙ୍ଗୀତି, ପଠମା ମହାସଙ୍ଗୀତି ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି। କିଞ୍ଚାପୀତି ଅନୁଗ୍ଗହତ୍ଥୋ, ତେନ ପାଳିଯମ୍ପି ସା ସଙ୍ଗୀତିମାରୁଳ୍ହାୱାତି ଅନୁଗ୍ଗହଂ କରୋତି, ଏୱମ୍ପି ତତ୍ଥାରୁଳ୍ହମତ୍ତେନ ଇଧ ସୋତୂନଂ ନିଦାନକୋସଲ୍ଲଂ ନ ହୋତୀତି ପନ-ସଦ୍ଦେନ ଅରୁଚିଯତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ନିଦଦାତି ଦେସନଂ ଦେସକାଲାଦିୱସେନ ଅୱିଦିତଂ ୱିଦିତଂ କତ୍ୱା ନିଦସ୍ସେତୀତି ନିଦାନଂ, ତସ୍ମିଂ କୋସଲ୍ଲଂ, ତଦତ୍ଥାଯାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦାନି ତଂ ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଧମ୍ମଚକ୍କପୱତ୍ତନଞ୍ହି’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିଯସରଣାଦିପଟିଲାଭହେତୁଭୂତାସୁ ୱିଜମ୍ଭମାନାସୁପି ଅଞ୍ଞାସୁ ଭଗୱତୋ କିରିଯାସୁ ‘‘ବୁଦ୍ଧୋ ବୋଧେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି (ବୁ। ୱଂ। ଅଟ୍ଠ। ଅବ୍ଭନ୍ତରନିଦାନ ୧; ଚରିଯା। ଅଟ୍ଠ। ପକିଣ୍ଣକକଥା; ଉଦାନ ଅଟ୍ଠ। ୧୮) ପଟିଞ୍ଞାଯ ଅନୁଲୋମନତୋ ୱିନେଯ୍ୟାନଂ ମଗ୍ଗଫଲୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭୂତା କିରିଯାୱ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚଂ ନାମାତି ତଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନଞ୍ହି…ପେ… ୱିନଯନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନତୋ ପନ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଭଗୱତା ଭାସିତଂ ସୁଣନ୍ତାନମ୍ପି ୱାସନାଭାଗିଯମେୱ ଜାତଂ, ନ ସେକ୍ଖଭାଗିଯଂ, ନ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଂ ତପୁସ୍ସଭଲ୍ଲିକାନଂ ସରଣଦାନଂ ୱିଯ। ଏସା ହି ଧମ୍ମତା, ତସ୍ମା ତମେୱ ମରିଯାଦଭାୱେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦି ଧମ୍ମୋଯେୱ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଚକ୍କନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ଅଥ ୱା ଚକ୍କନ୍ତି ଆଣା, ଧମ୍ମତୋ ଅନପେତତ୍ତା ଧମ୍ମଞ୍ଚ ତଂ ଚକ୍କଞ୍ଚାତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ଧମ୍ମେନ ଞାଯେନ ଚକ୍କନ୍ତିପି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ପଟିସମ୍ଭିଦାଯଂ –

‘‘ଧମ୍ମଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି ଚକ୍କଞ୍ଚାତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ଚକ୍କଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି ଧମ୍ମଞ୍ଚାତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଧମ୍ମେନ ପୱତ୍ତେତୀତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଧମ୍ମଚରିଯାଯ ପୱତ୍ତେତୀତି ଧମ୍ମଚକ୍କ’’ନ୍ତିଆଦି (ପଟି। ମ। ୨।୪୦, ୪୧)।

ତସ୍ସ ପୱତ୍ତନଂ ତଥା। ପୱତ୍ତନନ୍ତି ଚ ପୱତ୍ତଯମାନଂ, ପୱତ୍ତିତନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାତୀତୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଧମ୍ମଚକ୍କପୱତ୍ତନସୁତ୍ତନ୍ତଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ପୱତ୍ତେତି ନାମ, ଅଞ୍ଞାସିକୋଣ୍ଡଞ୍ଞତ୍ଥେରସ୍ସ ମଗ୍ଗଫଲାଧିଗତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପୱତ୍ତିତଂ ନାମା’’ତି (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୫।୧୦୮୧-୧୦୮୮; ପଟି। ମ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨।୪୦)। ଇଧ ପନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱସେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋ। ଯାୱାତି ପରିଚ୍ଛେଦତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ସୁଭଦ୍ଦସ୍ସ ନାମ ପରିବ୍ବାଜକସ୍ସ ୱିନଯନଂ ଅନ୍ତୋପରିଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱାତି ଅଭିୱିଧିୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତଞ୍ହି ଭଗୱା ପରିନିବ୍ବାନମଞ୍ଚେ ନିପନ୍ନୋଯେୱ ୱିନେସୀତି। କତଂ ପରିନିଟ୍ଠାପିତଂ ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚଂ ଯେନାତି ତଥା, ତସ୍ମିଂ। କତବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚେ ଭଗୱତି ଲୋକନାଥେ ପରିନିବ୍ବୁତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଏତେନ ବୁଦ୍ଧକତ୍ତବ୍ବସ୍ସ କିଚ୍ଚସ୍ସ କସ୍ସଚିପି ଅସେସିତଭାୱଂ ଦୀପେତି। ତତୋଯେୱ ହି ଭଗୱା ପରିନିବ୍ବୁତୋତି। ନନୁ ଚ ସାୱକେହି ୱିନୀତାପି ୱିନେଯ୍ୟା ଭଗୱତାଯେୱ ୱିନୀତା ନାମ। ତଥା ହି ସାୱକଭାସିତଂ ସୁତ୍ତଂ ‘‘ବୁଦ୍ଧଭାସିତ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସାୱକୱିନେଯ୍ୟା ଚ ନ ତାୱ ୱିନୀତା, ତସ୍ମା ‘‘କତବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚେ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି? ନାଯଂ ଦୋସୋ ତେସଂ ୱିନଯନୁପାଯସ୍ସ ସାୱକେସୁ ଠପିତତ୍ତା। ତେନେୱାହ –

‘‘ନ ତାୱାହଂ ପାପିମ ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସାମି, ଯାୱ ମେ ଭିକ୍ଖୂ ନ ସାୱକା ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ୱିଯତ୍ତା ୱିନୀତା ୱିସାରଦା ବହୁସ୍ସୁତା ଧମ୍ମଧରା…ପେ… ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପରପ୍ପୱାଦଂ ସହ ଧମ୍ମେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ସପାଟିହାରିଯଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସ୍ସନ୍ତୀ’’ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୬୮; ଉଦା। ୫୧)।

‘‘କୁସିନାରାଯ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବୁତଦେସକାଲୱିସେସୱଚନଂ ‘‘ଅପରିନିବ୍ବୁତୋ ଭଗୱା’’ତି ଗାହସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ଲୋକେ

ଜାତସଂୱଦ୍ଧାଦିଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ। ତଥା ହି ମନୁସ୍ସଭାୱସ୍ସ ସୁପାକଟକରଣତ୍ଥଂ ମହାବୋଧିସତ୍ତା ଚରିମଭୱେ ଦାରପରିଗ୍ଗହାଦୀନିପି କରୋନ୍ତୀତି। କୁସିନାରାଯନ୍ତି ଏୱଂ ନାମକେ ନଗରେ। ତଞ୍ହି ନଗରଂ କୁସହତ୍ଥଂ ପୁରିସଂ ଦସ୍ସନଟ୍ଠାନେ ମାପିତତ୍ତା ‘‘କୁସିନାର’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ସମୀପତ୍ଥେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମଂ। ଉପୱତ୍ତନେ ମଲ୍ଲାନଂ ସାଲୱନେତି ତସ୍ସ ନଗରସ୍ସ ଉପୱତ୍ତନଭୂତେ ମଲ୍ଲରାଜୂନଂ ସାଲୱନେ। ତଞ୍ହି ସାଲୱନଂ ନଗରଂ ପୱିସିତୁକାମା ଉଯ୍ୟାନତୋ ଉପଚ୍ଚ ୱତ୍ତନ୍ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଏତେନାତି ଉପୱତ୍ତନଂ। ଯଥା ହି ଅନୁରାଧପୁରସ୍ସ ଦକ୍ଖିଣପଚ୍ଛିମଦିସାଯଂ ଥୂପାରାମୋ, ଏୱଂ ତଂ ଉଯ୍ୟାନଂ କୁସିନାରାଯ ଦକ୍ଖିଣପଚ୍ଛିମଦିସାଯଂ ହୋତି। ଯଥା ଚ ଥୂପାରାମତୋ ଦକ୍ଖିଣଦ୍ୱାରେନ ନଗରଂ ପୱିସନମଗ୍ଗୋ ପାଚୀନମୁଖୋ ଗନ୍ତ୍ୱା ଉତ୍ତରେନ ନିୱତ୍ତତି, ଏୱଂ ଉଯ୍ୟାନତୋ ସାଲପନ୍ତି ପାଚୀନମୁଖା ଗନ୍ତ୍ୱା ଉତ୍ତରେନ ନିୱତ୍ତା, ତସ୍ମା ତଂ ‘‘ଉପୱତ୍ତନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅପରେ ପନ ‘‘ତଂ ସାଲୱନମୁପଗନ୍ତ୍ୱା ମିତ୍ତସୁହଜ୍ଜେ ଅପଲୋକେତ୍ୱା ନିୱତ୍ତନତୋ ଉପୱତ୍ତନନ୍ତି ପାକଟଂ ଜାତଂ କିରା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଯମକସାଲାନମନ୍ତରେତି ଯମକସାଲାନଂ ୱେମଜ୍ଝେ। ତତ୍ଥ କିର ଭଗୱତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନମଞ୍ଚସ୍ସ ସୀସଭାଗେ ଏକା ସାଲପନ୍ତି ହୋତି, ପାଦଭାଗେ ଏକା। ତତ୍ରାପି ଏକୋ ତରୁଣସାଲୋ ସୀସଭାଗସ୍ସ ଆସନ୍ନୋ ହୋତି, ଏକୋ ପାଦଭାଗସ୍ସ। ତସ୍ମା ‘‘ଯମକସାଲାନମନ୍ତରେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପିଚ ‘‘ଯମକସାଲା ନାମ ମୂଲକ୍ଖନ୍ଧୱିଟପପତ୍ତେହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଂସିବ୍ବେତ୍ୱା ଠିତସାଲା’’ତିପି ମହାଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ମା ଇତି ଚନ୍ଦୋ ୱୁଚ୍ଚତି ତସ୍ସ ଗତିଯା ଦିୱସସ୍ସ ମିନିତବ୍ବତୋ, ତଦା ସବ୍ବକଲାପାରିପୂରିଯା ପୁଣ୍ଣୋ ଏୱ ମାତି ପୁଣ୍ଣମା। ସଦ୍ଦୱିଦୂ ପନ ‘‘ମୋ ସିୱୋ ଚନ୍ଦିମା ଚେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ସକ୍କତଭାସାନଯଂ ଗହେତ୍ୱା ଓକାରନ୍ତମ୍ପି ଚନ୍ଦିମୱାଚକ ମ-ସଦ୍ଦମିଚ୍ଛନ୍ତି। ୱିସାଖାଯ ଯୁତ୍ତୋ ପୁଣ୍ଣମା ଯତ୍ଥାତି ୱିସାଖାପୁଣ୍ଣମୋ, ସୋଯେୱ ଦିୱସୋ ତଥା, ତସ୍ମିଂ। ପଚ୍ଚୂସତି ତିମିରଂ ୱିନାସେତୀତି ପଚ୍ଚୂସୋ, ପତି-ପୁବ୍ବୋ ଉସ-ସଦ୍ଦୋ ରୁଜାଯନ୍ତି ହି ନେରୁତ୍ତିକା, ସୋଯେୱ ସମଯୋତି ରତ୍ତିଯା ପଚ୍ଛିମଯାମପରିଯାପନ୍ନୋ କାଲୱିସେସୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମିଂ। ୱିସାଖାପୁଣ୍ଣମଦିୱସେ ଇଦିସେ ରତ୍ତିଯା ପଚ୍ଛିମସମଯେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଉପାଦୀଯତେ କମ୍ମକିଲେସେହୀତି ଉପାଦି, ୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧା, କଟତ୍ତା ଚ ରୂପଂ। ସୋ ପନ ଉପାଦି କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରମାରନିମ୍ମଥନେ ଅନୋସ୍ସଟ୍ଠୋ, ଇଧ ଖନ୍ଧମଚ୍ଚୁମାରନିମ୍ମଥନେ ଓସ୍ସଟ୍ଠେନ ସେସିତୋ, ତସ୍ମା ନତ୍ଥି ଏତିସ୍ସା ଉପାଦିସଙ୍ଖାତୋ ସେସୋ, ଉପାଦିସ୍ସ ୱା ସେସୋତି କତ୍ୱା ‘‘ଅନୁପାଦିସେସା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନିବ୍ବାନଧାତୂତି ଚେତ୍ଥ ନିବ୍ବୁତିମତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ତଂ ସଭାୱଧାରଣତୋ ଧାତୁ ଚାତି କତ୍ୱା। ନିବ୍ବୁତିଯା ହି କାରଣପରିଯାଯେନ ଅସଙ୍ଖତଧାତୁ ତଥା ୱୁଚ୍ଚତି। ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଲକ୍ଖଣେ ଚାଯଂ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ। ଅନୁପାଦିସେସତାସଙ୍ଖାତଂ ଇମଂ ପକାରଂ ଭୂତସ୍ସ ପତ୍ତସ୍ସ ପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଲକ୍ଖଣେ ନିବ୍ବାନଧାତୁସଙ୍ଖାତେ ଅତ୍ଥେ ତତିଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନନୁ ଚ ‘‘ଅନୁପାଦିସେସାଯା’’ତି ନିବ୍ବାନଧାତୁଯାୱ ୱିସେସନଂ ହୋତି, ନ ପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସ ଭଗୱତୋ, ଅଥ କସ୍ମା ତଂ ଭଗୱା ପତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତୋତି? ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ସହଚରଣତୋ। ତଂସହଚରଣେନ ହି ଭଗୱାପି ଅନୁପାଦିସେସଭାୱଂ ପତ୍ତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଥ ୱା ଅନୁପାଦିସେସଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ଇମଂ ପକାରଂ ପତ୍ତାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ଲକ୍ଖଣେ ସଞ୍ଜାନନକିରିଯାଯ ତତିଯାତିପି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁଜ୍ଜତି। ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯାତି ଚ ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୁ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଊନପଞ୍ଚବନ୍ଧନେନ ପତ୍ତେନା’’ତି (ପାରା। ୬୧୨)। ଏତ୍ଥ ହି ଊନପଞ୍ଚବନ୍ଧନପତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି। ଅପିଚ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ଅନୁପାଦିସେସାଯ ଅନୁପାଦିସେସା ହୁତ୍ୱା ଭୂତାଯାତିପି ଯୁଜ୍ଜତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ଉଦାନଟ୍ଠକଥାଯ ନନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ ‘‘ଉପଡ୍ଢୁଲ୍ଲିଖିତେହି କେସେହୀତି ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଲକ୍ଖଣେ କରଣୱଚନଂ ୱିପ୍ପକତୁଲ୍ଲିଖିତେହି କେସେହି ଉପଲକ୍ଖିତାତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି (ଉଦା। ଅଟ୍ଠ। ୨୨) ଏସନଯୋ ଇଦିସେସୁ। ଧାତୁଭାଜନଦିୱସେତି ଜେଟ୍ଠମାସସ୍ସ ସୁକ୍କପକ୍ଖପଞ୍ଚମୀଦିୱସଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚ ନ ‘‘ସନ୍ନିପତିତାନ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ୱିସେସନଂ, ‘‘ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀ’’ତି ଏତସ୍ସ ପନ ୱିସେସନଂ ‘‘ଧାତୁଭାଜନଦିୱସେ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀ’’ତି ଉସ୍ସାହଜନନସ୍ସ କାଲୱସେନ ଭିନ୍ନାଧିକରଣୱିସେସନଭାୱତୋ। ଧାତୁଭାଜନଦିୱସତୋ ହି ପୁରିମତରଦିୱସେସୁପି ଭିକ୍ଖୂ ସନ୍ନିପତିତାତି। ଅଥ ୱା ‘‘ସନ୍ନିପତିତାନ’’ନ୍ତି ଇଦଂ କାଯସାମଗ୍ଗିୱସେନ ସନ୍ନିପତନମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ସମାଗମନମତ୍ତେନ। ତସ୍ମା ‘‘ଧାତୁଭାଜନଦିୱସେ’’ତି ଇଦଂ ‘‘ସନ୍ନିପତିତାନ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ୱିସେସନଂ ସମ୍ଭୱତି, ଇଦଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଭିକ୍ଖୂନ’’ନ୍ତି ଏତେନପି ସମ୍ବନ୍ଧନୀଯଂ । ସଙ୍ଘସ୍ସ ଥେରୋ ସଙ୍ଘତ୍ଥେରୋ। ସୋ ପନ ସଙ୍ଘୋ କିଂ ପରିମାଣୋତି ଆହ ‘‘ସତ୍ତନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୁସତସହସ୍ସାନ’’ନ୍ତି। ସଙ୍ଘସଦ୍ଦେନ ହି ଅୱିଞ୍ଞାଯମାନସ୍ସ ପରିମାଣସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାପନତ୍ଥମେୱେତଂ ପୁନ ୱୁତ୍ତଂ। ସଦ୍ଦୱିଦୂ ପନ ୱଦନ୍ତି –

‘‘ସମାସୋ ଚ ତଦ୍ଧିତୋ ଚ, ୱାକ୍ୟତ୍ଥେସୁ ୱିସେସକା;

ପସିଦ୍ଧିଯନ୍ତୁ ସାମଞ୍ଞଂ, ତେଲଂ ସୁଗତଚୀୱରଂ।

ତସ୍ମା ନାମମତ୍ତଭୂତସ୍ସ ସଙ୍ଘତ୍ଥେରସ୍ସ ୱିସେସନତ୍ଥମେୱେତଂ ପୁନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି, ନିଚ୍ଚସାପେକ୍ଖତାଯ ଚ ଏଦିସେସୁ ସମାସୋ ଯଥା ‘‘ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ଗରୁକୁଲ’’ନ୍ତି। ନିଚ୍ଚସାପେକ୍ଖତା ଚେତ୍ଥ ସଙ୍ଘସଦ୍ଦସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁସତସହସ୍ସସଦ୍ଦଂ ସାପେକ୍ଖତ୍ତେପି ଅଞ୍ଞପଦନ୍ତରାଭାୱେନ ୱାକ୍ୟେ ୱିଯ ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବତ୍ଥସ୍ସ ଗମକତ୍ତା। ‘‘ସତ୍ତନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୁସତସହସ୍ସାନ’’ନ୍ତି ହି ଏତସ୍ସ ସଙ୍ଘସଦ୍ଦେ ଅୱଯୱୀଭାୱେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତସ୍ସାପି ସାମିଭାୱେନ ଥେରସଦ୍ଦେତି। ‘‘ସତ୍ତନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୁସତସହସ୍ସାନ’’ନ୍ତି ଚ ଗଣପାମୋକ୍ଖଭିକ୍ଖୂଯେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତଦା ହି ସନ୍ନିପତିତା ଭିକ୍ଖୂ ଏତ୍ତକାତି ଗଣନପଥମତିକ୍କନ୍ତା। ତଥା ହି ୱେଠତ୍ତୱଗାମେ

ୱେଦନାୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ‘‘ନଚିରେନେୱ ଭଗୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସତୀ’’ତି ସୁତ୍ୱା ତତୋ ତତୋ ଆଗତେସୁ ଭିକ୍ଖୂସୁ ଏକଭିକ୍ଖୁପି ପକ୍କନ୍ତୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ଯଥାହୁ –

‘‘ସତ୍ତସତସହସ୍ସାନି , ତେସୁ ପାମୋକ୍ଖଭିକ୍ଖୱୋ;

ଥେରୋ ମହାକସ୍ସପୋୱ, ସଙ୍ଘତ୍ଥେରୋ ତଦା ଅହୂ’’ତି।

ଆଯସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ମଞ୍ଞମାନୋ ଚିନ୍ତଯନ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସି, ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ମଞ୍ଞମାନୋ ଚିନ୍ତଯନ୍ତୋ ଆଯସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀତି ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ମହନ୍ତେହି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ମହନ୍ତୋ କସ୍ସପୋତି ମହାକସ୍ସପୋ। ଅପିଚ ‘‘ମହାକସ୍ସପୋ’’ତି ଉରୁୱେଲକସ୍ସପୋ ନଦୀକସ୍ସପୋ ଗଯାକସ୍ସପୋ କୁମାରକସ୍ସପୋତି ଇମେ ଖୁଦ୍ଦାନୁଖୁଦ୍ଦକେ ଥେରେ ଉପାଦାଯ ୱୁଚ୍ଚତି। କସ୍ମା ପନାଯସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀତି ଅନୁଯୋଗେ ସତି ତଂ କାରଣଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତେ’’ତିଆଦି। ସତ୍ତ ଅହାନି ସମାହଟାନି ସତ୍ତାହଂ। ସତ୍ତାହଂ ପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସ ଅସ୍ସାତି ତଥା ଯଥା ‘‘ଅଚିରପକ୍କନ୍ତୋ, ମାସଜାତୋ’’ତି, ଅନ୍ତତ୍ଥଅଞ୍ଞପଦସମାସୋଯଂ, ତସ୍ମିଂ। ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବାନଦିୱସତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସତ୍ତାହେ ୱୀତିୱତ୍ତେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଏତସ୍ସ ‘‘ୱୁଡ୍ଢୱଚନ’’ନ୍ତି ପଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତଥା ‘‘ସୁଭଦ୍ଦେନ ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତେନା’’ତି ଏତସ୍ସପି। ତତ୍ଥ ସୁଭଦ୍ଦୋତି ତସ୍ସ ନାମମତ୍ତଂ, ୱୁଡ୍ଢକାଲେ ପନ ପବ୍ବଜିତତ୍ତା ‘‘ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏତେନ ସୁଭଦ୍ଦପରିବ୍ବାଜକାଦୀହି ତଂ ୱିସେସଂ କରୋତି। ‘‘ଅଲଂ ଆୱୁସୋ’’ତିଆଦିନା ତେନ ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ନିଦସ୍ସେତି। ସୋ ହି ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱତି ଆଯସ୍ମତା ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରେନ ସଦ୍ଧିଂ ପାୱାଯ କୁସିନାରଂ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପଟିପନ୍ନେସୁ ପଞ୍ଚମତ୍ତେସୁ ଭିକ୍ଖୁସତେସୁ ଅୱୀତରାଗେ ଭିକ୍ଖୂ ଅନ୍ତରାମଗ୍ଗେ ଦିଟ୍ଠଆଜୀୱକସ୍ସ ସନ୍ତିକା ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବାନଂ ସୁତ୍ୱା ପତ୍ତଚୀୱରାନି ଛଡ୍ଡେତ୍ୱା ବାହା ପଗ୍ଗଯ୍ହ ନାନପ୍ପକାରଂ ପରିଦେୱନ୍ତେ ଦିସ୍ୱା ଏୱମାହ।

କସ୍ମା ପନ ସୋ ଏୱମାହାତି? ଭଗୱତି ଆଘାତେନ। ଅଯଂ କିରେସୋ ଖନ୍ଧକେ ଆଗତେ ଆତୁମାୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ (ମହାୱ। ୩୦୩) ନହାପିତପୁବ୍ବକୋ ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତୋ ଭଗୱତି କୁସିନାରତୋ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଅଡ୍ଢତେଳସେହି ଭିକ୍ଖୁସତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଆତୁମଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତେ ‘‘ଭଗୱା ଆଗଚ୍ଛତୀ’’ତି ସୁତ୍ୱା ‘‘ଆଗତକାଲେଯାଗୁଦାନଂ କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ସାମଣେରଭୂମିଯଂ ଠିତେ ଦ୍ୱେ ପୁତ୍ତେ ଏତଦୱୋଚ ‘‘ଭଗୱା କିର ତାତା ଆତୁମଂ ଆଗଚ୍ଛତି ମହତା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅଡ୍ଢତେଳସେହି ଭିକ୍ଖୁସତେହି, ଗଚ୍ଛଥ ତୁମ୍ହେ ତାତା, ଖୁରଭଣ୍ଡଂ ଆଦାଯ ନାଳିଯା ୱା ପସିବ୍ବକେନ ୱା ଅନୁଘରକଂ ଆହିଣ୍ଡଥ, ଲୋଣମ୍ପି ତେଲମ୍ପି ତଣ୍ଡୁଲମ୍ପି ଖାଦନୀଯମ୍ପି ସଂହରଥ, ଭଗୱତୋ ଆଗତସ୍ସ ଯାଗୁଦାନଂ କରିସ୍ସାମୀ’’ତି। ତେ ତଥା ଅକଂସୁ। ଅଥ ଭଗୱତି ଆତୁମଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଭୁସାଗାରକଂ ପୱିଟ୍ଠେ ସୁଭଦ୍ଦୋ ସାଯନ୍ହସମଯଂ ଗାମଦ୍ୱାରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ମନୁସ୍ସେ ଆମନ୍ତେତ୍ୱା ‘‘ହତ୍ଥକମ୍ମମତ୍ତଂ ମେ ଦେଥା’’ତି ହତ୍ଥକମ୍ମଂ ଯାଚିତ୍ୱା ‘‘କିଂ ଭନ୍ତେ କରୋମା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଗଣ୍ହଥା’’ତି ସବ୍ବୂପକରଣାନି ଗାହାପେତ୍ୱା ୱିହାରେ ଉଦ୍ଧନାନି କାରେତ୍ୱା ଏକଂ କାଳକଂ କାସାୱଂ ନିୱାସେତ୍ୱା ତାଦିସମେୱ ପାରୁପିତ୍ୱା ‘‘ଇଦଂ କରୋଥ, ଇଦଂ କରୋଥା’’ତି ସବ୍ବରତ୍ତିଂ ୱିଚାରେନ୍ତୋ ସତସହସ୍ସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଭୋଜ୍ଜଯାଗୁଞ୍ଚ ମଧୁଗୋଳକଞ୍ଚ ପଟିଯାଦାପେସି। ଭୋଜ୍ଜଯାଗୁ ନାମ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ପାତବ୍ବଯାଗୁ, ତତ୍ଥ ସପ୍ପିମଧୁଫାଣିତମଚ୍ଛମଂସପୁପ୍ଫଫଲରସାଦି ଯଂ କିଞ୍ଚି ଖାଦନୀଯଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତଂ ସବ୍ବଂ ପୱିସତି। କୀଳିତୁକାମାନଂ ସୀସମକ୍ଖନଯୋଗ୍ଗା ହୋତି ସୁଗନ୍ଧଗନ୍ଧା।

ଅଥ ଭଗୱା କାଲସ୍ସେୱ ସରୀରପଟିଜଗ୍ଗନଂ କତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘପରିୱୁତୋ ପିଣ୍ଡାଯ ଚରିତୁଂ ଆତୁମାଭିମୁଖୋ ପାଯାସି। ଅଥ ତସ୍ସ ଆରୋଚେସୁଂ ‘‘ଭଗୱା ପିଣ୍ଡାଯ ଗାମଂ ପୱିସତି, ତଯା କସ୍ସ ଯାଗୁ ପଟିଯାଦିତା’’ତି। ସୋ ଯଥାନିୱତ୍ଥପାରୁତେହେୱ ତେହି କାଳକକାସାୱେହି ଏକେନ ହତ୍ଥେନ ଦବ୍ବିଞ୍ଚ କଟଚ୍ଛୁଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମା ୱିଯ ଦକ୍ଖିଣଂ ଜାଣୁମଣ୍ଡଲଂ ଭୂମିଯଂ ପତିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ‘‘ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହାତୁ ମେ ଭନ୍ତେ ଭଗୱା ଯାଗୁ’’ନ୍ତି ଆହ। ତତୋ ‘‘ଜାନନ୍ତାପି ତଥାଗତା ପୁଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତି ଖନ୍ଧକେ (ମହାୱ। ୩୦୪) ଆଗତନଯେନ ଭଗୱା ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଚ ସୁତ୍ୱା ଚ ତଂ ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତଂ ୱିଗରହିତ୍ୱା ତସ୍ମିଂ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଅକପ୍ପିଯସମାଦାନସିକ୍ଖାପଦଂ, ଖୁରଭଣ୍ଡପରିହରଣସିକ୍ଖାପଦଞ୍ଚାତି ଦ୍ୱେ ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞପେତ୍ୱା ‘‘ଅନେକକପ୍ପକୋଟିଯୋ ଭିକ୍ଖୱେ ଭୋଜନଂ ପରିଯେସନ୍ତେହେୱ ୱୀତିନାମିତା , ଇଦଂ ପନ ତୁମ୍ହାକଂ ଅକପ୍ପିଯଂ, ଅଧମ୍ମେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଭୋଜନଂ ଇମଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ଅନେକାନି ଅତ୍ତଭାୱସହସ୍ସାନି ଅପାଯେସ୍ୱେୱ ନିବ୍ବତ୍ତିସ୍ସନ୍ତି, ଅପେଥ ମା ଗଣ୍ହଥା’’ତି ୱତ୍ୱା ଭିକ୍ଖାଚାରାଭିମୁଖୋ ଅଗମାସି, ଏକଭିକ୍ଖୁନାପି ନ କିଞ୍ଚି ଗହିତଂ। ସୁଭଦ୍ଦୋ ଅନତ୍ତମନୋ ହୁତ୍ୱା ‘‘ଅଯଂ ସବ୍ବଂ ଜାନାମୀ’’ତି ଆହିଣ୍ଡତି, ସଚେ ନ ଗହେତୁକାମୋ ପେସେତ୍ୱା ଆରୋଚେତବ୍ବଂ ଅସ୍ସ, ପକ୍କାହାରୋ ନାମ ସବ୍ବଚିରଂ ତିଟ୍ଠନ୍ତୋ ସତ୍ତାହମତ୍ତଂ ତିଟ୍ଠେଯ୍ୟ, ଇଦଞ୍ଚ ମମ ଯାୱଜୀୱଂ ପରିଯତ୍ତଂ ଅସ୍ସ, ସବ୍ବଂ ତେନ ନାସିତଂ, ଅହିତକାମୋ ଅଯଂ ମଯ୍ହ’’ନ୍ତି ଭଗୱତି ଆଘାତଂ ବନ୍ଧିତ୍ୱା ଦସବଲେ ଧରମାନେ କିଞ୍ଚି ୱତ୍ତୁଂ ନାସକ୍ଖି। ଏୱଂ କିରସ୍ସ ଅହୋସି ‘‘ଅଯଂ ଉଚ୍ଚା କୁଲା ପବ୍ବଜିତୋ ମହାପୁରିସୋ, ସଚେ କିଞ୍ଚି ଧରନ୍ତସ୍ସ ୱକ୍ଖାମି, ମମଂଯେୱ ସନ୍ତଜ୍ଜେସ୍ସତୀ’’ତି।

ସ୍ୱାଯଂ ଅଜ୍ଜ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରେନ ସଦ୍ଧିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ‘‘ପରିନିବ୍ବୁତୋ ଭଗୱା’’ତି ସୁତ୍ୱା ଲଦ୍ଧସ୍ସାସୋ ୱିଯ ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠୋ ଏୱମାହ। ଥେରୋ ପନ ତଂ ସୁତ୍ୱା

ହଦଯେ ପହାରଂ ୱିଯ, ମତ୍ଥକେ ପତିତସୁକ୍ଖାସନିଂ ୱିଯ (ସୁକ୍ଖାସନି ୱିଯ ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୨୩୨) ମଞ୍ଞନ୍ତି, ଧମ୍ମସଂୱେଗୋ ଚସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜି "ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱା, ଅଜ୍ଜାପିସ୍ସ ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣଂ ସରୀରଂ ଧରତିଯେୱ, ଦୁକ୍ଖେନ ଭଗୱତା ଆରାଧିତସାସନେ ନାମ ଏୱଂ ଲହୁଂ ମହନ୍ତଂ ପାପଂ କସଟଂ କଣ୍ଟକୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ଅଲଂ ଖୋ ପନେସ ପାପୋ ୱଡ୍ଢମାନୋ ଅଞ୍ଞେପି ଏୱରୂପେ ସହାଯେ ଲଭିତ୍ୱା ସାସନଂ ଓସକ୍କାପେତୁ"ନ୍ତି।

ତତୋ ଥେରୋ ଚିନ୍ତେସି "ସଚେ ଖୋ ପନାହଂ ଇମଂ ମହଲ୍ଲକଂ ଇଧେୱ ପିଲୋତିକଂ ନିୱାସେତ୍ୱା ଛାରିକାଯ ଓକିରାପେତ୍ୱା ନୀହରାପେସ୍ସାମି, ମନୁସ୍ସା 'ସମଣସ୍ସ ଗୋତମସ୍ସ ସରୀରେ ଧରମାନେଯେୱ ସାୱକା ୱିୱଦନ୍ତୀ'ତି ଅମ୍ହାକଂ ଦୋସଂ ଦସ୍ସେସ୍ସନ୍ତି, ଅଧିୱାସେମି ତାୱ। ଭଗୱତା ହି ଦେସିତଧମ୍ମୋ ଅସଙ୍ଗହିତପୁପ୍ଫରାସିସଦିସୋ, ତତ୍ଥ ଯଥା ୱାତେନ ପହଟପୁପ୍ଫାନି ଯତୋ ୱା ତତୋ ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଏୱମେୱ ଏୱରୂପାନଂ ୱସେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତେ ଗଚ୍ଛନ୍ତେ କାଲେ ୱିନଯେ ଏକଂ ଦ୍ୱେ ସିକ୍ଖାପଦାନି ନସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି, ସୁତ୍ତେ ଏକୋ ଦ୍ୱେ ପଞ୍ହାୱାରା ନସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି, ଅଭିଧମ୍ମେ ଏକଂ ଦ୍ୱେ ଭୂମନ୍ତରାନି ନସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି, ଏୱଂ ଅନୁକ୍କମେନ ମୂଲେ ନଟ୍ଠେ ପିସାଚସଦିସା ଭୱିସ୍ସାମ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗହଂ କରିସ୍ସାମି, ଏୱଂ ସତି ଦଳ୍ହସୁତ୍ତେନ ସଙ୍ଗହିତପୁପ୍ଫାନି ୱିଯ ଅଯଂ ଧମ୍ମୱିନଯୋ ନିଚ୍ଚଲୋ ଭୱିସ୍ସତି। ଏତଦତ୍ଥଞ୍ହି ଭଗୱା ମଯ୍ହଂ ତୀଣି ଗାୱୁତାନି ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନଂ ଅକାସି, ତୀହି ଓୱାଦେହି (ସଂ। ନି। ୨।୧୪୯, ୧୫୦, ୧୫୧) ଉପସମ୍ପଦଂ ଅକାସି, କାଯତୋ ଚୀୱରପରିୱତ୍ତନଂ ଅକାସି, ଆକାସେ ପାଣିଂ ଚାଲେତ୍ୱା ଚନ୍ଦୋପମପଟିପଦଂ କଥେନ୍ତୋ ମଞ୍ଞେୱ ସକ୍ଖିଂ କତ୍ୱା କଥେସି, ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ସକଲସାସନରତନଂ ପଟିଚ୍ଛାପେସି, ମାଦିସେ ଭିକ୍ଖୁମ୍ହି ତିଟ୍ଠମାନେ ଅଯଂ ପାପୋ ସାସନେ ୱୁଡ୍ଢିଂ ମା ଅଲତ୍ଥ, ଯାୱ ଅଧମ୍ମୋ ନ ଦିପ୍ପତି, ଧମ୍ମୋ ନ ପଟିବାହିଯ୍ୟତି, ଅୱିନଯୋ ନ ଦିପ୍ପତି, ୱିନଯୋ ନ ପଟିବାହିଯ୍ୟତି, ଅଧମ୍ମୱାଦିନୋ ନ ବଲୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଧମ୍ମୱାଦିନୋ ନ ଦୁବ୍ବଲା ହୋନ୍ତି, ଅୱିନଯୱାଦିନୋ ନ ବଲୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ୱିନଯୱାଦିନୋ ନ ଦୁବ୍ବଲା ହୋନ୍ତି, ତାୱ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ୱିନଯଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାଯିସ୍ସାମି, ତତୋ ଭିକ୍ଖୂ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ପହୋନକଂ ଗହେତ୍ୱା କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯେ କଥେସ୍ସନ୍ତି, ଅଥାଯଂ ପାପୋ ସଯମେୱ ନିଗ୍ଗହଂ ପାପୁଣିସ୍ସତି, ପୁନ ସୀସଂ ଉକ୍ଖିପିତୁଂ ନ ସକ୍ଖିସ୍ସତି, ସାସନଂ ଇଦ୍ଧଞ୍ଚେୱ ଫୀତଞ୍ଚ ଭୱିସ୍ସତୀ"ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ସୋ "ଏୱଂ ନାମ ମଯ୍ହଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନ"ନ୍ତି କସ୍ସଚିପି ଅନାରୋଚେତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ସମସ୍ସାସେତ୍ୱା ଅଥ ପଚ୍ଛା ଧାତୁଭାଜନଦିୱସେ ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନତ୍ଥଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ "ଆଯସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତେ…ପେ… ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନତ୍ଥଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀ"ତି।

ତତ୍ଥ ଅଲନ୍ତି ପଟିକ୍ଖେପୱଚନଂ, ନ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଆୱୁସୋତି ପରିଦେୱନ୍ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଆଲପତି। ମା ସୋଚିତ୍ଥାତି ଚିତ୍ତେ ଉପ୍ପନ୍ନବଲୱସୋକେନ ମା ସୋକମକତ୍ଥ। ମା ପରିଦେୱିତ୍ଥାତି ୱାଚାଯ ମା ୱିଲାପମକତ୍ଥ। "ପରିଦେୱନଂ ୱିଲାପୋ"ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଅସୋଚନାଦୀନଂ କାରଣମାହ "ସୁମୁତ୍ତା"ତିଆଦିନା। ତେନ ମହାସମଣେନାତି ନିସ୍ସକ୍କେ କରଣୱଚନଂ, ସ୍ମାୱଚନସ୍ସ ୱା ନାବ୍ଯପ୍ପଦେସୋ। "ଉପଦ୍ଦୁତା"ତି ପଦେ ପନ କତ୍ତରି ତତିଯାୱସେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଉଭଯାପେକ୍ଖଞ୍ଚେତଂ ପଦଂ। ଉପଦ୍ଦୁତା ଚ ହୋମାତି ତଂକାଲାପେକ୍ଖୱତ୍ତମାନୱଚନଂ, "ତଦା"ତି ସେସୋ। ଅତୀତତ୍ଥେ ୱା ୱତ୍ତମାନୱଚନଂ, ଅହୁମ୍ହାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ଧମ୍ମସଂୱେଗୱସେନେୱ, ନ ପନ କୋଧାଦିୱସେନ। ଧମ୍ମସଭାୱଚିନ୍ତାୱସେନ ହି ପୱତ୍ତଂ ସହୋତ୍ତପ୍ପଞ୍ଞାଣଂ ଧମ୍ମସଂୱେଗୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

"ସବ୍ବସଙ୍ଖତଧମ୍ମେସୁ, ଓତ୍ତପ୍ପାକାରସଣ୍ଠିତଂ;

ଞାଣମୋହିତଭାରାନଂ, ଧମ୍ମସଂୱେଗସଞ୍ଞିତ"ନ୍ତି। (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା);

ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ ଉସ୍ସାହଜନନକାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଇଦିସସ୍ସା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଇଦିସସ୍ସ ଚ ସଙ୍ଘସନ୍ନିପାତସ୍ସାତି ସତ୍ତସତସହସ୍ସଗଣପାମୋକ୍ଖଥେରପ୍ପମୁଖଗଣନପଥାତିକ୍କନ୍ତସଙ୍ଘସନ୍ନିପାତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। "ଠାନଂ ଖୋ ପନେତଂ ୱିଜ୍ଜତୀ"ତିଆଦିନାପି ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ତିଟ୍ଠତି ଏତ୍ଥ ଫଲଂ ତଦାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯାତି ଠାନଂ, ହେତୁ। ଖୋତି ଅୱଧାରଣେ। ପନାତି ୱଚନାଲଙ୍କାରେ, ଏତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତେୱ, ନୋ ନ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କିଂ ପନ ତନ୍ତି ଆହ "ଯଂ ପାପଭିକ୍ଖୂ"ତିଆଦି। ଯନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ, କାରଣନିଦ୍ଦେସୋ ୱା, ଯେନ ଠାନେନ ଅନ୍ତରଧାପେଯ୍ୟୁଂ, ତଦେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତିଯେୱାତି। ପାପେନ ଲାମକେନ ଇଚ୍ଛାୱଚରେନ ସମନ୍ନାଗତା ଭିକ୍ଖୂ ପାପଭିକ୍ଖୂ। ଅତୀତୋ ସତ୍ଥା ଏତ୍ଥ, ଏତସ୍ସାତି ୱା ଅତୀତସତ୍ଥୁକଂ ଯଥା "ବହୁକତ୍ତୁକୋ"ତି। ପଧାନଂ ୱଚନଂ ପାୱଚନଂ। ପା-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ନିପାତୋ "ପା ଏୱ ୱୁତ୍ଯସ୍ସା"ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଉପସଗ୍ଗପଦଂ ୱା ଏତଂ, ଦୀଘଂ କତ୍ୱା ପନ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା "ପାୱଦତୀ"ତିପି ୱଦନ୍ତି। ପକ୍ଖନ୍ତି ଅଲଜ୍ଜିପକ୍ଖଂ। "ଯାୱ ଚା"ତିଆଦିନା ସଙ୍ଗୀତିଯା ସାସନଚିରଟ୍ଠିତିକଭାୱେ କାରଣଂ, ସାଧକଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। "ତସ୍ମା"ତି ହି ପଦମଜ୍ଝାହରିତ୍ୱା "ସଙ୍ଗାଯେଯ୍ୟା"ନ୍ତି ପଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧନୀଯଂ।

ତତ୍ଥ ଯାୱ ଚ ଧମ୍ମୱିନଯୋ ତିଟ୍ଠତୀତି ଯତ୍ତକଂ କାଲଂ ଧମ୍ମୋ ଚ ୱିନଯୋ ଚ ଲଜ୍ଜିପୁଗ୍ଗଲେସୁ ତିଟ୍ଠତି। ପରିନିବ୍ବାନମଞ୍ଚକେ ନିପନ୍ନେନ ଭଗୱତା ମହାପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୨।୨୧୬) ୱୁତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ "ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ"ନ୍ତିଆଦିମାହ। ହି-ସଦ୍ଦୋ ଆଗମୱସେନ ଦଳ୍ହୀକୋତକୋ। ଦେସିତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତୋତି ଧମ୍ମୋପି ଦେସିତୋ ଚେୱ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ ଚ। ସୁତ୍ତାଭିଧମ୍ମସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ହି ଧମ୍ମସ୍ସ ଅତିସଜ୍ଜନଂ ପବୋଧନଂ ଦେସନା, ତସ୍ସେୱ ପକାରତୋ

ଞାପନଂ ୱିନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେ ଠପନଂ ପଞ୍ଞାପନଂ। ୱିନଯୋପି ଦେସିତୋ ଚେୱ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ ଚ। ୱିନଯତନ୍ତିସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ହି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅତିସଜ୍ଜନଂ ପବୋଧନଂ ଦେସନା, ତସ୍ସେୱ ପକାରତୋ ଞାପନଂ ଅସଙ୍କରତୋ ଠପନଂ ପଞ୍ଞାପନଂ, ତସ୍ମା କମ୍ମଦ୍ୱଯମ୍ପି କିରିଯାଦ୍ୱଯେନ ସମ୍ବନ୍ଧନଂ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସୋତି ସୋ ଧମ୍ମୋ ଚ ୱିନଯୋ ଚ। ମମଚ୍ଚଯେନାତି ମମ ଅଚ୍ଚଯକାଲେ। ''ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ''ତି ହି ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ୱଦନ୍ତି। ହେତ୍ୱତ୍ଥେ ୱା କରଣୱଚନଂ, ମମ ଅଚ୍ଚଯହେତୁ ତୁମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥା ନାମ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ମହାପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ ''ମଯି ପରିନିବ୍ବୁତେ ତୁମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥୁକିଚ୍ଚଂ ସାଧେସ୍ସତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨୧୬)। ଲକ୍ଖଣୱଚନଞ୍ଚେତ୍ଥ ହେତ୍ୱତ୍ଥସାଧକଂ ଯଥା ''ନେତ୍ତେ ଉଜୁଂ ଗତେ ସତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୪। ୭୦; ନେତ୍ତି। ୧୦।୯୦, ୯୩)। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ମଯା ୱୋ ଠିତେନେୱ ''ଇଦଂ ଲହୁକଂ, ଇଦଂ ଗରୁକଂ, ଇଦଂ ସତେକିଚ୍ଛଂ, ଇଦଂ ଅତେକିଚ୍ଛଂ, ଇଦଂ ଲୋକୱଜ୍ଜଂ, ଇଦଂ ପଣ୍ଣତ୍ତିୱଜ୍ଜଂ, ଅଯଂ ଆପତ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ୱୁଟ୍ଠାତି, ଅଯଂ ଗଣସ୍ସ, ଅଯଂ ସଙ୍ଘସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ୱୁଟ୍ଠାତୀ''ତି ସତ୍ତନ୍ନଂ ଆପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅୱୀତିକ୍କମନୀଯତାୱସେନ ଓତିଣ୍ଣୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ସଖନ୍ଧକପରିୱାରୋ ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗୋ ମହାୱିନଯୋ ନାମ ଦେସିତୋ, ତଂ ସକଲମ୍ପି ୱିନଯପିଟକଂ ମଯି ପରିନିବ୍ବୁତେ ତୁମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥୁକିଚ୍ଚଂ ସାଧେସ୍ସତି ''ଇଦଂ ୱୋ କପ୍ପତି, ଇଦଂ ୱୋ ନ କପ୍ପତୀ''ତି କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯସ୍ସ ୱିଭାଗେନ ଅନୁସାସନତୋ। ଠିତେନେୱ ଚ ମଯା ''ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା, ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା, ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା, ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି, ପଞ୍ଚ ବଲାନି, ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା, ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ''ତି ତେନ ତେନ ୱିନେଯ୍ୟାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପେନ ପକାରେନ ଇମେ ସତ୍ତତିଂସ ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମେ ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱିଭଜିତ୍ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଂ ଦେସିତଂ, ତଂ ସକଲମ୍ପି ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଂ ମଯି ପରିନିବ୍ବୁତେ ତୁମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥୁକିଚ୍ଚଂ ସାଧେସ୍ସତି ତଂତଂଚରିଯାନୁରୂପଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ଅନୁସାସନତୋ, ଠିତେନେୱ ଚ ମଯା ''ଇମେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨୧୬), ଦ୍ୱାଦସାଯତନାନି, ଅଟ୍ଠାରସ ଧାତୁଯୋ, ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି, ବାୱୀସତିନ୍ଦ୍ରିଯାନି, ନୱ ହେତୂ, ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା, ସତ୍ତ ଫସ୍ସା, ସତ୍ତ ୱେଦନା, ସତ୍ତ ସଞ୍ଞା, ସତ୍ତ ଚେତନା, ସତ୍ତ ଚିତ୍ତାନି। ତତ୍ରାପି ଏତ୍ତକା ଧମ୍ମା କାମାୱଚରା, ଏତ୍ତକା ରୂପାୱଚରା, ଏତ୍ତକା ଅରୂପାୱଚରା, ଏତ୍ତକା ପରିଯାପନ୍ନା, ଏତ୍ତକା ଅପରିଯାପନ୍ନା, ଏତ୍ତକା ଲୋକିଯା, ଏତ୍ତକା ଲୋକୁତ୍ତରା''ତି ଇମେ ଧମ୍ମେ ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱିଭଜିତ୍ୱା ଅଭିଧମ୍ମପିଟକଂ ଦେସିତଂ, ତଂ ସକଲମ୍ପି ଅଭିଧମ୍ମପିଟକଂ ମଯି ପରିନିବ୍ବୁତେ ତୁମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥୁକିଚ୍ଚଂ ସାଧେସ୍ସତି ଖନ୍ଧାଦିୱିଭାଗେନ ଞାଯମାନଂ ଚତୁସଚ୍ଚସମ୍ବୋଧାୱହତ୍ତା। ଇତି ସବ୍ବମ୍ପେତଂ ଅଭିସମ୍ବୋଧିତୋ ଯାୱ ପରିନିବ୍ବାନା ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସ ୱସ୍ସାନି ଭାସିତଂ ଲପିତଂ ''ତୀଣି ପିଟକାନି, ପଞ୍ଚ ନିକାଯା, ନୱଙ୍ଗାନି, ଚତୁରାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନୀ''ତି ଏୱଂ ମହପ୍ପଭେଦଂ ହୋତି। ଇମାନି ଚତୁରାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନି ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ଅହଂ ଏକୋୱ ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସାମି, ଅହଞ୍ଚ ପନିଦାନି ଏକୋୱ ଓୱଦାମି ଅନୁସାସାମି, ମଯି ପରିନିବ୍ବୁତେ ଇମାନି ଚତୁରାସୀତି ବୁଦ୍ଧସହସ୍ସାନି ତୁମ୍ହେ ଓୱଦିସ୍ସନ୍ତି ଅନୁସାସିସ୍ସନ୍ତି ଓୱାଦାନୁସାସନକିଚ୍ଚସ୍ସ ନିପ୍ଫାଦନତୋତି।

ସାସନନ୍ତି ପରିଯତ୍ତିପଟିପତ୍ତିପଟିୱେଧୱସେନ ତିୱିଧମ୍ପି ସାସନଂ, ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ପନ ସତ୍ତତିଂସ ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମା। ଅଦ୍ଧାନଂ ଗମିତୁମଲନ୍ତି ଅଦ୍ଧନିଯଂ, ଅଦ୍ଧାନଗାମି ଅଦ୍ଧାନକ୍ଖମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଚିରଂ ଠିତି ଏତସ୍ସାତି ଚିରଟ୍ଠିତିକଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯେନ ପକାରେନ ଇଦଂ ସାସନଂ ଅଦ୍ଧନିଯଂ, ତତୋଯେୱ ଚ ଚିରଟ୍ଠିତିକଂ ଭୱେଯ୍ୟ, ତେନ ପକାରେନ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ୱିନଯଞ୍ଚ ଯଦି ପନାହଂ ସଙ୍ଗାଯେଯ୍ୟଂ, ସାଧୁ ୱତାତି।

ଇଦାନି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ଅତ୍ତନୋ କତଂ ଅନୁଗ୍ଗହୱିସେସଂ ସମନୁସ୍ସରିତ୍ୱା ଚିନ୍ତନାକାରମ୍ପି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯଞ୍ଚାହଂ ଭଗୱତା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ''ଯଞ୍ଚାହ''ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ''ଅନୁଗ୍ଗହିତୋ, ପସଂସିତୋ''ତି ଏତେହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯନ୍ତି ଯସ୍ମା, କିରିଯାପରାମସନଂ ୱା ଏତଂ, ତେନ ''ଅନୁଗ୍ଗହିତୋ, ପସଂସିତୋ''ତି ଏତ୍ଥ ଅନୁଗ୍ଗହଣଂ, ପସଂସନଞ୍ଚ ପରାମସତି। ''ଧାରେସ୍ସସୀ''ତିଆଦିକଂ ପନ ୱଚନଂ ଭଗୱା ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ରୁକ୍ଖମୂଲେ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରେନ ପଞ୍ଞତ୍ତସଙ୍ଘାଟିଯଂ ନିସିନ୍ନୋ ତଂ ସଙ୍ଘାଟିଂ ପଦୁମପୁପ୍ଫୱଣ୍ଣେନ ପାଣିନା ଅନ୍ତନ୍ତେନ ପରାମସନ୍ତୋ ଆହ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ କସ୍ସପସଂଯୁତ୍ତେ (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪) ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରେନେୱ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ ଆମନ୍ତେତ୍ୱା କଥେନ୍ତେନ –

''ଅଥ ଖୋ ଆୱୁସୋ ଭଗୱା ମଗ୍ଗା ଓକ୍କମ୍ମ ଯେନ ଅଞ୍ଞତରଂ ରୁକ୍ଖମୂଲଂ ତେନୁପସଙ୍କମି, ଅଥ ଖ୍ୱାହଂ ଆୱୁସୋ ପଟପିଲୋତିକାନଂ ସଙ୍ଘାଟିଂ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ପଞ୍ଞପେତ୍ୱା ଭଗୱନ୍ତଂ ଏତଦୱୋଚଂ 'ଇଧ ଭନ୍ତେ ଭଗୱା ନିସୀଦତୁ, ଯଂ ମମସ୍ସ ଦୀଘରତ୍ତଂ ହିତାଯ ସୁଖାଯା'ତି । ନିସୀଦି ଖୋ ଆୱୁସୋ ଭଗୱା ପଞ୍ଞତ୍ତେ ଆସନେ, ନିସଜ୍ଜ ଖୋ ମଂ ଆୱୁସୋ ଭଗୱା ଏତଦୱୋଚ 'ମୁଦୁକା ଖୋ ତ୍ୟାଯଂ କସ୍ସପ ପଟପିଲୋତିକାନଂ ସଙ୍ଘାଟୀ'ତି। ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହାତୁ ମେ ଭନ୍ତେ ଭଗୱା ପଟପିଲୋତିକାନଂ ସଙ୍ଘାଟିଂ ଅନୁକମ୍ପଂ ଉପାଦାଯାତି। ଧାରେସ୍ସସି ପନ ମେ ତ୍ୱଂ କସ୍ସପ ସାଣାନି ପଂସୁକୂଲାନି ନିବ୍ବସନାନୀତି। ଧାରେସ୍ସାମହଂ ଭନ୍ତେ ଭଗୱତୋ ସାଣାନି ପଂସୁକୂଲାନି ନିବ୍ବସନାନୀତି। ସୋ ଖ୍ୱାହଂ ଆୱୁସୋ ପଟପିଲୋତିକାନଂ ସଙ୍ଘାଟିଂ ଭଗୱତୋ ପାଦାସିଂ, ଅହଂ ପନ ଭଗୱତୋ ସାଣାନି ପଂସୁକୂଲାନି ନିବ୍ବସନାନି ପଟିପଜ୍ଜି''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪)।

ତତ୍ଥ ମୁଦୁକା ଖୋ ତ୍ୟାଯନ୍ତି ମୁଦୁକା ଖୋ ତେ ଅଯଂ। କସ୍ମା ପନ ଭଗୱା ଏୱମାହାତି? ଥେରେନ ସହ ଚୀୱରଂ ପରିୱତ୍ତେତୁକାମତାଯ। କସ୍ମା

ପରିୱତ୍ତେତୁକାମୋ ଜାତୋତି? ଥେରଂ ଅତ୍ତନୋ ଠାନେ ଠପେତୁକାମତାୟ। କିଂ ସାରିପୁତ୍ତମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନା ନତ୍ଥୀତି? ଅତ୍ଥି, ଏୱଂ ପନସ୍ସ ଅହୋସି “ଇମେ ନ ଚିରଂ ଠସ୍ସନ୍ତି, ‘କସ୍ସପୋ ପନ ୱୀସୱସ୍ସସତାୟୁକୋ, ସୋ ମୟି ପରିନିବ୍ବୁତେ ସତ୍ତପଣ୍ଣିଗୁହାୟଂ ୱସିତ୍ୱା ଧମ୍ମୱିନୟସଙ୍ଗହଂ କତ୍ୱା ମମ ସାସନଂ ପଞ୍ଚୱସ୍ସସହସ୍ସପରିମାଣକାଲଂ ପୱତ୍ତନକଂ କରିସ୍ସତୀ”ତି ଅତ୍ତନୋ ନଂ ଠାନେ ଠପେସି, ଏୱଂ ଭିକ୍ଖୂ କସ୍ସପସ୍ସ ସୁସ୍ସୁସିତବ୍ବଂ ମଞ୍ଞିସ୍ସନ୍ତୀ”ତି ତସ୍ମା ଏୱମାହ। ଥେରୋ ପନ ଯସ୍ମା ଚୀୱରସ୍ସ ୱା ପତ୍ତସ୍ସ ୱା ୱଣ୍ଣେ କଥିତେ “ଇମଂ ତୁମ୍ହେ ଗଣ୍ହଥା”ତି ୱଚନଂ ଚାରିତ୍ତମେୱ, ତସ୍ମା “ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହାତୁ ମେ ଭନ୍ତେ ଭଗୱା”ତି ଆହ।

ଧାରେସ୍ସସିପନ ମେ ତ୍ୱଂ କସ୍ସପାତି କସ୍ସପ ତ୍ୱଂ ଇମାନି ପରିଭୋଗଜିଣ୍ଣାନି ପଂସୁକୂଲାନି ପାରୁପିତୁଂ ସକ୍ଖିସ୍ସସୀତି ୱଦତି। ତଞ୍ଚ ଖୋ ନ କାୟବଲଂ ସନ୍ଧାୟ, ପଟିପତ୍ତିପୂରଣଂ ପନ ସନ୍ଧାୟ ଏୱମାହ। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ – ଅହଂ ଇମଂ ଚୀୱରଂ ପୁଣ୍ଣଂ ନାମ ଦାସିଂ ପାରୁପିତ୍ୱା ଆମକସୁସାନେ ଛଡ୍ଡିତଂ ସୁସାନଂ ପୱିସିତ୍ୱା ତୁମ୍ବମତ୍ତେହି ପାଣକେହି ସମ୍ପରିକିଣ୍ଣଂ ତେ ପାଣକେ ୱିଧୁନିତ୍ୱା ମହାଅରିୟୱଂସେ ଠତ୍ୱା ଅଗ୍ଗହେସିଂ, ତସ୍ସ ମେ ଇମଂ ଚୀୱରଂ ଗହିତଦିୱସେ ଦସସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳେ ମହାପଥୱୀ ମହାୱିରୱଂ ୱିରୱମାନା କମ୍ପିତ୍ଥ, ଆକାସଂ ତଟତଟାୟି, ଚକ୍କୱାଳେ ଦେୱତା ସାଧୁକାରଂ ଅଦଂସୁ, ଇମଂ ଚୀୱରଂ ଗଣ୍ହନ୍ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ଜାତିପଂସୁକୂଲିକେନ ଜାତିଆରଞ୍ଞିକେନ ଜାତିଏକାସନିକେନ ଜାତିସପଦାନଚାରିକେନ ଭୱିତୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ତ୍ୱଂ ଇମସ୍ସ ଚୀୱରସ୍ସ ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ କାତୁଂ ସକ୍ଖିସ୍ସସୀତି। ଥେରୋପି ଅତ୍ତନା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ହତ୍ଥୀନଂ ବଲଂ ଧାରେତି, ସୋ ତଂ ଅତକ୍କୟିତ୍ୱା “ଅହମେତଂ ପଟିପତ୍ତିଂ ପୂରେସ୍ସାମୀ”ତି ଉସ୍ସାହେନ ସୁଗତଚୀୱରସ୍ସ ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ କାତୁକାମୋ “ଧାରେସ୍ସାମହଂ ଭନ୍ତେ”ତି ଆହ। ପଟିପଜ୍ଜିନ୍ତି ପଟିପନ୍ନୋସିଂ। ଏୱଂ ପନ ଚୀୱରପରିୱତ୍ତନଂ କତ୍ୱା ଥେରେନ ପାରୁପିତଚୀୱରଂ ଭଗୱା ପାରୁପି, ସତ୍ଥୁ ଚୀୱରଂ ଥେରୋ। ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ମହାପଥୱୀ ଉଦକପରିୟନ୍ତଂ କତ୍ୱା ଉନ୍ନଦନ୍ତୀ କମ୍ପିତ୍ଥ।

ସାଣାନି ପଂସୁକୂଲାନୀତି ମତକଳେୱରଂ ପରିୱେଠେତ୍ୱା ଛଡ୍ଡିତାନି ତୁମ୍ବମତ୍ତେ କିମୀ ପପ୍ଫୋଟେତ୍ୱା ଗହିତାନି ସାଣୱାକମୟାନି ପଂସୁକୂଲଚୀୱରାନି। ନିବ୍ବସନାନୀତି ନିଟ୍ଠିତୱସନକିଚ୍ଚାନି, ପରିଭୋଗଜିଣ୍ଣାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ କିଞ୍ଚାପି ଏକମେୱ ତଂ ଚୀୱରଂ, ଅନେକାୱୟୱତ୍ତା ପନ ବହୁୱଚନଂ କତନ୍ତି ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତଂ। ଚୀୱରେ ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନାତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ତନା ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନାତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାୟମାନତ୍ତା, ୱିଞ୍ଞାୟମାନତ୍ଥସ୍ସ ଚ ସଦ୍ଦସ୍ସ ପୟୋଗେ କାମାଚାରତ୍ତା “ଅତ୍ତନା”ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। “ଧାରେସ୍ସସି ପନ ମେ ତ୍ୱଂ କସ୍ସପ ସାଣାନି ପଂସୁକୂଲାନୀ”ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪) ହି ୱୁତ୍ତତ୍ତା “ଅତ୍ତନାୱ ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନା”ତି ୱିଞ୍ଞାୟତି, ନାଞ୍ଞେନ। ନ ହି କେୱଲଂ ସଦ୍ଦତୋୟେୱ ସଦ୍ଦତ୍ଥ ଅତ୍ଥନିଚ୍ଛୟୋ, ଅତ୍ଥପକରଣାଦିନାପି ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିୟମିତତ୍ତା। ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ପନେତ୍ଥ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ “ଚୀୱରେ ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନାତି ଏତ୍ଥ ‘ଅତ୍ତନା ସମସମଟ୍ଠପନେନା’ତି ଇଧ ୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ତନା – ସଦ୍ଦମାନେତ୍ୱା ‘ଚୀୱରେ ଅତ୍ତନା ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନା’ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ସ ଯେନ ହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଦୂରଟ୍ଠମ୍ପି ଚ ତସ୍ସ ତଂ;

ଅତ୍ଥତୋ ହ୍ୟସମାନାନଂ, ଆସନ୍ନତ୍ତମକାରଣନ୍ତି।

ଅଥ ୱା ଭଗୱତା ଚୀୱରେ ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନ ଭଗୱତା ଅନୁଗ୍ଗହିତୋତି ଯୋଜନୀୟଂ। ଏକସ୍ସାପି ହି କରଣନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ସହାଦିଯୋଗକତ୍ତୁତ୍ଥଜୋତକତ୍ତସମ୍ଭୱତୋ”ତି। ସମାନଂ ଧାରଣମେତସ୍ସାତି ସାଧାରଣୋ, ତାଦିସୋ ପରିଭୋଗୋତି ସାଧାରଣପରିଭୋଗୋ, ତେନ। ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନ ଚ ସମସମଟ୍ଠପନେନ ଚ ଅନୁଗ୍ଗହିତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଇଦାନି –

“ଅହଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହି ୱିୱିଚ୍ଚ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାରଂ ୱିୱେକଜଂ ପୀତିସୁଖଂ ପଠମଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି, କସ୍ସପୋପି ଭିକ୍ଖୱେ ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହି ୱିୱିଚ୍ଚ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାରଂ ୱିୱେକଜଂ ପୀତିସୁଖଂ ପଠମଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତୀ”ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୨) –

ନୱାନୁପୁବ୍ବୱିହାରଛଳଭିଞ୍ଞାପଭେଦେ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମେ ଅତ୍ତନା ସମସମଟ୍ଠପନତ୍ଥାୟ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତଂ କସ୍ସପସଂୟୁତ୍ତେ (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୧) ଆଗତଂ ପାଠମିମଂ ପେୟ୍ୟାଲମୁଖେନ, ଆଦିଗ୍ଗହଣେନ ଚ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ “ଅହଂ ଭିକ୍ଖୱେ”ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ଯାୱଦେତି ଯାୱଦେୱ, ଯତ୍ତକଂ କାଲଂ ଆକଙ୍ଖାମି, ତତ୍ତକଂ କାଲଂ ୱିହରାମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତତୋୟେୱ ହି ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ, ଚୂଳଗଣ୍ଠିପଦେ ଚ “ଯାୱଦେତି ଯାୱଦେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ”ତି ଲିଖିତଂ। ସଂୟୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାୟମ୍ପି “ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମୀତି ଯାୱଦେୱ ଇଚ୍ଛାମୀ”ତି (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨।

୧୫୨) ଅତ୍ଥୋ ଵୁତ୍ତୋ। ତଥା ହି ତତ୍ଥ ଲୀନତ୍ଥପକାସନିୟଂ ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ‘‘ଯାଵଦେଵାତି ଇମିନା ସମାନତ୍ଥଂ ‘ଯାଵଦେ’ତି ଇଦଂ ପଦ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ପୋତ୍ଥକେସୁ ପନ କତ୍ଥଚି ‘‘ଯାଵଦେଵା’’ତି ଅୟମେଵ ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି। ଅପି ଚ ଯାଵଦେତି ଯତ୍ତକଂ ସମାପତ୍ତିଵିହାରଂ ଵିହରିତୁଂ ଆକଙ୍ଖାମି, ତତ୍ତକଂ ସମାପତ୍ତିଵିହାରଂ ଵିହରାମୀତି ସମାପତ୍ତିଟ୍ଠାନେ, ଯତ୍ତକଂ ଅଭିଞ୍ଞାଵୋହାରଂ ଵୋହରିତୁଂ ଆକଙ୍ଖାମି, ତତ୍ତକଂ ଅଭିଞ୍ଞାଵୋହାରଂ ଵୋହରାମୀତି ଅଭିଞ୍ଞାଠାନେ ଚ ସହ ପାଠସେସେନ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନାପି ତଦେଵତ୍ଥଂ ଯଥାଲାଭନୟେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯତ୍ତକେ ସମାପତ୍ତିଵିହାରେ, ଅଭିଞ୍ଞାଵୋହାରେ ଵା ଆକଙ୍ଖନ୍ତୋ ଵିହାରାମି ଚେଵ ଵୋହରାମି ଚ, ତଥା କସ୍ସପୋପୀତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଅପରେ ପନ ‘‘ଯାଵଦେତି ‘ଯଂ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ଆକଙ୍ଖାମି, ତଂ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ଵିହାରାମୀ’ତିଆଦିନା ସମାପତ୍ତିଟ୍ଠାନେ, ଇଦ୍ଧିଵିଧାଭିଞ୍ଞାଠାନେ ଚ ଅଜ୍ଝାହରିତବ୍ବ ତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ କମ୍ମଵସେନ ‘ଯଂ ଦିବ୍ବସୋତଂ ଆକଙ୍ଖାମି, ତେନ ଦିବ୍ବସୋତେନ ସଦ୍ଦେ ସୁଣାମୀ’ତିଆଦିନା ସେସାଭିଞ୍ଞାଠାନେ କରଣଵସେନ ଯୋଜନା ଵତ୍ତବ୍ବା’’ତି ଵଦନ୍ତି। ଵିଭିଚ୍ଚେଵ କାମେହୀତି ଏତ୍ଥ ଏଵ-ସଦ୍ଦୋ ନିୟମତ୍ଥୋ, ଉଭୟତ୍ଥ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଯମେତ୍ଥ ଵତ୍ତବ୍ବଂ, ତଦୁପରି ଆଵି ଭଵିସ୍ସତି।

ନଵାନୁପୁବ୍ବଵିହାରଛଳଭିଞ୍ଞାପ୍ପଭେଦେତି ଏତ୍ଥ ନଵାନୁପୁବ୍ବଵିହାରା ନାମ ଅନୁପଟିପାଟିୟା ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବା ଏଵଂସଞ୍ଞିତା ନିରୋଧସମାପତ୍ତିୟା ସହ ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିୟୋ। ଛଳଭିଞ୍ଞା ନାମ ଆସଵକ୍ଖୟଞାଣେନ ସହ ପଞ୍ଚାଭିଞ୍ଞାୟୋ। କତ୍ଥଚି ପୋତ୍ଥକେ ଚେତ୍ଥ ଆଦିସଦ୍ଦୋ ଦିସ୍ସତି। ସୋ ଅନଧିପ୍ପେତୋ ଯଥାଵୁତ୍ତାୟ ପାଠଇୟା ଗହେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅନଵସେସତ୍ତା। ମନୁସ୍ସେସୁ, ମନୁସ୍ସାନଂ ଵା ଉତ୍ତରିଭୂତାନଂ, ଉତ୍ତରୀନଂ ଵା ମନୁସ୍ସାନଂ ଝାୟୀନଞ୍ଚେଵ ଅରିୟାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମୋତି ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋ, ମନୁସ୍ସଧମ୍ମା ଵା ଉତ୍ତରୀତି ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋ। ଦସ କୁସଲକମ୍ମପଥା ଚେତ୍ଥ ଵିନା ଭାଵନାମନସିକାରେନ ପକତିୟାଵ ମନୁସ୍ସେହି ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବତୋ, ମନୁସ୍ସତ୍ତଭାଵାଵହନତୋ ଚ ମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋ ନାମ, ତତୋ ଉତ୍ତରି ପନ ଝାନାଦି ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ସମସମଟ୍ଠପନେନାତି ‘‘ଅହଂ ଯତ୍ତକଂ କାଲଂ, ଯତ୍ତକେ ଵା ସମାପତ୍ତିଵିହାରେ, ଯତ୍ତକା ଅଭିଞ୍ଞାୟୋ ଚ ଵଳଞ୍ଜେମି , ତଥା କସ୍ସପୋପୀ’’ତି ଏଵଂ ସମସମଂ କତ୍ଵା ଠପନେନ। ଅନେକଟ୍ଠାନେସୁ ଠପନଂ, କସ୍ସଚିପି ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମସ୍ସ ଅସେସଭାଵେନ ଏକନ୍ତସମଟ୍ଠପନଂ ଵା ସନ୍ଧାୟ ‘‘ସମସମଟ୍ଠପନେନା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ, ଇଦଞ୍ଚ ନଵାନୁପୁବ୍ବଵିହାରଛଳଭିଞ୍ଞାଭାଵସାମଞ୍ଞେନ ପସଂସାମତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ଆୟସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଭଗଵା ଵିୟ ଦେଵସିକଂ ଚତୁଵୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖ୍ୟା ସମାପତ୍ତିୟୋ ସମାପଜ୍ଜତି, ଯମକପାଟିହାରିୟାଦିଵସେନ ଚ ଅଭିଞ୍ଞାୟୋ ଵଳଞ୍ଜେତୀତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମେ ଅତ୍ତନା ସମସମଟ୍ଠପନେନା’’ତି ଇଦଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ହି –

‘‘ଓଵଦ କସ୍ସପ ଭିକ୍ଖୂ, କରୋହି କସ୍ସପ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଧମ୍ମିଂ କଥଂ, ଅହଂ ଵା କସ୍ସପ ଭିକ୍ଖୂ ଓଵଦେଯ୍ୟଂ, ତ୍ଵଂ ଵା। ଅହଂ ଵା କସ୍ସପ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଧମ୍ମିଂ କଥଂ କରେୟ୍ୟଂ, ତ୍ଵଂ ଵା’’ତି –

ଏଵମ୍ପି ଅତ୍ତନା ସମସମଟ୍ଠପନମକାସିୟେଵାତି।

ତଥାତି ରୂପୂପସଂହାରୋ ଯଥା ଅନୁଗ୍ଗହିତୋ, ତଥା ପସଂସିତୋତି। ଆକାସେ ପାଣିଂ ଚାଲେତ୍ଵାତି ଭଗଵତା ଅତ୍ତନୋୟେଵ ପାଣିଂ ଆକାସେ ଚାଲେତ୍ଵା କୁଲେସୁ ଅଲଗ୍ଗଚିତ୍ତତାୟ ଚେଵ କରଣଭୂତାୟ ପସଂସିତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଲଗ୍ଗଚିତ୍ତତାୟାତି ଵା ଆଧାରେ ଭୁମ୍ମଂ, ଆକାସେ ପାଣିଂ ଚାଲେତ୍ଵା କୁଲୂପକସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅଲଗ୍ଗଚିତ୍ତତାୟ କୁଲେସୁ ଅଲଗ୍ଗନଚିତ୍ତେନ ଭଵିତୁଂ ଯୁତ୍ତତାୟ ଚେଵ ମଞ୍ଞେଵ ସକ୍ଖିଂ କତ୍ଵା ପସଂସିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାହ –

‘‘ଅଥ ଖୋ ଭଗଵା ଆକାସେ ପାଣିଂ ଚାଲେସି ସେୟ୍ୟଥାପି ଭିକ୍ଖଵେ, ଅୟଂ ଆକାସେ ପାଣି ନ ସଜ୍ଜତି ନ ଗୟ୍ହତି ନ ବଜ୍ଝତି, ଏଵମେଵ ଖୋ ଭିକ୍ଖଵେ ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ଭିକ୍ଖୁନୋ କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମତୋ କୁଲେସୁ ଚିତ୍ତଂ ନ ସଜ୍ଜତି ନ ଗୟ୍ହତି ନ ବଜ୍ଝତି ‘ଲଭନ୍ତୁ ଲାଭକାମା, ପୁଞ୍ଞକାମା କରୋନ୍ତୁ ପୁଞ୍ଞାନୀ’ତି। ଯଥା ସକେନ ଲାଭେନ ଅତ୍ତମନୋ ହୋତି ସୁମନୋ, ଏଵଂ ପରେସଂ ଲାଭେନ ଅତ୍ତମନୋ ହୋତି ସୁମନୋ। ଏଵରୂପୋ ଖୋ ଭିକ୍ଖଵେ ଭିକ୍ଖୁ ଅରହତି କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମିତୁଂ। କସ୍ସପସ୍ସ ଭିକ୍ଖଵେ କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମତୋ କୁଲେସୁ ଚିତ୍ତଂ ନ ସଜ୍ଜତି ନ ଗୟ୍ହତି ନ ବଜ୍ଝତି ‘ଲଭନ୍ତୁ ଲାଭକାମା, ପୁଞ୍ଞକାମା କରୋନ୍ତୁ ପୁଞ୍ଞାନୀ’ତି। ଯଥା ସକେନ ଲାଭେନ ଅତ୍ତମନୋ ହୋତି ସୁମନୋ, ଏଵଂ ପରେସଂ ଲାଭେନ ଅତ୍ତମନୋ ହୋତି ସୁମନୋ’’ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୪୬)।

ତତ୍ଥ ଆକାସେ ପାଣିଂ ଚାଲେସୀତି ନୀଲେ ଗଗନନ୍ତରେ ଯମକଵିଜ୍ଜୁକଂ ସଞ୍ଚାରୟମାନୋ ଵିୟ ହେଟ୍ଠାଭାଗେ , ଉପରିଭାଗେ, ଉଭତୋ ଚ ପସ୍ସେସୁ ପାଣିଂ ସଞ୍ଚାଲେସି, ଇଦଞ୍ଚ ପନ ତେପିଟକେ ବୁଦ୍ଧଵଚନେ ଅସମ୍ଭିନ୍ନପଦଂ ନାମ। ଅତ୍ତମନୋତି ସକମନୋ, ନ ଦୋମନସ୍ସେନ ପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ଵା ଗହିତମନୋ। ସୁମନୋତି ତୁଟ୍ଠମନୋ, ଇଦାନି ଯୋ ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକୋ ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନୋ ଏଵଂ ଵଦେୟ୍ୟ ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ‘ଅଲଗ୍ଗଚିତ୍ତତାୟ ଆକାସେ ଚାଲିତପାଣୂପମା କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମଥା’ତି ଵଦନ୍ତୋ ଅଟ୍ଠାନେ ଠପେତି, ଅସୟ୍ହଭାରଂ ଆରୋପେତି, ଯଂ ନ ସକ୍କା କାତୁଂ, ତଂ କାରେହୀ’’ତି, ତସ୍ସ ଵାଦପଥଂ ପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ଵା

''ସକ୍କା ଚ ଖୋ ଏୱଂ କାତୁଂ, ଅତ୍ଥି ଏୱରୂପୋ ଭିକ୍ଖୂ''ତି ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରମେୱ ସକ୍ଖିଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''କସ୍ସପସ୍ସ ଭିକ୍ଖୱେ''ତିଆଦିମାହ।

ଅଞ୍ଞମ୍ପି ପସଂସନମାହ ''ଚନ୍ଦୋପମପଟିପଦାଯ ଚା''ତି, ଚନ୍ଦପଟିଭାଗାଯ ପଟିପଦାଯ ଚ କରଣଭୂତାଯ ପସଂସିତୋ, ତସ୍ସଂ ୱା ଆଧାରଭୂତାଯ ମଜ୍ଝେୱ ସକ୍ଖିଂ କତ୍ୱା ପସଂସିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାହ –

''ଚନ୍ଦୂପମା ଭିକ୍ଖୱେ କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମଥ ଅପକସ୍ସେୱ କାଯଂ, ଅପକସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନିଚ୍ଚନୱକା କୁଲେସୁ ଅପ୍ପଗବ୍ଭା। ସେଯ୍ୟଥାପି ଭିକ୍ଖୱେ ପୁରିସୋ ଜରୁଦପାନଂ ୱା ଓଲୋକେଯ୍ୟ ପବ୍ବତୱିସମଂ ୱା ନଦୀୱିଦୁଗ୍ଗଂ ୱା ଅପକସ୍ସେୱ କାଯଂ, ଅପକସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ, ଏୱମେୱ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ ଚନ୍ଦୂପମା କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମଥ ଅପକସ୍ସେୱ କାଯଂ, ଅପକସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନିଚ୍ଚନୱକା କୁଲେସୁ ଅପ୍ପଗବ୍ଭା। କସ୍ସପୋ ଭିକ୍ଖୱେ ଚନ୍ଦୂପମୋ କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମତି ଅପକସ୍ସେୱ କାଯଂ, ଅପକସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନିଚ୍ଚନୱକୋ କୁଲେସୁ ଅପ୍ପଗବ୍ଭୋ''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୪୬)।

ତତ୍ଥ ଚନ୍ଦୂପମାତି ଚନ୍ଦସଦିସା ହୁତ୍ୱା। କିଂ ପରିମଣ୍ଡଲତାଯ ସଦିସାତି? ନୋ, ଅପିଚ ଖୋ ଯଥା ଚନ୍ଦୋ ଗଗନତଲଂ ପକ୍ଖନ୍ଦମାନୋ ନ କେନଚି ସଦ୍ଧିଂ ସନ୍ଥୱଂ ୱା ସିନେହଂ ୱା ଆଲଯଂ ୱା ନିକନ୍ତିଂ ୱା ପତ୍ଥନଂ ୱା ପରିଯୁଟ୍ଠାନଂ ୱା କରୋତି, ନ ଚ ନ ହୋତି ମହାଜନସ୍ସ ପିଯୋ ମନାପୋ, ତୁମ୍ହେପି ଏୱଂ କେନଚି ସଦ୍ଧିଂ ସନ୍ଥୱାଦୀନଂ ଅକରଣେନ ବହୁଜନସ୍ସ ପିଯା ମନାପା ଚନ୍ଦୂପମା ହୁତ୍ୱା ଖତ୍ତିଯକୁଲାଦୀନି ଚତ୍ତାରି କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପିଚ ଯଥା ଚନ୍ଦୋ ଅନ୍ଧକାରଂ ୱିଧମତି, ଆଲୋକଂ ଫରତି, ଏୱଂ କିଲେସନ୍ଧକାରୱିଧମନେନ, ଞାଣାଲୋକଫରଣେନ ଚ ଚନ୍ଦୂପମା ହୁତ୍ୱାତି ଏୱମାଦୀହିପି ନଯେହି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅପକସ୍ସେୱ କାଯଂ, ଅପକସ୍ସ ଚିତ୍ତନ୍ତି ତେନେୱ ସନ୍ଥୱାଦୀନମକରଣେନ କାଯଞ୍ଚ ଚିତ୍ତଞ୍ଚ ଅପକସ୍ସିତ୍ୱା, ଅକଡ୍ଢିତ୍ୱା ଅପନେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିଚ୍ଚନୱକାତି ନିଚ୍ଚଂ ନୱିକାୱ, ଆଗନ୍ତୁକସଦିସା ଏୱ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଗନ୍ତୁକୋ ହି ପଟିପାଟିଯା ସମ୍ପତ୍ତଗେହଂ ପୱିସିତ୍ୱା ସଚେ ନଂ ଘରସାମିକା ଦିସ୍ୱା ''ଅମ୍ହାକଂ ପୁତ୍ତଭାତରୋପି ୱିପ୍ପୱାସଗତା ଏୱଂ ୱିଚରିଂସୂ''ତି ଅନୁକମ୍ପମାନା ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ଭୋଜେନ୍ତି, ଭୁତ୍ତମତ୍ତୋଯେୱ ''ତୁମ୍ହାକଂ ଭାଜନଂ ଗଣ୍ହଥା''ତି ଉଟ୍ଠାଯ ପକ୍କମତି, ନ ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ସନ୍ଥୱଂ ୱା କରୋତି, କିଚ୍ଚକରଣୀଯାନି ୱା ସଂୱିଦହତି, ଏୱଂ ତୁମ୍ହେପି ପଟିପାଟିଯା ସମ୍ପତ୍ତଘରଂ ପୱିସିତ୍ୱା ଯଂ ଇରିଯାପଥେସୁ ପସନ୍ନା ମନୁସ୍ସା ଦେନ୍ତି, ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଛିନ୍ନସନ୍ଥୱା ତେସଂ କିଚ୍ଚକରଣୀଯେ ଅବ୍ୟାୱଟା ହୁତ୍ୱା ନିକ୍ଖମଥାତି ଦୀପେତି। ଅପ୍ପଗବ୍ଭାତି ନ ପଗବ୍ଭା, ଅଟ୍ଠଟ୍ଠାନେନ କାଯପାଗବ୍ଭିଯେନ, ଚତୁଟ୍ଠାନେନ ୱଚୀପାଗବ୍ଭିଯେନ, ଅନେକଟ୍ଠାନେନ ମନୋପାଗବ୍ଭିଯେନ ଚ ୱିରହିତା କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମଥାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଜରୁଦପାନନ୍ତି ଜିଣ୍ଣକୂପଂ। ପବ୍ବତୱିସମନ୍ତି ପବ୍ବତେ ୱିସମଂ ପପାତଟ୍ଠାନଂ। ନଦୀୱିଦୁଗ୍ଗନ୍ତି ନଦିଯା ୱିଦୁଗ୍ଗଂ ଛିନ୍ନତଟଟ୍ଠାନଂ। ଏୱମେୱ ଖୋତି ଏତ୍ଥ ଇଦଂ ଓପମ୍ମସଂସନ୍ଦନଂ – ଜରୁଦପାନାଦଯୋ ୱିଯ ହି ଚତ୍ତାରି କୁଲାନି, ଓଲୋକନପୁରିସୋ ୱିଯ ଭିକ୍ଖୁ, ଯଥା ପନ ଅନପକଟ୍ଠକାଯଚିତ୍ତୋ ତାନି ଓଲୋକେନ୍ତୋ ପୁରିସୋ ତତ୍ଥ ପତତି, ଏୱଂ ଅରକ୍ଖିତେହି କାଯାଦୀହି କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମନ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ କୁଲେସୁ ବଜ୍ଝତି, ତତୋ ନାନପ୍ପକାରଂ ସୀଲପାଦଭଞ୍ଜନାଦିକଂ ଅନତ୍ଥଂ ପାପୁଣାତି। ଯଥା ପନ ଅପକଟ୍ଠକାଯଚିତ୍ତୋ ପୁରିସୋ ତତ୍ଥ ନ ପତତି, ଏୱଂ ରକ୍ଖିତେନେୱ କାଯେନ, ରକ୍ଖିତାଯ ୱାଚାଯ, ରକ୍ଖିତେହି ଚିତ୍ତେହି, ସୂପଟ୍ଠିତାଯ ସତିଯା ଅପକଟ୍ଠକାଯଚିତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା କୁଲାନି ଉପସଙ୍କମନ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ କୁଲେସୁ ନ ବଜ୍ଝତି, ଅଥସ୍ସ ସୀଲସଦ୍ଧାସମାଧିପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତାନି ପାଦହତ୍ଥକୁଚ୍ଛିସୀସାନି ନ ଭଞ୍ଜନ୍ତି, ରାଗକଣ୍ଟକାଦଯୋ ନ ୱିଜ୍ଝନ୍ତି, ସୁଖିତୋ ଯୋଗକ୍ଖେମଂ ଅଗତପୁବ୍ବଂ ନିବ୍ବାନଦିସଂ ଗଚ୍ଛତି, ଏୱରୂପୋ ଅଯଂ ମହାକସ୍ସପୋତି ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକସ୍ସ ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନସ୍ସ ୱାଦପଥପଚ୍ଛିନ୍ଦନତ୍ଥଂ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରଂ ଏୱ ସକ୍ଖିଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''କସ୍ସପୋ ଭିକ୍ଖୱେ''ତିଆଦିମାହାତି। ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥମିଚ୍ଛନ୍ତିଅଲଗ୍ଗଚିତ୍ତତାସଙ୍ଖାତାଯ ଚନ୍ଦୋପମପଟିପଦାଯ କରଣଭୂତାଯ ପସଂସିତୋ, ତସ୍ସଂ ୱା ଆଧାରଭୂତାଯ ମଜ୍ଝେୱ ସକ୍ଖିଂ କତ୍ୱା ପସଂସିତୋତି, ଏୱଂ ସତି ଚେୱ-ସଦ୍ଦୋ, ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଚ ନ ପଯୁଜ୍ଜିତବ୍ବୋ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଦାନଂ ତୁଲ୍ୟାଧିକରଣତ୍ତା, ଅଯମେୱ ଅତ୍ଥୋ ପାଠୋ ଚ ଯୁତ୍ତତରୋ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି ପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ ''ଆକାସେ ପାଣିଂ ଚାଲେତ୍ୱା ଚନ୍ଦୂପମଂ ପଟିପଦଂ କଥେନ୍ତୋ ମଂ କାଯସକ୍ଖିଂ କତ୍ୱା କଥେସୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨୩୨) ୱୁତ୍ତତ୍ତାତି।

ତସ୍ସକିମଞ୍ଞଂ ଆଣଣ୍ୟଂ ଭୱିସ୍ସତି, ଅଞ୍ଞତ୍ର ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତତ୍ଥ ତସ୍ସାତି ଯଂ-ସଦ୍ଦସ୍ସ କାରଣନିଦସ୍ସନେ ''ତସ୍ମା''ତି ଅଜ୍ଝାହରିତ୍ୱା ତସ୍ସ ମେତି ଅତ୍ଥୋ, କିରିଯାପରାମସନେ ପନ ତସ୍ସ ଅନୁଗ୍ଗହଣସ୍ସ, ପସଂସନସ୍ସ ଚାତି। ପୋତ୍ଥକେସୁପି କତ୍ଥଚି ''ତସ୍ସ ମେ''ତି ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ଏୱଂ ସତି କିରିଯାପରାମସନେ ''ତସ୍ସା''ତି ଅପରଂ ପଦମଜ୍ଝାହରିତବ୍ବଂ। ନତ୍ଥି ଇଣଂ ଯସ୍ସାତି ଅଣଣୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଆଣଣ୍ୟଂ। ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନଂ ଠପେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଂ କିଂ ନାମ ତସ୍ସ ଇଣୱିରହିତତ୍ତଂ ଭୱିସ୍ସତି, ନ ଭୱିସ୍ସତି ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ନନୁ ମଂ ଭଗୱା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ଉପମାୱସେନ ୱିଭାୱେତି। ସକକୱଚେିସ୍ସରିଯାନୁପ୍ପଦାନେନାତି ଏତ୍ଥ କୱଚୋ ନାମ ଉରଚ୍ଛଦୋ, ଯେନ ଉରୋ ଛାଦୀଯତେ, ତସ୍ସ ଚ ଚୀୱରନିଦସ୍ସନେନ ଗହଣଂ, ଇସ୍ସରିଯସ୍ସ ପନ ଅଭିଞ୍ଞାସମାପତ୍ତିନିଦସ୍ସନେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କୁଲୱଂସପ୍ପତିଟ୍ଠାପକନ୍ତି କୁଲୱଂସସ୍ସ କୁଲପୱେଣିଯା ପତିଟ୍ଠାପକଂ। ''ମେ''ତି ପଦସ୍ସ

ନିଚ୍ଚସାପେକ୍ଖତ୍ତା ସଦ୍ଧମ୍ମୱଂସପ୍ପତିଟ୍ଠାପକୋତି ସମାସୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ସତ୍ତୁସଙ୍ଘନିମ୍ମଦ୍ଦନେନ ଅତ୍ତନୋ କୁଲୱଂସପ୍ପତିଟ୍ଠାପନତ୍ଥଂ ସକଳୱତ୍ଥିସ୍ସରିୟାନୁପ୍ପଦାନେନ କୁଲୱଂସପ୍ପତିଟ୍ଠାପକଂ ପୁତ୍ତଂ ରାଜା ୱିୟ ଭଗୱାପି ମଂ ଦୀଘଦସ୍ସୀ ''ସଦ୍ଧମ୍ମୱଂସପ୍ପତିଟ୍ଠାପକୋ ମେ ଅୟଂ ଭୱିସ୍ସତୀ''ତି ମନ୍ତ୍ୱା ସାସନପଚ୍ଚତ୍ଥିକଗଣନିମ୍ମଦ୍ଦନେନ ସଦ୍ଧମ୍ମୱଂସପ୍ପତିଟ୍ଠାପନତ୍ଥଂ ଚୀୱରଦାନସମସମଟ୍ଠପନସଙ୍ଖାତେନ ଇମିନା ଅସାଧାରଣାନୁଗ୍ଗହେନ ଅନୁଗ୍ଗହେସି ନନୁ, ଇମାୟ ଚ ଉଳାରାୟ ପସଂସାୟ ପସଂସି ନନୂତି। ଇତି ଚିନ୍ତୟନ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଇତିସଦ୍ଦେନ ''ଅନ୍ତରଧାପେୟ୍ୟୁଂ, ସଙ୍ଗାୟେୟ୍ୟଂ, କିମଞ୍ଞଂ ଆଣଣ୍ୟଂ ଭୱିସ୍ସତୀ''ତି ୱଚନପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ, ''ଠାନଂ ଖୋ ପନେତଂ ୱିଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦି ୱାକ୍ୟତ୍ତୟଂ ନିଦସ୍ସେତି।

ଇଦାନି ୟଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ସଙ୍ଗୀତିକ୍ଖନ୍ଧକପାଳିୟା ସାଧେନ୍ତୋ ଆହ ''ୟଥାହା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ୟଥାହାତି କିଂ ଆହ, ମୟା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସାଧକଂ କିଂ ଆହାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୟଥା ୱା ୟେନ ପକାରେନ ମୟା ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ତେନ ପକାରେନ ପାଳିୟମ୍ପି ଆହାତି ଅତ୍ଥୋ। ୟଥା ୱା ୟଂ ୱଚନଂ ପାଳିୟଂ ଆହ, ତଥା ତେନ ୱଚନେନ ମୟା ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ସଂସନ୍ଦତି ଚେୱ ସମେତି ଚ ୟଥା ତଂ ଗଙ୍ଗୋଦକେନ ୟମୁନୋଦକନ୍ତିପି ୱତ୍ତବ୍ବୋ ପାଳିୟା ସାଧନତ୍ଥଂ ଉଦାହରିତଭାୱସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ୱିଞ୍ଞାୟମାନତ୍ତା, ୱିଞ୍ଞାୟମାନତ୍ଥସ୍ସ ଚ ସଦ୍ଦସ୍ସ ପୟୋଗେ କାମାଚାରତ୍ତା। ଅଧିପ୍ପାୟୱିଭାୱନତ୍ଥା ହି ଅତ୍ଥୟୋଜନା। ୟଥା ୱା ୟେନ ପକାରେନ ଧମ୍ମୱିନୟସଙ୍ଗାୟନତ୍ଥଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସି, ତଥା ତେନ ପକାରେନ ପାଳିୟମ୍ପି ଆହାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱମୀଦିସେସୁ।

ଏକମିଦାହନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଇଦନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଏକଂ ସମୟନ୍ତି ଚ ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ଉପୟୋଗୱଚନଂ, ଏକସ୍ମିଂ ସମୟେତି ଅତ୍ଥୋ। ପାୱାୟାତି ପାୱାନଗରତୋ, ତତ୍ଥ ପିଣ୍ଡାୟ ଚରିତ୍ୱା ''କୁସିନାରଂ ଗମିସ୍ସାମୀ''ତି ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପ୍ପଟିପନ୍ନୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗୋତି ଚ ଦୀଘମଗ୍ଗୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ଦୀଘପରିୟାୟୋ ହେତ୍ଥ ଅଦ୍ଧାନସଦ୍ଦୋ। ମହତାତି ଗୁଣମହତ୍ତେନପି ସଙ୍ଖ୍ୟାମହତ୍ତେନପି ମହତା। ''ପଞ୍ଚମତ୍ତେହୀ''ତିଆଦିନା ସଙ୍ଖ୍ୟାମହତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି, ମତ୍ତସଦ୍ଦୋ ଚ ପମାଣୱଚନୋ ''ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା''ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୩।୧୬) ୱିୟ। ''ଧମ୍ମୱିନୟସଙ୍ଗାୟନତ୍ଥଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀ''ତି ଏତସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ସାଧନତ୍ଥଂ ଆହତା ''ଅଥ ଖୋ''ତିଆଦିକା ପାଳି ୟଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ନ ସାଧେତି । ନ ହେତ୍ଥ ଉସ୍ସାହଜନନପ୍ପକାରୋ ଆଗତୋତି ଚୋଦନଂ ପରିହରିତୁମାହ ''ସବ୍ବଂ ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱେଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି। ଏୱମ୍ପେସା ଚୋଦନା ତଦୱତ୍ଥାୟେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ତତୋ ପରଂ ଆହା''ତିଆଦି। ଅପିଚ ୟଥାୱୁତ୍ତତ୍ଥସାଧିକା ପାଳି ମହତରାତି ଗନ୍ଥଗରୁତାପରିହରଣତ୍ଥଂ ମଜ୍ଝେ ପେୟ୍ୟାଲମୁଖେନ ଆଦିଅନ୍ତମେୱ ପାଳିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସବ୍ବଂ ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱେଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି ଆହ। ତେନ ହି ''ଅଥ ଖ୍ୱାହଂ ଆୱୁସୋ ମଗ୍ଗା ଓକ୍କମ୍ମ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ରୁକ୍ଖମୂଲେ ନିସୀଦୀ''ତି (ଚୂଳୱ। ୪୩୭) ୱୁତ୍ତପାଳିତୋ ପଟ୍ଠାୟ ''ୟଂ ନ ଇଚ୍ଛିସ୍ସାମ, ନ ତଂ କରିସ୍ସାମା''ତି (ଚୂଳୱ। ୪୩୭) ୱୁତ୍ତପାଳିପରିୟୋସାନଂ ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡଂ ଦସ୍ସେତି।

''ତତୋ ପର''ନ୍ତିଆଦିନା ପନ ତଦୱସେସଂ ''ହନ୍ଦ ମୟଂ ଆୱୁସୋ''ତିଆଦିକଂ ଉସ୍ସାହଜନନପ୍ପକାରଦସ୍ସନପାଳିଂ। ତସ୍ମା ତତୋ ପରଂ ଆହାତି ଏତ୍ଥ ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡତୋ ପରଂ ଉସ୍ସାହଜନନପ୍ପକାରଦସ୍ସନୱଚନମାହାତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ମହାଗଣ୍ଠିପଦେପି ହି ସୋୟେୱତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଆଚରିୟସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନାପି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ତଥେୱ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ପନ ''ତତୋ ପରନ୍ତି ତତୋ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଜନନତୋ ପରତୋ''ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱୁତ୍ତଂ, ତଦେତଂ ୱିଚାରେତବ୍ବଂ ହେଟ୍ଠା ଉସ୍ସାହଜନନପ୍ପକାରସ୍ସ ପାଳିୟଂ ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଅୟମେୱ ହି ଉସ୍ସାହଜନନପ୍ପକାରୋ ୟଦିଦଂ ''ହନ୍ଦ ମୟଂ ଆୱୁସୋ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ୱିନୟଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାୟେୟ୍ୟାମ, ପୁରେ ଅଧମ୍ମୋ ଦିପ୍ପତୀ''ତିଆଦି। ୟଦି ପନ ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡମେୱ ଉସ୍ସାହଜନନହେତୁଭୂତସ୍ସ ସୁଭଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତୱଚନସ୍ସ ପକାସନତ୍ତା ଉସ୍ସାହଜନନନ୍ତି ୱଦେୟ୍ୟ, ନତ୍ଥେୱେତ୍ଥ ୱିଚାରେତବ୍ବତାତି। ପୁରେ ଅଧମ୍ମୋ ଦିପ୍ପତୀତି ଏତ୍ଥ ଅଧମ୍ମୋ ନାମ ଦସକୁସଲକମ୍ମପଥପଟିପକ୍ଖଭୂତୋ ଅଧମ୍ମୋ। ଧମ୍ମୱିନୟସଙ୍ଗାୟନତ୍ଥଂ ଉସ୍ସାହଜନନପ୍ପସଙ୍ଗତ୍ତା ୱା ତଦସଙ୍ଗାୟନହେତୁକୋ ଦୋସଗଣୋପି ସମ୍ଭୱତି, ''ଅଧମ୍ମୱାଦିନୋ ବଲୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଧମ୍ମୱାଦିନୋ ଦୁବ୍ବଲା ହୋନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସୀଲୱିପତ୍ତିଆଦିହେତୁକୋ ପାପିଚ୍ଛତାଦିଦୋସଗଣୋ ଅଧମ୍ମୋତିପି ୱଦନ୍ତି। ପୁରେ ଦିପ୍ପତୀତି ଅପି ନାମ ଦିପ୍ପତି। ସଂସୟତ୍ଥେ ହି ପୁରେ-ସଦ୍ଦୋ। ଅଥ ୱା ୟାୱ ଅଧମ୍ମୋ ଧମ୍ମଂ ପଟିବାହିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ହୋତି, ତତୋ ପୁରେତରମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆସନ୍ନେ ହି ଅନଧିପ୍ପେତେ ଅୟଂ ପୁରେ-ସଦ୍ଦୋ। ଦିପ୍ପତୀତି ଦିପ୍ପିସ୍ସତି, ପୁରେ-ସଦ୍ଦୟୋଗେନ ହି ଅନାଗତତ୍ଥେ ଅୟଂ ୱତ୍ତମାନପୟୋଗୋ ୟଥା ''ପୁରା ୱସ୍ସତି ଦେୱୋ''ତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ –

''ଅନାଗତେ ସନ୍ନିଚ୍ଛୟେ, ତଥାତୀତେ ଚିରତନେ;

କାଲଦ୍ୱୟେପି କୱୀହି, ପୁରେସଦ୍ଦୋ ପୟୁଜ୍ଜତେ''ତି। (ୱଜିର। ଟୀ। ବାହିରନିଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା);

''ପୁରେୟାୱପୁରାୟୋଗେ , ନିଚ୍ଚଂ ୱା କରହି କଦା;

ଲଚ୍ଛାଯମପି କିଂ ଵୁତ୍ତେ, ଵତ୍ତମାନା ଭଵିସ୍ସତୀ’’ତି ଚ।

କେଚି ପନେତ୍ଥ ଏଵଂ ଵଣ୍ଣଯନ୍ତି – ପୁରେତି ପଚ୍ଛା ଅନାଗତେ, ଯଥା ଅଦ୍ଧାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ଗନ୍ତବ୍ବମଗ୍ଗୋ ‘‘ପୁରେ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି, ତଥା ଇଧାପି ମଗ୍ଗଗମନନଯେନ ଅନାଗତକାଲୋ ‘‘ପୁରେ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତୀତି। ଏଵଂ ସତି ତଂକାଲାପେକ୍ଖାଯ ଚେତ୍ଥ ଵତ୍ତମାନପଯୋଗୋ ସମ୍ଭଵତି। ଧମ୍ମୋ ପଟିବାହିଯ୍ଯତୀତି ଏତ୍ଥାପି ପୁରେ-ସଦ୍ଦେନ ଯୋଜେତ୍ଵା ଵୁତ୍ତନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ, ତଥା ଧମ୍ମୋପି ଅଧମ୍ମଵିପରୀତଵସେନ, ଇତୋ ପରମ୍ପି ଏସେଵ ନଯୋ। ଅଵିନଯୋତି ପହାନଵିନଯସଂଵରଵିନଯାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତୋ ଅଵିନଯୋ। ଵିନଯଵାଦିନୋ ଦୁବ୍ବଲା ହୋନ୍ତୀତି ଏଵଂ ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ପାଠୋ, ସୋ ‘‘ତତୋ ପରଂ ଆହା’’ତି ଏତ୍ଥ ଆହ-ସଦ୍ଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ।

ତେନ ହୀତି ଉଯ୍ଯୋଜନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଉଚ୍ଚିନନେ ଉଯ୍ଯୋଜେନ୍ତୋ ହି ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରଂ ଏଵମାହଂସୁ ‘‘ଭିକ୍ଖୂ ଉଚ୍ଚିନତୂ’’ତି, ସଙ୍ଗୀତିଯା ଅନୁରୂପେ ଭିକ୍ଖୂ ଉଚ୍ଚିନିତ୍ଵା ଉପଧାରେତ୍ଵା ଗଣ୍ହାତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ସକଲ…ପେ… ପରିଗ୍ଗହେସୀ’’ତି ଏତେନ ସୁକ୍ଖଵିପସ୍ସକଖୀଣାସଵପରିଯନ୍ତାନଂ ଯଥାଵୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲାନଂ ସତିପି ଆଗମାଧିଗମସମ୍ଭଵେ ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହି ପନ ତେଵିଜ୍ଜାଦିଗୁଣଯୁତ୍ତାନଂ ଆଗମାଧିଗମସମ୍ପତ୍ତିଯା ଉକ୍କଂସଗତତ୍ତା ସଙ୍ଗୀତିଯା ବହୂପକାରତଂ ଦସ୍ସେତି। ସକଲଂ ସୁତ୍ତଗେଯ୍ଯାଦିକଂ ନଵଙ୍ଗଂ ଏତ୍ଥ, ଏତସ୍ସାତି ଵା ସକଲନଵଙ୍ଗଂ, ସତ୍ଥୁ ଭଗଵତୋ ସାସନଂ ସତ୍ଥୁସାସନଂ ସାସୀଯତି ଏତେନାତି କତ୍ଵା, ତଦେଵ ସତ୍ଥୁସାସନନ୍ତି ସକଲନଵଙ୍ଗସତ୍ଥୁସାସନଂ। ନଵ ଵା ସୁତ୍ତଗେଯ୍ଯାଦୀନି ଅଙ୍ଗାନି ଏତ୍ଥ, ଏତସ୍ସାତି ଵା ନଵଙ୍ଗଂ, ତମେଵ ସତ୍ଥୁସାସନଂ, ତଞ୍ଚ ସକଲମେଵ, ନ ଏକଦେସନ୍ତି ତଥା। ଅତ୍ଥକାମେନ ପରିଯାପୁଣିତବ୍ବା ସିକ୍ଖିତବ୍ବା, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାଦିପୁରିସତ୍ଥଂ ଵା ନିପ୍ଫାଦେତୁଂ ପରିଯତ୍ତା ସମତ୍ଥାତି ପରିଯତ୍ତି, ତୀଣି ପିଟକାନି, ସକଲନଵଙ୍ଗସତ୍ଥୁସାସନସଙ୍ଖାତା ପରିଯତ୍ତି, ତଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ତଥା, ତାଦିସେତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁଥୁଜ୍ଜନ…ପେ…
ସୁକ୍ଖଵିପସ୍ସକଖୀଣାସଵଭିକ୍ଖୂତି ଏତ୍ଥ –

‘‘ଦୁଵେ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ଵୁତ୍ତା, ବୁଦ୍ଧେନାଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୁନା;

ଅନ୍ଧୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଏକୋ, କଲ୍ଯାଣେକୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ’’ତି। (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୭; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨; ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୬୧; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧। ୫୧; ଚୂଳନି। ଅଟ୍ଠ। ୮୮; ପଟି। ମ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୩୦); –

ଵୁତ୍ତେସୁ କଲ୍ଯାଣପୁଥୁଜ୍ଜନାଵ ଅଧିପ୍ପେତା ସଦ୍ଦନ୍ତରସନ୍ନିଧାନେନପି ଅତ୍ଥଵିସେସସ୍ସ ଵିଞ୍ଞାତବ୍ବତ୍ତା। ସମଥଭାଵନାସିନେହାଭାଵେନ ସୁକ୍ଖା ଲୂଖା ଅସିନିଦ୍ଧା ଵିପସ୍ସନା ଏତେସନ୍ତି ସୁକ୍ଖଵିପସ୍ସକା, ତେଯେଵ ଖୀଣାସଵାତି ତଥା। ‘‘ଭିକ୍ଖୂ’’ତି ପନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହି –

‘‘ଯଞ୍ଚତ୍ଥଵତୋ ସଦ୍ଦେକସେସତୋ ଵାପି ସୁଯ୍ଯତେ;

ତଂ ସମ୍ବନ୍ଧତେ ପଚ୍ଚେକଂ, ଯଥାଲାଭଂ କଦାଚିପୀ’’ତି।

ତିପିଟକସବ୍ବପରିଯତ୍ତିପ୍ପଭେଦଧରେତି ଏତ୍ଥ ତିଣ୍ଣଂ ପିଟକାନଂ ସମାହାରୋ ତିପିଟକଂ, ତଂସଙ୍ଖାତଂ ନଵଙ୍ଗାଦିଵସେନ ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନଂ ସବ୍ବଂ ପରିଯତ୍ତିପ୍ପଭେଦଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ତଥା, ତାଦିସେ। ଅନୁ ଅନୁ ତଂ ସମଙ୍ଗିନଂ ଭାଵେତି ଵଡ୍ଢେତୀତି ଅନୁଭାଵୋ, ସୋଯେଵ ଆନୁଭାଵୋ, ପଭାଵୋ, ମହନ୍ତୋ ଆନୁଭାଵୋ ଯେସଂ ତେ ମହାନୁଭାଵା। ‘‘ଏତଦଗ୍ଗଂ ଭିକ୍ଖଵେ’’ତି ଭଗଵତା ଵୁତ୍ତଵଚନମୁପାଦାଯ ପଵତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଏତଦଗ୍ଗ’’ନ୍ତି ପଦଂ ଅନୁକରଣଜନାମଂ ନାମ ଯଥା ‘‘ଯେଵାପନକ’’ନ୍ତି, ତବ୍ବସେନ ଵୁତ୍ତଟ୍ଠାନନ୍ତରମିଧ ଏତଦଗ୍ଗଂ, ତମାରୋପିତେତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତଦଗ୍ଗଂ ଏସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଅଗ୍ଗୋତି ଵା ଆରୋପିତେପି ଵଟ୍ଟତି। ତଦନାରୋପିତାପି ଅଵସେସଗୁଣସମ୍ପନ୍ନତ୍ତା ଉଚ୍ଚିନିତା ତତ୍ଥ ସନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯେଭୁଯ୍ଯେନା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ତିସ୍ସୋ ଵିଜ୍ଜା ତେଵିଜ୍ଜା, ତା ଆଦି ଯେସଂ ଛଳଅଭିଞ୍ଞାଦୀନନ୍ତି ତେଵିଜ୍ଜାଦଯୋ, ତେ ଭେଦା ଅନେକପ୍ପକାରା ଯେସନ୍ତି ତେଵିଜ୍ଜାଦିଭେଦା। ଅଥ ଵା ତିସ୍ସୋ ଵିଜ୍ଜା ଅସ୍ସ ଖୀଣାସଵସ୍ସାତି ତେଵିଜ୍ଜୋ, ସୋ ଆଦି ଯେସଂ ଛଳଅଭିଞ୍ଞାଦୀନନ୍ତି ତେଵିଜ୍ଜାଦଯୋ, ତେଯେଵ ଭେଦା ଯେସନ୍ତି ତେଵିଜ୍ଜାଦିଭେଦା। ତେଵିଜ୍ଜଛଳଅଭିଞ୍ଞାଦିଵସେନ ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନେ ଖୀଣାସଵଭିକ୍ଖୂଯେଵାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯେ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଯେ ଭିକ୍ଖୂ ସନ୍ଧାଯ ଇଦଂ ‘‘ଅଥ ଖୋ’’ତିଆଦିଵଚନଂ ସଙ୍ଗୀତିକ୍ଖନ୍ଧକେ ଵୁତ୍ତଂ। ଇମିନା କିଞ୍ଚାପି ପାଠଇଯଂ ଅଵିସେସତୋଵ ଵୁତ୍ତଂ, ତଥାପି ଵିସେସେନ ଯଥାଵୁତ୍ତଖୀଣାସଵଭିକ୍ଖୂଯେଵ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ପାଠଇଯା ସଂସନ୍ଦନଂ କରୋତି।

ନନୁ ଚ ସକଲନଵଙ୍ଗସତ୍ଥୁସାସନପରିଯତ୍ତିଧରା ଖୀଣାସଵା ଅନେକସତା, ଅନେକସହସ୍ସା ଚ, କସ୍ମା ଥେରୋ ଏକେନୂନମକାସୀତି ଚୋଦନଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ଵା ଵିସେସକାରଣଦସ୍ସନେନ ତଂ ପରିହରିତୁଂ ‘‘କିସ୍ସ ପନା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ କିସ୍ସାତି କସ୍ମା। ପକ୍ଖନ୍ତରଜୋତକୋ ପନ-ସଦ୍ଦୋ। ଓକାସକରଣତ୍ଥନ୍ତି ଓକାସକରଣନିମିତ୍ତଂ ଓକାସକରଣହେତୁ। ଅତ୍ଥ-ସଦ୍ଦୋ ହି ‘‘ଛଣତ୍ଥଞ୍ଚ ନଗରତୋ ନିକ୍ଖମିତ୍ଵା ମିସ୍ସକପଦ୍ଧତଂ ଅଭିରୁହତୂ’’ତିଆଦୀସୁ ଵିଯ

କାରଣୱଚନୋ, ‘‘କିସ୍ସ ହେତୂ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୧।୨୩୮) ୱିଯ ଚ ହେତୁମ୍ହି ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ। ତଥା ହି ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି ‘‘ଛଣହନ୍ତି ଛଣନିମିତ୍ତଂ ଛଣହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଏୱଞ୍ଚ ସତି ପୁଚ୍ଛାସଭାଗତାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାଯ ହୋତି, ଏସ ନଯୋ ଇଦିସେସୁ।

କସ୍ମା ପନସ୍ସ ଓକାସମକାସୀତି ଆହ ‘‘ତେନା’’ତିଆଦି। ହି-ସଦ୍ଦୋ କାରଣତ୍ଥୋ। ‘‘ସୋ ହାଯସ୍ମା’’ତିଆଦିନା ‘‘ସହାପି ୱିନାପି ନ ସକ୍କା’’ତି ୱୁତ୍ତୱଚନେ ପଢମଂ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। କେଚି ପନ ‘‘ତମହଂ ୱିୱରତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତଦଯୁତ୍ତଂ ‘‘ତସ୍ମା’’ତି କାରଣୱଚନଦସ୍ସନତୋ। ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦିନା ହି କାରଣଦସ୍ସନଟ୍ଠାନେ କାରଣଜୋତକୋୟେୱ ହି-ସଦ୍ଦୋ। ସଞ୍ଞାଣମତ୍ତଜୋତକା ସାଖାଭଙ୍ଗୋପମା ହି ନିପାତାତି, ଏୱମୀଦିସେସୁ। ସିକ୍ଖତୀତି ସେକ୍ଖୋ, ସିକ୍ଖନଂ ୱା ସିକ୍ଖା, ସାୟେୱ ତସ୍ସ ସୀଲନ୍ତି ସେକ୍ଖୋ। ସୋ ହି ଅପରିୟୋସିତସିକ୍ଖତ୍ତା, ତଦଧିମୁତ୍ତତ୍ତା ଚ ଏକନ୍ତେନ ସିକ୍ଖନସୀଲୋ, ନ ଅସେକ୍ଖୋ ୱିଯ ପରିନିଟ୍ଠିତସିକ୍ଖୋ ତତ୍ଥ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧୁସ୍ସାହୋ, ନାପି ୱିସ୍ସଟ୍ଠସିକ୍ଖୋ ପଚୁରଜନୋ ୱିଯ ତତ୍ଥ ଅନଧିମୁତ୍ତୋ, କିତୱସେନ ୱିଯ ଚ ତଦ୍ଧିତୱସେନିଧ ତପ୍ପକତିଯତ୍ଥୋ ଗଯ୍ହତି ଯଥା ‘‘କାରୁଣିକୋ’’ତି। ଅଥ ୱା ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ତୀସୁପି ସିକ୍ଖାସୁ ଜାତୋ, ତତ୍ଥ ୱା ଭୱୋତି ସେକ୍ଖୋ। ଅପିଚ ଇକ୍ଖତି ଏତାଯାତି ଇକ୍ଖା, ମଗ୍ଗଫଲସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି, ସହ ଇକ୍ଖାଯାତି ସେକ୍ଖୋ। ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତଯକିଚ୍ଚସ୍ସ ଅପରିୟୋସିତତ୍ତା ସହ କରଣୀୟେନାତି ସକରଣୀୟୋ। ଅସ୍ସାତି ଅନେନ, ‘‘ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ ନାମା’’ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅସ୍ସାତି ୱା ‘‘ନତ୍ଥୀ’’ତି ଏତ୍ଥ କିରିଯାପଟିଗ୍ଗହକୱଚନଂ। ପଗୁଣପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱତୋ ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ୱିନଯଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ‘‘ଅସମ୍ମୁଖା ପଟିଗ୍ଗହିତଂ ନାମ ନତ୍ଥୀ’’ତି (ପାରା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ’’ ଦ୍ୱେ ସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଭଗୱତୋ ସନ୍ତିକେ ପଟିଗ୍ଗହିତମେୱ ନାମାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ସାୱକଭାସିତମ୍ପି ସୁତ୍ତଂ ‘‘ବୁଦ୍ଧଭାସିତ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

‘‘ଯଥାହା’’ତିଆଦିନା ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତଗାଥମେୱ ସାଧକଭାୱେନ ଦସ୍ସେତି। ଅଯଞ୍ହି ଗାଥା ଗୋପକମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନେନ ନାମ ବ୍ରାହ୍ମଣେନ ‘‘ବୁଦ୍ଧସାସନେ ତ୍ୱଂ ବହୁସ୍ସୁତୋତି ପାକଟୋ, କିତ୍ତକା ଧମ୍ମା ତେ ସତ୍ଥାରା ଭାସିତା, ତଯା ଚ ଧାରିତା’’ତି ପୁଚ୍ଛିତେନ ତସ୍ସ ପଟିୱଚନଂ ଦେନ୍ତେନ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦେନେୱ ଗୋପକମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସୁତ୍ତେ, ଅତ୍ତନୋ ଗୁଣଦସ୍ସନୱସେନ ୱା ଥେରଗାଥାଯମ୍ପି ଭାସିତା। ତତ୍ଥାଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ବୁଦ୍ଧତୋ ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକା ଦ୍ୱାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନି ଅହଂ ଗଣ୍ହିଂ ଅଧିଗଣ୍ହିଂ, ଦ୍ୱେ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋ ଧମ୍ମସେନାପତିଆଦୀନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସନ୍ତିକା ଗଣ୍ହିଂ। ଯେ ଧମ୍ମା ମେ ଜିୱ୍ହାଗ୍ଗେ, ହଦଯେ ୱା ପୱତ୍ତିନୋ ପଗୁଣା ୱାଚୁଗ୍ଗତା, ତେ ଧମ୍ମା ତଦୁଭଯଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ଚତୁରାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନୀତି। କେଚି ପନ ‘‘ଯେମେତି ଏତ୍ଥ ‘ଯେ ଇମେ’ତି ପଦଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା ଯେ ଇମେ ଧମ୍ମା ବୁଦ୍ଧସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୂନଞ୍ଚ ପୱତ୍ତିନୋ ପୱତ୍ତିତା, ତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ବୁଦ୍ଧତୋ ଦ୍ୱାସୀତି ସହସ୍ସାନି ଅହଂ ଗଣ୍ହିଂ, ଦ୍ୱେ ସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋ ଗଣ୍ହିଂ, ଏୱଂ ଚତୁରାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନୀ’’ତି ସମ୍ବନ୍ଧଂ ୱଦନ୍ତି, ଅଯଞ୍ଚ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ‘‘ଏତ୍ତକାୟେୱ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି ସନିଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅୱିଞ୍ଞାଯମାନତ୍ତା କେଚିୱାଦୋ ନାମ କତୋ।

‘‘ସହାପି ନ ସକ୍କା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବହେତୁତୋ ‘‘ୱିନାପି ନ ସକ୍କା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବହେତୁୟେୱ ବଲୱତରୋ ସଙ୍ଗୀତିଯା ବହୁକାରତ୍ତା। ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ଚୋଦନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପରିହରିତୁଂ ‘‘ଯଦି ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯଦି ଏୱନ୍ତି ଏୱଂ ୱିନା ଯଦି ନ ସକ୍କା, ତଥା ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସେକ୍ଖୋପି ସମାନୋତି ସେକ୍ଖପୁଗ୍ଗଲୋ ସମାନୋପି। ମାନ-ସଦ୍ଦୋ ହେତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣେ। ବହୁକାରତ୍ତାତି ବହୂପକାରତ୍ତା। ଉପକାରୱଚନୋ ହି କାର-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଅପ୍ପକମ୍ପି କତଂ କାରଂ, ପୁଞ୍ଞଂ ହୋତି ମହପ୍ଫଲ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଅସ୍ସାତି ଭୱେଯ୍ୟ। ଅଥ-ସଦ୍ଦୋ ପୁଚ୍ଛାଯଂ। ପଞ୍ହେ ‘‘ଅଥ ତ୍ୱଂ କେନ ୱଣ୍ଣେନା’’ତି ହି ପଯୋଗମୁଦାହରନ୍ତି। ‘‘ଏୱଂ ସନ୍ତେ’’ତି ପନ ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ପରୂପୱାଦୱିୱଜ୍ଜନତୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତକାରଣଂ ଅଜାନନ୍ତାନଂ ପରେସଂ ଆରୋପିତୌପୱାଦତୋ ୱିୱଜ୍ଜିତୁକାମତ୍ତା। ତଂ ୱିୱରତି ‘‘ଥେରୋ ହୀ’’ତିଆଦିନା। ଅତିୱିଯ ୱିସ୍ସତ୍ଥୋତି ଅତିରେକଂ ୱିସ୍ସାସିକୋ। କେନ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ ‘‘ତଥା ହୀ’’ତିଆଦି। ଦଢହୀକରଣଂ ୱା ଏତଂ ୱଚନଂ। ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହି, ତଥା ହି ଇଚ୍ଚେତେ ଦଢହୀକରଣତ୍ଥେ’’ତି ହି ୱଦନ୍ତି ସଦ୍ଦୱିଦୂ। ନନ୍ତି ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ। ‘‘ଓୱଦତୀ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନୱକାଯ ପରିସାଯ ୱିବ୍ଭମନେ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରୋ ‘‘ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀ’’ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୧୫୪) ଆହ। ତଥା ହି ପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱତି ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରୋ ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବାନେ ସନ୍ନିପତିତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ମଜ୍ଝେ ନିସୀଦିତ୍ୱା ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନତ୍ଥଂ ପଞ୍ଚସତେ ଭିକ୍ଖୂ ଉଚ୍ଚିନିତ୍ୱା ‘‘ରାଜଗହେ ଆୱୁସୋ ୱସ୍ସଂ ୱସନ୍ତା ଧମ୍ମୱିନଯଂ ସଙ୍ଗାଯିସ୍ସାମ, ତୁମ୍ହେ ପୁରେ ୱସ୍ସୂପନାଯିକାଯ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ପଲିବୋଧଂ ପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ରାଜଗହେ ସନ୍ନିପତଥା’’ତି ୱତ୍ୱା ଅତ୍ତନା ରାଜଗହଂ ଗତୋ।

ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋପି ଭଗୱତୋ ପତ୍ତଚୀୱରମାଦାଯ ମହାଜନଂ ସଞ୍ଞାପେନ୍ତୋ ସାୱତ୍ଥିଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତତୋ ନିକ୍ଖମ୍ମ ରାଜଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଦକ୍ଖିଣାଗିରିସ୍ମିଂ ଚାରିକଂ ଚରି। ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ ତିଂସମତ୍ତା ସଦ୍ଧିୱିହାରିକା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ କୁମାରକା ଏକୱସ୍ସିକଦୁୱସ୍ସିକଭିକ୍ଖୂ ଚେୱ ଅନୁପସମ୍ପନ୍ନା ଚ ୱିବ୍ଭମିଂସୁ। କସ୍ମା ପନେତେ ପବ୍ବଜିତା, କସ୍ମା ଚ ୱିବ୍ଭମିଂସୂତି? ତେସଂ କିର ମାତାପିତରୋ ଚିନ୍ତେସୁଂ ‘‘ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ ସତ୍ଥୁୱିସ୍ସାସିକୋ ଅଟ୍ଠ ୱରେ ଯାଚିତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହତି, ଇଚ୍ଛିତିଚ୍ଛିତଟ୍ଠାନଂ ସତ୍ଥାରଂ ଗହେତ୍ୱା ଗନ୍ତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଅମ୍ହାକଂ ଦାରକେ ଏତସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବଜେଯ୍ୟାମ, ଏୱଂ ସୋ ସତ୍ଥାରଂ ଗହେତ୍ୱା ଆଗମିସ୍ସତି, ତସ୍ମିଂ ଆଗତେ ମଯଂ ମହାସକ୍କାରଂ କାତୁଂ ଲଭିସ୍ସାମା’’ତି। ଇମିନା ତାୱ କାରଣେନ ନେସଂ ଞାତକା ତେ ପବ୍ବାଜେସୁଂ, ସତ୍ଥରି

ପନ ପରିନିକ୍ଖୁତେ ତେସଂ ସା ପଞ୍ଞତ୍ତି ଉପଚ୍ଛିନ୍ନା, ଅଥ ନେ ଏକଦିଓସେନେଓ ଉପ୍ପବ୍ବାଜେସୁଂ। ଅଥ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ ଦକ୍ଖିଣାଗିରିସ୍ମିଂ ଚାରିକଂ ଚରିତ୍ୱା ରାଜଗହମାଗତଂ ଦିସ୍ୱା ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରୋ ଏଓମାହାତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ କସ୍ସପସଂଯୁତ୍ତେ –

''ଅଥ କିଞ୍ଚରହି ତ୍ୱଂ ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ ଇମେହି ନଓହି ଭିକ୍ଖୂହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରେହି ଭୋଜନେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୂହି ଜାଗରିଯଂ ଅନନୁଯୁତ୍ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଚାରିକଂ ଚରସି, ସସ୍ସଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସି, କୁଲୂପଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସି, ଓଲୁଜ୍ଜତି ଖୋ ତେ ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ ପରିସା, ପଲୁଜ୍ଜନ୍ତି ଖୋ ତେ ଆୱୁସୋ ନଓପ୍ପାଯା, ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀତି।

ଅପି ମେ ଭନ୍ତେ କସ୍ସପ ସିରସ୍ମିଂ ପଲିତାନି ଜାତାନି, ଅଥ ଚ ପନ ମଯଂ ଅଜ୍ଜାପି ଆଯସ୍ମତୋ ମହାକସ୍ସପସ୍ସ କୁମାରକୱାଦା ନ ମୁଚ୍ଚାମାତି। ତଥା ହି ପନ ତ୍ୱଂ ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ ଇମେହି ନଓହି ଭିକ୍ଖୂହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରେହି ଭୋଜନେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୂହି ଜାଗରିଯଂ ଅନନୁଯୁତ୍ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଚାରିକଂ ଚରସି, ସସ୍ସଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସି, କୁଲୂପଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସି, ଓଲୁଜ୍ଜତି ଖୋ ତେ ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ ପରିସା, ପଲୁଜ୍ଜନ୍ତି ଖୋ ତେ ଆୱୁସୋ ନଓପ୍ପାଯା, ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪)।

ତତ୍ଥ ସସ୍ସଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସୀତି ସସ୍ସଂ ଘାତେନ୍ତୋ ୱିଯ ଆହିଣ୍ଡସି। କୁଲୂପଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସୀତି କୁଲାନି ଉପଘାତେନ୍ତୋ ୱିଯ ଆହିଣ୍ଡସି। ଓଲୁଜ୍ଜତୀତି ପଲୁଜ୍ଜତି ଭିଜ୍ଜତି। ପଲୁଜ୍ଜନ୍ତି ଖୋ ତେ ଆୱୁସୋ ନଓପ୍ପାଯାତି ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ ଏତେ ତୁଯ୍ହଂ ପାଯେନ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନଓକା ଏକଓସ୍ସିକଦୁଓସ୍ସିକଦହରା ଚେଓ ସାମଣେରା ଚ ପଲୁଜ୍ଜନ୍ତି। ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀତି ଅଯଂ କୁମାରକୋ ଅତ୍ତନୋ ପମାଣଂ ନ ୱତ ଜାନାତୀତି ଥେରଂ ତଜ୍ଜେନ୍ତୋ ଆହ। କୁମାରକୱାଦା ନ ମୁଚ୍ଚାମାତି କୁମାରକୱାଦତୋ ନ ମୁଚ୍ଚାମ। ତଥା ହି ପନ ତ୍ୱନ୍ତି ଇଦମସ୍ସ ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବତାଯ କାରଣଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ଯସ୍ମା ତ୍ୱଂ ଇମେହି ନଓହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରୱିରହିତେହି ଭୋଜନେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୂହି ସଦ୍ଧିଂ ୱିଚରସି, ତସ୍ମା କୁମାରକେହି ସଦ୍ଧିଂ ୱିଚରନ୍ତୋ ''କୁମାରକୋ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହସୀତି।

ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀତି ଏତ୍ଥ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ପଦପୂରଣେ। ୱା-ସଦ୍ଦୋ ହି ଉପମାନସମୁଚ୍ଚଯସଂସଯୱିସ୍ସଗ୍ଗୱିକପ୍ପପଦପୂରଣାଦୀସୁ ବହୂସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହେସ ''ପଣ୍ଡିତୋ ୱାପି ତେନ ସୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୬୩) ଉପମାନେ ଦିସ୍ସତି, ସଦିସଭାୱେତି ଅତ୍ଥୋ। ''ତଂ ୱାପି ଧୀରା ମୁନି ୱେଦଯନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ସୁ। ନି। ୨୧୩) ସମୁଚ୍ଚଯେ। ''କେ ୱା ଇମେ କସ୍ସ ୱା''ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୯୬) ସଂସଯେ। ''ଅଯଂ ୱା ଇମେସଂ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ସବ୍ବବାଲୋ ସବ୍ବମୂଳ୍ହୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୮୧) ୱିସ୍ସଗ୍ଗେ। ''ଯେ ହି କେଚି ଭିକ୍ଖୱେ ସମଣା ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣା ୱା''ତିଆଦୀସୁପି (ମ। ନି। ୧।୧୭୦; ସଂ। ନି। ୨।୧୩) ୱିକପ୍ପେ। ''ନ ୱାହଂ ପଣ୍ଣଂ ଭୁଞ୍ଜାମି, ନ ହେତଂ ମଯ୍ହ ଭୋଜନ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ପଦପୂରଣେ। ଇଧାପି ପଦପୂରଣେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନେଓ ଚ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଂ କରୋନ୍ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀ''ତିଆଦୀସୁ ପଦପୂରଣେ''ତି। ସଂଯୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି ଇଦମେୱ ୱୁତ୍ତଂ ''ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀତି ଅଯଂ କୁମାରକୋ ଅତ୍ତନୋ ପମାଣଂ ନ ୱତ ଜାନାସୀତି ଥେରଂ ତଜ୍ଜେନ୍ତୋ ଆହା''ତି (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୫୪)। ଏତ୍ଥାପି ''ୱତା''ତି ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ''ନ ୱାଯ''ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ୱା ''ନ ୱେ ଅଯ''ନ୍ତି ପଦଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା ୱେ-ସଦ୍ଦସ୍ସତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ''ୱତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ୱେ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଏକଂସତ୍ଥଭାୱେ ତଦେୱ ପାଠଇଂ ପଯୋଗଂ କତ୍ୱା ଉଦାହରନ୍ତି ନେରୁତ୍ତିକା। ୱଜିରବୁଦ୍ଧିତ୍ଥେରୋ ପନ ଏୱଂ ୱଦତି ''ନ ୱାଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚ ୱାତି ୱିଭାସା, ଅଞ୍ଞାସିପି ନ ଅଞ୍ଞାସିପୀ''ତି, (ୱଜିର। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ତଂ ତସ୍ସ ମତିମତ୍ତଂ ସଂଯୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯ ତଥା ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଇଦମେକଂ ପରୂପୱାଦସଙ୍ଖାତକାରଣଂ ''ତତ୍ଥ କେଚୀ''ତିଆଦିନା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ।

ଅଞ୍ଞମ୍ପି କାରଣମାହ ''ସକ୍ଯକୁଲପ୍ପସୁତୋ ଚାଯସ୍ମା''ତି। ସାକିଯକୁଲେ ଜାତୋ, ସାକିଯକୁଲଭାୱେନ ୱା ପାକଟୋ ଚ ଆଯସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ। ତତ୍ଥ… ପେ… ଉପୱଦେଯ୍ୟୁନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଞ୍ଞମ୍ପି କାରଣଂ ୱଦତି ''ତଥାଗତସ୍ସ ଭାତା ଚୂଳଅପିତୁପୁତ୍ତୋ''ତି। ଭାତାତି ଚେତ୍ଥ କନିଟ୍ଠଭାତା ଚୂଳଅପିତୁପୁତ୍ତଭାୱେନ, ନ ପନ ୱଯସା ସହଜାତଭାୱତୋ।

''ସୁଦ୍ଧୋଦନୋ ଧୋତୋଦନୋ, ସକ୍କସୁକ୍କାମିତୋଦନା;

ଅମିତା ପାଲିତା ଚାତି, ଇମେ ପଞ୍ଚ ଇମା ଦୁୱେ''ତି।

ୱୁତ୍ତେସୁ ହି ସବ୍ବକନିଟ୍ଠସ୍ସ ଅମିତୋଦନସକ୍କସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ ଆଯସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ମନୋରଥପୂରଣିଯଂ –

''କପ୍ପସତସହସ୍ସଂ ପନ ଦାନଂ ଦଦମାନୋ ଅମ୍ହାକଂ ବୋଧିସତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ତୁସିତପୁରେ ନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ତତୋ ଚୁତୋ ଅମିତୋଦନସକ୍କସ୍ସ ଗେହେ ନିବ୍ବତ୍ତି,

ଅଥସ୍ସ ସଙ୍ଘେ ଞାତକେ ଆନନ୍ଦିତେ ପମୋଦିତେ କରୋନ୍ତୋ ଜାତୋତି 'ଆନନ୍ଦୋ'ତ୍ୱେୱ ନାମମକଂସୁ''ତି।

ତଥାୟେୱ ୱୁତ୍ତଂ ପପଞ୍ଚସୂଦନିୟମ୍ପି –

''ଅଞ୍ଞେ ପନ ୱଦନ୍ତି – ନାୟସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ଭଗୱତା ସହଜାତୋ, ୱୟସା ଚ ଚୂଳପିତୁପୁତ୍ତତାୟ ଚ ଭଗୱତୋ କନିଟ୍ଠଭାତାୟେୱ। ତଥା ହି ମନୋରଥପୂରଣିୟଂ ଏକନିପାତୱଣ୍ଣନାୟଂ ସହଜାତଗଣନେ ସୋ ନ ୱୁତୋ''ତି।

ୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂ ଗହେତବ୍ବଂ। ତସ୍ମାତି ତସ୍ମିଂ ୱିସ୍ସତ୍ଥାଦିଭାୱେ ସତି। ଅତିୱିସ୍ସତ୍ଥସକ୍ୟକୁଲପ୍ପସୁତତଥାଗତଭାତୁଭାୱତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣେ ହି କତ୍ଥଚି ହେତ୍ୱତ୍ଥୋ ସମ୍ଭଜତି। ତଥା ହି ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ନେତ୍ତିଟ୍ଠକଥାୟଂ ''ଗୁନ୍ନଞ୍ଚେ ତରମାନାନ''ନ୍ତି ଗାଥାୱଣ୍ଣନାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ –

''ସବ୍ବା ତା ଜିମ୍ହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ସବ୍ବା ତା ଗାୱିୟୋ କୁଟିଲମେୱ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, କସ୍ମା? ନେତ୍ତେ ଜିମ୍ହଗତେ ସତି ନେତ୍ତେ କୁଟିଲଂ ଗତେ ସତି, ନେତସ୍ସ କୁଟିଲଂ ଗତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ''ତି।

ଉଦାନଟ୍ଠକଥାୟମ୍ପି ''ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ସତି ଇଦଂ ହୋତୀ''ତି ସୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନାୟଂ ''ହେତୁଅତ୍ଥତା ଭୁମ୍ମୱଚନସ୍ସ କାରଣସ୍ସ ଭାୱେନ ତଦୱିନାଭାୱୀ ଫଲସ୍ସ ଭାୱୋ ଲକ୍ଖୀୟତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା''ତି (ଉଦା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧)। ତସ୍ମାତି ୱା ନିମିତ୍ତଭୂତେ ୱିସ୍ସତ୍ଥାଦିମ୍ହୀତି ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ମିଂ ଉଚ୍ଚିନନେତିପି ୱଦନ୍ତି। ଛନ୍ଦାଗମନଂ ୱିୟାତି ଏତ୍ଥ ଛନ୍ଦା ଆଗମନଂ ୱିୟାତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ। ଛନ୍ଦାତି ଚ ହେତୁମ୍ହି ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ, ଛନ୍ଦେନ ଆଗମନଂ ପୱତ୍ତନଂ ୱିୟାତି ଅତ୍ଥୋ, ଛନ୍ଦେନ ଅକତ୍ତବ୍ବକରଣମିୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଛନ୍ଦଂ ୱା ଆଗଚ୍ଛତି ସମ୍ପୟୋଗୱସେନାତି ଛନ୍ଦାଗମନଂ, ତଥା ପୱତ୍ତୋ ଅପାୟଗମନୀୟୋ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ। ଅଥ ୱା ଅନନୁରୂପଂ ଗମନଂ ଅଗମନଂ। ଛନ୍ଦେନ ଅଗମନଂ ଛନ୍ଦାଗମନଂ, ଛନ୍ଦେନ ସିନେହେନ ଅନନୁରୂପଂ ଗମନଂ ପୱତ୍ତନଂ ୱିୟ ଅକତ୍ତବ୍ବକରଣଂ ୱିୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅସେକ୍ଖଭୂତା ପଟିସମ୍ଭିଦା, ତଂପତ୍ତାତି ତଥା, ଅସେକ୍ଖା ଚ ତେ ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତା ଚାତି ୱା ତଥା, ତାଦିସୋ। ସେକ୍ଖପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସ ନୟୋ। ପରିୱଜ୍ଜେନ୍ତୋତି ହେତ୍ୱତ୍ଥେ ଅନ୍ତସଦ୍ଦୋ, ପରିୱଜ୍ଜନହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁମତିୟାତି ଅନୁଞ୍ଞାୟ, ୟାଚନାୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

''କିଞ୍ଚାପି ସେକ୍ଖୋ''ତି ଇଦଂ ଅସେକ୍ଖାନଂୟେୱ ଉଚ୍ଚିନିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ନ ସେକ୍ଖାନଂ ଅଗତିଗମନସମ୍ଭୱେନ। ପଠମମଗ୍ଗେନେୱ ହି ଚତ୍ତାରି ଅଗତିଗମନାନି ପହୀୟନ୍ତି, ତସ୍ମା କିଞ୍ଚାପି ସେକ୍ଖୋ, ତଥାପି ଥେରୋ ଆୟସ୍ମନ୍ତଂ ଆନନ୍ଦଂ ଉଚ୍ଚିନତୂତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ନ ପନ କିଞ୍ଚାପି ସେକ୍ଖୋ, ତଥାପି ଅଭବ୍ବୋ ଅଗତିଂ ଗନ୍ତୁନ୍ତି। ''ଅଭବ୍ବୋ''ତିଆଦିନା ପନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗୀତିୟା ତସ୍ସ ଅରହଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ୱିଜ୍ଜମାନଗୁଣେ କଥେତି, ତେନ ସଙ୍ଗୀତିୟା ଧମ୍ମୱିନୟୱିନିଚ୍ଛୟେ ସମ୍ପତ୍ତେ ଛନ୍ଦାଦିୱସେନ ଅଞ୍ଞଥା ଅକଥେତ୍ୱା ୟଥାଭୂତମେୱ କଥେସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସେତି। ନ ଗନ୍ତବ୍ବା, ଅନନୁରୂପା ୱା ଗତୀତି ଅଗତି, ତଂ। ପରିୟତ୍ତୋତି ଅଧିଗତୋ ଉଗ୍ଗହିତୋ।

''ଏୱ''ନ୍ତିଆଦିନା ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଗଣନଂ ଦସ୍ସେତି। ଉଚ୍ଚିନିତେନାତି ଉଚ୍ଚିନିତ୍ୱା ଗହିତେନ। ଅପିଚ ଏୱଂ…ପେ… ଉଚ୍ଚିନୀତି ନିଗମନଂ, ''ତେନାୟସ୍ମତା''ତିଆଦି ପନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଗଣନଦସ୍ସନନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି।

ଏୱଂ ସଙ୍ଗାୟକୱିଚିନନପ୍ପକାରଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞମ୍ପି ସଙ୍ଗାୟନଟ୍ଠଂ ଦେସୱିଚିନନାଦିପ୍ପକାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅଥ ଖୋ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏତଦହୋସୀତି ଏତଂ ପରିୱିତକ୍କନଂ ଅହୋସି। ନୁ-ସଦ୍ଦେନ ହି ପରିୱିତକ୍କନଂ ଦସ୍ସେତି। ରାଜଗହନ୍ତି ''ରାଜଗହସାମନ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱଦନ୍ତି। ଗାୱୋ ଚରନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଗୋଚରୋ, ଗୁନ୍ନଂ ଚରଣଟ୍ଠାନଂ, ସୋ ୱିୟାତି ଗୋଚରୋ, ଭିକ୍ଖୂନଂ ଚରଣଟ୍ଠାନଂ, ମହନ୍ତୋ ସୋ ଅସ୍ସ, ଏତ୍ଥାତି ୱା ମହାଗୋଚରଂ। ଅଟ୍ଠାରସନ୍ନଂ ମହାୱିହାରାନମ୍ପି ଅତ୍ଥିତାୟ ପହୂତସେନାସନଂ।

ଥାୱରକମ୍ମନ୍ତି ଚିରଟ୍ଠାୟିକମ୍ମଂ। ୱିସଭାଗପୁଗ୍ଗଲୋ ସୁଭଦ୍ଦସଦିସୋ। ଉକ୍କୋଟେୟ୍ୟାତି ନିୱାରେୟ୍ୟ। ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଇଦମତ୍ଥେ, ଇମିନା ମନସିକାରେନ ହେତୁଭୂତେନ ଏତଦହୋସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଗରୁଭାୱଜନନତ୍ଥଂ ଞତ୍ତିଦୁତିୟେନ କମ୍ମେନ ସଙ୍ଘଂ ସାୱେସି, ନ ଅପଲୋକନଞତ୍ତିକମ୍ମମତ୍ତେନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

କଦା ପନାୟଂ କତାତି ଆହ ''ଅୟଂ ପନା''ତିଆଦି। ଏୱଂ କତଭାୱୋ ଚ ଇମାୟ ଗଣନାୟ ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି ଦସ୍ସେତି ''ଭଗୱା ହୀ''ତିଆଦିନା। ଅଥାତି ଅନନ୍ତରତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ପରିନିବ୍ବାନନ୍ତରମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ସତ୍ତାହନ୍ତି ହି ପରିନିବ୍ବାନଦିୱସମ୍ପି ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅସ୍ସାତି ଭଗୱତୋ,

‘‘ସରୀର’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସଂୱେଗୱତ୍ଥୂଂ କିତ୍ତେତ୍ୱା କିତ୍ତେତ୍ୱା ଅନିଚ୍ଚତାପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତାନି ଗୀତାନି ଗାଯିତ୍ୱା ପୂଜାୱସେନ କୀଳଅନତୋ ସୁନ୍ଦରଂ କୀଳଅନଦିୱସୋ ସାଧୁକୀଳଅନଦିୱସୋ ନାମ, ସପରହିତସାଧନଟ୍ଠେନ ୱା ସାଧୂତି ୱୁତ୍ତାନଂ ସପ୍ପୁରିସାନଂ ସଂୱେଗୱତ୍ଥୂଂ କିତ୍ତେତ୍ୱା କିତ୍ତେତ୍ୱା କୀଳଅନଦିୱସୋତିପି ଯୁଜ୍ଜତି। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ପୁରିମସତ୍ତାହେ ଏକଦେସେନେୱ ସାଧୁକୀଳଅନମକଂସୁ। ୱିସେସତୋ ପନ ଧାତୁପୂଜାଦିୱସେସୁଯେୱ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ମହାପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨୩୫) –

‘‘ଇତୋ ପୁରିମେସୁ ହି ଦ୍ୱୀସୁ ସତ୍ତାହେସୁ ତେ ଭିକ୍ଖୂ ସଙ୍ଘସ୍ସ ଠାନନିସଜ୍ଜୋକାସଂ କରୋନ୍ତା ଖାଦନୀଯଂ ଭୋଜନୀଯଂ ସଂୱିଦହନ୍ତା ସାଧୁକୀଳଇକାଯ ଓକାସଂ ନ ଲଭିଂସୁ, ତତୋ ନେସଂ ଅହୋସି ‘ଇମଂ ସତ୍ତାହଂ ସାଧୁକୀଳଇତଂ କୀଳଇସ୍ସାମ, ଠାନଂ ଖୋ ପନେତଂ ୱିଜ୍ଜତି, ଯଂ ଅମ୍ହାକଂ ପମତ୍ତଭାୱଂ ଞତ୍ୱା କୋଚିଦେୱ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଧାତୁଯୋ ଗଣ୍ହେଯ୍ଯ, ତସ୍ମା ଆରକ୍ଖଂ ଠପେତ୍ୱା କୀଳଇସ୍ସାମା’ତି, ତେନ ତେ ଏୱମକଂସୂ’’ତି।

ତଥାପି ତେ ଧାତୁପୂଜାଯପି କତତ୍ତା ଧାତୁପୂଜାଦିୱସୋ ନାମ। ଇମେଯେୱ ୱିସେସେନ ଭଗୱତି କତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଏକଦେସେନ କତମ୍ପି ସାଧୁକୀଳଅନଂ ଉପାଦାଯ ‘‘ସାଧୁକୀଳଅନଦିୱସୋ’’ତି ପାକଟୋ ଜାତୋତି ଆହ ‘‘ଏୱଂ ସତ୍ତାହଂ ସାଧୁକୀଳଅନଦିୱସୋ ନାମ ଅହେସୁ’’ନ୍ତି।

ଚିତକାଯାତି ୱୀସସତରତନୁବ୍ବେଧାଯ ଚନ୍ଦନଦାରୁଚିତକାଯ, ପଧାନକିଚ୍ଚୱସେନେୱ ଚ ସତ୍ତାହଂ ଚିତକାଯଂ ଅଗ୍ଗିନା ଝାଯୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗୱସେନ ନିରନ୍ତରଂ ସତ୍ତାହମେୱ ଅଗ୍ଗିନା ଝାଯି ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମଦିୱସେଯେୱ ଝାଯିତତ୍ତା, ତସ୍ମା ସତ୍ତାହସ୍ମିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପୁରିମପଚ୍ଛିମାନଞ୍ହି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସତ୍ତାହାନମନ୍ତରେ ସତ୍ତାହେ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚିପି ଦିୱସେ ଝାଯମାନେ ସତି ‘‘ସତ୍ତାହେ ଝାଯୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ଯୁଜ୍ଜତି। ଯଥାହ –

‘‘ତେନ ଖୋ ପନ ସମଯେନ ଚତ୍ତାରୋ ମଲ୍ଲପାମୋକ୍ଖା ସୀସଂ ନ୍ହାତା ଅହତାନି ୱତ୍ଥାନି ନିୱତ୍ଥା ‘ମଯଂ ଭଗୱତୋ ଚିତକଂ ଆଳଇମ୍ପେସ୍ସାମା’ତି ନ ସକ୍କୋନ୍ତି ଆଳଇମ୍ପେତୁ’’ନ୍ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୨୩୩)।

ସତ୍ତିପଞ୍ଜରଂକତ୍ୱାତି ସତ୍ତିଖଗ୍ଗାଦିହତ୍ଥେହି ପୁରିସେହି ମଲ୍ଲରାଜୂନଂ ଭଗୱତୋ ଧାତୁଆରକ୍ଖକରଣଂ ଉପଲକ୍ଖଣୱସେନାହ। ସତ୍ତିହତ୍ଥା ପୁରିସା ହି ସତ୍ତିଯୋ ଯଥା ‘‘କୁନ୍ତା ପଚରନ୍ତୀ’’ତି, ତାହି ସମନ୍ତତୋ ରକ୍ଖାପନୱସେନ ପଞ୍ଜରପଟିଭାଗତ୍ତା ସତ୍ତିପଞ୍ଜରଂ। ସନ୍ଧାଗାରଂ ନାମ ରାଜୂନଂ ଏକା ମହାସାଲା। ଉଯ୍ଯୋଗକାଲାଦୀସୁ ହି ରାଜାନୋ ତତ୍ଥ ଠତ୍ୱା ‘‘ଏତ୍ତକା ପୁରତୋ ଗଚ୍ଛନ୍ତୁ, ଏତ୍ତକା ପଚ୍ଛତୋ, ଏତ୍ତକା ଉଭୋହି ପସ୍ସେହି, ଏତ୍ତକା ହତ୍ଥୀସୁ ଅଭିରୁହନ୍ତୁ, ଏତ୍ତକା ଅସ୍ସେସୁ, ଏତ୍ତକା ରଥେସୂ’’ତି ଏୱଂ ସନ୍ଧିଂ କରୋନ୍ତି ମରିଯାଦଂ ବନ୍ଧନ୍ତି, ତସ୍ମା ତଂ ଠାନଂ ‘‘ସନ୍ଧାଗାର’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅପିଚ ଉଯ୍ଯୋଗଟ୍ଠାନତୋ ଆଗନ୍ତ୍ୱାପି ଯାୱ ଗେହେସୁ ଅଲ୍ଲଗୋମଯପରିଭଣ୍ଡାଦୀନି କରୋନ୍ତି, ତାୱ ଦ୍ୱେ ତୀଣି ଦିୱସାନି ରାଜାନୋ ତତ୍ଥ ସନ୍ଥମ୍ଭନ୍ତି ୱିସ୍ସମନ୍ତି ପରିସ୍ସଯଂ ୱିନୋଦେନ୍ତୀତିପି ସନ୍ଧାଗାରଂ, ରାଜୂନଂ ୱା ସହ ଅତ୍ଥାନୁସାସନଂ ଅଗାରନ୍ତିପି ସନ୍ଧାଗାରଂ ହ-କାରସ୍ସ ଧ-କାରଂ, ଅନୁସରାଗମଞ୍ଚ କତ୍ୱା, ଯସ୍ମା ୱା ରାଜାନୋ ତତ୍ଥ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ‘‘ଇମସ୍ମିଂ କାଲେ କସିତୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ଇମସ୍ମିଂ କାଲେ ୱପିତୁ’’ନ୍ତି ଏୱମାଦିନା ନଯେନ ଘରାୱାସକିଚ୍ଚାନି ସମ୍ମନ୍ତଯନ୍ତି, ତସ୍ମା ଛିନ୍ନୱିଛିନ୍ନଂ ଘରାୱାସଂ ତତ୍ଥ ସନ୍ଧାରେନ୍ତୀତିପି ସନ୍ଧାଗାରଂ। ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ୱିସାଖମାସସ୍ସ ଅମାୱାସୀ, ତାୱ ସୋଳଅସ ଦିୱସା ସୀହଳଅୱୋହାରୱସେନ ଗହିତତ୍ତା, ଜେଟ୍ଠମୂଲମାସସ୍ସ ସୁକ୍କପକ୍ଖେ ଚ ପଞ୍ଚ ଦିୱସାତି ଆହ ‘‘ଇତି ଏକୱୀସତି ଦିୱସା ଗତା’’ତି। ତତ୍ଥ ଚରିମଦିୱସେଯେୱ ଧାତୁଯୋ ଭାଜଯିଂସୁ, ତସ୍ମିଂଯେୱ ଚ ଦିୱସେ ଅଯଂ କମ୍ମୱାଚା କତା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଜେଟ୍ଠମୂଲସୁକ୍କପକ୍ଖପଞ୍ଚମିଯ’’ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଜେଟ୍ଠନକ୍ଖତ୍ତଂ ୱା ମୂଲନକ୍ଖତ୍ତଂ ୱା ତସ୍ସ ମାସସ୍ସ ପୁଣ୍ଣମିଯଂ ଚନ୍ଦେନ ଯୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ସୋ ମାସୋ ‘‘ଜେଟ୍ଠମୂଲମାସୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅନାଚାରନ୍ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ ଅନାଚାରଂ।

ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ୱିନଯଟ୍ଠକଥାଯଂ, (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ (ଖୁ। ପା। ଅଟ୍ଠ। ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା) ‘‘ସତ୍ତସୁ ସାଧୁକୀଳଅନଦିୱସେସୁ, ସତ୍ତସୁ ଚ ଧାତୁପୂଜାଦିୱସେସୁ ୱୀତିୱତ୍ତେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ସତ୍ତସୁ ଧାତୁପୂଜାଦିୱସେସୁ ଗହିତେସୁ ତଦୱିନାଭାୱତୋ ମଜ୍ଝେ ଚିତକାଯ ଝାଯନସତ୍ତାହମ୍ପି ଗହିତମେୱାତି କତ୍ୱା ୱିସୁଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ‘‘ଅଡ୍ଢମାସୋ ଅତିକ୍କନ୍ତୋ, ଦିଯଡ୍ଢମାସୋ ସେସୋ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ନାଯଂ ଦୋସୋ। ଅପ୍ପକଞ୍ହି ଊନମଧିକଂ ୱା ଗଣନୂପଗଂ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ଅପ୍ପକେନ ଅଧିକୋପି ସମୁଦାଯୋ ଅନଧିକୋ ୱିଯ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ଅଡ୍ଢମାସତୋ ଅଧିକେପି ପଞ୍ଚଦିୱସେ ‘‘ଅଡ୍ଢମାସୋ ଅତିକ୍କନ୍ତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ଦ୍ୱାସୀତିଖନ୍ଧକୱତ୍ତାନଂ କତ୍ଥଚି ‘‘ଅସୀତି ଖନ୍ଧକୱତ୍ତାନୀ’’ତି ୱଚନଂ ୱିଯ, ତଥା ଅପ୍ପକେନ ଊନୋପି ସମୁଦାଯୋ ଅନୂନୋ ୱିଯ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ଦିଯଡ୍ଢମାସତୋ ଊନେପି ପଞ୍ଚଦିୱସେ ‘‘ଦିଯଡ୍ଢମାସୋ ସେସୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ସତିପଟ୍ଠାନୱିଭଙ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୩୫୬) ଛମାସତୋ ଊନେପି ଅଡ୍ଢମାସେ ‘‘ଛମାସଂ ସଜ୍ଝାଯୋ କାତବ୍ବୋ’’ତି ୱଚନଂ ୱିଯ, ଅଞ୍ଞଥା ଅଟ୍ଠକଥାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିରୋଧୋ ସିଯା। ଅପିଚ ଦୀଘଭାଣକାନଂ ମତେନ ତିଣ୍ଣଂ ସତ୍ତାହାନଂ ୱସେନ ‘‘ଏକୱୀସତି ଦିୱସା ଗତା’’ତି ଇଧ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିନଯସୁତ୍ତନିପାତଖୁଦ୍ଦକପାଠଟ୍ଠକଥାସୁ ପନ ଖୁଦ୍ଦକଭାଣକାନଂ ମତେନ ଏକମେୱ ଝାଯନଦିୱସଂ କତ୍ୱା ତଦୱସେସାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସତ୍ତାହାନଂ ୱସେନ ‘‘ଅଡ୍ଢମାସୋ ଅତିକ୍କନ୍ତୋ, ଦିଯଡ୍ଢମାସୋ ସେସୋ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ପଠମବୁଦ୍ଧୱଚନାଦୀସୁ ୱିଯ ତଂ ତଂ ଭାଣକାନଂ ମତେନ

ଅଟ୍ଠକଥାସୁପି ୱଚନଭେଦୋ ହୋତୀତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ହି ୱଦନ୍ତି – ପରିନିବ୍ବାନଦିୱସତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଆଦିମ୍ହି ଚତ୍ତାରୋ ସାଧୁକୀଳନଦିୱସା ଯେୱ, ତତୋ ପରଂ ତଯୋ ସାଧୁକୀଳନଦିୱସା ଚେୱ ଚିତକଝାଯନଦିୱସା ଚ, ତତୋ ପରଂ ଏକୋ ଚିତକଝାଯନଦିୱସୋ ଯେୱ, ତତୋ ପରଂ ତଯୋ ଚିତକଝାଯନଦିୱସା ଚେୱ ଧାତୁପୂଜାଦିୱସା ଚ, ତତୋ ପରଂ ଚତ୍ତାରୋ ଧାତୁପୂଜାଦିୱସା ଯେୱ, ଇତି ତଂ ତଂ କିଚ୍ଚାନୁରୂପଗଣନୱସେନ ତୀଣି ସତ୍ତାହାନି ପରିପୂରେନ୍ତି, ଅଗହିତଗ୍ଗହଣେନ ପନ ଅଡ୍ଢମାସୋ ୱ ହୋତି। ''ଏକୱୀସତି ଦିୱସା ଗତା''ତି ଇଧ ୱୁତ୍ତୱଚନଞ୍ଚ ତଂ ତଂ କିଚ୍ଚାନୁରୂପଗଣନେନେୱ। ଏୱଞ୍ଚ ଚତୂସୁପି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ସମେତୀତି ୱିଚାରେତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବଂ। ୱଜିରବୁଦ୍ଧିତ୍ଥେରେନ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଡ୍ଢମାସୋ ଅତିକ୍କନ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଏକୋ ଦିୱସୋ ନଟ୍ଠୋ, ସୋ ପାଟିପଦଦିୱସୋ, କୋଲାହଲଦିୱସୋ ନାମ ସୋ, ତସ୍ମା ଇଧ ନ ଗହିତୋ''ତି, (ୱଜିର। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ତଂ ନ ସୁନ୍ଦରଂ ପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଇଯଂ (ଦୀ। ନି। ୨।୨୨୭) ପାଟିପଦଦିୱସତୋଯେୱ ପଟ୍ଠାଯ ସତ୍ତାହସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ପରିନିବ୍ବାନଦିୱସେନ ସଦ୍ଧିଂ ତିଣ୍ଣଂ ସତ୍ତାହାନଂ ଗଣିତତ୍ତା। ତଥା ହି ପରିନିବ୍ବାନଦିୱସେନ ସଦ୍ଧିଂ ତିଣ୍ଣଂ ସତ୍ତାହାନଂ ଗଣନେନେୱ ଜେଟ୍ଠମୂଲସୁକ୍କପକ୍ଖପଞ୍ଚମୀ ଏକୱୀସତିମୋ ଦିୱସୋ ହୋତି।

ଚତ୍ତାଲୀସ ଦିୱସାତି ଜେଟ୍ଠମୂଲସୁକ୍କପକ୍ଖଛଟ୍ଠଦିୱସତୋ ଯାୱ ଆସଳ୍ହୀ ପୁଣ୍ଣମୀ, ତାୱ ଗଣେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥନ୍ତରେତି ଚତ୍ତାଲୀସଦିୱସବ୍ଭନ୍ତରେ। ରୋଗୋ ଏୱ ରୋଗପଲିବୋଧୋ। ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯେସୁ କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚମେୱ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯପଲିବୋଧୋ, ତଥା ମାତାପିତୁପଲିବୋଧୋ। ଯଥାଧିପ୍ପେତଂ ଅତ୍ଥଂ, କମ୍ମଂ ୱା ପରିବୁନ୍ଧେତି ଉପରୋଧେତି ପୱତ୍ତିତୁଂ ନ ଦେତୀତି ପଲିବୋଧୋ ର-କାରସ୍ସ ଲ-କାରଂ କତ୍ୱା। ତଂ ପଲିବୋଧଂ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ତଂ କରଣୀଯଂ କରୋନ୍ତୂତି ସଙ୍ଗାହକେନ ଛିନ୍ଦିତବ୍ବଂ ତଂ ସବ୍ବଂ ପଲିବୋଧଂ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନସଙ୍ଖାତଂ ତଦେୱ କରଣୀଯଂ କରୋନ୍ତୁ।

ଅଞ୍ଞେପି ମହାଥେରାତି ଅନୁରୁଦ୍ଧତ୍ଥେରାଦଯୋ। ସୋକସଲ୍ଲସମପ୍ପିତନ୍ତି ସୋକସଙ୍ଖାତେନ ସଲ୍ଲେନ ଅନୁପୱିଟ୍ଠଂ ପଟିୱିଦ୍ଧଂ। ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାନୁସଯତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାଭିସଙ୍ଖାତେନ କମ୍ମୁନା ଭୱଯୋନିଗତିଟ୍ଠିତିସତ୍ତାୱାସେସୁ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ତଭାୱଂ ଜନେତି ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି ଜନୋ। କିଲେସେ ଜନେତି, ଅଜନି, ଜନିସ୍ସତୀତି ୱା ଜନୋ, ମହନ୍ତୋ ଜନୋ ତଥା, ତଂ। ଆଗତାଗତନ୍ତି ଆଗତମାଗତଂ ଯଥା ''ଏକେକୋ''ତି। ଏତ୍ଥ ସିଯା – ''ଥେରୋ ଅତ୍ତନୋ ପଞ୍ଚସତାଯ ପରିସାଯ ପରିୱୁତୋ ରାଜଗହଂ ଗତୋ, ଅଞ୍ଞେପି ମହାଥେରା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ପରିୱାରେ ଗହେତ୍ୱା ସୋକସଲ୍ଲସମପ୍ପିତଂ ମହାଜନଂ ଅସ୍ସାସେତୁକାମା ତଂ ତଂ ଦିସଂ ପକ୍କନ୍ତା''ତି ଇଧ ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ସମନ୍ତପାସାଦିକାଯ ''ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରୋ 'ରାଜଗହଂ ଆୱୁସୋ ଗଚ୍ଛାମା'ତି ଉପଡ୍ଢଂ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ଗହେତ୍ୱା ଏକଂ ମଗ୍ଗଂ ଗତୋ, ଅନୁରୁଦ୍ଧତ୍ଥେରୋପି ଉପଡ୍ଢଂ ଗହେତ୍ୱା ଏକଂ ମଗ୍ଗଂ ଗତୋ''ତି (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱୁତ୍ତୱଚନଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିରୁଦ୍ଧଂ ହୋତି। ଇଧ ହି ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରାଦଯୋ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ପରିୱାରଭିକ୍ଖୂହିଯେୱ ସଦ୍ଧିଂ ତଂ ତଂ ଦିସଂ ଗତାତି ଅତ୍ଥୋ ଆପଜ୍ଜତି, ତତ୍ଥ ପନ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରଅନୁରୁଦ୍ଧତ୍ଥେରାଯେୱ ପଚ୍ଚେକମୁପଡ୍ଢସଙ୍ଘେନ ସଦ୍ଧିଂ ଏକେକଂ ମଗ୍ଗଂ ଗତାତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ତଦୁଭଯମ୍ପି ହି ୱଚନଂ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି ଅତ୍ଥତୋ ସଂସନ୍ଦନତ୍ତା। ଇଧ ହି ନିରୱସେସେନ ଥେରାନଂ ପଚ୍ଚେକଗମନୱଚନମେୱ ତତ୍ଥ ନଯୱସେନ ଦସ୍ସେତି, ଇଧ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ପରିସାଯ ଗମନୱଚନଞ୍ଚ ତତ୍ଥ ଉପଡ୍ଢସଙ୍ଘେନ ସଦ୍ଧିଂ ଗମନୱଚନେନ। ଉପଡ୍ଢସଙ୍ଘୋତି ହି ସକସକପରିସାଭୂତୋ ଭିକ୍ଖୁଗଣୋ ଗଯ୍ହତି ଉପଡ୍ଢସଦ୍ଦସ୍ସ ଅସମେପି ଭାଗେ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ଯଦି ହି ସନ୍ନିପତିତେ ସଙ୍ଘେ ଉପଡ୍ଢସଙ୍ଘେନ ସଦ୍ଧିନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ଗଣ୍ହେଯ୍ୟ, ତଦା ସଙ୍ଘସ୍ସ ଗଣନପଥମତୀତତ୍ତା ନ ଯୁଜ୍ଜତେୱ , ଯଦି ଚ ସଙ୍ଗାଯନତ୍ଥଂ ଉଚ୍ଚିନିତାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୁସତାନଂ ମଜ୍ଝେ ଉପଡ୍ଢସଙ୍ଘେନ ସଦ୍ଧିନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ଗଣ୍ହେଯ୍ୟ, ଏୱମ୍ପି ତେସଂ ଗଣପାମୋକ୍ଖାନଂଯେୱ ଉଚ୍ଚିନିତତ୍ତା ନ ଯୁଜ୍ଜତେୱ। ପଚ୍ଚେକଗଣିନୋ ହେତେ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ସତ୍ତସତସହସ୍ସାନି, ତେସୁ ପାମୋକ୍ଖଭିକ୍ଖୱୋ''ତି , ଇତି ଅତ୍ଥତୋ ସଂସନ୍ଦନତ୍ତା ତଦେତଂ ଉଭଯମ୍ପି ୱଚନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି। ତଂତଂଭାଣକାନଂ ମତେନେୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି।

''ଅପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସ ଭଗୱତୋ''ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପଚ୍ଚଚୀୱରମାଦାଯାତି ଏତ୍ଥ ଚତୁମହାରାଜଦତ୍ତିଯସେଲମଯପତ୍ତଂ, ସୁଗତଚୀୱରଞ୍ଚ ଗଣ୍ହିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋଯେୱ ହି ପତ୍ତୋ ଭଗୱତା ସଦା ପରିଭୁତ୍ତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ସମଚିତ୍ତପଟିପଦାସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ୱସ୍ସଂୱୁଟ୍ଠାନୁସାରେନ ଅତିରେକୱୀସତିୱସ୍ସକାଲେପି ତସ୍ସେୱ ପରିଭୁତ୍ତଭାୱଂ ଦୀପେତୁକାମେନ ପାତୋୱ ସରୀରପଟିଜଗ୍ଗନଂ କତ୍ୱା ସୁନିୱତ୍ଥନିୱାସନୋ ସୁଗତଚୀୱରଂ ପାରୁପିତ୍ୱା ସେଲମଯପତ୍ତମାଦାଯ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘପରିୱୁତୋ ଦକ୍ଖିଣଦ୍ୱାରେନ ନଗରଂ ପୱିସିତ୍ୱା ପିଣ୍ଡାଯ ଚରନ୍ତୋ''ତି (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩୭) ଗନ୍ଧମାଲାଦଯୋ ନେସଂ ହତ୍ଥେତି ଗନ୍ଧମାଲାଦିହତ୍ଥା।

ତତ୍ରାତି ତିସ୍ସଂ ସାୱତ୍ଥିଯଂ। ସୁଦନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଅନିଚ୍ଚତାଦିପଟିସଂଯୁତ୍ତାଯାତି ''ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚା''ତିଆଦିନା (ଧ। ପ। ୨୭୭) ଅନିଚ୍ଚସଭାୱପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତାଯ। ଧମ୍ମେନ ଯୁତ୍ତା, ଧମ୍ମସ୍ସ ୱା ପତିରୂପାତି ଧମ୍ମୀ, ତାଦିସାଯ। ସଞ୍ଞାପେତ୍ୱାତି ସୁଟ୍ଠୁ ଜାନାପେତ୍ୱା, ସମସ୍ସାସେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱସିତଗନ୍ଧକୁଟିନ୍ତି ନିଚ୍ଚସାପେକ୍ଖତ୍ତା ସମାସୋ। ପରିଭୋଗଚେତିଯଭାୱତୋ ''ଗନ୍ଧକୁଟିଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ''ୱନ୍ଦିତ୍ୱା''ତି ଚ ''ୱିୱରିତ୍ୱା''ତି

ଏତ୍ଥ ପୁବ୍ବକାଲକିରିୟା। ତଥା ହି ଆଚରିୟସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଗନ୍ଧକୁଟିୟା ଦ୍ୱାରଂ ୱିୱରିତ୍ୱାତି ପରିଭୋଗଚେତିୟଭାୱତୋ ଗନ୍ଧକୁଟିଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ଗନ୍ଧକୁଟିୟା ଦ୍ୱାରଂ ୱିୱରୀତି ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥା) ମିଲାତା ମାଲା, ସାୟେୱ କଚୱରଂ, ମିଲାତଂ ୱା ମାଲାସଙ୍ଖାତଂ କଚୱରଂ ତଥା। ଅତିହରିତ୍ୱାତି ପଠମଂ ଠପିତଟ୍ଠାନମଭିମୁଖଂ ହରିତ୍ୱା। ୟଥାଠାନେ ଠପେତ୍ୱାତି ପଠମଂ ଠପିତଟ୍ଠାନଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ୟଥାଠିତଟ୍ଠାନେୟେୱ ଠପେତ୍ୱା। ଭଗୱତୋ ଠିତକାଲେ କରଣୀୟଂ ୱତ୍ତଂ ସବ୍ବମକାସୀତି ସେନାସନେ କତ୍ତବ୍ବୱତ୍ତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। କୁରୁମାନୋ ଚାତି ତଂ ସବ୍ବଂ ୱତ୍ତଂ କରୋନ୍ତୋ ଚ। ଲକ୍ଖଣେ ହି ଅୟଂ ମାନ-ସଦ୍ଦୋ। ନ୍ହାନକୋଟ୍ଠକସ୍ସ ସମ୍ମଜ୍ଜନଞ୍ଚ ତସ୍ମିଂ ଉଦକସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାପନଞ୍ଚ, ତାନି ଆଦୀନି ୟେସଂ ଧମ୍ମଦେସନାୱୱାଦାଦୀନନ୍ତି ତଥା, ତେସଂ କାଲେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ସୀହସ୍ସ ମିଗରାଜସ୍ସ ସେୟ୍ୟା ସୀହସେୟ୍ୟା, ତଦ୍ଧିତୱସେନ, ସଦିସୱୋହାରେନ ୱା ଭଗୱତୋ ସେୟ୍ୟାପି ‘‘ସୀହସେୟ୍ୟା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେଜୁସ୍ସଦିରିୟାପଥତ୍ତା ଉତ୍ତମସେୟ୍ୟା ୱା, ୟଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଥ ଖୋ ଭଗୱା ଦକ୍ଖିଣେନ ପସ୍ସେନ ସୀହସେୟ୍ୟଂ କପ୍ପେସି ପାଦେ ପାଦଂ ଅଚ୍ଚାଧାୟ ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ’’ତି, (ଦୀ। ନି। ୨।୧୯୮) ତଂ। କପ୍ପନକାଲୋ କରଣକାଲୋ ନନୂତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ।

‘‘ୟଥା ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୟଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଉପମାୟ ଆୱି କରୋତି। ତତ୍ଥ ୟଥା ଅଞ୍ଞୋପି ଭଗୱତୋ…ପେ… ପତିଟ୍ଠିତପେମୋ ଚେୱ ଅଖୀଣାସୱୋ ଚ ଅନେକେସୁ…ପେ… ଉପକାରସଞ୍ଜନିତଚିତ୍ତମଦ୍ଦୱୋ ଚ ଅକାସି, ଏୱଂ ଆୟସ୍ମାପି ଆନନ୍ଦୋ ଭଗୱତୋ ଗୁଣ…ପେ… ମଦ୍ଦୱୋ ଚ ହୁତ୍ୱା ଅକାସୀତି ୟୋଜନା। ନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଅପିଚ ଏତେନ ତଥାକରଣହେତୁଂ ଦସ୍ସେତି, ୟଥା ଅଞ୍ଞେପି ୟଥାୱୁତ୍ତସଭାୱା ଅକଂସୁ, ତଥା ଆୟସ୍ମାପି ଆନନ୍ଦୋ ଭଗୱତୋ…ପେ… ପତିଟ୍ଠିତପେମତ୍ତା ଚେୱ ଅଖୀଣାସୱତ୍ତା ଚ ଅନେକେସୁ…ପେ… ଉପକାରସଞ୍ଜନିତଚିତ୍ତମଦ୍ଦୱତ୍ତା ଚାତି ହେତୁଅତ୍ଥସ୍ସ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା। ହେତୁଗବ୍ଭାନି ହି ଏତାନି ପଦାନି ତଦତ୍ଥସ୍ସେୱ ତଥାକରଣହେତୁଭାୱତୋ। ଧନପାଲଦମନ (ଚୂଳୱ। ୩୪୨), ସୁୱଣ୍ଣକକ୍କଟ (ଜା। ୧।୫।୯୪), ଚୂଳହଂସ (ଜା। ୧।୧୫।୧୩୩) -ମହାହଂସଜାତକାଦୀହି (ଜା। ୨।୨୧।୮୯) ଚେତ୍ଥ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ। ଗୁଣାନଂ ଗଣୋ, ସୋୟେୱ ଅମତନିପ୍ଫାଦକରସସଦିସତାୟ ଅମତରସୋ। ତଂ ଜାନନପକତିତାୟାତି ପତିଟ୍ଠିତପଦେ ହେତୁ। ଉପକାର…ପେ… ମଦ୍ଦୱୋତି ଉପକାରପୁବ୍ବଭାୱେନ ସମ୍ଭାଜନିତଚିତ୍ତମୁଦୁକୋ। ଏୱମ୍ପି ସୋ ଇମିନା କାରଣେନ ଅଧିୱାସେସୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତମେନ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତମେନନ୍ତି ତଂ ଆୟସ୍ମନ୍ତଂ ଆନନ୍ଦଂ। ଏତ-ସଦ୍ଦୋ ହି ପଦାଲଙ୍କାରମତ୍ତଂ। ଅୟଞ୍ହି ସଦ୍ଦପକତି, ୟଦିଦଂ ଦ୍ୱୀସୁ ସବ୍ବନାମେସୁ ପୁବ୍ବପଦସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥପଦତା। ସଂୱେଜେସୀତି ‘‘ନନୁ ଭଗୱତା ପଟିକଚ୍ଚେୱ ଅକ୍ଖାତଂ ‘ସବ୍ବେହେୱ ପିୟେହି ମନାପେହି ନାନାଭାୱୋ ୱିନାଭାୱୋ’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୨।୧୮୩; ସଂ। ନି। ୫।୩୭୯; ଅ। ନି। ୧୦।୪୮) ସଂୱେଗଂ ଜନେସୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସତି ‘‘ଭନ୍ତେ…ପେ… ଅସ୍ସାସେସ୍ସଥାତି ପଠମଂ ୱତ୍ୱା’’ତି ସହ ପାଠସେସେନ ୟୋଜନା ଅସ୍ସ। ୟଥାରୁତତୋ ପନ ଆଦ୍ୟନ୍ତେନ ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ଏୱମାଦିନା ସଂୱେଜେସୀ’’ତି ୟୋଜନାପି ୟୁଜ୍ଜତେୱ। ୟେନ କେନଚି ହି ୱଚନେନ ସଂୱେଗଂ ଜନେସି, ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ସଂୱେଜନସ୍ସ କରଣଂ ସମ୍ଭୱତୀତି। ସନ୍ଥମ୍ଭିତ୍ୱାତି ପରିଦେୱନାଦିୱିରହେନ ଅତ୍ତାନଂ ପଟିବନ୍ଧେତ୍ୱା ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା। ଉସ୍ସନ୍ନଧାତୁକନ୍ତି ଉପଚିତପିତ୍ତସେମ୍ହାଦିଦୋସଂ। ପିତ୍ତସେମ୍ହୱାତୱସେନ ହି ତିସ୍ସୋ ଧାତୁୟୋ ଇଧ ଭେସଜ୍ଜକରଣୟୋଗ୍ଗତାୟ ଅଧିପ୍ପେତା, ୟା ‘‘ଦୋସା, ମଲା’’ତି ଚ ଲୋକେ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ପଥୱୀ ଆପୋ ତେଜୋ ୱାୟୋ ଆକାସୋତି ଚ ଭେଦେନ ପଞ୍ଚେକଂ ପଞ୍ଚୱିଧା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି –

‘‘ୱାୟୁପିତ୍ତକଫା ଦୋସା, ଧାତୱୋ ଚ ମଲା ତଥା;

ତତ୍ରାପି ପଞ୍ଚଧାଖ୍ୟାତା, ପଚ୍ଚେକଂ ଦେହଧାରଣା।

ସରୀରଦୂସନା ଦୋସା, ମଲୀନକରଣା ମଲା;

ଧାରଣା ଧାତୱୋ ତେ ତୁ, ଇତ୍ଥମନ୍ୱତ୍ଥସଞ୍ଞକା’’ତି।

ସମସ୍ସାସେତୁନ୍ତି ସନ୍ତପ୍ପେତୁଂ। ଦେୱତାୟ ସଂୱେଜିତଦିୱସତୋ, ଜେତୱନୱିହାରଂ ପୱିଟ୍ଠଦିୱସତୋ ୱା ଦୁତିୟଦିୱସେ। ୱିରିଚ୍ଚତି ଏତେନାତି ୱିରେଚନଂ, ଓସଧପରିଭାୱିତଂ ଖୀରମେୱ ୱିରେଚନଂ ତଥା। ୟଂ ସନ୍ଧାୟାତି ୟଂ ଭେସଜ୍ଜପାନଂ ସନ୍ଧାୟ। ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗେନ ସୋଭତୀତି ସୁଭୋ, ମନୁନୋ ଅପଚ୍ଚଂ ମାନୱୋ, ନ-କାରସ୍ସ ପନ ଣ-କାରେ କତେ ମାଣୱୋ। ମନୂତି ହି ପଠମକପ୍ପିକକାଲେ ମନୁସ୍ସାନଂ ମାତାପିତୁଟ୍ଠାନେ ଠିତୋ ପୁରିସୋ, ୟୋ ସାସନେ ‘‘ମହାସମ୍ମତରାଜା’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ସୋ ହି ସକଲଲୋକସ୍ସ ହିତଂ ମନତି ଜାନାତୀତି ମନୂତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱଞ୍ଚେତ୍ଥ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଦନ୍ତଜ ନ-କାରସହିତୋ ମାନୱସଦ୍ଦୋ ସବ୍ବସତ୍ତସାଧାରଣୱଚନୋ, ମୁଦ୍ଧଜ ଣ-କାରସହିତୋ ପନ ମାଣୱସଦ୍ଦୋ କୁଚ୍ଛିତମୂଳ୍ହାପଚ୍ଚୱଚନୋ’’ତି। ଚୂଳକମ୍ମୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାୟମ୍ପି (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୪।୨୮୯) ହି ମୁଦ୍ଧଜ ଣ-କାରସହିତସ୍ସେୱ ମାଣୱସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତଟ୍ଟୀକାୟମ୍ପି ‘‘ୟଂ ଅପଚ୍ଚଂ କୁଚ୍ଛିତଂ ମୂଳ୍ହଂ ୱା, ତତ୍ଥ ଲୋକେ ମାଣୱୱୋହାରୋ, ୟେଭୁୟ୍ୟେନ ଚ ସତ୍ତା ଦହରକାଲେ ମୂଳ୍ହଧାତୁକା ହୋନ୍ତୀତି ତସ୍ସେୱତ୍ଥୋ

ପକାସିତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି ଆଚରିୟା। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଚ ୱୀସତିୱସ୍ସୂପସମ୍ପନ୍ନୋ ଯୁୱା ମାଣୱୋ, ଇଧ ପନ ତଙ୍ଖୋହାରେନ ମହଲ୍ଲକୋପି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ଚୂଳଅକମ୍ମୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାୟଂ ‘‘ମାଣୱୋତି ପନ ତଂ ତରୁଣକାଲେ ୱୋହରିଂସୁ, ସୋ ମହଲ୍ଲକକାଲେପି ତେନେୱ ୱୋହାରେନ ୱୋହରୀୟତୀ’’ତି, (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୪।୨୮୯) ସୁଭନାମକେନ ଲଦ୍ଧମାଣୱୱୋହାରେନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ସୋ ପନ ‘‘ସତ୍ଥା ପରିନିବ୍ବୁତୋ, ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ କିରସ୍ସ ପତ୍ତଚୀୱରମାଦାୟ ଆଗତୋ, ମହାଜନୋ ତଂ ଦସ୍ସନାୟ ଉପସଙ୍କମତୀ’’ତି ସୁତ୍ୱା ‘‘ୱିହାରଂ ଖୋ ପନ ଗନ୍ତ୍ୱା ମହାଜନମଜ୍ଝେ ନ ସକ୍କା ସୁଖେନ ପଟିସନ୍ଥାରଂ ୱା କାତୁଂ, ଧମ୍ମକଥଂ ୱା ସୋତୁଂ, ଗେହମାଗତଂୟେୱ ନଂ ଦିସ୍ୱା ସୁଖେନ ପଟିସନ୍ଥାରଂ କରିସ୍ସାମି , ଏକା ଚ ମେ କଙ୍ଖା ଅତ୍ଥି, ତମ୍ପି ନଂ ପୁଚ୍ଛିସ୍ସାମୀ’’ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ଏକଂ ମାଣୱକଂ ପେସେସି, ତଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ପହିତଂ ମାଣୱକ’’ନ୍ତି ଖୁଦ୍ଦକେ ଚେଟ୍ଠ କପଚ୍ଚୟୋ। ଏତଦୱୋଚାତି ଏତଂ ‘‘ଅକାଲୋ’’ତିଆଦିକଂ ୱଚନଂ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ ଅୱୋଚ।

ଅକାଲୋତି ଅଜ୍ଜ ଗନ୍ତୁଂ ଅଯୁତ୍ତକାଲୋ। କସ୍ମାତି ଚେ ‘‘ଅତ୍ଥି ମେ’’ତିଆଦିମାହ। ଭେସଜ୍ଜମତ୍ତାତି ଅପ୍ପକଂ ଭେସଜ୍ଜଂ। ଅପ୍ପତ୍ଥୋ ହେତ୍ଥ ମତ୍ତାସଦ୍ଦୋ ‘‘ମତ୍ତା ସୁଖପରିଚ୍ଚାଗା’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୨୯୦) ୱିୟ। ପୀତାତି ପିୱିତା। ସ୍ୱେପୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ଅପେକ୍ଖୋ ମନ୍ତା ନୁଞ୍ଞାଯା’’ତି (ୱଜିର। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱଜିରବୁଦ୍ଧିତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅୟଂ ପନ ତସ୍ସାଧିପ୍ପାୟୋ – ‘‘ଅପ୍ପେୱ ନାମା’’ତି ସଂସୟମତ୍ତେ ୱୁତ୍ତେ ଅନୁଞ୍ଞାତଭାୱୋ ନ ସିଦ୍ଧୋ, ତସ୍ମା ତଂ ସାଧନତ୍ଥଂ ‘‘ଅପୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତେନ ଇମମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି ‘‘ଅପ୍ପେୱ ନାମ ସ୍ୱେ ମୟଂ ଉପସଙ୍କମେୟ୍ୟାମ, ଉପସଙ୍କମିତୁଂ ପଟିବଲା ସମାନା ଉପସଙ୍କମିସ୍ସାମ ଚା’’ତି।

ଦୁତିୟଦିୱସେତି ଖୀରୱିରେଚନପୀତଦିୱସତୋ ଦୁତିୟଦିୱସେ। ଚେତକତ୍ଥେରେନାତି ଚେତିୟରଟ୍ଠେ ଜାତତ୍ତା ଚେତକୋତି ଏୱଂ ଲଦ୍ଧନାମେନ ଥେରେନ। ପଚ୍ଛାସମଣେନାତି ପଚ୍ଛାନୁଗତେନ ସମଣେନ। ସହତ୍ଥେ ଚେତଂ କରଣୱଚନଂ। ସୁଭେନ ମାଣୱେନ ପୁଟ୍ଠୋତି ‘‘ୟେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଭୱଂ ଗୋତମୋ ଇମଂ ଲୋକଂ ପତିଟ୍ଠପେସି, ତେ ତସ୍ସ ଅଚ୍ଚୟେନ ନଟ୍ଠା ନୁ ଖୋ, ଧରନ୍ତି ନୁ ଖୋ, ସଚେ ଧରନ୍ତି, ଭୱଂ (ନତ୍ଥି ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୪୪୮) ଆନନ୍ଦୋ ଜାନିସ୍ସତି, ହନ୍ଦ ନଂ ପୁଚ୍ଛାମୀ’’ତି ଏୱଂ ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ‘‘ୟେସଂ ସୋ ଭୱଂ ଗୋତମୋ ଧମ୍ମାନଂ ୱଣ୍ଣୱାଦୀ ଅହୋସି, ୟତ୍ଥ ଚ ଇମଂ ଜନତଂ ସମାଦପେସି ନିୱେସେସି ପତିଟ୍ଠାପେସି, କତମେସାନଂ ଖୋ ଭୋ ଆନନ୍ଦ ଧମ୍ମାନଂ ସୋ ଭୱଂ ଗୋତମୋ ୱଣ୍ଣୱାଦୀ ଅହୋସୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୪୪୮) ପୁଟ୍ଠୋ, ଅଥସ୍ସ ଥେରୋ ତୀଣି ପିଟକାନି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତିଣ୍ଣଂ ଖୋ ମାଣୱ ଖନ୍ଧାନଂ ସୋ ଭଗୱା ୱଣ୍ଣୱାଦୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୪୪୯) ଇଧ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗେ ଦସମଂ ସୁତ୍ତମଭାସି, ତଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ଇମସ୍ମିଂ…ପେ… ମଭାସୀ’’ତି।

ଖଣ୍ଡନ୍ତି ଛିନ୍ନଂ। ଫୁଲ୍ଲନ୍ତି ଭିନ୍ନଂ, ସେୱାଲାହିଚ୍ଛତ୍ତକାଦିୱିକସ୍ସନଂ ୱା, ତେସଂ ପଟିସଙ୍ଖରଣଂ ସମ୍ମା ପାକତିକକରଣଂ, ଅଭିନୱପଟିକରଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପକଟ୍ଠାୟାତି ଆସନ୍ନାୟ। ୱସ୍ସଂ ଉପନେନ୍ତି ଉପଗଚ୍ଛନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ୱସ୍ସୂପନାୟିକା, ୱସ୍ସୂପଗତକାଲୋ, ତାୟ। ସଙ୍ଗୀତିପାଠଇୟଂ (ଚୂଳୱ। ୪୪୦) ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ୱଚନଂ ଏୱଂ ଗତେୟେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସଂସନ୍ଦେତୁଂ ସାଧେତୁଂ ୱା ଆହ ‘‘ଏୱଞ୍ହୀ’’ତିଆଦି।

ରାଜଗହଂ ପରିୱାରେତ୍ୱାତି ବହିନଗରେ ଠିତଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଛଡ୍ଡିତପତିତୌକ୍ଲାପାତି ଛଡ୍ଡିତା ଚ ପତିତା ଚ ଉକ୍ଲାପା ଚ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବାନଟ୍ଠାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତେହି ଭିକ୍ଖୂହି ଛଡ୍ଡିତା ୱିସ୍ସଟ୍ଠା, ତତୋୟେୱ ଚ ଉପଚିକାଦୀହି ଖାଦିତତ୍ତା ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ପତିତା, ସମ୍ମଜ୍ଜନାଭାୱେନ ଆକିଣ୍ଣକଚୱରତ୍ତା ଉକ୍ଲାପା ଚାତି। ତଦେୱତ୍ଥଂ ‘‘ଭଗୱତୋ ହୀ’’ତିଆଦିନା ୱିଭାୱେତି। ଅୱକୁଥି ପୂତିଭାୱମଗମାସୀତି ଉକ୍ଲାପୋ ଥ-କାରସ୍ସ ଲ-କାରଂ କତ୍ୱା, ଉଚ୍ଛିଟ୍ଠୋ ୱା କଲାପୋସମୂହୋତି ଉକ୍ଲାପୋ, ୱଣ୍ଣସଙ୍ଗମନୱସେନେୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ‘‘ଉପକ୍କେସୋ, ସ୍ନେହୋ’’ – ଇଚ୍ଚାଦି, ତେନ ଯୁତ୍ତାତି ତଥା। ପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ୱେଣୀୟନ୍ତି ଦିସ୍ସନ୍ତୀତି ପରିୱେଣା। କୁଟ୍ଟମାନାତି କଞ୍ଚୁକାମା। ସେନାସନୱତ୍ତାନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତା, ସେନାସନକ୍ଖନ୍ଧକେ ଚ ସେନାସନପଟିବଦ୍ଧାନଂ ବହୂନମ୍ପି ୱଚନାନଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସେନାସନପଟିସଙ୍ଖରଣମ୍ପି ତସ୍ସ ପୂଜାୟେୱ ନାମାତି ଆହ ‘‘ଭଗୱତୋ ୱଚନପୂଜନତ୍ଥ’’ନ୍ତି। ପଠମଂ ମାସନ୍ତି ୱସ୍ସାନସ୍ସ ପଠମଂ ମାସଂ। ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂୟୋଗେ ଚେତଂ ଉପୟୋଗୱଚନଂ। ‘‘ତିତ୍ଥିୟୱାଦପରିମୋଚନତ୍ଥଞ୍ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କାତୁଂ ‘‘ତିତ୍ଥିୟା ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ୟନ୍ତି କତିକୱତ୍ତକରଣଂ। ଏଦିସେସୁ ହି ଠାନେସୁ ୟଂ-ସଦ୍ଦୋ ତଂ-ସଦ୍ଦାନପେକ୍ଖୋ ତେନେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପରିପୁଣ୍ଣତ୍ତା। ୟଂ ୱା କତିକୱତ୍ତଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଅଥ ଖୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତଦେୱ ମୟାପି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏସ ନୟୋ ଇଦିସେସୁ ଭଗୱତା…ପେ… ୱଣ୍ଣିତନ୍ତି ସେନାସନୱତ୍ତଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତେନ ସେନାସନକ୍ଖନ୍ଧକେ (ଚୂଳୱ। ୩୦୮) ଚ ସେନାସନପଟିବଦ୍ଧୱଚନଂ କଥେନ୍ତେନ ୱଣ୍ଣିତଂ। ସଙ୍ଗାୟିସ୍ସାମାତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ‘‘ୱୁତ୍ତଂ ଅହୋସୀ’’ତି ଚ ଉଭୟତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଏକସ୍ସ ୱା ଇତି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପୋ।

ଦୁତିୟଦିୱସେତି ଏୱଂ ଚିନ୍ତିତଦିୱସତୋ ଦୁତିୟଦିୱସେ, ସୋ ଚ ଖୋ ୱସ୍ସୂପନାୟିକଦିୱସତୋ ଦୁତିୟଦିୱସୋୱ। ଥେରା ହି ଆସଳ୍ହିପୁଣ୍ଣମିତୋ ପାଟିପଦଦିୱସେୟେୱ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ୱସ୍ସମୁପଗନ୍ତ୍ୱା ଏୱଂ ଚିନ୍ତେସୁନ୍ତି। ରାଜଦ୍ୱାରେତି ରାଜଗେହଦ୍ୱାରେ। ହତ୍ଥକମ୍ମନ୍ତି ହତ୍ଥକିରିୟଂ, ହତ୍ଥକମ୍ମସ୍ସ କରଣନ୍ତି

ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଟିୱେଦେସୁନ୍ତି ଜାନାପେସୁଂ। ୱିସଟ୍ଠାତି ନିରାସଙ୍କଟିତ୍ୱା। ଆଣାଯେୱ ଅପ୍ପଟିହତୱୁତ୍ତିଯା ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଚକ୍କନ୍ତି ଆଣାଚକ୍କଂ। ତଥା ଧମ୍ମୋଯେୱ ଚକ୍କନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ତଂ ପନିଧ ଦେସନାଞ୍ଜାଣପଟିୱେଧଞ୍ଜାଣୱସେନ ଦୁୱିଧମ୍ପି ଯୁଜ୍ଜତି ତଦୁଭଯେନେୱ ସଙ୍ଗୀତିଯା ପୱତ୍ତନତୋ। ‘‘ଧମ୍ମଚକ୍କନ୍ତି ଚେତଂ ଦେସନାଞ୍ଜାଣସ୍ସାପି ନାମଂ, ପଟିୱେଧଞ୍ଜାଣସ୍ସାପୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩।୭୮) ହି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ସନ୍ନିସଜ୍ଜଟ୍ଠାନନ୍ତି ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ନିସୀଦନଟ୍ଠାନଂ। ସତ୍ତ ପଣ୍ଣାନି ଯସ୍ସାତି ସତ୍ତପଣ୍ଣୀ, ଯୋ ‘‘ଛତ୍ତପଣ୍ଣୋ, ୱିସମଚ୍ଛଦୋ’’ ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ସ ଜାତଗୁହଦ୍ୱାରେତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱିସ୍ସକମ୍ମୁନାତି ସକ୍କସ୍ସ ଦେୱାନମିନ୍ଦସ୍ସ କମ୍ମାକମ୍ମୱିଧାଯକଂ ଦେୱପୁତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ସୁୱିଭତ୍ତଭିତ୍ତିଥମ୍ଭସୋପାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସୁୱିଭତ୍ତପଦସ୍ସ ଦ୍ୱନ୍ଦତୋ ପୁବ୍ବେ ସୁଯ୍ୟମାନତ୍ତା ସବ୍ବେହି ଦ୍ୱନ୍ଦପଦେହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତଥା ‘‘ନାନାୱିଧ…ପେ… ୱିଚିତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁପି। ରାଜଭୱନୱିଭୂତିନ୍ତି ରାଜଭୱନସମ୍ପତ୍ତିଂ, ରାଜଭୱନସୋଭଂ ୱା। ଅୱହସନ୍ତମିୱାତି ଅୱହାସଂ କୁରୁମାନଂ ୱିଯ। ସିରିଯାତି ସୋଭାସଙ୍ଖାତାଯ ଲକ୍ଖିଯା। ନିକେତନମିୱାତି ୱସନଟ୍ଠାନମିୱ, ‘‘ଜଲନ୍ତମିୱା’’ତିପି ପାଠୋ। ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ପାନୀଯତିତ୍ଥେ ନିପତନ୍ତା ପକ୍ଖିନୋ ୱିଯ ସବ୍ବେସମ୍ପି ଜନାନଂ ଚକ୍ଖୂନି ମଣ୍ଡପେଯେୱ ନିପତନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏକନିପାତ…ପେ… ୱିହଙ୍ଗାନ’’ନ୍ତି। ନଯନୱିହଙ୍ଗାନନ୍ତି ନଯନସଙ୍ଖାତୱିହଙ୍ଗାନଂ। ଲୋକରାମଣେଯ୍ୟକମିୱ ସମ୍ପିଣ୍ଡିତନ୍ତି ଯଦି ଲୋକେ ୱିଜ୍ଜମାନଂ ରାମଣେଯ୍ୟକଂ ସବ୍ବମେୱ ଆନେତ୍ୱା ଏକତ୍ଥ ସମ୍ପିଣ୍ଡିତଂ ସିଯା, ତଂ ୱିଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଯଂ ଯଂ ୱା ଲୋକେ ରମିତୁମରହତି, ତଂ ସବ୍ବଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡିତମିୱାତିପି ଅତ୍ଥୋ। ଦଟ୍ଠବ୍ବସାରମଣ୍ଡନ୍ତି ଫେଗ୍ଗୁରହିତଂ ସାରଂ ୱିଯ, କସଟୱିନିମୁତ୍ତଂ ପସନ୍ନଂ ୱିଯ ଚ ଦଟ୍ଠୁମରହରୂପେସୁ ସାରଭୂତଂ, ପସନ୍ନଭୂତଞ୍ଚ। ଅପିଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ଦସ୍ସନୀଯୋ ସାରଭୂତୋ ୱିସିଟ୍ଠତରୋ ମଣ୍ଡୋ ମଣ୍ଡନଂ ଅଲଙ୍କାରୋ ଏତସ୍ସାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବସାରମଣ୍ଡୋ, ତଂ। ମଣ୍ଡଂ ସୂରିଯରସ୍ମିଂ ପାତି ନିୱାରେତି, ସବ୍ବେସଂ ୱା ଜନାନଂ ମଣ୍ଡଂ ପସନ୍ନଂ ପାତି ରକ୍ଖତି, ମଣ୍ଡନମଲଙ୍କାରଂ ୱା ପାତି ପିୱତି ଅଲଙ୍କରିତୁଂ ଯୁତ୍ତଭାୱେନାତି ମଣ୍ଡପୋ, ତଂ।

କୁସୁମଦାମାନି ଚ ତାନି ଓଲମ୍ବକାନି ଚେତି କୁସୁମଦାମୋଲମ୍ବକାନି। ୱିସେସନସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ପରନିପାତୋ ଯଥା ‘‘ଅଗ୍ୟାହିତୋ’’ତି। ୱିୱିଧାନିଯେୱ କୁସୁମଦାମୋଲମ୍ବକାନି ତଥା, ତାନି ୱିନିଗ୍ଗଲନ୍ତଂ ୱିସେସେନ ୱମେନ୍ତଂ ନିକ୍ଖାମେନ୍ତମିୱ ଚାରୁ ସୋଭନଂ ୱିତାନଂ ଏତ୍ଥାତି ତଥା। କୁଚ୍ଚେନ ଗହିତୋ ସମଂ କତୋତି କୁଚ୍ଚିମୋ, କୋଚ୍ଚିମୋ ୱା, ତାଦିସୋଯେୱ ମଣୀତି ମଣିକୋଚ୍ଚିମୋ, ନାନାରତନେହି ୱିଚିତ୍ତୋ ମଣିକୋଚ୍ଚିମୋ, ତସ୍ସ ତଲଂ ତଥା। ଅଥ ୱା ମଣିଯୋ କୋଚ୍ଚେତ୍ୱା କତତଲତ୍ତା ମଣିକୋଚ୍ଚେନ ନିପ୍ଫନ୍ନନ୍ତି ମଣିକୋଚ୍ଚିମଂ, ତମେୱ ତଲଂ, ନାନାରତନୱିଚିତ୍ତଂ ମଣିକୋଚ୍ଚିମତଲଂ ତଥା। ତମିୱ ଚ ନାନାପୁପ୍ଫୂପହାରୱିଚିତ୍ତଂ ସୁପରିନିଟ୍ଠିତଭୂମିକମ୍ମନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପୁପ୍ଫପୂଜା ପୁପ୍ଫୂପହାରୋ। ଏତ୍ଥ ହି ନାନାରତନୱିଚିତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ନାନାପୁପ୍ଫୂପହାରୱିଚିତ୍ତତାଯନିଦସ୍ସନଂ, ମଣିକୋଚ୍ଚିମତଲଗ୍ଗହଣଂ ସୁପରିନିଟ୍ଠିତଭୂମିକମ୍ମତାଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନନ୍ତି ମଣ୍ଡପଂ। ବ୍ରହ୍ମୱିମାନସଦିସନ୍ତି ଭାୱନପୁଂସକଂ, ଯଥା ବ୍ରହ୍ମୱିମାନଂ ସୋଭତି, ତଥା ଅଲଙ୍କରିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିସେସେନ ମାନେତବ୍ବନ୍ତି ୱିମାନଂ। ସଦ୍ଦୱିଦୂ ପନ ‘‘ୱିହେ ଆକାସେ ମାଯନ୍ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଦେୱା ଯେନାତି ୱିମାନ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ୱିସେସେନ ୱା ସୁଚରିତକମ୍ମୁନା ମୀଯତି ନିମ୍ମୀଯତୀତି ୱିମାନଂ, ୱୀତି ୱା ସକୁଣୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂ ସଣ୍ଠାନେନ ମୀଯତି ନିମ୍ମୀଯତୀତି ୱିମାନନ୍ତିଆଦିନାପି ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ୱିମାନଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ‘‘ଏକଯୋଜନଦ୍ୱିଯୋଜନାଦିଭାୱେନ ପମାଣୱିସେସଯୁତ୍ତତାଯ, ସୋଭାତିସଯଯୋଗେନ ଚ ୱିସେସତୋ ମାନନୀଯତାଯ ୱିମାନ’’ନ୍ତି (ୱି। ୱ। ଅଟ୍ଠ। ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) ୱୁତ୍ତଂ। ନତ୍ଥି ଅଗ୍ଘମେତେସନ୍ତି ଅନଗ୍ଘାନି, ଅପରିମାଣଗ୍ଘାନି ଅଗ୍ଘିତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଟିରୂପଂ, ପଚ୍ଚେକଂ ୱା ଅତ୍ଥରିତବ୍ବାନୀତି ପଚ୍ଚତ୍ଥରଣାନି, ତେସଂ ସତାନି ତଥା। ଉତ୍ତରାଭିମୁଖନ୍ତି ଉତ୍ତରଦିସାଭିମୁଖଂ। ଧମ୍ମୋପି ସତ୍ଥାଯେୱ ସତ୍ଥୁକିଚ୍ଚନିପ୍ଫାଦନତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଆସନାରହଂ ଧମ୍ମାସନଂ ପଞ୍ଞପେତ୍ୱା’’ତି। ଯଥାହ ‘‘ଯୋ ଖୋ…ପେ… ମମଚ୍ଚଯେନ ସତ୍ଥା’’ତିଆଦି, (ଦୀ। ନି। ୨।୨୧୬) ତଥାଗତପ୍ପୱେଦିତଧମ୍ମଦେସକସ୍ସ ୱା ସତ୍ଥୁକିଚ୍ଚାୱହତ୍ତା ତଥାରୂପେ ଆସନେ ନିସୀଦିତୁମରହତୀତି ଦସ୍ସେତୁମ୍ପି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଆସନାରହନ୍ତି ନିସୀଦନାରହଂ। ଧମ୍ମାସନନ୍ତି ଧମ୍ମଦେସକାସନଂ, ଧମ୍ମଂ ୱା କଥେତୁଂ ଯୁତ୍ତାସନଂ। ଦନ୍ତଖଚିତନ୍ତି ଦନ୍ତେହି ଖଚିତଂ, ହତ୍ଥିଦନ୍ତେହି କତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘ଦନ୍ତୋ ନାମ ହତ୍ଥିଦନ୍ତୋ ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମାସନେ। ମମ କିଚ୍ଚନ୍ତି ମମ କମ୍ମଂ, ମଯା ୱା କରଣୀଯଂ।

ଇଦାନି ଆଯସ୍ମତୋ ଆନନ୍ଦସ୍ସ ଅସେକ୍ଖଭୂମିସମାପଜ୍ଜନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତସ୍ମିଞ୍ଚ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତସ୍ମିଞ୍ଚ ପନ ଦିୱସଏତି ତଥା ରଞ୍ଞା ଆରୋଚାପିତଦିୱସେ, ସାୱଣମାସସ୍ସକାଳପକ୍ଖଚତୁତ୍ଥଦିୱସେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନତ୍ଥଜନନତୋ ୱିସସଙ୍କାସତାଯ କିଲେସୋ ୱିସଂ, ତସ୍ସ ଖୀଣାସୱଭାୱତୋ ଅଞ୍ଞଥାଭାୱସଙ୍ଖାତା ସତ୍ତି ଗନ୍ଧୋ। ତଥା ହି ସୋ ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବାନାଦୀସୁ ୱିଲାପାଦିମକାସି। ଅପିଚ ୱିସଜନନକପୁପ୍ଫାଦିଗନ୍ଧପଟିଭାଗତାଯ ନାନାୱିଧଦୁକ୍ଖହେତୁକିରିଯାଜନନକୋ କିଲେସୋୱ ‘‘ୱିସଗନ୍ଧୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଥା ହି ସୋ ‘‘ୱିସଂ ହରତୀତି ୱିସତ୍ତିକା, ୱିସମୂଲାତି ୱିସତ୍ତିକା, ୱିସଫଲାତି ୱିସତ୍ତିକା, ୱିସପରିଭୋଗାତି ୱିସତ୍ତିକା’’ତିଆଦିନା (ମହାନି। ୩) ୱୁତ୍ତୋତି। ଅପିଚ ୱିସଗନ୍ଧୋନାମ ୱିରୂପୋ ମଂସାଦିଗନ୍ଧୋ, ତଂସଦିସତାଯ ପନ କିଲେସୋ। ‘‘ୱିସ୍ସସଦ୍ଦୋ ହି ୱିରୂପେ’’ତି (ଧ। ସ। ଟୀ। ୬୨୪) ଅଭିଧମ୍ମଟୀକାଯଂୱୁତ୍ତଂ। ଅଦ୍ଧାତି ଏକଂସତୋ। ସଂୱେଗନ୍ତି ଧମ୍ମସଂୱେଗଂ। ‘‘ଓହିତଭାରାନ’’ନ୍ତି ହି ଯେଭୁଯ୍ୟେନ, ପଧାନେନ ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଏଦିସେସୁ ପନ ଠାନେସୁ ତଦଞ୍ଞେସମ୍ପି ଧମ୍ମସଂୱେଗୋଯେୱ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ତଥା ହି ‘‘ସଂୱେଗୋ ନାମ ସହୋତ୍ତପ୍ପଂ ଞାଣଂ, ସୋ ତସ୍ସା ଭଗୱତୋ ଦସ୍ସନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜୀ’’ତି (ୱି। ୱ। ଅଟ୍ଠ।

୮୩୮) ରଜ୍ଜୁମାଲାୱିମାନୱଣ୍ଣନାଯଂୱୁତ୍ତଂ, ସା ଚ ତଦା ଅୱିଞ୍ଞାତସାସନା ଅନାଗତଫଲାତି। ଇତରଥା ହି ଚିତ୍ତୁତ୍ରାସୱସେନ ଦୋସୋଯେୱ ସଂୱେଗୋତି ଆପଜ୍ଜତି, ଏୱଞ୍ଚ ସତି ସୋ ତସ୍ସ ଅସେକ୍ଖଭୂମିସମାପଜ୍ଜନସ୍ସ ଏକଂସକାରଣଂ ନ ସିଯା। ଏୱମଭୂତୋ ଚ ସୋ ଇଧ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋଯେୱାତି ଅଲମତିପପଞ୍ଚେନ। ତେନାତି ତସ୍ମା ସ୍ୱେ ସଙ୍ଘସନ୍ନିପାତସ୍ସ ୱତ୍ତମାନତ୍ତା, ସେକ୍ଖସକରଣୀଯତ୍ତା ୱା। ତେ ନ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ତୱ ନ ଯୁତ୍ତଂ, ତଯା ୱା ସନ୍ନିପାତଂ ଗନ୍ତୁଂ ନ ପତିରୂପଂ।

ମେତନ୍ତି ମମ ଏତଂ ଗମନଂ। ଯ୍ୱାହନ୍ତି ଯୋ ଅହଂ, ଯନ୍ତି ୱା କିରିଯାପରାମସନଂ, ତେନ "ଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ"ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଗମନକିରିଯଂ ପରାମସତି, କିରିଯାପରାମସନସ୍ସ ଚ ଯଂ ତଂ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଯଂ ପକତି, ଯଦିଦଂ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗେନ, ଏକୱଚନେନ ଚ ଯୋଗ୍ଯତା ତଥାଯେୱ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଦସ୍ସନତୋ। କିରିଯାଯ ହି ସଭାୱତୋ ନପୁଂସକତ୍ତମେକତ୍ତଞ୍ଚ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ସଦ୍ଦୱିଦୂ। ଆୱଜ୍ଜେସୀତି ଉପନାମେସି। ମୁତ୍ତାତି ମୁଚ୍ଚିତା। ଅପ୍ପତ୍ତଞ୍ଚାତି ଅଗତଞ୍ଚ, ବିମ୍ବୋହନେ ନ ତାୱ ଠପିତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରେତି ଏତ୍ଥନ୍ତରେ, ଇମିନା ପଦଦ୍ୱଯେନ ଦସ୍ସିତକାଲାନଂ ୱେମଜ୍ଝକ୍ଖଣେ, ତଥାଦସ୍ସିତକାଲଦ୍ୱଯସ୍ସ ୱା ୱିୱରେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

"କାରଣେ ଚେୱ ଚିତ୍ତେ ଚ, ଖଣସ୍ମିଂ ୱିୱରେପି ଚ;

ୱେମଜ୍ଝାଦୀସୁ ଅତ୍ଥେସୁ 'ଅନ୍ତରା'ତି ରୱୋ ଗତୋ"ତି।

ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନୁପାଦାଯାତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା, ଯେହି ୱା କିଲେସେହି ମୁଚ୍ଚତି, ତେସଂ ଲେସମତ୍ତମ୍ପି ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା। ଆସୱେହୀତି ଭୱତୋ ଆ ଭୱଗ୍ଗଂ, ଧମ୍ମତୋ ଚ ଆ ଗୋତ୍ରଭୁଂ ସୱନତୋ ପୱତ୍ତନତୋ ଆସୱସଞ୍ଞିତେହି କିଲେସେହି। ଉପଲକ୍ଖଣୱଚନମତ୍ତଞ୍ଚେତଂ। ତଦେକଟ୍ଠତାଯ ହି ସବ୍ବେହିପି କିଲେସେହି ସବ୍ବେହିପି ପାପଧମ୍ମେହି ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚତିଯେୱ। ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚୀତି ଚିତ୍ତଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଆସୱେହି ୱିମୁଚ୍ଚମାନଂ ହୁତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣେ ୱିମୁଚ୍ଚି। ତଦହଂ ୱିୱରତି "ଅଯଞ୍ଚ୍ହି"ତିଆଦିନା। ଚଙ୍କମେନାତି ଚଙ୍କମନକିରିଯାଯ। ୱିସେସନ୍ତି ଅତ୍ତନା ଲଦ୍ଧମଗ୍ଗଫଲତୋ ୱିସେସମଗ୍ଗଫଲଂ। ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସଯଭୂତଂ କତଂ ଉପଚିତଂ ପୁଞ୍ଞଂ ଯେନାତି କତପୁଞ୍ଞୋ, ଅରହତ୍ତାଧିଗମାଯ କତାଧିକାରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଧାନମନୁଯୁଞ୍ଜାତି ୱୀରିଯମନୁଯୁଞ୍ଜାହି, ଅରହତ୍ତସମାପତ୍ତିଯା ଅନୁଯୋଗଂ କରୋହୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ହୋହିସୀତି ଭୱିସ୍ସସି। କଥାଦୋସୋତି କଥାଯ ଦୋସୋ ୱିତଥଭାୱୋ। ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧନ୍ତି ଅତିୱିଯ ଆରଦ୍ଧଂ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାଯାତି ଉଦ୍ଧତଭାୱାଯ। ହନ୍ଦାତି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗୱଚନଂ। ତେନ ହି ଅଧୁନାଯେୱ ଯୋଜେମି, ନ ପନାହଂ ପପଞ୍ଚଂ କରୋମୀତି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗଂ କରୋତି। ୱୀରିଯସମତଂ ଯୋଜେମୀତି ଚଙ୍କମନୱୀରିଯସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତ୍ତା ତସ୍ସ ହାପନୱସେନ ସମାଧିନା ସମତାପାଦନେନ ୱୀରିଯସ୍ସ ସମତଂ ସମଭାୱଂ ଯୋଜେମି, ୱୀରିଯେନ ୱା ସମଥସଙ୍ଖାତଂ ସମାଧିଂ ଯୋଜେମୀତିପି ଅତ୍ଥୋ। ଦ୍ୱିଧାପି ହି ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି। ୱିସ୍ସମିସ୍ସାମୀତି ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି। ଇଦାନି ତସ୍ସ ୱିସେସତୋ ପସଂସନାରହଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ତେନା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାତି ଚତୁଇରିଯାପଥୱିରହିତତାକାରଣେନ। "ଅନିପନ୍ନୋ"ତିଆଦୀନି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱଚନାନେୱ। ପରିନିବ୍ବୁତୋପି ସୋ ଆକାସେଯେୱ ପରିନିବ୍ବାଯି। ତସ୍ମା ଥେରସ୍ସ କିଲେସପରିନିବ୍ବାନଂ, ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ୱିସେସେନ ପସଂସାରହଂ ଅଚ୍ଛରିଯବ୍ଭୁତମେୱାତି।

ଦୁତିଯଦିୱସେତି ଥେରେନ ଅରହତ୍ତପତ୍ତଦିୱସତୋ ଦୁତିଯଦିୱସେ। ପଞ୍ଚମିଯନ୍ତି ତିଥୀପେକ୍ଖାଯ ୱୁତ୍ତଂ, "ଦୁତିଯଦିୱସେ"ତି ଇମିନା ତୁଲ୍ଯାଧିକରଣଂ। ଭିନ୍ନଲିଙ୍ଗମ୍ପି ହି ତୁଲ୍ଯତ୍ଥପଦଂ ଦିସ୍ସତି ଯଥା "ଗୁଣୋ ପମାଣଂ, ୱୀସତି ଚିତ୍ତାନି" ଇଚ୍ଚାଦି। କାଳପକ୍ଖସ୍ସାତି ସାୱଣମାସକାଳପକ୍ଖସ୍ସ। ପଠମଞ୍ହି ମାସଂ ଖଣ୍ଡଫୁଲ୍ଲପଟିସଙ୍ଖରଣମକଂସୁ, ପଠମମାସଭାୱୋ ଚ ମଜ୍ଝିମପ୍ପଦେସୱୋହାରେନ। ତତ୍ଥ ହି ପୁରିମପୁଣ୍ଣମିତୋ ଯାୱ ଅପରା ପୁଣ୍ଣମୀ, ତାୱ ଏକୋ ମାସୋତି ୱୋହରନ୍ତି। ତତୋ ତୀଣି ଦିୱସାନି ରାଜା ମଣ୍ଡପମକାସି, ତତୋ ଦୁତିଯଦିୱସେ ଥେରୋ ଅରହତ୍ତଂ ସଚ୍ଛାକାସି, ତତିଯଦିୱସେ ପନ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ଥେରା ସଙ୍ଗୀତିମକଂସୁ, ତସ୍ମା ଆସଳ୍ହିମାସକାଳପକ୍ଖପାଟିପଦତୋ ଯାୱ ସାୱଣମାସକାଳପକ୍ଖପଞ୍ଚମୀ , ତାୱ ପଞ୍ଚଦିୱସାଧିକୋ ଏକମାସୋ ହୋତି। ସମାନୋତି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ। ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠଚିତ୍ତୋତି ଅତିୱିଯ ସୋମନସ୍ସଚିତ୍ତୋ, ପାମୋଜ୍ଜେନ ୱା ହଟ୍ଠଚିତ୍ତୋ ପୀତିଯା ତୁଟ୍ଠଚିତ୍ତୋ। ଏକଂସନ୍ତି ଏକସ୍ମିଂ ଅଂସେ, ୱାମଂସେତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ହି ୱଙ୍ଗୀସସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ –

"ଏକଂସଂ ଚୀୱରନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୁନ ସଣ୍ଠାପନୱସେନ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଏକଂସନ୍ତି ଚ ୱାମଂସଂ ପାରୁପିତ୍ୱା ଠିତସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଯତୋ ଯଥା ୱାମଂସଂ ପାରୁପିତ୍ୱା ଠିତଂ ହୋତି, ତଥା ଚୀୱରଂ କତ୍ୱାତି ଏୱମସ୍ସତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ"ତି (ସୁ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।୩୪୫)।

ବନ୍ଧ…ପେ… ୱିଯାତି ୱଣ୍ଟତୋ ପମୁତ୍ତସୁପରିପକ୍କତାଲଫଲମିୱ। ପଣ୍ଡୁ…ପେ… ୱିଯାତି ସିତପୀତପଭାଯୁତ୍ତପଣ୍ଡୁରୋମଜକମ୍ବଲେ ଠପିତୋ ଜାତିମା ମଣି ୱିଯ, ଜାତିୱଚନେନ ଚେତ୍ଥ କୁତ୍ତିମଂ ନିୱତ୍ତେତି। ସମୁଗ୍ଗତପୁଣ୍ଣଚନ୍ଦୋ ୱିଯାତି ଜୁଣ୍ହପକ୍ଖପନ୍ନରସୁପୋସଥେ ସମୁଗ୍ଗତୋ ସୋଳସକଲାପରିପୁଣ୍ଣୋ ଚନ୍ଦୋ ୱିଯ। ବାଲା…ପେ… ୱିଯାତି ତରୁଣସୂରିଯପଭାସମ୍ଫସ୍ସେନ ଫୁଲ୍ଲିତସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣପରାଗଗବ୍ଭଂ ସତପତ୍ତପଦୁମଂ ୱିଯ। "ପିଞ୍ଜରସଦ୍ଦୋ ହି

ହେମଓଣ୍ଣପରିୟାଯୋ''ତି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧।୨୨) ସାରତ୍ଥଦୀପନିଯଂ ୱୁତ୍ତୋ। ପରିଯୋଦାତେନାତି ପଭସ୍ସରେନ। ସପ୍ପଭେନାତି ୱଣ୍ଣପ୍ପଭାଯ, ସୀଲପ୍ପଭାଯ ଚ ସମନ୍ନାଗତେନ। ସସ୍ସିରିକେନାତି ସରୀରସୋଭଗ୍ଗାଦିସଙ୍ଖାତାଯ ସିରିଯା ଅତିୱିଯ ସିରିମତା। ମୁଖୱରେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତସୋଭାସମଲଙ୍କତତ୍ତା ଉତ୍ତମମୁଖେନ। କାମଂ ''ଅହମସ୍ମି ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତୋ''ତି ନାରୋଚେସି, ତଥାରୂପାଯ ପନ ଉତ୍ତମଲୀଳ୍ହାଯ ଗମନତୋ ପସ୍ସନ୍ତା ସବ୍ବେପି ତମତ୍ଥଂ ଜାନନ୍ତି, ତସ୍ମା ଆରୋଚେନ୍ତୋ ୱିଯ ହୋତୀତି ଆହ ''ଅତ୍ତନୋ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଂ ଆରୋଚଯମାନୋ ୱିଯ ଅଗମାସୀ''ତି।

କିମତ୍ଥଂ ପନାଯଂ ଏୱମାରୋଚଯମାନୋ ୱିଯ ଅଗମାସୀତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ସୋ ହି ''ଅତ୍ତୁପନାଯିକଂ ଅକତ୍ୱା ଅଞ୍ଞବ୍ୟାକରଣଂ ଭଗୱତା ସଂୱଣ୍ଣିତ''ନ୍ତି ମନସି କରିତ୍ୱା ''ସେକ୍ଖତାଯ ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗୀତିଯା ଗହେତୁମଯୁତ୍ତମ୍ପି ବହୁସ୍ସୁତତ୍ତା ଗଣ୍ହିସ୍ସାମା''ତି ନିସିନ୍ନାନଂ ଥେରାନଂ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିୱିଜାନନେନ ସୋମନସ୍ସୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ, ''ଅପ୍ପମତ୍ତୋ ହୋହୀ''ତି ଭଗୱତା ଦିନ୍ନଓୱାଦସ୍ସ ଚ ସଫଲତାଦୀପନତ୍ଥଂ ଏୱମାରୋଚଯମାନୋ ୱିଯ ଅଗମାସୀତି। ଆଯସ୍ମତୋମହାକସ୍ସପସ୍ସଏତଦହୋସି ସମସମଟ୍ଠପନାଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତକାରଣେନ ସନ୍ଥୁକପ୍ପତ୍ତା। ଧରେଯ୍ୟାତି ୱିଜ୍ଜମାନୋ ଭୱେଯ୍ୟ। ''ସୋଭତି ୱତ ତେ ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ ଅରହତ୍ତସମଧିଗମତା''ତିଆଦିନା ସାଧୁକାରମଦାସି। ଅଯମିଧ ଦୀଘଭାଣକାନଂ ୱାଦୋ। ଖୁଦ୍ଦକଭାଣକେସୁ ଚ ସୁତ୍ତନିପାତଖୁଦ୍ଦକପାଠଭାଣକାନଂ ୱାଦୋତିପି ଯୁଜ୍ଜତି ତଦଟ୍ଠକଥାସୁପି ତଥା ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

ମଜ୍ଝିମଂ ନିକାଯଂ ଭଣନ୍ତି ସୀଲେନାତି ମଜ୍ଝିମଭାଣକା, ତପ୍ପଗୁଣା ଆଚରିଯା। ଯଥାୱୁଦ୍ଧନ୍ତି ୱୁଡ୍ଢପଟିପାଟିଂ, ତଦନତିକ୍କମିତ୍ୱା ୱା। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେ। ଆନନ୍ଦସ୍ସ ଏତମାସନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତସ୍ମିଂ ସମଯେତି ତସ୍ମିଂ ଏୱଂକଥନସମଯେ। ଥେରୋ ଚିନ୍ତେସି ''କୁହିଂ ଗତୋ''ତି ପୁଚ୍ଛନ୍ତାନଂ ଅତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେ ଅତିୱିଯ ପାକଟଭାୱେନ ଭୱିସ୍ସମାନତ୍ତା, ଅଯମ୍ପି ମଜ୍ଝିମଭାଣକେସ୍ୱେୱ ଏକଚ୍ଚାନଂ ୱାଦୋ, ତସ୍ମା ଇତିପି ଏକେ ୱଦନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଆକାସେନ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଆସନେଯେୱ ଅତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସେସୀତିପି ତେସମେୱ ଏକଚ୍ଚେ ୱଦନ୍ତି। ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗୱିସଯେ ହି ''ଏକେ''ତି ୱୁତ୍ତେ ସବ୍ବତ୍ଥ ''ଏକଚ୍ଚେ''ତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତୀସୁପି ଚେତ୍ଥ ୱାଦେସୁ ତେସଂ ତେସଂ ଭାଣକାନଂ ତେନ ତେନାକାରେନ ଆଗତମତ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ୱଚନେ ଅଞ୍ଞଂ ୱିସେସକାରଣଂ ନତ୍ଥି। ସତ୍ତମାସଂ କତାଯ ହି ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗୀତିଯା କଦାଚି ପକତିଯାୱ, କଦାଚି ପଥୱିଯଂ ନିମୁଜ୍ଜିତ୍ୱା, କଦାଚି ଆକାସେନ ଆଗତତ୍ତା ତଂ ତଦାଗମନମୁପାଦାଯ ତଥା ତଥା ୱଦନ୍ତି। ଅପିଚ ସଙ୍ଗୀତିଯା ଆଦିଦିୱସେଯେୱ ପଠମଂ ପକତିଯା ଆଗନ୍ତ୍ୱା ତତୋ ପରଂ ଆକାସମବ୍ଭୁଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ପରିସଂ ପତ୍ତକାଲେ ତତୋ ଓତରିତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୁପନ୍ତିଂ ଅପୀଳେନ୍ତୋ ପଥୱିଯଂ ନିମୁଜ୍ଜିତ୍ୱା ଆସନେ ଅତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସେସୀତିପି ୱଦନ୍ତି। ଯଥା ୱା ତଥା ୱା ଆଗଚ୍ଛତୁ, ଆଗମନାକାରମତ୍ତଂ ନ ପମାଣଂ, ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଗତକାଲେ ଆଯସ୍ମତୋ ମହାକସ୍ସପସ୍ସ ସାଧୁକାରଦାନମେୱ ପମାଣଂ ସତ୍ଥାରା ଦାତବ୍ବସାଧୁକାରଦାନେନେୱ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ଞାପିତତ୍ତା, ଭଗୱତି ଧରମାନେ ପଟିଗ୍ଗହେତବ୍ବାଯ ଚ ପସଂସାଯ ଥେରସ୍ସ ପଟିଗ୍ଗହିତତ୍ତା। ତସ୍ମା ତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯଥା ୱା''ତିଆଦିମାହ। ସବ୍ବତ୍ଥାପୀତି ସବ୍ବେସୁପି ତୀସୁ ୱାଦେସୁ।

ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସୀତି ଭିକ୍ଖୂ ଆଲପୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ, ଅଞ୍ଞତ୍ର ପନ ଞାପନେପି ଦିସ୍ସତି ଯଥା ''ଆମନ୍ତଯାମି ୱୋ ଭିକ୍ଖୱେ, (ଦୀ। ନି। ୨।୨୧୮) ପଟିୱେଦଯାମି ୱୋ ଭିକ୍ଖୱେ''ତି (ଅ। ନି। ୭।୭୨) ପକ୍କୋସନେପି ଦିସ୍ସତି ଯଥା ''ଏହି ତ୍ୱଂ ଭିକ୍ଖୁ ମମ ୱଚନେନ ସାରିପୁତ୍ତଂ ଆମନ୍ତେହୀ''ତି (ଅ। ନି। ୯।୧୧) ଆଲପନେପି ଦିସ୍ସତି ଯଥା ''ତତ୍ର ଖୋ ଭଗୱା ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସି 'ଭିକ୍ଖୱୋ'ତି'' (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୯), ଇଧାପି ଆଲପନେତି ସାରତ୍ଥଦୀପନିଯଂ (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱୁତ୍ତଂ। ଆଲପନମତ୍ତସ୍ସ ପନ ଅଭାୱତୋ ''କିଂ ପଠମଂ ସଙ୍ଗାଯାମା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେନ ୱିଞ୍ଞାପିଯମାନତ୍ଥନ୍ତରେନ ଚ ସହଚରଣତୋ ଞାପନେୱ ୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ଆମନ୍ତେସୀତି ପଟିୱେଦେସି ୱିଞ୍ଞାପେସୀତି ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ''ତତ୍ର ଖୋ ଭଗୱା ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସି 'ଭିକ୍ଖୱୋ'ତି, 'ଭଦନ୍ତେ'ତି ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଭଗୱତୋ ପଚ୍ଚସ୍ସୋସୁ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୯) ହି ଆଲପନମତ୍ତମେୱ ଦିସ୍ସତି, ନ ୱିଞ୍ଞାପିଯମାନତ୍ଥନ୍ତରଂ, ତଂ ପନ ''ଭୂତପୁବ୍ବଂ ଭିକ୍ଖୱେ''ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୯) ପଚ୍ଛେକମେୱ ଆରଦ୍ଧଂ। ତସ୍ମା ତାଦିସେସ୍ୱେୱ ଆଲପନେ ୱଟ୍ଟତୀତି ନୋ ତକ୍କୋ। ସଦ୍ଦୱିଦୂ ପନ ୱଦନ୍ତି ''ଆମନ୍ତଯିତ୍ୱା ଦେୱିନ୍ଦୋ, ୱିସ୍ସକମ୍ମଂ ମହିଦ୍ଧିକ'ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଚରିଯା। ୧୦୭) ୱିଯ ମନ୍ତସଦ୍ଦୋ ଗୁତ୍ତଭାସନେ। ତସ୍ମା 'ଆମନ୍ତେସୀ'ତି ଏତସ୍ସ ସମ୍ମନ୍ତଯୀତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ''ଆୱୁସୋ''ତିଆଦି ଆମନ୍ତନାକାରଦୀପନଂ। ଧମ୍ମଂ ୱା ୱିନଯଂ ୱାତି ଏତ୍ଥ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ୱିକପ୍ପନେ, ତେନ ''କିମେକଂ ତେସୁ ପଠମଂ ସଙ୍ଗାଯାମା''ତି ଦସ୍ସେତି। କସ୍ମା ଆଯୁତି ଆହ ''ୱିନଯେ ଠିତେ''ତିଆଦି। ''ଯସ୍ମା, ତସ୍ମା''ତି ଚ ଅଜ୍ଝାହରିତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତସ୍ମାତି ତାଯ ଆଯୁସରିକ୍ଖତାଯ । ଧୁରନ୍ତି ଜେଟ୍ଠକଂ। ନୋ ନପ୍ପହୋତୀତି ପହୋତିଯେୱ। ଦ୍ୱିପଟିସେଧୋ ହି ସହ ଅତିସଯେନ ପକତ୍ଯତ୍ଥଦୀପକୋ।

ଏତଦଗ୍ଗନ୍ତି ଏସୋ ଅଗ୍ଗୋ। ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସେନ ହି ଅଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋ। ଯଦିଦନ୍ତି ଚ ଯୋ ଅଯଂ, ଯଦିଦଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକନ୍ତି ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ହି ସତି ''ଏତଦଗ୍ଗ''ନ୍ତି ଯଥାରୁତଲିଙ୍ଗମେୱା। ''ଯଦିଦ''ନ୍ତି ପଦସ୍ସ ଚ ଅଯଂ ସଭାୱୋ, ଯା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଲିଙ୍ଗାନୁରୂପେନ ''ଯୋ ଅଯ''ନ୍ତି ୱା ''ଯା ଅଯ''ନ୍ତି ୱା ''ଯଂ ଇଦ''ନ୍ତି ୱା ଯୋଜେତବ୍ବତା ତଥାଯେୱସ୍ସ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ଭିକ୍ଖୂନଂ ୱିନଯଧରାନନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରଣଛଟ୍ଠୀନିଦ୍ଦେସୋ।

ଅଭନାୱ ଅତ୍ତାନଂ ସମ୍ମନ୍ନୀତି ସଯମେୱ ଅତ୍ତାନଂ ସମ୍ମତଂ ଅକାସି। ''ଅଭନା''ତି ହି ଇଦଂ ତତିଯାୱିସେସନଂ ଭୱତି, ତଞ୍ଚ ପରେହି ସମ୍ମନ୍ନନଂ ନିୱତ୍ତେତି, ''ଅଭନା''ତି ୱା ଅଯଂ ୱିଭତ୍ତନ୍ତପତିରୂପକୋ ଅବ୍ୟଯସଦ୍ଦୋ । କେଚି ପନ ''ଲିଙ୍ଗଙ୍ଖେ ତତିଯା ଅଭିହିତକତ୍ତୁଭାୱତୋ''ତି ୱଦନ୍ତି। ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ''ଥେରୋ''ତି କତ୍ତୁନୋ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା। ୱିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ଥାଯ ଅଭନାୱ ଅତ୍ତାନଂ ସମ୍ମନ୍ନୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପୁଚ୍ଛଧାତୁସ୍ସ ଦ୍ୱିକମ୍ମିକତ୍ତା ''ଉପାଲିଂ ୱିନଯ''ନ୍ତି କମ୍ମଦ୍ୱଯଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ବୀଜନିଂ ଗହେତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ବୀଜନୀଗହଣଂ ଧମ୍ମକଥିକାନଂ ଧମ୍ମତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତାଯ ହି ଧମ୍ମକଥିକାନଂ ପରିସାଯ ହତ୍ଥକୁକ୍କୁଚ୍ଚମୁଖୱିକାରାଦି ପଟିଚ୍ଛାଦୀଯତି। ଭଗୱା ଚ ଧମ୍ମକଥିକାନଂ ଧମ୍ମତାଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ୱିଚିତ୍ରବୀଜନିଂ ଗଣ୍ହାତି। ଅଞ୍ଞଥା ହି ସବ୍ବସ୍ସପି ଲୋକସ୍ସ ଅଲଙ୍କାରଭୂତଂ ପରମୁକ୍କଂସଗତସିକ୍ଖାସଂଯମାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ମୁଖଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତବ୍ବଂ ନ ସିଯା। ''ପଠମଂ ଆୱୁସୋ ଉପାଲି ପାରାଜିକଂ କତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତ''ନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ତସ୍ସ ସଙ୍ଗୀତିଯା ପୁରିମକାଲେ ପଠମଭାୱୋ ନ ଯୁତ୍ତୋତି? ନୋ ନ ଯୁତ୍ତୋ ଭଗୱତା ପଞ୍ଞତ୍ତାନୁକ୍କମେନ, ପାତିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସାନୁକ୍କମେନ ଚ ପଠମଭାୱସ୍ସ ସିଦ୍ଧତ୍ତା। ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ହି ତୀଣି ପିଟକାନି ଭଗୱତୋ ଧରମାନକାଲେ ଠିତାନୁକ୍କମେନେୱ ସଙ୍ଗୀତାନି, ୱିସେସତୋ ୱିନଯାଭିଧମ୍ମପିଟକାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କିସ୍ମିଂ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିନ୍ତି, ମେଥୁନଧମ୍ମେତି ଚ ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ। ''କତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତ''ନ୍ତିଆଦିନା ଦସ୍ସିତେନ ସହ ତଦୱସିଟ୍ଠମ୍ପି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ୱତ୍ଥୁମ୍ପି ପୁଚ୍ଛୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ସଙ୍ଗୀତିକାରକୱଚନସମ୍ବନ୍ଧିସ୍ସଂ ୱା ନୁ ଖୋ, ସୁଦ୍ଧଂ ୱା ବୁଦ୍ଧୱଚନନ୍ତି ଆସଙ୍କାପରିହରଣତ୍ଥଂ, ଯଥାସଙ୍ଗୀତସ୍ସେୱ ପମାଣଭାୱଂ ଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ ପୁଚ୍ଛଂ ସମୁଦ୍ଧରିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜେନ୍ତୋ ''କିଂ ପନେତ୍ଥା''ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥ ପଠମପାରାଜିକେତି ଏତିସ୍ସଂ ତଥାସଙ୍ଗୀତାଯ ପଠମପାରାଜିକପାଠଇଯଂ। ତେନେୱାହ ''ନ ହି ତଥାଗତା ଏକବ୍ୟଞ୍ଜନମ୍ପି ନିରତ୍ଥକଂ ୱଦନ୍ତୀ''ତି। ଅପନେତବ୍ବନ୍ତି ଅତିରେକଭାୱେନ ନିରତ୍ଥକତାଯ, ୱିତଥଭାୱେନ ୱା ଅଯୁତ୍ତତାଯ ଛଡ୍ଡେତବ୍ବୱଚନଂ। ପକ୍ଖିପିତବ୍ବନ୍ତି ଅସମ୍ପୁଣ୍ଣତାଯ ଉପନେତବ୍ବୱଚନଂ। କସ୍ମାତି ଆହ ''ନ ହୀ''ତିଆଦି। ସାୱକାନଂ ପନ ଦେୱତାନଂ ୱା ଭାସିତେତି ଭଗୱତୋ ପୁଚ୍ଛାଥୋମନାଦିୱସେନ ଭାସିତଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ସବ୍ବତ୍ଥାପୀତି ଭଗୱତୋ ସାୱକାନଂ ଦେୱତାନଞ୍ଚ ଭାସିତେପି। ତଂ ପନ ପକ୍ଖିପନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୱଚନମତ୍ତସ୍ସେୱ, ନ ସଭାୱାଯୁତ୍ତିଯା ଅତ୍ଥସ୍ସାତି ଦସ୍ସେତି ''କିଂ ପନ ତ''ନ୍ତିଆଦିନା ସମ୍ବନ୍ଧୱଚନମତ୍ତନ୍ତି ପୁବ୍ବାପରସମ୍ବନ୍ଧୱଚନମେୱ। ଇଦଂ ପଠମପାରାଜିକନ୍ତି ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ଠପେସୁଂ ଇମିନାୱ ୱାଚନାମଗ୍ଗେନ ଉଗ୍ଗହଣଧାରଣାଦିକିଚ୍ଚନିପ୍ଫାଦନତ୍ଥଂ, ତଦତ୍ଥମେୱ ଚ ଗଣସଜ୍ଝାଯମକଂସୁ ''ତେନ...ପେ... ୱିହରତୀ''ତି। ସଜ୍ଝାଯାରମ୍ଭକାଲେଯେୱ ପଥୱୀ ଅକମ୍ପିତ୍ଥାତି ୱଦନ୍ତି, ତଦିଦଂ ପନ ପଥୱୀକମ୍ପନଂ ଥେରାନଂ ଧମ୍ମସଜ୍ଝାଯାନୁଭାୱେନାତି ଞାପେତୁଂ ''ସାଧୁକାରଂ ଦଦମାନା ୱିଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉଦକପରିଯନ୍ତନ୍ତି ପଥୱୀସନ୍ଧାରକୌଦକପରିଯନ୍ତଂ। ତସ୍ମିଞ୍ହି ଚଲିତେଯେୱ ସାପି ଚଲତି, ଏତେନ ଚ ପଦେସପଥୱୀକମ୍ପନଂ ନିୱତ୍ତେତି।

କିଞ୍ଚାପି ପାଠଇଯଂ ଗଣନା ନତ୍ଥି, ସଙ୍ଗୀତିମାରୋପିତାନି ପନ ଏତ୍ତକାନେୱାତି ଦୀପେତୁଂ ''ପଞ୍ଚସତ୍ତତି ସିକ୍ଖାପଦାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପୁରିମନଯେନେୱା''ତି ଏତେନ ସାଧୁକାରଂ ଦଦମାନା ୱିଯାତି ଅତ୍ଥମାହ। ନ କେୱଲଂ ସିକ୍ଖାପଦକଣ୍ଡୱିଭଙ୍ଗନିଯମେନେୱ, ଅଥ ଖୋ ପମାଣନିଯମେନାପୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଚତୁସଟ୍ଠିଭାଣୱାରା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଭାଣୱାରୋତି –

''ଅଟ୍ଠକ୍ଖରା ଏକପଦଂ, ଏକଗାଥା ଚତୁପ୍ପଦଂ;

ଗାଥା ଚେକା ମତୋ ଗନ୍ଥୋ, ଗନ୍ଥୋ ବାତ୍ତିଂସତକ୍ଖରୋ।

ବାତ୍ତିଂସକ୍ଖରଗନ୍ଥାନଂ, ପଞ୍ଞାସଦ୍ୱିସତଂ ପନ;

ଭାଣୱାରୋ ମତୋ ଏକୋ, ସ୍ୱଟ୍ଠକ୍ଖରସହସ୍ସକୋ''ତି।

ଏୱଂ ଅଟ୍ଠକ୍ଖରସହସ୍ସପରିମାଣୋ ପାଠୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ଭଣିତବ୍ବୋ ୱାରୋ ଯସ୍ସାତି ହି ଭାଣୱାରୋ, ଏକେନ ସଜ୍ଝାଯନମଗ୍ଗେନ କଥେତବ୍ବୱାରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଖନ୍ଧକନ୍ତି ମହାୱଗ୍ଗଚୂଳୱଗ୍ଗଂ। ଖନ୍ଧାନଂ ସମୂହତୋ, ପକାସନତୋ ୱା ଖନ୍ଧକୋତି ହି ୱୁଚ୍ଚତି, ଖନ୍ଧାତି ଚେତ୍ଥ ପବ୍ବଜ୍ଜୂପସମ୍ପଦାଦିୱିନଯକମ୍ମସଙ୍ଖାତା, ଚାରିତ୍ତୱାରିତ୍ତସିକ୍ଖାପଦସଙ୍ଖାତା ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତିଯୋ ଅଧିପ୍ପେତା। ପବ୍ବଜ୍ଜାଦୀନି ହି ଭଗୱତା ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତା ପଞ୍ଞତ୍ତିଯୋତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ପଞ୍ଞତ୍ତିଯଞ୍ଚ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ ଦିସ୍ସତି ''ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧୋ, (ଅ। ନି। ୬।୪୧) ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ (ଅ। ନି। ୭।୭୨), ଉଦକକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୫।୪୫; ୬।୩୭) ୱିଯ। ଅପିଚ ଭାଗରାସଟ୍ଠତାପି ଯୁଜ୍ଜତିଯେୱ ତାସଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ଭାଗତୋ, ରାସିତୋ ଚ ୱିଭତ୍ତତ୍ତା, ତଂ ପନ ୱିନଯପିଟକଂ ଭାଣକେହି ରକ୍ଖିତଂ ଗୋପିତଂ ସଙ୍ଗହାରୁଳହନଯେନେୱ ଚିରକାଲଂ ଅନସ୍ସମାନଂ ହୁତ୍ୱା ପତିଟ୍ଠହିସ୍ସତୀତି ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ଉପାଲିତ୍ଥେରଂ ପଟିଚ୍ଛାପେସୁଂ ''ଆୱୁସୋ ଇମଂ ତୁଯ୍ହଂ ନିସ୍ସିତକେ

ୱାଚେହୀ’’ତି।

ଧମ୍ମଂ ସଙ୍ଗାୟିତୁକାମୋତି ସୁତ୍ତନ୍ତାଭିଧମ୍ମସଙ୍ଗୀତିଂ କତ୍ତୁକାମୋ ‘‘ଧମ୍ମୋ ଚ ୱିନୟୋ ଚ ଦେସିତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୨୧୬) ୱିୟ ପାରିସେସନୟେନ ଧମ୍ମସଦ୍ଦସ୍ସ ସୁତ୍ତନ୍ତାଭିଧମ୍ମେସ୍ୱେୱ ପୱତ୍ତନତୋ। ଅୟମତ୍ଥୋ ଉପରି ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି।

ସଙ୍ଗଂ ଞାପେସୀତି ଏତ୍ଥ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କତରଂ ଆୱୁସୋ ପିଟକନ୍ତି ୱିନୟାୱସେସେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ପିଟକେସୁ କତରଂ ପିଟକଂ। ୱିନୟାଭିଧମ୍ମାନମ୍ପି ଖୁଦ୍ଦକସଙ୍ଗୀତିପରିୟାପନ୍ନତ୍ତା ତମନ୍ତରେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେ ଚତସ୍ସୋ ସଙ୍ଗୀତିୟୋ’’ତି। ସଙ୍ଗୀତିୟୋତି ଚ ସଙ୍ଗାୟନକାଲେ ଦୀଘାଦିୱସେନ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ନିୟମେତ୍ୱା ସଙ୍ଗୟ୍ହମାନତ୍ତା ନିକାୟାୱ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ଦୀଘସଙ୍ଗୀତି’’ନ୍ତିଆଦି। ସୁତ୍ତାନେୱ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ୱଗ୍ଗକରଣୱସେନ ତୟୋ ୱଗ୍ଗା, ନାଞ୍ଞାନୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଚତୁତ୍ତିଂସ ସୁତ୍ତାନି ତୟୋ ୱଗ୍ଗା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ଚତୁତ୍ତିଂସ ସୁତ୍ତାନି ତୟୋ ୱଗ୍ଗା ହୋନ୍ତି, ସୁତ୍ତାନି ୱା ଚତୁତ୍ତିଂସ, ତେସଂ ୱଗ୍ଗକରଣୱସେନ ତୟୋ ୱଗ୍ଗା, ତେସୁ ତୀସୁ ୱଗ୍ଗେସୂତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ‘‘ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତଂ ପଠମଂ ସଙ୍ଗାୟାମା’’ତି ୱୁତ୍ତେ କସ୍ମାତି ଚୋଦନାସମ୍ଭୱତୋ ‘‘ତିୱିଧସୀଲାଲଙ୍କତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ହେତୁଗବ୍ଭାନି ହି ଏତାନି। ଚୂଳମଜ୍ଝିମମହାସୀଲୱସେନ ତିୱିଧସ୍ସାପି ସୀଲସ୍ସ ପକାସନତ୍ତା ତେନ ଅଲଙ୍କତଂ ୱିଭୂସିତଂ ତଥା ନାନାୱିଧେ ମିଚ୍ଛାଜୀୱଭୂତେ କୁହନଲପନାଦୟୋ ୱିଦ୍ଧଂସେତୀତି ନାନାୱିଧମିଚ୍ଛାଜୀୱକୁହନଲପନାଦିୱିଦ୍ଧଂସନଂ। ତତ୍ଥ କୁହନାତି କୁହାୟନା, ପଚ୍ଚୟପଟିସେୱନସାମନ୍ତଜପ୍ପନଇରିୟାପଥସନ୍ନିସ୍ସିତସଙ୍ଖାତେନ ତିୱିଧେନ ୱତ୍ଥୁନା ୱିମ୍ହାପନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଲପନାତି ୱିହାରଂ ଆଗତେ ମନୁସ୍ସେ ଦିସ୍ୱା ‘‘କିମତ୍ଥାୟ ଭୋନ୍ତୋ ଆଗତା, କିଂ ଭିକ୍ଖୂ ନିମନ୍ତେତୁଂ। ଯଦି ଏୱଂ ଗଚ୍ଛଥ, ଅହଂ ପଚ୍ଛତୋ ଭିକ୍ଖୂ ଗହେତ୍ୱା ଆଗଚ୍ଛାମୀ’’ତି ଏୱମାଦିନା ଭାସନା। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ପୁପ୍ଫଦାନାଦୟୋ, ନେମିତ୍ତିକତାଦୟୋ ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅପିଚେତ୍ଥ ମିଚ୍ଛାଜୀୱସଦ୍ଦେନ କୁହନଲପନାହି ସେସଂ ଅନେସନଂ ଗଣ୍ହାତି। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ପନ ତଦୱସେସଂ ମହିଚ୍ଛତାଦିକଂ ଦୁସ୍ସିଲ୍ଲନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିୟୋ ଏୱ ପଲିୱେଠନଟ୍ଠେନ ଜାଲସରିକ୍ଖତାୟ ଜାଲଂ, ତସ୍ସ ୱିନିୱେଠନଂ ଅପଲିୱେଠକରଣଂ ତଥା।

ଅନ୍ତରା ଚ ଭନ୍ତେ ରାଜଗହଂ ଅନ୍ତରା ଚ ନାଳନ୍ଦନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦୋ ୱିୱରେ ‘‘ଅପିଚାୟଂ ଭିକ୍ଖୱେ ତପୋଦାଦ୍ୱିନ୍ନଂ ମହାନିରୟାନଂ ଅନ୍ତରିକାୟ ଆଗଚ୍ଛତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୩୧) ୱିୟ। ତସ୍ମା ରାଜଗହସ୍ସ ଚ ନାଳନ୍ଦସ୍ସ ଚ ୱିୱରେତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦେନ ପନ ଯୁତ୍ତତ୍ତା ଉପଯୋଗୱଚନଂ କତଂ। ଈଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ‘‘ଅନ୍ତରା ଗାମଞ୍ଚ ନଦିଞ୍ଚ ଯାତୀ’’ତି ଏୱଂ ଏକମେୱ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦଂ ପୟୁଜନ୍ତି, ସୋ ଦୁତିୟପଦେନପି ଯୋଜେତବ୍ବୋ ହୋତି। ଅଯୋଜିୟମାନେ ହି ଉପଯୋଗୱଚନଂ ନ ପାପୁଣାତି ସାମିୱଚନସ୍ସ ପସଙ୍ଗେ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦଯୋଗେନ ଉପଯୋଗୱଚନସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ତତ୍ଥ ରଞ୍ଞୋ କୀଳନତ୍ଥଂ ପଟିଭାନଚିତ୍ତୱିଚିତ୍ରଅଗାରମକଂସୁ, ତଂ ‘‘ରାଜାଗାରକ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମିଂ। ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକାତି ରଞ୍ଞୋ ଉୟ୍ୟାନଂ। ତସ୍ସ କିର ଦ୍ୱାରସମୀପେ ତରୁଣୋ ଅମ୍ବରୁକ୍ଖୋ ଅତ୍ଥି, ତଂ ‘‘ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକା’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତସ୍ସ ସମୀପେ ପୱତ୍ତତ୍ତା ଉୟ୍ୟାନମ୍ପି ‘‘ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକା’’ ତ୍ୱେୱ ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତଂ ଯଥା ‘‘ୱରୁଣନଗର’’ନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକାୟଂ ନାମ ଉୟ୍ୟାନେ ରାଜାଗାରକେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିଞ୍ଞାୟମାନସ୍ସ ହି ୱିଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ ଏତଂ ଆଧାରଦ୍ୱୟଂ ୱୁତ୍ତଂ ରାଜାଗାରମେତସ୍ସାତି ୱା ରାଜାଗାରକଂ, ଉୟ୍ୟାନଂ, ରାଜାଗାରୱତି ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକାୟଂ ନାମ ଉୟ୍ୟାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ଭିନ୍ନଲିଙ୍ଗମ୍ପି ହି ୱିସେସନପଦମତ୍ଥୀ’’ତି କେଚି ୱଦନ୍ତି, ଏୱଂ ସତି ରାଜାଗାରଂ ଆଧାରୋ ନ ସିୟା। ‘‘ରାଜାଗାରକେତି ଏୱଂନାମକେ ଉୟ୍ୟାନେ ଅଭିରମନାରହଂ କିର ରାଜାଗାରମ୍ପି। ତତ୍ଥ, ଯସ୍ସ ୱସେନେତଂ ଏୱଂ ନାମଂ ଲଭତୀ’’ତି (ୱଜିର। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱଜିରବୁଦ୍ଧିତ୍ଥେରୋ। ଏୱଂ ସତି ‘‘ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକାୟ’’ନ୍ତି ଆସନ୍ନତରୁଣମ୍ବରୁକ୍ଖେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ‘‘ରାଜାଗାରକେ’’ତି ଉୟ୍ୟାନମେୱ ନାମୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଆପଜ୍ଜତି, ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଦୋସୋୱ ସିୟା। ସୁପ୍ପିୟଞ୍ଚ ପରିବ୍ବାଜକନ୍ତି ସୁପ୍ପିୟଂ ନାମ ସଞ୍ଚୟସ୍ସ ଅନ୍ତେୱାସିଂ ଛନ୍ନପରିବ୍ବାଜକଞ୍ଚ। ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଞ୍ଚ ମାଣୱନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତରୁଣୋ ‘‘ମାଣୱୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ ‘‘ଅମ୍ବଟ୍ଠୋ ମାଣୱୋ, ଅଙ୍ଗକୋ ମାଣୱୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୫୯, ୨୧୧) ୱିୟ, ତସ୍ମା ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଂ ନାମ ତରୁଣପୁରିସଞ୍ଚ ଆରବ୍ଭାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱଣ୍ଣାୱଣ୍ଣେତି ପସଂସାୟ ଚେୱ ଗରହାୟ ଚ। ଅଥ ୱା ଗୁଣୋ ୱଣ୍ଣୋ, ଅଗୁଣୋ ଅୱଣ୍ଣୋ, ତେସଂ ଭାସନଂ ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ‘‘ରୂପଭୱୋ ରୂପ’’ନ୍ତି।

‘‘ତତୋ ପର’’ନ୍ତିଆଦିମ୍ହି ଅୟଂ ୱଚନକ୍କମୋ – ସାମଞ୍ଞଫଲଂ ପନାୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ କତ୍ଥ ଭାସିତନ୍ତି? ରାଜଗହେ ଭନ୍ତେ ଜୀୱକମ୍ବୱନେତି। କେନ ସଦ୍ଧିନ୍ତି? ଅଜାତସତ୍ତୁନା ୱେଦେହିପୁତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିନ୍ତି। ଅଥ ଖୋ ଆୟସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଆୟସ୍ମନ୍ତଂ ଆନନ୍ଦଂ ସାମଞ୍ଞଫଲସ୍ସ ନିଦାନମ୍ପି ପୁଚ୍ଛି, ପୁଗ୍ଗଲମ୍ପି ପୁଚ୍ଛୀତି। ଏତ୍ଥ ହି ‘‘କଂ ଆରବ୍ଭା’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘କେନ ସଦ୍ଧି’’ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। କସ୍ମାତି ଚେ? ନ ଭଗୱତା ଏୱ ଏତଂ ସୁତ୍ତଂ ଭାସିତଂ, ରଞ୍ଞାପି ‘‘ଯଥା ନୁ ଖୋ ଇମାନି ପୁଥୁସିପ୍ପାୟତନାନୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୧୬୩) କିଞ୍ଚି କିଞ୍ଚି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଏୱମେୱ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି। ଇମିନାୱ ନୟେନ ସବ୍ବତ୍ଥ ‘‘କଂ ଆରବ୍ଭା’’ତି ୱା ‘‘କେନ ସଦ୍ଧି’’ନ୍ତି ୱା ଯଥାରହଂ ୱତ୍ୱା ସଙ୍ଗୀତିମକାସୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତନ୍ତିନ୍ତି ସୁତ୍ତୱଗ୍ଗସମୁଦାୟୱସେନ ୱୱତ୍ଥିତଂ ପାଳିଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ‘‘ତିୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହଂ ଚତୁତ୍ତିଂସସୁତ୍ତପଟିମଣ୍ଡିତ’’ନ୍ତି ୱଚନଂ ଉପପନ୍ନଂ ହୋତି। ପରିହରଥାତି ଉଗ୍ଗହଣୱାଚନାଦିୱସେନ ଧାରେଥ। ତତୋ ଅନନ୍ତରଂ ସଙ୍ଗାୟିତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

‘‘ଧମ୍ମସଙ୍ଗହୋ ଚା’’ତିଆଦିନା ସମାସୋ। ଏୱଂ ସଂୱଣ୍ଣିତଂ ପୋରାଣକେହୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏତେନ ‘‘ମହାଧମ୍ମହଦୟେନ, ମହାଧାତୁକଥାୟ ୱା ସଦ୍ଧିଂ ସତ୍ତପ୍ପକରଣଂ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକଂ ନାମା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ୱିତଣ୍ଡୱାଦିମତଂ ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ‘‘କଥାୱତ୍ଥୁନାୱ ସଦ୍ଧି’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ସମାନୱାଦିମତଂ ଦସ୍ସେତି। ସଣ୍ହଞାଣସ୍ସ, ସଣ୍ହଞାଣୱନ୍ତାନଂ ୱା ୱିସୟଭାୱତୋ ସୁଖୁମଞାଣଗୋଚରଂ।

ଚୂଳନିଦ୍ଦେସମହାନିଦ୍ଦେସୱସେନ ଦୁୱିଧୋପି ନିଦ୍ଦେସୋ। ଜାତକାଦିକେ ଖୁଦ୍ଦକନିକାୟପରିୟାପନ୍ନେ, ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଚ ଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସଭୂତେ ତାଦିସେ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେୱ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଦୀଘନିକାୟାଦିପ୍ପକାରେ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେ, ନାପି ପଞ୍ଞତ୍ତିନିଦ୍ଦେସଭୂତେ ୱିନୟପିଟକେତି ଦୀଘଭାଣକା ଜାତକାଦୀନଂ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ ସଙ୍ଗହଂ ୱଦନ୍ତି। ଚରିୟାପିଟକବୁଦ୍ଧୱଂସାନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅଗ୍ଗହଣଂ ଜାତକଗତିକତ୍ତା, ନେତ୍ତିପେଟକୋପଦେସାଦୀନଞ୍ଚ ନିଦ୍ଦେସପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗଗତିକତ୍ତା। ମଜ୍ଝିମଭାଣକା ପନ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଦେସିତାନଂ ଜାତକାଦୀନଂ ଯଥାନୁଲୋମଦେସନାଭାୱତୋ ତାଦିସେ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେ ସଙ୍ଗହୋ ଯୁତ୍ତୋ, ନ ପନ ସଭାୱଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସଭୂତେ ଯଥାଧମ୍ମସାସନେ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ, ନାପି ପଞ୍ଞତ୍ତିନିଦ୍ଦେସଭୂତେ ଯଥାପରାଧସାସନେ ୱିନୟପିଟକେତି ଜାତକାଦୀନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକପରିୟାପନ୍ନତଂ ୱଦନ୍ତି। ଯୁତ୍ତମେତ୍ଥ ୱିଚାରେତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବଂ।

ଏୱଂ ନିମିତ୍ତପୟୋଜନକାଲଦେସକାରକକରଣପ୍ପକାରେହି ପଠମଂ ସଙ୍ଗୀତିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତତ୍ଥ ୱୱତ୍ଥାପିତେସୁ ଧମ୍ମୱିନୟେସୁ ନାନପ୍ପକାରକୋସଲ୍ଲତ୍ଥଂ ଏକୱିଧାଦିଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏୱମେତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଏତସଦ୍ଦେନ ପରାମସିତବ୍ବଂ ଯଥାୱୁତ୍ତସଙ୍ଗୀତିପ୍ପକାରଂ ନିଦସ୍ସେତି। ‘‘ଯଞ୍ଚ’’ତିଆଦି ୱିତ୍ଥାରୋ। ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିନ୍ତି ଅନାୱରଣଞାଣପଦଟ୍ଠାନଂ ମଗ୍ଗଞାଣଂ, ମଗ୍ଗଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଅନାୱରଣଞାଣଂ। ଏତ୍ଥନ୍ତରେତି ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝନସ୍ସ, ପରିନିବ୍ବାୟନସ୍ସ ଚ ୱିୱରେ। ତଦେତଂ ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସ ୱସ୍ସାନୀତି କାଲୱସେନ ନିୟମେତି। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତେନ ୱାତି ଉଦାନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତଧମ୍ମଂ ସନ୍ଧାୟାହ। ଯଂ ୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ସବ୍ବଂ ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କିଂ ପନେତନ୍ତି ଆହ ‘‘ୱିମୁତ୍ତିରସମେୱା’’ତି, ନ ତଦଞ୍ଞରସନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିମୁଚ୍ଚିତ୍ଥାତି ୱିମୁତ୍ତି, ରସିତବ୍ବଂ ଅସ୍ସାଦେତବ୍ବନ୍ତି ରସଂ, ୱିମୁତ୍ତିସଙ୍ଖାତଂ ରସମେତସ୍ସାତି ୱିମୁତ୍ତିରସଂ, ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସାଦନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅୟଂ ଆଚରିୟସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରସ୍ସ ମତି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା)। ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରୋ ପନ ତଂ କେଚିୱାଦଂ କତ୍ୱା ଇମମତ୍ଥମାହ ‘‘ୱିମୁଚ୍ଚତି ୱିମୁଚ୍ଚିତ୍ଥାତି ୱିମୁତ୍ତି, ଯଥାରହଂ ମଗ୍ଗୋ ଫଲଞ୍ଚ। ରସନ୍ତି ଗୁଣୋ, ସମ୍ପତ୍ତିକିଚ୍ଚଂ ୱା , ୱୁତ୍ତନୟେନ ସମାସୋ। ୱିମୁତ୍ତାନିସଂସଂ, ୱିମୁତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିକଂ ୱା ମଗ୍ଗଫଲନିପ୍ଫାଦନତୋ, ୱିମୁତ୍ତିକିଚ୍ଚଂ ୱା କିଲେସାନମଚ୍ଚନ୍ତୱିମୁତ୍ତିସମ୍ପାଦନତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା)। ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ‘‘ଅତ୍ଥରସସ୍ସାଦୀସୁ ଅତ୍ଥରସୋ ନାମ ଚତ୍ତାରି ସାମଞ୍ଞଫଲାନି, ଧମ୍ମରସୋ ନାମ ଚତ୍ତାରୋ ମଗ୍ଗା, ୱିମୁତ୍ତିରସୋ ନାମ ଅମତନିବ୍ବାନ’’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୩୩୫) ୱୁତ୍ତଂ।

କିଞ୍ଚାପି ଅୱିସେସେନ ସବ୍ବମ୍ପି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ କିଲେସୱିନୟନେନ ୱିନୟୋ, ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନେ ଅପାୟପତନାଦିତୋ ଧାରଣେନ ଧମ୍ମୋ ଚ ହୋତି, ତଥାପି ଇଧାଧିପ୍ପେତେୟେୱ ଧମ୍ମୱିନୟେ ୱତ୍ତିଚ୍ଛାୱସେନ ସରୂପତୋ ନିଦ୍ଧାରେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥ ୱିନୟପିଟକ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଅୱସେସଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଧମ୍ମୋ ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ସଭାୱଧମ୍ମଦେସନାବାହୁଲ୍ଲତୋ। ଅଥ ୱା ଯଦିପି ୱିନୟୋ ଚ ଧମ୍ମୋୟେୱ ପରିୟତ୍ତିୟାଦିଭାୱତୋ, ତଥାପି ୱିନୟସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେ ଭିନ୍ନାଧିକରଣଭାୱେନ ପୟୁତ୍ତୋ ଧମ୍ମସଦ୍ଦୋ ୱିନୟତନ୍ତି ୱିପରୀତଂ ତନ୍ତିମେୱ ଦୀପେତି ଯଥା ‘‘ପୁଞ୍ଞଞାଣସମ୍ଭାରା, ଗୋବଲୀବଦ୍ଦ’’ନ୍ତି। ପୟୋଗୱସେନ ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ‘‘ତେନେୱାହା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯେନ ୱିନୟ…ପେ… ଧମ୍ମୋ, ତେନେୱ ତେସଂ ତଥାଭାୱଂ ସଙ୍ଗୀତିକ୍ଖନ୍ଧକେ (ଚୂଳୱ। ୩୪୭) ଆହାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

‘‘ଅନେକଜାତିସଂସାର’’ନ୍ତି ଅୟଂ ଗାଥା ଭଗୱତା ଅତ୍ତନୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଂ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତେନ ଏକୂନୱୀସତିମସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଭାସିତା, ତସ୍ମା ‘‘ପଠମବୁଦ୍ଧୱଚନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ଇଦଂ କିର ସବ୍ବବୁଦ୍ଧେହି ଅୱିଜହିତଂ ଉଦାନଂ। ଅୟମସ୍ସ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଅହଂ ଇମସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଗେହସ୍ସ କାରକଂ ତଣ୍ହାୱଡ୍ଢକିଂ ଗୱେସନ୍ତୋ ଯେନ ଞାଣେନ ତଂ ଦଟ୍ଠୁଂ ସକ୍କା, ତସ୍ସ ବୋଧିଞାଣସ୍ସତ୍ଥାୟ ଦୀପଙ୍କରପାଦମୂଲେ କତାଭିନୀହାରୋ ଏତ୍ତକଂ କାଲଂ ଅନେକଜାତିସଂସାରଂ ଅନେକଜାତିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖ୍ୟଂ ସଂସାରୱଟ୍ଟଂ ଅନିବ୍ବିସଂ ଅନିବ୍ବିସନ୍ତୋ ତଂ ଞାଣଂ ଅୱିନ୍ଦନ୍ତୋ ଅଲଭନ୍ତୋୟେୱ ସନ୍ଧାୱିସ୍ସଂ ସଂସରିଂ। ଯସ୍ମା ଜରାବ୍ୟାଧିମରଣମିସ୍ସତାୟ ଜାତି ନାମେସା ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପଗନ୍ତୁଂ ଦୁକ୍ଖା, ନ ଚ ସା ତସ୍ମିଂ ଅଦିଟ୍ଠେ ନିୱତ୍ତତି, ତସ୍ମା ତଂ ଗୱେସନ୍ତୋ ସନ୍ଧାୱିସ୍ସନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଇଦାନି ଭୋ ଅତ୍ତଭାୱସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଗେହସ୍ସ କାରକ ତଣ୍ହାୱଡ୍ଢକି ତ୍ୱଂ ମୟା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତେନ ଦିଟ୍ଠୋ ଅସି। ପୁନ ଇମଂ ଅତ୍ତଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ମମ ଗେହଂ ନ କାହସି ନ କରିସ୍ସସି। ତୱ ସବ୍ବା ଅୱସେସକିଲେସ ଫାସୁକା ମୟା ଭଗ୍ଗା ଭଞ୍ଜିତା । ଇମସ୍ସ ତୟା କତସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଗେହସ୍ସ କୂଟଂ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାତଂ କଣ୍ଣିକମଣ୍ଡଲଂ ୱିସଙ୍ଖତଂ ୱିଦ୍ଧଂସିତଂ। ଇଦାନି ମମ ଚିତ୍ତଂ ୱିସଙ୍ଖାରଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଗତଂ ଅନୁପୱିଟ୍ଠଂ। ଅହଞ୍ଚ ତଣ୍ହାନଂ ଖୟ ସଙ୍ଖାତଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଂ, ଅରହତ୍ତଫଲଂ ୱା ଅଜ୍ଝଗା

ଅଧିଗତୋ ପତ୍ତୋସ୍ମୀତି। ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ପନ ୱିସଙ୍ଖାରଗତଂ ଚିତ୍ତମେୱ ତଣ୍ହାନଂ ଖଯସଙ୍ଖାତଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଂ, ଅରହତ୍ତଫଲଂ ୱା ଅଜ୍ଝଗା ଅଧିଗତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ।

‘‘ସନ୍ଧାୱିସ୍ସ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଗାଥାଯମତୀତତ୍ଥେ ଇମିସ୍ସ’’ନ୍ତି ନେରୁତ୍ତିକା। ‘‘ତଂକାଲୱଚନିଚ୍ଛାଯମତୀତେପି ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି କେଚି। ପୁନପ୍ପୁନନ୍ତି ଅଭିଣ୍ହତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ପାତଙ୍କା ରକ୍ଖିତଙ୍କାତି ଫାସୁ ପ-କାରସ୍ସ ଫ-କାରଂ କତ୍ୱା, ଫୁସିତଙ୍କାତି ୱା ଫାସୁ, ସାଯେୱ ଫାସୁକା। ଅଜ୍ଝଗାତି ଚ ‘‘ଅଜ୍ଜତନିଯମାଉମିଂ ୱା ଅଂ ୱା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଯଦି ପନ ଚିତ୍ତମେୱ କତ୍ତା, ତଦା ପରୋକ୍ଖାଯେୱ। ଅନ୍ତୋଜପ୍ପନୱସେନ କିର ଭଗୱା ‘‘ଅନେକଜାତିସଂସାର’’ନ୍ତି ଗାଥାଦ୍ୱଯମାହ, ତସ୍ମା ଏସା ମନସା ପୱତ୍ତିତଧମ୍ମାନମାଦି। ‘‘ଯଦା ହୱେ ପାତୁଭୱନ୍ତି ଧମ୍ମା’’ତି ଅଯଂ ପନ ୱାଚାଯ ପୱତ୍ତିତଧମ୍ମାନନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

କେଚୀତି ଖନ୍ଧକଭାଣକା। ପଠମଂ ୱୁତ୍ତୋ ପନ ଧମ୍ମପଦଭାଣକାନଂ ୱାଦୋ। ଯଦା…ପେ… ଧମ୍ମାତି ଏତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ, ଆଦ୍ୟତ୍ଥୋ ଚ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ନିଦସ୍ସନେନ ହି ମରିଯାଦୱଚନେନ ୱିନା ପଦତ୍ଥୱିପଲ୍ଲାସକାରିନାୱ ଅତ୍ଥୋ ପରିପୁଣ୍ଣୋ ନ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଆଦ୍ୟତ୍ଥମେୱ ଇତି-ସଦ୍ଦଂ ଗହେତ୍ୱା ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ‘‘ତେନ ଆତାପିନୋ…ପେ… ସହେତୁଧମ୍ମ’ନ୍ତିଆଦିଗାଥାତ୍ତଯଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତୀ’’ତି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ଆଚରିଯସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଖନ୍ଧକେତି ମହାୱଗ୍ଗେ। ଉଦାନଗାଥନ୍ତି ଜାତିଯା ଏକୱଚନଂ, ତତ୍ଥାପି ୱା ପଠମଗାଥମେୱ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଖନ୍ଧକଭାଣକା ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଧମ୍ମପଦଭାଣକାନଂ ଗାଥା ମନସାୱ ଦେସିତତ୍ତା ତଦା ମହତୋ ଜନସ୍ସ ଉପକାରାଯ ନାହୋସି, ଅମ୍ହାକଂ ପନ ଗାଥା ୱଚୀଭେଦଂ କତ୍ୱା ଦେସିତତ୍ତା ତଦା ସୁଣନ୍ତାନଂ ଦେୱବ୍ରହ୍ମାନଂ ଉପକାରାଯ ଅହୋସି, ତସ୍ମା ଇଦମେୱ ପଠମବୁଦ୍ଧୱଚନ’’ନ୍ତି। ଧମ୍ମପଦଭାଣକା ପନ ‘‘ଦେସନାଯ ଜନସ୍ସ ଉପକାରାନୁପକାରଭାୱୋ ପଠମଭାୱେ ଲକ୍ଖଣଂ ନ ହୋତି, ଭଗୱତା ମନସା ପଠମଂ ଦେସିତତ୍ତା ଇଦମେୱ ପଠମବୁଦ୍ଧୱଚନ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି । ତସ୍ମା ଉଭଯମ୍ପି ଉଭଯଥା ଯୁଜ୍ଜତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନନୁ ଚ ଯଦି ‘‘ଅନେକଜାତିସଂସାର’’ନ୍ତି ଗାଥା ମନସାୱ ଦେସିତା, ଅଥ କସ୍ମା ଧମ୍ମପଦଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଅନେକଜାତିସଂସାର’ନ୍ତି ଇମଂ ଧମ୍ମଦେସନଂ ସତ୍ଥା ବୋଧିରୁକ୍ଖମୂଲେ ନିସିନ୍ନୋ ଉଦାନୱସେନ ଉଦାନେତ୍ୱା ଅପରଭାଗେ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ପୁଟ୍ଠୋ କଥେସୀ’’ତି (ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୫୨ ଉଦାନୱତ୍ଥୁ) ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ଅତ୍ଥୱସେନ ତଥାଯେୱ ଗହେତବ୍ବତ୍ତା। ତତ୍ଥାପି ହି ମନସା ଉଦାନେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋଯେୱ ଗହେତବ୍ବୋ। ଦେସନା ୱିଯ ହି ଉଦାନମ୍ପି ମନସା ଉଦାନଂ, ୱଚସା ଉଦାନନ୍ତି ଦ୍ୱିଧା ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଯଦି ଚାଯଂ ୱଚସା ଉଦାନଂ ସିଯା, ଉଦାନପାଳିଯମାରୁଳ୍ହା ଭୱେଯ୍ଯ , ତସ୍ମା ଉଦାନପାଳିଯମନାରୁଳ୍ହଭାୱୋଯେୱ ୱଚସା ଅନୁଦାନେତ୍ୱା ମନସା ଉଦାନଭାୱେ କାରଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ପାଟିପଦଦିୱସେ’’ତି ଇଦଂ ‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱପ୍ପତ୍ତସ୍ସା’’ତି ଏତେନ ନ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ, ‘‘ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନା’’ତି ଏତେନ ପନ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମାଯମେୱ ହି ଭଗୱା ପଚ୍ଚୂସସମଯେ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ତୋ। ଲୋକିଯସମଯେ ପନ ଏୱମ୍ପି ସମ୍ବନ୍ଧନଂ ଭୱତି, ତଥାପି ନେସ ସାସନସମଯୋତି ନ ଗହେତବ୍ବଂ। ସୋମନସ୍ସମେୱ ସୋମନସ୍ସମଯଂ ଯଥା ‘‘ଦାନମଯଂ, ସୀଲମଯ’’ନ୍ତି, (ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୫; ଇତିୱୁ। ୬୦; ନେତ୍ତି। ୩୪) ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଞାଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋମନସ୍ସେନ ୱା ସହଜାତାଦିସତ୍ତିଯା ପକତଂ, ତାଦିସେନ ଞାଣେନାତିପି ୱଟ୍ଟତି।

ହନ୍ଦାତି ଚୋଦନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଇଙ୍ଘ ସମ୍ପାଦେଥାତି ହି ଚୋଦେତି। ଆମନ୍ତଯାମୀତି ପଟିୱେଦଯାମି, ବୋଧେମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୋତି ପନ ‘‘ଆମନ୍ତଯାମୀ’’ତି ଏତସ୍ସ କମ୍ମପଦଂ। ‘‘ଆମନ୍ତନତ୍ଥେ ଦୁତିଯାଯେୱ, ନ ଚତୁତ୍ଥୀ’’ତି ହି ୱତ୍ୱା ତମେୱୁଦାହରନ୍ତି ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା। ୱଯଧମ୍ମାତି ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣମୁଖେନ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଦୁକ୍ଖାନତ୍ତଲକ୍ଖଣମ୍ପି ୱିଭାୱେତି ‘‘ଯଦନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତଦନତ୍ତା’’ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫, ୪୫, ୭୬, ୭୭; ୨।୩।୧, ୪; ପଟି। ମ। ୨।୧୦) ୱଚନତୋ। ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯୱିଭାୱନନଯେନେୱ ଚ ତଦାରମ୍ମଣଂ ୱିପସ୍ସନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସବ୍ବତିତ୍ଥିଯାନଂ ଅୱିସଯଭୂତଂ ବୁଦ୍ଧାୱେଣିକଂ ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନାଧିଟ୍ଠାନଂ ଅୱିପରୀତଂ ନିବ୍ବାନଗାମିନିପଟିପଦଂ ପକାସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇଦାନି ତତ୍ଥ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯଂ ନିଯୋଜେତି ‘‘ଅପ୍ପମାଦେନ ସମ୍ପାଦେଥା’’ତି, ତାଯ ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନାଧିଟ୍ଠାନାଯ ଅୱିପରୀତନିବ୍ବାନଗାମିନିପଟିପଦାଯ ଅପ୍ପମାଦେନ ସମ୍ପାଦେଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପିଚ ‘‘ୱଯଧମ୍ମା ସଙ୍ଖାରା’’ତି ଏତେନ ସଙ୍ଖେପେନ ସଂୱେଜେତ୍ୱା ‘‘ଅପ୍ପମାଦେନ ସମ୍ପାଦେଥା’’ତି ସଙ୍ଖେପେନେୱ ନିରୱସେସଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି । ଅପ୍ପମାଦପଦଞ୍ହି ସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଗହିତଂ କେୱଲପରିପୁଣ୍ଣଂ ସାସନଂ ପରିଯାଦିଯିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି, ସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଗହିତାଯ କେୱଲପରିପୁଣ୍ଣାଯ ସାସନସଙ୍ଖାତାଯ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ଅପ୍ପମାଦେନ ସମ୍ପାଦେଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଭିନ୍ନମନ୍ତରେତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱଚନାନମନ୍ତରାଳେ ୱେମଜ୍ଝେ। ଏତ୍ଥ ହି କାଲୱତା କାଲୋପି ନିଦସ୍ସିତୋ ତଦୱିନାଭାୱିତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସୁତ୍ତମେୱ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ଯଥା ‘‘କମ୍ମନ୍ତଂ, ୱନନ୍ତ’’ନ୍ତି। ସଙ୍ଗୀତଞ୍ଚ ଅସଙ୍ଗୀତଞ୍ଚାତି ସବ୍ବସରୂପମାହ। ‘‘ଅସଙ୍ଗୀତନ୍ତି ଚ ସଙ୍ଗୀତିକ୍ଖନ୍ଧକକଥାୱତ୍ଥୁପ୍ପକରଣାଦି। କେଚି ପନ ‘ସୁଭସୁତ୍ତଂ (ଦୀ। ନି। ୧।୪୪୪) ପଠମସଙ୍ଗୀତିଯମସଙ୍ଗୀତ’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ପଠମସଙ୍ଗୀତିତୋ ପୁରେତରମେୱ ହି ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ଜେତୱନେ ୱିହରନ୍ତେନ ସୁଭସ୍ସ ମାଣୱସ୍ସ ଭାସିତ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ।

ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସୁଭସୁତ୍ତଂ ପନ ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତଂ ଏକଂ ସମୟଂ ଆୟସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ସାୱତ୍ଥିୟଂ ୱିହରତି ଜେତୱନେ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମେ ଅଚିରପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱତୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୪୪୪) ଆଗତଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନଂ ପଠମସଙ୍ଗୀତିୟଂ ଆୟସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ ଯୁତ୍ତରୂପଂ ନ ହୋତି। ନ ହି ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ ସୟମେୱ ସୁଭସୁତ୍ତଂ ଦେସେତ୍ୱା ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତିଆଦୀନି ୱଦତି। ଏୱଂ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟା ‘‘ଏକମିଦାହଂ ଭନ୍ତେ ସମୟଂ ସାୱତ୍ଥିୟଂ ୱିହରାମି ଜେତୱନେ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମେ’’ତିଆଦି। ତସ୍ମା ଦୁତିୟତତିୟସଙ୍ଗୀତିକାରକେହି ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ସୁଭସୁତ୍ତଂ ସଙ୍ଗୀତିମାରୋପିତଂ ୱିୟ ଦିସ୍ସତି। ଅଥାଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରସ୍ସ ଏୱମଧିପ୍ପାୟୋ ସିୟା ‘‘ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନେୱ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ସୁଭସୁତ୍ତଂ ପଠମସଙ୍ଗୀତିମାରୋପେତ୍ୱା ତନ୍ତିଂ ଠପେନ୍ତୁକାମେହି ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରାଦୀହି ଅଞ୍ଞେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ଆଗତନୟେନେୱ ‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’ନ୍ତିଆଦିନା ତନ୍ତି ଠପିତା’’ତି। ଏୱଂ ସତି ଯୁଜ୍ଜେୟ୍ୟ। ଅଥ ୱା ଆୟସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ସୁଭସୁତ୍ତଂ ସୟଂ ଦେସେନ୍ତୋପି ସାମଞ୍ଞଫଲାଦୀସୁ ଭଗୱତା ଦେସିତନୟେନେୱ ଦେସେସୀତି ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ଲଦ୍ଧନୟେ ଠତ୍ୱା ଦେସିତତ୍ତା ଭଗୱତା ଦେସିତଂ ଧମ୍ମଂ ଅତ୍ତନି ଅଦହନ୍ତୋ ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହାତି ଏୱମଧିପ୍ପାୟେପି ସତି ଯୁଜ୍ଜତେୱ। ‘‘ଅନୁସଙ୍ଗୀତଞ୍ଚା’’ତିପି ପାଠୋ। ଦୁତିୟତତିୟସଙ୍ଗୀତୀସୁ ପୁନ ସଙ୍ଗୀତଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୱସେନ ନିନ୍ନାନାକରଣମେୱ। ସମୋଧାନେତ୍ୱା ୱିନୟପିଟକଂ ନାମ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ସୁତ୍ତ… ପେ… ଅଭିଧମ୍ମପିଟକଂ ନାମ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଯୋଜନା।

ଭିକ୍ଖୁଭିକ୍ଖୁନୀପାତିମୋକ୍ଖୱସେନ ଉଭୟାନି ପାତିମୋକ୍ଖାନି। ଭିକ୍ଖୁଭିକ୍ଖୁନୀୱିଭଙ୍ଗୱସେନ ଦ୍ୱେ ୱିଭଙ୍ଗା। ମହାୱଗ୍ଗଚୂଳୱଗ୍ଗେସୁ ଆଗତା ଦ୍ୱାୱୀସତି ଖନ୍ଧକା। ପଚ୍ଚେକଂ ସୋଳସହି ୱାରେହି ଉପଲକ୍ଖିତତ୍ତା ସୋଳସ ପରିୱାରାତି ୱୁତ୍ତଂ। ପରିୱାରପାଠେୟଞ୍ହି ମହାୱିଭଙ୍ଗେ ସୋଳସ ୱାରା, ଭିକ୍ଖୁନୀୱିଭଙ୍ଗେ ସୋଳସ ୱାରା ଚାତି ବାତ୍ତିଂସ ୱାରା ଆଗତା। ପୋତ୍ଥକେସୁ ପନ କତ୍ଥଚି ‘‘ପରିୱାରା’’ତି ଏତ୍ତକମେୱ ଦିସ୍ସତି, ବହୂସୁ ପନ ପୋତ୍ଥକେସୁ ୱିନୟଟ୍ଠକଥାୟଂ, ଅଭିଧମ୍ମଟ୍ଠକଥାୟଞ୍ଚ ‘‘ସୋଳସ ପରିୱାରା’’ତି ଏୱମେୱ ଦିସ୍ସମାନତ୍ତା ଅୟମ୍ପି ପାଠୋ ନ ସକ୍କା ପଟିବାହିତୁନ୍ତି ତସ୍ସେୱତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ‘‘ଇତୀ’’ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ନିଦସ୍ସେତ୍ୱା ‘‘ଇଦ’’ନ୍ତି ତଂ ପରାମସତି। ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ୱା ଇଦମତ୍ଥେ, ଇଦନ୍ତି ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାମତ୍ତଂ, ଇତି ଇଦନ୍ତି ୱା ପରିୟାୟଦ୍ୱୟଂ ଇଦମତ୍ଥେୟେୱ ୱତ୍ତତି ‘‘ଇଦାନେତରହି ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ। ଏସ ନୟୋ ଈଦିସେସୁ। ବ୍ରହ୍ମଜାଲାଦୀନି ଚତୁତ୍ତିଂସ ସୁତ୍ତାନି ସଙ୍ଗୟ୍ହନ୍ତି ଏତ୍ଥ, ଏତେନ ୱା, ତେସଂ ୱା ସଙ୍ଗହୋ ଗଣନା ଏତସ୍ସାତି ବ୍ରହ୍ମଜାଲାଦିଚତୁତ୍ତିଂସସୁତ୍ତସଙ୍ଗହୋ। ଏୱମିତରେସୁପି। ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତେସୁ ଦୀଘଭାଣକମଜ୍ଝିମଭାଣକାନଂ ୱାଦେସୁ ମଜ୍ଝିମଭାଣକାନଞ୍ଞେୱ ୱାଦସ୍ସ ଯୁତ୍ତତରତ୍ତା ଖୁଦ୍ଦକପାଠାଦୟୋପି ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେୟେୱ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଖୁଦ୍ଦକ…ପେ… ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଂ ନାମା’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ‘‘ସୁଣାଥ ଭାୱିତତ୍ତାନଂ, ଗାଥା ଅତ୍ତୂପନାୟିକାତି (ଥେରଗା। ନିଦାନଗାଥା) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଥେରଗାଥା ଥେରୀଗାଥା’’ତି ଚ ପାଠୋ ଯୁତ୍ତୋ।

ଏୱଂ ସରୂପତୋ ପିଟକତ୍ତୟଂ ନିୟମେତ୍ୱା ଇଦାନି ନିବ୍ବଚନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ତିବ୍ବିଧେସୁ ପିଟକେସୁ। ୱିୱିଧୱିସେସନୟତ୍ତାତି ୱିୱିଧନୟତ୍ତା, ୱିସେସନୟତ୍ତା ଚ। ୱିନୟନତୋତି ୱିନୟନଭାୱତୋ, ଭାୱପ୍ପଧାନନିଦ୍ଦେସୋୟଂ, ଭାୱଲୋପୋ ୱା, ଇତରଥା ଦବ୍ବମେୱ ପଧାନଂ ସିୟା, ତଥା ଚ ସତି ୱିନୟନତାଗୁଣସମଙ୍ଗିନା ୱିନୟଦବ୍ବେନେୱ ହେତୁଭୂତେନ ୱିନୟୋତି ଅକ୍ଖାତୋ, ନ ପନ ୱିନୟନତାଗୁଣେନାତି ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ଥପ୍ପସଙ୍ଗୋ ଭୱେୟ୍ୟ। ଅୟଂ ନୟୋ ଏଦିସେସୁ। ୱିନୀୟତେ ୱା ୱିନୟନଂ, ତତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୟଂ ୱିନୟୋତି ଅତ୍ଥପଞ୍ଞତ୍ତିଭୂତୋ ସଞ୍ଞୀସଙ୍ଖାତୋ ଅୟଂ ତନ୍ତି ୱିନୟୋ। ୱିନୟୋତି ଅକ୍ଖାତୋତି ସଦ୍ଦପଞ୍ଞତ୍ତିଭୂତୋ ସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତୋ ୱିନୟୋ ନାମାତି କଥିତୋ। ଅତ୍ଥପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ହି ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିୱିଭାୱନଂ ନିବ୍ବଚନନ୍ତି।

ଇଦାନି ଇମିସ୍ସା ଗାଥାୟ ଅତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ୱିୱିଧା ହୀ’’ତିଆଦି। ‘‘ୱିୱିଧା ଏତ୍ଥ ନୟା, ତସ୍ମା ୱିୱିଧନୟତ୍ତା ୱିନୟୋତି ଅକ୍ଖାତୋ’’ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ୱିୱିଧତ୍ତଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତି ‘‘ପଞ୍ଚୱିଧା’’ତିଆଦିନା, ତଥା ୱିସେସତ୍ତମ୍ପି ‘‘ଦଳ୍ହୀକମ୍ମା’’ତିଆଦିନା। ଲୋକୱଜ୍ଜେସୁ ସିକ୍ଖାପଦେସୁ ଦଳ୍ହୀକମ୍ମପୟୋଜନା, ପଣ୍ଣତ୍ତିୱଜ୍ଜେସୁ ସିଥିଲକରଣପୟୋଜନା। ସଞ୍ଞମୱେଲଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ଆଚାରୋ ଅଜ୍ଝାଚାରୋ, ୱୀତିକ୍କମୋ, କାୟେ, ୱାଚାୟ ଚ ପୱତ୍ତୋ ସୋ, ତସ୍ସ ନିସେଧନଂ ତଥା, ତେନ ତଥାନିସେଧନମେୱ ପରିୟାୟେନ କାୟୱାଚାୱିନୟନଂ ନାମାତି ଦସ୍ସେତି। ‘‘ତସ୍ମା’’ତି ୱତ୍ୱା ତସ୍ସାନେକଧା ପରାମସନମାହ ‘‘ୱିୱିଧନୟତ୍ତା’’ତିଆଦି। ଯଥାୱୁତ୍ତା ଚ ଗାଥା ଇଦିସସ୍ସ ନିବ୍ବଚନସ୍ସ ପକାସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତେନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାତି ୱିୱିଧନୟତ୍ତାଦିହେତୁନା କରଣଭୂତେନାତି ୱଦନ୍ତି। ଅପିଚ ‘‘ୱିୱିଧା ହୀ’’ତିଆଦିୱାକ୍ୟସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଗୁଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତେନା’’ତିଆଦିମାହାତିପି ସମ୍ବନ୍ଧଂ ୱଦନ୍ତି। ଏୱଂ ସତି ତେନାତି ୱିୱିଧନୟତ୍ତାଦିନା ହେତୁଭୂତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତୱଚନମେୱ ସନ୍ଧାୟ ପୋରାଣେହି ଅୟଂ ଗାଥା ୱୁତ୍ତାତି ସଂସନ୍ଦେତୁଂ ‘‘ତେନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି, ଦୁତିୟନୟେ ୱିୟ ‘‘ତେନା’’ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ। ଏତନ୍ତି ଗାଥାୱଚନଂ। ଏତସ୍ସାତି ୱିନୟସଦ୍ଦସ୍ସ, ‘‘ୱଚନତ୍ଥା’’ତି ପଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ୱଚନସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ’’ତି ହି ସମ୍ବନ୍ଧେ ୱୁତ୍ତେପି ତସ୍ସ ୱଚନସାମଞ୍ଞତୋ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏତସ୍ସା’’ତି ପୁନ ୱୁତ୍ତଂ। ନେରୁତ୍ତିକା ପନ ସମାସତଦ୍ଧିତେସୁ ସିଦ୍ଧେସୁ ସାମଞ୍ଞତ୍ତା, ନାମସଦ୍ଦତ୍ତା ଚ ଏଦିସେସୁ ସଦ୍ଦନ୍ତରେନ ୱିସେସିତଭାୱଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି।

‘‘ଅତ୍ଥାନ’’ନ୍ତି ପଦଂ ‘‘ସୂଚନତୋ…ପେ… ସୁତ୍ତାଣା’’ତି ପଦେହି ଯଥାରହଂ କମ୍ମସମ୍ବନ୍ଧଵସେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତମତ୍ଥଂ ଵିଵରତି ‘‘ତଞ୍ହି’’ତିଆଦିନା। ଅତ୍ତତ୍ଥପରତ୍ଥାଦିଭେଦେ ଅତ୍ଥେତି ଯୋ ତଂ ସୁତ୍ତଂ ସଜ୍ଝାୟତି, ସୁଣାତି, ଵାଚେତି, ଚିନ୍ତେତି, ଦେସେତି ଚ, ସୁତ୍ତେନ ସଙ୍ଗହିତୋ ସୀଲାଦିଅତ୍ଥୋ ତସ୍ସପି ହୋତି, ତେନ ପରସ୍ସ ସାଧେତବ୍ବତୋ ପରସ୍ସପୀତି ତଦୁଭୟଂ ତଂ ସୁତ୍ତଂ ସୂଚେତି ଦୀପେତି, ତଥା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାୟିକତ୍ଥେ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରତ୍ଥେ ଚାତି ଏଵମାଦିଭେଦେ ଅତ୍ଥେ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅତ୍ଥସଦ୍ଦୋ ଚାୟଂ ହିତପରିୟାୟୋ, ନ ଭାସିତତ୍ଥଵଚନୋ। ଯଦି ସିୟା, ସୁତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋପି ଭାସିତତ୍ଥଂ ସୂଚେତି, ପରସ୍ସପୀତି ଅୟମନଧିପ୍ପେତତ୍ଥୋ ଵୁତ୍ତୋ ସିୟା। ସୁତ୍ତେନ ହି ଯୋ ଅତ୍ଥୋ ପକାସିତୋ, ସୋ ତସ୍ସେଵ ପକାସକସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ହୋତି, ତସ୍ମା ନ ତେନ ପରତ୍ଥୋ ସୂଚିତୋ, ତେନ ସୂଚେତବ୍ବସ୍ସ ପରତ୍ଥସ୍ସ ନିଵତ୍ତେତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାଵା ଅତ୍ତତ୍ଥଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ନ କତ୍ତବ୍ବଂ। ଅତ୍ତତ୍ଥପରତ୍ଥଵିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଭାସିତତ୍ଥସ୍ସ ଅଭାଵା ଆଦିଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ନ କତ୍ତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ଯଥାଵୁତ୍ତସ୍ସ ହିତପରିୟାୟସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସୁତ୍ତେ ଅସମ୍ଭଵତୋ ସୁତ୍ତାଧାରସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଵସେନ ଅତ୍ତତ୍ଥପରତ୍ଥା ଵୁତ୍ତା।

ଅଥ ଵା ସୁତ୍ତଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ଵା ଯେ ଅତ୍ତତ୍ଥାଦୟୋ ଅତ୍ଥପ୍ପଭେଦା ‘‘ନ ହଞ୍ଞଦତ୍ଥ’ନ୍ତି ପସଂସଲାଭା’’ତି ଏତସ୍ସ ପଦସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ (ମହାନି। ୬୩) ଵୁତ୍ତା ‘‘ଅତ୍ତତ୍ଥୋ, ପରତ୍ଥୋ, ଉଭୟତ୍ଥୋ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକୋ ଅତ୍ଥୋ, ସମ୍ପରାୟିକୋ ଅତ୍ଥୋ, ଉତ୍ତାନୋ ଅତ୍ଥୋ, ଗମ୍ଭୀରୋ ଅତ୍ଥୋ, ଗୂଳ୍ହୋ ଅତ୍ଥୋ, ପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋ ଅତ୍ଥୋ, ନେୟ୍ୟୋ ଅତ୍ଥୋ, ନୀତୋ ଅତ୍ଥୋ, ଅନଵଜ୍ଜୋ ଅତ୍ଥୋ, ନିକ୍କିଲେସୋ ଅତ୍ଥୋ, ଵୋଦାନୋ ଅତ୍ଥୋ, ପରମତ୍ଥୋ’’ତି, (ମହାନି। ୬୩) ତେ ଅତ୍ଥପ୍ପଭେଦେ ସୂଚେତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। କିଞ୍ଚାପି ହି ସୁତ୍ତନିରପେକ୍ଖଂ ଅତ୍ତତ୍ଥାଦୟୋ ଵୁତ୍ତା ସୁତ୍ତତ୍ଥଭାଵେନ ଅନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା, ତେସୁ ପନ ଏକୋପି ଅତ୍ଥପ୍ପଭେଦୋ ସୁତ୍ତେନ ଦୀପେତବ୍ବତଂ ନାତିଵତ୍ତତୀତି। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥଵିକପ୍ପେ ଅତ୍ଥସଦ୍ଦୋ ଭାସିତତ୍ଥପରିୟାୟୋପି ହୋତି। ଏତ୍ଥ ହି ପୁରିମକା ପଞ୍ଚ ଅତ୍ଥପ୍ପଭେଦା ହିତପରିୟାୟା, ତତୋ ପରେ ଛ ଭାସିତତ୍ଥପ୍ପଭେଦା, ପଚ୍ଛିମକା ଚତ୍ତାରୋ ଉଭୟସଭାଵା। ତତ୍ଥ ସୁଵିଞ୍ଞେୟ୍ୟତାୟ ଵିଭାଵେନ ଅନଗାଧଭାଵୋ ଉତ୍ତାନୋ। ଦୁରଧିଗମତାୟ ଵିଭାଵେନ ଅଗାଧଭାଵୋ ଗମ୍ଭୀରୋ। ଅଵିଵଟୋ ଗୂଳ୍ହୋ। ମୂଲୁଦକାଦୟୋ ଵିୟ ପଂସୁନା ଅକ୍ଖରସନ୍ନିଵେସାଦିନା ତିରୋହିତୋ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋ। ନିଦ୍ଧାରେତ୍ଵା ଞାପେତବ୍ବୋ ନେୟ୍ୟୋ। ଯଥାରୁତଵସେନ ଵେଦିତବ୍ବୋ ନୀତୋ। ଅନଵଜ୍ଜନିକ୍କିଲେସଵୋଦାନା ପରିୟାୟଵସେନ ଵୁତ୍ତା, କୁସଲଵିପାକକିରିୟାଧମ୍ମଵସେନ ଵା ଯଥାକ୍କମଂ ଯୋଜେତବ୍ବା। ପରମତ୍ଥୋ ନିବ୍ବାନଂ, ଧମ୍ମାନଂ ଅଵିପରୀତସଭାଵୋ ଏଵ ଵା।

ଅଥ ଵା ‘‘ଅତ୍ତନା ଚ ଅପ୍ପିଚ୍ଛୋ ହୋତୀ’’ତି ଅତ୍ତତ୍ଥଂ, ‘‘ଅପ୍ପିଚ୍ଛକଥଞ୍ଚ ପରେସଂ କତ୍ତା ହୋତୀ’’ତି ପରତ୍ଥଂ ସୂଚେତି। ଏଵଂ ‘‘ଅତ୍ତନା ଚ ପାଣାତିପାତା ପଟିଵିରତୋ ହୋତି, ପରଞ୍ଚ ପାଣାତିପାତା ଵେରମଣିୟା ସମାଦପେତୀ’’ତିଆଦିସୁତ୍ତାନି (ଅ। ନି। ୪।୯୯, ୨୬୫) ଯୋଜେତବ୍ବାନି। ଅପରେ ପନ ‘‘ଯଥାସଭାଵଂ ଭାସିତଂ ଅତ୍ତତ୍ଥଂ, ପୂରଣକସ୍ସପାଦୀନମଞ୍ଞତିତ୍ଥିୟାନଂ ସମୟଭୂତଂ ପରତ୍ଥଂ ସୂଚେତି, ସୁତ୍ତେନ ଵା ସଙ୍ଗହିତଂ ଅତ୍ତତ୍ଥଂ, ସୁତ୍ତାନୁଲୋମଭୂତଂ ପରତ୍ଥଂ, ସୁତ୍ତନ୍ତନୟଭୂତଂ ଵା ଅତ୍ତତ୍ଥଂ, ଵିନୟାଭିଧମ୍ମନୟଭୂତଂ ପରତ୍ଥଂ ସୂଚେତୀ’’ତିପି ଵଦନ୍ତି। ଵିନୟାଭିଧମ୍ମେହି ଚ ଵିସେସେତ୍ଵା ସୁତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଵତ୍ତବ୍ବୋ, ତସ୍ମା ଵେନେୟ୍ୟଜ୍ଝାସୟଵସପ୍ପଵତ୍ତାୟ ଦେସନାୟ ସାତିସୟଂ ଅତ୍ତହିତପରହିତାଦୀନି ପକାସିତାନି ହୋନ୍ତି ତପ୍ପଧାନଭାଵତୋ, ନ ପନ ଆଣାଧମ୍ମସଭାଵ-ଵସପ୍ପଵତ୍ତାୟାତି ଇଦମେଵ ‘‘ଅତ୍ଥାନଂ ସୂଚନତୋ ସୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ସୂଚ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ରସ୍ସୋ। ‘‘ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ଵା ‘ଏତ୍ତକଂ ତସ୍ସ ଭଗଵତୋ ସୁତ୍ତାଗତଂ ସୁତ୍ତପରିୟାପନ୍ନ’ନ୍ତି (ପାଚି। ୬୫୫, ୧୨୪୨) ଚ ସକଵାଦେ ପଞ୍ଚ ସୁତ୍ତସତାନୀ’ତି (ଅଟ୍ଠସା। ନିଦାନକଥା, କଥା। ଅଟ୍ଠ। ନିଦାନକଥା) ଚ ଏଵମାଦୀସୁ ସୁତ୍ତସଦ୍ଦୋ ଉପଚରିତୋତି ଗହେତବ୍ବୋ’’ତି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାଵଣ୍ଣନା) ଆଚରିୟସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ଵୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞେ ପନ ଯଥାଵୁତ୍ତସଦିସେନେଵ ନିବ୍ବଚନେନ ସୁତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ଵିନୟାଭିଧମ୍ମାନମ୍ପି ଵାଚକତ୍ତଂ ଵଦନ୍ତି।

ସୁତ୍ତେ ଚ ଆଣାଧମ୍ମସଭାଵୋ ଵେନେୟ୍ୟଜ୍ଝାସୟମନୁଵତ୍ତତି, ନ ଵିନୟାଭିଧମ୍ମେସୁ ଵିୟ ଵେନେୟ୍ୟଜ୍ଝାସୟୋ ଆଣାଧମ୍ମସଭାଵେ, ତସ୍ମା ଵେନେୟ୍ୟାନଂ ଏକନ୍ତହିତପଟିଲାଭସଂଵତ୍ତନିକା ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାତି ଆହ ‘‘ସୁଵୁତ୍ତା ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ଥା’’ତିଆଦି। ‘‘ଏକନ୍ତହିତପଟିଲାଭସଂଵତ୍ତନିକା ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନା’’ତି ଇଦମ୍ପି ଵେନେୟ୍ୟାନଂ ହିତସମ୍ପାଦନେ ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାୟ ତପ୍ପରଭାଵମେଵ ସନ୍ଧାୟ ଵୁତ୍ତଂ। ତପ୍ପରଭାଵୋ ଚ ଵେନେୟ୍ୟଜ୍ଝାସୟାନୁଲୋମତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନେଵାହ ‘‘ଵେନେୟ୍ୟଜ୍ଝାସୟାନୁଲୋମେନ ଵୁତ୍ତତ୍ତା’’ତି। ଏତେନ ଚ ହେତୁନା ନନୁ ଵିନୟାଭିଧମ୍ମାପି ସୁଵୁତ୍ତା, ଅଥ କସ୍ମା ଇଦମେଵ ଏଵଂ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଅନୁଯୋଗଂ ପରିହରତି।

ଅନୁପୁବ୍ବସିକ୍ଖାଦିଵସେନ କାଲନ୍ତରେନ ଅତ୍ଥାଭିନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସସ୍ସମିଵ ଫଲ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ସସ୍ସଂ ନାମ ଵପନରୋପନାଦିକ୍ଖଣେୟେଵ ଫଲଂ ନ ପସଵତି, ଅନୁପୁବ୍ବଜଗ୍ଗନାଦିଵସେନ କାଲନ୍ତରେନେଵ ପସଵତି, ତଥା ଇଦମ୍ପି ସଵନଧାରଣାଦିକ୍ଖଣେୟେଵ ଅତ୍ଥେ ନ ପସଵତି, ଅନୁପୁବ୍ବସିକ୍ଖାଦିଵସେନ କାଲନ୍ତରେନେଵ ପସଵତୀତି। ପସଵତୀତି ଚ ଫଲତି, ଅଭିନିପ୍ଫାଦେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିନିପ୍ଫାଦନମେଵ ହି ଫଲନଂ। ଉପାୟସମଙ୍ଗୀନଞ୍ଞେଵ ଅତ୍ଥାଭିନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଧେନୁ ଵିୟ ଖୀର’’ନ୍ତି ଆହ। ଅୟମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ – ଯଥା ଧେନୁ ନାମ କାଲେ

ଜାତଓଚ୍ଛା ଥନଂ ଗହେତ୍ୱା ଦୁହତଂ ଉପାଯଓନ୍ତାନମେଓ ଖୀରଂ ପଗ୍ଘରାପେତି, ନ ଅକାଲେ ଅଜାତଓଚ୍ଛା। କାଲେପି ୱା ୱିସାଣାଦିକଂ ଗହେତ୍ୱା ଦୁହତଂ ଅନୁପାଯଓନ୍ତାନଂ, ତଥା ଇଦମ୍ପି ନିସ୍ସରଣାଦିନା ସଓନଧାରଣାଦୀନି କୁରୁତଂ ଉପାଯଓନ୍ତାନମେଓ ସୀଲାଦିଅତ୍ଥେ ପଗ୍ଘରାପେତି, ନ ଅଲଗଦ୍ଦୂପମାଯ ସଓନଧାରଣାଦୀନି କୁରୁତଂ ଅନୁପାଯଓନ୍ତାନନ୍ତି। ଯଦିପି ''ସୂଦତୀ''ତି ଏତସ୍ସ ଘରତି ସିଞ୍ଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ତଥାପି ସକମ୍ମିକଧାତୁତ୍ତା ପଗ୍ଘରାପେତୀତି କାରିତଓସେନ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ଯଥା ''ତରତୀ''ତି ଏତସ୍ସ ନିପାତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ''ସୁତ୍ତାଣା''ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥମାହ ''ସୁଟ୍ଠୁ ଚ ନେ ତାଯତୀ''ତି। ନେତି ଅତ୍ଥୋ।

ସୁତ୍ତସଭାଗନ୍ତି ସୁତ୍ତସଦିସଂ। ତବ୍ଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି ''ଯଥା ହୀ''ତିଆଦିନା। ତଚ୍ଛକାନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତି ୱଡ୍ଢକୀନଂ କାଠଅସୁତ୍ତଂ। ପମାଣଂ ହୋତି ତଦନୁସାରେନ ତଚ୍ଛନତୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା କାଠଅସୁତ୍ତଂ ପସାରେତ୍ୱା ସଞ୍ଞାଣେ କତେ ଗହେତବ୍ବଂ, ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବଞ୍ଚ ପଞ୍ଞାଯତି, ତସ୍ମା ତଂ ତଚ୍ଛକାନଂ ପମାଣଂ ହୋତି, ଏୱଂ ୱିୱାଦେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ସୁତ୍ତେ ଆନୀତମତ୍ତେ ''ଇଦଂ ଗହେତବ୍ବଂ, ଇଦଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବ''ନ୍ତି ପାକଟତ୍ତା ୱିୱାଦୋ ୱୂପସମ୍ମତି, ତସ୍ମା ଏତଂ ୱିଞ୍ଞୂନଂ ପମାଣନ୍ତି। ଇଦାନି ଅଞ୍ଞଥାପି ସୁତ୍ତସଭାଗତଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ''ଯଥା ଚା''ତିଆଦିମାହ। ସୁତ୍ତେନାତି ପୁପ୍ଫାୱୁତେନ ଯେନ କେନଚି ଥିରସୁତ୍ତେନ। ସଙ୍ଗହିତାନୀତି ସୁଟ୍ଠୁ, ସମଂ ୱା ଗହିତାନି, ଆୱୁତାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ୱିକିରିଯନ୍ତୀତି ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣାଭାୱମାହ, ନ ୱିଦ୍ଧଂସୀଯନ୍ତୀତି ଛେଜ୍ଜଭେଜ୍ଜାଭାୱଂ। ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ – ଯଥା ଥିରସୁତ୍ତେନ ସଙ୍ଗହିତାନି ପୁପ୍ଫାନି ୱାତେନ ନ ୱିକିରିଯନ୍ତି ନ ୱିଦ୍ଧଂସୀଯନ୍ତି, ଏୱଂ ସୁତ୍ତେନ ସଙ୍ଗହିତା ଅତ୍ଥା ମିଚ୍ଛାୱାଦେନ ନ ୱିକିରିଯନ୍ତି ନ ୱିଦ୍ଧଂସୀଯନ୍ତୀତି। ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯଓସପ୍ପଓତ୍ତାଯ ଚ ଦେସନାଯ ଅତ୍ଥପରତ୍ତାଦୀନଂ ସାତିସଯପ୍ପକାସନତୋ ଆଣାଧମ୍ମସଭାୱେହି ୱିନଯାଭିଧମ୍ମେହି ୱିସେସେତ୍ୱା ଇମସ୍ସେୱ ସୁତ୍ତସଭାଗତା ୱୁତ୍ତା। ''ତେନା''ତିଆଦୀସୁ ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଚେୱ ଅତ୍ଥୋ ଚ ଯଥାରହଂ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକ''ନ୍ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତେପି ଅନ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଓଚନଂ ତସ୍ସ ୱିସୁଂ ଅତ୍ଥାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ତବ୍ଭାୱୱୁତ୍ତିତୋ। ସହଯୋଗସ୍ସ ହି ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଓଚନେନ ସେସତା ତସ୍ସ ତୁଲ୍ୟାଧିକରଣତଂ, ଅନତ୍ଥକତଂ ୱା ଞାପେତି।

ଯନ୍ତି ଏସ ନିପାତୋ କାରଣେ, ଯେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଅଭିଧମ୍ମେ ୱୁଡ୍ଢିମନ୍ତୋ ଧମ୍ମା ଯେନ ୱୁତ୍ତା, ତେନ ଅଭିଧମ୍ମୋ ନାମ ଅକ୍ଖାତୋତି ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅଭି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଓସେନାଯଂ ପଭେଦୋତି ତସ୍ସ ତଦତ୍ଥପ୍ପଓତ୍ତାଦସ୍ସନେନ ତମତ୍ଥଂ ସାଧେନ୍ତୋ ''ଅଯଞ୍ହି''ତିଆଦିମାହ। ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ କମନକିରିଯାଯ ୱୁଡ୍ଢିଭାୱସଙ୍ଖାତମତିରେକତ୍ଥଂ ଦୀପେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଭିକ୍କମନ୍ତୀତିଆଦୀସୁ ୱୁଡ୍ଢିଯଂ ଆଗତୋ''ତି। ଅଭିଞ୍ଞାତାତି ଅଦ୍ଧଚନ୍ଦାଦିନା କେନଚି ସଞ୍ଞାଣେନ ଞାତା, ପଞ୍ଞାତା ପାକଟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଦ୍ଧଚନ୍ଦାଦିଭାୱୋ ହି ରତ୍ତିଯା ଉପଲକ୍ଖଣଓସେନ ପଞ୍ଞାଣଂ ହୋତି ''ଯସ୍ମା ଅଡ୍ଢୋ, ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠମୀ। ଯସ୍ମା ଊନୋ, ତସ୍ମା ଚାତୁଦ୍ଦସୀ। ଯସ୍ମା ପୁଣ୍ଣୋ, ତସ୍ମା ପନ୍ନରସୀ''ତି। ଅଭିଲକ୍ଖିତାତି ଏତ୍ଥାପି ଅଯମେଓତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଇଦଂ ପନ ମୂଲପଣ୍ଣାସକେ ଭଯଭେରଓସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧।୩୪) ଅଭିଲକ୍ଖିତସଦ୍ଦପରିଯାଯୋ ଅଭିଞ୍ଞାତସଦ୍ଦୋତି ଆହ ''ଅଭିଞ୍ଞାତା ଅଭିଲକ୍ଖିତାତିଆଦୀସୁ ଲକ୍ଖଣେ''ତି। ଯଜ୍ଜେୱଂ ଲକ୍ଖିତସଦ୍ଦସ୍ସେୱ ଲକ୍ଖଣତ୍ଥଦୀପନତୋ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ ଅନତ୍ଥକୋୱ ସିଯାତି? ନେୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ତସ୍ସାପି ତଦତ୍ଥଜୋତନତୋ। ୱାଚକସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେ ହି ଉପସଗ୍ଗନିପାତା ତଦତ୍ଥଜୋତକମତ୍ତାତି ଲକ୍ଖିତସଦ୍ଦେନ ୱାଚକଭାୱେନ ପକାସିତସ୍ସ ଲକ୍ଖଣତ୍ଥସ୍ସେୱ ଜୋତକଭାୱେନ ପକାସନତୋ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋପି ଲକ୍ଖଣେ ପଓତ୍ତତୀତି ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ରାଜାଭିରାଜାତି ପରେହି ରାଜୂହି ପୂଜିତୁମରହୋ ରାଜା। ପୂଜିତେତି ପୂଜାରହେ। ଇଦଂ ପନ ସୁତ୍ତନିପାତେ ସେଲସୁତ୍ତେ (ସୁ। ନି। ୫୫୩ ଆଦଯୋ)।

ଅଭିଧମ୍ମେତି ''ସୁପିନନ୍ତେନ ସୁକ୍କୱିସଟ୍ଠିଯା ଅନାପତ୍ତିଭାୱେପି ଅକୁସଲଚେତନା ଉପଲବ୍ଭତୀ''ତିଆଦିନା (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାଓଣ୍ଣନା) ୱିନଯପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ସଙ୍କରୱିରହିତେ ଧମ୍ମେ। ପୁବ୍ବାପରୱିରୋଧାଭାୱେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଧମ୍ମାନମେୱ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରୱିରହତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରୱିରହିତେ ଧମ୍ମେତିପି ୱଦନ୍ତି। ''ପାଣାତିପାତୋ ଅକୁସଲ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୨।୧୯୨) ଏୱମାଦୀସୁ ୱା ମରଣାଧିପ୍ପାଯସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୁପଚ୍ଛେଦକପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ଅକୁସଲୋ, ନ ପାଣସଙ୍ଖାତଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଉପଚ୍ଛେଦସଙ୍ଖାତୋ ଅତିପାତୋ। ତଥା ''ଅଦିନ୍ନସ୍ସ ପରସନ୍ତକସ୍ସ ଆଦାନସଙ୍ଖାତା ୱିଞ୍ଞତ୍ତି ଅବ୍ୟାକତୋ ଧମ୍ମୋ, ତଂୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପିକା ଥେଯ୍ୟଚେତନା ଅକୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ''ତି ଏୱମାଦିନାପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରୱିରହିତେ ଧମ୍ମେତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଭିୱିନଯେତି ଏତ୍ଥ ପନ ''ଜାତରୂପରଜତଂ ନ ପଟିଗ୍ଗହେତବ୍ବ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତୋ ୱିନଯେ ୱିନେତି ନାମ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଏୱଂ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ପାଚିତ୍ତିଯଂ, ଏୱଂ ପନ ଦୁକ୍କଟ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତୋ ଅଭିୱିନଯେ ୱିନେତି ନାମାତି ୱଦନ୍ତି। ତସ୍ମା ଜାତରୂପରଜତଂ ପରସନ୍ତକଂ ଥେଯ୍ୟଚିତ୍ତେନ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ଯଥାଓତ୍ଥୁଂ ପାରାଜିକଥୁଲ୍ଲଚ୍ଚଯଦୁକ୍କଟେସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ, ଭଣ୍ଡାଗାରିକସୀସେନ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ପାଚିତ୍ତିଯଂ, ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥାଯ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯଂ ପାଚିତ୍ତିଯଂ, କେୱଲଂ ଲୋଲତାଯ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ଅନାମାସଦୁକ୍କଟଂ, ରୂପିଯଛଡ୍ଡକସମ୍ମତସ୍ସ ଅନାପତ୍ତୀତି ଏୱଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରୱିରହିତେ ୱିନଯେପି ପଟିବଲୋ ୱିନେତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏୱଂ ପନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତଂ ସରୂପତୋ ସଙ୍ଖେପେନେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞ…ପେ… ହୋତୀ''ତି ଆହ।

ଅଭିକ୍କନ୍ତେନାତି ଏତ୍ଥ କନ୍ତିଯା ଅଧିକତ୍ତଂ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ ଦୀପେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଧିକେ''ତି। ନନୁ ଚ ''ଅଭିକ୍କମନ୍ତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ କମନକିରିଯାଯ

ୱୁଡ୍ଢିଭାୱଂ ଅତିରେକତ୍ତଂ ଦୀପେତି, ‘‘ଅଭିଞ୍ଞାତା ଅଭିଲକ୍ଖିତା’’ତି ଏତ୍ଥ ଞାଣଲକ୍ଖଣକିରିଯାନଂ ସୁପାକଟତଂ ୱିସେସଂ, ‘‘ଅଭିକ୍କନ୍ତେନା’’ତି ଏତ୍ଥ କନ୍ତିଯା ଅଧିକତ୍ତଂ ୱିସିଟ୍ଠଭାୱଂ ଦୀପେତୀତି ଇଦଂ ତାୱ ଯୁତ୍ତଂ କିରିଯାୱିସେସକତ୍ତା ଉପସଗ୍ଗସ୍ସ। ‘‘ପାଦଯୋ କିରିଯାଯୋଗେ ଉପସଗ୍ଗା’’ତି ହି ସଦ୍ଦସତ୍ଥେ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଅଭିରାଜା, ଅଭିୱିନଯେ’’ତି ପନ ପୂଜିତପରିଚ୍ଛିନ୍ନେସୁ ରାଜୱିନଯେସୁ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ ୱତ୍ତତୀତି କଥମେତଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ନ ହି ଅସତ୍ୱାଚୀ ସଦ୍ଦୋ ସତ୍ୱାଚକୋ ସମ୍ଭୱତୀତି? ନହି ଅତ୍ର ଦୋସୋ ପୂଜନପରିଚ୍ଛେଦନକିରିଯାନମ୍ପି ଦୀପନତୋ, ତାହି ଚ କିରିଯାହି ଯୁତ୍ତେସୁ ରାଜୱିନଯେସୁପି ପୱତ୍ତତ୍ତା। ଅଭିପୂଜିତୋ ରାଜାତି ହି ଅତ୍ଥେନ କିରିଯାକାରକସମ୍ବନ୍ଧଂ ନିମିତ୍ତଂ କତ୍ୱା କମ୍ମସାଧନଭୂତଂ ରାଜଦବ୍ବଂ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ ପଧାନତୋ ୱଦତି, ପୂଜନକିରିଯଂ ପନ ଅପ୍ପଧାନତୋ। ତଥା ଅଭିପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ୱିନଯୋତି ଅତ୍ଥେନ କିରିଯାକାରକସମ୍ବନ୍ଧଂ ନିମିତ୍ତଂ କତ୍ୱା କମ୍ମସାଧନଭୂତଂ ୱିନଯଦବ୍ବଂ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ ପଧାନତୋ ୱଦତି, ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନକିରିଯଂ ପନ ଅପ୍ପଧାନତୋ। ତସ୍ମା ଅତିମାଲାଦୀସୁ ଅତି-ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ ଏତ୍ଥ ସହ ସାଧନେନ କିରିଯଂ ୱଦତୀତି ଅଭିରାଜଅଭିୱିନଯସଦ୍ଦା ସୋପସଗ୍ଗାୱ ସିଦ୍ଧା। ଏୱଂ ଅଭିଧମ୍ମସଦ୍ଦେପି ଅଭିସଦ୍ଦୋ ସହ ସାଧନେନ ୱୁଡ୍ଢିଯାଦିକିରିଯଂ ୱଦତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ହୋତୁ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଅତ୍ଥେସୁ, ତପ୍ପଯୋଗେନ ପନ ଧମ୍ମସଦ୍ଦେନ ଦୀପିତା ୱୁଡ୍ଢିମନ୍ତାଦଯୋ ଧମ୍ମା ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତା ନ ଭୱେଯ୍ୟୁଂ, କଥଂ ଅଯମତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ଅନୁଯୋଗେ ସତି ତଂ ପରିହରନ୍ତୋ ‘‘ଏତ୍ଥ ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ଅଭିଧମ୍ମେ। ଉପନ୍ୟାସେ ଚ-ସଦ୍ଦୋ। ଭାୱେତୀତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱଡ୍ଢନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଫରିତ୍ୱାତି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ୱଡ୍ଢନଂ, ତସ୍ମା ତାହି ଭାୱନାଫରଣୱୁଡ୍ଢୀହି ୱୁଡ୍ଢିମନ୍ତୋପି ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ । ଆରମ୍ମଣାଦୀହୀତି ଆରମ୍ମଣସମ୍ପଯୁତ୍ତକମ୍ମଦ୍ୱାରପଟିପଦାଦୀହି। ଏକନ୍ତତୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାନଞ୍ଞେୱ ପୂଜାରହତ୍ତା ‘‘ସେକ୍ଖା ଧମ୍ମା’’ତିଆଦିନା ତେଯେୱ ପୂଜିତାତି ଦସ୍ସିତା। ‘‘ପୂଜାରହା’’ତି ଏତେନ କତ୍ତାଦିସାଧନଂ, ଅତୀତାଦିକାଲଂ, ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ଥଂ ୱା ନିୱତ୍ତେତି। ପୂଜିତବ୍ବାଯେୱ ହି ଧମ୍ମା କାଲୱିସେସନିଯମରହିତା ପୂଜାରହା ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଦସ୍ସିତୋ। ସଭାୱପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତାତି ଫୁସନାଦିସଭାୱେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା। କାମାୱଚରେହି ମହନ୍ତଭାୱତୋ ମହଗ୍ଗତା ଧମ୍ମା ଅଧିକା, ତତୋପି ଉତ୍ତରୱିରହତୋ ଅନୁତ୍ତରା ଧମ୍ମାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ମହଗ୍ଗତା’’ତିଆଦିନା। ତେନାତି ‘‘ୱୁଡ୍ଢିମନ୍ତୋ’’ତିଆଦିନା ୱଚନେନ କରଣଭୂତେନ, ହେତୁଭୂତେନ ୱା।

ଯଂ ପନେତ୍ଥାତି ଏତେସୁ ୱିନଯାଦୀସୁ ତୀସୁ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସିଟ୍ଠେସୁ ଯଂ ଅୱିସିଟ୍ଠଂ ସମାନଂ, ତଂ ପିଟକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିନଯାଦଯୋ ହି ତଯୋ ସଦ୍ଦା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାସାଧାରଣତ୍ତା ୱିସିଟ୍ଠା ନାମ, ପିଟକସଦ୍ଦୋ ପନ ତେହି ତୀହିପି ସାଧାରଣତ୍ତା ‘‘ଅୱିସିଟ୍ଠୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପରିଯତ୍ତିବ୍ଭାଜନତ୍ଥତୋତି ପରିଯାପୁଣିତବ୍ବତ୍ଥପତିଟ୍ଠାନତ୍ଥେହି କରଣଭୂତେହି, ୱିସେସନଭୂତେହି ୱା। ଅପିଚ ପରିଯତ୍ତିବ୍ଭାଜନତ୍ଥତୋ ପରିଯତ୍ତିଭାଜନତ୍ଥନ୍ତି ଆହୂତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚତ୍ତେ ହି ତୋ-ସଦ୍ଦୋ ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବତ୍ତା। ଇତିନା ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବେହିତୋ – ସଦ୍ଦମିଚ୍ଛନ୍ତି ନେରୁତ୍ତିକା ଯଥା ‘‘ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୦୬, ୪୦୮, ୪୧୧) ଏତେନ ପରିଯାପୁଣିତବ୍ବତୋ, ତଂତଦତ୍ଥାନଂ ଭାଜନତୋ ଚ ପିଟକଂ ନାମାତି ଦସ୍ସେତି। ଅନିପ୍ଫନ୍ନପାଟିପଦିକପଦଞ୍ହେତଂ। ସଦ୍ଦୱିଦୂ ପନ ‘‘ପିଟ ସଦ୍ଦସଙ୍ଘାଟେସୂ’’ତି ୱତ୍ୱା ଇଧ ୱୁତ୍ତମେୱ ପଯୋଗମୁଦାହରନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେସଂ ମତେନ ପିଟୀଯତି ସଦ୍ଦୀଯତି ପରିଯାପୁଣୀଯତୀତି ପିଟକଂ, ପିଟୀଯତି ୱା ସଙ୍ଘାଟୀଯତି ତଂତଦତ୍ଥୋ ଏତ୍ଥାତି ପିଟକନ୍ତି ନିବ୍ବଚନଂ କାତବ୍ବଂ। ‘‘ତେନା’’ତିଆଦିନା ସମାସଂ ଦସ୍ସେତି।

ମାପିଟକସମ୍ପଦାନେନାତି କାଲାମସୁତ୍ତେ, (ଅ। ନି। ୩।୬୬) ସାଢହସୁତ୍ତେ (ଅ। ନି। ୩।୬୭) ଚ ଆଗତଂ ପାଢଇମାହ। ତଦଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ‘‘ଅମ୍ହାକଂ ପିଟକତନ୍ତିଯା ସଦ୍ଧିଂ ସମେତୀତି ମା ଗଣ୍ହିତ୍ଥା’’ତି (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩।୬୬) ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଆଚରିଯସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ପନ ‘‘ପାଢଇସମ୍ପଦାନୱସେନ ମା ଗଣ୍ହଥା’’ତି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱୁତ୍ତଂ। କୁଦାଲପିଟକମାଦାଯାତି କୁଦାଲଞ୍ଚ ପିଟକଞ୍ଚ ଆଦାଯ। କୁ ୱୁଚ୍ଚତି ପଥୱୀ, ତସ୍ସା ଦାଲନତୋ ୱିଦାଲନତୋ ଅଯୋମଯୌପକରଣୱିସେସୋ କୁଦାଲଂ ନାମ। ତେସଂ ତେସଂ ୱତ୍ଥୂନଂ ଭାଜନଭାୱତୋ ତାଲପଣ୍ଣୱେତ୍ତଲତାଦୀହି କତୋ ଭାଜନୱିସେସୋ ପିଟକଂ ନାମ। ଇଦଂ ପନ ମୂଲପଣ୍ଣାସକେ କକଚୂପମସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧। ୨୨୭)।

‘‘ତେନ…ପେ… ଞେଯ୍ୟା’’ତି ଗାଥାପଦଂ ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେତ୍ୱା ‘‘ତେନା’’ତିଆଦିନା ୱିୱରତି। ସବ୍ବାଦୀହି ସବ୍ବନାମେହି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ୱା ଲିଙ୍ଗମାଦିଯତେ, ୱୁଚ୍ଚମାନସ୍ସ ୱା, ଇଧ ପନ ୱତ୍ତିଚ୍ଛାଯ ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱାତି କତ୍ୱା ‘‘ୱିନଯୋ ଚ ସୋ ପିଟକଞ୍ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଯଥାୱୁତ୍ତେନେୱ ନଯେନା’’ତି ଇମିନା ‘‘ଏୱଂ ଦୁୱିଧତ୍ଥେନ…ପେ… କତ୍ୱା’’ତି ଚ ‘‘ପରିଯତ୍ତିଭାୱତୋ, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଭାଜନତୋ ଚା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ ସବ୍ବମତିଦିସତି। ତଯୋପୀତି ଏତ୍ଥ ଅପିସଦ୍ଦୋ, ପି-ସଦ୍ଦୋ ୱା ଅୱଯୱସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ। ‘‘ଅପୀ’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ପୀ’’ତି ୱଦନ୍ତୋ ହି ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ପି-ସଦ୍ଦୋପି ୱିସୁଂ ନିପାତୋ ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି।

କଥେତବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଦେସକାଯତ୍ତେନ ଆଣାଦିୱିଧିନା ଅତିସଜ୍ଜନଂ ପବୋଧନଂ ଦେସନା। ସାସିତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲଗତେନ ଯଥାପରାଧାଦିସାସିତବ୍ବଭାୱେନ ଅନୁସାସନଂ ୱିନଯନଂ ସାସନଂ। କଥେତବ୍ବସ୍ସ ସଂୱରାସଂୱରାଦିନୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ କଥନଂ ୱଚନପଟିବଦ୍ଧତାକରଣଂ କଥା, ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଦେସିତାରଂ ଭଗୱନ୍ତମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଦେସନା, ସାସିତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ସାସନଂ, କଥେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱସେନ କଥାତି ଏୱମିମେସଂ ନାନାକରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ କିଞ୍ଚାପି ଦେସନାଦଯୋ ଦେସେତବ୍ବାଦିନିରପେକ୍ଖା ନ ହୋନ୍ତି, ଆଣାଦଯୋ ପନ ୱିସେସତୋ ଦେସକାଦିଅଧୀନାତି ତଂ ତଂ ୱିସେସଯୋଗୱସେନ ଦେସନାଦୀନଂ ଭେଦୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଯଥା ହି ଆଣାୱିଧାନଂ ୱିସେସତୋ ଆଣାରହାଧୀନଂ ତତ୍ଥ କୋସଲ୍ଲଯୋଗତୋ, ଏୱଂ ୱୋହାରପରମତ୍ଥୱିଧାନାନି ଚ ୱିଧାଯକାଧୀନାନୀତି ଆଣାଦିୱିଧିନୋ ଦେସକାଯତ୍ତତା ୱୁତ୍ତା। ଅପରାଧଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ ୱିଯ ଚ ଧମ୍ମାନୁରୂପମ୍ପି ସାସନଂ ୱିସେସତୋ, ତଥା ୱିନେତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲାପେକ୍ଖନ୍ତି ସାସିତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ସାସନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସଂୱରାସଂୱରନାମରୂପାନଂ ୱିଯ ଚ ୱିନିବ୍ବେଠେତବ୍ବାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା କଥନଂ ସତି ୱାଚାୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ, ନାସତୀତି ୱିସେସତୋ ତଦଧୀନଂ, ତସ୍ମା କଥେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱସେନ କଥା ୱୁତ୍ତା। ହୋନ୍ତି ଚେତ୍ଥ –

‘‘ଦେସକସ୍ସ ୱସେନେତ୍ଥ, ଦେସନା ପିଟକତ୍ତଯଂ;

ସାସିତବ୍ବୱସେନେତଂ, ସାସନନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତି।

କଥେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ, ୱସେନାପି କଥାତି ଚ;

ଦେସନାସାସନକଥା-ଭେଦମ୍ପେୱଂ ପକାସଯେ’’ତି।

ପଦତ୍ତଯମ୍ପେତଂ ସମୋଧାନେତ୍ୱା ତାସଂ ଭେଦୋତି କତ୍ୱା ଭେଦସଦ୍ଦୋ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ ଦ୍ୱନ୍ଦପଦତୋ ପରଂ ସୁଯ୍ଯମାନତ୍ତା ‘‘ଦେସନାଭେଦଂ, ସାସନଭେଦଂ, କଥାଭେଦଞ୍ଚ ଯଥାରହଂ ପରିଦୀପଯେ’’ତି। ଭେଦନ୍ତି ଚ ନାନତ୍ତଂ, ୱିସେସଂ ୱା। ତେସୁ ପିଟକେସୁ। ସିକ୍ଖା ଚ ପହାନଞ୍ଚ ଗମ୍ଭୀରଭାୱୋ ଚ, ତଞ୍ଚ ଯଥାରହଂ ପରିଦୀପଯେ।

ଦୁତିଯଗାଥାଯ ପରିଯତ୍ତିଭେଦଂ ପରିଯାପୁଣନସ୍ସ ପକାରଂ, ୱିସେସଞ୍ଚ ୱିଭାୱଯେ। ଯହିଂ ୱିନଯାଦିକେ ପିଟକେ। ଯଂ ସମ୍ପତ୍ତିଂ, ୱିପତ୍ତିଞ୍ଚ ଯଥା ଭିକ୍ଖୁ ପାପୁଣାତି, ତଥା ତମ୍ପି ସବ୍ବଂ ତହିଂ ୱିଭାୱଯେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଥ ୱା ଯଂ ପରିଯତ୍ତିଭେଦଂ ସମ୍ପତ୍ତିଂ, ୱିପତ୍ତିଞ୍ଚ ଯହିଂ ଯଥା ଭିକ୍ଖୁ ପାପୁଣାତି, ତଥା ତମ୍ପି ସବ୍ବଂ ତହିଂ ୱିଭାୱଯେତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଯଥାତି ଚ ଯେହି ଉପାରମ୍ଭାଦିହେତୁପରିଯାପୁଣନାଦିପ୍ପକାରେହି, ଉପାରମ୍ଭନିସ୍ସରଣଧମ୍ମକୋସରକ୍ଖଣହେତୁପରିଯାପୁଣନଂ ସୁପ୍ପଟିପତ୍ତିଦୁପ୍ପଟିପତ୍ତୀତି ଏତେହି ପକାରେହୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସନ୍ତେସୁପି ଚ ଅଞ୍ଞେସୁ ତଥା ପାପୁଣନ୍ତେସୁ ଜେଟ୍ଠସେଟ୍ଠାସନ୍ନସଦାସନ୍ନିହିତଭାୱତୋ, ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ସମ୍ମାପଟିପଜ୍ଜନେନ ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ଚ ଭିକ୍ଖୂତି ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ରାତି ତାସୁ ଗାଥାସୁ। ଅଯନ୍ତି ଅଧୁନା ୱକ୍ଖମାନା କଥା। ପରିଦୀପନାତି ସମନ୍ତତୋ ପକାସନା, କିଞ୍ଚିମତ୍ତମ୍ପି ଅସେସେତ୍ୱା ୱିଭଜନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିଭାୱନାତି ଏୱଂ ପରିଦୀପନାଯପି ସତି ଗୂଳ୍ହଂ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନମକତ୍ୱା ସୋତୂନଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯଭାୱେନ ଆୱିଭାୱନା। ସଙ୍ଖେପେନ ପରିଦୀପନା, ୱିତ୍ଥାରେନ ୱିଭାୱନାତିପି ୱଦନ୍ତି। ଅପିଚ ଏତଂ ପଦଦ୍ୱଯଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତାନୁରୂପତୋ କଥିତଂ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଏକମେୱ। ତସ୍ମା ପରିଦୀପନା ପଠମଗାଥାଯ, ୱିଭାୱନା ଦୁତିଯଗାଥାଯାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଚ-ସଦ୍ଦେନ ଉଭଯତ୍ଥଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମୁଚ୍ଚେତି। କସ୍ମା, ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଏତ୍ଥ ହୀ’’ତିଆଦି। ହୀତି କାରଣେ ନିପାତୋ ‘‘ଅକ୍ଖରୱିପତ୍ତିଯଂ ହୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଯସ୍ମା, କସ୍ମାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଆଣଂ ପଣେତୁଂ [ଠପେତୁଂ (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା)] ଅରହତୀତି ଆଣାରହୋ, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା, ମହାକାରୁଣିକତାଯ ଚ ଅୱିପରୀତହିତୋପଦେସକଭାୱେନ ପମାଣୱଚନତ୍ତା ଆଣାରହେନ ଭଗୱତାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୋହାରପରମତ୍ଥଧମ୍ମାନମ୍ପି ତତ୍ଥ ସବ୍ଭାୱତୋ ‘‘ଆଣାବାହୁଲ୍ଲତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତେନ ଯେଭୁଯ୍ଯନଯଂ ଦସ୍ସେତି। ଇତୋ ପରେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ୱିସେସେନ ସତ୍ତାନଂ ମନଂ ଅୱହରତୀତି ୱୋହାରୋ, ପଞ୍ଞତ୍ତି, ତସ୍ମିଂ କୁସଲୋ, ତେନ।

ପଚୁରୋ ବହୁଲୋ ଅପରାଧୋ ଦୋସୋ ୱୀତିକ୍କମୋ ଯେସଂ ତେ ପଚୁରାପରାଧା, ସେଯ୍ଯସକତ୍ଥେରାଦଯୋ। ଯଥାପରାଧନ୍ତି ଦୋସାନୁରୂପଂ। ‘‘ଅନେକଜ୍ଝାସଯା’’ତିଆଦୀସୁ ଆସଯୋୱ ଅଜ୍ଝାସଯୋ, ସୋ ଅତ୍ଥତୋ ଦିଟ୍ଠି, ଞାଣଞ୍ଚ, ପଭେଦତୋ ପନ ଚତୁବ୍ବିଧୋ ହୋତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

‘‘ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠୀ ଚ, ଖନ୍ତି ଚେୱାନୁଲୋମିକା;

ଯଥାଭୂତଞ୍ଚ ଯଂ ଞାଣଂ, ଏତଂ ଆସଯସଦ୍ଦିତ’’ନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ସଙ୍କଦିଟ୍ଠୀନଂ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠୀହି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ସଙ୍ଖେପି ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ସତ୍ତା ଇମା ଏୱ ଦ୍ୱେ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ସନ୍ନିସ୍ସିତା। ଯଥାହ ''ଦ୍ୱଯନିସ୍ସିତୋ ଖୋ ପନାଯଂ କଚ୍ଚାନ ଲୋକୋ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଅତ୍ଥିତଞ୍ଚ ନତ୍ଥିତଞ୍ଚା''ତି, (ସଂ। ନି। ୨।୧୫) ଅତ୍ଥିତାତି ହି ସସ୍ସତଗ୍ଗାହୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନତ୍ଥିତାତି ଉଚ୍ଛେଦଗ୍ଗାହୋ। ଅଯଂ ତାୱ ୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତାନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ଆସଯୋ। ୱିୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତାନଂ ପନ ସୁଦ୍ଧସତ୍ତାନଂ ଅନୁଲୋମିକା ଖନ୍ତି, ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଦୁୱିଧୋ ଆସଯୋ। ତତ୍ଥ ଚ ଅନୁଲୋମିକା ଖନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣଂ। ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣଂ ପନ କମ୍ମସକତାଞ୍ଞାଣଂ। ଚତୁବ୍ବିଧୋ ପେସୋ ଆସଯନ୍ତି ସତ୍ତା ଏତ୍ଥ ନିୱସନ୍ତି, ଚିତ୍ତଂ ୱା ଆଗମ୍ମ ସେତି ଏତ୍ଥାତି ଆସଯୋ ମିଗାସଯୋ ୱିଯ। ଯଥା ମିଗୋ ଗୋଚରାଯ ଗନ୍ତ୍ୱାପି ପଚ୍ଚାଗନ୍ତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ୱନଗହନେ ସଯତୀତି ତଂ ତସ୍ସ ''ଆସଯୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଥା ଚିତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞଥାପି ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ଯତ୍ଥ ପଚ୍ଚାଗମ୍ମ ସେତି, ତସ୍ସ ସୋ ''ଆସଯୋ''ତି। କାମରାଗାଦଯୋ ସତ୍ତ ଅନୁସଯା। ମୂସିକୱିସଂ ୱିଯ କାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାରହା ଅନାଗତା, ଅତୀତା, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ଚ ତଂସଭାୱତ୍ତା ତଥା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ନ ହି ଧମ୍ମାନଂ କାଲଭେଦେନ ସଭାୱଭେଦୋତି। ଚରିଯାତି ରାଗଚରିଯାଦିକା ଛ ମୂଲଚରିଯା, ଅନ୍ତରଭେଦେନ ଅନେକୱିଧା, ସଂସଗ୍ଗୱସେନ ପନ ତେସଟ୍ଠି ହୋନ୍ତି। ଅଥ ୱା ଚରିଯାତି ସୁଚରିତଦୁଚ୍ଚରିତୱସେନ ଦୁୱିଧଂ ଚରିତଂ। ତଞ୍ହି ୱିଭଙ୍ଗେ ଚରିତନିଦ୍ଦେସେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ।

''ଅଧିମୁତ୍ତି ନାମ 'ଅଜ୍ଜେୱ ପବ୍ବଜିସ୍ସାମି, ଅଜ୍ଜେୱ ଅରହତ୍ତଂ ଗଣ୍ହିସ୍ସାମୀ'ତିଆଦିନା ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ପନ ''ଅଧିମୁତ୍ତି ନାମ ସତ୍ତାନଂ ପୁବ୍ବଚରିଯୱସେନ ଅଭିରୁଚି, ସା ଦୁୱିଧା ହୀନପଣୀତଭେଦେନା'ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ଯାଯ ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକା ସତ୍ତା ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକେଯେୱ ସତ୍ତେ ସେୱନ୍ତି, ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତିକା ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତିକେଯେୱ । ସଚେ ହି ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯା ସୀଲୱନ୍ତୋ ନ ହୋନ୍ତି, ସଦ୍ଧିୱିହାରିକା ସୀଲୱନ୍ତୋ, ତେ ଅତ୍ତନୋ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯେପି ନ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି, ଅତ୍ତନା ସଦିସେ ସାରୁପ୍ପଭିକ୍ଖୂଯେୱ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି। ସଚେ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯା ସାରୁପ୍ପଭିକ୍ଖୂ, ଇତରେ ଅସାରୁପ୍ପା, ତେପି ନ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯେ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି, ଅତ୍ତନା ସଦିସେ ଅସାରୁପ୍ପଭିକ୍ଖୂଯେୱ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି। ଧାତୁସଂଯୁତ୍ତୱସେନ (ସଂ। ନି। ୨।୮୫ ଆଦଯୋ) ଚେସ ଅତ୍ଥୋ ଦୀପେତବ୍ବୋ। ଏୱମଯଂ ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପସେୱନାଦିନିଯମିତା ଅଭିରୁଚି ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁ ''ଅଧିମୁତ୍ତୀ''ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଅନେକା ଅଜ୍ଝାସଯାଦଯୋ ତେ ଯେସଂ ଅତ୍ଥି, ଅନେକା ୱା ଅଜ୍ଝାସଯାଦଯୋ ଯେସନ୍ତି ତଥା ଯଥା ''ବହୁକତ୍ତୁକୋ, ବହୁନଦିକୋ''ତି। ଯଥାନୁଲୋମନ୍ତି ଅଜ୍ଝାସଯାଦୀନଂ ଅନୁଲୋମଂ ଅନତିକ୍କମ୍ମ, ଯେ ଯେ ୱା ଅଜ୍ଝାସଯାଦଯୋ ଅନୁଲୋମା, ତେହି ତେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆସଯାଦୀନଂ ଅନୁଲୋମସ୍ସ ୱା ଅନୁରୂପନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗାଭାୱତୋ ଦିଟ୍ଠିମାନତଣ୍ହାୱସେନ ''ଅହଂ ମମ ସନ୍ତକ''ନ୍ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ଯଥାଧମ୍ମନ୍ତି ''ନତ୍ଥେତ୍ଥ ଅତ୍ତା, ଅତ୍ତନିଯଂ ୱା, କେୱଲଂ ଧମ୍ମମତ୍ତମେୱେତ''ନ୍ତି ଏୱମାଦିନା ଧମ୍ମସଭାୱାନୁରୂପନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଂୱରଣଂ ସଂୱରୋ, କାଯୱାଚାହି ଅୱୀତିକ୍କମୋ। ମହନ୍ତୋ ସଂୱରୋ ଅସଂୱରୋ। ୱୁଦ୍ଧିଅତ୍ଥୋ ହି ଅଯଂ ଅ-କାରୋ ଯଥା ''ଅସେକ୍ଖା ଧମ୍ମା''ତି (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୨୧) ତଂଯୋଗତାଯ ଚ ଖୁଦ୍ଦକୋ ସଂୱରୋ ପାରିସେସାଦିନଯେନ ସଂୱରୋ, ତସ୍ମା ଖୁଦ୍ଦକୋ, ମହନ୍ତୋ ଚ ସଂୱରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ସଂୱରା ସଂୱରୋ''ତିଆଦି। ଦିଟ୍ଠିୱିନିୱେଠନାତି ଦିଟ୍ଠିଯା ୱିମୋଚନଂ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ତସ୍ସ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନିକା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ଧମ୍ମା। ତଥା ଚାହ ''ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିପଟିପକ୍ଖଭୂତା''ତି। ନାମସ୍ସ, ରୂପସ୍ସ, ନାମରୂପସ୍ସ ଚ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦୋ, ସୋ ପନ ''ରାଗାଦିପଟିପକ୍ଖଭୂତୋ''ତି ୱଚନତୋ ତଥାପୱତ୍ତମେୱ ଞାଣଂ।

''ତୀସୁପୀ''ତିଆଦିନା ଅପରଦ୍ଧଂ ୱିୱରତି। ତୀସୁପି ତାସଂ ୱଚନସମ୍ପତ୍ତୋ ''ୱିସେସେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଦେତଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ର ''ଯାଯଂ ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖା, ଅଯଂ ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଅଧିପ୍ପେତା ସିକ୍ଖା''ତି ୱଚନତୋ ଆହ ''ୱିନଯପିଟକେ ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖା''ତି। ସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଇଯଂ ''ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀ''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୨୨୬; ସଂ। ନି। ୧।୧୫୨; ଅ। ନି। ୪।୧୨୩) ସମାଧିଦେସନାବାହୁଲ୍ଲତୋ ''ସୁତ୍ତନ୍ତ ପିଟକେ ଅଧିଚିତ୍ତସିକ୍ଖା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦସ୍ସ ଅଧିପଞ୍ଞାପଦଟ୍ଠାନତୋ, ଅଧିପଞ୍ଞାଯ ଚ ଅତ୍ଥାଯ ତଦୱସେସନାମରୂପଧମ୍ମକଥନତୋ ଆହ ''ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ ଅଧିପଞ୍ଞାସିକ୍ଖା''ତି।

କିଲେସାନନ୍ତି ସଂକ୍ଲେସଧମ୍ମାନଂ, କମ୍ମକିଲେସାନଂ ୱା, ଉଭଯାପେକ୍ଖଞ୍ଚେତଂ ''ଯୋ କାଯୱଚୀଦ୍ୱାରେହି କିଲେସାନଂ ୱୀତିକ୍କମୋ, ତସ୍ସ ପହାନଂ, ତସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖତ୍ତା''ତି ଚ। ''ୱୀତିକ୍କମୋ''ତି ଅଯଂ ''ପଟିପକ୍ଖ''ନ୍ତି ଭାୱଯୋଗେ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ''ସୀଲସ୍ସା''ତି ପନ ଭାୱପଚ୍ଚଯେ। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ। ଅନୁସଯୱସେନ ସନ୍ତାନେ ଅନୁୱତ୍ତନ୍ତା କିଲେସା କାରଣଲାଭେ ପରିଯୁଟ୍ଠିତାପି ସୀଲଭେଦଭଯୱସେନ ୱୀତିକ୍କମିତୁଂ ନ ଲଭନ୍ତୀତି ଆହ ''ୱୀତିକ୍କମପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ସୀଲସ୍ସା''ତି। ଓକାସାଦାନୱସେନ କିଲେସାନଂ ଚିତ୍ତେ କୁସଲପ୍ପୱତ୍ତିଂ ପରିଯାଦିଯିତ୍ୱା ଉଟ୍ଠାନଂ ପରିଯୁଟ୍ଠାନଂ, ତସ୍ସ ପହାନଂ, ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନ କିଲେସାନଂ ପରିଯୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ପହାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ''କିଲେସାନ''ନ୍ତି ହି ଅଧିକାରୋ, ତଂ ପନ ପରିଯୁଟ୍ଠାନପ୍ପହାନଂ ଚିତ୍ତସମାଦହନୱସେନ ଭୱତୀତି ଆହ ''ପରିଯୁଟ୍ଠାନପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ସମାଧିସ୍ସା''ତି। ଅପ୍ପହୀନଭାୱେନ ସନ୍ତାନେ ଅନୁ ଅନୁ ସଯନକା

ଅନୁରୂପକାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହା ଥାମଗତା କାମରାଗାଦଯୋ ସତ୍ତ କିଲେସା ଅନୁସଯା, ତେସଂ ପହାନଂ, ତେ ପନ ସବ୍ବସୋ ଅରିଯମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ପହୀଯନ୍ତୀତି ଆହ ''ଅନୁସଯପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ପଞ୍ଞାଯା''ତି।

ଦୀପାଲୋକେନ ୱିଯ ତମସ୍ସ ଦାନାଦିପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁଗତେନ ତେନ ତେନ କୁସଲଙ୍ଗେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅକୁସଲସ୍ସ ପହାନଂ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ। ଇଧ ପନ ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଯ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତେନ ତେନ ସୁସୀଲ୍ୟଙ୍ଗେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଙ୍ଗସ୍ସ ପହାନଂ ''ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନ''ନ୍ତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଉପଚାରପ୍ପନାଭେଦେନ ସମାଧିନା ପୱତ୍ତିନିୱାରଣେନ ଘଟପ୍ପହାରେନେୱ ଜଲତଲେ ସେୱାଲସ୍ସ ତେସଂ ତେସଂ ନୀୱରଣାଦିଧମ୍ମାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ପହାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଂ। ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯମଗ୍ଗାନଂ ଭାୱିତତ୍ତା ତଂ ତଂ ମଗ୍ଗୱତୋ ସନ୍ତାନେ ସମୁଦଯପକ୍ଖିକସ୍ସ କିଲେସଗଣସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତମପ୍ପୱତ୍ତିସଙ୍ଖାତ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନୱସେନ ପହାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ। ଦୁଟ୍ଠୁ ଚରିତଂ, ସଂକିଲେସେହି ୱା ଦୂସିତଂ ଚରିତଂ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ। ତଦେୱ ଯତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ତଂ ସନ୍ତାନଂ ସମ୍ମା କିଲିସତି ୱିବାଧତି, ଉପତାପେତି ଚାତି ସଂକିଲେସୋ, ତସ୍ସ ପହାନଂ। କାଯୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତୱସେନ ପୱତ୍ତସଂକିଲେସସ୍ସ ତଦଙ୍ଗୱସେନ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ ସୀଲସ୍ସ ଦୁଚ୍ଚରିତପଟିପକ୍ଖତ୍ତା। ସିକ୍ଖତ୍ତଯାନୁସାରେନ ହି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତସତୀତି ତଣ୍ହା, ସାୱ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସଂକିଲେସୋ, ତସ୍ସ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ ସମାଧିସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦପଟିପକ୍ଖତ୍ତା। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ସଂକିଲେସୋ, ତସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାଯ ଅତ୍ତାଦିୱିନିମୁତ୍ତସଭାୱ ଧମ୍ମପ୍ପକାସନତୋ।

ଏକମେକସ୍ମିଞ୍ଚେତ୍ଥାତି ଏତେସୁ ତୀସୁ ପିଟକେସୁ ଏକମେକସ୍ମିଂ ପିଟକେ, ଚ-ସଦ୍ଦୋ ୱାକ୍ୟାରମ୍ଭେ, ପକ୍ଖନ୍ତରେ ୱା। ପି-ସଦ୍ଦୋ, ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ୱା ଅୱଯୱସମ୍ପିଣ୍ଡନେ, ତେନ ନ କେୱଲଂ ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସେୱ ଗମ୍ଭୀରଭାୱୋ, ଅଥ ଖୋ ପଚ୍ଚେକଂ ତଦୱଯୱାନମ୍ପୀତି ସମ୍ପିଣ୍ଡନଂ କରୋତି। ଏସ ନଯୋ ଈଦିସେସୁ। ଇଦାନି ତେ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତନ୍ତୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତନ୍ତୀତି ପାଳି। ସା ହି ଉକ୍କଟ୍ଠାନଂ ସୀଲାଦିଅତ୍ଥାନଂ ବୋଧନତୋ, ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଭାୱତୋ, ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ଭାସିତତ୍ତା ଚ ପକଟ୍ଠାନଂ ୱଚନାନଂ ଆଳି ପନ୍ତୀତି ''ପାଳି''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଇଧ ପନ ୱିନଯଗଣ୍ଠିପଦକାରାଦୀନଂ ସଦ୍ଦୱାଦୀନଂ ମତେନ ପୁବ୍ବେ ୱୱତ୍ଥାପିତା ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦପ୍ପବନ୍ଧଭୂତା ତନ୍ତି ଧମ୍ମୋ ନାମ। ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ହି ନାମତ୍ଥେ, ''ଧମ୍ମୋ''ତି ୱା ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ସାଯେୱାତି ତସ୍ସା ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ଏୱ ତନ୍ତିଯା ଅତ୍ଥୋ। ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତାଯାତି ଉଗ୍ଗହଣ-ଧାରଣାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତେନ ମନସା ପୁବ୍ବେ ୱୱତ୍ଥାପିତାଯ ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦପ୍ପବନ୍ଧଭୂତାଯ ତସ୍ସା ତନ୍ତିଯା। ଦେସନାତି ପଚ୍ଛା ପରେସମୱବୋଧନତ୍ଥଂ ଦେସନାସଙ୍ଖାତା ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦପ୍ପବନ୍ଧଭୂତା ତନ୍ତିଯେୱ। ଅପିଚ ଯଥାୱୁତ୍ତତନ୍ତି ସଙ୍ଖାତସଦ୍ଦସମୁଟ୍ଠାପକୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ଦେସନା। ତନ୍ତିଯା, ତନ୍ତିଅତ୍ଥସ୍ସ ଚାତି ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ଦୁୱିଧାଯପି ତନ୍ତିଯା, ତଦତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧୋତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେ ହି ଭଗୱତା ୱୁଚ୍ଚମାନସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ, ୱୋହାରସ୍ସ ଚ ଦୀପକୋ ସଦ୍ଦୋଯେୱ ତନ୍ତି ନାମାତି ୱଦନ୍ତି। ତେସଂ ପନ ୱାଦେ ଧମ୍ମସ୍ସାପି ସଦ୍ଦସଭାୱତ୍ତା ଧମ୍ମଦେସନାନଂ କୋ ୱିସେସୋତି ଚେ? ତେସଂ ତେସଂ ଅତ୍ଥାନଂ ବୋଧକଭାୱେନ ଞାତୋ, ଉଗ୍ଗହଣାଦିୱସେନ ଚ ପୁବ୍ବେ ୱୱତ୍ଥାପିତୋ ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦପ୍ପବନ୍ଧୋ ଧମ୍ମୋ, ପଚ୍ଛା ପରେସଂ ଅୱବୋଧନତ୍ଥଂ ପୱତ୍ତିତୋ ତଂ ତଦତ୍ଥପ୍ପକାସକୋ ସଦ୍ଦୋ ଦେସନାତି ଅଯମିମେସଂ ୱିସେସୋତି। ଅଥ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତସଦ୍ଦସମୁଟ୍ଠାପକୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ଦେସନା ଦେସୀଯତି ସମୁଟ୍ଠାପୀଯତି ସଦ୍ଦୋ ଏତେନାତି କତ୍ୱା ମୁସାୱାଦାଦଯୋ ୱିଯ ତଥାପି ହି ମୁସାୱାଦାଦିସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ମୁସାୱାଦାଦିସଦ୍ଦେହି ୱୋହରୀଯତୀତି। କିଞ୍ଚାପି ଅକ୍ଖରାୱଲିଭୂତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତିସଦ୍ଦୋଯେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଞାପକୋ, ତଥାପି ମୂଲକାରଣଭାୱତୋ ''ଅକ୍ଖରସଞ୍ଞାତୋ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ତସ୍ସାଯେୱ ଅତ୍ଥୋତି ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦୋଯେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଞାପକଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ''ତସ୍ସା ତନ୍ତିଯା ଦେସନା''ତି ଚ ସଦିସୱୋହାରେନ ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ''ଉପ୍ପନ୍ନା ଚ କୁସଲାଧମ୍ମା ଭିଯ୍ୟୋଭାୱାଯ ୱେପୁଲ୍ଲାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି।

ଅଭିଧମ୍ମଗଣ୍ଠିପଦକାରାଦୀନଂ ପନ ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାଦୀନଂ ମତେନ ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥଭେଦସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅନୁରୂପୱାଚକଭାୱେନ ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦେସୁ ଏକନ୍ତେନ ଭଗୱତା ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତା ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିପବନ୍ଧଭୂତା ତନ୍ତି ଧମ୍ମୋ ନାମ, ''ଧମ୍ମୋ''ତି ୱା ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ସାଯେୱାତି ତସ୍ସା ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିଭୂତାଯ ତନ୍ତିଯା ଏୱ ଅତ୍ଥୋ। ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତାଯାତି ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥଭେଦସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସାନୁରୂପୱାଚକଭାୱେନ ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦେସୁ ଭଗୱତା ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତାଯ ନାମପଣ୍ଣତ୍ତିପବନ୍ଧଭୂତାଯ ତସ୍ସା ତନ୍ତିଯା। ଦେସନାତି ପରେସଂ ପବୋଧନେନ ଅତିସଜ୍ଜନା ୱାଚାଯ ପକାସନା ୱଚୀଭେଦଭୂତା ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦପ୍ପବନ୍ଧସଙ୍ଖାତା ତନ୍ତି। ତନ୍ତିଯା, ତନ୍ତିଅତ୍ଥସ୍ସ ଚାତି ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ଦୁବ୍ବିଧାଯପି ତନ୍ତିଯା, ତଦତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେ ହି ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି – ସଭାୱତ୍ଥସ୍ସ, ସଭାୱୱୋହାରସ୍ସ ଚ ଅନୁରୂପୱସେନେୱ ଭଗୱତା ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତା ପଣ୍ଣତ୍ତି ଇଧ ''ତନ୍ତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଦି ଚ ସଦ୍ଦୱାଦୀନଂ ମତେନ ସଦ୍ଦୋଯେୱ ଇଧ ତନ୍ତି ନାମ ସିଯା। ତନ୍ତିଯା, ଦେସନାଯ ଚ ନାନତ୍ତେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତାଯ ଚ ତନ୍ତିଯା ୱଚୀଭେଦକରଣମତ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା ଦେସନାଯ ନାନତ୍ତଂ ନତ୍ଥି। ତଥା ହି ଦେସନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତାଯ ତନ୍ତିଯା ଦେସନାତି ୱଚୀଭେଦକରଣମତ୍ତଂ ୱିନା ତନ୍ତିଯା ସହ ଦେସନାଯ ଅନଞ୍ଞତା ୱୁତ୍ତା। ତଥା ଚ ଉପରି ''ଦେସନାତି ପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଦେସନାଯ ଅନଞ୍ଞଭାୱେନ ତନ୍ତିଯାପି ପଣ୍ଣତ୍ତିଭାୱୋ କଥିତୋ ହୋତି।

ଅପିଚ ଯଦି ତନ୍ତିଯା ଅଞ୍ଞାଯେୱ ଦେସନା ସିଯା, ''ତନ୍ତିଯା ଚ ତନ୍ତିଅତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଦେସନାଯ ଚ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧୋ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ଏୱଂ ପନ ଅୱତ୍ୱା ''ତନ୍ତିଯା ଚ ତନ୍ତିଅତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧୋ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତନ୍ତିଯା, ଦେସନାଯ ଚ ଅନଞ୍ଞଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଉପରି ''ଦେସନା ନାମ ପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଦେସନାଯ ଅନଞ୍ଞଭାୱତୋ ତନ୍ତିଯା ପଣ୍ଣତ୍ତିଭାୱୋ କଥିତୋ ହୋତୀତି। ତଦୁଭଯମ୍ପି ପନ ପରମତ୍ଥତୋ ସଦ୍ଦୋଯେୱ ପରମତ୍ଥୱିନିମୁତ୍ତାଯ ସମ୍ମୁତିଯା ଅଭାୱା, ଇମମେୱ ଚ ନଯଂ ଗହେତ୍ୱା କେଚି ଆଚରିଯା ''ଧମ୍ମୋ ଚ ଦେସନା ଚ ପରମତ୍ଥତୋ ସଦ୍ଦୋ ଏୱା''ତି ୱୋହରନ୍ତି, ତେପି ଅନୁପୱଜ୍ଜାଯେୱ। ଯଥା କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧିୱିପାକା ''ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣା''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱଂ ସମ୍ପଦମିଦଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧିୱିପାକା ''ନିବ୍ବତ୍ତିତପରମତ୍ଥୱିସଯାଯେୱା''ତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦିଆକାରପରିୱିତକ୍କପୁବ୍ବକାନଂ ରାଗାଦିଅକୁସଲାନଂ, ମେତ୍ତାଦିକୁସଲାନଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଂ ଗହେତ୍ୱାପି ସମୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ। ପରମତ୍ଥଧମ୍ମମୂଲକତ୍ତା ପନସ୍ସ ପରିକପ୍ପସ୍ସ ପରମତ୍ଥୱିସଯତା ସକ୍କା ପଞ୍ଞପେତୁଂ, ଏୱମିଧାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଚ। ଏୱମ୍ପି ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାଦୀନଂ ମତଂ ହୋତୁ, ସଦ୍ଦୱାଦୀନଂ ମତେପି ଧମ୍ମଦେସନାନଂ ନାନତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରା ଦୀହି ପକାସିତନ୍ତି। ହୋତି ଚେତ୍ଥ –

''ସଦ୍ଦୋ ଧମ୍ମୋ ଦେସନା ଚ, ଇଚ୍ଚାହୁ ଅପରେ ଗରୂ;

ଧମ୍ମୋ ପଣ୍ଣତ୍ତି ସଦ୍ଦୋ ତୁ, ଦେସନା ୱାତି ଚାପରେ''ତି।

ଟୀସୁପି ଚେତେସୁ ଏତେ ଧମ୍ମତ୍ଥଦେସନାପଟିୱେଧାତି ଏତ୍ଥ ତନ୍ତିଅତ୍ଥୋ, ତନ୍ତିଦେସନା, ତନ୍ତିଅତ୍ଥପଟିୱେଧୋ ଚାତି ଇମେ ତଯୋ ତନ୍ତିୱିସଯା ହୋନ୍ତୀତି ୱିନଯପିଟକାଦୀନଂ ଅତ୍ଥଦେସନାପଟିୱେଧାଧାରଭାୱୋ ଯୁତ୍ତୋ, ପିଟକାନି ପନ ତନ୍ତିଯେୱାତି ତେସଂ ଧମ୍ମାଧାରଭାୱୋ କଥଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି? ତନ୍ତିସମୁଦାଯସ୍ସ ଅୱଯୱତନ୍ତିଯା ଆଧାରଭାୱତୋ। ସମୁଦାଯୋ ହି ଅୱଯୱସ୍ସ ପରିକପ୍ପନାମତ୍ତସିଦ୍ଧେନ ଆଧାରଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚତି ଯଥା ''ରୁକ୍ଖେ ସାଖା''ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଧମ୍ମାଦୀନଂ ଦୁକ୍କୋଗାହଭାୱତୋ ତେହି ଧମ୍ମାଦୀହି ୱିନଯାଦଯୋ ଗମ୍ଭୀରାତି ୱିନଯାଦୀନମ୍ପି ଚତୁବ୍ବିଧୋ ଗମ୍ଭୀରଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମାଦଯୋ ଏୱ ଦୁକ୍କୋଗାହତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରା, ନ ୱିନଯାଦଯୋତି ନ ଚୋଦେତବ୍ବମେତଂ ସମୁଖେନ, ୱିସଯୱିସଯୀମୁଖେନ ଚ ୱିନଯାଦୀନଞ୍ଞେୱ ଗମ୍ଭୀରଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଧମ୍ମୋ ହି ୱିନଯାଦଯୋ ଏୱ ଅଭିନ୍ନତ୍ତା। ତେସଂ ୱିସଯୋ ଅତ୍ଥୋ ୱାଚକଭୂତାନଂ ତେସମେୱ ୱାଚ୍ଚଭାୱତୋ, ୱିସଯିନୋ ଦେସନାପଟିୱେଧା ଧମ୍ମତ୍ଥୱିସଯଭାୱତୋତି। ତତ୍ଥ ପଟିୱେଧସ୍ସ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ ଧମ୍ମତ୍ଥାନଂ, ଦେସନାଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ ଦେସନାଯ ଚ ଦୁକ୍କୋଗାହଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ପଟିୱେଧସ୍ସ ପନ ଉପ୍ପାଦେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା, ତବ୍ବିସଯଞ୍ଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ ଦୁକ୍କୋଗାହତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଧମ୍ମତ୍ଥଦେସନାନଂ ଗମ୍ଭୀରଭାୱତୋ ତବ୍ବିସଯୋ ପଟିୱେଧୋପି ଗମ୍ଭୀରୋ। ଯଥା ତଂ ଗମ୍ଭୀରସ୍ସ ଉଦକସ୍ସ ପମାଣଗ୍ଗହଣେ ଦୀଘେନ ପମାଣେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦନ୍ତି (ୱଜିର। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱଜିରବୁଦ୍ଧିତ୍ଥେରୋ। ପିଟକାୱଯୱାନଂ ଧମ୍ମାଦୀନଂ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ଗମ୍ଭୀରଭାୱୋ ତଂସମୁଦାଯସ୍ସ ପିଟକସ୍ସାପି ୱୁତ୍ତୋଯେୱ, ତସ୍ମା ତଥା ନ ଚୋଦେତବ୍ବନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି, ୱିଚାରେତବ୍ବମେତଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି ତେସଂ ପିଟକାୱଯୱାସମ୍ଭୱତୋ। ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ଦୁକ୍କୋଗାହୋ, ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପତିଟ୍ଠୋ ୱିଯ ଚାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅତ୍ଥୱସା ହି ୱିଭତ୍ତିୱଚନଲିଙ୍ଗପରିଣାମୋତି। ଦୁକ୍ଖେନ ଓଗଯ୍ହନ୍ତି, ଦୁକ୍ଖୋ ୱା ଓଗାହୋ ଅନ୍ତୋ ପୱିସନମେତେସୂତି ଦୁକ୍କୋଗାହା। ନ ଲଭିତବ୍ବୋତି ଅଲବ୍ଭନୀଯୋ, ସୋଯେୱ ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟୋ, ଲଭୀଯତେ ୱା ଲବ୍ଭନଂ, ତଂ ନାରହତୀତି ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟୋ। ପତିଟ୍ଠହନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଓକାସେତି ପତିଟ୍ଠୋ, ପତିଟ୍ଠହନଂ ୱା ପତିଟ୍ଠୋ, ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟୋ ସୋ ଯେସୁ ତେ ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପତିଟ୍ଠା। ଏକଦେସେନ ଓଗାହନ୍ତେହିପି ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧୀହି ପତିଟ୍ଠା ଲଦ୍ଧୁଂ ନ ସକ୍କାଯେୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଏତଂ ପୁନ ୱୁତ୍ତଂ। ''ଏୱ''ନ୍ତିଆଦି ନିଗମନଂ।

ଇଦାନି ହେତୁହେତୁଫଲାଦୀନମ୍ପି ୱସେନ ଗମ୍ଭୀରଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅପରୋ ନଯୋ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ହେତୂତି ପଚ୍ଚଯୋ। ସୋ ଚ ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ଦହତି ୱିଦହତୀତି ଧମ୍ମୋ ଦ-କାରସ୍ସ ଧ-କାରଂ କତ୍ୱା। ଧମ୍ମସଦ୍ଦସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ହେତୁପରିଯାଯତା କଥଂ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ''ନ୍ତିଆଦି। ୱୁତ୍ତଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୭୧୮)। ନନୁ ଚ ''ହେତୁମ୍ହି ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି ଏତେନ ୱଚନେନ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁଭାୱୋ କଥଂ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି? ''ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି ଏତସ୍ସ ସମାସପଦସ୍ସ ଅୱଯୱପଦତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ''ହେତୁମ୍ହି ଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ''ଧମ୍ମେ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି ଏତ୍ଥ ହି ''ଧମ୍ମେ''ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ''ହେତୁମ୍ହୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ''ପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ''ଞାଣ''ନ୍ତି। ତସ୍ମା ହେତୁଧମ୍ମସଦ୍ଦା ଏକତ୍ଥା, ଞାଣପଟିସମ୍ଭିଦା ସଦ୍ଦା ଚାତି ଇମମତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତେନ ସାଧିତୋ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁଭାୱୋତି। ତଥା ''ହେତୁଫଲେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି ଏତେନ ୱଚନେନ ସାଧିତୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ ହେତୁଫଲଭାୱୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ହେତୁନୋ ଫଲଂ ହେତୁଫଲଂ, ତଞ୍ଚ ହେତୁଅନୁସାରେନ ଅରୀଯତି ଅଧିଗମୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଦେସନାତିପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ସଦ୍ଦୱାଦୀନଂ ୱାଦେ ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନକା ଅୱିପରୀତାଭିଲାପଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିଭୂତା ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦପ୍ପବନ୍ଧସଙ୍ଖାତା ତନ୍ତି ''ଦେସନା''ତି

ୱୁଚ୍ଚତି, ଦେସନା ନାମାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଦେସୀଯତି ଅତ୍ଥୋ ଏତାଯାତି ହି ଦେସନା। ପକାରେନ ଞାପୀଯତି ଅତ୍ଥୋ ଏତାଯ, ପକାରତୋ ୱା ଞାପେତୀତି ପଞ୍ଞତ୍ତି। ତମେୱ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥାଧମ୍ମଂ ଧମ୍ମାଭିଲାପୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥାଧମ୍ମନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ ଧମ୍ମସଦ୍ଦୋ ହେତୁଂ, ହେତୁଫଲଞ୍ଚ ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସଭାୱୱାଚକୋ ହେସ ଧମ୍ମସଦ୍ଦୋ, ନ ପରିଯତ୍ତିହେତୁଆଦିୱାଚକୋ, ତସ୍ମା ଯୋ ଯୋ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାଦିଧମ୍ମୋ, ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେସଂ ତେସଂ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାଦିଧମ୍ମାନଂ ଅନୁରୂପଂ ୱା ଯଥାଧମ୍ମଂ। ଦେସନାପି ହି ପଟିୱେଧୋ ୱିଯ ଅୱିପରୀତସୱିସଯୱିଭାୱନତୋ ଧମ୍ମାନୁରୂପଂ ପୱତ୍ତତି, ତତୋଯେୱ ଚ ଅୱିପରୀତାଭିଲାପୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଧମ୍ମାଭିଲାପୋତି ହି ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନକୋ ଅୱିପରୀତାଭିଲାପୋ ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିଭୂତୋ ତନ୍ତିସଙ୍ଖାତୋ ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦପ୍ପବନ୍ଧୋ। ସୋ ହି ଅଭିଲପତି ଉଚ୍ଚାରୀଯତୀତି ଅଭିଲାପୋ, ଧମ୍ମୋ ଅୱିପରୀତୋ ସଭାୱଭୂତୋ ଅଭିଲାପୋ ଧମ୍ମାଭିଲାପୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏତେନ ''ତତ୍ର ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି (ୱିଭ। ୭୧୮) ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି ସଦ୍ଦସଭାୱତ୍ତା ଦେସନାଯ। ତଥା ହି ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିଭାୱୋ ପଟିସମ୍ଭିଦାୱିଭଙ୍ଗପାଳିଯଂ (ୱିଭ। ୭୧୮) ୱୁତ୍ତୋ। ତଦଟ୍ଠକଥାଯ ଚ ''ତଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଂ ସଦ୍ଦଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୭୧୮) ତସ୍ସା ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣତା ଦସ୍ସିତା। ''ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଯଂ ସଦ୍ଦୋ ୱାଚକୋ''ତି ହି ୱଚନୱଚନତ୍ଥେ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ତଂ ତଂ ୱଚନତ୍ଥୱିଭାୱନୱସେନ ପୱତ୍ତିତୋ ସଦ୍ଦୋ ''ଦେସନା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ''ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି ଏତେନ ''ଦେସନାତି ପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ଏତଂ ୱଚନଂ ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତାଭିଲାପଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତତୋ ୱିନିମୁତ୍ତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଦସ୍ସେତି ଅନେକଧା ଅତ୍ଥସମ୍ଭୱେ ଅତ୍ତନା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥସ୍ସେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ଅଯଂ ସଦ୍ଦୱାଦୀନଂ ୱାଦତୋ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ।

ପଞ୍ଞତ୍ତିୱାଦୀନଂ ୱାଦେ ପନ ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥଭେଦସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସାନୁରୂପୱାଚକଭାୱେନ ପରମତ୍ଥସଦ୍ଦେସୁ ଭଗୱତା ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତା ତନ୍ତିସଙ୍ଖାତା ନାମପଞ୍ଞତ୍ତି ଦେସନା ନାମ, ''ଦେସନା''ତି ୱା ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦେୱ ମୂଲକାରଣଭୂତସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସ ଦସ୍ସନୱସେନ କାରଣୂପଚାରେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥାଧମ୍ମଂ ଧମ୍ମାଭିଲାପୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। କିଞ୍ଚାପି ହି ''ଧମ୍ମାଭିଲାପୋ''ତି ଏତ୍ଥ ଅଭିଲପତି ଉଚ୍ଚାରୀଯତୀତି ଅଭିଲାପୋତି ସଦ୍ଦୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ପଣ୍ଣତ୍ତି, ତଥାପି ସଦ୍ଦେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ତଦନୁରୂପଂ ୱୋହାରଂ ଗହେତ୍ୱା ତେନ ୱୋହାରେନ ଦୀପିତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଜାନନତୋ ସଦ୍ଦେ କଥିତେ ତଦନୁରୂପା ପଣ୍ଣତ୍ତିପି କାରଣୂପଚାରେନ କଥିତାଯେୱ ହୋତି। ଅପିଚ ''ଧମ୍ମାଭିଲାପୋତି ଅତ୍ଥୋ''ତି ଅୱତ୍ୱା ''ଧମ୍ମାଭିଲାପୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଦେସନା ନାମ ସଦ୍ଦୋ ନ ହୋତୀତି ଦୀପିତମେୱ। ତେନ ହି ଅଧିପ୍ପାଯମତ୍ତମେୱ ମୂଲକାରଣସଦ୍ଦୱସେନ କଥିତଂ, ନ ଇଧ ଗହେତବ୍ବୋ ''ଦେସନା''ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋତି ଅଯଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିୱାଦୀନଂ ୱାଦତୋ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ। ଅତ୍ଥନ୍ତରମାହ ''ଅନୁଲୋମ...ପେ... କଥନ''ନ୍ତି, ଏତେନ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ ଦେସନାସମୁଟ୍ଠାପକଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଂ ଦସ୍ସେତି। କଥୀଯତି ଅତ୍ଥୋ ଏତେନାତି ହି କଥନଂ। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ନୀତନେଯ୍ୟାଦିକା ପାଳିଗତିଯୋ, ଏକତ୍ତାଦିନନ୍ଦିଯାୱତ୍ତାଦିକା ପାଳିନିସ୍ସିତା ଚ ନଯା ସଙ୍ଗହିତା।

ସଯମେୱ ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ଏତେନ ୱା ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୀତି ପଟିୱେଧୋ, ଞାଣଂ। ତଦେୱ ଅଭିସମେତି, ଏତେନ ୱା ଅଭିସମେନ୍ତୀତି ଅଭିସମଯୋତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇଦାନି ତଂ ପଟିୱେଧଂ ଅଭିସମଯପ୍ପଭେଦତୋ, ଅଭିସମଯାକାରତୋ, ଆରମ୍ମଣତୋ, ସଭାୱତୋ ଚ ପାକଟଂ କାତୁଂ ''ସୋ ଚା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହି ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରୋତି ପଭେଦତୋ, ୱିସଯତୋ, ଅସମ୍ମୋହତୋତି ଆକାରତୋ, ଧମ୍ମେସୁ, ଅତ୍ଥେସୁ, ପଞ୍ଞତ୍ତୀସୂତି ଆରମ୍ମଣତୋ, ଅତ୍ଥାନୁରୂପଂ, ଧମ୍ମାନୁରୂପଂ, ପଞ୍ଞତ୍ତିପଥାନୁରୂପନ୍ତି ସଭାୱତୋ ଚ ପାକଟଂ କରୋତି। ତତ୍ଥ ୱିସଯତୋ ଅତ୍ଥାଦିଅନୁରୂପଂ ଧମ୍ମାଦୀସୁ ଅୱବୋଧୋ ନାମ ଅୱିଜ୍ଜାଦିଧମ୍ମାରମ୍ମଣୋ, ସଙ୍ଖାରାଦିଅତ୍ଥାରମ୍ମଣୋ, ତଦୁଭଯପଞ୍ଞାପନାରମ୍ମଣୋ ଚ ଲୋକିଯୋ ଅଭିସମଯୋ। ଅସମ୍ମୋହତୋ ଅତ୍ଥାଦିଅନୁରୂପଂ ଧମ୍ମାଦୀସୁ ଅୱବୋଧୋ ନାମ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣୋ ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ଯଥାୱୁତ୍ତଧମ୍ମତ୍ଥପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁ ସମ୍ମୋହୱିଦ୍ଧଂସନୋ ଲୋକୁତ୍ତରୋ ଅଭିସମଯୋ। ତଥା ହି ''ଅଯଂ ହେତୁ, ଇଦମସ୍ସ ଫଲଂ, ଅଯଂ ତଦୁଭଯାନୁରୂପୋ ୱୋହାରୋ''ତି ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଲୋକିଯଞାଣଂ ୱିସଯତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ଲୋକୁତ୍ତରଞାଣଂ ପନ ତେସୁ ହେତୁହେତୁଫଲାଦୀସୁ ସମ୍ମୋହସ୍ସଞାଣେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ଅସମ୍ମୋହତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ଲୋକୁତ୍ତରୋ ପନ ପଟିୱେଧୋ ୱିସଯତୋ ନିବ୍ବାନସ୍ସ, ଅସମ୍ମୋହତୋ ଚ ଇତରସ୍ସାତିପି ୱଦନ୍ତି ଏକେ।

ଅତ୍ଥାନୁରୂପଂ ଧମ୍ମେସୂତି ''ଅୱିଜ୍ଜା ହେତୁ, ସଙ୍ଖାରା ହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନା, ସଙ୍ଖାରେ ଉପ୍ପାଦେତି ଅୱିଜ୍ଜା''ତି ଏୱଂ କାରିଯାନୁରୂପଂ କାରଣେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ''ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରେସୁ ତୀସୁ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜା ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ, ଇତରେସଂ ଯଥାନୁରୂପ''ନ୍ତିଆଦିନା କାରିଯାନୁରୂପଂ କାରଣେସୁ ପଟିୱେଧୋତିପି ଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମାନୁରୂପଂ ଅତ୍ଥେସୂତି ''ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା''ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୩।୧୨୬; ସଂ। ନି। ୨।୧; ଉଦା। ୧; ୱିଭ। ୨୨୫) କାରଣାନୁରୂପଂ କାରିଯେସୁ। ଛବ୍ବିଧାଯ ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ପଥୋ ପଞ୍ଞତ୍ତିପଥୋ, ତସ୍ସ ଅନୁରୂପଂ ତଥା, ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ୱୁଚ୍ଚମାନଧମ୍ମାନୁରୂପଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁ ଅୱବୋଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିସମଯତୋ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ପଟିୱେଧତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତେସ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ପଟିୱିଜ୍ଝୀଯତୀତି ପଟିୱେଧୋତି ହି ତଂତଂରୂପାଦିଧମ୍ମାନଂ ଅୱିପରୀତସଭାୱୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ପିଟକେ, ପାଳିପଦେସେ ୱା। ସଲକ୍ଖଣସଙ୍ଖାତୋତି ରୁପ୍ପନନମନଫୁସନାଦିସକସକଲକ୍ଖଣସଙ୍ଖାତୋ।

ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଧମ୍ମାଦୀହି ପିଟକାନଂ ଗମ୍ଭୀରଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଇଦାନୀ''ତିଆଦିମାହ। ଧମ୍ମଜାତନ୍ତି କାରଣପ୍ପଭେଦୋ, କାରଣମେୱ ୱା। ଅତ୍ଥଜାତନ୍ତି କାରିଯପ୍ପଭେଦୋ, କାରିଯମେୱ ୱା। ଯା ଚାଯଂ ଦେସନାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତଦତ୍ଥୱିଜାନନୱସେନ ଅଭିମୁଖୋ ହୋତି। ଯୋ ଚେତ୍ଥାତି ଯୋ ଏତାସୁ ତଂ ତଂ ପିଟକାଗତାସୁ ଧମ୍ମତ୍ଥଦେସନାସୁ ପଟିୱେଧୋ, ଯୋ ଚ ଏତେସୁ ପିଟକେସୁ ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅୱିପରୀତସଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ଭରିତବ୍ବତୋ କୁସଲମେୱ ସମ୍ଭାରୋ, ସୋ ସମ୍ମା ଅନୁପଚିତୋ ଯେହି ତେ ଅନୁପଚିତକୁସଲସମ୍ଭାରା, ତତୋୱ ଦୁପ୍ପଞ୍ଞେହି, ନିପ୍ପଞ୍ଞେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ହି ପଞ୍ଞୱତୋ, ପଞ୍ଞାଯ ୱା ଦୁଟ୍ଠୁଭାୱୋ ଦୂସିତଭାୱୋ ଚ ସମ୍ଭୱତୀତି ନିପ୍ପଞ୍ଞତ୍ତାଯେୱ ଦୁପ୍ପଞ୍ଞା ଯଥା ''ଦୁସ୍ସୀଲୋ''ତି (ଅ। ନି। ୫। ୨୧୩; ୧୦।୭୫; ପାରା। ୨୯୫; ଧ। ପ। ୩୦୮)। ଏତ୍ଥ ଚ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ଧମ୍ମତ୍ଥାନଂ ଦୁପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝତାଯ ଦୁକ୍ଖୋଗାହତା, ତେସଂ ପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ ତଂଦେସନାଯ, ଅଭିସମଯସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପଟିୱେଧସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନୱିସଯୀକରଣାନଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା, ଅୱିପରୀତସଭାୱସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପଟିୱେଧସ୍ସ ଦୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତାଯ ଦୁକ୍ଖୋଗାହତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱମ୍ପୀତି ପି-ସଦ୍ଦୋ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଂ ପକାରନ୍ତରଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ଏୱଂ ପଠମଗାଥାଯ ଅନୂନଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ପରିଦୀପିତତ୍ଥଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଏତ୍ତାୱତା''ତିଆଦିମାହ। ''ସିଦ୍ଧେ ହି ସତ୍ୟାରମ୍ଭୋ ଅତ୍ଥନ୍ତରୱିଞ୍ଞାପନାଯ ୱା ହୋତି, ନିଯମାଯ ୱା''ତି ଇମିନା ପୁନାରମ୍ଭୱଚନେନ ଅନୂନଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ପରିଦୀପିତତ୍ଥଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଏତ୍ତାୱତାତି ପରିଚ୍ଛେଦତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ଏତ୍ତକେନ ୱଚନକ୍କମେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତଂ ୱା ପରିମାଣଂ ଯସ୍ସାତି ଏତ୍ତାୱଂ, ତେନ, ଏତପରିମାଣୱତା ସଦ୍ଦତ୍ଥକ୍କମେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସଦ୍ଦେ ହି ୱୁତ୍ତେ ତଦତ୍ଥୋପି ୱୁତ୍ତୋଯେୱ ନାମା''ତି ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତୋ ସଂୱଣ୍ଣିତୋ ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତତ୍ଥା।

ଏତ୍ଥାତି ଏତିସ୍ସା ଗାଥାଯ। ଏୱଂ ଅତ୍ଥୋ, ୱିନିଚ୍ଛଯୋତି ୱା ସେସୋ। ତୀସୁ ପିଟକେସୂତି ଏତ୍ଥ ''ଏକେକସ୍ମି''ନ୍ତି ଅଧିକାରତୋ, ପକରଣତୋ ୱା ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ଏକମେକସ୍ମିଞ୍ଚେତ୍ଥା''ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥା) ହି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ୱିଭିତ୍ତାନୁପୁବ୍ବିକତ୍ତା ସଦ୍ଦପଟିପତ୍ତିଯା ନିଦ୍ଧାରଣମିଧ ଅୱତ୍ତୁକାମେନ ଆଧାରୋଯେୱ ୱୁତ୍ତୋ। ନ ଚେତ୍ଥ ଚୋଦେତବ୍ବଂ ''ତୀସୁଯେୱ ପିଟକେସୁ ତିୱିଧୋ ପରିଯତ୍ତିଭେଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ସିଯା''ତି ସମୁଦାଯୱସେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସାପି ୱାକ୍ୟସ୍ସ ଅୱଯୱାଧିପ୍ପାଯସମ୍ଭୱତୋ। ଦିସ୍ସତି ହି ଅୱଯୱୱାକ୍ୟନିପ୍ଫତ୍ତି ''ବ୍ରାହ୍ମଣାଦଯୋ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତୁ''ତିଆଦୀସୁ, ତସ୍ମା ଅଲମତିପପଞ୍ଚେନ। ଯଥା ଅତ୍ଥୋ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ତଥାଯେୱ ଗହେତବ୍ବୋତି। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ। ପରିଯତ୍ତିଭେଦୋତି ପରିଯାପୁଣନଂ ପରିଯତ୍ତି। ପରିଯାପୁଣନୱାଚକୋ ହେତ୍ଥ ପରିଯତ୍ତିସଦ୍ଦୋ, ନ ପନ ପାଳିପରିଯାଯୋ, ତସ୍ମା ପରିଯାପୁଣନପ୍ପକାରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ତୀହି ପକାରେହି ପରିଯାପୁଣିତବ୍ବା ପାଳିଯୋ ଏୱ ''ପରିଯତ୍ତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତଥା ଚେୱ ଅଭିଧମ୍ମଟ୍ଠକଥାଯ ସୀହଳଅଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଏୱମ୍ପି ହି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମାପରିଯାପୁଣନଯୋଗତୋ ''ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା ପରିଯତ୍ତୀ''ତି ପାଳିପି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ଦୁଗ୍ଗହିତା ଉପାରମ୍ଭାଦିହେତୁ ପରିଯାପୁଟା ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା''ତି ପରତୋ ନିଦ୍ଦେସୱଚନମ୍ପି ଉପପନ୍ନଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ହି ପାଳିଯେୱ ''ଦୁଗ୍ଗହିତା, ପରିଯାପୁଟା''ତି ଚ ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତା।

ଅଲଗଦ୍ଦୋ ଅଲଗଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ ଉପମା ଏତିସ୍ସାତି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା। ଅଲଗଦ୍ଦସ୍ସ ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅଲଗଦ୍ଦସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଆପୂପିକୋତି ଏତ୍ଥ ଆପୂପ-ସଦ୍ଦେନ ଆପୂପଖାଦନଂ ୱିଯ, ୱେଣିକୋତି ଏତ୍ଥ ୱୀଣାସଦ୍ଦେନ ୱୀଣାୱାଦନଗ୍ଗହଣଂ ୱିଯ ଚ। ଅଲଗଦ୍ଦଗ୍ଗହଣେନ ହି ପରିଯତ୍ତି ଉପମୀଯତି , ନ ଅଲଗଦ୍ଦେନ। ''ଅଲଗଦ୍ଦଗ୍ଗହଣୂପମା''ତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବେ ମଜ୍ଝେପଦଲୋପଂ କତ୍ୱା ''ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା''ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଓଟ୍ଠମୁଖୋ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଅଲଗଦ୍ଦୋତି ଚ ଆସୀୱିସୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ଗଦୋତି ହି ୱିସସ୍ସ ନାମଂ, ତଞ୍ଚ ତସ୍ସ ଅଲଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଅଲଂ ପରିଯତ୍ତୋ ପରିପୁଣ୍ଣୋ ଗଦୋ ଅସ୍ସାତି ଅଲଗଦ୍ଦୋ ଅନୁନାସିକଲୋପଂ, ଦ-କାରାଗମଞ୍ଚ କତ୍ୱା, ଅଲଂ ୱା ଜୀୱିତହରଣେ ସମତ୍ଥୋ ଗଦୋ ଯସ୍ସାତି ଅଲଗଦ୍ଦୋ ୱୁତ୍ତନଯେନ। ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ନିସ୍ସରଣଂ ଅତ୍ଥୋ ପଯୋଜନମେତିସ୍ସାତି ନିସ୍ସରଣତ୍ଥା। ଭଣ୍ଡାଗାରେ ନିଯୁତ୍ତୋ ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ, ରାଜରତନାନୁପାଲକୋ, ସୋ ୱିଯାତି ତଥା, ଧମ୍ମରତନାନୁପାଲକୋ ଖୀଣାସୱୋ। ଅଞ୍ଞମତ୍ଥମନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଭଣ୍ଡାଗାରିକସ୍ସେୱ ସତୋ ପରିଯତ୍ତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତି।

ଦୁଗ୍ଗହିତାତି ଦୁଟ୍ଠୁ ଗହିତା। ତଦେୱ ସରୂପତୋ ନିଯମେତୁଂ ''ଉପାରମ୍ଭାଦିହେତୁ ପରିଯାପୁଟା''ତି ଆହ, ଉପାରମ୍ଭୈତିୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖାଦିହେତୁ ଉଗ୍ଗହିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଲାଭସକ୍କାରାଦିହେତୁ ପରିଯାପୁଣନମ୍ପି ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଅଲଗଦ୍ଦସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯଂ –

''ଯୋ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱା 'ଏୱଂ ଚୀୱରାଦୀନି ୱା ଲଭିସ୍ସାମି, ଚତୁପରିସମଜ୍ଝେ ୱା ମଂ ଜାନିସ୍ସନ୍ତୀ'ତି ଲାଭସକ୍କାରହେତୁ ପରିଯାପୁଣାତି, ତସ୍ସ ସା ପରିଯତ୍ତି ଅଲଗଦ୍ଦପରିଯତ୍ତି ନାମ। ଏୱଂ ପରିଯାପୁଣନତୋ ହି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଅପରିଯାପୁଣିତ୍ୱା ନିଦ୍ଦୋକ୍କମନଂ ୱରତର''ନ୍ତି (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨୩୯)।

ନନୁ ଚ ଅଲଗଦ୍ଦଗ୍ଗହଣୂପମା ପରିଯତ୍ତି ''ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଞ୍ଚ ସତି ସୁଗ୍ଗହିତାପି ପରିଯତ୍ତି ''ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା''ତି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତି ତତ୍ରାପି ଅଲଗଦ୍ଦଗ୍ଗହଣସ୍ସ ଉପମାଭାୱେନ ପାଳିଯଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ସେଯ୍ୟଥାପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁରିସୋ ଅଲଗଦ୍ଦତ୍ଥିକୋ ଅଲଗଦ୍ଦଗୱେସୀ ଅଲଗଦ୍ଦପରିଯେସନଂ ଚରମାନୋ, ସୋ ପସ୍ସେଯ୍ୟ ମହନ୍ତଂ ଅଲଗଦ୍ଦଂ, ତମେନଂ

ଅଜପଦେନ ଦଣ୍ଡେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗଣ୍ହେୟ୍ୟ , ଅଜପଦେନ ଦଣ୍ଡେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗହିତ୍ୱା ଗୀୱାଯ ସୁଗ୍ଗହିତଂ ଗଣ୍ହେୟ୍ୟ। କିଞ୍ଚାପି ସୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଲଗଦ୍ଦୋ ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ହତ୍ଥଂ ୱା ବାହଂ ୱା ଅଞ୍ଞତରଂ ୱା ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗଂ ଭୋଗେହି ପଲିୱେଠେୟ୍ୟ । ଅଥ ଖୋ ସୋ ନେୱ ତତୋନିଦାନଂ ମରଣଂ ୱା ନିଗଚ୍ଛେୟ୍ୟ ମରଣମତ୍ତଂ ୱା ଦୁକ୍ଖଂ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ, ସୁଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଲଗଦ୍ଦସ୍ସ। ଏୱମେୱ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଇଧେକଚ୍ଚେ କୁଲପୁତ୍ତା ଧମ୍ମଂ ପରିଯାପୁଣନ୍ତି ସୁତ୍ତଂ ଗେୟ୍ୟ''ନ୍ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୨୩୯)।

ତସ୍ମା ଇଧ ଦୁଗ୍ଗହିତା ଏୱ ପରିଯତ୍ତି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମାତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ କୁତୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଯେନ ଦୁଗ୍ଗହିତା ଉପାରମ୍ଭାଦିହେତୁ ପରିଯାପୁଟା ''ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା''ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଇଦଂ ପନ ପାରିସେସଞାଯେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥା ହି ନିସ୍ସରଣତ୍ଥଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତୀନଂ ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା ପାରିସେସତୋ ଅଲଗଦ୍ଦସ୍ସ ଦୁଗ୍ଗହଣୂପମାଯେୱ ପରିଯତ୍ତି ''ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା''ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଅଲଗଦ୍ଦସ୍ସ ସୁଗ୍ଗହଣୂପମା ହି ପରିଯତ୍ତି ନିସ୍ସରଣତ୍ଥା ୱା ହୋତି, ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତି ୱା। ତସ୍ମା ସୁୱୁତ୍ତମେତଂ ''ଦୁଗ୍ଗହିତା…ପେ… ପରିଯତ୍ତୀ''ତି। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ପାଠଇଯା ସାଧେନ୍ତୋ ''ଯଂ ସନ୍ଧାଯା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯନ୍ତି ଯଂ ପରିଯତ୍ତିଦୁଗ୍ଗହଣଂ। ମଜ୍ଝିମନିକାଯେ ମୂଲପଣ୍ଣାସକେ ଅଲଗଦ୍ଦସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧।୨୩୯) ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଲଗଦ୍ଦତ୍ଥିକୋତି ଆସୀୱିସେନ, ଆସୀୱିସଂ ୱା ଅତ୍ଥିକୋ, ଅଲଗଦ୍ଦଂ ଗୱେସତି ପରିଯେସତି ସୀଲେନାତି ଅଲଗଦ୍ଦଗୱେସୀ। ଅଲଗଦ୍ଦପରିଯେସନଂ ଚରମାନୋତି ଆସୀୱିସପରିଯେସନତ୍ଥଂ ଚରମାନୋ। ତଦତ୍ଥେ ହେତଂ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ, ଉପଯୋଗୱଚନଂ ୱା, ଅଲଗଦ୍ଦପରିଯେସନଟ୍ଠାନଂ ୱା ଚରମାନୋ। ଅଲଗଦ୍ଦଂ ପରିଯେସନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ହି ଅଲଗଦ୍ଦପରିଯେସନଂ। ତମେନନ୍ତି ତଂ ଅଲଗଦ୍ଦଂ। ଭୋଗେତି ସରୀରେ। ''ଭୋଗୋ ତୁ ଫଣିନୋ ତନୂ''ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଭୁଜୀଯତି କୁଟିଲଂ କରୀଯତୀତି ଭୋଗୋ। ତସ୍ସାତି ପୁରିସସ୍ସ। ହତ୍ଥେ ୱା ବାହାଯ ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ମଣିବନ୍ଧତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଅଗ୍ଗନଖା ହତ୍ଥୋ। ସଦ୍ଧିଂ ଅଗ୍ଗବାହାଯ ଅୱସେସା ବାହା, କଚ୍ଚିତି ପନ କପ୍ପରତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଅଗ୍ଗନଖା ''ହତ୍ଥୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ ବାହାଯ ୱିସୁଂ ଅନାଗତତ୍ତା। ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ହତ୍ଥଞ୍ଚ ବାହଞ୍ଚ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସଂ ସରୀରଂ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗଂ। ତତୋନିଦାନନ୍ତି ତନ୍ନିଦାନଂ, ତଂକାରଣାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ହତ୍ଥାଦୀସୁ ଡଂସନଂ ନିଦାନଂ କାରଣଂ ଏତସ୍ସାତି ''ତନ୍ନିଦାନ''ନ୍ତି ହି ୱତ୍ତବ୍ବେ ''ତତୋନିଦାନ''ନ୍ତି ପୁରିମପଦେ ପଚ୍ଚତ୍ତତ୍ଥେ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ କତ୍ୱା, ତସ୍ସ ଚ ଲୋପମକତ୍ୱା ନିଦ୍ଦେସୋ, ହେତ୍ୱତ୍ଥେ ଚ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ। କାରଣତ୍ଥେ ନିପାତପଦମେତନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଅପିଚ ''ତତୋନିଦାନ''ନ୍ତି ଏତଂ ''ମରଣଂ ୱା ମରଣମତ୍ତଂ ୱା ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱିସେସନଂ। ତଂକିସ୍ସ ହେତୂତି ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ହତ୍ଥାଦୀସୁ ଡଂସନଂ, ତନ୍ନିଦାନଞ୍ଚ ମରଣାଦିଉପଗମନଂ , ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ କେନ କାରଣେନାତି ଚେ? ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ଅଲଗଦ୍ଦସ୍ସ ଦୁଗ୍ଗହିତତ୍ତା।

ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ। ମୋଘପୁରିସାତି ଗୁଣସାରରହିତତାଯ ତୁଚ୍ଛପୁରିସା। ଧମ୍ମନ୍ତି ପାଠଇଧମ୍ମଂ। ପରିଯାପୁଣନ୍ତୀତି ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି, ସଜ୍ଝାଯନ୍ତି ଚେୱ ୱାଚୁଗ୍ଗତଂ କରୋନ୍ତା ଧାରେନ୍ତି ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ''ଧମ୍ମ''ନ୍ତି ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତମେୱ ସରୂପେନ ଦସ୍ସେତି ''ସୁତ୍ତ''ନ୍ତିଆଦିନା। ନ ହି ସୁତ୍ତାଦିନୱଙ୍ଗତୋ ଅଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୋ ନାମ ଅତ୍ଥି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ତେସଂ ଧମ୍ମାନ''ନ୍ତି। ଅତ୍ଥନ୍ତି ତେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀନିଦ୍ଦେସୋ ଏସୋ, ଅତ୍ଥନ୍ତି ଚ ଯଥାଭୂତଂ ଭାସିତତ୍ଥଂ, ପଯୋଜନତ୍ଥଞ୍ଚ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ, ଏକସେସନଯେନ ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଯଞ୍ହି ପଦଂ ସୁତିସାମଞ୍ଞେନ ଅନେକଧା ଅତ୍ଥଂ ଦୀପେତି, ତଂ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ, ଏକସେସନଯେନ ୱାତି ସଦ୍ଦତ୍ଥ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ଉପପରିକ୍ଖନ୍ତୀତି ନ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ନ ୱିଚାରେନ୍ତି। ଇକ୍ଖସଦ୍ଦସ୍ସ ହି ଦସ୍ସନଙ୍କେସୁ ଇଧ ଦସ୍ସନମେୱ ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ଚ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନଚକ୍ଖୁଲୋଚନେସୁ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନମେୱ, ତଞ୍ଚ ୱିଚାରଣା ପରିଯାଦାନୱସେନ ଦୁବ୍ବିଧେସୁ ୱିଚାରଣାଯେୱ, ସା ଚ ୱୀମଂସାଯେୱ, ନ ୱିଚାରୋ, ୱୀମଂସା ଚ ନାମେସା ଭାସିତତ୍ଥୱୀମଂସା, ପଯୋଜନତ୍ଥୱୀମଂସା ଚାତି ଇଧ ଦୁବ୍ବିଧାୱ ଅଧିପ୍ପେତା, ତାସୁ ''ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ସୀଲଂ କଥିତଂ, ଇମସ୍ମିଂ ସମାଧି, ଇମସ୍ମିଂ ପଞ୍ଞା, ମଯଞ୍ଚ ତଂ ପୂରେସ୍ସାମା''ତି ଏୱଂ ଭାସିତତ୍ଥୱୀମଂସଞ୍ଚେୱ ''ସୀଲଂ ସମାଧିସ୍ସ କାରଣଂ, ସମାଧି ୱିପସ୍ସନାଯା''ତିଆଦିନା ପଯୋଜନତ୍ଥୱୀମଂସଞ୍ଚ ନ କରୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁପପରିକ୍ଖତନ୍ତି ଅନୁପପରିକ୍ଖନ୍ତାନଂ ତେସଂ ମୋଘପୁରିସାନଂ। ନ ନିଜ୍ଝାନଂକ୍ଖମନ୍ତୀତି ନିଜ୍ଝାନଂ ନିସ୍ସେସେନ ପେକ୍ଖନଂ ପଞ୍ଞଂ ନ ଖମନ୍ତି। ଝେ-ସଦ୍ଦୋ ହି ଇଧ ପେକ୍ଖନେଯେୱ, ନ ଚିନ୍ତନଝାପନେସୁ, ତଞ୍ଚ ଞାଣପେକ୍ଖନମେୱ, ନ ଚକ୍ଖୁପେକ୍ଖନଂ, ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନମେୱ ୱା, ନ ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଂ, ତସ୍ମା ପଞ୍ଞାଯ ଦିସ୍ୱା ରୋଚେତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନିସ୍ସେସେନ ଝାଯତେ ପେକ୍ଖତେତି ହି ନିଜ୍ଝାନଂ। ସନ୍ଧିୱସେନ ଅନୁସ୍ସାରଲୋପୋ ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖମନ୍ତୀତି, ''ନିଜ୍ଝାନଂ ଖମନ୍ତୀ''ତିପି ପାଠୋ, ତେନ ଇମମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି ''ତେସଂ ପଞ୍ଞାଯ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅନୁପପରିକ୍ଖନତୋ ତେ ଧମ୍ମା ନ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି, ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ସୀଲଂ, ସମାଧି, ୱିପସ୍ସନା, ମଗ୍ଗୋ, ଫଲଂ, ୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତନ୍ତି ଏୱଂ ଜାନିତୁଂ ନ ସକ୍କା ହୋନ୍ତୀ''ତି।

ଉପାରମ୍ଭାନିସଂସା ଚେୱାତି ପରେସଂ ୱାଦେ ଦୋସାରୋପନାନିସଂସା ଚ ହୁତ୍ୱା। ଭୁସୋ ଆରମ୍ଭନଞ୍ହି ପରେସଂ ୱାଦେ ଦୋସାରୋପନଂ ଉପାରମ୍ଭୋ, ପରିଯତ୍ତିଂ ନିସ୍ସାଯ ପରୱମ୍ଭନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଥା ହେସ ''ପରୱଜ୍ଜାନୁପନଯନଲକ୍ଖଣୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଇତି ୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖାନିସଂସା ଚାତି ଇତି ଏୱଂ ଏତାଯ ପରିଯତ୍ତିଯା ୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖାନିସଂସା ଅତ୍ତନୋ ଉପରି ପରେହି ଆରୋପିତସ୍ସ ୱାଦସ୍ସ ନିଗ୍ଗହସ୍ସ ଅତ୍ତତୋ, ସକୱାଦତୋ ୱା

ପମୋକ୍ଖପଯୋଜନା ଚ ହୁତ୍ଵା। ଇତି ସଦ୍ଦୋ ଇଦମତ୍ଥେ, ତେନ ''ପରିଯାପୁଣନ୍ତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ପରିଯାପୁଣନଂ ପରାମସତି। ଵଦନ୍ତି ନିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ଏତେନାତି ଵାଦୋ, ଦୋସୋ, ପମୁଚ୍ଚନଂ, ପମୁଚ୍ଚାପନଂ ଵା ପମୋକ୍ଖୋ, ଅତ୍ତନୋ ଉପରି ଆରୋପିତସ୍ସ ପମୋକ୍ଖୋ ଆନିସଂସୋ ଯେସଂ ତଥା। ଆରୋପିତଵାଦୋ ହି ''ଵାଦୋ''ତି ଵୁତ୍ତୋ ଯଥା ''ଦେଵେନ ଦତ୍ତୋ ଦତ୍ତୋ''ତି। ଵାଦୋତି ଵା ଉପଵାଦୋନିନ୍ଦା ଯଥାଵୁତ୍ତନଯେନେଵ ସମାସୋ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – ପରେହି ସକଵାଦେ ଦୋସେ ଆରୋପିତେ, ନିନ୍ଦାଯ ଵା ଆରୋପିତାଯ ତଂ ଦୋସଂ, ନିନ୍ଦଂ ଵା ଏଵଞ୍ଚ ଏଵଞ୍ଚ ମୋଚେସ୍ସାମାତି ଇମିନା ଚ କାରଣେନ ପରିଯାପୁଣନ୍ତୀତି। ଅଥ ଵା ସୋ ସୋ ଵାଦୋ ଇତି ଵାଦୋ ଇତି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସହ ଵିଚ୍ଛାଯ ତ-ସଦ୍ଦତ୍ଥେ ପଵତ୍ତତ୍ତା। ଇତିଵାଦସ ପମୋକ୍ଖୋ ଯଥାଵୁତ୍ତନଯେନ, ସୋ ଆନିସଂସୋ ଯେସଂ ତଥା, ତଂ ତଂ ଵାଦପମୋଚନାନିସଂସା ହୁତ୍ଵାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ସ ଚତ୍ଥାଯାତି ଯସ୍ସ ଚ ସୀଲାଦିପୂରଣସ୍ସ, ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନଭୂତସ୍ସ ଵା ଅନୁପାଦାଵିମୋକ୍ଖସ୍ସ ଅତ୍ଥାଯ। ଅଭେଦେପି ଭେଦଵୋହାରୋ ଏସୋ ଯଥା ''ପଟିମାଯ ସରୀର''ନ୍ତି, ଭେଦ୍ଵଭେଦକଂ ଵା ଏତଂ ଯଥା ''କଥିନସ୍ସତ୍ଥାଯ ଆଭତଂ ଦୁସ୍ସ''ନ୍ତି। ''ତଞ୍ଚସ୍ସ ଅତ୍ଥ''ନ୍ତି ହି ଵୁତ୍ତଂ। ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଅଵଧାରଣେ, ତେନ ତଦତ୍ଥାଯ ଏଵ ପରିଯାପୁଣନଂ ସମ୍ଭଵତି, ନାଞ୍ଞତ୍ଥାଯାତି ଵିନିଚ୍ଛିନୋତି। ଧମ୍ମଂ ପରିଯାପୁଣନ୍ତୀତି ହି ଜାତିଆଚାରଵସେନ ଦୁଵିଧାପି କୁଲପୁତ୍ତା ଞାଯେନ ଧମ୍ମଂ ପରିଯାପୁଣନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଞ୍ଚସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ନାନୁଭୋନ୍ତୀତି ଅସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସୀଲାଦିପୂରଣସଙ୍ଖାତଂ, ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନଭୂତଂ ଵା ଅନୁପାଦାଵିମୋକ୍ଖସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ଥଂ ଏତେ ଦୁଗ୍ଗହିତଗାହିନୋ ନାନୁଭୋନ୍ତି ନ ଵିନ୍ଦନ୍ତିଯେଵ।

ଅପରୋ ନଯୋ – ଯସ୍ସ ଉପାରମ୍ଭସ୍ସ, ଇତିଵାଦପ୍ପମୋକ୍ଖସ୍ସ ଵା ଅତ୍ଥାଯ ଯେ ମୋଘପୁରିସା ଧମ୍ମଂ ପରିଯାପୁଣନ୍ତି, ତେ ପରେହି ''ଅଯମତ୍ଥୋ ନ ହୋତୀ''ତି ଵୁତ୍ତେ ଦୁଗ୍ଗହିତତ୍ତାଯେଵ ''ତଦତ୍ଥୋଵ ହୋତୀ''ତି ପଟିପାଦନକ୍ଖମା ନ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ପରସ୍ସ ଵାଦେ ଉପାରମ୍ଭଂ ଆରୋପେତୁଂ ଅତ୍ତନୋ ଵାଦଂ ପମୋଚେତୁଞ୍ଚ ଅସକ୍କୋନ୍ତାପି ତଂ ଅତ୍ଥଂ ନାନୁଭୋନ୍ତି ଚ ନ ଵିନ୍ଦନ୍ତିଯେଵାତି ଏଵମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଇଧାପି ହି ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଅଵଧାରଣତ୍ଥୋଵ। ''ତେସ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ତେସଂ ତେ ଧମ୍ମା ଦୁଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଉପାରମ୍ଭମାନଦବ୍ବମକ୍ଖପଲାସାଦିହେତୁଭାଵେନ ଦୀଘରତ୍ତଂ ଅହିତାଯ ଦୁକ୍ଖାଯ ସଂଵତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁଗ୍ଗହିତାତି ହି ହେତୁଗବ୍ଭଵଚନଂ। ତେନାହ ''ଦୁଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଭିକ୍ଖଵେ, ଧମ୍ମାନ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୨୩୮)। ଏତ୍ଥ ଚ କାରଣେ ଫଲଵୋହାରଵସେନ ''ତେ ଧମ୍ମା ଅହିତାଯ ଦୁକ୍ଖାଯ ସଂଵତ୍ତନ୍ତୀ'ତି ଵୁତ୍ତଂ ଯଥା ''ଘତମାଯୁ, ଦଧି ବଲ''ନ୍ତି। ତଥା ହି କିଞ୍ଚାପି ନ ତେ ଧମ୍ମା ଅହିତାଯ ଦୁକ୍ଖାଯ ସଂଵତ୍ତନ୍ତି, ତଥାପି ଵୁତ୍ତନଯେନ ପରିଯାପୁଣନ୍ତାନଂ ସଜ୍ଝାଯନକାଲେ, ଵିଵାଦକାଲେ ଚ ତମ୍ମୂଲକାନଂ ଉପାରମ୍ଭାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ଅକୁସଲାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିସମ୍ଭଵତୋ ''ତେ...ପେ... ସଂଵତ୍ତନ୍ତୀ''ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୂତି ଏତ୍ଥ ନ୍ତି ଯଥାଵୁତ୍ତସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଅନନୁଭଵନଂ, ତେସଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଅହିତାଯ ଦୁକ୍ଖାଯ ସଂଵତ୍ତନଂ ପରାମସତି। କିସ୍ସାତି ସାମିଵଚନଂ ହେତ୍ଵତ୍ଥେ, ତଥା ହେତୂତି ପଚ୍ଚତ୍ତଵଚନଞ୍ଚ।

ଯାପନାତି ଏତ୍ଥ କିରିଯା ପାଠଇଵସେନ ଵୁତ୍ତନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ କିରିଯାପକ୍ଖେ ଯା ସୁଗ୍ଗହିତାତି ଅଭେଦେପି ଭେଦଵୋହାରୋ ''ଚାରିକଂ ପକ୍କମତି, ଚାରିକଂ ଚରମାନୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୫୪, ୩୦୦) ଵିଯ। ତଦେଵତ୍ଥଂ ଵିଵରତି ''ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀ''ତିଆଦିନା, ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ସମାଧିଵିପସ୍ସନାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ। ଯୋ ହି ବୁଦ୍ଧଵଚନଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ଵା ସୀଲସ୍ସ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ସୀଲଂ ପୂରେତ୍ଵା, ସମାଧିନୋ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ସମାଧିଂ ଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହାପେତ୍ଵା, ଵିପସ୍ସନାଯ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ଵିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ଵା, ମଗ୍ଗଫଲାନଂ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ''ମଗ୍ଗଂ ଭାଵେସ୍ସାମି, ଫଲଂ ସଚ୍ଛିକରିସ୍ସାମୀ''ତି ଉଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ତସ୍ସେଵ ସା ପରିଯତ୍ତି ନିସ୍ସରଣତ୍ଥା ନାମ ହୋତି। ଯନ୍ତି ଯଂ ପରିଯତ୍ତିସୁଗ୍ଗହଣଂ। ଵୁତ୍ତଂ ଅଲଗଦ୍ଦସୁତ୍ତେ। ଦୀଘରତ୍ତଂ ହିତାଯ ସୁଖାଯ ସଂଵତ୍ତନ୍ତୀତି ସୀଲାଦୀନଂ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ସୀଲାଦୀନି ପୂରେନ୍ତାନମ୍ପି ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ଵା ପରିସମଜ୍ଝେ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତ୍ଵା ଧମ୍ମଦେସନାଯ ପସନ୍ନେହି ଉପନୀତେ ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚଯେ ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତାନମ୍ପି ପରେସଂ ଵାଦେ ସହଧମ୍ମେନ ଉପାରମ୍ଭଂ ଆରୋପେନ୍ତାନମ୍ପି ସକଵାଦତୋ ପରେହି ଆରୋପିତଦୋସଂ ପରିହରନ୍ତାନମ୍ପି ଦୀଘରତ୍ତଂ ହିତାଯ ସୁଖାଯ ସଂଵତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ହି ନ କେଵଲଂ ସୁଗ୍ଗହିତପରିଯତ୍ତିଂ ନିସ୍ସାଯ ମଗ୍ଗଭାଵନାଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯାଦୀନିଯେଵ, ଅପି ତୁ ପରଵାଦନିଗ୍ଗହସକଵାଦପତିଟ୍ଠାପନାନିପି ଇଜ୍ଝନ୍ତି। ତଥା ଚ ଵୁତ୍ତଂ ପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତାଦୀସୁ ''ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପରପ୍ପଵାଦଂ ସହଧମ୍ମେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗହେତ୍ଵା ସପ୍ପାଟିହାରିଯଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସ୍ସନ୍ତୀ''ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୬୮)।

ଯଂପନାତି ଏତ୍ଥାପି ଵୁତ୍ତନଯେନ ଦୁଵିଧେନ ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖପରିଜାନେନ ପରିଞ୍ଞାତକ୍ଖନ୍ଧୋ। ସମୁଦଯପ୍ପହାନେନ ପହୀନକିଲେସୋ। ପଟିଵିଦ୍ଧାରହତ୍ତଫଲତାଯ ପଟିଵିଦ୍ଧାକୁପ୍ପୋ।ଅକୁପ୍ପନ୍ତି ଚ ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସେତଂ ନାମ। ସତିପି ହି ଚତୁନ୍ନଂ ମଗ୍ଗାନଂ, ଚତୁନ୍ନଞ୍ଚ ଫଲାନଂ ଅଵିନସ୍ସନଭାଵେ ସତ୍ତନ୍ନଂ ସେକ୍ଖାନଂ ସକସକନାମପରିଚ୍ଚାଗେନ ଉପରୂପରି ନାମନ୍ତରପ୍ପତ୍ତିତୋ ତେସଂ ମଗ୍ଗଫଲାତି ''ଅକୁପ୍ପାନି''ତି ନ ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅରହା ପନ ସବ୍ବଦାପି ଅରହାଯେଵ ନାମାତି ତସ୍ସେଵ ଫଲଂ ପୁଗ୍ଗଲନାମଵସେନ ''ଅକୁପ୍ପ''ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ, ଇମିନା ଚ ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ''ଖୀଣାସଵସ୍ସେଵ ପରିଯତ୍ତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତି ନାମା''ତି। ତସ୍ସ ହି ଅପରିଞ୍ଞାତଂ, ଅପ୍ପହୀନଂ ଅଭାଵିତଂ, ଅସଚ୍ଛିକତଂ ଵା ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ସୋ ବୁଦ୍ଧଵଚନଂ ପରିଯାପୁଣନ୍ତୋପି ତନ୍ତିଧାରକୋ ପଵେଣୀପାଲକୋ ଵଂସାନୁରକ୍ଖକୋଵ ହୁତ୍ଵା ପରିଯାପୁଣାତି, ତେନେଵାହ ''ପଵେଣୀପାଲନତ୍ଥାଯା''ତିଆଦି। ପଵେଣୀ ଚେତ୍ଥ ଧମ୍ମସନ୍ତତି ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଵିଚ୍ଛେଦେନ ପଵତ୍ତି। ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଵଂସୋତି ଚ ଯଥାଵୁତ୍ତପଵେଣୀଯେଵ।

ନନୁ ଚ ଯଦି ପଵେଣୀପାଲନତ୍ଥାଯ ବୁଦ୍ଧଵଚନସ୍ସ ପରିଯାପୁଣନଂ ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତି, ଅଥ କସ୍ମା ''ଖୀଣାସଵୋ''ତି ଵିସେସେତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ। ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସାପି ଅଯଂ ନଯୋ ଲବ୍ଭତି। ତଥା ହି ଏକଚ୍ଚୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଭିକ୍ଖୁ ଛାତକଭଯାଦିନା ଗନ୍ଥଧୁରେସୁ ଏକସ୍ମିଂ ଠାନେ ଓସିତୁମସକ୍କୋନ୍ତେସୁ ସଯଂ ଭିକ୍ଖାଚାରେନ ଅତିକିଲମମାନୋ ''ଅତିମଧୁରଂ ବୁଦ୍ଧଵଚନଂ ମା ନସ୍ସତୁ, ତନ୍ତିଂ ଧାରେସ୍ସାମି, ଵଂସଂ ଠପେସ୍ସାମି, ପଵେଣିଂ ପାଲେସ୍ସାମୀ''ତି ପରିଯାପୁଣାତି। ତସ୍ମା ତସ୍ସାପି ପରିଯତ୍ତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତି ନାମ କସ୍ମା ନ ହୋତୀତି? ଵୁଚ୍ଚତେ – ଏଵଂ ସନ୍ତେପି ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ପରିଯତ୍ତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତି ନାମ ନ ହୋତି। କିଞ୍ଚାପି ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ''ପଵେଣିଂ ପାଲେସ୍ସାମୀ''ତି ଅଜ୍ଝାସଯେନ ପରିଯାପୁଣାତି, ଅତ୍ତନୋ ପନ ଭଵକନ୍ତାରତୋ ଅଵିତିଣ୍ଣତ୍ତା ତସ୍ସ ସା ପରିଯତ୍ତି ନିସ୍ସରଣତ୍ଥାଯେଵ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ପରିଯତ୍ତି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା ଵା ହୋତି, ନିସ୍ସରଣତ୍ଥା ଵା। ସତ୍ତନ୍ନଂ ସେକ୍ଖାନଂ ନିସ୍ସରଣତ୍ଥାଵ। ଖୀଣାସଵାନଂ ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତିଯେଵାତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଖୀଣାସଵୋ ହି ଭଣ୍ଡାଗାରିକ ସଦିସତ୍ତା ''ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ''ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଯଥା ହି ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ ଅଲଙ୍କାରଭଣ୍ଡଂ ପଟିସାମେତ୍ଵା ପସାଧନକାଲେ ତଦୁପିଯଂ ଅଲଙ୍କାରଭଣ୍ଡଂ ରଞ୍ଞୋ ଉପନାମେତ୍ଵା ତଂ ଅଲଙ୍କରୋତି, ଏଵଂ ଖୀଣାସଵୋପି ଧମ୍ମରତନଭଣ୍ଡଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତ୍ଵା ମୋକ୍ଖାଧିଗମାଯ ଭବ୍ବରୂପେ ସହେତୁକେ ସତ୍ତେ ପସ୍ସିତ୍ଵା ତଦନୁରୂପଂ ଧମ୍ମଦେସନଂ ଵଡ୍ଢେତ୍ଵା ମଗ୍ଗଙ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାଦିସଙ୍ଖାତେନ ଲୋକୁତ୍ତରେନ ଅଲଙ୍କାରେନ ଅଲଙ୍କରୋତୀତି।

ଏଵଂ ତିସ୍ସୋ ପରିଯତ୍ତିଯୋ ଵିଭଜିତ୍ଵା ଇଦାନି ତୀସୁପି ପିଟକେସୁ ଯଥାରହଂ ସମ୍ପତ୍ତିଵିପତ୍ତିଯୋ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ଵା ଵିଭଜନ୍ତୋ ''ଵିନଯେ ପନା''ତିଆଦିମାହ। ''ସୀଲସମ୍ପଦଂ ନିସ୍ସାଯ ତିସ୍ସୋ ଵିଜ୍ଜା ପାପୁଣାତୀ''ତିଆଦୀସୁ ଯସ୍ମା ସୀଲଂ ଵିସୁଜ୍ଝମାନଂ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞବଲେନ, କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣବଲେନ ଚ ସଂକିଲେସମଲତୋ ଵିସୁଜ୍ଝତି, ପାରିପୂରିଞ୍ଚ ଗଚ୍ଛତି, ତସ୍ମା ସୀଲସମ୍ପଦା ସିଜ୍ଝମାନା ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପତ୍ତିଭାଵେନ ସତିବଲଂ, ଞାଣବଲଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତୀତି ତସ୍ସା ଵିଜ୍ଜତ୍ତଯୂପନିସ୍ସଯତା ଵେଦିତବ୍ବା ସଭାଗହେତୁସମ୍ପାଦନତୋ। ସତିବଲେନ ହି ପୁବ୍ବେନିଵାସଵିଜ୍ଜାସିଦ୍ଧି। ସମ୍ପଜଞ୍ଞବଲେନ ସବ୍ବକିଚ୍ଚେସୁ ସୁଦିଟ୍ଠକାରିତାପରିଚଯେନ ଚୁତୂପପାତଞାଣାନୁବଦ୍ଧାଯ ଦୁତିଯଵିଜ୍ଜାଯ ସିଦ୍ଧି। ଵୀତିକ୍କମାଭାଵେନ ସଂକିଲେସପ୍ପହାନସବ୍ଭାଵତୋ ଵିଵଟ୍ଟୂପନିସ୍ସଯତାଵସେନ ଅଜ୍ଝାସଯସୁଦ୍ଧିଯା ତତିଯଵିଜ୍ଜାସିଦ୍ଧି। ପୁରେତରସିଦ୍ଧାନଂ ସମାଧିପଞ୍ଞାନଂ ପାରିପୂରିଂ ଵିନା ସୀଲସ୍ସ ଆସଵକ୍ଖଯଞାଣୂପନିସ୍ସଯତା ସୁକ୍ଖଵିପସ୍ସକଖୀଣାସଵେହି ଦୀପେତବ୍ବା। ''ସମାହିତୋ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୫; ୫।୧୦୭୧; ନେତ୍ତି। ୪୦; ମି। ପ। ୧୪) ଵଚନତୋ ସମାଧିସମ୍ପଦା ଛଳଭିଞ୍ଞତାଯ ଉପନିସ୍ସଯୋ। ''ଯୋଗା ଵେ ଜାଯତେ ଭୂରୀ''ତି (ଧ। ପ। ୨୮୨) ଵଚନତୋ ପୁବ୍ବଯୋଗେନ ଗରୁଵାସଦେସଭାସାକୋସଲ୍ଲଉଗ୍ଗହଣପରିପୁଚ୍ଛାଦୀହି ଚ ପରିଭାଵିତା ପଞ୍ଞାସମ୍ପଦା ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପଭେଦସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ସୀଲସମ୍ପଦଂ ନିସ୍ସାଯା''ତି ଵୁତ୍ତତ୍ତା ଯସ୍ସ ସମାଧିଵିଜମ୍ଭନଭୂତା ଅନଵସେସା ଛ ଅଭିଞ୍ଞା ନ ଇଜ୍ଝନ୍ତି, ତସ୍ସ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦଵସେନ ନ ସମାଧିସମ୍ପଦା ଅତ୍ଥୀତି ସତିପି ଵିଜ୍ଜାନଂ ଅଭିଞ୍ଞେକଦେସଭାଵେ ସୀଲସମ୍ପଦାସମୁଦାଗତା ଏଵ ତିସ୍ସୋ ଵିଜ୍ଜା ଗହିତା, ଯଥା ଚ ପଞ୍ଞାସମ୍ପଦାସମୁଦାଗତା ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ମଗ୍ଗେନେଵ ଇଜ୍ଝନ୍ତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେଵ ତାସଂ ପଟିଲଦ୍ଧତ୍ତା। ଏଵଂ ସୀଲସମ୍ପଦାସମୁଦାଗତା ତିସ୍ସୋ ଵିଜ୍ଜା, ସମାଧିସମ୍ପଦାସମୁଦାଗତା ଚ ଛ ଅଭିଞ୍ଞା ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ମଗ୍ଗେନେଵ ଇଜ୍ଝନ୍ତୀତି ମଗ୍ଗାଧିଗମେନେଵ ତାସଂ ଅଧିଗମୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଂ, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚେକବୋଧିସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିସମଧିଗମସଦିସା ହି ଇମେସଂ ଅରିଯାନଂ ଇମେ ଵିସେସାଧିଗମାତି।

ତାସଂଯେଵାତି ଚ ଏତ୍ଥ ପଭେଦଵଚନତୋତି ଏତ୍ଥ ''ତାସଂଯେଵା''ତି ଅଵଧାରଣଂ ପାପୁଣିତବ୍ବାନଂ ଛଳଭିଞ୍ଞାଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ଵିନଯେ ପଭେଦଵଚନାଭାଵଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ। ଵେରଞ୍ଜକଣ୍ଡେ (ପାରା। ୧୨) ହି ତିସ୍ସୋ ଵିଜ୍ଜାଵ ଵିଭତ୍ତାତି। ଚସଦ୍ଦେନ ସମୁଚ୍ଚିନନଞ୍ଚ ତାସଂ ଏତ୍ଥ ଏକଦେସଵଚନଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ ଅଭିଞ୍ଞାପଟିସମ୍ଭିଦାନମ୍ପି ଏକଦେସାନଂ ତତ୍ଥ ଵୁତ୍ତତ୍ତା। ଦୁତିଯେ ''ତାସଂଯେଵା''ତି ଅଵଧାରଣଂ ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଅପେକ୍ଖିତ୍ଵା କତଂ, ନ ତିସ୍ସୋ ଵିଜ୍ଜା। ତା ହି ଛସୁ ଅଭିଞ୍ଞାସୁ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ସୁତ୍ତେ ଵିଭତ୍ତାଯେଵାତି। ଚ-ସଦ୍ଦେନ ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦାନମେକଦେସଵଚନଂ ସମୁଚ୍ଚିନୋତି। ତତିଯେ ''ତାସଞ୍ଚା''ତି ଚ-ସଦ୍ଦେନ ସେସାନମ୍ପି ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥିଭାଵଂ ଦୀପେତି। ଅଭିଧମ୍ମେ ହି ତିସ୍ସୋ ଵିଜ୍ଜା, ଛ ଅଭିଞ୍ଞା, ଚତସ୍ସୋ ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଵୁତ୍ତାଯେଵ। ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ପନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପଭେଦଵଚନାଭାଵଂ, ତତ୍ଥେଵ ଚ ସମ୍ମା ଵିଭତ୍ତଭାଵଂ ଦୀପେତୁକାମୋ ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତନଯେନ ଅଵଧାରଣମକତ୍ଵା ''ତତ୍ଥେଵା''ତି ପରିଵତ୍ତେତ୍ଵା ଅଵଧାରଣଂ ଠପେତି। ''ଅଭିଧମ୍ମେ ପନ ତିସ୍ସୋ ଵିଜ୍ଜା, ଛ ଅଭିଞ୍ଞା, ଚତସ୍ସୋ ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଅଞ୍ଞେ ଚ ସମ୍ମପ୍ପଧାନାଦଯୋ ଗୁଣଵିସେସା ଵିଭତ୍ତା। କିଞ୍ଚାପି ଵିଭତ୍ତା, ଵିସେସତୋ ପନ ପଞ୍ଞାଜାତିକତ୍ତା ଚତସ୍ସୋଵ ପଟିସମ୍ଭିଦା ପାପୁଣାତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ 'ତାସଞ୍ଚ ତତ୍ଥେଵା'ତି ଅଵଧାରଣଵିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ''ତି ଵଜିରବୁଦ୍ଧିତ୍ଥେରୋ। ''ଏଵ''ନ୍ତିଆଦି ନିଗମନଂ।

ସୁଖୋ ସମ୍ଫସ୍ସୋ ଏତେସନ୍ତି ସୁଖସମ୍ଫସ୍ସାନି, ଅନୁଞ୍ଞାତାନିଯେଵ ତାଦିସାନି ଅତ୍ଥରଣପାଵୁରଣାଦୀନି, ତେସଂ ଫସ୍ସସାମଞ୍ଞତୋ ସୁଖୋ ଵା ସମ୍ଫସ୍ସୋ ତଥା, ଅନୁଞ୍ଞାତୋ ସୋ ଯେସନ୍ତି ଅନୁଞ୍ଞାତସୁଖସମ୍ଫସ୍ସାନି, ତାଦିସାନି ଅତ୍ଥରଣପାଵୁରଣାଦୀନି ତେସଂ ଫସ୍ସେନ ସମାନତାଯ। ଉପାଦିନ୍ନକଫସ୍ସୋ ଇତ୍ଥିଫସ୍ସୋ, ମେଥୁନଧମ୍ମୋଯେଵ। ଵୁତ୍ତଂ ଅରିଟ୍ଠେନ ନାମ ଗଦ୍ଧବାଧିପୁବ୍ବେନ ଭିକ୍ଖୁନା (ମ। ନି। ୨୩୪; ପାଚି। ୪୧୭)। ସୋ ହି ବହୁସ୍ସୁତୋ ଧମ୍ମକଥିକୋ କମ୍ମକିଲେସଵିପାକଉପଵାଦଆଣାଵୀତିକ୍କମଵସେନ ପଞ୍ଚଵିଧେସୁ ଅନ୍ତରାଯିକେସୁ ଆଣାଵୀତିକ୍କମନ୍ତରାଯିକଂ ନ ଜାନାତି,

ସେସନ୍ତରାଯିକେଯେୱ ଜାନାତି, ତସ୍ମା ସୋ ରହୋଗତୋ ଏୱଂ ଚିନ୍ତେସି ''ଇମେ ଅଗାରିକା ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣେ ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତା ସୋତାପନ୍ନାପି ସକଦାଗାମିନୋପି ଅନାଗାମିନୋପି ହୋନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୂପି ମନାପିକାନି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟାନି ରୂପାନି ପସ୍ସନ୍ତି ...ପେ... କାଯୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟେ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେ ଫୁସନ୍ତି, ମୁଦୁକାନି ଅତ୍ଥରଣପାୱୁରଣାନି ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତି, ଏତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ୱଟ୍ଟତି, କସ୍ମା ଇତ୍ଥୀନଂଯେୱ ରୂପସଦ୍ଦଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବା ନ ୱଟ୍ଟନ୍ତି, ଏତେପି ୱଟ୍ଟନ୍ତିଯେୱା''ତି ଅନୱଜ୍ଜେନ ପଚ୍ଚଯପରିଭୋଗରସେନ ସାୱଜ୍ଜଂ କାମଗୁଣପରିଭୋଗରସଂ ସଂସନ୍ଦିତ୍ୱା ସଚ୍ଛନ୍ଦରାଗପରିଭୋଗଞ୍ଚ ନିଚ୍ଛନ୍ଦରାଗପରିଭୋଗଞ୍ଚ ଏକଂ କତ୍ୱା ଥୂଲ୍ଲୱାକେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅତିସୁଖୁମସୁତ୍ତଂ ଘଟେନ୍ତୋ ୱିଯ, ସାସପେନ ସଦ୍ଧିଂ ସିନେରୁନୋ ସଦିସତଂ ଉପସଂହରନ୍ତୋ ୱିଯ ଚ ପାପକଂ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ''କିଂ ଭଗୱତା ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ବନ୍ଧନ୍ତେନ ୱିଯ ମହତା ଉସ୍ସାହେନ ପଠମପାରାଜିକଂ ପଞ୍ଞତ୍ତଂ, ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ଦୋସୋ''ତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ପଟିୱିରୁଜ୍ଝନ୍ତୋ ୱେସାରଜ୍ଜଞାଣଂ ପଟିବାହନ୍ତୋ ଅରିଯମଗ୍ଗେ ଖାଣୁକଣ୍ଟକାଦୀନି ପକ୍ଖିପନ୍ତୋ ''ମେଥୁନଧମ୍ମେ ଦୋସୋ ନତ୍ଥୀ''ତି ଜିନଚକ୍କେ ପହାରମଦାସି, ତେନାହ ''ତଥାହ''ନ୍ତିଆଦି।

ଅନତିକ୍କମନଟ୍ଠେନ ଅନ୍ତରାଯେ ନିଯୁତ୍ତା, ଅନ୍ତରାଯଂ ୱା ଫଲଂ ଅରହନ୍ତି, ଅନ୍ତରାଯସ୍ସ ୱା କରଣସୀଲାତି ଅନ୍ତରାଯିକା, ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖାନଂ ଅନ୍ତରାଯକରାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେ ଚ କମ୍ମକିଲେସୱିପାକୋପୱାଦଆଣାୱୀତିକ୍କମୱସେନ ପଞ୍ଚୱିଧା। ୱିତ୍ଥାରୋ ଅରିଟ୍ଠସିକ୍ଖାପଦୱଣ୍ଣନାଦୀସୁ (ପାଚି। ଅଟ୍ଠ। ୪୧୭) ଗହେତବ୍ବୋ। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ପଦତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧୋ – ଯେ ଇମେ ଧମ୍ମା ଅନ୍ତରାଯିକା ଇତି ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତା ଦେସିତା ଚେୱ ପଞ୍ଞତ୍ତା ଚ, ତେ ଧମ୍ମେ ପଟିସେୱତୋ ପଟିସେୱନ୍ତସ୍ସ ଯଥା ଯେନ ପକାରେନ ତେ ଧମ୍ମା ଅନ୍ତରାଯାଯ ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖାନଂ ଅନ୍ତରାଯକରଣତ୍ଥଂ ନାଲଂ ସମତ୍ଥା ନ ହୋନ୍ତି, ତଥା ତେନ ପକାରେନ ଅହଂ ଭଗୱତା ଦେସିତଂ ଧମ୍ମଂ ଆଜାନାମୀତି। ତତୋ ଦୁସ୍ସୀଲଭାୱଂ ପାପୁଣାତୀତି ତତୋ ଅନୱଜ୍ଜସଞ୍ଞିଭାୱହେତୁତୋ ୱୀତିକ୍କମିତ୍ୱା ଦୁସ୍ସୀଲଭାୱଂ ପାପୁଣାତି।

ଚତ୍ତାରୋ...ପେ...ଆଦୀସୁତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ –

''ଚତ୍ତାରୋମେ ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁଗ୍ଗଲା ସନ୍ତୋ ସଂୱିଜ୍ଜମାନା ଲୋକସ୍ମିଂ। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ନୋ ପରହିତାଯ, ପରହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ନୋ ଅତ୍ତହିତାଯ, ନେୱତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ନୋ ପରହିତାଯ, ଅତ୍ତହିତାଯ ଚେୱ ପଟିପନ୍ନୋ ପରହିତାଯ ଚ...ପେ... ଇମେ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ...ପେ... ଲୋକସ୍ମି''ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୪।୯୬) –

ଏୱମାଦିନା ପୁଗ୍ଗଲଦେସନାପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଇଂ ନିଦସ୍ସେତି। ଅଧିପ୍ପାଯନ୍ତି ''ଅଯଂ ପୁଗ୍ଗଲଦେସନାୱୋହାରୱସେନ, ନ ପରମତ୍ଥତୋ''ତି ଏୱଂ ଭଗୱତୋ ଅଧିପ୍ପାଯଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି –

''ଦୁୱେ ସଚ୍ଚାନି ଅକ୍ଖାସି, ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ୱଦତଂ ୱରୋ;

ସମ୍ମୁତିଂ ପରମତ୍ଥଞ୍ଚ, ତତିଯଂ ନୂପଲବ୍ଭତି।

ସଙ୍କେତୱଚନଂ ସଚ୍ଚଂ, ଲୋକସମ୍ମୁତିକାରଣା;

ପରମତ୍ଥୱଚନଂ ସଚ୍ଚଂ, ଧମ୍ମାନଂ ଭୂତକାରଣା।

ତସ୍ମା ୱୋହାରକୁସଲସ୍ସ, ଲୋକନାଥସ୍ସ ସତ୍ଥୁନୋ;

ସମ୍ମୁତିଂ ୱୋହରନ୍ତସ୍ସ, ମୁସାୱାଦୋ ନ ଜାଯତୀ''ତି। (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୫୭; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୧୭୦; ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ। ୨୪);

ନ ହି ଲୋକସମ୍ମୁତିଂ ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ୱିଜହନ୍ତି, ଲୋକସମଞ୍ଞାଯ ଲୋକନିରୁତ୍ତିଯା ଲୋକାଭିଲାପେ ଠିତାଯେୱ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତି। ଅପିଚ ''ହିରୋତ୍ତପ୍ପଦୀପନତ୍ଥଂ, କମ୍ମସ୍ସକତାଦୀପନତ୍ଥ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୫୭; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୨୦୨; ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ। ୨୪; କଥା। ଅନୁଟୀ। ୧) ଏୱମାଦୀହିପି ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ଭଗୱା ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତୀ''ତି ଏୱଂ ଅଧିପ୍ପାଯମଜାନନ୍ତୋ। ଅଯମତ୍ଥୋ ଉପରି ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଦୁଗ୍ଗହିତଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ''ତଥାହଂ ଭଗୱତା ଧମ୍ମଂ ଦେସିତଂ ଆଜାନାମି, ଯଥା ତଦେୱିଦଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସନ୍ଧାୱତି ସଂସରତି ଅନଞ୍ଞ''ନ୍ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧। ୧୪୪) ଦୁଗ୍ଗହିତଂ କତ୍ୱା ଗଣ୍ହାତି, ୱିପରୀତଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦୁଗ୍ଗହିତନ୍ତି ହି ଭାୱନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋ କିରିଯାଯୱିସେସନଭାୱେନ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବତ୍ତା। ଅଯଞ୍ହି ଭାୱନପୁଂସକପଦସ୍ସ ପକତି, ଯଦିଦଂ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବତ୍ତା, ଭାୱପ୍ପଧାନତା,

ସକମ୍ମାକମ୍ମକିରିଯାନୁଯୋଗଂ ପଚ୍ଚତ୍ତୋପଯୋଗଓଚନତା ଚ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦୁଗ୍ଗହିତଂ କତ୍ୱା’’ତି। ଯନ୍ତି ଦୁଗ୍ଗହିତଗାହଂ। ମଜ୍ଝିମନିକାଯେ ମୂଲପଣ୍ଣାସକେ ମହାତଣ୍ହାସଙ୍ଖଯସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧।୧୪୪) ତଥାୱାଦୀନଂ ସାଧିନାମକଂ କେୱଟ୍ଟପୁତ୍ତଂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆରବ୍ଭ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ତନା ଦୁଗ୍ଗହିତେନ ଧମ୍ମେନାତି ପାଠସେସୋ, ମିଚ୍ଛାସଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଦୁଗ୍ଗହଣଂ ଦୁଗ୍ଗହିତଂ, ଅତ୍ତନାତି ଚ ସାମିଅତ୍ଥେ କରଣଓଚନଂ, ୱିଭତ୍ତିଯନ୍ତପତିରୂପକଂ ୱା ଅବ୍ୟଯପଦଂ, ତସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ଦୁଗ୍ଗହଣେନ ୱିପରୀତଗାହେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅବ୍ଭାଚିକ୍ଖତୀତି ଅବ୍ଭକ୍ଖାନଂ କରୋତି। ଅତ୍ତନୋ କୁସଲମୂଲାନି ଖନନ୍ତୋ ଅତ୍ତାନଂ ଖନତି ନାମ। ତତୋତି ଦୁଗ୍ଗହିତଭାୱହେତୁତୋ।

ଧମ୍ମଚିନ୍ତନ୍ତି ଧମ୍ମସଭାୱୱିଚାରଂ। ଅତିଧାୱନ୍ତୋତି ଠାତବ୍ବମରିଯାଦାଯଂ ଅଟ୍ଠତ୍ୱା ‘‘ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦମତ୍ତେନପି ଦାନଂ ହୋତି, ସଯମେୱ ଚିତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ସବ୍ବମ୍ପି ଚିତ୍ତଂ ସଭାୱଧମ୍ମାରମ୍ମଣମେୱ ହୋତୀ’’ତି ଚ ଏୱମାଦିନା ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ପୱତ୍ତଯମାନୋ। ଚିନ୍ତେତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟାନି , ଅନରହରୂପାନି ୱା ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନି ନାମ, ତାନି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନୀତି ତେସଂ ସଭାୱଦସ୍ସନଂ। ନଚିନ୍ତେତବ୍ବାନୀତି ତତ୍ଥ କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚଦସ୍ସନଂ। ‘‘ଯାନୀ’’ତିଆଦି ତସ୍ସ ହେତୁଦସ୍ସନଂ। ଯାନି ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ ଉମ୍ମାଦସ୍ସ ଚିତ୍ତକ୍ଖେପସ୍ସ, ୱିଘାତସ୍ସ ୱିହେସସ୍ସ ଚ ଭାଗୀ ଅସ୍ସ, ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନି ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନି, ଇମାନି ୱା ଚତ୍ତାରି ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନି ନାମ ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନି, ଯାନି ୱା…ପେ… ଅସ୍ସ, ତସ୍ମା ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନି ଅଚିନ୍ତେତବ୍ବଭୂତାନି ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନି ନାମାତି ଯୋଜନା। ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ପନ –

‘‘କତମାନି ଚତ୍ତାରି? ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭିକ୍ଖୱେ ବୁଦ୍ଧୱିସଯୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବୋ, ଯଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ ଉମ୍ମାଦସ୍ସ ୱିଘାତସ୍ସ ଭାଗୀ ଅସ୍ସ। ଝାଯିସ୍ସ ଭିକ୍ଖୱେ ଝାନୱିସଯୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ…ପେ… କମ୍ମୱିପାକୋ ଭିକ୍ଖୱେ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ…ପେ… ଲୋକଚିନ୍ତା ଭିକ୍ଖୱେ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟା…ପେ… ଇମାନି…ପେ… ଅସ୍ସା’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୭୭) –

ଚତୁରଙ୍ଗୁତ୍ତରେ ୱୁତ୍ତଂ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟସୁତ୍ତଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ସବ୍ବଂ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟଭାୱଦୀପକଂ ପାଠଇଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। କାମଂ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନି ଛ ଅସାଧାରଣଞ୍ଞାଣାଦୀନି, ତାନି ପନ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତସ୍ସ କୁସଲୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାୱତୋ ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନି, ଇମାନି ପନ ଏୱଂ ନ ହୋନ୍ତି ଅଫଲଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନି। ‘‘ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟ…ପେ… ପଭେଦ’’ନ୍ତି ଇମିନା ୱିପତ୍ତିଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତି। ‘‘କଥଂ? ପିଟକୱସେନା’’ତିଆଦିୱଚନସମ୍ବନ୍ଧନେନ ପୁବ୍ବାପରସମ୍ବନ୍ଧଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏୱଂ ନାନପ୍ପକାରତୋ’’ତିଆଦିମାହ। ପୁବ୍ବାପରସମ୍ବନ୍ଧୱିରହିତଞ୍ହି ୱଚନଂ ବ୍ୟାକୁଲଂ। ସୋତୂନଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୱିଞ୍ଞାପକଂ ନ ହୋତି, ପୁବ୍ବାପରଞ୍ଞୁନମେୱ ଚ ତଥାୱିଚାରିତୱଚନଂ ୱିସଯୋ। ଯଥାହ –

‘‘ପୁବ୍ବାପରଞ୍ଞୂ ଅତ୍ଥଞ୍ଞୂ, ନିରୁତ୍ତିପଦକୋୱିଦୋ;

ସୁଗ୍ଗହୀତଞ୍ଚ ଗଣ୍ହାତି, ଅତ୍ଥଞ୍ଚୋ’ ପପରିକ୍ଖତୀ’’ତି। (ଥେରଗା। ୧୦୩୧);

ତେସନ୍ତି ପିଟକାନଂ। ଏତନ୍ତି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ।

ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗମହାୱଗ୍ଗପାଥିକୱଗ୍ଗସଙ୍ଖାତେହି ତୀହି ୱଗ୍ଗେହି ସଙ୍ଗହୋ ଏତେସନ୍ତି ତିୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହାନି। ଗାଥାଯ ପନ ଯସ୍ସ ନିକାଯସ୍ସ ସୁତ୍ତଗଣନତୋ ଚତୁତ୍ତିଂସେୱ ସୁତ୍ତନ୍ତା। ୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହୱସେନ ତଯୋ ୱଗ୍ଗା ଅସ୍ସ ସଙ୍ଗହସ୍ସାତି ତିୱଗ୍ଗୋ ସଙ୍ଗହୋ। ପଠମୋ ଏସ ନିକାଯୋ ଦୀଘନିକାଯୋତି ଅନୁଲୋମିକୋ ଅପଚ୍ଚନୀକୋ, ଅତ୍ଥାନୁଲୋମନତୋ ଅତ୍ଥାନୁଲୋମନାମିକୋ ୱା, ଅନ୍ୱତ୍ଥନାମୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ‘‘ତିୱଗ୍ଗୋ ସଙ୍ଗହୋ’’ତି ଏତଂ ‘‘ଯସ୍ସା’’ତି ଅନ୍ତରିକେପି ସମାସୋଯେୱ ହୋତି, ନ ୱାକ୍ୟନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ‘‘ନୱଂ ପନ ଭିକ୍ଖୁନା ଚୀୱରଲାଭେନା’’ତି (ପାଚି। ୩୬୮) ଏତ୍ଥ ‘‘ନୱଂଚୀୱରଲାଭେନା’’ତି ପଦଂ ୱିଯ। ତଥା ହି ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି ‘‘ଅଲଦ୍ଧନ୍ତି ଲଭୋ, ଲଭୋ ଏୱ ଲାଭୋ। କିଂ ଅଲଦ୍ଧି? ଚୀୱରଂ। କୀଦିସଂ? ନୱଂ, ଇତି ‘ନୱଚୀୱରଲାଭେନା’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଅନୁନାସିକଲୋପଂ ଅକତ୍ୱା ‘ନୱଂଚୀୱରଲାଭେନା’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ପଟିଲଦ୍ଧନୱଚୀୱରେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ମଜ୍ଝେ ଠିତପଦଦ୍ୱଯେ ପନାତି ନିପାତୋ। ଭିକ୍ଖୁନାତି ଯେନ ଲଦ୍ଧଂ, ତସ୍ସ ନିଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି (ପାଚି। ଅଟ୍ଠ। ୩୬୮)। ଇଧାପି ସଦ୍ଦତୋ, ଅତ୍ଥତୋ ଚ ୱାକ୍ୟେ ଯୁତ୍ତିଯାଅଭାୱତୋ ସମାସୋଯେୱ ସମ୍ଭୱତି। ‘‘ତିୱଗ୍ଗୋ’’ତି ପଦଞ୍ହି ‘‘ସଙ୍ଗହୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ଯଦି କରଣଂ, ଏୱଂ ସତି କରଣୱଚନନ୍ତମେୱ ସିଯା। ଯଦି ଚ ପଦଦ୍ୱଯମେତଂ ତୁଲ୍ୟାଧିକରଣଂ, ତଥା ଚ ସତି ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗମେୱ ସିଯା ‘‘ତିଲୋକ’’ନ୍ତିଆଦିପଦଂ ୱିଯ। ତଥା ‘‘ତିୱଗ୍ଗୋ’’ତି ଏତସ୍ସ ‘‘ସଙ୍ଗହୋ’’ତି ପଦମନ୍ତରେନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାସମ୍ବନ୍ଧୋ ନ ସମ୍ଭୱତି, ତତ୍ଥ ଚ ତାଦିସେନ ୱାକ୍ୟେନ ସମ୍ବନ୍ଧନଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ସମାନେପି ପଦନ୍ତରନ୍ତରିକେ ସଦ୍ଦତ୍ଥାୱିରୋଧଭାୱୋଯେୱ ସମାସତାକାରଣନ୍ତି ସମାସୋ ଏୱ ଯୁତ୍ତୋ। ତଯୋ ୱଗ୍ଗା ଅସ୍ସ ସଙ୍ଗହସ୍ସାତି ହି ତିୱଗ୍ଗୋସଙ୍ଗହୋ ଅକାରସ୍ସ ଓକାରାଦେସଂ, ଓକାରାଗମଂ ୱା କତ୍ୱା ଯଥା ‘‘ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତୋ, ଅଚିରପକ୍କନ୍ତୋ, ମାସଜାତୋ’’ତିଆଦି, ଅସ୍ସ ସଙ୍ଗହସ୍ସାତି ଚ ସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ଅସ୍ସ ନିକାଯସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପରେ ପନ ‘‘ତଯୋ ୱଗ୍ଗା ଯସ୍ସାତି କତ୍ୱା ‘ସଙ୍ଗହୋ’ତି ପଦେନ ତୁଲ୍ୟାଧିକରଣମେୱ ସମ୍ଭୱତି, ସଙ୍ଗହୋତି ଚ ଗଣନା।

ଟୀକାଚରିଯେହି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ପନ 'ତଯୋ ୱଗ୍ଗା ଅସ୍ସ ସଙ୍ଗହସ୍ସା'ତି ପଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ତୁଲ୍ୟାଧିକରଣତାଯେୱ ଦସ୍ସିତା''ତି ୱଦନ୍ତି, ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ସଙ୍ଖ୍ୟାସଙ୍ଖେଯ୍ୟାନଂ ମିସ୍ସକତ୍ତା, ଅପାକଟତ୍ତା ଚ।

ଅତ୍ଥାନୁଲୋମିକତ୍ତଂ ୱିଭାୱେତୁମାହ ''କସ୍ମା''ତିଆଦି। ଗୁଣୋପଚାରେନ, ତଦ୍ଧିତୱସେନ ୱା ଦୀଘ-ସଦ୍ଦେନ ଦୀଘପ୍ପମାଣାନି ସୁତ୍ତାନିଯେୱ ଗହିତାନି , ନିକାଯସଦ୍ଦୋ ଚ ରୁଳ୍ହିୱସେନ ସମୂହନିୱାସତ୍ଥେସୁ ୱତ୍ତତୀତି ଦସ୍ସେତି ''ଦୀଘପ୍ପମାଣାନ''ନ୍ତିଆଦିନା। ସଙ୍କେତସିଦ୍ଧତ୍ତା ୱଚନୀଯୱାଚକାନଂ ପଯୋଗତୋ ତଦତ୍ଥେସୁ ତସ୍ସ ସଙ୍କେତସିଦ୍ଧତଂ ଞାପେନ୍ତୋ ''ନାହ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଏକନିକାଯମ୍ପୀତି ଏକସମୂହମ୍ପି। ଏୱଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଏୱଂ ୱିଚିତ୍ତଂ। ଯଥଯିଦନ୍ତି ଯଥା ଇମେ ତିରଚ୍ଛାନଗତା ପାଣା। ପୋଣିକା, ଚିକ୍ଖଲ୍ଲିକା ଚ ଖତ୍ତିଯା, ତେସଂ ନିୱାସୋ ''ପୋଣିକନିକାଯୋ ଚିକ୍ଖଲ୍ଲିକନିକାଯୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏତ୍ଥାତି ନିକାଯସଦ୍ଦସ୍ସ ସମୂହନିୱାସାନଂ ୱାଚକଭାୱେ। ସାଧକାନୀତି ଅଧିପ୍ପେତସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ସାଧନତୋ ଉଦାହରଣାନି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ''ସମାନୀତାନୀ''ତି ପାଠସେସେନ ଚେତସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସକ୍ଖୀନି ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ସାଧକାନି। ଯଞ୍ହି ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥଂ ସାଧେନ୍ତି , ତଂ ''ସକ୍ଖୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ତଥା ହି ମନୋରଥପୂରଣିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ପଞ୍ଚଗରୁଜାତକଂ (ଜା। ୧।୧।୧୩୨) ପନ ସକ୍ଖିଭାୱତ୍ଥାଯ ଆହରିତ୍ୱା କଥେତବ୍ବ''ନ୍ତି (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୫) ସାସନତୋତି ସାସନପଯୋଗତୋ, ସାସନେ ୱା। ଲୋକତୋତି ଲୋକିଯପଯୋଗତୋ, ଲୋକେ ୱା। ଇଦଂ ପନ ପିଟକତ୍ତଯେ ନ ୱିଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ପଠମମୁଦାହରଣଂ ସାସନତୋ ସାଧକୱଚନଂ, ଦୁତିଯଂ ଲୋକତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ମୂଲପରିଯାଯୱଗ୍ଗାଦିୱସେନ ପଞ୍ଚଦସୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହାନି। ଅଡ୍ଢେନ ଦୁତିଯଂ ଦିଯଡ୍ଢଂ, ତଦେୱ ସତଂ, ଏକସତଂ, ପଞ୍ଞାସ ଚ ସୁତ୍ତାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯତ୍ଥାତି ଯସ୍ମିଂ ନିକାଯେ। ପଞ୍ଚଦସୱଗ୍ଗପରିଗ୍ଗହୋତି ପଞ୍ଚଦସହି ୱଗ୍ଗେହି ପରିଗ୍ଗହିତୋ ସଙ୍ଗହିତୋ।

ସଂଯୁଜ୍ଜନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ସଂଯୁତ୍ତଂ, କେସଂ ସଂଯୁତ୍ତଂ? ସୁତ୍ତୱଗ୍ଗାନଂ। ଯଥା ହି ବ୍ୟଞ୍ଜନସମୁଦାଯେ ପଦଂ, ପଦସମୁଦାଯେ ଚ ୱାକ୍ୟଂ, ୱାକ୍ୟସମୁଦାଯେ ସୁତ୍ତଂ, ସୁତ୍ତସମୁଦାଯେ ୱଗ୍ଗୋତି ସମଞ୍ଞା, ଏୱଂ ୱଗ୍ଗସମୁଦାଯେ ସଂଯୁତ୍ତସମଞ୍ଞା। ଦେୱତାଯ ପୁଚ୍ଛିତେନ କଥିତସୁତ୍ତୱଗ୍ଗାଦୀନଂ ସଂଯୁତ୍ତତ୍ତା ଦେୱତାସଂଯୁତ୍ତାଦିଭାୱୋ (ସଂ। ନି। ୧।୧), ତେନାହ ''ଦେୱତାସଂଯୁତ୍ତାଦିୱସେନା''ତିଆଦି। ''ସୁତ୍ତନ୍ତାନଂ ସହସ୍ସାନି ସତ୍ତ ସୁତ୍ତସତାନି ଚା''ତି ପାଠେ ସୁତ୍ତନ୍ତାନଂ ସତ୍ତ ସହସ୍ସାନି, ସତ୍ତ ସୁତ୍ତସତାନି ଚାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ''ସତ୍ତ ସୁତ୍ତସହସ୍ସାନି, ସତ୍ତ ସୁତ୍ତସତାନି ଚା''ତିପି ପାଠୋ। ସଂଯୁତ୍ତସଙ୍ଗହୋତି ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ ଗଣନା।

ଏକେକେହି ଅଙ୍ଗେହି ଉପରୂପରି ଉତ୍ତରୋ ଅଧିକୋ ଏତ୍ଥାତି ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରୋତି ଆହ ''ଏକେକଅଙ୍ଗାତିରେକୱସେନା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ହି ଏକେକତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଏକାଦସ ଅଙ୍ଗାନି କଥିତାନି। ଅଙ୍ଗନ୍ତି ଚ ଧମ୍ମକୋଟ୍ଠାସୋ।

ପୁବ୍ବେତି ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକନିଦ୍ଦେସେ। ୱୁତ୍ତମେୱ ପକାରନ୍ତରେନ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଠପେତ୍ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ''ସକଲଂ ୱିନଯପିଟକ''ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱ ହି ଇମିନା ପକାରନ୍ତରେନ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ଅପିଚ ଯଥାୱୁତ୍ତତୋ ଅୱସିଟ୍ଠଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଭଗୱତା ଦିନ୍ନନଯେ ଠତ୍ୱା ଦେସିତଂ, ଭଗୱତା ଚ ଅନୁମୋଦିତଂ ନେତ୍ତିପେଟକୋପଦେସାଦିକଂ, ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଏତ୍ଥେୱ ପରିଯାପନ୍ନନ୍ତି ଅନୱସେସପରିଯାଦାନୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତିପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସିଦ୍ଧେପି ହି ସତି ଆରମ୍ଭୋ ଅତ୍ଥନ୍ତରୱିଞ୍ଞାପନାଯ ୱା ହୋତି, ନିଯମାଯ ୱାତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥା ''ଦୀଘପ୍ପମାଣାନ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ''ଖୁଦ୍ଦକପ୍ପମାଣାନ''ନ୍ତିଆଦିମୱତ୍ୱା ସରୂପସ୍ସେୱ କଥନଂ ୱିନଯାଭିଧମ୍ମାଦୀନଂ ଦୀଘପ୍ପମାଣାନମ୍ପି ତଦନ୍ତୋଗଧତାଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତେନ ଚ ୱିଞ୍ଞାଯତି ''ନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଖୁଦ୍ଦକପରିଯାପନ୍ନେସୁ ତସ୍ସ ଅନ୍ୱତ୍ଥସମଞ୍ଞତା, ଦୀଘନିକାଯାଦିସଭାୱୱିପରୀତଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ପନ କତ୍ଥଚି ତବ୍ବୋହାରତା''ତି। ତଦଞ୍ଞନ୍ତି ତେହି ଚତୂହି ନିକାଯେହି ଅଞ୍ଞଂ, ଅୱସେସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ନୱପ୍ପଭେଦନ୍ତି ଏତ୍ଥ କଥଂ ପନେତଂ ନୱପ୍ପଭେଦଂ ହୋତି। ତଥା ହି ନୱହି ଅଙ୍ଗେହି ୱୱତ୍ଥିତେହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରରହିତେହି ଭୱିତବ୍ବଂ, ତଥା ଚ ସତି ଅସୁତ୍ତସଭାୱାନେୱ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗାଦୀନି ସିଯୁଂ, ଅଥ ସୁତ୍ତସଭାୱାନେୱ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗାଦୀନି, ଏୱଂ ସତି ସୁତ୍ତନ୍ତି ୱିସୁଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗମେୱ ନ ସିଯା, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗଂ ସାସନନ୍ତି ଆପଜ୍ଜତି। ଅପିଚ ''ସଗାଥକଂ ସୁତ୍ତଂ ଗେଯ୍ୟଂ, ନିଗ୍ଗାଥକଂ ସୁତ୍ତଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ, ପାର। ଅଟ୍ଠ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥା) ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସୁତ୍ତଞ୍ଚ ନାମ ସଗାଥକଂ ୱା ସିଯା, ନିଗ୍ଗାଥକଂ ୱା, ତସ୍ମା ଅଙ୍ଗଦ୍ୱଯେନେୱ ତଦୁଭଯଂ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ତଦୁଭଯୱିନିମୁତ୍ତଂ ସୁତ୍ତଂ ଉଦାନାଦିୱିସେସସଞ୍ଞାରହିତଂ ନତ୍ଥି, ଯଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗଂ ସିଯା, ଅଥାପି କଥଞ୍ଚି ୱିସୁଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗଂ ସିଯା, ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀନଂ (ଖୁ। ପା। ୧; ସୁ। ନି। ୨୬୧) ସୁତ୍ତଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ନ ସିଯା ଗାଥାଭାୱତୋ ଧମ୍ମପଦାଦୀନଂ ୱିଯ। ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ୱା ସିଯା ସଗାଥକତ୍ତା ସଗାଥାୱଗ୍ଗସ୍ସ ୱିଯ। ତଥା ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ସଗାଥକପ୍ପଦେସାନନ୍ତି? ୱୁଚ୍ଚତେ –

ସୁତ୍ତନ୍ତି ସାମଞ୍ଞୱିଧି, ୱିସେସୱିଧଯୋ ପରେ;

ସନିମିତ୍ତା ନିରୁଳ୍ହତ୍ତା, ସହତାଞ୍ଞେନ ନାଞ୍ଞତୋ। (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥା);

ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଦୋସସ୍ସ, ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥାୱଗାହଣଂ;

ତସ୍ମା ଅସଙ୍କରଂଯେୱ, ନୱଙ୍ଗଂ ସତ୍ଥୁସାସନଂ। (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥା);

ସବ୍ବସ୍ସାପି ହି ବୁଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ସୁତ୍ତନ୍ତି ଅଯଂ ସାମଞ୍ଞୱିଧି। ତଥା ହି ''ଏତ୍ତକଂ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସୁତ୍ତାଗତଂ ସୁତ୍ତପରିଯାପନ୍ନଂ, (ପାଚି। ଅଟ୍ଠ। ୬୫୫, ୧୨୪୨) ସାୱତ୍ଥିଯା ସୁତ୍ତୱିଭଙ୍ଗେ, (ଚୂଳୱ। ୪୫୭) ସକୱାଦେ ପଞ୍ଚ ସୁତ୍ତସତାନୀ''ତିଆଦି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ନିଦାନକଥା) ୱଚନତୋ ୱିନଯାଭିଧମ୍ମପରିଯତ୍ତି ୱିସେସେସୁପି ସୁତ୍ତୱୋହାରୋ ଦିସ୍ସତି। ତେନେୱ ଚ ଆଯସ୍ମା ମହାକଚ୍ଚାଯନୋ ନେତ୍ତିଯଂ ଆହ ''ନୱୱିଧସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯେଟ୍ଠୀ''ତି (ନେତ୍ତି। ସଙ୍ଗହୱାରୱଣ୍ଣନା) ତତ୍ଥ ହି ସୁତ୍ତାଦିୱସେନ ନୱଙ୍ଗସ୍ସ ସାସନସ୍ସ ପରିଯେଟ୍ଠି ପରିଯେସନା ଅତ୍ଥୱିଚାରଣା ''ନୱୱିଧ ସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯେଟ୍ଠୀ''ତି ୱୁତ୍ତା। ତଦେକଦେସେସୁ ପନ ପରେ ଗେଯ୍ୟାଦଯୋ ସନିମିତ୍ତା ୱିସେସୱିଧଯୋ ତେନ ତେନ ନିମିତ୍ତେନ ପତିଟ୍ଠିତା। ତଥା ହି ଗେଯ୍ୟସ୍ସ ସଗାଥକତ୍ତଂ ତବ୍ଭାୱନିମିତ୍ତଂ। ଲୋକେପି ହି ସସିଲୋକଂ ସଗାଥକଂ ଚୁଣ୍ଣିଯଗନ୍ଥଂ ''ଗେଯ୍ୟ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ଗାଥାୱିରହେ ପନ ସତି ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଭାୱୋ ୱେଯ୍ୟାକରଣସ୍ସ ତବ୍ଭାୱନିମିତ୍ତଂ। ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଞ୍ହି ''ବ୍ୟାକରଣ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ବ୍ୟାକରଣମେୱ ୱେଯ୍ୟାକରଣଂ। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ସଗାଥକାଦୀନମ୍ପି ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୱସେନ ପୱତ୍ତାନଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି ଗେଯ୍ୟାଦିସଞ୍ଞାନଂ ଅନୋକାସଭାୱତୋ। ସଓକାସୱିଧିତୋ ହି ଅନୋକାସୱିଧି ବଲୱା। ଅପିଚ ''ଗାଥାୱିରହେ ସତୀ''ତି ୱିସେସିତତ୍ତା। ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ହି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅନଧିପ୍ପେତତୋ ବ୍ୟୱଚ୍ଛେଦକଂ ୱିସେସନଂ। ତଥା ହି ଧମ୍ମପଦାଦୀସୁ କେୱଲଗାଥାବନ୍ଧେସୁ, ସଗାଥକତ୍ତେପି ସୋମନସ୍ସଞାଣମଯିକଗାଥାପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତେସୁ, ''ୱୁତ୍ତଂ ହେତ''ନ୍ତିଆଦିୱଚନ ସମ୍ବନ୍ଧେସୁ, ଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମପଟିସଂଯୁତ୍ତେସୁ ଚ ସୁତ୍ତୱିସେସେସୁ ଯଥାକ୍କମଂ ଗାଥାଉଦାନୈତିୱୁତ୍ତକ ଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମସଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତା। ଏତ୍ଥ ହି ସତିପି ସଞ୍ଞାନ୍ତରନିମିତ୍ତଯୋଗେ ଅନୋକାସସଞ୍ଞାନଂ ବଲୱଭାୱେନେୱ ଗାଥାଦିସଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତା, ତଥା ସତିପି ଗାଥାବନ୍ଧଭାୱେ ଭଗୱତୋ ଅତୀତାସୁ ଜାତୀସୁ ଚରିଯାନୁଭାୱପ୍ପକାସକେସୁ ଜାତକସଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତା, ସତିପି ପଞ୍ହାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଭାୱେ , ସଗାଥକତ୍ତେ ଚ କେସୁଚି ସୁତ୍ତନ୍ତେସୁ ୱେଦସ୍ସ ଲଭାପନତୋ ୱେଦଲ୍ଲସଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତା, ଏୱଂ ତେନ ତେନ ସଗାଥକତ୍ତାଦିନା ନିମିତ୍ତେନ ତେସୁ ତେସୁ ସୁତ୍ତୱିସେସେସୁ ଗେଯ୍ୟାଦିସଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତାତି ୱିସେସୱିଧଯୋ ସୁତ୍ତଙ୍ଗତୋ ପରେ ଗେଯ୍ୟାଦଯୋ, ଯଂ ପନେତ୍ଥ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗାଦିନିମିତ୍ତରହିତଂ, ତଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗମେୱ ୱିସେସସଞ୍ଞାପରିହାରେନ ସାମଞ୍ଞସଞ୍ଞାଯ ପୱତ୍ତନତୋ। ନନୁ ଚ ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ସଗାଥକଂ ସୁତ୍ତଂ ଗେଯ୍ୟଂ, ନିଗ୍ଗାଥକଂ ସୁତ୍ତଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣନ୍ତି ତଦୁଭଯୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ୱିସୁଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗମେୱ ନ ସିଯାତି ଚୋଦନା ତଦୱତ୍ଥା ଏୱାତି? ନ ତଦୱତ୍ଥା ସୋଧିତତ୍ତା। ସୋଧିତଞ୍ହି ପୁବ୍ବେ ଗାଥାୱିରହେ ସତି ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଭାୱୋ ୱେଯ୍ୟାକରଣସ୍ସ ତବ୍ଭାୱନିମିତ୍ତନ୍ତି।

ଯଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ ''ଗାଥାଭାୱତୋ ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀନଂ (ଖୁ। ପା। ୧; ସୁ। ନି। ୨୬୧) ସୁତ୍ତଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ନ ସିଯା''ତି, ତମ୍ପି ନ, ନିରୁଳ୍ହତ୍ତା। ନିରୁଳ୍ହୋ ହି ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀନଂ ସୁତ୍ତଭାୱୋ। ନ ହି ତାନି ଧମ୍ମପଦବୁଦ୍ଧୱଂସାଦଯୋ ୱିଯ ଗାଥାଭାୱେନ ସଞ୍ଞିତାନି, ଅଥ ଖୋ ସୁତ୍ତଭାୱେନେୱ। ତେନେୱ ହି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ସୁତ୍ତନାମକ''ନ୍ତି ନାମଗ୍ଗହଣଂ କତଂ। ଯଞ୍ଚ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସଗାଥକତ୍ତା ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ୱା ସିଯା''ତି, ତମ୍ପି ନତ୍ଥି। କସ୍ମାତି ଚେ? ଯସ୍ମା ସହତାଞ୍ଞେନ, ତସ୍ମା। ସହଭାୱୋ ହି ନାମ ଅତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞେନ ହୋତି। ସହ ଗାଥାହୀତି ଚ ସଗାଥକଂ, ନ ଚ ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀସୁ ଗାଥାୱିନିମୁତ୍ତୋ କୋଚି ସୁତ୍ତପଦେସୋ ଅତ୍ଥି, ଯୋ ''ସହ ଗାଥାହୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟ, ନନୁ ଚ ଗାଥାସମୁଦାଯୋ ତଦେକଦେସାହି ଗାଥାହି ଅଞ୍ଞୋ ହୋତି, ଯସ୍ସ ୱସେନ ''ସହ ଗାଥାହୀ''ତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି? ତଂ ନ। ନ ହି ଅୱଯୱୱିନିମୁତ୍ତୋ ସମୁଦାଯୋ ନାମ କୋଚି ଅତ୍ଥି, ଯୋ ତଦେକଦେସେହି ସହ ଭୱେଯ୍ୟ। କତ୍ଥଚି ପନ ''ଦୀଘସୁତ୍ତଙ୍କିତସ୍ସା''ତିଆଦୀସୁ ସମୁଦାଯେକଦେସାନଂ ୱିଭାଗୱଚନଂ ୱୋହାରମତ୍ତଂ ପତି ପରିଯାଯୱଚନମେୱ, ଅଯଞ୍ଚ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ପଭେଦୱିଭାଗଦସ୍ସନକଥାତି । ଯମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ ''ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ସଗାଥକପ୍ପଦେସାନଂ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ସିଯା''ତି, ତମ୍ପି ନ, ଅଞ୍ଞତୋ। ଅଞ୍ଞାଯେୱ ହି ତା ଗାଥା ଜାତକାଦିପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା। ତାଦିସାଯେୱ ହି କାରଣାନୁରୂପେନ ତତ୍ଥ ଦେସିତା, ଅତୋ ନ ତାହି ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗାଦୀନଂ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗଭାୱୋତି। ଏୱଂ ସୁତ୍ତାଦିନୱଙ୍ଗାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରାଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

ଇଦାନି ଏତାନି ନୱଙ୍ଗାନି ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦିମାହ। ନିଦ୍ଦେସୋ ନାମ ସୁତ୍ତନିପାତେ –

''କାମଂ କାମଯମାନସ୍ସ, ତସ୍ସ ଚେ ତଂ ସମିଜ୍ଝତି;

ଅଦ୍ଧା ପୀତିମନୋ ହୋତି, ଲଦ୍ଧା ମଚ୍ଚୋ ଯଦିଚ୍ଛତୀ''ତିଆଦିନା। (ସୁ। ନି। ୭୭୨); –

ଆଗତସ୍ସ ଅଟ୍ଠକଵଗ୍ଗସ୍ସ;

‘‘କେନସ୍ସୁ ନିଵୁତୋ ଲୋକୋ, (ଇଚ୍ଚାଯସ୍ମା ଅଜିତୋ);

କେନସ୍ସୁ ନ ପକାସତି;

କିସ୍ସାଭିଲେପନଂ ବ୍ରୂସି,

କିଂସୁ ତସ୍ସ ମହବ୍ଭଯ’’ନ୍ତିଆଦିନା। (ସୁ॰ ନି॰ ୧୦୩୮); –

ଆଗତସ୍ସ ପାରାଯନଵଗ୍ଗସ୍ସ;

‘‘ସବ୍ବେସୁ ଭୂତେସୁ ନିଧାଯ ଦଣ୍ଡଂ,

ଅଵିହେଠଯଂ ଅଞ୍ଞତରମ୍ପି ତେସଂ;

ନ ପୁତ୍ତମିଚ୍ଛେଯ୍ଯ କୁତୋ ସହାଯଂ,

ଏକୋ ଚରେ ଖଗ୍ଗଵିସାଣକପ୍ପୋ’’ତିଆଦିନା। (ସୁ॰ ନି॰ ୩୫); –

ଆଗତସ୍ସ ଖଗ୍ଗଵିସାଣସୁତ୍ତସ୍ସ ଚ ଅତ୍ଥଵିଭାଗଵସେନ ସତ୍ଥୁକପ୍ପେନ ଆଯସ୍ମତା ଧମ୍ମସେନାପତିସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ କତୋ ନିଦ୍ଦେସୋ, ଯୋ ‘‘ମହାନିଦ୍ଦେସୋ, ଚୂଳନିଦ୍ଦେସୋ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଏଵମିଧ ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ସୁତ୍ତଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ଭଦନ୍ତବୁଦ୍ଧଘୋସାଚରିଯେନ ଦସ୍ସିତୋ, ତଥା ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଵିନଯଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ , ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନାପି ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣଟ୍ଠକଥାଯଂ। ଅପରେ ପନ ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ଗାଥାଵେଯ୍ଯାକରଣଙ୍ଗେସୁ ଦ୍ଵୀସୁ ସଙ୍ଗହଂ ଵଦନ୍ତି। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ନିଦ୍ଦେସଟ୍ଠକଥାଯଂ ଉପସେନତ୍ଥେରେନ –

‘‘ସୋ ପନେସ ଵିନଯପିଟକଂ…ପେ… ଅଭିଧମ୍ମପିଟକନ୍ତି ତୀସୁ ପିଟକେସୁ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକପରିଯାପନ୍ନୋ, ଦୀଘନିକାଯୋ…ପେ… ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯୋତି ପଞ୍ଚସୁ ନିକାଯେସୁ ଖୁଦ୍ଦକମହାନିକାଯପରିଯାପନ୍ନୋ, ସୁତ୍ତଂ…ପେ… ଵେଦଲ୍ଲନ୍ତି ନଵସୁ ସତ୍ଥୁସାସନଙ୍ଗେସୁ ଯଥାସମ୍ଭଵଂ ଗାଥଙ୍ଗଵେଯ୍ଯାକରଣଙ୍ଗଦ୍ଵଯସଙ୍ଗହିତୋ’’ତି (ମହାନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା)।

ଏତ୍ଥ ତାଵ କତ୍ଥଚି ପୁଚ୍ଛାଵିସ୍ସଜ୍ଜନସବ୍ଭାଵତୋ ନିଦ୍ଦେସେକଦେସସ୍ସ ଵେଯ୍ଯାକରଣଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ଯୁଜ୍ଜତୁ, ଅଗାଥାଭାଵତୋ ଗାଥଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ କଥଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି ଵୀମଂସିତବ୍ବମେତଂ। ଧମ୍ମପଦାଦୀନଂ ଵିଯ ହି କେଵଲଂ ଗାଥାବନ୍ଧଭାଵୋ ଗାଥଙ୍ଗସ୍ସ ତବ୍ଭାଵନିମିତ୍ତଂ। ଧମ୍ମପଦାଦୀସୁ ହି କେଵଲଂ ଗାଥାବନ୍ଧେସୁ ଗାଥାସମଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତା, ନିଦ୍ଦେସେ ଚ ନ କୋଚି କେଵଲୋ ଗାଥାବନ୍ଧପ୍ପଦେସୋ ଉପଲବ୍ଭତି। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ଭାସିତାନଂଯେଵ ହି ଅଟ୍ଠକଵଗ୍ଗାଦିସଙ୍ଗହିତାନଂ ଗାଥାନଂ ନିଦ୍ଦେସମତ୍ତଂ ଧମ୍ମସେନାପତିନା କତଂ। ଅତ୍ଥଵିଭଜନତ୍ଥଂ ଆନୀତାପି ହି ତା ଅଟ୍ଠକଵଗ୍ଗାଦିସଙ୍ଗହିତା ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବା ମୂଲଗାଥାଯୋ ସୁତ୍ତନିପାତପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା ଅଞ୍ଞାଯେଵାତି ନ ନିଦ୍ଦେସସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଉଭତୋଵିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ଆଗତାପି ତଂ ଵୋହାରମଲଭମାନା ଜାତକାଦିପରିଯାପନ୍ନା ଗାଥାଯୋ ଵିଯ, ତସ୍ମା କାରଣନ୍ତରମେତ୍ଥ ଗଵେସିତବ୍ବଂ, ଯୁତ୍ତତରଂ ଵା ଗହେତବ୍ବଂ।

ନାଳକସୁତ୍ତଂ ନାମ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପଵତ୍ତିତ ଦିଵସତୋ ସତ୍ତମେ ଦିଵସେ ନାଳକତ୍ଥେରସ୍ସ ‘‘ମୋନେଯ୍ଯଂ ତେ ଉପଞ୍ଞିସ୍ସ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ସୁ॰ ନି॰ ୭୦୬) ଭଗଵତା ଭାସିତଂ ମୋନେଯ୍ଯ ପଟିପଦାପରିଦୀପକଂ ସୁତ୍ତଂ। ତୁଵଟ୍ଟକସୁତ୍ତଂ ନାମ ମହାସମଯସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ ସନ୍ନିପତିତେସୁ ଦେଵେସୁ ‘‘କା ନୁ ଖୋ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଯା ପଟିପତ୍ତୀ’’ତି ଉପ୍ପନ୍ନଚିତ୍ତାନଂ ଏକଚ୍ଚାନଂ ଦେଵତାନଂ ତମତ୍ଥଂ ପକାସେତୁଂ ନିମ୍ମିତବୁଦ୍ଧେନ ଅତ୍ତାନଂ ପୁଚ୍ଛାପେତ୍ଵା ‘‘ମୂଲଂ ପପଞ୍ଚସଙ୍ଖାଯା’’ତିଆଦିନା (ସୁ॰ ନି॰ ୯୨୨) ଭଗଵତା ଭାସିତଂ ସୁତ୍ତଂ। ଏଵମିଧ ସୁତ୍ତନିପାତେ ଆଗତାନଂ ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀନଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ଦସ୍ସିତୋ, ତତ୍ଥେଵ ଆଗତାନଂ ଅସୁତ୍ତନାମିକାନଂ ସୁଦ୍ଧିକଗାଥାନଂ ଗାଥଙ୍ଗସଙ୍ଗହଞ୍ଚ ଦସ୍ସଯିସ୍ସତି, ଏଵଂ ସତି ସୁତ୍ତନିପାତଟ୍ଠକଥାରମ୍ଭେ –

‘‘ଗାଥାସତସମାକିଣ୍ଣୋ, ଗେଯ୍ଯବ୍ଯାକରଣଙ୍କିତୋ;

କସ୍ମା ସୁତ୍ତନିପାତୋତି, ସଙ୍ଗମେସ ଗତୋତି ଚେ’’ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା); –

ସକଲସ୍ସାପି ସୁତ୍ତନିପାତସ୍ସ ଗେୟ୍ୟଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ କସ୍ମା ଚୋଦିତୋତି? ନାୟଂ ୱିରୋଧୋ। କେୱଲଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଚୋଦକେନ ସଗାଥକତ୍ତଂ, କତ୍ଥଚି ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଭାୱଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ଚୋଦନାମତ୍ତଂ କତଂ, ଅଞ୍ଞଥା ସୁତ୍ତନିପାତେ ନିଗ୍ଗାଥକସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ ୱେୟ୍ୟାକରଣଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ନ ଚୋଦେତବ୍ବୋ ସିୟା, ତସ୍ମା ଚୋଦକସ୍ସ ୱଚନମେତଂ ଅପ୍ପମାଣନ୍ତି ଇଧ, ଅଞ୍ଞାସୁ ଚ ୱିନୟଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ତସ୍ସ ସୁତ୍ତଙ୍ଗଗାଥଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ଦସ୍ସିତୋତି। ସୁତ୍ତନ୍ତି ଚୁଣ୍ଣିୟସୁତ୍ତଂ। ୱିସେସେନାତି ରାସିଭାୱେନ ଠିତଂ ସନ୍ଧାୟାହ। ସଗାଥାୱଗ୍ଗୋ ଗେୟ୍ୟନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

‘‘ଅଟ୍ଠହି ଅଙ୍ଗେହି ଅସଙ୍ଗହିତଂ ନାମ ପଟିସମ୍ଭିଦାଦୀ’’ତି ତୀସୁପି କିର ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ଅପରେ ପନ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗସ୍ସ ଗେୟ୍ୟୱେୟ୍ୟାକରଣଙ୍ଗଦ୍ୱୟସଙ୍ଗହଂ ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ତଦଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ନୱସୁ ସତ୍ଥୁସାସନଙ୍ଗେସୁ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଗେୟ୍ୟୱେୟ୍ୟାକରଣଙ୍ଗଦ୍ୱୟସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି (ପଟି॰ ମ॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା), ଏତ୍ଥାପି ଗେୟ୍ୟଙ୍ଗସଙ୍ଗହିତଭାୱୋ ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱୀମଂସିତବ୍ବୋ। ନୋ ସୁତ୍ତନାମିକାତି ଅସୁତ୍ତନାମିକା ସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ସୁତ୍ତସମଞ୍ଞାୟ ଅପଞ୍ଞାତା। ‘‘ସୁଦ୍ଧିକଗାଥା ନାମ ୱତ୍ଥୁଗାଥା’’ତି ତୀସୁପି କିର ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ, ୱତ୍ଥୁଗାଥାତି ଚ ପାରାୟନୱଗ୍ଗସ୍ସ ନିଦାନମାରୋପେନ୍ତେନ ଆୟସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ୱୁତ୍ତା ଛପ୍ପଞ୍ଞାସ ଗାଥାୟୋ, ନାଲକସୁତ୍ତସ୍ସ ନିଦାନମାରୋପେନ୍ତେନ ତେନେୱ ତଦା ୱୁତ୍ତା ୱୀସତିମତ୍ତା ଗାଥାୟୋ ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ସୁତ୍ତନିପାତଟ୍ଠକଥାୟଂ (ସୁ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।୬୮୫) ପନ ‘‘ପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱତି ସଙ୍ଗୀତିଂ କରୋନ୍ତେନାୟସ୍ମତା ମହାକସ୍ସପେନ ତମେୱ ମୋନେୟ୍ୟପଟିପଦଂ ପୁଟ୍ଠୋ ଆୟସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ଯେନ, ଯଦା ଚ ସମାଦପିତୋ ନାଲକତ୍ଥେରୋ ଭଗୱନ୍ତଂ ପୁଚ୍ଛି, ତଂ ସବ୍ବଂ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ‘ଆନନ୍ଦଜାତେ’ତିଆଦିକା (ସୁ॰ ନି॰ ୬୮୪) ୱୀସତି ୱତ୍ଥୁଗାଥାୟୋ ୱତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜେସି, ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ‘ନାଲକସୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି ଆଗତତ୍ତା ନାଲକସୁତ୍ତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଗାଥାୟୋ ନାଲକସୁତ୍ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତାତି ପାରାୟନୱଗ୍ଗସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଗାଥାୟୋ ଇଧ ସୁଦ୍ଧିକଗାଥାତି ଗହେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥେୱ ଚ ପାରାୟନୱଗ୍ଗେ ଅଜିତମାଣୱକାଦୀନଂ ସୋଳସନ୍ନଂ ବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ପୁଚ୍ଛାଗାଥା, ଭଗୱତୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଗାଥା ଚ ପାଠଇୟଂ ସୁତ୍ତନାମେନ ଅୱତ୍ୱା ‘ଅଜିତମାଣୱକପୁଚ୍ଛା, ତିସ୍ସମେତ୍ତେୟ୍ୟମାଣୱକପୁଚ୍ଛା’’ତିଆଦିନା (ସୁ॰ ନି॰ ୧୦୩୮) ଆଗତତ୍ତା, ଚୁଣ୍ଣିୟଗନ୍ଥେ ହି ଅସମ୍ମିସ୍ସତ୍ତା ଚ ‘‘ନୋ ସୁତ୍ତନାମିକା ସୁଦ୍ଧିକଗାଥା ନାମା’’ତି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତି।

‘‘ସୋମନସ୍ସଞାଣମୟିକଗାଥାପଟିସଂଯୁତ୍ତା’’ତି ଏତେନ ଉଦାନଟ୍ଠେନ ଉଦାନନ୍ତି ଅନ୍ୱତ୍ଥସଞ୍ଞତଂ ଦସ୍ସେତି (ଉଦା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) କିମିଦଂ ଉଦାନଂ ନାମ? ପୀତିୱେଗସମୁଟ୍ଠାପିତୋ ଉଦାହାରୋ। ଯଥା ହି ଯଂ ତେଲାଦି ମିନିତବ୍ବୱତ୍ଥୁ ମାନଂ ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ୱିସ୍ସନ୍ଦିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛତି, ତଂ ‘‘ଅୱସେସକୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଞ୍ଚ ଜଲଂ ତଳାକଂ ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛତି, ତଂ ‘‘ମହୋଘୋ’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱମେୱ ଯଂ ପୀତିୱେଗସମୁଟ୍ଠାପିତଂ ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରଂ ଅନ୍ତୋହଦୟଂ ସନ୍ଧାରେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ସୋ ଅଧିକୋ ହୁତ୍ୱା ଅନ୍ତୋ ଅସଣ୍ଠହିତ୍ୱା ବହି ୱଚୀଦ୍ୱାରେନ ନିକ୍ଖନ୍ତୋ ପଟିଗ୍ଗାହକନିରପେକ୍ଖୋ ଉଦାହାରୱିସେସୋ ‘‘ଉଦାନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି (ଉଦା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) ‘‘ଉଦ ମୋଦେ କୀଳଆୟଞ୍ଚା’’ତି ହି ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ୱଦନ୍ତି, ଇଦଞ୍ଚ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ୱୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମସଂୱେଗୱସେନ ଉଦିତସ୍ସାପି ‘‘ସଚେ ଭାୟଥ ଦୁକ୍ଖସ୍ସା’’ତିଆଦିଉଦାନସ୍ସ (ଉଦା॰ ୪୪) ଉଦାନପାଠଇୟଂ ଆଗତତ୍ତା, ତଥା‘‘ଗାଥାପଟିସଂଯୁତ୍ତା’’ତି ଇଦମ୍ପି ଯେଭୁୟ୍ୟେନେୱ ‘‘ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ, ତଦାୟତନଂ, ଯତ୍ଥ ନେୱ ପଥୱୀ, ନ ଆପୋ’’ତିଆଦିକସ୍ସ (ଉଦା॰ ୭୧) ଚୁଣ୍ଣିୟୱାକ୍ୟୱସେନ ଉଦିତସ୍ସାପି ତତ୍ଥ ଆଗତତ୍ତା। ନନୁ ଚ ଉଦାନଂ ନାମ ପୀତିସୋମନସ୍ସସମୁଟ୍ଠାପିତୋ, ଧମ୍ମସଂୱେଗସମୁଟ୍ଠାପିତୋ ୱା ଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକନିରପେକ୍ଖୋ ଗାଥାବନ୍ଧୱସେନ, ଚୁଣ୍ଣିୟୱାକ୍ୟୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତୋ ଉଦାହାରୋ, ତଥା ଚେୱ ସବ୍ବତ୍ଥ ଆଗତଂ, ଇଧ କସ୍ମା ‘‘ଭିକ୍ଖୱେ’’ତି ଆମନ୍ତନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ ଏୱ, ନ ପଟିଗ୍ଗାହକକରଣତ୍ଥଂ। ନିବ୍ବାନପଟିସଂଯୁତ୍ତଞ୍ହି ଭଗୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତ୍ୱା ନିବ୍ବାନଗୁଣାନୁସ୍ସରଣେନ ଉପ୍ପନ୍ନପୀତିସୋମନସ୍ସେନ ଉଦାନଂ ଉଦାନେନ୍ତୋ ‘‘ଅୟଂ ନିବ୍ବାନଧମ୍ମୋ କଥମପଚ୍ଚୟୋ ଉପଲବ୍ଭତୀ’’ତି ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଚେତୋପରିୱିତକ୍କମଞ୍ଞାୟ ତେସଂ ତମତ୍ଥଂ ଞାପେତୁକାମେନ ‘‘ତଦାୟତନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଏକନ୍ତତୋ ତେ ପଟିଗ୍ଗାହକେ କତ୍ୱାତି ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ତୟିଦଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧଭାସିତଂ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଭାସିତଂ ସାୱକଭାସିତନ୍ତି ତିୱିଧଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଭାସିତଂ –

‘‘ସବ୍ବେସୁ ଭୂତେସୁ ନିଧାୟ ଦଣ୍ଡଂ,

ଅୱିହେଠୟଂ ଅଞ୍ଞତରମ୍ପି ତେସ’’ନ୍ତି। ଆଦିନା (ସୁ॰ ନି॰ ୩୫) –

ଖଗ୍ଗୱିସାଣସୁତ୍ତେ ଆଗତଂ। ସାୱକଭାସିତମ୍ପି –

‘‘ସବ୍ବୋ ରାଗୋ ପହୀନୋ ମେ,

ସଙ୍ଖୋ ଦୋସୋ ସମୂହତୋ;

ସଙ୍ଖୋ ମେ ୱିହତୋ ମୋହୋ,

ସୀତିଭୂତୋସ୍ମି ନିବ୍ବୁତୋ’’ତି। ଆଦିନା (ଥେରଗା। ୭୯) –

ଥେରଗାଥାସୁ,

‘‘କାଯେନ ସଂୱୁତା ଆସିଂ, ୱାଚାଯ ଉଦ ଚେତସା;

ସମୂଲଂ ତଣ୍ହମବ୍ଭୁଯ୍ହ, ସୀତିଭୂତାମ୍ହି ନିବ୍ବୁତା’’ତି। (ଥେରୀଗା। ୧୫); –

ଥେରୀଗାଥାସୁ ଚ ଆଗତଂ। ଅଞ୍ଞାନିପି ସକ୍କାଦୀହି ଦେୱେହି ଭାସିତାନି ‘‘ଅହୋ ଦାନଂ ପରମଦାନଂ, କସ୍ସପେ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତ’’ନ୍ତିଆଦୀନି (ଉଦା। ୨୭)। ସୋଣଦଣ୍ଡବ୍ରାହ୍ମଣାଦୀହି ମନୁସ୍ସେହି ଚ ଭାସିତାନି ‘‘ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ’’ତିଆଦୀନି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୧; ମ। ନି। ୧।୨୯୦; ୨।୨୯୦, ୩୫୭; ସଂ। ନି। ୧।୧୮୭; ୨।୩୮; ଅ। ନି। ୫।୧୯୪) ତିସ୍ସୋ ସଙ୍ଗୀତିଯୋ ଆରୁଳ୍ହାନି ଉଦାନାନି ସନ୍ତି ଏୱ, ତାନି ସବ୍ବାନିପି ଇଧ ନ ଅଧିପ୍ପେତାନି। ଯଂ ପନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ସାମଂ ଆହଚ୍ଚଭାସିତଂ ଜିନୱଚନଭୂତଂ, ତଦେୱ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ‘‘ଉଦାନ’’ନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତଂ, ତଦେୱ ଚ ସନ୍ଧାଯ ଭଗୱତା ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମଂ ନୱଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ଉଦ୍ଦିସନ୍ତେନ ‘‘ଉଦାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯା ପନ ‘‘ଅନେକଜାତିସଂସାର’’ନ୍ତିଆଦିକା (ଧ। ପ। ୧୫୩) ଗାଥା ଭଗୱତା ବୋଧିମୂଲେ ଉଦାନୱସେନ ପୱତ୍ତିତା, ଅନେକସତସହସ୍ସାନଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ଉଦାନଭୂତା ଚ, ତା ଅପରଭାଗେ ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକସ୍ସ ଭଗୱତା ଦେସିତତ୍ତା ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ଉଦାନପାଳିଯଂ ସଙ୍ଗହଂ ଅନାରୋପେତ୍ୱା ଧମ୍ମପଦେ ସଙ୍ଗହିତା, ଯଞ୍ଚ ‘‘ଅଞ୍ଞାସି ୱତ ଭୋ କୋଣ୍ଡଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞାସି ୱତ ଭୋ କୋଣ୍ଡଞ୍ଞୋ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୮୧; ମହାୱ। ୧୭; ପଟି। ମ। ୨।୩୦) ଉଦାନୱଚନଂ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଯା ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ପୱେଦନସମତ୍ଥନିଗ୍ଘୋସୱିପ୍ଫାରଂ ଭଗୱତା ଭାସିତଂ, ତଦପି ପଠମବୋଧିଯଂ ସବ୍ବେସଂ ଏୱ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣହେତୁକଂ ‘‘ଆରାଧଯିଂସୁ ୱତ ମଂ ଭିକ୍ଖୂ ଏକଂ ସମଯ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନଂ (ମ। ନି। ୧।୨୨୫) ୱିଯ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାପରିଯୋସାନେ ଅତ୍ତନାପି ଅଧିଗତଧମ୍ମେକଦେସସ୍ସ ଯଥାଦେସିତସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ସବ୍ବପଠମଂ ସାୱକେସୁ ଥେରେନ ଅଧିଗତତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ପରିସ୍ସମସ୍ସ ସଫଲଭାୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣହେତୁତଂ ପୀତିସୋମନସ୍ସଜନିତଂ ଉଦାହାରମତ୍ତଂ, ନ ପନ ‘‘ଯଦା ହୱେ ପାତୁଭୱନ୍ତି ଧମ୍ମା’’ତିଆଦିୱଚନଂ ୱିଯ (ମହାୱ। ୧; ଉଦା। ୧) ପୱତ୍ତିଯା, ନିୱତ୍ତିଯା ୱା ପକାସନନ୍ତି ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ଉଦାନପାଳିଯଂ ନ ସଙ୍ଗୀତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଉଦାନପାଳିଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠସୁ ୱଗ୍ଗେସୁ ଦସ ଦସ କତ୍ୱା ଅସୀତିଯେୱ ସୁତ୍ତନ୍ତା ସଙ୍ଗୀତା। ତଥା ହି ତଦଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅସୀତିଯେୱ ସୁତ୍ତନ୍ତା, ୱଗ୍ଗା ଅଟ୍ଠ ସମାସତୋ’’ତି। (ଉଦା। ଅଟ୍ଠ। ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା)।

ଇଧ ପନ ‘‘ଦ୍ୱେଅସୀତି ସୁତ୍ତନ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଉଦାନପାଳିଯା ନ ସମେତି, ତସ୍ମା ‘‘ଅସୀତି ସୁତ୍ତନ୍ତା’’ତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ଅପିଚ ନ କେୱଲଂ ଇଧେୱ, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞାସୁପି (ୱି। ଅଟ୍ଠ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥା) ୱିନଯାଭିଧମ୍ମଟ୍ଠକଥାସୁ (ଧ। ସଂ। ନିଦାନକଥା) ତଥାଯେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଅପ୍ପକଂ ପନ ଊନମଧିକଂ ୱା ଗଣନୂପଗଂ ନ ହୋତୀ’’ତି ପରିଯାଯେନ ଅନେକଂସେନ ୱୁତ୍ତଂ ସିଯା। ଯଥା ୱା ତଥା ୱା ଅନୁମାନେନ ଗଣନମେୱ ହି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଊନାଧିକସଙ୍ଖ୍ୟା, ଇତରଥା ତାଯେୱ ନ ସିଯୁନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି, ପଚ୍ଛା ପମାଦଲେଖୱଚନଂ ୱା ଏତଂ।

ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତାତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା, ୱୁତ୍ତମରହତାତି ମେ ସୁତଂ। ଏକଧମ୍ମଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ପଜହଥ, ଅହଂ ୱୋ ପାଟିଭୋଗୋ ଅନାଗାମିତାଯ। କତମଂ ଏକଧମ୍ମଂ? ଲୋଭଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଧମ୍ମଂ ପଜହଥ, ଅହଂ ୱୋ ପାଟିଭୋଗୋ ଅନାଗାମିତାଯା’’ତି (ଇତିୱୁ। ୧) ଏୱମାଦିନା ଏକଦୁକତିକଚତୁକ୍କନିପାତୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଦ୍ୱାଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତସମୂହଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତଥା ହି ଇତିୱୁତ୍ତକପାଳିଯମେୱ ଉଦାନଗାଥାହି ଦ୍ୱାଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତାନି ଗଣେତ୍ୱା ସଙ୍ଗୀତାନି, ତଦଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି (ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ। ନିଦାନୱଣ୍ଣନା) ତଥାଯେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ‘‘ଦ୍ୱାଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତନ୍ତା’’ ଇଚ୍ଚେୱ ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ୱା ଅନେକଂସତୋ ୱୁତ୍ତନ୍ତିପି ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କା, ତଥାପି ଈଦିସେ ଠାନେ ପମାଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଯାଥାୱତୋୱ ନିଯମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତବ୍ବନ୍ତି ‘‘ଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତନ୍ତା’’ତି ଇଦଂ ପଚ୍ଛା ପମାଦଲେଖମେୱାତି ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଇତି ଏୱଂ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତଂ ଇତିୱୁତ୍ତଂ। ଇତିୱୁତ୍ତନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତଂ ଇତିୱୁତ୍ତକଂ। ରୁଳ୍ହିନାମଂ ୱା ଏତଂ ଯଥା ‘‘ଯେୱାପନକଂ, ନତୁମ୍ହାକୱଗ୍ଗୋ’’ତି, ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା, ୱୁତ୍ତମରହତାତି ମେ ସୁତନ୍ତି ନିଦାନୱଚନେନ ସଙ୍ଗୀତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତସୁତ୍ତସମୂହଂ।

ଜାତଂ ଭୂତଂ ପୁରାୱୁତ୍ତଂ ଭଗୱତୋ ପୁବ୍ବଚରିତଂ କାୟତି କଥେତି ପକାସେତି ଏତେନାତି ଜାତକଂ, ତଂ ପନ ଇମାନୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅପଣ୍ଣକଜାତକାଦୀନୀ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ''ପଞ୍ଞାସାଧିକାନି ପଞ୍ଚଜାତକସତାନୀ''ତି ଇଦଂ ଅପ୍ପକଂ ପନ ଊନମଧିକଂ ୱା ଗଣନୂପଗଂ ନ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ଅନେକଂସେନ, ୱୋହାରସୁଖତାମତ୍ତେନ ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଏକଂସତୋ ହି ସତ୍ତଚତ୍ତାଲୀସାଧିକାନିଯେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତଗଣନତୋ ତୀହି ଊନତ୍ତା। ତଥା ହି ଏକନିପାତେ ପଞ୍ଞାସସତଂ, ଦୁକନିପାତେ ସତଂ, ତିକନିପାତେ ପଞ୍ଞାସ, ତଥା ଚତୁକ୍କନିପାତେ, ପଞ୍ଚକନିପାତେ ପଞ୍ଚୱୀସ, ଛକ୍କନିପାତେ ୱୀସ, ସତ୍ତନିପାତେ ଏକୱୀସ, ଅଟ୍ଠନିପାତେ ଦସ, ନୱନିପାତେ ଦ୍ୱାଦସ, ଦସନିପାତେ ସୋଳସ, ଏକାଦସନିପାତେ ନୱ, ଦ୍ୱାଦସନିପାତେ ଦସ, ତଥା ତେରସନିପାତେ, ପକିଣ୍ଣକନିପାତେ ତେରସ, ୱୀସତିନିପାତେ ଚୁଦ୍ଦସ, ତିଂସନିପାତେ ଦସ, ଚତ୍ତାଲୀସନିପାତେ ପଞ୍ଚ, ପଣ୍ଣାସନିପାତେ ତୀଣି, ସଟ୍ଠିନିପାତେ ଦ୍ୱେ, ତଥା ସତ୍ତତିନିପାତେ, ଅସୀତିନିପାତେ ପଞ୍ଚ, ମହାନିପାତେ ଦସାତି ସତ୍ତଚତ୍ତାଲୀସାଧିକାନେୱ ପଞ୍ଚ ଜାତକସତାନି ସଙ୍ଗୀତାନୀତି।

ଅବ୍ଭୁତୋ ଧମ୍ମୋ ସଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ଯତ୍ଥାତି ଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମଂ, ତଂ ପନିଦନ୍ତି ଆହ ''ଚତ୍ତାରୋମେ''ତିଆଦି। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ –

''ଚତ୍ତାରୋମେ ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଚ୍ଛରିୟା ଅବ୍ଭୁତା ଧମ୍ମା ଆନନ୍ଦେ। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? ସଚେ ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁପରିସା ଆନନ୍ଦଂ ଦସ୍ସନାୟ ଉପସଙ୍କମତି, ଦସ୍ସନେନପି ସା ଅତ୍ତମନା ହୋତି। ତତ୍ର ଚେ ଆନନ୍ଦୋ, ଧମ୍ମଂ ଭାସତି, ଭାସିତେନପି ସା ଅତ୍ତମନା ହୋତି, ଅତିତ୍ତାୱ ଭିକ୍ଖୱେ ଭିକ୍ଖୁପରିସା ହୋତି, ଅଥ ଆନନ୍ଦୋ ତୁଣ୍ହୀ ଭୱତି। ସଚେ ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୀପରିସା…ପେ… ଉପାସକପରିସା…ପେ… ଉପାସିକା – ପରିସା…ପେ… ତୁଣ୍ହୀ ଭୱତି। ଇମେ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ…ପେ… ଆନନ୍ଦେ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୧୨୯) –

ଏୱମାଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଭାସିତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଅଚ୍ଛରିୟବ୍ଭୁତଧମ୍ମପଟିସଂୟୁତ୍ତଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ଚୂଳୱେଦଲ୍ଲାଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୪୬୦) ୱିସାଖେନ ନାମ ଉପାସକେନ ପୁଟ୍ଠାୟ ଧମ୍ମଦିନ୍ନାୟ ନାମ ଭିକ୍ଖୁନିୟା ଭାସିତଂ ସୁତ୍ତଂ ଚୂଳୱେଦଲ୍ଲଂ ନାମ। ମହାକୋଟ୍ଠିକତ୍ଥେରେନ ପୁଚ୍ଛିତେନ ଆୟସ୍ମତା ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ଭାସିତଂ ମହାୱେଦଲ୍ଲଂ (ମ। ନି। ୧।୪୪୯) ନାମ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସୁତ୍ତମ୍ପି (ମ। ନି। ୧।୮୯) ଭିକ୍ଖୂହି ପୁଟ୍ଠେନ ତେନେୱ ଭାସିତଂ, ଏତାନି ମଜ୍ଝିମନିକାୟପରିୟାପନ୍ନାନି। ସକ୍କପଞ୍ହଂ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୪୪) ପନ ସକ୍କେନ ପୁଟ୍ଠୋ ଭଗୱା ଅଭାସି, ତଂ ଦୀଘନିକାୟପରିୟାପନ୍ନଂ। ମହାପୁଣ୍ଣମସୁତ୍ତଂ (ମ। ନି। ୩।୮୫) ପନ ତଦହୁପୋସଥେ ପନ୍ନରସେ ପୁଣ୍ଣମାୟ ରତ୍ତିୟା ଅଞ୍ଞତରେନ ଭିକ୍ଖୁନା ପୁଟ୍ଠେନ ଭଗୱତା ଭାସିତଂ, ତଂ ମଜ୍ଝିମନିକାୟପରିୟାପନ୍ନଂ। ଏୱମାଦୟୋ ସବ୍ବେପି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାଗତା ୱେଦଞ୍ଚ ତୁଟ୍ଠିଞ୍ଚ ଲଦ୍ଧା ଲଦ୍ଧା ପୁଚ୍ଛିତସୁତ୍ତନ୍ତା ''ୱେଦଲ୍ଲ''ନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।ୱେଦନ୍ତି ଞାଣଂ। ତୁଟ୍ଠିନ୍ତି ଯଥାଭାସିତଧମ୍ମଦେସନଂ ୱିଦିତ୍ୱା ''ସାଧୁ ଅୟ୍ୟେ ସାଧାୱୁସୋ''ତିଆଦିନା ଅବ୍ଭନୁମୋଦନୱସପ୍ପୱତ୍ତଂ ପୀତିସୋମନସ୍ସଂ। ଲଦ୍ଧା ଲଦ୍ଧାତି ଲଭିତ୍ୱା ଲଭିତ୍ୱା, ପୁନପ୍ପୁନଂ ଲଭିତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଏତେନ ୱେଦସଦ୍ଦୋ ଞାଣେ, ସୋମନସ୍ସେ ଚ ଏକସେସନୟେନ, ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ ୱା ପୱତ୍ତତି, ୱେଦମ୍ହି ନିସ୍ସିତଂ ତସ୍ସ ଲଭାପନୱସେନାତି ୱେଦଲ୍ଲନ୍ତି ଚ ଦସ୍ସେତି।

ଏୱଂ ଅଙ୍ଗୱସେନ ସକଲମ୍ପି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଇଦାନି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୱସେନ ୱିଭଜିତୁକାମୋ ''କଥ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୱସେନାତି ଧମ୍ମରାସିୱସେନ। ''ଦ୍ୱାସୀତୀ''ତି ଅୟଂ ଗାଥା ୱୁତ୍ତତ୍ଥାୱ। ଏୱଂ ପରିଦୀପିତଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୱସେନାତି ଗୋପକମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନେନ ନାମ ବ୍ରାହ୍ମଣେନ ପୁଟ୍ଠେନ ଗୋପକମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୩।୭୯) ଅତ୍ତନୋ ଗୁଣପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ ୱା ଥେରଗାଥାୟଂ (ଥେରଗା। ୧୦୧୭ ଆଦୟୋ) ଆୟସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ସମନ୍ତତୋ ଦୀପିତଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୱସେନ ଇମିନା ଏୱଂ ତେନ ଅପରିଦୀପିତାପି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା ସନ୍ତୀତି ପକାସେତି, ତସ୍ମା କଥାୱତ୍ଥୁପ୍ପକରଣ ମାଧୁରିୟସୁତ୍ତାଦୀନଂ (ମ। ନି। ୨।୩୧୭) ୱିମାନୱତ୍ଥାଦୀସୁ କେସଞ୍ଚି ଗାଥାନଞ୍ଚ ୱସେନ ଚତୁରାସୀତିସହସ୍ସତୋପି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅଧିକତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଏତ୍ଥ ଚ ସୁଭସୁତ୍ତଂ (ଦୀ। ନି। ୧।୪୪୪), ଗୋପକମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସୁତ୍ତଞ୍ଚ ପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱତି ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ଭାସିତତ୍ତା ଚତୁରାସୀତିଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସେସୁ ଅନ୍ତୋଗଧଂ ହୋତି, ନ ହୋତୀତି? ପଟିସମ୍ଭିଦାଗଣ୍ଠିପଦେ ତାୱ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ସୟଂ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧାନମ୍ପି ଭିକ୍ଖୁତୋ ଗହିତେୟେୱ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଏୱମାହାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବ''ନ୍ତି, ଭଗୱତା ପନ ଦିନ୍ନନୟେ ଠତ୍ୱା ଭାସିତତ୍ତା ''ସୟଂ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ସୁତ୍ତଦ୍ୱୟଂ ଭଗୱତୋ ଗହିତେୟେୱ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଏୱମ୍ପି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତତରଂ ୱିୟ ଦିସ୍ସତି। ଭଗୱତା ହି ଦିନ୍ନନୟେ ଠତ୍ୱା ସାୱକା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତି, ତେନେୱ ସାୱକଭାସିତମ୍ପି କଥାୱତ୍ଥାଦିକଂ ବୁଦ୍ଧଭାସିତଂ ନାମ ଜାତଂ , ତତୋୟେୱ ଚ ଅତ୍ତନା ଭାସିତମ୍ପି ସୁଭସୁତ୍ତାଦିକଂ ସଙ୍ଗୀତିମାରୋପେନ୍ତେନ ଆୟସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ''ଏୱଂ ମେ ସୁତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଏକାନୁସନ୍ଧିକଂ ସୁତ୍ତଂ ସତିପଟ୍ଠାନାଦି। ସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତଞ୍ହି ''ଏକାୟନୋ ଅୟଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ମଗ୍ଗୋ ସତ୍ତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିୟା''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୩; ମ। ନି। ୧।୧୦୬; ସଂ। ନି। ୩।୩୬୭-୩୮୪) ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନେ ଆରଭିତ୍ୱା ତେସଂୟେୱ ୱିଭାଗଦସ୍ସନୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା

‘‘ଏକାନୁସନ୍ଧିକ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅନେକାନୁସନ୍ଧିକଂ ପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତାଦି (ଦୀ॰ ନି॰ ୨।୧୩୧ ଆଦଯୋ) ପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତଞ୍ହି ନାନାଠାନେସୁ ନାନାଧମ୍ମଦେସନାନଂ ୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଅନେକାନୁସନ୍ଧିକ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

‘‘କତି ଛିନ୍ଦେ କତି ଜହେ, କତି ଚୁତ୍ତରି ଭାୱଯେ;

କତି ସଙ୍ଗାତିଗୋ ଭିକ୍ଖୁ, ‘ଓଘତିଣ୍ଣୋ’ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। (ସଂ॰ ନି॰ ୧।୫); –

ଏୱମାଦିନା ପଞ୍ହାପୁଚ୍ଛନଂ ଗାଥାବନ୍ଧେସୁ ଏକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋ।

‘‘ପଞ୍ଚ ଛିନ୍ଦେ ପଞ୍ଚ ଜହେ, ପଞ୍ଚ ଚୁତ୍ତରି ଭାୱଯେ;

ପଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାତିଗୋ ଭିକ୍ଖୁ, ‘ଓଘତିଣ୍ଣୋ’ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। (ସଂ॰ ନି॰ ୧।୫); –

ଏୱମାଦିନା ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଏକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋ।

ତିକଦୁକଭାଜନଂ ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଯଂ ନିକ୍ଖେପକଣ୍ଡଅଟ୍ଠକଥାକଣ୍ଡୱସେନ ଗହେତବ୍ବଂ। ତସ୍ମା ଯଂ କୁସଲତ୍ତିକମାତିକାପଦସ୍ସ (ଧ॰ ସ॰ ୧) ୱିଭଜନୱସେନ ନିକ୍ଖେପକଣ୍ଡେ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା? ତୀଣି କୁସଲମୂଲାନି…ପେ… ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା। କତମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା? ତୀଣି ଅକୁସଲମୂଲାନି…ପେ… ଇମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା। କତମେ ଧମ୍ମା ଅବ୍ଯାକତା’’? କୁସଲାକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱିପାକା…ପେ… ଇମେ ଧମ୍ମା ଅବ୍ଯାକତା’’ତି (ଧ॰ ସ॰ ୧୮୭),

ଅଯମେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସତ୍ତିକଦୁକପଦୱିଭଜନେସୁପି। ଯଦପି ଅଟ୍ଠକଥାକଣ୍ଡେ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା? ଚତୂସୁ ଭୂମୀସୁ କୁସଲଂ। ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା। କତମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା? ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା। ଇମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା। କତମେ ଧମ୍ମା ଅବ୍ଯାକତା? ଚତୂସୁ ଭୂମୀସୁ ୱିପାକୋ ତୀସୁ ଭୂମୀସୁ କିରିଯାବ୍ଯାକତଂ ରୂପଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ। ଇମେ ଧମ୍ମା ଅବ୍ଯାକତା’’ତି (ଧ॰ ସ॰ ୧୩୮୬),

ଅଯଂ କୁସଲତ୍ତିକମାତିକାପଦସ୍ସ ୱିଭଜନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ଏକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ଚିତ୍ତୱାରଭାଜନଂ ପନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡୱସେନ (ଧ॰ ସ॰ ୧) ଗହେତବ୍ବଂ। ଯଞ୍ହି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ କୁସଲଚିତ୍ତୱିଭଜନତ୍ଥଂ –

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା? ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ୱା…ପେ… ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଫସ୍ସୋ ହୋତି…ପେ… ଅୱିକ୍ଖେପୋ ହୋତୀ’’ତି (ଧ॰ ସ॰ ୧),

ଅଯମେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋ। ଏୱଂ ସେସଚିତ୍ତୱାରୱିଭଜନେସୁ। ଏକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋତି (ଏକମେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋ ଛଠଅ ଅଟ୍ଠ॰) ଚ ଏକେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଏକମେକଂ ତିକଦୁକଭାଜନଂ, ଏକମେକଂ ଚିତ୍ତୱାରଭାଜନ’’ନ୍ତି ଚ ୱଚନତୋ ହି ‘‘ଏକେକୋ’’ତି ଅୱୁତ୍ତେପି ଅଯମତ୍ଥୋ ସାମତ୍ଥିଯତୋ ୱିଞ୍ଞାଯମାନୋୱ ହୋତି।

ୱତ୍ଥୁ ନାମ ସୁଦିନ୍ନକଣ୍ଡାଦି। ମାତିକା ନାମ ‘‘ଯୋ ପନ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସିକ୍ଖାସାଜୀୱସମାପନ୍ନୋ’’ତିଆଦିନା (ପାରା॰ ୪୪) ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅଜ୍ଝାଚାରେ ପଞ୍ଞତ୍ତଂ ଉଦ୍ଦେସ ସିକ୍ଖାପଦଂ। ପଦଭାଜନିଯନ୍ତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ‘‘ଯୋ ପନାତି ଯୋ ଯାଦିସୋ’’ତିଆଦି (ପାରା॰ ୪୫) ନଯପ୍ପୱତ୍ତଂ ପଦୱିଭଜନଂ। ଅନ୍ତରାପତ୍ତୀତି ‘‘ପଟିଲାତଂ ଉକ୍ଖିପତି, ଆପତ୍ତି ଦୁକ୍କଟସ୍ସା’’ତି (ପାଚି॰ ୩୫୫) ଏୱମାଦିନା ସିକ୍ଖାପଦନ୍ତରେସୁ ପଞ୍ଞତ୍ତା ଆପତ୍ତି। ଆପତ୍ତୀତି ତଂତଂସିକ୍ଖାପଦାନୁରୂପଂ ୱୁତ୍ତୋ ତିକଚ୍ଛେଦମୁତ୍ତୋ ଆପତ୍ତିୱାରୋ। ଅନାପତ୍ତୀତି ‘‘ଅନାପତ୍ତି ଅଜାନନ୍ତସ୍ସ ଅସାଦିଯନ୍ତସ୍ସ ଖିତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ୱେଦନାଟ୍ଟସ୍ସ ଆଦିକମ୍ମିକସ୍ସା’’ତିଆଦି (ପାରା॰ ୬୬) ନଯପ୍ପୱତ୍ତୋ ଅନାପତ୍ତିୱାରୋ। ତିକଚ୍ଛେଦୋତି ‘‘ଦସାହାତିକ୍କନ୍ତେ ଅତିକ୍କନ୍ତସଞ୍ଞୀ ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯଂ ପାଚିତ୍ତିଯଂ, ଦସାହାତିକ୍କନ୍ତେ ୱେମତିକୋ…ପେ… ଦସାହାତିକ୍କନ୍ତେ ଅନତିକ୍କନ୍ତସଞ୍ଞୀ ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯଂ ପାଚିତ୍ତିଯ’’ନ୍ତି (ପାରା॰ ୪୬୮) ଏୱମାଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତୋ ତିକପାଚିତ୍ତିଯ-ତିକ-ଦୁକ୍କଟାଦିଭେଦୋ ତିକପରିଚ୍ଛେଦୋ। ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ୱତ୍ଥୁମାତିକାଦୀସୁ।

ଏୱଂ ଅନେକନଯସମଲଙ୍କତଂ ସଙ୍ଗୀତିପ୍ପକାରଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ''ଅଯଂ ଧମ୍ମୋ, ଅଯଂ ୱିନଯୋ...ପେ... ଇମାନି ଚତୁରାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନୀ''ତି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଧମ୍ମୱିନଯାଦିଭେଦେନ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ସଙ୍ଗାଯନ୍ତେନ ମହାକସ୍ସପପ୍ପମୁଖେନ ୱସୀଗଣେନ ଅନେକଚ୍ଛରିଯପାତୁଭାୱପଟିମଣ୍ଡିତାଯ ସଙ୍ଗୀତିଯା ଇମସ୍ସ ଦୀଘାଗମସ୍ସ ଧମ୍ମଭାୱୋ, ମଜ୍ଝିମବୁଦ୍ଧୱଚନାଦିଭାୱୋ ଚ ୱୱତ୍ଥାପିତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଏୱମେତ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ସାଧାରଣୱଚନେନ ଦସ୍ସିତେପି ହି ''ଯଦଞ୍ଚ ସଂୱଣ୍ଣେତୁଂ ଇଦମାରଭତି, ସୋଯେୱ ପଧାନୱସେନ ଦସ୍ସିତୋ''ତି ଆଚରିଯେହି ଅଯଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅପରୋ ନଯୋ – ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତେସୁ ଏକୱିଧାଦିଭେଦଭିନ୍ନେସୁ ପକାରେସୁ ଧମ୍ମୱିନଯାଦିଭାୱୋ ସଙ୍ଗୀତିକାରକେ ହେୱ ସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ୱୱତ୍ଥାପିତୋ, ନ ପଚ୍ଛା କପ୍ପନମତ୍ତସିଦ୍ଧୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଏୱମେତ''ନ୍ତିଆଦିମାହାତିପି ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ନ କେୱଲଂ ଯଥାୱୁତ୍ତପ୍ପକାରମେୱ ୱୱତ୍ଥାପେତ୍ୱା ସଙ୍ଗୀତଂ, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞମ୍ପୀତି ଦସ୍ସେତି ''ନ କେୱଲଞ୍ଚା''ତିଆଦିନା। ଉଦାନସଙ୍ଗହୋ ନାମ ପଠମପାରାଜିକାଦୀସୁ ଆଗତାନଂ ୱିନୀତୱତ୍ଥୁଆଦୀନଂ ସଙ୍ଖେପତୋ ସଙ୍ଗହଦସ୍ସନୱସେନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ଠପିତା –

''ମକ୍କଟୀ ୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତା ଚ, ଗିହୀ ନଗ୍ଗୋ ଚ ତିତ୍ଥିଯା;

ଦାରିକୁପ୍ପଲୱଣ୍ଣା ଚ, ବ୍ୟଞ୍ଜନେହି ପରେ ଦୁୱେ''ତି। ଆଦିକା (ପାରା। ୬୬); –

ଗାଥାଯୋ। ୱୁଚ୍ଚମାନସ୍ସ ହି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣଭାୱେନ ପୱତ୍ତିତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ଉଦ୍ଧଂ ଦାନଂ ରକ୍ଖଣଂ ଉଦାନଂ, ସଙ୍ଗହୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗମୂଲପରିଯାଯୱଗ୍ଗାଦିୱସେନ ୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହୋ। ୱଗ୍ଗୋତି ହି ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହେୱ କତା ସୁତ୍ତସମୁଦାଯସ୍ସ ସମଞ୍ଞା। ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସପେଯ୍ୟାଲନୀଲପେଯ୍ୟାଲାଦିୱସେନ ପେଯ୍ୟାଲସଙ୍ଗହୋ। ପାତୁଂ ରକ୍ଖିତୁଂ, ୱିଝାରିତୁଂ ୱା ଅଲନ୍ତି ହି ପେଯ୍ୟାଲଂ, ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସନୱଚନଂ। ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରନିକାଯାଦୀସୁ ନିପାତସଙ୍ଗହୋ, ଗାଥଙ୍ଗାଦିୱସେନ ନିପାତନଂ। ସମୁଦାଯକରଣଞ୍ଚ ନିପାତୋ। ଦେୱତାସଂଯୁତ୍ତାଦିୱସେନ (ସଂ। ନି। ୧।୧) ସଂଯୁତ୍ତସଙ୍ଗହୋ। ୱଗ୍ଗସମୁଦାଯେ ଏୱ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି କତା ସଂଯୁତ୍ତସମଞ୍ଞା। ମୂଲପଣ୍ଣାସକାଦିୱସେନ ପଣ୍ଣାସସଙ୍ଗହୋ, ପଞ୍ଞାସ ପଞ୍ଞାସ ସୁତ୍ତାନି ଗଣେତ୍ୱା ସଙ୍ଗହୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ତସ୍ସଂ ତସ୍ସଂ ପାଠଇଯଂ ଦିସ୍ସମାନଂ ସଙ୍ଗୀତିକାରକୱଚନଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଉଦାନସଙ୍ଗହ... ପେ... ପଣ୍ଣାସସଙ୍ଗହାଦୀହି ଅନେକୱିଧଂ ତଥା। ସତ୍ତହି ମାସେହୀତି କିରିଯାପୱଗ୍ଗେ ତତିଯା ''ଏକାହେନେୱ ବାରାଣସିଂ ପାଯାସି। ନୱହି ମାସେହି ୱିହାରଂ ନିଟ୍ଠାପେସୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। କିରିଯାଯ ଆସୁଂ ପରିନିଟ୍ଠାପନଞ୍ହି କିରିଯାପୱଗ୍ଗୋ।

ତଦା ଅନେକଚ୍ଛରିଯପାତୁଭାୱଦସ୍ସନେନ ସାଧୂନଂ ପସାଦଜନନତ୍ଥମାହ ''ସଙ୍ଗୀତିପରିଯୋସାନେ ଚସ୍ସା''ତିଆଦି। ଅସ୍ସ ବୁଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ସଙ୍ଗୀତିପରିଯୋସାନେ ସଞ୍ଜାତପ୍ପମୋଦା ୱିଯ, ସାଧୁକାରଂ ଦଦମାନା ୱିଯ ଚ ସଙ୍କମ୍ପି...ପେ... ପାତୁରହେସୁନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିଯାତି ହି ଉଭଯତ୍ଥ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପୱତ୍ତନେ, ପୱତ୍ତନାଯ ୱା ସମତ୍ଥଂ ପୱତ୍ତନସମତ୍ଥଂ। ଉଦକପରିଯନ୍ତନ୍ତି ପଥୱୀସନ୍ଧାରକୌଦକପରିଯୋସାନଂ କତ୍ୱା, ସହ ତେନ ଉଦକେନ, ତଂ ୱା ଉଦକଂ ଆହଚ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତେନ ଏକଦେସକମ୍ପନଂ ନିୱାରେତି। ସଙ୍କମ୍ପୀତି ଉଦ୍ଧଂ ଉଦ୍ଧଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ସୁଟ୍ଠୁ କମ୍ପି। ସମ୍ପକମ୍ପୀତି ଉଦ୍ଧମଧୋ ଚ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ସମ୍ମା ପକାରେନ କମ୍ପି। ସମ୍ପୱେଧୀତି ଚତୂସୁ ଦିସାସୁ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ସୁଟ୍ଠୁ ଭିସ୍ସୋ ପୱେଧି। ଏୱଂ ଏତେନ ପଦତ୍ତଯେନ ଛପ୍ପକାରଂ ପଥୱୀଚଲନଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଥ ୱା ପୁରତ୍ଥିମତୋ, ପଚ୍ଛିମତୋ ଚ ଉନ୍ନମନଓନମନୱସେନ ସଙ୍କମ୍ପି। ଉତ୍ତରତୋ, ଦକ୍ଖିଣତୋ ଚ ଉନ୍ନମନଓନମନୱସେନ ସମ୍ପକମ୍ପି। ମଜ୍ଝିମତୋ, ପରିଯନ୍ତତୋ ଚ ଉନ୍ନମନଓନମନୱସେନ ସମ୍ପୱେଧି। ଏୱମ୍ପି ଛପ୍ପକାରଂ ପଥୱୀଚଲନଂ ଦସ୍ସେତି, ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ –-

''ପୁରତ୍ଥିମତୋ ଉନ୍ନମତି ପଚ୍ଛିମତୋ ଓନମତି, ପଚ୍ଛିମତୋ ଉନ୍ନମତି ପୁରତ୍ଥିମତୋ ଓନମତି, ଉତ୍ତରତୋ ଉନ୍ନମତି ଦକ୍ଖିଣତୋ ଓନମତି, ଦକ୍ଖିଣତୋ ଉନ୍ନମତି ଉତ୍ତରତୋ ଓନମତି , ମଜ୍ଝିମତୋ ଉନ୍ନମତି ପରିଯନ୍ତତୋ ଓନମତି, ପରିଯନ୍ତତୋ ଉନ୍ନମତି ମଜ୍ଝିମତୋ ଓନମତୀତି ଏୱଂ ଛପ୍ପକାରଂ... ପେ... ଅକମ୍ପିତ୍ଥା''ତି (ବୁ। ୱଂ। ଅଟ୍ଠ। ୭୧)।

ଅଚ୍ଛରଂ ପହରିତୁଂ ଯୁତ୍ତାନି ଅଚ୍ଛରିଯାନି, ପୁପ୍ଫୱସ୍ସଚେଲୁକ୍ଖେପାଦୀନି ଅଞ୍ଞାଯପି ସା ସମଞ୍ଞାଯ ପାକଟାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଯା ଲୋକେ''ତିଆଦି। ଯା ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ମହାକସ୍ସପାଦୀହି ପଞ୍ଚହି ସତେହି ଯେନ କତା ସଙ୍ଗୀତା, ତେନ ପଞ୍ଚ ସତାନି ଏତିସ୍ସାତି ''ପଞ୍ଚସତା''ତି ଚ ଥେରେହେୱ କତତ୍ତା ଥେରା ମହାକସ୍ସପାଦଯୋ ଏତିସ୍ସା, ଥେରେହି ୱା କତାତି ''ଥେରିକା''ତି ଚ ଲୋକେ ପୱୁଚ୍ଚତି, ଅଯଂ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ନାମାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଏୱଂ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଯଦତ୍ଥଂ ସା ଇଧ ଦସ୍ସିତା, ଇଦାନି ତଂ ନିଦାନଂ ନିଗମନୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଇମିସ୍ସା''ତିଆଦିମାହ।

ଆଦିନିକାଯସ୍ସାତି ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକପରିଯାପନ୍ନେସୁ ପଞ୍ଚସୁ ନିକାଯେସୁ ଆଦିଭୂତସ୍ସ ଦୀଘନିକାଯସ୍ସ। ଖୁଦ୍ଦକପରିଯାପନ୍ନୋ ହି ୱିନଯୋ ପଠମଂ ସଙ୍ଗୀତୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୁତ୍ତନ୍ତ ପିଟକେ’’ତି। ତେନାତି ତଥାୱୁତ୍ତତ୍ତା, ଇମିନା ଯଥାୱୁତ୍ତପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିଯଂ ତଥାୱଚନମେୱ ସନ୍ଧାଯ ମଯା ହେଟ୍ଠା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ପୁବ୍ବାପରସମ୍ବନ୍ଧଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତୱିତ୍ଥାରୱଚନସ୍ସ ୱା ଗୁଣଂ ଦସ୍ସେତୀତି।

ଇତି ସୁମଙ୍ଗଲୱିଲାସିନିଯା ଦୀଘନିକାଯଟ୍ଠକଥାଯ ପରମସୁଖୁମଗମ୍ଭୀରଦୁରନୁବୋଧତ୍ଥପରିଦୀପନାଯ ସୁୱିମଲୱିପୁଲପଞ୍ଞାୱେଯ୍ୟତ୍ତିଯଜନନାଯ ଅଜ୍ଜୱମଦ୍ଦୱସୋରଚ୍ଚସଦ୍ଧାସତିଧିତିବୁଦ୍ଧିଖନ୍ତିୱୀରିଯାଦିଧମ୍ମସମଙ୍ଗିନା ସାଟ୍ଠକଥେ ପିଟକତ୍ତଯେ ଅସଙ୍ଗାସଂହୀରୱିସାରଦଞ୍ଞାଣଚାରିନା ଅନେକପ୍ପଭେଦସକସମଯସମଯନ୍ତରଗହନଜ୍ଝୋଗାହିନା ମହାଗଣିନା ମହାୱେଯ୍ୟାକରଣେନ ଞାଣାଭିୱଂସଧମ୍ମସେନାପତିନାମଥେରେନ ମହାଧମ୍ମରାଜାଧିରାଜଗରୁନା କତାଯ ସାଧୁୱିଲାସିନିଯା ନାମ ଲୀନତ୍ଥପକାସନିଯା ବାହିରନିଦାନୱଣ୍ଣନାଯ ଲୀନତ୍ଥପକାସନା।

ନିଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧। ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତଂ

ପରିବ୍ବାଜକକଥାୱଣ୍ଣନା

୧। ଏତ୍ତାୱତା ଚ ପରମସଣ୍ହସୁଖୁମଗମ୍ଭୀରଦୁଦ୍ଦସାନେକୱିଧନଯସମଲଙ୍କତଂ ବ୍ରହ୍ମଜାଲସ୍ସ ସାଧାରଣତୋ ବାହିରନିଦାନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅବ୍ଭନ୍ତରନିଦାନଂ ସଂୱଣ୍ଣେନ୍ତୋ ଅତ୍ଥାଧିଗମସ୍ସ ସୁନିକ୍ଖିତ୍ତପଦମୂଲକତ୍ତା, ସୁନିକ୍ଖିତ୍ତପଦଭାୱସ୍ସ ଚ ''ଇଦମେୱ''ନ୍ତି ସଭାୱୱିଭାୱନେନ ପଦୱିଭାଗେନ ସାଧେତବ୍ବତ୍ତା ପଠମଂ ତାୱ ପଦୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତତ୍ଥ ଏୱ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ପଦୱିଭାଗେନ ହି ''ଇଦଂ ନାମ ଏତଂ ପଦ''ନ୍ତି ୱିଜାନନେନ ତଂତଂପଦାନୁରୂପଂ ଲିଙ୍ଗୱିଭତ୍ତି ୱଚନ କାଲପଯୋଗାଦିକଂ ସମ୍ମାପତିଟ୍ଠାପନତୋ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଦସ୍ସ ସୁନିକ୍ଖିତ୍ତତା ହୋତି, ତାଯ ଚ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସମଧିଗମିଯତା। ଯଥାହ ''ସୁନିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୱେ – ପଦବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସ ଅତ୍ଥୋପି ସୁନଯୋହୋତୀ''ତିଆଦି। ଅପିଚ ସମ୍ବନ୍ଧତୋ, ପଦତୋ, ପଦୱିଭାଗତୋ, ପଦତ୍ଥତୋ ଅନୁଯୋଗତୋ, ପରିହାରତୋ ଚାତି ଛହାକାରେହି ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା କାତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନାମ ଦେସନାସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଯଂ ଲୋକିଯା ''ଉମ୍ଘୁଗ୍ଘାତୋ''ତିପି ୱଦନ୍ତି, ସୋ ପନ ପାଠଇଯା ନିଦାନପାଠଇୱସେନ, ନିଦାନପାଠଇଯା ଚ ସଙ୍ଗୀତିୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ହି ନିଦାନପାଠଇଯା ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଦସ୍ସିତୋ, ତସ୍ମା ପଦାଦିୱସେନେୱ ସଂୱଣ୍ଣନଂ କରୋନ୍ତୋ ''ଏୱ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଏୱନ୍ତି ନିପାତପଦନ୍ତିଆଦିନା ପଦତୋ, ପଦୱିଭାଗତୋ ଚ ସଂୱଣ୍ଣନଂ କରୋତି ପଦାନଂ ତବ୍ବିସେସାନଞ୍ଚ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ପଦୱିଭାଗୋତି ହି ପଦାନଂ ୱିସେସୋଯେୱ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନ ପଦୱିଗ୍ଗହୋ। ପଦାନି ଚ ପଦୱିଭାଗୋ ଚ ପଦୱିଭାଗୋ। ଅଥ ୱା ପଦୱିଭାଗୋ ଚ ପଦୱିଗ୍ଗହୋ ଚ ପଦୱିଭାଗୋତି ଏକସେସୱସେନ ପଦପଦୱିଗ୍ଗହାପି ପଦୱିଭାଗସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଦୱିଗ୍ଗହତୋ ପନ ''ଭିକ୍ଖୂନଂ ସଙ୍ଘୋ''ତିଆଦିନା ଉପରି ସଂୱଣ୍ଣନଂ କରିସ୍ସତି, ତଥା ପଦତ୍ଥାନୁଯୋଗପରିହାରେହିପି। ଏୱନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦ ଚ ସଦ୍ଦାଦୀନମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା, ନଯଗ୍ଗହଣେନ ୱା ତେ ଗହିତା। ତେନାହ ''ମେତିଆଦୀନି ନାମପଦାନୀ''ତି। ଇତରଥା ହି ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦଂ ଚ ସଦ୍ଦାଦୀନମ୍ପି ନିପାତଭାୱୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ସିଯା। ମେତିଆଦୀନୀତି ଏତ୍ଥ ପନ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଯାୱ ପଟିସଦ୍ଦୋ , ତାୱ ତଦୱସିଟ୍ଠାଯେୱ ସଦ୍ଦା ସଙ୍ଗହିତା। ପଟୀତି ଉପସଗ୍ଗପଦଂ ପଟିସଦ୍ଦସ୍ସ କାରିଯଭାୱତୋ।

ଇଦାନି ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରକ୍କମେନ ପଦତ୍ଥତୋ ସଂୱଣ୍ଣନଂ କରୋନ୍ତୋ ''ଅତ୍ଥତୋ ପନା''ତିଆଦିମାହ। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଠାନେ ସୋତୂନଂ ସଂୱଣ୍ଣନାନଯକୋସଲ୍ଲତ୍ଥଂ ସଂୱଣ୍ଣନାପ୍ପକାରା ୱତ୍ତବ୍ବା। କଥଂ?

ଏକନାଠଇକା କଥା ଚ, ଚତୁରସ୍ସା ତଥାପି ଚ;

ନିସିନ୍ନୱତ୍ତିକା ଚେୱ, ତିଧା ସଂୱଣ୍ଣନଂ ୱଦେ।

ତତ୍ଥ ପାଠଇଂ ୱତ୍ୱା ଏକେକପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥକଥନଂ ଏକାଯ ନାଠଇଯା ମିନିତସଦିସତ୍ତା, ଏକେକଂ ୱା ପଦଂ ନାଠଅଂ ମୂଲଂ, ଏକମେକଂ ପଦଂ ୱା ନାଠଇକା ଅତ୍ଥନିଗ୍ଗମନମଗ୍ଗୋ ଏତିସ୍ସାତି କତ୍ୱା ଏକନାଠଇକା ନାମ। ପଟିପକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା, ପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଉପମଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା, ସପକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା, ସପକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଉପମଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା, କଥନଂ ଚତୂହି ଭାଗେହି ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ଚତ୍ତାରୋ ୱା ରସ୍ସା ସଲ୍ଲକ୍ଖଣୂପାଯା ଏତିସ୍ସାତି କତ୍ୱା ଚତୁରସ୍ସା ନାମ, ୱିସଭାଗଧମ୍ମୱସେନେୱ ପରିଯୋସାନଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପୁନ ସଭାଗଧମ୍ମୱସେନେୱ ପରିଯୋସାନଗମନଂ ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ଆୱତ୍ତନଯୁତ୍ତତ୍ତା, ନିଯମତୋ ୱା ନିସିନ୍ନସ୍ସ ଆରଦ୍ଧସ୍ସ ୱତ୍ତୋ ସଂୱତ୍ତୋ ଏତିସ୍ସାତି କତ୍ୱା ନିସିନ୍ନୱତ୍ତିକା ନାମ, ଯଥାରଦ୍ଧସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ପରିଯୋସାନାପି ନିଯୁତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ସୋଦାହରଣା ପନ କଥା ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରଟ୍ଠକଥାଯ ତଟ୍ଟୀକାଯଂ ଏକାଦସନିପାତେ ଗୋପାଲକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାତୋ ଗହେତବ୍ବା।

ଭେଦକଥା ତତ୍ୱକଥା, ପରିଯାଯକଥାପି ଚ;

ଇତି ଅତ୍ଥକ୍କମେ ୱିଦ୍ୱା, ତିଧା ସଂୱଣ୍ଣନଂ ୱଦେ।

ତତ୍ଥ ପକତିଆଦିୱିଚାରଣା ଭେଦକଥା ଯଥା ''ବୁଜ୍ଝତୀତି ବୁଦ୍ଧୋ''ତିଆଦି। ସରୂପୱିଚାରଣା ତତ୍ୱକଥା ଯଥା ''ବୁଦ୍ଧୋତି ଯୋ ସୋ ଭଗୱା ସଯମ୍ଭୂ ଅନାଚରିଯକୋ''ତିଆଦି (ମହାନି। ୧୯୨; ଚୂଳନି। ୯୭; ପଟି। ମ। ୧।୧୬୧)। ୱେୱଚନୱିଚାରଣା ପରିଯାଯକଥା ଯଥା ''ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା ସବ୍ବଞ୍ଞୂ ଲୋକନାଯକୋ''ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୩୮ ୱେୱଚନାହାରୱିଭଙ୍ଗନିସ୍ସିତୋ ପାଠଇ)।

ପଯୋଜନଞ୍ଚ ପିଣ୍ଡତ୍ଥୋ, ଅନୁସନ୍ଧି ଚ ଚୋଦନା;

ପରିହାରୋ ଚ ସଙ୍ଖେପ, ପଞ୍ଚଧା ୱଣ୍ଣନଂ ୱଦେ।

ତତ୍ଥ ପଯୋଜନଂ ନାମ ଦେସନାଫଲଂ, ତଂ ପନ ସୁତମଯଞାଣାଦି। ପିଣ୍ଡତ୍ଥୋ ନାମ ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସୁୱିଜାନନତ୍ଥଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା କଥନଂ। ଅନୁସନ୍ଧି ନାମ ପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧାଦି। ଚୋଦନା ନାମ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ୱଚନସ୍ସ ୱିରୋଧିକଥନଂ। ପରିହାରୋ ନାମ ତସ୍ସ ଅୱିରୋଧିକଥନଂ।

ଉମ୍ମୁଗ୍ଘାତୋ ପଦଞ୍ଚେୱ, ପଦତ୍ଥୋ ପଦୱିଗ୍ଗହୋ;

ଚାଲନା ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ଛଧା ସଂୱଣ୍ଣନଂ ୱଦେ। (ୱଜିର। ଟୀ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିୱଣ୍ଣନା);

ତତ୍ଥ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଦିନିଦାନଂ ଉମ୍ମୁଗ୍ଘାତୋ। ''ଏୱମିଦ''ନ୍ତି ନାନାୱିଧେନ ପଦୱିସେସତାକଥନଂ ପଦଂ, ସଦ୍ଦତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯତ୍ଥାଦି ପଦତ୍ଥୋ। ଅନେକଧା ନିବ୍ବଚନଂ ପଦୱିଗ୍ଗହୋ।ଚାଲନା ନାମ ଚୋଦନା। ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ ପରିହାରୋ।

ସମୁଟ୍ଠାନଂ ପଦତ୍ଥୋ ଚ, ଭାୱାନୁୱାଦୱିଧଯୋ;

ୱିରୋଧୋ ପରିହାରୋ ଚ, ନିଗମନନ୍ତି ଅଟ୍ଠଧା।

ତତ୍ଥ ସମୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଦିନିଦାନଂ। ପଦତ୍ଥୋତି ଅଧିପ୍ପେତାନଧିପ୍ପେତାଦିୱସେନ ଅନେକଧା ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ। ଭାୱୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅନୁୱାଦୱିଧଯୋତି ପଠମୱଚନଂ ୱିଧି, ତଦାୱିକରଣୱସେନ ପଚ୍ଛା ୱଚନଂ ଅନୁୱାଦୋ, ୱିସେସନୱିସେସ୍ସାନଂ ୱା ୱିଧାନୁୱାଦ ସମଞ୍ଞା। ୱିରୋଧୋତି ଅତ୍ଥନିଚ୍ଛଯନତ୍ଥଂ ଚୋଦନା। ପରିହାରୋତି ତସ୍ସା ସୋଧନା। ନିଗମନନ୍ତି ଅନୁସନ୍ଧିଯା ଅନୁରୂପଂ ଅପ୍ପନା।

ଆଦିତୋ ତସ୍ସ ନିଦାନଂ, ୱତ୍ତବ୍ବଂ ତପ୍ପଯୋଜନଂ;

ପିଣ୍ଡତ୍ଥୋ ଚେୱ ପଦତ୍ଥୋ, ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଅଧିପ୍ପାଯକୋ;

ଚୋଦନା ସୋଧନା ଚେତି, ଅଟ୍ଠଧା ୱଣ୍ଣନଂ ୱଦେ।

ତତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନାମ ପୁବ୍ବାପରସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଯୋ ''ଅନୁସନ୍ଧୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସେସା ୱୁତ୍ତତ୍ଥାୱ, ଏୱମାଦିନା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାଗତେ ସଂୱଣ୍ଣନାପ୍ପକାରେ ଞତ୍ୱା ସବ୍ବତ୍ଥ ଯଥାରହଂ ୱିଚେତବ୍ବାତି।

ଏୱମନେକତ୍ଥପ୍ପଭେଦତା ପଯୋଗତୋୱ ଞାତବ୍ବାତି ତବ୍ବସେନ ତଂ ସମତ୍ଥେତୁଂ ''ତଥା ହେସା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ଅଯଂ ସଦ୍ଦୋ ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ୱାଚକୋତି ସଙ୍କେତୱଚନ୍ଥିତାଯେୱ ସଦ୍ଦା ତଂ ତଦତ୍ଥସ୍ସ ୱାଚକା , ସଙ୍କେତୋ ଚ ନାମ ପଯୋଗୱସେନ ସିଦ୍ଧୋତି ଦସ୍ସେତୁମ୍ପି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏୱମୀଦିସେସୁ। ନନୁ ଚ –

''ଯଥାପି ପୁପ୍ଫରାସିମ୍ହା, କଯିରା ମାଲାଗୁଣେ ବହୂ;

ଏୱଂ ଜାତେନ ମଚ୍ଚେନ, କତ୍ତବ୍ବଂ କୁସଲଂ ବହୁ''ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୫୩);

ଏତ୍ଥ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ଉପମାକାରସ୍ସେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆକାରତ୍ଥୋଯେୱ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦୋ ସିଯାତି? ନ, ୱିସେସସବ୍ଭାୱତୋ। ''ଏୱଂ ବ୍ୟା ଖୋ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୨୩୪, ୩୯୬) ହି ଆକାରମତ୍ତୱାଚକୋଯେୱ ଆକାରତ୍ଥୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନ ପନ ଆକାରୱିସେସୱାଚକୋ। ଏତ୍ଥ ହି କିଞ୍ଚାପି ପୁପ୍ଫରାସିସଦିସତୋ ମନୁସ୍ସୂପପତ୍ତି ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯ ସଦ୍ଧମ୍ମସୱନ ଯୋନିସୋମନସିକାରଭୋଗସମ୍ପତ୍ତିଆଦିଦାନାଦିପୁଞ୍ଞକିରିଯାହେତୁସମୁଦାଯତୋ ସୋଭାସୁଗନ୍ଧତାଦିଗୁଣଯୋଗେନ ମାଲାଗୁଣସଦିସିଯୋ ବହୁକା ପୁଞ୍ଞକିରିଯା ମରିତବ୍ବସଭାୱତାଯ ମଚ୍ଚେନ ସତ୍ତେନ କତ୍ତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଜୋତିତତ୍ତା ପୁପ୍ଫରାସିମାଲାଗୁଣାୱ ଉପମା ନାମ ଉପମୀଯତି ଏତାଯାତି କତ୍ୱା, ତେସଂ ଉପମାକାରୋ ଚ ଯଥାସଦ୍ଦେନ ଅନିଯମତୋ ଜୋତିତୋ, ତସ୍ମା ''ଏୱଂ-

ସଦ୍ଦୋ ନିଯମତୋ ଉପମାକାରନିଗମନନ୍ତୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ ଯୁତ୍ତଂ, ତଥାପି ସୋ ଉପମାକାରୋ ନିଯମିଯମାନୋ ଅତ୍ଥତୋ ଉପମାୱ ହୋତି ନିସ୍ସଯଭୂତଂ ତମନ୍ତରେନ ନିସ୍ସିତଭୂତସ୍ସ ଉପମାକାରସ୍ସ ଅଲବ୍ଭମାନତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ଉପମାଯଂ ଆଗତୋ''ତି। ଅଥ ୱା ଉପମୀଯନଂ ସଦିସୀକରଣନ୍ତି କତ୍ୱା ପୁପ୍ଫରାସିମାଲାଗୁଣେହି ସଦିସଭାୱସଙ୍ଖାତୋ ଉପମାକାରୋଯେୱ ଉପମା ନାମ। ''ସବ୍ବମ୍ପେତଂ ସିଯୋପମା''ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଆକାରମତ୍ତୱାଚକୋୱ ଆକାରତ୍ଥୋ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦୋ। ଉପମାସଙ୍ଖାତଆକାରୱିସେସୱାଚକୋ ପନ ଉପମାତ୍ଥୋଯେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଉପମାଯଂ ଆଗତୋ''ତି।

ତଥା ''ଏୱଂ ଇମିନା ଆକାରେନ ଅଭିକ୍କମିତବ୍ବ''ନ୍ତିଆଦିନା ଉପଦିସିଯମାନାଯ ସମଣସାରୁପ୍ପାଯ ଆକପ୍ପସମ୍ପତ୍ତିଯା ଉପଦିସନାକାରୋପି ଅତ୍ଥତୋ ଉପଦେସୋଯେୱାତି ଆହ ''ଏୱଂ...ପେ... ଉପଦେସେ''ତି। ଏୱମେତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ ଭଗୱତା ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଅୱିପରୀତତୋ ଜାନନ୍ତେହି କତଂ ତତ୍ଥ ସଂୱିଜ୍ଜମାନଗୁଣାନଂ ପକାରେହି ହଂସନଂ ଉଦଗ୍ଗତାକରଣଂ ସମ୍ପହଂସନଂ। ତତ୍ଥ ସମ୍ପହଂସନାକାରୋପି ଅତ୍ଥତୋ ସମ୍ପହଂସନମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସମ୍ପହଂସନେତି। ଏୱମେୱ ପନାଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚ ଦୋସୱିଭାୱନେନ ଗାରଯ୍ହୱଚନଂ ଗରହଣଂ, ତଦାକାରୋପି ଅତ୍ଥତୋ ଗରହଣଂ ନାମ, ତସ୍ମା ''ଗରହଣେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୋ ଚେତ୍ଥ ଗରହଣାକାରୋ ''ୱସଲୀ''ତିଆଦିଖୁଂସନସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନତୋ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ପକାସିତୋତି ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଯଥା ଚେତ୍ଥ ଏୱଂ ଉପମାକାରାଦଯୋପି ଉପମାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତାନଂ ପୁପ୍ଫରାସିଆଦିସଦ୍ଦାନଂ ସନ୍ନିଧାନତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଜୋତକମତ୍ତା ହି ନିପାତାତି। ଏୱମେୱାତି ଚ ଅଧୁନା ଭାସିତାକାରେନେୱ। ଅଯଂ ୱସଲଗୁଣଯୋଗତୋ ୱସଲୀ କାଳକଣ୍ଣୀ ଯସ୍ମିଂ ୱା ତସ୍ମିଂ ୱା ଠାନେ ଭାସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱଂ ଭନ୍ତେତି ସାଧୁ ଭନ୍ତେ, ସୁଟ୍ଠୁ ଭନ୍ତେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତ୍ଥ ପନ ଧମ୍ମସ୍ସ ସାଧୁକଂ ସୱନମନସିକାରେ ସନ୍ନିଯୋଜିତେହି ଭିକ୍ଖୂହି ତତ୍ଥ ଅତ୍ତନୋ ଠିତଭାୱସ୍ସ ପଟିଜାନନମେୱ ୱଚନସମ୍ପଟିଗ୍ଗହୋ, ତଦାକାରୋପି ଅତ୍ଥତୋ ୱଚନସମ୍ପଟିଗ୍ଗହୋଯେୱ ନାମ, ତେନାହ ''ୱଚନସମ୍ପଟିଗ୍ଗହେ''ତି।

ଏୱଂ ବ୍ୟା ଖୋତି ଏୱଂ ୱିଯ ଖୋ। ଏୱଂ ଖୋତି ହି ଇମେସଂ ପଦାନମନ୍ତରେ ୱିଯସଦ୍ଦସ୍ସ ବ୍ୟାପଦେସୋତି ନେରୁତ୍ତିକା ''ୱ-କାରସ୍ସ, ବ-କାରଂ, ଯ-କାରସଂଯୋଗଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଦୀଘୱସେନ ପଦସିଦ୍ଧୀ''ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଆକାରେତି ଆକାରମତ୍ତେ। ଅପ୍ପାବାଧନ୍ତି ୱିସଭାଗୱେଦନାଭାୱଂ। ଅପ୍ପାତଙ୍କନ୍ତିକିଚ୍ଛଜୀୱିତକରରୋଗାଭାୱଂ। ଲହୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ନିଗ୍ଗେଲଞ୍ଞତାଯ ଲହୁତାଯୁତ୍ତଂ ଉଟ୍ଠାନଂ। ବଲନ୍ତି କାଯବଲଂ। ଫାସୁୱିହାରନ୍ତି ଚତୂସୁ ଇରିଯାପଥେସୁ ସୁଖୱିହାରଂ। ୱିତ୍ଥାରୋ ଦସମ ସୁଭସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯ ମେୱ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୪୪୫) ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଏୱଞ୍ଚ ୱଦେହୀତି ଯଥାହଂ ୱଦାମି, ଏୱମ୍ପି ସମଣଂ ଆନନ୍ଦଂ ୱଦେହି। ''ସାଧୁ କିର ଭୱ''ନ୍ତିଆଦିକଂ ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବୱଚନଂ, ସୋ ଚ ୱଦନାକାରୋ ଇଧ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦସ୍ସୀଯତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ନିଦସ୍ସନେ''ତି। କାଲାମାତି କାଲାମଗୋତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧେ ଜନେ ଆଲପତି। ''ଇମେ...ପେ... ୱା''ତି ଯଂ ମଯା ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ସମତ୍ତାତି ପରିପୂରିତା। ସମାଦିନ୍ନାତି ସମାଦିଯିତା। ସଂୱତ୍ତନ୍ତି ୱା ନୋ ୱା ସଂୱତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱଚନଦ୍ୱଯେ କଥଂ ୱୋ ତୁମ୍ହାକଂ ମତି ହୋତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ନୋତି ଏୱମେୱ ଅମ୍ହାକଂ ମତି ଏତ୍ଥ ହୋତି, ଅମ୍ହାକମେତ୍ଥ ମତି ହୋତି ଯେୱାତିପି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ତେସଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଅହିତଦୁକ୍ଖାୱହଭାୱେ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଜନନତ୍ଥଂ ଅନୁମତିଗ୍ଗହଣୱସେନ ''ସଂୱତ୍ତନ୍ତି ନୋ ୱା, କଥଂ ୱୋ ଏତ୍ଥ ହୋତୀ''ତି ପୁଚ୍ଛାଯ କତାଯ ''ଏୱଂ ନୋ ଏତ୍ଥ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତଦାକାରସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ୱିଭାୱିତଂ, ସୋ ଚ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅହିତାଯ ଦୁକ୍ଖାଯ ସଂୱତ୍ତନାକାରୋ ନିଯମିଯମାନୋ ଅତ୍ଥତୋ ଅୱଧାରଣମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅୱଧାରଣେ''ତି। ଆକାରତ୍ଥମଞ୍ଞତ୍ର ସବ୍ବତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଚୋଦନା, ସୋଧନା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା।

ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଇଦମତ୍ଥପୁଚ୍ଛାପରିମାଣାଦିଅତ୍ଥାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥା ହି ''ଏୱଂଗତାନି, ଏୱଂୱିଧୋ, ଏୱମାକାରୋ''ତି ଚ ଆଦୀସୁ ଇଦମତ୍ଥେ, ଗତୱିଧାକାରସଦ୍ଦା ପନ ପକାରପରିଯାଯା। ଗତୱିଧଯୁତ୍ତାକାରସଦ୍ଦେ ହି ଲୋକିଯା ପକାରତ୍ଥେ ୱଦନ୍ତି। ''ଏୱଂ ସୁ ତେ ସୁନ୍ହାତା ସୁୱିଲିତ୍ତା କପ୍ପିତକେସମସ୍ସୂ ଆମୁତ୍ତମଣିକୁଣ୍ଡଲାଭରଣା ଓଦାତୱତ୍ଥୱସନା ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହି ସମପ୍ପିତା ସମଙ୍ଗୀଭୂତା ପରିଚାରେନ୍ତି, ସେଯ୍ୟଥାପି ତ୍ୱଂ ଏତରହି ସାଚରିଯକୋତି? ନୋ ହିଦଂ ଭୋ ଗୋତମା''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୮୬) ପୁଚ୍ଛାଯଂ। ''ଏୱଂ ଲହୁପରିୱତ୍ତଂ (ଅ। ନି। ୧।୪୮), ଏୱମାଯୁପରିଯନ୍ତୋ''ତି (ପାରା। ୧୨) ଚ ଆଦୀସୁ ପରିମାଣେ। ଏତ୍ଥାପି ''ସୁନ୍ହାତା ସୁୱିଲିତ୍ତା''ତିଆଦିୱଚନଂ ପୁଚ୍ଛା, ଲହୁପରିୱତ୍ତଂ, ଆଯୂନଂ ପମାଣଞ୍ଚ ପରିମାଣଂ, ତଦାକାରୋପି ଅତ୍ଥତୋ ପୁଚ୍ଛା ଚ ପରିମାଣଞ୍ଚ ନାମ, ତସ୍ମା ଏତେସୁ ପୁଚ୍ଛତ୍ଥୋ, ପରିମାଣତ୍ଥୋ ଚ ଏୱଂସଦ୍ଦୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି। ଇଧ ପନ ସୋ କତମେସୁ ଭୱତି, ସବ୍ବତ୍ଥ ୱା, ଅନିଯମତୋ ପଦେସେ ୱାତି ଚୋଦନାଯ ''ସ୍ୱାଯମିଧା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ନନୁ ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଅତ୍ଥେ ସିଯା, କସ୍ମା ତୀସୁପୀତି ଚ, ହୋତୁ ତିବ୍ବିଧେସୁ ଅତ୍ଥେସୁ, କେନ କିମତ୍ଥଂ ଦୀପେତୀତି ଚ ଅନୁଯୋଗଂ ପରିହରନ୍ତୋ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ତୀସୁ ଅତ୍ଥେସୁ। ଏକତ୍ତନାନତ୍ତଅବ୍ୟାପାରଏୱଂଧମ୍ମତାସଙ୍ଖାତା, ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟତିପୁକ୍ଖଲସୀହୱିକ୍କୀଳିତଅଙ୍କୁସଦିସାଲୋଚନସଙ୍ଖାତା ୱା ଆଧାରାଦିଭେଦୱସେନ ନାନାୱିଧା ନଯା ନାନାନଯା, ପାଳିଗତିଯୋ ୱା ନଯା, ତା ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତିଅନୁପଞ୍ଞତ୍ତି ଆଦିୱସେନ, ସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରାଦିୱସେନ, ସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦିଲୋକିଯାଦିତଦୁଭଯୱୋମିସ୍ସକାଦିୱସେନ, କୁସଲାଦିୱସେନ, ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ, ସଙ୍ଗହାଦିୱସେନ, ସମଯୱିମୁତ୍ତାଦିୱସେନ, ଠପନାଦିୱସେନ, କୁସଲମୂଲାଦିୱସେନ, ତିକପଟ୍ଠାନାଦିୱସେନ ଚ

ପିଟକତ୍ତଯାନୁରୂପଂ ନାନାପ୍ପକାରାତି ନାନାନଯା। ତେହି ନିପୁଣଂ ସଣ୍ହଂ ସୁଖୁମଂ ତଥା। ଆସଯୋୱ ଅଜ୍ଝାସଯୋ, ତେ ଚ ସସ୍ସତାଦିଭେଦେନ, ତତ୍ଥ ଚ ଅପ୍ପରଜକ୍ଖତାଦିୱସେନ ଅନେକା, ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯାଦଯୋ ଏୱ ୱା ସମୁଟ୍ଠାନମୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁ ଏତସ୍ସାତି ତଥା, ଉପନେତବ୍ବାଭାୱତୋ ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନେ ହି ସମ୍ପନ୍ନଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ତଥା। ଅପିଚ ସଙ୍କାସନପକାସନୱିୱରଣୱିଭଜନୌତ୍ତାନୀକରଣପଞ୍ଞତ୍ତିୱସେନ ଛହି ଅତ୍ଥପଦେହି, ଅକ୍ଖରପଦବ୍ଯଞ୍ଜନଆକାରନିରୁତ୍ତିନିଦ୍ଦେସୱସେନ ଛହି ବ୍ଯଞ୍ଜନପଦେହି ଚ ସମ୍ପନ୍ନଂ ସମନ୍ନାଗତଂ ତଥା। ଅଥ ୱା ୱିଞ୍ଞୂନଂ ହଦଯଙ୍ଗମତୋ, ସୱନେ ଅତିତ୍ତିଜନନତୋ, ବ୍ଯଞ୍ଜନରସୱସେନ ପରମଗମ୍ଭୀରଭାୱତୋ, ୱିଚାରଣେ ଅତିତ୍ତିଜନନତୋ, ଅତ୍ଥରସୱସେନ ଚ ସମ୍ପନ୍ନଂ ସାଦୁରସଂ ତଥା।

ପାଟିହାରିଯପଦସ୍ସ ୱଚନତ୍ଥଂ "ପଟିପକ୍ଖହରଣତୋ ରାଗାଦିକିଲେସାପନଯନତୋ ପାଟିହାରିଯ"ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଭଗୱତୋ ପନ ପଟିପକ୍ଖା ରାଗାଦଯୋ ନ ସନ୍ତି, ଯେ ହରିତବ୍ବା ବୋଧିମୂଲେଯେୱ ସୱାସନସକଲସଂକିଲେସାନଂ ପହୀନତ୍ତା। ପୁଥୁଜ୍ଜନାନମ୍ପି ଚ ୱିଗତୂପକ୍କିଲେସେ ଅଟ୍ଠଗୁଣସମନ୍ନାଗତେ ଚିତ୍ତେ ହତପଟିପକ୍ଖେ ସତିଯେୱ ଇଦ୍ଧିୱିଧଂ ପୱତ୍ତତି, ତସ୍ମା ପୁଥୁଜ୍ଜନେସୁ ପୱତ୍ତୱୋହାରେନପି ନ ସକ୍କା ଇଧ "ପାଟିହାରିଯ"ନ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ, ସଚେ ପନ ମହାକାରୁଣିକସ୍ସ ଭଗୱତୋ ୱେନେଯ୍ଯଗତାୱ କିଲେସା ପଟିପକ୍ଖା ସଂସାରପଙ୍କନିମୁଗ୍ଗସ୍ସ ସତ୍ତନିକାଯସ୍ସ ସମୁଦ୍ଧରିତୁକାମତୋ, ତସ୍ମା ତେସଂ ୱେନେଯ୍ଯଗତକିଲେସସଙ୍ଖାତାନଂ ପଟିପକ୍ଖାନଂ ହରଣତୋ ପାଟିହାରିଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଅସ୍ସ, ଏୱଂ ସତି ଯୁତ୍ତମେତଂ।

ଅଥ ୱା ଭଗୱତୋ ସାସନସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖା ତିତ୍ଥିଯା, ତେସଂ ତିତ୍ଥିଯଭୂତାନଂ ପଟିପକ୍ଖାନଂ ହରଣତୋ ପାଟିହାରିଯନ୍ତିପି ଯୁଜ୍ଜତି। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ତିତ୍ଥିଯା ହରିତବ୍ବା ନାସ୍ସୁ, ତେସଂ ପନ ସନ୍ତାନଗତଦିଟ୍ଠିହରଣୱସେନ ଦିଟ୍ଠିପ୍ପକାସନେ ଅସମତ୍ଥତାକାରଣେନ ଚ ଇଦ୍ଧିଆଦେସନାନୁସାସନୀସଙ୍ଖାତେହି ତୀହିପି ପାଟିହାରିଯେହି ତେ ହରିତା ଅପନୀତା ନାମ ହୋନ୍ତି। ପଟୀତି ୱା ଅଯଂ ସଦ୍ଦୋ "ପଚ୍ଛା"ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ବୋଧେତି "ତସ୍ମିଂ ପଟିପୱିଟ୍ଠମ୍ହି, ଅଞ୍ଞୋ ଆଗଞ୍ଛି ବ୍ରାହ୍ମଣୋ"ତିଆଦୀସୁ (ସୁ। ନି। ୯୮୫; ଚୂଳନି। ୪) ୱିଯ, ତସ୍ମା ସମାହିତେ ଚିତ୍ତେ ୱିଗତୂପକ୍କିଲେସେ କତକିଚ୍ଚେନ ପଚ୍ଛା ହରିତବ୍ବଂ ପୱତ୍ତେତବ୍ବନ୍ତି ପଟିହାରିଯଂ, ତଦେୱ ଦୀଘୱସେନ, ସକତ୍ଥୱୁତ୍ତିପଚ୍ଚଯୱସେନ ୱା ପାଟିହାରିଯଂ, ଅତ୍ତନୋ ୱା ଉପକ୍କିଲେସେସୁ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନମଗ୍ଗେହି ହରିତେସୁ ପଚ୍ଛା ତଦଞ୍ଞେସଂ ହରଣଂ ପାଟିହାରିଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ। ଇଦ୍ଧିଆଦେସନାନୁସାସନିଯୋ ହି ୱିଗତୂପକ୍କିଲେସେନ, କତକିଚ୍ଚେନ ଚ ସତ୍ତହିତତ୍ଥଂ ପୁନ ପୱତ୍ତେତବ୍ବା, ହତେସୁ ଚ ଅତ୍ତନୋ ଉପକ୍କିଲେସେସୁ ପରସତ୍ତାନଂ ଉପକ୍କିଲେସହରଣାନି ଚ ହୋନ୍ତୀତି ତଦୁଭଯମ୍ପି ନିବ୍ବଚନଂ ଯୁଜ୍ଜତି।

ଅପିଚ ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ନିବ୍ବଚନେହି ଇଦ୍ଧିଆଦେସନାନୁସାସନୀସଙ୍ଖାତୋ ସମୁଦାଯୋ ପଟିହାରିଯଂ ନାମ। ଏକେକଂ ପନ ତସ୍ମିଂ ଭୱଂ "ପାଟିହାରିଯ"ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ୱିସେସତ୍ଥଜୋତକପଚ୍ଚଯନ୍ତରେନ ସଦ୍ଦରଚନାୱିସେସସମ୍ଭୱତୋ, ପଟିହାରିଯଂ ୱା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ, ମଗ୍ଗୋ ଚ ପଟିପକ୍ଖହରଣତୋ, ତତ୍ଥ ଜାତଂ, ତସ୍ମିଂ ୱା ନିମିତ୍ତଭୂତେ, ତତୋ ୱା ଆଗତନ୍ତି ପାଟିହାରିଯଂ। ୱିଚିତ୍ରା ହି ତଦ୍ଧିତୱୁତ୍ତି। ତସ୍ସ ପନ ଇଦ୍ଧିଆଦେସନାନୁସାସନୀଭେଦେନ, ୱିସଯଭେଦେନ ଚ ବହୁୱିଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଦେସନାଯ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା "ୱିୱିଧପାଟିହାରିଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭଗୱା ହି କଦାଚି ଇଦ୍ଧିୱସେନାପି ଦେସନଂ କରୋତି ନିମ୍ମିତବୁଦ୍ଧେନ ସହ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାଦୀସୁ, କଦାଚି ଆଦେସନାୱସେନାପି ଆମଗନ୍ଧବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଧମ୍ମଦେସନାଦୀସୁ (ସୁ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୪୧), ଯେଭୁଯ୍ଯେନ ପନ ଅନୁସାସନିଯା। ଅନୁସାସନୀପାଟିହାରିଯଞ୍ହି ବୁଦ୍ଧାନଂ ସତତଂ ଧମ୍ମଦେସନା। ଇତି ତଂତଂଦେସନାକାରେନ ଅନେକୱିଧପାଟିହାରିଯତା ଦେସନାଯ ଲବ୍ଭତି। ଅଯମତ୍ଥୋ ଉପରି ଏକାଦସମସ୍ସ କେୱଟ୍ଟସୁତ୍ତସ୍ସ ୱଣ୍ଣନାଯ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୪୮୧) ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଅଥ ୱା ତସ୍ସ ୱିୱିଧସ୍ସାପି ପାଟିହାରିଯସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଦେସନାଯ ସଂସୂଚନତୋ "ୱିୱିଧପାଟିହାରିଯ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅନେକୱିଧପାଟିହାରିଯଦସ୍ସନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିଯାୱ ଭଗୱତି ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତେ ସବ୍ବେସଂ ସୁଣନ୍ତାନଂ ନାନାଭାସିତାନଂ ତଂତଂଭାସାନୁରୂପତୋ ଦେସନା ସୋତପଥମାଗଚ୍ଛତୀତି ଆହ "ସବ୍ବ…ପେ… ମାଗଚ୍ଛନ୍ତ"ନ୍ତି। ସୋତମେୱ ସୋତପଥୋ, ସୱନଂ ୱା ସୋତଂ, ତସ୍ସ ପଥୋ ତଥା, ସୋତଦ୍ୱାରନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବାକାରେନାତି ଯଥାଦେସିତାକାରେନ। କୋ ସମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାତୁଂ, ଅସମତ୍ଥୋଯେୱ, ତସ୍ମାତି ପାଠସେସୋ। ପନାତି ଏକଂସତ୍ଥେ , ତେନ ସଦ୍ଧାସତିଧିତିୱୀରିଯାଦିବଲସଙ୍ଖାତେନ ସବ୍ବଥାମେନ ଏକଂସେନେୱ ସୋତୁକାମତାସଙ୍ଖାତକୁସଲଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ଜନନଂ ଦସ୍ସେତି। ଜନେତ୍ୱାପୀତି ଏତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦୋ, ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ୱା ସମ୍ଭାୱନତ୍ଥୋ "ବୁଦ୍ଧୋପି ବୁଦ୍ଧଭାୱଂ ଭାୱେତ୍ୱା"ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ ୧; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧; ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ ୧ ।ପଠମଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) ୱିଯ, ତେନ "ସବ୍ବଥାମେନ ଏକଂସେନେୱ ସୋତୁକାମତଂ ଜନେତ୍ୱାପି ନାମ ଏକେନାକାରେନ ସୁତଂ, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ଅଞ୍ଞଥା"ତି ତଥାସୁତେ ଧମ୍ମେ ସମ୍ଭାୱନଂ କରୋତି। କେଚି ପନ "ଏଦିସେସୁ ଗରହତ୍ଥୋ"ତି ୱଦନ୍ତି, ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ଗରହତ୍ଥସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା, ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ଥସ୍ସେୱ ଚ ଉପସଗ୍ଗନିପାତାନଂ ଜୋତକତ୍ତା। "ନାନାନଯନିପୁଣ"ନ୍ତିଆଦିନା ହି ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ ସୋତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ଯଭାୱେନ ଧମ୍ମସ୍ସ ଇଧ ସମ୍ଭାୱନମେୱ କରୋତି, ତସ୍ମା "ଅପି ଦିବ୍ବେସୁ କାମେସୁ, ରତିଂ ସୋ ନାଧିଗଚ୍ଛତୀ"ତିଆଦୀସୁଯେୱ (ଧ। ପ। ୧୮୭) ଗରହତ୍ଥସମ୍ଭୱେସୁ ଗରହତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି। ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ଚ ଈଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ନିପାତୋଯେୱ, ନ ଉପସଗ୍ଗୋ। ତଥା ହି "ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ଚ ନିପାତପକ୍ଖିକୋ କାତବ୍ବୋ, ଯତ୍ଥ କିରିଯାୱାଚକତୋ ପୁବ୍ବୋ ନ ହୋତୀ"ତି ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ୱଦନ୍ତି। ମଯାପୀତି ଏତ୍ଥ ପନ ନ କେୱଲଂ ମଯାୱ, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞେହିପି ତଥାରୂପେହୀତି ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ।

ସାମଂ ଭଣତୀତି ସଯମ୍ଭୂ, ଅନାଚରିଯକୋ। ନ ମଯଂ ଇଦଂ ସଚ୍ଛିକତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ ‘‘ନ ଅଞ୍ଞନେ ଞାଣେନେୱ ଅତ୍ତନା ସଚ୍ଛିକତ’’ନ୍ତି ପକରଣତୋ ଅତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି। ସାମଞ୍ଞୱଚନସ୍ସାପି ହି ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗସହଚରଣୱିରୋଧସଦ୍ଦନ୍ତରସନ୍ନିଧାନଲିଙ୍ଗଓଚିତ୍ୟକାଲଦେସପକରଣାଦିୱସେନ ୱିସେସତ୍ଥଗ୍ଗହଣଂ ସମ୍ଭୱତି। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ। ପରିମୋଚେନ୍ତୋତି ‘‘ପୁନ ଚପରଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ଇଧେକଚ୍ଚୋ ପାପଭିକ୍ଖୁ ତଥାଗତପ୍ପୱେଦିତଂ ଧମ୍ମୱିନଯଂ ପରିଯାପୁଣିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଦହତୀ’’ତି (ପାରା। ୧୯୫) ୱୁତ୍ତଦୋସତୋ ପରିମୋଚାପନହେତୁ। ହେତ୍ୱତ୍ଥେ ହି ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଅସମ୍ବୁଧଂ ବୁଦ୍ଧନିସେୱିତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ୱି। ଅଟ୍ଠ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) ୱିଯ। ଇମସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ସଂୱଣ୍ଣନାପ୍ପକାରୱିଚାରଣେନ ଅତ୍ତନୋ ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖତଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏସା ହି ସଂୱଣ୍ଣନାକାରାନଂ ପକତି, ଯଦିଦଂ ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବଧମ୍ମେ ସବ୍ବତ୍ଥ ‘‘ଅଯମିମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ, ଏୱମିଧ ସଂୱଣ୍ଣଯିସ୍ସାମୀ’’ତି ପୁରେତରମେୱ ସଂୱଣ୍ଣନାପ୍ପକାରୱିଚାରଣା।

ଏତଦଗ୍ଗପଦସ୍ସତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋୱ। ‘‘ବହୁସ୍ସୁତାନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ପନ ଅଞ୍ଞେପି ଥେରା ବହୁସ୍ସୁତା, ସତିମନ୍ତୋ, ଗତିମନ୍ତୋ, ଧିତିମନ୍ତୋ, ଉପଟ୍ଠାକା ଚ ଅତ୍ଥି, ଅଯଂ ପନାଯସ୍ମା ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଦସବଲସ୍ସ ସାସନେ ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତିଯଂ ଠତ୍ୱା ଗଣ୍ହି, ତସ୍ମା ବହୁସ୍ସୁତାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ନାମ ଜାତୋ। ଇମସ୍ସ ଚ ଥେରସ୍ସ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଧାରଣସତି ଅଞ୍ଞେହି ଥେରେହି ବଲୱତରା ଅହୋସି, ତସ୍ମା ସତିମନ୍ତାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ନାମ ଜାତୋ। ଅଯମେୱାଯସ୍ମା ଏକପଦେ ଠତ୍ୱା ସଟ୍ଠିପଦସହସ୍ସାନି ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ସତ୍ଥାରା କଥିତନିଯାମେନ ସବ୍ବପଦାନି ଜାନାତି, ତସ୍ମା ଗତିମନ୍ତାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ନାମ ଜାତୋ । ତସ୍ସେୱ ଚାଯସ୍ମତୋ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନୱୀରିଯଂ, ସଜ୍ଝାଯନୱୀରିଯଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞେହି ଅସଦିସଂ ଅହୋସି, ତସ୍ମା ଧିତିମନ୍ତାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ନାମ ଜାତୋ। ତଥାଗତଂ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତୋ ଚେସ ନ ଅଞ୍ଞେସଂ ଉପଟ୍ଠାକଭିକ୍ଖୂନଂ ଉପଟ୍ଠହନାକାରେନ ଉପଟ୍ଠହତି। ଅଞ୍ଞେପି ହି ତଥାଗତଂ ଉପଟ୍ଠହିଂସୁ, ନ ଚ ପନ ବୁଦ୍ଧାନଂ ମନଂ ଗହେତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହିତୁଂ ସକ୍କୋନ୍ତି, ଅଯଂ ପନ ଥେରୋ ଉପଟ୍ଠାକଟ୍ଠାନଂ ଲଦ୍ଧଦିୱସତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯୋ ହୁତ୍ୱା ତଥାଗତସ୍ସ ମନଂ ଗହେତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହି, ତସ୍ମା ଉପଟ୍ଠାକାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ନାମ ଜାତୋ। ଅତ୍ଥକୁସଲୋତି ଭାସିତତ୍ଥେ, ପଯୋଜନତ୍ଥେ ଚ ଛେକୋ। ଧମ୍ମୋତି ପାଠଇଧମ୍ମୋ, ନାନାୱିଧୋ ୱା ହେତୁ। ବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତି ଅକ୍ଖରଂ ଅତ୍ଥସ୍ସ ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ। ପଦେନ ହି ବ୍ୟଞ୍ଜିତୋପି ଅତ୍ଥୋ ଅକ୍ଖରମୂଲକତ୍ତା ପଦସ୍ସ ‘‘ଅକ୍ଖରେନ ବ୍ୟଞ୍ଜିତୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିଯଞ୍ଜନତୋ ୱା ୱାକ୍ୟମ୍ପି ଇଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ନାମ। ୱାକ୍ୟେନ ହି ଅତ୍ଥୋ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ବ୍ୟଞ୍ଜୀଯତି, ଯତୋ ‘‘ବ୍ୟଞ୍ଜନେହି ୱିୱରତୀ’’ତି ଆଯସ୍ମତା ମହାକଚ୍ଚାଯନତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ନିରୁତ୍ତୀତି ନିବ୍ବଚନଂ, ପଞ୍ଚୱିଧା ୱା ନିରୁତ୍ତିନଯା। ତେସମ୍ପି ହି ସଦ୍ଦରଚନାୱିସେସେନ ଅତ୍ଥାଧିଗମହେତୁତୋ ଇଧ ଗହଣଂ ଯୁଜ୍ଜତି। ପୁବ୍ବାପରଂ ନାମ ପୁବ୍ବାପରାନୁସନ୍ଧି, ସୁତ୍ତସ୍ସ ୱା ପୁବ୍ବଭାଗେନ ଅପରଭାଗସ୍ସ ସଂସନ୍ଦନଂ। ଭଗୱତା ଚ ପଞ୍ଚୱିଧଏତଦଗ୍ଗଟ୍ଠାନେନ ଧମ୍ମସେନାପତିନା ଚ ପଞ୍ଚୱିଧକୋସଲ୍ଲେନ ପସଟ୍ଠଭାୱାନୁରୂପନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଧାରଣବଲନ୍ତି ଧାରଣସଙ୍ଖାତଂ ବଲଂ, ଧାରଣେ ୱା ବଲଂ, ଉଭଯତ୍ଥାପି ଧାରେତୁଂ ସାମତ୍ଥିଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା, ଦସ୍ସନହେତୂତିପି ଅତ୍ଥୋ। ତଞ୍ଚ ଖୋ ଅତ୍ଥତୋ ୱା ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ୱା ଅନୂନମନଧିକନ୍ତି ଅୱଧାରଣଫଲମାହ। ନ ଅଞ୍ଞଥା ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ପନ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବତ୍ଥଂ। ନ ଅଞ୍ଞଥାତି ଚ ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ସୁତାକାରତୋ ନ ଅଞ୍ଞଥା, ନ ପନ ଭଗୱତା ଦେସିତାକାରତୋ। ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନୁଭାୱା ହି ଭଗୱତୋ ଦେସନା, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ‘‘ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ କୋ ସମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାତୁ’’ନ୍ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ସମତ୍ଥିତଂ ହୋତି, ଇତରଥା ଭଗୱତା ଦେସିତାକାରେନେୱ ସୋତୁଂ ସମତ୍ଥତ୍ତା ତଦେତଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ପନ ଅତ୍ଥେନ ଧାରଣବଲଦସ୍ସନଞ୍ଚ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି ସୁତାକାରାୱିରୁଜ୍ଝନୱସେନ ଧାରଣସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା, ଅଞ୍ଞଥା ଭଗୱତା ଦେସିତାକାରେନେୱ ଧାରିତୁଂ ସମତ୍ଥନତୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୱଚନେନ ୱିରୁଜ୍ଝେଯ୍ୟ। ନ ହେତ୍ଥ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଅତ୍ଥନ୍ତରତାପରିହାରୋ ଯୁତ୍ତୋ ତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଅତ୍ଥାନଂ ସୁତଭାୱଦୀପନେନ ଏକୱିସଯତ୍ତା, ଇତରଥା ଥେରୋ ଭଗୱତୋ ଦେସନାଯ ସବ୍ବଥା ପଟିଗ୍ଗହଣେ ପଚ୍ଛିମତ୍ଥୱସେନ ସମତ୍ଥୋ, ପୁରିମତ୍ଥୱସେନ ଚ ଅସମତ୍ଥୋତି ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି।

‘‘ଯୋ ପରୋ ନ ହୋତି, ସୋ ଅତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତାଯ ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତସଙ୍ଖାତାଯ ସନ୍ତତିଯା ପୱତ୍ତନକୋ ତିୱିଧୋପି ମେ-ସଦ୍ଦୋ, ତସ୍ମା କିଞ୍ଚାପି ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତସନ୍ତତିୱସେନ ଏକସ୍ମିଂ ଯେୱତ୍ଥେ ମେ-ସଦ୍ଦୋ ଦିସ୍ସତି, ତଥାପି କରଣସମ୍ପଦାନସାମିନିଦ୍ଦେସୱସେନ ୱିଜ୍ଜମାନୱିଭତ୍ତିଭେଦଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତୀସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଦିସ୍ସତୀ’’ତି, ତୀସୁ ୱିଭତ୍ତିଯତ୍ଥେସୁ ଅତ୍ତନା ସଞ୍ଞୁତ୍ତୱିଭତ୍ତିତୋ ଦିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ । ଗାଥାଭିଗୀତନ୍ତି ଗାଥାଯ ଅଭିଗୀତଂ ଅଭିମୁଖଂ ଗାଯିତଂ। ଅଭୋଜନେଯ୍ୟନ୍ତି ଭୋଜନଂ କାତୁମନରହରୂପଂ। ଅଭିଗୀତପଦସ୍ସ କତ୍ତୁପେକ୍ଖତ୍ତା ମଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଯଥାରହଂ। ସୁତସଦ୍ଦସ୍ସ କମ୍ମଭାୱସାଧନୱସେନ ଦ୍ୱାଧିପ୍ପାଯିକପଦତ୍ତା ଯଥାଯୋଗଂ ‘‘ମଯା ସୁତ’’ନ୍ତି ଚ ‘‘ମମ ସୁତ’’ନ୍ତି ଚ ଅତ୍ଥଦ୍ୱଯେ ଯୁଜ୍ଜତି।

କିଞ୍ଚାପି ଉପସଗ୍ଗୋ କିରିଯଂ ୱିସେସେତି, ଜୋତକମତ୍ତଭାୱତୋ ପନ ସତିପି ତସ୍ମିଂ ସୁତସଦ୍ଦୋଯେୱ ତଂ ତଂ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତୀତି ଅନୁପସଗ୍ଗସ୍ସ ସୁତସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରେ ସୌପସଗ୍ଗସ୍ସ ଗହଣଂ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି ଆହ ‘‘ସୌପସଗ୍ଗୋ ଚ ଅନୁପସଗ୍ଗୋ ଚା’’ତି। ଅସ୍ସାତି ସୁତସଦ୍ଦସ୍ସ। ଉପସଗ୍ଗୱସେନପି ଧାତୁସଦ୍ଦୋ ୱିସେସତ୍ଥୱାଚକୋ ଯଥା ‘‘ଅନୁଭୱତି ପରାଭୱତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଗଚ୍ଛନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ତଥା ଅନୁପସଗ୍ଗୋପି ଧାତୁସଦ୍ଦୋ ସୌପସଗ୍ଗୋ ୱିଯ ୱିସେସତ୍ଥୱାଚକୋତି ଆହ ‘‘ୱିସ୍ସୁତଧମ୍ମସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଏୱମୀଦିସେସୁ। ସୋତୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ସୋତଦ୍ୱାରନିସ୍ସିତେନ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବଂ, ସସମ୍ଭାରକଥା ୱା ଏସା, ସୋତଦ୍ୱାରେନ ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରୱିଞ୍ଞାତଧରୋତି ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରେନ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣେନ

ୱିଞ୍ଞାତଧମ୍ମଧରୋ। ନ ହି ସୋତଦ୍ୱାରନିସ୍ସିତୱିଞ୍ଞାଣମତ୍ତେନ ଧମ୍ମୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଅଥ ଖୋ ତଦନୁସାରମନୋୱିଞ୍ଞାଣେନେୱ, ସୁତଧରୋତି ଚ ତଥା ୱିଞ୍ଞାତଧମ୍ମଧରୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ତଦତ୍ଥୋଯେୱ ସମ୍ଭୱତୀତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। କମ୍ମଭାୱସାଧନାନି ସୁତସଦ୍ଦେ ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଇଧ ପନା''ତିଆଦିମାହ। ପୁବ୍ବାପରପଦସମ୍ବନ୍ଧୱସେନ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଉପପନ୍ନତା, ଅନୁପପନ୍ନତା ଚ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ତସ୍ମା ସୁତସଦ୍ଦସ୍ସେୱ ୱସେନ ଅଯମତ୍ଥୋ ''ଉପପନ୍ନୋ, ଅନୁପପନ୍ନୋ''ତି ୱା ନ ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବୋତି ଚୋଦନାଯ ପୁବ୍ବାପରପଦସମ୍ବନ୍ଧୱସେନ ଏତଦତ୍ଥସ୍ସ ଉପପନ୍ନତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ମେ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ମଯାତି ଅତ୍ଥେ ସତୀତି କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ କରଣନିଦ୍ଦେସୱସେନ ମଯାତି ଅତ୍ଥେ ୱତ୍ତବ୍ବେ ସତି, ଯଦା ମେ-ସଦ୍ଦସ୍ସ କତ୍ତୁୱସେନ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ, ତଦାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ମମାତି ଅତ୍ଥେ ସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୀଯତ୍ଥେ ସାମିନିଦ୍ଦେସୱସେନ ମମାତି ଅତ୍ଥେ ୱତ୍ତବ୍ବେ ସତି, ଯଦା ସମ୍ବନ୍ଧୱସେନ ସାମି ନିଦ୍ଦେସୋ, ତଦାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଏୱଂ ସଦ୍ଦତୋ ଞାତବ୍ବମତ୍ଥଂ ୱିଞ୍ଞାପେତ୍ୱା ଇଦାନି ତେହି ଦସ୍ସେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ନିଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଏୱମେତେସୂ''ତିଆଦିମାହ। ସୁତସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେ ପଯୁତ୍ତେନ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ସୱନକିରିଯାଜୋତକେନେୱ ଭୱିତବ୍ବଂ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ଥସ୍ସ ଜୋତକମତ୍ତତ୍ତା ନିପାତାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଏୱନ୍ତି ସୋତୱିଞ୍ଞାଣାଦିୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚନିଦସ୍ସନ''ନ୍ତି। ସୱନାଯ ଏୱ ହି ଆକାରୋ, ନିଦସ୍ସନଂ, ଅୱଧାରଣମ୍ପି, ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ତିୱିଧୋପି ଅତ୍ଥୋ ସୱନକିରିଯାଜୋତକଭାୱେନ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋତି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନାଦୀନଂ ସୋତଦ୍ୱାରିକୱିଞ୍ଞାଣାନଂ, ତଦଭିନିପାତାନଞ୍ଚ ମନୋଦ୍ୱାରିକ ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଯତୋ ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରୱିଞ୍ଞାତତ୍ଥେ ଇଧ ସୁତସଦ୍ଦୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ଅୱଧାରଣଫଲତ୍ତା ସଦ୍ଦପଯୋଗସ୍ସ ସବ୍ବମ୍ପି ୱାକ୍ୟଂ ଅନ୍ତୋଗଧାୱଧାରଣଂ, ତସ୍ମା ''ସୁତ''ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ସୁତମେୱାତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଆହ ''ଅସ୍ସୱନଭାୱପଟିକ୍ଖେପତୋ''ତି। ଏତେନ ହି ୱଚନେନ ଅୱଧାରଣେନ ନିରାକତଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଥା ପନ ଯଂ ସୁତଂ ସୁତମେୱାତି ନିଯମେତବ୍ବଂ, ତଥା ଚ ତଂ ସୁତଂ ସମ୍ମା ସୁତଂ ହୋତୀତି ଅୱଧାରଣଫଲଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅନୂନାଧିକାୱିପରୀତଗ୍ଗହଣନିଦସ୍ସନ''ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ସଦ୍ଦନ୍ତରତ୍ଥାପୋହନୱସେନ ସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି, ତସ୍ମା ''ସୁତ''ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ଅସୁତଂ ନ ହୋତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି ସନ୍ଧାଯ ''ଅସ୍ସୱନଭାୱପଟିକ୍ଖେପତୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଇମିନା ଦିଟ୍ଠାଦିନିୱତ୍ତନଂ କରୋତି ଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ ''ଅସୁତ''ନ୍ତି ସଦ୍ଦନ୍ତରତ୍ଥଭାୱେନ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବତ୍ତା। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ନ ଇଦଂ ମଯା ଅତ୍ତନୋ ଞାଣେନ ଦିଟ୍ଠଂ, ନ ଚ ସଯମ୍ଭୁଞାଣେନ ସଚ୍ଛିକତଂ, ଅଥ ଖୋ ସୁତଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ସୁତଂ ସମ୍ମଦେୱାତି। ତଦେୱ ସମ୍ମା ସୁତଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଅନୂନା…ପେ… ଦସ୍ସନ''ନ୍ତି। ହୋତି ଚେତ୍ଥ –

''ଏୱାଦିସତ୍ତିଯା ଚେୱ, ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପୋହନେନ ଚ;

ଦ୍ୱିଧା ସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ଥନ୍ତରଂ, ନିୱତ୍ତେତି ଯଥାରହ''ନ୍ତି।

ଅପିଚ ଅୱଧାରଣତ୍ଥେ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେ ଅଯମତ୍ଥଯୋଜନା କରୀଯତୀତି ତଦପେକ୍ଖସ୍ସ ସୁତସଦ୍ଦସ୍ସ ସାୱଧାରଣତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ''ଅସ୍ସୱନଭାୱପଟିକ୍ଖେପତୋ''ତି, ତଦୱଧାରଣଫଲଂ ଦସ୍ସେତି ''ଅନୂ…ପେ… ଦସ୍ସନ''ନ୍ତି ଇମିନା। ସୱନ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଭାୱସଦ୍ଦେନ ଯୋଗତୋ କମ୍ମସାଧନୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ ''ସୁଯ୍ୟତୀ''ତି। ଅନୂନାଧିକତାଯ ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ସୁତାକାରତୋ ଅୱିପରୀତଂ , ଅୱିପରୀତସ୍ସ ୱା ସୁତ୍ତସ୍ସ ଗହଣଂ, ତସ୍ସ ନିଦସ୍ସନଂ ତଥା, ଇତି ସୱନହେତୁ ସୁଣନ୍ତପୁଗ୍ଗଲସୱନୱିସେସୱସେନ ଅଯଂ ଯୋଜନା କତା।

ଏୱଂ ପଦତ୍ତଯସ୍ସ ଏକେନ ପକାରେନ ଅତ୍ଥଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପକାରନ୍ତରେନାପି ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତଥା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତସ୍ସାତି ଯା ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ଧମ୍ମସ୍ସୱନାକାରେନ ପୱତ୍ତା ମନୋଦ୍ୱାରିକୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି, ତସ୍ସା। ସା ହି ନାନାପ୍ପକାରେନ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତିତୁଂ ସମତ୍ଥା, ନ ସୋତଦ୍ୱାରିକ ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି ଏକାରମ୍ମଣେଯେୱ ପୱତ୍ତନତୋ, ତଥା ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ ''ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରେନା''ତି। ତେନ ହି ସୋତଦ୍ୱାରିକୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି ନିୱତ୍ତତି। ନାନପ୍ପକାରେନାତି ୱକ୍ଖମାନେନ ଅନେକୱିହିତେନ ବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ଥଗ୍ଗହଣାକାରସଙ୍ଖାତେନ ନାନାୱିଧେନ ଆକାରେନ, ଏତେନ ଇମିସ୍ସା ଯୋଜନାଯ ଆକାରତ୍ଥୋ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦୋ ଗହିତୋତି ଦସ୍ସେତି। ପୱତ୍ତିଭାୱପ୍ପକାସନନ୍ତି ପୱତ୍ତିଯା ଅତ୍ଥିଭାୱପ୍ପକାସନଂ। ଯସ୍ମିଂ ପକାରେ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରା ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି ନାନପ୍ପକାରେନ ପୱତ୍ତା, ତଦେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଧମ୍ମପ୍ପକାସନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ସୁତସଦ୍ଦସ୍ସ ଧମ୍ମତ୍ଥଂ, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଯଂ ଧମ୍ମୋ ସୁତୋ''ତି। ତସ୍ସା ହି ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା ଆରମ୍ମଣମେୱ ''ଅଯଂ ଧମ୍ମୋ ସୁତୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଞ୍ଚ ନିଯମିଯମାନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ସୁତ୍ତମେୱ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥାତିଆଦି ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ପାକଟୀକରଣଂ। ତପ୍ପାକଟୀକରଣତ୍ଥୋ ହେତ୍ଥ ହି-ସଦ୍ଦୋ। ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା କରଣଭୂତାଯ ମଯା ନ ଅଞ୍ଞଂ କତଂ, ଇଦଂ ପନ ଆରମ୍ମଣଂ କତଂ। କିଂ ପନ ତନ୍ତି ଚେ? ଅଯଂ ଧମ୍ମୋ ସୁତୋତି। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ – ଆକାରତ୍ଥେ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେ ''ଏକେନାକାରେନା''ତି ଯୋ ଆକାରୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଅତ୍ଥତୋ ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା ନାନପ୍ପକାରେନ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତିଭାୱୋଯେୱ, ତେନ ଚ ତଦାରମ୍ମଣଭୂତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସେୱ ସୱନଂ କତଂ, ନ ଅଞ୍ଞନ୍ତି। ଏୱଂ ସୱନକିରିଯାଯ

କରଣକତ୍ତୁକମ୍ମୱିସେସୋ ଇମିସ୍ସା ଯୋଜନାଯ ଦସ୍ସିତୋ।

ଅଞ୍ଞମ୍ପି ଯୋଜନମାହ ‘‘ତଥା’’ତିଆଦିନା। ନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦଂ ଗହେତ୍ୱା ନିଦସ୍ସନେନ ଚ ନିଦସ୍ସିତବ୍ବସ୍ସାୱିନାଭାୱତୋ ‘‘ଏୱନ୍ତି ନିଦସ୍ସିତବ୍ବପ୍ପକାସନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇମିନା ହି ତଦୱିନାଭାୱତୋ ଏୱଂସଦ୍ଦେନ ସକଲମ୍ପି ସୁତ୍ତଂ ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠନ୍ତି ଦସ୍ସେତି, ସୁତସଦ୍ଦସ୍ସ କିରିଯାପଦତ୍ତା, ସୱନକିରିଯାଯ ଚ ସାଧାରଣୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପବନ୍ଧପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା ତସ୍ମିଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପବନ୍ଧେ ପୁଗ୍ଗଲୱୋହାରୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚପ୍ପକାସନ’’ନ୍ତି। ସାଧାରଣୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପବନ୍ଧୋ ହି ପଣ୍ଣତ୍ତିଯା ଇଧ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନାମ, ସୱନକିରିଯା ପନ ତସ୍ସ କିଚ୍ଚଂ ନାମ। ନ ହି ପୁଗ୍ଗଲୱୋହାରରହିତେ ଧମ୍ମପ୍ପବନ୍ଧେ ସୱନକିରିଯା ଲବ୍ଭତି ୱୋହାରୱିସଯତ୍ତା। ତସ୍ସା କିରିଯାଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ଇଦ’’ନ୍ତିଆଦି ପିଣ୍ଡତ୍ଥଦସ୍ସନଂ ମଯାତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପବନ୍ଧସଙ୍ଖାତପୁଗ୍ଗଲଭୂତେନ ମଯା। ସୁତନ୍ତି ସୱନକିରିଯାସଙ୍ଖାତେନ ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚେନ ଯୋଜିତଂ, ଇମିସ୍ସା ପନ ଯୋଜନାଯ ପୁଗ୍ଗଲବ୍ୟାପାରୱିସଯସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ, ପୁଗ୍ଗଲବ୍ୟାପାରସ୍ସ ଚ ନିଦସ୍ସନଂ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଆକାରତ୍ଥମେୱ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦଂ ଗହେତ୍ୱା ପୁରିମଯୋଜନାଯ ଅଞ୍ଞଥାପି ଅତ୍ଥଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଥା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସାତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପବନ୍ଧସ୍ସ। ନାନାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଯାତି ନାନପ୍ପକାରେନ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତିଯା। ନାନପ୍ପକାରଂ ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସ ଗହଣଂ, ନାନପ୍ପକାରସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସ ଗହଣଂ ତଥା, ତତୋଯେୱ ସା ‘‘ଆକାରପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତାତି ତଦେୱତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି ‘‘ଏୱନ୍ତି ହୀ’’ତିଆଦିନା। ଆକାରପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଚ ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତିଯେୱ, ଧମ୍ମାନଂ ପନ ପୱତ୍ତିଆକାରମୁପାଦାଯ ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତା ତଦଞ୍ଞାଯ ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ୱିସେସନତ୍ଥଂ ‘‘ଆକାରପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତା ୱିସଯନିଦ୍ଦେସୋତି ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନନିଦ୍ଦେସୋ। ସୋତବ୍ବଭୂତୋ ହି ଧମ୍ମୋ ସୱନକିରିଯାକତ୍ତୁଭୂତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସୱନକିରିଯାୱସେନ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ କିରିଯାଯ କତ୍ତୁକମ୍ମଟ୍ଠତ୍ତା ତବ୍ବସେନ ଚ ତଦାଧାରସ୍ସାପି ଦବ୍ବସ୍ସ ଆଧାରଭାୱସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା, ଇଧ ପନ କିରିଯାଯ କତ୍ତୁପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଭାୱୋ ଇଚ୍ଛିତୋତି କମ୍ମମେୱ ଆଧାରୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତେନାହ ‘‘କତ୍ତୁ ୱିସଯଗ୍ଗହଣସନ୍ନିଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି, ଆରମ୍ମଣମେୱ ୱା ୱିସଯୋ। ଆରମ୍ମଣଞ୍ହି ତଦାରମ୍ମଣିକସ୍ସ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ। ଏୱମ୍ପି ହି ଅତ୍ଥୋ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତରୋ ହୋତି। ଯଥାୱୁତ୍ତୱଚନେ ପିଣ୍ଡତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏତ୍ତାୱତା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ତାୱତା ଏତ୍ତକେନ ଯଥାୱୁତ୍ତତ୍ଥେନ ପଦତ୍ତଯେନ, କତଂ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ନାନାକାରପ୍ପୱତ୍ତେନାତି ନାନପ୍ପକାରେନ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତେନ। ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିସଙ୍ଖାତେନ ଚିତ୍ତପ୍ପବନ୍ଧେନ। ଗହଣସଦ୍ଦେ ଚେତଂ କରଣଂ। ଚିତ୍ତସନ୍ତାନୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ କସ୍ସଚି କତ୍ତୁ ପରମତ୍ଥତୋ ଅଭାୱେପି ସଦ୍ଦୱୋହାରେନ ବୁଦ୍ଧିପରିକପ୍ପିତଭେଦୱଚନିଚ୍ଛାଯ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନତୋ ଅଞ୍ଞମିୱ ତଂସମଙ୍ଗିଂ କତ୍ୱା ଅଭେଦେପି ଭେଦୱୋହାରେନ ‘‘ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେନ ତଂସମଙ୍ଗିନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱୋହାରୱିସଯୋ ହି ସଦ୍ଦୋ ନେକନ୍ତପରମତ୍ଥିକୋତି (କାରକରୂପସିଦ୍ଧିଯଂ ଯୋ କାରେତି ସହେତୁସୁତ୍ତଂ ପସ୍ସିତବ୍ବଂ) ସୱନକିରିଯାୱିସଯୋପି ସୋତବ୍ବଧମ୍ମୋ ସୱନକିରିଯାୱସେନ ପୱତ୍ତଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ଇଧ ପରମତ୍ଥତୋ କତ୍ତୁଭାୱତୋ ତସ୍ସ ୱିସଯୋଯେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କତ୍ତୁ ୱିସଯଗ୍ଗହଣସନ୍ନିଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି।

ଅପିଚ ସୱନୱସେନ ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଏୱ ସୱନକିରିଯାଭାୱତୋ ତଂୱସେନ ତଦଞ୍ଞନାମରୂପଧମ୍ମସମୁଦାଯଭୂତସ୍ସ ତଂକିରିଯାକତ୍ତୁ ଚ ୱିସଯୋ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ପୁରିମନଯେ ସୱନକିରିଯା, ତକ୍କତ୍ତା ଚ ପରମତ୍ଥତୋ ତଥାପୱତ୍ତଚିତ୍ତସନ୍ତାନମେୱ, ତସ୍ମା କିରିଯାୱିସଯୋପି ‘‘କତ୍ତୁ ୱିସଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ପଚ୍ଛିମନଯେ ପନ ତଥାପୱତ୍ତଚିତ୍ତସନ୍ତାନଂ କିରିଯା, ତଦଞ୍ଞଧମ୍ମସମୁଦାଯୋ ପନ କତ୍ତା, ତସ୍ମା କାମଂ ଏକନ୍ତତୋ କିରିଯାୱିସଯୋଯେୱେସ ଧମ୍ମୋ, ତଥାପି କିରିଯାୱସେନ ‘‘ତବ୍ବନ୍ତକତ୍ତୁ ୱିସଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋତି। ତଂସମଙ୍ଗିନୋତି ତେନ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେନ ସମଙ୍ଗିନୋ। କତ୍ତୁତି କତ୍ତାରସ୍ସ। ୱିସଯୋତି ଆରମ୍ମଣୱସେନ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ, ଆରମ୍ମଣମେୱ ୱା। ସୁତାକାରସ୍ସ ଚ ଥେରସ୍ସ ସମ୍ମା ନିଚ୍ଛିତଭାୱତୋ ‘‘ଗହଣସନ୍ନିଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅପରୋ ନଯୋ – ଯସ୍ସ…ପେ… ଆକାରପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଆକାରତ୍ଥେନ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ଯୋଜନଂ କତ୍ୱା ତଦେୱ ଅୱଧାରଣତ୍ଥମ୍ପି ଗହେତ୍ୱା ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ନଯେ ଯୋଜେତୁଂ ‘‘ଗହଣଂ କତଂ’’ ଇଚ୍ଚେୱ ଅୱତ୍ୱା ‘‘ଗହଣସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ କତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅୱଧାରଣେନ ହି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନମିଧାଧିପ୍ପେତଂ, ତସ୍ମା ‘‘ଏତ୍ତାୱତା’’ତିଆଦିନା ଅୱଧାରଣତ୍ଥମ୍ପି ଏୱଂ-ସଦ୍ଦଂ ଗହେତ୍ୱା ଅଯମେୱ ଯୋଜନା କତାତି ଦସ୍ସେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଇମିସ୍ସା ପନ ଯୋଜନାଯ ଗହଣାକାରଗାହକତବ୍ବିସଯୱିସେସନିଦସ୍ସନଂ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅଞ୍ଞମ୍ପି ଯୋଜନମାହ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦିନା। ପୁବ୍ବେ ଅତ୍ତନା ସୁତାନଂ ନାନାୱିହିତାନଂ ସୁତ୍ତସଙ୍ଖାତାନଂ ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନାନଂ ଉପଧାରିତରୂପସ୍ସ ଆକାରସ୍ସ ନିଦସ୍ସନସ୍ସ, ଅୱଧାରଣସ୍ସ ୱା ପକାସନସଭାୱୋ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦୋତି ତଦାକାରାଦିଭୂତସ୍ସ ଉପଧାରଣସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଉପାଦାନଭୂତଧମ୍ମପ୍ପବନ୍ଧବ୍ୟାପାରତାଯ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ତନା ସୁତାନଞ୍ହି ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନାନଂ ପୁନ ଉପଧାରଣଂ ଆକାରାଦିତ୍ତଯଂ, ତଞ୍ଚ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ପନ ଯଂ ଧମ୍ମପ୍ପବନ୍ଧଂ ଉପାଦାଯ ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତି ପୱତ୍ତା, ତସ୍ସ ବ୍ୟାପାରଭୂତଂ କିଚ୍ଚମେୱ , ତସ୍ମା ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ

ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚଂ ନିଦ୍ଦିସୀୟତୀତି। କାମଂ ସୱନକିରିୟା ପୁଗ୍ଗଲବ୍ୟାପାରୋପି ଅୱିସେସେନ, ତଥାପି ୱିସେସତୋ ୱିଞ୍ଞାଣବ୍ୟାପାରୋୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୋ’’ତି। ତଥା ହି ପୁଗ୍ଗଲୱାଦୀନମ୍ପି ସୱନକିରିୟା ୱିଞ୍ଞାଣନିରପେକ୍ଖା ନତ୍ଥି ସୱନାଦୀନଂ ୱିସେସତୋ ୱିଞ୍ଞାଣବ୍ୟାପାରଭାୱେନ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ମେତି ସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଏକନ୍ତେନେୱ ସତ୍ତୱିସୟତ୍ତା, ୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚସ୍ସ ଚ ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣାନମଭେଦକରଣୱସେନ ତତ୍ଥେୱ ସମୋଦହିତବ୍ବତୋ ‘‘ଉଭୟକିଚ୍ଚୟୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲନିଦ୍ଦେସୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଅୟ’’ନ୍ତିଆଦି ତପ୍ପାକଟୀକରଣଂ। ଏତ୍ଥ ହି ସୱନକିଚ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିନାତି ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପନ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସୱନକିଚ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗୀଭାୱେନ ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚଂ ନାମାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚସମଙ୍ଗିନା’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ସୱନକିଚ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିନା’’ତି ଆହ, ତସ୍ମା ‘‘ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସୱନକିଚ୍ଚୱତା ୱିଞ୍ଞାଣେନ ସମଙ୍ଗିନାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଞ୍ଞାଣୱସେନ, ଲଦ୍ଧସୱନକିଚ୍ଚୱୋହାରେନାତି ଚ ସୁତସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ସୱନମେୱ କିଚ୍ଚଂ ୟସ୍ସାତି ତଥା। ସୱନକିଚ୍ଚନ୍ତି ୱୋହାରୋ ସୱନକିଚ୍ଚୱୋହାରୋ, ଲଦ୍ଧୋ ସୋ ୟେନାତି ତଥା। ଲଦ୍ଧସୱନକିଚ୍ଚୱୋହାରେନ ୱିଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତେନ ୱସେନ ସାମତ୍ଥିୟେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୟଂ ପନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ – ସୱନକିଚ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିନା ପୁଗ୍ଗଲେନ ମୟା ଲଦ୍ଧସୱନକିଚ୍ଚୱୋହାରେନ ୱିଞ୍ଞାଣୱସେନ କରଣଭୂତେନ ସୁତନ୍ତି।

ଅପିଚ ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତି ସଦ୍ଦସ୍ସତ୍ଥୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି, ‘‘ସୁତ’’ନ୍ତି ସଦ୍ଦସ୍ସତ୍ଥୋ ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି, ତସ୍ମା ତେ ତଥାରୂପପଞ୍ଞତ୍ତି ଉପାଦାନଭୂତପୁଗ୍ଗଲବ୍ୟାପାରଭାୱେନେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏୱନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୋ। ସୁତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୋ’’ତି। ନ ହି ପରମତ୍ଥତୋୟେୱ ନିୟମିୟମାନେ ସତି ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚୱସେନ ଅୟଂ ୱିଭାଗୋ ଲବ୍ଭତୀତି। ଇମିସ୍ସା ପନ ୟୋଜନାୟ କତ୍ତୁବ୍ୟାପାରକରଣବ୍ୟାପାରକତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସବ୍ବସ୍ସାପି ସଦ୍ଦାଧିଗମନୀୟସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପଞ୍ଞତ୍ତିମୁଖେନେୱ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବତ୍ତା, ସବ୍ବାସଞ୍ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ୱିଜ୍ଜମାନାଦିୱସେନ ଛସୁ ପଞ୍ଞତ୍ତିଭେଦେସୁ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ତାସୁ ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦୀନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ସରୂପଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏୱନ୍ତି ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତି ଚ ‘‘ମେ’’ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚମାନସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଆକାରାଦିଭୂତସ୍ସ ଧମ୍ମାନଂ ଅସଲ୍ଲକ୍ଖଣଭାୱତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱୋତି ଆହ ‘‘ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥୱସେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି। ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥୱସେନାତି ଚ ଭୂତତ୍ଥଉତ୍ତମତ୍ଥୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ୟୋ ମାୟାମରୀଚିଆଦୟୋ ୱିୟ ଅଭୂତତ୍ଥୋ, ଅନୁସ୍ସୱାଦୀହି ଗହେତବ୍ବୋ ୱିୟ ଅନୁତ୍ତମତ୍ଥୋ ଚ ନ ହୋତି, ସୋ ରୂପସଦ୍ଦାଦିସଭାୱୋ, ରୁପ୍ପନାନୁଭୱନାଦିସଭାୱୋ ୱା ଅତ୍ଥୋ ‘‘ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ, ପରମତ୍ଥୋ’’ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି, ‘‘ଏୱଂ ମେ’’ତି ପଦାନଂ ପନ ଅତ୍ଥୋ ଅଭୂତତ୍ତା, ଅନୁତ୍ତମତ୍ତା ଚ ନ ତଥା ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ଭୂତତ୍ଥଉତ୍ତମତ୍ଥସଙ୍ଖାତେନ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥୱସେନ ୱିସେସନଭୂତେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିୟେୱାତି। ଏତେନ ଚ ୱିସେସନେନ ବାଲଜନେହି ‘‘ଅତ୍ଥୀ’’ତି ପରିକପ୍ପିତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତଂ ନିୱତ୍ତେତି। ତଦେୱତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କରୋତି, ହେତୁନା ୱା ସାଧେତି ‘‘କିଞ୍ହେତ୍ଥ ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ୟଂ ଧମ୍ମଜାତଂ, ଅତ୍ଥଜାତଂ ୱା ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତି ୱା ‘‘ମେ’’ତି ୱା ନିଦ୍ଦେସଂ ଲଭେଥ, ତଂ ଏତ୍ଥ ରୂପଫସ୍ସାଦିଧମ୍ମସମୁଦାୟେ, ‘‘ଏୱଂ ମେ’’ତି ପଦାନଂ ୱା ଅତ୍ଥେ। ପରମତ୍ଥତୋ ନ ଅତ୍ଥୀତି ୟୋଜନା। ରୂପଫସ୍ସାଦିଭାୱେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ପରମତ୍ଥତୋ ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥେୱ, ‘‘ଏୱଂ ମେ’’ତି ପନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ସୁତନ୍ତି ପନ ସଦ୍ଦାୟତନଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି। ‘‘ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥୱସେନା’’ତି ଚେତ୍ଥ ଅଧିକାରୋ। ‘‘ୟଞ୍ହି’’ତିଆଦି ତପ୍ପାକଟୀକରଣଂ, ହେତୁଦସ୍ସନଂ ୱା। ୟଂ ତଂ ସଦ୍ଦାୟତନଂ ସୋତେନ ସୋତଦ୍ୱାରେନ, ତନ୍ନିସ୍ସିତୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱା ଉପଲଦ୍ଧଂ ଅଧିଗମିତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ହି ସଦ୍ଦାୟତନମିଧ ଗହିତଂ କମ୍ମସାଧନେନାତି ଦସ୍ସେତି।

ଏୱଂ ଅଟ୍ଠକଥାନୟେନ ପଞ୍ଞତ୍ତିସରୂପଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅଟ୍ଠକଥାମୁତ୍ତକେନାପି ନୟେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ଛସୁ ପଞ୍ଞତ୍ତିଭେଦେସୁ ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦୀନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ସରୂପଂ ନିଦ୍ଧାରେନ୍ତୋ ‘‘ତଥା’’ତିଆଦିମାହ। ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତି ଆଦୟୋ ହି ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାତୋ ମୁତ୍ତା ସଙ୍ଗହକାରେନେୱ ଆଚରିୟେନ ୱୁତ୍ତା। ୱିତ୍ଥାରୋ ଅଭିଧମ୍ମଟ୍ଠକଥାୟ ଗହେତବ୍ବୋ। ତଂ ତନ୍ତି ତଂ ତଂ ଧମ୍ମଜାତଂ, ସୋତପଥମାଗତେ ଧମ୍ମେ ଉପାଦାୟ ତେସଂ ଉପଧାରିତାକାରନିଦସ୍ସନାୱଧାରଣସ୍ସ ପଚ୍ଚାମସନୱସେନ ଏୱନ୍ତି ଚ ସସନ୍ତତିପରିୟାପନ୍ନେ ଖନ୍ଧେ ଉପାଦାୟ ମେତି ଚ ୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ରୂପୱେଦନାଦିଭେଦେହି ଧମ୍ମେ ଉପାଦାୟ ନିସ୍ସାୟ କାରଣଂ କତ୍ୱା ପଞ୍ଞତ୍ତି ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତି ୟଥା ‘‘ତାନି ତାନି ଅଙ୍ଗାନି ଉପାଦାୟ ରଥୋ ଗେହଂ, ତେ ତେ ରୂପରସାଦୟୋ ଉପାଦାୟ ଘଟୋ ପଟୋ, ଚନ୍ଦିମସୂରିୟପରିୱତ୍ତାଦୟୋ ଉପାଦାୟ କାଲୋ ଦିସା’’ତିଆଦି। ପଞ୍ଞପେତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଚେସା ପଞ୍ଞତ୍ତି ନାମ, ନ ପଞ୍ଞାପନଟ୍ଠେନ। ୟା ପନ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପଞ୍ଞାପନା, ଅୟଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିୟେୱ। ଦିଟ୍ଠାଦୀନିଉପନିଧାୟୱତ୍ତବ୍ବତୋତି ଦିଟ୍ଠମୁତୱିଞ୍ଞାତେ ଉପନିଧାୟ ଉପତ୍ଥମ୍ଭଂ କତ୍ୱା ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତା। ଦିଟ୍ଠାଦିସଭାୱୱିରହିତେ ସଦ୍ଦାୟତନେ ୱତ୍ତମାନୋପି ହି ସୁତୱୋହାରୋ ‘‘ଦୁତିୟଂ ତତିୟ’’ନ୍ତିଆଦିକୋ ୱିୟ ପଠମାଦୀନି ଦିଟ୍ଠମୁତୱିଞ୍ଞାତେ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ‘‘ଉପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତେ। ସା ପନେସା ଅନେକୱିଧା ତଦଞ୍ଞପେକ୍ଖୂପନିଧା ହତ୍ଥଗତୂପନିଧା ସମ୍ପୟୁତ୍ତୂପନିଧାସମାରୋପିତୂପନିଧା ଅୱିଦୂରଗତୂପନିଧା ପଟିଭାଗୂପନିଧା ତବ୍ବହୁଲୂପନିଧାତବ୍ବିସିଟ୍ଠୂପନିଧା’’ତିଆଦିନା। ତାସୁ ଅୟଂ ‘‘ଦୁତିୟଂ ତତିୟ’’ନ୍ତିଆଦିକା ୱିୟ ପଠମାଦୀନଂ ଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତତ୍ତା

ତଦଙ୍ଗଞ୍ଞପେକ୍ଖୂପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତି ନାମ।

ଏୱଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିୟାପି ଅତ୍ଥାଧିଗମନୀୟତାସଙ୍ଖାତଂ ଦସ୍ସେତବ୍ବଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସଦ୍ଦସାମତ୍ଥିୟେନ ଦୀପେତବ୍ବମଙ୍ଗଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଦୀପେନ୍ତୋ ''ଏତ୍ଥ ଚା''ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ୱଚନଭାଗେ। ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଉପନ୍ୟାସୋ ଅନ୍ତରଂ ଆରଭିତୁକାମେନ ଯୋଜିତତ୍ତା। ''ସୁତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ଅସୁତଂ ନ ହୋତୀତି ପକାସିତୋୟମତ୍ଥୋ, ତସ୍ମା ତଥା ସୁତ-ସଦ୍ଦେନ ପକାସିତା ଅଭାନା ପଟିୱିଦ୍ଧସୁତ୍ତସ୍ସ ପକାରୱିସେସା ''ଏୱ''ନ୍ତି ଥେରେନ ପଚାମଟ୍ଠାତି ତେନ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ଅସମ୍ମୋହୋ ଦୀପିତୋ ନାମ, ତେନାହ ''ଏୱନ୍ତି ୱଚନେନ ଅସମ୍ମୋହଂ ଦୀପେତୀ''ତି। ଅସମ୍ମୋହନ୍ତି ଚ ଯଥାସୁତେ ସୁତ୍ତେ ଅସମ୍ମୋହଂ। ତଦେୱ ଯୁତ୍ତିୟା, ବ୍ୟତିରେକେନ ଚ ସମତ୍ଥେହି ''ନ ହୀ''ତିଆଦିନା ୱକ୍ଖମାନଞ୍ଚ ସୁତ୍ତଂ ନାନପ୍ପକାରଂ ଦୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧଞ୍ଚ। ଏୱଂ ନାନପ୍ପକାରେ ଦୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧେ ସୁତ୍ତେ କଥଂ ସମ୍ମୂଳ୍ହୋ ନାନପ୍ପକାରପଟିୱେଧସମତ୍ଥୋ ଭୱିସ୍ସତି। ଇମାୟ ଯୁତ୍ତିୟା, ଇମିନା ଚ ବ୍ୟତିରେକେନ ଥେରସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅସମ୍ମୂଳ୍ହଭାୱସଙ୍ଖାତୋ ଦୀପେତବ୍ବୋ ଅତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏୱମୀଦିସେସୁ ଯଥାରହଂ। ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ସୁତାକାରସ୍ସ ଯାଥାୱତୋ ଉପରି ଥେରେନ ଦସ୍ସିୟମାନତ୍ତା ''ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅସମ୍ମୋସଂ ଦୀପେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। କାଲନ୍ତରେନାତି ସୁତକାଲତୋ ଅପରେନ କାଲେନ। ଯସ୍ସ...ପେ... ପଟିଜାନାତି, ଥେରସ୍ସ ପନ ସୁୱଣ୍ଣଭାଜନେ ପକ୍ଖିତ୍ତସୀହୱସା ୱିୟ ଅନସ୍ସମାନଂ ଅସମ୍ମୁଟ୍ଠଂ ତିଟ୍ଠତି, ତସ୍ମା ସୋ ଏୱଂ ପଟିଜାନାତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏୱଂ ଦୀପିତେନ ପନ ଅତ୍ଥେନ କିଂ ପକାସିତନ୍ତି ଆହ ''ଇଚ୍ଚସ୍ସା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଇଚ୍ଚସ୍ସାତି ଇତି ଅସ୍ସ, ତସ୍ମା ଅସମ୍ମୋହସ୍ସ, ଅସମ୍ମୋସସ୍ସ ଚ ଦୀପିତତ୍ତା ଅସ୍ସ ଥେରସ୍ସପଞ୍ଞାସିଦ୍ଧୀତିଆଦିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅସମ୍ମୋହେନାତି ସମ୍ମୋହାଭାୱେନ। ପଞ୍ଞାୱଜ୍ଜିତସମାଧିଆଦିଧମ୍ମଜାତେନ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତାୟ ପଞ୍ଞାୟ ସିଦ୍ଧି ସହଜାତାଦିସତ୍ତିୟା ସିଜ୍ଝନତୋ। ସମ୍ମୋହପଟିପକ୍ଖେନ ୱା ପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତେନ ଧମ୍ମଜାତେନ। ସୱନକାଲସମ୍ଭୂତାୟ ହି ପଞ୍ଞାୟ ତଦୁତ୍ତରିକାଲପଞ୍ଞାସିଦ୍ଧି ଉପନିସ୍ସୟାଦିକୋଟିୟା ସିଜ୍ଝନତୋ। ଇତରତ୍ଥାପି ଯଥାରହଂ ନୟୋ ନେତବ୍ବୋ।

ଏୱଂ ପକାସିତେନ ପନ ଅତ୍ଥେନ କିଂ ୱିଭାୱିତନ୍ତି ଆହ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ଦୁୱିଧେସୁ ଧମ୍ମେସୁ। ବ୍ୟଞ୍ଜନାନଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବୋ ଆକାରୋ ନାତିଗମ୍ଭୀରୋ, ଯଥାସୁତଧାରଣମେୱ ତତ୍ଥ କରଣୀୟଂ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ସତିୟା ବ୍ୟାପାରୋ ଅଧିକୋ, ପଞ୍ଞା ପନ ଗୁଣୀଭୂତାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପଞ୍ଞାପୁବ୍ବଙ୍ଗମାୟା''ତିଆଦି। ପଞ୍ଞାୟ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ପଞ୍ଞାପୁବ୍ବଙ୍ଗମାତି ହି ନିବ୍ବଚନଂ, ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତା ଚେତ୍ଥ ପଧାନଭାୱୋ ''ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୧) ୱିୟ। ଅପିଚ ଯଥା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀସୁ ଆୱଜ୍ଜନାଦୟୋ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ସମାନାପି ତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅୱିଜାନନତୋ ଅପ୍ପଧାନଭୂତା, ଏୱଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମାୟପି ଅପ୍ପଧାନଭେ ସତି ପଞ୍ଞାପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଏତିସ୍ସାତି ନିବ୍ବଚନମ୍ପି ଯୁଜ୍ଜତି। ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତା ଚେତ୍ଥ ପୁରେଚାରିଭାୱୋ। ଇତି ସହଜାତପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ପୁରେଜାତପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋତି ଦୁୱିଧୋପି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ଇଧ ସମ୍ଭୱତି, ଯଥା ଚେତ୍ଥ, ଏୱଂ ସତି ''ପୁବ୍ବଙ୍ଗମାୟା''ତି ଏତ୍ଥାପି ଯଥାସମ୍ଭୱମେସ ନୟୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏୱଂ ୱିଭାୱିତେନ ସମତ୍ଥତାୱଚନେନ କିମନୁଭାୱିତନ୍ତି ଆହ ''ତଦୁଭୟସମତ୍ଥତାଯୋଗେନା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପନ୍ନସ୍ସାତି ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନେନ ପରିପୁଣ୍ଣସ୍ସ, ସଙ୍କାସନାଦୀହି ୱା ଛହି ଅତ୍ଥପଦେହି, ଅକ୍ଖରାଦୀହି ଚ ଛହି ବ୍ୟଞ୍ଜନପଦେହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ, ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନସଙ୍ଖାତେନ ୱା ରସେନ ସାଦୁରସସ୍ସ। ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମୋଯେୱ ନୱଲୋକୁତ୍ତରରତନସନ୍ନିଧାନତୋ ସତ୍ତୱିଧସ୍ସ, ଦସୱିଧସ୍ସ ୱା ରତନସ୍ସ ସନ୍ନିଧାନୋ କୋସୋ ୱିୟାତି ଧମ୍ମକୋସୋ, ତଥା ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରୋ, ତତ୍ଥ ନିୟୁତ୍ତୋତି ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ। ଅଥ ୱା ନାନାରାଜଭଣ୍ଡରକ୍ଖକୋ ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ ୱିୟାତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ, ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୁରକ୍ଖକୋ ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋତି ତମେୱ ସଦିସତାକାରଣଦସ୍ସନେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ''ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଯଥାହ –

''ବହୁସ୍ସୁତୋ ଧମ୍ମଧରୋ, ସବ୍ବପାଠୀ ଚ ସାସନେ;

ଆନନ୍ଦୋ ନାମ ନାମେନ, ଧମ୍ମାରକ୍ଖୋ ତୱଂ ମୁନେ''ତି। (ଅପ। ୧।୫୪୨);

ଅଞ୍ଞଥାପି ଦୀପେତବ୍ବମଙ୍ଗଂ ଦୀପେତି ''ଅପରୋ ନୟୋ''ତିଆଦିନା, ଏୱଂ ସଦ୍ଦେନ ୱୁଚ୍ଚମାନାନଂ ଆକାରନିଦସ୍ସନାୱଧାରଣତ୍ଥାନଂ ଅୱିପରୀତସଦ୍ଧମ୍ମୱିସୟତ୍ତା ତବ୍ବିସୟେହି ତେହି ଅତ୍ଥେହି ଯୋନିସୋ ମନସିକାରସ୍ସ ଦୀପନଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଯୋନି...ପେ... ଦୀପେତୀ''ତି। ''ଅଯୋନିସୋ''ତିଆଦିନା ବ୍ୟତିରେକେନ ଞାପକହେତୁଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ହି-ସଦ୍ଦୋ ଦିସ୍ସତି, ସୋ କାରଣେ, କସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ, ଇମିନା ୱଚନେନେୱ ଯୋନିସୋ ମନସିକରୋତୋ ନାନପ୍ପକାରପଟିୱେଧସମ୍ଭୱତୋ ଅଗ୍ଗି ୱିୟ ଧୂମେନ କାରିୟେନ କାରଣଭୂତୋ ସୋ ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି ତଦନ୍ୱୟମ୍ପି ଅତ୍ଥାପତ୍ତିୟା ଦସ୍ସେତି। ଏସ ନୟୋ ସବ୍ବତ୍ଥ ଯଥାରହଂ। ''ବ୍ରହ୍ମଜାଲଂ ଆୱୁସୋ କତ୍ଥ ଭାସିତ''ନ୍ତିଆଦି ପୁଚ୍ଛାୱସେନ ଅଧୁନା ପକରଣପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ୱକ୍ଖମାନସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ''ସୁତ''ନ୍ତି ପଦେନ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ସୱନଂ ସମାଧାନମନ୍ତରେନ ନ ସମ୍ଭୱତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ''ଅୱିକ୍ଖେପଂ ଦୀପେତୀ''ତି। ''ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସା''ତିଆଦିନା ବ୍ୟତିରେକକାରଣେନ ଞାପକହେତୁଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତଦେୱ ସମତ୍ଥେତି ''ତଥା ହୀ''ତିଆଦିନା। ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିୟାତି ସବ୍ବେନ ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନଦେସକପୟୋଜନାଦିନା ସମ୍ପତ୍ତିୟା। କିଂ ଇମିନା ପକାସିତନ୍ତି ଆହ ''ଯୋନିସୋ ମନସିକାରେନ ଚେତ୍ଥା''ତିଆଦି। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ

ଧମ୍ମଦ୍ୱୟେ। ‘‘ନ ହି ୱିଙ୍କ୍ଲିଉଚିତ୍ତୋ’’ତିଆଦିନା କାରଣଭୂତେନ ଅୱିକ୍ଖେପେନ, ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟେନ ଚ ଫଲଭୂତସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନସ୍ସ ସିଦ୍ଧିୟା ଏୱ ସମତ୍ଥନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଅୱିକ୍ଖେପେନ ପନ ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟସ୍ସ ସିଦ୍ଧିୟା ସମତ୍ଥନଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ। କସ୍ମାତି ଚେ? ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତାନଂ ସପ୍ପୁରିସେ ପୟିରୁପାସନାଭାୱସ୍ସ ଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧତ୍ତା। ଅତ୍ଥୱସେନେୱ ହି ସୋ ପାକଟୋତି ନ ୱୁତ୍ତୋ।

ଏତ୍ଥାହ – ଯଥା ଯୋନିସୋ ମନସିକାରେନ ଫଲଭୂତେନ ଅତ୍ତସମ୍ମାପଣିଧିପୁବ୍ବେକତପୁଞ୍ଞତାନଂ କାରଣଭୂତାନଂ ସିଦ୍ଧି ୱୁତ୍ତା ତଦୱିନାଭାୱତୋ, ଏୱଂ ଅୱିକ୍ଖେପେନ ଫଲଭୂତେନ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟାନଂ କାରଣଭୂତାନଂ ସିଦ୍ଧି ୱତ୍ତବ୍ବା ସିୟା ଅସ୍ସୁତୱତୋ, ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟୱିରହିତସ୍ସ ଚ ତଦଭାୱତୋ। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ‘‘ନ ହି ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତୋ’’ତିଆଦିସମତ୍ଥନୱଚନେନ ଅୱିକ୍ଖେପେନ, ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟେନ ଚ କାରଣଭୂତେନ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନସ୍ସେୱ ଫଲଭୂତସ୍ସ ସିଦ୍ଧି ୱୁତ୍ତା, କସ୍ମା ପନେୱଂ ୱୁତ୍ତାତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଅଧିପ୍ପାୟନ୍ତରସମ୍ଭୱତୋ ହି ତଥା ସିଦ୍ଧି ୱୁତ୍ତା। ଅୟଂ ପନେତ୍ଥାଧିପ୍ପାୟୋ – ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟା ନ ଏକନ୍ତେନ ଅୱିକ୍ଖେପସ୍ସ କାରଣଂ ବାହିରକାରଣତ୍ତା, ଅୱିକ୍ଖେପୋ ପନ ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟୋ ୱିୟ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନସ୍ସ ଏକନ୍ତକାରଣଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକକାରଣତ୍ତା, ତସ୍ମା ଏକନ୍ତକାରଣେ ହୋନ୍ତେ କିମତ୍ଥିୟା ଅନେକନ୍ତକାରଣଂ ପତି ଫଲଭାୱପରିକପ୍ପନାତି ତଥାୟେୱେତସ୍ସ ସିଦ୍ଧି ୱୁତ୍ତାତି। ଏତ୍ଥ ଚ ପଠମଂ ଫଲେନ କାରଣସ୍ସ ସିଦ୍ଧିଦସ୍ସନଂ ନଦୀପୂରେନ ୱିୟ ଉପରି ୱୁଟ୍ଠିସବ୍ଭାୱସ୍ସ, ଦୁତିୟଂ କାରଣେନ ଫଲସ୍ସ ସିଦ୍ଧିଦସ୍ସନଂ ଏକନ୍ତୱସ୍ସିନା ୱିୟ ମେଘୱୁଟ୍ଠାନେନ ୱୁଟ୍ଠିପୱତ୍ତିୟା।

‘‘ଅପରୋ ନୟୋ’’ତିଆଦିନା ଅଞ୍ଞଥାପି ଦୀପେତବ୍ବମତ୍ଥମାହ, ଯସ୍ମା ନ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱନ୍ତି…ପେ… ନାନାକାରନିଦ୍ଦେସୋତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ, ସୋ ଚ ଆକାରୋତି ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ନାନାକାରେନ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତିୟା ନାନତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗହଣସଙ୍ଖାତୋ ସୋ ଭଗୱତୋ ୱଚନସ୍ସ ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନପ୍ପଭେଦପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ସକଲସାସନସମ୍ପତ୍ତିଓଗାହନାକାରୋ। ଏୱଂ ଭଦ୍ଦକୋତି ନିରୱସେସପରହିତପାରିପୂରିଭାୱକାରଣତ୍ତା ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ନାନତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗହଣେନ ସୁନ୍ଦରୋ ସେଟ୍ଠୋ, ସମାସପଦଂ ୱା ଏତଂ ଏୱଂ ଇଦିସୋ ଭଦ୍ଦୋ ଯସ୍ସାତି କତ୍ୱା। ନ ପଣିହିତୋ ଅପ୍ପଣିହିତୋ, ସମ୍ମା ଅପ୍ପଣି ହିତୋ ଅତ୍ତା ଯସ୍ସାତି ତଥା, ତସ୍ସ। ପଚ୍ଛିମଚକ୍କଦ୍ୱୟସମ୍ପତ୍ତିନ୍ତି ଅତ୍ତସମ୍ମାପଣିଧିପୁବ୍ବେକତପୁଞ୍ଞତାସଙ୍ଖାତଗୁଣଦ୍ୱୟସମ୍ପତ୍ତିଂ। ଗୁଣସ୍ସେୱ ହି ଅପରାପରୱୁତ୍ତିୟା ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଚକ୍କଭାୱୋ। ଚରନ୍ତି ୱା ଏତେନ ସତ୍ତା ସମ୍ପତ୍ତିଭୱଂ, ସମ୍ପତ୍ତିଭୱେସୂତି ୱା ଚକ୍କଂ। ଯଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଚତ୍ତାରିମାନି ଭିକ୍ଖୱେ, ଚକ୍କାନି, ଯେହି ସମନ୍ନାଗତାନଂ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ଚତୁଚକ୍କଂ ୱତ୍ତତୀ’’ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୪।୩୧) ପଚ୍ଛିମଭାୱୋ ଚେତ୍ଥ ଦେସନାକ୍କମୱସେନେୱ। ପୁରିମଚକ୍କଦ୍ୱୟସମ୍ପତ୍ତିନ୍ତି ପତିରୂପଦେସୱାସସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟସଙ୍ଖାତଗୁଣଦ୍ୱୟସମ୍ପତ୍ତିଂ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନୟମେୱ। ତସ୍ମାତି ପୁରିମକାରଣଂ ପୁରିମସ୍ସେୱାତି ଇଧ କାରଣମାହ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦିନା।

ତେନ କିଂ ପକାସିତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଇଚ୍ଚସ୍ସା’’ତିଆଦି। ଇତି ଇମାୟ ଚତୁଚକ୍କସମ୍ପତ୍ତିୟା କାରଣଭୂତାୟ। ଅସ୍ସ ଥେରସ୍ସ। ପଚ୍ଛିମଚକ୍କଦ୍ୱୟସିଦ୍ଧିୟାତି ପଚ୍ଛିମଚକ୍କଦ୍ୱୟସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱେନ ସିଦ୍ଧିୟା । ଆସୟସୁଦ୍ଧୀତି ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତାୟ ଅନୁଲୋମିକଖନ୍ତିୟା, କମ୍ମସ୍ସକତାଞ୍ଞାଣ-ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଚାତି ଦୁୱିଧସ୍ସାପି ଆସୟସ୍ସ ଅସୁଦ୍ଧିହେତୁଭୂତାନଂ କିଲେସାନଂ ଦୂରୀଭାୱେନ ସୁଦ୍ଧି। ତଦେୱ ହି ଦ୍ୱୟଂ ୱିୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତାନଂ ସୁଦ୍ଧସତ୍ତାନଂ ଆସୟୋ। ସମ୍ମାପଣିହିତତ୍ତୋ ହି ପୁବ୍ବେ ଚ କତପୁଞ୍ଞୋ ସୁଦ୍ଧାସୟୋ ହୋତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସମ୍ମାପଣିହିତଂ ଚିତ୍ତଂ, ସେୟ୍ୟସୋ ନଂ ତତୋ କରେ’’ତି, (ଧ। ପ। ୪୩) ‘‘କତପୁଞ୍ଞୋସି ତ୍ୱଂ ଆନନ୍ଦ, ପଧାନମନୁଯୁଞ୍ଜ ଖିପ୍ପଂ ହୋହିସି ଅନାସୱୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୨୦୭) ଚ। କେଚି ପନ ‘‘କତ୍ତୁକମ୍ୟତାଛନ୍ଦୋ ଆସୟୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତଦୟୁତ୍ତମେୱ ‘‘ତାୟ ଚ ଆସୟସୁଦ୍ଧିୟା ଅଧିଗମବ୍ୟତ୍ତିସିଦ୍ଧୀ’’ତି ୱଚନେନ ୱିରୋଧତୋ। ଏୱମ୍ପି ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଆସୟସ୍ସ ସୁଦ୍ଧି ନ ଯୁତ୍ତା ତାୟ ଅଧିଗମବ୍ୟତ୍ତିସିଦ୍ଧିୟା ଅୱତ୍ତବ୍ବତୋତି? ନୋ ନ ଯୁତ୍ତୋ ପୁରିମସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ, ପଚ୍ଛିମାନଂ ମଗ୍ଗାନଂ, ଫଲାନଞ୍ଚ କାରଣଭାୱତୋ। ପୟୋଗସୁଦ୍ଧୀତି ଯୋନିସୋମନସିକାରପୁବ୍ବଙ୍ଗମସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସୱନପୟୋଗସ୍ସ ୱିସଦଭାୱେନ ସୁଦ୍ଧି, ସବ୍ବସ୍ସ ୱା କାୟୱଚୀପୟୋଗସ୍ସ ନିଦ୍ଦୋସଭାୱେନ ସୁଦ୍ଧି। ପତିରୂପଦେସୱାସୀ, ହି ସପ୍ପୁରିସସେୱୀ ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧପୟୋଗୋ ହୋତି। ତଥାୱିସୁଦ୍ଧେନ ଯୋନିସୋମନସିକାରପୁବ୍ବଙ୍ଗମେନ ଧମ୍ମସ୍ସୱନପୟୋଗେନ, ୱିପ୍ପଟିସାରାଭାୱାୱହେନ ଚ କାୟୱଚୀପୟୋଗେନ ଅୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତୋ ପରିୟତ୍ତିୟଂ ୱିସାରଦୋ ହୋତି, ତଥାଭୂତୋ ଚ ଥେରୋ, ତେନ ୱିଞ୍ଞାୟତି ପୁରିମଚକ୍କଦ୍ୱୟସିଦ୍ଧିୟା ଥେରସ୍ସ ପୟୋଗସୁଦ୍ଧି ସିଦ୍ଧାୱାତି। ତେନ କିଂ ୱିଭାୱିତନ୍ତି ଆହ ‘‘ତାୟ ଚା’’ତିଆଦି। ଅଧିଗମବ୍ୟତ୍ତିସିଦ୍ଧୀତି ପଟିୱେଧସଙ୍ଖାତେ ଅଧିଗମେ ଛେକଭାୱସିଦ୍ଧି। ଅଧିଗମେତବ୍ବତୋ ହି ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବତୋ ପଟିୱେଧୋ ‘‘ଅଧିଗମୋ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତୋ, ଆଗମୋତି ଚ ପରିୟତ୍ତି ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି ଅତ୍ତତ୍ଥପରତ୍ଥାଦୟୋ ଏତେନ, ଆଭୁସୋ ୱା ଗମିତବ୍ବୋ ଞାତବ୍ବୋତି କତ୍ୱା।

ତେନ କିମନୁଭାୱିତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଇତୀ’’ତିଆଦି। ଇତୀତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନୟେନ, ତସ୍ମା ସିଦ୍ଧତ୍ତାତି ୱା କାରଣନିଦ୍ଦେସୋ। ୱଚନନ୍ତି ନିଦାନୱଚନଂ ଲୋକତୋ, ଧମ୍ମତୋ ଚ ସିଦ୍ଧାୟ ଉପମାୟ ତମତ୍ଥଂ ଞାପେତୁଂ ‘‘ଅରୁଣୁଗ୍ଗଂ ୱିୟା’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ଉପମାୟ ମିଧେକଚ୍ଚେ, ଅତ୍ଥଂ ଜାନନ୍ତି ପଣ୍ଡିତା’’ତି

(ଜା। ୨।୧୯୯।୨୪) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଅରୁଣୋତି ସୂରିଯସ୍ସ ଉଦଯତୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଉଟ୍ଠିତରଂସି, ତସ୍ସ ଉଗ୍ଗଂ ଉଗ୍ଗମନଂ ଉଦଯତୋ ଉଦଯନ୍ତସ୍ସ ଉଦଯାୱାସମୁଗ୍ଗଚ୍ଛତୋ ସୂରିଯସ୍ସ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ପୁରେଚରଂ ଭୱିତୁଂ ଅରହତି ୱିଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଆଗମାଧିଗମବ୍ଯତ୍ତିଯା ଇଦିସସ୍ସ ଥେରସ୍ସ ୱୁତ୍ତନିଦାନୱଚନଂ ଭଗୱତୋ ୱଚନସ୍ସ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ଭୱିତୁମରହତି, ନିଦାନଭାୱଂ ଗତଂ ହୋତୀତି ଇଦମତ୍ଥଜାତଂ ଅନୁଭାୱିତନ୍ତି।

ଇଦାନି ଅପରମ୍ପି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅସମ୍ମୋହାସମ୍ମୋସସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଦୀପେତବ୍ବସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପକେହି ଏୱଂ-ସଦ୍ଦ ସୁତ-ସଦ୍ଦେହି ପକାସେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ପକାସେନ୍ତୋ ''ଅପରୋ ନଯୋ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ହି ''ନାନପ୍ପକାରପଟିୱେଧଦୀପକେନ , ସୋତବ୍ବପ୍ପଭେଦପଟିୱେଧଦୀପକେନା''ତି ଚ ଇମିନା ତେହି ସଦ୍ଦେହି ପୁବ୍ବେ ଦୀପିତଂ ଅସମ୍ମୋହାସମ୍ମୋସସଙ୍ଖାତଂ ଦୀପେତବ୍ବତ୍ଥମାହ ଅସମ୍ମୋହେନ ନାନପ୍ପକାରପଟିୱେଧସ୍ସ, ଅସମ୍ମୋସେନ ଚ ସୋତବ୍ବପ୍ପଭେଦପଟିୱେଧସ୍ସ ସିଜ୍ଝନତୋ। ''ଅତ୍ତନୋ''ତିଆଦୀହି ପନ ପକାସେତବ୍ବତ୍ଥଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ''ନାନପ୍ପକାରପଟିୱେଧଦୀପକେନାତିଆଦିନା ଏୱଂ-ସଦ୍ଦ ସୁତ-ସଦ୍ଦାନଂ ଥେରସ୍ସ ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନେସୁ ଅସମ୍ମୋହାସମ୍ମୋସଦୀପନତୋ ଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାୱସେନ ଅତ୍ଥଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୧)। ହେତୁଗବ୍ଭଞ୍ଚେତଂ ପଦଦ୍ୱଯଂ, ନାନପ୍ପକାରପଟିୱେଧସଙ୍ଖାତସ୍ସ, ସୋତବ୍ବପ୍ପଭେଦ-ପଟିୱେଧସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଚ ଦୀପେତବ୍ବତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପକତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସନ୍ତସ୍ସ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଭାୱୋ ସବ୍ଭାୱୋ, ଅତ୍ଥପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାହି ସମଙ୍ଗିତା ସବ୍ଭାୱୋ ତଥା। ''ସମ୍ଭୱ''ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ସମ୍ଭୱନଂ ସମ୍ଭୱୋ, ଅତ୍ଥପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାସମଙ୍ଗୀନଂ ସମ୍ଭୱୋ ତଥା। ଏୱଂ ଇତରତ୍ଥାପି। ''ସୋତବ୍ବପ୍ପଭେଦପଟିୱେଧଦୀପକେନା''ତି ଏତେନ ପନ ଅଯଂ ସୁତ-ସଦ୍ଦୋ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନତୋ, ୱକ୍ଖମାନାପେକ୍ଖାଯ ୱା ସାମଞ୍ଞେନେୱ ୱୁତ୍ତେପି ସୋତବ୍ବଧମ୍ମୱିସେସଂ ଆମସତୀତି ଦସ୍ସେତି। ଏତ୍ଥ ଚ ସୋତବ୍ବଧମ୍ମସଙ୍ଖାତାଯ ପାଳିଯା ନିଦସ୍ସେତବ୍ବାନଂ ଭାସିତତ୍ଥପଯୋଜନତ୍ଥାନଂ, ତୀସୁ ଚ ଞାଣେସୁ ପଚ୍ଚତ୍ତଞାଣସ୍ସ ନାନପ୍ପକାରଭାୱତୋ ତବ୍ଭାୱପଟିୱେଧଦୀପକେନ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ଅତ୍ଥପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାସମଙ୍ଗିସବ୍ଭାୱଦୀପନଂ ଯୁତ୍ତଂ, ସୋତବ୍ବଧମ୍ମସ୍ସ ପନ ଅତ୍ଥାଧିଗମହେତୁତୋ, ତଂୱସେନ ଚ ତଦୱସେସହେତୁପ୍ପଭେଦସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା, ନିରୁତ୍ତିଭାୱତୋ ଚ ସୋତବ୍ବପ୍ପଭେଦଦୀପକେନ ସୁତ-ସଦ୍ଦେନ ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାସମଙ୍ଗିସବ୍ଭାୱଦୀପନଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଦେୱତ୍ଥଞ୍ହି ଞାପେତୁଂ ''ଅସମ୍ମୋହଦୀପକେନ, ଅସମ୍ମୋସଦୀପକେନା''ତି ଚ ଅୱତ୍ୱା ତଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ଏୱଂ ଅସମ୍ମୋହାସମ୍ମୋସସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଦୀପେତବ୍ବସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପକେହି ଏୱଂ-ସଦ୍ଦ ସୁତ-ସଦ୍ଦେହି ପକାସେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ପକାସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଯୋନିସୋମନସିକାରାୱିକ୍ଖେପସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଦୀପେତବ୍ବସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପକେହିପି ତେହି ପକାସେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ପକାସେନ୍ତୋ ''ଏୱନ୍ତି ଚା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ହି ''ଏୱନ୍ତି…ପେ… ଭାସମାନୋ, ସୁତନ୍ତି ଇଦଂ…ପେ… ଭାସମାନୋ''ତି ଚ ଇମିନା ତେହି ସଦ୍ଦେହି ପୁବ୍ବେ ଦୀପିତଂ ଯୋନିସୋମନସିକାରାୱିକ୍ଖେପସଙ୍ଖାତଂ ଦୀପେତବ୍ବତ୍ଥମାହ, ''ଏତେ ମଯା''ତିଆଦୀହି ପନ ପକାସେତବ୍ବତ୍ଥଂ ସୱନଯୋଗଦୀପକନ୍ତି ଚ ଅୱିକ୍ଖେପୱସେନ ସୱନଯୋଗସ୍ସ ସିଜ୍ଝନତୋ ତଦେୱ ସନ୍ଧାଯାହ । ତଥା ହି ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସୱନଧାରଣୱଚୀପରିଚରିଯା ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମାନଂ ୱିସେସେନ ସୋତାୱଧାରଣପଟିବଦ୍ଧାତି ତେ ଅୱିକ୍ଖେପଦୀପକେନ ସୁତସଦ୍ଦେନ ଯୋଜେତ୍ୱା''ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୧)। ମନୋଦିଟ୍ଠୀହି ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମାନଂ ଅନୁପେକ୍ଖନସୁପ୍ପଟିୱେଧା ୱିସେସତୋ ମନସିକାରପଟିବଦ୍ଧା, ତସ୍ମା ତଦ୍ଦୀପକୱଚନେନେୱ ଏତେ ମଯା ଧମ୍ମା ମନସାନୁପେକ୍ଖିତା ଦିଟ୍ଠିଯା ସୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧାତି ଇମମତ୍ଥଂ ପକାସେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଏୱନ୍ତି ଚ…ପେ… ଦୀପେତୀ''ତି ତତ୍ଥ ଧମ୍ମାତି ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମା। ମନସାନୁପେକ୍ଖିତାତି ''ଇଧ ସୀଲଂ କଥିତଂ, ଇଧ ସମାଧି, ଇଧ ପଞ୍ଞା, ଏତ୍ତକାୱ ଏତ୍ଥ ଅନୁସନ୍ଧଯୋ''ତିଆଦିଭେଦେନ ମନସା ଅନୁପେକ୍ଖିତା। ଦିଟ୍ଠିଯା ସୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧାତି ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିସଙ୍ଖାତାଯ, ଞାତପରିଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତାଯ ୱା ଦିଟ୍ଠିଯା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତରୂପାରୂପଧମ୍ମେ ''ଇତି ରୂପଂ, ଏତ୍ତକଂ ରୂପ''ନ୍ତିଆଦିନା ସୁଟ୍ଠୁ ୱୱତ୍ଥାପେତ୍ୱା ପଟିୱିଦ୍ଧା।

ସୱନଧାରଣୱଚୀପରିଚରିଯା ଚ ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମାନଂ ୱିସେସେନ ସୋତାୱଧାରଣପଟିବଦ୍ଧା, ତସ୍ମା ତଦ୍ଦୀପକୱଚନେନେୱ ବହୂ ମଯା ଧମ୍ମା ସୁତା ଧାତା ୱଚସା ପରିଚିତାତି ଇମମତ୍ଥଂ ପକାସେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସୁତନ୍ତି ଇଦଂ…ପେ… ଦୀପେତୀ''ତି। ତତ୍ଥ ସୁତାତି ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରେନ ୱିଞ୍ଞାତା। ଧାତାତି ସୁୱଣ୍ଣଭାଜନେ ପକ୍ଖିତ୍ତସୀହୱସା ୱିଯ ମନସି ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାୱସାଧନେନ ଉପଧାରିତା। ୱଚସା ପରିଚିତାତି ପଗୁଣତାସମ୍ପାଦନେନ ୱାଚାଯ ପରିଚିତା ସଜ୍ଝାଯିତା। ଇଦାନି ପକାସେତବ୍ବତ୍ଥଦ୍ୱଯଦୀପକେନ ଯଥାୱୁତ୍ତସଦ୍ଦଦ୍ୱଯେନ ୱିଭାୱେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ''ତଦୁଭଯେନପୀ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତଦୁଭଯେନାତି ପୁରିମନଯେ, ପଚ୍ଛିମନଯେ ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ପକାସେତବ୍ବସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ପକାସକେନ ତେନ ଦୁୱିଧେନ ସଦ୍ଦେନ। ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନପାରିପୂରିଂ ଦୀପେନ୍ତୋତି ଆଦରଜନନସ୍ସ କାରଣୱଚନଂ। ତଦେୱ କାରଣଂ ବ୍ଯତିରେକେନ ୱିୱରତି, ଯୁତ୍ତିଯା ୱା ଦଳ୍ହଂ କରୋତି ''ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନପରିପୁଣ୍ଣଞ୍ହି''ତିଆଦିନା। ଅସୁଣନ୍ତୋତି ଚେତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣେ, ହେତୁମ୍ହି ୱା ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ। ମହତା ହିତାତି ମହନ୍ତତୋ ହିତସ୍ମା। ପରିବାହିରୋତି ସବ୍ବତୋ ଭାଗେନ ବାହିରୋ।

ଏତେନ ପନ ୱିଭାୱେତବ୍ବତ୍ଥଦୀପକେନ ସଦ୍ଦଦ୍ୱଯେନ ଅନୁଭାୱେତବ୍ବତ୍ଥମନୁଭାୱେନ୍ତୋ ''ଏୱଂ ମେ ସୁତନ୍ତି ଇମିନା''ତିଆଦିମାହ। ପୁବ୍ବେ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ

ଅତ୍ଥେ ଯୋଜିତାୟେୱ ଏତେ ସଦ୍ଦା ଇଧ ଏକସ୍ସେୱାନୁଭାୱତ୍ଥସ୍ସ ଅନୁଭାୱକଭାୱେନ ଗହିତାତି ଞାପେତୁଂ ‘‘ସକଲେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କାମଞ୍ଚ ମେ-ସଦ୍ଦୋ ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ପୁବ୍ବେନ ଯୋଜିତୋ, ତଦପେକ୍ଖାନଂ ପନ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦ ସୁତ-ସଦ୍ଦାନଂ ସହଚରଣତୋ, ଅୱିନାଭାୱତୋ ଚ ତଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥାଗତପ୍ପୱେଦିତନ୍ତି ତଥାଗତେନ ପକାରତୋ ୱିଦିତଂ, ଭାସିତଂ ୱା। ଅତ୍ତନୋ ଅଦହନ୍ତୋତି ଅତ୍ତନି ‘‘ମମେଦ’’ନ୍ତି ଅଟ୍ଠପେନ୍ତୋ। ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ଚେତଂ ସାମିୱଚନଂ। ଅସପ୍ପୁରିସଭୂମିନ୍ତି ଅସପ୍ପୁରିସୱିସଯଂ, ସୋ ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଅପକତଞ୍ଞୁତାସଙ୍ଖାତା ‘‘ଇଧେକଚ୍ଚୋ ପାପଭିକ୍ଖୁ ତଥାଗତପ୍ପୱେଦିତଂ ଧମ୍ମୱିନଯଂ ପରିଯାପୁଣିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଦହତୀ’’ତି (ପାରା। ୧୯୫) ଏୱଂ ମହାଚୋରଦୀପକେନ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତା ଅନରିଯୱୋହାରାୱତ୍ଥା, ତଥା ଚାହ ‘‘ତଥାଗତ…ପେ… ଅଦହନ୍ତୋ’’ତି। ହୁତ୍ୱାତି ଚେତ୍ଥ ସେସୋ। ତଥା ସାୱକତ୍ତଂ ପଟିଜାନନ୍ତୋତି ସପ୍ପୁରିସଭୂମିଓକ୍କମନସରୂପକଥନଂ। ନନୁ ଚ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ ‘‘ମମେତଂ ୱଚନ’’ନ୍ତି ଅଧିମାନସ୍ସ, ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରାଦୀନଞ୍ଚ ତଦାସଙ୍କାଯ ଅଭାୱତୋ ଅସପ୍ପୁରିସଭୂମିସମତିକ୍କମାଦିୱଚନଂ ନିରତ୍ଥକଂ ସିଯାତି? ନଯିଦମେୱଂ ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତେନ ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ଅନୁଭାୱିତୋତି ଅତ୍ଥସ୍ସେୱ ଦସ୍ସନତୋ। ତେନ ହି ଅନୁଭାୱେତବ୍ବମତ୍ଥଂୟେୱ ତଥା ଦସ୍ସେତି, ନ ପନ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ ଅଧିମାନସ୍ସ, ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରାଦୀନଞ୍ଚ ତଦାସଙ୍କାଯ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ। କେଚି ପନ ‘‘ଦେୱତାନଂ ପରିୱିତକ୍କାପେକ୍ଖଂ ତଥାୱଚନଂ, ତସ୍ମା ଏଦିସୀ ଚୋଦନା ଅନୱକାସା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ତସ୍ମିଂ କିର ସମଯେ ଏକଚ୍ଚାନଂ ଦେୱତାନଂ ଏୱଂ ଚେତସୋ ପରିୱିତକ୍କୋ ଉଦପାଦି ‘‘ଭଗୱା ଚ ପରିନିବ୍ବୁତୋ, ଅଯଞ୍ଚାଯସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ଦେସନାକୁସଲୋ, ଇଦାନି ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, ସକ୍ୟକୁଲପ୍ପସୁତୋ ତଥାଗତସ୍ସ ଭାତା, ଚୂଳପିତୁପୁତ୍ତୋ ଚ, କିଂ ନୁ ଖୋ ସୋ ସଯଂ ସଚ୍ଛିକତଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, ଉଦାହୁ ଭଗୱତୋୟେୱ ୱଚନଂ ଯଥାସୁତ’’ନ୍ତି, ତେସମେୱ ଚେତୋପରିୱିତକ୍କମଞ୍ଞାଯ ତଦଭିପରିହରଣତ୍ଥଂ ଅସପ୍ପୁରିସଭୂମିସମତିକ୍କମନାଦିଅତ୍ଥୋ ଅନୁଭାୱିତୋତି। ସାୟେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତା ଅନରିଯୱୋହାରାୱତ୍ଥା ଅସଦ୍ଧମ୍ମୋ, ତଦୱତ୍ଥାନୋକ୍କମନସଙ୍ଖାତା ଚ ସାୱକତ୍ତପଟିଜାନନା ସଦ୍ଧମ୍ମୋ। ଏୱଂ ସତି ପରିଯାଯନ୍ତରେନ ପୁରିମତ୍ଥମେୱ ଦସ୍ସେତୀତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଅପିଚ କୁହନଲପନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ଅକୁସଲରାସି ଅସଦ୍ଧମ୍ମୋ, ତବ୍ବିରହିତଭାୱୋ ଚ ସଦ୍ଧମ୍ମୋ।‘‘କେୱଲ’’ନ୍ତିଆଦିନାପି ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ପରିଯାଯନ୍ତରେନ ଦସ୍ସନଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ଅନରିଯୱୋହାରାୱତ୍ଥାଯ ପରିମୋଚେତି। ସାୱକତ୍ତଂ ପଟିଜାନନେନ ସତ୍ଥାରଂ ଅପଦିସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପିଚ ସତ୍ଥୁକପ୍ପାଦିକିରିଯତୋ ଅତ୍ତାନଂ ପରିମୋଚେତି ତକ୍କିରିଯାସଙ୍କାଯ ସମ୍ଭୱତୋ। ‘‘ସତ୍ଥୁ ଭଗୱତୋୟେୱ ୱଚନଂ ମଯାସୁତ’’ନ୍ତି ସତ୍ଥାରଂ ଅପଦିସତୀତି ଅତ୍ଥନ୍ତରମନୁଭାୱନଂ ହୋତି। ‘‘ଜିନୱଚନ’’ନ୍ତିଆଦିପି ପରିଯାଯନ୍ତରଦସ୍ସନଂ, ଅତ୍ଥନ୍ତରମନୁଭାୱନମେୱ ୱା। ଅପ୍ପେତୀତି ନିଦସ୍ସେତି। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେସୁ ଯଥାରହଂ ସତ୍ତେ ନେତୀତି ନେତ୍ତି, ଧମ୍ମୋୟେୱ ନେତ୍ତି ତଥା। ୱୁତ୍ତନଯେନ ଚେତ୍ଥ ଉଭଯଥା ଅଧିପ୍ପାଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅପରମ୍ପି ଅନୁଭାୱେତବ୍ବମତ୍ଥମନୁଭାୱେତି ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦିତଭାୱତନ୍ତି ଦେସନାୱସେନ ପୱତ୍ତିତଭାୱଂ। ପୁରିମୱଚନଂ ୱିୱରନ୍ତୋତି ଭଗୱତା ଦେସିତୱସେନ ପୁରିମତରଂ ସଂୱିଜ୍ଜମାନଂ ଭଗୱତା ୱଚନମେୱ ଉତ୍ତାନିଂ କରୋନ୍ତୋ, ଇଦଂ ୱଚନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଚତୂହି ୱେସାରଜ୍ଜଞାଣେହି ୱିସାରଦସ୍ସ, ୱିସାରଦହେତୁଭୂତଚତୁୱେସାରଜ୍ଜଞାଣସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା। ଦସଞାଣବଲଧରସ୍ସ। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାୱସଙ୍ଖାତେ ଉତ୍ତମଟ୍ଠାନେ ଠିତସ୍ସ, ଉସଭସ୍ସ ଇଦନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥେନ ଆସଭସଙ୍ଖାତେ ଅକମ୍ପନସଭାୱଭୂତେ ଠାନେ ଠିତସ୍ସ। ‘‘ଏୱମେୱ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଯଦା ତଥାଗତୋ ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି…ପେ… ସୋ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୀ’’ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୪।୩୩) ସୀହୋପମସୁତ୍ତାଦୀସୁ ଆଗତେନ ଅନେକନଯେନ ସୀହନାଦନଦିନୋ। ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ, ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ୱା ଉତ୍ତମସ୍ସ। ନ ଚେତ୍ଥ ନିଦ୍ଧାରଣଲକ୍ଖଣାଭାୱତୋ ନିଦ୍ଧାରଣୱସେନ ସମାସୋ। ସବ୍ବତ୍ଥ ହି ସକ୍କତଗନ୍ଥେସୁ, ସାସନଗନ୍ଥେସୁ ଚ ଏୱମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମେନ ସତ୍ତାନମିସ୍ସରସ୍ସ। ଧମ୍ମସ୍ସେୱ ଇସ୍ସରସ୍ସ ତଦୁପ୍ପାଦନୱସେନାତିପି ୱଦନ୍ତି। ସେସପଦଦ୍ୱଯଂ ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ପରିଯାଯନ୍ତରଦୀପନଂ। ଧମ୍ମେନ ଲୋକସ୍ସ ପଦୀପମିୱ ଭୂତସ୍ସ, ତଦୁପ୍ପାଦକଭାୱେନ ୱା ଧମ୍ମସଙ୍ଖାତପଦୀପସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ। ‘‘ଧମ୍ମକାଯୋତି ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୧୮) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମେନ ଲୋକପଟିସରଣଭୂତସ୍ସ, ଧମ୍ମସଙ୍ଖାତେନ ୱା ପଟିସରଣେନ ସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ। ‘‘ଯଂନୂନାହଂ…ପେ… ତମେୱ ଧମ୍ମଂ ସକ୍କତ୍ୱା ଗରୁଂ କତ୍ୱା ମାନେତ୍ୱା ପୂଜେତ୍ୱା ଉପନିସ୍ସାଯ ୱିହରେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୪।୨୧; ସଂ। ନି। ୧।୧୭୩) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିସଦ୍ଧମ୍ମସଙ୍ଖାତସ୍ସ ୱରଚକ୍କସ୍ସ ପୱତ୍ତିନୋ, ସଦ୍ଧମ୍ମାନମେତସ୍ସ ୱା ଆଣାଚକ୍କୱରସ୍ସ ପୱତ୍ତିନୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଇଦଂ ୱଚନଂ ସମ୍ମୁଖାୱ ମଯା ପଟିଗ୍ଗହିତନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ବ୍ୟଞ୍ଜନେତି ପଦସମୁଦାଯଭୂତେ ୱାକ୍ୟେ। କଙ୍ଖା ୱା ୱିମତି ୱାତି ଏତ୍ଥ ଦଳ୍ହତରଂ ନିୱିଟ୍ଠା ୱିଚିକିଚ୍ଛା କଙ୍ଖା। ନାତିସଂସପ୍ପନଂ ମତିଭେଦମତ୍ତଂ ୱିମତି। ସମ୍ମୁଖା ପଟିଗ୍ଗହିତମିଦଂ ମଯାତି ତଥା ଅକତ୍ତବ୍ବଭାୱକାରଣୱଚନଂ। ଅତ୍ତନାଉପ୍ପାଦିତଭାୱଂ ଅପ୍ପଟିଜାନନ୍ତୋ ପୁରିମୱଚନଂ ୱିୱରନ୍ତୋତି ପନ ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯୱିନାସନସ୍ସ, ସଦ୍ଧାସମ୍ପଦମୁପ୍ପାଦନସ୍ସ ଚ କାରଣୱଚନଂ। ‘‘ତେନେତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ଉଦାନୱସେନ ଦସ୍ସେତି।

‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ୱଦନ୍ତୋ ଗୋତମଗୋତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସାୱକୋ, ଗୋତମଗୋତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱା ସାୱକୋ ଆଯସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ଭଗୱତା ଭାସିତଭାୱସ୍ସ, ସମ୍ମୁଖା ପଟିଗ୍ଗହିତଭାୱସ୍ସ ଚ ସୂଚନତୋ, ତଥାସୂଚନେନେୱ ଚ ଖଲିତଦୁନ୍ନିରୁତ୍ତାଦିଗହଣଦୋସାଭାୱସ୍ସ ସିଜ୍ଝନତୋ ସାସନେ ଅସ୍ସଦ୍ଧଂ ୱିନାସଯତି, ସଦ୍ଧଂ ୱଡ୍ଢେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଞ୍ଚମାଦଯୋ ତିସ୍ସୋ ଅତ୍ଥଯୋଜନା ଆକାରାଦିଅତ୍ଥେସୁ ଅଗ୍ଗହିତୱିସେସମେୱ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦଂ ଗହେତ୍ୱା

ଦସ୍ସିତା, ତତୋ ପରା ତିସ୍ସୋ ଆକାରତ୍ତମେୱ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦଂ ଗହେତ୍ୱା ୱିଭାୱିତା, ପଚ୍ଛିମା ପନ ତିସ୍ସୋ ଯଥାକ୍କମଂ ଆକାରତ୍ଥଂ, ନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ଅୱଧାରଣତ୍ଥଞ୍ଚ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦଂ ଗହେତ୍ୱା ଯୋଜିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ହୋନ୍ତି ଚେତ୍ଥ –

''ଦସ୍ସନଂ ଦୀପନଞ୍ଚାପି, ପକାସନଂ ୱିଭାୱନଂ;

ଅନୁଭାୱନମିଚ୍ଚତ୍ଥୋ, କିରିଯାଯୋଗେନ ପଞ୍ଚଧା।

ଦସ୍ସିତୋ ପରମ୍ପରାଯ, ସିଦ୍ଧୋ ନେକତ୍ଥୱୁତ୍ତିଯା;

ଏୱଂ ମେ ସୁତମିଚ୍ଚେତ୍ଥ, ପଦଦ୍ୱଯେ ନଯଞ୍ଞୁନା''ତି।

ଏକ-ସଦ୍ଦୋ ପନ ଅଞ୍ଞସେଟ୍ଠାସହାଯସଙ୍ଖ୍ୟାଦୀସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହେସ ''ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚ, ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ ମୋଘମଞ୍ଞନ୍ତି ଇତ୍ଥେକେ ଅଭିୱଦନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୨୭) ଅଞ୍ଞତ୍ଥେ ଦିସ୍ସତି, ''ଚେତସୋ ଏକୋଦିଭାୱ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୨୮; ପାରା। ୧୧) ସେଟ୍ଠେ, ''ଏକୋୱୂପକଟ୍ଠୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୪୦୫; ଦୀ। ନି। ୨।୨୧୫; ମ। ନି। ୧।୮୦; ସଂ। ନି। ୩।୬୩; ୱିଭ। ୪।୪୫) ଅସହାଯେ, ''ଏକୋୱ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଖଣୋ ଚ ସମଯୋ ଚ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସାଯା''ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୮।୨୯) ସଙ୍ଖ୍ୟାଯଂ, ଇଧାପି ସଙ୍ଖ୍ୟାଯମେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଏକନ୍ତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦନିଦ୍ଦେସୋ''ତି (ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ। ୧; ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ପରିବ୍ବାଜକକଥାୱଣ୍ଣନା) ଏକୋଯେୱେସ ସମଯୋ, ନ ଦ୍ୱେ ୱା ତଯୋ ୱାତି ଊନାଧିକାଭାୱେନ ଗଣନସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦନିଦ୍ଦେସୋ ଏକନ୍ତି ଅଯଂ ସଦ୍ଦୋତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନ କସ୍ସ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନନ୍ତି ଅନୁଯୋଗେ ସତି ''ସମଯ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସମଯନ୍ତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନନିଦ୍ଦେସୋ''ତି। ଏୱଂ ପରିଚ୍ଛେଦପରିଚ୍ଛିନ୍ନୱସେନ ୱୁତ୍ତେପି ''ଅଯଂ ନାମ ସମଯୋ''ତି ସରୂପତୋ ଅନିଯମିତତ୍ତା ଅନିଯମିତୱଚନମେୱାତି ଦସ୍ସେତି ''ଏକଂ…ପେ…। ଦୀପନ''ନ୍ତି ଇମିନା।

ଇଦାନି ସମଯସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନେକତ୍ଥୱୁତ୍ତିତଂ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୱସେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଧାଧିପ୍ପେତମତ୍ଥଂ ନିଯମେନ୍ତୋ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ''ଏକଂ ସମଯ''ନ୍ତି ପଦଦ୍ୱଯେ, ସମଭିନିୱିଟ୍ଠୋ ସମଯ ସଦ୍ଦୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ନ ପନ ଦିସ୍ସତୀତି ତେସ୍ୱେକସ୍ମିଂଯେୱ ଅତ୍ଥେ ଇଧ ପୱତ୍ତନତୋ। ସମୱାଯେତି ପଚ୍ଚଯସାମଗ୍ଗିଯଂ, କାରଣସମୱାଯେତି ଅତ୍ଥୋ। ଖଣେତି ଓକାସେ। ହେତୁଦିଟ୍ଠୀସୁପି ହେତୁମ୍ହି ଚେୱ ଲଦ୍ଧିଯଞ୍ଚ। ଅସ୍ସାତି ସମଯସଦ୍ଦସ୍ସ। କାଲଞ୍ଚ ସମଯଞ୍ଚ ଉପାଦାଯାତି ଏତ୍ଥ କାଲୋ ନାମ ଉପସଙ୍କମନସ୍ସ ଯୁତ୍ତକାଲୋ। ସମଯୋ ନାମ ତସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚଯସାମଗ୍ଗୀ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ତଦନୁରୂପସରୀରବଲଞ୍ଚେୱ ତପ୍ପଚ୍ଚଯପରିସ୍ସଯାଭାୱୋ ଚ। ଉପାଦାନଂ ନାମ ଞାଣେନ ତେସଂ ଗହଣଂ, ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ କାଲଞ୍ଚ ସମଯଞ୍ଚ ପଞ୍ଞାଯ ଗହେତ୍ୱା ଉପଧାରେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ସଚେ ଅମ୍ହାକଂ ସ୍ୱେ ଗମନସ୍ସ ଯୁତ୍ତକାଲୋ ଭୱିସ୍ସତି, କାଯେ ବଲମତ୍ତା ଚ ଫରିସ୍ସତି, ଗମନପଚ୍ଚଯା ଚ ଅଞ୍ଞୋ ଅଫାସୁୱିହାରୋ ନ ଭୱିସ୍ସତି, ଅଥେତଂ କାଲଞ୍ଚ ଗମନକାରଣସମୱାଯସଙ୍ଖାତଂ ସମଯଞ୍ଚ ଉପଧାରେତ୍ୱା ଅପ୍ପେୱ ନାମ ସ୍ୱେପି ଆଗଚ୍ଛେଯ୍ୟାମାତି। ଖଣୋତି ଓକାସୋ। ତଥାଗତୁପ୍ପାଦାଦିକୋ ହି ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯସ୍ସ ଓକାସୋ ତପ୍ପଚ୍ଚଯପଟିଲାଭହେତୁତ୍ତା। ଖଣୋ ଏୱ ଚ ସମଯୋ। ଯୋ ''ଖଣୋ''ତି ଚ ''ସମଯୋ''ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋ ଏକୋୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଦିଯଡ୍ଢୋ ମାସୋ ସେସୋ ଗିମ୍ହାନଂ ଉଣ୍ହସମଯୋ। ୱସ୍ସାନସ୍ସ ପଠମୋ ମାସୋ ପରିଳାହସମଯୋ। ମହାସମଯୋତି ମହାସମୂହୋ। ସମାସୋ ୱା ଏସ, ବ୍ଯାସୋ ୱା। ପୱୁଟ୍ଠଂ ୱନଂ ପୱନଂ, ତସ୍ମିଂ, କପିଲୱତ୍ଥୁସାମନ୍ତେ ମହାୱନସଙ୍ଖାତେ ୱନସଣ୍ଡେତି ଅତ୍ଥୋ। ସମଯୋପି ଖୋତି ଏତ୍ଥ ସମଯୋତି ସିକ୍ଖାପଦପୂରଣସ୍ସ ହେତୁ। ଭଦ୍ଦାଲୀତି ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁସ୍ସ ନାମଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ତଯା ଭଦ୍ଦାଲି ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବଯୁତ୍ତକଂ ଏକଂ କାରଣଂ ଅତ୍ଥି, ତମ୍ପି ତେ ନ ପଟିୱିଦ୍ଧଂ ନ ସଲ୍ଲକ୍ଖିତନ୍ତି। କିଂ ତଂ କାରଣନ୍ତି ଆହ ''ଭଗୱାପି ଖୋ''ତିଆଦି।

''ଉଗ୍ଗହମାନୋ''ତିଆଦୀସୁ ମାନୋତି ତସ୍ସ ପରିବ୍ବାଜକସ୍ସ ପକତିନାମଂ, କିଞ୍ଚି କିଞ୍ଚି ପନ ସିପ୍ପଂ ଉଗ୍ଗହେତୁଂ ସମତ୍ଥତାଯ ''ଉଗ୍ଗହମାନୋ''ତି ନଂ ସଞ୍ଜାନନ୍ତି, ତସ୍ମା ''ଉଗ୍ଗହମାନୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସମଣମୁଣ୍ଡିକସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ ସମଣମୁଣ୍ଡିକାପୁତ୍ତୋ। ସୋ କିର ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାକୋ। ସମଯଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ପକାରେନ ୱଦନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ସମଯପ୍ପୱାଦକୋ, ତସ୍ମିଂ, ଦିଟ୍ଠିପ୍ପୱାଦକେତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମିଂ କିର ଠାନେ ଚଙ୍କୀତାରୁକ୍ଖପୋକ୍ଖରସାତିପ୍ପଭୁତଯୋ ବ୍ରାହ୍ମଣା, ନିଗଣ୍ଠାଚେଲକପରିବ୍ବାଜକାଦଯୋ ଚ ପବ୍ବଜିତା ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ସମଯଂ ପକାରେନ ୱଦନ୍ତି କଥେନ୍ତି ଦୀପେନ୍ତି, ତସ୍ମା ସୋ ଆରାମୋ ''ସମଯପ୍ପୱାଦକୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସ୍ୱେୱ ତିନ୍ଦୁକାଚୀରସଙ୍ଖାତାଯ ତିମ୍ବରୂସକରୁକ୍ଖପନ୍ତିଯା ପରିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା ''ତିନ୍ଦୁକାଚୀରୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏକା ସାଲା ଏତ୍ଥାତି ଏକସାଲକୋ। ଯସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ପଠମଂ ଏକା ସାଲା ଅହୋସି, ପଚ୍ଛା ପନ ମହାପୁଞ୍ଞଂ ପୋଟ୍ଠପାଦପରିବ୍ବାଜକଂ ନିସ୍ସାଯ ବହୂ ସାଲା କତା, ତସ୍ମା ତମେୱ ପଠମଂ କତଂ ଏକଂ ସାଲଂ ଉପାଦାଯ ଲଦ୍ଧପୁବ୍ବନାମୱସେନ ''ଏକସାଲକୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ମଲ୍ଲିକାଯ ନାମ ପସେନଦିରଞ୍ଞୋ ଦେୱିଯା ଉଯ୍ୟାନଭୂତୋ ସୋ ପୁପ୍ଫଫଲସଞ୍ଛନ୍ନୋ ଆରାମୋ, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ମଲ୍ଲିକାଯ ଆରାମେ''ତି। ପଟିୱସତୀତି ତସ୍ମିଂ ଫାସୁତାଯ ୱସତି।

ଦିଟ୍ଠେ ଧମ୍ମେତି ପଚ୍ଚକ୍ଖେ ଅତ୍ତଭାୱେ। ଅତ୍ଥୋତି ୱୁଦ୍ଧି। କମ୍ମକିଲେସୱସେନ ସମ୍ପରେତବ୍ବତୋ ସମ୍ମା ପାପୁଣିତବ୍ବତୋ ସମ୍ପରାୟୋ, ପରଲୋକୋ, ତତ୍ଥ ନିଯୁତ୍ତୋ ସମ୍ପରାୟିକୋ, ପରଲୋକତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥାଭିସମୟାତି ଯଥାୱୁତ୍ତୌଭୟତ୍ଥସଙ୍ଖାତହିତପଟିଲାଭା। ସମ୍ପରାୟିକୋପି ହି ଅତ୍ଥୋ କାରଣସ୍ସ ନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତା ପଟିଲଦ୍ଧୋ ନାମ ହୋତୀତି ତଂ ଅତ୍ଥଦ୍ୱୟମେକତୋ କତ୍ୱା ''ଅତ୍ଥାଭିସମୟା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଧିୟା ପଞ୍ଞାୟ ତଂତଦତ୍ଥେ ରାତି ଗଣ୍ହାତି, ଧୀ ୱା ପଞ୍ଞା ଏତସ୍ସତ୍ଥୀତି ଧୀରୋ। ପଣ୍ଡା ୱୁଚ୍ଚତି ପଞ୍ଞା। ସା ହି ସୁଖୁମେସୁପି ଅତ୍ଥେସୁ ପଡତି ଗଚ୍ଛତି, ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ୱା ପୀଳନାଦିଆକାରଂ ଜାନାତୀତି ପଣ୍ଡା। ତାୟ ଇତୋ ଗତୋତି ପଣ୍ଡିତୋ। ଅଥ ୱା ଇତା ସଞ୍ଜାତା ପଣ୍ଡା ଏତସ୍ସ, ପଡତି ୱା ଞାଣଗତିୟା ଗଚ୍ଛତୀତି ପଣ୍ଡିତୋ। ସମ୍ମା ମାନାଭିସମୟାତି ମାନସ୍ସ ସମ୍ମା ପହାନେନ। ସମ୍ମାତି ଚେତ୍ଥ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣେନ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅନ୍ତନ୍ତି ଅୱସାନଂ। ପୀଳନଂ ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ହିଂସନଂ ଅୱିପ୍ଫାରିତାକରଣଂ। ତଦେୱ ଅତ୍ଥୋ ତଥା ଛ-କାରସ୍ସ ଟ୍ଠ-କାରଂ କତ୍ୱା। ସମେଚ୍ଚ ପଚ୍ଚୟେହି କତଭାୱୋ ସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ। ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତାଦିୱସେନ ସନ୍ତାପନଂ ପରିଦହନଂ ସନ୍ତାପଟ୍ଠୋ। ଜରାୟ, ମରଣେନ ଚାତି ଦ୍ୱିଧା ୱିପରିଣାମେତବ୍ବୋ ୱିପରିଣାମଟ୍ଠୋ। ଅଭିସମେତବ୍ବୋ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବୋ ଅଭିସମୟଟ୍ଠୋ, ପୀଳନାଦୀନିଯେୱ। ତାନି ହି ଅଭିସମେତବ୍ବଭାୱେନ ଏକୀଭାୱମୁପନେତ୍ୱା ''ଅଭିସମୟଟ୍ଠୋ''ତି ୱୁତ୍ତାନି। ଅଭିସମୟସ୍ସ ୱା ପଟିୱେଧସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଗୋଚରୋ ଅଭିସମୟଟ୍ଠୋତି ତାନିଯେୱ ତବ୍ବିସୟ-ଭାୱୂପଗମନ-ସାମଞ୍ଞତୋ ଏକତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତାନି। ଏତ୍ଥ ଚ ଉପସଗ୍ଗାନଂ ଜୋତକମତ୍ତତ୍ତା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱାଚକୋ ସମୟସଦ୍ଦୋ ଏୱାତି ସମୟସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରେପି ସୌପସଗ୍ଗୋ ଅଭିସମୟୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ତେସୁ ପନ ଅତ୍ଥେସୁ ଅୟଂ ୱଚନତ୍ଥୋ – ସହକାରୀକାରଣୱସେନ ସନ୍ନିଜ୍ଝଂ ସମେତି ସମୱେତୀତି ସମୟୋ, ସମୱାୟୋ। ସମେତି ସମାଗଚ୍ଛତି ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିୟମେତ୍ଥ ତଦାଧାରପୁଗ୍ଗଲୱସେନାତି ସମୟୋ, ଖଣୋ। ସମେନ୍ତି ଏତ୍ଥ, ଏତେନ ୱା ସଂଗଚ୍ଛନ୍ତି ଧମ୍ମା, ସତ୍ତା ୱା ସହଜାତାଦୀହି, ଉପ୍ପାଦାଦୀହି ଚାତି ସମୟୋ, କାଲୋ। ଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିମତ୍ତତାୟ ହି ଅତ୍ଥତୋ ଅଭୂତୋପି କାଲୋ ଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଅଧିକରଣଂ, କରଣଂ ୱିୟ ଚ ପରିକପ୍ପନାମତ୍ତସିଦ୍ଧେନ ରୂପେନ ୱୋହରୀୟତି। ସମଂ, ସହ ୱା ଅୱୟୱାନଂ ଅୟନଂ ପୱତ୍ତି ଅୱଟ୍ଠାନନ୍ତି ସମୟୋ, ସମୂହୋ ଯଥା ''ସମୁଦାୟୋ''ତି। ଅୱୟୱାନଂ ସହାୱଟ୍ଠାନମେୱ ହି ସମୂହୋ, ନ ପନ ଅୱୟୱୱିନିମୁତ୍ତୋ ସମୂହୋ ନାମ କୋଚି ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥି। ପଚ୍ଚୟନ୍ତରସମାଗମେ ଏତି ଫଲଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ପୱତ୍ତତି ୱା ଏତସ୍ମାତି ସମୟୋ, ହେତୁ ଯଥା ''ସମୁଦୟୋ''ତି। ସୋ ହି ପଚ୍ଚୟନ୍ତରସମାଗମନେନେୱ ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ଉପ୍ପାଦଟ୍ଠିତିସମଙ୍ଗୀଭାୱଂ କରୋତି। ସମେତି ସଂଯୋଜନଭାୱତୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ହୁତ୍ୱା ଏତି ଅତ୍ତନୋ ୱିସୟେ ପୱତ୍ତତି, ଦଳ୍ହଗ୍ଗହଣଭାୱତୋ ୱା ତଂସଞ୍ଞୁତ୍ତା ସତ୍ତା ଅୟନ୍ତି ଏତେନ ଯଥାଭିନିୱେସଂ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସମୟୋ, ଦିଟ୍ଠି। ଦିଟ୍ଠିସଂଯୋଜନେନ ହି ସତ୍ତା ଅତିୱିୟ ବଜ୍ଝନ୍ତି। ସମିତି ସଙ୍ଗତି ସମୋଧାନଂ ସମୟୋ, ପଟିଲାଭୋ। ସମସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ଯାନଂ ପାପୁଣନଂ, ସମ୍ମା ୱା ଯାନଂ ଅପଗମୋ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ସମୟୋ, ପହାନଂ। ଅଭିମୁଖଂ ଞାଣେନ ସମ୍ମା ଏତବ୍ବୋ ଅଭିଗନ୍ତବ୍ବୋତି ଅଭିସମୟୋ, ଧମ୍ମାନଂ ଅୱିପରୀତୋ ସଭାୱୋ। ଅଭିମୁଖଭାୱେନ ତଂ ତଂ ସଭାୱଂ ସମ୍ମା ଏତି ଗଚ୍ଛତି ବୁଜ୍ଝତୀତି ଅଭିସମୟୋ, ଧମ୍ମାନଂ ଯଥାଭୂତସଭାୱାୱବୋଧୋ।

ନନୁ ଚ ଅତ୍ଥମତ୍ତଂ ଯଥାଧିପ୍ପେତଂ ପତି ସଦ୍ଦା ଅଭିନିୱିସନ୍ତୀତି ନ ଏକେନ ସଦ୍ଦେନ ଅନେକେ ଅତ୍ଥା ଅଭିଧୀୟନ୍ତି, ଅଥ କସ୍ମା ଇଧ ସମୟସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନେକଧା ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି? ସଚ୍ଚମେତଂ ସଦ୍ଦୱିସେସେ ଅପେକ୍ଖିତେ ସଦ୍ଦୱିସେସେ ହି ଅପେକ୍ଖିତେ ନ ଏକେନ ସଦ୍ଦେନ ଅନେକତ୍ଥାଭିଧାନଂ ସମ୍ଭୱତି। ନ ହି ଯୋ କାଲାଦିଅତ୍ଥୋ ସମୟ-ସଦ୍ଦୋ, ସୋୟେୱ ସମୂହାଦିଅତ୍ଥଂ ୱଦତି। ଏତ୍ଥ ପନ ତେସଂ ତେସମତ୍ଥାନଂ ସମୟସଦ୍ଦୱଚନୀୟତାସାମଞ୍ଞମୁପାଦାୟ ଅନେକତ୍ଥତା ସମୟ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱୁତ୍ତାତି। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରେ। ହୋତି ଚେତ୍ଥ –

''ସାମଞ୍ଞୱଚନୀୟତଂ, ଉପାଦାୟ ଅନେକଧା;

ଅତ୍ଥଂ ୱଦେ ନ ହି ସଦ୍ଦୋ, ଏକୋ ନେକତ୍ଥକୋ ସିୟା''ତି।

ସମୱାୟାଦିଅତ୍ଥାନଂ ଇଧ ଅସମ୍ଭୱତୋ, କାଲସ୍ସେୱ ଚ ଅପଦିସିତବ୍ବତ୍ତା ''ଇଧ ପନସ୍ସ କାଲୋ ଅତ୍ଥୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଦେସଦେସକାଦୀନଂ ୱିୟ ହି କାଲସ୍ସ ନିଦାନଭାୱେନ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ସୋପି ଇଧ ଅପଦିସୀୟତି। 'ଇମିନା କୀଦିସଂ କାଲଂ ଦୀପେତୀତି ଆହ ''ତେନା''ତିଆଦି। ତେନାତି କାଲତ୍ଥେନ ସମୟ-ସଦ୍ଦେନ। ଅଡ୍ଢମାସୋ ପକ୍ଖୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ, ପୁବ୍ବଣ୍ହାଦିକୋ ଦିୱସଭାଗୱସେନ, ପଠମଯାମାଦିକୋ ପହାରୱସେନ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଖଣଲୟାଦୟୋ ସଙ୍ଗହିତା, ଅନିୟମିତୱସେନ ଏକଂ କାଲଂ ଦୀପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଅନିୟମିତୱସେନ କାଲୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ନ ଉତୁସଂୱଚ୍ଛରାଦିନା ନିୟମିତୱସେନାତି ଆହ ''ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପୀ''ତିଆଦି। କିଞ୍ଚାପି ପଞ୍ଞାୟ ୱିଦିତଂ ସୁୱୱତ୍ଥାପିତଂ, ତଥାପୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱଚସା ଧାରେତୁଂ ୱା ସୟଂ ଉଦ୍ଦିସିତୁଂ ୱା ପରେନ ଉଦ୍ଦିସାପେତୁଂ ୱା ନ ସକ୍କା ନାନପ୍ପକାରଭାୱତୋ ବହୁ ଚ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହୋତି ଯାୱ କାଲପ୍ପଭେଦୋ, ତାୱ ୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତା। ''ଏକଂ ସମୟ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ପନ ନ ସୋ କାଲପ୍ପଭେଦୋ ଅତ୍ଥି, ଯୋ ଏତ୍ତାବନ୍ତୋଗଧୋ

ସିୟାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଏକେନେୱ ପଦେନ ତମତ୍ଥଂ ସମୋଧାନେତ୍ୱା’’ତି ଇମିନା। ଏୱଂ ଲୋକିୟସମ୍ମତକାଲୱସେନ ସମୟତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସାସନେ ପାକଟକାଲୱସେନ ସମୟତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯେ ୱା ଇମେ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପିଚ ଉତୁସଂୱଚ୍ଛରାଦିୱସେନ ନିୟମଂ ଅକତ୍ୱା ସମୟସଦ୍ଦସ୍ସ ୱଚନେ ଅୟମ୍ପି ଗୁଣୋ ଲଦ୍ଧୋଯେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯେ ୱା ଇମେ’’ତିଆଦିମାହ। ସାମଞ୍ଞଜୋତନା ହି ୱିସେସେ ଅୱତିଟ୍ଠତି ତସ୍ମା ୱିସେସପରିହାରୱିସୟତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଯେ ଇମେ ସମୟାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଭଗୱତୋ ମାତୁକୁଚ୍ଛିଓକ୍କମନକାଲୋ ଚେତ୍ଥ ଗବ୍ଭୋକ୍କନ୍ତିସମୟୋ। ଚତ୍ତାରି ନିମିତ୍ତାନି ପସ୍ସିତ୍ୱା ସଂୱେଜନକାଲୋ ସଂୱେଗସମୟୋ। ଛବ୍ବସ୍ସାନି ସମ୍ବୋଧିସମଧିଗମାୟ ଚରିୟକାଲୋ ଦୁକ୍କରକାରିକସମୟୋ। ଦେୱସିକଂ ଝାନଫଲସମାପତ୍ତୀହି ୱୀତିନାମନକାଲୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରସମୟୋ, ୱିସେସତୋ ପନ ସତ୍ତସତ୍ତାହାନି ଝାନସମାପତ୍ତିୱଥଞ୍ଜନକାଲୋ। ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସୱସ୍ସାନି ତଂତଂଧମ୍ମଦେସନାକାଲୋ ଦେସନାସମୟୋ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଯମକପାଟିହାରିୟସମୟାଦୟୋ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପକାସାତି ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁପକମ୍ପନଓଭାସପାତୁଭାୱାଦୀହି ପାକଟା। ‘‘ଏକଂ ସମୟ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ତଦଞ୍ଞେପି ସମୟା ସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥାପତ୍ତିତୋ ତେସୁ ସମୟେସୁ ଇଧ ଦେସନାସମୟସଙ୍ଖାତୋ ସମୟୱିସେସୋ ‘‘ଏକଂ ସମୟ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋତି ଦୀପେତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଯଥାୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦେସୁଯେୱ ସମୟେସୁ ଏକଦେସଂ ପକାରନ୍ତରେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯୋ ଚାୟ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହି ଞାଣକିଚ୍ଚସମୟୋ, ଅତ୍ତହିତପଟିପତ୍ତିସମୟୋ ଚ ଅଭିସମ୍ବୋଧିସମୟୋଯେୱ। ଅରିୟତୁଣ୍ହୀଭାୱସମୟୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରସମୟୋ। କରୁଣାକିଚ୍ଚପରହିତପଟିପତ୍ତିଧମ୍ମିକଥାସମୟୋ ଦେସନାସମୟୋ, ତସ୍ମା ତେସୁ ୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦେସ୍ସୁ ସମୟେସୁ ଏକଦେସୋୱ ପକାରନ୍ତରେନ ଦସ୍ସିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ସନ୍ନିପତିତାନଂ ୱୋ ଭିକ୍ଖୱେ ଦ୍ୱୟଂ କରଣୀୟଂ ଧମ୍ମୀ କଥା ୱା ଅରିୟୋ ୱା ତୁଣ୍ହୀଭାୱୋ’’ତି (ଉଦା। ୧୨) ୱୁତ୍ତସମୟେ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ସନ୍ନିପତିତାନଂ କରଣୀୟଦ୍ୱୟସମୟେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେସୁପି ସମୟେସୂତି କରୁଣାକିଚ୍ଚପରହିତପଟିପତ୍ତିଧମ୍ମିକଥାଦେସନାସମୟେସୁପି। ଅଞ୍ଞତରଂ ସମୟଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଏକଂ ସମୟ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ଥତୋ ଅଭେଦତ୍ତା।

ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱିୟ ଭୁମ୍ମୱଚନେନ ଚ କରଣୱଚନେନ ଚ ନିଦ୍ଦେସମକତ୍ୱା ଇଧ ଉପଯୋଗୱଚନେନ ନିଦ୍ଦେସପୟୋଜନଂ ନିଦ୍ଧାରେତୁକାମୋ ପରମ୍ମୁଖେନ ଚୋଦନଂ ସମୁଟ୍ଠପେତି ‘‘କସ୍ମା ପନେତ୍ଥା’’ତିଆଦିନା। ଏତ୍ଥାତି ‘‘ଏକଂ ସମୟ’’ନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ପଦେ, କରଣୱଚନେନ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ ଯଥାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଭୱନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଭୁମ୍ମଂ, ଓକାସୋ, ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତଂ ୱଚନଂ ୱିଭତ୍ତି ଭୁମ୍ମୱଚନଂ। କରୋତି କିରିୟମଭିନିପ୍ଫାଦେତି ଏତେନାତି କରଣଂ, କିରିୟାନିପ୍ଫତ୍ତିକାରଣଂ। ଉପୟୁଜ୍ଜିତବ୍ବୋ କିରିୟାୟାତି ଉପଯୋଗୋ, କମ୍ମଂ, ତତ୍ଥ ୱଚନଂ ତଥା। ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତଚୋଦନଂ ପରିହରତି। ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ଅଭିଧମ୍ମତଦଞ୍ଞସୁତ୍ତପଦୱିନୟେସୁ। ତଥାତି ଭୁମ୍ମୱଚନକରଣୱଚନେହି ଅତ୍ଥସମ୍ଭୱତୋ ଚାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ଅଧିକରଣଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣତ୍ଥାନଂ, ହେତୁକରଣତ୍ଥାନଞ୍ଚ ସମ୍ଭୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଧାତି ଇଧସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତପଦେ। ଅଞ୍ଞଥାତି ଉପଯୋଗୱଚନେନ। ଅତ୍ଥସମ୍ଭୱତୋତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ।

‘‘ତତ୍ଥ ହୀ’’ତିଆଦି ତବ୍ବିୱରଣଂ। ଇତୋତି ‘‘ଏକଂ ସମୟ’’ନ୍ତି ସୁତ୍ତପଦତୋ। ଅଧିକରଣତ୍ଥୋତି ଆଧାରତ୍ଥୋ। ଭୱନଂ ଭାୱୋ, କିରିୟା, କିରିୟାୟ କିରିୟନ୍ତରଲକ୍ଖଣଂ ଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣଂ, ତଦେୱତ୍ଥୋ ତଥା। କେନ ସମୟତ୍ଥେନ ଇଦଂ ଅତ୍ଥଦ୍ୱୟଂ ସମ୍ଭୱତୀତି ଅନୁଯୋଗେ ସତି ତଦତ୍ଥଦ୍ୱୟସମ୍ଭୱାନୁରୂପେନ ସମୟତ୍ଥେନ, ତଂ ଦଳ୍ହଂ କରୋନ୍ତୋ ‘‘ଅଧିକରଣଞ୍ହି’’ତିଆଦିମାହ। ପଦତ୍ଥତୋଯେୱ ହି ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଦ୍ୱୟଂ ସିଦ୍ଧଂ, ୱିଭତ୍ତି ପନ ଜୋତକମତ୍ତା। ତତ୍ଥ କାଲସଙ୍ଖାତୋ, କାଲସଦ୍ଦସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ସାତି କାଲତ୍ଥୋ। ସମୂହସଙ୍ଖାତୋ, ‘ସମୂହସଦ୍ଦସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ସାତି ସମୂହତ୍ଥୋ, କୋ ସୋ? ସମୟୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – କାଲତ୍ଥୋ, ସମୂହତ୍ଥୋ ଚ ସମୟୋ ତତ୍ଥ ଅଭିଧମ୍ମେ ୱୁତ୍ତାନଂ ଫସ୍ସାଦିଧମ୍ମାନଂ ଅଧିକରଣଂ ଆଧାରୋତି, ଯସ୍ମିଂ କାଲେ, ଧମ୍ମପୁଞ୍ଜେ ୱା କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି, ତସ୍ମିଂଯେୱ କାଲେ, ଧମ୍ମପୁଞ୍ଜେ ୱା ଫସ୍ସାଦୟୋପି ହୋନ୍ତୀତି ଅୟଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ନନୁ ଚାୟଂ ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତୋ କାଲୋ, ୱୋହାରମତ୍ତୋ ଚ ସମୂହୋ, ସୋ କଥଂ ଅଧିକରଣଂ ସିୟା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମାନନ୍ତି? ନାୟଂ ଦୋସୋ। ଯଥା ହି କାଲୋ ସୟଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନୋପି ସଭାୱଧମ୍ମପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ଆଧାରଭାୱେନ ପଞ୍ଞାତୋ, ସଭାୱଧମ୍ମପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ଚ ତଙ୍ଖଣପ୍ପୱତ୍ତାନଂ ତତୋ ପୁବ୍ବେ, ପରତୋ ଚ ଅଭାୱତୋ ‘‘ପୁବ୍ବଣ୍ହେଜାତୋ, ସାୟନ୍ହେଆଗଚ୍ଛତୀ’’ତିଆଦୀସୁ, ସମୂହୋ ଚ ଅୱୟୱୱିନିମୁତ୍ତୋ ୱିସୁଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନୋପି କପ୍ପନାମତ୍ତସିଦ୍ଧତ୍ତା ଅୱୟୱାନଂ ଆଧାରଭାୱେନ ପଞ୍ଞାପୀୟତି ‘‘ରୁକ୍ଖେ ସାଖା, ୟୱରାସିୟଂ ପତ୍ତସମ୍ଭୂତୋ’’ତିଆଦୀସୁ, ଏୱମିଧାପି ସଭାୱଧମ୍ମପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା, କପ୍ପନାମତ୍ତସିଦ୍ଧତ୍ତା ଚ ତଦୁଭୟଂ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଅଧିକରଣଭାୱେନ ପଞ୍ଞାପୀୟତୀତି।

‘‘ଖଣସମୱାୟହେତୁସଙ୍ଖାତସ୍ସା’’ତିଆଦି ଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣତ୍ଥସମ୍ଭୱଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ଖଣୋ ନାମ ଅଟ୍ଠକ୍ଖଣୱିନିମୁତ୍ତୋ ନୱମୋ ବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋ, ଯାନି ୱା ପନେତାନି ‘‘ଚତ୍ତାରିମାନି ଭିକ୍ଖୱେ, ଚକ୍କାନି, ଯେହି ସମନ୍ନାଗତାନଂ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ଚତୁଚକ୍କଂ ପୱତ୍ତତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୩୧) ଏତ୍ଥ ପତିରୂପଦେସୱାସୋ ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟୋ ଅତ୍ତସମ୍ମାପଣୀଧି ପୁବ୍ବେକତପୁଞ୍ଞତାତି ଚତ୍ତାରି ଚକ୍କାନି ୱୁତ୍ତାନି, ତାନି ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ଓକାସଟ୍ଠେନ ‘‘ଖଣୋ’’ତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ତାନି ହି କୁସଲୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଓକାସଭୂତାନି। ସମୱାୟୋ ନାମ ‘‘ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ରୂପେ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା

(ମା ନି। ୧।୨୦୪; ୩।୪୨୧, ୪୨୫, ୪୨୬; ସଂ। ନି। ୨।୪୩, ୪୪; ସଂ। ନି। ୩।୬୦; କଥା। ୪୬୫, ୪୬୭) ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦିସାଧାରଣଫଲନିପ୍ଫାଦକତ୍ତେନ ସଣ୍ଠିତା ଚକ୍ଖୁରୂପାଦିପଚ୍ଚଯସାମଗ୍ଗୀ। ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୀନଞ୍ହି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦି ସାଧାରଣଫଲଂ। ହେତୁ ନାମ ଯୋନିସୋମନସିକାରାଦିଜନକହେତୁ। ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଖଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ, ସମୱାଯସଙ୍ଖାତସ୍ସ, ହେତୁସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଚ ସମଯସ୍ସ ସତ୍ତାସଙ୍ଖାତେନ ଭାୱେନ ତେସଂ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସତ୍ତାସଙ୍ଖାତୋ ଭାୱୋ ଲକ୍ଖୀଯତି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ‘‘ଗାୱୀସୁ ଦୁଯ୍ହମାନାସୁ ଗତୋ, ଦୁଦ୍ଧାସୁ ଆଗତୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ଦୋହନକିରିଯାଯ ଗମନକିରିଯା ଲକ୍ଖୀଯତି, ଏୱମିଧାପି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ସମଯସ୍ସ ସତ୍ତାକିରିଯାଯ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକିରିଯା, ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଭୱନକିରିଯା ଚ ଲକ୍ଖୀଯତୀତି। ନନୁ ଚେତ୍ଥ ସତ୍ତାକିରିଯା ଅୱିଜ୍ଜମାନାୱ, କଥଂ ତାଯ ଲକ୍ଖୀଯତୀତି? ସଚ୍ଚଂ, ତଥାପି ‘‘ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତେ ସତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯମାନୋ ଏୱହୋତି ଅଞ୍ଞକିରିଯାସମ୍ବନ୍ଧାଭାୱେ ପଦତ୍ଥସ୍ସ ସତ୍ତାୱିରହାଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ଅତ୍ଥତୋ ଗମ୍ମମାନାଯ ତାଯ ସତ୍ତାକିରିଯାଯ ଲକ୍ଖୀଯତୀତି। ଅଯଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – ଯସ୍ମିଂ ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଖଣେ, ପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ, ହେତୁମ୍ହି ୱା ସତି କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି, ତସ୍ମିଂଯେୱ ଖଣେ, ପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ, ହେତୁମ୍ହି ୱା ସତି ଫସ୍ସାଦଯୋପି ହୋନ୍ତୀତି। ଅଯଂ ପନ ଅତ୍ଥୋ ଅଭିଧମ୍ମେଯେୱ (ଅଟ୍ଠସା। କାମାୱଚରକୁସଲପଦଭାଜନୀଯେ) ନିଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ, ଯଥାରହମେସ ନଯୋ ଅଞ୍ଞେସୁପି ସୁତ୍ତପଦେସୂତି। ତସ୍ମାତି ଅଧିକରଣତ୍ଥସ୍ସ, ଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣତ୍ଥସ୍ସ ଚ ସମ୍ଭୱତୋ। ତଦତ୍ଥଜୋତନତ୍ଥନ୍ତି ତଦୁଭଯତ୍ଥସ୍ସ ସମଯସଦ୍ଦତ୍ଥଭାୱେନ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସେୱ ଭୁମ୍ମୱଚନୱସେନ ଦୀପନତ୍ଥଂ। ୱିଭତ୍ତିଯୋ ହି ପଦୀପୋ ୱିଯ ୱତ୍ଥୁନୋ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଜୋତକାତି, ଅଯମତ୍ଥୋ ସଦ୍ଦସତ୍ଥେସୁ ପାକଟୋଯେୱ।

ହେତୁଅତ୍ଥୋ, କରଣତ୍ଥୋ ଚ ସମ୍ଭୱତୀତି ‘‘ଅନ୍ନେନ ୱସତି, ୱିଜ୍ଜାଯ ୱସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ହେତୁଅତ୍ଥୋ, ‘‘ଫରସୁନା ଛିନ୍ଦତି, କୁଦାଲେନ ଖଣତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ କରଣତ୍ଥୋ ଚ ସମ୍ଭୱତି। କଥଂ ପନ ସମ୍ଭୱତୀତି ଆହ ‘‘ଯୋ ହି ସୋ’’ତିଆଦି। ୱିନଯେ (ପାରା। ୨୦) ଆଗତସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯାଚନୱତ୍ଥୁୱସେନ ଥେରଂ ମରିଯାଦଂ କତ୍ୱା ‘‘ସାରିପୁତ୍ତାଦୀହିପି ଦୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ସମଯେନ ହେତୁଭୂତେନ କରଣଭୂତେନାତି ଏତ୍ଥ ପନ ତଂତଂୱତ୍ଥୁୱୀତିକ୍କମୋୱ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ହେତୁ ଚେୱ କରଣଞ୍ଚ। ତଥା ହି ଯଦା ଭଗୱା ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ପଠମମେୱ ତେସଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିହେତୁଭୂତଂ ତଂ ତଂ ୱୀତିକ୍କମଂ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ୱିହରତି , ତଦା ତଂ ତଂ ୱୀତିକ୍କମଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ତଦତ୍ଥଂ ୱସତୀତି ସିଦ୍ଧୋ ୱତ୍ଥୁୱୀତିକ୍କମସ୍ସ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିହେତୁଭାୱୋ ‘‘ଅନ୍ନେନୱସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଅନ୍ନମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ତଦତ୍ଥଂ ୱସତୀତିଆଦିନା କାରଣେନ ଅନ୍ନାଦୀନଂ ହେତୁଭାୱୋ ୱିଯ। ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିକାଲେ ପନ ତେନେୱ ପୁବ୍ବସିଦ୍ଧେନ ୱୀତିକ୍କମେନ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେତି, ତସ୍ମା ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ସାଧକତମତ୍ତା କରଣଭାୱୋପି ୱୀତିକ୍କମସ୍ସେୱ ସିଦ୍ଧୋ ‘‘ଅସିନା ଛିନ୍ଦତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଅସିନା ଛିନ୍ଦନକିରିଯଂ ସାଧେତୀତିଆଦିନା କାରଣେନ ଅସିଆଦୀନଂ କରଣଭାୱୋ ୱିଯ। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ୱୀତିକ୍କମଂ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ତେନେୱ ସଦ୍ଧିଂ ତନ୍ନିସ୍ସିତମ୍ପି କାଲଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱିହରତୀତି କାଲସ୍ସାପି ଇଧ ହେତୁଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୋ ଚ ତଂ ତଂ ୱୀତିକ୍କମକାଲଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ତେନେୱ କାଲେନ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେତୀତି ୱୀତିକ୍କମନିସ୍ସଯସ୍ସ କାଲସ୍ସାପି କରଣଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଇମିନା ପରିଯାଯେନ କାଲସ୍ସାପି ହେତୁଭାୱୋ, କରଣଭାୱୋ ଚ ଲବ୍ଭତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତେନ ସମଯେନ ହେତୁଭୂତେନ କରଣଭୂତେନା’’ତି, ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ପନ ୱୀତିକ୍କମୋଯେୱ ହେତୁଭୂତୋ, କରଣଭୂତୋ ଚ। ସୋ ହି ୱୀତିକ୍କମକ୍ଖଣେ ହେତୁ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞାପନକ୍ଖଣେ କରଣମ୍ପି ହୋତୀତି। ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞାପଯନ୍ତୋତି ୱୀତିକ୍କମଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ସନ୍ନିପାତାପେତ୍ୱା ଓତିଣ୍ଣୱତ୍ଥୁଂ ତଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ପଟିପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା, ୱିଗରହିତ୍ୱା ଚ ତଂ ତଂ ୱତ୍ଥୁଓତିଣ୍ଣକାଲଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ତେନେୱ କାଲେନ କରଣଭୂତେନ ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞପେନ୍ତୋ। ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିହେତୁଞ୍ଚ ଅପେକ୍ଖମାନୋତି ତତିଯପାରାଜିକାଦୀସୁ (ପାରା। ୧୬୨) ୱିଯ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ହେତୁଭୂତଂ ତଂ ତଂ ୱତ୍ଥୁୱୀତିକ୍କମସମଯଂ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ତେନ ସମଯେନ ହେତୁଭୂତେନ ଭଗୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱିହାସୀତି ଅତ୍ଥୋ।

‘‘ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞାପଯନ୍ତୋ, ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିହେତୁଞ୍ଚ ଅପେକ୍ଖମାନୋ’’ତି ଇଦଂ ଯଥାକ୍କମଂ କରଣଭାୱସ୍ସ, ହେତୁଭାୱସ୍ସ ଚ ସମତ୍ଥନୱଚନଂ, ତସ୍ମା ତଦନୁରୂପଂ ‘‘ତେନସମଯେନ କରଣଭୂତେନ ହେତୁଭୂତେନା’’ତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବେପି ପଠମଂ ‘‘ହେତୁଭୂତେନା’’ତି ଉପ୍ପଟିପାଟିୱଚନଂ ତତ୍ଥ ହେତୁଭାୱସ୍ସ ସାତିସଯମଧିପ୍ପେତତ୍ତା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ‘‘ଭଗୱା ହି ୱେରଞ୍ଜାଯଂ ୱିହରନ୍ତୋ ଧମ୍ମସେନାପତିତ୍ଥେରସ୍ସ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯାଚନହେତୁଭୂତଂ ପରିୱିତକ୍କସମଯଂ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ତେନ ସମଯେନ ହେତୁଭୂତେନ ୱିହାସୀ’’ତି ଟୀସୁପି କିର ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘କିଂ ପନେତ୍ଥ ଯୁତ୍ତିଚିନ୍ତାଯ, ଆଚରିଯସ୍ସ ଇଧ କମ୍ମୱଚନିଚ୍ଛା ନତ୍ଥୀତି ଏୱମେତଂ ଗହେତବ୍ବଂ – ଅଞ୍ଞାସୁପି ହି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ଅଯମେୱ ଅନୁକ୍କମୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ଚ ତାସୁ ‘ତେନ ସମଯେନ ୱେରଞ୍ଜାଯଂ ୱିହରତୀ’ତି ୱିନଯପାଠଇପଦେ ହେତୁଅତ୍ଥସ୍ସେୱ ସାତିସଯଂ ଅଧିପ୍ପେତଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତୋ ଅୱିସଯତ୍ତା, ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞାପଯନ୍ତୋ ହେତୁଭୂତେନ, କରଣଭୂତେନ ଚ ସମଯେନ ୱିହାସି, ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିହେତୁଞ୍ଚ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ହେତୁଭୂତେନ ସମଯେନ ୱିହାସୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଯଥାଲାଭଂ ସମ୍ବନ୍ଧଭାୱତୋ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତୋ’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ତସ୍ମାତି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଦୁୱିଧସ୍ସାପି ଅତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ। ତଦତ୍ଥଜୋତନତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତନଯେନ କରଣୱଚନେନ ତଦୁଭଯତ୍ଥସ୍ସ ଜୋତନତ୍ଥଂ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ୱିନଯେ। ଏତ୍ଥ ଚ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଏୱ ୱୀତିକ୍କମସମଯସ୍ସ ସାଧକତମତ୍ତା ତସ୍ସ କରଣଭାୱେ ‘‘ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞାପଯନ୍ତୋ’’ତି

ଅଜ୍ଝାହରିତପଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ହେତୁଭାୱେ ପନ ତଦପେକ୍ଖନମତ୍ତା ‘‘ୱିହରତୀ’’ତି ପଦେନେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥାଯେୱ ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତେନ ସମଯେନ ହେତୁଭୂତେନ, କରଣଭୂତେନ ଚ ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞାପଯନ୍ତୋ, ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିହେତୁଞ୍ଚ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ଭଗୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱିହାସୀ’’ତି। କରଣଞ୍ହି କିରିଯତ୍ଥଂ, ନ ହେତୁ ୱିଯ କିରିଯାକାରଣଂ। ହେତୁ ପନ କିରିଯାକାରଣଂ, ନ କରଣଂ ୱିଯ କିରିଯତ୍ଥୋତି।

‘‘ଇଧ ପନା’’ତିଆଦିନା ଉପଯୋଗୱଚନସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ଥସମ୍ଭୱଦସ୍ସନଂ, ଅଚ୍ଚନ୍ତମେୱ ଦବ୍ବଗୁଣକିରିଯାହି ସଂଯୋଗୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗୋ, ନିରନ୍ତରମେୱ ତେହି ସଂଯୁତ୍ତଭାୱୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସୋଯେୱତ୍ଥୋ ତଥା। ଏୱଂଜାତିକେତି ଏୱଂସଭାୱେ। କଥଂ ସମ୍ଭୱତୀତି ଆହ ‘‘ଯଞ୍ହି’’ତିଆଦି। ଅଚ୍ଚନ୍ତମେୱାତି ଆରଦ୍ଧତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଦେସନାନିଟ୍ଠାନଂ, ତାୱ ଏକଂସମେୱ, ନିରନ୍ତରମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। କରୁଣାୱିହାରେନାତି ପରହିତପଟିପତ୍ତିସଙ୍ଖାତେନ କରୁଣାୱିହାରେନ। ତଥା ହି କରୁଣାନିଦାନତ୍ତା ଦେସନାଯ ଇଧ ପରହିତପଟିପତ୍ତି ‘‘କରୁଣାୱିହାରୋ’’ତି ୱୁତ୍ତା, ନ ପନ କରୁଣାସମାପତ୍ତିୱିହାରୋ। ନ ହି ଦେସନାକାଲେ ଦେସେତବ୍ବଧମ୍ମୱିସଯସ୍ସ ଦେସନାଞାଣସ୍ସ ସତ୍ତୱିସଯାଯ ମହାକରୁଣାଯ ସହୁପ୍ପତ୍ତି ସମ୍ଭୱତି ଭିନ୍ନୱିସଯତ୍ତା, ତସ୍ମା କରୁଣାଯ ପୱତ୍ତୋ ୱିହାରୋତି କତ୍ୱା ପରହିତପଟିପତ୍ତିୱିହାରୋ ଇଧ ‘‘କରୁଣାୱିହାରୋ’’ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତସ୍ମାତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ଥସମ୍ଭୱତୋ। ତଦତ୍ଥଜୋତନତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତନଯେନ ଉପଯୋଗୱିଭତ୍ତିଯା ତଦତ୍ଥସ୍ସ ଜୋତନତ୍ଥଂ ଉପଯୋଗନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ ଯଥା ‘‘ମାସଂ ସଜ୍ଝାଯତି, ଦିୱସଂ ଭୁଞ୍ଜତୀ’’ତି। ତେନାତି ଯେନ କାରଣେନ ଅଭିଧମ୍ମେ, ଇତୋ ଅଞ୍ଞେସୁ ଚ ସୁତ୍ତପଦେସୁ ଭୁମ୍ମୱଚନସ୍ସ ଅଧିକରଣତ୍ଥୋ, ଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣତ୍ଥୋ ଚ, ୱିନଯେ କରଣୱଚନସ୍ସ ହେତୁଅତ୍ଥୋ, କରଣତ୍ଥୋ ଚ ଇଧ ଉପଯୋଗୱଚନସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି, ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତନ୍ତି ଯଥା ୱୁତ୍ତସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ସଙ୍ଗହଗାଥାପଦଂ ଅଞ୍ଞତ୍ରାତି ଅଭିଧମ୍ମେ ଇତୋ ଅଞ୍ଞେସୁ ସୁତ୍ତପଦେସୁ, ୱିନଯେ ଚ। ସମଯୋତି ସମଯସଦ୍ଦୋ। ସଦ୍ଦେଯେୱ ହି ୱିଭତ୍ତିପରା ଭୱତିଅତ୍ଥେ ଅସମ୍ଭୱତୋ। ସୋତି ସ୍ୱେୱ ସମଯସଦ୍ଦୋ।

ଏୱଂ ଅତ୍ତନୋ ମତିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପୋରାଣାଚରିଯମତିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପୋରାଣା ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପୋରାଣାତି ଚ ପୁରିମା ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା। ‘‘ତସ୍ମିଂ ସମଯେ’’ତି ୱା…ପେ… ‘‘ଏକଂ ସମଯ’’ନ୍ତି ୱା ଏସ ଭେଦୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଭିଲାପମତ୍ତଭେଦୋତି ୱଚନମତ୍ତେନ ଭେଦୋ ୱିସେସୋ, ନ ପନ ଅତ୍ଥେନ, ତେନାହ ‘‘ସବ୍ବତ୍ଥ ଭୁମ୍ମମେୱତ୍ଥୋ’’ତି, ସବ୍ବେସୁପି ଅତ୍ଥତୋ ଆଧାରୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି । ଇମିନା ଚ ୱଚନେନ ସୁତ୍ତୱିନଯେସୁ ୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମୋ କତୋ, ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ୱା ଉପଯୋଗକରଣୱିଭତ୍ତିଯୋ ସିଦ୍ଧାତି ଦସ୍ସେତି। ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦିନା ତେସଂ ମତିଦସ୍ସନେ ଗୁଣମାହ।

ଭାରିଯଟ୍ଠେନ ଗରୁ। ତଦେୱତ୍ଥଂ ସଙ୍କେତତୋ ସମତ୍ଥେତି ‘‘ଗରୁଂ ହୀ’’ତିଆଦିନା ସଙ୍କେତୱିସଯୋ ହି ସଦ୍ଦୋ ତଂୱତ୍ଥିତୋଯେୱ ତେସ ଅତ୍ଥବୋଧକୋତି। ଗରୁନ୍ତି ଗରୁକାତବ୍ବଂ ଜନଂ। ‘‘ଲୋକେ’’ତି ଇମିନା ନ କେୱଲଂ ସାସନେଯେୱ, ଲୋକେପି ଗରୁକାତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଭଗୱାତି ସଙ୍କେତସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେତି। ଯଦି ଗରୁକାତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଭଗୱା, ଅଥ ଅଯମେୱ ସାତିସଯଂ ଭଗୱା ନାମାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଯଞ୍ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ତଥା ହି ଲୋକନାଥୋ ଅପରିମିତନିରୁପମପ୍ପଭାୱସୀଲାଦିଗୁଣୱିସେସସମଙ୍ଗିତାଯ, ସବ୍ବାନତ୍ଥପରିହାରପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ନିରୱସେସହିତସୁଖୱିଧାନତପ୍ପରାଯ ନିରତିସଯାଯ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ପଜାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତୁପକାରିତାଯ ଚ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଉତ୍ତମଂ ଗାରୱଟ୍ଠାନନ୍ତି। ନ କେୱଲଂ ଲୋକେଯେୱ, ଅଥ ଖୋ ସାସନେପୀତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ପୋରାଣେହୀ’’ତିଆଦିନା, ପୋରାଣେହୀତି ଚ ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସେଟ୍ଠୱାଚକୱଚନମ୍ପି ସେଟ୍ଠଗୁଣସହଚରଣତୋ ସେଟ୍ଠମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଭଗୱାତି ୱଚନଂ ସେଟ୍ଠ’’ନ୍ତି। ୱୁଚ୍ଚତି ଅତ୍ଥୋ, ଏତେନାତି ହି ୱଚନଂ, ସଦ୍ଦୋ। ଅଥ ୱା ୱୁଚ୍ଚତୀତି ୱଚନଂ, ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ମା ଯୋ ‘‘ଭଗୱା’’ତି ୱଚନେନ ୱଚନୀଯୋ ଅତ୍ଥୋ, ସୋ ସେଟ୍ଠୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଭଗୱାତି ୱଚନମୁତ୍ତମନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଗାରୱଯୁତ୍ତୋତି ଗରୁଭାୱଯୁତ୍ତୋ ଗରୁଗୁଣଯୋଗତ୍ତା, ସାତିସଯଂ ୱା ଗରୁକରଣାରହତାଯ ଗାରୱଯୁତ୍ତୋ, ଗାରୱାରହୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେନ କାରଣଉଯେନ ସୋ ତଥାଗତୋ ଗରୁ ଭାରିଯଟ୍ଠେନ, ତେନ ‘‘ଭଗୱା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଗରୁତାକାରଣଦସ୍ସନଞ୍ଚେତଂ ପଦତ୍ତଯଂ। ‘‘ସିପ୍ପାଦିସିକ୍ଖାପକାପି ଗରୂଯେୱ ନାମ ହୋନ୍ତି, ନ ଚ ଗାରୱଯୁତ୍ତା, ଅଯଂ ପନ ତାଦିସୋ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ଗରୂତି କତ୍ୱା ‘ଗାରୱଯୁତ୍ତୋ’ତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି କେଚି। ଏୱଂ ସତି ତଦେତଂ ୱିସେସନପଦମତ୍ତଂ, ପୁରିମପଦଦ୍ୱଯମେୱ କାରଣଦସ୍ସନଂ ସିଯା।

ଅପିଚାତି ଅତ୍ଥନ୍ତରୱିକପ୍ପତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ଅପରୋ ନଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ –

‘‘ୱଣ୍ଣାଗମୋ ୱଣ୍ଣୱିପରିଯାଯୋ,

ଦ୍ୱେ ଚାପରେ ୱଣ୍ଣୱିକାରନାସା;

ଧାତୂନମତ୍ଥାତିସଯେନ ଯୋଗୋ,

ତଦୁଚ୍ଚତେ ପଞ୍ଚୱିଧା ନିରୁତ୍ତୀ’’ତି। –

ୱୁତ୍ତଂ ନିରୁତ୍ତିଲକ୍ଖଣଂ ଗହେତ୍ୱା, ‘‘ପିସୋଦରାଦୀନି ଯଥୋପଦିଟ୍ଠ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତସଦ୍ଦନଯେନ ୱା ପିସୋଦରାଦିଆକତିଗଣପକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣଂ ଗହେତ୍ୱା ଲୋକିଯ ଲୋକୁତ୍ତରସୁଖାଭିନିବ୍ବତ୍ତକଂ ସୀଲାଦିପାରପ୍ପତ୍ତଂ ଭାଗ୍ଯମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ‘‘ଭାଗ୍ଯୱା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ଭଗୱା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଆହ ‘‘ଭାଗ୍ଯୱା’’ତି। ତଥା ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନକିଲେସସତସହସ୍ସାନି, ସଙ୍ଖେପତୋ ୱା ପଞ୍ଚମାରେ ଅଭଞ୍ଜୀତି ‘‘ଭଗ୍ଗୱା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ଭଗୱା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଭଗ୍ଗୱା’’ତି ଇମିନା। ଲୋକେ ଚ ଭଗ-ସଦ୍ଦୋ ଇସ୍ସରିଯଧମ୍ମଯସସିରୀକାମପଯତ୍ତେସୁ ଛସୁ ଧମ୍ମେସୁ ପୱତ୍ତତି, ତେ ଚ ଭଗସଙ୍ଖାତା ଧମ୍ମା ଅସ୍ସ ସନ୍ତୀତି ଭଗୱାତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯୁତ୍ତୋ ଭଗେହି ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କୁସଲାଦୀହି ଅନେକଭେଦେହି ସବ୍ବଧମ୍ମେ ୱିଭଜି ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱିୱରିତ୍ୱା ଦେସେସୀତି ‘‘ୱିଭତ୍ତୱା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ଭଗୱା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଆହ ‘‘ୱିଭତ୍ତୱା’’ତି। ଦିବ୍ବବ୍ରହ୍ମଅରିଯୱିହାରେ, କାଯଚିତ୍ତୌପଧିୱିୱେକେ, ସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତାପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖେ, ଅଞ୍ଞେ ଚ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରେ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମେ ଭଜି ସେୱି ବହୁଲମକାସୀତି ‘‘ଭତ୍ତୱା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ଭଗୱା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଭତ୍ତୱା’’ତି ଇମିନା। ତୀସୁ ଭୱେସୁ ତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତଂ ଗମନମନେନ ୱନ୍ତଂ ୱମିତନ୍ତି ‘‘ଭୱେସୁ ୱନ୍ତଗମନୋ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଭୱସଦ୍ଦତୋ ଭ-କାରଂ ଗମନସଦ୍ଦତୋ ଗ-କାରଂ ୱନ୍ତସଦ୍ଦତୋ ୱ-କାରଂ ଆଦାଯ, ତସ୍ସ ଚ ଦୀଘଂ କତ୍ୱା ୱଣ୍ଣୱିପରିଯାଯେନ ‘‘ଭଗୱା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ୱନ୍ତଗମନୋ ଭୱେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଯତୋ ଭାଗ୍ଯୱା, ତତୋ ଭଗୱା’’ତିଆଦିନା ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅସ୍ସ ପଦସ୍ସାତି ‘‘ଭଗୱା’’ତି ପଦସ୍ସ। ୱିତ୍ଥାରତ୍ଥୋତି ୱିତ୍ଥାରଭୂତୋ ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ସୋ ଚା’’ତିଆଦିନା ଗନ୍ଥମହତ୍ତଂ ପରିହରତି। ୱୁତ୍ତୋଯେୱ, ନ ପନ ଇଧ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗସ୍ସ ଇମିସ୍ସା ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଏକଦେସଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅପିଚ ଭଗେ ୱନି, ୱମୀତି ୱା ଭଗୱା। ସୋ ହି ଭଗେ ସୀଲାଦିଗୁଣେ ୱନି ଭଜି ସେୱି, ତେ ୱା ଭଗସଙ୍ଖାତେ ସୀଲାଦିଗୁଣେ ୱିନେଯ୍ଯସନ୍ତାନେସୁ ‘‘କଥଂ ନୁ ଖୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯୁ’’ନ୍ତି ୱନି ଯାଚି ପତ୍ଥଯି, ଏୱଂ ଭଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା, ଭଗେ ୱା ସିରିଂ, ଇସ୍ସରିଯଂ, ଯସଞ୍ଚ ୱମି ଖେଳପିଣ୍ଡଂ ୱିଯ ଛଡ୍ଡଯି। ତଥା ହି ଭଗୱା ହତ୍ଥଗତଂ ଚକ୍କୱତ୍ତିସିରିଂ, ଚତୁଦୀପିସ୍ସରିଯଂ, ଚକ୍କୱତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିସନ୍ନିସ୍ସଯଞ୍ଚ ସତ୍ତରତନସମୁଜ୍ଜଲଂ ଯସଂ ଅନପେକ୍ଖୋ ଛଡ୍ଡଯି। ଅଥ ୱା ଭାନି ନାମ ନକ୍ଖତ୍ତାନି, ତେହି ସମଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଭଗା ଆକାରସ୍ସ ରସ୍ସଂ କତ୍ୱା, ସିନେରୁଯୁଗନ୍ଧରାଦିଗତା ଭାଜନଲୋକସୋଭା। ତା ଭଗା ୱମି ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନେନ ପଜହି, ଏୱଂ ଭଗେ ୱମୀତି ଭଗୱାତି ଏୱମାଦୀହି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାଗତନଯେହି ଚସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ଅମ୍ହେହି ପନ ସୋ ଗନ୍ଥଭୀରୁଜନାନୁଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ, ଗନ୍ଥଗରୁତାପରିହରଣତ୍ଥଞ୍ଚ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତୋତି।

ଏୱମେତେସଂ ଅୱଯୱତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସମୁଦାଯତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପୁରିମପଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ସମୁଦାଯତ୍ଥେନ ୱୁତ୍ତାୱସେସେନ ତେସମତ୍ଥାନଂ ପଟିଯୋଗିତାଯ ତେନାପି ସହ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏତ୍ତାୱତା’’ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ତାୱତାତି ଏତସ୍ସ ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତି ୱଚନେନ ‘‘ଏକଂ ସମଯଂ ଭଗୱା’’ ତିୱଚନେନାତି ଇମେହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ନିଦାନୱଚନେ। ଯଥାସୁତଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ହେତୁଅତ୍ଥୋ। ତଥାଦେସିତତ୍ତା ହି ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କରୋତି ନାମ। ଏସ ନଯୋ ଅପରତ୍ଥାପି। ‘‘ଯୋ ଖୋ ଆନନ୍ଦ, ମଯା ଧମ୍ମୋ ଚ…ପେ… ସତ୍ଥା’’ତି ୱଚନତୋ ଧମ୍ମସ୍ସ ସତ୍ଥୁଭାୱପରିଯାଯୋ ୱିଜ୍ଜତେୱାତି କତ୍ୱା ‘‘ଧମ୍ମସରୀରଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କରୋତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମକାଯନ୍ତି ହି ଭଗୱତୋ ସମ୍ବନ୍ଧୀଭୂତଂ ଧମ୍ମସଙ୍ଖାତଂ କାଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଧମ୍ମକାଯୋତି ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ’’ନ୍ତି। ତଂ ପନ କିମତ୍ଥିଯନ୍ତି ଆହ ‘‘ତେନା’’ତିଆଦି। ତେନାତି ଚ ତାଦିସେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖକରଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ଅଧୁନା ୱକ୍ଖମାନସୁତ୍ତଂ ପାୱଚନଂ ପକଟ୍ଠଂ ଉତ୍ତମଂ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ନାମ। ତସ୍ମା ତୁମ୍ହାକଂ ଅତିକ୍କନ୍ତସତ୍ଥୁକଂ ଅତୀତସତ୍ଥୁକଭାୱୋ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଭାୱପ୍ପଧାନୋ ହି ଅଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋ, ଭାୱଲୋପୋ ୱା, ଇତରଥା ପାୱଚନମେୱ ଅନତିକ୍କନ୍ତସତ୍ଥୁକଂ, ସତ୍ଥୁଅଦସ୍ସନେନ ପନ ଉକ୍କଣ୍ଠିତସ୍ସ ଜନସ୍ସ ଅତିକ୍କନ୍ତସତ୍ଥୁକଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ଯ, ଏୱଞ୍ଚ ସତି ‘‘ଅଯଂ ୱୋ ସତ୍ଥାତି ସତ୍ଥୁଅଦସ୍ସନେନ ଉକ୍କଣ୍ଠିତଂ ଜନଂ ସମସ୍ସାସେତୀ’’ ତିୱଚନେନ ସହ ୱିରୋଧୋ ଭୱେଯ୍ଯାତି ୱଦନ୍ତି। ଇଦଂ ପାୱଚନଂ ସତ୍ଥୁକିଚ୍ଚନିପ୍ଫାଦନେନ ନ ଅତୀତସତ୍ଥୁକନ୍ତି ପନ ଅତ୍ଥୋ। ସତ୍ଥୂତି କମ୍ମତ୍ଥେ ଛଟ୍ଠୀ, ସମାସପଦଂ ୱା ଏତଂ ସତ୍ଥୁଅଦସ୍ସନେନାତି। ଉକ୍କଣ୍ଠନଂ ଉକ୍କଣ୍ଠୋ, କିଚ୍ଛଜୀୱିତା। ‘‘କଠ କିଚ୍ଛଜୀୱନେ’’ତି ହି ୱଦନ୍ତି। ତମିତୋ ପତ୍ତୋତି ଉକ୍କଣ୍ଠିତୋ, ଅନଭିରତିଯା ୱା ପୀଳିତୋ ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ସୀସଂ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଉଦ୍ଧଂ କଣ୍ଠଂ କତ୍ୱା ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ଓଲୋକେନ୍ତୋ ଆହିଣ୍ଡତି, ୱିହରତି ଚାତି ଉକ୍କଣ୍ଠିତୋ ନିରୁତ୍ତିନଯେନ, ତଂ ଉକ୍କଣ୍ଠିତଂ। ସଦ୍ଦସାମତ୍ଥିଯାଧିଗତମତ୍ଥୋ ଚେସ, ୱୋହାରତୋ ପନ ଅନଭିରତିଯା ପୀଳିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ସବ୍ବତ୍ଥ। ସମସ୍ସାସେତୀତି ଅସ୍ସାସଂ ଜନେତି।

ତସ୍ମିଂ ସମଯେତି ଇମସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଗୀତିସମଯେ। କାମଂ ୱିଜ୍ଜମାନେପି ଭଗୱତି ଏୱଂ ୱତ୍ତୁମରହତି, ଇଧ ପନ ଅୱିଜ୍ଜମାନେଯେୱ ତସ୍ମିଂ ଏୱଂ ୱଦତି, ତସ୍ମା ସନ୍ଧାଯଭାସିତୱସେନ ତଦତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଆହ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜମାନଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ’’ତି। ପରିନିବ୍ବାଯନ୍ତି ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୁୱସେନ ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନଂ। ତେନାତି ତଥାସାଧନେନ। ଏୱଂୱିଧସ୍ସାତି ଏୱଂପକାରସ୍ସ, ଏୱଂସଭାୱସ୍ସାତିପି ଅତ୍ଥୋ। ନାମ-ସଦ୍ଦୋ ଗରହାଯଂ ନିପାତୋ ‘‘ଅତ୍ଥି

ନାମ ଆନନ୍ଦ ଥେରଂ ଭିକ୍ଖୂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଭଗବା ପରିନିବ୍ବୁତୋ, କା ନାମ କଥା ଅଞ୍ଞେସନ୍ତି ଗରହନ୍ତଂ ଜୋତେତି। ଅରିୟଧମ୍ମସ୍ସାତି ଅରିୟାନଂ ଧମ୍ମସ୍ସ, ଅରିୟଭୂତସ୍ସ ୱା ଧମ୍ମସ୍ସ। ଦସୱିଧସ୍ସ କାୟବଲସ୍ସ, ଞାଣବଲସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଦସବଲଧରୋ। ୱଜିରସ୍ସ ନାମ ମଣିୱିସେସସ୍ସ ସଙ୍ଘାତୋ ସମୂହୋ ଏକଗ୍ଘନୋ, ତେନ ସମାନୋ କାୟୋ ୟସ୍ସାତି ତଥା। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ୟଥା ୱଜିରସଙ୍ଘାତୋ ନାମ ନ ଅଞ୍ଞେନ ମଣିନା ୱା ପାସାଣେନ ୱା ଭେଜ୍ଜୋ, ଅପି ତୁ ସୋୟେୱ ଅଞ୍ଞଂ ମଣିଂ ୱା ପାସାଣଂ ୱା ଭିନ୍ଦତି। ତେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱଜିରସ୍ସ ନତ୍ଥି କୋଚି ଅଭେଜ୍ଜୋ ମଣି ୱା ପାସାଣୋ ୱା’’ତି, ଏୱଂ ଭଗୱାପି କେନଚି ଅଭେଜ୍ଜସରୀରୋ। ନ ହି ଭଗୱତୋ ରୂପକାୟେ କେନଚି ଅନ୍ତରାୟୋ କାତୁଂ ସକ୍କାତି। ନାମସଦ୍ଦସ୍ସ ଗରହାଜୋତକତ୍ତା ପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ଭାୱନଜୋତକୋ ‘‘ନ କେୱଲଂ ଭଗୱାୟେୱ, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞେପୀ’’ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଏୱଂଗୁଣସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଅପରିନିବ୍ବୁତସଭାୱେନ ଭୱିତୁଂ ୟୁତ୍ତୋପି ଏସ ପରିନିବ୍ବୁତୋ ଏୱାତି ପକରଣାନୁରୂପମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଆସା ପତ୍ଥନା କେନ ଜନେତବ୍ବା, ନ ଜନେତବ୍ବା ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଅହଂ ଚିରଂ ଜୀୱିଂ, ଚିରଂ ଜୀୱାମି, ଚିରଂ ଜୀୱିସ୍ସାମି, ସୁଖଂ ଜୀୱିଂ, ସୁଖଂ ଜୀୱାମି, ସୁଖଂ ଜୀୱିସ୍ସାମୀ’’ତି ମଞ୍ଞନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଜୀୱିତମଦୋ ନାମ, ତେନ ମତ୍ତୋ ପମତ୍ତୋ ତଥା। ସଂୱେଜେତୀତି ସଂୱେଗଂ ଜନେତି, ତତୋୟେୱ ଅସ୍ସ ଜନସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମେ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେତି। ସଂୱେଜନଞ୍ହି ଉସ୍ସାହହେତୁ ‘‘ସଂୱିଗ୍ଗୋ ୟୋନିସୋ ପଦହତୀ’’ତି ୱଚନତୋ।

ଦେସନାସମ୍ପତ୍ତିଂ ନିଦ୍ଦିସତି ୱକ୍ଖମାନସ୍ସ ସକଲସୁତ୍ତସ୍ସ ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତି ନିଦସ୍ସନତୋ। ସାୱକସମ୍ପତ୍ତିନ୍ତି ସୁଣନ୍ତପୁଗ୍ଗଲସମ୍ପତ୍ତିଂ ନିଦ୍ଦିସତି ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତେନ ପଞ୍ଚସୁ ଠାନେସୁ ଭଗୱତା ଏତଦଗ୍ଗେ ଠପିତେନ, ପଞ୍ଚସୁ ଚ କୋସଲ୍ଲେସୁ ଆୟସ୍ମତା ଧମ୍ମସେନାପତିନା ପସଂସିତେନ ମୟା ମହାସାୱକେନ ସୁତଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ସୟମେୱ ସୁତଂ ନ ଅନୁସ୍ସୁତଂ, ନ ଚ ପରମ୍ପରାଭତନ୍ତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପନତୋ। କାଲସମ୍ପତ୍ତିଂ ନିଦ୍ଦିସତି ଭଗୱାତିସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେ ପୟୁତ୍ତସ୍ସ ସମୟସଦ୍ଦସ୍ସ ବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦ-ପଟିମଣ୍ଡିତ-ସମୟ-ଭାୱ-ଦୀପନତୋ। ବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦପରମା ହି କାଲସମ୍ପଦା। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘କପ୍ପକସାୟକଲିୟୁଗେ , ବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦୋ ଅହୋ ମହଚ୍ଛରିୟଂ;

ହୁତୱହମଜ୍ଝେ ଜାତଂ, ସମୁଦିତମକରନ୍ଦମରୱିନ୍ଦ’’ନ୍ତି। (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୧; ସଂ। ନି। ଟୀ। ୧।୧);

ତସ୍ସାୟମତ୍ଥୋ – କପ୍ପସଙ୍ଖାତକାଲସଞ୍ଚୟସ୍ସ ଲେଖନୱସେନ ପୱତ୍ତେ କଲିୟୁଗସଙ୍ଖାତେ ସକରାଜସମ୍ମତେ ୱସ୍ସାଦିସମୂହେ ଜାତୋ ବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦଖଣସଙ୍ଖାତୋ ଦିନସମୂହୋ ଅନ୍ଧସ୍ସ ପଙ୍କତାରୋହନମିୱ କଦାଚି ପୱତ୍ତନତ୍ଥେନ, ଅଚ୍ଛରଂ ପହରିତୁଂ ୟୁତ୍ତତ୍ଥେନ ଚ ମହଚ୍ଛରିୟଂ ହୋତି। କିମିୱ ଜାତନ୍ତି ଚେ? ହୁତୱହସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପାୱକସ୍ସ ମଜ୍ଝେ ସମ୍ମା ଉଦିତମଧୁମନ୍ତଂ ଅରୱିନ୍ଦସଙ୍ଖାତଂ ୱାରିଜମିୱ ଜାତନ୍ତି। ଦେସକସମ୍ପତ୍ତିଂ ନିଦ୍ଦିସତି ଗୁଣୱିସିଟ୍ଠସତ୍ତୁତ୍ତମଗାରୱାଧିୱଚନତୋ।

ଏୱଂ ପଦଛକ୍କସ୍ସ ପଦାନୁକ୍କମେନ ନାନପ୍ପକାରତୋ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନଂ କତ୍ୱା ଇଦାନି ‘‘ଅନ୍ତରା ଚ ରାଜଗହ’’ନ୍ତିଆଦୀନଂ ପଦାନମତ୍ଥୱଣ୍ଣନଂ କରୋନ୍ତୋ ‘‘ଅନ୍ତରା ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ଅନ୍ତରା ଚ ରାଜଗହଂ ଅନ୍ତରା ଚ ନାଳନ୍ଦନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସମଭିନିୱିଟ୍ଠୋ ଅନ୍ତରା-ସଦ୍ଦୋ ଦିସ୍ସତି ସାମଞ୍ଞୱଚନୀୟତ୍ଥମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପକରଣାଦିସାମତ୍ଥିୟାଦିଗତତ୍ଥମନ୍ତରେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ପନସ୍ସ ନାନତ୍ଥଭାୱୋ ପୟୋଗତୋ ଅୱଗମୀୟତୀତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ତଦନ୍ତର’’ନ୍ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ତଦନ୍ତରନ୍ତି ତଂ କାରଣଂ। ମଞ୍ଚ ତଞ୍ଚ ମନ୍ତେନ୍ତି, କିମନ୍ତରଂ କିଂ କାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଜ୍ଜନ୍ତରିକାୟାତି ୱିଜ୍ଜୁନିଚ୍ଛରଣକ୍ଖଣେ। ଧୋୱନ୍ତୀ ଇତ୍ଥୀ ଅଦ୍ଦସାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅନ୍ତରତୋତି ହଦୟେ। କୋପାତି ଚିତ୍ତକାଲୁସ୍ସିୟକରଣତୋ ଚିତ୍ତପକୋପା ରାଗାଦୟୋ। ଅନ୍ତରା ୱୋସାନନ୍ତି ଆରଦ୍ଧନିପ୍ଫତ୍ତୀନଂ ୱେମଜ୍ଝେ ପରିୟୋସାନଂ ଆପାଦି। ଅପିଚାତି ତଥାପି, ଏୱଂ ପଭୱସମ୍ପନ୍ନେପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ମହାନିରୟାନନ୍ତି ଲୋହକୁମ୍ଭୀନିରୟେ ସନ୍ଧାୟାହ। ଅନ୍ତରିକାୟାତି ଅନ୍ତରେନ। ରାଜଗହନଗରଂ କିର ଆୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ମହାପେତଲୋକୋ। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ମହାଲୋହକୁମ୍ଭୀନିରୟାନଂ ଅନ୍ତରେନ ଅୟଂ ତପୋଦା ନଦୀ ଆଗଚ୍ଛତି, ତସ୍ମା ସା କୁଥିତା ସନ୍ଦତୀତି। ସ୍ୱାୟମିଧ ୱିୱରେ ପୱତ୍ତତି ତଦଞ୍ଞେସମସମ୍ଭୱତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ତଦନ୍ତରଂ କୋ ଜାନେୟ୍ୟ, (ଅ। ନି। ୬। ୪୪; ୧୦।୭୫) ଏତେସଂ ଅନ୍ତରା କପ୍ପା, ଗଣନାତୋ ଅସଙ୍ଖିୟା, (ବୁ। ୱଂ। ୨୮।୯) ଅନ୍ତରନ୍ତରା କଥଂ ଓପାତେତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୨। ୪୨୬; ପହା। ୱା। ୬୬; ଚୂଳୱ। ୩୭୬) ୱିୟ କାରଣୱେମଜ୍ଝେସୁ ୱତ୍ତମାନା ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦାୟେୱ ଉଦାହରିତବ୍ବା ସିୟୁଂ, ନ ପନ ଚିତ୍ତଖଣୱିୱରେସୁ ୱତ୍ତମାନା ଅନ୍ତରିକଅନ୍ତରସଦ୍ଦା । ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦସ୍ସ ହି ଅୟମତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୋତି। ଅୟଂ ପନେତ୍ଥାଧିପ୍ପାୟୋ ସିୟା – ୟେସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଅନ୍ତରିକସଦ୍ଦୋ, ଅନ୍ତରସଦ୍ଦୋ ଚ ପୱତ୍ତତି, ତେସୁ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦୋପୀତି ସମାନତ୍ଥତ୍ତା ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦତ୍ଥେ ୱତ୍ତମାନୋ ଅନ୍ତରିକସଦ୍ଦୋ, ଅନ୍ତରସଦ୍ଦୋ, ଚ ଉଦାହଟୋତି। ଅଥ ୱା ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦୋୟେୱ ‘‘ୟସ୍ସନ୍ତରତୋ’’ତି (ଉଦା। ୨୦) ଏତ୍ଥ ଗାଥାବନ୍ଧସୁଖତ୍ଥଂ ରସ୍ସଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ –

‘‘ୟସ୍ସନ୍ତରତୋ ନ ସନ୍ତି କୋପା,

ଇତିଭଓ୍ୱାଭଓ୍ୱତଞ୍ଚ ୱୀତିଓ୍ୱତ୍ତୋ;

ତଂ ୱିଗତଭଯଂ ସୁଖିଂ ଅସୋକଂ,

ଦେଓ୍ୱା ନାନୁଭଓ୍ୱନ୍ତି ଦସ୍ସନାଯା’’ତି। (ଉଦା। ୨୦); –

ହି ଅଯଂ ଉଦାନେ ଭଦ୍ଦିଯସୁତ୍ତେ ଗାଥା। ସୋଯେଓ୍ୱ ଇକ-ସଦ୍ଦେନ ସକତ୍ଥପଓ୍ୱତ୍ତେନ ପଦଂ ଓ୍ୱତ୍ୱେତ୍ୱା ‘‘ଅନ୍ତରିକାଯା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଉଦାହରଣୋଦାହରିତବ୍ବାନମେତ୍ଥ ୱିରୋଧାଭାଓ୍ୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି। କିମତ୍ଥଂ ଅତ୍ଥୱିସେସନିଯମୋ କତୋତି ଆହ ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦି। ନନୁ ଚେତ୍ଥ ଉପଯୋଗଓ୍ୱଚନମେଓ୍ୱ, ଅଥ କସ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧୀଯତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସମ୍ବନ୍ଧୀଯତ୍ଥେ ୱା କସ୍ମା ଉପଯୋଗଓ୍ୱଚନଂ କତନ୍ତି ଅନୁଯୋଗସମ୍ଭଓ୍ୱତୋ ତଂ ପରିହରିତୁଂ ‘‘ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦେନ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୀଯତ୍ଥେ ସାମିଓ୍ୱଚନପ୍ପସଙ୍ଗେ ସଦ୍ଦନ୍ତରଯୋଗେନ ଲଦ୍ଧମିଦଂ ଉପଯୋଗଓ୍ୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି, ନ କେଓ୍ୱଲଂ ସାସନେଓ୍ୱ, ଲୋକେପି ଏଓ୍ୱମେୱିଦଂ ଲବ୍ଭନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇଦିସେସୁ ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ୱିସେସଯୋଗତାଦସ୍ସନମୁଖେନ ହି ଅଯମତ୍ଥୋପି ଦସ୍ସିତୋ। ଏକେନପି ଅନ୍ତରା-ସଦ୍ଦେନ ଯୁତ୍ତତ୍ତା ଦ୍ୱେ ଉପଯୋଗଓ୍ୱଚନାନି କାତବ୍ବାନି। ଦ୍ୱୀହି ପନ ଯୋଗେ କା କଥାତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ସିଦ୍ଧନତୋ। ଅକ୍ଖରଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତି ଲିଙ୍ଗୱିଭତ୍ତିଯାଦୀହୀତି ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା, ସଦ୍ଦୱିଦୂ। ଅକ୍ଖର-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ତମ୍ମୂଲକାନି ପଦାଦୀନିପି ଗହେତବ୍ବାନି। ଯଦିପି ସଦ୍ଦତୋ ଏକମେଓ୍ୱ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ସୋ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ ଏକସ୍ସାପି ପଦସ୍ସ ଆଓ୍ୱୁତ୍ତିଯାଦିନଯେନ ଅନେକଧା ସମ୍ବଜ୍ଝନତୋତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଦୁତିଯପଦେନପୀ’’ତିଆଦିନା। କୋ ପନ ଦୋସୋ ଅଯୋଜିତେତି ଆହ ‘‘ଅଯୋଜିଯମାନେ ଉପଯୋଗଓ୍ୱଚନଂ ନ ପାପୁଣାତୀ’’ତି। ଦୁତିଯପଦଂ ନ ପାପୁଣାତୀତି ଅତ୍ଥୋ ସଦ୍ଦନ୍ତରଯୋଗଓ୍ୱସା ସଦ୍ଦେଯେଓ୍ୱ ସାମିଓ୍ୱଚନପ୍ପସଙ୍ଗେ ଉପଯୋଗୱିଭତ୍ତିଯା ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ସଦ୍ଦାଧିକାରୋ ହି ୱିଭତ୍ତିପଯୋଗୋ।

ଅଦ୍ଧାନ-ସଦ୍ଦୋ ଦୀଘପରିଯାଯୋତି ଆହ ‘‘ଦୀଘମଗ୍ଗ’’ନ୍ତି। କିତ୍ତାଓ୍ୱତା ପନ ସୋ ଦୀଘୋ ନାମ ତଦତ୍ଥଭୂତୋତି ଚୋଦନମପନେତି ‘‘ଅଦ୍ଧାନଗମନସମଯସ୍ସ ହୀ’’ତିଆଦିନା। ଅଦ୍ଧାନଗମନସମଯସ୍ସ ୱିଭଙ୍ଗେତି ଗଣଭୋଜନସିକ୍ଖାପଦାଦୀସୁ ଅଦ୍ଧାନଗମନସମଯସଦ୍ଦସ୍ସ ପଦଭାଜନୀଯଭୂତେ ୱିଭଙ୍ଗେ (ପାଚି। ୨୧୭)। ଅଡ୍ଢଯୋଜନମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗୋ, ପଗେଓ୍ୱ ତଦୁତ୍ତରି। ଅଡ୍ଢମେଓ୍ୱ ଯୋଜନସ୍ସ ଅଡ୍ଢଯୋଜନଂ, ଦ୍ୱିଗାଓ୍ୱୁତମତ୍ତଂ। ଇଧ ପନ ଚତୁଗାଓ୍ୱୁତପ୍ପମାଣଂ ଯୋଜନମେଓ୍ୱ, ତସ୍ମା ‘‘ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପଟିପନ୍ନୋ’’ତି ଓ୍ୱଦତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ମହନ୍ତସଦ୍ଦୋ ଉତ୍ତମତ୍ଥୋ, ବହ୍ୱତ୍ଥୋ ଚ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ ‘‘ମହତା’’ତିଆଦି। ଗୁଣମହତ୍ତେନାତି ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାଦିଗୁଣମହନ୍ତଭାଓ୍ୱେନ। ସଙ୍ଖ୍ୟାମହତ୍ତେନାତି ଗଣନମହନ୍ତଭାଓ୍ୱେନ। ତଦେଓ୍ୱତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି ‘‘ସୋ ହୀ’’ତିଆଦିନା। ସୋ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋତି ଇଧ ଆଗତୋ ତଦା ପରିଓ୍ୱାରଭୂତୋ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ। ମହାତି ଉତ୍ତମୋ। ୱାକ୍ୟେପି ହି ତମିଚ୍ଛନ୍ତି ପଯୋଗଓ୍ୱସା। ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାତି ନିଲ୍ଲୋଭତା ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ସାଓ୍ୱସେସୋ, ଅତ୍ଥୋ ପନ ନିରଓ୍ୱସେସୋ। ନ ହି ‘‘ଅପ୍ପଲୋଭତାତି ଅଭିହତ୍ଥୱିତୁମରହତୀ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ମଜ୍ଝିମାଗମଟୀକାକାରୋ ପନ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରୋ ଏଓ୍ୱମାହ ‘‘ଅପ୍ପସଦ୍ଦସ୍ସ ପରିତ୍ତପରିଯାଯଂ ମନସି କତ୍ୱା ‘ବ୍ଯଞ୍ଜନଂ ସାଓ୍ୱସେସଂ ୱିଯା’ତି (ମହାନି। ଅଟ୍ଠ। ୮୫) ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅପ୍ପସଦ୍ଦୋ ପନେତ୍ଥ ‘ଅଭାଓ୍ୱତ୍ଥୋ’ ତିପି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ ‘ଅପ୍ପାବାଧତଞ୍ଚସଞ୍ଜାନାମୀ’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୨୨୫) ୱିଯା’’ତି। ସଙ୍ଖ୍ୟାଯପି ମହାତି ଗଣନାଯପି ବହୁ ଅହୋସି, ‘‘ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ’’ତି ପଦାଓ୍ୱତ୍ଥିକନ୍ତଓ୍ୱଚନଓ୍ୱସେନ ସଂଓ୍ୱଣ୍ଣେତବ୍ବପଦସ୍ସ ଛେଦନମିୱ ହୋତୀତି ତଦପରାମସିତ୍ୱା ‘‘ତେନ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେନା’’ତି ପୁନ ୱାକ୍ୟାଓ୍ୱତ୍ଥିକନ୍ତଓ୍ୱଚନଓ୍ୱସେନ ସଂଓ୍ୱଣ୍ଣେତବ୍ବପଦେନ ସଦିସୀକରଣଂ। ଏସା ହି ସଂଓ୍ୱଣ୍ଣନକାନଂ ପକତି, ଯଦିଦଂ ୱିଭତ୍ତିଯାନପେକ୍ଖାଓ୍ୱସେନ ଯଥାରହଂ ସଂଓ୍ୱଣ୍ଣେତବ୍ବପଦତ୍ଥଂ ସଂଓ୍ୱଣ୍ଣେତ୍ୱା ପୁନ ତତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜମାନୱିଭତ୍ତିଓ୍ୱସେନ ପରିଓ୍ୱତ୍ତେତ୍ୱା ନିକ୍ଖିପନନ୍ତି। ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତତ୍ତା ସଙ୍ଘୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ୱିଭାଓ୍ୱେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞସଙ୍ଘାତେନ ସମଣଗଣେନା’’ତି। ଏତ୍ଥ ପନ ‘‘ଯାଯଂ ଦିଟ୍ଠି ଅରିଯା ନିଯ୍ୟାନିକା ନିଯ୍ୟାତି ତକ୍କରସ୍ସ ସମ୍ମା ଦୁକ୍ଖକ୍ଖଯାଯ, ତଥାରୂପାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ଦିଟ୍ଠିସାମଞ୍ଞଗତୋ ୱିହରତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୪, ୩୫୬; ମ। ନି। ୧।୪୯୨; ୩।୫୪; ପରି। ୨୭୪) ଏଓ୍ୱଂ ୱୁତ୍ତାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା। ‘‘ଯାନି ତାନି ସୀଲାନି ଅଖଣ୍ଡାନି ଅଚ୍ଛିଦ୍ଦାନି ଅସବଲାନି ଅକମ୍ମାସାନି ଭୁଜିସ୍ସାନି ୱିଞ୍ଞୁପ୍ପସତ୍ଥାନି ଅପରାମଟ୍ଠାନି ସମାଧିସଂଓ୍ୱତ୍ତନିକାନି, ତଥାରୂପେସୁ ସୀଲେସୁ ସୀଲସାମଞ୍ଞଗତୋ ୱିହରତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୩; ମ। ନି। ୧।୪୯୨; ୩।୫୪; ଅ। ନି। ୬। ୧୧; ପରି। ୨୭୪) ଏଓ୍ୱଂ ୱୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ସୀଲାନଂ ସାମଞ୍ଞେନ ସଙ୍ଘାତୋ ସଙ୍ଘଟିତୋ ସମେତୋତି ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞସଙ୍ଘାତୋ, ସମଣଗଣୋ, ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞସଙ୍ଘାତସଙ୍ଖାତେନା’’ ତିପି ପାଠୋ। ତଥା ସଙ୍ଖାତେନ କତିତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ହି ଦିଟ୍ଠିସୀଲାଦୀନଂ ନିଯତସଭାଓ୍ୱତ୍ତା ସୋତାପନ୍ନାପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତା, ପଗେଓ୍ୱ ସକଦାଗାମିଆଦଯୋ, ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନିଯତୋ ସମ୍ବୋଧିପରାଯଣୋ’’ତି, (ସଂ। ନି। ୨।୪୧; ୫।୧୯୮, ୧୦୦୪) ‘‘ଅଟ୍ଠାନମେତଂ ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ଅନଓ୍ୱକାସୋ, ଯଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସଞ୍ଚିଚ୍ଚପାଣଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେଯ୍ୟ, ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତି ଚ ଆଦି। ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ହି ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଦୂରେ ଠିତାପି ଅତ୍ତନୋ ଗୁଣସାମଗ୍ଗିଯା ସଂହତତାଯେଓ୍ୱ, ‘‘ତଥାରୂପାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ଦିଟ୍ଠିସାମଞ୍ଞଗତୋ ୱିହରତି, (ମ। ନି। ୧।୪୯୨) ତଥାରୂପେସୁ ସୀଲେସୁ

ସୀଲସାମଞ୍ଞଗତୋ ୱିହରତୀ''ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୪୯୨) ୱଚନତୋ ପନ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନମ୍ପି ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତଭାୱୋ ଲବ୍ଭତିଯେୱ। ସଦ୍ଧିଂ-ସଦ୍ଦୋ ଏକତୋତି ଅତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ପଞ୍ଚ...ପେ... ମତ୍ତାନୀତି ପଞ୍ଚ-ସଦ୍ଦେନ ମତ୍ତସଦ୍ଦଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ବାହିରତ୍ଥସମାସୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏତେସନ୍ତି ଭିକ୍ଖୁସତାନଂ। ପୁନ ପଞ୍ଚ ମତ୍ତା ପମାଣାତି ଦ୍ୱନ୍ଦସମାସୋ, ନିକାରଲୋପୋ ଚେତ୍ଥ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗତ୍ତା।

ସୁପ୍ପିଯୋତି ତସ୍ସ ନାମମେୱ, ନ ଗୁଣାଦି। ନ କେୱଲଂ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେନ ସଦ୍ଧିଂ ଭଗୱାୟେୱ, ଅଥ ଖୋ ସୁପ୍ପିଯୋପି ପରିବ୍ବାଜକୋ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତେନ ମାଣୱେନ ସଦ୍ଧିନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି, ତଞ୍ଚ ଖୋ ମଗ୍ଗପଟିପନ୍ନସଭାଗତାଯ ଏୱ, ନ ସୀଲାଚାରାଦିସଭାଗତାଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପି-କାରୋ''ତିଆଦି। ସୁଖୁଚ୍ଚାରଣୱସେନ ପୁବ୍ବାପରପଦାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧମତ୍ତକରଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ''ପଦସନ୍ଧିକରୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ସରବ୍ୟଞ୍ଜନାଦିସନ୍ଧିଭାୱଂ, ତେନାହ ''ବ୍ୟଞ୍ଜନସିଲିଟ୍ଠତାୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ''ତି, ଏତେନ ପଦପୂରଣମତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଅପିଚ ଅୱଧାରଣତ୍ଥୋପି ଖୋ-ସଦ୍ଦୋ ଯୁତ୍ତୋ ''ଅସ୍ସୋସି ଖୋ ୱେରଞ୍ଜୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ''ତିଆଦୀସୁ (ପାରା॰ ୧) ୱିଯ, ତେନ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପଟିପନ୍ନୋ ଅହୋସିୟେୱ, ନାସ୍ସ ମଗ୍ଗପଟିପତ୍ତିଯା କୋଚି ଅନ୍ତରାଯୋ ଅହୋସୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦୀପିତୋ ହୋତି। ସଞ୍ଜଯସ୍ସାତି ରାଜଗହୱାସିନୋ ସଞ୍ଜଯନାମସ୍ସ ପରିବ୍ବାଜକସ୍ସ, ଯସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ପଠମଂ ଉପତିସ୍ସକୋଲିତାପି ପବ୍ବଜିଂସୁ ଛନ୍ନପରିବ୍ବାଜକୋୱ , ନ ଅଚେଲକପରିବ୍ବାଜକୋ। ''ଯଦା, ତଦା''ତି ଚ ଏତେନ ସମକାଲମେୱ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପଟିପନ୍ନତଂ ଦସ୍ସେତି। ଅତୀତକାଲତ୍ଥୋ ପାଠଇଯଂ ହୋତିସଦ୍ଦୋ ଯୋଗୱିଭାଗେନ, ତଂକାଲାପେକ୍ଖାଯ ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଦା ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନ୍ତେତି ସମୀପେ। ୱସତୀତି ୱତ୍ତପଟିୱତ୍ତାଦିକରଣୱସେନ ସବ୍ବିରିଯାପଥସାଧାରଣୱଚନଂ, ଅୱଚରତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତେନେୱାହ ''ସମୀପଚାରୋ ସନ୍ତିକାୱଚରୋ ସିସ୍ସୋ''ତି। ଚୋଦିତା ଦେୱଦୂତେହୀତି ଦହରକୁମାରୋ ଜରାଜିଣ୍ଣସତ୍ତୋ ଗିଲାନୋ କମ୍ମକାରଣା, କମ୍ମକାରଣିକା ୱା ମତସତ୍ତୋତି ଇମେହି ପଞ୍ଚହି ଦେୱଦୂତେହି ଚୋଦିତା ୱେଦିତା ସଂୱେଗଂ ଉପ୍ପାଦିତା ସମାନାପି। ତେ ହି ଦେୱା ୱିଯ ଦୂତା, ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱାନଂ ୱା ଦୂତାତି ଦେୱଦୂତା। ହୀନକାଯୂପଗାତି ଅପାଯକାଯମୁପଗତା। ନରସଙ୍ଖାତା ତେ ମାଣୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସାମଞ୍ଞୱସେନ ଚେତ୍ଥ ସତ୍ତୋ ''ମାଣୱୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ, ଇତରେ ପନ ୱିସେସୱସେନ। ପକରଣାଧିଗତୋ ହେସ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୋତି। କତକମ୍ମେହୀତି କତଚୋରକମ୍ମେହି। ତରୁଣୋତି ସୋଳସୱସ୍ସତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପତ୍ତୱୀସତିୱସ୍ସୋ, ଉଦାନଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ହି ''ସତ୍ତା ଜାତଦିୱସତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ପଞ୍ଚଦସୱସ୍ସକା, ତାୱ 'କୁମାରକା, ବାଲା'ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତତୋ ପରଂ ୱୀସତିୱସ୍ସାନି 'ଯୁୱାନୋ'''ତି (ଉଦା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୪୪) ୱୁତ୍ତଂ। ତରୁଣୋ, ମାଣୱୋ, ଯୁୱାତି ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ, ଲୋକିଯା ପନ ''ଦ୍ୱାଦସୱସ୍ସତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଜରମପ୍ପତ୍ତୋ, ତାୱ ତରୁଣୋ''ତିପି ୱଦନ୍ତି।

ତେସୁ ୱା ଦ୍ୱୀସୁ ଜନେସୂତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ। ଯୋ ୱା ''ଏକଂ ସମଯ''ନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ଅଧିଗତୋ କାଲୋ, ତସ୍ସ ପଟିନିଦ୍ଦେସୋ ତତ୍ରାତି ଯଞ୍ହି ସମଯଂ ଭଗୱା ଅନ୍ତରା ରାଜଗହଞ୍ଚ ନାଳନ୍ଦଞ୍ଚ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପଟିପନ୍ନୋ, ତସ୍ମିଂୟେୱ ସମଯେ ସୁପ୍ପିଯୋପି ତଂ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗଂ ପଟିପନ୍ନୋ ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସତି, ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତୋ ଚ ୱଣ୍ଣଂ ଭାସତୀତି। ନିପାତମତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ମତ୍ତସଦ୍ଦେନ ୱିସେସତ୍ଥାଭାୱତୋ ପଦପୂରଣତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ମଧୁପିଣ୍ଡିକପରିଯାଯୋତି ମଧୁପିଣ୍ଡିକଦେସନା ନାମ ଇତି ନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ଧାରେହି, ରାଜଞ୍ଞାତି ପାଯାସିରାଜଞ୍ଞନାମକଂ ରାଜାନମାଲପତି। ପରିଯାଯତି ପରିୱତ୍ତତୀତି ପରିଯାଯୋ, ୱାରୋ। ପରିଯାୟେତି ଦେସେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ପଟିପାଦେତୀତି ପରିଯାଯୋ, ଦେସନା। ପରିଯାଯତି ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ପଟିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ପରିଯାଯୋ, କାରଣଂ। ଅନେକସଦ୍ଦେନେୱ ଅନେକୱିଧେନାତି ଅତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି ଅଧିପ୍ପାଯମତ୍ତେନାତି ଆହ ''ଅନେକୱିଧେନା''ତି। କାରଣଞ୍ଚେତ୍ଥ କାରଣପତିରୂପକମେୱ, ନ ଏକଂସକାରଣଂ ଅୱଣ୍ଣକାରଣସ୍ସ ଅଭୂତତ୍ତା, ତସ୍ମା କାରଣେନାତି କାରଣପତିରୂପକେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ''ଅକାରଣମେୱ 'କାରଣ'ନ୍ତି ୱତ୍ୱା''ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।୧)। ଜାତିୱସେନିଦଂ ବହ୍ୱତ୍ଥେ ଏକୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି ''ବହୂହୀ''ତିଆଦିନା।

''ଅୱଣ୍ଣୱିରହିତସ୍ସଅସମାନୱଣ୍ଣସମନ୍ନାଗତସ୍ସପୀ''ତି ୱକ୍ଖମାନକାରଣସ୍ସ ଅକାରଣଭାୱହେତୁଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଦୋସୱିରହିତସ୍ସପି ଅସଦିସଗୁଣସମନ୍ନାଗତସ୍ସାପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅୱଣ୍ଣଂ ଦୋସଂ ନିନ୍ଦନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ''ଯଂ ଲୋକେ''ତିଆଦିନା ଅରସରୂପନିବ୍ଭୋଗଅକିରିଯୱାଦୌଚ୍ଛେଦୱାଦଜେଗୁଚ୍ଛୀୱେନଯିକତପସ୍ସୀଅପଗବ୍ଭଭାୱାନଂ କାରଣପତିରୂପକଂ ଦସ୍ସେତି। ତସ୍ମାତି ହି ଏତଂ ''ଅରସରୂପୋ...ପେ... ଅପଗବ୍ଭୋ''ତି ଇମେହି ପଦେହି ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଲୋକସମ୍ମତୋ ଅଭିୱାଦନପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଅଞ୍ଜଲୀକମ୍ମସାମୀଚିକମ୍ମଆସନାଭିନିମନ୍ତନସଙ୍ଖାତୋ ସାମଗ୍ଗୀରସୋ ସମଣସ୍ସ ଗୋତମସ୍ସ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ସୋ ସାମଗ୍ଗୀରସସଙ୍ଖାତେନ ରସେନ ଅସମ୍ପନ୍ନସଭାୱୋ, ତେନ ସାମଗ୍ଗୀରସସଙ୍ଖାତେନ ପରିଭୋଗେନ ଅସମନ୍ନାଗତୋ। ତସ୍ସ ଅକତ୍ତବ୍ବତାୱାଦୋ, ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜିତବ୍ବତାୱାଦୋ ଚ, ତଂ ସବ୍ବଂ ଗୂଥଂ ୱିଯ ମଣ୍ଡନଜାତିଯୋ ପୁରିସୋ ଜେଗୁଚ୍ଛୀ। ତସ୍ସ ୱିନାସକୋ ସୋୱ ତଦକରଣତୋ ୱିନେତବ୍ବୋ। ତଦକରଣେନ ୱଯୋୱୁଡ୍ଢେ ତାପେତି ତଦାଚାରୱିରହିତତାଯ ୱା କପଣପୁରିସୋ। ତଦକରଣେନ ଦେୱଲୋକଗବ୍ଭତୋ ଅପଗତୋ, ତଦକରଣତୋ ୱା ସୋ ହୀନଗବ୍ଭୋ ଚାତି ଏୱଂ ତଦେୱ ଅଭିୱାଦନାଦିଅକରଣଂ ଅରସରୂପତାଦୀନଂ କାରଣପତିରୂପକଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ''ନତ୍ଥି...ପେ... ୱିସେସୋ''ତି ଏତସ୍ସ ପନ ''ସୁନ୍ଦରିକାଯ ନାମ ପରିବ୍ବାଜିକାଯ ମରଣାନୱବୋଧୋ, ସଂସାରସ୍ସ ଆଦିକୋଟିଯା ଅପଞ୍ଞାଯନପଟିଞ୍ଞା, ଠପନୀଯପୁଚ୍ଛାଯ

ଅବ୍ଯାକତଓହୁବ୍ଯାକରଣ’’ନ୍ତି ଏୱମାଦୀନି କାରଣପତିରୂପକାନି ନିଦ୍ଧାରିତଙ୍କାନି, ତଥା ‘‘ତକ୍କପରିୟାହତଂ ସମଣୋ…ପେ… ସଯମ୍ପଟିଭାନ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ‘‘ଅନାଚରିୟକେନ ସାମଂ ପଟିୱେଧେନ ତହଂ ତହଂ ତଥା ତଥା ଧମ୍ମଦେସନା, କତ୍ଥଚି ପରେସଂ ପଟିପୁଚ୍ଛାକଥନଂ, ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନାଦୀହି ଆରୋଚିତନଯେନେୱ ବ୍ଯାକରଣ’’ନ୍ତି ଏୱମାଦୀନି, ‘‘ସମଣୋ…ପେ… ନ ଅଗ୍ଗପୁଗ୍ଗଲୋ’’ତି ଏତେସଂ ପନ ‘‘ସଦ୍ଧମ୍ମାନଂ କମେନେୱ ଅନୱବୋଧୋ, ଲୋକନ୍ତସ୍ସ ଅଜାନନଂ, ଅତ୍ତନା ଇଚ୍ଛିତତପଚାରାଭାୱୋ’’ତି ଏୱମାଦୀନି। ଝାନୱିମୋକ୍ଖାଦି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋ। ଅରିଯଂ ୱିସୁଦ୍ଧଂ, ଉତ୍ତମଂ ୱା ଞାଣସଙ୍ଖାତଂ ଦସ୍ସନଂ, ଅଲଂ କିଲେସୱିଦ୍ଧଂସନସମତ୍ଥଂ ଅରିଯଞାଣଦସ୍ସନଂ ଏତ୍ଥ, ଏତସ୍ସାତି ୱା ଅଲମରିଯଞାଣଦସ୍ସନୋ। ସ୍ୱେୱ ୱିସେସୋ ତଥା। ଅରିଯଞାଣଦସ୍ସନମେୱ ୱା ୱିସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅଲଂ ପରିଯତ୍ତଂ ଯସ୍ସ, ଯସ୍ମିନ୍ତି ୱା ଅଲମରିଯଞାଣଦସ୍ସନୱିସେସୋ, ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋୱ। ତକ୍କପରିୟାହତନ୍ତି କପ୍ପନାମତ୍ତେନ ସମନ୍ତତୋ ଆହରିତଂ, ୱିତକ୍କେନ ୱା ପରିଘଟିତଂ। ୱୀମଂସାନୁଚରିତନ୍ତି ୱୀମଂସନାଯ ପୁନପ୍ପୁନଂ ପରିମଜ୍ଜିତଂ। ସଯମ୍ପଟିଭାନନ୍ତି ସଯମେୱ ଅତ୍ତନୋ ୱିଭୂତଂ, ତାଦିସଂ ଧମ୍ମନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅକାରଣନ୍ତି ଅଯୁତ୍ତଂ ଅନୁପପତ୍ତିଂ। କାରଣପଦେ ଚେତଂ ୱିସେସନଂ। ନ ହି ଅରସରୂପତାଦଯୋ ଦୋସା ଭଗୱତି ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ଧମ୍ମସଙ୍ଘେସୁ ଚ ଦୁରକ୍ଖାତଦୁପ୍ପଟିପନ୍ନାଦଯୋ ଅକାରଣନ୍ତି ୱା ଯୁତ୍ତିକାରଣରହିତଂ ଅତ୍ତନା ପଟିଞ୍ଞାମତ୍ତଂ। ପକତିକମ୍ମପଦଞ୍ଚେତଂ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥେ କାରଣଂ ୱତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ କାରଣଂ ଇୱାତି ଇୱ-ସଦ୍ଦତ୍ଥୋ ରୂପକନଯେନ ଯୋଜେତବ୍ବୋ ପତିରୂପକକାରଣସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତଥା ତଥାତି ଜାତିୱୁଡ୍ଢାନମନଭିୱାଦନାଦିନା ତେନ ତେନ ଆକାରେନ। ୱଣ୍ଣସଦ୍ଦସ୍ସ ଗୁଣପସଂସାସୁ ପୱତ୍ତନତୋ ଯଥାକ୍କମଂ ‘‘ଅୱଣ୍ଣଂ ଦୋସଂ ନିନ୍ଦ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଦୁରକ୍ଖାତୋତି ଦୁଟ୍ଠୁମାକ୍ଖାତୋ, ତଥା ଦୁପ୍ପଟିୱେଦିତୋ। ୱଟ୍ଟତୋ ନିଯ୍ୟାତୀତି ନିଯ୍ୟାନଂ, ତଦେୱ ନିଯ୍ୟାନିକୋ, ତତୋ ୱା ନିଯ୍ୟାନଂ ନିସ୍ସରଣଂ, ତତ୍ଥ ନିଯୁତ୍ତୋତି ନିଯ୍ୟାନିକୋ। ୱଟ୍ଟତୋ ୱା ନିଯ୍ୟାତୀତି ନିଯ୍ୟାନିକୋ ଯ-କାରସ୍ସ କ-କାରଂ, ଇ-କାରସ୍ସ ଚ ରସ୍ସଂ କତ୍ୱା। ‘‘ଅନୀଯ-ସଦ୍ଦୋ ହି ବହୁଲା କତ୍ତୁଅଭିଧାଯକୋ’’ତି ସଦ୍ଦୱିଦୂ ୱଦନ୍ତି, ନ ନିଯ୍ୟାନିକୋ ତଥା। ସଂସାରଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନୁପସମସଂୱତ୍ତନିକୋ ୱୁତ୍ତନଯେନ। ପଚ୍ଚନୀକପଟିପଦନ୍ତି ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ୱିରୁଦ୍ଧପଟିପଦଂ। ଅନନୁଲୋମପଟିପଦନ୍ତି ସପ୍ପୁରିସାନଂ ଅନନୁଲୋମପଟିପଦଂ। ଅଧମ୍ମାନୁଲୋମପଟିପଦନ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମସ୍ସ ଅନନୁଲୋମପଟିପଦଂ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ‘‘ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସତି, ୱଣ୍ଣଂ ଭାସତୀ’’ତି ଚ ୱତ୍ତମାନକାଲନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ନନୁ ସଙ୍ଗୀତିକାଲତୋ ସୋ ଅୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣାନଂ ଭାସନକାଲୋ ଅତୀତୋତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ‘‘ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପଟିପନ୍ନୋ ହୋତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ହୋତି-ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ଅତୀତକାଲତ୍ଥତ୍ତା ପନ ଭାସତି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଯସ୍ମିଂ କାଲେ ତେହି ଅୱଣ୍ଣୋ ୱଣ୍ଣୋ ଚ ଭାସୀଯତି, ତମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ‘‘ତତ୍ରା’’ତି ପଦସ୍ସ କାଲପଟିନିଦ୍ଦେସୱିକପ୍ପନଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଅୱୁତ୍ତମ୍ପି ସୁପପନ୍ନଂ ହୋତି।

‘‘ସୁପ୍ପିଯସ୍ସ ପନ…ପେ… ଭାସତୀ’’ତି ପାଠଇୟା ସମ୍ବନ୍ଧଦସ୍ସନଂ ‘‘ଅନ୍ତେୱାସୀ ପନସ୍ସା’’ତିଆଦିୱଚନଂ। ଅପରାମସିତଙ୍ଗ ଅରିଯୂପୱାଦକମ୍ମଂ, ତଥା ଅନକ୍କମିତଙ୍ଗଂ।ସ୍ୱାଯନ୍ତି ସୋ ଆଚରିଯୋ। ଅସିଧାରନ୍ତି ଅସିନା ତିଖିଣଭାଗଂ। କକଚଦନ୍ତ ପନ୍ତିଯନ୍ତି ଖନ୍ଧକକଚସ୍ସ ଦନ୍ତସଙ୍ଖାତାଯ ୱିସମପନ୍ତିଯା। ହତ୍ଥେନ ୱା ପାଦେନ ୱା ଯେନ କେନଚି ୱା ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗେନ ପହରିତ୍ୱା କୀଳଅମାନୋ ୱିଯ। ଅକ୍ଖିକଣ୍ଣକୋସସଙ୍ଖାତଟ୍ଠାନୱସେନ ତୀହି ପକାରେହି ଭିନ୍ନୋ ମଦୋ ଯସ୍ସାତି ପଭିନ୍ନମଦୋ, ତଂ। ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସମାନୋତି ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସନହେତୁ। ହେତୁଅତ୍ଥୋ ହି ଅଯଂ ମାନ-ସଦ୍ଦୋ। ନ ଅଯୋ ୱୁଡ୍ଢି ଅନଯୋ। ସୋଯେୱ ବ୍ଯସନଂ, ଅତିରେକବ୍ଯସନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ତଂ ପାପୁଣିସ୍ସତି ଏକନ୍ତମହାସାୱଜ୍ଜତ୍ତା ରତନତ୍ତଯୋପୱାଦସ୍ସ। ତେନେୱାହ –

‘‘ଯୋ ନିନ୍ଦିଯଂ ପସଂସତି,

ତଂ ୱା ନିନ୍ଦତି ଯୋ ପସଂସିଯୋ;

ୱିଚିନାତି ମୁଖେନ ସୋ କଲିଂ,

କଲିନା ତେନ ସୁଖଂ ନ ୱିନ୍ଦତୀ’’ତି। (ସୁ। ନି। ୬୬୩; ସଂ ନି। ୧।୧୮୦-୧୮୧; ନେତ୍ତି। ୯୨);

‘‘ଅମ୍ହାକଂଆଚରିଯୋ’’ତିଆଦିନା ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତସ୍ସ ସଂୱେଗୁପ୍ପତ୍ତିଂ, ଅତ୍ତନୋ ଆଚରିଯେ ଚ କାରୁଞ୍ଞପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା କିଞ୍ଚାପି ଅନ୍ତେୱାସିନା ଆଚରିଯସ୍ସ ଅନୁକୂଲେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଅଯଂ ପନ ପଣ୍ଡିତଜାତିକତ୍ତା ନ ଇଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ତମନୁୱତ୍ତତୀତି ଇଦାନିସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଆଚରିଯେ ଖୋ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ହଲାହଲନ୍ତି ତଙ୍ଖଣଞ୍ଞେୱ ମାରଣକଂ ୱିସଂ। ହନତୀତି ହି ହଲୋ ନ-କାରସ୍ସ ଲ-କାରଂ କତ୍ୱା, ହଲାନମ୍ପି ୱିସେସୋ ହଲୋ ହଲାହଲୋ ମଜ୍ଝେଦୀଘୱସେନ, ଏତେନ ଚ ଅଞ୍ଞେ ଅଟ୍ଠୱିଧେ ୱିସେ ନିୱତ୍ତେତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

‘‘ପୁମେ ପଣ୍ଡେ ଚ କାକୋଲ, କାଳଅକୂଟହଲାହଲା;

ସରୋଦ୍ଧିକୋସୁଙ୍କିକେ ଯୋ, ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ତୋ ପଦୀପନୋ;

ଦାରଦୋ ୱଛନାଭୋ ଚ, ୱିସଭେଦା ଇମେ ନୱା’’ତି।

ଖରୋଦକନ୍ତି ଚଣ୍ଡସୋତୋଦକଂ। ‘‘ଖାରୋଦକ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ଅତିଲୋଣତାୟ ତିତ୍ତୋଦକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନରକପପାତନ୍ତି ଚୋରପପାତଂ। ମାଣୱକାତି ଅୱାନମେୱ ଓୱଦିତୁଂ ଆଲପତି ‘‘ସମଯୋପି ଖୋ ତେ ଭଦ୍ଦାଲି ଅପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧୋଅହୋସୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୨।୧୩୫) ୱିଯ। ‘‘କମ୍ମସ୍ସକା’’ତି କମ୍ମମେୱ ଅତ୍ତସନ୍ତକଭାୱଂ ୱତ୍ୱା ତଦେୱ ୱିୱରତି ‘‘ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମାନୁରୂପମେୱ ଗତିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା। ଯୋନିସୋତି ଉପାଯେନ ଞାଯେନ। ଉମ୍ମୁଜ୍ଜିତ୍ୱାତି ଆଚରିଯୋ ୱିଯ ଅଯୋନିସୋ ଅରିଯୂପୱାଦେ ଅନିମ୍ମୁଜନ୍ତୋ ଯୋନିସୋ ଅରିଯୂପୱାଦତୋ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜିତ୍ୱା, ଉଦ୍ଧଂ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ମଦ୍ଦମାନୋତି ମଦ୍ଦନ୍ତୋ ଭିନ୍ଦନ୍ତୋ। ଏକଂସକାରଣମେୱ ଇଧ କାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁକାମେନ ‘‘ସମ୍ମା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଯଥା ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ତସ୍ସ ସମାରଦ୍ଧଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି, ନ୍ତି ଚ ନିପାତମତ୍ତଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ଅଞ୍ଞୋ ପଣ୍ଡିତସଭାୱୋ ଜାତି ଆଚାରୱସେନ କୁଲପୁତ୍ତୋ ଅନେକପରିଯାଯେନ ତିଣ୍ଣଂ ରତନାନଂ ୱଣ୍ଣଂ ଭାସିତୁମାରଭତି, ତଥା ଅଯମ୍ପି ଆରଦ୍ଧୋ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଅପି ନାମାଯମାଚରିଯୋ ଏତ୍ତକେନାପି ରତନତ୍ତଯାୱଣ୍ଣଭାସତୋ ଓରମେଯ୍ୟାତି।

ସପ୍ପରାଜୱଣ୍ଣନ୍ତି ଅହିରାଜୱଣ୍ଣଂ। ୱଣ୍ଣପୋକ୍ଖରତାଯାତି ୱଣ୍ଣସୁନ୍ଦରତାୟ, ୱଣ୍ଣସରୀରେନ ୱା। ୱାରିଜଂ କମଲଂ ନ ପହରାମି ନ ଭଞ୍ଜାମି, ଆରା ଦୂରତୋୱ ଉପସିଙ୍ଘାମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥାତି ଏୱଂ ସନ୍ତେପି। ଗନ୍ଧତ୍ଥେନୋତି ଗନ୍ଧଚୋରୋ। ସଞ୍ଝୂଢହାତି ଗଛିତା ବନ୍ଧିତା। ଗହପତୀତି ଉପାଲିଗହପତିଂ ନାଟପୁତ୍ତସ୍ସ ଆଲପନଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ୱଣ୍ଣିତବ୍ବୋ ‘‘ଅଯମୀଦିସୋ’’ତି ପକାସେତବ୍ବୋତି ୱଣ୍ଣୋ, ସଣ୍ଠାନଂ। ୱଣ୍ଣୀଯତି ଅସଙ୍କରତୋ ୱୱତ୍ଥାପୀଯତୀତି ୱଣ୍ଣୋ, ଜାତି। ୱଣ୍ଣେତି ୱିକାରମାପଜ୍ଜମାନଂ ହଦଯଙ୍ଗତଭାୱଂ ପକାସେତୀତି ୱଣ୍ଣୋ, ରୂପାଯତନଂ। ୱଣ୍ଣୀଯତି ଫଲମେତେନ ଯଥାସଭାୱତୋ ୱିଭାୱୀଯତୀତି ୱଣ୍ଣୋ, କାରଣଂ। ୱଣ୍ଣୀଯତି ଅପ୍ପମହନ୍ତାଦିୱସେନ ପମୀଯତୀତି ୱଣ୍ଣୋ, ପମାଣଂ। ୱଣ୍ଣୀଯତି ପସଂସୀଯତୀତି ୱଣ୍ଣୋ, ଗୁଣୋ। ୱଣ୍ଣନଂ ଗୁଣସଂକିତ୍ତନଂ ୱଣ୍ଣୋ, ପସଂସା। ଏୱଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱଣ୍ଣସଦ୍ଦସ୍ସ ପୱତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଜାତରୂପପୁଛଇନକ୍ଖରାଦଯୋ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ‘‘ଇଧ ଗୁଣୋପି ପସଂସାପୀ’’ତି ୱୁତ୍ତମେୱ ସମତ୍ଥେତି ‘‘ଅଯଂ କିରା’’ତିଆଦିନା। କିରାତି ଚେତ୍ଥ ଅନୁସ୍ସୱନତ୍ଥେ, ପଦପୂରଣମତ୍ତେ ୱା। ଗୁଣୂପସଞ୍ହିତନ୍ତି ଗୁଣୋପସଞ୍ଝୁତଂ। ‘‘ଗୁଣୂପସଞ୍ହିତଂ ପସଂସ’’ନ୍ତି ପନ ୱଦନ୍ତୋ ପସଂସାୟ ଏୱ ଗୁଣଭାସନଂ ସିଦ୍ଧଂ ତସ୍ସା ତଦୱିନାଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ଇଦମତ୍ଥଦ୍ୱଯଂ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଦସ୍ସେତି।

କଥଂ ଭାସତୀତି ଆହ ‘‘ତଥା’’ତିଆଦି। ଏକୋ ଚ ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଚାତି ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ। କେନଟ୍ଠେନ ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ? ଅସଦିସଟ୍ଠେନ, ଗୁଣୱିସିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ, ଅସମସମଟ୍ଠେନ ଚ। ସୋ ହି ପଠମାଭିନୀହାରକାଲେ ଦସନ୍ନଂ ପାରମୀନଂ ପଟିପାଟିଯା ଆୱଜ୍ଜନଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ବୋଧିସମ୍ଭାରସମ୍ଭରଣଗୁଣେହି ଚେୱ ବୁଦ୍ଧଗୁଣେହି ଚ ସେସମହାଜନେନ ଅସଦିସୋ। ଯେ ଚସ୍ସ ଗୁଣା, ତେପି ଅଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଗୁଣେହି ୱିସିଟ୍ଠା, ପୁରିମକା ଚ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା ସବ୍ବସତ୍ତେହି ଅସମା, ତେହି ପନ ଅଯମେୱେକୋ ରୂପକାଯନାମକାଯେହି ସମୋ।ଲୋକେତି ସତ୍ତଲୋକେ। ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ପନ ଇଦଂ ଉଭଯମ୍ପି ୱିପ୍ପକତୱଚନମେୱ ଉପ୍ପାଦକିରିଯାୟ ୱତ୍ତମାନକାଲିକତ୍ତା। ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ବହୁଜନହିତାୟ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ଅଞ୍ଞେନ କାରଣେନାତି ଏୱଂ ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଲକ୍ଖଣେ ହେସ ମାନ-ସଦ୍ଦୋ, ଏୱରୂପଞ୍ଚେତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣଂ ନ ସକ୍କା ଅଞ୍ଞେନ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣେନ ପଟିବାହିତୁଂ। ଅପିଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ, ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ, ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଭେଦୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏସ ହି ଦୀପଙ୍କରପାଦମୂଲତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଯାୱ ଅନାଗାମିଫଲଂ, ତାୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ, ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମ। ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ହି ସାୱକାନଂ ୱିଯ ନ ପଟିପାଟିଯା ଇଦ୍ଧିୱିଧଞାଣାଦୀନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ସହେୱ ପନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସକଲୋପି ସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣରାସି ଆଗତୋୱ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ନିବ୍ବତ୍ତସବ୍ବକିଚ୍ଚତ୍ତା ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମ, ତଦନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା ତଦଞ୍ଞକ୍ଖଣେ ଯଥାରହଂ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି’’ ଚ୍ଚେୱ ୱୁଚ୍ଚତି। ଇମସ୍ମିମ୍ପି ସୁତ୍ତେ ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣଂଯେୱ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତୀତକାଲିକସ୍ସାପି ୱତ୍ତମାନପଯୋଗସ୍ସ କତ୍ଥଚି ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଉପ୍ପନ୍ନୋ ହୋତୀତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସତି ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ’’ତି ଚେତ୍ଥ ମାନ-ସଦ୍ଦୋ ସାମତ୍ଥିଯତ୍ଥୋ। ଯାୱତା ସାମତ୍ଥିଯେନ ମହାବୋଧିସତ୍ତାନଂ ଚରିମଭୱେ ଉପ୍ପତ୍ତି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା, ତାୱତା ସାମତ୍ଥିଯେନ ବୋଧିସମ୍ଭାରଭୂତେନ ପରିପୁଣ୍ଣେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥାସାମତ୍ଥିଯଯୋଗେନ ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମାତି। ସବ୍ବସତ୍ତେହି ଅସମୋ, ଅସମେହି ପୁରିମବୁଦ୍ଧେହେୱ ସମୋ ମଜ୍ଝେ ଭିନ୍ନସୁୱଣ୍ଣ ନିକ୍ଖଂ ୱିଯ ନିକ୍କିସିଟ୍ଠୋ, ‘‘ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ’’ତି ଚେତସ୍ସ ୱିସେସନଂ। ଆଲଯସଙ୍ଖାତଂ ତଣ୍ହଂ ସମୁଗ୍ଘାତେତି ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତୀତି ଆଲଯସମୁଗ୍ଘାତୋ। ୱଟ୍ଟଂ ଉପଚ୍ଛିନ୍ଦତୀତି ୱଟ୍ଟୁପଚ୍ଛେଦୋ।

ପହୋନ୍ତେନାତି ସକ୍କୋନ୍ତେନ। ‘‘ପଞ୍ଚନିକାଯେ’’ତି ୱତ୍ୱାପି ଅନେକାୱଯୱତ୍ତା ତେସଂ ନ ଏତ୍ତକେନ ସବ୍ବଥା ପରିଯାଦାନନ୍ତି ‘‘ନୱଙ୍ଗଂ ସତ୍ଥୁସାସନଂଚତୁରାସୀତିଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତିତ୍ଥେନାତି ଅନୋତରଣଟ୍ଠାନେନ। ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ଅପରିମାଣୱଣ୍ଣତ୍ତା ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ,

ନିରୱସେସାନଞ୍ଚ ତେସଂ ଇଧ ପକାସନେନ ପାଠଇସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଏୱ ସମ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ଚିତ୍ତସମ୍ପହଂସନକମ୍ମଟ୍ଠାନସମ୍ପଜ୍ଜନୱସେନ ଚ ସଫଲତ୍ତା। ଥାମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ ସବ୍ବଥାମେନ ପକାସିତତ୍ତା। କିଂ ପନ ସୋ ତଥା ଓଗାହେତ୍ୱା ଭାସତୀତି ଆହ। ''ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତୋ ପନା''ତିଆଦି। ଅନୁକ୍କମେନ ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱା ସୱନଂ ଅନୁସ୍ସୱୋ, ପରମ୍ପରସୱନଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଆକାରପରିୱିତକ୍କଦିଟ୍ଠିନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଯୋ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତତ୍ଥ ''ସୁନ୍ଦରମିଦଂ କାରଣ''ନ୍ତି ଏୱଂ ସଯମେୱ କାରଣପରିୱିତକ୍କନଂ ଆକାରପରିୱିତକ୍କୋ। ଅତ୍ତନୋ ଦିଟ୍ଠିଯା ନିଜ୍ଝାଯିତ୍ୱା ଖମନଂ ରୁଚ୍ଚନଂ ଦିଟ୍ଠିନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତୀତି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ, ତେହିଯେୱ ସମ୍ବନ୍ଧିତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ହେତ୍ଥ ୱିସେସନିୱତ୍ତିଅତ୍ଥୋ, ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ କାରଣଂ ନିୱତ୍ତେତି। ଅତ୍ତନୋ ଥାମେନାତି ଅତ୍ତନୋ ଞାଣବଲେନେୱ, ନ ପନ ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ ଗୁଣାନୁରୂପନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟାପରିମେଯ୍ୟପ୍ପଭେଦା ହି ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ ଗୁଣା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ବୁଦ୍ଧୋପି ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଣେଯ୍ୟ ୱଣ୍ଣଂ,

କପ୍ପମ୍ପି ଚେ ଅଞ୍ଞମଭାସମାନୋ;

ଖୀଯେଥ କପ୍ପୋ ଚିରଦୀଘମନ୍ତରେ,

ୱଣ୍ଣୋ ନ ଖୀଯେଥ ତଥାଗତସ୍ସା''ତି। (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୦୪; ୩।୧୪୧; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୪୨୫; ଉଦା। ଅଟ୍ଠ। ୫୩; ବୁ। ୱଂ। ଅଟ୍ଠ। ୪।୧; ଅପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୯।୧; ଚରିଯା। ଅଟ୍ଠ। ୯, ୩୨୯);

ଇଧାପି ୱକ୍ଖତି ''ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଖୋ ପନେତ''ନ୍ତିଆଦି।

ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ନିଦସ୍ସେତି। ହ-କାରୋ ନିପାତମତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ଏୱଂ ତେ''ତି। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସା''ତି ଇଦଂ ରୁଳ୍ହିପଦଂ ''ଏକୋ ଏକାଯା''ତି (ପାରା। ୪୪୪, ୪୫୨) ପଦଂ ୱିଯାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅଞ୍ଞୋଅଞ୍ଞସ୍ସା''ତି ରୁଳ୍ହିପଦେନେୱ ୱିୱରତି। ''ଉଜୁମେୱା''ତି ସାୱଧାରଣସମାସତଂ ୱତ୍ୱା ତେନ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବଞ୍ଚ ଆହ ''ଇସକମ୍ପି ଅପରିହରିତ୍ୱା''ତି, ଥୋକତରମ୍ପି ଅୱିରଜ୍ଝିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। କଥନ୍ତି ଆହ ''ଆଚରିଯେନ ହୀ''ତିଆଦି। ପୁବ୍ବେ ଏକୱାରମିୱ ଅୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣଭାସନେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେପି ''ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକୱାଦା''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୧) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅନେକୱାରମେୱ ତେ ଏୱଂ ଭାସନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ପୁନ ଇତରୋ ଅୱଣ୍ଣଂ ଇତରୋ ୱଣ୍ଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ହି ୱିସଦସ୍ସ ୱିୱିଧତ୍ଥତଂ ସମତ୍ଥେତି। ସାରଫଲକେତି ସାରଦାରୁଫଲକେ , ଉତ୍ତମଫଲକେ ୱା। ୱିସରୁକ୍ଖଆଣିନ୍ତି ୱିସଦାରୁମଯପଟାଣିଂ। ଇରିଯାପଥାନୁବନ୍ଧନେନ ଅନୁବନ୍ଧା ହୋନ୍ତି, ନ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଅନୁବନ୍ଧନେନ।

ସୀସାନୁଲୋକିନୋତି ସୀସେନ ଅନୁଲୋକିନୋ, ସୀସଂ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ମଗ୍ଗାନୁକ୍କମେନ ଓଲୋକଯମାନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମିଂ କାଲେତି ଯମ୍ହି ସଂୱଚ୍ଛରେ, ଉତୁମ୍ହି, ମାସେ, ପକ୍ଖେ ୱା ଭଗୱା ତଂ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗଂ ପଟିପନ୍ନୋ, ତସ୍ମିଂ କାଲେ। ତେନ ହି ଅନିଯମତୋ ସଂୱଚ୍ଛରୌତୁମାସଦ୍ଧମାସାୱ ନିଦ୍ଦିସିତା ''ତଂ ଦିୱସ''ନ୍ତି ଦିୱସସ୍ସ ୱିସୁଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା, ମୁହୁତ୍ତାଦୀନଞ୍ଚ ଦିୱସପରିଯାପନ୍ନତୋ। ''ତଂ ଅଦ୍ଧାନଂ ପଟିପନ୍ନୋ''ତି ଚେତ୍ଥ ଆଧାରୱଚନମେତଂ। ତେନେୱ ହି କିରିଯାୱିଚ୍ଛେଦଦସ୍ସନୱସେନ ''ରାଜଗହେ ପିଣ୍ଡାଯ ଚରତୀ''ତି ସହ ପୁବ୍ବକାଲକିରିଯାହି ୱତ୍ତମାନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ଇତରଥା ତସ୍ମିଂ କାଲେ ରାଜଗହେ ପିଣ୍ଡାଯ ଚରତି, ତଂ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗଞ୍ଚ ପଟିପନ୍ନୋତି ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ଥୋ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ନ ହି ଅସମାନୱିସଯା କିରିଯା ଏକାଧାରା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ଯା ଚେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପେତା ଅଦ୍ଧାନପଟିପଜ୍ଜନକିରିଯା, ସା ଚ ଅନିଯମିତା ନ ଯୁତ୍ତାତି। ରାଜଗହପରିୱତ୍ତକେସୂତି ରାଜଗହଂ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଠିତେସୁ। ''ଅଞ୍ଞତରସ୍ମି''ନ୍ତି ଇମିନା ତେସୁ ଭଗୱତୋ ଅନିବଦ୍ଧୱାସଂ ଦସ୍ସେତି। ସୋତି ଏୱଂ ରାଜଗହେ ୱସମାନୋ ସୋ ଭଗୱା। ପିଣ୍ଡାଯ ଚରଣେନପି ହି ତତ୍ଥ ପଟିବଦ୍ଧଭାୱୱଚନତୋ ସନ୍ନିୱାସତ୍ତମେୱ ଦସ୍ସେତି। ଯଦି ପନ ''ପିଣ୍ଡାଯ ଚରମାନୋ ସୋ ଭଗୱା''ତି ପଚ୍ଚାମସେଯ୍ୟ, ଯଥାୱୁତ୍ତୋୱ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ଥୋ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି। ତଂ ଦିୱସନ୍ତି ଯଂ ଦିୱସଂ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗଂ ପଟିପନ୍ନୋ, ତଂ ଦିୱସ। ତଂ ଅଦ୍ଧାନଂ ପଟିପନ୍ନୋତି ଏତ୍ଥ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗୱଚନମେତଂ। ଭତ୍ତଭୁଞ୍ଜନତୋ ପଚ୍ଛା ପଚ୍ଛାଭତ୍ତଂ, ତସ୍ମିଂ ପଚ୍ଛାଭତ୍ତସମଯେ। ପିଣ୍ଡପାତପଟିକ୍କନ୍ତୋତି ଯତ୍ଥ ପିଣ୍ଡପାତତ୍ଥାଯ ଚରିତ୍ୱା ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି, ତତୋ ଅପକ୍କନ୍ତୋ। ତଂ ଅଦ୍ଧାନଂ ପଟିପନ୍ନୋତି ''ନାଠଅନ୍ଦାଯଂ ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ୱିୱିଧହିତସୁଖନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଆକଙ୍ଖମାନୋ ଇମିସ୍ସା ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଯା ତିୱିଧସୀଲାଲଙ୍କତଂ ନାନାୱିଧକୁହନଲପନାଦିମିଚ୍ଛାଜୀୱୱିଦ୍ଧଂସନଂ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଜାଲୱିନିୱେଠନଂ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁପକମ୍ପନଂ ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତଂ ଦେସେସ୍ସାମୀ''ତି ତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଦୀଘମଗ୍ଗଂ ପଟିପନ୍ନୋ, ଇଦଂ ପନ କାରଣଂ ପକରଣତୋୱ ପାକଟନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ତାୱତା ''କସ୍ମା ପନ ଭଗୱା ତଂ ଅଦ୍ଧାନଂ ପଟିପନ୍ନୋ''ତି ଚୋଦନା ୱିସୋଧିତା ହୋତି।

ଇଦାନି ଇତରମ୍ପି ଚୋଦନଂ ୱିସୋଧେତୁଂ ''ସୁପ୍ପିଯୋପୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମିଂ କାଲେ, ତଂ ଦିୱସଂ ଅନୁବନ୍ଧୋତି ଚ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପାତୋ

ଅସିତଙ୍କୋତି ପାତରାସୋ, ସୋ ଭୁତ୍ତୋ ଯେନାତି ଭୁତ୍ତପାତରାସୋ। ଇଚ୍ଚେୱାତି ଏୱମେୱ ମନସି ସନ୍ନିଧାଯ, ନ ପନ ''ଭଗୱନ୍ତଂ, ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଞ୍ଚ ପିଟ୍ଠିତୋ ପିଟ୍ଠିତୋ ଅନୁବନ୍ଧିସ୍ସାମୀ''ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଭଗୱତୋ ତଂ ମଗ୍ଗଂ ପଟିପନ୍ନଭାୱଂ ଅଜାନନ୍ତୋୱା''ତି, ତଥା ଅଜାନନ୍ତୋ ଏୱ ହୁତ୍ୱା ଅନୁବନ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ହି ସୋ ଭଗୱନ୍ତଂ ଦଟ୍ଠୁମେୱ ଇଚ୍ଛତି, ତେନାହ ''ସଚେ ପନ ଜାନେୟ୍ୟ, ନାନୁବନ୍ଧେୟ୍ୟା''ତି। ଏତ୍ତାୱତା ''କସ୍ମା ଚ ସୁପ୍ପିୟୋ ଅନୁବନ୍ଧୋ''ତି ଚୋଦନା ୱିସୋଧିତା ହୋତି। ''ସୋ''ତିଆଦିନା ଅପରମ୍ପି ଚୋଦନଂ ୱିସୋଧେତି। କଦାଚି ପନ ଭଗୱା ଅଞ୍ଞତରୱେସେନେୱ ଗଚ୍ଛତି ଅଙ୍ଗୁଲିମାଲଦମନପକ୍କୁସାତିଅଭିଗ୍ଗମନାଦୀସୁ, କଦାଚି ବୁଦ୍ଧସିରିଯା, ଇଧାପି ଈଦିସାଯ ବୁଦ୍ଧସିରିଯାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ବୁଦ୍ଧସିରିଯା ସୋଭମାନ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସିରୀତି ଚେତ୍ଥ ସରୀରସୋଭଗ୍ଗାଦିସମ୍ପତ୍ତି, ତଦେୱ ଉପମାୱସେନ ଦସ୍ସେତି ''ରତ୍ତକମ୍ବଲପରିକ୍ଖିତ୍ତମିୱା''ତିଆଦିନା। ଗଚ୍ଛତୀତି ଜଙ୍ଗମୋ ଯଥା ''ଚଙ୍କମୋ''ତି। ଚଞ୍ଚଲମାନୋ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଗିରି, ତାଦିସସ୍ସ କନକଗିରିନୋ ସିଖରମିୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

''ତସ୍ମିଂ କିରା''ତିଆଦି ତବ୍ବିୱରଣଂ, ପାଠଇଯଂ ଅଦସ୍ସିତତ୍ତା, ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ଅନାଗତତ୍ତା ଅନୁସ୍ସୱସିଦ୍ଧା ଅଯଂ କଥାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''କିରା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତଥା ୱା ହୋତୁ ଅଞ୍ଞଥା ୱା, ଅତ୍ତନା ଅଦିଟ୍ଠଂ, ଅସୁତଂ, ଅମୁତଞ୍ଚ ଅନୁସ୍ସୱମେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।
ନୀଲପୀତଲୋହିତୋଦାତମଞ୍ଜିଟ୍ଠପଭସ୍ସରୱସେନ ଛବ୍ବଣ୍ଣା। ସମନ୍ତାତି ସମନ୍ତତୋ ଦସହି ଦିସାହି। ଅସୀତିହତ୍ଥପ୍ପମାଣେତି ତେସଂ ରସ୍ମୀନଂ ପକତିଯା ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ସମନ୍ତତୋ, ଉପରି ଚ ପଚ୍ଚେକଂ ଅସୀତିହତ୍ଥମତ୍ତେ ପଦେସେ ପକତିଯାୱ ଘନୀଭୂତା ରସ୍ମିୟୋ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ୱିନଯଟୀକାଯଂ ପନ ''ତାୟେୱ ବ୍ୟାମପ୍ପଭା ନାମ। ଯତୋ ଛବ୍ବଣ୍ଣା ରସ୍ମିୟୋ ତଢଆକତୋ ମାତିକା ୱିଯ ଦସସୁ ଦିସାସୁ ଧାୱନ୍ତି, ସା ଯସ୍ମା ବ୍ୟାମମତ୍ତା ୱିଯ ଖାଯତି, ତସ୍ମା ବ୍ୟାମପ୍ପଭାତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, (ୱି। ୱି। ଟୀ। ୧।୧୬) ସଙ୍ଗୀତିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ''ପୁରତ୍ଥିମକାଯତୋ ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣା ରସ୍ମି ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଅସୀତିହତ୍ଥଂ ଠାନଂ ଗଣ୍ହାତି। ପଚ୍ଛିମକାଯତୋ। ଦକ୍ଖିଣହତ୍ଥତୋ। ୱାମହତ୍ଥତୋ ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣା ରସ୍ମି ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଅସୀତିହତ୍ଥଂ ଠାନଂ ଗଣ୍ହାତି। ଉପରି କେସନ୍ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସବ୍ବକେସାୱଟ୍ଟେହି ମୋରଗୀୱୱଣ୍ଣା ରସ୍ମି ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଗଗନତଲେ ଅସୀତିହତ୍ଥଂ ଠାନଂ ଗଣ୍ହାତି। ହେଟ୍ଠା ପାଦତଲେହି ପୱାଳୱଣ୍ଣା ରସ୍ମି ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଘନପଥୱିଯଂ ଅସୀତିହତ୍ଥଂ ଠାନଂ ଗଣ୍ହାତି। ଏୱଂ ସମନ୍ତା ଅସୀତିହତ୍ଥମତ୍ତଂ ଠାନଂ ଛବ୍ବଣ୍ଣା ବୁଦ୍ଧରସ୍ମିୟୋ ୱିଜ୍ଜୋତମାନା ୱିପ୍ଫନ୍ଦମାନା ୱିଧାୱନ୍ତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୨୯୯) କେଚି ପନ ଅଞ୍ଞଥାପି ପରିକପ୍ପନାମତ୍ତେନ ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ଗହେତବ୍ବଂ ତଥା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅନାଗତତ୍ତା, ଅଯୁତ୍ତତ୍ତା ଚ। ତାସଂ ପନ ବୁଦ୍ଧରସ୍ମୀନଂ ତଦା ଅନିଗ୍ଗୂହିତଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ତସ୍ମିଂ କିର ସମଯେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପକ୍କୁସାତିଅଭିଗ୍ଗମନାଦୀସୁ ୱିଯ ହି ତଦା ତାସଂ ନିଗ୍ଗୂହନେ କିଞ୍ଚି କାରଣଂ ନତ୍ଥି। ଆଧାୱନ୍ତୀତି ଅଭିମୁଖଂ ଦିସଂ ଧାୱନ୍ତି। ୱିଧାୱନ୍ତୀତି ୱିୱିଧା ହୁତ୍ୱା ୱିଦିସଂ ଧାୱନ୍ତି।

ତସ୍ମିଂ ୱନନ୍ତରେ ଦିସ୍ସମାନାକାରେନ ତାସଂ ରସ୍ମୀନଂ ସୋଭା ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ ''ରତନାୱେଳଆ''ତିଆଦି। ରତନାୱେଳଆ ନାମ ରତନମଯୱଟଂସକଂ ମୁଦ୍ଧଂ ଅୱତି ରକ୍ଖତୀତି ହି ଅୱେଳଆ,ଆୱେଳଆ ୱା, ମୁଦ୍ଧମାଲା। ଉକ୍କା ନାମ ଯା ସଜୋତିଭୂତା, ତାସଂ ସତଂ, ନିପତନଂ ନିପାତୋ, ତସ୍ସ ନିପାତୋ, ତେନ ସମାକୁଲଂ ତଥା। ପିସିତବ୍ବତ୍ତା ପିଟ୍ଠଂ, ଚୀନଦେସେ ଜାତଂ ପିଟ୍ଠଂ ଚୀନପିଟ୍ଠଂ, ରତ୍ତଚୁଣ୍ଣଂ, ଯଂ ''ସିନ୍ଦୂରୋ''ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି, ଚୀନପିଟ୍ଠମେୱ ଚୁଣ୍ଣଂ। ୱାଯୁନୋ ୱେଗେନ ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ଖିତ୍ତଂ ତନ୍ତି ତଥା। ଇନ୍ଦସ୍ସ ଧନୁ ଲୋକସଙ୍କେତୱସେନାତି ଇନ୍ଦଧନୁ, ସୂରିଯରସ୍ମିୱସେନ ଗଗନେ ପଞ୍ଞାଯମାନାକାରୱିସେସୋ। କୁଟିଲଂ ଅଚିରଟ୍ଠାଯିତ୍ତା ୱିରୂପଂ ହୁତ୍ୱା ଜୱତି ଧାୱତୀତି ୱିଜ୍ଜୁ, ସାୟେୱ ଲତା ତଂସଦିସଭାୱେନାତି ତଥା, ୱାଯୁୱେଗତୋ ୱଲାହକଘଟ୍ଟନେନେୱ ଜାତରସ୍ମି। ତାଯତି ଅୱିଜହନୱସେନ ଆକାସଂ ପାଲେତୀତି ତାରା, ଗଣସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ତସ୍ସ ପଭା ତଥା। ୱିପ୍ଫୁରିତୱିଚ୍ଛୁରିତମିୱାତି ଆଭାଯ ୱିୱିଧଂ ଫରମାନଂ, ୱିଜ୍ଜୋତଯମାନଂ ୱିଯ ଚ। ୱନସ୍ସ ଅନ୍ତରଂ ୱିୱରଂ ୱନନ୍ତରଂ, ଭଗୱତା ପତ୍ତପତ୍ତୱନପ୍ପଦେସନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅସୀତିଯା ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନେହି ତମ୍ବନଖତାଦୀହି ଅନୁରଞ୍ଜିତଂ ତଥା। କମଲଂ ପଦୁମପୁଣ୍ଡରୀକାନି, ଅୱସେସଂ ନୀଲରତ୍ତସେତଭେଦଂ ସରୋରୁହଂ ଉପ୍ପଲଂ, ଇତି ପଞ୍ଚୱିଧା ପଙ୍କଜଜାତି ପରିଗ୍ଗହିତା ହୋତି। ୱିକସିତଂ ଫୁଲ୍ଲିତଂ ତଦୁଭଯଂ ଯସ୍ସ ସରସ୍ସ ତଥା। ସବ୍ବେନ ପକାରେନ ପରିତୋ ସମନ୍ତତୋ ଫୁଲ୍ଲତି ୱିକସତୀତି ସବ୍ବପାଲିଫୁଲ୍ଲଂ ଅ-କାରସ୍ସ ଆ-କାରଂ, ର-କାରସ୍ସ ଚ ଲ-କାରଂ କତ୍ୱା ଯଥା ''ପାଲିଭଦ୍ଦୋ''ତି, ତାରାନଂ ମରୀଚି ପଭା, ତାଯ ୱିକସିତଂ ୱିଜ୍ଜୋତିତଂ ତଥା। ବ୍ୟାମପ୍ପଭାଯ ପରିକ୍ଖେପୋ ପରିମଣ୍ଡଲୋ, ତେନ ୱିଲାସିନୀ ସୋଭିନୀ ତଥା। ମହାପୁରିସଲକ୍ଖଣାନି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା ମାଲାକାରେନେୱ ଠିତାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଦ୍ୱତ୍ତିଂସୱରଲକ୍ଖଣମାଲା''ତି। ଦ୍ୱତ୍ତିଂସଚନ୍ଦାଦୀନଂ ମାଲା କେନଚି ଗନ୍ଥେତ୍ୱା ପଟିପାଟିଯା ଚ ଠପିତାତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବା ''ଯଦି ସିଯା''ତି ପରିକପ୍ପନାମତ୍ତେନ ହି ''ଗନ୍ଥେତ୍ୱା ଠପିତଦ୍ୱତ୍ତିଂସଚନ୍ଦମାଲାଯା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପରିକପ୍ପୋପମା ହେସା, ଲୋକେପି ଚ ଦିସ୍ସତି।

''ମୟେୱ ମୁଖସୋଭାସ୍ସେ, ତ୍ୱଲମିନ୍ଦୁୱିକତ୍ଥନା;

ଯତୋମ୍ବୁଜେପି ସାତ୍ଥୀତି, ପରିକପ୍ପୋପମା ଅଯ''ନ୍ତି।

ଦ୍ୱତ୍ତିଂସଚନ୍ଦମାଲାଯ ସିରିଂ ଅତ୍ତନୋ ସିରିଯା ଅଭିଭୱନ୍ତୀ ଇୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି।

ଏୱଂ ଭଗୱତୋ ତଦା ସୋଭଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସାପି ସୋଭଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତଞ୍ଚ ପନା''ତିଆଦିମାହ । ଚତୁଦ୍ଦିସାୟ ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାୟ ଅପ୍ପିଚ୍ଛା। ଦ୍ୱାଦସହି ସନ୍ତୋସେହି ସନ୍ତୁଟ୍ଠା। ତିୱିଧେନ ୱିୱେକେନ ପୱିୱିତ୍ତା। ରାଜରାଜମହାମତ୍ତାଦୀହି ଅସଂସଟ୍ଠା। ଦୁପ୍ପଟିପତ୍ତିକାନଂ ଚୋଦକା। ପାପେ ଅକୁସଲେ ଗରହିନୋ ପରେସଂ ହିତପଟିପଜ୍ଜିୟା ୱତ୍ତାରୋ। ପରେସଞ୍ଚ ୱଚନକ୍ଖମା। ୱିମୁତ୍ତିଞ୍ଞାଣଦସ୍ସନଂ ନାମ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣଂ। ''ତେସ''ନ୍ତିଆଦିନା ତଦଭିସମ୍ବନ୍ଧେନ ଭଗୱତୋ ସୋଭଂ ଦସ୍ସେତି। ରତ୍ତପଦୁମାନଂ ସଣ୍ଡୋ ସମୂହୋ ୱନଂ, ତସ୍ସ ମଜ୍ଝେ ଗତା ତଥା। ''ରତ୍ତଂ ପଦୁମଂ, ସେତଂ ପୁଣ୍ଡରୀକ''ନ୍ତି ପତ୍ତନିୟମମନ୍ତରେନ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ, ପତ୍ତନିୟମେନ ପନ ସତପତ୍ତଂ ପଦୁମଂ, ଊନକସତପତ୍ତଂ ପୁଣ୍ଡରୀକଂ। ପୱାଳଅଂ ୱିଦ୍ଦୁମୋ, ତେନ କତାୟ ୱେଦିକାୟ ପରିକ୍ଖିତ୍ତୋ ୱିୟ। ମିଗପକ୍ଖୀନମ୍ପୀତି ପି-ସଦ୍ଦୋ, ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ୱା ସମ୍ଭାୱନାୟଂ, ତେନାହ ''ପଗେୱ ଦେୱମନୁସ୍ସାନ''ନ୍ତି। ମହାଥେରାତି ମହାସାୱକେ ସନ୍ଧାୟାହ। ସୁରଞ୍ଜିତଭାୱେନ ଇସକଂ କଣ୍ଠୱଣ୍ଣତାୟ ମେଘୱଣ୍ଣଂ। ଏକଂସଂ କରିତ୍ୱାତି ଏକଂସପାରୁପନୱସେନ ୱାମଂସେ କରିତ୍ୱା। କତ୍ତରସ୍ସ ଜିଣ୍ଣସ୍ସ ଆଲମ୍ବନୋ ଦଣ୍ଡୋ କତ୍ତରଦଣ୍ଡୋ, ବାହୁଲ୍ଲୱସେନାୟଂ ସମଞ୍ଞା। ସୁୱମ୍ମଂ ନାମ ସୋଭଣଗ୍ଗଚ୍ଛଦୋ, ତେନ ୱମ୍ମିତା ସନ୍ନଦ୍ଧାତି ସୁୱମ୍ମୱମ୍ମିତା, ଇଦଂ ତେସଂ ପଂସୁକୂଲଧାରଣନିଦସ୍ସନଂ। ଯେସଂ କୁଚ୍ଛିଗତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ତିଣପଲାସାଦି ଗନ୍ଧଜାତମେୱ ହୋତି, ତେ ଗନ୍ଧହତ୍ଥିନୋ ନାମ, ଯେ ''ହେମୱତା''ତିପି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ଥେରାନଂ ସୀଲାଦିଗୁଣଗନ୍ଧତାୟ ତଂସଦିସତା। ଅନ୍ତୋଜଟାବହିଜଟାସଙ୍ଖାତାୟ ତଣ୍ହାଜଟାୟ ୱିଜଟିତଭାୱତୋ ୱିଜଟିତଜଟା। ତଣ୍ହାବନ୍ଧନାୟ ଛିନ୍ନତ୍ତା ଛିନ୍ନବନ୍ଧନା। ''ସୋ''ତିଆଦି ଯଥାୱୁତ୍ତୱଚନସ୍ସ ଗୁଣଦସ୍ସନଂ। ଅନୁବୁଦ୍ଧେହୀତି ବୁଦ୍ଧାନମନୁବୁଦ୍ଧେହି। ତେପି ହି ଏକଦେସେନ ଭଗୱତା ପଟିୱିଦ୍ଧପଟିଭାଗେନେୱ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ବୁଜ୍ଝନ୍ତି। ପତ୍ତପରିୱାରିତନ୍ତି ପୁପ୍ଫଦଲେନ ପରିୱାରିତଂ। କଂ ୱୁଚ୍ଚତି କମଲାଦି, ତସ୍ମିଂ ସରତି ୱିରାଜତୀତି କେସରଂ, କିଞ୍ଜକ୍ଖୋ। କଣ୍ଣେ କରୀୟତୀତି କଣ୍ଣିକା। କଣ୍ଣାଲଙ୍କାରୋ, ତଂସଦିସଣ୍ଠାନତାୟ କଣ୍ଣିକା, ବୀଜକୋସୋ। ଛନ୍ନଂ ହଂସକୁଲାନଂ ସେଟ୍ଠୋ ଧତରଟ୍ଠୋ ହଂସରାଜା ୱିୟ, ହାରିତୋ ନାମ ମହାବ୍ରହ୍ମା ୱିୟ।

ଏୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ଭଗୱନ୍ତଂ, ଭିକ୍ଖୂ ଚ ଦିସ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ପରିସଂ ଓଲୋକେସୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କାଜଦଣ୍ଡକେତି କାଜସଙ୍ଖାତେ ଭାରାୱହଦଣ୍ଡକେ, କାଜସ୍ମିଂ ୱା ଭାରଲଗ୍ଗିତଦଣ୍ଡକେ। ଖୁଦ୍ଦକଂ ପୀଠଂ ପୀଠକଂ। ମୂଲେ, ଅଗ୍ଗେ ଚ ତିଧା କତୋ ଦଣ୍ଡୋ ତିଦଣ୍ଡୋ। ମୋରହତ୍ଥକୋ ମୋରପିଞ୍ଛଂ। ଖୁଦ୍ଦକଂ ପସିବ୍ବଂ ପସିବ୍ବକଂ। କୁଣ୍ଡିକା କମଣ୍ଡଲୁ। ସା ହି କଂ ଉଦକଂ ଉଦେତି ପସୱେତି, ରକ୍ଖତୀତି ୱା କୁଣ୍ଡିକା ନିରୁତ୍ତିନୟେନ। ଗହିତଂ ଓମକତୋ ଲୁଞ୍ଚିତଂ, ୱିୱିଧଂ ଲୁଞ୍ଚିତଞ୍ଚ ପୀଠକ…ପେ… କୁଣ୍ଡିକାଦିଅନେକପରିକ୍ଖାରସଙ୍ଖାତଂ ଭାରଂ ଭରତି ୱହତୀତି ଗହିତ…ପେ… ଭାରଭରିତା। ଇତୀତି ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ। ଏୱନ୍ତି ଇଦମତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ଇଦଂ ୱଚନମାଦି ଯସ୍ସ ୱଚନସ୍ସ ତଥା, ତଦେୱ ନିରତ୍ଥକଂ ୱଚନଂ ଯସ୍ସାତି ଏୱମାଦିନିରତ୍ଥକୱଚନା। ମୁଖଂ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ମୁଖରା, ସବ୍ବେପି ମୁଖୱନ୍ତା ଏୱ, ଅୟଂ ପନ ଫରୁସାଭିଲାପମୁଖୱତୀ, ତସ୍ମା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ନିନ୍ଦାୟଞ୍ହି ଅୟଂ ରପଚ୍ଚୟୋ। ମୁଖେନ ୱା ଅମନାପଂ କମ୍ମଂ ରାତି ଗଣ୍ହାତୀତି ମୁଖରା। ୱିୱିଧା କିଣ୍ଣା ୱାଚା ଯସ୍ସାତି ୱିକିଣ୍ଣୱାଚା। ତସ୍ସାତି ସୁପ୍ପିୟସ୍ସ ପରିବ୍ବାଜକସ୍ସ। ନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ପରିସଂ।

ଇଦାନୀତି ତସ୍ସ ତଥାରୂପାୟ ପରିସାୟ ଦସ୍ସନକ୍ଖଣେ। ପନାତି ଅରୁଚିସଂସୂଚନତ୍ଥୋ, ତଥାପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଲାଭ…ପେ… ହାନିୟା ଚେୱ ହେତୁଭୂତାୟ। କଥଂ ହାନୀତି ଆହ ''ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିୟାନଞ୍ହୀ''ତିଆଦି। ନିସ୍ସିରୀକତନ୍ତି ନିସୋଭତଂ, ଅୟମତ୍ଥୋ ମୋରଜାତକାଦୀହିପି ଦୀପେତବ୍ବୋ। ''ଉପତିସ୍ସକୋଲିତାନଞ୍ଚା''ତିଆଦିନା ପକ୍ଖହାନିତାୟ ୱିତ୍ଥାରୋ। ଆୟସ୍ମତୋ ସାରିପୁତ୍ତସ୍ସ, ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସ୍ସ ଚ ଭଗୱତୋ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବଜ୍ଜଂ ସନ୍ଧାୟ ''ତେସୁ ପନ ପକ୍କନ୍ତେସୂ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେସଂ ପବ୍ବଜିତକାଲେୟେୱ ଅଡ୍ଢତେୟ୍ୟସତଂ ପରିବ୍ବାଜକପରିସା ପବ୍ବଜି, ତତୋ ପରମ୍ପି ତଦନୁପବ୍ବଜିତା ପରିବ୍ବାଜକପରିସା ଅପରିମାଣାତି ଦସ୍ସେତି ''ସାପି ତେସଂ ପରିସା ଭିନ୍ନା''ତି ଇମିନା। ଯାୟ କାୟଚି ହି ପରିବ୍ବାଜକପରିସାୟ ପବ୍ବଜିତାୟ ତସ୍ସ ପରିସା ଭିନ୍ନାୟେୱ ନାମ ସମାନଗଣଭାତି ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ''ଇମେହୀ''ତିଆଦିନା ଲାଭପକ୍ଖହାନିଂ ନିଗମନୱସେନ ଦସ୍ସେତି। ଉସୂୟସଙ୍ଖାତସ୍ସ ୱିସସ୍ସ ଉଗ୍ଗାରୋ ଉଗ୍ଗିଲନଂ ଉସୂୟୱିସୁଗ୍ଗାରୋ, ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଯସ୍ମା ପନେସା''ତିଆଦିନାୱ ''କସ୍ମା ଚ ସୋ ରତନତ୍ତୟସ୍ସ ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସତୀ''ତି ଚୋଦନଂ ୱିସୋଧେତି, ''ସଚେ''ତିଆଦିକଂ ପନ ସବ୍ବମ୍ପି ତପ୍ପରିୱାରୱଚନମେୱାତି ତେହିପି ସା ୱିସୋଧିତାୟେୱ ନାମ। ଭଗୱତୋ ୱିରୋଧାନୁନୟାଭାୱୱୀମଂସନତ୍ଥଂ ଏତେ ଅୱଣ୍ଣଂ ୱଣ୍ଣଂ ଭାସନ୍ତି। ''ମାରେନ ଅନ୍ୱାୱିଟ୍ଠା ଏୱଂ ଭାସନ୍ତୀ''ତି ଚ କେଚି ୱଦନ୍ତି, ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ଅଟ୍ଠକଥାୟ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକତ୍ତା। ପାକଟୋୟେୱାୟମତ୍ଥୋତି।

୨। ଯସ୍ମା ଅତ୍ଥଙ୍ଗତୋ ସୂରିୟୋ, ତସ୍ମା ଅକାଲୋ ଦାନି ଗନ୍ତୁନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକାତି ସାମୀପିକୱୋହାରୋ ଯଥା ''ୱରୁଣନଗରଂ, ଗୋଦାଗାମୋ''ତି ଆହ ''ତସ୍ସ କିରା''ତିଆଦି। ତରୁଣପରିୟାୟୋ ଲଟ୍ଠିକା-ସଦ୍ଦୋ ରୁକ୍ଖୱିସୟେ ଯଥା ''ମହାୱନଂ ଅଜ୍ଝୋଗାହେତ୍ୱା ବେଲୁୱଲଟ୍ଠିକାୟ ମୂଲେ ଦିୱାୱିହାରଂ ନିସୀଦୀ''ତିଆଦୀସୁତି ଦସ୍ସେତି'' ''ତରୁଣମ୍ବରୁକ୍ଖୋ''ତି ଇମିନା। କେଚି ପନ ''ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକା ନାମ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଏକୋ ଗାମୋ''ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସଂ ମତେ ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକାୟନ୍ତି ସମୀପତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ। ଛାୟୂଦକସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଛାୟାୟ ଚେୱ ଉଦକେନ ଚ ସମ୍ପନ୍ନଂ। ମଞ୍ଜୁସାତି ପେଠଆ। ପଟିଭାନଚିତ୍ତୱିଚିତ୍ତନ୍ତି ଇତ୍ଥିପୁରିସସଞ୍ଞୋଗାଦିନା ପଟିଭାନଚିତ୍ତେନ

ୱିଚିତ୍ତଂ, ଏତେନ ରଞ୍ଞୋ ଅଗାରଂ, ତଦେୱ ରାଜାଗାରକନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ରାଜାଗାରକଂ ନାମ ୱେସ୍ସୱଣମହାରାଜସ୍ସ ଦେୱାୟତନନ୍ତି ଏକେ।

ବହୁପରିସ୍ସୟୋତି ବହୁପଦ୍ଦୱୋ। କେହୀତି ୱୁତ୍ତଂ "ଚୋରେ'ହିପୀ"ତିଆଦି। ହନ୍ଦାତି ୱଚନୱୋସ୍ସଗ୍ଗତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ତଦାନୁଭାୱତୋ ନିପ୍ପରିସ୍ସୟତ୍ତାୟ ଇଦାନି ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ସ୍ୱେ ଗମିସ୍ସାମୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। "ସଦ୍ଧିଂ ଅନ୍ତେୱାସିନା ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତେନ ମାଣୱେନା" ତିଙ୍କେୱ ସୀହଳଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ପାଠଇଆରୁଳ୍ହୱସେନେୱ, ନ ପନ ତଦା ସୁପ୍ପିୟସ୍ସ ପରିସାୟ ଅଭାୱତୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ସଦ୍ଧିଂ ଅତ୍ତନୋ ପରିସାୟା"ତି ଇଧ ୱୁତ୍ତଂ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତୋୟେୱ ପାଠଇଯମାରୁଳ୍ହୋ, ନ ପନ ତଦୱସେସା ସୁପ୍ପିୟସ୍ସ ପରିସାତି ? ଦେସନାନଧୀନଭାୱେନ ପୟୋଜନାଭାୱତୋ। ଯଥା ଚେତଂ, ଏୱଂ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ଏଦିସଂ ପୟୋଜନାଭାୱତୋ ସଙ୍ଗୀତିକାରକେହି ନ ସଙ୍ଗୀତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କେଚି ପନ "ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତ"ନ୍ତି ଆଧାରଂ ୱତ୍ୱା 'ତଦେତଂ ନ ସୀହଳଅଟ୍ଠକଥାନୟଦସ୍ସନଂ, ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତଭାୱଦସ୍ସନମେୱା'ତି" ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ପାଠଇଆରୁଳ୍ହୱସେନେୱ ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତସ୍ସ ଆପଜ୍ଜନତୋ। ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋତି। "ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱା ଅମ୍ହେହିପି ଇଧ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଞ୍ହି ତଦା ଅଞ୍ଞାୟପି ପରିସାୟ ୱିଜ୍ଜମାନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ, ପାଠଇଯମାରୁଳ୍ହୱସେନ ପନ ଅଞ୍ଞଥାପି ଇଧ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ ଯୁତ୍ତୋ"ତି ୱଦନ୍ତି।

ଇଦାନି "ତତ୍ରାପି ସୁଦ"ନ୍ତିଆଦିପାଠଇଯା ସମ୍ବନ୍ଧଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଏୱଂ ୱାସଂ ଉପଗତୋ ପନା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପରିୱାରେତ୍ୱା ନିସିନ୍ନୋ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କୁଚ୍ଛିତଂ କତ୍ତବ୍ବନ୍ତି କୁକତଂ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ, କୁଚ୍ଛିତକିରିୟା, ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ଚଞ୍ଚଲନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ହତ୍ଥସ୍ସ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ତଥା। "ସା ହୀ"ତିଆଦିନା ତଥାଭୂତତାୟ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ନିୱାତେତି ୱାତୱିରହିତଟ୍ଠାନେ। ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସାଭାୱେନ ନିଚ୍ଚଲା। ତଂ ୱିଭୂତିନ୍ତି ତାଦିସଂ ସୋଭଂ। ୱିପ୍ପଲପନ୍ତୀତି ସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗୱସେନ ୱିୱିଧା ଲପନ୍ତି। ନିଲ୍ଲାଳିତଜିୱ୍ହାତି ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ନିକ୍ଖନ୍ତଜିୱ୍ହା। କାକଚ୍ଛମାନାତି କାକାନଂ ସଦ୍ଦସଦିସଂ ସଦ୍ଦଂ କୁରୁମାନା। ଘରୁଘରୁପସ୍ସାସିନୋତି ଘରୁଘରୁଇତି ସଦ୍ଦଂ ଜନେତ୍ୱା ପସ୍ସସନ୍ତା। ଇସ୍ସାୱସେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଦ୍ୱୀହି କାରଣେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱସେନ। "ସଦ୍ଦଂ ୱତ୍ୱା"ନ୍ତି ଇମିନା "ଆଦିପେୟ୍ୟାଲନୟୋୟ"ନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

୩। ସମ୍ମା ପହୋନ୍ତି ତଂ ତଂ କମ୍ମନ୍ତି ସମ୍ପହୁଲା, ବହୱୋ, ତେନାହ "ବହୁକାନ"ନ୍ତି। ସବ୍ବନ୍ତିମେନ ପରିଚ୍ଛେଦେନ ଚତୁୱଗ୍ଗସଙ୍ଘେନେୱ ୱିନୟକମ୍ମସ୍ସ କତ୍ତବ୍ବତ୍ତା "ୱିନୟପରିୟାୟେନା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତୟୋ ଜନାତି ଚେସ ଉପଲକ୍ଖଣନିଦ୍ଦେସୋ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ସମ୍ପହୁଲତ୍ତା। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ତଥାୟେୱାଗତତ୍ତା "ସୁତ୍ତନ୍ତପରିୟାୟେନା"ତିଆଦିମାହ। ତଂ ତଂ ପାଠଇଯା ଆଗତୱୋହାରୱସେନ ହି ଅୟଂ ଭେଦୋ। ତୟୋ ଜନା ତୟୋ ଏୱ ନାମ, ତତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଉଦ୍ଧଂ ଚତୁପଞ୍ଚଜନାଦିକା ସମ୍ପହୁଲାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତୋତି ଚାୟଂ ମରିୟାଦାୱଧି। ମଣ୍ଡଲମାଳେତି ଅନେକହ୍ପୱତ୍ତା ସମଞ୍ଞା, ଇଧ ପନ ଇଦିସାୟ ଏୱାତି ନିୟମେନ୍ତୋ ଆହ "କଣ୍ଣିକା"ତିଆଦି। କଣ୍ଣିକା ୱୁଚ୍ଚତି କୂଟଂ। ହଂସୱଟ୍ଟକଚ୍ଛନ୍ନେନାତି ହଂସମଣ୍ଡଲାକାରଚ୍ଛନ୍ନେନ। ତଦେୱ ଛନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ "ସୁପଣ୍ଣୱଙ୍କଚ୍ଛଦନ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। କୂଟେନ ଯୁତ୍ତୋ ଅଗାରୋ, ସୋୟେୱ ସାଲାତି କୂଟାଗାରସାଲା। ଥମ୍ଭପନ୍ତିଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱାତି ଥମ୍ଭମାଲଂ ପରିୱାରେତ୍ୱା, ପରିମଣ୍ଡଲାକାରେନ ଥମ୍ଭପନ୍ତିଂ କତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପଟ୍ଠାନସାଲା ନାମ ପୟିରୁପାସନସାଲା। ଯତ୍ଥ ଉପଟ୍ଠାନମତ୍ତଂ କରୋନ୍ତି, ନ ଏକରତ୍ତଦିରତ୍ତାଦିୱସେନ ନିସୀଦନଂ, ଇଧ ପନ ତଥା କତା ନିସୀଦନସାଲାୟେୱାତି ଦସ୍ସେତି "ଇଧ ପନା"ତିଆଦିନା। ତେନେୱ ପାଠଇଯଂ "ସନ୍ନିପତିତାନ" ନ୍ତ୍ୱେୱ ଅୱତ୍ୱା "ସନ୍ନିସିନ୍ନାନ"ନ୍ତିପି ୱୁତ୍ତଂ। ମାନିତବ୍ବୋତି ମାଳୋ, ମୀୟତି ପମୀୟତୀତି ୱା ମାଳୋ। ମଣ୍ଡଲାକାରେନ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋ ମାଳୋତି ମଣ୍ଡଲମାଳୋ, ଅନେକକୋଣୱନ୍ତୋ ପଟିସ୍ସୟୱିସେସୋ। "ସନ୍ନିସିନ୍ନାନ"ନ୍ତି ନିସଜ୍ଜନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନିସଜ୍ଜନୱସେନ ୱା "ସନ୍ନିସିନ୍ନାନ"ନ୍ତି ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବପଦମଜ୍ଝାହରିତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇମିନା ନିସୀଦନିରିୟାପଥଂ, କାୟସାମଗ୍ଗୀୱସେନ ଚ ସମୋଧାନଂ ସନ୍ଧାୟ ପଦଦ୍ୱୟମେତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ସଙ୍ଖିୟା ୱୁଚ୍ଚତି କଥା ସମ୍ମା ଖ୍ୟନତୋ କଥନତୋ। କଥାଧମ୍ମୋତି କଥାସଭାୱୋ, ଉପପରିକ୍ଖା ୱିଧୀତି କେଚି।

"ଅଚ୍ଛରିୟ"ନ୍ତିଆଦି ତସ୍ସ ରୂପଦସ୍ସନନ୍ତି ଆହ "କତମୋ ପନ ସୋ"ତିଆଦି। ସୋତି କଥାଧମ୍ମୋ। "ନୀୟତୀତି ନୟୋ, ଅତ୍ଥୋ, ସଦ୍ଦସତ୍ଥଂ ଅନୁଗତୋ ନୟୋ ସଦ୍ଦନୟୋ"ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୩) ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ନୀୟତି ଅତ୍ଥୋ ଏତେନାତି ୱା ନୟୋ, ଉପାୟୋ, ସଦ୍ଦସତ୍ଥେ ଆଗତୋ ନୟୋ ଅତ୍ଥଗହଣୂପାୟୋ ସଦ୍ଦନୟୋ। ତତ୍ଥ ହି ଅନଭିଣ୍ହୱୁତ୍ତିକେ ଅଚ୍ଛରିୟ-ସଦ୍ଦୋ ଇଚ୍ଛିତୋ ରୁଳ୍ହିୱସେନ। ତେନେୱାହ "ଅନ୍ଧସ୍ସ ପବ୍ବତାରୋହଣଂ ୱିୟା"ତିଆଦି। ତସ୍ସ ହି ତଦାରୋହଣଂ ନ ନିଚ୍ଚଂ, କଦାଚିଦେୱ ସିୟା, ଏୱମିଦମ୍ପି। ଅଚ୍ଛରାୟୋଗ୍ଗଂ ଅଚ୍ଛରିୟଂ ନିରୁତ୍ତିନୟେନ ୟୋଗ୍ଗସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପତୋ, ତଦ୍ଧିତୱସେନ ୱା ଣିୟପଚ୍ଚୟସ୍ସ ୱିଚିତ୍ରୱୁତ୍ତିତୋ, ସୋ ପନ ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାୟମେୱ ଆଗତତ୍ତା "ଅଟ୍ଠକଥାନୟୋ"ତି ୱୁତ୍ତୋ। ପୁବ୍ବେ ଅଭୂତନ୍ତି ଅଭୂତପୁବ୍ବଂ, ଏତେନ ନ ଭୂତଂ ଅଭୂତନ୍ତି ନିବ୍ବଚନଂ, ଭୂତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ଅତୀତତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ଯାୱଞ୍ଚିଦନ୍ତି ସନ୍ଧିୱସେନ ନିଗ୍ଗହିତାଗମୋତି ଆହ "ଯାୱ ଚ ଇଦ"ନ୍ତି, ଏତସ୍ସ ଚ "ସୁପ୍ପଟିୱିଦିତା"ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯାୱ ଚୟତ୍ତକଂ ଇଦଂ ଅୟଂ ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତା ସୁପ୍ପଟିୱିଦିତା, ତଂ "ଏତ୍ତକମେୱା"ତି ନ ସକ୍କା ଅମ୍ହେହି ପଟିୱିଜ୍ଝିତୁଂ, ଅକ୍ଖାତୁଞ୍ଚାତି ସପାଠସେସତ୍ଥୋ। ତେନେୱାହ "ତେନ ସୁପ୍ପଟିୱିଦିତତାୟ ଅପ୍ପମେୟ୍ୟତଂ ଦସ୍ସେତୀ"ତି।

‘‘ଭଗୱତା’’ତିଆଦୀହି ପଦେହି ସମାନାଧିକରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତେନାତି ଏତ୍ଥ ତ-ସଦ୍ଦୋ ସକତ୍ଥପଟିନିଦ୍ଦେସୋ, ତସ୍ମା ଯେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାୱେନ ଭଗୱା ପକତୋ ସମାନୋ ସୁପାକଟୋ ନାମ ହୋତି, ତଦଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାୱଂ ସଦ୍ଧିଂ ଆଗମନପଟିପଦାଯ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଭାୱେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯୋ ସୋ’’ତିଆଦିମାହ । ନ ହେତ୍ଥ ସୋ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥି, ଯୋ ଅତ୍ଥୋ ତେହି ଥେରେହି ତ-ସଦ୍ଦେନ ପରାମସିତବ୍ବୋ ଭୱେଯ୍ୟ। ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତଗୁଣସଙ୍ଘାତଂ ସକତ୍ଥଂଯେୱେସ ପଧାନଭାୱେନ ପରାମସତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିନ୍ତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣପଦଟ୍ଠାନଂ ଅନାୱରଣଞାଣଂ, ଅନାୱରଣଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣଂ। ତଦୁଭଯମ୍ପି ସମ୍ମା ଅୱିପରୀତଂ ସଯମେୱ ବୁଜ୍ଝତି, ସମ୍ମା ୱା ପସତ୍ଥା ସୁନ୍ଦରଂ ବୁଜ୍ଝତୀତି ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧି। ସା ପନ ବୁଦ୍ଧାନଂ ସବ୍ବଗୁଣସମ୍ପତ୍ତିଂ ଦେତି ଅଭିସେକୋ ୱିଯ ରଞ୍ଞୋ ସବ୍ବଲୋକିସ୍ସରିଯଭାୱଂ, ତସ୍ମା ‘‘ଅନୁତ୍ତରା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସି ପଟିୱିଜ୍ଝି, ତେନ ତାଦିସେନ ଭଗୱତାତି ଅତ୍ଥୋ। ସତିପି ଞାଣଦସ୍ସନାନଂ ଇଧ ପଞ୍ଞାୱେୱଚନଭାୱେ ତେନ ତେନ ୱିସେସେନ ନେସଂ ୱିସଯୱିସେସପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥ ହି ପଠମମତ୍ଥଂ ଅସାଧାରଣଞାଣୱସେନ ଦସ୍ସେତି। ଆସଯାନୁସଯଞାଣେନ ଜାନତା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାନାୱରଣଞାଣେହି ପସ୍ସତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦୁତିଯଂ ୱିଜ୍ଜତ୍ତଯୱସେନ। ପୁବ୍ବେନିୱାସାଦୀହୀତି ପୁବ୍ବେନିୱାସାସୱକ୍ଖଯଞାଣେହି। ତତିଯଂ ଅଭିଞ୍ଞାନାୱରଣଞାଣୱସେନ। ଅଭିଞ୍ଞାପରିଯାପନ୍ନେପି ‘‘ତୀହି ୱିଜ୍ଜାହୀ’’ତି ତାସଂ ରାସିଭେଦଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅନାୱରଣଞାଣସଙ୍ଖାତେନ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତୁତ୍ଥଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମଂସଚକ୍ଖୁୱସେନ। ପଞ୍ଞାଯାତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ। କୁଟ୍ଟସ୍ସ ଭିତ୍ତିଯା ତିରୋ ପରଂ, ଅନ୍ତୋ ୱା, ତଦାଦୀସୁ ଗତାନି। ଅତିୱିସୁଦ୍ଧେନାତି ଅତିୱିଯ ୱିସୁଦ୍ଧେନ ପଞ୍ଚୱଣ୍ଣସମନ୍ନାଗତେନ ସୁନୀଲପାସାଦିକଅକ୍ଖିଲୋମସମଲଙ୍କତେନ ରତ୍ତିଞ୍ଚେୱ ଦିୱା ଚ ସମନ୍ତା ଯୋଜନଂ ପସ୍ସନ୍ତେନ ମଂସଚକ୍ଖୁନା। ପଞ୍ଚମଂ ପଟିୱେଧଦେସନାଞାଣୱସେନ। ‘‘ଅତ୍ତହିତସାଧିକାଯା’’ତି ଏକଂସତୋ ୱୁତ୍ତଂ, ପରିଯାଯତୋ ପନେସା ପରହିତସାଧିକାପି ହୋତି। ତାଯ ହି ଧମ୍ମସଭାୱପଟିଚ୍ଛାଦକକିଲେସସମୁଗ୍ଘାତାଯ ଦେସନାଞାଣାଦି ସମ୍ଭୱତି। ପଟିୱେଧପଞ୍ଞାଯାତି ଅରିଯମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ। ୱିପସ୍ସନାସହଗତୋ ସମାଧି ପଦଟ୍ଠାନଂ ଆସନ୍ନକାରଣମେତିସ୍ସାତି ସମାଧିପଦଟ୍ଠାନା, ତାଯ। ଦେସନାପଞ୍ଞାଯାତି ଦେସନାକିଚ୍ଚନିପ୍ଫାଦକେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ। ଅରୀନନ୍ତି କିଲେସାରୀନଂ, ପଞ୍ଚମାରାନଂ ୱା, ସାସନପଚ୍ଚତ୍ଥିକାନଂ ୱା ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯାନଂ। ତେସଂ ହନନଂ ପାଟିହାରିଯେହି ଅଭିଭୱନଂ ଅପ୍ପଟିଭାନତାକରଣଂ, ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନଞ୍ଚ ମଜ୍ଝିମପଣ୍ଣାସକେ ପଞ୍ଚମୱଗ୍ଗେ ସଙ୍ଗୀତଂ ଚଙ୍କୀସୁତ୍ତଞ୍ଚେତ୍ଥ (ମ। ନି। ୨। ୪୨୨) ନିଦସ୍ସନଂ, ଏତେନ ଅରଯୋ ହତା ଅନେନାତି ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ପଦସିଦ୍ଧିମାହ। ଅତୋ ନାୱଚନସ୍ସ ତାବ୍ବପ୍ପଦେସୋ ମହାୱିସଯେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅପିଚ ଅରଯୋ ହନତୀତି ଅନ୍ତସଦ୍ଦେନ ପଦସିଦ୍ଧି, ଇକାରସ୍ସ ଚ ଅକାରୋ। ପଚ୍ଚଯାଦୀନଂ ସମ୍ପଦାନଭୂତାନଂ, ତେସଂ ୱା ପଟିଗ୍ଗହଣଂ, ପଟିଗ୍ଗହିତୁଂ ୱା ଅରହତୀତି ଅରହନ୍ତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ପଚ୍ଚଯାଦୀନଞ୍ଚ ଅରହତ୍ତା’’ତି ଇମିନା। ସମ୍ମାତି ଅୱିପରୀତଂ। ସାମଞ୍ଚାତି ସଯମେୱ, ଅପରନେଯ୍ୟୋ ହୁତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କଥଂ ପନେତ୍ଥ ‘‘ସବ୍ବଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ ଲବ୍ଭତୀତି? ସାମଞ୍ଞଜୋତନାଯ ୱିସେସେ ଅୱଟ୍ଠାନତୋ, ୱିସେସତ୍ଥିନା ଚ ୱିସେସସ୍ସ ଅନୁପଯୋଜେତବ୍ବତୋ ଯଞ୍ଚେୱଂ ‘‘ଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି ୱିସେସୋୱାନୁପଯୋଜିତୋ ସିଯା, କସ୍ମା ସବ୍ବଧମ୍ମାନନ୍ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଅନୁପଯୋଜୀଯତୀତି? ଏକଦେସସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣତୋ। ପଦେସଗ୍ଗହଣେ ହି ଅସତି ଗହେତବ୍ବସ୍ସ ନିପ୍ପଦେସତା ୱିଞ୍ଞାଯତି ଯଥା ‘‘ଦିକ୍ଖିତୋ ନ ଦଦାତୀ’’ତି, ଏସ ନଯୋ ଈଦିସେସୁ।

ଇଦାନି ଚ ଚତୂହି ପଦେହି ଚତୁୱେସାରଜ୍ଜୱସେନ ଅତ୍ତନା ଅଧିପ୍ପେତତରଂ ଛଟ୍ଠମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅନ୍ତରାଯିକଧମ୍ମେ ୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ତଦେୱ ନିଗମନଂ କରୋତି ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ଅନ୍ତରାଯକରଧମ୍ମଞ୍ଞାଣେନ ଜାନତା, ନିଯ୍ୟାନିକଧମ୍ମଞ୍ଞାଣେନ ପସ୍ସତା, ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣେନ ଅରହତା, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନଆତି ଯଥାକ୍କମଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅନତ୍ଥଚରଣେନ କିଲେସା ଏୱ ଅରଯୋତି କିଲେସାରଯୋ, ତେସଂ କିଲେସାରୀନଂ। ଏତ୍ଥାହ – ଯସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ୱସେନ ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ଭଗୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ନାମ ଜାତୋ, କିଂ ପନିଦଂ ଞାଣଂ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ବୁଜ୍ଝନୱସେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ସକିଂଯେୱ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱିସଯେ ପୱତ୍ତତି, ଉଦାହୁ କମେନାତି। କିଞ୍ଚେତ୍ଥ – ଯଦି ତାୱ ସକିଂଯେୱ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱିସଯେ ପୱତ୍ତତି, ଏୱଂ ସତି ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାଦିଭେଦଭିନ୍ନାନଂ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ, ଅସଙ୍ଖତସମ୍ମୁତିଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଏକଜ୍ଝଂ ଉପଟ୍ଠାନେ ଦୂରତୋ ଚିତ୍ତପଟଂ ପେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ପଟିଭାଗେନାୱବୋଧୋ ନ ସିଯା, ତଥା ଚ ସତି ‘‘ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଅନତ୍ତା’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୧୩୭; ଧ। ପ। ୨୭୯; ମହାନି। ୨୭; ଚୂଳନି। ୮, ୧୦; ନେତ୍ତି। ୫) ୱିପସ୍ସନ୍ତାନଂ ଅନତ୍ତାକାରେନ ୱିଯ ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଅନିରୂପିତରୂପେନ ଭଗୱତୋ ଞାଣୱିସଯା ହୋନ୍ତୀତି ଆପଜ୍ଜତି। ଯେପି ‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମାନଂ ଠିତିଲକ୍ଖଣୱିସଯଂ ୱିକପ୍ପରହିତଂ ସବ୍ବକାଲଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି, ତେନ ତେ ‘ସବ୍ବୱିଦୂ’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା –

‘ଗଚ୍ଛଂ ସମାହିତୋ ନାଗୋ, ଠିତୋ ନାଗୋ ସମାହିତୋ;

ସେଯ୍ୟଂ ସମାହିତୋ ନାଗୋ, ନିସିନ୍ନୋପି ସମାହିତୋ’ତି। (ଅ। ନି। ୬।୪୩); –

ଇଦମ୍ପି ସବ୍ବଦା ଞାଣପ୍ପଵତ୍ତିଦୀପକଂ ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରାଗମେ ନାଗୋପମସୁତ୍ତଵଚନଂ ସୁଵୁତ୍ତଂ ନାମ ହୋତୀ’’ତି ଵଦନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ଵାଦେ ଵୁତ୍ତଦୋସା ନାତିଵତ୍ତି। ଠିତିଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣତାଯ ଚ ଅତୀତାନାଗତଧମ୍ମାନଂ ତଦଭାଵତୋ ଏକଦେସଵିସଯମେଵ ଭଗଵତୋ ଞାଣଂ ସିଯା, ତସ୍ମା ସକିଞ୍ଚେଵ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ଵିସଯେ ଞାଣଂ ପଵତ୍ତତୀତି ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ଅଥ କମେନ ସବ୍ବସ୍ମିମ୍ପି ଵିସଯେ ଞାଣଂ ପଵତ୍ତତି, ଏଵମ୍ପି ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ନ ହି ଜାତିଭୂମିସଭାଵାଦିଵସେନ, ଦିସାଦେସକାଲାଦିଵସେନ ଚ ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନେ ଞେଯ୍ୟେ କମେନ ଗଯ୍ହମାନେ ତସ୍ସ ଅନଵସେସପଟିଵେଧୋ ସମ୍ଭଵତି ଅପରିଯନ୍ତଭାଵତୋ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ। ଯେ ପନ ‘‘ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଵିସଂଵାଦନତୋ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ଏକଦେସଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ଵା ସେସେପି ଏଵନ୍ତି ଅଧିମୁଚ୍ଚିତ୍ଵା ଵଵତ୍ଥାପନେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୂ ନାମ ଭଗଵା ଜାତୋ, ତଞ୍ଚ ଞାଣଂ ନ ଅନୁମାନିକଂ ନାମ ସଂସଯାଭାଵତୋ। ସଂସଯାନୁବଦ୍ଧଞ୍ହି ଞାଣଂ ଲୋକେ ଅନୁମାନିକ’’ନ୍ତି ଵଦନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ତଂ ନ ଯୁତ୍ତମେଵ। ସବ୍ବସ୍ସ ହି ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖଭାଵେ ଅତ୍ଥାଵିସଂଵାଦନେନ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ଏକଦେସଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ଵା ସେସେପି ଏଵନ୍ତି ଅଧିମୁଚ୍ଚିତ୍ଵା ଵଵତ୍ଥାପନସ୍ସେଵ ଅସମ୍ଭଵତୋ ତଥା ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ଚ। ଯଞ୍ହି ସେସଂ, ତଦପଚ୍ଚକ୍ଖମେଵ, ଅଥ ତମ୍ପି ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ, ତସ୍ସ ସେସଭାଵୋ ଏଵ ନ ସିଯା, ଅପରିଯନ୍ତଭାଵତୋ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ତଥାଵଵତ୍ଥିତୁମେଵ ନ ସକ୍କାତି? ସବ୍ବମେତଂ ଅକାରଣଂ। କସ୍ମା? ଅଵିସଯଵିଚାରଣଭାଵତୋ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗଵତା ‘‘ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭିକ୍ଖଵେ, ବୁଦ୍ଧଵିସଯୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବୋ, ଯଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ ଉମ୍ମାଦସ୍ସ ଵିଘାତସ୍ସ ଭାଗୀ ଅସ୍ସା’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୭୭) ଇଦଂ ପନେତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ – ଯଂ କିଞ୍ଚି ଭଗଵତା ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତଂ, ସକଲମେକଦେସୋ ଵା, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତଵୁତ୍ତିତାଯ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଞାଣଂ ପଵତ୍ତତି ନିଚ୍ଚସମାଧାନଞ୍ଚ ଵିକ୍ଖେପାଭାଵତୋ, ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତସ୍ସ ଚ ସକଲସ୍ସ ଅଵିସଯଭାଵେ ତସ୍ସ ଆକଙ୍ଖାପଟିବଦ୍ଧଵୁତ୍ତିତା ନ ସିଯା, ଏକନ୍ତେନେଵ ସା ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା, ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଆଵଜ୍ଜନପଟିବଦ୍ଧା ଆକଙ୍ଖାପଟିବଦ୍ଧା ମନସିକାରପଟିବଦ୍ଧା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପଟିବଦ୍ଧାତି (ମହାନି। ୬୯, ୧୫୬; ଚୂଳନି। ୮୫; ପଟି। ମ। ୩।୫) ଵଚନତୋ। ଅତୀତାନାଗତଵିସଯମ୍ପି ଭଗଵତୋ ଞାଣଂ ଅନୁମାନାଗମତକ୍କଗହଣଵିରହିତତ୍ତା ପଚ୍ଚକ୍ଖମେଵ।

ନନୁ ଚ ଏତସ୍ମିମ୍ପି ପକ୍ଖେ ଯଦା ସକଲଂ ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତଂ, ତଦା ସକିଂଯେଵ ସକଲଵିସଯତାଯ ଅନିରୂପିତରୂପେନ ଭଗଵତୋ ଞାଣଂ ପଵତ୍ତେଯ୍ୟାତି ଵୁତ୍ତଦୋସା ନାତିଵତ୍ତିଯେଵାତି? ନ, ତସ୍ସ ଵିସୋଧିତତ୍ତା। ଵିସୋଧିତୋ ହି ସୋ ବୁଦ୍ଧଵିସଯୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋତି। ଅଞ୍ଞଥା ପଚୁରଜନଞାଣସମାନଵୁତ୍ତିତାଯ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗଵନ୍ତାନଂ ଞାଣସ୍ସ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟତା ନ ସିଯା, ତସ୍ମା ସକଲଧମ୍ମାରମ୍ମଣମ୍ପି ତଂ ଏକଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ଵିଯ ସୁଵଵତ୍ଥାପିତେଯେଵ ତେ ଧମ୍ମେ କତ୍ଵା ପଵତ୍ତତୀତି ଇଦମେତ୍ଥ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟଂ, ‘‘ଯାଵତକଂ ନେଯ୍ୟଂ, ତାଵତକଂ ଞାଣଂ। ଯାଵତକଂ ଞାଣଂ, ତାଵତକଂ ନେଯ୍ୟଂ। ନେଯ୍ୟପରିଯନ୍ତିକଂ ଞାଣଂ, ଞାଣପରିଯନ୍ତିକଂ ନେଯ୍ୟଂ। ନେଯ୍ୟଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ଵା ଞାଣଂ ନପ୍ପଵତ୍ତତି, ଞାଣଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ଵା ନେଯ୍ୟପଥୋ ନତ୍ଥି। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିଯନ୍ତଟ୍ଠାଯିନୋ ତେ ଧମ୍ମା, ଯଥା ଦ୍ଵିନ୍ନଂ ସମୁଗ୍ଗପଟଲାନଂ ସମ୍ମା ଫୁସିତାନଂ ହେଟ୍ଠିମଂ ସମୁଗ୍ଗପଟଲଂ ଉପରିମଂ ନାତିଵତ୍ତତି, ଉପରିମଂ ସମୁଗ୍ଗପଟଲଂ ହେଟ୍ଠିମଂ ନାତିଵତ୍ତତି। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିଯନ୍ତଟ୍ଠାଯିନୋ, ଏଵମେଵ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗଵତୋ ନେଯ୍ୟଞ୍ଚ ଞାଣଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିଯନ୍ତଟ୍ଠାଯିନୋ…ପେ… ତେ ଧମ୍ମା’’ତି (ମହାନି। ୬୯, ୧୫୬; ଚୂଳନି। ୮୫; ପଟି। ମ। ୩।୫) ଏଵମେକଜ୍ଝଂ, ଵିସୁଂ, ସକିଂ, କମେନ ଵା ଇଚ୍ଛାନୁରୂପଂ ପଵତ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ଵସେନ ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ଭଗଵା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ନାମ ଜାତୋତି।

ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାମୁତ୍ତକୋ ନଯୋ – ଠାନାଠାନାଦୀନି ଛବ୍ବିସଯାନି ଛହି ଞାଣେହି ଜାନତା, ଯଥାକମ୍ମୂପଗେ ସତ୍ତେ ଚୁତୂପପାତଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣେହି ପସ୍ସତା, ସଵାସନାନମାସଵାନଂ ଆସଵକ୍ଖଯଞାଣେନ ଖୀଣତ୍ତା ଅରହତା, ଝାନାଦିଧମ୍ମେ ସଂକିଲେସଵୋଦାନଵସେନ ସାମଂଯେଵ ଅଵିପରୀତାଵବୋଧତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ, ଏଵଂ ଦସବଲଞାଣଵସେନ ଚତୂହାକାରେହି ଥୋମିତେନ। ଅପିଚ ତୀସୁ କାଲେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣତାଯ ଜାନତା, ତିଣ୍ଣମ୍ପି କମ୍ମାନଂ ଞାଣାନୁପରିଵତ୍ତିତୋ ନିସମ୍ମକାରିତାଯ ପସ୍ସତା, ଦଵାଦୀନଂ ଛନ୍ନମଭାଵସାଧିକାଯ ପହାନସମ୍ପଦାଯ ଅରହତା, ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଛନ୍ନମହାନିହେତୁଭୂତାଯ ଅପରିକ୍ଖଯପଟିଭାନସାଧିକାଯ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଯ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ, ଏଵଂ ଅଟ୍ଠାରସାଵେଣିକବୁଦ୍ଧଧମ୍ମଵସେନ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩। ୩୦୫) ଚତୂହାକାରେହି ଥୋମିତେନାତି ଏଵମାଦିନା ତେସଂ ତେସଂ ଞାଣଦସ୍ସନପହାନବୋଧନତ୍ଥେହି ସଙ୍ଗହିତାନଂ ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ ଵସେନ ଯୋଜନା କାତବ୍ବାତି।

ଚତୁଵେସାରଜ୍ଜଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଚତୂହାକାରେହୀ’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ‘‘ଥୋମିତେନା’’ତି ଏତେନ ଇମେସଂ ‘‘ଭଗଵତା’’ତି ପଦସ୍ସ ଵିସେସନତଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଦିପି ହୀନପଣୀତଭେଦେନ ଦୁଵିଧାଵ ଅଧିମୁତ୍ତି ପାଠଇଯଂ ଵୁତ୍ତା, ପଵତ୍ତିଆକାରଵସେନ ପନ ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନାଵାତି ଆହ ‘‘ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତା’’ତି। ସା ପନ ଅଧିମୁତ୍ତି ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁଯେଵ, ତଦପି ତଥା ତଥା ଦସ୍ସନଂ, ଖମନଂ, ରୋଚନଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥଂ ଵିଞ୍ଞାପେତି ‘‘ନାନଜ୍ଝାସଯତା’’ତି ଇମିନା। ତଥା ହି ଵକ୍ଖତି ‘‘ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତା ନାନଜ୍ଝାସଯତା ନାନାଦିଟ୍ଠିକତା ନାନକ୍ଖନ୍ତିତା ନାନାରୁଚିତା’’ତି। ‘‘ଯାଵଞ୍ଚିଦ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ‘‘ସୁପ୍ପଟିଵିଦିତା’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ଚ ଇଦନ୍ତି ପଦପୂରଣମତ୍ତଂ, ‘‘ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତା’’ତି ଏତେନ ଵା ପଦେନ ସମାନାଧିକରଣଂ, ତସ୍ସତ୍ଥୋ ପନ ପାକଟୋଯେଵାତି ଆହ ‘‘ଯାଵ ଚ ସୁଟ୍ଠୁ ପଟିଵିଦିତା’’ତି।

‘‘ଯା ଚ ଅଯ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଧାତୁସଂଯୁତ୍ତପାଠଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ତଦେୱ ସଂଯୁତ୍ତଂ ମନସି କରିତ୍ୱା ତେସଂ ଅୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣଭାସନେନ ସଦ୍ଧିଂ ଘଟେତ୍ୱା ଥେରାନମଯଂ ସଞ୍ଞିଯଧମ୍ମୋ ଉଦପାଦୀତି ଦସ୍ସେତି। ଅତୋ ଅସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଧାତୁସଂଯୁତ୍ତଦେସନାନଯେନ ତାସଂ ସୁପ୍ପଟିୱିଦିତଭାୱଂ ସମତ୍ଥନୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଯଂ ହୀ’’ତିଆଦିମାହାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସୁପ୍ପଟିୱିଦିତଭାୱସମତ୍ଥନଞ୍ହି ‘‘ଅଯଂ ହୀ’’ତିଆଦିୱଚନଂ। ତତ୍ଥ ଯା ଅଯଂ ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତା…ପେ… ରୁଚିତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଧାତୁସୋତି ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁଯା। ସଂସନ୍ଦନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧେନ୍ତି ୱିସ୍ସାସେନ୍ତି। ସମେନ୍ତୀତି ସମ୍ମା, ସହ ୱା ଭୱନ୍ତି। ‘‘ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକା’’ତିଆଦି ତଥାଭାୱୱିଭାୱନଂ। ଅତୀତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନନ୍ତି ଅତୀତସ୍ମିଂ କାଲେ, ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗେ ୱା ଏତଂ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତା-ପଦସ୍ସ ନାନଜ୍ଝାସଯତାତି ଅତ୍ଥୱଚନଂ। ନାନାଦିଟ୍ଠି…ପେ… ରୁଚିତାତି ତସ୍ସ ସରୂପଦସ୍ସନଂ। ସସ୍ସତାଦିଲଦ୍ଧିୱସେନ ନାନାଦିଟ୍ଠିକତା। ପାପାଚାରକଲ୍ୟାଣାଚାରାଦିପକତିୱସେନ ନାନକ୍ଖନ୍ତିତା। ପାପିଚ୍ଛାଅପ୍ପିଚ୍ଛାଦିୱସେନ ନାନାରୁଚିତା। ନାଳିଯାତି ତୁମ୍ବେନ, ଆଳ୍ହକେନ ୱା। ତୁଲାଯାତି ମାନେନ। ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତାଞାଣନ୍ତି ଚେତ୍ଥ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ନ ଦସବଲଞାଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନା’’ତି। ଏୱଂ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୩) ୱୁତ୍ତଂ, ଅଭିଧମ୍ମଟ୍ଠକଥାଯଂ, ଦସବଲସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାସୁ (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୪୯; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୧୦।୨୧; ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୮୩୧) ଚ ଏୱମାଗତଂ।

ପରୱାଦୀ ପନାହ ‘‘ଦସବଲଞାଣଂ ନାମ ପାଟିଯେକ୍କଂ ନତ୍ଥି, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସେୱାଯଂ ପଭେଦୋ’’ତି, ତଂ ତଥା ନ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞମେୱ ହି ଦସବଲଞାଣଂ, ଅଞ୍ଞଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ। ଦସବଲଞାଣଞ୍ହି ସକକିଚ୍ଚମେୱ ଜାନାତି, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ପନ ତମ୍ପି ତତୋ ଅୱସେସମ୍ପି ଜାନାତି। ଦସବଲଞାଣେସୁ ହି ପଠମଂ କାରଣାକାରଣମେୱ ଜାନାତି, ଦୁତିଯଂ କମ୍ମନ୍ତରୱିପାକନ୍ତରମେୱ, ତତିଯଂ କମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦମେୱ, ଚତୁତ୍ଥଂ ଧାତୁନାନତ୍ତକାରଣମେୱ, ପଞ୍ଚମଂ ସତ୍ତାନମଜ୍ଝାସଯାଧିମୁତ୍ତିମେୱ, ଛଟ୍ଠଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ତିକ୍ଖମୁଦୁଭାୱମେୱ, ସତ୍ତମଂ ଝାନାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ତେସଂ ସଂକିଲେସାଦିମେୱ, ଅଟ୍ଠମଂ ପୁବ୍ବେନିୱୁତ୍ଥକ୍ଖନ୍ଧସନ୍ତତିମେୱ, ନୱମଂ ସତ୍ତାନଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିମେୱ, ଦସମଂ ସଚ୍ଚପରିଚ୍ଛେଦମେୱ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ପନ ଏତେହି ଜାନିତବ୍ବଞ୍ଚ ତତୋ ଉତ୍ତରିଞ୍ଚ ଜାନାତି, ଏତେସଂ ପନ କିଚ୍ଚଂ ନ ସବ୍ବଂ କରୋତି। ତଞ୍ହି ଝାନଂ ହୁତ୍ୱା ଅପ୍ପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଇଦ୍ଧି ହୁତ୍ୱା ୱିକୁବ୍ବିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ମଗ୍ଗୋ ହୁତ୍ୱା କିଲେସେ ଖେପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ଅପିଚ ପରୱାଦୀ ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ‘‘ଦସବଲଞାଣଂ ନାମ ଏତଂ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରଂ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରଂ, କାମାୱଚରଂ ରୂପାୱଚରଂ ଅରୂପାୱଚରଂ, ଲୋକିଯଂ ଲୋକୁତ୍ତର’’ନ୍ତି। ଜାନନ୍ତୋ ପଟିପାଟିଯା ସତ୍ତ ଞାଣାନି ‘‘ସୱିତକ୍କସୱିଚାରାନୀ’’ତି ୱକ୍ଖତି, ତତୋ ପରାନି ଦ୍ୱେ ‘‘ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରାନୀ’’ତି ୱକ୍ଖତି, ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣଂ ‘‘ସିଯା ସୱିତକ୍କସୱିଚାରଂ, ସିଯା ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ, ସିଯା ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାର’’ନ୍ତି ୱକ୍ଖତି, ତଥା ପଟିପାଟିଯା ସତ୍ତ କାମାୱଚରାନି, ତତୋ ପରଂ ଦ୍ୱେ ରୂପାୱଚରାନି, ଅୱସାନେ ଏକଂ ‘‘ଲୋକୁତ୍ତର’’ନ୍ତି ୱକ୍ଖତି, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ପନ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରମେୱ, କାମାୱଚରମେୱ, ଲୋକିଯମେୱାତି। ଇତି ଅଞ୍ଞଦେୱ ଦସବଲଞାଣଂ, ଅଞ୍ଞଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣନ୍ତି, ତସ୍ମା ପଞ୍ଚମବଲଞାଣସଙ୍ଖାତେନ ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତାଞାଣେନ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ଚ ୱିଦିତାତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଚ-କାରୋପି ହି ପୋତ୍ଥକେସୁ ଦିସ୍ସତି। ସାତି ଯଥାୱୁତ୍ତା ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତା। ‘‘ଦ୍ୱେପି ନାମା’’ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତସୁତ୍ତସ୍ସତ୍ଥଂ ସଙ୍ଖେପେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ‘‘ଇମେସୁ ଚାପୀ’’ତିଆଦିନା ତସ୍ସ ସଞ୍ଞିଯଧମ୍ମସ୍ସ ତଦଭିସମ୍ବନ୍ଧତଂ ଆୱି କରୋତି। ଇତି ହ ମେତି ଏତ୍ଥ ଏୱଂସଦ୍ଦତ୍ଥେ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ, ହ-କାରୋ ନିପାତମତ୍ତଂ, ଆଗମୋ ୱା। ସନ୍ଧିୱସେନ ଇକାରଲୋପୋ, ଅକାରାଦେସୋ ୱାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଏୱଂ ଇମେ’’ତି ଇମିନା।

୪। ‘‘ୱିଦିତ୍ୱା’’ତି ଏତ୍ଥ ପକତିଯତ୍ଥଭୂତା ୱିଜାନନକିରିଯା ସାମଞ୍ଞେନ ଅଭେଦୱତୀପି ସମାନା ତଂତଂକରଣଯୋଗ୍ଗତାଯ ଅନେକପ୍ପଭେଦାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଭଗୱା ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱତ୍ଥୂନୀତି ଘରୱତ୍ଥୂନି। ‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ଦିସ୍ୱା ଅଞ୍ଞାସୀ’’ତି ଚ ୱୋହାରୱଚନମତ୍ତମେତଂ। ନ ହି ତେନ ଦସ୍ସନତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଜାନନଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ତଦିଦଂ ଞାଣଂ ଆୱଜ୍ଜନପଟିବଦ୍ଧଂ ଆକଙ୍ଖାପଟିବଦ୍ଧଂ ମନସିକାରପଟିବଦ୍ଧଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପଟିବଦ୍ଧଂ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତତି। କିଂ ନାମ କରୋନ୍ତୋ ଭଗୱା ତେନ ଞାଣେନ ଆୱଜ୍ଜନାଦିପଟିବଦ୍ଧେନ ଅଞ୍ଞାସୀତି ସୋତୂନମତ୍ଥସ୍ସ ସୁୱିଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ ପରମ୍ମୁଖା ୱିଯ ଚୋଦନଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି ‘‘କିଂ କରୋନ୍ତୋ ଅଞ୍ଞାସୀ’’ତି ଇମିନା, ପଚ୍ଛିମଯାମକିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତୋ ତଂ ଞାଣଂ ଆୱଜ୍ଜନାଦିପଟିବଦ୍ଧଂ ହୁତ୍ୱା ତେନ ତଥା ଅଞ୍ଞାସୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସାମଞ୍ଞସ୍ମିଂ ସତି ୱିସେସୱଚନଂ ସାତ୍ଥକଂ ସିଯାତି ଅନୁଯୋଗେନାହ ‘‘କିଚ୍ଚଞ୍ଚ ନାମେତ’’ନ୍ତିଆଦି। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସମୁଗ୍ଘାତଂ ଗତଂ ତସ୍ସ ସମୁଟ୍ଠାପକକିଲେସସମୁଗ୍ଘାଟନେନ, ଯତୋ ‘‘ନତ୍ଥି ଅବ୍ଯାୱଟମନୋ’’ତି ଅଟ୍ଠାରସସୁ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେସୁ ୱୁଚ୍ଚତି। ନିରତ୍ଥକୋ ଚିତ୍ତସମୁଦାଚାରୋ ନତ୍ଥୀତି ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଏୱମ୍ପି ୱୁତ୍ତାନୁଯୋଗୋ ତଦୱତ୍ଥୋଯେୱାତି ଚୋଦନମପନେତି ‘‘ତଂ ପଞ୍ଚୱିଧ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ପୁରିମକିଚ୍ଚଦ୍ୱଯଂ ଦିୱସଭାଗୱସେନ, ଇତରଦ୍ୱଯଂ ରତ୍ତିଭାଗୱସେନ ଗହେତବ୍ବଂ ତଥାଯେୱ ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା।

‘‘ଉପଟ୍ଠାକାନୁଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ, ସରୀରଫାସୁକତ୍ଥଞ୍ଚା’’ତି ଏତେନ ଅନେକକପ୍ପସମୁପଚିତପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରଜନିତଂ ଭଗୱତୋ ମୁଖୱରଂ ଦୁଗ୍ଗନ୍ଧାଦିଦୋସଂ ନାମ ନତ୍ଥି, ତଦୁଭଯତ୍ଥମେୱ ପନ ମୁଖଧୋୱନାଦୀନି କରୋତୀତି ଦସ୍ସେତି। ସବ୍ବୋପି ହି ବୁଦ୍ଧାନଂ କାଯୋ ବାହିରବ୍ଭନ୍ତରେହି ମଲେହି ଅନୁପକ୍କିଲିଟ୍ଠୋ

ସୁଧୋତମଣି ୱିଯ ହୋତି। ୱିୱିତ୍ତାସନେତି ଫଲସମାପତ୍ତୀନମନୁରୂପେ ୱିୱେକାନୁବ୍ରୂହନାସନେ। ୱୀତିନାମେତ୍ୱାତି ଫଲସମାପତ୍ତୀହି ୱୀତିନାମନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତମ୍ହି ନ ୱିୱେକନିନ୍ନତାଯ, ପରେସଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତି ଆପଜ୍ଜନତ୍ଥଂ। ସୁରତ୍ତଦୁପଟ୍ଟଂ ଅନ୍ତରୱାସକଂ ୱିହାରନିୱାସନପରିୱତ୍ତନୱସେନ ନିୱାସେତ୍ୱା ୱିଜ୍ଜୁଲତାସଦିସଂ କାଯବନ୍ଧନଂ ବନ୍ଧିତ୍ୱା ମେଘୱଣ୍ଣଂ ସୁଗତଚୀୱରଂ ପାରୁପିତ୍ୱା ସେଲମଯପତ୍ତଂ ଆଦାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତଥାଯେୱ ହି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୋ। ''କଦାଚି ଏକକୋ''ତିଆଦି ତେସଂ ତେସଂ ୱିନେଯ୍ୟାନଂ ୱିନଯନାନୁକୂଲଂ ଭଗୱତୋ ଉପସଙ୍କମନଦସ୍ସନଂ। ଗାମଂ ୱା ନିଗମଂ ୱାତି ଏତ୍ଥ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ୱିକପ୍ପନତ୍ଥୋ, ତେନ ନଗରମ୍ପି ୱିକପ୍ପେତି। ଯଥାରୁଚି ୱତ୍ତମାନେହି ଅନେକେହି ପାଟିହାରିଯେହି ପୱିସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

''ସେଯ୍ୟଥିଦ''ନ୍ତିଆଦିନା ପଚ୍ଛିମପକ୍ଖଂ ୱିତ୍ଥାରେତି। ସେଯ୍ୟଥିଦନ୍ତି ଚ ତଂ କତମନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ଇଦଂ ୱା ସପ୍ପାଟିହୀରପୱିସନଂ କତମନ୍ତିପି ୱଚ୍ଚତି। ମୁଦୁଗତୱାତାତି ମୁଦୁଭୂତା, ମୁଦୁଭାୱେନ ୱା ଗତା ୱାତା। ଉଦକଫୁସିତାନୀତି ଉଦକବିନ୍ଦୂନି। ମୁଞ୍ଚନ୍ତାତି ଓସିଞ୍ଚନ୍ତା। ରେଣୁଂ ୱୂପସମେତ୍ୱାତି ରଜଂ ସନ୍ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ଉପରି ୱିତାନଂ ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଚଣ୍ଡ-ୱାତାତପ-ହିମପାତାଦି-ହରଣେନ ୱିତାନକିଚ୍ଚନିପ୍ଫାଦକତ୍ତା, ତତୋ ତତୋ ହିମୱନ୍ତାଦୀସୁ ପୁପ୍ଫୂପଗରୁକ୍ଖତୋ ଉପସଂହରିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଯମାନତ୍ତା ତଥା ନ ୱୁତ୍ତଂ। ସମଭାଗକରଣମତ୍ତେନ ଓନମନ୍ତି, ଉନ୍ନମନ୍ତି ଚ, ତତୋଯେୱ ପାଦନିକ୍ଖେପସମଯେ ସମାୱ ଭୂମି ହୋତି। ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଞ୍ଚେତଂ ସକ୍ଖରକଥଲକଣ୍ଟକସଙ୍କୁକଲଲାଦିଅପଗମନସ୍ସାପି ସମ୍ଭୱତୋ, ତଞ୍ଚ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତପାଦତାଲକ୍ଖଣସ୍ସ ନିସ୍ସନ୍ଦଫଲଂ, ନ ଇଦ୍ଧିନିମ୍ମାନଂ। ପଦୁମପୁପ୍ଫାନି ୱାତି ଏତ୍ଥ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ୱିକପ୍ପନତ୍ଥୋ, ତେନ ''ଯଦି ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ସମା ଭୂମି ହୋତି, ଏୱଂ ସତି ତାନି ନ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି, ତଥା ପନ ଅସତିଯେୱ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୀ''ତି ଭଗୱତୋ ଯଥାରୁଚି ପୱତ୍ତନଂ ଦସ୍ସେତି। ସବ୍ବଦାୱ ଭଗୱତୋ ଗମନଂ ପଠମଂ ଦକ୍ଖିଣପାଦୁଦ୍ଧରଣସଞ୍ଞାତାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନପଟିମଣ୍ଡିତନ୍ତି ଆହ ''ଠପିତମତ୍ତେ ଦକ୍ଖିଣପାଦେ''ତି। ବୁଦ୍ଧାନଂ ସବ୍ବଦକ୍ଖିଣତାଯ ତଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରୋ,(ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୪) ଆଚରିଯସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରୋ (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୫୩) ଚ ୱଦତି, ସବ୍ବେସଂ ଉତ୍ତମତାଯ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସତି ଉତ୍ତମପୁରିସାନଂ ତଥାପକତିତାଯାତି ଆପଜ୍ଜତି। ଠପିତମତ୍ତେ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଧାୱନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଦଞ୍ଚ ଯାୱଦେୱ ୱିନେଯ୍ୟଜନୱିନଯନତ୍ଥଂ ସବ୍ବ ପାଟିହାରିଯନ୍ତି ତେସଂ ଦସ୍ସନଟ୍ଠାନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ''ଛବ୍ବଣ୍ଣରସ୍ମିଯୋ''ତି ୱତ୍ୱାପି ''ସୁୱଣ୍ଣରସପିଞ୍ଜରାନି ୱିଯା''ତି ୱଚନଂ ଭଗୱତୋ ସରୀରେ ପୀତାଭାଯ ଯେଭୁଯ୍ୟତାଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ''ରସ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଉଦକପରିଯାଯୋ, ପିଞ୍ଜର-ସଦ୍ଦୋ ହେମୱଣ୍ଣପରିଯାଯୋ, ସୁୱଣ୍ଣଜଲଧାରା ୱିଯ ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣାନୀତି ଅତ୍ଥୋ''ତି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧।ବୁଦ୍ଧାଚିଣ୍ଣକଥା।୨୨) ସାରତ୍ଥଦୀପନିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପାସାଦକୂଟାଗାରାଦୀନି ତେସୁ ତେସୁ ଗାମନିଗମାଦୀସୁ ସଂୱିଜ୍ଜମାନାନି ଅଲଙ୍କରୋନ୍ତିଯୋ ହୁତ୍ୱା।

''ତଥା''ତିଆଦିନା ସଯମେୱ ଧମ୍ମତାୱସେନ ତେସଂ ସଦ୍ଦକରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ତଦା କାଯଂ ଉପଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି କାଯୂପଗାନି, ନ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଠିତାନି। ''ଅନ୍ତରୱୀଥି''ନ୍ତି ଇମିନା ଭଗୱତୋ ପିଣ୍ଡାଯ ଗମନାନୁରୂପୱୀଥିଂ ଦସ୍ସେତି। ନ ହି ଭଗୱା ଲୋଲୁପ୍ପଚାରପିଣ୍ଡଚାରିକୋ ୱିଯ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଗଚ୍ଛତି। ଯେ ପଠମଂ ଗତା, ଯେ ୱା ତଦନୁଚ୍ଛୱିକଂ ପିଣ୍ଡପାତଂ ଦାତୁଂ ସମତ୍ଥା, ତେ ଭଗୱତୋପି ପତ୍ତଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପଟିମାନେନ୍ତୀତି ପତିସ୍ସମାନସା ପୂଜେନ୍ତି, ଭଗୱନ୍ତଂ ୱା ପଟିମାନାପେନ୍ତି ପଟିମାନନ୍ତଂ କରୋନ୍ତି। ୱୋହାରମତ୍ତଞ୍ଚେତଂ, ଭଗୱତୋ ପନ ଅପଟିମାନନା ନାମ ନତ୍ଥି। ଚିତ୍ତସନ୍ତାନାନୀତି ଅତୀତେ, ଏତରହି ଚ ପୱତ୍ତଚିତ୍ତସନ୍ତାନାନି। ଯଥା କେଚି ଅରହତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠହନ୍ତି, ତଥା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କେଚି ପବ୍ବଜିତ୍ୱାତି ଚ ଅରହତ୍ତସମାପନ୍ନାନଂ ପବ୍ବଜ୍ଜାସଙ୍ଖେପଗତଦସ୍ସନତ୍ଥଂ , ନ ପନ ଗିହୀନଂ ଅରହତ୍ତସମାପନ୍ନତାପଟିକ୍ଖେପନତ୍ଥଂ। ଅଯଞ୍ହି ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତାନଂ ଗିହୀନଂ ସଭାୱୋ, ଯା ତଦହେୱ ପବ୍ବଜ୍ଜା ୱା, କାଲଂ କିରିଯାୱାତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ଆଯସ୍ମତା ନାଗସେନତ୍ଥେରେନ ''ୱିସମଂ ମହାରାଜ, ଗିହିଲିଙ୍ଗଂ, ୱିସମେ ଲିଙ୍ଗେ ଲିଙ୍ଗଦୁବ୍ବଲତାଯ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତୋ ଗିହୀ ତସ୍ମିଂଯେୱ ଦିୱସେ ପବ୍ବଜତି ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି ୱା ନେସୋ ମହାରାଜ, ଦୋସୋ ଅରହତ୍ତସ୍ସ, ଗିହିଲିଙ୍ଗସ୍ସେୱେସୋ ଦୋସୋ ଯଦିଦଂ ଲିଙ୍ଗଦୁବ୍ବଲତା''ତି (ମି। ପ। ୫।୨।୨) ସବ୍ବଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ସପ୍ପାଟିହୀରପ୍ପୱେସନସମ୍ବନ୍ଧେନେୱ ମହାଜନାନୁଗ୍ଗହଣଂ ଦସ୍ସିତଂ, ଅପ୍ପାଟିହୀରପ୍ପୱେସନେନ ଚ ପନ ''ତେ ସୁନିୱତ୍ଥା ସୁପାରୁତା''ତିଆଦିୱଚନଂ ଯଥାରହଂ ସମ୍ବନ୍ଧିତ୍ୱା ମହାଜନାନୁଗ୍ଗହଣଂ ଅତ୍ଥତୋ ୱିଭାୱେତବ୍ବଂ ହୋତି। ତମ୍ହି ହି ପୁରେଭତ୍ତକିଚ୍ଚମେୱାତି। ଉପଟ୍ଠାନସାଲା ଚେତ୍ଥ ମଣ୍ଡଲମାଠଓ। ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ମଣ୍ଡଲମାଠଏତି ଇଧ ପାଠୋ ଲିଖିତୋ। ''ଗନ୍ଧମଣ୍ଡଲମାଠଏ''ତିପି (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୫୩) ମନୋରଥପୂରଣିଯା ଦିସ୍ସତି, ତଟ୍ଟୀକାଯଞ୍ଚ ''ଚତୁଜ୍ଜାତିଯଗନ୍ଧେନ ପରିଭଣ୍ଡେ ମଣ୍ଡଲମାଠଏ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଗନ୍ଧକୁଟିଂ ପୱିସତୀତି ଚ ପୱିସନକିରିଯାସମ୍ବନ୍ଧତାଯ, ତସ୍ସମୀପତାଯ ଚ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ପୱିସିତୁଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ନ ପନ ଅନ୍ତୋ ତିଟ୍ଠତୀତି। ଏୱଞ୍ହି ''ଅଥ ଖୋ ଭଗୱା''ତିଆଦିୱଚନଂ (ଦୀ। ନି। ୧।୪) ସୂପପନ୍ନଂ ହୋତି।

ଅଥ ଖୋତି ଏୱଂ ଗନ୍ଧକୁଟିଂ ପୱିସିତୁଂ ଗମନକାଲେ। ଉପଟ୍ଠାନେତି ସମୀପପଦେସେ। ''ପାଦେ ପକ୍ଖାଲେତ୍ୱା ପାଦପୀଠେ ଠତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ଓୱଦତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ପାଦେ ପକ୍ଖାଲେନ୍ତୋୱ ପାଦପୀଠେ ତିଟ୍ଠନ୍ତୋ ଓୱଦତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତଦତ୍ଥଂଯେୱ ହି ଭିକ୍ଖୂନଂ ଭତ୍ତକିଚ୍ଚପରିଯୋସାନଂ ଆଗମଯମାନୋ ନିସୀଦି। ଦୁଲ୍ଲଭା ସମ୍ପତ୍ତୀତି ସତିପି ମନୁସ୍ସତ୍ତପଟିଲାଭେ ପତିରୂପଦେସୱାସୈନ୍ଦ୍ରିଯାୱେକଲ୍ଲସଦ୍ଧାପଟିଲାଭାଦଯୋ ସମ୍ପତ୍ତିସଞ୍ଞାତା ଗୁଣା ଦୁଲ୍ଲଭାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୋତ୍ଥକେସୁ ପନ ''ଦୁଲ୍ଲଭା ସଦ୍ଧାସମ୍ପତ୍ତୀ''ତି ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ସୋ ଅଯୁତ୍ତୋୱ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ପାଦପୀଠେ ଠତ୍ୱା ଓୱଦନକାଲେ, ତେସୁ ୱା ଭିକ୍ଖୂସୁ, ରତ୍ତିଯା ୱସନଂ ଠାନଂ ରତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ, ତଥା ଦିୱାଠାନଂ। ''କେଚୀ''ତିଆଦି ତବ୍ବିୱରଣଂ। ଚାତୁମହାରାଜିକଭୱନନ୍ତି

ଚାତୁମହାରାଜିକଦେୱଲୋକେ ସୁଞ୍ଞଓିମାନାନି ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଏସ ନୟୋ ତାୱତିଂସଭୱନାଦୀସୁପି। ତତୋ ଭଗୱା ଗନ୍ଧକୁଟିଂ ପୱିସିତ୍ୱା ପଚ୍ଛାଭତ୍ତଂ ତୟୋ ଭାଗେ କତ୍ୱା ପଠମଭାଗେ ସଚେ ଆକଙ୍ଖତି, ଦକ୍ଖିଣେନ ପସ୍ସେନ ସୀହସେୟ୍ୟଂ କପ୍ପେତି, ସଚେ ନାକଙ୍ଖତି, ବୁଦ୍ଧାଚିଣ୍ଣଂ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ଅଥ ଯଥାକାଲପରିଚ୍ଛେଦଂ ତତୋ ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଦୁତିୟଭାଗେ ପଚ୍ଛିମଯାମସ୍ସ ତତିୟକୋଟ୍ଠାସେ ୱିୟ ଲୋକଂ ୱୋଲୋକେତି ୱେନେୟ୍ୟାନଂ ଞାଣପରିପାକଂ ପସ୍ସିତୁଂ, ତେନାହ ''ସଚେ ଆକଙ୍ଖତୀ''ତିଆଦି। ସୀହସେୟ୍ୟନ୍ତିଆଦୀନମତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋୱ। ଯଞ୍ହି ଅପୁବ୍ବଂ ପଦଂ ଅନୁତ୍ତାନଂ, ତଦେୱ ୱଣ୍ଣୟିସ୍ସାମ। ସନ୍ତା ଅସ୍ସାସିତକୋତି ଗାହାପନୱସେନ ଉପଟ୍ଠପିତକୋତି ସମସ୍ସାସିତୋ। ତାଦିସୋ କାୟୋ ୟସ୍ସାତି ତଥା। ଧମ୍ମସ୍ସୱନତ୍ଥଂ ସନ୍ନିପତତି। ତସ୍ସା ପରିସାୟ ଚିତ୍ତାଚାରଂ ଞତ୍ୱା କତଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟାହ ''ସମ୍ପତ୍ତପରିସାୟଅନୁରୂପେନ ପାଟିହାରିୟେନା''ତି। ଯତ୍ଥ ଧମ୍ମଂ ସହ ଭାସନ୍ତି, ସା ଧମ୍ମସଭା ନାମ। କାଲଯୁତ୍ତନ୍ତି ''ଇମିସ୍ସା ୱେଲାୟ ଇମସ୍ସ ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି ତଂତଂକାଲାନୁରୂପଂ। ସମୟଯୁତ୍ତନ୍ତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ, ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଅନୁରୂପଂ ୱା ସମୟଯୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ସମୟଯୁତ୍ତନ୍ତି ହେତୁଦାହରଣେହି ଯୁତ୍ତଂ। କାଲେନ ସାପଦେସଞ୍ହି ଭଗୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି। କାଲଂ ୱିଦିତ୍ୱା ପରିସଂ ଉୟ୍ୟୋଜେତି, ନ ଯାୱ ସମନ୍ଧକାରା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ''ସମୟଂ ୱିଦିତ୍ୱା ପରିସଂ ଉୟ୍ୟୋଜେସୀ''ତିପି କତ୍ଥଚି ପରିୟାୟୱଚନପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ସୋ ପଚ୍ଛା ପମାଦଲିଖିତୋ।

ଗତ୍ତାନୀତି କାୟୋୟେୱ ଅନେକାୱୟୱତ୍ତା ୱୁତ୍ତୋ। ''ଉତୁଂ ଗଣ୍ହାପେତୀ''ତି ଇମିନା ଉତୁଗଣ୍ହାପନତ୍ଥମେୱ ଓସିଞ୍ଚନଂ, ନ ପନ ମଲୱିକ୍ଖାଲନତ୍ଥନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ନ ହି ଭଗୱତୋ କାୟେ ରଜୋଜଲ୍ଲଂ ଉପଲିମ୍ପତୀତି। ଚତୁଜ୍ଜାତିକେନ ଗନ୍ଧେନ ପରିଭାୱିତା କୁଟୀ ଗନ୍ଧକୁଟୀ। ତସ୍ସା ପରିୱେଣଂ ତଥା। ଫଲସମାପତ୍ତୀହି ମୁହୁତ୍ତଂ ପଟିସଲ୍ଲୀନୋ। ତତୋ ତତୋତି ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ରତ୍ତିଟ୍ଠାନଦିୱାଠାନତୋ, ଉପଗନ୍ତ୍ୱା, ସମୀପେ ୱା ଠାନଂ ଉପଟ୍ଠାନଂ, ଭଜନଂ ସେୱନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ନିସୀଦନଟ୍ଠାନେ, ପୁରିମଯାମେ ୱା, ତେସୁ ୱା ଭିକ୍ଖୂସୁ।

ପଞ୍ହାକଥନାଦିୱସେନ ଅଧିପ୍ପାୟଂ ସମ୍ପାଦେନ୍ତୋ ''ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୂ''ତି ଏୱଂ ଅୱତ୍ୱା ତସ୍ସା ଅନେକାୱୟୱସଙ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ''ସକଲଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୂ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁରେଭତ୍ତପଚ୍ଛାଭତ୍ତପୁରିମଯାମେସୁ ମନୁସ୍ସପରିସାବାହୁଲ୍ଲତୋ ଓକାସଂ ଅଲଭିତ୍ୱା ଇଦାନି ମଜ୍ଝିମଯାମେୟେୱ ଓକାସଂ ଲଭମାନା, ଭଗୱତା ୱା କତୋକାସତାୟ ଓକାସଂ ଲଭମାନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। କୀଦିସଂ ପନ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଆହ ''ଯଥାଭିସଙ୍ଖତଂ ଅନ୍ତମସୋ ଚତୁରକ୍ଖରମ୍ପୀ''ତି। ଯଥାଭିସଙ୍ଖତନ୍ତି ଅଭିସଙ୍ଖତାନୁରୂପଂ, ତଦନତିକ୍କମ୍ମ ୱା, ଏତେନ ଯଥା ତଥା ଅତ୍ତନୋ ପଟିଭାନାନୁରୂପଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି।

ପଚ୍ଛାଭତ୍ତକାଲସ୍ସ ତୀସୁ ଭାଗେସୁ ପଠମଭାଗେ ସୀହସେୟ୍ୟାକପ୍ପନଂ ଏକନ୍ତଂ ନ ହୋତୀତି ଆହ ''ପୁରେଭତ୍ତତୋ ପଟ୍ଠାୟ ନିସଜ୍ଜାୟ ପୀଳିତସ୍ସ ସରୀରସ୍ସା''ତି। ତେନେୱ ହି ପୁବ୍ବେ ''ସଚେ ଆକଙ୍ଖତୀ''ତି ତଦା ସୀହସେୟ୍ୟାକପ୍ପନସ୍ସ ଅନିବଦ୍ଧତା ୱିଭାୱିତା। କିଲାସୁଭାୱୋ କିଲମଥୋ। ସରୀରସ୍ସ କିଲାସୁଭାୱମୋଚନତ୍ଥଂ ଚଙ୍କମେନ ୱୀତିନାମେତି ସୀହସେୟ୍ୟଂ କପ୍ପେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନାତି ଆସୟାନୁସୟୈନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତଞାଣସଙ୍ଖାତେନ ପଞ୍ଚମଚ୍ଛଟ୍ଠବଲଭୂତେନ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା। ତେନ ହି ଲୋକୱୋଲୋକନବାହୁଲ୍ଲତାୟ ତଂ ''ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୂ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଇଦଞ୍ଚ ପଚ୍ଛିମଯାମେ ଭଗୱତୋ ବହୁଲଂ ଆଚିଣ୍ଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅପ୍ପେକଦା ଅୱସିଟ୍ଠବଲଞାଣେହି, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନେୱ ଚ ଭଗୱା ତମତ୍ଥଂ ସାଧେତି।

''ପଚ୍ଛିମଯାମକିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତୋ ଅଞ୍ଞାସୀ''ତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେନ୍ତୋ ''ତସ୍ମିଂ ପନ ଦିୱସେ''ତିଆଦିମାହ। ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ୱସନ୍ତାନଂ ଇଦଂ ପଞ୍ଚୱିଧଂ କିଚ୍ଚଂ ଅୱିଜହିତମେୱ ହୋତି ସବ୍ବକାଲଂ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞତ୍ତା, ତସ୍ମା ତଦହେପି ତଦୱିଜହନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଇଧ ପଞ୍ଚୱିଧକିଚ୍ଚପୟୋଜନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଚଙ୍କମନ୍ତି ଚତ୍ଥ ଚଙ୍କମନାନୁରୂପଟ୍ଠାନଂ। ଚଙ୍କମମାନୋ ଅଞ୍ଞାସୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତେ ଅତ୍ଥଦ୍ୱୟେ ପଚ୍ଛିମତ୍ଥଞ୍ଞେୱ ଗହେତ୍ୱା ''ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଆରବ୍ଭା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁରିମତ୍ଥୋ ହି ପକରଣାଧିଗତତ୍ତା ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟୋତି।

''ଅଥ ଖୋ ଭଗୱା ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଇମଂ ସଙ୍ଖିୟଧମ୍ମଂ ୱିଦିତ୍ୱା ୟେନ ମଣ୍ଡଲମାଳୋ, ତେନୁପସଙ୍କମୀ''ତି ଅୟଂ ସାୱସେସପାଠୋ, ତସ୍ମା ଏତଂ ୱିଦିତ୍ୱା, ଏୱଂ ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ଚ ଉପସଙ୍କମୀତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଞତ୍ୱା ଚ ପନସ୍ସା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅସ୍ସ ଏତଦହୋସୀତି ଅସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଏତଂ ପରିୱିତକ୍କନଂ, ଏସୋ ୱା ଚେତସୋ ପରିୱିତକ୍କୋ ଅହୋସି, ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋୟଂ ''ଏତଦଗ୍ଗ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଅ॰ ନି॰ ୧।୧୮୮ ଆଦୟୋ) ୱିୟ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚଂ ନ ସବ୍ବଥା ପାକଟଂ। ନିରନ୍ତରନ୍ତି ଅନୁପୁବ୍ବାରୋଚନୱସେନ ନିବ୍ବିୱରଂ, ଯଥାଭାସିତସ୍ସ ୱା ଆରୋଚନୱସେନ ନିବ୍ବିସେସଂ। ଭାୱନପୁଂସକଞ୍ଚେତଂ। ତଂ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଂ କତ୍ୱାତି ତଂ ଯଥାରୋଚିତଂ ୱଚନଂ ଇମସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣଂ କତ୍ୱା, ଇମସ୍ସ ୱା ସୁତ୍ତସ୍ସ ଦେସନାୟ ଉପ୍ପନ୍ନଂ କାରଣଂ କତ୍ୱାତିପି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ କାରଣେ, ତେନ ଇମସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକଂ ନିକ୍ଖେପଂ ଦସ୍ସେତି। ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିୟା ଠାନେସୂତି ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଗତଟ୍ଠାନେସୁ। ଅପ୍ପଟିୱତ୍ତିୟନ୍ତି ସମଣେନ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣେନ ୱା ଦେୱେନ ୱା ମାରେନ ୱା ବ୍ରହ୍ମୁନା ୱା କେନଚି ୱା ଲୋକସ୍ମିଂ

ଅନିୱତ୍ତିୟଂ। ସୀହନାଦଂ ନଦନ୍ତୋତି ସେଟ୍ଠନାଦସଙ୍ଖାତଂ ଅଭୀତନାଦଂ ନଦନ୍ତୋ। ଯଂ ପନ ଲୋକିୟା ୱଦନ୍ତି –

‘‘ଉତ୍ତରସ୍ମିଂ ପଦେ ବ୍ୟଗ୍ଘପୁଙ୍ଗୱୋସଭକୁଞ୍ଜରା;

ସୀହସଦ୍ଦୂଲନାଗାଦ୍ଧା, ପୁମେ ସେଟ୍ଠଗୋଚରା’’ତି।

ତଂ ଯେଭୁୟ୍ୟୱସେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସୀହନାଦସଦିସଂ ୱା ନାଦଂ ନଦନ୍ତୋ। ଅୟମତ୍ଥୋ ସୀହନାଦସୁତ୍ତେନ (ଅ। ନି। ୬।୬୪; ୧୦।୨୧) ଦୀପେତବ୍ବୋ। ଯଥା ୱା କେସରୋ ମିଗରାଜା ସହନତୋ, ହନନତୋ, ଚ ‘‘ସୀହୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ତଥାଗତୋପି ଲୋକଧମ୍ମାନଂ ସହନତୋ, ପରପ୍ପୱାଦାନଂ ହନନତୋ ଚ ‘‘ସୀହୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମା ସୀହସ୍ସ ତଥାଗତସ୍ସ ନାଦଂ ନଦନ୍ତୋତିପି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯଥା ହି ସୀହୋ ସୀହବଲେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ସବ୍ବତ୍ଥ ୱିସାରଦୋ ୱିଗତଲୋମହଂସୋ ସୀହନାଦଂ ନଦତି, ଏୱଂ ତଥାଗତସୀହୋପି ତଥାଗତବଲେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ ୱିସାରଦୋ ୱିଗତଲୋମହଂସୋ ‘‘ଇମେ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନା’’ତିଆଦିନା ନୟେନ ନାନାୱିଧଦେସନାୱିଲାସସମ୍ପନ୍ନଂ ସୀହନାଦଂ ନଦତି । ଯଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୀହୋତି ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ। ଯଂ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ପରିସାୟ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, ଇଦମସ୍ସ ହୋତି ସୀହନାଦସ୍ମି’’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୧୦।୨୧)। ‘‘ଇମେ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନା’’ତିଆଦିକା ହି ଇଧ ୱକ୍ଖମାନଦେସନାୟେୱ ସୀହନାଦୋ। ତେସଂ ‘‘ୱେଦନାପଚ୍ଚୟା ତଣ୍ହା’’ତିଆଦିନା ୱକ୍ଖମାନନୟେନ ପଚ୍ଚୟାକାରସ୍ସ ସମୋଧାନମ୍ପି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସିନେରୁଂ…ପେ… ୱିୟ ଚାତି ଉପମାଦ୍ୱୟେନ ବ୍ରହ୍ମଜାଲଦେସନାୟ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତ୍ତା ସୁଦୁକ୍କରତଂ ଦସ୍ସେତି। ସୁୱଣ୍ଣକୂଟେନାତି ସୁୱଣ୍ଣମୟପହରଣୋପକରଣୱିସେସେନ। ରତନନିକୂଟେନ ୱିୟ ଅଗାରଂ ଅରହତ୍ତନିକୂଟେନ ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତନ୍ତଂ ନିଟ୍ଠପେନ୍ତୋ, ନିକୂଟେନାତି ଚ ନିଟ୍ଠାନଗତେନ ଅଚ୍ଚୁଗ୍ଗତକୂଟେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଞ୍ଚ ଅରହତ୍ତଫଲପରିୟୋସାନତ୍ତା ସବ୍ବଗୁଣାନଂ ତଦେୱ ସବ୍ବେସଂ ଉତ୍ତରିତରନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁରିମୋ ପନ ମେ-ସଦ୍ଦୋ ଦେସନାପେକ୍ଖୋତି ପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସାପି ମେ ସା ଦେସନା ଅପରଭାଗେ ପଞ୍ଚୱସ୍ସସହସ୍ସାନୀତି ଅତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋ। ସୱନୁଗ୍ଗହଣଧାରଣୱାଚନାଦିୱସେନ ପରିଚୟଂ କରୋନ୍ତେ, ତଥା ଚ ପଟିପନ୍ନେ ନିବ୍ବାନଂ ସମ୍ପାପିକା ଭୱିସ୍ସତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଯଦଗ୍ଗେନ ଯେନାତି କରଣନିଦ୍ଦେସୋ, ତଦଗ୍ଗେନ ତେନା ତିପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏତନ୍ତି ‘‘ଯେନ ତେନା’’ତି ଏତଂ ପଦଦ୍ୱୟଂ। ତତ୍ଥାତି ହି ତସ୍ମିଂ ମଣ୍ଡଲମାଳେତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେନାତି ୱା ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ କରଣୱଚନଂ। ତେନାତି ପନ ଉପଯୋଗତ୍ଥେ। ତସ୍ମା ତତ୍ଥାତି ତଂ ମଣ୍ଡଲମାଳନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଉପସଙ୍କମୀତି ଚ ଉପସଙ୍କମନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଲସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା, ତଦୁପସଙ୍କମନସ୍ସ ପନ ଅତୀତଭାୱସ୍ସ ସୂଚନତୋ ‘‘ଉପସଙ୍କମୀ’’ତି ତକ୍କାଲାପେକ୍ଖନୱସେନ ଅତୀତପୟୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଞ୍ହି ‘‘ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା’’ତି ୱଚନଂ ସୂପପନ୍ନଂ ହୋତି। ଇତରଥା ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ୱଚନାନଂ ଅତୀତକାଲିକତ୍ତା ତଥାୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନ ସିୟା। ଉପସଙ୍କମନସ୍ସ ଚ ଗମନଂ, ଉପଗମନଞ୍ଚାତି ଦ୍ୱିଧା ଅତ୍ଥୋ, ଇଧ ପନ ଗମନମେୱ। ସମ୍ପତ୍ତୁକାମତାୟ ହି ଯଂ କିଞ୍ଚି ଠାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ତଂ ତଂ ପଦେସାତିକ୍କମନୱସେନ ‘‘ତଂ ଠାନଂ ଉପସଙ୍କମି ଉପସଙ୍କମନ୍ତୋ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଲଭତି, ତେନାହ ‘‘ତତ୍ଥ ଗତୋ’’ତି, ତେନ ଉପଗମନତ୍ଥଂ ନିୱତ୍ତେତି। ଯଞ୍ହି ଠାନଂ ପତ୍ତୁମିଚ୍ଛନ୍ତୋ ଗଚ୍ଛତି, ତଂ ପତ୍ତତାୟେୱ ‘‘ଉପଗମନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯମେତ୍ଥ ନ ସଂୱଣ୍ଣିତଂ ‘‘ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା’’ତି ପଦଂ, ତଂ ଉପସଙ୍କମନପରିୟୋସାନଦୀପନଂ। ଅଥ ୱା ଗତୋତି ଉପଗତୋ। ଅନୁପସଗ୍ଗୋପି ହି ସଦ୍ଦୋ ସୌପସଗ୍ଗୋ ୱିୟ ଅତ୍ଥନ୍ତରଂ ୱଦତି ସୌପସଗ୍ଗୋପି ଅନୁପସଗ୍ଗୋ ୱିୟାତି। ଅତୋ ‘‘ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା’’ତି ପଦସ୍ସ ଏୱଂ ଉପଗତୋ ତତୋ ଆସନ୍ନତରଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସମୀପସଙ୍ଖାତଂ ପଞ୍ହଂ ୱା କଥେତୁଂ, ଧମ୍ମଂ ୱା ଦେସେତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟଟ୍ଠାନଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅପିଚ ଯେନାତି ହେତୁମ୍ହି କରଣୱଚନଂ। ଯେନ କାରଣେନ ଭଗୱତା ସୋ ମଣ୍ଡଲମାଳୋ ଉପସଙ୍କମିତବ୍ବୋ, ତେନ କାରଣେନ ଉପସଙ୍କମୀତି ଅତ୍ଥୋ। କାରଣଂ ପନ ‘‘ଇମେ ଭିକ୍ଖୂ’’ତିଆଦିନା ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତମେୱ।

ପଞ୍ଞତ୍ତେଆସନେ ନିସୀଦୀତି ଏତ୍ଥ କେନିଦଂ ପଞ୍ଞତ୍ତନ୍ତି ଅନୁୟୋଗେ ସତି ଭିକ୍ଖୂହୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ବୁଦ୍ଧକାଲେ କିରା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧକାଲେତି ଧରମାନସ୍ସ ଭଗୱତୋ କାଲେ। ୱିସେସନ୍ତି ଯଥାଲଦ୍ଧତୋ ଉତ୍ତରି ଝାନମଗ୍ଗଫଲଂ। ଅଥାତି ସଂସୟତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ଯଦି ପସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିତକ୍କୟମାନଂ ନଂ ଭିକ୍ଖୁନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତଥା ତତୋ ପସ୍ସନହେତୁ ଦସ୍ସେତ୍ୱା, ଓୱଦିତ୍ୱାତି ଚ। ଅନମତଗ୍ଗେତି ଅନାଦିମତି। ଆକାସଂ ଉପ୍ପତିତ୍ୱାତି ଆକାସେ ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା। ଇଦିସେସୁ ହି ଭୁମ୍ମତ୍ଥୋ ଏୱ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଉଦାନଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଭାରୋତି ତଙ୍ଖଣେୟେୱ ଭଗୱତୋ ଅନୁଚ୍ଛୱିକାସନସ୍ସ ଦୁଲ୍ଲଭତ୍ତା ଗରୁକମ୍ମଂ। ଫଲକନ୍ତି ନିସୀଦନତ୍ଥାୟ କତଂ ଫଲଂ। କଟ୍ଠକନ୍ତି ନିସୀଦନୟୋଗ୍ଗଂ ଫଲକତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧଂ। ସଙ୍କଡ୍ଢିତ୍ୱାତି ସଂହରିତ୍ୱା। ତତ୍ଥାତି ପୁରାଣପଣ୍ଣେସୁ, କେୱଲଂ ତେସୁ ଏୱ ନିସୀଦିତୁମନନୁଚ୍ଛୱିକତ୍ତା ତଥା ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥାତି ୱା ତେସୁ ପୀଠାଦୀସୁ। ଏୱଂ ସତି ସଙ୍କଡ୍ଢିତ୍ୱା ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୱସା ୱିଭତ୍ତିଂ ୱିପରିଣାମେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପପ୍ପୋଟେତ୍ୱାତି ଯଥାଠିତଂ ରଜୋଜଲ୍ଲାଦି-ସଂକିଣ୍ଣମନନୁରୂପନ୍ତି ତବ୍ବିସୋଧନତ୍ଥଂ ସଞ୍ଚାଲେତ୍ୱା। ‘‘ଅମ୍ହାକଂ ଇଦିସା କଥା ଅଞ୍ଞତରିସ୍ସା ଦେସନାୟ କାରଣଂ ଭୱିତୁଂ ଯୁତ୍ତା, ଅୱସ୍ସଂ ଭଗୱା ଆଗମିସ୍ସତୀ’’ତି ଞତ୍ୱା ଯଥାନିସୀଦନଂ ସନ୍ଧାୟ ଏୱଂ

ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ "ଇଧାଗତୋ ସମଣୋ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ୱା ତାୱକାଲିକଂ ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜତୂ"ତି ରଞ୍ଞା ଠପିତଂ, ତେନ ଚ ଆଗତକାଲେ ପରିଭୁତ୍ତଂ ଆସନଂ ରଞ୍ଞୋ ନିସୀଦନାସନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ହି ତଥା ଅଟ୍ଠପିତଂ ଭିକ୍ଖୂହି ପରିଭୁଞ୍ଜିତୁଂ, ଭଗୱତୋ ଚ ପଞ୍ଞପେତୁଂ ୱଟ୍ଟତି। ତସ୍ମା ତାଦିସଂ ରଞ୍ଞୋ ନିସୀଦନାସନଂ ପାଠଇଯଂ କଥିତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ "ତଂ ସନ୍ଧାଯା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଧିମୁତ୍ତିଞାଣନ୍ତି ଚ ସତ୍ତାନଂ ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତାରମ୍ମଣଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ, ବଲଞାଣଞ୍ଚ, ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ।

"ନିସିନ୍ନା"ତି ଇଦଂ ନିସୀଦନପରିଯୋସାନଦୀପନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି "ଏୱ"ନ୍ତିଆଦିନା। "ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଇମେ ସଙ୍ଖିଯଧମ୍ମଂ ୱିଦିତ୍ୱା"ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଜାନନ୍ତୋଯେୱ ପୁଚ୍ଛୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ସିଦ୍ଧୋତି ଆହ "ଜାନନ୍ତୋଯେୱା"ତି। ଅସତି କଥାୱତ୍ଥୁମ୍ହି ତଦନୁରୂପା ଉପରୂପରି ୱତ୍ତବ୍ବା ୱିସେସକଥା ନ ସମ୍ପୂପବ୍ରୂହତୀତି କଥାସମୁଟ୍ଠାପନତ୍ଥଂ ପୁଚ୍ଛନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନୁ-ଇତି ପୁଚ୍ଛନତ୍ଥୋ। ଅସ-ସଦ୍ଦୋ ପୱତ୍ତନତ୍ଥେତି ୱୁତ୍ତଂ "କତମାଯ ନୁ…ପେ… ଭୱଥା"ତି। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ଠାନେ ସନ୍ଧିୱସେନ ଉକାରସ୍ସ ଓକାରାଦେସୋୱ, ନ ପଠମାଯ ପାଠଇଯା ଅତ୍ଥତୋ ୱିସେସୋତି ଦସ୍ସେତି "ତସ୍ସାପି ପୁରିମୋଯେୱ ଅତ୍ଥୋ"ତି ଇମିନା। ପୁରିମୋଯେୱତ୍ଥୋତି ଚ "କତମାଯ ନୁ ଭୱଥା"ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ।

"କା ଚ ପନା"ତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ବ୍ଯତିରେକେ "ଯୋ ଚ ବୁଦ୍ଧଞ୍ଚ ଧମ୍ମଞ୍ଚ, ସଙ୍ଘଞ୍ଚ ସରଣଂ ଗତୋ"ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ବ୍ଯତିରେକୋ ଚ ନାମ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତତ୍ଥାପେକ୍ଖକୋ ୱିସେସାତିରେକତ୍ଥୋ, ସୋ ଚ ତଂ ପୁବ୍ବେ ଯଥାପୁଚ୍ଛିତାଯ କଥାଯ ୱକ୍ଖମାନଂ ୱିପ୍ପକତଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ବ୍ଯତିରେକତ୍ଥଂ ଜୋତେତି। ପନ-ସଦ୍ଦୋ ୱଚନାଲଙ୍କାରୋ । ତାଦିସୋ ପନ ଅତ୍ଥୋ ସଦ୍ଦସତ୍ଥତୋୱ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋତି କତ୍ୱା ତଦଞ୍ଞେସମେୱ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଅନ୍ତରାକଥାତି କମ୍ମଟ୍ଠାନ…ପେ… କଥା"ତିଆଦିମାହ। କମ୍ମଟ୍ଠାନମନସିକାରୌଦ୍ଦେସପରିପୁଚ୍ଛାଦଯୋ ସମଣକରଣୀଯଭୂତାତି ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦେନ ଅପେକ୍ଖିତେ କରଣୀଯୱିସେସେ ସମ୍ବନ୍ଧାପାଦାନଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବେ ତେସମେୱ ୱତ୍ତବ୍ବରୂପତ୍ତା "କମ୍ମଟ୍ଠାନମନସିକାରୌଦ୍ଦେସପରିପୁଚ୍ଛାଦୀନ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯାଯ ହି କଥାଯ ତେ ଭିକ୍ଖୂ ସନ୍ନିସିନ୍ନା, ସା ଏୱ ଅନ୍ତରାକଥା ୱିପ୍ପକତା ୱିସେସେନ ପୁନ ପୁଚ୍ଛୀଯତି, ନ ତଦଞ୍ଞେ କମ୍ମଟ୍ଠାନମନସିକାରୌଦ୍ଦେସପରିପୁଚ୍ଛାଦଯୋତି। ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଞ୍ଞତ୍ଥମାହ "ଅଞ୍ଞା, ଏକା"ତି ଚ। ପରିଯାଯୱଚନଞ୍ହେତଂ ପଦଦ୍ୱଯଂ। ଯସ୍ମା ଅଞ୍ଞତ୍ଥେ ଅଯଂ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦୋ "ଭୂମନ୍ତରଂ, ସମଯନ୍ତର"ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ତସ୍ମା "କମ୍ମଟ୍ଠାନମନସିକାରୌଦ୍ଦେସପରିପୁଚ୍ଛାଦୀନ"ନ୍ତି ନିସ୍ସକ୍କତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱେମଜ୍ଝେ ୱା ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦୋ, ସା ପନ ତେସଂ ୱେମଜ୍ଝଭୂତତ୍ତା ଅଞ୍ଞାଯେୱ, ତେହି ଚ ଅସମ୍ମିସ୍ସତ୍ତା ୱିସୁଂ ଏକାଯେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଅଞ୍ଞା, ଏକା"ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ପକାରେନ କରଣଂ ପକତୋ, ତତୋ ୱିଗତା, ୱିଗତଂ ୱା ପକତଂ ଯସ୍ସାତି ୱିପ୍ପକତା, ଅପରିନିଟ୍ଠିତା। ସିଖନ୍ତି ପରିଯୋସାନଂ। ଅଯଂ ପନ ତଦଭିସମ୍ବନ୍ଧୱସେନ ଉତ୍ତରି କଥେତୁକମ୍ଯତାପୁଚ୍ଛା, ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ "ନାହ"ନ୍ତିଆଦି। କଥାଭଙ୍ଗତ୍ଥନ୍ତି କଥାଯ ଭଞ୍ଜନତ୍ଥଂ। ଅତ୍ଥତୋ ଆପନ୍ନତ୍ତା ସବ୍ବଞ୍ଞୁପୱାରଣଂ ପୱାରେତି। ଅନିଯ୍ୟାନିକତ୍ତା ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖମଗ୍ଗାନଂ ତିରଚ୍ଛାନଭୂତା କଥା ତିରଚ୍ଛାନକଥା। ତିରଚ୍ଛାନଭୂତାତି ଚ ତିରୋକରଣଭୂତା, ୱିବନ୍ଧନଭୂତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଚୋରମହାମତ୍ତସେନାଭଯକଥାଦିକଂ ଅନେକୱିହିତଂ ନିରତ୍ଥକକଥଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅଯଂ କଥା ଏୱାତି ଅନ୍ତୋଗଧାୱଧାରଣତଂ , ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପୋହନଂ ୱା ସନ୍ଧାଯ ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥାତି ତସ୍ସା ଅୱିପ୍ପକତକାଲେଯେୱ। "ତଂ ନୋ"ତିଆଦିନା ଅତ୍ଥତୋ ଆପନ୍ନମାହ। ଏସ ନଯୋ ଈଦିସେସୁ। ନନୁ ଚ ତେହି ଭିକ୍ଖୂହି ସା କଥା "ଇତି ହ ମେ"ତିଆଦିନା ଯଥାଧିପ୍ପାଯଂ ନିଟ୍ଠାପିତାଯେୱାତି? ନ ନିଟ୍ଠାପିତା ଭଗୱତୋ ଉପସଙ୍କମନେନ ଉପଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା। ଯଦି ହି ଭଗୱା ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ନ ଉପସଙ୍କମେଯ୍ୟ, ଭିଯ୍ୟୋପି ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧାଯେୱ ତଥା ପୱତ୍ତେଯ୍ୟୁଂ, ଭଗୱତୋ ଉପସଙ୍କମନେନ ପନ ନ ପୱତ୍ତେସୁଂ, ତେନେୱାହ "ଅଯଂ ନୋ… ପେ… ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋ"ତି।

ଇଦାନି ନିଦାନସ୍ସ, ନିଦାନୱଣ୍ଣନାଯ ୱା ପରିନିଟ୍ଠିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ୱଚନସ୍ସାନୁକୂଲଭାୱମ୍ପି ସମତ୍ଥେତୁଂ "ଏତ୍ତାୱତା"ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ତାୱତାତି ହି ଏତ୍ତକେନ "ଏୱଂ ମେ ସୁତ"ନ୍ତିଆଦିୱଚନକ୍କମେନ ଯଂ ନିଦାନଂ ଭାସିତନ୍ତି ୱା ଏତ୍ତକେନ "ତତ୍ଥ ଏୱନ୍ତି ନିପାତପଦ"ନ୍ତିଆଦିୱଚନକ୍କମେନ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ସମତ୍ତାତି ୱା ଦ୍ୱିଧା ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। "କମଲ…ପେ… ସଲିଲାଯା"ତିଆଦିନା ପନ ତସ୍ସ ନିଦାନସ୍ସ ଭଗୱତୋ ୱଚନସ୍ସାନୁକୂଲଭାୱଂ ଦୀପେତି। ତତ୍ଥ କମଲକୁୱଲଯୁଜ୍ଜଲୱିମଲସାଧୁରସସଲିଲାଯାତି କମଲସଙ୍ଖାତେହି ପଦୁମପୁଣ୍ଡରୀକସେତୁପ୍ପଲରତ୍ତୁପ୍ପଲେହି ଚେୱ କୁୱଲଯସଙ୍ଖାତେନ ନୀଲୁପ୍ପଲେନ ଚ ଉଜ୍ଜଲୱିମଲସାଧୁରସସଲିଲୱତିଯା। ନିମ୍ମଲସିଲାତଲରଚନୱିଲାସସୋଭିତରତନସୋପାନନ୍ତି ନିମ୍ମଲେନ ସିଲାତଲେନ ରଚନାଯ ୱିଲାସେନ ଲୀଲାଯ ସୋଭିତରତନସୋପାନୱନ୍ତଂ, ନିମ୍ମଲସିଲାତଲେନ ୱା ରଚନୱିଲାସେନ, ସୁସଙ୍ଖତକିରିଯାସୋଭେନ ଚ ସୋଭିତରତନସୋପାନଂ, ୱିଲାସସୋଭିତସଦ୍ଦେହି ୱା ଅତିୱିଯ ସୋଭିତଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ। ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣମୁତ୍ତାତଲସଦିସୱାଲୁକାଚୁଣ୍ଣପଣ୍ଡରଭୂମିଭାଗନ୍ତି ୱିୱିଧେନ ପକିଣ୍ଣାଯ ମୁତ୍ତାଯ ତଲସଦିସାନଂ ୱାଲୁକାନଂ ଚୁଣ୍ଣେହି ପଣ୍ଡରୱଣ୍ଣଭୂମିଭାଗୱନ୍ତଂ। ସୁୱିଭତ୍ତଭିତ୍ତିୱିଚିତ୍ରୱେଦିକାପରିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସାତି ସୁଟ୍ଠୁ ୱିଭତ୍ତାହି ଭିତ୍ତୀହି ୱିଚିତ୍ରସ୍ସ, ୱେଦିକାହି ପରିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ଚ। ଉଚ୍ଚତରେନ ନକ୍ଖତ୍ତପଥଂ ଆକାସଂ ଫୁସିତୁକାମତାଯ ୱିଯ, ୱିଜମ୍ଭିତସଦ୍ଦେନ ଚେତସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିଜମ୍ଭିତସମୁସ୍ସଯସ୍ସାତି ୱିଦ୍ଧଧିଅନସମୂହୱନ୍ତସ୍ସ। ଦନ୍ତମଯସଣ୍ହମୁଦୁଫଲକକଞ୍ଚନଲତାୱିନଦ୍ଧମଣିଗଣପ୍ପଭାସମୁଦଯୁଜ୍ଜଲସୋଭନ୍ତି ଦନ୍ତମଯେ ଅତିୱିଯ ସିନିଦ୍ଧଫଲକେ କଞ୍ଚନମଯାହି ଲତାହି ୱିନଦ୍ଧାନଂ

ମଣୀନଂ ଗଣପ୍ପଭାସମୁଦାଯେନ ସମୁଜ୍ଜଲସୋଭାସମ୍ପନ୍ନଂ। ସୁୱଣ୍ଣୱଲଯନୂପୁରାଦିସଙ୍ଘଟ୍ଟନସଦ୍ଦସମ୍ମିସ୍ସିତକଥିତହସିତ-ମଧୁରସ୍ସରଗେହଜନୱିଚରିତସ୍ସାତି ସୁୱଣ୍ଣମଯନିୟୁରପାଦକଟକାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଘଟ୍ଟନେନ ଜନିତସଦ୍ଦେହି ସମ୍ମିସ୍ସିତକଥିତସରହସିତସରସଙ୍ଖାତେନ ମଧୁରସ୍ସରେନ ସମ୍ପନ୍ନାନଂ ଗେହନିୱାସୀନଂ ନରନାରୀନଂ ୱିଚରିତଟ୍ଠାନଭୂତସ୍ସ। ଉଚ୍ଚଆରିସ୍ସରିଯୱିଭୱସୋଭିତସ୍ସାତି ଉଚ୍ଚଆରତାସମ୍ପନ୍ନଜନୈସ୍ସରିଯସମ୍ପନ୍ନଜନୱିଭୱସମ୍ପନ୍ନଜନେହି, ତନ୍ନିୱାସୀନଂ ୱା ନରନାରୀନଂ ଉତ୍ତମାଧିପଚ୍ଚଭୋଗେହି ସୋଭିତସ୍ସ। ସୁୱଣ୍ଣରଜତମଣିମୁତ୍ତାପୱାଳଆଦିଜୁତିୱିସ୍ସରୱିଜ୍ଜୋତିତସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତୱିସାଲ ଦ୍ୱାରବାହନ୍ତି ସୁୱଣ୍ଣରଜତନାନାମଣିମୁତ୍ତାପୱାଳଆଦୀନଂ ଜୁତୀହି ପଭସ୍ସରୱିଜ୍ଜୋତିତସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତୱିତ୍ଥତଦ୍ୱାରବାହଂ।

ତିୱିଧସୀଲାଦିଦସ୍ସନୱସେନ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଗୁଣାନୁଭାୱଂ ସମ୍ମା ସୂଚେତୀତି ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନୁଭାୱସଂସୂଚକଂ, ତସ୍ସ। କାଲୋ ଚ ଦେସୋ ଚ ଦେସକୋ ଚ ୱତ୍ଥୁ ଚ ପରିସା ଚ, ତାସଂ ଅପଦେସେନ ନିଦସ୍ସନେନ ପଟିମଣ୍ଡିତଂ ତଥା।

କିମତ୍ଥଂ ପନେତ୍ଥ ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗହେ କରିଯମାନେ ନିଦାନୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଭଗୱତା ଭାସିତୱଚନସ୍ସେୱ ସଙ୍ଗହୋ କାତବ୍ବୋତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଦେସନାଯ ଠିତିଅସମ୍ମୋସସଦ୍ଧେଯ୍ୟଭାୱସମ୍ପାଦନତ୍ଥଂ। କାଲଦେସଦେସକୱତ୍ଥୁପରିସାପଦେସେହି ଉପନିବନ୍ଧିତ୍ୱା ଠପିତା ହି ଦେସନା ଚିରଟ୍ଠିତିକା ହୋତି, ଅସମ୍ମୋସଧମ୍ମା, ସଦ୍ଧେଯ୍ୟା ଚ ଦେସକାଲୱତ୍ଥୁହେତୁନିମିତ୍ତେହି ଉପନିବନ୍ଧୋ ୱିଯ ୱୋହାରୱିନିଚ୍ଛଯୋ, ତେନେୱ ଚାଯସ୍ମତା ମହାକସ୍ସପେନ ‘‘ବ୍ରହ୍ମଜାଲଂ ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ କତ୍ଥ ଭାସିତ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ଚୂଳୱ॰ ୪୩୯) ଦେସାଦିପୁଚ୍ଛାସୁ କତାସୁ ତାସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କରୋନ୍ତେନ ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକେନ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ନିଦାନଂ ଭାସିତନ୍ତି ତଦେୱିଧାପି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କାଲଦେସଦେସକୱତ୍ଥୁପରିସାପଦେସପଟିମଣ୍ଡିତଂ ନିଦାନ’’ନ୍ତି।

ଅପିଚ ସତ୍ଥୁସମ୍ପତ୍ତିପକାସନତ୍ଥଂ ନିଦାନୱଚନଂ। ତଥାଗତସ୍ସ ହି ଭଗୱତୋ ପୁବ୍ବ-ରଚନା-ନୁମାନାଗମ-ତକ୍କାଭାୱତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତସିଦ୍ଧି। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାୱେନ ହିସ୍ସ ପୁରେତରଂ ରଚନାଯ, ‘‘ଏୱମ୍ପି ନାମ ଭୱେଯ୍ୟା’’ତି ଅନୁମାନସ୍ସ, ଆଗମନ୍ତରଂ ନିସ୍ସାଯ ପରିୱିତକ୍କସ୍ସ ଚ ଅଭାୱୋ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣଚାରତାଯ ଏକପ୍ପମାଣତ୍ତା ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମେସୁ। ତଥା ଆଚରିଯମୁଟ୍ଠିଧମ୍ମମଚ୍ଛରିଯସାସନସାୱକାନୁରୋଧଭାୱତୋ ଖୀଣାସୱତ୍ତସିଦ୍ଧି। ଖୀଣାସୱତାଯ ହି ଆଚରିଯମୁଟ୍ଠିଆଦୀନମଭାୱୋ, ୱିସୁଦ୍ଧା ଚ ପରାନୁଗ୍ଗହପ୍ପୱତ୍ତି। ଇତି ଦେସକସଂକିଲେସଭୂତାନଂ ଦିଟ୍ଠିସୀଲସମ୍ପତ୍ତିଦୂସକାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାନଂ ଅଭାୱସଂସୂଚକେହି , ଞାଣପ୍ପହାନସମ୍ପଦାଭିବ୍ୟଞ୍ଜନକେହି ଚ ସମ୍ବୁଦ୍ଧୱିସୁଦ୍ଧଭାୱେହି ପୁରିମୱେସାରଜ୍ଜଦ୍ୱଯସିଦ୍ଧି। ତତୋଯେୱ ଚ ଅନ୍ତରାଯିକନିୟ୍ୟାନିକେସୁ ସମ୍ମୋହାଭାୱସିଦ୍ଧିତୋ ପଚ୍ଛିମୱେସାରଜ୍ଜଦ୍ୱଯସିଦ୍ଧୀତି ଭଗୱତୋ ଚତୁୱେସାରଜ୍ଜସମନ୍ନାଗମୋ, ଅତ୍ତହିତପରହିତପଟିପତ୍ତି ଚ ନିଦାନୱଚନେନ ପକାସିତା ହୋତି ସମ୍ପତ୍ତପରିସାଯ ଅଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିକପଟିଭାନେନ ଧମ୍ମଦେସନାଦୀପନତୋ, ‘‘ଜାନତା ପସ୍ସତା’’ତିଆଦିୱଚନତୋ ଚ, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସତ୍ଥୁସମ୍ପତ୍ତିପକାସନତ୍ଥଂ ନିଦାନୱଚନ’’ନ୍ତି।

ଅପିଚ ସାସନସମ୍ପତ୍ତିପକାସନତ୍ଥଂ ନିଦାନୱଚନଂ। ଞାଣକରୁଣାପରିଗ୍ଗହିତସବ୍ବକିରିଯସ୍ସ ହି ଭଗୱତୋ ନତ୍ଥି ନିରତ୍ଥିକା ପୱତ୍ତି, ଅତ୍ତହିତତ୍ଥା ୱା, ତସ୍ମା ପରେସଂଯେୱ ହିତାଯ ପୱତ୍ତସବ୍ବକିରିଯସ୍ସ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସକଲମ୍ପି କାଯୱଚୀମନୋକମ୍ମଂ ଯଥାପୱତ୍ତଂ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେହି ଯଥାରହଂ ସତ୍ତାନଂ ଅନୁସାସନଟ୍ଠେନ ସାସନଂ, ନ କବ୍ବରଚନା। ତଯିଦଂ ସତ୍ଥୁ ଚରିତଂ କାଲଦେସଦେସକୱତ୍ଥୁପରିସାପଦେସେହି ସଦ୍ଧିଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିଦାନୱଚନେହି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ପକାସୀଯତି। ଅଥ ୱା ସତ୍ଥୁନୋ ପମାଣଭାୱପ୍ପକାସନେନ ସାସନସ୍ସ ପମାଣଭାୱପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ ନିଦାନୱଚନଂ, ତଞ୍ଚସ୍ସ ପମାଣଭାୱଦସ୍ସନଂ ‘‘ଭଗୱା’’ତି ଇମିନା ତଥାଗତସ୍ସ ଗୁଣୱିସିଟ୍ଠସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମଭାୱଦୀପନେନ ଚେୱ ‘‘ଜାନତା ପସ୍ସତା’’ତିଆଦିନା ଆସଯାନୁସଯଞାଣାଦିପଯୋଗଦୀପନେନ ଚ ୱିଭାୱିତଂ ହୋତି, ଇଦମେତ୍ଥ ନିଦାନୱଚନପଯୋଜନସ୍ସ ମୁଖମତ୍ତନିଦସ୍ସନଂ। କୋ ହି ସମତ୍ଥୋ ବୁଦ୍ଧାନୁବୁଦ୍ଧେନ ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକେନ ଭାସିତସ୍ସ ନିଦାନସ୍ସ ପଯୋଜନାନି ନିରୱସେସତୋ ୱିଭାୱିତୁନ୍ତି। ହୋନ୍ତି ଚେତ୍ଥ –

‘‘ଦେସନାଚିରଟ୍ଠିତତ୍ଥଂ, ଅସମ୍ମୋସାଯ ଭାସିତଂ;

ସଦ୍ଧାଯ ଚାପି ନିଦାନଂ, ୱେଦେହେନ ଯସସ୍ସିନା।

ସତ୍ଥୁସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚେୱ, ସାସନସମ୍ପଦାଯ ଚ;

ତସ୍ସ ପମାଣଭାୱସ୍ସ, ଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ଭାସିତ’’ନ୍ତି।

ଇତି ସୁମଙ୍ଗଲୱିଲାସିନିଯା ଦୀଘନିକାଯଟ୍ଠକଥାଯ ପରମସୁଖୁମଗମ୍ଭୀରଦୁରନୁବୋଧତ୍ଥପରିଦୀପନାଯ ସୁୱିମଲୱିପୁଲପଞ୍ଞାୱେଯ୍ୟତ୍ତିଯଜନନାଯ

ଅଜ୍ଝତ୍ତମଦ୍ଦଓସୋରଚ୍ଚସଦ୍ଧାସତିଧିତିବୁଦ୍ଧିଖନ୍ତିୱୀରିୟାଦିଧମ୍ମସମଙ୍ଗିନା ସାଟ୍ଠକଥେ ପିଟକତ୍ତୟେ ଅସଙ୍ଗାସଂହୀରୱିସାରଦଞ୍ଞାଣଚାରିନା ଅନେକପ୍ପଭେଦସକସମୟସମୟନ୍ତରଗହନଜ୍ଝୋଗାହିନା ମହାଗଣିନା ମହାୱେୟ୍ୟାକରଣେନ ଞାଣାଭିୱଂସଧମ୍ମସେନାପତିନାମଥେରେନ ମହାଧମ୍ମରାଜାଧିରାଜଗରୁନା କତାୟ ସାଧୁୱିଲାସିନିୟା ନାମ ଲୀନତ୍ଥପକାସନିୟା ଅବ୍ଭନ୍ତରନିଦାନୱଣ୍ଣନାୟ ଲୀନତ୍ଥପକାସନା।

ନିଦାନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଏୱଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରନିଦାନସଂୱଣ୍ଣନଂ କତ୍ୱା ଇଦାନି ଯଥାନିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ସଂୱଣ୍ଣନଂ କରୋନ୍ତୋ ଅନୁପୁବ୍ବାୱିରୋଧିନୀ ସଂୱଣ୍ଣନା କମାନତିକ୍କମନେନ ବ୍ୟାକୁଲଦୋସପ୍ପହାୟିନୀ, ୱିଞ୍ଞୂନଞ୍ଚ ଚିତ୍ତାରାଧିନୀ, ଆଗତଭାରୋ ଚ ଅୱସ୍ସଂ ଆୱହିତବୋତି ସଂୱଣ୍ଣକସ୍ସ ସମ୍ପତ୍ତଭାରାୱହନେନ ପଣ୍ଡିତାଚାରସମତିକ୍କମାଭାୱୱିଭାୱିନୀ, ତସ୍ମା ତଦାୱିକରଣସାଧକଂ ସଂୱଣ୍ଣନୋକାସୱିଚାରଣଂ କାତୁମାହ ‘‘ଇଦାନୀ’’ତିଆଦି। ନିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସାତି ଦେସିତସ୍ସ, ‘‘ଦେସନା ନିକ୍ଖେପୋ’’ତି ହି ଏତଂ ଅତ୍ଥତୋ ଭିନ୍ନମ୍ପି ସରୂପତୋ ଏକମେୱ, ଦେସନାପି ହି ଦେସେତବ୍ବସ୍ସ ସୀଲାଦିଅତ୍ଥସ୍ସ ୱେନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେସୁ ନିକ୍ଖିପନତୋ ‘‘ନିକ୍ଖେପୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନନୁ ସୁତ୍ତମେୱ ସଂୱଣ୍ଣୀୟତୀତି ଆହ ‘‘ସା ପନେସା’’ତିଆଦି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପଂ ୱିଚାରେତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚମାନା ସଂୱଣ୍ଣନା ‘‘ଅୟଂ ଦେସନା ଏୱଂସମୁଟ୍ଠାନା’’ତି ସୁତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମଦେୱ ନିଦାନପରିଞ୍ଞାନେନ ତବ୍ବଣ୍ଣନାୟ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟତ୍ତା ପାକଟା ହୋତି, ତସ୍ମା ତଦେୱ ସାଧାରଣତୋ ପଠମଂ ୱିଚାରୟିସ୍ସାମାତି। ଯା ହି ସା କଥା ସୁତ୍ତତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାପାକଟକାରିନୀ, ସା ସବ୍ବାପି ସଂୱଣ୍ଣକେନ ୱତ୍ତବ୍ବା। ତଦତ୍ଥୱିଜାନନୁପାୟତ୍ତା ଚ ସା ପରିୟାଯେନ ସଂୱଣ୍ଣନାୟେୱାତି। ଇଧ ପନ ତସ୍ମିଂ ୱିଚାରିତେ ଯସ୍ସା ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତଂ, ତସ୍ସା ୱିଭାଗୱସେନ ‘‘ମମଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୫), ‘‘ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଖୋ ପନେତ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୭), ‘‘ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୨୮) ଚ ୱୁତ୍ତାନଂ ସୁତ୍ତପଦେସାନଂ ସଂୱଣ୍ଣନା ୱୁଚ୍ଚମାନା ତଂତଂଅନୁସନ୍ଧିଦସ୍ସନସୁଖତାୟ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଯଥା ଅନେକସତଅନେକସହସ୍ସଭେଦାନିପି ସୁତ୍ତନ୍ତାନି ସଂକିଲେସଭାଗିୟାଦିସାସନପଟ୍ଠାନନୟେନ ସୋଳସୱିଧତଂ ନାତିୱତ୍ତନ୍ତି, ଏୱଂ ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟାଦି-ସୁତ୍ତ-ନିକ୍ଖେପୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧଭାୱନ୍ତି ଆହ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପା’’ତି। ନନୁ ସଂସଗ୍ଗଭେଦୋପି ସମ୍ଭୱତି, ଅଥ କସ୍ମା ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ସଂସଗ୍ଗଭେଦସ୍ସ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅଲବ୍ଭମାନତ୍ତା। ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟସ୍ସ, ହି ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଚ ପରଜ୍ଝାସୟପୁଚ୍ଛାୱସିକେହି ସଦ୍ଧିଂ ସଂସଗ୍ଗଭେଦୋ ସମ୍ଭୱତି। ‘‘ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟୋ ଚ ପରଜ୍ଝାସୟୋ ଚ, ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟୋ ଚ ପୁଚ୍ଛାୱସିକୋ ଚ, ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟୋ ଚ ପରଜ୍ଝାସୟୋ ଚ ପୁଚ୍ଛାୱସିକୋ ଚ, ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋ ଚ ପରଜ୍ଝାସୟୋ ଚ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋ ଚ ପୁଚ୍ଛାୱସିକୋ ଚ, ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋ ଚ ପରଜ୍ଝାସୟୋ ଚ ପୁଚ୍ଛାୱସିକୋ ଚା’’ତି ଅଜ୍ଝାସୟପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧିସବ୍ଭାୱତୋ। ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତୀନଂ ପନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଂସଗ୍ଗୋ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ନିରୱସେସଂ ପତ୍ଥାରନୟେନ ସଂସଗ୍ଗଭେଦସ୍ସ ଅଲବ୍ଭନତୋ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅଥ ୱା ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟେନପି ସିୟା ସଂସଗ୍ଗଭେଦୋ, ତଦନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ପନ ସଂସଗ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତାନଂ ସେସନିକ୍ଖେପାନଂ ମୂଲନିକ୍ଖେପେଯେୱ ସଙ୍ଗହାୟ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ଯଥାରହଂ ଏକକଦୁକତିକଚତୁକ୍କୱସେନ ସାସନପଟ୍ଠାନନୟେନ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପା ୱତ୍ତବ୍ବାତି ନୟମତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ରାୟଂ ୱଚନତ୍ଥୋ – ନିକ୍ଖିପନଂ କଥନଂ ନିକ୍ଖେପୋ, ସୁତ୍ତସ୍ସ ନିକ୍ଖେପୋ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପୋ, ସୁତ୍ତଦେସନାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିକ୍ଖିପୀୟତୀତି ୱା ନିକ୍ଖେପୋ, ସୁତ୍ତମେୱ ନିକ୍ଖେପୋ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପୋ। ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସୟୋ ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟୋ, ସୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥି କାରଣୱସେନାତି ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟୋ, ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସୟୋ ୱା ଏତସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତନୟେନାତି ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟୋ। ପରଜ୍ଝାସୟେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ପୁଚ୍ଛାୟ ୱସୋ ପୁଚ୍ଛାୱସୋ, ସୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥି ଯଥାୱୁତ୍ତନୟେନାତି ପୁଚ୍ଛାୱସିକୋ। ଅରଣୀୟତୋ ଅୱଗନ୍ତବ୍ବତୋ ଅତ୍ଥୋ ୱୁଚ୍ଚତି ସୁତ୍ତଦେସନାୟ ୱତ୍ଥୁ, ତସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥୁପ୍ପତ୍ତି, ସା ଏୱ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତି ତ୍ଥ-କାରସ୍ସ ଟ୍ଠ-କାରଂ କତ୍ୱା, ସା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥି ୱୁତ୍ତନୟେନାତି ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋ। ଅପିଚ ନିକ୍ଖିପୀୟତି ସୁତ୍ତମେତେନାତି ନିକ୍ଖେପୋ, ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟାଦିସୁତ୍ତଦେସନାକାରଣମେୱ। ଏତସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସୟୋ ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟୋ। ପରେସଂ ଅଜ୍ଝାସୟୋ ପରଜ୍ଝାସୟୋ। ପୁଚ୍ଛୀୟତୀତି ପୁଚ୍ଛା, ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସା ପୁଚ୍ଛାୟ ୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ୱଚନଂ ପୁଚ୍ଛାୱସିକଂ। ତଦେୱ ନିକ୍ଖେପସଦ୍ଦାପେକ୍ଖାୟ ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁଚ୍ଛାୱସିକୋ’’ତି। ୱୁତ୍ତନୟେନ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଯେୱ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋତି ଏୱଂ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ପରେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରିପାକାଦିକାରଣଂ ନିରପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସୟେନେୱ ଧମ୍ମତନ୍ତିଠପନତ୍ଥଂ ପୱତ୍ତିତଦେସନତ୍ତା ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟସ୍ସ ୱିସୁଂ ନିକ୍ଖେପଭାୱୋ ଯୁତ୍ତୋ। ତେନେୱ ୱକ୍ଖତି ‘‘ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସୟେନେୱ କଥେତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୫)। ପରଜ୍ଝାସୟପୁଚ୍ଛାୱସିକାନଂ ପନ ପରେସଂ ଅଜ୍ଝାସୟପୁଚ୍ଛାନଂ ଦେସନାନିମିତ୍ତଭୂତାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୟଂ ପୱତ୍ତତ୍ତା କଥଂ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକେ ଅନୱରୋଧୋ ସିୟା, ପୁଚ୍ଛାୱସିକଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକାନଂ ୱା ପରଜ୍ଝାସୟାନୁରୋଧେନ ପୱତ୍ତିତଦେସନତ୍ତା କଥଂ ପରଜ୍ଝାସୟେ ଅନୱରୋଧୋ ସିୟାତି ନ ଚୋଦେତବ୍ବମେତଂ। ପରେସଞ୍ହି ଅଭିନୀହାରପରିପୁଚ୍ଛାଦିୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସେୱ ସୁତ୍ତଦେସନାକାରଣୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଗହିତତ୍ତା ପରଜ୍ଝାସୟପୁଚ୍ଛାୱସିକାନଂ ୱିସୁଂ ଗହଣଂ। ତଥା ହି ଧମ୍ମଦାୟାଦସୁତ୍ତାଦୀନଂ (ମ। ନି। ୧।୨୯) ଆମିସୁପ୍ପାଦାଦିଦେସନାନିମିତ୍ତଂ ‘‘ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପରେସଂ ପୁଚ୍ଛଂ ୱିନା ଅଜ୍ଝାସୟମେୱ ନିମିତ୍ତଂ

କତ୍ୱା ଦେସିତୋ ପରଜ୍ଝାସୟୋ। ପୁଚ୍ଛାୱସେନ ଦେସିତୋ ପୁଚ୍ଛାୱସିକୋତି ପାକଟୋୱାୟମତ୍ଥୋ।

ଅନଜ୍ଝିଟ୍ଠୋତି ପୁଚ୍ଛାଦିନା ଅନଜ୍ଝେସିତୋ ଅୟାଚିତୋ, ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସୟେନେୱ କଥେତି ଧମ୍ମତନ୍ତିଠପନତ୍ଥନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ହାରୋତି ଆୱଠଇ ଯଥା ‘‘ମୁତ୍ତାହାରୋ’’ତି, ସ୍ୱେୱ ହାରକୋ, ସମ୍ମପ୍ପଧାନସୁତ୍ତନ୍ତାନଂ ହାରକୋ ତଥା। ଅନୁପୁବ୍ବେନ ହି ସଂଯୁତ୍ତକେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନପଟିସଂଯୁତ୍ତାନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତାନଂ ଆୱଠଇ ‘‘ସମ୍ମପ୍ପଧାନସୁତ୍ତନ୍ତହାରକୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଥା ଇଦ୍ଧିପାଦହାରକାଦି। ଇଦ୍ଧିପାଦିନ୍ଦ୍ରିୟବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗସୁତ୍ତନ୍ତହାରକୋତି ପୁବ୍ବପଦେସୁ ପରପଦଲୋପୋ, ଦ୍ୱନ୍ଦଗବ୍ଭସମାସୋ ୱା ଏସୋ, ପେୟ୍ୟାଲନିଦ୍ଦେସୋ ୱା। ତେସନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତସୁତ୍ତାନଂ।

ପରିପକ୍କାତି ପରିଣତା। ୱିମୁତ୍ତିପରିପାଚନୀୟାତି ଅରହତ୍ତଫଲଂ ପରିପାଚେନ୍ତା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦୟୋ ଧମ୍ମା। ଖୟେତି ଖୟନତ୍ଥଂ, ଖୟକାରଣଭୂତାୟ ୱା ଧମ୍ମଦେସନାୟ। ଅଜ୍ଝାସୟନ୍ତି ଅଧିମୁତ୍ତିଂ। ଖନ୍ତିନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଂ। ମନନ୍ତି ଚିତ୍ତଂ। ଅଭିନୀହାରନ୍ତି ପଣିଧାନଂ। ବୁଜ୍ଝନଭାୱନ୍ତି ବୁଜ୍ଝନସଭାୱଂ, ବୁଜ୍ଝନାକାରଂ ୱା। ଅୱେକ୍ଖିତ୍ୱାତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା, ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱା।

ଚତ୍ତାରୋ ୱଣ୍ଣାତି ଚତ୍ତାରି କୁଲାନି, ଚତ୍ତାରୋ ୱା ରୂପାଦିପମାଣା ସତ୍ତା। ମହାରାଜାନୋତି ଚତ୍ତାରୋ ମହାରାଜାନୋ ଦେୱା। ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି କିଂ, ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା କିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

କସ୍ମାତି ଆହ ‘‘ଅଚ୍ଚୁପ୍ପତ୍ତିୟଂ ହୀ’’ତିଆଦି। ୱଣ୍ଣାୱଣ୍ଣେତି ନିମିତ୍ତେ ଭୁମ୍ମଂ, ୱଣ୍ଣସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ‘‘ଅଚ୍ଛରିୟଂ ଆୱୁସୋ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୪) ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେନ ୱୁତ୍ତୋପି ୱଣ୍ଣୋ ସଙ୍ଗହିତୋ। ତସ୍ମିଂ ହି ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଂ କତ୍ୱା ‘‘ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ ଅଞ୍ଞେ ଧମ୍ମା’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୨୮) ଉପରି ଦେସନଂ ଆରଭିସ୍ସତି। ତଦେୱ ୱିୱରତି ‘‘ଆଚରିୟୋ’’ତିଆଦିନା। ‘‘ମମଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ, ପରେ ୱଣ୍ଣଂ ଭାସେୟ୍ୟୁ’’ନ୍ତି ଇମିସ୍ସା ଦେସନାୟ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ୱଣ୍ଣଂ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଂ କତ୍ୱା ଦେସିତତ୍ତା ଆହ ‘‘ଅନ୍ତେୱାସୀ ୱଣ୍ଣ’’ନ୍ତି। ଇଦାନି ପାଠଇୟା ସମ୍ବନ୍ଧଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଇତୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଦେସନାକୁସଲୋତି ‘‘ଇମିସ୍ସା ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଅୟଂ ଦେସନା ସମ୍ପତ୍ତୱତୀ’’ତି ଦେସନାୟ କୁସଲୋ, ଏତେନ ପକରଣାନୁଗୁଣଂ ଭଗୱତୋ ଥୋମନମକାସି। ଏସା ହି ସଂୱଣ୍ଣନକାନଂ ପକତି, ଯଦିଦଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପକରଣାଧିଗତଗୁଣେନ ଭଗୱତୋ ଥୋମନା। ୱା-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଉପମାନସମୁଚ୍ଚୟସଂସୟୱଚନୱୋସ୍ସଗ୍ଗପଦପୂରଣସଦିସୱିକପ୍ପାଦୀସୁ ବହୂସ୍ୱତ୍ଥେସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହେସ ‘‘ପଣ୍ଡିତୋୱାପି ତେନ ସୋ’’ତିଆଦୀସୁ ଉପମାନେ ଦିସ୍ସତି, ସଦିସଭାୱେତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ତଂ ୱାପି ଧୀରା ମୁନିଂ ପୱେଦୟନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ସୁ। ନି।୨୧୩) ସମୁଚ୍ଚୟେ। ‘‘କେ ୱା ଇମେ କସ୍ସ ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୯୬) ସଂସୟେ। ‘‘ଅୟଂ ୱା (ଅୟଞ୍ଚ) (ଦୀ। ନି। ୧।୧୮୧) ଇମେସଂ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ସବ୍ବବାଲୋ ସବ୍ବମୂଳ୍ହୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୧୮୧) ୱଚନୱୋସ୍ସଗ୍ଗେ। ‘‘ନ ୱାୟଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪) ପଦପୂରଣେ। ‘‘ମଧୁଂ ୱା ମଞ୍ଞତି ବାଲୋ, ୟାୱ ପାପଂ ନ ପଚ୍ଚତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୬୯) ସଦିସେ। ‘‘ୟେ ହି କେଚି ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଣା ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣା ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୭୦; ସଂ। ନି। ୫।୧୦୯୨) ୱିକପ୍ପେ। ଇଧାପି ୱିକପ୍ପେଯେୱ। ମମ ୱା ଧମ୍ମସ୍ସ ୱା ସଙ୍ଘସ୍ସ ୱାତି ୱିୱିଧା ୱିସୁଂ ୱିକପ୍ପନସ୍ସ ଜୋତକତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ୱା-ସଦ୍ଦୋ ୱିକପ୍ପନତ୍ଥୋ’’ତି। ପର-ସଦ୍ଦୋ ପନ ଅତ୍ଥେୱ ଅଞ୍ଞତ୍ଥୋ ‘‘ଅହଞ୍ଚେୱ ଖୋ ପନ ଧମ୍ମଂ ଦେସେୟ୍ୟଂ, ପରେ ଚ ମେ ନ ଆଜାନେୟ୍ୟୁ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୬୪; ମ। ନି। ୧।୨୮୧; ୨।୩୩୭; ମହାୱ। ୭, ୮) ଅତ୍ଥି ଅଧିକତ୍ଥୋ ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୮୧୪; ଅ। ନି। ୧୦।୨୧; ମ। ନି। ୧।୧୪୮; ପଟି। ମ। ୧।୬୮; ୧।୧୧୧) ଅତ୍ଥି ପଚ୍ଛାଭାଗତ୍ଥୋ ‘‘ପରତୋ ଆଗମିସ୍ସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ। ଅତ୍ଥି ପଚ୍ଚନୀକତ୍ଥୋ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପରପ୍ପୱାଦଂ ସହଧମ୍ମେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗହେତ୍ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨। ୧୬୮; ସଂ। ନି। ୫।୮୨୨; ଅ। ନି। ୮।୭୦; ଉଦା। ୫୧) ଇଧାପି ପଚ୍ଚନୀକତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ପଟିୱିରୁଦ୍ଧା ସତ୍ତା’’ତି ଇମିନା। ସାସନସ୍ସ ପଚ୍ଚନୀକଭୂତା ପଚ୍ଚତ୍ଥିକା ସତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ତ-ସଦ୍ଦୋ ପରେତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଅୱଣ୍ଣଭାସନକିରିୟାୱିସିଟ୍ଠଂ ପରାମସତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୟେ ଅୱଣ୍ଣଂ ୱଦନ୍ତି, ତେସୂ’’ତି।

ନନୁ ତେସଂ ଆଘାତୋ ନତ୍ଥି ଗୁଣମହତ୍ତତ୍ତା, ଅଥ କସ୍ମା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚୋଦନାଲେସଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତଦପନେତି ‘‘କିଞ୍ଚାପୀ’’ତିଆଦିନା। କିଞ୍ଚାପି ନତ୍ଥି, ଅଥ ଖୋ ତଥାପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦିସେସୁପୀତି ଏତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ଭାୱନତ୍ଥୋ, ତେନ ରତନତ୍ତୟନିମିତ୍ତମ୍ପି ଅକୁସଲଚିତ୍ତଂ ନ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବଂ, ପଗେୱ ୱଟ୍ଟାମିସଲୋକାମିସନିମିତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ଭାୱେତି। ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମୋୟେୱ ସବ୍ବଧମ୍ମନୟନଟ୍ଠେନ ନେତ୍ତୀତି ଧମ୍ମନେତ୍ତି। ଆହନତୀତି ଆଭୁସୋ ଘଟ୍ଟେତି, ହିଂସତି ୱା, ୱିବାଧତି, ଉପତାପେତି ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। କତ୍ଥଚି ‘‘ଏତ୍ଥା’’ତି ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ସୋ ପଚ୍ଛାଲିଖିତୋ ପୋରାଣପାଠାନୁଗତାୟ ଟୀକାୟ ୱିରୋଧତ୍ତା, ଅତ୍ଥୟୁତ୍ତିୟା ଚ ଅଭାୱତୋ। ଯଦିପି ଦୋମନସ୍ସାଦୟୋ ଚ ଆହନନ୍ତି, କୋପେୟେୱ ପନାୟଂ ନିରୁଳ୍ହୋତି ଦସ୍ସେତି ‘‘କୋପସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ’’ନ୍ତି ଇମିନା। ଅୱୟୱତ୍ଥଞ୍ହି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ପରିୟାୟେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଏୱମାହ। ଅଧିୱଚନନ୍ତି ଚ ଅଧିକିଚ୍ଚ ପୱତ୍ତଂ ୱଚନଂ, ପସିଦ୍ଧଂ ୱା ୱଚନଂ, ନାମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱମିତରେସୁପି। ଏତ୍ଥ ଚ ସଭାୱଧମ୍ମତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କତ୍ତୁଅଭାୱଜୋତନତ୍ଥଂ ‘‘ଆହନତୀ’’ତି କତ୍ତୁତ୍ଥେ ଆଘାତସଦ୍ଦଂ ଦସ୍ସେତି।

ଆହନତି ଏତେନ, ଆହନନମତ୍ତଂ ୱା ଆଘାତୋତି କରଣଭାୱଞ୍ଚାପି ସମ୍ଭୱନ୍ତିଯେୱ। ‘‘ଅପ୍ପତୀତା’’ତି ଏତସ୍ସତ୍ଥୋ ‘‘ଅତୁଟ୍ଠା ଅସୋମନସ୍ସିକା’’ତି ୱୁତ୍ତୋ, ଇଦଂ ପନ ପାକଟପରିଯାଯେନ ଅପଚ୍ଚଯସଦ୍ଦସ୍ସ ନିବ୍ବଚନଦସ୍ସନଂ, ତମ୍ମୁଖେନ ପନ ନ ପଚ୍ଚେତି ତେନାତି ଅପ୍ପଚ୍ଚଯୋତି କାତବ୍ବଂ। ଅଭିରାଧଯତୀତି ସାଧଯତି। ଏତ୍ଥାତି ଏତେସୁ ତୀସୁ ପଦେସୁ। ଦ୍ୱୀହୀତି ଆଘାତଅନଭିରଦ୍ଧିପଦେହି। ଏକେନାତି ଅପଚ୍ଚଯପଦେନ। ଏତ୍ତକେସୁ ଗହିତେସୁ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଅଗ୍ଗହିତା ସିଯୁଂ, ନ ଚ ସକ୍କା ତେପି ଅଗ୍ଗହିତୁଂ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିସଭାୱତ୍ତାତି ଚୋଦନଂ ୱିସୋଧେତୁଂ ‘‘ତେସ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତେସନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସାନଂ। ସେସାନନ୍ତି ସଞ୍ଞାୱିଞ୍ଞାଣାୱସିଟ୍ଠସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସାନଂ। କରଣନ୍ତି ଉପ୍ପାଦନଂ। ଆଘାତାଦୀନଞ୍ହି ପୱତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯସମୱାଯନଂ ଇଧ ‘‘କରଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପନ ଅତ୍ଥତୋ ଉପ୍ପାଦନମେୱ। ତଦନୁପ୍ପାଦନଞ୍ହି ସନ୍ଧାଯ ପାଳିଯଂ ‘‘ନ କରଣୀଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିକ୍ଖିତ୍ତମେୱ ଯଥାରହଂ ଏକୁପ୍ପାଦନିରୋଧାରମ୍ମଣୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ।

ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ମନୋପଦୋସେ। ‘‘ତେସୁ ଅୱଣ୍ଣଭାସକେସୂ’’ତି ଇମିନା ଆଧାରତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମଂ ଦସ୍ସେତି। ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ, ଭାୱଲକ୍ଖଣେ ୱା ଏତଂ ଭୁମ୍ମନ୍ତି ଆହ ‘‘ତସ୍ମିଂ ୱା ଅୱଣ୍ଣେ’’ତି। ନ ହି ଅଗୁଣୋ, ନିନ୍ଦା ୱା କୋପଦୋମନସ୍ସାନଂ ଆଧାରୋ ସମ୍ଭୱତି ତବ୍ଭାସକାଯତ୍ତତ୍ତା ତେସଂ। ଅସ୍ସଥାତି ସତ୍ତମିଯା ରୂପଂ ଚେ-ସଦ୍ଦଯୋଗେନ ପରିକପ୍ପନୱିସଯତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଭୱେଯ୍ୟାଥା’’ତି ଇମିନା। ‘‘ଭୱେଯ୍ୟାଥ ଚେ, ଯଦି ଭୱେଯ୍ୟାଥା’ତି ଚ ୱଦନ୍ତୋ ‘ଯଥାକ୍କମଂ ପୁବ୍ବାପରଯୋଗିନୋ ଏତେ ସଦ୍ଦା’ତି ଞାପେତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ‘‘କୁପିତା କୋପେନ ଅନତ୍ତମନା ଦୋମନସ୍ସେନା’’ତି ଇମିନା ‘‘ଏୱଂ ପଠମେନ ନଯେନା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ଅତ୍ଥନ୍ତରାଭାୱଦସ୍ସନେନ ସମତ୍ଥେତି। ‘‘ତୁମ୍ହାକ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମାନତ୍ଥୋ ‘‘ତୁମ୍ହ’’ନ୍ତି ଏକୋ ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଅମ୍ହାକ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମାନତ୍ଥୋ ‘‘ଅମ୍ହ’’ନ୍ତି ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ଯଥା ‘‘ତସ୍ମା ହି ଅମ୍ହଂ ଦହରା ନ ମୀଯରେ’’ତି (ଜା॰ ୧।୧୯୩) ଆହ ‘‘ତୁମ୍ହାକଂଯେୱା’’ତି। ଅତ୍ଥୱସା ଲିଙ୍ଗୱିପରିଯାଯୋତି କତ୍ୱା ‘‘ତାଯ ଚ ଅନତ୍ତମନତାଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଅନ୍ତରାଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ସମଣଧମ୍ମୱିସେସାନନ୍ତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ପକରଣତୋ ୱିଞ୍ଞାଯମାନତ୍ତା, ୱିଞ୍ଞାଯମାନତ୍ଥସ୍ସ ଚ ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଯୋଗେ କାମଚାରତ୍ତା ‘‘ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନଂ ଅନ୍ତରାଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଅନ୍ତରାଯୋ’’ତି ଇଦଂ ମନୋପଦୋସସ୍ସ ଅକରଣୀଯତାଯ କାରଣୱଚନଂ। ଯସ୍ମା ତୁମ୍ହାକମେୱ ତେନ କୋପାଦିନା ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନମନ୍ତରାଯୋ ଭୱେଯ୍ୟ, ତସ୍ମା ତେ କୋପାଦିପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତା ଆଘାତାଦଯୋ ନ କରଣୀଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ତେନ ‘‘ନାହଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୂ’’ତି ଇସ୍ସରଭାୱେନ ତୁମ୍ହେ ତତୋ ନିୱାରେମି, ଅଥ ଖୋ ଇମିନାୱ କାରଣେନାତି ଦସ୍ସେତି। ତଂ ପନ କାରଣୱଚନଂ ଯସ୍ମା ଆଦୀନୱୱିଭାୱନଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ଆଦୀନୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ’’ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ସୋ ପନ ମନୋପଦୋସୋ ନ କେୱଲଂ କାଲନ୍ତରଭାୱିନୋଯେୱ ହିତସୁଖସ୍ସ ଅନ୍ତରାଯକରୋ, ଅଥ ଖୋ ତଙ୍ଖଣପୱତ୍ତନାରହସ୍ସପି ହିତସୁଖସ୍ସ ଅନ୍ତରାଯକରୋତି ମନୋପଦୋସେ ଆଦୀନୱଂ ଦଳ୍ହତରଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅପି ନୁ’’ତିଆଦିମାହାତିପି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ପରେସନ୍ତି ଯେ ଅତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞେ, ତେସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ପନ ‘‘ପରେ ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସେଯ୍ୟୁ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ପଟିୱିରୁଦ୍ଧସତ୍ତାନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଯେସଂ କେସଞ୍ଚୀ’’ତି। ତଦେୱତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି ‘‘କୁପିତୋ ହୀ’’ତିଆଦିନା। ପାଳିଯଂ ସୁଭାସିତଦୁବ୍ଭାସିତୱଚନଜାନନମ୍ପି ତଦତ୍ଥଜାନନେନେୱ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ଆହ ‘‘ସୁଭାସିତଦୁବ୍ଭାସିତସ୍ସ ଅତ୍ଥ’’ନ୍ତି।

ଅନ୍ଧଂତମନ୍ତି ଅନ୍ଧଭାୱକରଂ ତମଂ, ଅତିୱିଯ ୱା ତମଂ। ଯଂ ନରଂ ସହତେ ଅଭିଭୱତି, ତସ୍ସ ଅନ୍ଧତମନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯନ୍ତି ୱା ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ, ଯସ୍ମିଂ କାଲେ ସହତେ, ତଦା ଅନ୍ଧତମଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ , କାରଣନିଦ୍ଦେସୋ ୱା, ଯେନ କାରଣେନ ସହତେ, ତେନ ଅନ୍ଧତମନ୍ତି। ଏୱଂ ସତି ଯଂତଂ-ସଦ୍ଦାନଂ ନିଚ୍ଚସମ୍ବନ୍ଧତ୍ତା ‘‘ଯଦା’’ତି ଅଜ୍ଝାହରିତବ୍ବଂ। କିରିଯାପରାମସନଂ ୱା ଏତଂ, ‘‘କୋଧୋ ସହତେ’’ତି ଯଦେତଂ କୋଧସ୍ସ ଅଭିଭୱନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଏତଂ ଅନ୍ଧତମନ୍ତି। ତତୋ ଚ କୁଦ୍ଧୋ ଅତ୍ଥଂ ନ ଜାନାତି, କୁଦ୍ଧୋ ଧମ୍ମଂ ନ ପସ୍ସତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅତ୍ଥଂ ଧମ୍ମନ୍ତି ପାଳିଅତ୍ଥଂ, ପାଳିଧମ୍ମଞ୍ଚ। ଚିତ୍ତପ୍ପକୋପନୋତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ପକତିଭାୱୱିଜହନେନ ପଦୂସକୋ। ଅନ୍ତରତୋତି ଅବ୍ଭନ୍ତରତୋ, ଚିତ୍ତତୋ ୱା କୋଧୱସେନ ଭଯଂ ଜାତଂ। ନ୍ତି ତଥାସଭାୱଂ କୋଧଂ, କୋଧସ୍ସ ୱା ଅନତ୍ଥଜନନାଦିପ୍ପକାରଂ।

ସବ୍ବତ୍ଥାପୀତି ସବ୍ବେସୁପି ପଠମଦୁତିଯତତିଯନଯେସୁ। ‘‘ଅୱଣ୍ଣେ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବାକାର’’ନ୍ତି ଅଧିକାରୋ। ଅୱଣ୍ଣଭାସକାନମୱିସଯତ୍ତା ‘‘ତତ୍ର’’ତି ପଦସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ଅୱଣ୍ଣେତି ଅତ୍ଥୋୱ ଦସ୍ସିତୋ। ଅଭୂତନ୍ତି କଣ୍ଡୁଭୂତଂ ୱଚନଂ, ଯଂ ୱଚନଂ ଅଭୂତଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭୂତତୋତି ପନ ଅଭୂତତାକିରିଯାୱ ଭାୱପ୍ପଧାନତ୍ତା, ଭାୱଲୋପତ୍ତା ଚାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଅଭୂତଭାୱେନେୱା’’ତି ଇମିନା। ‘‘ଇତିପେତ’’ନ୍ତିଆଦି ନିବ୍ବେଠନାକାରନିଦସ୍ସନନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କଥ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ରାତି ତସ୍ମିଂ ୱଚନେ। ଯୋଜନାତି ଅଧିପ୍ପାଯପଯୋଜନା। ତୁଣ୍ହୀତି ଅଭାସନତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ଭାୱନପୁଂସକୋ ଚେସୋ। ‘‘ଇତିପେତଂ ଅଭୂତ’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ଯଂ ତୁମ୍ହେହୀ’’ତିଆଦିନା ତଦତ୍ଥଂ ୱିୱରତି। ଇମିନାପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ଅନେକୱିଧଂ କାରଣଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। କାରଣସରୂପମାହ ‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞୁଯେୱା’’ତିଆଦିନା। ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ତୀସୁପି ପଦେସୁ ଯୋଜେତବ୍ବୋ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱତୋ ନ ଅସବ୍ବଞ୍ଞୁ, ସ୍ୱାକ୍ଖାତତ୍ତା ନ ଦୁରକ୍ଖାତୋ, ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନତ୍ତା ନ ଦୁପ୍ପଟିପନ୍ନୋତି ଇମିନାପି କାରଣେନ ନିବ୍ବେଠେତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘କସ୍ମା ପନ ସବ୍ବଞ୍ଞୂ’’ତିଆଦିପଟିଚୋଦନାଯପି

ତଂକାରଣଦସ୍ସନେନ ନିଦ୍ଦେଠେତଙ୍କମେୱାତି ଆହ ''ତତ୍ର ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ କାରଣ''ନ୍ତି। ତତ୍ରାତି ତେସୁ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତାଦୀସୁ। ଇଦଞ୍ଚ ଇଦଞ୍ଚ କାରଣନ୍ତି ଅନେକୱିଧେନ କାରଣାନୁକାରଣଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ''ନ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୂ''ତିଆଦିୱଚନଂ ନିଦ୍ଦେଠେତଵ୍ଵନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ରିଦଂ କାରଣଂ – ସଵ୍ଵଞ୍ଞୂ ଏୱ ଅମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥା ଅୱିପରୀତଧମ୍ମଦେସନତ୍ତା। ସ୍ୱାକ୍ଖାତୋ ଏୱ ଧମ୍ମୋ ଏକନ୍ତନିୟ୍ୟାନିକତ୍ତା। ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନୋ ଏୱ ସଙ୍ଘୋ ସଂକିଲେସରହିତତ୍ତାତି।
କାରଣାନୁକାରଣଦସ୍ସନମ୍ପେତ୍ଥ ଅସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତାଦିୱଚନ-ନିଦ୍ଦେଠନମେୱ ତଥାଦସ୍ସନସ୍ସ ତେସମ୍ପି କାରଣଭାୱତୋତି ଦଟ୍ଠଵ୍ଵଂ। କାରଣକାରଣମ୍ପି ହି ''କାରଣ''ନ୍ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି, ପତିଟ୍ଠାନପତିଟ୍ଠାନମ୍ପି ''ପତିଟ୍ଠାନ''ନ୍ତ୍ୱେୱ ଯଥା ''ତିଣେହି ଭତ୍ତଂ ସିନିଦ୍ଧଂ, ପାସାଦେ ଧମ୍ମମଜ୍ଝାୟତୀ''ତି। ଦୁତିୟଂ ପଦନ୍ତି ''ଅତଚ୍ଛ''ନ୍ତି ପଦଂ। ପଠମସ୍ସ ପଦସ୍ସାତି ''ଅଭୂତ''ନ୍ତି ପଦସ୍ସ। ଚତୁତ୍ଥନ୍ତି ''ନ ଚ ପନେତଂ ଅମ୍ହେସୁ ସଂୱିଜ୍ଜତୀ''ତି ପଦଂ। ତତିୟସ୍ସାତି ''ନତ୍ଥି ଚେତଂ ଅମ୍ହେସୂ''ତି ପଦସ୍ସ। ୱିୱିଧମେକତ୍ଥେଯେୱ ପୱତ୍ତଂ ୱଚନଂ ୱିୱଚନଂ, ତଦେୱ ୱେୱଚନଂ, ୱଚନନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ ସଦ୍ଦେନ ୱଚନୀୟତ୍ତା ''ଭଗୱାତି ୱଚନଂ ସେଟ୍ଠଂ, ଭଗୱାତି ୱଚନମୁତ୍ତମ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧ ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧; ଅ। ନି। ୧।ରୂପାଦିୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା; ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧) ୱିୟ। ନାନାସଭାୱତୋ ୱିଗତଂ ୱଚନଂ ଯସ୍ସାତି ୱେୱଚନଂ ୱୁତ୍ତନୟେନ, ପରିୟାୟୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏତ୍ଥାହ – କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ପରିୟାୟୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଏକେକପଦୱସେନେୱ ଅଧିପ୍ପେତୋ ଅତ୍ଥୋ ସିଦ୍ଧୋ, ଏୱଂ ସିଦ୍ଧେ ସତି କିମେତେ ତେନ ପରିୟାୟୱଚନେନ। ତଦେତଞ୍ହି ଗନ୍ଥଗାରୱାଦିଅନେକଦୋସକରଂ, ଯଦି ଚ ତଂ ୱତ୍ତଵ୍ଵଂ ସିୟା, ତଦେୱ ୱୁତ୍ତଂ ଅସ୍ସ, ନ ତଦଞ୍ଞନ୍ତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଦେସନାକାଲେ, ହି ଆୟତିଞ୍ଚ କସ୍ସଚି କଥଞ୍ଚି ତଦତ୍ଥପଟିୱେଧନତ୍ଥଂ ପରିୟାୟୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଦେସନାପଟିଗ୍ଗାହକେସୁ ହି ଯୋ ତେସଂ ପରିୟାୟୱଚନାନଂ ଯଂ ପୁବ୍ବେ ସଙ୍କେତଂ କରୋତି ''ଇଦମିମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ୱଚନ''ନ୍ତି, ତସ୍ସ ତେନେୱ ତଦତ୍ଥପଟିୱେଧୋ ହୋତି। ଅପିଚ ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତାନଂ ଅଞ୍ଞୱିହିତାନଂ ୱିପରିୟାୟାନଂ ଅଞ୍ଞେନ ପରିୟାୟେନ ତଦତ୍ଥାୱବୋଧନତ୍ଥମ୍ପି ପରିୟାୟୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଞ୍ହି ଯେ ନ ସୁଣନ୍ତି, ତପ୍ପରିହାୟନୱସେନ ତେସଂ ସଵ୍ଵଥା ପରିପୁଣ୍ଣସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅନୱବୋଧୋ ସିୟା, ପରିୟାୟୱଚନେ ପନ ୱୁତ୍ତେ ତଵ୍ଵସେନ ପରିପୁଣ୍ଣମତ୍ଥାୱବୋଧୋ ହୋତି। ଅଥ ୱା ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧୀନଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ତଦତ୍ଥଲକ୍ଖଣେନ ଅସମ୍ମୋହନତ୍ଥଂ ପରିୟାୟୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧୀନଞ୍ହି ଏକେନେୱ ପଦେନ ଏକତ୍ଥସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣେନ ସମ୍ମୋହୋ ହୋତି, ଅନେକେନ ପରିୟାୟେନ ପନ ଏକତ୍ଥସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣେନ ତଥାସମ୍ମୋହୋ ନ ହୋତି ଅନେକପ୍ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତେନ ଏକତ୍ଥେଯେୱ ପୱତ୍ତସଦ୍ଦେନ ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିଚ୍ଛିତତ୍ତା।

ଅପରୋ ନୟୋ – ''ଅନେକେପି ଅତ୍ଥା ସମାନବ୍ୟଞ୍ଜନା ହୋନ୍ତୀ''ତି ଯା ଅତ୍ଥନ୍ତରପରିକପ୍ପନା ସିୟା, ତସ୍ସା ପରିୱଜ୍ଜନତ୍ଥମ୍ପି ପରିୟାୟୱଚନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତଵ୍ଵଂ। ଅନେକେସମ୍ପି ହି ଅତ୍ଥାନଂ ଏକପଦୱଚନୀୟତାୱସେନ ସମାନବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ତା ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଦସ୍ସ ''ଅୟମତ୍ଥୋ ନୁ ଖୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ଉଦାହୁ ଅୟମତ୍ଥୋୱା''ତି ପୱତ୍ତଂ ସୋତୂନମତ୍ଥନ୍ତରପରିକପ୍ପନଂ ୱେୱଚନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଭେଦକୱସେନ ପରିୱଜ୍ଜେତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

''ନେକତ୍ଥୱୁତ୍ତିୟା ସଦ୍ଦୋ, ନ ୱିସେସତ୍ଥଞାପକୋ;

ପରିୟାୟେନ ୟୁତ୍ତୋ ତୁ, ପରିୟାୟୋ ଚ ଭେଦକୋ''ତି।

ଅପରୋ ନୟୋ – ଅନଞ୍ଞସ୍ସାପି ପରିୟାୟୱଚନସ୍ସ ୱଚନେ ଅନେକାହି ତାହି ତାହି ନାମପଞ୍ଞତ୍ତୀହି ତେସଂ ତେସଂ ଅତ୍ଥାନଂ ପଞ୍ଞାପନତ୍ଥମ୍ପି ପରିୟାୟୱଚନଂ ୱତ୍ତଵ୍ଵଂ ହୋତି। ତଥା ହି ପରିୟାୟୱଚନେ ୱୁତ୍ତେ ''ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଇଦମିଦମ୍ପି ନାମ''ନ୍ତି ସୋତୂନଂ ଅନେକଧା ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିୱିଜାନନଂ। ତତୋ ଚ ତଂତଂପଞ୍ଞତ୍ତିକୋସଲ୍ଲଂ ହୋତି ସେୟ୍ୟଥାପି ନିଘଣ୍ଡୁସତ୍ଥେ ପରିଚୟତଂ। ଅପିଚ ଧମ୍ମକଥିକାନଂ ତନ୍ତିଅତ୍ଥୁପନିବନ୍ଧନପରାୱବୋଧନାନଂ ସୁଖସିଦ୍ଧିୟାପି ପରିୟାୟୱଚନଂ। ତଵ୍ଵଚନେନ ହି ଧମ୍ମଦେସକାନଂ ତନ୍ତିଅତ୍ଥସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତେ ଉପନିବନ୍ଧନେନ ଠପନେନ ପରେସଂ ସୋତୂନମୱବୋଧନଂ ସୁଖସିଦ୍ଧଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାସମ୍ପତ୍ତିୟା ୱିଭାୱନତ୍ଥଂ, ୱେନେୟ୍ୟାନଞ୍ଚ ତତ୍ଥ ବୀଜୱାପନତ୍ଥଂ ପରିୟାୟୱଚନଂ ଭଗୱା ନିଦ୍ଦିସତି। ତଦସମ୍ପତ୍ତିକସ୍ସ ହି ତଥାୱଚନଂ ନ ସମ୍ଭୱତି। ତେନ ଚ ପରିୟାୟୱଚନେନ ଯଥାସୁତେନ ତସ୍ସଂ ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାସମ୍ପତ୍ତିୟଂ ତପ୍ପରିଚରଣେନ, ତଦଞ୍ଞସୁଚରିତସମୁପବ୍ରୂହନେନ ଚ ପୁଞ୍ଞସଙ୍ଖାତସ୍ସ ବୀଜସ୍ସ ୱପନଂ ସମ୍ଭୱତି। କୋ ହି ଈଦିସାୟ ସମ୍ପତ୍ତିୟା ୱିଞ୍ଞାୟମାନାୟ ତଦେତଂ ନାଭିପତ୍ଥେୟ୍ୟାତି, କିଂ ୱା ବହୁନା। ଯସ୍ମା ଧମ୍ମଧାତୁୟା ସୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧତ୍ତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଯଥା ସଵ୍ଵସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣଚାରୋ, ତଥା ସଵ୍ଵସ୍ମିଂ ସଦ୍ଦୱୋହାରେତି ଏକମ୍ପି ଅତ୍ଥଂ ଅନେକେହି ପରିୟାୟେହି ବୋଧେତି, ନତ୍ଥି ତତ୍ଥ ଦନ୍ଧାୟିତତ୍ତଂ ୱିତ୍ଥାରିତତ୍ତଂ, ନାପି ଧମ୍ମଦେସନାୟ ହାନି, ଆୱେଣିକୋ ଚାୟଂ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମୋ। ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞାଣସ୍ସ ହି ସୁପ୍ପଟିୱିଦିତଭାୱେନ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣେହି ୱିୟ ତେନପି ଞାଣେନ ଅତ୍ଥେ, ଧମ୍ମେ, ନିରୁତ୍ତିୟା ଚ ଅପ୍ପଟିହତୱୁତ୍ତିତାୟ ବୁଦ୍ଧଲୀଳ୍ହାୟ ଏକମ୍ପି ଅତ୍ଥଂ ଅନେକେହି ପରିୟାୟେହି ବୋଧେତି, ନ ପନ ତସ୍ମିଂ ସଦ୍ଦୱୋହାରେ, ତଥାବୋଧନେ ୱା ମନ୍ଦଭାୱୋ ସମ୍ମାବୋଧନସ୍ସ ସାଧନତ୍ତା, ନ ଚ ତେନ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରଭାୱୋ ଏକସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ଦେସେତଵ୍ଵସ୍ସ ସୁବିଜାନନକାରଣତ୍ତା, ନାପି ତଵ୍ଵଚନେନ ଧମ୍ମଦେସନାହାନି ତସ୍ସ ଦେସନାସମ୍ପତ୍ତିଭାୱତୋ। ତସ୍ମା ସାତ୍ଥକଂ ପରିୟାୟୱଚନଂ, ନ ଚାପି ତଂ

ଗଚ୍ଛଗାରୱାଦିଅନେକଦୋସକରନ୍ତି ଦଟ୍ଠଙ୍ଗ। ଯଂ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ଯଦି ଚ ତଂ ୱଉଙ୍ଗଂ ସିଯା, ତଦେୱ ୱୁତ୍ତଂ ଅସ୍ସ, ନ ତଦଞ୍ଞ''ନ୍ତି, ତମ୍ପି ନ ଯୁତ୍ତଂ ପଯୋଜନନ୍ତରସମ୍ଭୱତୋ। ତଦେୱ ହି ଅୱତ୍ୱା ତଦଞ୍ଞସ୍ସ ୱଚନେନ ଦେସନାକ୍ଖଣେ ସମାହିତଚିତ୍ତାନମ୍ପି ସମ୍ମଦେୱ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତାନଂ ତଂତଂପଦନ୍ତୋଗଧପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତମାରବ୍ଭ ତଦତ୍ଥାଧିଗମୋ ହୋତି, ଇତରଥା ତସ୍ମିଂଯେୱ ପଦେ ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱୁତ୍ତେ ତେସଂ ତଦତ୍ଥାନଧିଗତତା ସିଯାତି। ହୋନ୍ତି ଚେତ୍ଥ –

''ଯେନ କେନଚି ଅତ୍ଥସ୍ସ, ବୋଧାଯ ଅଞ୍ଞସଦ୍ଦତୋ;

ୱିକ୍ଖିତ୍ତକମନାନମ୍ପି, ପରିଯାଯକଥା କତା।

ମନ୍ଦାନଞ୍ଚ ଅମୂଳ୍ହତ୍ଥଂ, ଅତ୍ଥନ୍ତରନିସେଧଯା;

ତଂତଂନାମନିରୁଳ୍ହତ୍ଥଂ, ପରିଯାଯକଥା କତା।

ଦେସକାନଂ ସୁକରତ୍ଥଂ, ତନ୍ତିଅତ୍ଥାୱବୋଧନେ;

ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିବୋଧତ୍ଥଂ, ପରିଯାଯକଥା କତା।

ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ତତ୍ଥ ବୀଜୱାପନତ୍ଥଞ୍ଚ ଅତ୍ତନୋ;

ଧମ୍ମଧାତୁଯା ଲୀଳ୍ହଆଯ, ପରିଯାଯକଥା କତା।

ତଦେୱ ତୁ ଅୱତ୍ୱାନ, ତଦଞ୍ଞେହି ପବୋଧନଂ;

ସମ୍ମାପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତାନଂ, ଅତ୍ଥାଧିଗମାଯ କତ''ନ୍ତି।

ଇଦଂ ପନ ନିଦ୍ଦେସନଂ ଈଦିସେଯେୱ, ନ ସବ୍ବତ୍ଥ କାତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଇଦଞ୍ଚା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅୱଣ୍ଣେଯେୱାତି କାରଣପତିରୂପଂ ୱତ୍ୱା, ଅୱତ୍ୱା ୱା ଦୋସପତିଟ୍ଠାପନୱସେନ ନିନ୍ଦାଯ ଏୱ। ନ ସବ୍ବତ୍ଥାତି ନ କେୱଲଂ ଅକ୍କୋସନଖୁଂସନୱମ୍ଭନାଦୀସୁ ସବ୍ବତ୍ଥ ନିଦ୍ଦେସନଂ କାତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦେୱତ୍ଥଂ ''ଯଦି ହୀ''ତିଆଦିନା ପାକଟଂ କରୋତି। ''ସାସଙ୍କନୀଯୋ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ ତଥାନିଦ୍ଦେସେତବ୍ବତାଯ କାରଣମେୱ ''ତସ୍ମା''ତି ପଟିନିଦ୍ଦିସତି। ''ୱମ୍ଭେସୀ''ତିଆଦି ''ନ ସବ୍ବତ୍ଥା''ତି ଏତସ୍ସ ୱିୱରଣଂ। ଜାତିନାମଗୋତ୍ତକମ୍ମସିପ୍ପଆବାଧ ଲିଙ୍ଗ କିଲେସ ଆପତ୍ତି ଅକ୍କୋସନସଙ୍ଖାତେହି ଦସହି ଅକ୍କୋସୱତ୍ଥୂହି। ଅଧିୱାସନମେୱ ଖନ୍ତି, ନ ଦିଟ୍ଠିନିଜ୍ଝାନକ୍ଖମନାଦଯୋତି ଅଧିୱାସନଖନ୍ତି।

୬। ଏୱଂ ଅୱଣ୍ଣଭୂମିଯା ସଂୱଣ୍ଣନଂ କତ୍ୱା ଇଦାନି ୱଣ୍ଣଭୂମିଯାପି ସଂୱଣ୍ଣନଂ କାତୁମାହ ''ଏୱ''ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଅୱଣ୍ଣଭୂମିଯନ୍ତି ଅୱଣ୍ଣପ୍ପକାସନଟ୍ଠାନେ। ତାଦିଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ''ପଞ୍ଚହାକାରେହି ତାଦୀ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେ ତାଦୀ, ଚତ୍ତାୱୀତି ତାଦୀ, ତିଣ୍ଣାୱୀତି ତାଦୀ, ମୁତ୍ତାୱୀତି ତାଦୀ, ତଂନିଦ୍ଦେସା ତାଦୀ''ତି (ମହାନି। ୩୮) ନିଦ୍ଦେସନଯେନ ପଞ୍ଚସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଇଧ ପଠମେନତ୍ଥେନ ତାଦୀ। ତତ୍ରାଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋ –

କଥଂ ଅରହା ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେ ତାଦୀ, ଅରହା ଲାଭେପି ତାଦୀ, ଅଲାଭେପି ତାଦୀ, ଯସେପି, ଅଯସେପି, ପସଂସାଯପି, ନିନ୍ଦାଯପି, ସୁଖେପି , ଦୁକ୍ଖେପି ତାଦୀ, ଏକଞ୍ଚେ ବାହଂ ଗନ୍ଧେନ ଲିମ୍ପେଯ୍ୟୁଂ, ଏକଞ୍ଚେ ବାହଂ ୱାସିଯା ତଚ୍ଛେଯ୍ୟୁଂ, ଅମୁସ୍ମିଂ ନତ୍ଥି ରାଗୋ, ଅମୁସ୍ମିଂ ନତ୍ଥି ପଟିଘୋ , ଅନୁନଯପଟିଘୱିପ୍ପହୀନୋ ଉଗ୍ଘାଟିନିଗ୍ଘାଟିୱୀତିୱତ୍ତୋ, ଅନୁରୋଧୱିରୋଧସମତିକ୍କନ୍ତୋ, ଏୱଂ ଅରହା ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେ ତାଦୀତି (ମହାନି। ୩୮)।

ୱଚନତ୍ଥୋ ପନ ତମିୱ ଦିସ୍ସତୀତି ତାଦୀ, ଇଟ୍ଠମିୱ ଅନିଟ୍ଠମ୍ପି ପସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସ ଲକ୍ଖଣଂ ତାଦିଲକ୍ଖଣଂ, ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେସୁ ସମପେକ୍ଖନସଭାୱୋ। ଅଥ ୱା ତମିୱ ଦିସ୍ସତେ ତାଦୀ, ସୋ ଏୱ ସଭାୱୋ, ତଦେୱ ଲକ୍ଖଣଂ ତାଦିଲକ୍ଖଣନ୍ତି। ୱଣ୍ଣଭୂମିଯଂ ତାଦିଲକ୍ଖଣଂ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପର-ସଦ୍ଦୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥେତି ଆହ ''ଯେ କେଚୀ''ତିଆଦି। ଆନନ୍ଦନ୍ତି ଭୁସଂ ପମୋଦନ୍ତି ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ସତ୍ତା ଏତେନାତି ଆନନ୍ଦସଦ୍ଦସ୍ସ କରଣତ୍ଥତଂ ଦସ୍ସେତି। ସୋଭନମନୋ ସୁମନୋ, ଚିତ୍ତଂ, ସୋଭନଂ ୱା ମନୋ ଯସ୍ସାତି ସୁମନୋ, ତଂସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲୋ। ନନୁ ଚ ଚିତ୍ତୱାଚକଭାୱେ ସତି ଚେତସିକସୁଖସ୍ସ ଭାୱତ୍ଥତା ଯୁତ୍ତା, ପୁଗ୍ଗଲୱାଚକଭାୱେ ପନ ଚିତ୍ତମେୱ ଭାୱତ୍ଥୋ ସିଯା, ନ ଚେତସିକସୁଖଂ, ସୁମନସଦ୍ଦସ୍ସ ଦବ୍ବନିମିତ୍ତଂ ପତି ପୱତ୍ତତ୍ତା ଯଥା ''ଦଣ୍ଡିତ୍ତଂ

ସିଖିତ୍ୱା''ତିଆଦୀତି? ସଚ୍ଚମେତଂ ଦଣ୍ଡେ ଅପେକ୍ଖିତେ, ଇଧ ପନ ତଦନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ତେନ ଦଣ୍ଡେନ ଯୁତ୍ତଂ ମୂଲନିମିତ୍ତଭୂତଂ ଚେତସିକସୁଖମେୱ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ସୁମନସଦ୍ଦୋ ପୱତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଏତ୍ଥାପି ଚେତସିକସୁଖମେୱ ଭାୱତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି, ତେନାହ ''ଚେତସିକସୁଖସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି। ଏତେନ ହି ୱଚନେନ ତଦଞ୍ଞଚେତସିକାନମ୍ପି ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା, ଚିତ୍ତକିରିଯତ୍ତା ଚ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ସୋମନସ୍ସଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଚୋଦନଂ ନାପଜ୍ଜତେୱ ରୁଳ୍ହିସଦ୍ଦତ୍ତା ତସ୍ସ ଯଥା ''ପଙ୍କଜ''ନ୍ତି ପରିହରତି। ଉବ୍ବିଲଯତୀତି ଉବ୍ବିଲଂ, ଭିନ୍ଦତି ପୁରିମାୱତ୍ଥାଯ ୱିସେସଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦେୱ ଉବ୍ବିଲାୱିତଂ ପଚ୍ଚଯନ୍ତରାଗମାଦିୱସେନ। ଉଦ୍ଧଂ ପଲୱତୀତି ୱା ଉବ୍ବିଲାୱିତଂ ଅକାରାନଂ ଇକାରଂ, ଆକାରଞ୍ଚ କତ୍ୱା, ଚିତ୍ତମେୱ ''ଚେତସୋ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ତଦ୍ଧିତେ ପନ ସିଦ୍ଧେ ତଂ ଅତ୍ଥତିରିତ୍ତଂ ତସ୍ମିଂ ପଦେ ୱଚନୀଯସ୍ସ ସାମଞ୍ଞଭାୱତୋ, ତସ୍ସ ୱା ସଦ୍ଦସ୍ସ ନାମପଦତ୍ତା, ତସ୍ମା କସ୍ସାତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୱିସେସାନୁଯୋଗେ ''ଚେତସୋ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''କସ୍ସା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏସ ନଯୋ ଇଦିସେସୁ। ଯାଯ ଉପ୍ପନ୍ନାଯ କାଯଚିତ୍ତଂ ୱାତପୂରିତଭସ୍ତା ୱିଯ ଉଦ୍ଧୁମାଯନାକାରପ୍ପତ୍ତଂ ହୋତି ତସ୍ସା ଗେହସିତାଯ ଓଦଗ୍ଯପୀତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନନ୍ତି ସରୂପଂ ଦସ୍ସେତି ''ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାୱହାଯା''ତିଆଦିନା। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାୱହାଯାତି ଉଦ୍ଧତଭାୱାୱହାଯ। ଉପ୍ପିଲାପେତି ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପିଲାୱିତଂ କରୋତୀତି ଉବ୍ବିଲାପନା, ସା ଏୱ ପୀତି, ତସ୍ସା। ଖନ୍ଧୱସେନ ଧମ୍ମୱିସେସତ୍ତଂ ଆହ ''ଇଧାପୀ''ତିଆଦିନା। ଅୱଣ୍ଣଭୂମିମପେକ୍ଖାଯ ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ''ଅଯମ୍ପି ପାରାଜିକୋ''ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୧। ୮୯, ୯୧, ୧୬୭, ୧୭୧, ୧୯୫, ୧୯୭) ୱିଯ, ଇଧ ଚ କିଞ୍ଚାପି ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉବ୍ବିଲାୱିତମେୱ ନତ୍ଥି, ଅଥ ଖୋ ଆଯତିଂ କୁଲପୁତ୍ତାନଂ ଏଦିସେସୁପି ଠାନେସୁ ଅକୁସଲୁପ୍ପତ୍ତିଂ ପଟିସେଧେନ୍ତୋ ଧମ୍ମନେତ୍ତିଂ ଠପେତୀତି। ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ, ଏକେନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥାପି ''ତେସଂ ୱସେନ ସେସାନଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ କରଣଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତମେୱା''ତି ଚ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ''ପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତନଯେନ ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତୁମ୍ହଂଯେୱସ୍ସ ତେନ ଅନ୍ତରାଯୋତି ଏତ୍ଥାପି ''ଅନ୍ତରାଯୋ''ତି ଇଦଂ ''ଉବ୍ବିଲାୱିତତ୍ତସ୍ସ ଅକରଣୀଯତାକାରଣୱଚନ''ତିଆଦିନା ହେଟ୍ଠା ଅୱଣ୍ଣପକ୍ଖେ ଅମ୍ହେହି ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଆନନ୍ଦିନୋ ଉବ୍ବିଲାୱିତା''ତି ଦୀପିତଂ ପୀତିମେୱ ଗହେତ୍ୱା ''ତେନ ଉବ୍ବିଲାୱିତତ୍ତେନା''ତି ୱଚନଂ ସୋମନସ୍ସରହିତାଯ ପୀତିଯା ଅଭାୱତୋ ତଦ୍ୱଚନେନେୱ ''ସୁମନା''ତି ଦୀପିତଂ ସୋମନସ୍ସମ୍ପି ସିଦ୍ଧମେୱାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ସୋମନସ୍ସସ୍ସ ଅନ୍ତରାଯକରତା ପାକଟା, ନ ତଥା ପୀତିଯାତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କସ୍ମା ପନେତନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ଥଂ ଅୱିଭାଗତୋ ମନସି କତ୍ୱା ଚୋଦେତି। ଆଚରିଯୋ ''ସଚ୍ଚ''ନ୍ତି ତମତ୍ଥଂ ପଟିଜାନିତ୍ୱା ''ତଂ ପନା''ତିଆଦିନା ୱିଭଜ୍ଜବ୍ୟାକରଣୱସେନ ପରିହରତି।

ତତ୍ଥ ଏତନ୍ତି ଆନନ୍ଦାଦୀନମକରଣୀଯତାୱଚନଂ, ନନୁ ଭଗୱତା ୱଣ୍ଣିତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ବୁଦ୍ଧୋତି କିତ୍ତଯନ୍ତସ୍ସାତି ''ବୁଦ୍ଧୋ''ତି ୱଚନଂ ଗୁଣାନୁସ୍ସରଣୱସେନ କଥେନ୍ତସ୍ସ ସାଧୁଜନସ୍ସ। କସିଣେନାତି କସିଣତାଯ ସକଲଭାୱେନ। ଜମ୍ବୁଦୀପସ୍ସାତି ଚେତସ୍ସ ଅୱଯୱଭାୱେନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୱଚନଂ। ଅପରେ ପନ ''ଜମ୍ବୁଦୀପସ୍ସାତି କରଣୱଚନତ୍ଥେ ସାମିୱଚନ''ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସଂ ମତେନ କସିଣଜମ୍ବୁଦୀପସଦ୍ଦାନଂ ସମାନାଧିକରଣଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, କରଣୱଚନଞ୍ଚ ନିସ୍ସକ୍କତ୍ଥେ। ପଗେୱ ଏକଦେସତୋ ପନାତି ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନେ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ –

''ମା ସୋଚି ଉଦାଯି, ଆନନ୍ଦୋ ଅୱୀତରାଗୋ କାଲଂ କରେଯ୍ୟ, ତେନ ଚିତ୍ତପ୍ପସାଦେନ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଦେୱରଜ୍ଜଂ କାରେଯ୍ୟ, ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ଜମ୍ବୁଦୀପେ ମହାରଜ୍ଜଂ କାରେଯ୍ୟ, ଅପିଚ ଉଦାଯି ଆନନ୍ଦୋ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସତୀ''ତିଆଦିସୁତ୍ତଂ (ଅ। ନି। ୩।୮୧) –

ସଙ୍ଗହିତଂ। ନ୍ତି ସୁତ୍ତନ୍ତରେ ୱୁତ୍ତଂ ପୀତିସୋମନସ୍ସଂ। ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତନ୍ତି କାମତୋ ନିକ୍ଖମନେ କୁସଲଧମ୍ମେ ନିସ୍ସିତଂ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ। ଗେହସ୍ସିତନ୍ତି ଗେହୱାସୀନଂ ସମୁଦାଚିଣ୍ଣତୋ ଗେହସଙ୍ଖାତେ କାମଗୁଣେ ନିସ୍ସିତଂ। କସ୍ମା ତଦେୱାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଆହ ''ଇଦଞ୍ହୀ''ତିଆଦି। ''ଆଯସ୍ମତୋ ଛନ୍ନସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନସଦିସ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କାତୁଂ, ସମତ୍ଥେତୁଂ ୱା ''ତେନେୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିସେସଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତୁଂ ନାସକ୍ଖି ଭଗୱତି, ଧମ୍ମେ ଚ ପୱତ୍ତଗେହସ୍ସିତପେମତାଯ। ପରିନିବ୍ବାନକାଲେତି ପରିନିବ୍ବାନାସନ୍ନକାଲେ ଭଗୱତା ପଞ୍ଞତ୍ତେନ ତଜ୍ଜିତୋତି ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପରିନିବ୍ବାନକାଲେତି ୱା ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବୁତକାଲେ ସଙ୍ଘେନ ତଜ୍ଜିତୋ ନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡେନାତି ''ଭିକ୍ଖୂହି ଇତ୍ଥନ୍ନାମୋ ନେୱ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ନ ଓୱଦିତବ୍ବୋ, ନାନୁସାସିତବ୍ବୋ''ତି (ଚୂଳୱ। ୪୪୫) କତେନ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡେନ। ତଜ୍ଜିତୋତି ସଂୱେଜିତୋ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଗେହସ୍ସିତପୀତିସୋମନସ୍ସଂ ଝାନାଦୀନଂ ଅନ୍ତରାଯକରଂ, ତସ୍ମା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା ସକ୍କପଞ୍ହସୁତ୍ତେ ''ସୋମନସ୍ସଂପାହଂ ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ଦୁୱିଧେନ ୱଦାମି ସେୱିତବ୍ବମ୍ପି ଅସେୱିତବ୍ବମ୍ପୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୫୯)।

''ଅଯଞ୍ହୀ''ତିଆଦିନା ତଦେୱତ୍ଥଂ କାରଣତୋ ସମତ୍ଥେତି। ରାଗସହିତତ୍ତା ହି ସା ଅନ୍ତରାଯକରାତି। ଏତ୍ଥ ପନ ''ଇଦଞ୍ହି ରାଗସଞ୍ହିତଂ ପୀତିସୋମନସ୍ସ''ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ତଥାପି ପୀତିଗ୍ଗହଣେନ ସୋମନସ୍ସମ୍ପି ଗହିତମେୱ ହୋତି ସୋମନସ୍ସରହିତାଯ ପୀତିଯା ଅଭାୱତୋତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ପୀତିଯେୱ ଗହିତା। ଅପିଚ ସେୱିତବ୍ବାସେୱିତବ୍ବୱିଭାଗସ୍ସ ସୁତ୍ତେ ୱଚନତୋ ସୋମନସ୍ସସ୍ସ ପାକଟୋ ଅନ୍ତରାଯକରଭାୱୋ, ନ ତଥା

ପୀତିୟାତି ସାଯେୱ ରାଗସହିତତ୍ତେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ଅୱଣ୍ଣଭୂମିୟା ସଦ୍ଧିଂ ସମ୍ବନ୍ଧିତ୍ୱା ପାକଟଂ କାତୁଂ ‘‘ଲୋଭୋ ଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। କୋଧସଦିସୋୱାତି ଅୱଣ୍ଣଭୂମିୟଂ ୱୁତ୍ତକୋଧସଦିସୋ ଏୱ। ‘‘ଲୁଦ୍ଧୋ’’ତିଆଦିଗାଥାନଂ ‘‘କୁଦ୍ଧୋ’’ତିଆଦିଗାଥାସୁ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

‘‘ମମଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ ପରେ ୱଣ୍ଣଂ ଭାସେୟ୍ୟୁଂ, ଧମ୍ମସ୍ସ ୱା ୱଣ୍ଣଂ ଭାସେୟ୍ୟୁଂ, ସଙ୍ଘସ୍ସ ୱା ୱଣ୍ଣଂ ଭାସେୟ୍ୟୁଂ, ତତ୍ର ଚେ ତୁମ୍ହେ ଅସ୍ସଥ ଆନନ୍ଦିନୋ ସୁମନା ଉବ୍ବିଲାୱିତା , ଅପି ନୁ ତୁମ୍ହେ ପରେସଂ ସୁଭାସିତଦୁବ୍ଭାସିତଂ ଆଜାନେୟ୍ୟାଥାତି? ନୋ ହେତଂ ଭନ୍ତେ’’ତି ଅୟଂ ତତିୟୱାରୋ ନାମ ଅୱଣ୍ଣଭୂମିୟଂ ୱୁତ୍ତନୟୱସେନ ତତିୟୱାରଟ୍ଠାନେ ନୀହରିତବ୍ବତ୍ତା, ସୋ ଦେସନାକାଲେ ତେନ ୱାରେନ ବୋଧେତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲାଭାୱତୋ ଦେସନାୟ ଅନାଗତୋପି ତଦତ୍ଥସମ୍ଭୱତୋ ଅତ୍ଥତୋ ଆଗତୋୟେୱ। ଯଥା ଚ ୱିତ୍ଥାରୱସେନ କଥାୱତ୍ଥୁପ୍ପକରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତିୟୱାରୋ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ଏତେନ ସଂୱଣ୍ଣନାକାଲେ ତଥାବୁଜ୍ଝନକସତ୍ତାନଂ ୱସେନ ସୋ ୱାରୋ ଆନେତ୍ୱା ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଯଥେୱ ହୀ’’ତିଆଦିନା ତଦେୱତ୍ଥସମ୍ଭୱଂ ୱିଭାୱେତି। କୁଦ୍ଧୋ ଅତ୍ଥଂ ନ ଜାନାତି ଯଥେୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବାକାରଦସ୍ସନୱାରେତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ତତିୟୱାରଂ ଉପାଦାୟ ୱୁତ୍ତେ ଚତୁତ୍ଥୱାରେ। ‘‘ତୁମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥା’’ତି ୱଚନତୋ ପଭୁତି ଯାୱ ‘‘ଇମିନାପି କାରଣେନ ତଚ୍ଛ’’ନ୍ତି ୱଚନଂ, ତାୱ ଯୋଜନା। ‘‘ସୋ ହି ଭଗୱା’’ତିଆଦି ତବ୍ବିୱରଣଂ। ତତ୍ଥ ଇତିପୀତି ଇମିନାପି କାରଣେନ। ୱିତ୍ଥାରୋ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧୨୩ ଆଦୟୋ) ‘‘ଅନାପତ୍ତି ଉପସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଭୂତଂ ଆରୋଚେତୀ’’ତି (ପାଚି। ୭୭) ୱୁତ୍ତେପି ସଭାଗାନମେୱ ଆରୋଚନଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ସଭାଗାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂୟେୱ ପଟିଜାନିତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ତେୟେୱ ହି ତସ୍ସ ଅତ୍ଥକାମା, ସଦ୍ଧେୟ୍ୟୱଚନଞ୍ଚ ମଞ୍ଞନ୍ତି, ତତୋ ଚ ‘‘ସାସନସ୍ସ ଅମୋଘତା ଦୀପିତା ହୋତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ଥସମତ୍ଥନଂ ସିୟା। ‘‘ଏୱଞ୍ହି’’ତିଆଦି କାରଣୱଚନଂ। ପାପିଚ୍ଛତା ଚେୱ ପରିୱଜ୍ଜିତା, କତ୍ତୁଭୂତା ୱା ସା, ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅମୋଘତାତି ନିୟ୍ୟାନିକଭାୱେନ ଅତୁଚ୍ଛତା। ୱୁତ୍ତନୟେନାତି ‘‘ତତ୍ର ତୁମ୍ହେହୀତି ତସ୍ମିଂ ୱଣ୍ଣେ ତୁମ୍ହେହୀ’’ତିଆଦିନା ଚେୱ ‘‘ଦୁତିୟଂ ପଦଂ ପଠମସ୍ସ ପଦସ୍ସ, ଚତୁତ୍ଥଞ୍ଚ ତତିୟସ୍ସ ୱେୱଚନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଚ ୱୁତ୍ତନୟେନ।

ଚୂଳସୀଲୱଣ୍ଣନା

୭।କୋ ଅନୁସନ୍ଧୀତି ପୁଚ୍ଛା ‘‘ନନୁ ଏତ୍ତକେନେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଅୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣେହି ସମ୍ବନ୍ଧା ଦେସନାମତ୍ଥକଂ ପତ୍ତା’’ତି ଅନୁଯୋଗସମ୍ଭୱତୋ କତା। ୱଣ୍ଣେନ ଚ ଅୱଣ୍ଣେନ ଚାତି ତଦୁଭୟପଦେନ। ଅତ୍ଥନିଦ୍ଦେସୋ ୱିୟ ହି ସଦ୍ଦନିଦ୍ଦେସୋପୀତି ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା। ଅଥ ୱା ତଥାଭାସନସ୍ସ କାରଣତ୍ତା, କୋଟ୍ଠାସତ୍ତା ଚ ‘‘ପଦେହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱଣ୍ଣେନ ଚ ୱଣ୍ଣେନ ଚାତି ପନ ଅଗୁଣଗୁଣୱସେନ, ନିନ୍ଦାପସଂସାୱସେନ ଚ ସରୂପଦସ୍ସନଂ। ‘‘ନିୱତ୍ତୋ ଅମୂଲକତାୟ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବତାଭାୱତୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭) ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ଦେସନାୟ ବୋଧେତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲାଭାୱତୋ ଏତ୍ତକାୱ ସା ଯୁତ୍ତରୂପାତି ଭଗୱତୋ ଅଜ୍ଝାସୟେନେୱ ଅଦେସନାଭାୱେନ ନିୱତ୍ତୋ, ଯଥା ତଂ ୱଣ୍ଣଭୂମିୟଂ ତତିୟୱାରୋତିପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥା ବୋଧେତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲସମ୍ଭୱେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବତାୟ ଅଧିଗତଭାୱତୋ ଅନୁୱତ୍ତତିୟେୱ। ଇତିପେତଂ ଭୂତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ ତଦୁପରିପି ଅନୁୱତ୍ତକତ୍ତା, ତେନ ୱକ୍ଖତି ‘‘ଇଧ ପନା’’ତିଆଦି। ଏତ୍ତାୱତା ଅୟଂ ୱଣ୍ଣାନୁସନ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଦୁୱିଧେସୁ ପନ ତେସୁ ୱଣ୍ଣେସୁ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତସ୍ସ ୱଣ୍ଣାନୁସନ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୋ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ଉପରି ସୁଞ୍ଞତାପକାସନେ ଅନୁସନ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେସ୍ସତି ‘‘ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧। ୨୮)।

ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାମୁଖେନ ସମୁଦାୟତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ଇଦାନି ଅୱୟୱତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦିନା। ଅପ୍ପମେୱ ପରିତୋ ସମନ୍ତତୋ ଖଣ୍ଡିତତ୍ତା ପରିତ୍ତଂ ନାମାତି ଆହ ‘‘ଅପ୍ପମତ୍ତକନ୍ତି ପରିତ୍ତସ୍ସ ନାମ’’ନ୍ତି। ମତ୍ତା ୱୁଚ୍ଚତି ପମାଣଂ ମୀୟତେ ପରିମୀୟତେତି କତ୍ୱା। ସମାସନ୍ତକକାରେନ ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଯଥା ‘‘ବହୁପୁତ୍ତକୋ’’ତି, ଏୱଂ ଓରମତ୍ତକେପି। ଏତେନେୱ ‘‘ଅପ୍ପା ମତ୍ତା ଅପ୍ପମତ୍ତା, ସା ଏତସ୍ସାତି ଅପ୍ପମତ୍ତକ’’ନ୍ତିଆଦିନା କପଚ୍ଚୟସ୍ସ ସାତ୍ଥକତମ୍ପି ଦସ୍ସେତି ଅତ୍ଥତୋ ଅଭିନ୍ନତ୍ତା। ମତ୍ତକସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନତ୍ଥକଭାୱତୋ ସୀଲମେୱ ସୀଲମତ୍ତକଂ। ଅନତ୍ଥକଭାୱୋତି ଚ ସକତ୍ଥତା ପୁରିମପଦତ୍ଥେୟେୱ ପୱତ୍ତନତୋ। ନ ହି ସଦ୍ଦା କେୱଲଂ ଅନତ୍ଥକା ଭୱନ୍ତୀତି ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା। ନନୁ ଚ ଭଗୱତୋ ପାରମିତାନୁଭାୱେନ ନିରତ୍ଥକମେକକ୍ଖରମ୍ପି ମୁଖୱରଂ ନାରୋହତି, ସକଲଞ୍ଚ ପରିୟତ୍ତିସାସନଂ ପଦେ ପଦେ ଚତୁସଚ୍ଚପ୍ପକାସନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, କଥଂ ତସ୍ସ ଅନତ୍ଥକତା ସମ୍ଭୱତୀତି? ସଚ୍ଚଂ, ତମ୍ପି ପଦନ୍ତରାଭିହିତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିସେସନୱସେନ ତଦଭିହିତଂ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି ଏୱ, ସୋ ପନ ଅତ୍ଥୋ ୱିନାପି ତେନ ପଦନ୍ତରେନେୱ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁନ୍ତି ଅନତ୍ଥକମିଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ନନୁ ଅୱୋଚୁମ୍ହ ‘‘ଅନତ୍ଥକଭାୱୋ…ପେ… ପୱତ୍ତନତୋ’’ତି। ଅପିଚ ୱିନେୟ୍ୟଜ୍ଝାସୟାନୁରୂପୱସେନ ଭଗୱତୋ ଦେସନା ପୱତ୍ତତି, ୱିନେୟ୍ୟା ଚ ଅନାଦିମତିସଂସାରେ ଲୋକିୟେସୁୟେୱ ସଦ୍ଦେସୁ ପରିଭାୱିତଚିତ୍ତା, ଲୋକେ ଚ ଅସତିପି ଅତ୍ଥନ୍ତରାୱବୋଧେ ୱାଚାସିଲିଟ୍ଠତାଦିୱସେନ ସଦ୍ଦପୟୋଗୋ ଦିସ୍ସତି ‘‘ଲବ୍ଭତି ପଲବ୍ଭତି, ଖଞ୍ଜତି ନିଖଞ୍ଜତି, ଆଗଚ୍ଛତି ପଚ୍ଚାଗଚ୍ଛତୀ’’ତିଆଦିନା। ତଥାପରିଚିତାନଞ୍ଚ ତଥାୱିଧେନେୱ ସଦ୍ଦପୟୋଗେନ ଅତ୍ଥାୱଗମୋ ସୁଖୋ ହୋତୀତି ଅନତ୍ଥକସଦ୍ଦପୟୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋତି। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ। ହୋତି ଚେତ୍ଥ –

‘‘ପଦନ୍ତରୱଚନୀଯ-ସ୍ସଭସ୍ସ ୱିସେସନାଯ;

ବୋଧନାଯ ୱିନେଯ୍ୟାନଂ, ତଥାନନ୍ତପଦଂ ୱଦେ’’ତି।

ଅଥ ୱା ସୀଲମତ୍ତକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ୱିସେସନିୱତ୍ତିଅତ୍ଥୋ ‘‘ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତା ଧମ୍ମା (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା) ମନୋମତ୍ତା ଧାତୁ ମନୋଧାତୂ’’ତି (ଧ। ସ। ମୂଲଟୀ। ୪୯୯) ଚ ଆଦୀସୁ ୱିଯ। ‘‘ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଓରମତ୍ତକ’’ନ୍ତି ପଦଦ୍ୱଯେନ ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ ହି ଅତ୍ଥୋ ‘‘ସୀଲମତ୍ତକ’’ନ୍ତି ପଦେନ ୱିସେସତୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତେନ ଚ ସୀଲଂ ଏୱ ସୀଲମତ୍ତଂ, ତଦେୱ ସୀଲମତ୍ତକନ୍ତି ନିବ୍ବଚନଂ କାତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୀଲମେୱ ସୀଲମତ୍ତକ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାମୁତ୍ତକୋ ନଯୋ – ଓରମତ୍ତକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଓରନ୍ତି ଅପାରଭାଗୋ ‘‘ଓରତୋ ଭୋଗଂ (ମହାୱ। ୬୬) ଓରଂ ପାର’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଅଥ ୱା ହେଟ୍ଠାଅତ୍ଥୋ ଓରସଦ୍ଦୋ ଓରଂ ଆଗମନାଯ ଯେ ପଚ୍ଚଯା, ତେ ଓରମ୍ଭାଗିଯାନି ସଂଯୋଜନାନୀତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ସୀଲଞ୍ହି ସମାଧିପଞ୍ଞାଯୋ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅପାରଭାଗେ, ହେଟ୍ଠାଭାଗେ ଚ ହୋତି, ଉଭଯତ୍ଥାପି ‘‘ଓରେ ପୱତ୍ତଂ ମତ୍ତଂ ଯସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ୱିଗ୍ଗହୋ। ସୀଲମତ୍ତକନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ମତ୍ତସଦ୍ଦୋ ଅମହତ୍ତୱାଚକୋ ‘‘ଭେସଜ୍ଜମତ୍ତା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଅଥ ୱା ସୀଲେପି ତଦେକଦେସସ୍ସେୱ ସଙ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ଅମହତ୍ତୱାଚକୋ ଏତ୍ଥ ମତ୍ତସଦ୍ଦୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତଥା ହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରପଚ୍ଚଯସନ୍ନିସ୍ସିତସୀଲାନି ଇଧ ଦେସନଂ ଅନାରୁଳ୍ହାନି। କସ୍ମାତି ଚେ? ଯସ୍ମା ତାନି ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରଆଜୀୱପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲାନି ୱିଯ ନ ସବ୍ବପୁଥୁଜ୍ଜନେସୁ ପାକଟାନୀତି। ମତ୍ତନ୍ତି ଚେତ୍ଥ ୱିସେସନିୱତ୍ତିଅତ୍ଥେ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗଂ। ପମାଣସ୍ସକଦେସେସୁ ପନ ‘‘ମତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱା ‘‘ମତ୍ତା’’ତି ୱା ନପୁଂସକିତ୍ଥିଲିଙ୍ଗଂ।

‘‘ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତିଆଦିନା ସହ ଯୋଜନାଯ ପିଣ୍ଡତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ଯେନ ସୀଲେନ ୱଦେଯ୍ୟ, ଏତଂ ସୀଲମତ୍ତକଂ ନାମାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ୱଣ୍ଣଂ ୱଦାମୀତି ଉସ୍ସାହଂ କତ୍ୱାପୀ’’ତି ଇଦଂ ‘‘ୱଣ୍ଣଂ ୱଦମାନୋ’’ତି ଏତସ୍ସ ୱିୱରଣଂ। ଏତେନ ହି ‘‘ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୧।୧୭୦) ୱିଯ ମାନସଦସ୍ସ ସାମତ୍ଥିଯତ୍ଥତଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଉସ୍ସାହଂ କୁରୁମାନୋ’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘କତ୍ୱା’’ତି ଚ ୱଚନଂ ତ୍ୱାଦିପଚ୍ଚଯନ୍ତପଦାନମିୱ ମାନନ୍ତପଚ୍ଚଯନ୍ତପଦାନମ୍ପି ପରକିରିଯାପେକ୍ଖମେୱାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ‘‘ତତ୍ଥ ସିଯା’’ତିଆଦିନା ସନ୍ଧାଯଭାସିତମତ୍ଥଂ ଅଜାନିତ୍ୱା ନୀତତ୍ଥମେୱ ଗହେତ୍ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତରୱିରୋଧିତଂ ମଞ୍ଞମାନସ୍ସ କସ୍ସଚି ଇଦିସୀ ଚୋଦନା ସିଯାତି ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ‘‘ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଖୋ ପନେତ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନେ (ଦୀ। ନି। ୧।୭)। କମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱନେ ଯୁଞ୍ଜତି ସୀଲେନାତି ଯୋଗୀ, ତସ୍ସ।

ଅଲଙ୍କରଣଂ ୱିଭୂସନଂ ଅଲଙ୍କାରୋ, ପସାଧନକିରିଯା। ଅଲଂ କରୋତି ଏତେନେୱାତି ୱା ଅଲଙ୍କାରୋ, କୁଣ୍ଡଲାଦିପସାଧନଂ। ମଣ୍ଡୀଯତେ ମଣ୍ଡନଂ, ଊନଟ୍ଠାନପୂରଣଂ। ମଣ୍ଡୀଯତି ଏତେନାତି ୱା ମଣ୍ଡନଂ, ମୁଖଚୁଣ୍ଣାଦିଊନପୂରଣୋପକରଣଂ। ଇଧ ପନ ସଦିସୱୋହାରେନ, ତଦ୍ଧିତୱସେନ ୱା ସୀଲମେୱ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ମଣ୍ଡନେତି ମଣ୍ଡନହେତୁ, ମଣ୍ଡନକିରିଯାନିମିତ୍ତଂ ଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ମଣ୍ଡତି ସୀଲେନାତି ମଣ୍ଡନୋ, ମଣ୍ଡନଜାତିକୋ ପୁରିସୋ। ବହୂସ୍ୱି ଚେତଂ ଜାତ୍ୟାପେକ୍ଖାଯ ଏକୱଚନଂ। ଉଦାହନଦ୍ଧେପି ହି ଏକୱଚନମିଚ୍ଛନ୍ତି କେଚି, ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ସଦ୍ଦସତ୍ଥେ ଅନାଗତତ୍ତା, ଅତ୍ଥଯୁତ୍ତିଯା ଚ ଅଭାୱତୋ। କଥଞ୍ହି ଏକୱଚନନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତୋ ଉଦାହନକରଣଂ ଯୁତ୍ତଂ ସିଯା ଏକସ୍ମିଂ ଯେୱତ୍ଥେ ଉଦାହିତବ୍ବସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ତସ୍ମା ୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ବହ୍ୱତ୍ଥେ ଇଦଂ ଏକୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ମଣ୍ଡନସୀଲେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନପି ହି ଅଯମେୱିଧ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭) ୱୁତ୍ତୋ। ଅଗ୍ଗତନ୍ତି ଉତ୍ତମଭାୱଂ।

ଅସ୍ସଂ ଭୱିସ୍ସାମୀତି ଆକଙ୍ଖେଯ୍ୟାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅସ୍ସାତି ଭୱେଯ୍ୟ। ପରିପୂରକାରୀତି ଚେତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ପକାରତ୍ଥୋ ୱା, ତେନ ସକଲମ୍ପି ସୀଲଥୋମନସୁତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି।

କିକୀୱ ଅଣ୍ଡନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ତଦତ୍ଥେନ ଇତି-ସଦ୍ଦେନ –

‘‘କିକୀୱ ଅଣ୍ଡଂ ଚମରୀୱ ୱାଲଧିଂ,

ପିଯଂୱ ପୁତ୍ତଂ ନଯନଂୱ ଏକକଂ;

ତଥେୱ ସୀଲଂ ଅନୁରକ୍ଖମାନା,

ସୁପେସଲା ହୋଥ ସଦା ସଗାରଵା’’ତି। (ଵିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୯); –

ଗାଥଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ‘‘ପୁପ୍ଫଗନ୍ଧୋ’’ତି ଵତ୍ଵା ତଦେକଦେସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନ ଚନ୍ଦନ’’ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଚନ୍ଦନଂ ତଗରଂ ମଲ୍ଲିକାତି ହି ତଂସହଚରଣତୋ ତେସଂ ଗନ୍ଧୋଵ ଵୁତ୍ତୋ। ପୁପ୍ଫଗନ୍ଧୋତି ଚ ପୁପ୍ଫଞ୍ଚ ତଦଵସେସୋ ଗନ୍ଧୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଗରମଲ୍ଲିକାହି ଵା ଅଵସିଟ୍ଠୋ ‘‘ପୁପ୍ଫଗନ୍ଧୋ’’ତି ଵୁତ୍ତୋ। ସତଞ୍ଚ ଗନ୍ଧୋତି ଏତ୍ଥ ସୀଲମେଵ ସଦିସଵୋହାରେନ ଵା ତଦ୍ଧିତଵସେନ ଵା ଗନ୍ଧୋ। ସୀଲନିବନ୍ଧନୋ ଵା ଥୁତିଘୋସୋ ଵୁତ୍ତନୟେନ ‘‘ଗନ୍ଧୋ’’ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ସୀଲଞ୍ହି କିତ୍ତିୟା ନିମିତ୍ତଂ। ୟଥାହ ‘‘ସୀଲଵତୋ କଲ୍ୟାଣୋ କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୫୦; ୩।୩୧୬; ଅ। ନି। ୫। ୨୧୩; ମହାଵ। ୨୮୫; ଉଦା। ୭୬)। ସପ୍ପୁରିସୋ ପଵାୟତି ପକାରେହି ଗନ୍ଧତି ତସ୍ସ ଗନ୍ଧୂପଗରୁକ୍ଖପଟିଭାଗତ୍ତା।

ଵସ୍ସିକୀତି ସୁମନପୁପ୍ଫଂ, ‘‘ଵସ୍ସିକ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ତଦତ୍ଥୋଵ। ଗନ୍ଧା ଏଵ ଗନ୍ଧଜାତା, ଗନ୍ଧପ୍ପକାରା ଵା। ୟ୍ଵାୟନ୍ତି ୟଦିଦଂ, ଉତ୍ତମୋ ଗନ୍ଧୋ ଵାତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ସମ୍ମଦଞ୍ଞା ଵିମୁତ୍ତାନନ୍ତି ସମ୍ମା ଅଞ୍ଞାୟ ଜାନିତ୍ଵା, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ଵା ଵିମୁତ୍ତାନଂ। ମଗ୍ଗଂ ନ ଵିନ୍ଦତୀତି କାରଣଂ ନ ଲଭତି, ନ ଜାନାତି ଵା।

‘‘ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠାୟା’’ତି ଗାଥାୟ ପଟିସନ୍ଧିପଞ୍ଞାୟ ସପଞ୍ଞୋ ଆତାପୀ ଵୀରିୟଵା ପାରିହାରିକପଞ୍ଞାୟ ନିପକୋ ନରସଙ୍ଖାତୋ ଭିକ୍ଖୁ ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠାୟ ଚିତ୍ତଂ ତପ୍ପଧାନେନ ଵୁତ୍ତଂ ସମାଧିଂ ଭାଵୟଂ ଭାଵୟନ୍ତୋ ଭାଵନାହେତୁ ତଥା ପଞ୍ଞଂ ଵିପସ୍ସନଞ୍ଚ ଇମଂ ଅନ୍ତୋଜଟାବହିଜଟାସଙ୍ଖାତଂ ଜଟଂ ଵିଜଟୟେ ଵିଜଟେୟ୍ୟ ଵିଜଟିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ଅସ୍ସାତି ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ।

ପଥଵିଂ ନିସ୍ସାୟାତି ପଥଵିଂ ରସଗ୍ଗହଣଵସେନ ନିସ୍ସାୟ, ସୀଲସ୍ମିଂ ପନ ପରିପୂରଣଵସେନ ନିସ୍ସାୟ ପତିଟ୍ଠାନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅପ୍ପକମହନ୍ତତାୟ ପାରାପାରାଦି ଵିୟ ଉପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତିଭାଵତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଉପନିଧାୟ ଆହାତି ଵିଞ୍ଞାପେତୁଂ ‘‘ଉପରି ଗୁଣେ ଉପନିଧାୟା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ସୀଲଞ୍ହୀତି ଏତ୍ଥ ହି-ସଦ୍ଦୋ କାରଣତ୍ଥୋ, ତେନିଦଂ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ୟସ୍ମା ସୀଲଂ କିଞ୍ଚାପି ପତିଟ୍ଠାଭାଵେନ ସମାଧିସ୍ସ ବହୂପକାରଂ, ପଭାଵାଦିଗୁଣଵିସେସେ ପନସ୍ସ ଉପନିଧାୟ କଲମ୍ପି ଭାଗଂ ନ ଉପେତି, ତଥା ସମାଧି ଚ ପଞ୍ଞାୟା’’ତି। ତେନେଵାହ ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦି। ନ ପାପୁଣାତୀତି ଗୁଣସମଭାଵେନ ନ ସମ୍ପାପୁଣାତି, ନ ସମେତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପରିମନ୍ତି ସମାଧିପଞ୍ଞଂ। ଉପନିଧାୟାତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭଂ କତ୍ଵା। ତଞ୍ହି ତାଦିସାୟ ପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଂ ହୋତି। ହେଟ୍ଠିମନ୍ତି ସୀଲସମାଧିଦ୍ଵୟଂ।

‘‘କଥ’’ନ୍ତିଆଦି ଵିତ୍ଥାରଵଚନଂ। କଣ୍ଡମ୍ବମୂଲିକପାଟିହାରିୟକଥନଞ୍ଚେତ୍ଥ ୟଥାକଥଞ୍ଚିପି ସୀଲସ୍ସ ସମାଧିମପାପୁଣତାସିଦ୍ଧିୟେଵାଧିପ୍ପେତାତି ପାକଟତରପାଟିହାରିୟଭାଵେନ, ନିଦସ୍ସନନୟେନ ଚାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ଅଭି…ପେ… ତିତ୍ଥିୟମଦ୍ଦନ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ପନ ତସ୍ସ ୟମକପାଟିହାରିୟସ୍ସ ସୁପାକଟଭାଵଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ଅଞ୍ଞେହି ବୋଧିମୂଲେ ଞାତିସମାଗମାଦୀସୁ ଚ କତପାଟିହାରିୟେହି ଵିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ ଵୁତ୍ତଂ। ସମ୍ବୋଧିତୋ ହି ଅଟ୍ଠମେପି ଦିଵସେ ଦେଵତାନଂ ‘‘ବୁଦ୍ଧୋ ଵା ନୋ ଵା’’ତି ଉପ୍ପନ୍ନକଙ୍ଖାଵିଧମନତ୍ଥଂ ଆକାସେ ରତନଚଙ୍କମଂ ମାପେତ୍ଵା ଚଙ୍କମନ୍ତୋ ପାଟିହାରିୟଂ ଅକାସି, ତତୋ ଦୁତିୟସଂଵଚ୍ଛରେ କୁଲନଗରଗତୋ କପିଲଵତ୍ଥୁପୁରେ ନିଗ୍ରୋଧାରାମେ ଞାତୀନଂ ସମାଗମେପି ତେସଂ ମାନମଦପ୍ପହାନତ୍ଥଂ ୟମକପାଟିହାରିୟଂ ଅକାସି। ତତ୍ଥ ଅଭିସମ୍ବୋଧିତୋତି ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝନକାଲତୋ। ସାଵତ୍ଥିନଗରଦ୍ଵାରେତି ସାଵତ୍ଥିନଗରସ୍ସ ଦକ୍ଖିଣଦ୍ଵାରେ। କଣ୍ଡମ୍ବରୁକ୍ଖମୂଲେତି କଣ୍ଡେନ ନାମ ପସେନଦିରଞ୍ଞୋ ଉୟ୍ୟାନପାଲେନ ରୋପିତତ୍ତା କଣ୍ଡମ୍ବନାମକସ୍ସ ରୁକ୍ଖସ୍ସ ମୂଲେ। ୟମକପାଟିହାରିୟକରଣତ୍ଥାୟ ଭଗଵତୋ ଚିତ୍ତେ ଉପ୍ପନ୍ନେ ‘‘ତଦନୁଚ୍ଛଵିକଂ ଠାନଂ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ରତନମଣ୍ଡପାଦି ସକ୍କେନ ଦେଵରଞ୍ଞା ଆଣତ୍ତେନ ଵିସ୍ସକମ୍ମୁନା କତନ୍ତି ଵଦନ୍ତି କେଚି। ଭଗଵତା ନିମ୍ମିତନ୍ତି ଅପରେ। ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ପନ ଅନେକାସୁ ‘‘ସକ୍କେନ ଦେଵାନମିନ୍ଦେନ ଆଣାପିତେନ ଵିସ୍ସକମ୍ମଦେଵପୁତ୍ତେନ ମଣ୍ଡପୋ କତୋ, ଚଙ୍କମୋ ପନ ଭଗଵତା ନିମ୍ମିତୋ’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଦିଵସେତଚ୍ଛତ୍ତେ ଦେଵତାହି ଧାରିୟମାନେତି ଅତ୍ଥୋ ଵିଞ୍ଞାୟତି ଅଞ୍ଞେସମସମ୍ଭଵତୋ। ‘‘ଦ୍ଵାଦସୟୋଜନାୟ ପରିସାୟା’’ତି ଇଦଂ ଚତୂସୁ ଦିସାସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ଦ୍ଵାଦସୟୋଜନଂ ମନୁସ୍ସପରିସଂ ସନ୍ଧାୟ ଵୁତ୍ତଂ। ତଦା କିର ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁତୋ ଚକ୍କଵାଳଅଗବ୍ଭଂ ପରିପୂରେତ୍ଵା ଦେଵବ୍ରହ୍ମାନୋପି ସନ୍ନିପତିଂସୁ। ୟୋ କୋଚି ଏଵରୂପଂ ପାଟିହାରିୟଂ କାତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ଚେ, ସୋ ଆଗଚ୍ଛତୂତି ଚୋଦନାସଦିସତ୍ତା ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତ୍ତାଦାନପରିଦୀପନ’’ନ୍ତି। ଅତ୍ତାଦାନଞ୍ହି ଅନୁୟୋଗୋ ପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ଅତ୍ତସ୍ସ ଆଦାନଂ ଗହଣନ୍ତି କତ୍ଵା। ତିତ୍ଥିୟମଦ୍ଦନନ୍ତି ‘‘ପାଟିହାରିୟଂ କରିସ୍ସାମା’’ତି କୁହାୟନଵସେନ ପୁବ୍ବେ ଉଟ୍ଠିତାନଂ ତିତ୍ଥିୟାନଂ ମଦ୍ଦନଂ, ତଞ୍ଚ ତଥା କାତୁଂ ଅସମତ୍ଥତାସମ୍ପାଦନମେଵ। ତଦେତଂ ପଦଦ୍ଵୟଂ ‘‘ୟମକପାଟିହାରିୟ’’ନ୍ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ରାଜଗହସେଟ୍ଠିନୋ ଚନ୍ଦନଘଟିକୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପଟ୍ଠାୟ ସବ୍ବମେଵ ଚେତ୍ଥ ଵତ୍ତବ୍ବଂ।

ଉପରିମକାୟତୋତିଆଦି ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗେ (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୬) ଆଗତନୟଦସ୍ସନଂ, ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଇତିଆଦିନୟପ୍ପଵତ୍ତ’’ନ୍ତି, ‘‘ସବ୍ବଂ

ୱିହାରେତଵ୍ଵ’’ନ୍ତି ଚ। ତତ୍ଥାୟଂ ପାଠଇସେସୋ –

‘‘ହେଟ୍ଠିମକାୟତୋ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ପୱତ୍ତତି, ଉପରିମକାୟତୋ ଉଦକଧାରା ପୱତ୍ତତି। ପୁରତ୍ଥିମକାୟତୋ ଅଗ୍ଗି, ପଚ୍ଛିମକାୟତୋ ଉଦକଂ। ପଚ୍ଛିମକାୟତୋ ଅଗ୍ଗି, ପୁରତ୍ଥିମକାୟତୋ ଉଦକଂ। ଦକ୍ଖିଣଅକ୍ଖିତୋ ଅଗ୍ଗି, ୱାମଅକ୍ଖିତୋ ଉଦକଂ। ୱାମଅକ୍ଖିତୋ ଅଗ୍ଗି, ଦକ୍ଖିଣଅକ୍ଖିତୋ ଉଦକଂ। ଦକ୍ଖିଣକଣ୍ଣସୋତତୋ ଅଗ୍ଗି, ୱାମକଣ୍ଣସୋତତୋ ଉଦକଂ। ୱାମକଣ୍ଣସୋତତୋ ଅଗ୍ଗି, ଦକ୍ଖିଣକଣ୍ଣସୋତତୋ ଉଦକଂ। ଦକ୍ଖିଣନାସିକାସୋତତୋ ଅଗ୍ଗି, ୱାମନାସିକାସୋତତୋ ଉଦକଂ। ୱାମନାସିକାସୋତତୋ ଅଗ୍ଗି, ଦକ୍ଖିଣନାସିକାସୋତତୋ ଉଦକଂ। ଦକ୍ଖିଣଅଂସକୂଟତୋ ଅଗ୍ଗି, ୱାମଅଂସକୂଟତୋ ଉଦକଂ। ୱାମଅଂସକୂଟତୋ ଅଗ୍ଗି, ଦକ୍ଖିଣଅଂସକୂଟତୋ ଉଦକଂ। ଦକ୍ଖିଣହତ୍ଥତୋ ଅଗ୍ଗି, ୱାମହତ୍ଥତୋ ଉଦକଂ। ୱାମହତ୍ଥତୋ ଅଗ୍ଗି, ଦକ୍ଖିଣହତ୍ଥତୋ ଉଦକଂ। ଦକ୍ଖିଣପସ୍ସତୋ ଅଗ୍ଗି, ୱାମପସ୍ସତୋ ଉଦକଂ। ୱାମପସ୍ସତୋ ଅଗ୍ଗି, ଦକ୍ଖିଣପସ୍ସତୋ ଉଦକଂ। ଦକ୍ଖିଣପାଦତୋ ଅଗ୍ଗି, ୱାମପାଦତୋ ଉଦକଂ। ୱାମପାଦତୋ ଅଗ୍ଗି, ଦକ୍ଖିଣପାଦତୋ ଉଦକଂ। ଅଙ୍ଗୁଲଙ୍ଗୁଲେହି ଅଗ୍ଗି, ଅଙ୍ଗୁଲନ୍ତରିକାହି ଉଦକଂ। ଅଙ୍ଗୁଲନ୍ତରିକାହି ଅଗ୍ଗି, ଅଙ୍ଗୁଲଙ୍ଗୁଲେହି ଉଦକଂ। ଏକେକଲୋମତୋ ଅଗ୍ଗି, ଏକେକଲୋମତୋ ଉଦକଂ। ଲୋମକୂପତୋ ଲୋମକୂପତୋ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ପୱତ୍ତତି, ଲୋମକୂପତୋ ଲୋମକୂପତୋ ଉଦକଧାରା ପୱତ୍ତତୀ’’ତି।

ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ‘‘ଏକେକଲୋମକୂପତୋ’’ ଇଚ୍ଚେୱ (ପଟି। ମ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧।୧୧୬) ଆଗତଂ।

ଛନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣାନନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ନୀଲାନଂ ପୀତକାନଂ ଲୋହିତକାନଂ ଓଦାତାନଂ ମଞ୍ଜିଟ୍ଠାନଂ ପଭସ୍ସରାନନ୍ତି ଅୟଂ ସଙ୍କୋପି ପାଠଇସେସୋ ପେୟ୍ୟାଲନୟେନ, ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚ ଦସ୍ସିତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଛନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣାନଂ ଉଦାହନଭୂତାନଂ ଯମକା ଯମକା ୱଣ୍ଣା ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ପାଠସେସେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦୁତିୟା ଦୁତିୟା ରସ୍ମିୟୋ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ହି ତାସଂ ଯମକଂ ଯମକଂ ପୱତ୍ତନାକାରେନ ସହ ଆୱଜ୍ଜନପରିକମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନାନଂ ୱିସୁଂ ପୱତ୍ତି ଦସ୍ସିତା। କେଚି ପନ ‘‘ଛନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣାନ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ‘‘ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉଦକଧାରା’’ତି ପୁରିମେହି ପଦେହି ସମ୍ବନ୍ଧଂ ୱଦନ୍ତି, ତଦୟୁତ୍ତମେୱ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋଦକଧାରାନଂ ଅତ୍ଥାୟ ତେଜୋକସିଣଆପୋକସିଣାନଂ ସମାପଜ୍ଜନସ୍ସ ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା। ଛନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣାନଂ ଛବ୍ବଣ୍ଣା ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଯଥା ‘‘ଏକସ୍ସ ଚେପି ଭିକ୍ଖୁନୋ ନ ପଟିଭାସେୟ୍ୟ ତଂ ଭିକ୍ଖୁନିଂ ଅପସାଦେତୁ’’ନ୍ତି (ପାଚି। ୫୫୮)। କତ୍ତୁକମ୍ମେସୁ ହି ବହୁଲା ସାମିୱଚନଂ ଆଖ୍ୟାତପୟୋଗେପି ଇଚ୍ଛନ୍ତି ନେରୁତ୍ତିକା।

ଏୱଂ ପାଠଇନୟେନ ଯମକପାଟିହାରିୟଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାନୟେନ ୱିୱରନ୍ତୋ ପଚ୍ଚାସତ୍ତିନୟେନ ‘‘ଛନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣାନ’’ନ୍ତି ପଦମେୱ ପଠମଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ତସ୍ସା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତସ୍ସାତି ଭଗୱତୋ। ‘‘ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣା ରସ୍ମିୟୋ’’ତି ଇଦଂ ତାସଂ ପୀତାଭାନଂ ଯେଭୁୟ୍ୟତାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ଛବ୍ବଣ୍ଣାହି ରସ୍ମୀହି ଅଲଙ୍କରଣକାଲୋ ୱିୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ତାପି ହି ଚକ୍କୱାଳଅଗବ୍ଭତୋ ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମଲୋକମାହଚ୍ଚ ପଟିନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଚକ୍କୱାଳଅମୁଖୱଟ୍ଟିମେୱ ଗଣ୍ହିଂସୁ। ଏକଚକ୍କୱାଳଅଗବ୍ଭଂ ୱଙ୍କଗୋପାନସିକଂ ୱିୟ ବୋଧିଘରଂ ଅହୋସି ଏକାଲୋକଂ। ଦୁତିୟା ଦୁତିୟା ରସ୍ମିୟୋତି ପୁରିମପୁରିମତୋ ପଚ୍ଛା ପଚ୍ଛା ନିକ୍ଖନ୍ତା ରସ୍ମିୟୋ। କସ୍ମା ସଦିସାକାରୱସେନ ‘‘ୱିୟା’’ତି ୱଚନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନଞ୍ଚା’’ତିଆଦି। ଦ୍ୱିନ୍ନଞ୍ଚ ଚିତ୍ତାନଂ ଏକକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତି ନାମ ନତ୍ଥି, ଯେହି ତା ଏୱଂ ସିୟୁଂ, ତଥାପି ଇମିନା କାରଣଦ୍ୱୟେନ ଏୱମେୱ ଖାୟନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଭୱଙ୍ଗପରିୱାସସ୍ସାତି ଭୱଙ୍ଗୱସେନ ପରିୱସନସ୍ସ, ଭୱଙ୍ଗସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପରିୱସନସ୍ସ ୱା, ଭୱଙ୍ଗପତନସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଆଚିଣ୍ଣୱସିତାୟାତି ଆୱଜ୍ଜନସମାପଜ୍ଜନାଦୀହି ପଞ୍ଚହାକାରେହି ସମାଚିଣ୍ଣପରିଚୟତାୟ। ନନୁ ଚ ଏକସ୍ସାପି ଚିତ୍ତସ୍ସ ପୱତ୍ତିୟା ଦ୍ୱେ କିସ୍ସୋ ରସ୍ମିୟୋପି ସମ୍ଭୱେୟ୍ୟୁନ୍ତି ଅନୁୟୋଗମପନେତି ‘‘ତସ୍ସା ତସ୍ସା ପନ ରସ୍ମିୟା’’ତିଆଦିନା। ଚିତ୍ତୱାରନାନତ୍ତା ଆୱଜ୍ଜନପରିକମ୍ମଚିତ୍ତାନି, କସିଣନାନତ୍ତା ଅଧିଟ୍ଠାନଚିତ୍ତୱାରାନିପି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂୟେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି। ଆୱଜ୍ଜନାୱସାନେ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତଜୱନାନି ପରିକମ୍ମନାମେନେୱ ଇଧ ୱୁତ୍ତାନି।

କଥନ୍ତି ଆହ ‘‘ନୀଲରସ୍ମିଅତ୍ଥାୟ ହୀ’’ତିଆଦି। ‘‘ମଞ୍ଜିଟ୍ଠରସ୍ମିଅତ୍ଥାୟ ଲୋହିତକସିଣଂ, ପଭସ୍ସରରସ୍ମିଅତ୍ଥାୟ ପୀତକସିଣ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଲୋହିତପୀତରସ୍ମୀନଂ କାରଣେୟେୱ ୱୁତ୍ତେ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ତାସମେୱ ହି ମଞ୍ଜିଟ୍ଠପଭସ୍ସରରସ୍ମିୟୋ ୱିସେସପଭେଦଭୂତାତି। ‘‘ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ଥାୟା’’ତିଆଦିନା ‘‘ଉପରିମକାୟତୋ’’ତିଆଦୀନଂ ୱିୱରଣଂ। ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋଦକକ୍ଖନ୍ଧାପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଅସମ୍ମିସ୍ସା ଯାୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକା ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ଚକ୍କୱାଳଅମୁଖୱଟ୍ଟିୟଂ ପତିଂସୁ, ତଂ ଦିୱସଂ ପନ ସତ୍ଥା ଯୋ ଯୋ ଯସ୍ମିଂ ଯସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ଚ ପାଟିହାରିୟେ ଚ ପସନ୍ନୋ, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅଜ୍ଝାସୟୱସେନ ତଂ ତଂ ଧମ୍ମଞ୍ଚ କଥେସି, ପାଟିହାରିୟଞ୍ଚ ଦସ୍ସେସି, ଏୱଂ ଧମ୍ମେ ଭାସିୟମାନେ, ପାଟିହାରିୟେ ଚ କରିୟମାନେ ମହାଜନୋ ଧମ୍ମାଭିସମୟୋ ଅହୋସି। ତସ୍ମିଞ୍ଚ ସମାଗମେ ଅତ୍ତନୋ ମନଂ ଗହେତ୍ୱା ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛିତୁଂ ସମତ୍ଥଂ ଅଦିସ୍ୱା ନିମ୍ମିତଂ ବୁଦ୍ଧଂ ମାପେସି, ତେନ ପୁଚ୍ଛିତଂ ପଞ୍ହଂ ସତ୍ଥା ୱିସ୍ସଜ୍ଜେସି। ସତ୍ଥାରା ପୁଚ୍ଛିତଂ ପଞ୍ହଂ ସୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେସି, ସତ୍ଥୁ ଚଙ୍କମନକାଲେ ନିମ୍ମିତୋ ଠାନାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ କପ୍ପେସି, ତସ୍ସ ଚଙ୍କମନକାଲେ ସତ୍ଥା ଠାନାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ କପ୍ପେସୀତି ଏତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସତ୍ଥା ଚଙ୍କମତୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ସଙ୍କଂ ୱିହାରେତଵ୍ଵ’’ନ୍ତି ଏତେନ ‘‘ସତ୍ଥା ତିଟ୍ଠତି, ନିମ୍ମିତୋ ଚଙ୍କମତି ୱା ନିସୀଦତି

ୱା ସେଯ୍ୟଂ ୱା କପ୍ପେତୀ’’ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୬) ଚତୂସୁ ଇରିଯାପଥେସୁ ଏକେକମୂଲକା ସତ୍ଥୁପକ୍ଖେ ଚତ୍ତାରୋ , ନିମ୍ମିତପକ୍ଖେ ଚତ୍ତାରୋତି ସବ୍ବେ ଅଟ୍ଠ ୱାରା ୱିହାରେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତି। ଯସ୍ମା ସୀଲଂ ସମାଧିସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାମତ୍ତମେୱ ହୁତ୍ୱା ନିୱତ୍ତତି, ସମାଧିଯେୱ ତତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠାଯ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ସବ୍ବଂ ପାଟିହାରିଯକିଚ୍ଚଂ ପୱତ୍ତେତି, ତସ୍ମା ତଦେତଂ ସମାଧିକିଚ୍ଚମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏତ୍ଥ ଏକମ୍ପୀ’’ତିଆଦି।

‘‘ଯଂ ପନା’’ତିଆଦିନା ସମାଧିସ୍ସ ପଞ୍ଚଙ୍ଗମପାପୁଣତା ୱିଭାୱିତା, ଯଂ ପନ ପଟିୱିଜ୍ଝି, ଇଦଂ ପଟିୱିଜ୍ଝନଂ ପଞ୍ଞାକିଚ୍ଚନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ଅନୁକ୍କମତୋ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଭଗୱା’’ତିଆଦିନା। ‘‘କପ୍ପସତସହସ୍ସାଧିକାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନୀ’’ତି ଇଦଂ ଦୀପଙ୍କରପାଦମୂଲେ କତପଠମାଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ତତୋ ପୁବ୍ବେପି ଯତ୍ତକେନ ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ସାୱକବୋଧିଂ ପତ୍ତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟ, ତତ୍ତକଂ ପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରଂ ସମୁପଚିନୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତୋଯେୱ ହି ‘‘ମନୁସ୍ସତ୍ତଂ ଲିଙ୍ଗସମ୍ପତ୍ତି, ହେତୁ ସତ୍ଥାରଦସ୍ସନ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ବୁ। ୱଂ। ୫୯) ୱୁତ୍ତେସୁ ଅଟ୍ଠଧମ୍ମେସୁ ହେତୁସମ୍ପନ୍ନତା ଅହୋସି। କେଚି ପନ ମନୋପଣିଧାନୱଚୀପଣିଧାନୱସେନ ଅନେକଧା ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟପରିଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା ପୁବ୍ବସମ୍ଭାରଂ ୱଦନ୍ତି, ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ସଙ୍ଗହାରୁଳ୍ହାସୁ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ତଥା ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା। ତାସୁ ହି ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ପଠମାଭିନୀହାରତୋ ପୁବ୍ବେ ହେତୁସମ୍ପନ୍ନତାଯେୱ ଦସ୍ସିତା। ଏକୂନତିଂସୱସ୍ସକାଲେ ନିକ୍ଖମ୍ମ ପବ୍ବଜିତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଚକ୍କରତନାରହପୁଞ୍ଞୱନ୍ତତାଯ ବୋଧିସତ୍ତୋ ଚକ୍କୱତ୍ତିସିରିସମ୍ପନ୍ନୋତି ତସ୍ସ ନିୱାସଭୱନଂ ‘‘ଚକ୍କୱତ୍ତିସିରିନିୱାସଭୂତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭୱନାତି ରମ୍ମସୁରମ୍ମସୁଭସଙ୍ଖାତା ନିକେତନା। ପଧାନଯୋଗନ୍ତି ଦୁକ୍କରଚରିଯାଯ ଉତ୍ତମୱୀରିଯାନୁଯୋଗଂ।

ଉରୁୱେଲାଯଂ କିର ସେନାନିଗମେ କୁଟୁମ୍ବିକସ୍ସ ଧୀତା ସୁଜାତା ନାମ ଦାରିକା ୱଯପ୍ପତ୍ତା ନେରଞ୍ଜରାଯ ତୀରେ ନିଗ୍ରୋଧମୂଲେ ପତ୍ଥନମକାସି ‘‘ସଚାହଂ ସମଜାତିକଂ କୁଲଘରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପଠମଗବ୍ଭେ ପୁତ୍ତଂ ଲଭିସ୍ସାମି, ଖୀରପାଯାସେନ ବଲିକମ୍ମଂ କରିସ୍ସାମୀ’’ତି, (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨୮୪; ଜା। ଅଟ୍ଠ। ୧।ଅୱିଦୂରେ ନିଦାନକଥା) ତସ୍ସା ସା ପତ୍ଥନା ସମିଜ୍ଝି। ସା ସତ୍ତ ଧେନୁଯୋ ଲଟ୍ଠିୱନେ ଖାଦାପେତ୍ୱା ତାସମ୍ପି ଧୀତରୋ ଗାୱିଯୋ ଲଦ୍ଧା ତଥେୱ ଖାଦାପେତ୍ୱା ପୁନ ତାସମ୍ପି ଧୀତରୋ ତଥେୱାତି ସତ୍ତପୁତ୍ତିନତ୍ତିପନତ୍ତିପରମ୍ପରାଗତାହି ଧେନୂହି ଖୀରଂ ଗହେତ୍ୱା ଖୀରପାଯାସଂ ପଚିତୁମାରଭି। ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ମହାବ୍ରହ୍ମା ତିଯୋଜନିକଂ ସେତଚ୍ଛତ୍ତଂ ଉପରି ଧାରେସି, ସକ୍କୋ ଦେୱରାଜା ଅଗ୍ଗିଂ ଉଜ୍ଜାଲେସି, ସକଲଲୋକେ ୱିଜ୍ଜମାନରସଂ ଦେୱତା ପକ୍ଖିପିଂସୁ, ପାଯାସଂ ଦକ୍ଖିଣାୱଟ୍ଟଂ ହୁତ୍ୱା ପଚତି, ତଂ ସା ସୁୱଣ୍ଣପାତିଯା ସତସହସ୍ସଗ୍ଘନିକାଯ ସହେୱ ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ଦତ୍ୱା ପକ୍କାମି। ଅଥ ବୋଧିସତ୍ତୋ ତଂ ଗହେତ୍ୱା ନେରଞ୍ଜରାଯ ତୀରେ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତେ ନାମ ତିତ୍ଥେ ଏକତାଲଟ୍ଠିପ୍ପମାଣେ ଏକୂନପଞ୍ଞାସପିଣ୍ଡେ କରୋନ୍ତୋ ପରିଭୁଞ୍ଜି, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱିସାଖାପୁଣ୍ଣମାଯଂ ଉରୁୱେଲଗାମେ ସୁଜାତାଯ ଦିନ୍ନଂ ପକ୍ଖିତ୍ତଦିବ୍ବୋଜଂ ମଧୁପାଯାସଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା’’ତି। ତତ୍ଥ ସୁଜାତାଯାତି ଆଯସ୍ମତୋ ଯସତ୍ଥେରସ୍ସ ମାତୁଭୂତାଯ ପଚ୍ଛା ସରଣଗମନଟ୍ଠାନେ ଏତଦଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତାଯ ସୁଜାତାଯ ନାମ ସେଟ୍ଠିଭରିଯାଯ। ଅଙ୍ଗମଙ୍ଗାନୁସାରିନୋ ରସସ୍ସ ସାରୋ ଉପତ୍ଥମ୍ଭବଲକରୋ ଭୂତନିସ୍ସିତୋ ଏକୋ ୱିସେସୋ ଓଜା ନାମ, ସା ଦିୱି ଭୱା ପକ୍ଖିତ୍ତା ଏତ୍ଥାତି ପକ୍ଖିତ୍ତଦିବ୍ବୋଜୋ, ତଂ। ପାତବ୍ବୋ ଚ ସୋ ଅସିତବ୍ବୋ ଚାତି ପାଯାସୋ, ରସଂ କତ୍ୱା ପିୱିତୁଂ, ଆଲୋପଂ କତ୍ୱା ଚ ଭୁଞ୍ଜିତୁଂ ଯୁତ୍ତୋ ଭୋଜନୱିସେସୋ, ମଧୁନା ସିତ୍ତୋ ପାଯାସୋ ମଧୁପାଯାସୋ, ତଂ।

ତତୋ ନେରଞ୍ଜରାଯ ତୀରେ ମହାସାଲୱନେ ନାନାସମାପତ୍ତୀହି ଦିୱାୱିହାରସ୍ସ କତତ୍ତା ‘‘ସାଯନ୍ହସମଯେ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିହାରୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଗହେତବ୍ବୋ। ଦକ୍ଖିଣୁତ୍ତରେନାତି ଦିୱାୱିହାରତୋ ବୋଧିଯା ପୱିସନମଗ୍ଗଂ ସନ୍ଧାଯାହ, ଉଜୁକଂ ଦକ୍ଖିଣୁତ୍ତରଗତେନ ଦେୱତାହି ଅଲଙ୍କତେନ ମଗ୍ଗେନାତି ଅତ୍ଥୋ । ଏୱମ୍ପି ୱଦନ୍ତି ‘‘ଦକ୍ଖିଣୁତ୍ତରେନାତି ଦକ୍ଖିଣପଚ୍ଛିମୁତ୍ତରେନ ଆଦିଅୱସାନଗହଣେନ ମଜ୍ଝିମସ୍ସାପି ଗହିତତ୍ତା, ତଥା ଲୁତ୍ତପଯୋଗସ୍ସ ଚ ଦସ୍ସନତୋ। ଏୱଞ୍ହି ସତି ‘ଦକ୍ଖିଣପଚ୍ଛିମୁତ୍ତରଦିସାଭାଗେନ ବୋଧିମଣ୍ଡଂ ପୱିସିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତୀ’ତି (ଜା। ଅଟ୍ଠ। ୧।ଅୱିଦୂରେନିଦାନକଥା) ଜାତକନିଦାନେ ୱୁତ୍ତୱଚନେନ ସମେତୀ’’ତି। ଦକ୍ଖିଣଦିସତୋ ଗନ୍ତବ୍ବୋ ଉତ୍ତରଦିସାଭାଗୋ ଦକ୍ଖିଣୁତ୍ତରୋ, ତେନ ପୱିସିତ୍ୱାତି ଅପରେ। କେଚି ପନ ‘‘ଉତ୍ତରସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ମଗ୍ଗୱାଚକୋ। ଯଦି ହି ଦିସାୱାଚକୋ ଭୱେଯ୍ୟ, ‘ଦକ୍ଖିଣୁତ୍ତରାଯା’ତି ୱଦେଯ୍ୟା’’ତି, ତଂ ନ ‘‘ଉତ୍ତରେନ ନଦୀ ସୀଦା, ଗମ୍ଭୀରା ଦୁରତିକ୍କମା’’ତିଆଦିନା ଦିସାୱାଚକସ୍ସାପି ଏନଯୋଗସ୍ସ ଦସ୍ସନତୋ, ଉତ୍ତରସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ମଗ୍ଗୱାଚକସ୍ସ ଅନାଗତତ୍ତା। ଅପିଚ ଦିସାଭାଗଂ ସନ୍ଧାଯ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଦିସାଭାଗୋପି ହି ଦିସା ଏୱାତି। ଅଥ ଅନ୍ତରାମଗ୍ଗେ ସୋତ୍ଥିଯେନ ନାମ ତିଣହାରକବ୍ରାହ୍ମଣେନ ଦିନ୍ନା ଅଟ୍ଠ କୁସତିଣମୁଟ୍ଠିଯୋ ଗହେତ୍ୱା ଅସିତଞ୍ଜନଗିରିସଙ୍କାସଂ ସବ୍ବବୋଧିସତ୍ତାନମସ୍ସାସଜନନଟ୍ଠାନେ ସମାୱିରୁଳ୍ହଂ ବୋଧିଯା ମଣ୍ଡନଭୂତଂ ବୋଧିମଣ୍ଡମୁପଗନ୍ତ୍ୱା ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପଦକ୍ଖିଣଂ କତ୍ୱା ଦକ୍ଖିଣଦିସାଭାଗେ ଅଟ୍ଠାସି, ସୋ ପନ ପଦେସୋ ପଦୁମିନିପତ୍ତେ ଉଦକବିନ୍ଦୁ ୱିଯ ପକମ୍ପିତ୍ଥ, ତତୋ ପଚ୍ଛିମଦିସାଭାଗଂ, ଉତ୍ତରଦିସାଭାଗଞ୍ଚ ଗନ୍ତ୍ୱା ତିଟ୍ଠନ୍ତେପି ମହାପୁରିସେ ତଥେୱ ତେ ଅକମ୍ପିଂସୁ, ତତୋ ‘‘ନାଯଂ ସବ୍ବୋପି ପଦେସୋ ମମ ଗୁଣଂ ସନ୍ଧାରେତୁଂ ସମତ୍ଥୋ’’ତି ପୁରତ୍ଥିମଦିସାଭାଗମଗମାସି, ତତ୍ଥ ପଲ୍ଲଙ୍କପ୍ପମାଣଂ ନିଚ୍ଚଲମହୋସି, ତସ୍ସେୱ ଚ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ବୋଧିମଣ୍ଡସମଞ୍ଞା, ମହାପୁରିସୋ ‘‘ଇଦଂ କିଲେସୱିଦ୍ଧଂସନଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ପୁବ୍ବୁତ୍ତରଦିସାଭାଗେ ଠିତୋ ତତ୍ଥ ଅକମ୍ପନପ୍ପଦେସେ ତାନି ତିଣାନି ଅଗ୍ଗେ ଗହେତ୍ୱା ସଞ୍ଚାଲେସି, ତାୱଦେୱ ଚୁଦ୍ଦସହତ୍ଥୋ ପଲ୍ଲଙ୍କୋ ଅହୋସି, ତାନିପି ତିଣାନି ୱିଚିତ୍ତାକାରେନ ତୂଲିକାଯ ଲେଖା ଗହିତାନି ୱିଯ ଅହେସୁଂ। ସୋ ତତ୍ଥ ତିସନ୍ଧିପଲ୍ଲଙ୍କଂ ଆଭୁଜିତ୍ୱା ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତଂ ମେତ୍ତାକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା ଚତୁରଙ୍ଗିକଂ ୱୀରିଯଂ ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ନିସୀଦି, ତମତ୍ଥଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ବୋଧିମଣ୍ଡଂ ପୱିସିତ୍ୱା’’ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ବୋଧି ୱୁଚ୍ଚତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ, ସା ମଣ୍ଡତି ଥାମଗତତାଯ ପସୀଦତି ଏତ୍ଥାତି ବୋଧିମଣ୍ଡୋ, ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଯଥାୱୁତ୍ତପ୍ପଦେସୋ, ପରିଯାଯେନ ପନ ଇଧ ଦୁମରାଜା। ତଥା ହି ଆଚରିଯାନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ବୋଧିମଣ୍ଡସଦ୍ଦୋପଠମାଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଟ୍ଠାନେ ଏୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ନ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ବୋଧିରୁକ୍ଖସ୍ସ ପତିଟ୍ଠିତଟ୍ଠାନେ''ତି, ତଂ।

ମାରୱିଜଯସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଟିଲାଭାଦୀହି ଭଗୱନ୍ତଂ ଅସ୍ସାସେତୀତି ଅସ୍ସତ୍ଥୋ। ଆପୁବ୍ବଞ୍ହି ସାସସଦ୍ଦଂ ଅନୁସିଟ୍ଠିତୋସନେସୁ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ଯଂ ତୁ ଲୋକେ ''ଚଲଦଲୋ, କୁଞ୍ଜରାସନୋ'' ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଅଚ୍ଚୁଗ୍ଗତଭାୱେନ, ଅଜେଯ୍ୟଭୂମିସୀସଗତଭାୱେନ, ସକଲସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣପଟିଲାଭଟ୍ଠାନୱିରୁଳ୍ହଭାୱେନ ଚ ଦୁମାନଂ ରାଜାତି ଦୁମରାଜା, ଅସ୍ସତ୍ଥୋ ଚ ସୋ ଦୁମରାଜା ଚାତି ଅସ୍ସତ୍ଥଦୁମରାଜା ତଂ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଊରୁଜାଣୁସନ୍ଧୀନଂ, ଊରୁମୂଲକଟିସନ୍ଧିସ୍ସ ଚ ୱସେନ ତଯୋ ସନ୍ଧଯୋ, ସଣ୍ଠାନୱସେନ ୱା ତଯୋ କୋଣା ଯସ୍ସାତି ତିସନ୍ଧି, ସ୍ୱେୱ ପଲ୍ଲଙ୍କୋ ଊରୁବଦ୍ଧାସନଂ ପରିସମନ୍ତତୋ ଅଙ୍କନଂ ଆସନନ୍ତି ଅତ୍ଥେନ ର-କାରସ୍ସ ଲ-କାରଂ, ଦ୍ୱିଭାୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା, ତୀହି ୱା ସନ୍ଧୀହି ଲକ୍ଖିତୋ ପଲ୍ଲଙ୍କୋ ତିସନ୍ଧିପଲ୍ଲଙ୍କୋ, ତଂ। ଆଭୁଜିତ୍ୱାତି ଆବନ୍ଧିତ୍ୱା, ଉଭୋ ପାଦେ ସମଞ୍ଛିତେ କତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିତ୍ଥାରୋ ସାମଞ୍ଞଫଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୧୬) ଆଗମିସ୍ସତି। ଅତ୍ତା, ମିତ୍ତୋ, ମଜ୍ଝତ୍ତୋ, ୱେରୀତି ଚତୂସୁପି ସମପ୍ପୱତ୍ତନୱସେନ ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତଂ ମେତ୍ତାକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ। ''ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତ''ନ୍ତି ଇଦଂ ପନ ''ୱୀରିଯାଧିଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ଏତେନାପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତମ୍ପି ହି –

କାମଂ ତଚୋ ଚ ନ୍ହାରୁ ଚ ଅଟ୍ଠି ଚ ଅୱସିସ୍ସତୁ, ଉପସୁସ୍ସତୁ ସରୀରେ ମଂସଲୋହିତଂ, ଯଂ ତଂ ପୁରିସଥାମେନ ପୁରିସୱୀରିଯେନ ପୁରିସପରକ୍କମେନ ପତ୍ତବ୍ବଂ, ନ ତଂ ଅପାପୁଣିତ୍ୱା ୱୀରିଯସ୍ସ ସଣ୍ଠାନଂ ଭୱିସ୍ସତୀ''ତି (ମ। ନି। ୨।୧୮୪; ସଂ। ନି। ୧।୨୬୬; ଅ। ନି। ୩।୫୧; ଅ। ନି। ୮।୧୩; ମହାନି। ୧୭, ୧୯୬) –

ୱୁତ୍ତନଯେନ ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତମେୱ।

ଚୁଦ୍ଦସ ହତ୍ଥା ୱିତ୍ଥତପ୍ପମାଣଭାୱେନ ଯସ୍ସାତି ଚୁଦ୍ଦସହତ୍ଥୋ। ପରିସମନ୍ତତୋ ଅଙ୍ଗୀଯତେ ଲକ୍ଖୀଯତେ ପରିଚ୍ଛେଦୱସେନାତି ପଲ୍ଲଙ୍କୋ ର-କାରସ୍ସ ଲ-କାରଂ, ତସ୍ସ ଚ ଦ୍ୱିତ୍ତଂ କତ୍ୱା। ଅପିଚ ''ଇଦଂ କିଲେସୱିଦ୍ଧଂସନଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱଚନତୋ ପଲ୍ଲଂ କିଲେସୱିଦ୍ଧଂସନଂ କରୋତି ଏତ୍ଥାତି ପଲ୍ଲଙ୍କୋ ନିଗ୍ଗହିତାଗମୱସେନ, ଅଲୁତ୍ତସମାସୱସେନ ୱା, ଚୁଦ୍ଦସହତ୍ଥୋ ଚ ସୋ ପଲ୍ଲଙ୍କୋ ଚ, ସ୍ୱେୱ ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ପତ୍ଥନୀଯଟ୍ଠେନ ଚ ୱରୋତି ଚୁଦ୍ଦସହତ୍ଥପଲ୍ଲଙ୍କୱରୋ, ତତ୍ଥ ଗତୋ ପତ୍ତୋ ନିସିନ୍ନୋ ତଥା। ଚୁଦ୍ଦସହତ୍ଥତା ଚେତ୍ଥ ୱିତ୍ଥାରୱସେନ ଗହେତବ୍ବା। ତାନିଯେୱ ହି ତିଣାନି ଅପରିମିତପୁଞ୍ଞାନୁଭାୱତୋ ଚୁଦ୍ଦସହତ୍ଥୱିତ୍ଥତପଲ୍ଲଙ୍କଭାୱେନ ପତ୍ତାନି, ନ ଚ ତାନି ଅଟ୍ଠମୁଟ୍ଠିପ୍ପମାଣାନି ଚୁଦ୍ଦସହତ୍ଥଅଚ୍ଚୁଗ୍ଗତାନି ସମ୍ଭୱନ୍ତି । ତତୋଯେୱ ଚ ଇଧ ''ତିଣସନ୍ଥରଂ ସନ୍ଥରିତ୍ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଧମ୍ମପଦଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ ଚ ''ତିଣାନି ସନ୍ଥରିତ୍ୱା…ପେ… ପୁରତ୍ଥିମାଭିମୁଖୋ ନିସୀଦିତ୍ୱା''ତି (ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୧।ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରୱତ୍ଥୁ; ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୧।ନିଦାନକଥା)। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଚ ''ତିଣାସନେ ଚୁଦ୍ଦସହତ୍ଥସମ୍ମତେ''ତି। କେଚି ପନ ''ଅଚ୍ଚୁଗ୍ଗତଭାୱେନେୱ ଚୁଦ୍ଦସହତ୍ଥୋ''ତି ଯଥା ତଥା ପରିକପ୍ପନାୱସେନ ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ଗହେତବ୍ବଂ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ କାରଣେନ, ସାଧକେନ ଚ ୱିରୁଦ୍ଧତ୍ତା। କାମଞ୍ଚ ମନୋରଥପୂରଣିଯା ଚତୁରଙ୍ଗୁତ୍ତରୱଣ୍ଣନାଯ ''ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ବୋଧିଂ ପଦକ୍ଖିଣଂ କତ୍ୱା ବୋଧିମଣ୍ଡଂ ଆରୁଯ୍ହ ଚୁଦ୍ଦସହତ୍ଥୁବ୍ବେଧେ ଠାନେ ତିଣସନ୍ଥରଂ ସନ୍ଥରିତ୍ୱା ଚତୁରଙ୍ଗୱୀରିଯଂ ଅଧିଟ୍ଠାଯ ନିସିନ୍ନକାଲତୋ''ତି (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୪।୩୩) ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ତଥାପି ତତ୍ଥ ଉବ୍ବେଧସଦ୍ଦୋ ୱିତ୍ଥାରୱାଚକୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଯଥା ''ତିରିଯଂ ସୋଳସୁବ୍ବେଧୋ, ଉଦ୍ଧମାହୁ ସହସ୍ସଧା''ତି (ଜା। ୧।୩।୪୦) ମହାପନାଦଜାତକେ। ତଥା ହି ତଦଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ତିରିଯଂ ସୋଳସୁବ୍ବେଧୋତି ୱିତ୍ଥାରତୋ ସୋଳସକଣ୍ଡପାତୱିତ୍ଥାରୋ ଅହୋସୀ''ତି (ଜାତକ ଅଟ୍ଠ। ୨-୩୦୨ ପିଟ୍ଠେ)। ଅଞ୍ଞଥା ହି ଆକାସେଯେୱ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ତିଣସନ୍ଥରଣଂ କତଂ, ନ ଅଚଲପଦେସେତି ଅତ୍ଥୋ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ସନ୍ଥରଣକିରିଯାଧାରଭାୱତୋ ତସ୍ସ, ସୋ ଚତ୍ଥୋ ଅନଧିପ୍ପେତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅନାଗତତ୍ତାତି।

ରଜତକ୍ଖନ୍ଧଂ ପିଟ୍ଠିତୋ କତ୍ୱା ୱିଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅତ୍ଥନ୍ତି ପଚ୍ଛିମପବ୍ବତଂ। ମାରବଲନ୍ତି ମାରଂ, ମାରବଲଞ୍ଚ, ମାରସ୍ସ ୱା ସାମତ୍ଥିଯଂ। ପୁବ୍ବେନିୱାସନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ନିୱୁତ୍ଥକ୍ଖନ୍ଧଂ। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନ୍ତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ। ''କିଚ୍ଛଂ ୱତାଯଂ ଲୋକୋ ଆପନ୍ନୋ''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୨।୫୭; ସଂ। ନି। ୨।୪) ଜରାମରଣମୁଖେନ ପଚ୍ଚଯାକାରେ ଞାଣଂ ଓତାରେତ୍ୱା। ଆନାପାନଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ''ସବ୍ବବୁଦ୍ଧାନଂ ଆଚିଣ୍ଣ''ନ୍ତି ୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମଂ କତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତମ୍ପି ହି ବୁଦ୍ଧାନମାଚିଣ୍ଣମେୱାତି ୱଦନ୍ତି। ପାଦକଂ କତ୍ୱାତି କାରଣଂ, ପତିଟ୍ଠାନଂ ୱା କତ୍ୱା। ''ୱିପସ୍ସନଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱାତି ଛତ୍ତିଂସକୋଟିସତସହସ୍ସମୁଖେନ ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣସଙ୍ଖାତମହାୱଜିରଞାଣଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହାପନୱସେନ ୱିପସ୍ସନଂ ଭାୱେତ୍ୱା। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଧିଗମାଯ ଅନୁପଦଧମ୍ମୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଅନେକାକାରୱୋକାରେ ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସତୋ ଛତ୍ତିଂସକୋଟିସତସହସ୍ସମୁଖେନ ପୱତ୍ତଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣମ୍ପି ହି ''ମହାୱଜିରଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖ୍ୟାଯ ଦେୱସିକଂ ୱଳଞ୍ଜନକସମାପତ୍ତୀନଂ ପୁରେଚରାନୁଚରଞାଣମ୍ପି। ଇଧ ପନ ମଗ୍ଗଞାଣମେୱ, ୱିସେସତୋ ଚ

ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ, ତସ୍ମା ତସ୍ସେୱ ୱିପସ୍ସନାଗବ୍ଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି। ସବ୍ବବୁଦ୍ଧଗୁଣେତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଦିନିରୱସେସବୁଦ୍ଧଗୁଣେ। ତସ୍ସା ପାଦକଂ କତ୍ୱା ସମାଧି ନିୱତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଇଦମସ୍ସ ପଞ୍ଚଞ୍ଜାକିଚ୍ଚ''ନ୍ତି। ଅସ୍ସାତି ଭଗୱତୋ।

''ତତ୍ଥ ଯଥା ହତ୍ଥେ''ତିଆଦିନା ଉପମାୟ ପାକଟୀକରଣଂ। ହତ୍ଥେତି ହତ୍ଥପସତେ, କରପୁଟେ ୱା। ପାତିଯନ୍ତି ସରାୱକେ। ଘଟେତି ଉଦକହରଣଘଟେ। ଦ୍ୱତ୍ତିଂସଦୋଣଗଣ୍ହନପ୍ପମାଣଂ କୁଣ୍ଡଂ କୋଲମ୍ବୋ। ତତୋ ମହତରା ଚାଟି। ତତୋପି ମହତୀ ମହାକୁମ୍ଭୀ। ସୋଣ୍ଡୀ କୁସୋବ୍ଭୋ। ନଦୀଭାଗୋ କନ୍ଦରୋ। ଚକ୍କୱାଳଅପାଦେସୁ ସମୁଦ୍ଦୋ ଚକ୍କୱାଳମହାସମୁଦ୍ଦୋ।ସିନେରୁପାଦକେ ମହାସମୁଦ୍ଦେତି ସୀଦନ୍ତରସମୁଦ୍ଦଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ''ପାତିଯ''ନ୍ତିଆଦିନାପି ତଦେୱତ୍ଥଂ ପକାରନ୍ତରେନ ୱିଭାୱେତି। ପରିତ୍ତଂ ହୋତି ଯଥାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯସ୍ସା ପାଠଇଯା ଅତ୍ଥୱିଭାୱନତ୍ଥାୟ ଯା ସଂୱଣ୍ଣନା ୱୁତ୍ତା, ତଦେୱ ତସ୍ସା ଗୁଣଭାୱେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତେନାହା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ।

''ଦ୍ୱେମେ ପୁଥୁଜ୍ଜନା''ତିଆଦି ପୁଥୁଜ୍ଜନେସୁ ଲବ୍ଭମାନୱିଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ମୂଲପରିଯାଯସଂୱଣ୍ଣନାଦୀସୁ (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨) ୱିଯ ପୁଥୁଜ୍ଜନୱିସେସନିଦ୍ଧାରଣତ୍ଥଂ ନିରୱସେସପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସେୱ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ସବ୍ବୋପି ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଭଗୱତୋ ଉପରିଗୁଣେ ୱିଭାୱେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ତିଟ୍ଠତୁ ତାୱ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ, ଅରିଯସାୱକପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନମ୍ପି ଅୱିସଯା ଏୱ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ''ସୋତାପନ୍ନୋ''ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୭)। ଗୋତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧତାୟ ଆଦିଚ୍ଚସ୍ସ ସୂରିଯଦେୱପୁତ୍ତସ୍ସ ବନ୍ଧୂତି ଆଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୁ, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ନିଦ୍ଦେସେ –

''ଆଦିଚ୍ଚୋ ୱୁଚ୍ଚତି ସୂରିଯୋ। ସୂରିଯୋ ଗୋତମୋ ଗୋତ୍ତେନ, ଭଗୱାପି ଗୋତମୋ ଗୋତ୍ତେନ, ଭଗୱା ସୂରିଯସ୍ସ ଗୋତ୍ତଞ୍ଞାତକୋ ଗୋତ୍ତବନ୍ଧୁ, ତସ୍ମା ବୁଦ୍ଧୋ ଆଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୂ''ତି (ମହାନି। ୧୫୦; ଚୂଳନି। ୯୯)।

ସଦ୍ଦୱିଦୂ ପନ ''ବୁଦ୍ଧସ୍ସାଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୁନା''ତି ପାଠମିଚ୍ଛନ୍ତି। ଆଦିଚ୍ଚସ୍ସ ବନ୍ଧୁନା ଗୋତ୍ତେନ ସମାନୋ ଗୋତ୍ତସଙ୍ଖାତୋ ବନ୍ଧୁ ଯସ୍ସ, ବୁଦ୍ଧୋ ଚ ସୋ ଆଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୁ ଚାତି କତ୍ୱା। ଯସ୍ମା ପନ ଖନ୍ଧକଥାଦିକୋସଲ୍ଲେନାପି ଉପକ୍କିଲେସାନୁପକ୍କିଲେସାନଂ ଜାନନହେତୁଭୂତଂ ବାହୁସଚ୍ଚଂ ହୋତି, ଯଥାହ –

''କିତ୍ତାୱତା ନୁ ଖୋ ଭନ୍ତେ ବହୁସ୍ସୁତୋ ହୋତୀତି? ଯତୋ ଖୋ ଭିକ୍ଖୁ ଖନ୍ଧକୁସଲୋ ହୋତି। ଧାତୁ…ପେ… ଆଯତନ…ପେ… ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦକୁସଲୋ ହୋତି, ଏତ୍ତାୱତା ଖୋ ଭିକ୍ଖୁ ବହୁସ୍ସୁତୋ ହୋତୀ''ତି।

ତସ୍ମା ''ଯସ୍ସ ଖନ୍ଧଧାତୁଆଯତନାଦୀସୁ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଯାୱ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦା ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତତ୍ଥ ୱାଚୁଗ୍ଗତକରଣଂ ଉଗ୍ଗହୋ। ଅତ୍ଥସ୍ସ ପରିପୁଚ୍ଛନଂ ପରିପୁଚ୍ଛା। ଅଟ୍ଠକଥାୱସେନ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସୋତଦ୍ୱାରପଟିବଦ୍ଧତାକରଣଂ ସୱନଂ। ବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ଥାନଂ ସୁନିକ୍ଖେପସୁନଯନେନ ଧମ୍ମସ୍ସ ପରିହରଣଂ ଧାରଣଂ। ଏୱଂ ସୁତଧାତପରିଚିତାନଂ ୱିତକ୍କନଂ ମନସାନୁପେକ୍ଖନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ।

ଏୱଂ ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ୱଚନତ୍ଥମ୍ପି ଦସ୍ସେତି ''ଦ୍ୱୱିଧୋ''ତିଆଦିନା। ପୁଥୂନନ୍ତି ଅନେକୱିଧାନଂ କିଲେସାଦୀନଂ। ପୁଥୁଜ୍ଜନନ୍ତୋଗଧତ୍ତାତି ବହୂନଂ ଜନାନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ସମୋଗଧଭାୱତୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପୁଥୁଚାଯଂ ଜନୋତି ପୁଥୁ ଏୱ ୱିସୁଂଯେୱ ଅଯଂ ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତୋ। ଇତୀତି ତସ୍ମା ପୁଥୁଜ୍ଜନୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱଂ ଗାଥାବନ୍ଧେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ଦସ୍ସିତମତ୍ଥଂ ''ସୋ ହୀ''ତିଆଦିନା ୱିୱରତି। ''ନାନପ୍ପକାରାନ''ନ୍ତି ଇମିନା ପୁଥୁ-ସଦ୍ଦୋ ଇଧ ବହ୍ୱତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେତି।

ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗହିତମତ୍ଥଂ, ତଦତ୍ଥସ୍ସ ଚ ସାଧକଂ ଅମ୍ବସେଚନଗରୁସିନାନନଯେନ ନିଦ୍ଦେସପାଠଇଯା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯଥାହା''ତିଆଦିମାହ। ଅୱିହତା ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯୋ, ପୁଥୁ ବହୁକା ତା ଏତେସନ୍ତି ପୁଥୁଅୱିହତସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିକା, ଏତେନ ଅୱିହତତ୍ତା ପୁଥୁ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯୋ ଜନେନ୍ତି, ପୁଥୂହି ୱା ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠୀହି ଜନିତାତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ଅୱିହତତ୍ଥମେୱ ୱା ଜନସଦ୍ଦୋ ୱଦତି, ତସ୍ମା ପୁଥୁ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯୋ ଜନେନ୍ତି ନ ୱିହନନ୍ତି, ଜନା ୱା ଅୱିହତା ପୁଥୁ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏତେସନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୀତିପି ୱଟ୍ଟତି, ୱିସେସନପରନିପାତନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ଯଥା ''ଅଗ୍ଯାହିତୋ''ତି। ''ପୁଥୁ ସତ୍ଥାରାନଂ ମୁଖୁଲ୍ଲୋକିକା''ତି ଏତେନ ପୁଥୁ ବହୱୋ ଜନା ସତ୍ଥାରୋ ଏତେସନ୍ତି ନିବ୍ବଚନଂ ଦସ୍ସିତଂ। ପୁଥୁ ସବ୍ବଗତୀହି ଅୱୁଟ୍ଠିତାତି ଏତ୍ଥ ପନ କମ୍ମକିଲେସେହି ଜନେତବ୍ବା, ଜାଯନ୍ତି ୱା ସତ୍ତା ଏତ୍ଥାତି ଜନା, ଗତିଯୋ, ପୁଥୁ ସବ୍ବା ଏୱ ଜନା ଗତିଯୋ ଏତେସନ୍ତି ୱଚନତ୍ଥୋ। ''ପୁଥୁ ନାନାଭିସଙ୍ଖାରେଅଭିସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀ''ତି ଏତେନ ଚ ଜାଯନ୍ତି ଏତେହି ସତ୍ତାତି ଜନା, ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦଯୋ, ପୁଥୁ ନାନାୱିଧା ଜନା ସଙ୍ଖାରା ଏତେସଂ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ପୁଥୁ ୱା ନାନାଭିସଙ୍ଖାରେ ଜନେନ୍ତି ଅଭିସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥମାହ। ତତୋ ପରଂ ପନ ''ପୁଥୁ ନାନାଓଘେହି ୱୁଯ୍ହନ୍ତୀ''ତିଆଦିଅତ୍ଥଦ୍ୱଯଂ ଜନେନ୍ତି ଏତେହି ସତ୍ତାତି ଜନା, କାମୋଘାଦଯୋ, ରାଗସନ୍ତାପାଦଯୋ, ରାଗପରିଳାହାଦଯୋ ଚ, ସବ୍ବେପି ୱା କିଲେସପରିଳାହା। ପୁଥୁ ନାନପ୍ପକାରା ତେ ଏତେସଂ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତେହି ୱା ଜନେନ୍ତି ୱୁଯ୍ହନ୍ତି, ସନ୍ତାପେନ୍ତି, ପରିଡହନ୍ତି ଚାତି ନିବ୍ବଚନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ''ରତ୍ତା ଗିଦ୍ଧା''ତିଆଦି ପରିଯାଯୱଚନଂ।

ଅପି ଚ ରତ୍ତାତି ୱତ୍ଥଂ ୱିଯ ରଙ୍ଗଜାତେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିପରିଣାମକରେନ ଛନ୍ଦରାଗେନ ରତ୍ତା। ଗିଦ୍ଧାତି ଅଭିକଙ୍ଖନସଭାୱେନ ଅଭିଗିଜ୍ଝନେନ ଗିଦ୍ଧା। ଗଥିତାତି ଗଣ୍ଠିତା ୱିଯ ଦୁମ୍ମୋଚନୀଯଭାୱେନ ତତ୍ଥ ପଟିବଦ୍ଧା। ମୁଚ୍ଛିତାତି କିଲେସାୱିସନୱସେନ ୱିସଞ୍ଞୀଭୂତା ୱିଯ ଅନଞ୍ଞକିଚ୍ଚମୋହଂ ସମାପନ୍ନା। ଅଜ୍ଝୋସନ୍ନାତି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେ ୱିଯ କତ୍ୱା ଗିଲିତ୍ୱା ପରିନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଠିତା। ଲଗ୍ଗାତି ଗାୱୋ କଣ୍ଟକେ ୱିଯ ଆସତ୍ତା, ମହାପଲିପେ ୱା ପତନେନ ନାସିକଗ୍ଗପଲିପନ୍ନପୁରିସୋ ୱିଯ ଉଦ୍ଧରିତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ଯଭାୱେନ ନିମୁଗ୍ଗା। ଲଗ୍ଗିତାତି ମକ୍କଟାଲେପେନ ୱିଯ ମକ୍କଟୋ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱସେନ ଆସଙ୍ଗିତା, ପଲିବୁଦ୍ଧାତି ସମ୍ବଦ୍ଧା, ଉପଦ୍ଦୁତା ୱାତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରଟୀକାଯଂ (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୫୧) ୱୁତ୍ତୋ। ଏତେନ ଜାଯତୀତି ଜନୋ, ‘‘ରାଗୋ ଗେଧୋ’’ତି ଏୱମାଦିକୋ, ପୁଥୁ ନାନାୱିଧୋ ଜନୋ ରାଗାଦିକୋ ଏତେସଂ, ପୁଥୂସୁ ୱା ପଞ୍ଚସୁ କାମଗୁଣେସୁ ଜନା ରତ୍ତା ଗିଦ୍ଧା…ପେ… ପଲିବୁଦ୍ଧାତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି।

‘‘ଆୱୁତା’’ତିଆଦିପି ପରିଯାଯୱଚନମେୱ। ଅପିଚ ‘‘ଆୱୁତାତି ଆୱରିତା। ନିୱୁତାତି ନିୱାରିତା। ଓଫୁତାତି ପଲିଗୁଣ୍ଠିତା, ପରିଯୋନଦ୍ଧା ୱା। ପିହିତାତି ପିଦହିତା। ପଟିଚ୍ଛନ୍ନାତି ଛାଦିତା। ପଟିକୁଜ୍ଜିତାତି ହେଟ୍ଠାମୁଖଜାତା’’ତି ତଟ୍ଟୀକାଯ (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୫୧) ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଜନେନ୍ତି ଏତେହୀତି ଜନା, ନୀୱରଣା, ପୁଥୁ ନାନାୱିଧା ଜନା ନୀୱରଣା ଏତେସଂ, ପୁଥୂହି ୱା ନୀୱରଣେହି ଜନା ଆୱୁତା…ପେ… ପଟିକୁଜ୍ଜିତାତି ନିଦ୍ଦଚନଂ ଦସ୍ସେତି। ପୁଥୂସୁ ନୀଚଧମ୍ମସମାଚାରେସୁ ଜାଯତି, ପୁଥୂନଂ ୱା ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଜନୋ ଅନ୍ତୋଗଧୋ, ପୁଥୁ ୱା ବହୁକୋ ଜନୋତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ପୁଥୂନ’’ନ୍ତିଆଦିନା, ଏତେନ ଚ ତତିଯପାଦଂ ୱିୱରତି, ସମଙ୍ଖେତି ୱା। ‘‘ପୁଥୁୱା’’ତିଆଦିନା ପନ ଚତୁତ୍ଥପାଦଂ। ପୁଥୁ ୱିସଂସଟ୍ଠୋ ଏୱ ଜନୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ୱଚନତ୍ଥୋ।

ଯେହି ଗୁଣୱିସେସେହି ନିମିତ୍ତଭୂତେହି ଭଗୱତି ‘‘ତଥାଗତୋ’’ତି ଅଯଂ ସମଞ୍ଞା ପୱତ୍ତା, ତଂ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ଭଗୱା ତଥାଗତୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏକୋପି ହି ସଦ୍ଦୋ ଅନେକପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତମଧିକିଚ୍ଚ ଅନେକଧା ଅତ୍ଥପ୍ପକାସକୋ, ଭଗୱତୋ ଚ ସବ୍ବେପି ନାମସଦ୍ଦା ଅନେକଗୁଣନେମିତ୍ତିକାଯେୱ। ଯଥାହ –

‘‘ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ଯାନି ନାମାନି, ସଗୁଣେନ ମହେସିନୋ;

ଗୁଣେନ ନାମମୁଦ୍ଧେଯ୍ଯଂ, ଅପି ନାମସହସ୍ସତୋ’’ତି। (ଧ। ସ। ୧୩୧୩; ଉଦା। ଅଟ୍ଠ। ୫୭; ପଟି। ମ। ଅଟ୍ଠ। ୧।୭୬; ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୪୧୩);

କାନି ପନ ତାନୀତି ଅନୁଯୋଗେ ସତି ପଠମଂ ତସ୍ସରୂପଂ ସଙ୍ଖେପତୋ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ‘‘କଥ’’ନ୍ତିଆଦିନା ନିଦ୍ଦିସତି। ତଥା ଆଗତୋତି ଏତ୍ଥ ଆକାରନିଯମନୱସେନ ଓପମ୍ମସମ୍ପଟିପାଦନତ୍ଥୋ ତଥା-ସଦ୍ଦୋ। ସାମଞ୍ଞଜୋତନାଯ ୱିସେସୋୱଟ୍ଠାନତୋ, ୱିସେସତ୍ଥିନା ଚ ସାମଞ୍ଞସଦ୍ଦସ୍ସାପି ୱିସେସେୟେୱ ଅନୁପଯୁଜ୍ଜିତବ୍ବତୋ ପଟିପଦାଗମନତ୍ଥୋ ଆଗତ ସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ନ ଞାଣଗମନତ୍ଥୋ ତଥଲକ୍ଖଣଂ ଆଗତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୭; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୨; ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩।୭୮; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୭୦; ଥେରଗା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୪୩; ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ। ୩୮; ପଟି। ମ। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୭; ବୁ। ୱଂ। ଅଟ୍ଠ। ୨; ମହାନି। ଅଟ୍ଠ। ୧୪) ୱିଯ , ନାପି କାଯଗମନାଦି ଅତ୍ଥୋ ‘‘ଆଗତୋ ଖୋ ମହାସମଣୋ, ମାଗଧାନଂ ଗିରିବ୍ବଜ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମହାୱ। ୫୩) ୱିଯ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ସ ଆକାରସ୍ସ ନିଯମନୱସେନ ଓପମ୍ମସମ୍ପଟିପାଦନତ୍ଥୋ ତଥା-ସଦ୍ଦୋ, ତଦାକାରଂ କରୁଣାପଧାନତ୍ତା ତସ୍ସ ମହାକରୁଣାମୁଖେନ ପୁରିମବୁଦ୍ଧାନଂ ଆଗମନପଟିପଦାଯ ଉଦାହରଣୱସେନ ସାମଞ୍ଞତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଥା ସବ୍ବଲୋକେ’’ତିଆଦିମାହ। ଯଂତଂ-ସଦ୍ଦାନଂ ଏକନ୍ତସମ୍ବନ୍ଧଭାୱତୋ ଚେତ୍ଥ ତଥା-ସଦ୍ଦସ୍ସତ୍ଥଦସ୍ସନେ ଯଥା-ସଦ୍ଦେନ ଅତ୍ଥୋ ୱିଭାୱିତୋ। ତଦେୱ ୱିତ୍ଥାରେତି ‘‘ଯଥା ୱିପସ୍ସୀ ଭଗୱା’’ତିଆଦିନା, ୱିପସ୍ସୀଆଦୀନଞ୍ହେତ୍ଥ ଛନ୍ନଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ମହାପଦାନସୁତ୍ତାଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୪) ସମ୍ପହୁଲନିଦ୍ଦେସେନ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।ସମ୍ବହୁଲପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା) ସୁପାକଟତ୍ତା, ଆସନ୍ନତ୍ତା ଚ ତେସଂ ୱସେନ ତଂ ପଟିପଦଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଆଗତୋ ଯଥା, ତଥା ଆଗତୋତି ସବ୍ବତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତିଆଦିନାପି ତଦେୱ ପଟିନିଦ୍ଦିସତି। ତତ୍ଥ ଯେନ ଅଭିନୀହାରେନାତି ମନୁସ୍ସତ୍ତଲିଙ୍ଗସମ୍ପତ୍ତିହେତୁସତ୍ଥାରଦସ୍ସନପବ୍ବଜ୍ଜାଗୁଣସମ୍ପତ୍ତିଅଧିକାରଛନ୍ଦାନଂ ୱସେନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତେନ ମହାପଣିଧାନେନ । ସବ୍ବେସଞ୍ହି ବୁଦ୍ଧାନଂ ପଠମପଣିଧାନଂ ଇମିନାୱ ନୀହାରେନ ସମିଜ୍ଝତି। ଅଭିନୀହାରୋତି ଚେତ୍ଥ ମୂଲପଣିଧାନସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଏୱଂ ମହାଭିନୀହାରୱସେନ ‘‘ତଥାଗତୋ’’ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପାରମୀପୂରଣୱସେନପି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ଏତ୍ଥ ଚ ସୁତ୍ତନ୍ତିକାନଂ ମହାବୋଧିଯାନପଟିପଦାଯ କୋସଲ୍ଲଜନନତ୍ଥଂ ପାରମୀସୁ ଅଯଂ ୱିତ୍ଥାରକଥା’’ତିଆଦିନା ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭) ଯା ପାରମୀସୁ ୱିନିଚ୍ଛଯକଥା ୱୁତ୍ତା, କିଞ୍ଚାପି ସା ଅମ୍ହେହି ଇଧ ୱୁଚ୍ଚମାନା ଗନ୍ଥୱିତ୍ଥାରକରା ୱିଯ ଭୱିସ୍ସତି, ଯସ୍ମା ପନାଯଂ ସଂୱଣ୍ଣନା ଏତିସ୍ସଂ ପଚ୍ଛା ପମାଦଲେଖୱିସୋଧନୱସେନ, ତଦୱସେସତ୍ଥପରିଯାଦାନୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତା, ତସ୍ମା ସାପି ପାରମୀକଥା ଇଧ ୱତ୍ତବ୍ବାଯେୱାତି ତତୋ ଚେୱ ଚରିଯାପିଟକଟ୍ଠକଥାତୋ ଚ ଆହରିତ୍ୱା ଯଥାରହଂ ଗାଥାବନ୍ଧେହି ସମଲଙ୍କରିତ୍ୱା ଅତ୍ଥମଧିପ୍ପାଯଞ୍ଚ ୱିସୋଧଯମାନା ଭୱିସ୍ସତି। କଥଂ?

କା ପନେତା ପାରମିୟୋ, କେନଟ୍ଠେନ କତୀୱିଧା;

କୋ ଚ ତାସଂ କମୋ କାନି, ଲକ୍ଖଣାଦୀନି ସଙ୍ଖଥା।

କୋ ପଚ୍ଚୟୋ, ସଂକିଲେସୋ, ୱୋଦାନଂ ପଟିପକ୍ଖକୋ;

ପଟିପତ୍ତିୱିଭାଗୋ ଚ, ସଙ୍ଗହୋ ସମ୍ପଦା ତଥା।

କିତ୍ତକେନ ସମ୍ପାଦନଂ, ଆନିସଂସୋ ଚ କିଂ ଫଲଂ;

ପଞ୍ହମେତଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତ୍ୱା, ଭୱିସ୍ସତି ୱିନିଚ୍ଛୟୋ।

ତତ୍ରିଦଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ –

କା ପନେତା ପାରମିୟୋତି –

ତଣ୍ହାମାନାଦିମଞ୍ଞତ୍ର, ଉପାୟକୁସଲେନ ଯା;

ଞାଣେନ ପରିଗ୍ଗହିତା, ପାରମୀ ସା ୱିଭାୱିତା।

ତଣ୍ହାମାନାଦିନା ହି ଅନୁପହତା କରୁଣୂପାୟକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତା ଦାନାଦୟୋ ଗୁଣସଙ୍ଖାତା ଏତା କିରିଯା ‘‘ପାରମୀ’’ତି ୱିଭାୱିତା।

କେନଟ୍ଠେନ ପାରମିୟୋତି –

ପରମୋ ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ, ତସ୍ସାୟଂ ପାରମୀ ତଥା;

କମ୍ମଂ ଭାୱୋତି ଦାନାଦି, ତଦ୍ଧିତତୋ ତିଧା ମତା।

ପୂରେତି ମୱତି ପରେ, ପରଂ ମଜ୍ଜତି ମୟତି;

ମୁନାତି ମିନୋତି ତଥା, ମିନାତୀତି ୱା ପରମୋ।

ପାରେ ମଜ୍ଜତି ସୋଧେତି, ମୱତି ମୟତୀତି ୱା;

ମାଯେତି ତଂ ୱା ମୁନାତି, ମିନୋତି ମିନାତି ତଥା।

ପାରମୀତି ମହାସତ୍ତୋ, ୱୁତ୍ତାନୁସାରତୋ ପନ;

ତଦ୍ଧିତଚ୍ଚତ୍ତୟେନେୱ, ପାରମୀତି ଅୟଂ ମତା।

ଦାନସୀଲାଦିଗୁଣୱିସେସୟୋଗେନ ହି ସତ୍ତୁତ୍ତମତାୟ ମହାବୋଧିସତ୍ତୋ ପରମୋ, ତସ୍ସ ଅୟଂ, ଭାୱୋ, କମ୍ମନ୍ତି ୱା ପାରମୀ, ଦାନାଦିକିରିଯା। ଅଥ ୱା ପରତି ପୂରେତୀତି ପରମୋ ନିରୁତ୍ତିନୟେନ, ଦାନାଦିଗୁଣାନଂ ପୂରକୋ, ପାଲକୋ ଚ ବୋଧିସତ୍ତୋ, ପରମସ୍ସ ଅୟଂ, ଭାୱୋ, କମ୍ମଂ ୱା ପାରମୀ। ଅପିଚ ପରେ ସତ୍ତେ ମୱତି ଅତ୍ତନି ବନ୍ଧତି ଗୁଣୱିସେସୟୋଗେନ, ପରଂ ୱା ଅତିରେକଂ ମଜ୍ଜତି ସଂକିଲେସମଲତୋ, ପରଂ ୱା ସେଟ୍ଠଂ ନିବ୍ବାନଂ ୱିସେସେନ ମୟତି ଗଚ୍ଛତି, ପରଂ ୱା ଲୋକଂ ପମାଣଭୂତେନ ଞାଣୱିସେସେନ ଇଧଲୋକମିୱ ମୁନାତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦତି, ପରଂ ୱା ଅତିୱିୟ ସୀଲାଦିଗୁଣଗଣଂ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ମିନୋତି ପକ୍ଖିପତି, ପରଂ ୱା ଅତ୍ତଭୂତତୋ ଧମ୍ମକାୟତୋ ଅଞ୍ଞଂ, ପଟିପକ୍ଖଂ ୱା ତଦନତ୍ଥକରଂ

କିଲେସଚୋରଗଣଂ ମିନାତି ହିଂସତୀତି ପରମୋ, ମହାସତ୍ତୋ, ''ପରମସ୍ସ ଅଯ''ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତନଯେନ ପାରମୀ। ପାରେ ୱା ନିବ୍ବାନେ ମଜ୍ଜତି ସୁଜ୍ଝତି, ସତ୍ତେ ଚ ସୋଧେତି, ତତ୍ଥ ୱା ସତ୍ତେ ମଓତି ବନ୍ଧତି ଯୋଜେତି, ତଂ ୱା ମଯତି ଗଚ୍ଛତି, ସତ୍ତେ ଚ ମାଯେତି ଗମେତି, ତଂ ୱା ଯାଥାୱତୋ ମୁନାତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦତି, ତତ୍ଥ ୱା ସତ୍ତେ ମିନୋତି ପକ୍ଖିପତି, ତତ୍ଥ ୱା ସତ୍ତାନଂ କିଲେସାରିଂ ମିନାତି ହିଂସତୀତି ପାରମୀ, ମହାସତ୍ତୋ, ''ତସ୍ସ ଅଯ''ନ୍ତିଆଦିନା ଦାନାଦିକିରିଯାୱ ପାରମୀତି। ଇମିନା ନଯେନ ପାରମୀନଂ ୱଚନତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କତିୱିଧାତି ସଙ୍ଖେପତୋ ଦସୱିଧା, ତା ପନ ବୁଦ୍ଧୱଂସପାଠଇଯଂ (ବୁ। ୱଂ। ୧।୭୬) ସରୂପତୋ ଆଗତାଯେୱ। ଯଥାହ ''ୱିଚିନନ୍ତୋ ତଦାଦକ୍ଖିଂ, ପଠମଂ ଦାନପାରମି''ନ୍ତିଆଦି (ବୁ। ୱଂ। ୨।୧୧୬)। ଯଥା ଚାହ –

''କତି ନୁ ଖୋ ଭନ୍ତେ ବୁଦ୍ଧକାରକା ଧମ୍ମାତି? ଦସ ଖୋ ସାରିପୁତ୍ତ ବୁଦ୍ଧକାରକା ଧମ୍ମା, କତମେ ଦସ? ଦାନଂ ଖୋ ସାରିପୁତ୍ତ ବୁଦ୍ଧକାରକୋ ଧମ୍ମୋ, ସୀଲଂ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ପଞ୍ଞା ୱୀରିଯଂ ଖନ୍ତି ସଚ୍ଚଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ ମେତ୍ତା ଉପେକ୍ଖା ବୁଦ୍ଧକାରକୋ ଧମ୍ମୋ, ଇମେ ଖୋ ସାରିପୁତ୍ତ ଦସ ବୁଦ୍ଧକାରକା ଧମ୍ମାତି। ଇଦମୱୋଚ ଭଗୱା, ଇଦଂ ୱତ୍ୱାନ ସୁଗତୋ ଅଥାପରଂ ଏତଦୱୋଚ ସତ୍ଥା –

'ଦାନଂ ସୀଲଞ୍ଚ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ, ପଞ୍ଞାୱୀରିଯେନ ପଞ୍ଚମଂ;

ଖନ୍ତିସଚ୍ଚମଧିଟ୍ଠାନଂ, ମେତ୍ତୁପେକ୍ଖାତି ତେ ଦସା'ତି''। (ବୁ। ୱଂ। ୧।୭୬);

କେଚି ପନ ''ଛବ୍ବିଧା''ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ଏତାସଂ ସଙ୍ଗହୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସୋ ପନ ସଙ୍ଗହୋ ପରତୋ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି।

କୋ ଚ ତାସଂ କମୋତି ଏତ୍ଥ କମୋ ନାମ ଦେସନାକ୍କମୋ, ସୋ ଚ ପଠମସମାଦାନହେତୁକୋ, ସମାଦାନଂ ପୱିଚଯହେତୁକଂ, ଇତି ଯଥା ଆଦିମ୍ହି ପଠମାଭିନୀହାରକାଲେ ପୱିଚିତା, ସମାଦିନ୍ନା ଚ, ତଥା ଦେସିତା। ଯଥାହ ''ୱିଚିନନ୍ତୋ ତଦାଦକ୍ଖିଂ, ପଠମଂ ଦାନପାରମି''ନ୍ତିଆଦି (ବୁ। ୱଂ। ୨। ୧୧୬) ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

''ପଠମଂ ସମାଦାନତା-ୱସେନାଯଂ କମୋ କତୋ;

ଅଥ ୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ, ବହୂପକାରତୋପି ଚା''ତି।

ତତ୍ଥ ହି ଦାନଂ ସୀଲସ୍ସ ବହୂପକାରଂ, ସୁକରଞ୍ଚାତି ତଂ ଆଦିମ୍ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଦାନଂ ପନ ସୀଲପରିଗ୍ଗହିତଂ ମହପ୍ଫଲଂ ହୋତି ମହାନିସଂସନ୍ତି ଦାନାନନ୍ତରଂ ସୀଲଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସୀଲଂ ନେକ୍ଖମ୍ମପରିଗ୍ଗହିତଂ...ପେ... ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ପଞ୍ଞାପରିଗ୍ଗହିତଂ...ପେ... ପଞ୍ଞା ୱୀରିଯପରିଗ୍ଗହିତା...ପେ... ୱୀରିଯଂ ଖନ୍ତିପରିଗ୍ଗହିତଂ...ପେ... ଖନ୍ତି ସଚ୍ଚପରିଗ୍ଗହିତା...ପେ... ସଚ୍ଚଂ ଅଧିଟ୍ଠାନପରିଗ୍ଗହିତଂ...ପେ... ଅଧିଟ୍ଠାନଂ ମେତ୍ତାପରିଗ୍ଗହିତଂ...ପେ... ମେତ୍ତା ଉପେକ୍ଖାପରିଗ୍ଗହିତା ମହପ୍ଫଲା ହୋତି ମହାନିସଂସାତି ମେତ୍ତାନନ୍ତରଂ ଉପେକ୍ଖା ୱୁତ୍ତା। ଉପେକ୍ଖା ପନ କରୁଣାପରିଗ୍ଗହିତା, କରୁଣା ଚ ଉପେକ୍ଖାପରିଗ୍ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। କଥଂ ପନ ମହାକାରୁଣିକା ବୋଧିସତ୍ତା ସତ୍ତେସୁ ଉପେକ୍ଖକା ହୋନ୍ତୀତି? ଉପେକ୍ଖିତବ୍ବଯୁତ୍ତକେସୁ କଞ୍ଚି କାଲଂ ଉପେକ୍ଖକା ହୋନ୍ତି, ନ ପନ ସବ୍ବତ୍ଥ, ସବ୍ବଦା ଚାତି କେଚି। ଅପରେ ପନ ନ ଚ ସତ୍ତେସୁ ଉପେକ୍ଖକା, ସତ୍ତକତେସୁ ପନ ୱିପ୍ପକାରେସୁ ଉପେକ୍ଖକା ହୋନ୍ତୀତି, ଇଦମେୱେତ୍ଥ ଯୁତ୍ତଂ।

ଅପରୋ ନଯୋ –

ସବ୍ବସାଧାରଣତାଦି-କାରଣେହିପି ଈରିତଂ;

ଦାନଂ ଆଦିମ୍ହି ସେସା ତୁ, ପୁରିମେପି ଅପେକ୍ଖକା।

ପଚୁରଜନେସୁପି ହି ପୱତ୍ତିଯା ସବ୍ବସତ୍ତସାଧାରଣତ୍ତା, ଅପ୍ପଫଲତ୍ତା, ସୁକରତ୍ତା ଚ ଦାନଂ ଆଦିମ୍ହି ୱୁତ୍ତଂ। ସୀଲେନ ଦାଯକପଟିଗ୍ଗାହକସୁଦ୍ଧିତୋ ପରାନୁଗ୍ଗହଂ ୱତ୍ୱା ପରପୀଳାନିୱତ୍ତିୱଚନତୋ, କିରିଯଧମ୍ମଂ ୱତ୍ୱା ଅକିରିଯଧମ୍ମୱଚନତୋ, ଭୋଗସମ୍ପତ୍ତିହେତୁଂ ୱତ୍ୱା ଭୱସମ୍ପତ୍ତିହେତୁୱଚନତୋ ଚ ଦାନସ୍ସାନନ୍ତରଂ ସୀଲଂ ୱୁତ୍ତଂ। ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିସିଦ୍ଧିତୋ, କାଯୱଚୀସୁଚରିତଂ ୱତ୍ୱା ମନୋସୁଚରିତୱଚନତୋ, ୱିସୁଦ୍ଧସୀଲସ୍ସ ସୁଖେନେୱ ଝାନସମିଜ୍ଝନତୋ, କମ୍ମାପରାଧପ୍ପହାନେନ ପଯୋଗସୁଦ୍ଧିଂ ୱତ୍ୱା କିଲେସାପରାଧପ୍ପହାନେନ ଆସଯସୁଦ୍ଧିୱଚନତୋ, ୱୀତିକ୍କମପ୍ପହାନେ ଠିତସ୍ସ

ପରିଯୁଟ୍ଠାନପ୍ପହାନୱଚନତୋ ଚ ସୀଲସ୍ସାନନ୍ତରଂ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପଞ୍ଞାଯ ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସ ସିଦ୍ଧିପରିସୁଦ୍ଧିତୋ, ଝାନାଭାୱେ ପଞ୍ଞାଭାୱୱଚନତୋ। ସମାଧିପଦଟ୍ଠାନା ହି ପଞ୍ଞା, ପଞ୍ଞାପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ ଚ ସମାଧି। ସମଥନିମିତ୍ତଂ ୱଦ୍ଧା ଉପେକ୍ଖାନିମିତ୍ତୱଚନତୋ, ପରହିତଜ୍ଝାନେନ ପରହିତକରଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲୱଚନତୋ ଚ ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସାନନ୍ତରଂ ପଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା। ୱୀରିଯାରମ୍ଭେନ ପଞ୍ଞାକିଚ୍ଚସିଦ୍ଧିତୋ, ସତ୍ତସୁଞ୍ଞତାଧମ୍ମନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଂ ୱତ୍ୱା ସତ୍ତହିତାଯ ଆରମ୍ଭସ୍ସ ଅଚ୍ଛରିଯତାୱଚନତୋ, ଉପେକ୍ଖାନିମିତ୍ତଂ ୱତ୍ୱା ପଗ୍ଗହନିମିତ୍ତୱଚନତୋ, ନିସମ୍ମକାରିତଂ ୱତ୍ୱା ଉଟ୍ଠାନୱଚନତୋ ଚ। ନିସମ୍ମକାରିନୋ ହି ଉଟ୍ଠାନଂ ଫଲୱିସେସମାୱହତୀତି ପଞ୍ଞାଯାନନ୍ତରଂ ୱୀରିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ୱୀରିଯେନ ତିତିକ୍ଖାସିଦ୍ଧିତୋ। ୱୀରିଯୱା ହି ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯତ୍ତା ସତ୍ତସଙ୍ଖାରେହି ଉପନୀତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ୱିହରତି। ୱୀରିଯସ୍ସ ତିତିକ୍ଖାଲଙ୍କାରଭାୱତୋ। ୱୀରିଯୱତୋ ହି ତିତିକ୍ଖା ସୋଭତି। ପଗ୍ଗହନିମିତ୍ତଂ ୱତ୍ୱା ସମଥନିମିତ୍ତୱଚନତୋ, ଅଚ୍ଚାରମ୍ଭେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଦୋସପ୍ପହାନୱଚନତୋ। ଧମ୍ମନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଯା ହି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଦୋସୋ ପହୀଯତି। ୱୀରିଯୱତୋ ସାତଚ୍ଚକରଣୱଚନତୋ। ଖନ୍ତିବହୁଲୋ ହି ଅନୁଦ୍ଧତୋ ସାତଚ୍ଚକାରୀ ହୋତି। ଅପ୍ପମାଦୱତୋ ପରହିତକିରିଯାରମ୍ଭେ ପଚ୍ଚୁପକାରତଣ୍ହାଭାୱୱଚନତୋ। ଯାଥାୱତୋ ଧମ୍ମନିଜ୍ଝାନେ ହି ସତି ତଣ୍ହା ନ ହୋତି। ପରହିତାରମ୍ଭେ ପରମେପି ପରକତଦୁକ୍ଖସହନତାୱଚନତୋ ଚ ୱୀରିଯସ୍ସାନନ୍ତରଂ ଖନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ସଚ୍ଚେନ ଖନ୍ତିଯା ଚିରାଧିଟ୍ଠାନତୋ, ଅପକାରିନୋ ଅପକାରଖନ୍ତିଂ ୱତ୍ୱା ତଦୁପକାରକରଣେ ଅୱିସଂୱାଦୱଚନତୋ, ଖନ୍ତିଯା ଅପୱାଦୱାଚାୱିକମ୍ପନେନ ଭୂତୱାଦିତାଯ ଅୱିଜହନୱଚନତୋ, ସତ୍ତସୁଞ୍ଞତାଧମ୍ମ-ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଂ ୱତ୍ୱା ତଦୁପବ୍ରୂହିତଞାଣସଚ୍ଚସ୍ସ ୱଚନତୋ ଚ ଖନ୍ତିଯାନନ୍ତରଂ ସଚ୍ଚଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଧିଟ୍ଠାନେନ ସଚ୍ଚସିଦ୍ଧିତୋ। ଅଚଲାଧିଟ୍ଠାନସ୍ସ ହି ୱିରତି ସିଜ୍ଝତି। ଅୱିସଂୱାଦିତଂ ୱତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଅଚଲଭାୱୱଚନତୋ। ସଚ୍ଚସନ୍ଧୋ ହି ଦାନାଦୀସୁ ପଟିଞ୍ଞାନୁରୂପଂ ନିଚ୍ଚଲୋ ପୱତ୍ତତି। ଞାଣସଚ୍ଚଂ ୱତ୍ୱା ସମ୍ଭାରେସୁ ପୱତ୍ତିନିଟ୍ଠାପନୱଚନତୋ। ଯଥାଭୂତଞାଣୱା ହି ବୋଧିସମ୍ଭାରେସୁ ଅଧିଟ୍ଠାତି, ତେ ଚ ନିଟ୍ଠାପେତି। ପଟିପକ୍ଖେହି ଅକମ୍ପିଯଭାୱତୋ ଚ ସଚ୍ଚସ୍ସାନନ୍ତରଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ମେତ୍ତାଯ ପରହିତକରଣସମାଦାନାଧିଟ୍ଠାନସିଦ୍ଧିତୋ, ଅଧିଟ୍ଠାନଂ ୱତ୍ୱା ହିତୂପସଂହାରୱଚନତୋ। ବୋଧିସମ୍ଭାରେ ହି ଅଧିତିଟ୍ଠମାନୋ ମେତ୍ତାୱିହାରୀ ହୋତି। ଅଚଲାଧିଟ୍ଠାନସ୍ସ ସମାଦାନାୱିକୋପନେନ ସମାଦାନସମ୍ଭୱତୋ ଚ ଅଧିଟ୍ଠାନସ୍ସାନନ୍ତରଂ ମେତ୍ତା ୱୁତ୍ତା। ଉପେକ୍ଖାଯ ମେତ୍ତାୱିସୁଦ୍ଧିତୋ, ସତ୍ତେସୁ ହିତୂପସଂହାରଂ ୱତ୍ୱା ତଦପରାଧେସୁ ଉଦାସୀନତାୱଚନତୋ, ମେତ୍ତାଭାୱନଂ ୱତ୍ୱା ତନ୍ନିସ୍ସନ୍ଦଭାୱନାୱଚନତୋ, ''ହିତକାମସତ୍ତେପି ଉପେକ୍ଖକୋ''ତି ଅଚ୍ଛରିଯଗୁଣତାୱଚନତୋ ଚ ମେତ୍ତାଯାନନ୍ତରଂ ଉପେକ୍ଖା ୱୁତ୍ତାତି ଏୱମେତାସଂ କମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କାନି ଲକ୍ଖଣାଦୀନି ସବ୍ବଥାତି ଏତ୍ଥ ପନ ଅୱିସେସେନ –

ପରେସମନୁଗ୍ଗହଣଂ , ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତି;

ଉପକାରୋ ଅକମ୍ପୋ ଚ, ରସୋ ହିତେସିତାପି ଚ।

ବୁଦ୍ଧତ୍ତଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ଦଯା ଞାଣଂ ପୱୁଚ୍ଚତି;

ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି ତାସନ୍ତୁ, ପଚ୍ଚେକଂ ତାନି ଭେଦତୋ।

ସବ୍ବାପି ହି ପାରମିଯୋ ପରାନୁଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣା, ପରେସଂ ଉପକାରକରଣରସା, ଅୱିକମ୍ପନରସା ୱା, ହିତେସିତାପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା, ବୁଦ୍ଧତ୍ତପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା ୱା, ମହାକରୁଣାପଦଟ୍ଠାନା, କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପଦଟ୍ଠାନା ୱା।

ୱିସେସେନ ପନ ଯସ୍ମା କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତା ଅତ୍ତୁପକରଣପରିଚ୍ଚାଗଚେତନା ଦାନପାରମୀ। କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତଂ କାଯୱଚୀସୁଚରିତଂ ଅତ୍ଥତୋ ଅକତ୍ତବ୍ବୱିରତି, କତ୍ତବ୍ବକରଣଚେତନାଦଯୋ ଚ ସୀଲପାରମୀ। କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତୋ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ କାମଭୱେହି ନିକ୍ଖମନଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମୀ। କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତୋ ଧମ୍ମାନଂ ସାମଞ୍ଞୱିସେସଲକ୍ଖଣାୱବୋଧୋ ପଞ୍ଞାପାରମୀ। କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତୋ କାଯଚିତ୍ତେହି ପରହିତାରମ୍ଭୋ ୱୀରିଯପାରମୀ। କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତୋ ସତ୍ତସଙ୍ଖାରାପରାଧସହନସଙ୍ଖାତୋ ଅଦୋସପ୍ପଧାନୋ ତଦାକାରପ୍ପୱତ୍ତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ଖନ୍ତିପାରମୀ। କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତଂ ୱିରତିଚେତନାଦିଭେଦଂ ଅୱିସଂୱାଦନଂ ସଚ୍ଚପାରମୀ। କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତୋ ଅଚଲସମାଦାନାଧିଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତୋ ତଦାକାରପ୍ପୱତ୍ତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ଅଧିଟ୍ଠାନପାରମୀ। କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତୋ ଲୋକସ୍ସ ହିତସୁଖୂପସଂହାରୋ ଅତ୍ଥତୋ ଅବ୍ୟାପାଦୋ ମେତ୍ତାପାରମୀ। କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତା ଅନୁନଯପଟିଘୱିଦ୍ଧଂସନସଙ୍ଖାତା ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେସୁ

ସତ୍ତସଙ୍ଖାରେସୁ ସମପ୍ପୱତ୍ତି ଉପେକ୍ଖାପାରମୀ।

ତତ୍ଥ ପରିଚ୍ଚାଗଲକ୍ଖଣଂ ଦାନଂ, ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେ ଲୋଭୱିଦ୍ଧଂସନରସଂ, ଅନାସତ୍ତିପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ଭୱୱିଭୱସମ୍ପତ୍ତିପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ ୱା, ପରିଚ୍ଚଜିତବ୍ବୱତ୍ଥୁପଦଟ୍ଠାନଂ। ସୀଲନଲକ୍ଖଣଂ ସୀଲଂ, ସମାଧାନଲକ୍ଖଣଂ, ପତିଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣଂ ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟୱିଦ୍ଧଂସନରସଂ, ଅନୱଜ୍ଜରସଂ ୱା, ସୋଚେୟ୍ୟପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ହିରୋତ୍ତପ୍ପପଦଟ୍ଠାନଂ। କାମତୋ, ଭୱତୋ ଚ ନିକ୍ଖମନଲକ୍ଖଣଂ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ, ତଦାଦୀନୱୱିଭାୱନରସଂ, ତତୋଯେୱ ୱିମୁଖଭାୱପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ସଂୱେଗପଦଟ୍ଠାନଂ। ଯଥାସଭାୱପଟିୱେଧଲକ୍ଖଣା ପଞ୍ଞା, ଅକ୍ଖଲିତପଟିୱେଧଲକ୍ଖଣା ୱା କୁସଲିସ୍ସାସଖିତ୍ତୌସୁପଟିୱେଧୋ ୱିୟ, ୱିସୟୋଭାସନରସା ପଦୀପୋ ୱିୟ, ଅସମ୍ମୋହପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା ଅରଞ୍ଞଗତସୁଦେସକୋ ୱିୟ, ସମାଧିପଦଟ୍ଠାନା , ଚତୁସଚ୍ଚପଦଟ୍ଠାନା ୱା। ଉସ୍ସାହଲକ୍ଖଣଂ ୱୀରିୟଂ, ଉପତ୍ଥମ୍ଭନରସଂ, ଅସଂସୀଦନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ୱୀରିୟାରମ୍ଭୱତ୍ଥୁପଦଟ୍ଠାନଂ, ସଂୱେଗପଦଟ୍ଠାନଂ ୱା।

ଖମନଲକ୍ଖଣା ଖନ୍ତି, ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠସହନରସା, ଅଧିୱାସନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା, ଅୱିରୋଧପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା ୱା, ଯଥାଭୂତଦସ୍ସନପଦଟ୍ଠାନା। ଅୱିସଂୱାଦନଲକ୍ଖଣଂ ସଚ୍ଚଂ, ଯାଥାୱୱିଭାୱନରସଂ, ସାଧୁତାପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ସୋରଚ୍ଚପଦଟ୍ଠାନଂ। ବୋଧିସମ୍ଭାରେସୁ ଅଧିଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ତେସଂ ପଟିପକ୍ଖାଭିଭୱନରସଂ, ତତ୍ଥ ଅଚଲତାପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ବୋଧିସମ୍ଭାରପଦଟ୍ଠାନଂ। ହିତାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଲକ୍ଖଣା ମେତ୍ତା, ହିତୂପସଂହାରରସା, ଆଘାତୱିନୟନରସା ୱା, ସୋମ୍ମଭାୱପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା, ସତ୍ତାନଂ ମନାପଭାୱଦସ୍ସନପଦଟ୍ଠାନା। ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଲକ୍ଖଣା ଉପେକ୍ଖା, ସମଭାୱଦସ୍ସନରସା, ପଟିଘାନୁନୟୱୂପସମପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା, କମ୍ମସ୍ସକତାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣପଦଟ୍ଠାନା। ଏତ୍ଥ ଚ କରୁଣୂପାୟକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତତା ଦାନାଦୀନଂ ପରିଚ୍ଚାଗାଦିଲକ୍ଖଣସ୍ସ ୱିସେସନଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବା, ଯତୋ ତାନି ପାରମୀସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଲଭନ୍ତି। ନ ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯାଦିପତ୍ଥନମଞ୍ଞତ୍ର ଅକରୁଣୂପାୟକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତାନି ୱଟ୍ଟଗାମୀନି ଦାନାଦୀନି ପାରମୀସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଲଭନ୍ତୀତି।

କୋପଚ୍ଚୟୋତି –

ଅଭିନୀହାରୋ ଚ ତାସଂ, ଦୟା ଞାଣଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୟୋ;

ଉସ୍ସାହୁମ୍ମଙ୍ଗୱତ୍ଥାନଂ, ହିତାଚାରାଦୟୋ ତଥା।

ଅଭିନୀହାରୋ ତାୱ ପାରମୀନଂ ସବ୍ବାସମ୍ପି ପଚ୍ଚୟୋ। ଯୋ ହି ଅୟଂ ''ମନୁସ୍ସତ୍ତଂ ଲିଙ୍ଗସମ୍ପତ୍ତୀ''ତିଆଦି (ବୁ। ୱଂ। ୨।୫୯) ଅଟ୍ଠଧମ୍ମସମୋଧାନସମ୍ପାଦିତୋ ''ତିଣ୍ଣୋ ତାରେୟ୍ୟଂ ମୁତ୍ତୋ ମୋଚେୟ୍ୟଂ, ବୁଦ୍ଧୋ ବୋଧେୟ୍ୟଂ ସୁଦ୍ଧୋ ସୋଧେୟ୍ୟଂ, ଦନ୍ତୋ ଦମେୟ୍ୟଂ, ସନ୍ତୋ ସମେୟ୍ୟଂ, ଅସ୍ସତ୍ଥୋ ଅସ୍ସାସେୟ୍ୟଂ, ପରିନିବ୍ବୁତୋ ପରିନିବ୍ବାପେୟ୍ୟ''ନ୍ତିଆଦିନା ପୱତ୍ତୋ ଅଭିନୀହାରୋ, ସୋ ଅୱିସେସେନ ସବ୍ବପାରମୀନଂ ପଚ୍ଚୟୋ। ତପ୍ପୱତ୍ତିଯା ହି ଉଦ୍ଧଂ ପାରମୀନଂ ପୱିଚୟୁପଟ୍ଠାନସମାଦାନାଧିଟ୍ଠାନନିପ୍ଫତ୍ତିୟୋ ମହାପୁରିସାନଂ ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ଅଭିନୀହାରୋ ଚ ନାମେସ ଅତ୍ଥତୋ ଭେସମଟ୍ଠଙ୍ଗାନଂ ସମୋଧାନେନ ତଥାପୱତ୍ତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ, ''ଅହୋ ୱତାହଂ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝେୟ୍ୟଂ, ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖଂ ନିପ୍ଫାଦେୟ୍ୟ''ନ୍ତିଆଦିପତ୍ଥନାସଙ୍ଖାତୋ ଅଚିନ୍ତେୟ୍ୟଂ ବୁଦ୍ଧଭୂମିଂ, ଅପରିମାଣଂ ଲୋକହିତଞ୍ଚ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତିଯା ସବ୍ବବୁଦ୍ଧକାରକଧମ୍ମମୂଲଭୂତୋ ପରମଭଦ୍ଦକୋ ପରମକଲ୍ୟାଣୋ ଅପରିମେୟ୍ୟପ୍ପଭାୱୋ ପୁଞ୍ଞୱିସେସୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ତସ୍ସ ଚ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ସହେୱ ମହାପୁରିସୋ ମହାବୋଧିଯାନପଟିପତ୍ତିଂ ଓତିଣ୍ଣୋ ନାମ ହୋତି, ନିୟତଭାୱସମଧିଗମନତୋ, ତତୋ ଚ ଅନିୱତ୍ତନସଭାୱତୋ ''ବୋଧିସତ୍ତୋ''ତି ସମଞ୍ଞଂ ଲଭତି, ସବ୍ବଭାଗେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିୟଂ ସମ୍ମାସତ୍ତମାନସତା, ବୋଧିସମ୍ଭାରେ ସିକ୍ଖାସମଙ୍ଗିତା ଚସ୍ସ ସନ୍ତିଟ୍ଠତି। ଯଥାୱୁତ୍ତାଭିନୀହାରସମିଜ୍ଝନେନ ହି ମହାପୁରିସା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଧିଗମନପୁବ୍ବଲିଙ୍ଗେନ ସୟମ୍ଭୁଞାଣେନ ସମ୍ମଦେୱ ସବ୍ବପାରମିୟୋ ୱିଚିନିତ୍ୱା ସମାଦାୟ ଅନୁକ୍କମେନ ପରିପୂରେନ୍ତି, ଯଥା ତଂ କତମହାଭିନୀହାରୋ ସୁମେଧପଣ୍ଡିତୋ। ଯଥାହ –

''ହନ୍ଦ ବୁଦ୍ଧକରେ ଧମ୍ମେ, ୱିଚିନାମି ଇତୋ ଚିତୋ;

ଉଦ୍ଧଂ ଅଧୋ ଦସ ଦିସା, ଯାୱତା ଧମ୍ମଧାତୁଯା;

ୱିଚିନନ୍ତୋ ତଦା ଦକ୍ଖିଂ, ପଠମଂ ଦାନପାରମି''ନ୍ତି। (ବୁ। ୱଂ। ୨।୧୧୫, ୧୧୬); –

ୱିତ୍ଥାରୋ। ଲକ୍ଖଣାଦିତୋ ପନେସ ସମ୍ମଦେୱ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିପଣିଧାନଲକ୍ଖଣୋ, ''ଅହୋ ୱତାହଂ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝେୟ୍ୟଂ,

ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖଂ ନିପ୍ଫାଦେସ୍ସ''ନ୍ତିଆଦିପଚ୍ଚନାରସୋ, ବୋଧିସମ୍ଭାରହେତୁଭାୱପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ, ମହାକରୁଣାପଦଟ୍ଠାନୋ, ଉପନିସ୍ସୟସମ୍ପତ୍ତିପଦଟ୍ଠାନୋ ୱା।

ତସ୍ସ ପନ ଅଭିନୀହାରସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚୟା, ଚତ୍ତାରୋ ହେତୂ, ଚତ୍ତାରି ଚ ବଲାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ତତ୍ଥ କତମେ ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚୟା ମହାଭିନୀହାରାୟ? ଇଧ ମହାପୁରିସୋ ପସ୍ସତି ତଥାଗତଂ ମହତା ବୁଦ୍ଧାନୁଭାୱେନ ଅଚ୍ଛରିୟବ୍ଭୁତଂ ପାଟିହାରିୟଂ କରୋନ୍ତଂ, ତସ୍ସ ତଂ ନିସ୍ସାୟ ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ମହାବୋଧିୟଂ ଚିତ୍ତଂ ସନ୍ତିଟ୍ଠତି ''ମହାନୁଭାୱା ୱତାୟଂ ଧମ୍ମଧାତୁ, ୟସ୍ସା ସୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧତ୍ତା ଭଗୱା ଏୱଂ ଅଚ୍ଛରିୟବ୍ଭୁତଧମ୍ମୋ, ଅଚିନ୍ତେୟ୍ୟାନୁଭାୱୋ ଚା''ତି, ସୋ ତମେୱ ମହାନୁଭାୱଦସ୍ସନଂ ନିସ୍ସାୟ ତଂ ପଚ୍ଚୟଂ କତ୍ୱା ସମ୍ବୋଧିୟଂ ଅଧିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ ଠପେତି, ଅୟଂ ପଠମୋ ପଚ୍ଚୟୋ ମହାଭିନୀହାରାୟ।

ନ ହେୱ ଖୋ ପସ୍ସତି ତଥାଗତସ୍ସ ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ମହାନୁଭାୱତଂ, ଅପିଚ ଖୋ ସୁଣାତି ''ଏଦିସୋ ଚ ଏଦିସୋ ଚ ଭଗୱା''ତି, ସୋ ତଂ ନିସ୍ସାୟ ତଂ ପଚ୍ଚୟଂ କତ୍ୱା ସମ୍ବୋଧିୟଂ ଅଧିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ ଠପେତି, ଅୟଂ ଦୁତିୟୋ ପଚ୍ଚୟୋ ମହାଭିନୀହାରାୟ।

ନ ହେୱ ଖୋ ପସ୍ସତି ତଥାଗତସ୍ସ ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ମହାନୁଭାୱତଂ, ନାପି ତଂ ପରତୋ ସୁଣାତି, ଅପିଚ ଖୋ ତଥାଗତସ୍ସ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତସ୍ସ ''ଦସବଲସମନ୍ନାଗତୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ''ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୨।୨୧) ବୁଦ୍ଧାନୁଭାୱପଟିସଂୟୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ସୁଣାତି, ସୋ ତଂ ନିସ୍ସାୟ…ପେ… ଅୟଂ ତତିୟୋ ପଚ୍ଚୟୋ ମହାଭିନୀହାରାୟ।

ନ ହେୱ ଖୋ ପସ୍ସତି ତଥାଗତସ୍ସ ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ମହାନୁଭାୱତଂ, ନାପି ତଂ ପରତୋ ସୁଣାତି, ନାପି ତଥାଗତସ୍ସ ଧମ୍ମଂ ସୁଣାତି, ଅପିଚ ଖୋ ଉଳାରଜ୍ଝାସୟୋ କଲ୍ୟାଣାଧିମୁତ୍ତିକୋ ''ଅହମେତଂ ବୁଦ୍ଧୱଂସଂ ବୁଦ୍ଧତନ୍ତିଂ ବୁଦ୍ଧପୱେଣିଂ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମତଂ ପରିପାଲେସ୍ସାମୀ''ତି ୟାୱଦେୱ ଧମ୍ମଞ୍ଞେୱ ସକ୍କରୋନ୍ତୋ ଗରୁଂ କରୋନ୍ତୋ ମାନେନ୍ତୋ ପୂଜେନ୍ତୋ ଧମ୍ମଂ ଅପଚୟମାନୋ ତଂ ନିସ୍ସାୟ…ପେ… ଠପେତି, ଅୟଂ ଚତୁତ୍ଥୋ ପଚ୍ଚୟୋ ମହାଭିନୀହାରାୟାତି।

କତମେ ଚତ୍ତାରୋ ହେତୂ ମହାଭିନୀହାରାୟ? ଇଧ ମହାପୁରିସୋ ପକତିୟା ଉପନିସ୍ସୟସମ୍ପନ୍ନୋ ହୋତି ପୁରିମକେସୁ ବୁଦ୍ଧେସୁ କତାଧିକାରୋ, ଅୟଂ ପଠମୋ ହେତୁ ମହାଭିନୀହାରାୟ। ପୁନ ଚପରଂ ମହାପୁରିସୋ ପକତିୟାପି କରୁଣାଜ୍ଝାସୟୋ ହୋତି କରୁଣାଧିମୁତ୍ତୋ ସତ୍ତାନଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅପନେତୁକାମୋ, ଅପିଚ ଅତ୍ତନୋ କାୟଞ୍ଚ ଜୀୱିତଞ୍ଚ ପରିଚ୍ଚଜି, ଅୟଂ ଦୁତିୟୋ ହେତୁ ମହାଭିନୀହାରାୟ। ପୁନ ଚପରଂ ମହାପୁରିସୋ ସକଲତୋପି ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ସତ୍ତହିତାୟ ଦୁକ୍କରଚରିୟତୋ ସୁଚିରମ୍ପି କାଲଂ ଘଟେନ୍ତୋ ୱାୟମନ୍ତୋ ଅନିବ୍ବିନ୍ନୋ ହୋତି ଅନୁତ୍ରାସୀ, ୟାୱ ଇଚ୍ଛିତତ୍ଥନିପ୍ଫତ୍ତି, ଅୟଂ ତତିୟୋ ହେତୁ ମହାଭିନୀହାରାୟ। ପୁନ ଚପରଂ ମହାପୁରିସୋ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସନ୍ନିସ୍ସିତୋ ହୋତି, ୟୋ ଅହିତତୋ ନଂ ନିୱାରେତି, ହିତେ ପତିଟ୍ଠାପେତି, ଅୟଂ ଚତୁତ୍ଥୋ ହେତୁ ମହାଭିନୀହାରାୟ।

ତତ୍ରାୟଂ ମହାପୁରିସସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟସମ୍ପଦା – ଏକନ୍ତେନେୱସ୍ସ ୟଥା ଅଜ୍ଝାସୟୋ ସମ୍ବୋଧିନିନ୍ନୋ ହୋତି ସମ୍ବୋଧିପୋଣୋ ସମ୍ବୋଧିପବ୍ଭାରୋ, ତଥା ସତ୍ତାନଂ ହିତଚରିୟାୟ, ୟତୋ ଅନେନ ପୁରିମବୁଦ୍ଧାନଂ ସନ୍ତିକେ ସମ୍ବୋଧିୟା ପଣିଧାନଂ କତଂ ହୋତି ମନସା, ୱାଚାୟ ଚ ''ଅହମ୍ପି ଏଦିସୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ହୁତ୍ୱା ସମ୍ମଦେୱ ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖଂ ନିପ୍ଫାଦେସ୍ସ''ନ୍ତି। ଏୱଂ ସମ୍ପନ୍ନୂପନିସ୍ସୟସ୍ସ ପନସ୍ସ ଇମାନି ଉପନିସ୍ସୟସମ୍ପତ୍ତିୟା ଲିଙ୍ଗାନି ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ୟେହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ସାୱକବୋଧିସତ୍ତେହି, ପଚ୍ଚେକବୋଧିସତ୍ତେହି ଚ ମହାୱିସେସୋ ମହନ୍ତଂ ନାନାକରଣଂ ପଞ୍ଞାୟତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟତୋ, ପଟିପତ୍ତିତୋ, କୋସଲ୍ଲତୋ ଚ। ଇଧ ହି ଉପନିସ୍ସୟସମ୍ପନ୍ନୋ ମହାପୁରିସୋ ୟଥା ୱିସଦିନ୍ଦ୍ରିୟୋ ହୋତି ୱିସଦଞ୍ଞାଣୋ, ନ ତଥା ଇତରେ। ପରହିତାୟ ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତି, ନୋ ଅତ୍ତହିତାୟ। ତଥା ହି ସୋ ୟଥା ବହୁଜନହିତାୟ ବହୁଜନସୁଖାୟ ଲୋକାନୁକମ୍ପାୟ ଅତ୍ଥାୟ ହିତାୟ ସୁଖାୟ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ପଟିପଜ୍ଜି, ନ ତଥା ଇତରେ, ତତ୍ଥ ଚ କୋସଲ୍ଲଂ ଆୱହତି ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିକପଟିଭାନେନ, ଠାନାଠାନକୁସଲତାୟ ଚ।

ତଥା ମହାପୁରିସୋ ପକତିୟା ଦାନଜ୍ଝାସୟୋ ହୋତି ଦାନାଭିରତୋ, ସତି ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେ ଦେତିୟେୱ, ନ ଦାନତୋ ସଙ୍କୋଚଂ ଆପଜ୍ଜତି, ସତତଂ ସମିତଂ ସଂୱିଭାଗସୀଲୋ ହୋତି, ପମୁଦିତୋୱ ଦେତି ଆଦରଜାତୋ, ନ ଉଦାସୀନଚିତ୍ତୋ, ମହନ୍ତମ୍ପି ଦାନଂ ଦତ୍ୱା ନେୱ ଦାନେନ ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ ହୋତି, ପଗେୱ ଅପ୍ପଂ। ପରେସଞ୍ଚ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେନ୍ତୋ ଦାନେ ୱଣ୍ଣଂ ଭାସତି, ଦାନପଟିସଂୟୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମକଥଂ କରୋତି, ଅଞ୍ଞେ ଚ ପରେସଂ ଦେନ୍ତେ ଦିସ୍ୱା ଅତ୍ତମନୋ ହୋତି, ଭୟଟ୍ଠାନେସୁ ଚ ପରେସଂ ଅଭୟଂ ଦେତୀତି ଏୱମାଦୀନି ଦାନଜ୍ଝାସୟସ୍ସ ମହାପୁରିସସ୍ସ ଦାନପାରମିୟା ଲିଙ୍ଗାନି।

ତଥା ପାଣାତିପାତାଦୀହି ପାପଧମ୍ମେହି ହିରୀୟତି ଓତ୍ତପ୍ପତି, ସତ୍ତାନଂ ଅୱିହେଠନଜାତିକୋ ହୋତି, ସୋରତୋ ସୁଖସୀଲୋ ଅସଠୋ ଅମାୟାୱୀ

ଉଜୁଜାତିକୋ ସୁଜଦୋ ସୋଓଚସ୍ସକରଣୀଯେହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ମୁଦୁଜାତିକୋ ଅଥଦ୍ଧୋ ଅନତିମାନୀ, ପରସନ୍ତକଂ ନାଦିଯତି ଅନ୍ତମସୋ ତିଣସଲାକମୁପାଦାଯ, ଅତ୍ତନୋ ହତ୍ଥେ ନିକ୍ଖିତ୍ତଂ ଇଣଂ ୱା ଗହେତ୍ୱା ପରଂ ନ ୱିସଂୱାଦେତି, ପରସ୍ମିଂ ୱା ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକେ ବ୍ୟାମୂଳହେ, ୱିସ୍ସରିତେ ୱା ତଂ ସଞ୍ଞାପେତ୍ୱା ପଟିପାଦେତି ଯଥା ତଂ ନ ପରହତ୍ଥଗତଂ ହୋତି, ଅଲୋଲୁପ୍ପୋ ହୋତି, ପରପରିଗ୍ଗହିତେସୁ ପାପକଂ ଚିତ୍ତମ୍ପି ନ ଉପ୍ପାଦେତି, ଇତ୍ଥିବ୍ୟସନାଦୀନି ଦୂରତୋ ପରିୱଜ୍ଜେତି, ସଚ୍ଚୱାଦୀ ସଚ୍ଚସନ୍ଧୋ ଭିନ୍ନାନଂ ସନ୍ଧାତା ସହିତାନଂ ଅନୁପ୍ପଦାତା ପିଯୱାଦୀ ମିହିତପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ପୁବ୍ବଭାସୀ ଅତ୍ଥୱାଦୀ ଧମ୍ମୱାଦୀ ଅନଭିଜ୍ଝାଲୁ ଅବ୍ୟାପନ୍ନଚିତ୍ତୋ ଅୱିପରୀତଦସ୍ସନୋ କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣେନ, ସଚ୍ଚାନୁଲୋମିକଞାଣେନ ଚ, କତଞ୍ଞୂ କତୱେଦୀ ୱୁଡ୍ଢାପଚାଯୀ ସୁୱିସୁଦ୍ଧାଜୀୱୋ ଧମ୍ମକାମୋ, ପରେସମ୍ପି ଧମ୍ମେ ସମାଦପେତା ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅକିଚ୍ଚତୋ ସତ୍ତେ ନିୱାରେତା କିଚ୍ଚେସୁ ପତିଟ୍ଠପେତା ଅତ୍ତନା ଚ ତତ୍ଥ କିଚ୍ଚେ ଯୋଗଂ ଆପଜ୍ଜିତା, କଦ୍ଧା ୱା ପନ ସଯଂ ଅକତ୍ତବ୍ବଂ ସୀଘଞ୍ଞେୱ ତତୋ ପଟିୱିରତୋ ହୋତୀତି ଏୱମାଦୀନି ସୀଲଜ୍ଝାସଯସ୍ସ ମହାପୁରିସସ୍ସ ସୀଲପାରମିଯା ଲିଙ୍ଗାନି।

ତଥା ମନ୍ଦକିଲେସୋ ହୋତି ମନ୍ଦନୀୱରଣୋ ପୱିୱେକଜ୍ଝାସଯୋ ଅୱିକ୍ଖେପବହୁଲୋ, ନ ତସ୍ସ ପାପକା ୱିତକ୍କା ଚିତ୍ତମନ୍ୱାସ୍ସୱନ୍ତି, ୱିୱେକଗତସ୍ସ ଚସ୍ସ ଅପ୍ପକସିରେନେୱ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତି, ଅମିତ୍ତପକ୍ଖେପି ତୁୱଟଂ ମେତ୍ତଚିତ୍ତତା ସନ୍ତିଟ୍ଠତି, ପଗେୱ ଇତରସ୍ମିଂ, ସତିମା ଚ ହୋତି ଚିରକତମ୍ପି ଚିରଭାସିତମ୍ପି ସୁସରିତା ଅନୁସ୍ସରିତା, ମେଧାୱୀ ଚ ହୋତି ଧମ୍ମୋଜପଞ୍ଞାଯ ସମନ୍ନାଗତୋ, ନିପକୋ ଚ ହୋତି ତାସୁ ତାସୁ ଇତିକତ୍ତବ୍ବତାସୁ, ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯୋ ଚ ହୋତି ସତ୍ତାନଂ ହିତକିରିଯାସୁ, ଖନ୍ତିବଲସମନ୍ନାଗତୋ ଚ ହୋତି ସବ୍ବସହୋ, ଅଚଲାଧିଟ୍ଠାନୋ ଚ ହୋତି ଦଳହସମାଦାନୋ, ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖକୋ ଚ ହୋତି ଉପେକ୍ଖାଠାନୀଯେସୁ ଧମ୍ମେସୂତି ଏୱମାଦୀନି ମହାପୁରିସସ୍ସ ନେକ୍ଖମ୍ମଜ୍ଝାସଯାଦୀନଂ ୱସେନ ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମିଯାଦୀନଂ ଲିଙ୍ଗାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ଏୱମେତେହି ବୋଧିସମ୍ଭାରଲିଙ୍ଗେହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ମହାପୁରିସସ୍ସ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମହାଭିନୀହାରାଯ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସନ୍ନିସ୍ସଯୋ ହେତୂ’’ତି, ତତ୍ରିଦଂ ସଙ୍ଖେପତୋ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ – ଇଧ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ ସଦ୍ଧାସମ୍ପନ୍ନୋ ହୋତି ସୀଲସମ୍ପନ୍ନୋ ସୁତସମ୍ପନ୍ନୋ ଚାଗୱୀରିଯସତିସମାଧିପଞ୍ଞାସମ୍ପନ୍ନୋ। ତତ୍ଥ ସଦ୍ଧାସମ୍ପତ୍ତିଯା ସଦ୍ଦହତି ତଥାଗତସ୍ସ ବୋଧିଂ କମ୍ମଂ, କମ୍ମଫଲଞ୍ଚ, ତେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା ହେତୁଭୂତଂ ସତ୍ତେସୁ ହିତେସିତଂ ନ ପରିଚ୍ଚଜତି। ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିଯା ସତ୍ତାନଂ ପିଯୋ ହୋତି ମନାପୋ ଗରୁ ଭାୱନୀଯୋ ଚୋଦକୋ ପାପଗରହିକୋ ୱତ୍ତା ୱଚନକ୍ଖମୋ। ସୁତସମ୍ପତ୍ତିଯା ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖାୱହଂ ଗମ୍ଭୀରଂ ଧମ୍ମକଥଂ କତ୍ତା ହୋତି। ଚାଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅପ୍ପିଚ୍ଛୋ ହୋତି ସମାହିତୋ ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ ପୱିୱିତ୍ତୋ ଅସଂସଟ୍ଠୋ। ୱୀରିଯସମ୍ପତ୍ତିଯା ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯୋ ହୋତି ସତ୍ତାନଂ ହିତପଟିପତ୍ତିଯା। ସତିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତୀ ହୋତି ଅନୱଜ୍ଜେସୁ ଧମ୍ମେସୁ। ସମାଧିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅୱିକ୍ଖିତ୍ତୋ ହୋତି ସମାହିତଚିତ୍ତୋ। ପଞ୍ଞାସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅୱିପରୀତଂ ପଜାନାତି। ସୋ ସତିଯା କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଗତିଯୋ ସମନ୍ନେସମାନୋ ପଞ୍ଞାଯ ସତ୍ତାନଂ ହିତାହିତଂ ଯଥାଭୂତଂ ଜାନିତ୍ୱା ସମାଧିନା ତତ୍ଥ ଏକଗ୍ଗଚିତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ୱୀରିଯେନ ଅହିତା ସତ୍ତେ ନିସେଧେତ୍ୱା ହିତେ ନିଯୋଜେତି। ତେନାହ –

‘‘ପିଯୋ ଗରୁ ଭାୱନୀଯୋ, ୱତ୍ତା ଚ ୱଚନକ୍ଖମୋ;

ଗମ୍ଭୀରଞ୍ଚ କଥଂ କତ୍ତା, ନୋ ଚଟ୍ଠାନେ ନିଯୋଜକୋ’’ତି। (ଅ। ନି। ୭।୩୭; ନେତ୍ତି। ୧୧୩);

ଏୱଂ ଗୁଣସମନ୍ନାଗତଂୱ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ମହାପୁରିସୋ ଅତ୍ତନୋ ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପତ୍ତିଂ ସମ୍ମଦେୱ ପରିଯୋଦପେତି। ସୁୱିସୁଦ୍ଧାସଯପଯୋଗୋୱ ହୁତ୍ୱା ଚତୂହି ବଲେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ନଚିରେନେୱ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗେ ସମୋଧାନେତ୍ୱା ମହାଭିନୀହାରଂ କରୋନ୍ତୋ ବୋଧିସତ୍ତଭାୱେ ପତିଟ୍ଠହତି ଅନିୱତ୍ତିଧମ୍ମୋ ନିଯତୋ ସମ୍ବୋଧିପରାଯଣୋ।

ତସ୍ସିମାନି ଚତ୍ତାରି ବଲାନି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବଲଂ ଯା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯଂ ଅତ୍ତସନ୍ନିସ୍ସଯା ଧମ୍ମଗାରୱେନ ଅଭିରୁଚି ଏକନ୍ତନିନ୍ନଜ୍ଝାସଯତା, ଯାଯ ମହାପୁରିସୋ ଅତ୍ତାଧିପତିଲଜ୍ଜାସନ୍ନିସ୍ସଯୋ, ଅଭିନୀହାରସମ୍ପନ୍ନୋ ଚ ହୁତ୍ୱା ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ପାପୁଣାତି। ବାହିରବଲଂ ଯା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯଂ ପରସନ୍ନିସ୍ସଯା ଅଭିରୁଚି ଏକନ୍ତନିନ୍ନଜ୍ଝାସଯତା, ଯାଯ ମହାପୁରିସୋ ଲୋକାଧିପତିଓତ୍ତପ୍ପନସନ୍ନିସ୍ସଯୋ, ଅଭିନୀହାରସମ୍ପନ୍ନୋ ଚ ହୁତ୍ୱା ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ପାପୁଣାତି। ଉପନିସ୍ସଯବଲଂ ଯା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯଂ ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭିରୁଚି ଏକନ୍ତନିନ୍ନଜ୍ଝାସଯତା, ଯାଯ ମହାପୁରିସୋ ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯୋ, ୱିସଦଧାତୁକୋ, ସତିସନ୍ନିସ୍ସଯୋ, ଅଭିନୀହାରସମ୍ପନ୍ନୋ ଚ ହୁତ୍ୱା ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ପାପୁଣାତି। ପଯୋଗବଲଂ ଯା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା ତଜ୍ଜା ପଯୋଗସମ୍ପଦା ସକ୍କଚ୍ଚକାରିତା ସାତଚ୍ଚକାରିତା, ଯାଯ ମହାପୁରିସୋ ୱିସୁଦ୍ଧପଯୋଗୋ, ନିରନ୍ତରକାରୀ, ଅଭିନୀହାରସମ୍ପନ୍ନୋ ଚ ହୁତ୍ୱା ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ପାପୁଣାତି। ଏୱମଯଂ ଚତୂହି ପଚ୍ଚଯେହି, ଚତୂହି ହେତୂହି, ଚତୂହି ଚ ବଲେହି ସମ୍ପନ୍ନସମୁଦାଗମୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମୋଧାନସମ୍ପାଦିତୋ ଅଭିନୀହାରୋ ପାରମୀନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ମୂଲକାରଣଭାୱତୋ।

ଯସ୍ସ ଚ ପୱତ୍ତିଯା ମହାପୁରିସେ ଚତ୍ତାରୋ ଅଚ୍ଛରିଯା ଅବ୍ଭୁତା ଧମ୍ମା ପତିଟ୍ଠହନ୍ତି, ସବ୍ବଂ ସତ୍ତନିକାଯଂ ଅତ୍ତନୋ ଓରସପୁତ୍ତଂ ୱିଯ ପିଯଚିତ୍ତେନ

ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ନ ଚସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ପୁନ ସଂକିଲେସଓସେନ ସଂକିଲିସ୍ସତି, ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖାଓହୋ ଚସ୍ସ ଅଜ୍ଝାସଯୋ, ପଯୋଗୋ ଚ ହୋତି, ଅତ୍ତନୋ ଚ ବୁଦ୍ଧକାରକଧମ୍ମା ଉପରୂପରି ୱଡ୍ଢନ୍ତି, ପରିପଚ୍ଚନ୍ତି ଚ, ଯତୋ ମହାପୁରିସୋ ଉଳାରତରେନ ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦେନ କୁସଲାଭିସନ୍ଦେନ ପୱତ୍ତିଯା [ପୱତ୍ତିଯା (ଚରିଯା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ପକିଣ୍ଣକକଥା)] ପଚ୍ଚଯେନ ସୁଖସ୍ସାହାରେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ସତ୍ତାନଂ ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟୋ ଉତ୍ତମଂ ଗାରୱଟ୍ଠାନଂ, ଅସଦିସଂ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଞ୍ଚ ହୋତି। ଏୱମନେକଗୁଣୋ ଅନେକାନିସଂସୋ ମହାଭିନୀହାରୋ ପାରମୀନଂ ପଚ୍ଚଯୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଯଥା ଚ ମହାଭିନୀହାରୋ, ଏୱଂ ମହାକରୁଣା, ଉପାଯକୋସଲ୍ଲଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ଉପାଯକୋସଲ୍ଲଂ ନାମ ଦାନାଦୀନଂ ବୋଧିସମ୍ଭାରଭାୱସ୍ସ ନିମିତ୍ତଭୂତା ପଞ୍ଞା, ଯାହି ମହାକରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲତାହି ମହାପୁରିସାନଂ ଅତ୍ତସୁଖନିରପେକ୍ଖତା, ନିରନ୍ତରଂ ପରସୁଖକରଣପସୁତତା, ସୁଦୁକ୍କରେହି ମହାବୋଧିସତ୍ତଚରିତେହି ୱିସାଦାଭାୱୋ, ପସାଦସଂୱଡ୍ଢିଦସ୍ସନସୱନାନୁସ୍ସରଣାୱତ୍ଥାସୁପି ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖପଟିଲାଭହେତୁଭାୱୋ ଚ ସମ୍ପଜ୍ଜତି। ତଥା ହି ତସ୍ସ ପଞ୍ଞାଯ ବୁଦ୍ଧଭାୱସିଦ୍ଧି, କରୁଣାଯ ବୁଦ୍ଧକମ୍ମସିଦ୍ଧି। ପଞ୍ଞାଯ ସଯଂ ତରତି, କରୁଣାଯ ପରେ ତାରେତି। ପଞ୍ଞାଯ ପରଦୁକ୍ଖଂ ପରିଜାନାତି, କରୁଣାଯ ପରଦୁକ୍ଖପଟିକାରଂ ଆରଭତି। ପଞ୍ଞାଯ ଦୁକ୍ଖଂ ନିବ୍ବିନ୍ଦତି, କରୁଣାଯ ଦୁକ୍ଖଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛତି। ପଞ୍ଞାଯ ନିବ୍ବାନାଭିମୁଖୋ ହୋତି, କରୁଣାଯ ତଂ ନ ପାପୁଣାତି। ତଥା କରୁଣାଯ ସଂସାରାଭିମୁଖୋ ହୋତି, ପଞ୍ଞାଯ ତତ୍ର ନାଭିରମତି। ପଞ୍ଞାଯ ସବ୍ବତ୍ଥ ୱିରଜ୍ଜତି, କରୁଣାନୁଗତତ୍ତା ନ ଚ ନ ସବ୍ବେସମନୁଗ୍ଗହାଯ ପୱତ୍ତୋ, କରୁଣାଯ ସବ୍ବେପି ଅନୁକମ୍ପତି, ପଞ୍ଞାନୁଗତତ୍ତା ନ ଚ ନ ସବ୍ବତ୍ଥ ୱିରତ୍ତଚିତ୍ତୋ। ପଞ୍ଞାଯ ଅହଂକାରମମଂକାରାଭାୱୋ, କରୁଣାଯ ଆଲସିଯଦୀନତାଭାୱୋ।

ତଥା ପଞ୍ଞାକରୁଣାହି ଯଥାକ୍କମଂ ଅତ୍ତନାଥପରନାଥତା, ଧୀରୱୀରଭାୱୋ, ଅନତ୍ତନ୍ତପାପରନ୍ତପତା, ଅତ୍ତହିତପରହିତନିପ୍ଫତ୍ତି, ନିବ୍ଭଯାଭୀସନକଭାୱୋ, ଧମ୍ମାଧିପତିଲୋକାଧିପତିତା, କତଞ୍ଞୁପୁବ୍ବକାରିଭାୱୋ, ମୋହତଣ୍ହାୱିଗମୋ, ୱିଜ୍ଜାଚରଣସିଦ୍ଧି, ବଲୱେସାରଜ୍ଜନିପ୍ଫତ୍ତୀତି ସବ୍ବସ୍ସାପି ପାରମିତାଫଲସ୍ସ ୱିସେସେନ ଉପାଯଭାୱତୋ ପଞ୍ଞା କରୁଣା ପାରମୀନଂ ପଚ୍ଚଯୋ। ଇଦଂ ପନ ଦ୍ୱଯଂ ପାରମୀନଂ ୱିଯ ପଣିଧାନସ୍ସାପି ପଚ୍ଚଯୋ।

ତଥା ଉସ୍ସାହୌମ୍ମଙ୍ଗଅୱତ୍ଥାନହିତଚରିଯା ଚ ପାରମୀନଂ ପଚ୍ଚଯୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯା ଚ ବୁଦ୍ଧଭାୱସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନତାଯ ''ବୁଦ୍ଧଭୂମିଯୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଉସ୍ସାହୋ ନାମ ବୋଧିସମ୍ଭାରାନଂ ଅବ୍ଭୁସ୍ସାହନୱୀରିଯଂ। ଉମ୍ମଙ୍ଗୋ ନାମ ବୋଧିସମ୍ଭାରେସୁ ଉପାଯକୋସଲ୍ଲଭୂତା ପଞ୍ଞା। ଅୱତ୍ଥାନଂ ନାମ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ଅଚଲାଧିଟ୍ଠାନତା। ହିତଚରିଯା ନାମ ମେତ୍ତାଭାୱନା, କରୁଣାଭାୱନା ଚ। ଯଥାହ –

''କତି ପନ ଭନ୍ତେ, ବୁଦ୍ଧଭୂମିଯୋତି? ଚତସ୍ସୋ ଖୋ ସାରିପୁତ୍ତ, ବୁଦ୍ଧଭୂମିଯୋ। କତମା ଚତସ୍ସୋ? ଉସ୍ସାହୋ ଚ ହୋତି ୱୀରିଯଂ, ଉମ୍ମଙ୍ଗୋ ଚ ହୋତି ପଞ୍ଞାଭାୱନା, ଅୱତ୍ଥାନଞ୍ଚ ହୋତି ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ହିତଚରିଯା ଚ ହୋତି ମେତ୍ତାଭାୱନା। ଇମା ଖୋ ସାରିପୁତ୍ତ, ଚତସ୍ସୋ ବୁଦ୍ଧଭୂମିଯୋ''ତି (ସୁ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।୩୪)।

ତଥା ନେକ୍ଖମ୍ମପୱିୱେକଅଲୋଭାଦୋସାମୋହନିସ୍ସରଣପ୍ପଭେଦା ଚ ଛ ଅଜ୍ଝାସଯା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ନେକ୍ଖମ୍ମଜ୍ଝାସଯା ଚ ବୋଧିସତ୍ତା କାମେସୁ, ଘରାୱାସେ ଚ ଦୋସଦସ୍ସାୱିନୋ, ପୱିୱେକଜ୍ଝାସଯା ଚ ବୋଧିସତ୍ତା ସଙ୍ଗଣିକାଯ ଦୋସଦସ୍ସାୱିନୋ। ଅଲୋଭ…ପେ… ଲୋଭେ…ପେ… ଅଦୋସ…ପେ… ଦୋସେ…ପେ… ଅମୋହ…ପେ… ମୋହେ…ପେ… ନିସ୍ସରଣ…ପେ… ସବ୍ବଭୱେସୁ ଦୋସଦସ୍ସାୱିନୋ''ତି (ସୁ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।୩୪; ୱିସୁଦ୍ଧି॰ ୧।୪୯)।

ତସ୍ମା ଏତେ ଚ ଛ ଅଜ୍ଝାସଯାପି ପାରମୀନଂ ପଚ୍ଚଯାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ନ ହି ଲୋଭାଦୀସୁ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ, ଅଲୋଭାଦୀନଂ ଅଧିକଭାୱେନ ଚ ୱିନା ଦାନାଦିପାରମିଯୋ ସମ୍ଭୱନ୍ତି। ଅଲୋଭାଦୀନଞ୍ହି ଅଧିକଭାୱେନ ପରିଚ୍ଚାଗାଦିନିନ୍ନଚିତ୍ତତା, ଅଲୋଭଜ୍ଝାସଯାଦିତା ଚାତି, ଯଥା ଚେତେ, ଏୱଂ ଦାନଜ୍ଝାସଯତାଦଯୋପି। ଯଥାହ –

''କତି ପନ ଭନ୍ତେ ବୋଧାଯ ଚରନ୍ତାନଂ ବୋଧିସତ୍ତାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯାତି? ଦସ ଖୋ ସାରିପୁତ୍ତ, ବୋଧାଯ ଚରନ୍ତାନଂ ବୋଧିସତ୍ତାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯା। କତମେ ଦସ? ଦାନଜ୍ଝାସଯା ସାରିପୁତ୍ତ, ବୋଧିସତ୍ତା ମଚ୍ଛେରେ ଦୋସଦସ୍ସାୱିନୋ। ସୀଲ…ପେ… ଅସଂୱରେ…ପେ… ନେକ୍ଖମ୍ମ…ପେ… କାମେସୁ…ପେ… ଯଥାଭୂତଞାଣ…ପେ… ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ…ପେ… ୱୀରିଯ …ପେ… କୋସଜ୍ଜେ…ପେ… ଖନ୍ତି…ପେ… ଅକ୍ଖନ୍ତିଯଂ…ପେ… ସଚ୍ଚ…ପେ… ୱିସଂୱାଦନେ…ପେ… ଅଧିଟ୍ଠାନ…ପେ… ଅନଧିଟ୍ଠାନେ…ପେ… ମେତ୍ତା…ପେ… ବ୍ୟାପାଦେ…ପେ… ଉପେକ୍ଖା…ପେ… ସୁଖଦୁକ୍ଖେସୁ ଆଦୀନୱଦସ୍ସାୱିନୋ''ତି।

ଏତେସୁ ହି ମଚ୍ଛେରଅସଂୱରକାମୱିତିକିଚ୍ଛାକୋସଜ୍ଜଅକ୍ଖନ୍ତିୱିସଂୱାଦନଅନଧିଟ୍ଠାନ- ବ୍ୟାପାଦସୁଖଦୁକ୍ଖସଙ୍ଖାତେସୁ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଦାନାଦିନିନ୍ନଚିତ୍ତତାସଙ୍ଖାତା ଦାନଜ୍ଝାସୟତାଦୟୋ ଦାନାଦିପାରମୀନଂ ନିବ୍ବତ୍ତିୟା ପଚ୍ଚୟୋ। ତଥା ଅପରିଚ୍ଚାଗପରିଚ୍ଚାଗାଦୀସୁ ଯଥାକ୍କମଂ ଆଦୀନୱାନିସଂସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣମ୍ପି ଦାନାଦିପାରମୀନଂ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି।

ତତ୍ରାୟଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାୱିଧି – ଖେତ୍ତୱତ୍ଥୁହିରଞ୍ଞସୁୱଣ୍ଣଗୋମହିଂ ସଦାସୀଦାସପୁତ୍ତଦାରାଦିପରିଗ୍ଗହବ୍ୟାସତ୍ତଚିତ୍ତାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଖେତ୍ତାଦୀନଂ ୱତ୍ଥୁକାମଭାୱେନ ବହୁପତ୍ଥନୀୟଭାୱତୋ, ରାଜଚୋରାଦିସାଧାରଣଭାୱତୋ, ୱିୱାଦାଧିଟ୍ଠାନତୋ, ସପତ୍ତକରଣତୋ, ନିସ୍ସାରତୋ, ପଟିଲାଭପରିପାଲନେସୁ ପରୱିହେଠନହେତୁଭାୱତୋ, ୱିନାସନିମିତ୍ତଞ୍ଚସୋକାଦିଅନେକୱିହିତବ୍ୟସନାୱହତୋ ତଦାସତ୍ତିନିଦାନଞ୍ଚ ମଚ୍ଛେରମଲପରିୟୁଟ୍ଠିତଚିତ୍ତାନଂ ଅପାୟୂପପତ୍ତିହେତୁଭାୱତୋତି ଏୱଂ ୱିୱିଧୱିପୁଲାନତ୍ଥାୱହାନି ପରିଗ୍ଗହିତୱତ୍ଥୂନି ନାମ, ତେସଂ ପରିଚ୍ଚାଗୋୟେୱେକୋ ସୋତ୍ଥିଭାୱୋତି ପରିଚ୍ଚାଗେ ଅପ୍ପମାଦୋ କରଣୀୟୋ।

ଅପିଚ ‘‘ଯାଚକୋ ଯାଚମାନୋ ଅତ୍ତନୋ ଗୁୟ୍ହସ୍ସ ଆଚିକ୍ଖନତୋ ମୟ୍ହଂ ୱିସ୍ସାସିକୋ’’ତି ଚ ‘‘ପହାୟ ଗମନୀୟଂ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକଂ ଗହେତ୍ୱା ପରଲୋକଂ ଯାହୀତିଉପଦିସନତୋ ମୟ୍ହଂ ଉପଦେସକୋ’’ତି ଚ ‘‘ଆଦିତ୍ତେ ୱିୟ ଅଗାରେ ମରଣଗ୍ଗିନା ଆଦିତ୍ତେ ଲୋକେ ତତୋ ମୟ୍ହଂ ସନ୍ତକସ୍ସ ଅପହରଣତୋ ଅପୱାହକସହାୟୋ’’ତି ଚ ‘‘ଅପୱାହିତସ୍ସ ଚସ୍ସ ଅଜ୍ଝାପନନିକ୍ଖେପଟ୍ଠାନଭୂତୋ’’ତି ଚ ‘‘ଦାନସଙ୍ଖାତେ କଲ୍ୟାଣକମ୍ମସ୍ମିଂ ସହାୟଭାୱତୋ, ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତୀନଂ ଅଗ୍ଗଭୂତାୟ ପରମଦୁଲ୍ଲଭାୟ ବୁଦ୍ଧଭୂମିୟା ସମ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାୱତୋ ଚ ପରମୋ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ’’ତି ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବଂ।

ତଥା ‘‘ଉଳାରେ କମ୍ମନି ଅନେନାହଂ ସମ୍ଭାୱିତୋ, ତସ୍ମା ସା ସମ୍ଭାୱନା ଅୱିତଥା କାତବ୍ବା’’ତି ଚ ‘‘ଏକନ୍ତଭେଦିତାୟ ଜୀୱିତସ୍ସ ଆୟାଚିତେନାପି ମୟା ଦାତବ୍ବଂ, ପଗେୱ ଯାଚିତେନା’’ତି ଚ ‘‘ଉଳାରଜ୍ଝାସୟେହି ଗୱେସିତ୍ୱାପି ଦାତବ୍ବୋ, [ଦାତବ୍ବତୋ (ଚରିୟା। ଅଟ୍ଠ। ପକିଣ୍ଣକକଥାୱଣ୍ଣନା)] ସୟମେୱାଗତୋ ମମ ପୁଞ୍ଞେନା’’ତି ଚ ‘‘ଯାଚକସ୍ସ ଦାନାପଦେସେନ ମୟ୍ହମେୱାୟମନୁଗ୍ଗହୋ’’ତି ଚ ‘‘ଅହଂ ୱିୟ ଅୟଂ ସବ୍ବୋପି ଲୋକୋ ମୟା ଅନୁଗ୍ଗହେତବ୍ବୋ’’ତି ଚ ‘‘ଅସତି ଯାଚକେ କଥଂ ମୟ୍ହଂ ଦାନପାରମୀ ପୂରେୟ୍ୟା’’ତି ଚ ‘‘ଯାଚକାନମେୱତ୍ଥାୟ ମୟା ସବ୍ବୋପି ପରିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋ’’ତି ଚ ‘‘ଅୟାଚିତ୍ୱାପି ମଂ ମମ ସନ୍ତକଂ ଯାଚକା କଦା ସୟମେୱ ଗଣ୍ହେୟ୍ୟୁ’’ନ୍ତି ଚ ‘‘କଥମହଂ ଯାଚକାନଂ ପିୟୋ ଚସ୍ସଂ ମନାପୋ’’ତି ଚ ‘‘କଥଂ ୱା ତେ ମୟ୍ହଂ ପିୟା ଚସ୍ସୁ ମନାପା’’ତି ଚ ‘‘କଥଂ ୱାହଂ ଦଦମାନୋ ଦତ୍ୱାପି ଚ ଅତ୍ତମନୋ ଅସ୍ସଂ ପମୁଦିତୋ ପୀତିସୋମନସ୍ସଜାତୋ’’ତି ଚ ‘‘କଥଂ ୱା ମେ ଯାଚକା ଭୱେୟ୍ୟୁଂ, ଉଳାରୋ ଚ ଦାନଜ୍ଝାସୟୋ’’ତି ଚ ‘‘କଥଂ ୱାହମୟାଚିତୋ ଏୱ ଯାଚକାନଂ ହଦୟମଞ୍ଞାୟ ଦଦେୟ୍ୟ’’ନ୍ତି ‘‘ସତି ଧନେ, ଯାଚକେ ଚ ଅପରିଚ୍ଚାଗୋ ମହତୀ ମୟ୍ହଂ ୱଞ୍ଚନା’’ତି ଚ ‘‘କଥମହଂ ଅତ୍ତନୋ ଅଙ୍ଗାନି, ଜୀୱିତଞ୍ଚାପି ପରିଚ୍ଚଜେୟ୍ୟ’’ନ୍ତି ଚ ଚାଗନିନ୍ନତା ଉପଟ୍ଠପେତବ୍ବା।

ଅପିଚ ‘‘ଅତ୍ଥୋ ନାମାୟଂ ନିରପେକ୍ଖଂ ଦାୟକମନୁଗଚ୍ଛତି ଯଥା ତଂ ନିରପେକ୍ଖଂ ଖେପକଂ କିଟକୋ’’ତି ଅତ୍ଥେ ନିରପେକ୍ଖତାୟ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବଂ। ଯାଚମାନୋ ପନ ଯଦି ପିୟପୁଗ୍ଗଲୋ ହୋତି ‘‘ପିୟୋ ମଂ ଯାଚତୀ’’ତି ସୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବଂ। ଅଥ ଉଦାସୀନପୁଗ୍ଗଲୋ ହୋତି ‘‘ଅୟଂ ମଂ ଯାଚମାନୋ ଅଦ୍ଧା ଇମିନା ପରିଚ୍ଚାଗେନ ମିତ୍ତୋ ହୋତୀ’’ତି ସୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବଂ। ଦଦନ୍ତୋ ହି ଯାଚକାନଂ ପିୟୋ ହୋତୀତି। ଅଥ ପନ ୱେରୀପୁଗ୍ଗଲୋ ଯାଚତି, ‘‘ପଚ୍ଚତ୍ଥିକୋ ମଂ ଯାଚତି, ଅୟଂ ମଂ ଯାଚମାନୋ ଅଦ୍ଧା ଇମିନା ପରିଚ୍ଚାଗେନ ୱେରୀପି ପିୟୋ ମିତ୍ତୋ ହୋତୀ’’ତି ୱିସେସତୋ ସୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ପିୟପୁଗ୍ଗଲେ ୱିୟ ମଜ୍ଝତ୍ତୱେରୀପୁଗ୍ଗଲେସୁପି ମେତ୍ତାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କରୁଣଂ ଉପଟ୍ଠପେତ୍ୱାୱ ଦାତବ୍ବଂ।

ସଚେ ପନସ୍ସ ଚିରକାଲଂ ପରିଭାୱିତତ୍ତା ଲୋଭସ୍ସ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମୱିସୟା ଲୋଭଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟୁଂ, ତେନ ବୋଧିସତ୍ତପଟିଞ୍ଞେନ ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖିତବ୍ବଂ ‘‘ନନୁ ତୟା ସପ୍ପୁରିସ ସମ୍ବୋଧାୟ ଅଭିନୀହାରଂ କରୋନ୍ତେନ ସବ୍ବସତ୍ତାନମୁପକାରାୟ ଅୟଂ କାୟୋ ନିସ୍ସଟ୍ଠୋ, ତପ୍ପରିଚ୍ଚାଗମୟଞ୍ଚ ପୁଞ୍ଞଂ, ତତ୍ଥ ନାମ ତେ ବାହିରେପି ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଅଭିସଙ୍ଗପ୍ପୱତ୍ତି ହତ୍ଥିସିନାନସଦିସୀ ହୋତି, ତସ୍ମା ତୟା ନ କତ୍ଥଚି ଅଭିସଙ୍ଗୋ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବୋ। ସେୟ୍ୟଥାପି ନାମ ମହତୋ ଭେସଜ୍ଜରୁକ୍ଖସ୍ସ ତିଟ୍ଠତୋ ମୂଲଂ ମୂଲତ୍ଥିକା ହରନ୍ତି, ପପଟିକଂ, ତଚଂ, ଖନ୍ଧଂ, ୱିଟପଂ, ସାଖଂ, ପଲାସଂ, ପୁପ୍ଫଂ, ଫଲଂ ଫଲତ୍ଥିକା ହରନ୍ତି, ନ ତସ୍ସ ରୁକ୍ଖସ୍ସ ‘ମୟ୍ହଂ ସନ୍ତକଂ ଏତେ ହରନ୍ତୀ’ତି ୱିତକ୍କସମୁଦାଚାରୋ ହୋତି, ଏୱମେୱ ସବ୍ବଲୋକହିତାୟ ଉସ୍ସୁକ୍କମାପଜ୍ଜନ୍ତେନ ମୟା ମହାଦୁକ୍ଖେ ଅକତଞ୍ଞୁକେ ନିଚ୍ଚାସୁଚିମ୍ହି କାୟେ ପରେସଂ ଉପକାରାୟ ୱିନିୟୁଜ୍ଜମାନେ ଅଣୁମତ୍ତୋପି ମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କୋ ନ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବୋ। କୋ ୱା ଏତ୍ଥ ୱିସେସୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରେସୁ ମହାଭୂତେସୁ ଏକନ୍ତଭେଦନୱିକିରଣୱିଦ୍ଧଂସନଧମ୍ମେସୁ। କେୱଲଂ ପନ ସମ୍ମୋହୱିଜମ୍ଭିତମେତଂ, ଯଦିଦଂ ‘ଏତଂ ମମ, ଏସୋହମସ୍ମି, ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା’ତି ଅଭିନିୱେସୋ, ତସ୍ମା ବାହିରେସୁ ମହାଭୂତେସୁ ୱିୟ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକେସୁପି କରଚରଣନୟନାଦୀସୁ, ମଂସାଦୀସୁ ଚ ଅନପେକ୍ଖେନ ହୁତ୍ୱା ‘ତଂ ତଦତ୍ଥିକା ହରନ୍ତୂ’ତି ନିସ୍ସଟ୍ଠଚିତ୍ତେନ ଭୱିତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ଏୱଂ ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖତୋ ଚସ୍ସ ସମ୍ବୋଧାୟ ପହିତତ୍ତସ୍ସ କାୟଜୀୱିତେସୁ ନିରପେକ୍ଖସ୍ସ ଅପ୍ପକସିରେନେୱ କାୟୱଚୀମନୋକମ୍ମାନି ସୁୱିସୁଦ୍ଧାନି ହୋନ୍ତି, ସୋ ୱିସୁଦ୍ଧକାୟୱଚୀମନୋକମ୍ମନ୍ତୋ ୱିସୁଦ୍ଧାଜୀୱୋ ଞାୟପଟିପତ୍ତିୟଂ

ଠିତୋ ଆୟାପାୟୁପାୟକୋସଲ୍ଲସମନ୍ନାଗମେନ ଭିୟ୍ୟୋସୋ ମତ୍ତାୟ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମପରିଚ୍ଚାଗେନ, ଅଭୟଦାନସଦ୍ଧମ୍ମଦାନେହି ଚ ସବ୍ବସତ୍ତେ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ହୋତି, ଅୟଂ ତାୱ ଦାନପାରମିୟଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନୟୋ।

ସୀଲପାରମିୟଂ ପନ ଏୱଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବଂ – ‘‘ଇଦଞ୍ହି ସୀଲଂ ନାମ ଗଙ୍ଗୋଦକାଦୀହି ୱିସୋଧେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟସ୍ସ ଦୋସମଲସ୍ସ ୱିକ୍ଖାଲନଜଲଂ, ହରିଚନ୍ଦନାଦୀହି ୱିନେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟସ୍ସ ରାଗାଦିପରିଳାହସ୍ସ ୱିନୟନଂ, ମୁତ୍ତାହାରମକୁଟକୁଣ୍ଡଲାଦୀହି ପଚୁରଜନାଲଙ୍କାରେହି ଅସାଧାରଣୋ ସାଧୂନମଲଙ୍କାରୱିସେସୋ, ସବ୍ବଦିସାୱାୟନକୋ ଅତିକିତ୍ତିମୋ [ସବ୍ବଦିସାୱାୟନତୋ ଅକିତ୍ତିମୋ (ଚରିୟା। ଅଟ୍ଠ। ପକିଣ୍ଣକକଥାୱଣ୍ଣନା; ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭)] ସବ୍ବକାଲାନୁରୂପୋ ଚ ସୁରଭିଗନ୍ଧୋ, ଖତ୍ତିୟମହାସାଲାଦୀହି, ଦେୱତାହି ଚ ୱନ୍ଦନୀୟାଦିଭାୱାୱହନତୋ ପରମୋ ୱସୀକରଣମନ୍ତୋ, ଚାତୁମହାରାଜିକାଦିଦେୱଲୋକାରୋହଣସୋପାନପନ୍ତି, ଝାନାଭିଞ୍ଞାନଂ ଅଧିଗମୂପାୟୋ, ନିବ୍ବାନମହାନଗରସ୍ସ ସମ୍ପାପକମଗ୍ଗୋ, ସାୱକବୋଧିପଚ୍ଚେକବୋଧିସମ୍ମାସମ୍ବୋଧୀନଂ ପତିଟ୍ଠାନଭୂମି, ୟଂ ୟଂ ୱା ପନିଚ୍ଛିତଂ ପତ୍ଥିତଂ, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସମିଜ୍ଝନୂପାୟଭାୱତୋ ଚିନ୍ତାମଣିକପ୍ପରୁକ୍ଖାଦିକେ ଚ ଅତିସେତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା ‘‘ଇଜ୍ଝତି ଭିକ୍ଖୱେ, ସୀଲୱତୋ ଚେତୋପଣିଧି ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୩୭; ସଂ। ନି। ୪।୩୫୨; ଅ। ନି। ୮।୩୫)। ଅପରମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଆକଙ୍ଖେୟ୍ୟ ଚେ ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀନଂ ପିୟୋ ଚ ଅସ୍ସଂ ମନାପୋ ଚ ଗରୁ ଚ ଭାୱନୀୟୋ ଚାତି, ସୀଲେସ୍ୱେୱସ୍ସ ପରିପୂରକାରୀ’’ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୬୫)। ତଥା ‘‘ଅୱିପ୍ପଟିସାରତ୍ଥାନି ଖୋ ଆନନ୍ଦ କୁସଲାନି ସୀଲାନୀ’’ତି, (ଅ। ନି। ୧୦।୧; ୧୧।୧) ‘‘ପଞ୍ଚିମେ ଗହପତୟୋ, ଆନିସଂସା ସୀଲୱତୋ ସୀଲସମ୍ପଦାୟା’’ତିଆଦିସୁତ୍ତାନଞ୍ଚ (ଦୀ। ନି। ୨।୧୫୦; ଅ। ନି। ୫। ୨୧୩; ଉଦା। ୭୬; ମହାୱ। ୩୮୫) ୱସେନ ସୀଲଗୁଣା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବା। ତଥା ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋପମସୁତ୍ତାଦୀନଂ (ଅ। ନି। ୭।୭୨) ୱସେନ ସୀଲୱିରହେ ଆଦୀନୱା।

ଅପିଚ ପୀତିସୋମନସ୍ସନିମିତ୍ତତୋ, ଅତ୍ତାନୁୱାଦପରାନୁୱାଦଦଣ୍ଡଦୁଗ୍ଗତିଭୟାଭାୱତୋ, ୱିଞ୍ଞୂହି ପାସଂସଭାୱତୋ, ଅୱିପ୍ପଟିସାରହେତୁତୋ, ପରମସୋତ୍ଥିଟ୍ଠାନତୋ, କୁଲସାପତେୟ୍ୟାଧିପତେୟ୍ୟଜୀୱିତରୂପଟ୍ଠାନବନ୍ଧୁମିତ୍ତସମ୍ପତ୍ତୀନଂ ଅତିସୟନତୋ ଚ ସୀଲଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବଂ। ସୀଲୱତୋ ହି ଅତ୍ତନୋ ସୀଲସମ୍ପଦାହେତୁ ମହନ୍ତଂ ପୀତିସୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ‘‘କତଂ ୱତ ମୟା କୁସଲଂ, କତଂ କଲ୍ୟାଣଂ, କତଂ ଭୀରୁତ୍ତାଣ’’ନ୍ତି।

ତଥା ସୀଲୱତୋ ଅତ୍ତା ନ ଉପୱଦତି, ନ ଚ ପରେ ୱିଞ୍ଞୂ, ଦଣ୍ଡଦୁଗ୍ଗତିଭୟାନଞ୍ଚ ସମ୍ଭୱୋୟେୱ ନତ୍ଥି, ‘‘ସୀଲୱା ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲୋ କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମୋ’’ତି ୱିଞ୍ଞୂନଂ ପାସଂସୋ ଚ ହୋତି। ତଥା ସୀଲୱତୋ ୟ୍ୱାୟଂ ‘‘କତଂ ୱତ ମୟା ପାପଂ, କତଂ ଲୁଦ୍ଦଂ, କତଂ କିବ୍ବିସ’’ନ୍ତି ଦୁସ୍ସୀଲସ୍ସ ୱିପ୍ପଟିସାରୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସୋ ନ ହୋତି। ସୀଲଞ୍ଚ ନାମେତଂ ଅପ୍ପମାଦାଧିଟ୍ଠାନତୋ, ଭୋଗବ୍ୟସନାଦିପରିହାରମୁଖେନ ମହତୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସାଧନତୋ, ମଙ୍ଗଲଭାୱତୋ, ପରମଂ ସୋତ୍ଥିଟ୍ଠାନଂ। ନିହୀନଜଚ୍ଚୋପି ସୀଲୱା ଖତ୍ତିୟମହାସାଲାଦୀନଂ ପୂଜନୀୟୋ ହୋତୀତି କୁଲସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅତିସେତି ସୀଲସମ୍ପଦା, ‘‘ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞସି ମହାରାଜ, ଇଧ ତେ ଅସ୍ସ ଦାସୋ କମ୍ମକରୋ’’ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୮୩) ୱକ୍ଖମାନସାମଞ୍ଞସୁତ୍ତୱଚନଞ୍ଚେତ୍ଥ ସାଧକଂ, ଚୋରାଦୀହି ଅସାଧାରଣତୋ, ପରଲୋକାନୁଗମନତୋ, ମହପ୍ଫଲଭାୱତୋ, ସମଥାଦିଗୁଣାଧିଟ୍ଠାନତୋ ଚ ବାହିରଧନଂ ସାପତେୟ୍ୟଂ ଅତିସେତି ସୀଲଂ। ପରମସ୍ସ ଚିତ୍ତିସ୍ସରିୟସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ଖତ୍ତିୟାଦୀନମିସ୍ସରିୟଂ ଅତିସେତି ସୀଲଂ। ସୀଲନିମିତ୍ତଞ୍ହି ତଂତଂସତ୍ତନିକାୟେସୁ ସତ୍ତାନମିସ୍ସରିୟଂ, ୱସ୍ସସତାଦିଦୀଘପ୍ପମାଣତୋ ଚ ଜୀୱିତତୋ ଏକାହମ୍ପି ସୀଲୱତୋ ଜୀୱିତସ୍ସ ୱିସିଟ୍ଠତାୱଚନତୋ, ସତିପି ଜୀୱିତେ ସିକ୍ଖାନିକ୍ଖିପନସ୍ସ ମରଣତାୱଚନତୋ ଚ ସୀଲଂ ଜୀୱିତତୋ ୱିସିଟ୍ଠତରଂ। ୱେରୀନମ୍ପି ମନୁଞ୍ଞଭାୱାୱହନତୋ, ଜରାରୋଗୱିପତ୍ତୀହି ଅନଭିଭୱନୀୟତୋ ଚ ରୂପସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅତିସେତି ସୀଲଂ। ପାସାଦହମ୍ମିୟାଦିଟ୍ଠାନପ୍ପଭେଦେ ରାଜୟୁୱରାଜସେନାପତିଆଦିଠାନୱିସେସେ ଚ ସୁଖୱିସେସାଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ଅତିସେତି ସୀଲଂ। ସଭାୱସିନିଦ୍ଧେ ସନ୍ତିକାୱଚରେପି ବନ୍ଧୁଜନେ, ମିତ୍ତଜନେ ଚ ଏକନ୍ତହିତସମ୍ପାଦନତୋ, ପରଲୋକାନୁଗମନତୋ ଚ ଅତିସେତି ସୀଲଂ। ‘‘ନ ତଂ ମାତା ପିତା କୟିରା’’ତିଆଦି (ଧ। ପ। ୪୩) ୱଚନଞ୍ଚେତ୍ଥ ସାଧକଂ। ତଥା ହତ୍ଥିଅସ୍ସରଥପତ୍ତିବଲକାୟେହି, ମନ୍ତାଗଦସୋତ୍ଥାନପୟୋଗେହି ଚ ଦୁରାରକ୍ଖାନମନାଥାନଂ ଅତ୍ତାଧୀନତୋ, ଅନପରାଧୀନତୋ, ମହାୱିସୟତୋ ଚ ଆରକ୍ଖଭାୱେନ ସୀଲମେୱ ୱିସିଟ୍ଠତରଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ଧମ୍ମୋ ହୱେ ରକ୍ଖତି ଧମ୍ମଚାରି’’ନ୍ତିଆଦି (ଥେରଗା। ୩୦୩; ଜା। ୧।୧୦।୧୦୨)। ଏୱମନେକଗୁଣସମନ୍ନାଗତଂ ସୀଲନ୍ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ଅପରିପୁଣ୍ଣା ଚେୱ ସୀଲସମ୍ପଦା ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତି, ଅପରିସୁଦ୍ଧା ଚ ପାରିସୁଦ୍ଧିଂ।

ସଚେ ପନସ୍ସ ଦୀଘରତ୍ତଂ ପରିଚୟେନ ସୀଲପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମା ଦୋସାଦୟୋ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟୁଂ, ତେନ ବୋଧିସତ୍ତପଟିଞ୍ଞେନ ଏୱଂ ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖିତବ୍ବଂ ‘‘ନନୁ ତୟା ବୋଧାୟ ପଣିଧାନଂ କତଂ, ସୀଲୱେକଲ୍ଲେନ ଚ ନ ସକ୍କା ନ ଚ ସୁକରା ଲୋକିୟାପି ସମ୍ପତ୍ତିୟୋ ପାପୁଣିତୁଂ, ପଗେୱ ଲୋକୁତ୍ତରା’’ତି। ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତୀନମଗ୍ଗଭୂତାୟ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିୟା ଅଧିଟ୍ଠାନଭୂତେନ ସୀଲେନ ପରମୁକ୍କଂସଗତେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ‘‘କିକୀୱ ଅଣ୍ଡ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୭; ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୯) ୱୁତ୍ତନୟେନ ସମ୍ମଦେୱ ସୀଲଂ ରକ୍ଖନ୍ତେନ ସୁଟ୍ଠୁ ତୟା ପେସଲେନ ଭୱିତବ୍ବଂ।

ଅପିଚ ତଯା ଧମ୍ମଦେସନାଯ ଯାନତ୍ତଯେ ସତ୍ତାନମଓତାରଣପରିପାଚନାନି କାତଙ୍କାନି, ସୀଲୱେକଲ୍ଲସ୍ସ ଚ ୱଚନଂ ନ ପଚ୍ଚେତଙ୍କଂ ହୋତି, ଅସପ୍ପାଯାହାରୱିଚାରସ୍ସ ୱିଯ ୱେଜ୍ଜସ୍ସ ତିକିଚ୍ଛନଂ, ତସ୍ମା "କଥାହଂ ସଦ୍ଧେଯ୍ୟୋ ହୁତ୍ୱା ସତ୍ତାନମଓତାରଣପରିପାଚନାନି କରେଯ୍ୟ"ନ୍ତି ସଭାୱପରିସୁଦ୍ଧସୀଲେନ ଭୱିତଙ୍କଂ। କିଞ୍ଚ ଝାନାଦିଗୁଣୱିସେସଯୋଗେନ ମେ ସତ୍ତାନମୁପକାରକରଣସମତ୍ଥତା, ପଞ୍ଞାପାରମୀଆଦିପରିପୂରଣଞ୍ଚ ଝାନାଦଯୋ ଗୁଣା ଚ ସୀଲପାରିସୁଦ୍ଧିଂ ୱିନା ନ ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ସମ୍ମଦେୱ ସୀଲଂ ସୋଧେତଙ୍କଂ।

ତଥା "ସମ୍ବାଧୋ ଘରାୱାସୋ ରଜୋପଥୋ"ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୧୯୧; ମ। ନି। ୧।୨୯୧, ୩୭୧; ୨।୧୦; ୩।୧୩, ୨୧୮; ସଂ। ନି। ୨। ୧୫୪; ୫।୧୦୦୨; ଅ। ନି। ୧୦।୯୯; ନେତ୍ତି। ୯୪) ଘରାୱାସେ, "ଅଟ୍ଠିକଙ୍କଲୂପମା କାମା"ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୨୩୪; ୨।୪୨; ପାଚି। ୪୧୭; ଚୂଳନି। ୧୪୭) "ମାତାପି ପୁତ୍ତେନ ୱିୱଦତୀ"ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୧୬୮) ଚ କାମେସୁ, "ସେଯ୍ୟଥାପି ପୁରିସୋ ଇଣଂ ଆଦାଯ କମ୍ମନ୍ତେ ପଯୋଜେଯ୍ୟା"ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୪୨୬) କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀସୁ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନପୁବ୍ବଙ୍ଗମା, ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ "ଅବ୍ଭୋକାସୋ ପବ୍ବଜ୍ଜା"ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୧୯୧, ୩୯୮; ମ। ନି। ୧।୨୯୧, ୩୭୧; ୨।୧୦; ୩।୧୩, ୨୧୮; ସଂ। ନି। ୧।୨୯୧; ସଂ। ନି। ୫। ୧୦୦୨; ଅ। ନି। ୧୦।୯୯; ନେତ୍ତି। ୯୮) ପବ୍ବଜ୍ଜାଦୀସୁ ଆନିସଂସାପଟିସଙ୍ଖାୱସେନ ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମିଯଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା କାତଙ୍କା। ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ, ୱିତ୍ଥାରୋ ପନ ଦୁକ୍ଖକ୍ଖନ୍ଧଆସିୱିସୋପମସୁତ୍ତାଦି (ମ। ନି। ୧।୧୬୩, ୧୭୫; ସଂ। ନି। ୪।୨୩୮) ୱସେନ ୱେଦିତଙ୍କୋ।

ତଥା "ପଞ୍ଞାଯ ୱିନା ଦାନାଦଯୋ ଧମ୍ମା ନ ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତି, ଯଥାସକଂ ବ୍ଯାପାରସମତ୍ଥା ଚ ନ ହୋନ୍ତୀ"ତି ପଞ୍ଞାଯ ଗୁଣା ମନସି କାତଙ୍କା। ଯଥେୱ ହି ଜୀୱିତେନ ୱିନା ସରୀରଯନ୍ତଂ ନ ସୋଭତି, ନ ଚ ଅତ୍ତନୋ କିରିଯାସୁ ପଟିପତ୍ତିସମତ୍ଥଂ ହୋତି। ଯଥା ଚ ଚକ୍ଖାଦୀନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିନା ଯଥାସକଂ ୱିସଯେସୁ କିଚ୍ଚଂ କାତୁଂ ନପ୍ପହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ସଦ୍ଧାଦୀନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ପଞ୍ଞାଯ ୱିନା ସକକିଚ୍ଚପଟିପତ୍ତିଯମସମତ୍ଥାନୀତି ପରିଚ୍ଚାଗାଦିପଟିପତ୍ତିଯଂ ପଞ୍ଞା ପଧାନକାରଣଂ। ଉମ୍ମୀଲିତପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁକା ହି ମହାସତ୍ତା ବୋଧିସତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାନିପି ଦତ୍ୱା ଅନତ୍ତୁକ୍କଂସକା, ଅପରୱମ୍ଭକା ଚ ହୋନ୍ତି, ଭେସଜ୍ଜରୁକ୍ଖା ୱିଯ ୱିକପ୍ପରହିତା କାଲତ୍ତଯେପି ସୋମନସ୍ସଜାତା। ପଞ୍ଞାୱସେନ ହି ଉପାଯକୋସଲ୍ଲଯୋଗତୋ ପରିଚ୍ଚାଗୋ ପରହିତପୱତ୍ତିଯା ଦାନପାରମିଭାୱଂ ଉପେତି। ଅତ୍ତତ୍ଥଞ୍ହି ଦାନଂ ମୁଦ୍ଧସଦିସଂ [ୱୁଦ୍ଧିସଦିସଂ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧। ୭)] ହୋତି।

ତଥା ପଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱେନ ତଣ୍ହାଦିସଂକିଲେସାୱିଯୋଗତୋ ସୀଲସ୍ସ ୱିସୁଦ୍ଧିଯେୱ ନ ସମ୍ଭୱତି, କୁତୋ ସଙ୍ଖଞ୍ଞୁଗୁଣାଧିଟ୍ଠାନଭାୱୋ। ପଞ୍ଞୱା ଏୱ ଚ ଘରାୱାସେ କାମଗୁଣେସୁ ସଂସାରେ ଚ ଆଦୀନୱଂ, ପବ୍ବଜ୍ଜାଯ ଝାନସମାପତ୍ତିଯଂ ନିବ୍ବାନେ ଚ ଆନିସଂସଂ ସୁଟ୍ଠୁ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ଝାନସମାପତ୍ତିଯୋ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ନିବ୍ବାନନିନ୍ନୋ, ପରେ ଚ ତତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠପେତି।

ୱୀରିଯଞ୍ଚ ପଞ୍ଞାରହିତଂ ଯଥିଚ୍ଛିତମତ୍ଥଂ ନ ସାଧେତି ଦୁରାରମ୍ଭଭାୱତୋ। ଅନାରମ୍ଭୋଯେୱ ହି ଦୁରାରମ୍ଭତୋ ସେଯ୍ୟୋ, ପଞ୍ଞାସହିତେନ ପନ ୱୀରିଯେନ ନ କିଞ୍ଚି ଦୁରଧିଗମଂ ଉପାଯପଟିପତ୍ତିତୋ। ତଥା ପଞ୍ଞୱା ଏୱ ପରାପକାରାଦୀନମଧିୱାସକଜାତିଯୋ ହୋତି, ନ ଦୁପ୍ପଞ୍ଞୋ। ପଞ୍ଞାୱିରହିତସ୍ସ ଚ ପରେହି ଉପନୀତା ଅପକାରା ଖନ୍ତିଯା ପଟିପକ୍ଖମେୱ ଅନୁବ୍ରୂହେନ୍ତି। ପଞ୍ଞୱତୋ ପନ ତେ ଖନ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅନୁବ୍ରୂହନୱସେନ ଅସ୍ସା ଥିରଭାୱାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। ପଞ୍ଞୱା ଏୱ ତୀଣିପି ସଚ୍ଚାନି ତେସଂ କାରଣାନି ପଟିପକ୍ଖେ ଚ ଯଥାଭୂତଂ ଜାନିତ୍ୱା ପରେସଂ ଅୱିସଂୱାଦକୋ ହୋତି। ତଥା ପଞ୍ଞାବଲେନ ଅତ୍ତାନମୁପତ୍ଥମ୍ଭେତ୍ୱା ଧିତିସମ୍ପଦାଯ ସଙ୍ଖପାରମୀସୁ ଅଚଲସମାଦାନାଧିଟ୍ଠାନୋ ହୋତି। ପଞ୍ଞୱା ଏୱ ଚ ପିଯମଜ୍ଝତ୍ତୱେରିୱିଭାଗମକତ୍ୱା ସଙ୍ଖତ୍ଥ ହିତୂପସଂହାରକୁସଲୋ ହୋତି। ତଥା ପଞ୍ଞାୱସେନ ଲାଭାଲାଭାଦିଲୋକଧମ୍ମସନ୍ନିପାତେ ନିଙ୍କିକାରତାଯ ମଜ୍ଝତ୍ତୋ ହୋତି। ଏୱଂ ସଙ୍ଖାସଂ ପାରମୀନଂ ପଞ୍ଞାୱ ପାରିସୁଦ୍ଧିହେତୁତି ପଞ୍ଞାଗୁଣା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତଙ୍କା।

ଅପିଚ ପଞ୍ଞାଯ ୱିନା ନ ଦସ୍ସନସମ୍ପତ୍ତି, ଅନ୍ତରେନ ଚ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଦଂ ନ ସୀଲସମ୍ପଦା, ସୀଲଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଦାରହିତସ୍ସ ଚ ନ ସମାଧିସମ୍ପଦା, ଅସମାହିତେନ ଚ ନ ସଙ୍କା ଅତ୍ତହିତମତ୍ତମ୍ପି ସାଧେତୁଂ, ପଗେୱ ଉକ୍କଂସଗତଂ ପରହିତନ୍ତି। "ନନୁ ତଯା ପରହିତାଯ ପଟିପନ୍ନେନ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ପଞ୍ଞାପାରିସୁଦ୍ଧିଯା ଆଯୋଗୋ କରଣୀଯୋ"ତି ବୋଧିସତ୍ତେନ ଅତ୍ତା ଓୱଦିତଙ୍କୋ। ପଞ୍ଞାନୁଭାୱେନ ହି ମହାସତ୍ତୋ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନାଧିଟ୍ଠିତୋ ଚତୂହି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂହି ଲୋକଂ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ସତ୍ତେ ନିଯ୍ୟାନମଗ୍ଗେ ଅୱତାରେତି, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଚ ନେସଂ ପରିପାଚେତି। ତଥା ପଞ୍ଞାବଲେନ ଖନ୍ଧାଯତନାଦୀସୁ ପୱିଚଯବହୁଲୋ ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତିଯୋ ଯାଥାୱତୋ ପରିଜାନନ୍ତୋ ଦାନାଦଯୋ ଗୁଣୱିସେସେ ନିଙ୍କେଧଭାଗିଯଭାୱଂ ନଯନ୍ତୋ ବୋଧିସତ୍ତସିକ୍ଖାଯ ପରିପୂରକାରୀ ହୋତୀତି ଏୱମାଦିନା ଅନେକାକାରୱୋକାରେ ପଞ୍ଞାଗୁଣେ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ପଞ୍ଞାପାରମୀ ଅନୁବ୍ରୂହେତଙ୍କା।

ତଥା ଦିସ୍ସମାନପାରାନିପି ଲୋକିଯାନି କମ୍ମାନି ନିହୀନୱୀରିଯେନ ପାପୁଣିତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟାନି, ଅଗଣିତଖେଦେନ ପନ ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯେନ ଦୁରଧିଗମଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ନିହୀନୱୀରିଯୋ ହି "ସଂସାରମହୋଘତୋ ସଙ୍ଖସତ୍ତେ ସନ୍ତାରେସ୍ସାମୀ"ତି ଆରଭିତୁମେୱ ନ ସକ୍କୁଣୋତି। ମଜ୍ଝିମୋ ପନ ଆରଭିତ୍ୱାନ

ଅନ୍ତରାୱୋସାନମାପଜ୍ଜତି। ଉକ୍କଟ୍ଠୱୀରିଯୋ ପନ ଅତ୍ତସୁଖନିରପେକ୍ଖୋ ଆରଭିତ୍ୱା ପାରମଧିଗଚ୍ଛତୀତି ୱୀରିଯସମ୍ପତ୍ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବା।

ଅପିଚ ‘‘ଯସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଏୱ ସଂସାରପଙ୍କତୋ ସମୁଦ୍ଧରଣତ୍ଥମାରମ୍ଭୋ, ତସ୍ସାପି ୱୀରିଯସ୍ସ ସିଥିଲଭାୱେନ ମନୋରଥାନଂ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତି ନ ସକ୍କା ସମ୍ଭାୱେତୁଂ, ପଗେୱ ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ସମୁଦ୍ଧରଣତ୍ଥଂ କତାଭିନୀହାରେନା’’ତି ଚ ‘‘ରାଗାଦୀନଂ ଦୋସଗଣାନଂ ମତ୍ତମହାନାଗାନମିୱ ଦୁନ୍ନିୱାରଣଭାୱତୋ, ତନ୍ନିଦାନାନଞ୍ଚ କମ୍ମସମାଦାନାନଂ ଉକ୍ଖିତ୍ତାସିକୱଧକସଦିସଭାୱତୋ, ତନ୍ନିମିତ୍ତାନଞ୍ଚ ଦୁଗ୍ଗତୀନଂ ସବ୍ବଦା ୱିୱଟମୁଖଭାୱତୋ, ତତ୍ଥ ନିଯୋଜକାନଞ୍ଚ ପାପମିତ୍ତାନଂ ସଦା ସନ୍ନିହିତଭାୱତୋ, ତଦୋୱାଦକାରିତାଯ ଚ ୱସଲସ୍ସ ପୁଥୁଜ୍ଜନଭାୱସ୍ସ ସତି ସମ୍ଭୱେ ଯୁତ୍ତଂ ସଯମେୱ ସଂସାରଦୁକ୍ଖତୋ ନିସ୍ସରିତୁ’’ନ୍ତି ଚ ‘‘ମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କା ୱୀରିଯାନୁଭାୱେନ ଦୂରୀ ଭୱନ୍ତୀ’’ତି ଚ ‘‘ଯଦି ପନ ସମ୍ବୋଧିଂ ଅତ୍ତାଧୀନେନ ୱୀରିଯେନ ସକ୍କା ସମଧିଗନ୍ତୁଂ, କିମେତ୍ଥ ଦୁକ୍କର’’ନ୍ତି ଚ ଏୱମାଦିନା ନଯେନ ୱୀରିଯଗୁଣା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବା।

ତଥା ‘‘ଖନ୍ତି ନାମାଯଂ ନିରୱସେସଗୁଣପଟିପକ୍ଖସ୍ସ କୋଧସ୍ସ ୱିଧମନତୋ ଗୁଣସମ୍ପାଦନେ ସାଧୂନଂ ଅପ୍ପଟିହତମାଯୁଧଂ, ପରାଭିଭୱନେ ସମତ୍ଥାନମଲଙ୍କାରୋ, ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ବଲସମ୍ପଦା, କୋଧଗ୍ଗିୱିନଯନା ଉଦକଧାରା, କଲ୍ୟାଣକିତ୍ତିସଦ୍ଦସ୍ସ ସଞ୍ଜାତିଦେସୋ, ପାପପୁଗ୍ଗଲାନଂ ୱଚୀୱିସୱୂପସମକରୋ ମନ୍ତାଗଦୋ, ସଂୱରେ ଠିତାନଂ ପରମା ଧୀରପକତି, ଗମ୍ଭୀରାସଯତାଯ ସାଗରୋ, ଦୋସମହାସାଗରସ୍ସ ୱେଲା, ଅପାଯଦ୍ୱାରସ୍ସ ପିଧାନକୱାଟଂ ଦେୱବ୍ରହ୍ମଲୋକାନଂ ଆରୋହଣସୋପାନଂ, ସବ୍ବଗୁଣାନମଧିୱାସଭୂମି, ଉତ୍ତମା କାଯୱଚୀମନୋୱିସୁଦ୍ଧୀ’’ତି ମନସି କାତବ୍ବଂ। ଅପିଚ ‘‘ଏତେ ସତ୍ତା ଖନ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ ଇଧଲୋକେ ତପନ୍ତି, ପରଲୋକେ ଚ ତପନୀଯଧମ୍ମାନୁଯୋଗତୋ’’ତି ଚ ‘‘ଯଦିପି ପରାପକାରନିମିତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ପନ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଖେତ୍ତଭୂତୋ ଅତ୍ତଭାୱୋ, ବୀଜଭୂତଞ୍ଚ କମ୍ମଂ ମଯାୱ ଅଭିସଙ୍ଖତ’’ନ୍ତି ଚ ‘‘ତସ୍ସ ଚ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଆଣଣ୍ୟକରଣମେତ’’ନ୍ତି ଚ ‘‘ଅପକାରକେ ଅସତି କଥଂ ମଯ୍ହଂ ଖନ୍ତିସମ୍ପଦା ସମ୍ଭୱତୀ’’ତି ଚ ‘‘ଯଦିପାଯଂ ଏତରହି ଅପକାରକୋ , ଅଯଂ ନାମ ପୁବ୍ବେ ଅନେନ ମଯ୍ହଂ ଉପକାରୋ କତୋ’’ତି ଚ ‘‘ଅପକାରୋ ଏୱ ୱା ଖନ୍ତିନିମିତ୍ତତାଯ ଉପକାରୋ’’ତି ଚ ‘‘ସବ୍ବେପିମେ ସତ୍ତା ମଯ୍ହଂ ପୁତ୍ତସଦିସା, ପୁତ୍ତକତାପରାଧେସୁ ଚ କୋ କୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ’’ତି ଚ ‘‘ଯେନ କୋଧଭୂତାୱେସେନ ଅଯଂ ମଯ୍ହଂ ଅପରଜ୍ଝତି, ସ୍ୱାଯଂ କୋଧଭୂତାୱେସୋ ମଯା ୱିନେତବ୍ବୋ’’ତି ଚ ‘‘ଯେନ ଅପକାରେନ ଇଦଂ ମଯ୍ହଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ତସ୍ସ ଅହମ୍ପି ନିମିତ୍ତ’’ନ୍ତି ଚ ‘‘ଯେହି ଧମ୍ମେହି ଅପକାରୋ କତୋ, ଯତ୍ଥ ଚ କତୋ, ସବ୍ବେପି ତେ ତସ୍ମିଂଯେୱ ଖଣେ ନିରୁଦ୍ଧା, କସ୍ସିଦାନି କେନ କୋପୋ କାତବ୍ବୋ’’ତି ଚ ‘‘ଅନତ୍ତତାଯ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ କୋ କସ୍ସ ଅପରଜ୍ଝତୀ’’ତି ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତେନ ଖନ୍ତିସମ୍ପଦା ବ୍ରୂହେତବ୍ବା।

ଯଦି ପନସ୍ସ ଦୀଘରତ୍ତଂ ପରିଚଯେନ ପରାପକାରନିମିତ୍ତକୋ କୋଧୋ ଚିତ୍ତଂ ପରିଯାଦାଯ ତିଟ୍ଠେଯ୍ୟ, ତେନ ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖିତବ୍ବଂ ‘‘ଖନ୍ତି ନାମେସା ପରାପକାରସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖପଟିପତ୍ତୀନଂ ପଚ୍ଚୁପକାରକାରଣ’’ନ୍ତି ଚ ‘‘ଅପକାରୋ ଚ ମଯ୍ହଂ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପାଦନେନ ଦୁକ୍ଖୁପନିସାଯ ସଦ୍ଧାଯ, ସବ୍ବଲୋକେ ଅନଭିରତିସଞ୍ଞାଯ ଚ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଚ ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିଯପକତିରେସା, ଯଦିଦଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠୱିସଯସମାଯୋଗୋ, ତତ୍ଥ ଅନିଟ୍ଠୱିସଯସମାଯୋଗୋ ମଯ୍ହଂ ନ ସିଯାତି ତଂ କୁତେତ୍ଥ ଲବ୍ଭା’’ତି ଚ ‘‘କୋଧୱସିକୋ ସତ୍ତୋ କୋଧେନ ଉମ୍ମତ୍ତୋ ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତୋ, ତତ୍ଥ କିଂ ପଚ୍ଚପକାରେନା’’ତି ଚ ‘‘ସବ୍ବେପିମେ ସତ୍ତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ଓରସପୁତ୍ତା ୱିଯ ପରିପାଲିତା, ତସ୍ମା ନ ତତ୍ଥ ମଯା ଚିତ୍ତକୋପୋ କାତବ୍ବୋ’’ତି ଚ ‘‘ଅପରାଧକେ ଚ ସତି ଗୁଣେ ଗୁଣୱତି ମଯା କୋପୋ ନ କାତବ୍ବୋ’’ତି ଚ ‘‘ଅସତି ଗୁଣେ କସ୍ସଚିପି ଗୁଣସ୍ସାଭାୱତୋ ୱିସେସେନ କରୁଣାଯିତବ୍ବୋ’’ତି ଚ ‘‘କୋପେନ ମଯ୍ହଂ ଗୁଣଯସା ନିହୀଯନ୍ତୀ’’ତି ଚ ‘‘କୁଜ୍ଝନେନ ମଯ୍ହଂ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣଦୁକ୍ଖସେଯ୍ୟାଦଯୋ ସପତ୍ତକନ୍ତା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତି ଚ ‘‘କୋଧୋ ଚ ନାମାଯଂ ସବ୍ବଦୁକ୍ଖାହିତକାରକୋ ସବ୍ବସୁଖହିତୱିନାସକୋ ବଲୱା ପଚ୍ଚତ୍ଥିକୋ’’ତି ଚ ‘‘ସତି ଚ ଖନ୍ତିଯା ନ କୋଚି ପଚ୍ଚତ୍ଥିକୋ’’ତି ଚ ‘‘ଅପରାଧକେନ ଅପରାଧନିମିତ୍ତଂ ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଆଯତିଂ ଲଦ୍ଧବ୍ବଂ, ସତି ଚ ଖନ୍ତିଯା ମଯ୍ହଂ ତଦଭାୱୋ’’ତି ଚ ‘‘ଚିନ୍ତେନ୍ତେନ, କୁଜ୍ଝନ୍ତେନ ଚ ମଯା ପଚ୍ଚତ୍ଥିକୋଯେୱ ଅନୁୱତ୍ତିତୋ’’ତି ଚ ‘‘କୋଧେ ଚ ମଯା ଖନ୍ତିଯା ଅଭିଭୂତେ ତସ୍ସ ଦାସଭୂତୋ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକୋ ସମ୍ମଦେୱ ଅଭିଭୂତୋ’’ତି ଚ ‘‘କୋଧନିମିତ୍ତଂ ଖନ୍ତିଗୁଣପରିଚ୍ଚାଗୋ ମଯ୍ହଂ ନ ଯୁତ୍ତୋ’’ତି ଚ ‘‘ସତି ଚ କୋଧେ ଗୁଣୱିରୋଧପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ କଥଂ ମେ ସୀଲାଦିଧମ୍ମା ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛେଯ୍ୟୁଂ, ଅସତି ଚ ତେସୁ କଥାହଂ ସତ୍ତାନଂ ଉପକାରବହୁଲୋ ପଟିଞ୍ଞାନୁରୂପଂ ଉତ୍ତମଂ ସମ୍ପତ୍ତିଂ ପାପୁଣିସ୍ସାମୀ’’ତି ଚ ‘‘ଖନ୍ତିଯା ଚ ସତି ବହିଦ୍ଧା ୱିକ୍ଖେପାଭାୱତୋ ସମାହିତସ୍ସ ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଅନତ୍ତତୋ ନିବ୍ବାନଂ ଅସଙ୍ଖତାମତସନ୍ତପଣୀତତାଦିଭାୱତୋ ନିଜ୍ଝାନଂ ଖମନ୍ତି, ‘ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମା ଚ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାପରିମେଯ୍ୟପ୍ପଭାୱା’ତି’’, ତତୋ ଚ ‘‘ଅନୁଲୋମିକଖନ୍ତିଯଂ ଠିତୋ ‘କେୱଲା ଇମେ ଅତ୍ତତ୍ତନିଯଭାୱରହିତା ଧମ୍ମମତ୍ତା ଯଥାସକଂ ପଚ୍ଚଯେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ୱିନସ୍ସନ୍ତି, ନ କୁତୋଚି ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି, ନ କୁହିଞ୍ଚି ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ନ ଚ କତ୍ଥଚି ପତିଟ୍ଠିତା, ନ ଚେତ୍ଥ କୋଚି କସ୍ସଚି ବ୍ୟାପାରୋ’ତି ଅହଂକାରମମଂକାରାନଧିଟ୍ଠାନତା ନିଜ୍ଝାନଂ ଖମତି, ଯେନ ବୋଧିସତ୍ତୋ ବୋଧିଯା ନିଯତୋ ଅନାୱତ୍ତିଧମ୍ମୋ ହୋତୀ’’ତି ଏୱମାଦିନା ଖନ୍ତିପାରମିଯା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ୱେଦିତବ୍ବା।

ତଥା ‘‘ସଚ୍ଚେନ ୱିନା ସୀଲାଦୀନମସମ୍ଭୱତୋ, ପଟିଞ୍ଞାନୁରୂପପଟିପତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ, ସଚ୍ଚଧମ୍ମାତିକ୍କମେ ଚ ସବ୍ବପାପଧମ୍ମାନଂ ସମୋସରଣଭାୱତୋ, ଅସଚ୍ଚସନ୍ଧସ୍ସ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯିକଭାୱତୋ, ଆଯତିଞ୍ଚ ଅନାଦେଯ୍ୟୱଚନତାୱହନତୋ, ସମ୍ପନ୍ନସଚ୍ଚସ୍ସ ସବ୍ବଗୁଣାଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ,

ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନେନ ସବ୍ବସମ୍ବୋଧିସମ୍ଭାରାନଂ ପାରିସୁଦ୍ଧିପାରିପୂରିସମନ୍ନାଯତୋ, ସଭାୱଧମ୍ମାୱିସଂୱାଦନେନ ସବ୍ବବୋଧିସମ୍ଭାରକିଚ୍ଚକରଣତୋ , ବୋଧିସତ୍ତପଟିପତ୍ତିଯା ଚ ପରିନିପ୍ଫତ୍ତିତୋ''ତିଆଦିନା ସଚ୍ଚପାରମିଯା ସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବା।

ତଥା ''ଦାନାଦୀସୁ ଦଳ୍ହସମାଦାନଂ, ତପ୍ପଟିପକ୍ଖସନ୍ନିପାତେ ଚ ନେସଂ ଅଚଲାଧିଟ୍ଠାନଂ, ତତ୍ଥ ଚ ଧୀରୱୀରଭାୱଂ ୱିନା ନ ଦାନାଦିସମ୍ଭାରା ସମ୍ବୋଧିନିମିତ୍ତା ସମ୍ଭୱନ୍ତୀ''ତିଆଦିନା ଅଧିଟ୍ଠାନଗୁଣା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବା।

ତଥା ''ଅତ୍ତହିତମତ୍ତେ ଅୱତିଟ୍ଠନ୍ତେନାପି ସତ୍ତେସୁ ହିତଚିତ୍ତତଂ ୱିନା ନ ସକ୍କା ଇଧଲୋକପରଲୋକସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ପାପୁଣିତୁଂ, ପଗେୱ ସବ୍ବସତ୍ତେ ନିବ୍ବାନସମ୍ପତ୍ତିଯଂ ପତିଟ୍ଠାପେତୁକାମେନା''ତି ଚ ''ପଚ୍ଛା ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଲୋକୁତ୍ତରସମ୍ପତ୍ତିମାକଙ୍ଖନ୍ତେନ ଇଦାନି ଲୋକିଯସମ୍ପତ୍ତିମାକଙ୍ଖା ଯୁତ୍ତରୂପା''ତି ଚ ''ଇଦାନି ଆସଯମତ୍ତେନ ପରେସଂ ହିତସୁଖୂପସଂହାରଂ କାତୁମସକ୍କୋନ୍ତୋ କଦା ପଯୋଗେନ ତଂ ସାଧଯିସ୍ସାମୀ''ତି ଚ ''ଇଦାନି ମଯା ହିତସୁଖୂପସଂହାରେନ ସଂୱଦ୍ଧିତା ପଚ୍ଛା ଧମ୍ମସଂୱିଭାଗସହାଯା ମଯ୍ହଂ ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀ''ତି ଚ ''ଏତେହି ୱିନା ନ ମଯ୍ହଂ ବୋଧିସମ୍ଭାରା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତସ୍ମା ସବ୍ବବୁଦ୍ଧଗୁଣୱିଭୂତିନିପ୍ଫତ୍ତିକାରଣତ୍ତା ମଯ୍ହଂ ଏତେ ପରମଂ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ ଅନୁତ୍ତରଂ କୁସଲାଯତନଂ ଉତ୍ତମଂ ଗାରୱଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ଚ ''ସବ୍ବେସଂ ସବ୍ବେସୁପି ସତ୍ତେସୁ ହିତଜ୍ଝାସଯତା ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତବ୍ବା, କିଞ୍ଚ କରୁଣାଧିଟ୍ଠାନତୋପି ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ମେତ୍ତା ଅନୁବ୍ରୂହେତବ୍ବା। ୱିମରିଯାଦୀକତେନ ହି ଚେତସା ସତ୍ତେସୁ ହିତସୁଖୂପସଂହାରନିରତସ୍ସ ତେସଂ ଅହିତଦୁକ୍ଖାପନଯନକାମତା ବଲୱତୀ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଦଳ୍ହମୂଲା, କରୁଣା ଚ ସବ୍ବେସଂ ବୁଦ୍ଧକାରକଧମ୍ମାନଂ ଆଦି ଚରଣଂ ପତିଟ୍ଠା ମୂଲଂ ମୁଖଂ ପମୁଖ''ନ୍ତି ଏୱମାଦିନା ମେତ୍ତାଗୁଣା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବା।

ତଥା ''ଉପେକ୍ଖାଯ ଅଭାୱେ ସତ୍ତେହି କତା ୱିପ୍ପକାରା ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିକାରଂ ଉପ୍ପାଦେଯ୍ୟୁଂ, ସତି ଚ ଚିତ୍ତୱିକାରେ ଦାନାଦିସମ୍ଭାରାନଂ ସମ୍ଭୱୋ ଏୱ ନତ୍ଥୀ''ତି ଚ ''ମେତ୍ତାସିନେହେନ ସିନେହିତେ ଚିତ୍ତେ ଉପେକ୍ଖାଯ ୱିନା ସମ୍ଭାରାନଂ ପାରିସୁଦ୍ଧି ନ ହୋତୀ''ତି ଚ ''ଅନୁପେକ୍ଖକୋ ସଙ୍ଖାରେସୁ ପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରଂ, ତବ୍ବିପାକଞ୍ଚ ସତ୍ତହିତତ୍ଥଂ ପରିଣାମେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତୀ''ତି ଚ ଉପେକ୍ଖାଯ ଅଭାୱେ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ୱିଭାଗମକତ୍ୱା ପରିଚ୍ଚଜିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତୀ''ତି ଚ ''ଉପେକ୍ଖାରହିତେନ ଜୀୱିତପରିକ୍ଖାରାନଂ, ଜୀୱିତସ୍ସ ୱା ଅନ୍ତରାଯଂ ଅମନସିକରିତ୍ୱା ସୀଲୱିସୋଧନଂ କାତୁଂ ନ ସକ୍କା''ତି ଚ ତଥା ''ଉପେକ୍ଖାୱସେନ ଅରତିରତିସହସ୍ସେୱ ନେକ୍ଖମ୍ମବଲସିଦ୍ଧିତୋ, ଉପପତ୍ତିତୋ ଇକ୍ଖନୱସେନେୱ ସବ୍ବସମ୍ଭାରକିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିତୋ, ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧୱୀରିଯସ୍ସ ଅନୁପେକ୍ଖନେ ପଧାନକିଚ୍ଚାକରଣତୋ, ଉପେକ୍ଖତୋ ଏୱ ତିତିକ୍ଖାନିଜ୍ଝାନସମ୍ଭୱତୋ, ଉପେକ୍ଖାୱସେନ ସତ୍ତସଙ୍ଖାରାନଂ ଅୱିସଂୱାଦନତୋ, ଲୋକଧମ୍ମାନଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନେନ ସମାଦିନ୍ନଧମ୍ମେସୁ ଅଚଲାଧିଟ୍ଠାନସିଦ୍ଧିତୋ, ପରାପକାରାଦୀସୁ ଅନାଭୋଗୱସେନେୱ ମେତ୍ତାୱିହାରନିପ୍ଫତ୍ତିତୋତି ସବ୍ବସମ୍ବୋଧିସମ୍ଭାରାନଂ ସମାଦାନାଧିଟ୍ଠାନପାରିପୂରିନିପ୍ଫତ୍ତିଯୋ ଉପେକ୍ଖାନୁଭାୱେନ ସମ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ଏୱମାଦିନା ନଯେନ ଉପେକ୍ଖାପାରମୀ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବା। ଏୱଂ ଅପରିଚ୍ଚାଗପରିଚ୍ଚାଗାଦୀସୁ ଯଥାକ୍କମଂ ଆଦୀନୱାନିସଂସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଦାନାଦିପାରମୀନଂ ପଚ୍ଚଯୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତଥା ସପରିକ୍ଖାରା ପଞ୍ଚଦସ ଚରଣଧମ୍ମା ପଞ୍ଚ ଚ ଅଭିଞ୍ଞାଯୋ। ତତ୍ଥ ଚରଣଧମ୍ମା ନାମ ସୀଲସଂୱରୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତା, ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗୋ, ସତ୍ତ ସଦ୍ଧମ୍ମା, ଚତ୍ତାରି ଝାନାନି ଚ। ତେସୁ ସୀଲାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ତେରସପି ଧୁତଙ୍ଗଧମ୍ମା, ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାଦଯୋ ଚ ପରିକ୍ଖାରା। ସଦ୍ଧମ୍ମେସୁ ସଦ୍ଧାଯ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମସଙ୍ଘସୀଲଚାଗଦେୱତୁପସମାନୁସ୍ସତି ଲୂଖପୁଗ୍ଗଲପରିୱଜ୍ଜନା, ସିନିଦ୍ଧପୁଗ୍ଗଲସେୱନା, ସମ୍ପସାଦନୀଯଧମ୍ମପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ତଦଧିମୁତ୍ତତା ଚ ପରିକ୍ଖାରା। ହିରୋତ୍ତପ୍ପାନଂ ଅକୁସଲାଦୀନୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ଅପାଯାଦୀନୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା , କୁସଲଧମ୍ମୂପତ୍ଥମ୍ଭଭାୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ହିରୋତ୍ତପ୍ପରହିତପୁଗ୍ଗଲପରିୱଜ୍ଜନା, ହିରୋତ୍ତପ୍ପସମ୍ପନ୍ନପୁଗ୍ଗଲସେୱନା, ତଦଧିମୁତ୍ତତା ଚ। ବାହୁସଚ୍ଚସ୍ସ ପୁବ୍ବଯୋଗୋ, ପରିପୁଚ୍ଛକଭାୱୋ, ସଦ୍ଧମ୍ମାଭିଯୋଗୋ, ଅନୱଜ୍ଜୱିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନାଦିପରିଚଯୋ, ପରିପକ୍କିନ୍ଦ୍ରିଯତା, କିଲେସଦୂରୀଭାୱୋ, ଅପ୍ପସ୍ସୁତପୁଗ୍ଗଲପରିୱଜ୍ଜନା ବହୁସ୍ସୁତପୁଗ୍ଗଲସେୱନା, ତଦଧିମୁତ୍ତତା ଚ। ୱୀରିଯସ୍ସ ଅପାଯଭଯପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ଗମନୱୀଥିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ଧମ୍ମମହତ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ଥିନମିଦ୍ଧୱିନୋଦନା, କୁସୀତପୁଗ୍ଗଲପରିୱଜ୍ଜନା, ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯପୁଗ୍ଗଲସେୱନା, ସମ୍ମପ୍ପଧାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ତଦଧିମୁତ୍ତତା ଚ। ସତିଯା ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ, ମୁଟ୍ଠସ୍ସତିପୁଗ୍ଗଲପରିୱଜ୍ଜନା ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତିପୁଗ୍ଗଲସେୱନା, ତଦଧିମୁତ୍ତତା ଚ। ପଞ୍ଞାଯ ପରିପୁଚ୍ଛକଭାୱୋ, ୱତ୍ଥୁୱିସଦକିରିଯା, ଇନ୍ଦ୍ରିଯସମତ୍ତପଟିପାଦନା, ଦୁପ୍ପଞ୍ଞପୁଗ୍ଗଲପରିୱଜ୍ଜନା, ପଞ୍ଞୱନ୍ତପୁଗ୍ଗଲସେୱନା, ଗମ୍ଭୀରଞାଣଚରିଯସୁତ୍ତନ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ଧମ୍ମମହତ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ତଦଧିମୁତ୍ତତା ଚ। ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନଂ ସୀଲାଦିଚତୁକ୍କଂ, ଅଟ୍ଠତିଂସାଯ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୁବ୍ବଭାଗଭାୱନା, ଆୱଜ୍ଜନାଦିୱସୀଭାୱକରଣଞ୍ଚ ପରିକ୍ଖାରା।

ତତ୍ଥ ସୀଲାଦୀହି ପଯୋଗସୁଦ୍ଧିଯା ସତ୍ତାନଂ ଅଭଯଦାନେ, ଆସଯସୁଦ୍ଧିଯା ଆମିସଦାନେ, ଉଭଯସୁଦ୍ଧିଯା ଧମ୍ମଦାନେ ସମତ୍ଥୋହୋତୀତିଆଦିନା ଚରଣାଦୀନଂ ଦାନାଦିସମ୍ଭାରପଚ୍ଚଯତା ଯଥାରହଂ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବା। ଅତିୱିତ୍ଥାରଭଯେନ ପନ ମଯଂ ନ ୱିତ୍ଥାରଯିମ୍ହା। ତଥା ସମ୍ପତ୍ତିଚକ୍କାଦଯୋପି ଦାନାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯୋତି ୱେଦିତବ୍ବା।

କୋ ସଂକିଲେସୋତି ଏତ୍ଥ –

ତଣ୍ହାଦୀହି ପରାମଟ୍ଠ-ଭାୱୋ ତାସଂ କିଲିସ୍ସନଂ;

ସାମଞ୍ଞତୋ ୱିସେସେନ, ଯଥାରହଂ ୱିକପ୍ପତା।

ଅୱିସେସେନ ହି ତଣ୍ହାଦୀହି ପରାମଟ୍ଠଭାୱୋ ପାରମୀନଂ ସଂକିଲେସୋ। ୱିସେସେନ ପନ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକୱିକପ୍ପା ଦାନପାରମିଯା ସଂକିଲେସୋ। ସତ୍ତକାଲୱିକପ୍ପା ସୀଲପାରମିଯା। କାମଭୱତଦୁପସମେସୁ ଅଭିରତିଅନଭିରତିୱିକପ୍ପା ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମିଯା। ''ଅହଂ ମମା''ତି ୱିକପ୍ପା ପଞ୍ଞାପାରମିଯା। ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚୱିକପ୍ପା ୱୀରିଯପାରମିଯା। ଅତ୍ତପରୱିକପ୍ପା ଖନ୍ତିପାରମିଯା। ଅଦିଟ୍ଠାଦୀସୁ ଦିଟ୍ଠାଦିୱିକପ୍ପା ସଚ୍ଚପାରମିଯା। ବୋଧିସମ୍ଭାରତବ୍ବିପକ୍ଖେସୁ ଦୋସଗୁଣୱିକପ୍ପା ଅଧିଟ୍ଠାନପାରମିଯା। ହିତାହିତୱିକପ୍ପା ମେତ୍ତାପାରମିଯା। ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠୱିକପ୍ପା ଉପେକ୍ଖାପାରମିଯା ସଂକିଲେସୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କିଂୱୋଦାନନ୍ତି –

ତଣ୍ହାଦୀହି ଅଘାତତା, ରହିତତା ୱିକପ୍ପାନଂ;

ୱୋଦାନନ୍ତି ୱିଜାନିଯା, ସବ୍ବାସମେୱ ତାସମ୍ପି।

ଅନୁପଘାତା ହି ତଣ୍ହା ମାନ ଦିଟ୍ଠି କୋଧୂ ପନାହ ମକ୍ଖ ପଲାସ ଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିଯ ମାଯା ସାଠେୟ୍ୟ ଥମ୍ଭ ସାରମ୍ଭ ମଦ ପମାଦାଦୀହି କିଲେସେହି ଦେୟ୍ୟପଟିଗ୍ଗାହକୱିକପ୍ପାଦିରହିତା ଚ ଦାନାଦିପାରମିଯୋ ପରିସୁଦ୍ଧା ପଭସ୍ସରା ଭୱନ୍ତୀତି।

କୋ ପଟିପକ୍ଖୋତି –

ଅକୁସଲା କିଲେସା ଚ, ପଟିପକ୍ଖା ଅଭେଦତୋ;

ଭେଦତୋ ପନ ପୁବ୍ବେପି, ୱୁତ୍ତା ମଚ୍ଛରିଯାଦଯୋ।

ଅୱିସେସେନ ହି ସବ୍ବେପି ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା, ସବ୍ବେପି କିଲେସା ଚ ଏତାସଂ ପଟିପକ୍ଖା। ୱିସେସେନ ପନ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତା ମଚ୍ଛରିଯାଦଯୋତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଅପିଚ ଦେୟ୍ୟପଟିଗ୍ଗାହକଦାନଫଲେସୁ ଅଲୋଭାଦୋସାମୋହଗୁଣଯୋଗତୋ ଲୋଭଦୋସମୋହପଟିପକ୍ଖଂ ଦାନଂ, କାଯାଦିଦୋସତ୍ତଯୱଙ୍କାପଗମତୋ ଲୋଭାଦିପଟିପକ୍ଖଂ ସୀଲଂ, କାମସୁଖପରୂପଘାତଅତ୍ତକିଲମଥପରିୱଜ୍ଜନତୋ ଦୋସତ୍ତଯପଟିପକ୍ଖଂ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ, ଲୋଭାଦୀନଂ ଅନ୍ଧୀକରଣତୋ, ଞାଣସ୍ସ ଚ ଅନନ୍ଧୀକରଣତୋ ଲୋଭାଦିପଟିପକ୍ଖା ପଞ୍ଞା, ଅଲୀନାନୁଦ୍ଧତଞାଯାରମ୍ଭୱସେନ ଲୋଭାଦିପଟିପକ୍ଖଂ ୱୀରିଯଂ, ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠସୁଞ୍ଞତାନଂ ଖମନତୋ ଲୋଭାଦିପଟିପକ୍ଖା ଖନ୍ତି, ସତିପି ପରେସଂ ଉପକାରେ, ଅପକାରେ ଚ ଯଥାଭୂତପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଲୋଭାଦିପଟିପକ୍ଖଂ ସଚ୍ଚଂ, ଲୋକଧମ୍ମେ ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଯଥାସମାଦିନ୍ନେସୁ ସମ୍ଭାରେସୁ ଅଚଲନତୋ ଲୋଭାଦିପଟିପକ୍ଖଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ନୀୱରଣୱିୱେକତୋ ଲୋଭାଦିପଟିପକ୍ଖା ମେତ୍ତା, ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେସୁ ଅନୁନଯପଟିଘୱିଦ୍ଧଂସନତୋ, ସମପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ଚ ଲୋଭାଦିପଟିପକ୍ଖା ଉପେକ୍ଖାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

କା ପଟିପତ୍ତୀତି –

ଦାନାକାରାଦଯୋ ଏୱ, ଉପ୍ପାଦିତା ଅନେକଧା;

ପଟିପତ୍ତୀତି ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟା, ପାରମୀପୂରଣକ୍କମୋ।

ଦାନପାରମିଯା ହି ତାୱ ସୁଖୂପକରଣସରୀରଜୀୱିତପରିଚ୍ଚାଗେନ, ଭଯାପନଯନେନ, ଧମ୍ମୋପଦେସେନ ଚ ବହୁଧା ସତ୍ତାନଂ ଅନୁଗ୍ଗହକରଣଂ ପଟିପତ୍ତି। ତତ୍ଥ ଆମିସଦାନଂ ଅଭଯଦାନଂ ଧମ୍ମଦାନନ୍ତି ଦାତବ୍ବୱତ୍ଥୁୱସେନ ତିୱିଧଂ ଦାନଂ। ତେସୁ ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ଦାତବ୍ବୱତ୍ଥୁ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଂ, ବାହିରନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ତତ୍ଥ ବାହିରଂ ଅନ୍ନଂ ପାନଂ ୱତ୍ଥଂ ଯାନଂ ମାଲା ଗନ୍ଧଂ ୱିଲେପନଂ ସେୟ୍ୟା ଆୱସଥଂ ପଦୀପେୟ୍ୟନ୍ତି ଦସୱିଧଂ। ଅନ୍ନାଦୀନଂ ଖାଦନୀଯଭୋଜନୀଯାଦିୱିଭାଗେନ ଅନେକୱିଧଞ୍ଚ। ତଥା ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଯାୱ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣନ୍ତି ଆରମ୍ମଣତୋ ଛବ୍ବିଧଂ। ରୂପାରମ୍ମଣାଦୀନଞ୍ଚ

ନୀଲାଦିୱିଭାଗେନ ଅନେକୱିଧଂ। ତଥା ମଣିକନକରଜତମୁତ୍ତାପୱାଳଆଦିଖେତ୍ତୱତ୍ଥୁଆରାମାଦି ଦାସୀଦାସଗୋମହିଂସାଦିନାନାୱିଧୱତ୍ଥୂପକରଣୱସେନ ଅନେକୱିଧଂ।

ତତ୍ଥ ମହାପୁରିସୋ ବାହିରଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଦେନ୍ତୋ ‘‘ଯୋ ଯେନ ଅତ୍ଥିକୋ, ତଂ ତସ୍ସେୱ ଦେତି। ଦେନ୍ତୋ ଚ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥିକୋ’’ତି ସଯମେୱ ଜାନନ୍ତୋ ଅଯାଚିତୋପି ଦେତି, ପଗେୱ ଯାଚିତୋ। ମୁତ୍ତଚାଗୋ ଦେତି, ନୋ ଅମୁତ୍ତଚାଗୋ। ପରିଯତ୍ତଂ ଦେତି, ନୋ ଅପରିଯତ୍ତଂ। ସତି ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମେ ପଚ୍ଚୁପକାରସନ୍ନିସ୍ସିତୋ ନ ଦେତି, ଅସତି ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମେ, ପରିଯତ୍ତେ ଚ ସଂୱିଭାଗାରହଂ ୱିଭଜତି। ନ ଚ ଦେତି ପରୂପଘାତାୱହଂ ସତ୍ଥୱିସମଜ୍ଜାଦିକଂ, ନାପି କୀଳଅନକଂ, ଯଂ ଅନତ୍ଥୁପସଂହିତଂ, ପମାଦାୱହଞ୍ଚ, ନ ଚ ଗିଲାନସ୍ସ ଯାଚକସ୍ସ ପାନଭୋଜନାଦିଅସପ୍ପାଯଂ, ପମାଣରହିତଂ ୱା ଦେତି, ପମାଣଯୁତ୍ତଂ ପନ ସପ୍ପାଯମେୱ ଦେତି।

ତଥା ଯାଚିତୋ ଗହଟ୍ଠାନଂ ଗହଟ୍ଠାନୁଚ୍ଛୱିକଂ ଦେତି, ପବ୍ବଜିତାନଂ ପବ୍ବଜିତାନୁଚ୍ଛୱିକଂ ଦେତି। ମାତାପିତରୋ ଞାତିସାଲୋହିତା ମିତ୍ତାମଚ୍ଚା ପୁତ୍ତଦାରଦାସକମ୍ମକରାତି ଏତେସୁ କସ୍ସଚି ପୀଳଅଂ ଅଜନେନ୍ତୋ ଦେତି, ନ ଚ ଉଳଆରଂ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମଂ ପଟିଜାନିତ୍ୱା ଲୂଖଂ ଦେତି, ନ ଚ ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକସନ୍ନିସ୍ସିତୋ ଦେତି, ନ ଚ ପଚ୍ଚୁପକାରସନ୍ନିସ୍ସିତୋ ଦେତି, ନ ଚ ଫଲପାଟିକଙ୍ଖୀ ଦେତି ଅଞ୍ଞତ୍ର ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା, ନ ଚ ଯାଚିତୋ, ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମଂ ୱା ଜିଗୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ଦେତି, ନ ଚ ଅସଞ୍ଞତାନଂ ଯାଚକାନଂ ଅକ୍କୋସକପରିଭାସକାନମ୍ପି ଅପୱିଦ୍ଧା ଦାନଂ ଦେତି, ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ପସନ୍ନଚିତ୍ତୋ ଅନୁକମ୍ପନ୍ତୋ ସକ୍କଚ୍ଚମେୱ ଦେତି, ନ ଚ କୋତୂହଲମଙ୍ଗଲିକୋ ହୁତ୍ୱା ଦେତି, କମ୍ମଫଲମେୱ ପନ ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ଦେତି, ନାପି ଯାଚକେ ପଯିରୁପାସନାଦୀହି ସଂକିଲମେତ୍ୱା ଦେତି, ଅପରିକିଲମେନ୍ତୋ ଏୱ ପନ ଦେତି, ନ ଚ ପରେସଂ ୱଞ୍ଚନାଧିପ୍ପାଯୋ, ଭେଦାଧିପ୍ପାଯୋ ୱା ଦାନଂ ଦେତି, ଅସଂକିଲିଟ୍ଠଚିତ୍ତୋୱ ଦେତି, ନାପି ଫରୁସୱାଚୋ ଭାକୁଟିକମୁଖୋ ଦାନଂ ଦେତି, ପିଯୱାଦୀ ଚ ପନ ପୁବ୍ବଭାସୀ ମିହିତସିତୱଚନୋ ହୁତ୍ୱା ଦେତି, ଯସ୍ମିଂ ଚେ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମେ ଉଳଆରମନୁଞ୍ଞତାଯ ୱା ଚିରପରିଚଯେନ ୱା ଗେଧସଭାୱତାଯ ୱା ଲୋଭଧମ୍ମୋ ଅଧିମତ୍ତୋ ହୋତି, ଜାନନ୍ତୋ ବୋଧିସତ୍ତୋ ତଂ ଖିପ୍ପମେୱ ପଟିୱିନୋଦଯିତ୍ୱା ଯାଚକେ ପରିଯେସେତ୍ୱାପି ଦେତି, ଯଞ୍ଚ ଦେଯ୍ୟୱତ୍ଥୁ ପରିତ୍ତଂ, ଯାଚକୋପି ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତୋ, ତଂ ଅଚିନ୍ତେତ୍ୱା ଅପି ଅତ୍ତାନଂ ଧାୱିତ୍ୱା ଦେନ୍ତୋ ଯାଚକଂ ସମ୍ମାନେତି ଯଥା ତଂ ଅକିତ୍ତିପଣ୍ଡିତୋ, ନ ଚ ମହାପୁରିସୋ ଅତ୍ତନୋ ପୁତ୍ତଦାରଦାସକମ୍ମକରପୋରିସେ ଯାଚିତୋ ତେ ଅସଞ୍ଞାପିତେ ଦୋମନସ୍ସପ୍ପତ୍ତେ ଯାଚକାନଂ ଦେତି, ସମ୍ମଦେୱ ପନ ସଞ୍ଞାପିତେ ସୋମନସ୍ସପ୍ପତ୍ତେ ଦେତି, ଦେନ୍ତୋ ଚ ଯକ୍ଖରକ୍ଖସପିସାଚାଦୀନଂ ୱା ମନୁସ୍ସାନଂ ୱା କୁରୂରକମ୍ମନ୍ତାନଂ ଜାନନ୍ତୋ ନ ଦେତି, ତଥା ରଜ୍ଜମ୍ପି ତାଦିସାନଂ ନ ଦେତି, ଯେ ଲୋକସ୍ସ ଅହିତାଯ ଦୁକ୍ଖାଯ ଅନତ୍ଥାଯ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ଯେ ପନ ଧମ୍ମିକା ଧମ୍ମେନ ଲୋକଂ ପାଲେନ୍ତି, ତେସଂ ରଜ୍ଜଦାନଂ ଦେତି। ଏୱଂ ତାୱ ବାହିରଦାନେ ପଟିପତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଦାନମ୍ପି ଦ୍ୱୀହାକାରେହି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କଥଂ? ଯଥା ନାମ କୋଚି ପୁରିସୋ ଘାସଚ୍ଛାଦନହେତୁ ଅତ୍ତାନଂ ପରସ୍ସ ନିସ୍ସଜ୍ଜତି, ୱିଧେଯ୍ୟଭାୱଂ ଉପଗଚ୍ଛତି ଦାସବ୍ୟଂ, ଏୱମେୱ ମହାପୁରିସୋ ସମ୍ବୋଧିହେତୁ ନିରାମିସଚିତ୍ତୋ ସତ୍ତାନଂ ଅନୁତ୍ତରଂ ହିତସୁଖଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ଦାନପାରମିଂ ପରିପୂରେତୁକାମୋ ଅତ୍ତାନଂ ପରସ୍ସ ନିସ୍ସଜ୍ଜତି, ୱିଧେଯ୍ୟଭାୱଂ ଉପଗଚ୍ଛତି ଯଥାକାମକରଣୀଯତଂ, କରଚରଣନଯନାଦିଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗଂ ତେନ ତେନ ଅତ୍ଥିକାନଂ ଅକମ୍ପିତୋ ଅଲୀନୋ ଅନୁପ୍ପଦେତି, ନ ତତ୍ଥ ସଜ୍ଜତି, ନ ସଙ୍କୋଚଂ ଆପଜ୍ଜତି ଯଥା ତଂ ବାହିରୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ। ତଥା ହି ମହାପୁରିସୋ ଦ୍ୱୀହାକାରେହି ବାହିରୱତ୍ଥୁଂ ପରିଚ୍ଚଜତି ଯଥାସୁଖଂ ପରିଭୋଗାଯ ୱା ଯାଚକାନଂ, ତେସଂ ମନୋରଥଂ ପୂରେନ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ୱସୀଭାୱାଯ ୱା। ତତ୍ଥ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ମୁତ୍ତଚାଗୋ ଏୱମାହ ‘‘ନିସ୍ସଙ୍ଗଭାୱେନାହଂ ସମ୍ବୋଧିଂ ପାପୁଣିସ୍ସାମୀ’’ତି, ଏୱଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକୱତ୍ଥୁସ୍ମିମ୍ପି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତତ୍ଥ ଯଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକୱତ୍ଥୁ ଦିଯ୍ୟମାନଂ ଯାଚକସ୍ସ ଏକନ୍ତେନେୱ ହିତାଯ ସଂୱତ୍ତତି, ତଂ ଦେତି, ନ ଇତରଂ। ନ ଚ ମହାପୁରିସୋ ମାରସ୍ସ, ମାରକାଯିକାନଂ ୱା ଦେୱତାନଂ ୱିହିଂସାଧିପ୍ପାଯାନଂ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତଭାୱଂ , ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାନି ୱା ଜାନମାନୋ ଦେତି ‘‘ମା ତେସଂ ଅନତ୍ଥୋ ଅହୋସୀ’’ତି। ଯଥା ଚ ମାରକାଯିକାନଂ, ଏୱଂ ତେହି ଅନ୍ୱାୱିଟ୍ଠାନମ୍ପି ନ ଦେତି, ନାପି ଉମ୍ମତ୍ତକାନଂ, ଇତରେସଂ ପନ ଯାଚିଯମାନୋ ସମନନ୍ତରମେୱ ଦେତି ତାଦିସାଯ ଯାଚନାଯ ଦୁଲ୍ଲଭଭାୱତୋ, ତାଦିସସ୍ସ ଚ ଦାନସ୍ସ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ।

ଅଭଯଦାନଂ ପନ ରାଜତୋ ଚୋରତୋ ଅଗ୍ଗିତୋ ଉଦକତୋ ୱେରୀପୁଗ୍ଗଲତୋ ସୀହବ୍ୟଗ୍ଘାଦିୱାଳଅମିଗତୋ ନାଗଯକ୍ଖରକ୍ଖସପିସାଚାଦିତୋ ସତ୍ତାନଂ ଭଯେ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତେ ତତୋ ପରିତ୍ତାଣଭାୱେନ ଦାତବ୍ବଂ।

ଧମ୍ମଦାନଂ ପନ ଅସଂକିଲିଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସ ଅୱିପରୀତଧମ୍ମଦେସନା। ଓପାଯିକୋ ହି ତସ୍ସ ଉପଦେସୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥୱସେନ, ଯେନ ସାସନେ ଅନୋତିଣ୍ଣାନଂ ଅୱତାରଣଂ ଓତିଣ୍ଣାନଂ ପରିପାଚନଂ। ତତ୍ଥାଯଂ ନଯୋ – ସଙ୍ଖେପତୋ ତାୱ ଦାନକଥା ସୀଲକଥା ସଗ୍ଗକଥା କାମାନଂ ଆଦୀନୱୋ ସଂକିଲେସୋ ଓକାରୋ ଚ ନେକ୍ଖମ୍ମେ ଆନିସଂସୋ। ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ ସାୱକବୋଧିଯଂ ଅଧିମୁତ୍ତଚିତ୍ତାନଂ ସରଣଗମନଂ, ସୀଲସଂୱରୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତା, ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା, ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗୋ, ସତ୍ତ ସଦ୍ଧମ୍ମା, ଅଟ୍ଠତିଂସାଯ ଆରମ୍ମଣେସୁ କମ୍ମକରଣୱସେନ

ସମଥାନୁଯୋଗୋ, ରୂପମୁଖାଦୀସୁ ୱିପସ୍ସନାଭିନିୱେସେସୁ ଯଥାରହଂ ଅଭିନିୱେସନମୁଖେନ ୱିପସ୍ସନାନୁଯୋଗୋ, ତଥା ୱିସୁଦ୍ଧିପଟିପଦାୟ ସମ୍ପତ୍ତଗହଣଂ, ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା, ଛ ଅଭିଞ୍ଞା, ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା, ସାୱକବୋଧୀତି ଏତେସଂ ଗୁଣସଂକିତ୍ତନୱସେନ ଯଥାରହଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠାପନା, ପରିଯୋଦପନା ଚ। ତଥା ପଚ୍ଚେକବୋଧିଯଂ, ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯଞ୍ଚ ଅଧିମୁତ୍ତଚିତ୍ତାନଂ ଯଥାରହଂ ଦାନାଦିପାରମୀନଂ ସଭାୱସରସଲକ୍ଖଣାଦିସଂକିତ୍ତନମୁଖେନ ତୀସୁପି ଅୱତ୍ଥାଭେଦେସୁ ତେସଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ମହାନୁଭାୱତାୱିଭାୱନେନ ଯାନଦ୍ୱଯେ ପତିଟ୍ଠାପନା, ପରିଯୋଦପନା ଚ। ଏୱଂ ମହାପୁରିସୋ ସତ୍ତାନଂ ଧମ୍ମଦାନଂ ଦେତି।

ତଥା ମହାପୁରିସୋ ଆମିସଦାନଂ ଦେନ୍ତୋ ''ଇମିନାହଂ ଦାନେନ ସତ୍ତାନଂ ଆଯୁୱଣ୍ଣସୁଖବଲପଟିଭାନାଦିସମ୍ପତ୍ତିଞ୍ଚ ରମଣୀଯଂ ଅଗ୍ଗଫଲସମ୍ପତ୍ତିଞ୍ଚ ନିପ୍ଫାଦେଯ୍ୟ''ନ୍ତି ଅନ୍ନଂ ଦେତି, ତଥା ସତ୍ତାନଂ କାମକିଲେସପିପାସୱୂପସମାଯ ପାନଂ ଦେତି, ତଥା ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣତାଯ, ହିରୋତ୍ତପ୍ପାଲଙ୍କାରସ୍ସ ଚ ନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ୱତ୍ଥାନି ଦେତି, ତଥା ଇଦ୍ଧିୱିଧସ୍ସ ଚେୱ ନିବ୍ବାନସୁଖସ୍ସ ଚ ନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ଯାନଂ ଦେତି, ତଥା ସୀଲଗନ୍ଧନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ଗନ୍ଧଂ ଦେତି, ତଥା ବୁଦ୍ଧଗୁଣସୋଭାନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ମାଲାୱିଲେପନଂ ଦେତି, ତଥା ବୋଧିମଣ୍ଡାସନନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ଆସନଂ ଦେତି, ତଥାଗତସେଯ୍ୟନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ସେଯ୍ୟଂ ଦେତି, ସରଣଭାୱନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ଆୱସଥଂ ଦେତି, ପଞ୍ଚଚକ୍ଖୁପଟିଲାଭାଯ ପଦୀପେଯ୍ୟଂ ଦେତି।

ବ୍ୟାମପ୍ପଭାନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ରୂପଦାନଂ ଦେତି, ବ୍ରହ୍ମସ୍ସରନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ସଦ୍ଦଦାନଂ ଦେତି, ସବ୍ବଲୋକସ୍ସ ପିଯଭାୱାଯ ରସଦାନଂ ଦେତି, ବୁଦ୍ଧସୁଖୁମାଲଭାୱାଯ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଦାନଂ ଦେତି, ଅଜରାମରଣଭାୱାଯ ଭେସଜ୍ଜଦାନଂ ଦେତି, କିଲେସଦାସବ୍ୟୱିମୋଚନତ୍ଥଂ ଦାସାନଂ ଭୁଜିସ୍ସତାଦାନଂ ଦେତି, ସଦ୍ଧମ୍ମାଭିରତିଯା ଅନୱଜ୍ଜଖିଡ୍ଡାରତିହେତୁଦାନଂ ଦେତି, ସବ୍ବେପି ସତ୍ତେ ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ଅତ୍ତନୋ ପୁତ୍ତଭାୱୂପନଯନାଯ ପୁତ୍ତଦାନଂ ଦେତି, ସକଲସ୍ସାପି ଲୋକସ୍ସ ପତିଭାୱୂପଗମନାଯ ଦାରଦାନଂ ଦେତି, ସୁଭଲକ୍ଖଣସମ୍ପତ୍ତିଯା ସୁୱଣ୍ଣମଣିମୁତ୍ତାପୱାଳଆଦିଦାନଂ, ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିଯା ନାନାୱିଧୱିଭୂସନଦାନଂ, ସଦ୍ଧମ୍ମକୋସାଧିଗମାଯ ୱିତ୍ତକୋସଦାନଂ, ଧମ୍ମରାଜଭାୱାଯ ରଜ୍ଜଦାନଂ, ଦାନାଦିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଆରାମୁଯ୍ୟାନାଦିୱନଦାନଂ, ଚକ୍କଙ୍କିତେହି ପାଦେହି ବୋଧିମଣ୍ଡୂପସଙ୍କମନାଯ ଚରଣଦାନଂ, ଚତୁରୋଘନିତ୍ଥରଣେ ସତ୍ତାନଂ ସଦ୍ଧମ୍ମହତ୍ଥଦାନତ୍ଥଂ ହତ୍ଥଦାନଂ, ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିପଟିଲାଭାଯ କଣ୍ଣନାସାଦିଦାନଂ, ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁପଟିଲାଭାଯ ଚକ୍ଖୁଦାନଂ, ''ଦସ୍ସନସୱନାନୁସ୍ସରଣପାରିଚରିଯାଦୀସୁ ସବ୍ବକାଲଂ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖାୱହୋ ସବ୍ବଲୋକେନ ଚ ଉପଜୀୱିତବ୍ବୋ ମେ କାଯୋ ଭୱେଯ୍ୟା''ତି ମଂସଲୋହିତାଦିଦାନଂ। ''ସବ୍ବଲୋକୁତ୍ତମୋ ଭୱେଯ୍ୟ''ନ୍ତି ଉତ୍ତମଙ୍ଗଦାନଂ ଦେତି।

ଏୱଂ ଦଦନ୍ତୋ ଚ ନ ଅନେସନାଯ ଦେତି, ନ ପରୋପଘାତେନ, ନ ଭଯେନ, ନ ଲଜ୍ଜାଯ, ନ ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟରୋସନେନ, ନ ପଣୀତେ ସତି ଲୂଖଂ, ନ ଅତ୍ତୁକ୍କଂସନେନ, ନ ପରୱମ୍ଭନେନ, ନ ଫଲାଭିକଙ୍ଖାଯ, ନ ଯାଚକଜିଗୁଚ୍ଛାଯ, ନ ଅଚିତ୍ତୀକାରେନ, ଅଥ ଖୋ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଦେତି, ସହତ୍ଥେନ ଦେତି, କାଲେନ ଦେତି, ଚିତ୍ତିଂ କତ୍ୱା ଦେତି, ଅୱିଭାଗେନ ଦେତି, ତୀସୁ କାଲେସୁ ସୋମନସ୍ସିକୋ ଦେତି, ତତୋ ଏୱ ଚ ଦତ୍ୱା ନ ପଚ୍ଛାନୁତାପୀ ହୋତି, ନ ପଟିଗ୍ଗାହକୱସେନ ମାନାୱମାନଂ କରୋତି, ପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ପିଯସମୁଦାଚାରୋ ହୋତି ୱଦଞ୍ଞୂ ଯାଚଯୋଗୋ ସପରିୱାରଦାଯକୋ। ଅନ୍ନଦାନଞ୍ହି ଦେନ୍ତୋ ''ତଂ ସପରିୱାରଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସାମୀ''ତି ୱତ୍ଥାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଦେତି, ତଥା ୱତ୍ଥଦାନଂ ଦେନ୍ତୋ ''ତଂ ସପରିୱାରଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସାମୀ''ତି ଅନ୍ନାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଦେତି। ପାନଦାନାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ, ତଥା ରୂପଦାନଂ ଦେନ୍ତୋ ଇତରାରମ୍ମଣାନିପି ତସ୍ସ ପରିୱାରଂ କତ୍ୱା ଦେତି, ଏୱଂ ସେସେସୁପି।

ତତ୍ଥ ରୂପଦାନଂ ନାମ ନୀଲପୀତଲୋହିତୋଦାତାଦିୱଣ୍ଣାଦୀସୁ ପୁପ୍ଫୱତ୍ଥଧାତୂସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ଲଭିତ୍ୱା ରୂପୱସେନ ଆଭୁଜିତ୍ୱା ''ରୂପଦାନଂ ଦସ୍ସାମି, ରୂପଦାନଂ ମୟ୍ହ''ନ୍ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ତାଦିସେ ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟେ ଦାନଂ ପତିଟ୍ଠାପେତି, ଏତଂ ରୂପଦାନଂ ନାମ।

ସଦ୍ଦଦାନଂ ପନ ଭେରୀସଦ୍ଦାଦିୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ସଦ୍ଦଂ କନ୍ଦମୂଲାନି ୱିଯ ଉପ୍ପାଟେତ୍ୱା, ନୀଲୁପ୍ପଲହତ୍ଥକଂ ୱିଯ ଚ ହତ୍ଥେ ଠପେତ୍ୱା ଦାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ସୱତ୍ଥୁକଂ ପନ କତ୍ୱା ଦଦନ୍ତୋ ସଦ୍ଦଦାନଂ ଦେତି ନାମ, ତସ୍ମା ଯଦା ''ସଦ୍ଦଦାନଂ ଦସ୍ସାମୀ''ତି ଭେରୀମୁଦିଙ୍ଗାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରେନ ତୂରିଯେନ ତିଣ୍ଣଂ ରତନାନଂ ଉପହାରଂ କରୋତି, କାରେତି ଚ, ''ସଦ୍ଦଦାନଂ ଦସ୍ସାମି, ସଦ୍ଦଦାନଂ ମେ''ତି ଭେରୀଆଦୀନି ଠପାପେତି, ଧମ୍ମକଥିକାନଂ ପନ ସଦ୍ଦଭେସଜ୍ଜଂ, ତେଲଫାଣିତାଦୀନି ଚ ଦେତି, ଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ ଘୋସେତି, ସରଭଞ୍ଞଂ ଭଣତି, ଧମ୍ମକଥଂ କଥେତି, ଉପନିସିନ୍ନକଥଂ, ଅନୁମୋଦନକଥଞ୍ଚ କରୋତି, କାରେତି ଚ, ତଦା ସଦ୍ଦଦାନଂ ନାମ ହୋତି।

ତଥା ମୂଲଗନ୍ଧାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ରଜନୀଯଂ ଗନ୍ଧୱତ୍ଥୁଂ, ପିସିତମେୱ ୱା ଗନ୍ଧଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଲଭିତ୍ୱା ଗନ୍ଧୱସେନ ଆଭୁଜିତ୍ୱା ''ଗନ୍ଧଦାନଂ ଦସ୍ସାମି, ଗନ୍ଧଦାନଂ ମୟ୍ହ''ନ୍ତି ବୁଦ୍ଧରତନାଦୀନଂ ପୂଜଂ କରୋତି, କାରେତି ଚ, ଗନ୍ଧପୂଜନତ୍ଥାଯ ଅଗରୁଚନ୍ଦନାଦିକେ ଗନ୍ଧୱତ୍ଥୁକେ ପରିଚ୍ଚଜତି, ଇଦଂ ଗନ୍ଧଦାନଂ।

ତଥା ମୂଲରସାଦୀସୁ ଯଂ କିଞ୍ଚି ରଜନୀଯଂ ରସୱତ୍ଥୁଂ ଲଭିତ୍ୱା ରସୱସେନ ଆଭୁଜିତ୍ୱା ''ରସଦାନଂ ଦସ୍ସାମି, ରସଦାନଂ ମୟ୍ହ''ନ୍ତି ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟାନଂ ଦେତି, ରସୱତ୍ଥୁମେୱ ୱା ଅଞ୍ଞଂ ଗୱାଦିକଂ ପରିଚ୍ଚଜତି, ଇଦଂ ରସଦାନଂ।

ତଥା ଫୋଟ୍ଟବ୍ବଦାନଂ ମଞ୍ଚପୀଠାଦିୱସେନ, ଅତ୍ଥରଣପାୱୁରଣାଦିୱସେନ ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯଦା ହି ମଞ୍ଚପୀଠଭିସିବିବ୍ବୋହନାଦିକଂ, ନିୱାସନପାରୁପନାଦିକଂ ୱା ସୁଖସମ୍ଫସ୍ସଂ ରଜନୀଯଂ ଅନୱଜ୍ଜଂ ଫୋଟ୍ଟବ୍ବୱତ୍ଥୁଂ ଲଭିତ୍ୱା ଫୋଟ୍ଟବ୍ବୱସେନ ଆଭୁଜିତ୍ୱା ''ଫୋଟ୍ଟବ୍ବଦାନଂ ଦସ୍ସାମି, ଫୋଟ୍ଟବ୍ବଦାନଂ ମଯ୍ହ''ନ୍ତି ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟାନଂ ଦେତି। ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଫୋଟ୍ଟବ୍ବୱତ୍ଥୁଂ ଲଭିତ୍ୱା ପରିଚ୍ଚଜତି, ଏତଂ ଫୋଟ୍ଟବ୍ବଦାନଂ।

ଧମ୍ମଦାନଂ ପନ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ଓଜାପାନଜୀୱିତୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଓଜାଦୀସୁ ହି ଅଞ୍ଞତରଂ ରଜନୀଯଂ ଧମ୍ମୱତ୍ଥୁଂ ଲଭିତ୍ୱା ଧମ୍ମାରମ୍ମଣୱସେନ ଆଭୁଜିତ୍ୱା ''ଧମ୍ମଦାନଂ ଦସ୍ସାମି, ଧମ୍ମଦାନଂ ମଯ୍ହ''ନ୍ତି ସପ୍ପିନୱନୀତାଦି ଓଜଦାନଂ ଦେତି, ଅମ୍ବପାନାଦିଅଟ୍ଠୱିଧଂ ପାନଦାନଂ ଦେତି, ଜୀୱିତଦାନନ୍ତି ଆଭୁଜିତ୍ୱା ସଲାକଭତ୍ତପକ୍ଖିକଭତ୍ତାଦୀନି ଦେତି। ଅଫାସୁକଭାୱେନ ଅଭିଭୂତାନଂ ୱ୍ୟାଧିକାନଂ ୱେଜ୍ଜଂ ପଚ୍ଚୁପେତି, ଜାଲଂ ଫାଲାପେତି, କୁମୀନଂ ୱିଦ୍ଧଂସାପେତି, ସକୁଣପଞ୍ଜରଂ ୱିଦ୍ଧଂସାପେତି, ବନ୍ଧନେନ ବଦ୍ଧାନଂ ସତ୍ତାନଂ ବନ୍ଧନମୋକ୍ଖଂ କାରେତି, ମାଘାତଭେରିଂ ଚରାପେତି, ଅଞ୍ଞାନିପି ସତ୍ତାନଂ ଜୀୱିତପରିତ୍ତାଣତ୍ଥଂ ଏୱରୂପାନି କମ୍ମାନି କରୋତି, କାରାପେତି ଚ, ଇଦଂ ଧମ୍ମଦାନଂ ନାମ।

ସବ୍ବମ୍ପେତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଦାନସମ୍ପଦଂ ସକଲଲୋକହିତସୁଖାଯ ପରିଣାମେତି ଅତ୍ତନୋ ଚ ଅକୁପ୍ପାଯ ୱିମୁତ୍ତିଯା ଅପରିକ୍ଖଯସ୍ସ ଛନ୍ଦସ୍ସ ଅପରିକ୍ଖଯସ୍ସ ୱୀରିଯସ୍ସ ଅପରିକ୍ଖଯସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ଅପରିକ୍ଖଯସ୍ସ ପଟିଭାନସ୍ସ ଅପରିକ୍ଖଯସ୍ସ ଞାନସ୍ସ ଅପରିକ୍ଖଯାଯ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା ପରିଣାମେତି , ଇମଞ୍ଚ ଦାନପାରମିଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତେନ ମହାସତ୍ତେନ ଜୀୱିତେ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞା ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତବ୍ବା। ତଥା ଭୋଗେସୁ, ବହୁସାଧାରଣତା ଚ ନେସଂ ମନସି କାତବ୍ବା, ସତ୍ତେସୁ ଚ ମହାକରୁଣା ସତତଂ ସମିତଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତବ୍ବା। ଏୱଞ୍ହି ଭୋଗେହି ଗହେତବ୍ବସାରଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଆଦିତ୍ତତୋ ୱିଯ ଅଗାରତୋ ସବ୍ବଂ ସାପତେଯ୍ୟଂ, ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ବହି ନୀହରନ୍ତୋ ନ କିଞ୍ଚି ସେସେତି, ନ କତ୍ଥଚି ୱିଭାଗଂ କରୋତି, ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ନିରପେକ୍ଖୋ ନିସ୍ସଜତି ଏୱ। ଅଯଂ ତାୱ ଦାନପାରମିଯା ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ।

ସୀଲପାରମିଯା ପନ ଅଯଂ ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ – ଯସ୍ମା ସବ୍ବଞ୍ଞୁସୀଲାଲଙ୍କାରେହି ସତ୍ତେ ଅଲଙ୍କରିତୁକାମେନ ମହାପୁରିସେନ ଆଦିତୋ ଅତ୍ତନୋ ଏୱ ତାୱ ସୀଲଂ ୱିସୋଧେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଚତୂହାକାରେହି ସୀଲଂ ୱିସୁଜ୍ଝତି ଅଜ୍ଝାସଯୱିସୁଦ୍ଧିତୋ, ସମାଦାନତୋ, ଅୱୀତିକ୍କମନତୋ, ସତି ୱୀତିକ୍କମେ ପୁନ ପାକଟୀକରଣତୋ ଚ। ୱିସୁଦ୍ଧାସଯତାଯ ହି ଏକଚ୍ଚୋ ଅତ୍ତାଧିପତି ହୁତ୍ୱା ପାପଜିଗୁଚ୍ଛନସଭାୱୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ହିରିଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ସୁପରିସୁଦ୍ଧସମାଚାରୋ ହୋତି, ତଥା ପରତୋ ସମାଦାନେ ସତି ଏକଚ୍ଚୋ ଲୋକାଧିପତି ହୁତ୍ୱା ପାପତୋ ଉତ୍ତସନ୍ତୋ ଓତ୍ତପ୍ପଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ସୁପରିସୁଦ୍ଧସମାଚାରୋ ହୋତି, ଇତି ଉଭଯଥାପି ଏତେ ଅୱୀତିକ୍କମନତୋ ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠହନ୍ତି। ଅଥ ଚ ପନ କଦାଚି ସତିସମ୍ମୋସେନ ସୀଲସ୍ସ ଖଣ୍ଡାଦିଭାୱୋ ସିଯା, ତାଯଯେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ହିରୋତ୍ତପ୍ପସମ୍ପତ୍ତିଯା ଖିପ୍ପମେୱ ନଂ ୱୁଟ୍ଠାନାଦିନା ପଟିପାକତିକଂ କରୋନ୍ତୀତି।

ତଯିଦଂ ସୀଲଂ ୱାରିତ୍ତଂ ଚାରିତ୍ତନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ତତ୍ଥାଯଂ ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ୱାରିତ୍ତସୀଲେ ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ – ତେନ ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ତଥା ଦଯାପନ୍ନଚିତ୍ତେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଯଥା ସୁପିନନ୍ତେନପି ନ ଆଘାତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ପରୂପକରଣୱିରତତାଯ ପରସନ୍ତକୋ ଅଲଗଦ୍ଦୋ ୱିଯ ନ ପରାମସିତବ୍ବୋ। ସଚେ ପବ୍ବଜିତୋ ହୋତି, ଅବ୍ରହ୍ମଚରିଯତୋପି ଆରାଚାରୀ ହୋତି ସତ୍ତୱିଧମେଥୁନସଂଯୋଗୱିରତୋ, ପଗେୱ ପରଦାରଗମନତୋ। ଗହଟ୍ଠୋ ସମାନୋ ପରେସଂ ଦାରେସୁ ସଦା ପାପକଂ ଚିତ୍ତମ୍ପି ନ ଉପ୍ପାଦେତି। କଥେନ୍ତୋ ସଚ୍ଚଂ ହିତଂ ପିଯଂ ପରିମିତମେୱ ଚ କାଲେନ ଧମ୍ମିଂ କଥଂ ଭାସିତା ହୋତି। ସବ୍ବତ୍ଥ ଅନଭିଜ୍ଝାଲୁ , ଅବ୍ୟାପନ୍ନଚିତ୍ତୋ, ଅୱିପରୀତଦସ୍ସନୋ କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣେନ ଚ ସମନ୍ନାଗତୋ। ସମଗ୍ଗତେସୁ ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନେସୁ ନିୱିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ହୋତି ନିୱିଟ୍ଠପେମୋତି।

ଇତି ଚତୁରାପାଯୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖାନଂ ପଥଭୂତେହି ଅକୁସଲକମ୍ମପଥେହି, ଅକୁସଲଧମ୍ମେହି ଚ ଓରମିତ୍ୱା ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖାନଂ ପଥଭୂତେସୁ କୁସଲକମ୍ମପଥେସୁ, କୁସଲଧମ୍ମେସୁ ଚ ପତିଟ୍ଠିତସ୍ସ ମହାପୁରିସସ୍ସ ପରିସୁଦ୍ଧାସଯପଯୋଗତୋ ଯଥାଭିପତ୍ଥିତା ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖୂପସଞ୍ହିତା ମନୋରଥା ସୀଘଂ ସୀଘଂ ଅଭିନିପ୍ଫଜ୍ଜନ୍ତି, ପାରମିଯୋ ପରିପୂରେନ୍ତି। ଏୱଂଭୂତୋ ହି ଅଯଂ। ତତ୍ଥ ହିଂସାନିୱତ୍ତିଯା ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଅଭଯଦାନଂ ଦେତି, ଅପ୍ପକସିରେନେୱ ମେତ୍ତାଭାୱନଂ ସମ୍ପାଦେତି, ଏକାଦସ ମେତ୍ତାନିସଂସେ ଅଧିଗଚ୍ଛତି, ଅପ୍ପାବାଧୋ ହୋତି ଅପ୍ପାତଙ୍କୋ, ଦୀଘାଯୁକୋ ସୁଖବହୁଲୋ, ଲକ୍ଖଣୱିସେସେ ପାପୁଣାତି, ଦୋସୱାସନଞ୍ଚ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି। ତଥା ଅଦିନ୍ନାଦାନନିୱତ୍ତିଯା ଚୋରାଦୀହି ଅସାଧାରଣେ ଭୋଗେ ଅଧିଗଚ୍ଛତି, ପରେହି ଅନାସଙ୍କନୀଯୋ, ପିଯୋ, ମନାପୋ, ୱିସ୍ସାସନୀଯୋ, ଭୱସମ୍ପତ୍ତୀସୁ ଅଲଗ୍ଗଚିତ୍ତୋ ପରିଚ୍ଚାଗସୀଲୋ, ଲୋଭୱାସନଞ୍ଚ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି। ଅବ୍ରହ୍ମଚରିଯନିୱତ୍ତିଯା ଅଲୋଲୋ ହୋତି ସନ୍ତକାଯଚିତ୍ତୋ, ସତ୍ତାନଂ ପିଯୋ ହୋତି ମନାପୋ ଅପରିସଙ୍କନୀଯୋ, କଲ୍ୟାଣୋ ଚସ୍ସ କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗଚ୍ଛତି, ଅଲଗ୍ଗଚିତ୍ତୋ ହୋତି ମାତୁଗାମେସୁ ଅଲୁଦ୍ଧାସଯୋ, ନେକ୍ଖମ୍ମବହୁଲୋ, ଲକ୍ଖଣୱିସେସେ ଅଧିଗଚ୍ଛତି, ଲୋଭୱାସନଞ୍ଚ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି।

ମୁସାୱାଦନିୱତ୍ତିଯା ସତ୍ତାନଂ ପମାଣଭୂତୋ ହୋତି ପଚ୍ଚଯିକୋ ଥେତୋ ଆଦେଯ୍ୟୱଚନୋ ଦେୱତାନଂ ପିଯୋ ମନାପୋ ସୁରଭିଗନ୍ଧମୁଖୋ

ଅସଦ୍ଧମ୍ମାରକ୍ଖିତକାଯଓଚୀସମାଚାରୋ, ଲକ୍ଖଣଓିସେସେ ଅଧିଗଚ୍ଛତି, କିଲେସଓାସନଞ୍ଚ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି। ପେସୁଞ୍ଞନିଓତିଯା ପରୂପକ୍କମେହି ଅଭେଜ୍ଜକାଯୋ ହୋତି ଅଭେଜ୍ଜପରିଓାରୋ, ସଦ୍ଧମ୍ମେ ଚ ଅଭେଜ୍ଜନକସଦ୍ଧୋ, ଦଳ୍ହମିତ୍ତୋ ଭଓନ୍ତରପରିଚିତାନମ୍ପି ସତ୍ତାନଂ ଏକନ୍ତପିଯୋ, ଅସଂକିଲେସବହୁଲୋ। ଫରୁସଓାଚାନିଓତିଯା ସତ୍ତାନଂ ପିଯୋ ହୋତି ମନାପୋ ସୁଖସୀଲୋ ମଧୁରଓଚନୋ ସମ୍ଭାଓନୀଯୋ, ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତୋ ଚସ୍ସ ସରୋ ନିବ୍ବତ୍ତତି। ସମ୍ଫପ୍ପଲାପନିଓତିଯା ସତ୍ତାନଂ ପିଯୋ ହୋତି ମନାପୋ, ଗରୁଭାଓନୀଯୋ ଚ, ଆଦେଯ୍ୟଓଚନୋ ପରିମିତାଲାପୋ, ମହେସକ୍ଖୋ ଚ ହୋତି ମହାନୁଭାଓୋ, ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିକେନ ପଟିଭାନେନ ପଞ୍ହାବ୍ୟାକରଣକୁସଲୋ, ବୁଦ୍ଧଭୂମିଯଞ୍ଚ ଏକାଯ ଏଓ ଓାଚାଯ ଅନେକଭାସାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଅନେକେସଂ ପଞ୍ହାନଂ ବ୍ୟାକରଣସମତ୍ଥୋ ହୋତି।

ଅନଭିଜ୍ଝାଲୁତାଯ ଅକିଚ୍ଛଲାଭୀ ହୋତି, ଉଳାରେସୁ ଚ ଭୋଗେସୁ ରୁଚିଂ ପଟିଲଭତି, ଖତ୍ତିଯମହାସାଲାଦୀନଂ ସମ୍ମତୋ ହୋତି, ପଚ୍ଚତ୍ଥିକେହି ଅନଭିଭଓନୀଯୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯଓେକଲ୍ଲଂ ନ ପାପୁଣାତି, ଅପ୍ପଟିପୁଗ୍ଗଲୋ ଚ ହୋତି। ଅବ୍ୟାପାଦେନ ପିଯଦସ୍ସନୋ ହୋତି ସତ୍ତାନଂ ସମ୍ଭାଓନୀଯୋ, ପରହିତାଭିନନ୍ଦିତାଯ ଚ ସତ୍ତେ ଅପ୍ପକସିରେନେଓ ପସାଦେତି, ଅଲୂଖସଭାଓୋ ଚ ହୋତି ମେତ୍ତାଓିହାରୀ, ମହେସକ୍ଖୋ ଚ ହୋତି ମହାନୁଭାଓୋ। ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନାଭାଓେନ କଲ୍ୟାଣେ ସହାଯେ ପଟିଲଭତି, ସୀସଚ୍ଛେଦଂ ପାପୁଣନ୍ତୋପି ପାପକମ୍ମଂ ନ କରୋତି, କମ୍ମସ୍ସକତାଦସ୍ସନତୋ ଅକୋତୂହଲମଙ୍ଗଲିକୋ ଚ ହୋତି, ସଦ୍ଧମ୍ମେ ଚସ୍ସ ସଦ୍ଧା ପତିଟ୍ଠିତା ହୋତି ମୂଲଜାତା, ସଦ୍ଦହତି ଚ ତଥାଗତାନଂ ବୋଧିଂ, ସମଯନ୍ତରେସୁ ନାଭିରମତି ଉକ୍କାରଟ୍ଠାନେ ରାଜହଂସୋ ଓିଯ, ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯଓିଜାନନେ କୁସଲୋ ହୋତି, ଅନ୍ତେ ଚ ଅନାଓରଣଞ୍ଞାଣଲାଭୀ, ଯାଓ ଚ ବୋଧିଂ ନ ପାପୁଣାତି, ତାଓ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ସତ୍ତନିକାଯେ ଉକ୍କଟ୍ଠୁକ୍କଟ୍ଠୋ ହୋତି, ଉଳାରୁଳାରସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ପାପୁଣାତି।

''ଇତି ହିଦଂ ସୀଲଂ ନାମ ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତୀନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ସବ୍ବବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ ପଭଓଭୂମି, ସବ୍ବବୁଦ୍ଧକାରକଧମ୍ମାନଂ ଆଦି ଚରଣଂ କାରଣଂ ମୁଖଂ ପମୁଖ''ନ୍ତି ବହୁମାନଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା କାଯଓଚୀସଂଯମେ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯଦମନେ, ଆଜୀଓପାରିସୁଦ୍ଧିଯଂ, ପଚ୍ଚଯପରିଭୋଗେ ଚ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞବଲେନ ଅପ୍ପମତ୍ତୋ ହୋତି, ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକଂ ଉକ୍ଖିତ୍ତାସିକପଚ୍ଚତ୍ଥିକଂ ଓିଯ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ''କିକୀଓ ଅଣ୍ଡ''ନ୍ତିଆଦିନା (ଓିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୭; ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୭) ଓୁତ୍ତନଯେନ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ସୀଲଂ ସମ୍ପାଦେତବ୍ବଂ। ଅଯଂ ତାଓ ଓାରିତ୍ତସୀଲେ ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ।

ଚାରିତ୍ତସୀଲେ ପନ ପଟିପତ୍ତି ଏଓଂ ଓେଦିତବ୍ବା – ଇଧ ବୋଧିସତ୍ତୋ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତାନଂ ଗରୁଟ୍ଠାନିଯାନଂ ଅଭିଓାଦନଂ ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଂ ଅଞ୍ଜଲିକମ୍ମଂ ସାମୀଚିକମ୍ମଂ କାଲେନ କାଲଂ କତ୍ତା ହୋତି, ତଥା ତେସଂ କାଲେନ କାଲଂ ଉପଟ୍ଠାନଂ କତ୍ତା ହୋତି, ଗିଲାନାନଂ କାଯଓେଯ୍ୟାଓଟିକଂ, ଓାଚାଯ ପୁଚ୍ଛନଞ୍ଚ କତ୍ତା ହୋତି, ସୁଭାସିତପଦାନି ସୁତ୍ୱା ସାଧୁକାରଂ କତ୍ତା ହୋତି, ଗୁଣଓନ୍ତାନଂ ଗୁଣେ ଓଣ୍ଣେତା, ପରେସଂ ଅପକାରେ ଖନ୍ତା, ଉପକାରେ ଅନୁସ୍ସରିତା, ପୁଞ୍ଞାନି ଅନୁମୋଦିତା, ଅତ୍ତନୋ ପୁଞ୍ଞାନି ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା ପରିଣାମେତା, ସବ୍ବକାଲଂ ଅପ୍ପମାଦଓିହାରୀ କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ, ସତି ଅଚ୍ଚଯେ ଅଚ୍ଚଯତୋ ଦିସ୍ୱା ତାଦିସାନଂ ସହଧମ୍ମିକାନଂ ଯଥାଭୂତଂ ଆଓି କତ୍ତା, ଉତ୍ତରିଞ୍ଚ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଂ ସମ୍ମଦେଓ ପରିପୂରେତା।

ତଥା ଅତ୍ତନୋ ଅନୁରୂପାସୁ ଅତ୍ଥୂପସଂହିତାସୁ ସତ୍ତାନଂ ଇତିକତ୍ତବ୍ବତାପୁରେକ୍ଖାରୋ ଅନଲସୋ ସହାଯଭାଓଂ ଉପଗଚ୍ଛତି। ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ଚ ସତ୍ତାନଂ ବ୍ୟାଧିଆଦିଦୁକ୍ଖେସୁ ଯଥାରହଂ ପଟିକାରଓିଧାଯକୋ, ଞାତିଭୋଗାଦିବ୍ୟସନପତିତେସୁ ସୋକପନୋଦନୋ, ଉଲ୍ଲୁମ୍ପନସଭାଓାଓଟ୍ଠିତୋ ହୁତ୍ୱା ନିଗ୍ଗହାରହାନଂ ଧମ୍ମେନେଓ ନିଗ୍ଗଣ୍ହନକୋ ଯାଓଦେଓ ଅକୁସଲା ଓୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା କୁସଲେ ପତିଟ୍ଠାପନାଯ, ପଗ୍ଗହାରହାନଂ ଧମ୍ମେନେଓ ପଗ୍ଗଣ୍ହନକୋ। ଯାନି ପୁରିମକାନଂ ମହାବୋଧିସତ୍ତାନଂ ଉଳାରତମାନି ପରମଦୁକ୍କରାନି ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନୁଭାଓାନି ସତ୍ତାନଂ ଏକନ୍ତହିତସୁଖାଓହାନି ଚରିତାନି, ଯେହି ନେସଂ ବୋଧିସମ୍ଭାରା ସମ୍ମଦେଓ ପରିପାକଂ ଅଗମିଂସୁ, ତାନି ସୁତ୍ୱା ଅନୁବ୍ବିଗ୍ଗୋ ଅନୁତ୍ରାସୋ ''ତେପି ମହାପୁରିସା ମନୁସ୍ସା ଏଓ, ଅନୁକ୍କମେନ ପନ ସିକ୍ଖାପାରିପୂରିଯା ଭାଓିତତ୍ତା ତାଦିସାଯ ଉଳାରତମାଯ ଆନୁଭାଓସମ୍ପତ୍ତିଯା ବୋଧିସମ୍ଭାରେସୁ ଉକ୍କଂସପାରମିପ୍ପତ୍ତା ଅହେସୁଂ, ତସ୍ମା ମଯାପି ସୀଲାଦିସିକ୍ଖାସୁ ସମ୍ମଦେଓ ତଥା ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ, ଯାଯ ପଟିପତ୍ତିଯା ଅହମ୍ପି ଅନୁକ୍କମେନ ସିକ୍ଖଂ ପରିପୂରେତ୍ୱା ଏକନ୍ତତୋ ପଦଂ ଅନୁପାପୁଣିସ୍ସାମୀ''ତି ସଦ୍ଧାପୁରେଚାରିକଂ ଓୀରିଯଂ ଅଓିସ୍ସଜ୍ଜନ୍ତୋ ସମ୍ମଦେଓ ସୀଲେସୁ ପରିପୂରକାରୀ ହୋତି।

ତଥା ପଟିଚ୍ଛନ୍ନକଲ୍ୟାଣୋ ହୋତି ଓିଓଟାପରାଧୋ, ଅପ୍ପିଚ୍ଛୋ ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ ପଓିଓିତ୍ତୋ ଅସଂସଟ୍ଠୋ ଦୁକ୍ଖସହୋ ଅଓିପରୀତଦସ୍ସନଜାତିକୋ ଅନୁଦ୍ଧତୋ ଅନୁନ୍ନଳୋ ଅଚପଲୋ ଅମୁଖରୋ ଅଓିକିଣ୍ଣଓାଚୋ ସଂଓୁତିନ୍ଦ୍ରିଯୋ ସନ୍ତମାନସୋ କୁହନାଦିମିଚ୍ଛାଜୀଓଓିରହିତୋ ଆଚାରଗୋଚରସମ୍ପନ୍ନୋ, ଅଣୁମତ୍ତେସୁ ଓଜ୍ଜେସୁ ଭଯଦସ୍ସାଓୀ ସମାଦାଯ ସିକ୍ଖତି ସିକ୍ଖାପଦେସୁ, ଆରଦ୍ଧଓୀରିଯୋ ପହିତତ୍ତୋ କାଯେ ଚ ଜୀଓିତେ ଚ ନିରପେକ୍ଖୋ, ଅପ୍ପମତ୍ତକମ୍ପି କାଯେ, ଜୀଓିତେ ଓା ଅପେକ୍ଖଂ ନାଧିଓାସେତି ପଜହତି ଓିନୋଦେତି, ପଗେଓ ଅଧିମତ୍ତଂ। ସବ୍ବେପି ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟହେତୁଭୂତେ କୋଧୂପନାହାଦିକେ କିଲେସୁପକ୍କିଲେସେ ପଜହତି ଓିନୋଦେତି, ଅପ୍ପମତ୍ତକେନ ଓିସେସାଧିଗମେନ ଅପରିତୁଟ୍ଠୋ ହୋତି, ନ ସଙ୍କୋଚଂ ଆପଜ୍ଜତି, ଉପରୂପରିଓିସେସାଧିଗମାଯ ଓାଯମତି।

ଯେନ ଯଥାଲଦ୍ଧା ସମ୍ପତ୍ତି ହାନଭାଗିଯା ୱା ଠିତିଭାଗିଯା ୱା ନ ହୋତି, ତଥା ମହାପୁରିସୋ ଅନ୍ଧାନଂ ପରିଣାଯକୋ ହୋତି, ମଗ୍ଗଂ ଆଚିକ୍ଖତି, ବଧିରାନଂ ହତ୍ଥମୁଦ୍ଦାଯ ସଞ୍ଞଂ ଦେତି, ଅତ୍ଥମନୁଗ୍ଗାହେତି, ତଥା ମୂଗାନଂ। ପୀଠସପ୍ପିକାନଂ ପୀଠଂ ଦେତି, ୱାହେତି ୱା। ଅସ୍ସଦ୍ଧାନଂ ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭାଯ ୱାଯମତି, କୁସୀତାନଂ ଉସ୍ସାହଜନନାଯ, ମୁଟ୍ଠସ୍ସତୀନଂ ସତିସମାଯୋଗାଯ। ୱିବ୍ଭନ୍ତଉତ୍ତାନଂ ସମାଧିସମ୍ପଦାଯ, ଦୁପ୍ପଞ୍ଞାନଂ ପଞ୍ଞାଧିଗମାଯ ୱାଯମତି। କାମଚ୍ଛନ୍ଦପରିଯୁଟ୍ଠିତାନଂ କାମଚ୍ଛନ୍ଦପଟିୱିନୋଦନାଯ ୱାଯମତି। ବ୍ଯାପାଦଥିନମିଦ୍ଧୌଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚୱିଚିକିଚ୍ଛାପରିଯୁଟ୍ଠିତାନଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାୱିନୋଦନାଯ ୱାଯମତି। କାମୱିତକ୍କାଦିପକତାନଂ କାମୱିତକ୍କାଦିମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କୱିନୋଦନାଯ ୱାଯମତି। ପୁବ୍ବକାରୀନଂ ସତ୍ତାନଂ କତଞ୍ଞୁତଂ ନିସ୍ସାଯ ପୁବ୍ବଭାସୀ ପିଯୱାଦୀ ସଙ୍ଗାହକୋ ସଦିସେନ, ଅଧିକେନ ୱା ପଚ୍ଚୁପକାରେନ ସମ୍ମାନେତା ହୋତି।

ଆପଦାସୁ ସହାଯକିଚ୍ଚଂ ଅନୁତିଟ୍ଠତି, ତେସଂ ତେସଞ୍ଚ ସତ୍ତାନଂ ପକତିଂ, ସଭାୱଞ୍ଚ ପରିଜାନିତ୍ୱା ଯେହି ଯଥା ସଂୱସିତବ୍ବଂ ହୋତି, ତେହି ତଥା ସଂୱସତି। ଯେସୁ ଚ ଯଥା ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ ହୋତି, ତେସୁ ତଥା ପଟିପଜ୍ଜତି। ତଞ୍ଚ ଖୋ ଅକୁସଲତୋ ୱୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା କୁସଲେ ପତିଟ୍ଠାପନୱସେନ, ନ ଅଞ୍ଞଥା। ପରଚିତ୍ତାନୁରକ୍ଖଣା ହି ବୋଧିସତ୍ତାନଂ ଯାୱଦେୱ କୁସଲାଭିୱଡ୍ଢିଯା। ତଥା ହିତଜ୍ଝାସଯେନାପି ପରୋ ନ ସାହସିତବ୍ବୋ, ନ ଭଣ୍ଡିତବ୍ବୋ, ନ ମଙ୍କୁଭାୱମାପାଦେତବ୍ବୋ, ନ ପରସ୍ସ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବଂ, ନ ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନେ ଚୋଦେତବ୍ବୋ, ନ ନୀଚତରଂ ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ଅତ୍ତା ଉଚ୍ଚତରେ ଠପେତବ୍ବୋ, ନ ଚ ପରେସୁ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅସେୱିନା ଭୱିତବ୍ବଂ, ନ ଅତିସେୱିନା, ନ ଅକାଲସେୱିନା ଭୱିତବ୍ବଂ।

ଯୁତ୍ତେ ପନ ସତ୍ତେ ଦେସକାଲାନୁରୂପଂ ସେୱତି, ନ ଚ ପରେସଂ ପୁରତୋ ପିଯେପି ଗରହତି, ଅପ୍ପିଯେ ୱା ପସଂସତି, ନ ଅଧିଟ୍ଠାଯ ୱିସ୍ସାସୀ ହୋତି, ନ ଧମ୍ମିକଂ ଉପନିମନ୍ତନଂ ପଟିକ୍ଖିପତି, ନ ପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ଉପଗଚ୍ଛତି, ନାଧିକଂ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ସଦ୍ଧାସମ୍ପନ୍ନେ ସଦ୍ଧାନିସଂସକଥାଯ ସମ୍ପହଂସେତି, ସୀଲସୁତଚାଗପଞ୍ଞାସମ୍ପନ୍ନେ ପଞ୍ଞାନିସଂସକଥାଯ ସମ୍ପହଂସେତି। ସଚେ ପନ ବୋଧିସତ୍ତୋ ଅଭିଞ୍ଞାବଲପ୍ପତ୍ତୋ ହୋତି, ପମାଦାପନ୍ନେ ସତ୍ତେ ଅଭିଞ୍ଞାବଲେନ ଯଥାରହଂ ନିରଯାଦିକେ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସଂୱେଜେତ୍ୱା ଅସ୍ସଦ୍ଧାଦିକେ ସଦ୍ଧାଦୀସୁ ପତିଟ୍ଠାପେତି, ସାସନେ ଓତାରେତି, ସଦ୍ଧାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନେ ପରିପାଚେତି। ଏୱମସ୍ସ ମହାପୁରିସସ୍ସ ଚାରିଉଭୂତୋ ଅପରିମାଣୋ ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦୋ କୁସଲାଭିସନ୍ଦୋ ଉପରୂପରି ଅଭିୱଡ୍ଢତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅପିଚ ଯା ସା ''କିଂ ସୀଲଂ, କେନଟ୍ଠେନ ସୀଲ''ନ୍ତିଆଦିନା ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ''ପାଣାତିପାତାଦୀହି ୱିରମନ୍ତସ୍ସ, ୱତ୍ତପଟିପତ୍ତିଂ ୱା ପୂରେନ୍ତସ୍ସ ଚେତନାଦଯୋ ଧମ୍ମା ସୀଲ''ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ନାନପ୍ପକାରତୋ ସୀଲସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରକଥା ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୬) ୱୁତ୍ତା, ସା ସବ୍ବାପି ଇଧ ଆହରିତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବା। କେୱଲଞ୍ହି ତତ୍ଥ ସାୱକବୋଧିସତ୍ତୱସେନ ସୀଲକଥା ଆଗତା, ଇଧ ମହାବୋଧିସତ୍ତୱସେନ କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଅଯମେୱ ୱିସେସୋ। ଯତୋ ଇଦଂ ସୀଲଂ ମହାପୁରିସୋ ଯଥା ନ ଅତ୍ତନୋ ଦୁଗ୍ଗତିଯଂ ପରିକିଲେସୱିମୁତ୍ତିଯା, ସୁଗତିଯମ୍ପି ନ ରଜ୍ଜସମ୍ପତ୍ତିଯା, ନ ଚକ୍କୱତ୍ତୀ, ନ ଦେୱ, ନ ସକ୍କ, ନ ମାର, ନ ବ୍ରହ୍ମସମ୍ପତ୍ତିଯା ପରିଣାମେତି, ତଥା ନ ଅତ୍ତନୋ ତେୱିଜ୍ଜତାଯ, ନ ଛଳଭିଞ୍ଞତାଯ, ନ ଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାଧିଗମାଯ, ନ ସାୱକବୋଧିଯା, ନ ପଚ୍ଚେକବୋଧିଯା ପରିଣାମେତି, ଅଥ ଖୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱେନ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଅନୁତ୍ତରସୀଲାଲଙ୍କାରସମ୍ପାଦନତ୍ଥମେୱ ପରିଣାମେତୀତି ଅଯଂ ସୀଲପାରମିଯା ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ।

ତଥା ଯସ୍ମା କରୁଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହିତା ଆଦୀନୱଦସ୍ସନପୁବ୍ବଙ୍ଗମା କାମେହି ଚ ଭୱେହି ଚ ନିକ୍ଖମନୱସେନ ପୱତ୍ତା କୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତି ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମୀ, ତସ୍ମା ସକଲସଂକିଲେସନିୱାସନଟ୍ଠାନତାଯ, ପୁତ୍ତଦାରାଦୀହି ମହାସମ୍ବାଧତାଯ, କସିୱାଣିଜ୍ଜାଦିନାନାୱିକମ୍ମନ୍ତାଧିଟ୍ଠାନବ୍ଯାକୁଲତାଯ ଚ ଘରାୱାସସ୍ସ ନେକ୍ଖମ୍ମସୁଖାଦୀନଂ ଅନୋକାସତଂ, କାମାନଞ୍ଚ ''ସତ୍ଥଧାରାଲଗ୍ଗମଧୁବିନ୍ଦୁ ୱିଯ ଚ କଦଲୀ ୱିଯ ଚ ଅୱଲେଯ୍ହମାନପରିତ୍ତସ୍ସାଦୱିପୁଲାନତ୍ଥାନୁବନ୍ଧା''ତି ଚ ୱିଜ୍ଜୁଲତୋଭାସେନ ଗହେତବ୍ବଂ ନଚ୍ଚଂ ୱିଯ ପରିତ୍ତକାଲୂପଲବ୍ଭା, ଉମ୍ମତ୍ତକାଲଙ୍କାରୋ ୱିଯ ୱିପରୀତସଞ୍ଞାଯ ଅନୁଭୱିତବ୍ବା, କରୀସାୱଚ୍ଛାଦନମୁଖଂ ୱିଯ ପଟିକାରଭୂତା, ଉଦକେ ତେମିତଙ୍ଗୁଲିଯା ନିସାରୁଦକପାନଂ ୱିଯ ଅତିତ୍ତିକରା, ଛାତଜ୍ଝତ୍ତଭୋଜନଂ ୱିଯ ସାବାଧା, ବଲିସାମିସଂ ୱିଯ ବ୍ଯାସନୁପନିପାତକାରଣା (ବ୍ଯସନସନ୍ନିପାତକାରଣା – ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭), ଅଗ୍ଗିସନ୍ତାପୋ ୱିଯ କାଲତ୍ତଯେପି ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭୂତା, ମକ୍କଟାଲେପୋ ୱିଯ ବନ୍ଧନନିମିତ୍ତା, ଘାତକାୱଚ୍ଛାଦନକିମାଲଯୋ ୱିଯ ଅନତ୍ଥଚ୍ଛାଦନା, ସପତ୍ତଗାମୱାସୋ ୱିଯ ଭଯଟ୍ଠାନଭୂତା, ପଚ୍ଚତ୍ଥିକପୋସକୋ ୱିଯ କିଲେସମାରାଦୀନଂ ଆମିସଭୂତା, ଛଣସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ୱିଯ ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖା, କୋଟରଗ୍ଗି ୱିଯ ଅନ୍ତୋଦାହକା, ପୁରାଣକୂପାୱଲମ୍ବବୀରଣମଧୁପିଣ୍ଡଂ ୱିଯ ଅନେକାଦୀନୱା, ଲୋଣୂଦକପାନଂ ୱିଯ ପିପାସାହେତୁଭୂତା, ସୁରାମେରଯଂ ୱିଯ ନୀଚଜନସେୱିତା , ଅପ୍ପସ୍ସାଦତାଯ ଅଟ୍ଠିକଙ୍କଲୂପମା''ତିଆଦିନା ଚ ନଯେନ ଆଦୀନୱଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ତବ୍ବିପରିଯାଯେନ ନେକ୍ଖମ୍ମେ ଆନିସଂସଂ ପସ୍ସନ୍ତେନ ନେକ୍ଖମ୍ମପୱିୱେକୌପସମସୁଖାଦୀସୁ ନିନ୍ନପୋଣପବ୍ଭାରଚିତ୍ତେନ ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମିଯଂ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ମା ପନ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ପବ୍ବଜ୍ଜାମୂଲକଂ, ତସ୍ମା ପବ୍ବଜ୍ଜା ତାୱ ଅନୁଟ୍ଠାତବ୍ବା। ପବ୍ବଜ୍ଜମନୁତିଟ୍ଠନ୍ତେନ ମହାସତ୍ତେନ ଅସତି ବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦେ କମ୍ମୱାଦୀନଂ

କିରିୟୱାଦୀନଂ ତାପସପରିବ୍ବାଜକାନଂ ପବ୍ବଜ୍ଜା ଅନୁଟ୍ଠାତବ୍ବା। ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ପନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେସୁ ତେସଂ ସାସନେ ଏୱ ପବ୍ବଜିତବ୍ବଂ। ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତେ ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠିତେନ ତସ୍ସା ଏୱ ସୀଲପାରମିୟା ୱୋଦାପନତ୍ଥଂ ଧୁତଗୁଣା ସମାଦାତବ୍ବା। ସମାଦିନ୍ନଧୁତଧମ୍ମା ହି ମହାପୁରିସା ସମ୍ମଦେୱ ତେ ପରିହରନ୍ତା ଅପ୍ପିଚ୍ଛାସନ୍ତୁଟ୍ଠସଲ୍ଲେଖପୱିୱେକଅସଂସଗ୍ଗୱୀରିୟାରମ୍ଭସୁଭରତାଦିଗୁଣସଲିଲୱିକ୍ଖାଲିତକିଲେସମଲତାୟ ଅନୱଜ୍ଜସୀଲୱତଗୁଣପରିସୁଦ୍ଧସମାଚାରା ପୋରାଣେ ଅରିୟୱଂସତ୍ତୟେ ପତିଟ୍ଠିତା ଚତୁତ୍ଥଂ ଭାୱନାରାମତାସଙ୍ଖାତଂ ଅରିୟୱଂସଂ ଗନ୍ତୁଂ ଚତ୍ତାଳୀସାୟ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଯଥାରହଂ ଉପଚାରପ୍ପନାଭେଦଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରନ୍ତି। ଏୱଞ୍ହିସ୍ସ ସମ୍ମଦେୱ ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମୀ ପାରିପୂରିତା ହୋତି। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଠାନେ ତେରସହି ଧୁତଧମ୍ମେହି ସଦ୍ଧିଂ ଦସ କସିଣାନି ଦସାସୁଭାନି ଦସାନୁସ୍ସତିୟୋ ଚତ୍ତାରୋ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରା ଚତ୍ତାରୋ ଆରୁପ୍ପା ଏକା ସଞ୍ଞା ଏକଂ ୱୱତ୍ଥାନନ୍ତି ଚତ୍ତାଳୀସ ସମାଧିଭାୱନାକମ୍ମଟ୍ଠାନାନି, ଭାୱନାୱିଧାନଞ୍ଚ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱତ୍ତବ୍ବାନି, ତଂ ପନେତଂ ସବ୍ବଂ ଯସ୍ମା ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୨୨, ୪୭) ସବ୍ବାକାରତୋ ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। କେୱଲଞ୍ହି ତତ୍ଥ ସାୱକବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଇଧ ମହାବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ କରୁଣୂପାୟକୋସଲ୍ଲପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅୟମେୱ ୱିସେସୋ। ଏୱମେତ୍ଥ ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମିୟା ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତଥା ପଞ୍ଞାପାରମିଂ ସମ୍ପାଦେତୁକାମେନ ଯସ୍ମା ପଞ୍ଞା ଆଲୋକୋ ୱିୟ ଅନ୍ଧକାରେନ ମୋହେନ ସହ ନ ୱତ୍ତତି, ତସ୍ମା ମୋହକାରଣାନି ତାୱ ବୋଧିସତ୍ତେନ ପରିୱଜ୍ଜେତବ୍ବାନି। ତତ୍ରିମାନି ମୋହକାରଣାନି-ଅରତି ତନ୍ଦୀ ୱିଜମ୍ଭିତା ଆଲସିୟଂ ଗଣସଙ୍ଗଣିକାରାମତା ନିଦ୍ଦାସୀଲତା ଅନିଚ୍ଛୟସୀଲତା ଞାଣସ୍ମିଂ ଅକୁତୂହଲତା ମିଚ୍ଛାଧିମାନୋ ଅପରିପୁଚ୍ଛକତା କାୟସ୍ସ ନସମ୍ମାପରିହାରୋ ଅସମାହିତଚିତ୍ତତା ଦୁପ୍ପଞ୍ଞାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ସେୱନା ପଞ୍ଞୱନ୍ତାନଂ ଅପୟିରୁପାସନା ଅତ୍ତପରିଭୱୋ ମିଚ୍ଛାୱିକପ୍ପୋ ୱିପରୀତାଭିନିୱେସୋ କାୟଦଳ୍ହୀବହୁଲତା ଅସଂୱେଗସୀଲତା ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣାନି, ସଙ୍ଖେପତୋ ଯେୱାପନଧମ୍ମେ ଆସେୱତୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ପଞ୍ଞା ନୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ଉପ୍ପନ୍ନା ପରିହାୟତି , ଇତି ଇମାନି ମୋହକାରଣାନି, ତାନି ପରିୱଜ୍ଜନ୍ତେନ ବାହୁସଚ୍ଚେ, ଝାନାଦୀସୁ ଚ ଯୋଗୋ କରଣୀୟୋ।

ତତ୍ଥାୟଂ ବାହୁସଚ୍ଚସ୍ସ ୱିସୟୱିଭାଗୋ – ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଦ୍ୱାଦସାୟତନାନି ଅଟ୍ଠାରସ ଧାତୁୟୋ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ବାୱୀସତିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ଦ୍ୱାଦସପଦିକୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ, ତଥା ସତିପଟ୍ଠାନାଦୟୋ କୁସଲାଦିଧମ୍ମପ୍ପଭେଦା ଚ, ଯାନି ଚ ଲୋକେ ଅନୱଜ୍ଜାନି ୱିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନାନି, ଯୋ ଚ ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖୱିଧାନନୟୋ ବ୍ୟାକରଣୱିସେସୋ। ଇତି ଏୱଂ ପକାରଂ ସକଲମେୱ ସୁତୱିସୟଂ ଉପାୟକୋସଲ୍ଲପୁବ୍ବଙ୍ଗମାୟ ପଞ୍ଞାୟ, ସତିୟା, ୱୀରିୟେନ ଚ ସାଧୁକଂ ଉଗ୍ଗହଣସୱନଧାରଣପରିଚୟପରିପୁଚ୍ଛାହି ଓଗାହେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଚ ପରେସଂ ପତିଟ୍ଠାପନେନ ସୁତମୟା ପଞ୍ଞା ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବା, ତଥା ସତ୍ତାନଂ ଇତିକତ୍ତବ୍ବତାସୁ ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିକା ପଟିଭାନଭୂତା, ଆୟାପାୟୌପାୟକୋସଲ୍ଲଭୂତା ଚ ପଞ୍ଞା ହିତେସିତଂ ନିସ୍ସାୟ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଯଥାରହଂ ପୱତ୍ତେତବ୍ବା, ତଥା ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ଆକାରପରିତକ୍କନମୁଖେନ ଚେୱ ନିଜ୍ଝାନଂ ଖମାପେନ୍ତେନ ଚ ଚିନ୍ତାମୟା ପଞ୍ଞା ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବା।

ଖନ୍ଧାଦୀନଂୟେୱ ପନ ସଲକ୍ଖଣସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣପରିଗ୍ଗହଣୱସେନ ଲୋକିୟପରିଞ୍ଞଂ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତେନ ପୁବ୍ବଭାଗଭାୱନାପଞ୍ଞା ସମ୍ପାଦେତବ୍ବା। ଏୱଞ୍ହି ''ନାମରୂପମତ୍ତମିଦଂ, ଯଥାରହଂ ପଚ୍ଚୟେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେୱ ନିରୁଜ୍ଝତି ଚ, ନ ଏତ୍ଥ କୋଚି କତ୍ତା ୱା କାରେତା ୱା, ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଟ୍ଠେନ ଅନିଚ୍ଚଂ, ଉଦୟବ୍ବୟପଟିପୀଳନଟ୍ଠେନ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅୱସୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଅନତ୍ତା''ତି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଧମ୍ମେ, ବାହିରକଧମ୍ମେ ଚ ନିବ୍ବିସେସଂ ପରିଜାନନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଆସଙ୍ଗଂ ପଜହନ୍ତୋ, ପରେ ଚ ତତ୍ଥ ତଂ ପଜହାପେନ୍ତୋ କେୱଲଂ କରୁଣାୱସେନେୱ ଯାୱ ନ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ହତ୍ଥତଲଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତାୱ ଯାନତ୍ତୟେ ସତ୍ତେ ଅୱତାରଣପରିପାଚନେହି ପତିଟ୍ଠାପେନ୍ତୋ, ଝାନୱିମୋକ୍ଖସମାଧିସମାପତ୍ତିୟୋ, ଅଭିଞ୍ଞାୟୋ ଚ ଲୋକିୟୱସୀଭାୱଂ ପାପେନ୍ତୋ ପଞ୍ଞାୟ ମତ୍ଥକଂ ପାପୁଣାତି।

ତତ୍ଥ ଯାଚିମା ଇଦ୍ଧିୱିଧଞାଣଂ ଦିବ୍ବସୋତଧାତୁଞାଣଂ ଚେତୋପରିୟଞାଣଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣଂ ଅନାଗତଂସଞାଣନ୍ତି ସପରିଭଣ୍ଡା ପଞ୍ଚଲୋକିୟାଭିଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତା ଭାୱନାପଞ୍ଞା, ଯା ଚ ଖନ୍ଧାୟତନଧାତୁଇନ୍ଦ୍ରିୟସଚ୍ଚପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦିଭେଦେସୁ ଚତୁଭୂମକେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଉଗ୍ଗହପରିପୁଚ୍ଛାୱସେନ ଞାଣପରିଚୟଂ କତ୍ୱା ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧୀତି ମୂଲଭୂତାସୁ ଇମାସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ୱିସୁଦ୍ଧୀସୁ ପତିଟ୍ଠାୟ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି କଙ୍ଖାୱିତରଣୱିସୁଦ୍ଧି ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ପଟିପଦାଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧୀତି ସରୀରଭୂତା ଇମା ପଞ୍ଚ ୱିସୁଦ୍ଧିୟୋ ସମ୍ପାଦେନ୍ତେନ ଭାୱେତବ୍ବା ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରଭେଦା ଭାୱନାପଞ୍ଞା, ତାସଂ ସମ୍ପାଦନୱିଧାନଂ ଯସ୍ମା ''ତତ୍ଥ 'ଏକୋପି ହୁତ୍ୱା ବହୁଧା ହୋତୀ'ତିଆଦିକଂ ଇଦ୍ଧିୱିକୁବ୍ବନଂ କାତୁକାମେନ ଆଦିକମ୍ମିକେନ ଯୋଗିନା''ତିଆଦିନା, (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୩୬୫) ''ଖନ୍ଧାତି ପଞ୍ଚ ଖନ୍ଧା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦିନା (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୩୧) ଚ ୱିସୟୱିସୟିୱିଭାଗେନ (ୱିସୟୱିଭାଗେନ – ଚରିୟା। ଅଟ୍ଠ। ପକିଣ୍ଣକକଥା) ସଦ୍ଧିଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ସବ୍ବାକାରତୋ ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। କେୱଲଞ୍ହି ତତ୍ଥ ସାୱକବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ପଞ୍ଞା ଆଗତା, ଇଧ ମହାବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ କରୁଣୂପାୟକୋସଲ୍ଲପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବା। ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିଂ

ଅପାପେତ୍ୱା ପଟିପଦାଞ୍ଚାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିୟଂଯେୱ ୱିପସ୍ସନା ଠପେତଦ୍ଧାତି ଅୟମେୱ ୱିସେସୋତି। ଏୱମେତ୍ଥ ପଞ୍ଚାପାରମିୟା ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତଥା ଯସ୍ମା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା କତାଭିନୀହାରେନ ମହାସତ୍ତେନ ପାରମୀପରିପୂରଣତ୍ଥଂ ସବ୍ବକାଲଂ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତେନ ଭୱିତବ୍ବଂ ଆବଦ୍ଧପରିକରଣେନ, ତସ୍ମା କାଲେନ କାଲଂ ''କୋ ନୁ ଖୋ ଅଜ୍ଜ ମୟା ପୁଞ୍ଚସମ୍ଭାରୋ, ଞାଣସମ୍ଭାରୋ ୱା ଉପଚିତୋ, କିଂ ୱା ମୟା ପରହିତଂ କତ''ନ୍ତି ଦିୱସେ ଦିୱସେ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତେନ ସତ୍ତହିତତ୍ଥଂ ଉସ୍ସାହୋ କରଣୀଯୋ, ସବ୍ବେସମ୍ପି ସତ୍ତାନଂ ଉପକାରାଯ ଅତ୍ତନୋ ପରିଗ୍ଗହଭୂତଂ ୱତ୍ଥୁଂ, କାଯଂ, ଜୀୱିତଞ୍ଚ ନିରପେକ୍ଖଚିତ୍ତେନ ଓସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଂ, ଯଂ କିଞ୍ଚି କମ୍ମଂ କରୋତି କାଯେନ, ୱାଚାଯ ୱା, ତଂ ସବ୍ବଂ ସମ୍ବୋଧିଯଂ ନିନ୍ନଚିତ୍ତେନେୱ କାତବ୍ବଂ, ବୋଧିଯା ପରିଣାମେତବ୍ବଂ, ଉଳାରେହି, ଇତ୍ତରେହି ଚ କାମେହି ୱିନିୱତ୍ତଚିତ୍ତେନେୱ ଭୱିତବ୍ବଂ, ସବ୍ବାସୁ ଚ ଇତିକତ୍ତବ୍ବତାସୁ ଉପାଯକୋସଲ୍ଲଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ।

ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଞ୍ଚ ସତ୍ତହିତେ ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯେନ ଭୱିତବ୍ବଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାଦିସବ୍ବସହେନ ଅୱିସଂୱାଦିନା। ସବ୍ବେପି ସତ୍ତା ଅନୋଧିସୋ ମେତ୍ତାଯ, କରୁଣାଯ ଚ ଫରିତବ୍ବା। ଯା କାଚି ସତ୍ତାନଂ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତି, ସବ୍ବା ସା ଅତ୍ତନି ପାଟିକଙ୍ଖିତବ୍ବା। ସବ୍ବେସଞ୍ଚ ସତ୍ତାନଂ ପୁଞ୍ଚଂ ଅବ୍ଭନୁମୋଦିତବ୍ବଂ, ବୁଦ୍ଧାନଂ ମହନ୍ତତା ମହାନୁଭାୱତା ଅଭିଣ୍ହଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବା, ଯଞ୍ଚ କିଞ୍ଚି କମ୍ମଂ କରୋତି କାଯେନ, ୱାଚାଯ ୱା, ତଂ ସବ୍ବଂ ବୋଧିଚିତ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କାତବ୍ବଂ। ଇମିନା ହି ଉପାଯେନ ଦାନାଦୀସୁ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଥାମୱତୋ ଦଳ୍ହପରକ୍କମସ୍ସ ମହାସତ୍ତସ୍ସ ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ଅପରିମେଯ୍ୟୋ ପୁଞ୍ଚସମ୍ଭାରୋ, ଞାଣସମ୍ଭାରୋ ଚ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ଉପଚୀଯତି।

ଅପିଚ ସତ୍ତାନଂ ପରିଭୋଗତ୍ଥଂ, ପରିପାଲନତ୍ଥଞ୍ଚ ଅତ୍ତନୋ ସରୀରଂ, ଜୀୱିତଞ୍ଚ ପରିଚ୍ଚଜିତ୍ୱା ଖୁପ୍ପିପାସସୀତୁଣ୍ହୱାତାତପାଦିଦୁକ୍ଖପତିକାରୋ ପରିଯେସିତବ୍ବୋ ଚ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବୋ ଚ, ଯଞ୍ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତଦୁକ୍ଖପତିକାରଜଂ ସୁଖଂ ଅତ୍ତନା ପଟିଲଭତି, ତଥା ରମଣୀଯେସୁ ଆରାମୁଯ୍ୟାନପାସାଦତଳାକାଦୀସୁ , ଅରଞ୍ଚାଯତନେସୁ ଚ କାଯଚିତ୍ତସନ୍ତାପାଭାୱେନ ଅଭିନିବ୍ବୁତତ୍ତା ଅତ୍ତନା ସୁଖଂ ପଟିଲଭତି, ଯଞ୍ଚ ସୁଣାତି ''ବୁଦ୍ଧାନୁବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା, ମହାବୋଧିସତ୍ତା ଚ ନେକ୍ଖମ୍ମପଟିପତ୍ତିଯଂ ଠିତା''ତି ଚ ''ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସୁଖୱିହାରଭୂତଂ ଈଦିସଂ ନାମ ଝାନସମାପତ୍ତିସୁଖମନୁଭୱନ୍ତୀ''ତି ଚ, ତଂ ସବ୍ବଂ ସତ୍ତେସୁ ଅନୋଧିସୋ ଉପସଂହରତି। ଅଯଂ ତାୱ ନଯୋ ଅସମାହିତଭୂମିଯଂ ପତିଟ୍ଠିତସ୍ସ।

ସମାହିତଭୂମିଯଂ ପନ ପତିଟ୍ଠିତୋ ଅତ୍ତନା ଯଥାନୁଭୂତଂ ୱିସେସାଧିଗମନିବ୍ବତ୍ତଂ ପୀତିଂ, ପସ୍ସଦ୍ଧିଂ, ସୁଖଂ, ସମାଧିଂ, ଯଥାଭୂତଞାଣଞ୍ଚ ସତ୍ତେସୁ ଅଧିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋ ଉପସଂହରତି ପରିଣାମେତି, ତଥା ମହତି ସଂସାରଦୁକ୍ଖେ, ତସ୍ସ ଚ ନିମିତ୍ତଭୂତେ କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖେ ନିମୁଗ୍ଗଂ ସତ୍ତନିକାଯଂ ଦିସ୍ୱା ତତ୍ରାପି ଖାଦନଛେଦନଭେଦନସେଦନପିସନହିଂସନଅଗ୍ଗିସନ୍ତାପାଦିଜନିତା ଦୁକ୍ଖା ତିବ୍ବା ଖରା କଟୁକା ୱେଦନା ନିରନ୍ତରଂ ଚିରକାଲଂ ୱେଦଯନ୍ତେ ନରକେ, ଅଞ୍ଚମଞ୍ଚଂ କୁଜ୍ଝନସନ୍ତାସନୱିସୋଧନହିଂସନପରାଧୀନତାଦୀହି ମହାଦୁକ୍ଖଂ ଅନୁଭୱନ୍ତେ ତିରଚ୍ଛାନଗତେ, ଜୋତିମାଲାକୁଲସରୀରେ ଖୁପ୍ପିପାସୱାତାତପାଦୀହି ଡଯ୍ହମାନେ, ୱିସୁସ୍ସମାନେ ଚ ୱନ୍ତଖେଳାଦିଆହାରେ, ଉଦ୍ଧବାହୁ ୱିରୱନ୍ତେ ନିଜ୍ଝାମତଣ୍ହିକାଦିକେ ମହାଦୁକ୍ଖଂ ୱେଦଯମାନେ ପେତେ ଚ ପରିଯେଟ୍ଠିମୂଲକଂ ମହନ୍ତଂ ଅନଯବ୍ୟସନଂ ପାପୁଣନ୍ତେ ହତ୍ଥଚ୍ଛେଦାଦିକରଣଯୋଗେନ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣଦୁଦ୍ଦସିକଦଲିଦ୍ଦାଦିଭାୱେନ ଖୁପ୍ପିପାସାଦିଆବାଧଯୋଗେନ ବଲୱନ୍ତେହି ଅଭିଭୱନୀଯତୋ, ପରେସଂ ୱହନତୋ, ପରାଧୀନତୋ ଚ ନରକେ, ପେତେ, ତିରଚ୍ଛାନଗତେ ଚ ଅତିସଯନ୍ତେ ଅପାଯଦୁକ୍ଖନିବ୍ବିସେସଂ ଦୁକ୍ଖମନୁଭୱନ୍ତେ ମନୁସ୍ସେ ଚ ତଥା ୱିସଯପରିଭୋଗୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତତାଯ ରାଗାଦିପରିଳାହେନ ଡଯ୍ହମାନେ ୱାତୱେଗସମୁଟ୍ଠିତଜାଲାସମିଦ୍ଧସୁକ୍ଖକଟ୍ଠସନ୍ନିପାତେ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧେ ୱିଯ ଅନୁପସନ୍ତପରିଳାହୱୁତ୍ତିକେ ଅନୁପସନ୍ତନିହତପରାଧୀନେ (ଅନିହତପରାଧୀନେ ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭) କାମାୱଚରଦେୱେ ଚ ମହତା ୱାଯାମେନ ୱିଦୂରମାକାସଂ ୱିଗାହିତସକୁନ୍ତା ୱିଯ, ବଲୱତା ଦୂରେ ପାଣିନା ଖିତ୍ତସରା ୱିଯ ଚ ''ସତିପି ଚିରପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ଅନଚ୍ଚନ୍ତିକତାଯ ପାତପରିଯୋସାନା ଅନତିକ୍କନ୍ତଜାତିଜରାମରଣା ଏୱା''ତି ରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରଦେୱେ ଚ ପସ୍ସନ୍ତେନ ମହନ୍ତଂ ସଂୱେଗଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ମେତ୍ତାଯ, କରୁଣାଯ ଚ ଅନୋଧିସୋ ସତ୍ତା ଫରିତବ୍ବା। ଏୱଂ କାଯେନ, ୱାଚାଯ, ମନସା ଚ ବୋଧିସମ୍ଭାରେ ନିରନ୍ତରଂ ଉପଚିନନ୍ତେନ ଯଥା ପାରମିଯୋ ପରିପୂରେନ୍ତି, ଏୱଂ ସକ୍କଚ୍ଚକାରିନା ସାତଚ୍ଚକାରିନା ଅନୋଲୀନୱୁତ୍ତିନା ଉସ୍ସାହୋ ପୱତ୍ତେତବ୍ବୋ, ୱୀରିଯପାରମୀ ପରିପୂରେତବ୍ବା।

ଅପିଚ ''ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାପରିମେଯ୍ୟୱିପୁଲୋଳାରୱିମଲନିରୁପମନିରୁପକ୍କିଲେସଗୁଣଗଣନିଚଯନିଦାନଭୂତସ୍ସ ବୁଦ୍ଧଭାୱସ୍ସ ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱା ସମ୍ପହଂସନଯୋଗ୍ଗଂ ୱୀରିଯଂ ନାମ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନୁଭାୱମେୱ, ଯଂ ନ ପଚୁରଜନା ସୋତୁମ୍ପି ସକ୍କୁଣନ୍ତି, ପଗେୱ ପଟିପଜ୍ଜିତୁଂ। ତଥା ହି ତିୱିଧା ଅଭିନୀହାରଚିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତି, ଚତସ୍ସୋ ବୁଦ୍ଧଭୂମିଯୋ, (ସୁ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୪) ଚତ୍ତାରି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂନି , (ଦୀ। ନି। ୩।୨୧୦; ଅ। ନି। ୪।୩୨) କରୁଣେକରସତା, ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେସୁ ସଚ୍ଛିକରଣେନ ୱିସେସପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତି, ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ନିରୁପଲେପୋ, ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ପିଯପୁତ୍ତସଞ୍ଚା, ସଂସାରଦୁକ୍ଖେହି ଅପରିଖେଦୋ,

ସଵଦେଯ୍ୟଧମ୍ମପରିଚ୍ଚାଗୋ, ତେନ ଚ ନିରତିମାନତା, ଅଧିସୀଲାଦିଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ତତ୍ଥ ଚ ଅଚଞ୍ଚଲତା, କୁସଲକିରିଯାସୁ ପୀତିପାମୋଜ୍ଜତା, ଵିଵେକନିନ୍ନଚିତ୍ତତା, ଝାନାନୁଯୋଗୋ, ଅନଵଜ୍ଜଧମ୍ମେସୁ ଅତିତ୍ତିଯତା, ଯଥାସୁତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପରେସଂ ହିତଜ୍ଝାସଯେନ ଦେସନାଯ ଆରମ୍ଭଦଳ୍ହତା, ଧୀରଵୀରଭାଵୋ, ପରାପଵାଦପରାପକାରେସୁ ଵିକାରାଭାଵୋ, ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ, ସମାପତ୍ତୀସୁ ଵସୀଭାଵୋ, ଅଭିଞ୍ଞାସୁ ବଲପ୍ପତ୍ତି, ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯାଵବୋଧୋ, ସତିପଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ଅଭିଯୋଗେନ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗସମ୍ଭାରସମ୍ଭରଣଂ, ନଵଲୋକୁତ୍ତରାଵକ୍କନ୍ତୀ''ତି ଏଵମାଦିକା ସବ୍ବାପି ବୋଧିସମ୍ଭାରପଟିପତ୍ତି ଵୀରିଯାନୁଭାଵେନେଵ ସମିଜ୍ଝତୀତି ଅଭିନୀହାରତୋ ଯାଵ ମହାବୋଧି ଅନୋସ୍ସଜ୍ଜନ୍ତେନ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ନିରନ୍ତରଂ ଵୀରିଯଂ ଯଥା ଉପରୂପରି ଵିସେସାଵହଂ ହୋତି, ଏଵଂ ସମ୍ପାଦେତବ୍ବଂ। ସମ୍ପଜ୍ଜମାନେ ଚ ଯଥାଵୁତ୍ତେ ଵୀରିଯେ, ଖନ୍ତିସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନାଦଯୋ ଚ ଦାନସୀଲାଦଯୋ ଚ ସବ୍ବେପି ବୋଧିସମ୍ଭାରା ତଦଧୀନଵୁତ୍ତିତାଯ ସମ୍ପନ୍ନା ଏଵ ହୋନ୍ତୀତିଖନ୍ତିଆଦୀସୁପି ଇମିନାଵ ନଯେନ ପଟିପତ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବା।

ଇତି ସତ୍ତାନଂ ସୁଖୂପକରଣପରିଚ୍ଚାଗେନ ବହୁଧାନୁଗ୍ଗହକରଣଂ ଦାନେନ ପଟିପତ୍ତି, ସୀଲେନ ତେସଂ ଜୀଵିତସାପତେଯ୍ୟଦାରରକ୍ଖାଭେଦପିଯହିତଵଚନାଵିହିଂସାଦିକରଣାନି, ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ତେସଂ ଆମିସପଟିଗ୍ଗହଣଧମ୍ମଦାନାଦିନା ଅନେକଵିଧା ହିତଚରିଯା, ପଞ୍ଞାଯ ତେସଂ ହିତକରଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲଂ, ଵୀରିଯେନ ତତ୍ଥ ଉସ୍ସାହାରମ୍ଭଅସଂହୀରକରଣାନି, ଖନ୍ତିଯା ତଦପରାଧସହନଂ, ସଚ୍ଚେନ ନେସଂ ଅଵଞ୍ଚନତଦୁପକାରକିରିଯାସମାଦାନାଵିସଂଵାଦନାଦି, ଅଧିଟ୍ଠାନେନ ତଦୁପକରଣେ ଅନତ୍ଥସମ୍ପାତେପି ଅଚଲନଂ, ମେତ୍ତାଯ ନେସଂ ହିତସୁଖାନୁଚିନ୍ତନଂ, ଉପେକ୍ଖାଯ ନେସଂ ଉପକାରାପକାରେସୁ ଵିକାରାନାପତ୍ତୀତି ଏଵଂ ଅପରିମାଣେ ସତ୍ତେ ଆରବ୍ଭ ଅନୁକମ୍ପିତସବ୍ବସତ୍ତସ୍ସ ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ପୁଥୁଜ୍ଜନେହି ଅସାଧାରଣୋ ଅପରିମାଣୋ ପୁଞ୍ଞଞାଣସମ୍ଭାରୁପଚଯୋ ଏତ୍ଥ ପଟିପତ୍ତୀତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଯୋ ଚେତାସଂ ପଚ୍ଚଯୋ ଵୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ଚ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ସମ୍ପାଦନଂ।

କୋ ଵିଭାଗୋତି –

ସାମଞ୍ଞଭେଦତୋ ଏତା, ଦସଵିଧା ଵିଭାଗତୋ;

ତିଧା ହୁତ୍ଵାନ ପଚ୍ଚେକଂ, ସମତିଂସଵିଧା ସମଂ।

ଦସ ପାରମିଯୋ ଦସ ଉପପାରମିଯୋ ଦସ ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋତି ହି ସମତିଂସ ପାରମିଯୋ। ତତ୍ଥ ''କତାଭିନୀହାରସ୍ସ ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ପରହିତକରଣାଭିନିନ୍ନାସଯପଯୋଗସ୍ସ କଣ୍ହଧମ୍ମଵୋକିଣ୍ଣା ସୁକ୍କା ଧମ୍ମା ପାରମିଯୋ, ତେହି ଅଵୋକିଣ୍ଣା ସୁକ୍କା ଧମ୍ମା ଉପପାରମିଯୋ, ଅକଣ୍ହା ଅସୁକ୍କା ଧମ୍ମା ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋ''ତି କେଚି। ''ସମୁଦାଗମନକାଲେସୁ ପୂରିଯମାନା ପାରମିଯୋ, ବୋଧିସତ୍ତଭୂମିଯଂ ପୁଣ୍ଣା ଉପପାରମିଯୋ, ବୁଦ୍ଧଭୂମିଯଂ ସବ୍ବାକାରପରିପୁଣ୍ଣା ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋ। ବୋଧିସତ୍ତଭୂମିଯଂ ଵା ପରହିତକରଣତୋ ପାରମିଯୋ, ଅତ୍ତହିତକରଣତୋ ଉପପାରମିଯୋ, ବୁଦ୍ଧଭୂମିଯଂ ବଲଵେସାରଜ୍ଜସମଧିଗମେନ ଉଭଯହିତପରିପୂରଣତୋ ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋତି ଏଵଂ ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନେସୁ ପଣିଧାନାରମ୍ଭପରିନିଟ୍ଠାନେସୁ ତେସଂ ଵିଭାଗୋ''ତି ଅପରେ। ''ଦୋସୁପସମକରୁଣାପକତିକାନଂ ଭଵସୁଖଵିମୁତ୍ତିସୁଖପରମସୁଖପ୍ପତ୍ତାନଂ ପୁଞ୍ଞୂପଚଯଭେଦତୋ ତବ୍ଭିଭାଗୋ''ତି ଅଞ୍ଞେ।

''ଲଜ୍ଜାସତିମାନାପସ୍ସଯାନଂ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାଧିପତୀନଂ ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାଗରୁକାନଂ ତାରିତତରିତତାରଯିତୂନଂ ଅନୁବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ପାରମୀଉପପାରମୀପରମତ୍ଥପାରମୀହି ବୋଧିତ୍ତଯପ୍ପତ୍ତିତୋ ଯଥାଵୁତ୍ତଵିଭାଗୋ''ତି କେଚି। ''ଚିତ୍ତପଣିଧିତୋ ଯାଵ ଵଚୀପଣିଧି, ତାଵ ପଵତ୍ତା ସମ୍ଭାରା ପାରମିଯୋ , ଵଚୀପଣିଧିତୋ ଯାଵ କାଯପଣିଧି, ତାଵ ପଵତ୍ତା ଉପପାରମିଯୋ, କାଯପଣିଧିତୋ ପଭୁତି ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋ''ତି ଅପରେ। ଅଞ୍ଞେ ପନ ''ପରପୁଞ୍ଞାନୁମୋଦନଵସେନ ପଵତ୍ତା ସମ୍ଭାରା ପାରମିଯୋ, ପରେସଂ କାରାପନଵସେନ ପଵତ୍ତା ଉପପାରମିଯୋ, ସଯଂ କରଣଵସେନ ପଵତ୍ତା ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋ''ତି ଵଦନ୍ତି। ତଥା ''ଭଵସୁଖାଵହୋ ପୁଞ୍ଞଞାଣସମ୍ଭାରୋ ପାରମୀ, ଅତ୍ତନୋ ନିବ୍ବାନସୁଖାଵହୋ ଉପପାରମୀ, ପରେସଂ ତଦୁଭଯସୁଖାଵହୋ ପରମତ୍ଥପାରମୀ''ତି ଏକେ।

ପୁତ୍ତଦାରଧନାଦିଉପକରଣପରିଚ୍ଚାଗୋ ପନ ଦାନପାରମୀ, ଅତ୍ତନୋ ଅଙ୍ଗପରିଚ୍ଚାଗୋ ଦାନୌପପାରମୀ, ଅତ୍ତନୋ ଜୀଵିତପରିଚ୍ଚାଗୋ ଦାନପରମତ୍ଥପାରମୀ। ତଥା ପୁତ୍ତଦାରାଦିକସ୍ସ ତିଵିଧସ୍ସାପି ହେତୁ ଅଵୀତିକ୍କମନଵସେନ ତିସ୍ସୋ ସୀଲପାରମିଯୋ, ତେସୁ ଏଵ ତିଵିଧେସୁ ଵତ୍ଥୂସୁ ଆଲଯଂ ଉପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ଵା ନିକ୍ଖମନଵସେନ ତିସ୍ସୋ ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମିଯୋ, ଉପକରଣଅଙ୍ଗଜୀଵିତତଣ୍ହଂ ସମୂହନିତ୍ଵା ସତ୍ତାନଂ ହିତାହିତଵିନିଚ୍ଛଯକରଣଵସେନ ତିସ୍ସୋ ପଞ୍ଞାପାରମିଯୋ, ଯଥାଵୁତ୍ତଭେଦାନଂ ପରିଚ୍ଚାଗାଦୀନଂ ଵାଯମନଵସେନ ତିସ୍ସୋ ଵୀରିଯପାରମିଯୋ, ଉପକରଣଅଙ୍ଗଜୀଵିତନ୍ତରାଯକରାନଂ ଖମନଵସେନ ତିସ୍ସୋ ଖନ୍ତିପାରମିଯୋ, ଉପକରଣଅଙ୍ଗଜୀଵିତହେତୁ ସଚ୍ଚାପରିଚ୍ଚାଗଵସେନ ତିସ୍ସୋ ସଚ୍ଚପାରମିଯୋ, ଦାନାଦିପାରମିଯୋ

ଅକୁପ୍ପାଧିଟ୍ଠାନଓସେନେଓ ସମିଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଉପକରଣାଦିୱିନାସେପି ଅଚଲାଧିଟ୍ଠାନଓସେନ ତିସ୍ସୋ ଅଧିଟ୍ଠାନପାରମିୟୋ, ଉପକରଣାଦିୱିଘାତକେସୁପି ସତ୍ତେସୁ ମେତ୍ତାୟ ଅୱିଜହନଓସେନ ତିସ୍ସୋ ମେତ୍ତାପାରମିୟୋ, ଯଥାୱୁତ୍ତୱତ୍ଥୁଉଭୟସ୍ସ ଉପକାରାପକାରେସୁ ସତ୍ତସଙ୍ଖାରେସୁ ମଜ୍ଝତ୍ତତାପଟିଲାଭଓସେନ ତିସ୍ସୋ ଉପେକ୍ଖାପାରମିୟୋତି ଏୱମାଦିନା ଏତାସଂ ୱିଭାଗୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କୋସଙ୍ଗହୋତି ଏତ୍ଥ ପନ –

ଯଥା ୱିଭାଗତୋ ତିଂସ-ୱିଧା ସଙ୍ଗହତୋ ଦସ;

ଛପ୍ପକାରାୱ ଏତାସୁ, ଯୁଗଳଆଦୀହି ସାଧୟୋ।

ଯଥା ହି ଏସା ୱିଭାଗତୋ ତିଂସୱିଧାପି ଦାନପାରମିଆଦିଭାୱତୋ ଦସୱିଧା, ଏୱଂ ଦାନସୀଲଖନ୍ତିୱୀରିୟଝାନପଞ୍ଞାସଭାୱେନ ଛବ୍ବିଧା। ଏତାସୁ ହି ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମୀ ସୀଲପାରମିୟା ସଙ୍ଗହିତା ତସ୍ସା ପବ୍ବଜ୍ଜାଭାୱେ। ନୀୱରଣୱିୱେକଭାୱେ ପନ ଝାନପାରମିୟା, କୁସଲଧମ୍ମଭାୱେ ଛହିପି ସଙ୍ଗହିତା, ସଚ୍ଚପାରମୀ ସୀଲପାରମିୟା ଏକଦେସୋ ଏୱ ୱଚୀସଚ୍ଚୱିରତିସଚ୍ଚପକ୍ଖେ। ଞାଣସଚ୍ଚପକ୍ଖେ ପନ ପଞ୍ଞାପାରମିୟା ସଙ୍ଗହିତା, ମେତ୍ତାପାରମୀ ଝାନପାରମିୟା ଏୱ, ଉପେକ୍ଖାପାରମୀ ଝାନପଞ୍ଞାପାରମୀହି, ଅଧିଟ୍ଠାନପାରମୀ ସବ୍ବାହିପି ସଙ୍ଗହିତାତି।

ଏତେସଞ୍ଚ ଦାନାଦୀନଂ ଛନ୍ନଂ ଗୁଣାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧାନଂ ପଞ୍ଚଦସ ଯୁଗଳଆଦୀନି ପଞ୍ଚଦସ ଯୁଗଳଆଦିସାଧକାନି ହୋନ୍ତି। ସେୟ୍ୟଥିଦଂ? ଦାନସୀଲଯୁଗଳେନ ପରହିତାହିତାନଂ କରଣାକରଣଯୁଗଳଅସିଦ୍ଧି, ଦାନଖନ୍ତିଯୁଗଳେନ ଅଲୋଭାଦୋସଯୁଗଳଅସିଦ୍ଧି, ଦାନୱୀରିୟଯୁଗଳେନ ଚାଗସୁତଯୁଗଳଅସିଦ୍ଧି, ଦାନଝାନଯୁଗଳେନ କାମଦୋସପ୍ପହାନଯୁଗଳଅସିଦ୍ଧି, ଦାନପଞ୍ଞାଯୁଗଳେନ ଅରିୟଯାନଧୁରଯୁଗଳଅସିଦ୍ଧି, ସୀଲଖନ୍ତିଦ୍ୱୟେନ ପୟୋଗାସୟସୁଦ୍ଧଦ୍ୱୟସିଦ୍ଧି, ସୀଲୱୀରିୟଦ୍ୱୟେନ ଭାୱନାଦ୍ୱୟସିଦ୍ଧି, ସୀଲଝାନଦ୍ୱୟେନ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟପରିୟୁଟ୍ଠାନପ୍ପହାନଦ୍ୱୟସିଦ୍ଧି, ସୀଲପଞ୍ଞାଦ୍ୱୟେନ ଦାନଦ୍ୱୟସିଦ୍ଧି, ଖନ୍ତିୱୀରିୟଦ୍ୱୟେନ ଖମାତେଜଦ୍ୱୟସିଦ୍ଧି, ଖନ୍ତିଝାନଦୁକେନ ୱିରୋଧାନୁରୋଧପ୍ପହାନଦୁକସିଦ୍ଧି, ଖନ୍ତିପଞ୍ଞାଦୁକେନ ସୁଞ୍ଞତାଖନ୍ତିପଟିୱେଧଦୁକସିଦ୍ଧି, ୱୀରିୟଝାନଦୁକେନ ପଗ୍ଗହାୱିକ୍ଖେପଦୁକସିଦ୍ଧି, ୱୀରିୟପଞ୍ଞାଦୁକେନ ସରଣଦୁକସିଦ୍ଧି, ଝାନପଞ୍ଞାଦୁକେନ ଯାନଦୁକସିଦ୍ଧି। ଦାନସୀଲଖନ୍ତିତିକେନ ଲୋଭଦୋସମୋହପ୍ପହାନତିକସିଦ୍ଧି, ଦାନସୀଲୱୀରିୟତିକେନ ଭୋଗଜୀୱିତକାୟସାରାଦାନତିକସିଦ୍ଧି, ଦାନସୀଲଝାନତିକେନ ପୁଞ୍ଞକିରିୟୱତ୍ଥୁତିକସିଦ୍ଧି, ଦାନସୀଲପଞ୍ଞାତିକେନ ଆମିସାଭୟଧମ୍ମଦାନତିକସିଦ୍ଧୀତି ଏୱଂ ଇତରେହିପି ତିକେହି, ଚତୁକ୍କାଦୀହି ଚ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ତିକାନି, ଚତୁକ୍କାଦୀନି ଚ ଯୋଜେତବ୍ବାନି।

ଏୱଂ ଛବ୍ବିଧାନମ୍ପି ପନ ଇମାସଂ ପାରମୀନଂ ଚତୂହି ଅଧିଟ୍ଠାନେହି ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସବ୍ବପାରମୀନଂ ସମୂହସଙ୍ଗହତୋ ହି ଚତ୍ତାରି ଅଧିଟ୍ଠାନାନି। ସେୟ୍ୟଥିଦଂ? ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନଂ, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଅଧିତିଟ୍ଠତି ଏତେନ, ଏତ୍ଥ ୱା ଅଧିତିଟ୍ଠତି, ଅଧିଟ୍ଠାନମତ୍ତମେୱ ୱା ତନ୍ତି ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ସଚ୍ଚଞ୍ଚ ତଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଞ୍ଚ, ସଚ୍ଚସ୍ସ ୱା ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ସଚ୍ଚଂ ୱା ଅଧିଟ୍ଠାନମେତସ୍ସାତି ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ତତ୍ଥ ଅୱିସେସତୋ ତାୱ କତାଭିନୀହାରସ୍ସ ଅନୁକମ୍ପିତସବ୍ବସତ୍ତସ୍ସ ମହାସତ୍ତସ୍ସ ପଟିଞ୍ଞାନୁରୂପଂ ସବ୍ବପାରମୀପରିଗ୍ଗହତୋ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ, ତେସଂ ପଟିପକ୍ଖପରିଚ୍ଚାଗତୋ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ, ସବ୍ବପାରମିତାଗୁଣେହି ଉପସମନତୋ ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନଂ। ତେହି ଏୱ ପରହିତେସୁ ଉପାୟକୋସଲ୍ଲତୋ ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନଂ।

ୱିସେସତୋ ପନ ‘‘ଯାଚକାନଂ ଜନାନଂ ଅୱିସଂୱାଦେତ୍ୱା ଦସ୍ସାମୀ’’ତି ପଟିଜାନନତୋ, ପଟିଞ୍ଞଂ ଅୱିସଂୱାଦେତ୍ୱା ଦାନତୋ, ଦାନଂ ଅୱିସଂୱାଦେତ୍ୱା ଅନୁମୋଦନତୋ , ମଚ୍ଛରିୟାଦିପଟିପକ୍ଖପରିଚ୍ଚାଗତୋ, ଦେୟ୍ୟପଟିଗ୍ଗାହକଦାନଦେୟ୍ୟଧମ୍ମକ୍ଖୟେସୁ ଲୋଭଦୋସମୋହଭୟୱୂପସମନତୋ, ଯଥାରହଂ ଯଥାକାଲଂ ଯଥାୱିଧାନଞ୍ଚ ଦାନତୋ, ପଞ୍ଞୁତ୍ତରତୋ ଚ କୁସଲଧମ୍ମାନଂ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନଂ ଦାନଂ। ତଥା ସଂୱରସମାଦାନସ୍ସ ଅୱୀତିକ୍କମନତୋ, ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟପରିଚ୍ଚାଗତୋ, ଦୁଚ୍ଚରିତୱୂପସମନତୋ, ପଞ୍ଞୁତ୍ତରତୋ ଚ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନଂ ସୀଲଂ। ଯଥାପଟିଞ୍ଞଂ ଖମନତୋ, କତାପରାଧୱିକପ୍ପପରିଚ୍ଚାଗତୋ, କୋଧପରିୟୁଟ୍ଠାନୱୂପସମନତୋ, ପଞ୍ଞୁତ୍ତରତୋ ଚ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନାଖନ୍ତି। ପଟିଞ୍ଞାନୁରୂପଂ ପରହିତକରଣତୋ, ୱିସୟପରିଚ୍ଚାଗତୋ, ଅକୁସଲୱୂପସମନତୋ, ପଞ୍ଞୁତ୍ତରତୋ ଚ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନଂ ୱୀରିୟଂ। ପଟିଞ୍ଞାନୁରୂପଂ ଲୋକହିତାନୁଚିନ୍ତନତୋ, ନୀୱରଣପରିଚ୍ଚାଗତୋ, ଚିତ୍ତୱୂପସମନତୋ, ପଞ୍ଞୁତ୍ତରତୋ ଚ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନଂ ଝାନଂ। ଯଥାପଟିଞ୍ଞଂ ପରହିତୂପାୟକୋସଲ୍ଲତୋ, ଅନୁପାୟକିରିୟପରିଚ୍ଚାଗତୋ, ମୋହଜପରିଳାହୱୂପସମନତୋ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାପଟିଲାଭତୋ ଚ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନା ପଞ୍ଞା।

ତତ୍ଥ ଞେୟ୍ୟପଟିଞ୍ଞାନୁୱିଧାନେହି ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ, ୱତ୍ଥୁକାମକିଲେସକାମପରିଚ୍ଚାଗେହି ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ, ଦୋସଦୁକ୍ଖୂପସମେହି ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନଂ, ଅନୁବୋଧପଟିୱେଧେହି ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନଂ। ତିୱିଧସଚ୍ଚପରିଗ୍ଗହିତଂ ଦୋସତ୍ତୟୱିରୋଧି ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ, ତିୱିଧଚାଗପରିଗ୍ଗହିତଂ ଦୋସତ୍ତୟୱିରୋଧି ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ, ତିୱିଧୂପସମପରିଗ୍ଗହିତଂ ଦୋସତ୍ତୟୱିରୋଧି ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନଂ, ତିୱିଧଞାଣପରିଗ୍ଗହିତଂ ଦୋସତ୍ତୟୱିରୋଧି ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନଂ। ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନପରିଗ୍ଗହିତାନି ଚାଗୂପସମପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନାନି ଅୱିସଂୱାଦନତୋ, ପଟିଞ୍ଞାନୁୱିଧାନତୋ ଚ। ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନପରିଗ୍ଗହିତାନି ସଚ୍ଚୂପସମପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନାନି ପଟିପକ୍ଖପରିଚ୍ଚାଗତୋ, ସବ୍ବପରିଚ୍ଚାଗଫଲତ୍ତା ଚ। ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନପରିଗ୍ଗହିତାନି ସଚ୍ଚଚାଗପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନାନି କିଲେସପରିଳାହୂପସମନତୋ, କମ୍ମପରିଳାହୂପସମନତୋ ଚ। ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନପରିଗ୍ଗହିତାନି ସଚ୍ଚଚାଗୂପସମାଧିଟ୍ଠାନାନି ଞାଣପୁବ୍ବଙ୍ଗମତୋ, ଞାଣାନୁପରିୱତ୍ତନତୋ ଚାତି ଏୱଂ ସବ୍ବାପି ପାରମିୟୋ ସଚ୍ଚପ୍ପଭାୱିତା ଚାଗପରିବ୍ୟଞ୍ଜିତା ଉପସମୋପବ୍ରୂହିତା ପଞ୍ଞାପରିସୁଦ୍ଧା। ସଚ୍ଚଞ୍ହି ଏତାସଂ ଜନକହେତୁ, ଚାଗୋ ପରିଗ୍ଗାହକହେତୁ, ଉପସମୋ ପରିବୁଦ୍ଧିହେତୁ ପଞ୍ଞା ପାରିସୁଦ୍ଧିହେତୁ। ତଥା ଆଦିମ୍ହି ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ ସଚ୍ଚପଟିଞ୍ଞତ୍ତା, ମଜ୍ଝେ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ କତପଣିଧାନସ୍ସ ପରହିତାୟ ଅତ୍ତପରିଚ୍ଚାଗତୋ, ଅନ୍ତେ ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନଂ ସବ୍ବୂପସମପରିୟୋସାନତ୍ତା। ଆଦିମଜ୍ଝପରିୟୋସାନେସୁ ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନଂ ତସ୍ମିଂ ସତି ସମ୍ଭୱତୋ, ଅସତି ଅସମ୍ଭୱତୋ, ୟଥାପଟିଞ୍ଞଞ୍ଚ ସମ୍ଭୱତୋ।

ତତ୍ଥ ମହାପୁରିସା ସତତଂ ଅତ୍ତହିତପରହିତକରେହି ଗରୁପିୟଭାୱକରେହି ସଚ୍ଚଚାଗାଧିଟ୍ଠାନେହି ଗିହିଭୂତା ଆମିସଦାନେନ ପରେ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି। ତଥା ଅତ୍ତହିତପରହିତକରେହି, ଗରୁପିୟଭାୱକରେହି, ଉପସମପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନେହି ଚ ପବ୍ବଜିତଭୂତା ଧମ୍ମଦାନେନ ପରେ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ଅନ୍ତିମଭୱେ ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣଂ। ପରିପୁଣ୍ଣଚତୁରଧିଟ୍ଠାନସ୍ସ ହି ଚରିମକଭୱୂପପତ୍ତୀତି ଏକେ। ତତ୍ରାପି ହି ଗବ୍ଭୋକ୍କନ୍ତିଅଭିନିକ୍ଖମନେସୁ ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନପାରିପୂରିୟା ସମ୍ପତିଜାତୋ ଉତ୍ତରାଭିମୁଖୋ ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ସବ୍ବା ଦିସା ଓଲୋକେତ୍ୱା ସଚ୍ଚାନୁପରିୱତ୍ତିନା ୱଚସା "ଅଗ୍ଗୋହମସ୍ମି ଲୋକସ୍ସ, ଜେଟ୍ଠୋହମସ୍ମି ଲୋକସ୍ସ, ସେଟ୍ଠୋହମସ୍ମି ଲୋକସ୍ସା"ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୧; ମ। ନି। ୩।୨୦୭) ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ସୀହନାଦଂ ନଦି, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଜିଣ୍ଣାତୁରମତପବ୍ବଜିତଦସ୍ସାୱିନୋ ଚତୁଧମ୍ମପ୍ପଦେସକୋୱିଦସ୍ସ ୟୋବ୍ବନାରୋଗ୍ୟଜୀୱିତସମ୍ପତ୍ତିମଦାନଂ ଉପସମୋ, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ମହତୋ ଞାତିପରିୱଟ୍ଟସ୍ସ, ହତ୍ଥଗତସ୍ସ ଚ ଚକ୍କୱତ୍ତିରଜ୍ଜସ୍ସ ଅନପେକ୍ଖପରିଚ୍ଚାଗୋତି।

ଦୁତିୟେ ଠାନେ ଅଭିସମ୍ବୋଧିୟଂ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣନ୍ତି କେଚି। ତତ୍ଥ ହି ୟଥାପଟିଞ୍ଞଂ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟସଚ୍ଚାନଂ ଅଭିସମୟୋ। ତତୋ ହି ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ। ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ସବ୍ବକିଲେସୁପକ୍କିଲେସପରିଚ୍ଚାଗୋ। ତତୋ ହି ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ। ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ପରମୂପସମସମ୍ପତ୍ତି। ତତୋ ହି ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ। ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଅନାୱରଣଞାଣପଟିଲାଭୋ। ତତୋ ହି ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣନ୍ତି, ତଂ ଅସିଦ୍ଧଂ ଅଭିସମ୍ବୋଧିୟାପି ପରମତ୍ଥଭାୱତୋ।

ତତିୟେ ଠାନେ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନେ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣନ୍ତି ଅଞ୍ଞେ। ତତ୍ଥ ହି ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ଦ୍ୱାଦସହି ଆକାରେହି ଅରିୟସଚ୍ଚଦେସନାୟ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମମହାୟାଗକରଣେନ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ସୟଂ ଉପସନ୍ତସ୍ସ ପରେସଂ ଉପସମନେନ ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ୱିନେୟ୍ୟାନଂ ଆସୟାଦିପରିଜାନନେନ ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣନ୍ତି, ତଦପି ଅସିଦ୍ଧଂ ଅପରିୟୋସିତତ୍ତା ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚସ୍ସ।

ଚତୁତ୍ଥେ ଠାନେ ପରିନିବ୍ବାନେ ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣନ୍ତି ଅପରେ। ତତ୍ର ହି ପରିନିବ୍ବୁତତ୍ତା ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚସମ୍ପତ୍ତିୟା ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣଂ, ସବ୍ବୂପଧିପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗେନ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣଂ, ସବ୍ବସଙ୍ଖାରୂପସମେନ ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣଂ, ପଞ୍ଞାପୟୋଜନପରିନିବ୍ବାନେନ ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣନ୍ତି।

ତତ୍ର ମହାପୁରିସସ୍ସ ୱିସେସେନ ମେତ୍ତାଖେତ୍ତେ ଅଭିଜାତିୟଂ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣମଭିବ୍ୟତ୍ତଂ, ୱିସେସେନ କରୁଣାଖେତ୍ତେ ଅଭିସମ୍ବୋଧିୟଂ ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣମଭିବ୍ୟତ୍ତଂ, ୱିସେସେନ ମୁଦିତାଖେତ୍ତେ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନେ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣମଭିବ୍ୟତ୍ତଂ, ୱିସେସେନ ଉପେକ୍ଖାଖେତ୍ତେ ପରିନିବ୍ବାନେ ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣମଭିବ୍ୟତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତତ୍ରାପି ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ସଂୱାସେନ ସୀଲଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ସଂୱୋହାରେନ ସୋଚେୟ୍ୟଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ଆପଦାସୁ ଥାମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ସାକଚ୍ଛାୟ ପଞ୍ଞା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଂ

ସୀଲାଜୀୱଚିତ୍ତଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧିୟୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ତଥା ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଦୋସାଗତିଂ ନ ଗଚ୍ଛତି ଅୱିସଂୱାଦନତୋ, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଛନ୍ଦାଗତିଂ ନ ଗଚ୍ଛତି ଅନଭିସଙ୍ଗତୋ, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଭୟାଗତିଂ ନ ଗଚ୍ଛତି ଅନୁପରୋଧତୋ, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ମୋହାଗତିଂ ନ ଗଚ୍ଛତି ଯଥାଭୂତାୱବୋଧତୋ।

ତଥା ପଠମେନ ଅଦୁଟ୍ଠୋ ଅଧିୱାସେତି, ଦୁତିୟେନ ଅଲୁଦ୍ଧୋ ପଟିସେୱତି, ତତିୟେନ ଅଭୀତୋ ପରିୱଜ୍ଜେତି, ଚତୁତ୍ଥେନ ଅସଂମୂଳ୍ହୋ ୱିନୋଦେତି। ପଠମେନ ନେକ୍ଖମ୍ମସୁଖୁପ୍ପତ୍ତି, ଇତରେହି ପୱିୱେକୋପସମସମ୍ବୋଧିସୁଖୁପ୍ପତ୍ତିୟୋ ହୋନ୍ତି। ତଥା ୱିୱେକଜପୀତିସୁଖସମାଧିଜପୀତିସୁଖଅପୀତିଜକାୟସୁଖ ସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଜୌପେକ୍ଖାସୁଖୁପ୍ପତ୍ତିୟୋ ଏତେହି ଚତୂହି ଯଥାକ୍କମଂ ହୋନ୍ତୀତି। ଏୱମନେକଗୁଣାନୁବନ୍ଧେହି ଚତୂହି ଅଧିଟ୍ଠାନେହି ସବ୍ବପାରମିସମୂହସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଥା ଚ ଚତୂହି ଅଧିଟ୍ଠାନେହି ସବ୍ବପାରମିସଙ୍ଗହୋ, ଏୱଂ କରୁଣାପଞ୍ଞାହିପୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସବ୍ବୋପି ହି ବୋଧିସମ୍ଭାରୋ କରୁଣାପଞ୍ଞାହି ସଙ୍ଗହିତୋ। କରୁଣାପଞ୍ଞାପରିଗ୍ଗହିତା ହି ଦାନାଦିଗୁଣା ମହାବୋଧିସମ୍ଭାରା ଭୱନ୍ତି ବୁଦ୍ଧତ୍ତସିଦ୍ଧିପରିୟୋସାନାତି। ଏୱମେତାସଂ ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କୋସମ୍ପାଦନୂପାୟୋତି –

ସବ୍ବାସଂ ପନ ତାସମ୍ପି, ଉପାୟୋତି ସମ୍ପାଦନେ;

ଅୱେକଲ୍ଲାଦୟୋ ଅଡ୍ଢ-ନିପ୍ଫାତନାଦୟୋ ମତା।

ସକଲସ୍ସାପି ହି ପୁଞ୍ଞାଦିସମ୍ଭାରସ୍ସ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଅନୱସେସସମ୍ଭରଣଂ ଅୱେକଲ୍ଲକାରିତାୟୋଗେନ, ତତ୍ଥ ଚ ସକ୍କଚ୍ଚକାରିତା ଆଦରବହୁମାନୟୋଗେନ, ସାତଚ୍ଚକାରିତା ନିରନ୍ତରପୟୋଗେନ, ଚିରକାଲାଦିୟୋଗୋ ଚ ଅନ୍ତରା ଅୱୋସାନାପଜ୍ଜନେନାତି। ତଂ ପନସ୍ସ କାଲପରିମାଣଂ ପରତୋ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଇତି ଚତୁରଙ୍ଗୟୋଗୋ ଏତାସଂ ପାରମୀନଂ ସମ୍ପାଦନୂପାୟୋ।

ତଥା ମହାସତ୍ତେନ ବୋଧାୟ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧାୟ ବୁଦ୍ଧାନଂ ପୁରେତରମେୱ ଅତ୍ତା ନିୟ୍ୟାତେତବ୍ବୋ ''ଇମାହଂ ଅତ୍ତଭାୱଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ନିୟ୍ୟାତେମୀ''ତି। ତଂ ତଂ ପରିଗ୍ଗହୱତ୍ଥୁଞ୍ଚ ପଟିଲାଭତୋ ପୁରେତରମେୱ ଦାନମୁଖେ ନିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଂ ''ଯଂ କିଞ୍ଚି ମୟ୍ହଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଂ ଜୀୱିତପରିକ୍ଖାରଜାତଂ, ତଂ ସବ୍ବଂ ସତି ଯାଚକେ ଦସ୍ସାମି, ତେସଂ ପନ ଦିନ୍ନାୱସେସଂ ଏୱ ମୟା ପରିଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବ''ନ୍ତି।

ଏୱଞ୍ହିସ୍ସ ସମ୍ମଦେୱ ପରିଚ୍ଚାଗାୟ କତେ ଚିତ୍ତାଭିସଙ୍ଖାରେ ଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ପରିଗ୍ଗହୱତ୍ଥୁ ଅୱିଞ୍ଞାଣକଂ, ସୱିଞ୍ଞାଣକଂ ୱା, ତତ୍ଥ ଯେ ଇମେ ପୁବ୍ବେ ଦାନେ ଅକତପରିଚୟୋ, ପରିଗ୍ଗହୱତ୍ଥୁସ୍ସ ପରିତ୍ତଭାୱୋ, ଉଳାରମନୁଞ୍ଞତା, ପରିକ୍ଖୟଚିନ୍ତାତି ଚତ୍ତାରୋ ଦାନୱିନିବନ୍ଧା। ତେସୁ ଯଦା ମହାବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ସଂୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେସୁ, ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତେ ଚ ଯାଚକଜନେ ଦାନେ ଚିତ୍ତଂ ନ ପକ୍ଖନ୍ଦତି ନ କମତି, ତେନ ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ ''ଅଦ୍ଧାହଂ ଦାନେ ପୁବ୍ବେ ଅକତପରିଚୟୋ, ତେନ ମେ ଏତରହି ଦାତୁକମ୍ୟତା ଚିତ୍ତେ ନ ସଣ୍ଠାତୀ''ତି। ସୋ ''ଏୱଂ ମେ ଇତୋ ପରଂ ଦାନାଭିରତଂ ଚିତ୍ତଂ ଭୱିସ୍ସତି, ହନ୍ଦାହଂ ଇତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଦାନଂ ଦସ୍ସାମି, ନନୁ ମୟା ପଟିକଙ୍ଖେୱ ପରିଗ୍ଗହୱତ୍ଥୁଂ ଯାଚକାନଂ ପରିଚ୍ଚତ୍ତ''ନ୍ତି ଦାନଂ ଦେତି ମୁତ୍ତଚାଗୋ ପୟତପାଣି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗରତୋ ଯାଚୟୋଗୋ ଦାନସଂୱିଭାଗରତୋ। ଏୱଂ ମହାସତ୍ତସ୍ସ ପଠମୋ ଦାନୱିନିବନ୍ଧୋ ହତୋ ହୋତି ୱିହତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନୋ।

ତଥା ମହାସତ୍ତୋ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ପରିତ୍ତଭାୱେ ସତି ପଚ୍ଚୟୱେକଲ୍ଲେ ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖତି ''ଅହଂ ଖୋ ପୁବ୍ବେ ଅଦାନସୀଲତାୟ ଏତରହି ଏୱଂ ପଚ୍ଚୟୱେକଲ୍ଲୋ ଜାତୋ, ତସ୍ମା ଇଦାନି ମୟା ପରିତ୍ତେନ ୱା ହୀନେନ ୱା ଯଥାଲଦ୍ଧେନ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେନ ଅତ୍ତାନଂ ପୀଳେତ୍ୱାପି ଦାନମେୱ ଦାତବ୍ବଂ, ଯେନାହଂ ଆୟତିମ୍ପି ଦାନପାରମିଂ ମତ୍ଥକଂ ପାପେସ୍ସାମୀ''ତି ସୋ ଇତରୀତରେନ ଦାନଂ ଦେତି ମୁତ୍ତଚାଗୋ ପୟତପାଣି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗରତୋ ଯାଚୟୋଗୋ ଦାନସଂୱିଭାଗରତୋ। ଏୱଂ ମହାସତ୍ତସ୍ସ ଦୁତିୟୋ ଦାନୱିନିବନ୍ଧୋ ହତୋ ହୋତି ୱିହତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନୋ।

ତଥା ମହାସତ୍ତୋ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ଉଳାରମନୁଞ୍ଞତାୟ ଅଦାତୁକମ୍ୟତାଚିତ୍ତେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେ ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖତି ''ନନୁ ତୟା ସପ୍ପୁରିସ ଉଳାରତମା ସବ୍ବସେଟ୍ଠା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧି ଅଭିପତ୍ଥିତା, ତସ୍ମା ତଦତ୍ଥଂ ତୟା ଉଳାରମନୁଞ୍ଞେ ଏୱ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେ ଦାତୁଂ ଯୁତ୍ତରୂପ''ନ୍ତି। ସୋ ଉଳାରଂ, ମନୁଞ୍ଞଞ୍ଚ ଦାନଂ ଦେତି ମୁତ୍ତଚାଗୋ ପୟତପାଣି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗରତୋ ଯାଚୟୋଗୋ ଦାନସଂୱିଭାଗରତୋ। ଏୱଂ ମହାପୁରିସସ୍ସ ତତିୟୋ ଦାନୱିନିବନ୍ଧୋ ହତୋ ହୋତି ୱିହତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନୋ।

ତଥା ମହାସତ୍ତୋ ଦାନଂ ଦେନ୍ତୋ ଯଦା ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ପରିକ୍ଖୟଂ ପସ୍ସତି, ସୋ ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖତି ''ଅୟଂ ଖୋ ଭୋଗାନଂ ସଭାୱୋ, ଯଦିଦଂ

ଖଯଧମ୍ମତା ୱଯଧମ୍ମତା, ଅପିଚ ମେ ପୁବ୍ବେ ତାଦିସସ୍ସ ଦାନସ୍ସ ଅକତତ୍ତା ଏୱଂ ଭୋଗାନଂ ପରିକ୍ଖଯୋ ଦିସ୍ସତି, ହନ୍ଦାହଂ ଯଥାଲଦ୍ଧେନ ଦେଯ୍ଯଧମ୍ମେନ ପରିତ୍ତେନ ୱା, ୱିପୁଲେନ ୱା ଦାନମେୱ ଦଦେଯ୍ଯଂ, ଯେନାହଂ ଆଯତିଂ ଦାନପାରମିଯା ମତ୍ଥକଂ ପାପୁଣିସ୍ସାମୀ’ତି। ସୋ ଯଥାଲଦ୍ଧେନ ଦାନଂ ଦେତି ମୁତ୍ତଚାଗୋ ପଯତପାଣି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗରତୋ ଯାଚଯୋଗୋ ଦାନସଂୱିଭାଗରତୋ। ଏୱଂ ମହାସତ୍ତସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥୋ ଦାନୱିନିବନ୍ଧୋ ହତୋ ହୋତି ୱିହତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନୋ। ଏୱଂ ଯେ ଯେ ଦାନପାରମିଯା ୱିନିବନ୍ଧଭୂତା ଅନତ୍ଥା, ତେସଂ ତେସଂ ଯଥାରହଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ପଟିୱିନୋଦନଂ ଉପାଯୋ। ଯଥା ଚ ଦାନପାରମିଯା, ଏୱଂ ସୀଲପାରମିଆଦୀସୁପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅପିଚ ଯଂ ମହାସତ୍ତସ୍ସ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଅତ୍ତସନ୍ନିଯ୍ଯାତନଂ, ତଂ ସମ୍ମଦେୱ ସବ୍ବପାରମୀନଂ ସମ୍ପାଦନୂପାଯୋ, ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ହି ଅତ୍ତାନଂ ନିଯ୍ଯାତେତ୍ୱା ଠିତୋ ମହାପୁରିସୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ବୋଧିସମ୍ଭାରପାରିପୂରିଯା ଘଟେନ୍ତୋ ୱାଯମନ୍ତୋ ସରୀରସ୍ସ, ସୁଖୂପକରଣାନଞ୍ଚ ଉପଚ୍ଛେଦକେସୁ ଦୁସ୍ସହେସୁପି କିଚ୍ଚେସୁ (କିଚ୍ଛେସୁ ଚରିଯା। ଅଟ୍ଠ। ପକିଣ୍ଣକକଥା) ଦୁରଭିସମ୍ଭୱେସୁପି ସତ୍ତସଙ୍ଖାରସମୁପନୀତେସୁ ଅନତ୍ଥେସୁ ତିବ୍ବେସୁ ପାଣହରେସୁ ‘‘ଅଯଂ ମଯା ଅତ୍ତଭାୱୋ ବୁଦ୍ଧାନଂ ପରିଚ୍ଚତ୍ତୋ, ଯଂ ୱା ତଂ ୱା ଏତ୍ଥ ହୋତୂ’’ତି ତନ୍ନିମିତ୍ତଂ ନ କମ୍ପତି ନ ୱେଧତି ଈସକମ୍ପି ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ନ ଗଚ୍ଛତି, କୁସଲାରମ୍ଭେ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ଅଚଲାଧିଟ୍ଠାନୋ ଚ ହୋତି, ଏୱଂ ଅତ୍ତସନ୍ନିଯ୍ଯାତନମ୍ପି ଏତାସଂ ସମ୍ପାଦନୂପାଯୋ।

ଅପିଚ ସମାସତୋ କତାଭିନୀହାରସ୍ସ ଅତ୍ତନି ସିନେହସ୍ସ ପରିଯାଦାନଂ, (ପରିସୋସନଂ ଚରିଯା। ଅଟ୍ଠ। ପକିଣ୍ଣକକଥା) ପରେସୁ ଚ ସିନେହସ୍ସ ପରିୱଡ୍ଢନଂ ଏତାସଂ ସମ୍ପାଦନୂପାଯୋ। ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିସମଧିଗମାଯ ହି କତମହାପଣିଧାନସ୍ସ ମହାସତ୍ତସ୍ସ ଯାଥାୱତୋ ପରିଜାନନେନ ସବ୍ବେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅନୁପଲିତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ତନି ସିନେହୋ ପରିକ୍ଖଯଂ ପରିଯାଦାନଂ ଗଚ୍ଛତି, ମହାକରୁଣାସମାଯୋଗୱସେନ (ସମାସେୱନେନ ଚରିଯା। ଅଟ୍ଠ। ପକିଣ୍ଣକକଥା) ପନ ପିଯପୁତ୍ତେ ୱିଯ ସବ୍ବସତ୍ତେ ସମ୍ପସ୍ସମାନସ୍ସ ତେସୁ ମେତ୍ତାକରୁଣାସିନେହୋ ପରିୱଡ୍ଢତି, ତତୋ ଚ ତଂ ତଦାୱତ୍ଥାନୁରୂପଂ ଅତ୍ତପରସନ୍ତାନେସୁ ଲୋଭଦୋସମୋହୱିଗମେନ ୱିଦୂରୀକତମଚ୍ଛରିଯାଦିବୋଧିସମ୍ଭାରପଟିପକ୍ଖୋ ମହାପୁରିସୋ ଦାନପିଯୱଚନଅତ୍ଥଚରିଯା ସମାନତ୍ତତାସଙ୍ଖାତେହି ଚତୂହି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂହି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୧୩; ଅ। ନି। ୪।୩୨) ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନାନୁଗତେହି ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଜନସ୍ସ ସଙ୍ଗହକରଣେନ ଉପରି ଯାନତ୍ତଯେ ଅୱତାରଣଂ, ପରିପାଚନଞ୍ଚ କରୋତି।

ମହାସତ୍ତାନଞ୍ହି ମହାକରୁଣା, ମହାପଞ୍ଞା ଚ ଦାନେନ ଅଲଙ୍କତା, ଦାନଂ ପିଯୱଚନେନ, ପିଯୱଚନଂ ଅତ୍ଥଚରିଯାଯ, ଅତ୍ଥଚରିଯା ସମାନତ୍ତତାଯ ଅଲଙ୍କତା, ସଙ୍ଗହିତା ଚ। ତେସଞ୍ହି ସବ୍ବେପି ସତ୍ତେ ଅତ୍ତନା ନିବ୍ବିସେସେ କତ୍ୱା ବୋଧିସମ୍ଭାରେସୁ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ସମାନସୁଖଦୁକ୍ଖତାଯ ସମାନତ୍ତତାସିଦ୍ଧି। ବୁଦ୍ଧଭୂତାନମ୍ପି ଚ ତେହେୱ ଚତୂହି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂହି ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନେନ ପରିପୂରିତାଭିବୁଦ୍ଧେହି ଜନସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତିକସଙ୍ଗହକରଣେନ ଅଭିୱିନଯନଂ ସିଜ୍ଝତି। ଦାନଞ୍ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନେନ ପରିପୂରିତାଭିବୁଦ୍ଧଂ। ପିଯୱଚନଂ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନେନ, ଅତ୍ଥଚରିଯା ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନେନ, ସମାନତ୍ତତା ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନେନ ପରିପୂରିତାଭିବୁଦ୍ଧା। ତଥାଗତାନଞ୍ହି ସବ୍ବସାୱକପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧେହି ସମାନତ୍ତତା ପରିନିବ୍ବାନେ। ତତ୍ର ହି ନେସଂ ଅୱିସେସତୋ ଏକୀଭାୱୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ନତ୍ଥି ୱିମୁତ୍ତିଯା ନାନତ୍ତ’’ତି। ହୋନ୍ତି ଚେତ୍ଥ –

‘‘ସଚ୍ଚୋ ଚାଗୀ ଉପସନ୍ତୋ, ପଞ୍ଞୱା ଅନୁକମ୍ପକୋ;

ସମ୍ଭତସବ୍ବସମ୍ଭାରୋ, କଂ ନାମତ୍ଥଂ ନ ସାଧଯେ।

ମହାକାରୁଣିକୋ ସତ୍ଥା, ହିତେସୀ ଚ ଉପେକ୍ଖକୋ;

ନିରପେକ୍ଖୋ ଚ ସବ୍ବତ୍ଥ, ଅହୋ ଅଚ୍ଛରିଯୋ ଜିନୋ।

ୱିରତ୍ତୋ ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ, ସତ୍ତେସୁ ଚ ଉପେକ୍ଖକୋ;

ସଦା ସତ୍ତହିତେ ଯୁତ୍ତୋ, ଅହୋ ଅଚ୍ଛରିଯୋ ଜିନୋ।

ସବ୍ବଦା ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ, ହିତାଯ ଚ ସୁଖାଯ ଚ;

ଉଯ୍ଯୁତ୍ତୋ ଅକିଲାସୂ ଚ, ଅହୋ ଅଚ୍ଛରିଯୋ ଜିନୋ’’ତି। (ଚରିଯା। ଅଟ୍ଠ। ପକିଣ୍ଣକକଥା);

କିତ୍ତକେନକାଲେନ ସମ୍ପାଦନନ୍ତି –

ପଞ୍ଞାଧିକାଦିଭେଦେନ, ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଆଦିନା;

ତିଣ୍ଣମ୍ପି ବୋଧିସତ୍ତାନଂ, ୱସା କାଲୋ ତିଧା ମତୋ।

ହେଟ୍ଠିମେନ ହି ତାୱ ପରିଚ୍ଛେଦେନ ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟାନି, ମହାକପ୍ପାନଂ ସତସହସ୍ସଞ୍ଚ, ମଜ୍ଝିମେନ ଅଟ୍ଠ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟାନି, ମହାକପ୍ପାନଂ ସତସହସ୍ସଞ୍ଚ, ଉପରିମେନ ପନ ସୋଳସ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟାନି, ମହାକପ୍ପାନଂ ସତସହସ୍ସଞ୍ଚ। ଏତେ ଚ ଭେଦା ଯଥାକ୍କମଂ ପଞ୍ଞାଧିକସଦ୍ଧାଧିକୱୀରିୟାଧିକୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ପଞ୍ଞାଧିକାନଞ୍ହି ସଦ୍ଧା ମନ୍ଦା ହୋତି, ପଞ୍ଞା ତିକ୍ଖା। ସଦ୍ଧାଧିକାନଂ ପଞ୍ଞା ମଜ୍ଝିମା ହୋତି। ୱୀରିୟାଧିକାନଂ ପଞ୍ଞା ମନ୍ଦା। ପଞ୍ଞାନୁଭାୱେନ ଚ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧି ଅଭିଗନ୍ତବ୍ବାତି (ସୁ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୪ ଅତ୍ଥତୋ ସମାନଂ) ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଅପରେ ପନ ''ୱୀରିୟସ୍ସ ତିକ୍ଖମଜ୍ଝିମମୁଦୁଭାୱେନ ବୋଧିସତ୍ତାନଂ ଅୟଂ କାଲୱିଭାଗୋ''ତି ୱଦନ୍ତି, ଅୱିସେସେନ ପନ ୱିମୁତ୍ତିପରିପାଚନୀୟାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ତିକ୍ଖମଜ୍ଝିମମୁଦୁଭାୱେନ ଯଥାୱୁତ୍ତକାଲଭେଦେନ ବୋଧିସମ୍ଭାରା ତେସଂ ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ତୟୋପେତେ କାଲଭେଦା ଯୁତ୍ତାତିପି ୱଦନ୍ତି। ଏୱଂ ତିୱିଧା ହି ବୋଧିସତ୍ତା ଅଭିନୀହାରକ୍ଖଣେ ଭୱନ୍ତି ଏକୋ ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୂ, ଏକୋ ୱିପଞ୍ଚିତଞ୍ଞୂ, ଏକୋ ନେୟ୍ୟୋତି। ତେସୁ ଯୋ ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୂ, ସୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସମ୍ମୁଖା ଚତୁପ୍ପଦଗାଥଂ ସୁଣନ୍ତୋ ଗାଥାୟ ତତିୟପଦେ ଅପରିୟୋସିତେ ଏୱ ଛହି ଅଭିଞ୍ଞାହି ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହି ଅରହତ୍ତଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ସମତ୍ଥୂପନିସ୍ସୟୋ ହୋତି, ସଚେ ସାୱକବୋଧିୟଂ ଅଧିମୁତ୍ତୋ ସିୟା।

ଦୁତିୟୋ ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ଚତୁପ୍ପଦଗାଥଂ ସୁଣନ୍ତୋ ଅପରିୟୋସିତେ ଏୱ ଗାଥାୟ ଚତୁତ୍ଥପଦେ ଛହି ଅଭିଞ୍ଞାହି ଅରହତ୍ତଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ସମତ୍ଥୂପନିସ୍ସୟୋ ହୋତି, ଯଦି ସାୱକବୋଧିୟଂ ଅଧିମୁତ୍ତୋ ସିୟା।

ଇତରୋ ପନ ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ଚତୁପ୍ପଦଗାଥଂ ସୁତ୍ୱା ପରିୟୋସିତାୟ ଗାଥାୟ ଛହି ଅଭିଞ୍ଞାହି ଅରହତ୍ତଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ସମତ୍ଥୂପନିସ୍ସୟୋ ହୋତି।

ତୟୋପେତେ ୱିନା କାଲଭେଦେନ କତାଭିନୀହାରା, ବୁଦ୍ଧାନଂ ସନ୍ତିକେ ଲଦ୍ଧବ୍ୟାକରଣା ଚ ଅନୁକ୍କମେନ ପାରମିୟୋ ପୂରେନ୍ତା ଯଥାକ୍କମଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଭେଦେନ କାଲେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ପାପୁଣନ୍ତି। ତେସୁ ତେସୁ ପନ କାଲଭେଦେସୁ ଅପରିପୁଣ୍ଣେସୁ ତେ ତେ ମହାସତ୍ତା ଦିୱସେ ଦିୱସେ ୱେସ୍ସନ୍ତରଦାନସଦିସଂ ମହାଦାନଂ ଦେନ୍ତାପି ତଦନୁରୂପେ ସୀଲାଦିସବ୍ବପାରମିଧମ୍ମେ ଆଚିନନ୍ତାପି ପଞ୍ଚ ମହାପରିଚ୍ଚାଗେ ପରିଚ୍ଚଜନ୍ତାପି ଞାତତ୍ଥଚରିୟଂ ଲୋକତ୍ଥଚରିୟଂ ବୁଦ୍ଧତ୍ଥଚରିୟଂ ପରମକୋଟିଂ ପାପେନ୍ତାପି ଅନ୍ତରାୱ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀତି ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତି। କସ୍ମା? ଞାଣସ୍ସ ଅପରିପଚ୍ଚନତୋ, ବୁଦ୍ଧକାରକଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଅପରିନିଟ୍ଠାନତୋ। ପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲନିପ୍ଫାଦିତଂ ୱିୟ ହି ସସ୍ସଂ ଯଥାୱୁତ୍ତକାଲପରିଚ୍ଛେଦେନ ପରିନିପ୍ଫାଦିତା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧି ତଦନ୍ତରା ପନ ସବ୍ବୁସ୍ସାହେନ ୱାୟମନ୍ତେନାପି ନ ସକ୍କା ଅଧିଗନ୍ତୁନ୍ତି ପାରମିପାରିପୂରି ଯଥାୱୁତ୍ତକାଲୱିସେସେନ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କୋ ଆନିସଂସୋତି –

ଯେ ତେ କତାଭିନୀହାରାନଂ ବୋଧିସତ୍ତାନଂ –

''ଏୱଂ ସବ୍ବଙ୍ଗସମ୍ପନ୍ନା, ବୋଧିୟା ନିୟତା ନରା;

ସଂସରଂ ଦୀଘମଦ୍ଧାନଂ, କପ୍ପକୋଟିସତେହିପି।

ଅୱୀଚିମ୍ହି ନୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତଥା ଲୋକନ୍ତରେସୁ ଚ;

ନିଜ୍ଝାମତଣ୍ହା ଖୁପ୍ପିପାସା, ନ ହୋନ୍ତି କାଲକଞ୍ଜିକା। (କାଲକଞ୍ଜିକା ଚରିୟା। ଅଟ୍ଠ। ପକିଣ୍ଣକକଥା);

ନ ହୋନ୍ତି ଖୁଦ୍ଦକା ପାଣା, ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାପି ଦୁଗ୍ଗତିଂ;

ଜାୟମାନା ମନୁସ୍ସେସୁ, ଜଚ୍ଚନ୍ଧା ନ ଭୱନ୍ତି ତେ।

ସୋତଓେକଲ୍ଲତା ନତ୍ଥି, ନ ଭୱନ୍ତି ମୂଗପକ୍ଖିକା;

ଇତ୍ଥିଭାୱଂ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଉଭତୋବ୍ୟଞ୍ଜନପଣ୍ଡକା।

ନ ଭୱନ୍ତି ପରିଯାପନ୍ନା, ବୋଧିଯା ନିଯତା ନରା;

ମୁତ୍ତା ଆନନ୍ତରିକେହି, ସବ୍ବତ୍ଥ ସୁଦ୍ଧଗୋଚରା।

ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ନ ସେୱନ୍ତି, କମ୍ମକିରିଯଦସ୍ସନା;

ୱସମାନାପି ସଗ୍ଗେସୁ, ଅସଞ୍ଞଂ ନୁପପଜ୍ଜରେ।

ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ଦେୱେସୁ, ହେତୁ ନାମ ନ ୱିଜ୍ଜତି;

ନେକ୍ଖମ୍ମନିନ୍ନା ସପ୍ପୁରିସା, ୱିସଂଯୁତ୍ତା ଭୱାଭୱେ;

ଚରନ୍ତି ଲୋକତ୍ଥଚରିଯାଯୋ, ପୂରେନ୍ତି ସବ୍ବପାରମୀ''ତି। (ଅଟ୍ଠସା। ନିଦାନକଥା; ଚରିଯା। ପକିଣ୍ଣକକଥା; ଅପ। ଅଟ୍ଠ। ୧।ଦୂରେନିଦାନକଥା; ଜା। ଅଟ୍ଠ। ୧।ଦୂରେନିଦାନକଥା; ବୁ। ୱଂ। ଅଟ୍ଠ। ୨୭।ଦୂରେନିଦାନକଥା); –

ଏୱଂ ସଂୱଣ୍ଣିତା ଆନିସଂସା, ଯେ ଚ ''ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ ଆନନ୍ଦ ବୋଧିସତ୍ତୋ ତୁସିତା କାଯା ଚୱିତ୍ୱା ମାତୁକୁଚ୍ଛିଂ ଓକ୍କମତୀ''ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୩। ୨୦୪) ସୋଳସ ଅଚ୍ଛରିଯବ୍ଭୁତଧମ୍ମପ୍ପକାରା, ଯେ ଚ ''ସୀତଂ ବ୍ୟପଗତଂ ହୋତି, ଉଣ୍ହଞ୍ଚ ୱୂପସମତୀ''ତିଆଦିନା, (ଖୁ। ନି। ୪-୩୧୩ ପିଟ୍ଠେ) ''ଜାଯମାନେ ଖୋ ସାରିପୁତ୍ତ, ବୋଧିସତ୍ତେ ଅଯଂ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁ ସଙ୍କମ୍ପତି ସମ୍ପକମ୍ପତି ସମ୍ପୱେଧତୀ''ତିଆଦିନା ଚ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତପ୍ପକାରା, ଯେ ୱା ପନଞ୍ଞେପି ବୋଧିସତ୍ତାନଂ ଅଧିପ୍ପାଯସମିଜ୍ଝନଂ, କମ୍ମାଦୀସୁ ଚ ୱସିଭାୱୋତି ଏୱମାଦଯୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଜାତକବୁଦ୍ଧୱଂସାଦୀସୁ ଦସ୍ସିତପ୍ପକାରା ଆନିସଂସା, ତେ ସବ୍ବେପି ଏତାସଂ ଆନିସଂସା, ତଥା ଯଥାନିଦସ୍ସିତଭେଦା ଅଲୋଭାଦୋସାଦିଗୁଣଯୁଗଳାଦଯୋ ଚାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅପିଚ ଯସ୍ମା ବୋଧିସତ୍ତୋ ଅଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ପିତୁସମୋ ହୋତି ହିତେସିତାଯ, ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟକୋ ଗରୁ ଭାୱନୀଯୋ ପରମଞ୍ଚ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ ହୋତି ଗୁଣୱିସେସଯୋଗେନ, ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଚ ମନୁସ୍ସାନଂ ପିଯୋ ହୋତି, ଅମନୁସ୍ସାନଂ ପିଯୋ ହୋତି, ଦେୱତାହି ଅନୁପାଲୀଯତି, ମେତ୍ତାକରୁଣାପରିଭାୱିତସନ୍ତାନତାଯ ୱାଳମିଗାଦୀହି ଚ ଅନଭିଭୱନୀଯୋ ହୋତି, ଯସ୍ମିଂ ଯସ୍ମିଞ୍ଚ ସତ୍ତନିକାଯେ ପଚ୍ଚାଜାଯତି, ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଉଳାରେନ ୱଣ୍ଣେନ ଉଳାରେନ ଯସେନ ଉଳାରେନ ସୁଖେନ ଉଳାରେନ ବଲେନ ଉଳାରେନ ଆଧିପତେଯ୍ୟେନ ଅଞ୍ଞେ ସତ୍ତେ ଅଭିଭୱତି ପୁଞ୍ଞୱିସେସଯୋଗତୋ।

ଅପ୍ପାବାଧୋ ହୋତି ଅପ୍ପାତଙ୍କୋ, ସୁୱିସୁଦ୍ଧା ଚସ୍ସ ସଦ୍ଧା ହୋତି ସୁୱିସଦା, ସୁୱିସୁଦ୍ଧଂ ୱୀରିଯଂ, ସତି ସମାଧି ପଞ୍ଞା ସୁୱିସଦା, ମନ୍ଦକିଲେସୋ ହୋତି ମନ୍ଦଦରଥୋ ମନ୍ଦପରିଳାହୋ, କିଲେସାନଂ ମନ୍ଦଭାୱେନେୱ ସୁବଚୋ ହୋତି ପଦକ୍ଖିଣଗ୍ଗାହୀ, ଖମୋ ହୋତି ସୋରତୋ, ସଖିଲୋ ହୋତି ପଟିସନ୍ଥାରକୁସଲୋ , ଅକୋଧନୋ ହୋତି ଅନୁପନାହୀ, ଅମକ୍ଖୀ ହୋତି ଅପଳାସୀ, ଅନିସ୍ସୁକୀ ହୋତି ଅମଚ୍ଛରୀ, ଅସଠୋ ହୋତି ଅମାଯାୱୀ, ଅଥଦ୍ଧୋ ହୋତି ଅନତିମାନୀ, ଅସାରଦ୍ଧୋ ହୋତି ଅପ୍ପମତ୍ତୋ , ପରତୋ ଉପତାପସହୋ ହୋତି ପରେସଂ ଅନୁପତାପୀ, ଯସ୍ମିଞ୍ଚ ଗାମଖେତ୍ତେ ପଟିୱସତି, ତତ୍ଥ ସତ୍ତାନଂ ଭଯାଦଯୋ ଉପଦ୍ଦୱା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ନୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଉପ୍ପନ୍ନା ଚ ୱୂପସମନ୍ତି, ଯେସୁ ଚ ଅପାଯେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ତତ୍ଥ ପଚୁରଜନୋ ୱିଯ ଦୁକ୍ଖେନ ଅଧିମତ୍ତଂ ପୀଳିଯତି, ଭିଯ୍ୟୋସୋ ମତ୍ତାଯ ସଂୱେଗଭଯମାପଜ୍ଜତି। ତସ୍ମା ମହାପୁରିସସ୍ସ ଯଥାରହଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ଲଦ୍ଧମାନା ଏତେ ସତ୍ତାନଂ ପିତୁସମତାଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟତାଦଯୋ ଗୁଣୱିସେସା ଆନିସଂସାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ତଥା ଆଯୁସମ୍ପଦା ରୂପସମ୍ପଦା କୁଲସମ୍ପଦା ଇସ୍ସରିଯସମ୍ପଦା ଆଦେଯ୍ୟୱଚନତା ମହାନୁଭାୱତାତି ଏତେପି ମହାପୁରିସସ୍ସ ପାରମୀନଂ ଆନିସଂସାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ଆଯୁସମ୍ପଦା ନାମ ତସ୍ସଂ ତସ୍ସଂ ଉପପତ୍ତିଯଂ ଦୀଘାଯୁକତା ଚିରଟ୍ଠିତିକତା, ତାଯ ଯଥାରଦ୍ଧାନି କୁସଲସମାଦାନାନି ପରିଯୋସାପେତି, ବହୁଞ୍ଚ କୁସଲଂ ଉପଚିନୋତି। ରୂପସମ୍ପଦା ନାମ ଅଭିରୂପତା ଦସ୍ସନୀଯତା ପାସାଦିକତା, ତାଯ ରୂପପ୍ପମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ପସାଦାୱହୋ ହୋତି

ସମ୍ଭାଵନୀଯୋ। କୁଲସମ୍ପଦା ନାମ ଉଳାରେସୁ କୁଲେସୁ ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତି, ତାଯ [ଜାତିମଦାଦିମଦସତ୍ତାନମ୍ପି (ମଦମତ୍ତାନମ୍ପି ଚରିଯା। ଅଟ୍ଠ। ପକିଣ୍ଣକକଥା)] ଉପସଙ୍କମନୀଯୋ ହୋତି ପଯିରୁପାସନୀଯୋ, ତେନ ତେ ନିବ୍ବିସେଵନେ କରୋନ୍ତି। ଇସ୍ସରିଯସମ୍ପଦା ନାମ ମହାଵିଭଵତା, ମହେସକ୍ଖତା, ମହାପରିଵାରତା ଚ, ତାହି ସଙ୍ଗହିତଙ୍କେ ଚତୂହି ସଙ୍ଗହଵତ୍ଥୂହି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୧୩; ଅ। ନି। ୧।୨୫୬) ସଙ୍ଗହିତୁଂ, ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବେ ଧମ୍ମେନ ନିଗ୍ଗହେତୁଞ୍ଚ ସମତ୍ଥୋ ହୋତି। ଆଦେଯ୍ଯଵଚନତା ନାମ ସଦ୍ଧେଯ୍ଯତା ପଚ୍ଚଯିକତା, ତାଯ ସତ୍ତାନଂ ପମାଣଭୂତୋ ହୋତି, ଅଲଙ୍ଘନୀଯା ଚସ୍ସ ଆଣା ହୋତି। ମହାନୁଭାଵତା ନାମ ପଭାଵମହନ୍ତତା, ତାଯ ପରେହି ନ ଅଭିଭୁଯ୍ଯତି, ସଯମେଵ ପନ ପରେ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ଅଭିଭଵତି ଧମ୍ମେନ, ସମେନ, ଯଥାଭୂତଗୁଣେହି ଚ, ଏଵମେତେସଂ ଆଯୁସମ୍ପଦାଦଯୋ ମହାପୁରିସସ୍ସ ପାରମୀନଂ ଆନିସଂସା, ସଯଞ୍ଚ ଅପରିମାଣସ୍ସ ପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରସ୍ସ ପରିଵୁଦ୍ଧିହେତୁଭୂତା ଯାନଭୂତା ଯାନଵରେ ସତ୍ତାନଂ ଅଵତାରଣସ୍ସ ପରିପାଚନସ୍ସ କାରଣଭୂତାତି ଵେଦିତବ୍ବା।

କିଂଫଲନ୍ତି –

ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତା ତାସଂ, ଜଞ୍ଞା ଫଲଂ ସମାସତୋ;

ଵିତ୍ଥାରତୋ ଅନନ୍ତାପ-ମେଯ୍ଯା ଗୁଣଗଣା ମତା।

ସମାସତୋ ହି ତାଵ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାଵୋ ଏତାସଂ ଫଲଂ। ଵିତ୍ଥାରତୋ ପନ ବାତ୍ତିଂସମହାପୁରିସଲକ୍ଖଣ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୩ ଆଦଯୋ; ୩।୧୯୮; ମ। ନି। ୨।୩୮୬) ଅସୀତାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନ, ବ୍ୟାମପ୍ପଭାଦିଅନେକଗୁଣଗଣସମୁଜ୍ଜଲରୂପକାଯସମ୍ପତ୍ତିଅଧିଟ୍ଠାନା ଦସବଲ- (ମ। ନି। ୪।୮; ଅ। ନି। ୧୦।୨୧) ଚତୁଵେସାରଜ୍ଜ- (ଅ। ନି। ୪।୮) ଛଅସାଧାରଣଞ୍ଞାଣଅଟ୍ଠାରସାଵେଣିକବୁଦ୍ଧଧମ୍ମ- (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୩୦୫;)
ପଭୁତିଅନନ୍ତାପରିମାଣଗୁଣସମୁଦଯୋପସୋଭିନୀ ଧମ୍ମକାଯସିରୀ, ଯାଵତା ପନ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଯେ ଅନେକେହିପି କପ୍ପେହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନାପି ଵାଚାଯ ପରିଯୋସାପେତୁଂ ନ ସକ୍କା, ଇଦମେଵ ତାସଂ ଫଲଂ। ଵୁତ୍ତଞ୍ଚେତଂ ଭଗଵତା –

''ବୁଦ୍ଧୋପି ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଣେଯ୍ଯ ଵଣ୍ଣଂ,

କପ୍ପମ୍ପି ଚେ ଅଞ୍ଞମଭାସମାନୋ;

ଖୀଯେଥ କପ୍ପୋ ଚିରଦୀଘମନ୍ତରେ,

ଵଣ୍ଣୋ ନ ଖୀଯେଥ ତଥାଗତସ୍ସା''ତି। (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୦୪; ୩।୧୪୧; ଉଦା। ଅଟ୍ଠ। ୫୩; ଚରିଯା। ଅଟ୍ଠ। ନିଦାନକଥା, ପକିଣ୍ଣକକଥା) –

ଏଵମେତ୍ଥ ପାରମୀସୁ ପକିଣ୍ଣକକଥା ଵେଦିତବ୍ବା।

ଏଵଂ ଯଥାଵୁତ୍ତାଯ ପଟିପଦାଯ ଯଥାଵୁତ୍ତଵିଭାଗାନଂ ପାରମୀନଂ ପୂରିତଭାଵଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ସମତିଂସ ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ଵା''ତି। ସତିପି ମହାପରିଚ୍ଚାଗାନଂ ଦାନପାରମିଭାଵେ ପରିଚ୍ଚାଗଵିସେସଭାଵଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ଵିସେସସମ୍ଭାରତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ସୁଦୁକ୍କରଭାଵଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ ତେସଂ ଵିସୁଂ ଗହଣଂ, ତତୋଯେଵ ଚ ଅଙ୍ଗପରିଚ୍ଚାଗତୋ ନଯନପରିଚ୍ଚାଗସ୍ସ, ପରିଗ୍ଗହପରିଚ୍ଚାଗଭାଵସାମଞ୍ଞେପି ଧନରଜ୍ଜପରିଚ୍ଚାଗତୋ ପୁତ୍ତଦାରପରିଚ୍ଚାଗସ୍ସ ଵିସୁଂ ଗହଣଂ କତଂ, ତଥାଯେଵ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭) ଵୁତ୍ତଂ। ଆଚରିଯସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନପି ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରଟୀକାଯଂ, (ଅ। ନି। ଟୀ। ୧।ଏକପୁଗ୍ଗଲଵଗ୍ଗସ୍ସ ପଠମେ) କତ୍ଥଚି ପନ ପୁତ୍ତଦାରପରିଚ୍ଚାଗେ ଵିସୁଂ କତ୍ଵା ନଯନପରିଚ୍ଚାଗମଞ୍ଞତ୍ର ଜୀଵିତପରିଚ୍ଚାଗଂ ଵା ପକ୍ଖିପିତ୍ଵା ରଜ୍ଜପରିଚ୍ଚାଗମଞ୍ଞତ୍ର ପଞ୍ଚ ମହାପରିଚ୍ଚାଗେ ଵଦନ୍ତି।

ଗତପଚ୍ଚାଗତିକଵତ୍ତସଙ୍ଖାତାଯ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୯; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୦।୯; ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୫।୩୬୮; ଵିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୫୨୩; ସୁ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୩୫) ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦାଯ ସଦ୍ଧିଂ ଅଭିଞ୍ଞାସମାପତ୍ତିନିପ୍ଫାଦନଂ ପୁବ୍ବଯୋଗୋ। ଦାନାଦୀସୁଯେଵ ସାତିସଯପଟିପତ୍ତିନିପ୍ଫାଦନଂ ପୁବ୍ବଚରିଯା। ଯା ଵା ଚରିଯାପିଟକସଙ୍ଗହିତା, ସା ପୁବ୍ବଚରିଯା। କେଚି ପନ ''ଅଭିନୀହାରୋ ପୁବ୍ବଯୋଗୋ। ଦାନାଦିପଟିପତ୍ତି ଵା କାଯଵିଵେକଵସେନ ଏକଚରିଯା ଵା ପୁବ୍ବଚରିଯା''ତି ଵଦନ୍ତି। ଦାନାଦୀନଞ୍ଚେଵ ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାଦୀନଞ୍ଚ ସଂସାରନିବ୍ବାନେସୁ ଆଦୀନଵାନିସଂସାନଞ୍ଚ ଵିଭାଵନଵସେନ, ସତ୍ତାନଂ ବୋଧିୟଂ ପତିଟ୍ଠାପନପରିପାଚନଵସେନ ଚ ପଵତ୍ତା କଥା ଧମ୍ମକ୍ଖାନଂ। ଞାତୀନମତ୍ଥସ୍ସ ଚରିଯା ଞାତତ୍ଥଚରିଯା, ସାପି କରୁଣାଯନଵସେନେଵ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଲୋକତ୍ଥଚରିଯାଦଯୋ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। କମ୍ମସ୍ସକତାଞ୍ଞାଣଵସେନ, ଅନଵଜ୍ଜକମ୍ମାଯତନସିପ୍ପାଯତନଵିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନପରିଚଯଵସେନ,

ଖନ୍ଧାଯତନାଦିପରିଚଯୱସେନ, ଲକ୍ଖଣଉଯତୀରଣୱସେନ ଚ ଞାଣଚାରୋ ବୁଦ୍ଧିଚରିଯା, ସା ପନଛତୋ ପଞ୍ଞାପାରମୀଯେୱ, ଞାଣସମ୍ଭାରଦସ୍ସନଞ୍ଚ ପନ ୱିସୁଂ ଗହଣଂ। କୋଟିନ୍ତି ପରିଯନ୍ତଂ ଉକ୍କଂସଂ। ତଥା ଅମ୍ହାକମ୍ପି ଭଗୱା ଆଗତୋତି ଏତ୍ଥାପି ''ଦାନପାରମିଂ ପୂରେତ୍ୱା''ତିଆଦିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଏୱଂ ପାରମିପୂରଣୱସେନ ''ତଥା ଆଗତୋ''ତି ପଦସ୍ସତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମୱସେନପି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନେ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସତିପଟ୍ଠାନାଦିଗ୍ଗହଣେନ ଆଗମନପଟିପଦଂ ମତ୍ଥକଂ ପାପେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି ମଗ୍ଗଫଲପକ୍ଖିକାନଞ୍ଞେୱ ଗହେତବ୍ବତ୍ତା, ୱିପସ୍ସନାସଙ୍ଗହିତା ଏୱ ୱା ସତିପଟ୍ଠାନାଦଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦାଯ ଗହଣତୋ। ଭାୱେତ୍ୱାତି ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା। ବ୍ରୂହେତ୍ୱାତି ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଯେନ ଅଭିନୀହାରେନା''ତିଆଦିନା ଆଗମନପଟିପଦାଯଆଦିଂ ଦସ୍ସେତି, ''ଦାନପାରମିଂ ପୂରେତ୍ୱା''ତିଆଦିନା ମଜ୍ଝେ, ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନେ''ତିଆଦିନା ପରିଯୋସାନଂ। ତସ୍ମା ''ଆଗତୋ''ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଆଗମନସ୍ସ କାରଣଭୂତପଟିପଦାୱିସେସଦସ୍ସନଂଯେୱ ତିଣ୍ଣଂ ନଯାନଂ ୱିସେସୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇଦାନି ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଅତ୍ଥଯୋଜନଉଯେନ ସିଦ୍ଧଂ ପଠମକାରଣମେୱ ଗାଥାବନ୍ଧୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥେୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଇଧଲୋକମ୍ହି ୱିପସ୍ସିଆଦଯୋ ମୁନଯୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ କାରଣଉଯେନ ଆଗତା ଯଥେୱ, ତଥା ପଞ୍ଚହି ଚକ୍ଖୂହି ଚକ୍ଖୁମା ଅଯଂ ସକ୍ୟମୁନିପି ଯେନ କାରଣେନ ଆଗତୋ, ତେନେସ ତଥାଗତୋ ନାମ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଯୋଜନା।

ସମ୍ପତିଜାତୋତି ମନୁସ୍ସାନଂ ହତ୍ଥତୋ ମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ମୁହୁତ୍ତଜାତୋ, ନ ପନ ମାତୁକୁଚ୍ଛିତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତମତ୍ତୋ ମାତୁକୁଚ୍ଛିତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତମତ୍ତଞ୍ହି ମହାସତ୍ତଂ ପଠମଂ ବ୍ରହ୍ମାନୋ ସୁୱଣ୍ଣଜାଲେନ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହିଂସୁ, ତେସଂ ହତ୍ଥତୋ ଚତ୍ତାରୋ ମହାରାଜାନୋ ଅଜିନପ୍ପୱେଣିଯା, ତେସଂ ହତ୍ଥତୋ ମନୁସ୍ସା ଦୁକୂଲଚୁମ୍ବଟକେନ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହିଂସୁ, ''ମନୁସ୍ସାନଂ ହତ୍ଥତୋ ମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ପଥୱିଯଂ ପତିଟ୍ଠିତୋ''ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩୧) ୱୁତ୍ତଂ। ''କଥଞ୍ଚା''ତିଆଦି ୱିତ୍ଥାରଦସ୍ସନଂ। ଯଥାହ ଭଗୱା ମହାପଦାନଦେସନାଯଂ। ସେତମ୍ହି ଛତ୍ତେତି ଦିବ୍ବସେତଚ୍ଛତ୍ତେ। ଅନୁହୀରମାନେତି ଧାରିଯମାନେ। ''ଅନୁଧାରିଯମାନେ''ତିପି ଇଦାନି ପାଠୋ। ''ଏତ୍ଥ ଚ ଛତ୍ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ଖଗ୍ଗାଦୀନି ପଞ୍ଚ କକୁଧଭଣ୍ଡାନିପି ଗହିତାନେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଖଗ୍ଗତାଲୱଣ୍ଟମୋରହତ୍ଥକୱାଲବୀଜନୀଉଣ୍ହୀସପଟ୍ଟାପି ହି ଛତ୍ତେନ ସହ ତଦା ଉପଟ୍ଠିତା ଅହେସୁଂ। ଛତ୍ତାଦୀନିଯେୱ ଚ ତଦା ପଞ୍ଞାଯିଂସୁ, ନ ଛତ୍ତାଦିଗାହକା''ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭) ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଆଚରିଯସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନାପି ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରଟୀକାଯଂ (ଅ। ନି। ଟୀ। ୧।ଏକପୁଗ୍ଗଲୱଗ୍ଗସ୍ସ ପଠମେ) ଏୱଂ ସତି ତାଲୱଣ୍ଟାଦୀନମ୍ପି କକୁଧଭଣ୍ଡସମଞ୍ଞା। ଅପିଚ ଖଗ୍ଗାଦୀନି କକୁଧଭଣ୍ଡାନି, ତଦଞ୍ଞାନିପି ତାଲୱଣ୍ଟାଦୀନି ତଦା ଉପଟ୍ଠିତାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ।

ସବ୍ବା ଚ ଦିସାତି ଦସ ଦିସା। ଅନୁୱିଲୋକେତୀତି ପୁଞ୍ଞାନୁଭାୱେନ ଲୋକୱିୱରଣପାଟିହାରିଯେ ଜାତେ ପଞ୍ଞାଯମାନଂ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ମଂସଚକ୍ଖୁନାୱ ଓଲୋକେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନଯିଦଂ ସବ୍ବଦିସାନୁୱିଲୋକନଂ ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରୁତ୍ତରକାଲଂ ପଠମମେୱାନୁୱିଲୋକନତୋ। ମହାସତ୍ତୋ ହି ମନୁସ୍ସାନଂ ହତ୍ଥତୋ ମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ପୁରତ୍ଥିମଂ ଦିସଂ ଓଲୋକେସି। ତତ୍ଥ ଦେୱମନୁସ୍ସା ଗନ୍ଧମାଲାଦୀହି ପୂଜଯମାନା ''ମହାପୁରିସ ଇଧ ତୁମ୍ହେହି ସଦିସୋପି ନତ୍ଥି, କୁତୋ ତଯା ଉତ୍ତରିତରୋ''ତି ଆହଂସୁ। ଏୱଂ ଚତସ୍ସୋ ଦିସା ଚତସ୍ସୋ ଅନୁଦିସା ହେଟ୍ଠା ଉପରୀତି ସବ୍ବା ଦିସାଅନୁୱିଲୋକେତ୍ୱା ସବ୍ବତ୍ଥ ଅତ୍ତନା ସଦିସମଦିସ୍ୱା ''ଅଯଂ ଉତ୍ତରା ଦିସା''ତି ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରେନ ଅଗମାସୀତି ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭) ଆଚରିଯସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ (ଅ। ନି। ଟୀ। ୧।ଏକପୁଗ୍ଗଲୱଗ୍ଗସ୍ସ ପଠମେ) ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ମହାପଦାନସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩୧) ଏୱମେୱ ୱଣ୍ଣିତଂ। ତସ୍ମା ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରତୋ ପଠମଂ ସବ୍ବଦିସାନୁୱିଲୋକନଂ କତ୍ୱା ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ତଦୁପରି ଆସଭିଂ ୱାଚଂ ଭାସତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇଧ, ପନ ଅଞ୍ଞାସୁ ଚ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ସମେହି ପାଦେହି ପତିଟ୍ଠହନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଆସଭୀୱାଚାଭାସନଂ ତାୱ ଯଥାକ୍କମଂ ଏୱ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଭାୱଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ''ସତ୍ତମପଦୂପରି ଠତ୍ୱା ସବ୍ବଦିସାନୁୱିଲୋକନଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାନାୱରଣଞାଣପଟିଲାଭସ୍ସା''ତିଆଦୀନି ୱଦତି, ଏୱମ୍ପି ଯଥା ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ତଥା ଏୱ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ''ସତ୍ତମପଦୂପରି ଠତ୍ୱା''ତି ଚ ପାଠୋ ପଚ୍ଛା ପମାଦଲେଖୱସେନ ଏଦିସେନ ୱଚନକ୍କମେନ ମହାପଦାନଟ୍ଠକଥାଯମଦିସ୍ସମାନତ୍ତାତି। ଆସଭିନ୍ତି ଉତ୍ତମଂ, ଅକମ୍ପନିଯଂ ୱା, ନିବ୍ଭଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଉସଭସ୍ସ ଇଦନ୍ତି ହି ଆସଭଂ, ସୂରଭାୱୋ, ତେନ ଯୁତ୍ତତ୍ତା ପନାଯଂ ୱାଚା ''ଆସଭୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଗ୍ଗୋତି ସବ୍ବପଠମୋ। ଜେଟ୍ଠୋ, ସେଟ୍ଠୋତି ଚ ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ସଦ୍ଦନ୍ତମତ୍ତତୋ ପନ ଅଗ୍ଗୋତି ଗୁଣେହି ସବ୍ବପଧାନୋ। ଜେଟ୍ଠୋତି ଗୁଣୱସେନେୱ ସବ୍ବେସଂ ୱୁଦ୍ଧତମୋ, ଗୁଣେହି ମହଲ୍ଲକତମୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସେଟ୍ଠୋତି ଗୁଣୱସେନେୱ ସବ୍ବେସଂ ପସଟ୍ଠତମୋ। ଲୋକସ୍ସାତି ୱିଭତ୍ତାୱଧିଭୂତେ ନିସ୍ସକ୍କତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ। ଅଯମନ୍ତିମା ଜାତି, ନତ୍ଥି ଦାନି ପୁନବ୍ଭୱୋତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ପତ୍ତବ୍ବଂ ଅରହତ୍ତଂ ବ୍ୟାକାସି ତବ୍ବସେନେୱ ପୁନବ୍ଭୱାଭାୱତୋ।

ଇଦାନି ତଥାଗମନଂ ସମ୍ଭାୱେନ୍ତୋ ''ତଞ୍ଚସ୍ସା''ତିଆଦିମାହ। ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଭାୱେନ ତଥଂ ଅୱିତଥନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିସେସାଧିଗମାନନ୍ତି ଗୁଣୱିସେସାଧିଗମାନଂ। ତଦେୱତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେତି ''ଯଞ୍ହୀ''ତିଆଦିନା । ତତ୍ଥ ଯନ୍ତି କିରିଯାପରାମସନଂ, ତେନ ''ପତିଟ୍ଠହୀ''ତି ଏତ୍ଥ ପକତିଯତ୍ଥଂପତିଟ୍ଠାନକିରିଯଂ ପରାମସତି। ଇଦମସ୍ସାତି ଇଦଂ ପତିଟ୍ଠହନଂ ଅସ୍ସ ଭଗୱତୋ। ପଟିଲାଭସଦ୍ଦେ ସାମିନିଦ୍ଦେସୋ ଚେସ, କତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋ

ୱା। ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତନ୍ତି ତପ୍ପଟିଲାଭସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଆଯତିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନକସ୍ସ ହିତସ୍ସ ପଠମଂ ପୱତ୍ତଂ ସଞ୍ଜାନନକାରଣଂ। ଭଗୱତୋ ହି ଅଚ୍ଛରିଯବ୍ଭୁତଗୁଣୱିସେସାଧିଗମନେ ପଞ୍ଚ ମହାସୁପିନାଦଯୋ ୱିଯ ଏତାନି ସଞ୍ଜାନନନିମିତ୍ତାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି, ଯଥା ତଂ ଲୋକେ ପୁଞ୍ଞୱନ୍ତାନଂ ପୁଞ୍ଞଫଲୱିସେସାଧିଗମନେତି।

ସବ୍ବଲୋକୁତ୍ତରଭାୱସ୍ସାତି ସବ୍ବଲୋକାନମୁତ୍ତମଭାୱସ୍ସ, ସବ୍ବଲୋକାତିକ୍କମନଭାୱସ୍ସ ୱା। ସତ୍ତ ପଦାନି ସତ୍ତପଦଂ, ତସ୍ସ ୱୀତିହାରୋ ୱିସେସେନ ଅତିହରଣଂ ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରୋ, ସତ୍ତପଦନିକ୍ଖେପୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ପନ ସମଗମନେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଦାନମନ୍ତରେ ମୁଟ୍ଠିରତନମତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

''ଅନେକସାଖଞ୍ଚ ସହସ୍ସମଣ୍ଡଲଂ,

ଛତ୍ତଂ ମରୂ ଧାରଯୁମନ୍ତଲିକ୍ଖେ;

ସୁୱଣ୍ଣଦଣ୍ଡା ୱୀତିପତନ୍ତି ଚାମରା,

ନ ଦିସ୍ସରେ ଚାମରଛତ୍ତଗାହକା''ତି। (ସୁ। ନି। ୬୯୩); –

ସୁତ୍ତନିପାତେ ନାଳକସୁତ୍ତେ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ ନିଦାନଗାଥାପଦଂ ସନ୍ଧାଯ ''ସୁୱଣ୍ଣଦଣ୍ଡା ୱୀତିପତନ୍ତି ଚାମରାତି ଏତ୍ଥା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥାତି ହି ଏତସ୍ମିଂ ଗାଥାପଦେତି ଅତ୍ଥୋ। ମହାପଦାନସୁତ୍ତେ ଅନାଗତତ୍ତା ପନ ଚାମରୁକ୍ଖେପସ୍ସ ତଥା ୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଆଗତାନୁସାରେନ ହି ଇଧ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଭାୱଂ ୱଦତି, ଚମରୋ ନାମ ମିଗୱିସେସୋ। ଯସ୍ସ ୱାଲେନ ରାଜକକୁଧଭୂତଂ ୱାଲବୀଜନିଂ କରୋନ୍ତି, ତସ୍ସ ଅଯନ୍ତି ଚାମରୀ। ତସ୍ସା ଉକ୍ଖେପୋ ତଥା, ୱୁତ୍ତୋ ସୋତି ୱୁତ୍ତଚାମରୁକ୍ଖେପୋ। ଅରହତ୍ତୱିମୁତ୍ତିୱରୱିମଲସେତଛତ୍ତପଟିଲାଭସ୍ସାତି ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତିସଙ୍ଖାତୱରୱିମଲସେତଛତ୍ତପଟିଲାଭସ୍ସ। ସତ୍ତମପଦୂପରୀତି ଏତ୍ଥ ପଦ-ସଦ୍ଦୋ ପଦୱଠଞ୍ଜନୱାଚକୋ, ତସ୍ମା ସତ୍ତମସ୍ସ ପଦୱଠଞ୍ଜନସ୍ସ ଉପରୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତଚାରତାଯ ଅନାୱରଣନ୍ତି ଆହ ''ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାନାୱରଣଞ୍ଞାଣପଟିଲାଭସ୍ସା''ତି। ତଥା ଅଯଂ ଭଗୱା…ପେ… ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଭାୱନାତି ଏତ୍ଥ ''ଯଞ୍ଚ୍ଛି''ତିଆଦି ଅଧିକାରତ୍ତା, ଗମ୍ମମାନତ୍ତା ଚ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ଏତେନ ଚ ଅଭିଜାତିଯଂ ଧମ୍ମତାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକୱିସେସା ସବ୍ବବୋଧିସତ୍ତାନଂ ସାଧାରଣାତି ଦସ୍ସେତି। ପାରମିତାନିସ୍ସନ୍ଦା ହି ତେ।

ପୋରାଣାତି ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା। ଗୱମ୍ପତି ଉସଭୋ ସମେହି ପାଦେହି ୱସୁନ୍ଂ ରତନାନଂ ଧାରଣତୋ ୱସୁନ୍ଧରସଙ୍ଖାତଂ ଭୂମିଂ ଫୁସୀ ଯଥା, ତଥା ମନୁସ୍ସାନଂ ହତ୍ଥତୋ ମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ମୁହୁତ୍ତଜାତୋ ସୋ ଗୋତମୋ ସମେହି ପାଦେହି ୱସୁନ୍ଧରଂ ଫୁସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିକ୍କମୀତି ଅଗମାସି। ସତ୍ତ ପଦାନୀତି ସତ୍ତପଦୱଠଞ୍ଜନଟ୍ଠାନାନି। ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗେ ଚେତଂ ଉପଯୋଗୱଚନଂ, ସତ୍ତପଦୱାରେହୀତି ୱା କରଣତ୍ଥୋ ଉତ୍ତରପଦଲୋପୱସେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ମରୂତି ଦେୱା ଯଥାମରିଯାଦଂ ମରଣସଭାୱତୋ। ସମାତି ୱିଲୋକନସମତାଯ ସମା ସଦିସିଯୋ। ମହାପୁରିସୋ ହି ଯଥା ଏକଂ ଦିସଂ ୱିଲୋକେସି, ଏୱଂ ସେସଦିସାପି, ନ କତ୍ଥଚି ୱିଲୋକନେ ୱିନିବନ୍ଧୋ ତସ୍ସ ଅହୋସି, ସମାତି ୱା ୱିଲୋକେତୁଂ ଯୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ହି ତଦା ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ୱିରୂପବୀଭଚ୍ଛୱିସମରୂପାନି ୱିଲୋକେତୁମଯୁତ୍ତାନି ଦିସାସୁ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି , ୱିସ୍ସଟ୍ଠମଞ୍ଜୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଦିୱସେନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗୁପେତଂ ଗିରଂ ଅବ୍ଭୁଦୀରଯି ପବ୍ବତମୁଦ୍ଧନିଟ୍ଠିତୋ ସୀହୋ ଯଥା ଅଭିନଦୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏୱଂ କାଯଗମନତ୍ଥେନ ଗତସଦ୍ଦେନ ତଥାଗତସଦ୍ଦଂ ନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଇଦାନି ଞାଣଗମନତ୍ଥେନ ନିଦ୍ଦିସିତୁଂ ''ଅଥ ୱା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ''ଯଥା ୱିପସ୍ସୀ ଭଗୱା''ତିଆଦୀସୁପି ''ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ପହାଯା''ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ନେକ୍ଖମ୍ମେନାତି ଅଲୋଭପଧାନେନ କୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନ। କୁସଲା ହି ଧମ୍ମା ଇଧ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ତେସଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି କାମଚ୍ଛନ୍ଦପଟିପକ୍ଖତ୍ତା, ନ ପବ୍ବଜ୍ଜାଦଯୋ ଏୱ। ''ପଠମଜ୍ଝାନେନା''ତିପି ୱଦନ୍ତି କେଚି, ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ପଠମଜ୍ଝାନସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦାଯ ଏୱ ଇଧ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ପହାଯାତି ପଜହିତ୍ୱା। ଗତୋତି ଉତ୍ତରିୱିସେସଂ ଞାଣଗମନେନ ପଟିପନ୍ନୋ। ପହାଯାତି ୱା ପହାନହେତୁ, ପହାନେ ୱା ସତି। ହେତୁଲକ୍ଖଣତ୍ଥେସୁ ହି ଅଯଂ ତ୍ୱା-ସଦ୍ଦୋ ''ସଙ୍ଖୋ ହୁତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩୫୫) ୱିଯ। କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିପ୍ପହାନହେତୁକଞ୍ଚ ''ଗତୋ''ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଅୱବୋଧସଙ୍ଖାତଂ, ପଟିପତ୍ତିସଙ୍ଖାତଂ ୱା ଗମନଂ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିପ୍ପହାନେନ ଚ ତଂ ଲକ୍ଖୀଯତି, ଏସ ନଯୋ ''ପଦାଲେତ୍ୱା''ତିଆଦୀସୁପି। ଅବ୍ୟାପାଦେନାତି ମେତ୍ତାଯ। ଆଲୋକସଞ୍ଞାଯାତି ୱିଭୂତଂ କତ୍ୱା ମନସିକାରେନ ଉପଟ୍ଠିତାଲୋକସଞ୍ଜାନନେନ। ଅୱିକ୍ଖେପେନାତି ସମାଧିନା। ଧମ୍ମୱୱତ୍ଥାନେନାତି କୁସଲାଦିଧମ୍ମାନଂ ଯାଥାୱନିଚ୍ଛଯେନ, ସପ୍ପଚ୍ଚଯନାମରୂପୱୱତ୍ଥାନେନାତିପି ୱଦନ୍ତି।

ଏୱଂ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିନୀୱରଣପ୍ପହାନେନ ''ଅଭିଜ୍ଝଂ ଲୋକେ ପହାଯା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତାଯ ପଠମଜ୍ଝାନସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦାଯ ଭଗୱତୋ

ଞାଣଗମନୱିସିଟ୍ଠଂ ତଥାଗତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସହ ଉପାଯେନ ଅଟ୍ଠହି ସମାପତ୍ତୀହି, ଅଟ୍ଠାରସହି ଚ ମହାୱିପସ୍ସନାହି ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଞାଣେନା"ତିଆଦିମାହ। ନାମରୂପପରିଗ୍ଗହକଙ୍ଖାୱିତରଣାନଞ୍ହି ୱିନିବନ୍ଧଭୂତସ୍ସ ମୋହସ୍ସ ଦୂରୀକରଣେନ ଞାତପରିଞ୍ଞାଯଂ ଠିତସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦଯୋ ସିଜ୍ଝନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜାପଦାଲନଂ ୱିପସ୍ସନାଯ ଉପାଯୋ। ତଥା ଝାନସମାପତ୍ତୀସୁ ଅଭିରତିନିମିତ୍ତେନ ପାମୋଜ୍ଜେନ, ତତ୍ଥ ଅନଭିରତିଯା ୱିନୋଦିତାଯ ଝାନାଦୀନଂ ସମଧିଗମୋତି ସମାପତ୍ତିଯା ଅରତିୱିନୋଦନଂ ଉପାଯୋ। ସମାପତ୍ତିୱିପସ୍ସନାନୁକ୍କମେନ ପନ ଉପରି ୱକ୍ଖମାନନଯେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବେପି ନୀୱରଣସଭାୱାଯ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ହେଟ୍ଠା କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିୱସେନ ଦସ୍ସିତନୀୱରଣେସୁପି ସଙ୍ଗହଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଉପ୍ପଟିପାଟିନିଦ୍ଦେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସମାପତ୍ତିୱିହାରପୱେସନନିବନ୍ଧନେନ ନୀୱରଣାନି କୱାଟସଦିସାନୀତି ଆହ "ନୀୱରଣକୱାଟଂ ଉଗ୍ଘାଟେତ୍ୱା"ତି। "ରତ୍ତିଂ ଅନୁୱିତକ୍କେତ୍ୱା ଅନୁୱିଚାରେତ୍ୱା ଦିୱା କମ୍ମନ୍ତେ ପଯୋଜେତୀ"ତି ମଜ୍ଝିମାଗମୱରେ ମୂଲପଣ୍ଣାସକେ ୱମ୍ମିକସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧।୨୪୯) ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ ୱିଯ ୱିତକ୍କୱିଚାରା ଧୂପସମା [ଧୂମାଯନା (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭)] ଅଧିପ୍ପେତାତି ସନ୍ଧାଯ "ୱିତକ୍କୱିଚାରଧୂମଂ ଧୂପସମେତ୍ୱା"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ୱିତକ୍କୱିଚାରସଙ୍ଖାତଂ ଧୂମଂ ଧୂପସମେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। "ୱିତକ୍କୱିଚାର"ମିଚ୍ଚେୱ ଅଧୁନା ପାଠୋ, ସୋ ନ ପୋରାଣୋ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ, ଆଚରିଯସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତପାଠସ୍ସେୱ ଉଦ୍ଧଟତ୍ତା। ୱିରାଜେତ୍ୱାତି ଜିଗୁଚ୍ଛିତ୍ୱା, ସମତିକ୍କମିତ୍ୱା ୱା। ତଦୁଭଯତ୍ଥୋ ହେସ "ପୀତିଯା ଚ ୱିରାଗା"ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧। ୭; ମ। ନି। ୩।୧୫୫; ପାରା। ୧୧; ୱିଭ। ୬୨୫) ୱିଯ। କାମଂ ପଠମଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ଏୱ ଦୁକ୍ଖଂ, ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ଏୱ ଚ ସୁଖଂ ପହୀଯତି, ଅତିସଯପ୍ପହାନଂ ପନ ସନ୍ଧାଯାହ "ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେନ ସୁଖଦୁକ୍ଖଂ ପହାଯା"ତି।

ରୂପସଞ୍ଞାତି ସଞ୍ଞାସୀସେନ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି ଚେୱ ତଦାରମ୍ମଣାନି ଚ ୱୁତ୍ତାନି। ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନମ୍ପି ହି "ରୂପ"ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ "ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତୀ"ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୨୪୮) ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣମ୍ପି କସିଣରୂପଂ ପୁରିମପଦଲୋପେନ "ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ସୁୱଣ୍ଣଦୁବ୍ବଣ୍ଣାନୀ"ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୨୨୩ ଆଦଯୋ) ତସ୍ମା ଇଧ ରୂପେ ରୂପଜ୍ଝାନେ ତଂସହଗତା ସଞ୍ଞା ରୂପସଞ୍ଞାତି ଏୱଂ ସଞ୍ଞାସୀସେନ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି ୱୁତ୍ତାନି, ରୂପଂ ସଞ୍ଞା ଅସ୍ସାତି ରୂପସଞ୍ଞଂ, ରୂପସଞ୍ଞାସମନ୍ନାଗତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏୱଂ ପଥୱୀକସିଣାଦିଭେଦସ୍ସ ତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଚେତଂ ଅଧିୱଚନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପଟିଘସଞ୍ଞାତି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ୱତ୍ଥୂନଂ, ରୂପାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣାନଞ୍ଚ ପଟିଘାତେନ ପଟିହନନେନ ୱିସଯିୱିସଯସମୋଧାନେନ ସମୁପ୍ପନ୍ନା ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସହଗତା ସଞ୍ଞା। ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାତି ଅଟ୍ଠ କାମାୱଚରକୁସଲସଞ୍ଞା, ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲସଞ୍ଞା, ଏକାଦସ କାମାୱଚରକୁସଲୱିପାକସଞ୍ଞା, ଦ୍ୱେ ଅକୁସଲୱିପାକସଞ୍ଞା, ଏକାଦସ କାମାୱଚରକିରିଯସଞ୍ଞାତି ଏତାସଂ ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସସଞ୍ଞାନମେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଏତା ହି ଯସ୍ମା ରୂପସଦ୍ଦାଦିଭେଦେ ନାନତ୍ତେ ନାନାସଭାୱେ ଗୋଚରେ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଯସ୍ମା ଚ ନାନତ୍ତା ନାନାସଭାୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସଦିସା, ତସ୍ମା "ନାନତ୍ତସଞ୍ଞା"ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

ଅନିଚ୍ଚସ୍ସ , ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ୱା ଅନୁପସ୍ସନା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା, ତେଭୂମକଧମ୍ମାନଂ ଅନିଚ୍ଚତଂ ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତାଯ ୱିପସ୍ସନାଯେତଂ ନାମଂ। ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞନ୍ତି ସଙ୍ଖତଧମ୍ମେ "ନିଚ୍ଚା ସସ୍ସତା"ତି ପୱତ୍ତମିଚ୍ଛାସଞ୍ଞଂ, ସଞ୍ଞାସୀସେନ ଚେତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିଚିତ୍ତାନମ୍ପି ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏସ ନଯୋ ଇତୋ ପରେସୁପି। ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାଯାତି ସଙ୍ଖାରେସୁ ନିବ୍ବିନ୍ଦନାକାରେନ ପୱତ୍ତାଯ ଅନୁପସ୍ସନାଯ। ନନ୍ଦିନ୍ତି ସପ୍ପୀତିକତଣ୍ହଂ। ୱିରାଗାନୁପସ୍ସନାଯାତି ସଙ୍ଖାରେସୁ ୱିରଜ୍ଜନାକାରେନ ପୱତ୍ତାଯ ଅନୁପସ୍ସନାଯ। ନିରୋଧାନୁପସ୍ସନାଯାତି ସଙ୍ଖାରାନଂ ନିରୋଧସ୍ସ ଅନୁପସ୍ସନାଯ, "ତେ ସଙ୍ଖାରା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତିଯେୱ, ଆଯତିଂ ସମୁଦଯୱସେନ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ"ତି ଏୱଂ ୱା ଅନୁପସ୍ସନା ନିରୋଧାନୁପସ୍ସନା। ତେନେୱାହ "ନିରୋଧାନୁପସ୍ସନାଯ ନିରୋଧେତି, ନୋ ସମୁଦେତୀ"ତି। ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତା ହି ଅଯଂ ବଲପ୍ପତ୍ତାତି। ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନାକାରେନ ପୱତ୍ତା ଅନୁପସ୍ସନା ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନା। ପଟିସଙ୍ଖାସନ୍ତିଟ୍ଠନା ହି ଅଯଂ। ଆଦାନନ୍ତି ନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ଗହଣଂ। ସନ୍ତତିସମୂହକିଚ୍ଚାରମ୍ମଣାନଂ ୱସେନ ଏକତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ଘନସଞ୍ଞା।ଆଯୂହନଂ ଅଭିସଙ୍ଖରଣଂ। ଅୱତ୍ଥାୱିସେସାପତ୍ତି ୱିପରିଣାମୋ।ଧୁୱସଞ୍ଞନ୍ତି ଥିରଭାୱଗ୍ଗହଣସଞ୍ଞଂ। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସମୂହାଦିଘନୱସେନ ସକିଚ୍ଚପରିଚ୍ଛେଦତାଯ ସଙ୍ଖାରାନଂ ସୱିଗ୍ଗହତଂ। ପଣିଧିନ୍ତି ରାଗାଦିପଣିଧିଂ। ସା ପନତ୍ଥତୋ ତଣ୍ହାୱସେନ ସଙ୍ଖାରେସୁ ନିନ୍ନତା।

ଅଭିନିୱେସନ୍ତି ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିଂ। ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ସବ୍ବଧମ୍ମତୀରଣଂ ଅଧିପଞ୍ଞାଧମ୍ମୱିପସ୍ସନା। ସାରାଦାନାଭିନିୱେସନ୍ତି ଅସାରେ ସାରଗ୍ଗହଣୱିପଲ୍ଲାସଂ। ଇସ୍ସରକୁତ୍ତାଦିୱସେନ ଲୋକୋ ସମୁପ୍ପନ୍ନୋତି ଅଭିନିୱେସୋ ସମ୍ମୋହାଭିନିୱେସୋ ନାମ। କେଚି ପନ "ଅହୋସିଂ ନୁ ଖୋ ଅହମତୀତମଦ୍ଧାନ'ନ୍ତିଆଦିନା ପୱତ୍ତସଂସଯାପତ୍ତି ସମ୍ମୋହାଭିନିୱେସୋ"ତି ୱଦନ୍ତି। ସଙ୍ଖାରେସୁ ଲେଣତାଣଭାୱଗ୍ଗହଣଂ ଆଲଯାଭିନିୱେସୋ। "ଆଲଯରତା ଆଲଯସମୁଦିତା"ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୬୪; ମ। ନି। ୧।୨୮୧; ୨।୩୩୭; ମହାୱ। ୭, ୮) ୱଚନତୋ ଆଲଯୋ ୱୁଚ୍ଚତି ତଣ୍ହା, ସାଯେୱ ଚକ୍ଖାଦୀସୁ, ରୂପାଦୀସୁ ଚ ଅଭିନିୱେସୱସେନ ପୱତ୍ତିଯା ଆଲଯାଭିନିୱେସୋତି କେଚି। "ଏୱଂୱିଧା ସଙ୍ଖାରା ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜୀଯନ୍ତୀ'ତି ପୱତ୍ତଞାଣଂ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନା। ୱଟ୍ଟତୋ ୱିଗତତ୍ତା ୱିୱଟ୍ଟଂ, ନିବ୍ବାନଂ, ତତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣକରଣସଙ୍ଖାତେନ ଅନୁପସ୍ସନେନ ପୱତ୍ତିଯା ୱିୱଟ୍ଟାନୁପସ୍ସନା,

ଗୋତ୍ରଭୂ। ସଂଯୋଗାଭିନିୱେସନ୍ତି ସଂଯୁଜନୱସେନ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଅଭିନିୱିସନଂ। ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠେତି ଦିଟ୍ଠିଯା ସହଜାତେକଟ୍ଠେ, ପହାନେକଟ୍ଠେ ଚ। ଓଳାରିକେତି ଉପରିମଗ୍ଗୱଜ୍ଝେ କିଲେସେ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞଥା ଦସ୍ସନପହାତବ୍ବା ଚ ଦୁତିଯମଗ୍ଗୱଜ୍ଝେହିପି ଓଳାରିକାତି ତେସମ୍ପି ତବ୍ବଚନୀଯତା ସିଯା। ଅଣୁସହଗତେତି ଅଣୁଭୂତେ। ତବ୍ଭାୱୱୁତ୍ତିକୋ ହି ଏତ୍ଥ ସହଗତସଦ୍ଦୋ। ଇଦଂ ପନ ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗୱଜ୍ଝେ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ । ସବ୍ବକିଲେସେତି ଅୱସିଟ୍ଠସବ୍ବକିଲେସେ। ନ ହି ପଠମାଦିମଗ୍ଗେହି ପହୀନା କିଲେସା ପୁନ ପହୀଯନ୍ତି। ସବ୍ବସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ସପ୍ପଦେସୱିସଯୋ ‘‘ସବ୍ବେ ତସନ୍ତି ଦଣ୍ଡସ୍ସା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ (ଧ। ପ। ୧୨୯)।

କକ୍ଖଳତ୍ତଂ କଠିନଭାୱୋ। ପଗ୍ଘରଣଂ ଦ୍ରୱଭାୱୋ। ଲୋକିଯୱାଯୁନା ଭସ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ଯେନ ତଂତଂକଲାପସ୍ସ ଉଦ୍ଧୁମାଯନଂ, ଥଦ୍ଧଭାୱୋ ୱା, ତଂ ୱିତ୍ଥମ୍ଭନଂ। ୱିଜ୍ଜମାନେପି କଲାପନ୍ତରଭୂତାନଂ କଲାପନ୍ତରଭୂତେହି ଫୁଟ୍ଠଭାୱେ ତଂତଂଭୂତୱିୱିତ୍ତତା ରୂପପରିଯନ୍ତୋ ଆକାସୋତି ଯେସଂ ଯୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ, ତେହି ସୋ ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠୋୱ, ଅଞ୍ଞଥା ଭୂତାନଂ ପରିଚ୍ଛେଦଭାୱୋ ନ ସିଯା ବ୍ୟାପିତଭାୱାପତ୍ତିତୋ। ଯସ୍ମିଂ କଲାପେ ଭୂତାନଂ ପରିଚ୍ଛେଦୋ, ତେହି ତସ୍ସ ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠଭାୱୋ ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠଲକ୍ଖଣଂ, ତେନାହ ଭଗୱା ଆକାସଧାତୁନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠୋ ଚତୂହି ମହାଭୂତେହୀ’’ତି (ଧ। ସ। ୬୩୭)।

ୱିରୋଧିପଚ୍ଚଯସନ୍ନିପାତେ ୱିସଦିସୁପ୍ପତ୍ତି ରୁପ୍ପନଂ। ଚେତନାପଧାନତ୍ତା ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାନଂ ଚେତନାୱସେନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅଭିସଙ୍ଖରଣଲକ୍ଖଣ’’ନ୍ତି। ତଥା ହି ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନିଯେ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗେ ‘‘ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜା ଚେତନା’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୧୨) ଚେତନାୱ ୱିଭତ୍ତା। ଅଭିସଙ୍ଖାରଲକ୍ଖଣା ଚ ଚେତନା। ଯଥାହ ‘‘ତତ୍ଥ କତମୋ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ, କୁସଲା ଚେତନା’’ତିଆଦି (ୱିଭ। ୨୨୬) ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଆରମ୍ମଣେ ଠପନଂ ଅଭିନିରୋପନଂ। ଆରମ୍ମଣାନମନୁବନ୍ଧନଂ ଅନୁମଜ୍ଜନଂ। ସୱିପ୍ଫାରିକତା ଫରଣଂ। ଅଧିମୁଚ୍ଚନଂ ସଦ୍ଦହନଂ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ। ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯେତି ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯହେତୁ। ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମଂ। ଏସ ନଯୋ କୋସଜ୍ଜାଦୀସୁପି। କାଯଚିତ୍ତପରିଳାହୂପସମୋ ୱୂପସମଲକ୍ଖଣଂ। ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚରହିତେ ଅଧିଚିତ୍ତେ ୱତ୍ତମାନେ ପଗ୍ଗହନିଗ୍ଗହସମ୍ପହଂସନେସୁ ଅବ୍ୟାୱଟତାଯ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନଂ ପଟିସଙ୍ଖାନଂ ପକ୍ଖପାତୁପଚ୍ଛେଦତୋ।

ମୁସାୱାଦାଦୀନଂ ୱିସଂୱାଦନାଦିକିଚ୍ଚତାଯ ଲୂଖାନଂ ଅପରିଗ୍ଗାହକାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ପରିଗ୍ଗାହକସଭାୱା ସମ୍ମାୱାଚା ସିନିଦ୍ଧଭାୱତୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ, ସମ୍ମାୱାଚାପଚ୍ଚଯସୁଭାସିତଂ ସୋତାରଞ୍ଚ ପୁଗ୍ଗଲଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ସା ପରିଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣା। କାଯିକକିରିଯା କିଞ୍ଚି କତ୍ତବ୍ବଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି, ସଯଞ୍ଚ ସମୁଟ୍ଠାନଂ ଘଟନଂ ହୋତୀତି ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତସଙ୍ଖାତା ୱିରତି ସମୁଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ୱା ଉକ୍ଖିପନଂ ସମୁଟ୍ଠାନଂ କାଯିକକିରିଯାଯ ଭାରୁକ୍ଖିପନଂ ୱିଯ। ଜୀୱମାନସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ୱା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୱୁତ୍ତିଯା, ଆଜୀୱସ୍ସେୱ ୱା ସୁଦ୍ଧି ୱୋଦାନଂ।

‘‘ସଙ୍ଖାରା’’ତି ଇଧ ଚେତନା ଅଧିପ୍ପେତା, ନ ପନ ‘‘ସଙ୍ଖାରା ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୫୮୩, ୯୮୫; ୱିଭ। ୧, ୨୦, ୫୨) ୱିଯ ସମପଞ୍ଞାସଚେତସିକାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଙ୍ଖାରାନଂ ଚେତନାଲକ୍ଖଣ’’ନ୍ତି। ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ହି ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦିକାୱ ଚେତନା। ଆରମ୍ମଣାଭିମୁଖଭାୱୋ ନମନଂ। ଆଯତନଂ ପୱତ୍ତନଂ। ସଳାଯତନୱସେନ ହି ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ପୱତ୍ତି। ତଣ୍ହାଯ ହେତୁଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱଟ୍ଟସ୍ସ ଜନକହେତୁଭାୱୋ ତଣ୍ହାଯ ହେତୁଲକ୍ଖଣଂ, ମଗ୍ଗସ୍ସ ପନ ୱକ୍ଖମାନସ୍ସ ନିବ୍ବାନସମ୍ପାପକତ୍ତନ୍ତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଗହଣଲକ୍ଖଣଂ। ପୁନ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଆଯୂହନଲକ୍ଖଣଂ। ସତ୍ତଜୀୱତୋ ସୁଞ୍ଞତାଲକ୍ଖଣଂ। ପଦହନଂ ଉସ୍ସାହନଂ। ଇଜ୍ଝନଂ ସମ୍ପତ୍ତି। ୱଟ୍ଟତୋ ନିସ୍ସରଣଂ ନିଯ୍ୟାନଂ। ଅୱିପରୀତଭାୱୋ ତଥଲକ୍ଖଣଂ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାନତିୱତ୍ତନଂ ଏକରସୋ, ଅନୂନାଧିକଭାୱୋୱ। ଯୁଗନଦ୍ଧା ନାମ ସମଥୱିପସ୍ସନା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୋପକାରତାଯ ଯୁଗଳୱସେନ ବନ୍ଧିତବ୍ବତୋ। ‘‘ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞା ପଗ୍ଗହାୱିକ୍ଖେପା’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ ସମାଧି। ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ ପଞ୍ଞା। ଖଯୋତି କିଲେସକ୍ଖଯୋ ମଗ୍ଗୋ, ତସ୍ମିଂ ପୱତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛେଦନଲକ୍ଖଣଂ। କିଲେସାନମନୁପ୍ପାଦପରିଯୋସାନତାଯ ଅନୁପ୍ପାଦୋ, ଫଲଂ। କିଲେସୱୂପସମୋ ପସ୍ସଦ୍ଧି। ଛନ୍ଦସ୍ସାତି କତ୍ତୁକାମତାଛନ୍ଦସ୍ସ। ପତିଟ୍ଠାଭାୱୋ ମୂଲଲକ୍ଖଣଂ। ଆରମ୍ମଣପଟିପାଦକତାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତ-ଧମ୍ମାନମୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁତା ସମୁଟ୍ଠାପନଲକ୍ଖଣଂ। ୱିସଯାଦିସନ୍ନିପାତେନ ଗହେତବ୍ବାକାରୋ ସମୋଧାନଂ। ଯା ‘‘ସଙ୍ଗତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘ତିଣ୍ଣଂ ସଙ୍ଗତି ଫସ୍ସୋ’’ତିଆଦୀସୁ। ସମଂ, ସମ୍ମା ୱା ଓଦହନ୍ତି ସମ୍ପିଣ୍ଡିତା ଭୱନ୍ତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ଅନେନାତିପି ସମୋଧାନଂ, ଫସ୍ସୋ, ତବ୍ଭାୱୋ ସମୋଧାନଲକ୍ଖଣଂ। ସମୋସରନ୍ତି ସନ୍ନିପତନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ସମୋସରଣଂ, ୱେଦନା। ତାଯ ହି ୱିନା ଅପ୍ପୱତ୍ତମାନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ୱେଦନାନୁଭୱନନିମିତ୍ତଂ ସମୋସଟା ୱିଯ ହୋନ୍ତୀତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତବ୍ଭାୱୋ ସମୋସରଣଲକ୍ଖଣଂ। ପାସାଦାଦୀସୁ ଗୋପାନସୀନଂ କୂଟଂ ୱିଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ପାମୋକ୍ଖଭାୱୋ ପମୁଖଲକ୍ଖଣଂ। ସତିଯା ସବ୍ବତ୍ଥକତ୍ତା ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଅଧିପତିଭାୱୋ ଆଧିପତେଯ୍ୟଲକ୍ଖଣଂ। ତତୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମତୋ, ତେସଂ ୱା ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଉତ୍ତରି ପଧାନଂ ତତୁତ୍ତରି, ତବ୍ଭାୱୋ ତତୁତ୍ତରିଯଲକ୍ଖଣଂ। ପଞ୍ଞୁତ୍ତରା ହି କୁସଲା ଧମ୍ମା। ୱିମୁତ୍ତୀତି ଫଲଂ କିଲେସେହି ୱିମୁଚ୍ଚିତ୍ୱାତି କତ୍ୱା। ତଂ ପନ ସୀଲାଦିଗୁଣସାରସ୍ସ ପରମୁକ୍କଂସଭାୱେନ ସାରଂ। ତତୋ ଉତ୍ତରି ଧମ୍ମସ୍ସାଭାୱତୋ ପରିଯୋସାନଂ। ଅଯଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣୱିଭାଗୋ ଛଧାତୁପଞ୍ଚଝାନଙ୍ଗାଦିୱସେନ ତଂତଂସୁତ୍ତପଦାନୁସାରେନ ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାଯମାଗତନଯେନ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥା ହି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତୋପି କୋଚି ଧମ୍ମୋ ପରିଯାଯନ୍ତରପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ ପୁନ ଦସ୍ସିତୋ। ତତୋ ଏୱ ଚ ‘‘ଛନ୍ଦମୂଲକା ଧମ୍ମା ମନସିକାରସମୁଟ୍ଠାନା ଫସ୍ସସମୋଧାନା ୱେଦନାସମୋସରଣା’’ତି ‘‘ପଞ୍ଞୁତ୍ତରା କୁସଲା

ଧମ୍ମା’’ତି, ‘‘ୱିମୁତ୍ତିସାରମିଦଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯ’’ନ୍ତି, ‘‘ନିବ୍ବାନୋଗଧଞ୍ହି ଆୱୁସୋ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ନିବ୍ବାନପରିଯୋସାନ’’ନ୍ତି [ସଂ। ନି। ୩।୫୧୨ (ଅତ୍ଥତୋ ସମାନଂ)] ଚ ସୁତ୍ତପଦାନଂ ୱସେନ ଛନ୍ଦସ୍ସ ମୂଲଲକ୍ଖଣ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ତଥଂ ଅୱିତଥଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଆଗତୋତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ତଂ ପନ ଗମନଂ ଇଧ ଞାଣଗମନମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଞାଣଗତିଯା’’ତି। ସତିପି ଗତସଦ୍ଦସ୍ସ ଅୱବୋଧନତ୍ଥଭାୱେ ଞାଣଗମନନ୍ତେନେୱେସୋ ସିଦ୍ଧୋତି ନ ୱୁତ୍ତୋ। ଆ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ଗତସଦ୍ଦାନୁୱତ୍ତିମତ୍ତମେୱ। ତେନାହ ‘‘ପତ୍ତୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋ’’ତି।

ଅୱିପରୀତସଭାୱତ୍ତା ‘‘ତଥଧମ୍ମା ନାମ ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱିପରୀତସଭାୱତୋ ତଥାନି। ଅମୁସାସଭାୱତୋ ଅୱିତଥାନି। ଅଞ୍ଞାକାରରହିତତୋ ଅନଞ୍ଞଥାନି। ସଚ୍ଚସଂଯୁତ୍ତାଦୀସୁ ଆଗତଂ ପରିପୁଣ୍ଣସଚ୍ଚଚତୁକ୍କକଥଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଇତି ୱିତ୍ଥାରୋ’’ତି ଆହ। ‘‘ତସ୍ମା’’ତି ୱତ୍ୱା ତଦପରାମସିତବ୍ବମେୱ ଦସ୍ସେତି ‘‘ତଥାନଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା’’ତି ଇମିନା। ଏସ ନଯୋ ଇଦିସେସୁ।

ଏୱଂ ସଚ୍ଚୱସେନ ଚତୁତ୍ଥକାରଣଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଅୱିପରୀତସଭାୱତ୍ତା ତଥଭୂତାନଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗାନଂ ୱସେନାପି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଜାତିପଚ୍ଚଯସମ୍ଭୂତସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋତି ଜାତିପଚ୍ଚଯା ସମ୍ଭୂତଂ ହୁତ୍ୱା ସହିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯାନୁରୂପସ୍ସ ଉଦ୍ଧଂ ଉଦ୍ଧଂ ଆଗତସଭାୱୋ, ଅନୁପୱତ୍ତଟ୍ଠୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ସମ୍ଭୂତଟ୍ଠୋ ଚ ସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋ ଚ ସମ୍ଭୂତସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋ ପୁବ୍ବପଦେ ଉତ୍ତରପଦଲୋପୱସେନ। ସମାହାରଦ୍ୱନ୍ଦେପି ହି ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗମିଚ୍ଛନ୍ତି ନେରୁତ୍ତିକା। ନ ଚେତ୍ଥ ଜାତିତୋ ଜରାମରଣଂ ନ ହୋତି, ନ ଚ ଜାତିଂ ୱିନା ଅଞ୍ଞତୋ ହୋତୀତି ଜାତିପଚ୍ଚଯସମ୍ଭୂତଟ୍ଠୋ। ଇତ୍ଥମେୱ ଜାତିତୋ ସମୁଦାଗଚ୍ଛତୀତି ଜାତି ପଚ୍ଚଯସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯା ଯା ଜାତି ଯଥା ଯଥା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତଦନୁରୂପଂ ପାତୁଭୂତସଭାୱୋତି। ପଚ୍ଚଯପକ୍ଖେ ପନ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠୋତି ଏତ୍ଥ ନ ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ନ ଚ ଅୱିଜ୍ଜଂ ୱିନା ସଙ୍ଖାରା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଯା ଯା ଅୱିଜ୍ଜା ଯେସଂ ଯେସଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଯଥା ଯଥା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଅଯଂ ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠୋ ପଚ୍ଚଯସଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥାନଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ପଚ୍ଚଯାକାରଧମ୍ମାନଂ। ‘‘ସୁଗତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୧) ୱିଯ ଗମୁସଦ୍ଦସ୍ସ ବୁଦ୍ଧିଯତ୍ଥତଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଞାଣଗମନତ୍ଥଂ। ଗତିବୁଦ୍ଧିଯତ୍ଥା ହି ସଦ୍ଦା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିଯାଯା। ତସ୍ମା ‘‘ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ଥୋ ହେତ୍ଥ ଗତସଦ୍ଦୋ’’ତି ଅଧିକାରୋ, ଗମ୍ମମାନତ୍ତା ୱା ନ ପଯୁତ୍ତୋ।

ଯଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତଂ ଭଗୱା ଜାନାତି ପସ୍ସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସଦେୱକେ…ପେ… ପଜାଯାତି ଆଧାରୋ ‘‘ଅତ୍ଥୀ’’ତି ପଦେତି ପୁନ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁତି ତଂନିୱାସସତ୍ତାପେକ୍ଖାଯ, ଆପାଥଗମନାପେକ୍ଖାଯ ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ଭଗୱତା ୱିଭଜ୍ଜମାନଂ ତଂ ରୂପାଯତନଂ ତଥମେୱ ହୋତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତଥାୱିତଥଭାୱେ କାରଣମାହ ‘‘ଏୱଂ ଜାନତା ପସ୍ସତା’’ତି। ସବ୍ବାକାରତୋ ଞାତତ୍ତା ପସ୍ସିତତ୍ତାତି ହି ହେତ୍ୱନ୍ତୋଗଧମେତଂ ପଦଦ୍ୱଯଂ। ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାଦିୱସେନାତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ମଜ୍ଝତ୍ତଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତଥା ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନପରିତ୍ତଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାତଦୁଭଯାଦିଭେଦମ୍ପି। ଲବ୍ଭମାନକପଦୱସେନାତି ‘‘ରୂପାଯତନଂ ଦିଟ୍ଠଂ ସଦ୍ଦାଯତନଂ ସୁତଂ ଗନ୍ଧାଯତନଂ ରସାଯତନଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନଂ ମୁତଂ ସବ୍ବଂ ରୂପଂ ମନସା ୱିଞ୍ଞାତ’’ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୯୬୬) ୱଚନତୋ ଦିଟ୍ଠପଦଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାତପଦଞ୍ଚ ରୂପାରମ୍ମଣେ ଲବ୍ଭତି। ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଇଟ୍ଠଂ ଅନିଟ୍ଠଂ ମଜ୍ଝତ୍ତଂ ପରିତ୍ତଂ ଅତୀତଂ ଅନାଗତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ବହିଦ୍ଧା ଦିଟ୍ଠଂ ୱିଞ୍ଞାତଂ ରୂପଂ ରୂପାଯତନଂ ରୂପଧାତୁ ୱଣ୍ଣନିଭା ସନିଦସ୍ସନଂ ସପ୍ପଟିଘଂ ନୀଲଂ ପୀତକନ୍ତି ଏୱମାଦୀହି ଅନେକେହି ନାମେହି। ‘‘ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାଦିୱସେନା’’ତିଆଦିନା ହି ଅନେକନାମଭାୱଂ ସରୂପତୋ ନିଦସ୍ସେତି। ତେରସହି ୱାରେହୀତି ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଯଂ ରୂପକଣ୍ଡେ (ଧ। ସ। ୬୧୫) ଆଗତେ ତେରସ ନିଦ୍ଦେସୱାରେ ସନ୍ଧାଯାହ। ଏକେକସ୍ମିଂ ୱାରେ ଚେତ୍ଥ ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ୱୱତ୍ଥାପନନଯାନଂ ୱସେନ ‘‘ଦ୍ୱିପଞ୍ଞାସାଯ ନଯେହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥମେୱାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଜାନନେନ ଅପ୍ପଟିୱତ୍ତିଯଦେସନତାଯ, ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଚ ପସ୍ସନେନ ଅୱିପରୀତଦସ୍ସିତାଯ ସଚ୍ଚମେୱ। ତମତ୍ଥଂ ଚତୁରଙ୍ଗୁତ୍ତରେ କାଳକାରାମସୁତ୍ତେନ (ଅ। ନି। ୪। ୨୪) ସାଧେନ୍ତୋ ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଦଳ୍ହୀକରଣଜୋତକୋ, ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଦଳ୍ହୀକରଣଂ ଜୋତେତି, ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ ୱା ଅଟ୍ଠାନପଯୁତ୍ତୋ, ନ କେୱଲଂ ମଯା ଏୱ, ଅଥ ଖୋ ଭଗୱତାପୀତି। ଅନୁୱିଚରିତନ୍ତି ପରିଚରିତଂ। ଜାନାମି ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସିନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାତୀତକାଲେସୁ ଞାଣପ୍ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନେନ ଅନାଗତେପି ଞାଣପ୍ପୱତ୍ତି ଦସ୍ସିତାଯେୱ ନଯତୋ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ୱିଦିତ-ସଦ୍ଦୋ ପନ ଅନାମଟ୍ଠକାଲୱିସେସୋ କାଲତ୍ତଯସାଧାରଣତ୍ତା ‘‘ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୩।୧୮୭; ମ। ନି। ୧।୭; ସଂ। ନି। ୨।୨୦୮; ଅ। ନି। ୪।୨୩; ପଟି। ମ। ୧।୧୨୧) ୱିଯ, ପାକଟଂ କତ୍ୱା ଞାତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଇମିନା ଚେତଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଅଞ୍ଞେ ଜାନନ୍ତିଯେୱ, ମଯା ପନ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ୱିଦିତ’’ନ୍ତି। ଭଗୱତା ହି ଇମେହି ପଦେହି ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭୂମି ନାମ କଥିତା। ନ ଉପଟ୍ଠାସୀତି ତଂ ଛଦ୍ୱାରିକମାରମ୍ମଣଂ ତଣ୍ହାଯ ୱା ଦିଟ୍ଠିଯା ୱା ତଥାଗତୋ ଅତ୍ତତନିଯୱସେନ ନ ଉପଟ୍ଠାସି ନ ଉପଗଚ୍ଛତି, ଇମିନା ପନ ପଦେନ ଖୀଣାସୱଭୂମି କଥିତା। ଯଥା ରୂପାରମ୍ମଣାଦଯୋ ଧମ୍ମା ଯଂସଭାୱା, ଯଂପକାରା ଚ, ତଥା ତେ ଧମ୍ମେ ତଂସଭାୱେ ତଂପକାରେ ଗମତି ପସ୍ସତି ଜାନାତୀତି ତଥାଗତୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ତଥଦସ୍ସୀଅତ୍ଥେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନେକତ୍ଥା ହି ଧାତୁସଦ୍ଦା। କେଚି ପନ ନିରୁତ୍ତିନଯେନ, ପିସୋଦରାଦିଗଣପକ୍ଖେପେନ (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୧; ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୪୨) ୱା ଦସ୍ସୀ-ସଦ୍ଦଲୋପଂ, ଆଗତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚାଗମଂ କତ୍ୱା ‘‘ତଥାଗତୋ’’ତି ପଦସିଦ୍ଧିମେତ୍ଥ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି, ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ୱିଜ୍ଜମାନପଦଂ ଛଡ୍ଡେତ୍ୱା ଅୱିଜ୍ଜମାନପଦସ୍ସ ଗହଣତୋ।

ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧୱଂସଟ୍ଠକଥାଯଂ –

‘‘ତଥାକାରେନ ଯୋ ଧମ୍ମେ, ଜାନାତି ଅନୁପସ୍ସତି;

ତଥଦସ୍ସୀତି ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତୋ ତଥାଗତୋ’’ତି। (ବୁ। ୱଂ। ଅଟ୍ଠ। ରତନଚଙ୍କମନକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା);

ଏତ୍ଥ ‘‘ଅନୁପସ୍ସତୀ’’ତି ଆଗତସଦ୍ଦତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ତଦିଦଂ ଞାଣପସ୍ସନମେୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଜାନାତୀ’’ତି, ସଦ୍ଦାଧିଗତମତ୍ଥଂ ପନ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ତଥଦସ୍ସୀ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ।

ଯଂରତ୍ତିନ୍ତି ଯସ୍ସ ରତ୍ତିଯଂ, ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗେ ୱା ଏତଂ ଉପଯୋଗୱଚନଂ ରତ୍ତେକଦେସଭୂତସ୍ସ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝନକ୍ଖଣସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ତା, ସକଲାପି ୱା ଏସା ରତ୍ତି ଅଭିସମ୍ବୋଧାଯ ପଦହନକାଲତ୍ତା ପରିଯାଯେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗଭୂତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଥୱୀପୁକ୍ଖଲନିରୁତ୍ତରଭୂମିସୀସଗତତ୍ତା ନ ପରାଜିତୋ ଅଞ୍ଞେହି ଏତ୍ଥାତି ଅପରାଜିତୋ, ସ୍ୱେୱ ପଲ୍ଲଙ୍କୋତି ଅପରାଜିତପଲ୍ଲଙ୍କୋ, ତସ୍ମିଂ। ତିଣ୍ଣଂମାରାନନ୍ତି କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରଦେୱପୁତ୍ତମାରାନଂ, ଇଦଞ୍ଚ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ୱୁତ୍ତଂ, ପରିଯାଯତୋ ପନ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ପଞ୍ଚନ୍ନମ୍ପି ମାରାନଂ ମଦ୍ଦନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମତ୍ଥକନ୍ତି ସାମତ୍ଥିଯସଙ୍ଖାତଂ ସୀସଂ। ଏତ୍ଥନ୍ତରେତି ଉଭିନ୍ନଂ ରତ୍ତୀନମନ୍ତରେ। ‘‘ପଠମବୋଧିଯାପୀ’’ତିଆଦିନା ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସୱସ୍ସପରିମାଣକାଲମେୱ ଅନ୍ତୋଗଧଭେଦେନ ନିଯମେତ୍ୱା ୱିସେସେତି। ତାସୁ ପନ ୱୀସତିୱସ୍ସପରିଚ୍ଛିନ୍ନା ପଠମବୋଧୀତି ୱିନଯଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚ ତଦଟ୍ଠକଥାଯମେୱ ‘‘ଭଗୱତୋ ହି ପଠମବୋଧିଯଂ ୱୀସତିୱସ୍ସନ୍ତରେ ନିବଦ୍ଧୁପଟ୍ଠାକୋ ନାମ ନତ୍ଥୀ’’ତି (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୬) କଥିତତ୍ତା ପଠମବୋଧି ନାମ ୱୀସତିୱସ୍ସାନୀତି ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ପନ ‘‘ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସାଯ ୱସ୍ସେସୁ ଆଦିତୋ ପନ୍ନରସ ୱସ୍ସାନି ପଠମବୋଧୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଞ୍ଚ ସତି ମଜ୍ଝେ ପନ୍ନରସ ୱସ୍ସାନି ମଜ୍ଝିମବୋଧି, ଅନ୍ତେ ପନ୍ନରସ ୱସ୍ସାନି ପଚ୍ଛିମବୋଧୀତି ତିଣ୍ଣଂ ବୋଧୀନଂ ସମପ୍ପମାଣତା ସିଯା, ତମ୍ପି ଯୁତ୍ତଂ। ପନ୍ନରସତିକେନ ହି ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସୱସ୍ସାନି ପରିପୂରେନ୍ତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ପନ୍ନରସୱସ୍ସପ୍ପମାଣାଯ ପଠମବୋଧିଯା ୱୀସତିୱସ୍ସେସ୍ୱେୱ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ‘‘ପଠମବୋଧିଯଂ ୱୀସତିୱସ୍ସନ୍ତରେ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏୱମ୍ପି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ। ‘‘ଯଂ ସୁତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ନିଦ୍ଦୋସତାଯ ଅନୁପୱଜ୍ଜଂ ଅନୁପୱଦନୀଯଂ। ପକ୍ଖିପିତବ୍ବାଭାୱେନ ଅନୂନଂ। ଅପନେତବ୍ବାଭାୱେନ ଅନଧିକଂ। ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନାଦିସମ୍ପତ୍ତିଯା ସବ୍ବାକାରପରିପୁଣ୍ଣଂ। ନିମ୍ମଦନହେତୁ ନିମ୍ମଦନଂ। ୱାଲଗ୍ଗମତ୍ତମ୍ପୀତି ୱାଲଧିଲୋମସ୍ସ କୋଟିପ୍ପମାଣମ୍ପି। ଅୱକ୍ଖଲିତନ୍ତି ୱିରାଧିତଂ ମୁସା ଭଣିତଂ। ଏକମୁଦ୍ଦିକାଯାତି ଏକରାଜଲଞ୍ଛନେନ। ଏକନାଳିଯାତି ଏକାଳ୍ହକେନ, ଏକତୁମ୍ବେନ ୱା। ଏକତୁଲାଯାତି ଏକମାନେନ। ‘‘ତଥମେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ନୋ ଅଞ୍ଞଥାତି ବ୍ଯତିରେକତୋ ଦସ୍ସେତି, ତେନ ଯଦତ୍ଥଂ ଭାସିତଂ, ଏକନ୍ତେନ ତଦତ୍ଥନିପ୍ଫାଦନତୋ ଯଥା ଭାସିତଂ ଭଗୱତା, ତଥାଯେୱାତି ଅୱିପରୀତଦେସନତଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଗଦତ୍ଥୋ’’ତି ଏତେନ ତଥଂ ଗଦତି ଭାସତୀତି ତଥାଗତୋ ଦ-କାରସ୍ସ ତ-କାରଂ, ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ଚ ଆକାରାଗମଂ କତ୍ୱା, ଧାତୁସଦ୍ଦାନୁଗତେନ ୱା ଆକାରେନାତି ନିବ୍ବଚନଂ ଦସ୍ସେତି।

ଏୱଂ ‘‘ସୁଗତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୧) ୱିଯ ଧାତୁସଦ୍ଦନିପ୍ଫତ୍ତିପରିକପ୍ପେନ ନିରୁତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ବାହିରତ୍ଥସମାସେନପି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଆଗଦନନ୍ତି ସଦ୍ଦହିତନିପ୍ଫାଦନତୋ ଭୁସଂ କଥନଂ ୱଚନଂ, ତବ୍ଭାୱମତ୍ତୋ ୱା ଆ-ସଦ୍ଦୋ।

ତଥା ଗତମସ୍ସାତି ତଥାଗତୋ। ଯଥା ୱାଚାଯ ଗତଂ ପୱତ୍ତି, ତଥା କାଯସ୍ସ, ଯଥା ୱା କାଯସ୍ସ ଗତଂ ପୱତ୍ତି, ତଥା ୱାଚାଯ ଅସ୍ସ, ତସ୍ମା ତଥାଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦେୱ ନିବ୍ବଚନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଭଗୱତୋ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ହି ‘‘ଗତୋ ପୱତ୍ତୋ, ଗତା ପୱତ୍ତା’’ତି ଚ ଏତେନ କାଯୱଚୀକିରିଯାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାନୁଲୋମନୱଚନିଚ୍ଛାଯ କାଯସ୍ସ, ୱାଚାଯ ଚ ପୱତ୍ତି ଇଧ ଗତ-ସଦ୍ଦେନ କଥିତାତି ଦସ୍ସେତି, ‘‘ଏୱଂଭୂତସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ବାହିରତ୍ଥସମାସଂ, ‘‘ଯଥା ତଥା’’ତି ଏତେନ ଯଂତଂ-ସଦ୍ଦାନଂ ଅବ୍ୟଭିଚାରିତସମ୍ବନ୍ଧତାଯ ‘‘ତଥା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଯଥା’’ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଉପଟ୍ଠିତୋଯେୱ ହୋତୀତି ତଥାସଦ୍ଦତ୍ଥଂ, ‘‘ୱାଦୀ କାରୀ’’ତି ଏତେନ ପୱତ୍ତିସରୂପଂ, ‘‘ଭଗୱତୋ ହୀ’’ତି ଏତେନ ଯଥାୱାଦୀତଥାକାରିତାଦିକାରଣନ୍ତି। ‘‘ଏୱଂଭୂତସ୍ସା’’ତି ଯଥାୱାଦୀତଥାକାରିତାଦିନା ପକାରେନ ପୱତ୍ତସ୍ସ, ଇମଂ ପକାରଂ ୱା ପତ୍ତସ୍ସ। ଇତୀତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ନିଦ୍ଦିସତି। ଯସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଗତ-ସଦ୍ଦୋ ୱାଚାଯ ପୱତ୍ତିମ୍ପି ଦସ୍ସେତି, ତସ୍ମା କାମଂ ତଥାୱାଦିତାଯ ତଥାଗତୋତି ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି, ସୋ ପନ ପୁବ୍ବେ ପକାରନ୍ତରେନ ଦସ୍ସିତୋତି ପାରିସେସନଯେନ ତଥାକାରିତାଅତ୍ଥମେୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏୱଂ ତଥାକାରିତାଯ ତଥାଗତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

‘‘ଯଥା ୱାଚା ଗତା ଯସ୍ସ,

ତଥା କାଯୋ ଗତୋ ଯତୋ;

ଯଥା କାୟୋ ତଥା ୱାଚା,

ତତୋ ସତ୍ଥା ତଥାଗତୋ’’ତି।

ଭଗ୍ୱଗ୍ଗଂ ପରିୟନ୍ତଂ କତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯଂ ପନେକେ ୱଦନ୍ତି ‘‘ତିରିୟଂ ୱିୟ ଉପରି, ଅଧୋ ଚ ସନ୍ତି ଅପରିମାଣା ଲୋକଧାତୁୟୋ’’ତି, ତେସଂ ତଂ ପଟିସେଧେତୁଂ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠଙ୍ଗଂ। ୱିମୁତ୍ତିୟାତି ଫଲେନ। ୱିମୁତ୍ତିଞ୍ଜାଣଦସ୍ସନେନାତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଞ୍ଜାଣସଙ୍ଖାତେନ ଦସ୍ସନେନ। ତୁଲୋତି ସଦିସୋ। ପମାଣନ୍ତି ମିନନକାରଣଂ। ପରେ ଅଭିଭୱତି ଗୁଣେନ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରତି ଅଧିକୋ ଭୱତୀତି ଅଭିଭୂ। ପରେହି ନ ଅଭିଭୂତୋ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥଟୋତି ଅନଭିଭୂତୋ।ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୂତି ଏକଂସୱଚନେ ନିପାତୋ। ଦସ୍ସନୱସେନ ଦସୋ, ସବ୍ବଂ ପସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପରେ ଅତ୍ତନୋ ୱସଂ ୱତ୍ତେତୀତି ୱସୱତ୍ତୀ।

‘‘ଅଭିଭୱନଟ୍ଠେନ ତଥାଗତୋ’’ତି ଅୟଂ ନ ସଦ୍ଦତୋ ଲବ୍ଭତି, ସଦ୍ଦତୋ ପନ ଏୱନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତ୍ରେୱ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଗଦୋତି ଦିବ୍ବାଗଦୋ ଅଗଂ ରୋଗଂ ଦାତି ଅୱଖଣ୍ଡତି, ନତ୍ଥି ୱା ଗଦୋ ରୋଗୋ ଏତେନାତି କତ୍ୱା , ତସ୍ସଦିସଟ୍ଠେନ ଇଧ ଦେସନାୱିଲାସସ୍ସ, ପୁଞ୍ଞୁସ୍ସୟସ୍ସ ଚ ଅଗଦତା ଲବ୍ଭତୀତି ଆହ ‘‘ଅଗଦୋ ୱିୟା’’ତି। ଯାୟ ଧମ୍ମଧାତୁୟା ଦେସନାୱିଜମ୍ଭନପ୍ପତ୍ତା, ସା ଦେସନାୱିଲାସୋ। ଧମ୍ମଧାତୂତି ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ। ତେନ ହି ଧମ୍ମାନମାକାରଭେଦଂ ଞତ୍ୱା ତଦନୁରୂପଂ ଦେସନଂ ନିୟାମେତି। ଦେସନାୱିଲାସୋୟେୱ ଦେସନାୱିଲାସମୟୋ ଯଥା ‘‘ଦାନମୟଂ ସୀଲମୟ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୫; ଇତିୱୁ। ୬୦; ନେତ୍ତି। ୩୪) ଅଧୁନା ପନ ପୋତ୍ଥକେସୁ ବହୂସୁପି ମୟ-ସଦ୍ଦୋ ନ ଦିସ୍ସତି। ପୁଞ୍ଞୁସ୍ସୟୋତି ଉସ୍ସନଂ, ଅତିରେକଂ ୱା ଞାଣାଦିସମ୍ଭାରଭୂତଂ ପୁଞ୍ଞଂ। ‘‘ତେନା’’ତିଆଦି ଓପମ୍ମସମ୍ପାଦନଂ। ତେନାତି ଚ ତଦୁଭୟେନ ଦେସନାୱିଲାସେନ ଚେୱ ପୁଞ୍ଞୁସ୍ସୟେନ ଚ ସୋ ଭଗୱା ଅଭିଭୱତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ଇତୀ’’ତିଆଦିନା ବାହିରତ୍ଥସମାସଂ ଦସ୍ସେତି। ସବ୍ବଲୋକାଭିଭୱନେନ ତଥୋ, ନ ଅଞ୍ଞଥାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ତଥାୟ ଗତୋତି ପୁରିମସଚ୍ଚଦ୍ୱୟଂ ସନ୍ଧାୟାହ, ତଥଂ ଗତୋତି ପନ ପଚ୍ଛିମସଚ୍ଚଂ। ଚତୁସଚ୍ଚାନୁକ୍କମେନ ଚେତ୍ଥ ଗତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଚତୁକ୍କଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱାଚକସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେ ଉପସଗ୍ଗନିପାତାନଂ ତଦତ୍ଥଜୋତନଭାୱେନ ପୱତ୍ତନତୋ ଗତ-ସଦ୍ଦୋୟେୱ ଅନୁପସଗ୍ଗୋ ଅୱଗତତ୍ଥଂ, ଅତୀତତ୍ଥଞ୍ଚ ୱଦତୀତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଅୱଗତୋ ଅତୀତୋ’’ତି ଇମିନା।

‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦି ତବ୍ବିୱରଣଂ। ଲୋକନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଭୂତଂ ଲୋକଂ। ତଥାୟ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାୟାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଲୋକନିରୋଧଗାମିନିଂ ପଟିପଦନ୍ତି ଅରିୟମଗ୍ଗଂ, ନ ପନ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝନମତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚମ୍ପି କତମେୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଲୋକସ୍ମା ତଥାଗତୋ ୱିସଂୟୁତ୍ତୋ’’ତିଆଦିନା ସଚ୍ଚଚତୁକ୍କେପି ଦୁତିୟପକ୍ଖଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝନହେତୁଂ ୱା ଏତେହି ଦସ୍ସେତି। ତତୋୟେୱ ହି ତାନି ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି। ‘‘ଯଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ସମାରକସ୍ସ ସବ୍ରହ୍ମକସ୍ସ ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣିୟା ପଜାୟ ସଦେୱମନୁସ୍ସାୟ ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତଂ ୱିଞ୍ଞାତଂ ପତ୍ତଂ ପରିୟେସିତଂ ଅନୁୱିଚରିତଂ ମନସା, ସବ୍ବଂ ତଂ ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ, ତସ୍ମା ତଥାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୨୩) ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରାଗମେ ଚତୁକ୍କନିପାତେ ଆଗତଂ ପାଠଇମିମଂ ପେୟ୍ୟାଲମୁଖେନ ଦସ୍ସେତି, ତଞ୍ଚ ଅତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧତାୟ ଏୱ, ନ ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ସାଧକତାୟ। ସା ହି ପେୟ୍ୟାଲନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ପାଠଇ ତଥଦସ୍ସିତା ଅତ୍ଥସ୍ସ ସାଧିକାତି। ‘‘ତସ୍ସପି ଏୱଂ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି ଇମିନା ସାଧ୍ୟସାଧକସଂସନ୍ଦନଂ କରୋତି। ‘‘ଇଦମ୍ପି ଚା’’ତିଆଦିନା ତଥାଗତପଦସ୍ସ ମହାୱିସୟତଂ , ଅଟ୍ଠୱିଧସ୍ସାପି ଯଥାୱୁତ୍ତକାରଣସ୍ସ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଇଦନ୍ତି ଅତିବ୍ୟାସରୂପେନ ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠୱିଧଂ କାରଣଂ, ପି-ସଦ୍ଦୋ, ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ୱା ସମ୍ଭାୱନେ ‘‘ଇଦମ୍ପି ମୁଖମତ୍ତମେୱ, ପଗେୱ ଅଞ୍ଞଥା’’ତି। ତଥାଗତଭାୱଦୀପନେତି ତଥାଗତନାମଦୀପନେ। ଗୁଣେନ ହି ଭଗୱା ତଥାଗତୋ ନାମ, ନାମେନ ଚ ଭଗୱତି ତଥାଗତ-ସଦ୍ଦୋତି। ‘‘ଅସଙ୍ଖେୟ୍ୟାନି ନାମାନି, ସଗୁଣେନ ମହେସିନୋ’’ତିଆଦି (ଉଦା। ଅଟ୍ଠ। ୩୦୬; ପଟି। ମ। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୭୭) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପ୍ପମାଦପଦଂ ୱିୟ ସକଲକୁସଲଧମ୍ମପଟିପତ୍ତିୟା ସବ୍ବବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ ତଥାଗତପଦଂ ସଙ୍ଗାହକନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସବ୍ବାକାରେନା’’ତିଆଦିମାହ । ୱଣ୍ଣେୟ୍ୟାତି ପରିକପ୍ପୱଚନମେତଂ ‘‘ୱଣ୍ଣେୟ୍ୟ ୱା, ନ ୱା ୱଣ୍ଣେୟ୍ୟା’’ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

‘‘ବୁଦ୍ଧୋପି ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଣେୟ୍ୟ ୱଣ୍ଣଂ,

କପ୍ପମ୍ପି ଚେ ଅଞ୍ଞମଭାସମାନୋ;

ଖୀୟେଥ କପ୍ପୋ ଚିରଦୀଘମନ୍ତରେ,

ୱଣ୍ଣୋ ନ ଖୀୟେଥ ତଥାଗତସ୍ସା’’ତି। (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୦୪; ୩।୧୪୧; ଉଦା। ଅଟ୍ଠ। ୫୨; ଅପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୭।୨୦; ବୁ। ୱଂ। ଅଟ୍ଠ।

କୋଣ୍ଡଞ୍ଞବୁଦ୍ଧୱଂସୱଣ୍ଣନା; ଚରିଯା। ପକିଣ୍ଣକକଥା); –

ସମତ୍ଥନେ ୱା ଏତଂ ‘‘ସୋ ଇମଂ ୱିଜଟଯେ ଜଟ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୨୩) ୱିଯାତିପି ୱଦନ୍ତି କେଚି।

ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାମୁତ୍ତକୋ ନଯୋ – ଅଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧି, ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ମହାବୋଧିଯାନପଟିପତ୍ତିଯା ହାନଟ୍ଠାନସଂକିଲେସନିୱତ୍ତୀନଂ ଅଭାୱତୋ ଯଥାପଣିଧାନଂ ତଥାଗତୋ ଅଭିନୀହାରାନୁରୂପଂ ପଟିପନ୍ନୋତି ତଥାଗତୋ। ଅଥ ୱା ମହିଦ୍ଧିକତାଯ, ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ଉକ୍କଂସାଧିଗମେନ ଅନାୱରଣଞାଣତାଯ ଚ କତ୍ଥଚିପି ପଟିଘାତାଭାୱତୋ ଯଥାରୁଚି, ତଥା କାଯୱଚୀଚିତ୍ତାନଂ ଗତାନି ଗମନାନି ପୱତ୍ତିଯୋ ଏତସ୍ସାତି ତଥାଗତୋ। ଅପିଚ ଯସ୍ମା ଲୋକେ ୱିଧଯୁତ୍ତଗତପକାରସଦ୍ଦା ସମାନତ୍ଥା ଦିସ୍ସନ୍ତି, ତସ୍ମା ଯଥା ୱିଧା ୱିପସ୍ସିଆଦଯୋ ଭଗୱନ୍ତୋ ନିଖିଲସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣସମଙ୍ଗିତାଯ, ଅଯମ୍ପି ଭଗୱା ତଥା ୱିଧୋତି ତଥାଗତୋ, ଯଥା ଯୁତ୍ତା ଚ ତେ ଭଗୱନ୍ତୋ ୱୁତ୍ତନଯେନ, ଅଯମ୍ପି ଭଗୱା ତଥା ଯୁତ୍ତୋତି ତଥାଗତୋ। ଅପରୋ ନଯୋ-ଯସ୍ମା ସଚ୍ଚଂ ତଚ୍ଛଂ ତଥନ୍ତି ଞାଣସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ, ତସ୍ମା ତଥେନ ଞାଣେନ ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋତି।

‘‘ପହାଯ କାମାଦିମଲେ ଯଥା ଗତା,

ସମାଧିଞାଣେହି ୱିପସ୍ସିଆଦଯୋ;

ମହେସିନୋ ସକ୍ୟମୁନୀ ଜୁତିନ୍ଧରୋ,

ତଥା ଗତୋ ତେନ ତଥାଗତୋ ମତୋ।

ତଥଞ୍ଚ ଧାତାଯତନାଦିଲକ୍ଖଣଂ,

ସଭାୱସାମଞ୍ଞୱିଭାଗଭେଦତୋ;

ସଯମ୍ଭୁଞାଣେନ ଜିନୋ ସମାଗତୋ,

ତଥାଗତୋ ୱୁଚ୍ଚତି ସକ୍ୟପୁଙ୍ଗୱୋ।

ତଥାନି ସଚ୍ଚାନି ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁନା,

ତଥା ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯତା ଚ ସବ୍ବସୋ;

ଅନଞ୍ଞନେଯ୍ୟେନ ଯତୋ ୱିଭାୱିତା,

ଯାଥାୱତୋ ତେନ ଜିନୋ ତଥାଗତୋ।

ଅନେକଭେଦାସୁପି ଲୋକଧାତୁସୁ,

ଜିନସ୍ସ ରୂପାଯତନାଦିଗୋଚରେ;

ୱିଚିତ୍ତଭେଦେ ତଥମେୱ ଦସ୍ସନଂ,

ତଥାଗତୋ ତେନ ସମନ୍ତଲୋଚନୋ।

ଯତୋ ଚ ଧମ୍ମଂ ତଥମେୱ ଭାସତି,

କରୋତି ୱାଚାଯନୁଲୋମମତ୍ତନୋ;

ଗୁଣେହି ଲୋକଂ ଅଭିଭୁୟ୍ୟିରୀଯତି,

ତଥାଗତୋ ତେନପି ଲୋକନାଯକୋ।

ଯଥାଭିନୀହାରମତୋ ଯଥାରୁଚି,

ପଵତ୍ତଵାଚାତନୁଚିତ୍ତଭାଵତୋ;

ଯଥାଵିଧା ଯେନ ପୁରା ମହେସିନୋ,

ତଥାଵିଧୋ ତେନ ଜିନୋ ତଥାଗତୋ।

ଯଥା ଚ ଯୁତ୍ତା ସୁଗତା ପୁରାତନା,

ତଥାଵ ଯୁତ୍ତୋ ତଥଞ୍ଞାଣତୋ ଚ ସୋ;

ସମାଗତୋ ତେନ ସମନ୍ତଲୋଚନୋ,

ତଥାଗତୋ ଵୁଚ୍ଚତି ସକ୍ୟପୁଙ୍ଗଵୋ’’ତି। (ଇତିଵୁ। ଅଟ୍ଠ। ୩୮ ଥୋକଂ ଵିସଦିସଂ); –

ସଙ୍ଗହଗାଥା।

‘‘କତମଞ୍ଚ ତଂ ଭିକ୍ଖଵେ’’ତି ଅଯଂ କସ୍ସ ପୁଚ୍ଛାତି ଆହ ‘‘ଯେନା’’ତିଆଦି। ଏଵଂ ସାମଞ୍ଞତୋ ଯଥାଵୁତ୍ତସ୍ସ ସୀଲମତ୍ତକସ୍ସ ପୁଚ୍ଛାଭାଵଂ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ଇଦାନି ପୁଚ୍ଛାଵିସେସଭାଵଞାପନତ୍ଥଂ ମହାନିଦ୍ଦେସେ (ମହାନି। ୧୫୦) ଆଗତା ସବ୍ବାଵ ପୁଚ୍ଛା ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଵସେନ ଦସ୍ସେତି ‘‘ତତ୍ଥ ପୁଚ୍ଛା ନାମା’’ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ‘‘ତଂ କତମନ୍ତି ପୁଚ୍ଛତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଯଦେତଂ ସାମଞ୍ଞତୋ ପୁଚ୍ଛାଵଚନଂ ଵୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମିଂ।

ପକତିଯାତି ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମତାଯ, ସଯମେଵାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଯୋ କୋଚି ଞାତୁମିଚ୍ଛିତୋ ସଭାଵୋ। ଅଞ୍ଞାତନ୍ତି ଦସ୍ସନାଦିଵିସେସଯୁତ୍ତେନ, ଇତରେନ ଵା ଯେନ କେନଚିପି ଞାଣେନ ଅଞ୍ଞାତଂ। ଅଵତ୍ଥାଵିସେସାନି ହି ଞାଣଦସ୍ସନତୁଲନତୀରଣାନି। ଅଦିଟ୍ଠନ୍ତି ଦସ୍ସନଭୂତେନ ଞାଣେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖମିଵ ଅଦିଟ୍ଠଂ। ଅତୁଲିତନ୍ତି ‘‘ଏତ୍ତକମେତ’’ନ୍ତି ତୁଲନଭୂତେନ ଅତୁଲିତଂ। ଅତୀରିତନ୍ତି ‘‘ଏଵମେଵିଦ’’ନ୍ତି ତୀରଣଭୂତେନ ଅକତଞାଣକିରିଯାସମାପନଂ। ଅଵିଭୂତନ୍ତି ଞାଣସ୍ସ ଅପାକଟଭୂତଂ। ଅଵିଭାଵିତନ୍ତି ଞାଣେନ ଅପାକଟକତଂ। ତସ୍ସାତି ଯଥାଵୁତ୍ତଲକ୍ଖଣସ୍ସ। ଅଦିଟ୍ଠଂ ଜୋତୀଯତି ପକାସୀଯତି ଏତାଯାତି ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନା। ସଂସନ୍ଦନତ୍ଥାଯାତି ସାକଚ୍ଛାଵସେନ ଵିନିଚ୍ଛଯକରଣତ୍ଥାଯ। ସଂସନ୍ଦନଞ୍ହି ସାକଚ୍ଛାଵସେନ ଵିନିଚ୍ଛଯକରଣଂ। ଦିଟ୍ଠଂ ସଂସନ୍ଦୀଯତି ଏତାଯାତି ଦିଟ୍ଠସଂସନ୍ଦନା।‘‘ସଂସଯପକ୍ଖନ୍ଦୋ’’ତିଆଦୀସୁ ଦଳ୍ହତରଂନିଵିଟ୍ଠା ଵିଚିକିଚ୍ଛା ସଂସଯୋ। ନାତିସଂସପ୍ପନମତିଭେଦମତ୍ତଂ ଵିମତି। ତତୋପି ଅପ୍ପତରଂ ‘‘ଏଵଂ ନୁ ଖୋ, ନ ନୁ ଖୋ’’ତିଆଦିନା ଦ୍ଵିଧା ଵିଯ ପଵତ୍ତଂ ଦ୍ଵେଳ୍ହକଂ। ଦ୍ଵିଧା ଏଲଯତି କମ୍ପତି ଚିତ୍ତମେତେନାତି ହି ଦ୍ଵେଳ୍ହକଂ ହଚ୍ଚଯଂ, ସକତ୍ଥଵୁତ୍ତିକପଚ୍ଚଯଞ୍ଚ କତ୍ଵା, ତେନ ଜାତୋ, ତଂ ଵା ଜାତଂ ଯସ୍ସାତି ଦ୍ଵେଳ୍ହକଜାତୋ। ଵିମତି ଛିଜ୍ଜତି ଏତାଯାତି ଵିମତିଚ୍ଛେଦନା।ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣସୁତ୍ତାଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୩।୫୯) ଆଗତଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକପଟିସଂଯୁତ୍ତଂ ପୁଚ୍ଛଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ସଙ୍କଂ ଵତ୍ତେଙ୍କ’’ନ୍ତି। ଅନୁମତିଯା ପୁଚ୍ଛା ଅନୁମତିପୁଚ୍ଛା।‘‘ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞଥ ଭିକ୍ଖଵେ’’ତିଆଦିପୁଚ୍ଛାଯ ହି ‘‘କା ତୁମ୍ହାକଂ ଅନୁମତୀ’’ତି ଅନୁମତି ପୁଚ୍ଛିତା ହୋତି। କଥେତୁକମ୍ୟତାତି କଥେତୁକାମତାଯ। ‘‘ଅଞ୍ଞାଣତା ଆପଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୯୫) ଵିଯ ହି ଏତ୍ଥ ଯ-କାରଲୋପୋ, କରଣତ୍ଥେ ଵା ପଚ୍ଚତ୍ତଵଚନଂ, କଥେତୁକମ୍ୟତାଯ ଵା ପୁଚ୍ଛା କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛାତିପି ଵଟ୍ଟତି। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ସବ୍ବାପି ତଥା ପଵତ୍ତଵଚନଂ, ତଦୁପ୍ପାଦକୋ ଵା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋତି ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଯଦତ୍ଥଂ ପନାଯଂ ନିଦ୍ଦେସନଯୋ ଆହରିତୋ, ତସ୍ସ ପୁଚ୍ଛାଵିସେସଭାଵସ୍ସ ଞାପନତ୍ଥଂ ‘‘ଇମାସୂ’’ତିଆଦିମାହ। ଚିତ୍ତାଭୋଗୋ ସମନ୍ନାହାରୋ। ଭୁସଂ, ସମନ୍ତତୋ ଚ ସଂସପ୍ପନା କଙ୍ଖା ଆସପ୍ପନା, ପରିସପ୍ପନା ଚ। ସବ୍ବା କଙ୍ଖା ଛିନ୍ନା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନେନ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତୋ। ପରେସଂ ଅନୁମତିଯା, କଥେତୁକମ୍ୟତାଯ ଚ ଧମ୍ମଦେସନାସମ୍ଭଵତୋ, ତଥା ଏଵ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଚ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଵସେସା ପନ ଦ୍ଵେ ପୁଚ୍ଛା ବୁଦ୍ଧାନଂ ଅତ୍ଥୀ’’ତି। ଯା

ପନେତା ‘‘ସତ୍ତାଧିଟ୍ଠାନା ପୁଚ୍ଛା ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନା ପୁଚ୍ଛା ଏକାଧିଟ୍ଠାନା ପୁଚ୍ଛା ଅନେକାଧିଟ୍ଠାନା ପୁଚ୍ଛା’’ତିଆଦିନା ଅପରାପି ଅନେକଧା ପୁଚ୍ଛାଯୋ ନିଦ୍ଦେସେ ଆଗତା, ତା ସଦ୍ଦାପି ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଇଧ ଅୱିଚଯନଂ ‘‘ଅଲଂ ଏତ୍ତାୱତାୱ, ଅଞ୍ଞେହି ପନ ଇମିନା ନଯେନ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୱିଚେତବ୍ବା’’ତି ନଯଦାନସ୍ସ ସିଦ୍ଧନତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୮। ପୁଚ୍ଛା ଚ ନାମେସା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାଯ ସତିଯେୱ ଯୁତ୍ତରୂପାତି ଚୋଦନାଯ ‘‘ଇଦାନୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତିପାତନଂ ଅତିପାତୋ।ଅତି-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଅତିରେକତ୍ଥୋ। ସୀଘଭାୱୋ ଏୱ ଚ ଅତିରେକତା, ତସ୍ମା ସରସେନେୱ ପତନସଭାୱସ୍ସ ଅନ୍ତରା ଏୱ ଅତିରେକଂ ପାତନଂ, ସଣିକଂ ପତିତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ସୀଘଂ ପାତନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଭିଭୱନତ୍ଥୋ ୱା, ଅତିକ୍କମ୍ମ ସତ୍ଥାଦୀହି ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ପାତନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ୱୋହାରୱଚନମେତଂ ‘‘ଅତିପାତୋ’’ତି। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ପକରଣାଦିୱସେନାଧିଗତତ୍ତା ପାଣୱଧୋ ପାଣଘାତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱୋହାରତୋତି ପଞ୍ଞତ୍ତିତୋ। ସତ୍ତୋତି ଖନ୍ଧସନ୍ତାନୋ। ତତ୍ଥ ହି ସତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

‘‘ଯଥା ହି ଅଙ୍ଗସମ୍ଭାରା, ହୋତି ସଦ୍ଦୋ ରଥୋ ଇତି;

ଏୱଂ ଖନ୍ଧେସୁ ସନ୍ତେସୁ, ହୋତି ସତ୍ତୋତି ସମ୍ମୁତୀ’’ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୧୭୧);

ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ରୂପାରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯେ ହି ୱିକୋପିତେ ଇତରମ୍ପି ତଂସମ୍ବନ୍ଧତାଯ ୱିନସ୍ସତି। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ‘‘ପାଣସ୍ସ ଅତିପାତୋ’’ତି, ‘‘ପାଣୋତି ଚେତ୍ଥ ୱୋହାରତୋ ସତ୍ତୋ’’ତି ଚ ଏକୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ନନୁ ନିରୱସେସାନଂ ପାଣାନଂ ଅତିପାତତୋ ୱିରତି ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତା। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ସବ୍ବପାଣଭୂତହିତାନୁକମ୍ପୀତି ସବ୍ବେ ପାଣଭୂତେ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୭) ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସନ୍ତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ପାଣଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ପନେତ୍ଥ ଏକୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ତତ୍ଥ ପନ ସବ୍ବସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେନ ପୁଥୁତ୍ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞାଯମାନମେୱାତି ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସମକତ୍ୱା ଭେଦୱଚନିଚ୍ଛାୱସେନ ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। କିଞ୍ଚ ଭିୟ୍ୟୋ – ସାମଞ୍ଞତୋ ସଂୱରସମାଦାନଂ, ତବ୍ବିସେସତୋ ସଂୱରଭେଦୋତି ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଞାପନତ୍ଥମ୍ପି ଅଯଂ ୱଚନଭେଦୋ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ‘‘ପାଣସ୍ସ ଅତିପାତୋ’’ତିଆଦି ହି ସଂୱରଭେଦଦସ୍ସନଂ। ‘‘ସବ୍ବେ ପାଣଭୂତେ’’ତିଆଦି ପନ ସଂୱରସମାଦାନଦସ୍ସନନ୍ତି। ସଦ୍ଦୱିଦୂ ପନ ‘‘ଇଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ଜାତିଦଦ୍ଦାପେକ୍ଖୱସେନ ୱଚନଭେଦମତ୍ତଂ, ଅତ୍ଥତୋ ସମାନ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

ତସ୍ମିଂ ପନ ପାଣେତି ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଦୁବ୍ବିଧେପି ପାଣେ। ପାଣସଞ୍ଞିନୋତି ପାଣସଞ୍ଞାସମଙ୍ଗିନୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ । ଯାଯ ପନ ଚେତନାଯ ପୱତ୍ତମାନସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ନିସ୍ସଯଭୂତେସୁ ମହାଭୂତେସୁ ଉପକ୍କମକରଣହେତୁ ତଂମହାଭୂତପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜନକମହାଭୂତା ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତି, ସା ତାଦିସପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ପାଣାତିପାତୋତି ଆହ ‘‘ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୁପଚ୍ଛେଦକୌପକ୍କମସମୁଟ୍ଠାପିକା’’ତି, ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୁପଚ୍ଛେଦକସ୍ସ କାଯୱଚୀପଯୋଗସ୍ସ ତନ୍ନିସ୍ସଯେସୁ ମହାଭୂତେସୁ ସମୁଟ୍ଠାପିକାତି ଅତ୍ଥୋ। ଲଦ୍ଧୁପକ୍କମାନି ହି ଭୂତାନି ପୁରିମଭୂତାନି ୱିଯ ନ ୱିସଦାନି, ତସ୍ମା ସମାନଜାତିଯାନଂ ଭୂତାନଂ କାରଣାନି ନ ହୋନ୍ତୀତି ତେସୁଯେୱ ଉପକ୍କମେ କତେ ତତୋ ପରାନଂ ଅସତି ଅନ୍ତରାଯେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ଭୂତାନଂ, ତନ୍ନିସ୍ସିତସ୍ସ ଚ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଉପଚ୍ଛେଦୋ ହୋତି। ‘‘କାଯୱଚୀଦ୍ୱାରାନ’’ନ୍ତି ଏତେନ ୱିତଣ୍ଡୱାଦିମତଂ ମନୋଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତାଯ ୱଧକଚେତନାଯ ପାଣାତିପାତଭାୱଂ ପଟିକ୍ଖିପତି।

ପଯୋଗୱତ୍ଥୁମହନ୍ତତାଦୀହି ମହାସାୱଜ୍ଜତା ତେହି ପଚ୍ଚଯେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାଯ ଚେତନାଯ ବଲୱଭାୱତୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ଏକସ୍ସାପି ହି ପଯୋଗସ୍ସ ସହସା ନିପ୍ଫାଦନୱସେନ, କିଚ୍ଚସାଧିକାଯ ବହୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତଜୱନେହି ଲଦ୍ଧାସେୱନାଯ ଚ ସନ୍ନିଟ୍ଠାପକଚେତନାଯ ୱସେନ ପଯୋଗସ୍ସ ମହନ୍ତଭାୱୋ। ସତିପି କଦାଚି ଖୁଦ୍ଦକେ ଚେୱ ମହନ୍ତେ ଚ ପାଣେ ପଯୋଗସ୍ସ ସମଭାୱେ ମହନ୍ତଂ ହନନ୍ତସ୍ସ ଚେତନା ତିବ୍ବତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ମହନ୍ତଭାୱୋ। ଇତି ଉଭଯମ୍ପେତଂ ଚେତନାଯ ବଲୱଭାୱେନେୱ ହୋତି। ସତିପି ଚ ପଯୋଗୱତ୍ଥୂନଂ ଅମହନ୍ତଭାୱେ ହନ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଗୁଣମହନ୍ତେନପି ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତୌପକାରଚେତନା ୱିଯ ଖେତ୍ତୱିସେସନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ଅପକାରଚେତନାପି ବଲୱତୀ, ତିବ୍ବତରା ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସା ମହାସାୱଜ୍ଜତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା । ତେନାହ ‘‘ଗୁଣୱନ୍ତେସୁ’’ତିଆଦି। ‘‘କିଲେସାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ପନ ସତିପି ପଯୋଗୱତ୍ଥୁଗୁଣାନଂ ଅମହନ୍ତଭାୱେ କିଲେସୁପକ୍କମାନଂ ମୁଦୁତିବ୍ବତାଯ ଚେତନାଯ ଦୁବ୍ବଲବଲୱଭାୱୱସେନ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜମହାସାୱଜ୍ଜଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତି।

ସମ୍ଭରୀଯନ୍ତି ସହରୀଯନ୍ତି ଏତେହୀତି ସମ୍ଭାରା, ଅଙ୍ଗାନି। ତେସୁ ପାଣସଞ୍ଞିତା, ୱଧକଚିତ୍ତଞ୍ଚ ପୁବ୍ବଭାଗିଯାନିପି ହୋନ୍ତି। ଉପକ୍କମୋ ପନ ୱଧକଚେତନାସମୁଟ୍ଠାପିତୋ ସହଜାତୋୱ। ପଞ୍ଚସମ୍ଭାରୱତୀ ପନ ପାଣାତିପାତଚେତନାତି ସା ପଞ୍ଚସମ୍ଭାରୱିନିମୁତ୍ତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଏସ ନଯୋ ଅଦିନ୍ନାଦାନାଦୀସୁପି।

ଏତ୍ଥାହ – ଖଣେ ଖଣେ ନିରୁଜ୍ଝନସଭାୱେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ କୋ ହନ୍ତି, କୋ ୱା ହଞ୍ଞତି, ଯଦି ଚିତ୍ତଚେତସିକସନ୍ତାନୋ, ଏୱଂ ସୋ ଅନୁପତାପନଛେଦନଭେଦନାଦିୱସେନ ନ ୱିକୋପନସମତ୍ଥୋ, ନାପି ୱିକୋପନୀଯୋ, ଅଥ ରୂପସନ୍ତାନୋ, ଏୱମ୍ପି ସୋ ଅଚେତନତାଯ କଟ୍ଠକଲିଙ୍ଗରୂପମୋତି ନ ତତ୍ଥ ଛେଦନାଦିନା ପାଣାତିପାତୋ ଲବ୍ଭତି ଯଥା ମତସରୀରେ। ପଯୋଗୋପି ପାଣାତିପାତସ୍ସ ପହରଣପ୍ପକାରାଦିଅତୀତେସୁ ୱା ସଙ୍ଖାରେସୁ ଭୱେୟ୍ୟ, ଅନାଗତେସୁ ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ୱା। ତତ୍ଥ ନ ତାୱ ଅତୀତାନାଗତେସୁ ସମ୍ଭୱତି ତେସଂ ଅଭାୱତୋ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଚ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଖଣିକତ୍ତା ସରସେନେୱ ନିରୁଜ୍ଝନସଭାୱତାଯ ୱିନାସାଭିମୁଖେସୁ ନିପ୍ପଯୋଜନୋ ଏୱ ପଯୋଗୋ ସିଯା। ୱିନାସସ୍ସ ଚ କାରଣରହିତତ୍ତା ନ ପହରଣପ୍ପକାରାଦିପଯୋଗହେତୁକଂ ମରଣଂ, ନିରୀହକତାଯ ଚ ସଙ୍ଖାରାନଂ କସ୍ସ ସୋ ପଯୋଗୋ, ଖଣିକତ୍ତା ୱଧାଧିପ୍ପାଯସମକାଲଭିଜ୍ଜନକସ୍ସ କିରିଯାପରିଯୋସାନକାଲାନୱଟ୍ଠାନତୋ କସ୍ସ ୱା ପାଣାତିପାତକମ୍ମବଦ୍ଧୋତି?

ୱୁଚ୍ଚତେ – ୱଧକଚେତନାସହିତୋ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପୁଞ୍ଜୋ ସତ୍ତସଙ୍ଖାତୋ ହନ୍ତି, ତେନ ପୱତ୍ତିତୱଧପ୍ପଯୋଗନିମିତ୍ତାପଗତୁସ୍ମାୱିଞ୍ଞାଣଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୋ ମତୱୋହାରପ୍ପୱତ୍ତିନିବନ୍ଧନୋ ଯଥାୱୁତ୍ତୱଧପ୍ପଯୋଗାକରଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହୋ ରୂପାରୂପଧମ୍ମସମୂହୋ ହଞ୍ଞତି, କେୱଲୋ ୱା ଚିତ୍ତଚେତସିକସନ୍ତାନୋ, ୱଧପ୍ପଯୋଗାୱିସଯଭାୱେପି ତସ୍ସ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ରୂପସନ୍ତାନାଧୀନୱୁତ୍ତିତାଯ ରୂପସନ୍ତାନେ ପରେନ ପଯୋଜିତଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୁପଚ୍ଛେଦକପଯୋଗୱସେନ ତନ୍ନିବତ୍ତିୱିବନ୍ଧକୱିସଦିସରୂପୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିହତେ ୱିଚ୍ଛେଦୋ ହୋତୀତି ନ ପାଣାତିପାତସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱୋ, ନାପି ଅହେତୁକୋ ପାଣାତିପାତୋ, ନ ଚ ପଯୋଗୋ ନିପ୍ପଯୋଜନୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ କତପଯୋଗୱସେନ ତଦନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହସ୍ସ ସଙ୍ଖାରକଲାପସ୍ସ ତଥାଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ, ଖଣିକାନଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଖଣିକମରଣସ୍ସ ଇଧ ମରଣଭାୱେନ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା ସନ୍ତତିମରଣସ୍ସ ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ସହେତୁକଭାୱତୋ ନ ଅହେତୁକଂ ମରଣଂ, ନ ଚ କତ୍ତୁରହିତୋ ପାଣାତିପାତପ୍ପଯୋଗୋ ନିରୀହକେସୁପି ସଙ୍ଖାରେସୁ ସନ୍ନିହିତତାମତ୍ତେନ ଉପକାରକେସୁ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଅନୁରୂପଫଲୁପ୍ପାଦନନିଯତେସୁ କାରଣେସୁ କତ୍ତୁୱୋହାରସିଦ୍ଧିତୋ ଯଥା ''ପଦୀପୋ ପକାସେତି, ନିସାକରୋ ଚନ୍ଦିମା''ତି, ନ ଚ କେୱଲସ୍ସ ୱଧାଧିପ୍ପାଯସହଭୁନୋ ଚିତ୍ତଚେତସିକକଲାପସ୍ସ ପାଣାତିପାତୋ ଇଚ୍ଛିତୋ ସନ୍ତାନୱସେନ ଅୱଟ୍ଠିତସ୍ସେୱ ପଟିଜାନନତୋ, ସନ୍ତାନୱସେନ ପୱତ୍ତମାନାନଞ୍ଚ ପଦୀପାଦୀନଂ ଅତ୍ଥକିରିଯାସିଦ୍ଧି ଦିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥେୱ ପାଣାତିପାତେନ କମ୍ମବଦ୍ଧୋତି। ଅଯଞ୍ଚ ୱିଚାରୋ ଅଦିନ୍ନାଦାନାଦୀସୁପି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ।

ସାହତ୍ଥିକୋତି ସଯଂ ମାରେନ୍ତସ୍ସ କାଯେନ ୱା କାଯପଟିବଦ୍ଧେନ ୱା ପହରଣଂ। ଆଣତ୍ତିକୋତି ଅଞ୍ଞଂ ଆଣାପେନ୍ତସ୍ସ ''ଏୱଂ ୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ୱା ପହରିତ୍ୱା ୱା ମାରେହୀ''ତି ଆଣାପନଂ। ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯୋତି ଦୂରେ ଠିତଂ ମାରେତୁକାମସ୍ସ କାଯେନ ୱା କାଯପଟିବଦ୍ଧେନ ୱା ଉସୁଯନ୍ତପାସାଣାଦୀନଂ ନିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ଥାୱରୋତି ଅସଞ୍ଚାରିମେନ ଉପକରଣେନ ମାରେତୁକାମସ୍ସ ଓପାତାପସ୍ସେନୌପନିକ୍ଖିପନଂ, ଭେସଜ୍ଜସଂୱିଧାନଞ୍ଚ। ୱିଜ୍ଜାମଯୋତି ମାରଣତ୍ଥଂ ମନ୍ତପରିଜପ୍ପନଂ ଆଥବ୍ବଣିକାଦୀନଂ ୱିଯ। ଆଥବ୍ବଣିକା ହି ଆଥବ୍ବଣଂ ପଯୋଜେନ୍ତି ନଗରେ ୱା ରୁଦ୍ଧେ ସଙ୍ଗାମେ ୱା ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତେ ପଟିସେନାଯ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକେସୁ ପଚ୍ଚାମିତ୍ତେସୁ ଈତିଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତି ଉପଦ୍ଦୱଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତି ରୋଗଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତି ପଜ୍ଜରକଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତି ସୂଚିକଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତି ୱିସୂଚିକଂ କରୋନ୍ତି ପକ୍ଖନ୍ଦିଯଂ କରୋନ୍ତି। ୱିଜ୍ଜାଧରା ଚ ୱିଜ୍ଜଂ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ନଗରେ ୱା ରୁଦ୍ଧେ...ପେ... ପକ୍ଖନ୍ଦିଯଂ କରୋନ୍ତି। ଇଦ୍ଧିମଯୋତି କମ୍ମୱିପାକଜିଦ୍ଧିମଯୋ ଦାଠାକୋଟନାଦୀନି ୱିଯ। ପିତୁରଞ୍ଞୋ କିର ସୀହଳଅନରିନ୍ଦସ୍ସ ଦାଠାକୋଟନେନ ଚୂଳଅସୁମନକୁଟୁମ୍ବିଯସ୍ସ ମରଣଂ ହୋତି। ''ଇମସ୍ମିଂ ପନତ୍ଥେ''ତିଆଦିନା ଗନ୍ଥଗାରୱଂ ପରିହରିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅନୂନଭାୱମ୍ପି କରୋତି ''ଅତ୍ଥିକେହୀ''ତିଆଦିନା। ଇଧ ଅୱୁତ୍ତୋପି ହି ଏସ ଅତ୍ଥୋ ଅତିଦିସନେନ ୱୁତ୍ତୋ ୱିଯ ଅନୂନୋ ପରିପୁଣ୍ଣୋତି।

ଦୁସ୍ସୀଲସ୍ସ ଭାୱୋ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତା ଚେତନା। ''ପହାଯା''ତି ଏତ୍ଥ ତ୍ୱା-ସଦ୍ଦୋ ପୁବ୍ବକାଲେତି ଆହ ''ପହୀନକାଲତୋ ପଟ୍ଠାଯା''ତି, ହେତୁଅତ୍ଥତଂ ୱା ସନ୍ଧାଯ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେନ ହି ପହାନହେତୁକା ଇଧାଧିପ୍ପେତା ସମୁଚ୍ଛେଦନିକା ୱିରତୀତି ଦସ୍ସେତି। କମ୍ମକ୍ଖଯଞ୍ଞାଣେନ ହି ପାଣାତିପାତଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟସ୍ସ ପହୀନତ୍ତା ଭଗୱା ଅଚ୍ଚନ୍ତମେୱ ତତୋ ପଟିୱିରତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପହାନୱିରତୀନମଧିପ୍ପେତତ୍ତା। କିଞ୍ଚାପି ''ପହାଯ ପଟିୱିରତୋ''ତି ପଦେହି ୱୁତ୍ତାନଂ ପହାନୱିରମଣାନଂ ପୁରିମପଚ୍ଛିମକାଲତା ନତ୍ଥି, ମଗ୍ଗଧମ୍ମାନଂ ପନ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀନଂ, ପଚ୍ଚଯଭୂତାନଂ ସମ୍ମାୱାଚାଦୀନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୂତାନଂ ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେ ଅପେକ୍ଖିତେ ସହଜାତାନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଗହଣଂ ପୁରିମପଚ୍ଛିମଭାୱେନ ୱିଯ ହୋତି। ପଚ୍ଚଯୋ ହି ପୁରିମତରଂ ପଚ୍ଚଯସତ୍ତିଯା ଠିତୋ, ତତୋ ପରଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯସତ୍ତିଂ ପଟିଚ୍ଚ ପୱତ୍ତତି, ତସ୍ମା ଗହଣପ୍ପୱତ୍ତିଆକାରୱସେନ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଭୂତେସୁ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀସୁ ପହାଯକଧମ୍ମେସୁ ପହାନକିରିଯାଯ ପୁରିମକାଲୱୋହାରୋ, ତପ୍ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାସୁ ଚ ୱିରତୀସୁ ୱିରମଣକିରିଯାଯ ଅପରକାଲୱୋହାରୋ ସମ୍ଭୱତି। ତସ୍ମା ''ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀହି ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯ ସମ୍ମାୱାଚାଦୀହି ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ''ତି ପାଠଇଯଂ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାମୁତ୍ତକୋ ନଯୋ – ପହାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ୱିରତିପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବା, ତସ୍ମା ମଗ୍ଗେନ ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯ ଫଲେନ ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପିଚ ପାଣୋ ଅତିପାତୀଯତି ଏତେନାତି ପାଣାତିପାତୋ, ପାଣଘାତହେତୁଭୂତୋ ଧମ୍ମସମୂହୋ। କୋ ପନେସୋ? ଅହିରିକାନୋତ୍ତପ୍ପଦୋସମୋହୱିହିଂସାଦଯୋ କିଲେସା। ତେ ହି ଭଗୱା ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ପହାଯ ସମୁଗ୍ଘାତେତ୍ୱା ପାଣାତିପାତଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟତୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତମେୱ ପଟିୱିରତୋ କିଲେସେସୁ ପହୀନେସୁ ତନ୍ନିମିତ୍ତକମ୍ମସ୍ସ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ତସ୍ମା ମଗ୍ଗେନ ପାଣାତିପାତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତକିଲେସଂ ପହାଯ ତେନେୱ ପାଣାତିପାତା ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଚେତନା ପଟିୱିରତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ‘‘ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ପହାଯା’’ତିଆଦୀସୁପି।

ଓରତୋୱିରତୋତି ପରିଯାଯୱଚନମେତଂ, ପଟି-ୱିସଦ୍ଦାନଂ ୱା ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବତୋ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ଓରତୋତି ହି ଅୱରତୋ ଅଭିମୁଖଂ ରତୋ, ତେନ ଉଜୁକଂ ୱିରମଣୱସେନ ସାତିସଯତଂ ଦସ୍ସେତି। ପଟିରତସ୍ସ ଚେତଂ ଅତ୍ଥୱଚନଂ। ୱିରତୋତି ୱିସେସେନ ରତୋ, ତେନ ସହ ୱାସନାଯ ୱିରମଣଭାୱଂ, ଉଭଯେନ ପନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିରତିଭାୱଂ ୱିଭାୱେତି। ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ପନ ତସ୍ସା ୱିରତିଯା କାଲାଦିୱସେନ ଅପରିଯନ୍ତତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତୋ। ସୋ ଉଭଯତ୍ଥ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଯଥା ହି ଅଞ୍ଞେ ସମାଦିନ୍ନୱିରତିକାପି ଅନୱଟ୍ଠିତଚିତ୍ତତାଯ ଲାଭଜୀୱିତାଦିହେତୁ ସମାଦାନଂ ଭିନ୍ଦନ୍ତି, ନ ଏୱଂ ଭଗୱା, ସବ୍ବସୋ ପହୀନପାଣାତିପାତତ୍ତା ପନେସ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିରତୋ ଏୱାତି। ‘‘ନତ୍ଥି ତସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ଏୱ-ସଦ୍ଦେନ ଦସ୍ସିତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବତ୍ଥୱସେନ ସମତ୍ଥେତି। ତତ୍ଥ ୱୀତିକ୍କମିସ୍ସାମୀତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନକା ଧମ୍ମାତି ସହ ପାଠସେସେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତେ ପନ ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମେହି ୱୋକିଣ୍ଣା ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜନକା ଦୁବ୍ବଲା ସାୱଜ୍ଜା ଧମ୍ମା, ଯସ୍ମା ଚ ‘‘କାଯୱଚୀପଯୋଗଂ ଉପଲଭିତ୍ୱା ଇମସ୍ସ କିଲେସା ଉପ୍ପନ୍ନା’’ତି ୱିଞ୍ଞୁନା ସକ୍କା ଞାତୁଂ, ତସ୍ମା ତେ ଇମିନାୱ ପରିଯାଯେନ ‘‘ଚକ୍ଖୁସୋତୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟା’’ତି ୱୁତ୍ତା, ନ ପନ ଚକ୍ଖୁସୋତୱିଞ୍ଞାଣାରମ୍ମଣତ୍ତା। ଅତୋ ସସମ୍ଭାରକଥାଯ ଚକ୍ଖୁସୋତେହି, ତନ୍ନିସ୍ସିତୱିଞ୍ଞାଣେହି ୱା କାଯିକୱାଚସିକପଯୋଗମୁପଲଭିତ୍ୱା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କାଯିକାତି କାଯେନ କତା ପାଣାତିପାତାଦିନିପ୍ଫାଦକା ବଲୱନ୍ତୋ ଅକୁସଲା। ‘‘କାଠଅକା’’ ତିପି ଟୀକାଯଂ ଉଦ୍ଧତପାଠୋ, କଣ୍ହପକ୍ଖିକା ବଲୱନ୍ତୋ ଅକୁସଲାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଇମିନାୱା’’ତିଆଦିନା ନଯଦାନଂ କରୋତି, ତଞ୍ଚ ଖୋ ‘‘ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ପହାଯ ଅଦିନ୍ନାଦାନା ପଟିୱିରତୋ’’ତିଆଦିପଦେସୁ।

ପାପେ ସମେତୀତି ସମଣୋ, ଗୋତମସମଞ୍ଞା, ତେନ ଗୋତ୍ତେନସମ୍ବନ୍ଧୋ ଗୋତମୋତି ଅତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ସମଣୋତି ଭଗୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଗୋତ୍ତୱସେନ ଲଦ୍ଧୱୋହାରୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତେନ ଭାସିତୱଣ୍ଣାନୁସନ୍ଧିଯା ଇମିସ୍ସା ଦେସନାଯ ପୱତ୍ତନତୋ, ତେନ ଚ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୱଣ୍ଣସ୍ସାପି ଭାସିତତ୍ତା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୱଣ୍ଣୋପି ୱୁତ୍ତନଯେନ ଦେସିତବ୍ବୋ, ସୋ ନ ଦେସିତୋ। କିଂ ସୋ ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତଭାୱୋ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ନ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଅନୁଯୋଗମପନେନ୍ତୋ ‘‘ନ କେୱଲଞ୍ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ଏୱଂ ସତି କସ୍ମା ନ ଦେସିତୋତି ପୁନାନୁଯୋଗଂ ପରିହରତି ‘‘ଦେସନା ପନା’’ତିଆଦିନା। ଏୱନ୍ତି ଏୱମେୱ।

ଏତ୍ଥାଯମଧିପ୍ପାଯୋ –‘‘ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞେ ଚ ଧମ୍ମା’’ତିଆଦିନା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେ ବୁଦ୍ଧଗୁଣେ ଆରବ୍ଭ ଉପରି ଦେସନଂ ୱଡ୍ଢେତୁକାମୋ ଭଗୱା ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ‘‘ତଥାଗତସ୍ସ ୱଣ୍ଣଂ ୱଦମାନୋ ୱଦେଯ୍ୟା’’ତିଆଦିନା ବୁଦ୍ଧଗୁଣୱସେନେୱ ଦେସନଂ ଆରଭି, ନ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଗୁଣୱସେନାପି। ଏସା ହି ଭଗୱତୋ ଦେସନାଯ ପକତି, ଯଦିଦଂ ଏକରସେନେୱ ଦେସନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଲବ୍ଭମାନସ୍ସାପି କସ୍ସଚି ଅଗ୍ଗହଣଂ। ତଥା ହି ରୂପକଣ୍ଡେ ଦୁକାଦୀସୁ, ତନ୍ନିଦ୍ଦେସେସୁ ଚ ହଦଯୱତ୍ଥୁ ନ ଗହିତଂ। ଇତରଥା ହି ଅସମାନଗତିକତ୍ତା ଦେସନାଭେଦୋ ହୋତୀତି। ଯଥା ହି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ଏକନ୍ତତୋ ଚକ୍ଖାଦିନିସ୍ସଯାନି, ନ ଏୱଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ ଏକନ୍ତେନ ହଦଯୱତ୍ଥୁନିସ୍ସଯଂ ଆରୁପ୍ପେ ତଦଭାୱତୋ, ନିସ୍ସଯନିସ୍ସିତୱସେନ ଚ ୱତ୍ଥୁଦୁକାଦିଦେସନା ପୱତ୍ତା ‘‘ଅତ୍ଥି ରୂପଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ, ଅତ୍ଥି ରୂପଂ ନ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱତ୍ଥୂ’’ତିଆଦିନା। ଯମ୍ପି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ ଏକନ୍ତତୋ ହଦଯୱତ୍ଥୁନିସ୍ସଯଂ, ତସ୍ସ ୱସେନ ‘‘ଅତ୍ଥି ରୂପଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱତ୍ଥୂ’’ତିଆଦିନା ଦୁକାଦୀସୁ ୱୁଚ୍ଚମାନେସୁପି ନ ତଦନୁରୂପା ଆରମ୍ମଣଦୁକାଦଯୋ ସମ୍ଭୱନ୍ତି। ନ ହି ‘‘ଅତ୍ଥି ରୂପଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ, ଅତ୍ଥି ରୂପଂ ନ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣ’’ନ୍ତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ତଦନାରମ୍ମଣରୂପସ୍ସାଭାୱତୋତି ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣଦୁକା ଭିନ୍ନଗତିକା ସିଯୁଂ, ତସ୍ମା ନ ଏକରସା ଦେସନା ଭୱେଯ୍ୟାତି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ନିକ୍ଖେପକଣ୍ଡେ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱିଭାଗେନ ୱିସୁଂ ଅୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରପଦୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ‘‘ୱିଚାରୋ ଚା’’ତି ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଆୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତପଦୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ଲବ୍ଭମାନୋପି ୱିତକ୍କୋ ନ ଉଦ୍ଧତୋ। ଅଞ୍ଞଥା ହି ‘‘ୱିତକ୍କୋ ଚା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ଏୱମେୱିଧାପି ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଗୁଣୋ ନ ଦେସିତୋତି। କାମଂ ସଦ୍ଦତୋ ଏୱଂ ନ ଦେସିତୋ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତେନ ଭାସିତୱଣ୍ଣସ୍ସ ଅନୁସନ୍ଧିଦସ୍ସନୱସେନ ଇମିସ୍ସା ଦେସନାଯ ଆରଦ୍ଧତ୍ତା ଦୀପେତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀତି ଆହ ‘‘ଅତ୍ଥଂ ପନା’’ତିଆଦି।

ତତ୍ଥାଯଂ ଦୀପନା – ‘‘ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯ ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ ସମଣସ୍ସ ଗୋତମସ୍ସ ସାୱକସଙ୍ଘୋ ନିହିତଦଣ୍ଡୋ ନିହିତସତ୍ଥୋ’’ତି ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ। ନନୁ ଧମ୍ମସ୍ସାପି ୱଣ୍ଣୋ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତେନ ଭାସିତୋତି? ସଚ୍ଚଂ ଭାସିତୋ, ସୋ ପନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧପଭୱତ୍ତା, ଅରିଯସଙ୍ଘାଧାରତ୍ତା ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ଧମ୍ମାନୁଭାୱସିଦ୍ଧତ୍ତା ଚ ତେସଂ, ତଦୁଭଯୱଣ୍ଣଦୀପନେନେୱ ଦୀପିତୋତି ୱିସୁଂ ନ ଉଦ୍ଧତୋ। ସଦ୍ଧମ୍ମାନୁଭାୱେନେୱ ହି ଭଗୱା, ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ ଚ ପାଣାତିପାତାଦିପ୍ପହାନସମତ୍ଥୋ ହୋତି। ଅତ୍ଥାପତ୍ତିୱସେନ ପରୱିହେଠନସ୍ସ ପରିୱଜ୍ଜିତଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ ଦଣ୍ଡସତ୍ଥାନଂ ନିକ୍ଖେପୱଚନନ୍ତି ଆହ

‘‘ପରୂପଘାତହ୍ଥାଯା’’ତିଆଦି। ଅୱତ୍ତନତୋତି ଅପୱତ୍ତନତୋ, ଅସଞ୍ଚରଣତୋ ୱା। ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ ଦଣ୍ଡୋ ଯେନାତି ନିକ୍ଖିତ୍ତଦଣ୍ଡୋ। ତଥା ନିକ୍ଖିତ୍ତସତ୍ଥୋ। ମଜ୍ଝିମସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ଚତୁହତ୍ଥପ୍ପମାଣୋ ଚେତ୍ଥ ଦଣ୍ଡୋ। ତଦୱସେସୋ ମୁଗ୍ଗରଖଗ୍ଗାଦୟୋ ସତ୍ଥଂ, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏତ୍ଥ ଚା’’ତିଆଦି। ୱିହେଠନଭାୱତୋତି ୱିହିଂସନଭାୱତୋ, ଏତେନ ସସତି ହିଂସତି ଅନେନାତି ସତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ପରୂପଘାତହ୍ଥାଯା’’ତିଆଦିନା ଆପନ୍ନମତ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ଯଂ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। କତରୋ ଜିଣ୍ଣୋ, ତସ୍ସ, ତେନୱା ଆଲମ୍ବିତୋ ଦଣ୍ଡୋ କତ୍ତରଦଣ୍ଡୋ। ଦନ୍ତସୋଧନଂ କାତୁଂ ଯୋଗ୍ଗଂ କଟ୍ଠଂ ଦନ୍ତକଟ୍ଠଂ, ନ ପନ ଦନ୍ତସୋଧନକଟ୍ଠଂ। ‘‘ଦନ୍ତକଟ୍ଠୱାସିଂ ୱା’’ତିପି ପାଠୋ, ଦନ୍ତକଟ୍ଠଚ୍ଛେଦନକୱାସିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଖୁଦ୍ଦକଂ ନଖଚ୍ଛେଦନାଦିକିଚ୍ଚନିପ୍ଫାଦକଂ ସତ୍ଥଂ ପିପ୍ଫଲିକଂ। ଇଦଂ ପନ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘାଧୀନୱଚନଂ। ‘‘ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୱସେନପି ଦୀପେତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତା ତସ୍ସାପି ଏକଦେସେନ ଦୀପନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଲଜ୍ଜା-ସଦ୍ଦୋ ହିରିଅତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ପାପଜିଗୁଚ୍ଛନଲକ୍ଖଣାଯା’’ତି। ଧମ୍ମଗରୁତାଯ ହି ବୁଦ୍ଧାନଂ, ଧମ୍ମସ୍ସ ଚ ଅତ୍ତାଧୀନତ୍ତା ଅତ୍ତାଧିପତିଭୂତା ଲଜ୍ଜାୱ ୱୁତ୍ତା, ନ ଲୋକାଧିପତିଭୂତଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ। ଅପିଚ ‘‘ଲଜ୍ଜୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଲଜ୍ଜାଯ ଓତ୍ତପ୍ପମ୍ପି ୱୁତ୍ତମେୱ, ତସ୍ମା ଲଜ୍ଜାତି ହିରିଓତ୍ତପ୍ପାନମଧିୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ପାପଜିଗୁଚ୍ଛନଂ ପାପୁତ୍ତାସନରହିତଂ, ପାପଭଯଂ ୱା ଅଲଜ୍ଜନଂ ନାମ ଅତ୍ଥୀତି। ‘‘ଦଯଂ ମେତ୍ତଚିତ୍ତତଂ ଆପନ୍ନୋ’’ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଦଯା-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଦଯାପନ୍ନୋ’’ତିଆଦୀସୁ କରୁଣାଯପି ୱତ୍ତତୀତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଅଯଂ ପନ ଦଯାସଦ୍ଦୋ ଅନୁରକ୍ଖଣତ୍ଥଂ ଅନ୍ତୋନୀତଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନୋ ମେତ୍ତାଯ, କରୁଣାଯ ଚ ପୱତ୍ତତୀତି ଇଧ ମେତ୍ତାଯ ପୱତ୍ତମାନୋ ୱୁତ୍ତୋ କରୁଣାଯ, ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା। ମିଦତି ସିନେହତୀତି ମେତ୍ତା, ସା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ମେତ୍ତଂ, ମେତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଏତସ୍ସାତି ମେତ୍ତଚିତ୍ତୋ, ମେତ୍ତାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଏତସ୍ସାତି ୱା, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ମେତ୍ତଚିତ୍ତତା ମେତ୍ତା ଏୱ ମୂଲଭୂତେନ ତନ୍ନିମିତ୍ତେନ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ମିଂ ବୁଦ୍ଧିଯା, ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ପୱତ୍ତନତୋ।

‘‘ପାଣଭୂତେତି ପାଣଜାତେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସତି ପାଣୋ ଭୂତୋ ଯେସନ୍ତି ପାଣଭୂତାତି ନିବ୍ବଚନଂ କତ୍ତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସମଙ୍ଗିତାଯ ପାଣସଙ୍ଖାତେ ତଂତଂକମ୍ମାନୁରୂପଂ ପୱତ୍ତନତୋ ଭୂତନାମକେ ସତ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁକମ୍ପକୋତି କରୁଣାଯନକୋ। ଯସ୍ମା ପନ ମେତ୍ତା କରୁଣାଯ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ପୁରିମପଦଦ୍ୱଭୂତା ମେତ୍ତା ଏୱ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ‘‘ତାଯ ଏୱ ଦଯାପନ୍ନତାଯା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଇମିନା ହି ପଦେନ କରୁଣାଯ ଗହିତାଯ ଯେହି ଧମ୍ମେହି ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତି ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ତେହି ଲଜ୍ଜାମେତ୍ତାକରୁଣାହି ସମଙ୍ଗିଭାୱୋ ଯଥାକ୍କମଂ ପଦତ୍ତଯେନ ଦସ୍ସିତୋ। ପରଦୁକ୍ଖାପନଯନକାମତାପି ହି ହିତାନୁକମ୍ପନମେୱାତି ଅୱସ୍ସଂ ଅଯମତ୍ଥୋ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବୋତି। ଇମାଯ ପାଠଇଯା, ସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଚ ତସ୍ସା ୱିରତିଯା ସତ୍ତୱସେନ ଅପରିଯନ୍ତତଂ ଦସ୍ସେତି।

ୱିହରତୀତି ଏତ୍ଥ ୱି-ସଦ୍ଦୋ ୱିଚ୍ଛିନ୍ଦନତ୍ଥେ, ହର-ସଦ୍ଦୋ ନଯନତ୍ଥେ, ନଯନଞ୍ଚ ନାମେତଂ ଇଧ ପୱତ୍ତନଂ, ଯାପନଂ, ପାଲନଂ ୱାତି ଆହ ‘‘ଇରିଯତି ଯପେତି ଯାପେତି ପାଲେତୀ’’ତି। ଯପେତି ଯାପେତୀତି ଚେତ୍ଥ ପରିଯାଯୱଚନଂ। ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତପ୍ପକାରୋ ହୁତ୍ୱା ଏକସ୍ମିଂ ଇରିଯାପଥେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅଞ୍ଞେନ ଇରିଯାପଥେନ ୱିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ହରତି ପୱତ୍ତେତି, ଅତ୍ତଭାୱଂ ୱା ଯାପେତି ପାଲେତୀତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇତି ୱା ହୀତି ଏତ୍ଥ ହି-ସଦ୍ଦୋ ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାମତ୍ତେ କସ୍ସଚିପି ତେନ ଜୋତିତତ୍ଥସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ତେନାହ ‘‘ଏୱଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ’’ତି। ୱିସୁଂ କପ୍ପନମେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱିକପ୍ପତ୍ଥୋତି ସୋ ଅନେକଭିନ୍ନେସୁଯେୱ ଅତ୍ଥେସୁ ଲବ୍ଭତି, ଅନେକଭେଦା ଚ ଅତ୍ଥା ଉପରିୱକ୍ଖମାନା ଏୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉପରି ଅଦିନ୍ନା…ପେ… ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା’’ତି। ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦି ଗନ୍ଥଗାରୱପରିହରଣଂ, ନଯଦାନଂ ୱା।

ଇଦାନି ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଯଂ ପନେତ୍ଥା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ନ ହନତୀତି ନ ହିଂସତି। ନ ଘାତେତୀତି ନ ୱଧତି। ତତ୍ଥାତି ପାଣାତିପାତେ। ସମନୁଞ୍ଞୋତି ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ। ଅହୋ ୱତ ରେତି ଭୋନ୍ତୋ ଏକଂସତୋ ଅଚ୍ଛରିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଚାରସୀଲମତ୍ତକନ୍ତି ସାଧୁଜନାଚାରମତ୍ତକଂ, ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ୱିସେସନିୱତ୍ତିଅତ୍ଥୋ, ତେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରାଦିଗୁଣେହିପି ଲୋକିଯପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ତଥାଗତସ୍ସ ୱଣ୍ଣଂ ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କୋତୀତି ଦସ୍ସେତି। ତଥା ହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରପଚ୍ଚଯପରିଭୋଗସୀଲାନି ଇଧ ନ ୱିଭତ୍ତାନି। ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ପଦପୂରଣମତ୍ତଂ, ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦେନ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତତ୍ଥସ୍ସାୱଧାରଣଂ କରୋତି, ଏୱ-ସଦ୍ଦେନ ଆଚାରସୀଲମେୱ ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କୋତୀତି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ। ଏୱମୀଦିସେସୁ। ‘‘ଇତି ୱା ହି ଭିକ୍ଖୱେ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ତଥାଗତସ୍ସ ୱଣ୍ଣଂ ୱଦମାନୋ ୱଦେଯ୍ୟା’’ତି ୱଚନସାମତ୍ଥିଯେନେୱ ତଦୁତ୍ତରି ଗୁଣଂ ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍ଖିସ୍ସତି। ‘‘ତଂ ୱୋ ଉପରି ୱକ୍ଖାମୀ’’ତି ଚ ଅତ୍ଥସ୍ସାପଜ୍ଜନତୋ ତଥାପନ୍ନମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଉପରି ଅସାଧାରଣଭାୱ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ନ କେୱଲଞ୍ଚା’’ତିଆଦିନା ପୁଗ୍ଗଲୱିୱେଚନେନ ପନ ‘‘ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ’’ତି ଇଦଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସିତଂ। ‘‘ଇତୋ ପର’’ନ୍ତିଆଦିନା ଗନ୍ଥଗାରୱଂ ପରିହରତି। ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଂ ପଦଂ ପୁବ୍ବପଦଂ,ନ ପୁବ୍ବପଦଂ ତଥା, ନ ପୁବ୍ବଂ ୱା ଅପୁବ୍ବଂ, ତମେୱ ପଦଂ ତଥା।

ସଦ୍ଦନ୍ତରଯୋଗେନ ଧାତୂନମତ୍ଥୱିସେସୱାଚକତ୍ତା ‘‘ଆଦାନ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ଗହଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ତେନାହ ‘‘ହରଣ’’ନ୍ତିଆଦି। ପରସ୍ସାତି ଅତ୍ତସନ୍ତକତୋ ପରଭୂତସ୍ସ ସନ୍ତକସ୍ସ, ଯୋ ୱା ଅତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞୋ, ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ପରୋ ନାମ, ତସ୍ସ ଇଦଂ ପରନ୍ତିପି ଯୁଜ୍ଜତି, ‘‘ପରସଂହରଣ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ସଂ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଧନତ୍ଥୋ,ପରସନ୍ତକହରଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଥେନୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଚୋରୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଥେଯ୍ୟଂ, ଚୋରକମ୍ମଂ। ଚୋରିକାତି

ଚୋରସ୍ସ କିରିୟା। ତଦଙ୍ଗଂ ୱିଓରତି ‘‘ତଙ୍ଖା’’ତିଆଦିନା। ତଙ୍ଖାତି ‘‘ଆଦିନ୍ନାଦାନ’’ନ୍ତି ପଦେ। ପରପରିଗ୍ଗହିତମେୱ ଏତ୍ଥ ଅଦିନ୍ନଂ, ନ ପନ ଦନ୍ତପୋଣସିକ୍ଖାପଦେ ୱିୟ ଅପ୍ପଟିଗ୍ଗହିତକଂ ଅତ୍ତସନ୍ତକନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ‘‘ୟତ୍ଥ ପରୋ’’ତିଆଦି ଉଭୟତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଆୱୁତ୍ତିୟାଦିନୟେନ। ତସ୍ମା ‘‘ତଂ ପରପରିଗ୍ଗହିତଂ ନାମ, ତସ୍ମିଂ ପରପରିଗ୍ଗହିତେ’’ତି ଚ ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ୟଥାକାମଂ କରୋତୀତି ୟଥାକାମକାରୀ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ୟଥାକାମକରିତା, ତଂ। ତଥାରୁଚିକରଣଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସସନ୍ତକଭୱା ଅଦଣ୍ଡାରହୋ ଧନଦଣ୍ଡରାଜଦଣ୍ଡୱସେନ। ଅନୁପୱଜ୍ଜୋ ଚ ଚୋଦନାସାରଣାଦିୱସେନ। ତଂ ପରପରିଗ୍ଗହିତଂ ଆଦିୟତି ଏତେନାତି ତଦାଦାୟକୋ, ସ୍ୱେୱ ଉପକ୍କମୋ, ତଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀତି ତଦାଦାୟକୌପକ୍କମସମୁଟ୍ଠାପିକା। ଥେୟ୍ୟା ଏୱ ଚେତନା ଥେୟ୍ୟଚେତନା। ଖୁଦ୍ଦକତାଅପ୍ପଗ୍ଘତାଦିୱସେନ ହୀନେ। ମହନ୍ତତାମହଗ୍ଘତାଦିୱସେନ ପଣୀତେ। କସ୍ମା? ୱତ୍ଥୁହୀନତାୟାତି ଗମ୍ମମାନତ୍ତା ନ ୱୁତ୍ତଂ, ହୀନେ, ହୀନଗୁଣାନଂ ସନ୍ତକେ ଚ ଚେତନା ଦୁବ୍ବଲା, ପଣୀତେ, ପଣୀତଗୁଣାନଂ ସନ୍ତକେ ଚ ବଲୱତୀତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟେନ ତେହି କାରଣେହି ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜମହାସାୱଜ୍ଜତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଆଚରିୟା ପନ ହୀନପଣୀତତୋ ଖୁଦ୍ଦକମହନ୍ତେ ୱିସୁଂ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଇଧାପି ଖୁଦ୍ଦକେ ପରସନ୍ତକେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜଂ, ମହନ୍ତେ ମହାସାୱଜ୍ଜଂ। କସ୍ମା? ପୟୋଗମହନ୍ତତାୟ। ୱତ୍ଥୁଗୁଣାନଂ ପନ ସମଭାୱେ ସତି କିଲେସାନମୁପକ୍କମାନଞ୍ଚ ମୁଦୁତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜଂ, ତିବ୍ବତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜନ୍ତି ଅୟମ୍ପି ନୟୋ ୟୋଜେତବ୍ବୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି।

ସାହତ୍ଥିକାଦୟୋତି ଏତ୍ଥ ପରସନ୍ତକସ୍ସ ସହତ୍ଥା ଗହଣଂ ସାହତ୍ଥିକୋ। ଅଞ୍ଞେ ଆଣାପେତ୍ୱା ଗହଣଂ ଆଣତ୍ତିକୋ। ଅନ୍ତୋସୁଙ୍କଘାତେ ଠିତେନ ବହିସୁଙ୍କଘାତଂ ପାତେତ୍ୱା ଗହଣଂ ନିସ୍ସଗ୍ଗିୟୋ। ‘‘ଅସୁକଂ ଭଣ୍ଡଂ ୟଦା ସକ୍କୋସି, ତଦା ଅୱହରା’’ତି ଅତ୍ଥସାଧକାୱହାରନିପ୍ଫାଦକେନ, ଆଣାପନେନ ୱା, ୟଦା କଦାଚି ପରସନ୍ତକୱିନାସକେନ ସପ୍ପିତେଲକୁମ୍ଭିଆଦୀସୁ ଦୁକୂଲସାଟକଚମ୍ମଖଣ୍ଡାଦିପକ୍ଖିପନାଦିନା ୱା ଗହଣଂ ଥାୱରୋ। ମନ୍ତପରିଜପ୍ପନେନ ଗହଣଂ ୱିଜ୍ଜାମୟୋ। ୱିନା ମନ୍ତେନ, କାୟୱଚୀପୟୋଗେହି ତାଦିସୈଦ୍ଧିୟୋଗେନ ପରସନ୍ତକସ୍ସ ଆକଡ୍ଢନଂ ଇଦ୍ଧିମୟୋ। କାୟୱଚୀପୟୋଗେସୁ ହି ସନ୍ତେସ୍ୱେୱ ଇଦ୍ଧିମୟୋ ଅୱହରଣପୟୋଗୋ ହୋତି, ନୋ ଅସନ୍ତେସୁ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନାପତ୍ତି ଭିକ୍ଖୱେ, ଇଦ୍ଧିମସ୍ସ ଇଦ୍ଧିୱିସୟେ’’ତି (ପାରା। ୧୫୯), ତେ ଚ ଖୋ ପୟୋଗା ୟଥାନୁରୂପଂ ପୱତ୍ତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତେସଂ ପନ ପୟୋଗାନଂ ସବ୍ବେସଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅୱହାରେସୁ ଅସମ୍ଭୱତୋ ‘‘ୟଥାନୁରୂପ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସନ୍ଧିଚ୍ଛେଦାଦୀନି କତ୍ୱା ଅଦିସ୍ସମାନେନ ୱା, କୂଟମାନକୂଟକହାପଣାଦୀହି ୱଞ୍ଚନେନ ୱା, ଅୱହରଣଂ ଥେୟ୍ୟାୱହାରୋ। ପସୟ୍ହ ବଲସା ଅଭିଭୁୟ୍ୟ ସନ୍ତଜ୍ଜେତ୍ୱା, ଭୟଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ୱା ଅୱହରଣଂ ପସୟ୍ହାୱହାରୋ। ପରଭଣ୍ଡଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ଅୱହରଣଂ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନାୱହାରୋ। ଭଣ୍ଡୋକାସପରିକପ୍ପୱସେନ ପରିକପ୍ପେତ୍ୱା ଅୱହରଣଂ ପରିକପ୍ପାୱହାରୋ। କୁସଂ ସଙ୍କାମେତ୍ୱା ଅୱହରଣଂ କୁସାୱହାରୋ।ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଆଦିଅତ୍ଥେନ, ନିଦସ୍ସନନୟେନ ୱା ଅୱସେସା ଚତ୍ତାରୋ ପଞ୍ଚକାପି ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପଞ୍ଚନ୍ନଞ୍ଚି ପଞ୍ଚକାନଂ ସମୋଧାନଭୂତା ପଞ୍ଚୱୀସତି ଅୱହାରା ସବ୍ବେପି ଅଦିନ୍ନାଦାନମେୱ, ଅୱିଞ୍ଞତ୍ତିୟା ୱା ଅରିୟାୟ ୱିଞ୍ଞତ୍ତିୟା ୱା ଦିନ୍ନମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଦିନ୍ନାଦାୟୀ’’ତି ଇଦଂ ପୟୋଗତୋ ପରିସୁଦ୍ଧଭାୱଦସ୍ସନଂ। ‘‘ଦିନ୍ନପାଟିକଙ୍ଖୀ’’ତି ଇଦଂ ପନ ଆସୟତୋତି ଆହ ‘‘ଚିତ୍ତେନା’’ତିଆଦି।

ଅଥେନେନାତି ଏତ୍ଥ -ସଦ୍ଦୋ ନ-ସଦ୍ଦସ୍ସ କାରିୟୋ, ଅ-ସଦ୍ଦୋ ୱା ଏକୋ ନିପାତୋ ନ-ସଦ୍ଦତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନ ଥେନେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପାଠଇୟଂ ଦିସ୍ସମାନୱାକ୍ୟାୱତ୍ଥିକୱିଭତ୍ତିୟନ୍ତପଟିରୂପକତାକରଣେନ ସନ୍ଧିଂ ସମାସଦସ୍ସନମେତଂ। ପକରଣାଧିଗତେ ପନ ଅତ୍ଥେ ୱିଞେଚିୟମାନେ ଇଧ ଅଥେନତୋୟେୱ ସୁଚିଭୂତତା ଅଧିଗମୀୟତି ଅଦିନ୍ନାଦାନାଧିକାରତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ଅଥେନତ୍ତାୟେୱ ସୁଚିଭୂତେନା’’ତି ତେନ ହେତାଲଙ୍କାରୱଚନମେତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଆହିତୋ ଅହଂମାନୋ ଏତ୍ଥାତି ଅତ୍ତା, ଅତ୍ତଭାୱୋ। ଭଗୱତୋ ପନ ସୋ ରୁଠହିୟା ୟଥା ତଂ ନିଚ୍ଛନ୍ଦରାଗେସୁ ସତ୍ତୱୋହାରୋ। ଅଦତି ୱା ସଂସାରଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଅତ୍ତା, ତେନାହ ‘‘ଅତ୍ତଭାୱେନା’’ତି। ପଦତ୍ତୟେପି ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଲକ୍ଖଣେ କରଣୱଚନନ୍ତି ଞାପେତୁଂ ‘‘ଅଥେନଂ…ପେ… କତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥେନେନ ଅତ୍ତନା ଅଥେନତ୍ତା ହୁତ୍ୱା ସୁଚିଭୂତେନ ଅତ୍ତନା ସୁଚିଭୂତତ୍ତା ହୁତ୍ୱା ୱିହରତୀତିପି ଅତ୍ଥୋ।

ସେସନ୍ତି ‘‘ପହାୟ ପଟିୱିରତୋ’’ତି ଏୱମାଦିକଂ। ତଞ୍ହି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନୟଂ। କିଞ୍ଚାପି ନୟିଧ ସିକ୍ଖାପଦୱୋହାରେନ ୱିରତି ୱୁତ୍ତା, ଇତୋ ଅଞ୍ଞେସୁ ପନ ସୁତ୍ତପଦେସେସୁ, ୱିନୟାଭିଧମ୍ମେସୁ ଚ ପୱତ୍ତୱୋହାରେନ ୱିରତିୟୋ, ଚେତନା ଚ ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାନମଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ, ତେସମଞ୍ଞତରକୋଟ୍ଠାସଭାୱତୋ ଚ ‘‘ସିକ୍ଖାପଦ’’ନ୍ତ୍ୱେୱ ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଆହ ‘‘ପଠମସିକ୍ଖାପଦେ’’ତି। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ‘‘ଲଜ୍ଜୀ ଦୟାପନ୍ନୋ’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଧିକାରୱସେନ, ପନ ଅତ୍ଥତୋ ଚ ୱୁତ୍ତମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୟଥା ହି ଲଜ୍ଜାଦୟୋ ପାଣାତିପାତପ୍ପହାନସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚୟୋ, ଏୱଂ ଅଦିନ୍ନାଦାନପ୍ପହାନସ୍ସାପୀତି। ଏସ ନୟୋ ଇତୋ ପରେସୁପି। ଅଥ ୱା ସୁଚିଭୂତେନାତି ହିରୋତ୍ତପ୍ପାଦିସମନ୍ନାଗମନଂ, ଅହିରିକାଦୀନଞ୍ଚ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତମେୱାତି ‘‘ଲଜ୍ଜୀ ଦୟାପନ୍ନୋ’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ।

ବ୍ରହ୍ମ-ସଦ୍ଦୋ ଇଧ ସେଟ୍ଠୱାଚକୋ, ଅବ୍ରହ୍ମାନଂ ନିହୀନାନଂ, ଅବ୍ରହ୍ମଂ ୱା ନିହୀନଂ ଚରିୟଂ ୱୁତ୍ତି ଅବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ, ମେଥୁନଧମ୍ମୋ। ବ୍ରହ୍ମଂ ସେଟ୍ଠଂ ଆଚାରନ୍ତି

ମେଥୁନୱିରତିଂ। ନ ଆଚରତୀତି ଅନାଚାରୀ, [ଆରାଚାରୀ (ଦୀ। ନି। ୧।୮)] ତଦାଚାରୱିରହିତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନାହ ''ଅବ୍ରହ୍ମଚରିୟତୋ ଦୂରଚାରୀ''ତି। ଦୂରୋ ମେଥୁନସଙ୍ଖାତୋ ଆଚାରୋ, ସୋ ୱିରହେନ ୟସ୍ସତ୍ଥୀତି ଦୂରଚାରୀ, ମେଥୁନଧମ୍ମତୋ ୱା ଦୂରୋ ହୁତ୍ୱା ତଦ୍ୱିରତିଂ ଆଚରତୀତି ଦୂରଚାରୀତିପି ୱଟ୍ଟତି। ମିଥୁନାନଂ ରାଗପରିୟୁଟ୍ଠାନେନ ସଦିସାନଂ ଉଭିନ୍ନଂ ଅୟଂ ମେଥୁନୋତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ''ରାଗପରିୟୁଟ୍ଠାନୱସେନା''ତିଆଦିନା। ଅସତଂ ଧମ୍ମୋ ଆଚାରୋତି ଅସବ୍ଭଧମ୍ମୋ, ତସ୍ମା। ଅଭେଦୱୋହାରେନ ଗାମସଦ୍ଦେନେୱ ଗାମୱାସିନୋ ଗହିତାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଗାମୱାସୀନ''ନ୍ତି, ଗାମେ ୱସତଂ ଧମ୍ମୋତିପି ୟୁଜ୍ଜତି। ''ଦୂରଚାରୀ''ତି ଚେତ୍ଥ ୱଚନତୋ, ପାଠଇୟଂ ୱା ''ମେଥୁନା'' ୱେୱ ଅୱତ୍ୱା ''ଗାମଧମ୍ମା''ତିପି ୱୁତ୍ତଂ।

''ଇଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଏକଚ୍ଚୋ ସମଣୋ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ୱା ସମ୍ମା ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ପଟିଜାନମାନୋ ନ ହେୱ ଖୋ ମାତୁଗାମେନ ସଦ୍ଧିଂ ଦ୍ୱୟଂଦ୍ୱୟସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ଅପିଚ ଖୋ ମାତୁଗାମସ୍ସ ଉଚ୍ଛାଦନପରିମଦ୍ଦନନ୍ହାପନସମ୍ବାହନଂ ସାଦିୟତି, ସୋ ତଂ ଅସ୍ସାଦେତି, ତଂ ନିକାମେତି, ତେନ ଚ ୱିତ୍ତିଂ ଆପଜ୍ଜତି, ଇଦମ୍ପି ଖୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟସ୍ସ ଖଣ୍ଡମ୍ପି ଛିଦ୍ଦମ୍ପି ସବଲମ୍ପି କମ୍ମାସମ୍ପି, ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅପରିସୁଦ୍ଧଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଚରତି ସଂୟୁତ୍ତୋ ମେଥୁନେନ ସଂୟୋଗେନ, ନ ପରିମୁଚ୍ଚତି ଜାତିୟା ଜରାୟ ମରଣେନ ସୋକେହି ପରିଦେୱେହି ଦୁକ୍ଖେହି ଦୋମନସ୍ସେହି ଉପାୟାସେହି, ନ ପରିମୁଚ୍ଚତି ଦୁକ୍ଖସ୍ମାତି ୱଦାମି।

ପୁନ ଚପରଂ…ପେ… ନପି ମାତୁଗାମସ୍ସ ଉଚ୍ଛାଦନପରିମଦ୍ଦନନ୍ହାପନସମ୍ବାହନଂ ସାଦିୟତି, ଅପିଚ ଖୋ ମାତୁଗାମେନ ସଦ୍ଧିଂ ସଞ୍ଜଗ୍ଘତି ସଂକୀଳଅତି ସଂକେଳାୟତି…ପେ… ନପି ମାତୁଗାମେନ ସଦ୍ଧିଂ ସଞ୍ଜଗ୍ଘତି ସଂକୀଳଅତି ସଂକେଳାୟତି, ଅପିଚ ଖୋ ମାତୁଗାମସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନା ଚକ୍ଖୁଂ ଉପନିଜ୍ଝାୟତି ପେକ୍ଖତି…ପେ… ନପି ମାତୁଗାମସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନା ଚକ୍ଖୁଂ ଉପନିଜ୍ଝାୟତି ପେକ୍ଖତି, ଅପିଚ ଖୋ ମାତୁଗାମସ୍ସ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତି ତିରୋକୁଟ୍ଟଂ ୱା ତିରୋପାକାରଂ ୱା ହସନ୍ତିୟା ୱା ଭଣନ୍ତିୟା ୱା ଗାୟନ୍ତିୟା ୱା ରୋଦନ୍ତିୟା ୱା…ପେ… ନପି ମାତୁଗାମସ୍ସ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତି ତିରୋକୁଟ୍ଟଂ ୱା ତିରୋପାକାରଂ ୱା ହସନ୍ତିୟା ୱା ଭଣନ୍ତିୟା ୱା ଗାୟନ୍ତିୟା ୱା ରୋଦନ୍ତିୟା ୱା, ଅପିଚ ଖୋ ୟାନିସ୍ସ ତାନି ପୁବ୍ବେ ମାତୁଗାମେନ ସଦ୍ଧିଂ ହସିତଲପିତକୀଳଇତାନି, ତାନି ଅନୁସ୍ସରତି…ପେ… ନପି ୟାନିସ୍ସ ତାନି ପୁବ୍ବେ ମାତୁଗାମେନ ସଦ୍ଧିଂ ହସିତଲପିତକୀଳଇତାନି, ତାନି ଅନୁସ୍ସରତି, ଅପିଚ ଖୋ ପସ୍ସତି ଗହପତିଂ ୱା ଗହପତିପୁତ୍ତଂ ୱା ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହି ସମପ୍ପିତଂ ସମଙ୍ଗିଭୂତଂ ପରିଚାରୟମାନଂ…ପେ… ନପି ପସ୍ସତି ଗହପତିଂ ୱା ଗହପତିପୁତ୍ତଂ ୱା ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହି ସମପ୍ପିତଂ ସମଙ୍ଗିଭୂତଂ ପରିଚାରୟମାନଂ, ଅପିଚ ଖୋ ଅଞ୍ଞତରଂ ଦେୱନିକାୟଂ ପଣିଧାୟ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଚରତି ''ଇମିନାହଂ ସୀଲେନ ୱା ୱତେନ ୱା ତପେନ ୱା ବ୍ରହ୍ମଚରିୟେନ ୱା ଦେୱୋ ୱା ଭୱିସ୍ସାମି ଦେୱଞ୍ଞତରୋ ୱା''ତି। ସୋ ତଂ ଅସ୍ସାଦେତି, ତଂ ନିକାମେତି, ତେନ ଚ ୱିତ୍ତିଂ ଆପଜ୍ଜତି। ଇଦମ୍ପି ଖୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟସ୍ସ ଖଣ୍ଡମ୍ପି ଛିଦ୍ଦମ୍ପି ସବଲମ୍ପି କମ୍ମାସମ୍ପି। ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଅପରିସୁଦ୍ଧଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଚରତି ସଂୟୁତ୍ତୋ ମେଥୁନେନ ସଂୟୋଗେନ, ନ ପରିମୁଚ୍ଚତି ଜାତିୟା ଜରାୟ ମରଣେନ ସୋକେହି ପରିଦେୱେହି ଦୁକ୍ଖେହି ଦୋମନସ୍ସେହି ଉପାୟାସେହି, ନ ପରିମୁଚ୍ଚତି ଦୁକ୍ଖସ୍ମାତି ୱଦାମୀ''ତି (ଅ। ନି। ୭।୫୦) –

ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରାଗମେ ସତ୍ତକନିପାତେ ଜାଣୁସୋଣିସୁତ୍ତେ ଆଗତା ସତ୍ତୱିଧମେଥୁନସଂୟୋଗାପି ପଟିୱିରତି ଦସ୍ସିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଇଧାପି ଅସଦ୍ଧମ୍ମସେୱନାଧିପ୍ପାୟେନ କାୟଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତା ମଗ୍ଗେନମଗ୍ଗପଟିପତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ଅବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ । ପଞ୍ଚସିକ୍ଖାପଦୱଣ୍ଣନେ ମିଚ୍ଛାଚାରେ ପନ ଅଗମନୀୟଟ୍ଠାନୱୀତିକ୍କମଚେତନା ୟଥାୱୁତ୍ତା କାମେସୁ ମିଚ୍ଛାଚାରୋତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ।

ତତ୍ଥ ଅଗମନୀୟଟ୍ଠାନଂ ନାମ ପୁରିସାନଂ ତାୱ ମାତୁରକ୍ଖିତାଦୟୋ ଦସ, ଧନକ୍କୀତାଦୟୋ ଦସାତି ୱୀସତି ଇତ୍ଥିୟୋ। ଇତ୍ଥୀସୁ ପନ ଦସନ୍ନଂ ଧନକ୍କୀତାଦୀନଂ, ସାରକ୍ଖସପରିଦଣ୍ଡାନଞ୍ଚ ୱସେନ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞେ ପୁରିସା। ୟେ ପନେକେ ୱଦନ୍ତି ''ଚତ୍ତାରୋ କାମେସୁ ମିଚ୍ଛାଚାରା ଅକାଲୋ, ଅଦେସୋ, ଅନଙ୍ଗୋ, ଅଧମ୍ମୋ ଚା''ତି, ତେ ୱିପ୍ପଟିପତ୍ତିମତ୍ତଂ ପତି ପରିକପ୍ପେତ୍ୱା ୱଦନ୍ତି। ନ ହି ସାଗମନୀୟଟ୍ଠାନେ ପୱତ୍ତା ୱିପ୍ପଟିପତ୍ତି ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ନାମ ସମ୍ଭୱତି। ସା ପନେସା ଦୁୱିଧାପି ୱିପ୍ପଟିପତ୍ତି ଗୁଣୱିରହିତେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନେ ମହାସାୱଜ୍ଜା। ଗୁଣରହିତେପି ଚ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ୱିପ୍ପଟିପତ୍ତି ମହାସାୱଜ୍ଜା, ଉଭିନ୍ନଂ ସମାନଚ୍ଛନ୍ଦଭାୱେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ସମାନଚ୍ଛନ୍ଦଭାୱେପି କିଲେସାନଂ, ଉପକ୍କମାନଞ୍ଚ ମୁଦୁତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ତିଖତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତସ୍ସ ପନ ଅବ୍ରହ୍ମଚରିୟସ୍ସ ଦ୍ୱେ ସମ୍ଭାରା ସେୱେତୁକାମତାଚିତ୍ତଂ, ମଗ୍ଗେନମଗ୍ଗପଟିପତ୍ତୀତି। ମିଚ୍ଛାଚାରସ୍ସ ପନ ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା ଅଗମନୀୟୱତ୍ଥୁ, ତସ୍ମିଂ ସେୱନଚିତ୍ତଂ, ସେୱନାପୟୋଗୋ, ମଗ୍ଗେନମଗ୍ଗପଟିପତ୍ତିଅଧିୱାସନନ୍ତି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ''ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା''ତି (ଧ। ସ। ଅକୁସଲକମ୍ମପଥକଥା; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୮୯; ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୦୯-୧୧୧) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ୱୀତିକ୍କମନେ ମଗ୍ଗେନମଗ୍ଗପଟିପତ୍ତିଅଧିୱାସନେ ସତିପି ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନସେୱନାଭିସନ୍ଧିପୟୋଗାଭାୱତୋ ଅଭିଭୁୟ୍ୟମାନସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ନ ହୋତୀତି ୱଦନ୍ତି କେଚି।

ସେୱନଚିତ୍ତେ ସତି ପଯୋଗାଭାୱୋ ନ ପମାଣଂ ଇତ୍ଥିଯା ସେୱନପଯୋଗସ୍ସ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଅଭାୱତୋ, ପୁରିସସ୍ସେୱ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସେୱନପଯୋଗୋ ହୋତୀତି ଇତ୍ଥିଯା ପୁରେତରଂ ସେୱନଚିତ୍ତଂ ଉପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ନିସିନ୍ନାଯ [ନିପନ୍ନାଯ (ଧ। ସ। ଅନୁଟୀ। କମ୍ମକଥାୱଣ୍ଣନା)] ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ନ ସିଯାତି ଆପଜ୍ଜତି। ତସ୍ମା ପୁରିସସ୍ସ ୱସେନ ଉକ୍କଂସତୋ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞଥା ହି ଇତ୍ଥିଯା ପୁରିସକିଚ୍ଚକରଣକାଲେ ପୁରିସସ୍ସାପି ସେୱନାପଯୋଗାଭାୱତୋ ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ନ ସିଯାତି ୱଦନ୍ତି ଏକେ।

ଇଦଂ ପନେତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ – ଅତ୍ତନୋ ରୁଚିଯା ପୱତ୍ତିତସ୍ସ ସେୱନାପଯୋଗେନେୱ ସେୱନଚିତ୍ତତାସିଦ୍ଧିତୋ ଅଗମନୀଯୱତ୍ଥୁ, ସେୱନାପଯୋଗୋ, ମଗ୍ଗେନମଗ୍ଗପଟିପତ୍ତିଅଧିୱାସନନ୍ତି ତଯୋ, ବଲକ୍କାରେନ ପୱତ୍ତିତସ୍ସ ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନସେୱନାଭିସନ୍ଧିପଯୋଗାଭାୱତୋ ଅଗମନୀଯୱତ୍ଥୁ, ତସ୍ମିଂ ସେୱନଚିତ୍ତଂ , ମଗ୍ଗେନମଗ୍ଗପଟିପତ୍ତିଅଧିୱାସନନ୍ତି ତଯୋ, ଅନୱସେସଗ୍ଗହଣେନ ପନ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଚତ୍ତାରୋତି, ତମ୍ପି କେଚିଯେୱ ୱଦନ୍ତି, ୱୀମଂସିତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଅଭିଧମ୍ମାନୁଟୀକାଯଂ (ଧ। ସ। ଅନୁଟୀ। ଅକୁସଲକମ୍ମପଥକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱୁତ୍ତଂ। ଏକୋ ପଯୋଗୋ ସାହତ୍ଥିକୋୱ।

୯।ମୁସାତି ତତିଯନ୍ତୋ, ଦୁତିଯନ୍ତୋ ୱା ନିପାତୋ ମିଚ୍ଛାପରିଯାଯୋ, କିରିଯାପଧାନୋତି ଆହ ‘‘ୱିସଂୱାଦନପୁରେକ୍ଖାରସ୍ସା’’ତିଆଦି। ପୁରେ କରଣଂ ପୁରେକ୍ଖାରୋ, ୱିସଂୱାଦନସ୍ସ ପୁରେକ୍ଖାରୋ ଯସ୍ସାତି ତଥା, ତସ୍ସ କମ୍ମପଥପ୍ପତ୍ତମେୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅତ୍ଥଭଞ୍ଜନକୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ପରସ୍ସ ହିତୱିନାସକୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମୁସାୱାଦୋ ପନ ସସନ୍ତକସ୍ସ ଅଦାତୁକାମତାଯ, ହସାଧିପ୍ପାଯେନ ଚ ଭୱତି। ୱଚସା କତା ୱାଯାମପ୍ପଧାନା କିରିଯା ୱଚୀପଯୋଗୋ। ତଥା କାଯେନ କତା କାଯପଯୋଗୋ। ୱିସଂୱାଦନାଧିପ୍ପାଯୋ ପୁବ୍ବଭାଗକ୍ଖଣେ, ତଙ୍ଖଣେ ଚ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ପୁବ୍ବେୱସ୍ସ ହୋତି ‘ମୁସା ଭଣିସ୍ସ’ନ୍ତି, ଭଣନ୍ତସ୍ସ ହୋତି ‘ମୁସା ଭଣାମୀ’ତି’’ (ପାରା। ୨୦୦; ପାଚି। ୪) ଏତଦେୱ ହି ଦ୍ୱଯଂ ଅଙ୍ଗଭୂତଂ। ଇତରଂ ‘‘ଭଣିତସ୍ସ ହୋତି ‘ମୁସା ମଯା ଭଣିତ’ନ୍ତି’’ (ପାରା। ୨୦୦; ପାଚି। ୪) ୱୁତ୍ତଂ ପନ ହୋତୁ ୱା, ମା ୱା, ଅକାରଣମେତଂ। ଅସ୍ସାତି ୱିସଂୱାଦକସ୍ସ। ‘‘ଚେତନା’’ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିସଂ ୱାଦେତି ଏତେନାତି ୱିସଂୱାଦନଂ, ତଦେୱ କାଯୱଚୀପଯୋଗୋ, ତଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀତି ତଥା, ଇମିନା ମୁସାସଙ୍ଖାତେନ କାଯୱଚୀପଯୋଗେନ, ମୁସାସଙ୍ଖାତଂ ୱା କାଯୱଚୀପଯୋଗଂ ୱଦତି ୱିଞ୍ଞାପେତି, ସମୁଟ୍ଠାପେତି ୱା ଏତେନାତି ମୁସାୱାଦୋତି ଅତ୍ଥମାହ। ‘‘ୱାଦୋ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ୱିସଂୱାଦନଚିତ୍ତଂ, ତଜ୍ଜୋ ୱାଯାମୋ, ପରସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନନ୍ତି ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯଂ ୱିଭାୱିତମେୱ ହୋତି।

‘‘ଅତଥଂ ୱତ୍ଥୁ’’ନ୍ତି ଲକ୍ଖଣଂ ପନ ଅୱିଭାୱିତମେୱ ମୁସା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଯୋଗସଙ୍ଖାତକିରିଯାୱାଚକତ୍ତା। ତସ୍ମା ଇଧ ନଯେ ଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅଟ୍ଠପିତତାଯ, ମୁସା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ୱିସଂୱାଦିତବ୍ବୱତ୍ଥୁୱାଚକତାସମ୍ଭୱତୋ ପରିପୁଣ୍ଣଂ କତ୍ୱା ମୁସାୱାଦଲକ୍ଖଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅପରୋ ନଯୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଲକ୍ଖଣତୋତି ସଭାୱତୋ। ତଥାତି ତେନ ତଥାକାରେନ। କାଯୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିଯୋ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀତି ୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପିକା। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ନଯେ ମୁସା ୱତ୍ଥୁ ୱଦୀଯତି ୱୁଚ୍ଚତି ଏତେନାତି ମୁସାୱାଦୋତି ନିବ୍ବଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ସୋ ଯମତ୍ଥ’’ନ୍ତିଆଦିନା କମ୍ମପଥପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁୱସେନ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜମହାସାୱଜ୍ଜଭାୱମାହ। ଯସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଭଞ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଅପ୍ପଗୁଣତାଯ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ , ମହାଗୁଣତାଯ ମହାସାୱଜ୍ଜୋତି ଅଦିନ୍ନାଦାନେ ୱିଯ ଗୁଣୱସେନାପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। କିଲେସାନଂ ମୁଦୁତିବ୍ବତାୱସେନାପି ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜମହାସାୱଜ୍ଜତା ଲବ୍ଭତିଯେୱ।

‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦିନା ମୁସାୱାଦସାମଞ୍ଞସ୍ସାପି ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜମହାସାୱଜ୍ଜଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକଂ ଅଦାତୁକାମତାଯାତି, ହି ହସାଧିପ୍ପାଯେନାତି ଚ ମୁସାୱାଦସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ଉଭଯତ୍ଥାପି ଚ ୱିସଂୱାଦନପୁରେକ୍ଖାରେନେୱ ମୁସାୱାଦୋ, ନ ପନ ୱଚନମତ୍ତେନ। ତତ୍ଥ ପନ ଚେତନା ବଲୱତୀ ନ ହୋତୀତି ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜତା ୱୁତ୍ତା। ନଦୀ ମଞ୍ଞେତି ନଦୀ ୱିଯ। ଅପ୍ପତାଯ ଊନସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପୂରଣୱସେନ ପୱତ୍ତା କଥା ପୂରଣକଥା, ବହୁତରଭାୱେନ ୱୁତ୍ତକଥାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ତେନାକାରେନ ଜାତୋ ତଜ୍ଜୋ, ତସ୍ସ ୱିସଂୱାଦନସ୍ସ ଅନୁରୂପୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱାଯାମୋତି ୱାଯାମସୀସେନ ପଯୋଗମାହ। ୱୀରିଯପ୍ପଧାନା ହି କାଯିକୱାଚସିକକିରିଯା ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତା, ନ ୱାଯାମମତ୍ତଂ। ୱିସଂୱାଦନାଧିପ୍ପାଯେନ ପଯୋଗେ କତେପି ଅପରେନ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଅୱିଞ୍ଞାତେ ୱିସଂୱାଦନସ୍ସ ଅସିଜ୍ଝନତୋ ପରସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନମ୍ପି ଏକସମ୍ଭାରଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ। କେଚି ପନ ‘‘ଅଭୂତୱଚନଂ, ୱିସଂୱାଦନଚିତ୍ତଂ, ପରସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନ’’ନ୍ତି ତଯୋ ସମ୍ଭାରେ ୱଦନ୍ତି। କାଯିକୋୱ ସାହତ୍ଥିକୋତି କୋଚି ମଞ୍ଞେଯ୍ୟାତି ତଂ ନିୱାରଣତ୍ଥଂ ‘‘ସୋ କାଯେନ ୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତାଯ ଚେ କିରିଯାଯ ପରୋ ତମତ୍ଥଂ ଜାନାତୀତି ତଙ୍ଖଣେ ୱା ଦନ୍ଧତାଯ ୱିଚାରେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ୱା ଜାନନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯନ୍ତି ୱିସଂୱାଦକୋ। କିରିଯସମୁଟ୍ଠାପିକଚେତନାକ୍ଖଣେଯେୱାତି କାଯିକୱାଚସିକକିରିଯସମୁଟ୍ଠାପିକାଯ ଚେତନାଯ ପୱତ୍ତକ୍ଖଣେ ଏୱ। ମୁସାୱାଦକମ୍ମୁନା ବଜ୍ଝତୀତି ୱିସଂୱାଦନଚେତନାସଙ୍ଖାତେନ ମୁସାୱାଦକମ୍ମୁନା ସମ୍ବନ୍ଧୀଯତି, ଅଲ୍ଲୀଯତୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ସଚେପି ଦନ୍ଧତାଯ ୱିଚାରେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ଚିରେନାପି ପରୋ ତଦତ୍ଥଂ ଜାନାତି, ସନ୍ନିଟ୍ଠାପକଚେତନାଯ ନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା ତଙ୍ଖଣେଯେୱ ବଜ୍ଝତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

‘‘ଏକୋ ପଯୋଗୋ ସାହତ୍ଥିକୋୱା’’ତି ଇଦଂ ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାସୁ ଆଗତନଯେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇଧ ସଙ୍ଗହଟ୍ଠକଥାଯ ସଙ୍ଗହକାରସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ମତିଭେଦଂ

ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯସ୍ମା ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ଯଥା…ପେ… ତଥା’’ତି ଏତେନ ସାହତ୍ଥିକୋ ୱିଯ ଆଣତ୍ତିକାଦଯୋପି ଗହେତବ୍ବା, ଅଗ୍ଗହଣେ କାରଣଂ ନତ୍ଥି ପରସ୍ସ ୱିସଂୱାଦନଭାୱେନ ତସ୍ସବିସତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି , ‘‘ଇଦମସ୍ସ…ପେ… ଆଣାପେନ୍ତୋପୀ’’ତି ଆଣତ୍ତିକସ୍ସ ଗହଣେ କାରଣଂ, ‘‘ପଣ୍ଣଂ…ପେ… ନିସ୍ସଜ୍ଜନ୍ତୋପୀ’’ତି ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯସ୍ସ, ‘‘ଅଯମତ୍ଥୋ…ପେ… ଠପେନ୍ତୋପୀ’’ତି ଥାୱରସ୍ସ। ଯସ୍ମା ୱିସଂୱାଦେତୀତି ସଙ୍ଖନ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପଣ୍ଣଂ ଲିଖିତ୍ୱାତି ତାଲାଦୀନଂ ପଣ୍ଣଂ ଅକ୍ଖରେନ ଲିଖିତ୍ୱା, ପଣ୍ଣନ୍ତି ୱା ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତିରୋକୁଟ୍ଟାଦୀସୂ’’ତି [କୁଟ୍ଟାଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୮)] ପଣ୍ଣେ ଅକ୍ଖରଂ ଲେଖନିଯା ଲିଖିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୀମଂସିତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବାତି ଅତ୍ତନୋମତିଯା ସଙ୍ଖଦୁଙ୍ଖଲତ୍ତା ଅନତ୍ତୁକ୍କଂସନେନ ୱୁତ୍ତଂ। କିଞ୍ଚେତ୍ଥ ୱିଚାରେତବ୍ବକାରଣଂ ଅତ୍ଥି ସଯମେୱ ୱିଚାରିତତ୍ତା।

ସଙ୍କନ୍ତି ୱଚୀସଙ୍ଗଂ, ସଙ୍ଗେନ ସଙ୍କନ୍ତି ପୁରିମେନ ୱଚୀସଙ୍ଗେନ ପଚ୍ଛିମଂ ୱଚୀସଙ୍ଗଂ। ପଚ୍ଚଯୱସେନ ଧାତୁପଦନ୍ତଲୋପଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ସନ୍ଦହତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଦ୍ଦୱିଦୂ ପନ –

‘‘ୱିପୁଙ୍କୋ ଧା କରୋତ୍ୟତ୍ଥେ, ଅଭିପୁଙ୍କୋ ତୁ ଭାସନେ;

ନ୍ୟାସଂପୁଙ୍କୋ ଯଥାଯୋଗଂ, ନ୍ୟାସାରୋପନସନ୍ଧିସୂ’’ତି। –

ଧା-ସଦ୍ଦମେୱ ଘଟନତ୍ଥେ ପଠନ୍ତି। ତସ୍ମା ପରିଯାଯୱସେନ ‘‘ସନ୍ଦହତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତିପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଦଧିପ୍ପାଯଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ନ ଅନ୍ତରନ୍ତରା’’ତିଆଦିନା। ‘‘ଯୋ ହୀ’’ତିଆଦି ତବ୍ବିୱରଣଂ। ଅନ୍ତରିତତ୍ତାତି ଅନ୍ତରା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା। ନ ତାଦିସୋତି ନ ଏୱଂୱଦନସଭାୱୋ। ଜୀୱିତହେତୁପି, ପଗେୱ ଅଞ୍ଞହେତୂତି ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ଭାୱନତ୍ଥୋ।

‘‘ସଙ୍ଗତୋ ଥେତତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୯) ୱିଯ ଥେତ-ସଦ୍ଦୋ ଥିରପରିଯାଯୋ, ଥିରଭାୱୋ ଚ ସଚ୍ଚୱାଦିତାଧିକାରତ୍ତା କଥାୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଆହ ‘‘ଥିରକଥୋତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଥିତସ୍ସ ଭାୱୋତି ହି ଥେତୋ, ଥିରଭାୱୋ, ତେନ ଯୁତ୍ତତ୍ତା ପୁଗ୍ଗଲୋ ଇଧ ଥେତୋ ନାମ। ହଲିଦ୍ଦୀତି ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣକନ୍ଦନିପ୍ପତ୍ତକୋ ଗଚ୍ଛୱିସେସୋ। ଥୁସୋ ନାମ ଧଞ୍ଞତ୍ତଚୋ, ଧଞ୍ଞପଲାସୋ ଚ। କୁମ୍ଭଣ୍ଡନ୍ତି ମହାଫଲୋ ସୂପସମ୍ପାଦକୋ ଲତାୱିସେସୋ। ଇନ୍ଦଖୀଲୋ ନାମ ଗମ୍ଭୀରନେମୋ ଏସିକାଥମ୍ଭୋ। ଯଥା ହଲିଦ୍ଦିରାଗାଦଯୋ ଅନୱଟ୍ଠିତସଭାୱତାଯ ନ ଠିତା, ଏୱଂ ନ ଠିତା କଥା ଏତସ୍ସାତି ନଠିତକଥୋ [ନଥିରକଥୋ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୮)] ଯଥା ପାସାଣଲେଖାଦଯୋ ଅୱଟ୍ଠିତସଭାୱତାଯ ଠିତା, ଏୱଂ ଠିତା କଥା ଏତସ୍ସାତି ଠିତକଥୋତି [ଥିରକଥୋ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୮)] ହଲିଦ୍ଦିରାଗାଦଯୋ ଯଥା କଥାଯ ଉପମାଯୋ ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। କଥାଯ ହି ଏତା ଉପମାଯୋତି।

ପତ୍ତିସଙ୍ଖାତା ସଦ୍ଧା ଅଯତି ପୱତ୍ତତି ଏତ୍ଥାତି ପଚ୍ଚଯିକୋତି ଆହ ‘‘ପତ୍ତିଯାଯିତବ୍ବକୋ’’ତି। ପତ୍ତିଯା ଅଯିତବ୍ବା ପୱତ୍ତେତବ୍ବାତି ପତ୍ତିଯାଯିତବ୍ବା ଯ-କାରାଗମେନ, ୱାଚା। ସା ଏତସ୍ସାତି ପତ୍ତିଯାଯିତବ୍ବକୋ, ତେନାହ ‘‘ସଦ୍ଧାଯିତବ୍ବକୋ’’ତି। ତଦେୱତ୍ଥଂ ବ୍ୟତିରେକେନ, ଅନ୍ୱଯେନ ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏକଚ୍ଚୋ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଆପଜ୍ଜତି ୱିସଂୱାଦନତୋ। ଇତରପକ୍ଖେ ଚ ଅୱିସଂୱାଦନତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ଲୋକ’’ନ୍ତି ଏତେନ ‘‘ଲୋକସ୍ସା’’ତି ଏତ୍ଥ କମ୍ମତ୍ଥେ ଛଟ୍ଠୀତି ଦସ୍ସେତି।

ସତିପି ପଚ୍ଚେକଂ ପାଠକ୍କମେ ଅଞ୍ଞାସୁ ଅଭିଧମ୍ମଟ୍ଠକଥା ଦୀସୁ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ଅକୁସଲକମ୍ମପଥକଥା; ମ। ନି। ୧।୮୯) ସଂୱଣ୍ଣନାକ୍କମେନ ତିଣ୍ଣମ୍ପି ପଦାନଂ ଏକତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନଂ କାତୁଂ ‘‘ଯାଯ ୱାଚାଯା’’ତିଆଦିମାହ, ଯାଯ ୱାଚାଯ କରୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପରସ୍ସାତି ଯଂ ଭିନ୍ଦିତୁଂ ତଂ ୱାଚଂ ଭାସତି, ତସ୍ସ। ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଅଟ୍ଠାନପଯୁତ୍ତୋ, ସୋ ଦ୍ୱନ୍ଦଗତ୍ଥଭାୱଂ ଜୋତେତୁଂ କମ୍ମଦ୍ୱଯେ ପଯୁଜ୍ଜିତବ୍ବୋ। ସୁଞ୍ଞଭାୱନ୍ତି ପିଯୱିରହିତତାଯ ରିତ୍ତଭାୱଂ। ସାତି ଯଥାୱୁତ୍ତା ସଦ୍ଦସଭାୱା ୱାଚା, ଏତେନ ପିଯଞ୍ଚ ସୁଞ୍ଞଞ୍ଚ ପିଯସୁଞ୍ଞଂ, ତଂ କରୋତି ଏତାଯାତି ପିସୁଣା ନିରୁତ୍ତିନଯେନାତି ୱଚନତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି, ପିସତୀତି ୱା ପିସୁଣା, ସମଗ୍ଗେ ସତ୍ତେ ଅୱଯୱଭୂତେ ୱଗ୍ଗଭିନ୍ନେ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଫରୁସନ୍ତି ସିନେହାଭାୱେନ ଲୂଖଂ। ସଯମ୍ପି ଫରୁସାତି ଦୋମନସ୍ସସମୁଟ୍ଠିତତ୍ତା ସଭାୱେନ ସଯମ୍ପି କକ୍କସା। ଫରୁସସଭାୱତୋ ନେୱ କଣ୍ଣସୁଖା। ଅତ୍ଥୱିପନ୍ନତାଯ ନ ହଦଯଙ୍ଗମା। ଏତ୍ଥ ପନ ପଠମନଯେ ଫରୁସଂ କରୋତୀତି ୱଚନତ୍ଥେନ ୱା ଫଲୂପଚାରେନ ୱା ୱାଚାଯ ଫରୁସସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଦୁତିଯନଯେ ମମ୍ମଚ୍ଛେଦୱସେନ ପୱତ୍ତିଯା ଏକନ୍ତନିଟ୍ଠୁରତାଯ ରୁଠହିସଦ୍ଦୱସେନ ସଭାୱେନ, କାରଣୂପଚାରେନ ୱା ୱାଚାଯ ଫରୁସସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଯେନାତି ପଲାପସଙ୍ଖାତେନ ନିରତ୍ଥକୱଚନେନ। ସମ୍ଫନ୍ତି ‘‘ସ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ସୁଖଂ, ହିତଞ୍ଚ ଫଲତି ପହରତି ୱିନାସେତୀତି ଅତ୍ଥେନ ‘‘ସମ୍ଫ’’ନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମଂ

ଅତ୍ତନୋ, ପରେସଞ୍ଚ ଅନୁପକାରକଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଅତ୍ଥଂ, ତେନାହ ‘‘ନିରତ୍ଥକ’’ନ୍ତି, ଇମିନା ସମ୍ଫଂ ପଲପତି ଏତେନାତି ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋତି ୱଚନତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି।

‘‘ତେସ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଚେତନାଯ ଫଲୱୋହାରେନ ପିସୁଣାଦିସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ‘‘ସା ଏୱା’’ତିଆଦିନା ପନ ଚେତନାଯ ପୱତ୍ତିପରିକପ୍ପନାଯ ହେତୁଂ ୱିଭାୱେତି। ତତ୍ଥ ‘‘ପହାଯା’’ତିଆଦିୱଚନସନ୍ନିଧାନତୋ ତସ୍ସାଯେୱ ଚ ପହାତବ୍ବତା ଯୁତ୍ତିତୋ ଅଧିପ୍ପେତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ତତ୍ଥାତି ତାସୁ ପିସୁଣୱାଚାଦୀସୁ। ସଂକିଲିଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସାତି ଲୋଭେନ, ଦୋସେନ ୱା ୱିବାଧିତଚିତ୍ତସ୍ସ, ଉପତାପିତଚିତ୍ତସ୍ସ ୱା, ଦୂସିତଚିତ୍ତସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ‘‘ଚେତନା’’ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯେନ ସହ ପରେସଂ ଭେଦାଯ ୱଦତି, ତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ପିଯକମ୍ୟତାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚେତନା ପିସୁଣୱାଚା ନାମ ପିସୁଣଂ ୱଦନ୍ତି ଏତାଯାତି କତ୍ୱା। ସମାସୱିସଯେ ହି ମୁଖ୍ୟୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ, ବ୍ୟାସୱିସଯେ ଉପଚାରୱସେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯସ୍ସ ଯତୋ ଭେଦଂ କରୋତି, ତେସୁ ଅଭିନ୍ନେସୁ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜଂ, ଭିନ୍ନେସୁ ମହାସାୱଜ୍ଜଂ। ତଥା କିଲେସାନଂ ମୁଦୁତିବ୍ବତାୱିସେସେସୁପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ସ ପେସୁଞ୍ଞଂ ଉପସଂହରତି, ସୋ ଭିଜ୍ଜତୁ ୱା, ମା ୱା, ତସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଞ୍ଞାପନମେୱ ପମାଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ତସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନ’’ନ୍ତି। ଭେଦପୁରେକ୍ଖାରତାପିଯକମ୍ୟତାନମେକେକପକ୍ଖିପନେନ ଚତ୍ତାରୋ। କମ୍ମପଥପ୍ପତ୍ତି ପନ ଭିନ୍ନେ ଏୱ। ଇମେସନ୍ତି ଅନିଯମତାଯ ପରମ୍ମୁଖାପୱତ୍ତାନମ୍ପି ଅତ୍ତନୋ ବୁଦ୍ଧିଯଂ ପରିୱତ୍ତମାନେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯେସ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଇତୋତି ଇଧ ପଦେସେ, ୱୁତ୍ତାନଂ ଯେସଂ ସନ୍ତିକେ ସୁତନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନ’’ନ୍ତି ନିଦସ୍ସନୱଚନଂ ବହୂନମ୍ପି ସନ୍ଧାନତୋ। ‘‘ମିତ୍ତାନ’’ନ୍ତିଆଦି ‘‘ସନ୍ଧାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ କମ୍ମଂ, ତେନ ପାଳିଯଂ ‘‘ଭିନ୍ନାନ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ କମ୍ମଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ସନ୍ଧାନକରଣଞ୍ଚ ନାମ ତେସମନୁରୂପକରଣମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନୁକତ୍ତା’’ତି। ଅନୁପ୍ପଦାତାତି ଅନୁବଲପ୍ପଦାତା, ଅନୁୱତ୍ତନୱସେନ ୱା ପଦାତା। କସ୍ସ ପନ ଅନୁବଲପ୍ପଦାନଂ, ଅନୁୱତ୍ତନଞ୍ଚାତି? ‘‘ସହିତାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସନ୍ଧାନସ୍ସାତି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ ‘‘ସନ୍ଧାନାନୁପ୍ପଦାତା’’ତି। ଯସ୍ମା ପନ ଅନୁବଲୱସେନ, ଅନୁୱତ୍ତନୱସେନ ଚ ସନ୍ଧାନସ୍ସ ପଦାନଂ ଆଦାନଂ, ରକ୍ଖଣଂ ୱା ଦଳ୍ହୀକରଣଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦଳ୍ହୀକମ୍ମଂ କତ୍ତା’’ତି। ଆରମନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଆରାମୋ। ରମିତବ୍ବଟ୍ଠାନଂ ସମଗ୍ଗୋତି ହି ତଦଧିଟ୍ଠାନାନଂ ୱସେନ ତବ୍ବିସେସନତା ୱୁତ୍ତା। ‘‘ସମଗ୍ଗେ’’ତିପି ପଠନ୍ତି, ତଦଯୁତ୍ତଂ ‘‘ଯତ୍ଥା’’ତିଆଦିୱଚନେନ ୱିରୁଦ୍ଧତ୍ତା। ଯସ୍ମା ପନ ଆକାରେନ ୱିନାପି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ‘‘ଅଯମେୱେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ସମଗ୍ଗେସୂତି ସମଗ୍ଗଭୂତେସୁ ଜନକାଯେସୁ, ତେନାହ ‘‘ତେ ପହାଯା’’ତିଆଦି। ତପ୍ପକତିଯତ୍ତୋପି କତ୍ତୁଅତ୍ଥୋୱାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ନନ୍ଦତୀ’’ତି ଇମିନା। ତପ୍ପକତିଯତ୍ଥେନ ହି ‘‘ଦିସ୍ୱାପି ସୁତ୍ୱାପୀ’’ତି ୱଚନଂ ସୁପପନ୍ନଂ ହୋତି। ସମଗ୍ଗେ କରୋତି ଏତାଯାତି ସମଗ୍ଗକରଣୀ। ସାଯେୱ ୱାଚା, ତଂ ଭାସିତାତି ଅତ୍ଥମାହ ‘‘ଯା ୱାଚା’’ତିଆଦିନା। ତାଯ ୱାଚାଯ ସମଗ୍ଗକରଣଂ ନାମ। ‘‘ସୁଖା ସଙ୍ଘସ୍ସ ସାମଗ୍ଗୀ, ସମଗ୍ଗାନଂ ତପୋ ସୁଖୋ’’ତିଆଦିନା (ଧ। ପ। ୧୯୪) ସମଗ୍ଗାନିସଂସଦସ୍ସନମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସାମଗ୍ଗିଗୁଣପରିଦୀପିକମେୱା’’ତି। ଇତରନ୍ତି ତବ୍ବିପରୀତଂ ଭେଦନିକଂ ୱାଚଂ।

ମମ୍ମାନୀତି ଦୁଟ୍ଠାରୂନି, ତସ୍ସଦିସତାଯ ପନ ଇଧ ଅକ୍କୋସୱତ୍ଥୂନି ‘‘ମମ୍ମାନୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯଥା ହି ଦୁଟ୍ଠାରୂସୁ ଯେନ କେନଚି ୱତ୍ଥୁନା ଘଟିତେସୁ ଚିତ୍ତଂ ଅଧିମତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖପ୍ପତ୍ତଂ ହୋତି, ତଥା ତେସୁ ଦସସୁ ଜାତିଆଦୀସୁ ଅକ୍କୋସୱତ୍ଥୂସୁ ଫରୁସୱାଚାଯ ଫୁସିତମତ୍ତେସୂତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମମ୍ମାନି ୱିଯ ମମ୍ମାନି, ଯେସୁ ଫରୁସୱାଚାଯ ଛୁପିତମତ୍ତେସୁ ଦୁଟ୍ଠାରୂସୁ ୱିଯ ଘଟ୍ଟିତେସୁ ଚିତ୍ତଂ ଅଧିମତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖପ୍ପତ୍ତଂ ହୋତି, କାନି ପନ ତାନି? ଜାତିଆଦୀନି ଅକ୍କୋସୱତ୍ଥୂନୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୯) ‘‘ଯସ୍ସ ସରୀରପ୍ପଦେସସ୍ସ ସତ୍ଥାଦିପଟିହନେନ ଭୁସଂ ରୁଜ୍ଜନଂ, ସୋ ମମ୍ମଂ ନାମ। ଇଧ ପନ ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଫରୁସୱାଚାୱସେନ ଦୋମନସ୍ସସଙ୍ଖାତଂ ଭୁସଂ ରୁଜ୍ଜନଂ, ତଂ ମମ୍ମଂ ୱିଯାତି ମମ୍ମ’’ନ୍ତି ଅପରେ। ତାନି ମମ୍ମାନି ଛିଜ୍ଜନ୍ତି ଭିଜ୍ଜନ୍ତି ଯେନାତି ମମ୍ମଚ୍ଛେଦକୋ, ସ୍ୱେୱ କାଯୱଚୀପଯୋଗୋ, ତାନି ସମୁଟ୍ଠାପେତୀତି ତଥା। ଏକନ୍ତଫରୁସଚେତନା ଫରୁସା ୱାଚା ଫରୁସଂ ୱଦନ୍ତି ଏତାଯାତି କତ୍ୱା। ‘‘ଫରୁସଚେତନା’’ ଇଚ୍ଚେୱ ଅୱତ୍ୱା ‘‘ଏକନ୍ତଫରୁସଚେତନା’’ତି ୱଚନଂ ଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତତାଯ ଏୱ ଫରୁସଚେତନା ଅଧିପ୍ପେତା, ନ ପନ ସୱନଫରୁସତାମତ୍ତେନାତି ଞାପନତ୍ଥଂ। ତସ୍ସାତି ଏକନ୍ତଫରୁସଚେତନାଯ ଏୱ। ଆୱିଭାୱତ୍ଥନ୍ତି ଫରୁସୱାଚାଭାୱସ୍ସ ପାକଟକରଣତ୍ଥଂ। ତସ୍ସାତି ୱା ଏକନ୍ତଫରୁସଚେତନାଯ ଏୱ, ଫରୁସୱାଚାଭାୱସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥେୱାତି ମାତୁୱୁତ୍ତାକାରେନେୱ, ଉଟ୍ଠାସି ଅନୁବନ୍ଧିତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସଚ୍ଚକିରିଯନ୍ତି ଯଂ ‘‘ଚଣ୍ଡା ତଂ ମହିଂସୀ ଅନୁବନ୍ଧତୂ’’ତି ୱଚନଂ ମୁଖେନ କଥେସି, ତଂ ମାତୁଚିତ୍ତେ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ‘‘ତଂ ମା ହୋତୁ, ଯଂ ପନ ଉପ୍ପଲପତ୍ତମ୍ପି ମଯ୍ହଂ ଉପରି ନ ପତତୂ’’ତି କାରଣଂ ଚିତ୍ତେନ ଚିନ୍ତେସି, ତଦେୱ ମାତୁଚିତ୍ତେ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ‘‘ତମେୱ ହୋତୂ’’ତି ସଚ୍ଚକରଣଂ, କତ୍ତବ୍ବସଚ୍ଚଂ ୱା। ତତ୍ଥେୱାତି ଉଟ୍ଠାନଟ୍ଠାନେଯେୱ। ବଦ୍ଧା ୱିଯାତି ଯୋତ୍ତାଦିନା ପରିବନ୍ଧି ୱିଯ। ଏୱଂ ମମ୍ମଚ୍ଛେଦକୋତି ଏତ୍ଥ ସୱନଫରୁସତାମତ୍ତେନ ମମ୍ମଚ୍ଛେଦକତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ପଯୋଗୋତି ୱଚୀପଯୋଗୋ। ଚିତ୍ତସଣ୍ହତାଯାତି ଏକନ୍ତଫରୁସଚେତନାଯ ଅଭାୱମାହ। ତତୋଯେୱ ହି ଫରୁସୱାଚା ନ ହୋତି କମ୍ମପଥପ୍ପତ୍ତା, କମ୍ମଭାୱଂ ପନ ନ ସକ୍କା ୱାରେତୁନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ମାତାପିତରୋ ହୀ’’ତିଆଦିନାପି ତଦେୱତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି। ଏୱଂ ବ୍ୟତିରେକୱସେନ

ଚେତନାଫରୁସତାଯ ଫରୁସୱାଚାଭାୱଂ ସାଧେତ୍ୱା ଇଦାନି ତମେୱ ଅନ୍ୱଯୱସେନ ସାଧେତୁଂ ''ଯଥା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଫରୁସା ୱାଚା ନ ହୋତି ଫରୁସା ୱାଚା ହୋତିଯେୱାତି ଅତ୍ଥୋ ସାତି ଫରୁସୱାଚା। ଯନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲଂ।

ଏତ୍ଥାପି କମ୍ମପଥଭାୱଂ ଅପ୍ପତ୍ତା ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ଇତରା ମହାସାୱଜ୍ଜା। ତଥା କିଲେସାନଂ ମୁଦୁତିକ୍ଖତାଭେଦେପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। କେଚି ପନ ''ଯଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଫରୁସୱାଚା ପଯୁଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ସମ୍ମୁଖାଯେୱ ସୀସଂ ଏତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି, ଏକେ ପନ ''ପରମ୍ମୁଖାପି ଫରୁସୱାଚା ହୋତିଯେୱା''ତି। ତତ୍ଥାଯମଧିପ୍ପାଯୋ ଯୁତ୍ତୋ ସିଯା, ସମ୍ମୁଖା ପଯୋଗେ ଅଗାରୱାଦୀନଂ ବଲୱଭାୱତୋ ସିଯା ଚେତନା ବଲୱତୀ, ପରସ୍ସ ଚ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନଂ, ନ ତଥା ପରମ୍ମୁଖା। ଯଥା ପନ ଅକ୍କୋସିତେ ମତେ ଆଳହନେ କତା ଖମନା ଉପୱାଦନ୍ତରାଯଂ ନିୱତ୍ତେତି, ଏୱଂ ପରମ୍ମୁଖା ପଯୁତ୍ତାପି ଫରୁସୱାଚା ହୋତିଯେୱାତି ସକ୍କା ଞାତୁନ୍ତି, ତସ୍ମା ଉଭଯତ୍ଥାପି ଫରୁସୱାଚା ସମ୍ଭୱତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥା ହି ପରସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନମଞ୍ଞତ୍ର ତଯୋୱ ତସ୍ସା ସମ୍ଭାରା ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତାତି। କୁପିତଚିତ୍ତନ୍ତି ଅକ୍କୋସନାଧିପ୍ପାଯେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ମରଣାଧିପ୍ପାଯେନ। ମରଣାଧିପ୍ପାଯେନ ହି ସତି ଚିତ୍ତକୋପେ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧିଯା, ତଦଭାୱେ ଚ ଯଥାରହଂ ପାଣାତିପାତବ୍ୟାପାଦାୱ ହୋନ୍ତି।

ଏଲଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଦୋସୋ ଇଲତି ଚିତ୍ତଂ, ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱା କମ୍ପତି ଏତେନାତି କତ୍ୱା। ଏତ୍ଥାତି –

''ନେଲଙ୍ଗୋ ସେତପଚ୍ଛାଦୋ, ଏକାରୋ ୱତ୍ତତୀ ରଥୋ;

ଅନୀଘଂ ପସ୍ସ ଆଯନ୍ତଂ, ଛିନ୍ନସୋତଂ ଅବନ୍ଧନ''ନ୍ତି। (ସଂ। ନି। ୪।୩୪୭; ଉଦା। ୬୫; ପେଟକୋ। ୨୫); –

ଇମିସ୍ସା ଉଦାନଗାଥାଯ। ସୀଲଞ୍ହେତ୍ଥ ନିଦ୍ଦୋସତାଯ ''ନେଲ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନେୱାହ ଚିତ୍ତୋ ଗହପତି ଆଯସ୍ମତା କାମଭୂଥେରେନ ପୁଟ୍ଠୋ ସଂଯୁତ୍ତାଗମୱରେ ସଳାଯତନୱଗ୍ଗେ ''ନେଲଙ୍ଗ''ନ୍ତି ଖୋ ଭନ୍ତେ ସୀଲାନମେତଂ ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୪୭) ୱାଚା ନାମ ସଦ୍ଦସଭାୱା ତଂତଦତ୍ଥନିବନ୍ଧନାତି ସାଦୁରସସଦିସତ୍ତା ମଧୁରମେୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ, ଅତ୍ଥୋ ଚ ତବ୍ଭୁୱତୋତି ଅତ୍ଥମେୱ ସନ୍ଧାଯ ବ୍ୟଞ୍ଜନମଧୁରତାଯ, ଅତ୍ଥମଧୁରତାଯା''ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିସେସନପରନିପାତୋପି ହି ଲୋକେ ଦିସ୍ସତି ''ଅଗ୍ଗ୍ୟାହିତୋ''ତିଆଦୀସୁ। ଅପିଚ ଅୱଯୱାପେକ୍ଖନେ ସତି ''ମଧୁରଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଯସ୍ସା''ତିଆଦିନା ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ସୁଖାତି ସୁଖକରଣୀ, ସୁଖହେତୂତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କଣ୍ଣସୂଲନ୍ତି କଣ୍ଣସଙ୍କୁଂ। କଣ୍ଣସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣପଟିବଦ୍ଧତଦନୁୱତ୍ତକା ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯୋ ଗହିତା। ୱୋହାରକଥା ହେସା ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନା, ତସ୍ସା ୱଣ୍ଣନା ଚ, ତଥା ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ ''ସକଲସରୀରେ କୋପଂ, ପେମ''ନ୍ତି ଚ। ନ ହି ହଦଯୱତ୍ଥୁନିସ୍ସିତୋ କୋପୋ, ପେମୋ ଚ ସକଲସରୀରେ ୱତ୍ତତି। ଏସ ନଯୋ ଈଦିସେସୁ। ସୁଖେନ ଚିତ୍ତଂ ପୱିସତି ଯଥାୱୁତ୍ତକାରଣଦ୍ୱଯେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଲୁତ୍ତସମାସୋ ଚେସ ଯଥା ''ଅମତଙ୍ଗତୋ''ତି। ପୁରେତି ଗୁଣପାରିପୁରେ, ତେନାହ ''ଗୁଣପରିପୁଣ୍ଣତାଯା''ତି। ପୁରେ ସଂୱଡ୍ଢା ପୋରୀ, ତାଦିସା ନାରୀ ୱିଯାତି ୱାଚାପି ପୋରୀତି ଅତ୍ଥମାହ ''ପୁରେ''ତିଆଦିନା। ସୁକୁମାରାତି ସୁତରୁଣା। ଉପମେଯ୍ୟପକ୍ଖେ ପନ ଅଫରୁସତାଯ ମୁଦୁକଭାୱୋ ଏୱ ସୁକୁମାରତା। ପୁରସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ପୁର-ସଦ୍ଦୋ ତନ୍ନିୱାସୀୱାଚକୋ ସହଚରଣୱସେନ ''ଗାମୋ ଆଗତୋ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ, ତେନେୱାହ ''ନଗରୱାସୀନ''ନ୍ତି। ଏସାତି ତଂସମ୍ବନ୍ଧୀନିଦ୍ଦେସୋ ୱାଚା। ଏୱରୂପୀ କଥାତି ଅତ୍ଥତ୍ତଯେନ ପକାସିତା କଥା। କନ୍ତାତି କାମିତା ତୁଟ୍ଠା ଯଥା ''ପକ୍କନ୍ତୋ''ତି, ମାନ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱା ଅନ୍ତଲୋପଦେସୋ, କାମିଯମାନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ''ଅନାପତ୍ତି ଅସମନୁଭାସନ୍ତସ୍ସା''ତି (ପାରା। ୪୧୬, ୪୩୦, ୪୪୧) ମନଂ ଅପ୍ପେତି ୱଡ୍ଢେତୀତି ମନାପା, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଚିତ୍ତୱୁଡ୍ଢିକରା''ତି। ତଥାକାରିନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତୋ ବହୁନୋ ଜନସ୍ସାତି ଇଧ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସାମିୱଚନଂ, ନ ତୁ ପୁରିମସ୍ମିଂ ୱିଯ କତ୍ତରି।

କାମଂ ତେହି ୱୁତ୍ତମିଚ୍ଛିତୋ ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି, ସୋ ପନ ଅଫଲତ୍ତା ଭାସିତତ୍ଥପରିଯାଯେନ ଅତ୍ଥୋଯେୱ ନାମ ନ ହୋତୀତି ଆହ ''ଅନତ୍ଥୱିଞ୍ଞାପିକା''ତି। ଅପିଚ ପଯୋଜନତ୍ଥାଭାୱତୋ ଅନତ୍ଥା, ୱାଚା, ତଂ ୱିଞ୍ଞାପିକାତିପି ୱଚ୍ଚତି। ଅକୁସଲଚେତନା ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ ସମ୍ଫଂ ପଲପନ୍ତି ଏତାଯାତି କତ୍ୱା। ଆସେୱନଂ ଭାୱନଂ ବହୁଲୀକରଣଂ। ଯଂ ଜନଂ ଗାହାପଯିତୁଂ ପୱତ୍ତିତୋ, ତେନ ଅଗ୍ଗହିତେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ଗହିତେ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। କିଲେସାନଂ ମୁଦୁତିକ୍ଖତାୱସେନାପି ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜମହାସାୱଜ୍ଜତା ଯୋଜେତବ୍ବା। ଭାରତନାମକାନଂ ଦ୍ୱେଭାତୁକରାଜୂନଂ ଯୁଦ୍ଧକଥା, ଦସଗିରିଯକ୍ଖେନ ସୀତାଯ ନାମ ଦେୱିଯା ଆହରଣକଥା, ରାମରଞ୍ଞା ପଚ୍ଚାହରଣକଥା , ଯଥା ତଂ ଅଧୁନା ବାହିରକେହି ପରିଚଯିତା ସକ୍କଟଭାସାଯ ଗଣ୍ଠିତା ରାମପୁରାଣଭାରତପୁରାଣାଦିକଥାତି, ଏୱମାଦିକା ନିରତ୍ଥକକଥା ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଭାରତ…ପେ… ପୁରେକ୍ଖାରତା''ତି।

''କାଲୱାଦୀ''ତିଆଦି ସମ୍ଫପ୍ପଲାପା ପଟିୱିରତସ୍ସ ପଟିପତ୍ତିସନ୍ଦସ୍ସନଂ ଯଥା ''ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ''ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧।୮, ୧୯୪) ପାଣାତିପାତପ୍ପହାନସ୍ସ ପଟିପତ୍ତିଦସ୍ସନଂ। ''ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯ ୱିହରତୀ''ତି ହି ୱୁତ୍ତେ କଥଂ ପାଣାତିପାତପ୍ପହାନଂ ହୋତୀତି ଅପେକ୍ଖାସମ୍ଭୱତୋ ''ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସା ପନ ୱିରତି କଥନ୍ତି ଆହ ''ନିହିତଦଣ୍ଡୋ ନିହିତ ସତ୍ଥୋ''ତି। ତଞ୍ଚ ଦଣ୍ଡସତ୍ଥନିଧାନଂ କଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ

‘‘ଲଜ୍ଜୀ’’ତିଆଦି। ଏୱଂ ଉତ୍ତରୁତ୍ତରଂ ପୁରିମସ୍ସ ପୁରିମସ୍ସ ଉପାଯସନ୍ଦସ୍ସନଂ। ତଥା ଅଦିନ୍ନାଦାନାଦୀସୁପି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କାଲୱାଦୀତିଆଦି ସମ୍ଫପ୍ପଲାପା ପଟିୱିରତସ୍ସ ପଟିପତ୍ତିସନ୍ଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି। ଅତ୍ଥସଂହିତାପି ହି ୱାଚା ଅଯୁତ୍ତକାଲପଯୋଗେନ ଅତ୍ଥାୱହା ନ ସିଯାତି ଅନତ୍ଥୱିଞ୍ଞାପନଭାୱଂ ଅନୁଲୋମେତି, ତସ୍ମା ସମ୍ଫପ୍ପଲାପଂ ପଜହନ୍ତେନ ଅକାଲୱାଦିତା ପରିୱଜ୍ଜେତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କାଲୱାଦୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କାଲେ ୱଦନ୍ତେନାପି ଉଭଯତ୍ଥ ଅସାଧନତୋ ଅଭୂତଂ ପରିୱଜ୍ଜେତବ୍ବନ୍ତି ଆହ ‘‘ଭୂତୱାଦୀ’’ତି। ଭୂତଞ୍ଚ ୱଦନ୍ତେନ ଯଂ ଇଧଲୋକପରଲୋକହିତସମ୍ପାଦନକଂ, ତଦେୱ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତ୍ଥୱାଦୀ’’ତି। ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତେନାପି ନ ଲୋକିଯଧମ୍ମନିସ୍ସିତମେୱ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ଅଥ ଖୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମନିସ୍ସିତମ୍ପୀତି ଆହ ‘‘ଧମ୍ମୱାଦୀ’’ତି। ଯଥା ଚ ଅତ୍ଥୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମନିସ୍ସିତୋ ହୋତି, ତଥା ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ୱିନଯୱାଦୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ, ସତିଞାଣଖନ୍ତିୱୀରିଯସଂୱରୋତି ହି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ସଂୱରୱିନଯାନଂ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣପ୍ପହାନନ୍ତି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପହାନୱିନଯାନଞ୍ଚ ୱସେନ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ଅତ୍ଥୋ ନିବ୍ବାନାଧିଗମହେତୁଭାୱତୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମସନ୍ନିସ୍ସିତୋ ହୋତି। ଏୱଂ ଗୁଣୱିସେସଯୁତ୍ତୋ ଚ ଅତ୍ଥୋ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ଦେସନାକୋସଲ୍ଲେ ସତି ସୋଭତି, କିଚ୍ଚକରୋ ଚ ହୋତି, ନାଞ୍ଞଥାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନିଧାନୱତିଂ ୱାଚଂ ଭାସିତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଦାନି ତମେୱ ଦେସନାକୋସଲ୍ଲଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘କାଲେନା’’ତିଆଦିମାହ। ଅଜ୍ଝାସଯଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତୀନଂ, ପୁଚ୍ଛାଯ ଚ ୱସେନ ଓତିଣ୍ଣେ ଦେସନାୱିସଯେ ଏକଂସାଦିବ୍ଯାକରଣୱିଭାଗଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ଠପନାହେତୁଦାହରଣସଂସନ୍ଦନାନି ତଂତଂକାଲାନୁରୂପଂ ୱିଭାୱେନ୍ତିଯା ପରିମିତପରିଚ୍ଛିନ୍ନରୂପାଯ ଗମ୍ଭୀରୁଦାନପହୂତତ୍ଥୱିତ୍ଥାରସଙ୍ଗାହିକାଯ ଦେସନାଯ ପରେ ଯଥାଜ୍ଝାସଯଂ ପରମତ୍ଥସିଦ୍ଧିଯଂ ପତିଟ୍ଠାପେନ୍ତୋ ‘‘ଦେସନାକୁସଲୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଏୱମେତ୍ଥାପି ଅତ୍ଥଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା।

ୱତ୍ତବ୍ବଯୁତ୍ତକାଲନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବୱଚନସ୍ସ ଅନୁରୂପକାଲଂ, ତତ୍ଥ ୱା ପଯୁଜ୍ଜିତବ୍ବକାଲଂ। ସଭାୱୱସେନେୱ ଭୂତତାତି ଆହ ‘‘ସଭାୱମେୱା’’ତି। ଅତ୍ଥଂ ୱଦତୀତି ଅତ୍ଥୱାଦୀ। ଅତ୍ଥୱଦନଞ୍ଚ ତନ୍ନିସ୍ସିତୱାଚାକଥନମେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକତ୍ଥସନ୍ନିସ୍ସିତମେୱ କତ୍ୱା’’ତି। ଧମ୍ମୱାଦୀ’’ତିଆଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ନିଧେତି ସନ୍ନିଧାନଂ କରୋତି ଏତ୍ଥାତି ନିଧାନଂ। ଠପନୋକାସୋ। ‘‘ଠାନୱତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ତସ୍ମିଂ ଠାନେ ଠପେତୁଂ ଯୁତ୍ତାତିପି ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ଆହ ‘‘ହଦଯେ’’ତିଆଦି। ନିଧାନୱତୀପି ୱାଚା କାଲଯୁତ୍ତାୱ ଅତ୍ଥାୱହା, ତସ୍ମା ‘‘କାଲେନା’’ତି ଇଦଂ ‘‘ନିଧାନୱତିଂ’’ ୱାଚଂ ଭାସିତା’’ତି ଏତସ୍ସାପେକ୍ଖୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଏୱରୂପି’’ନ୍ତିଆଦିନା। ଇଚ୍ଛିତତ୍ଥନିବ୍ବତ୍ତନତ୍ଥଂ ଅପଦିସିତବ୍ବୋ, ଅପଦିସୀଯତି ୱା ଇଚ୍ଛିତତ୍ଥୋ ଅନେନାତି ଅପଦେସୋ, ଉପମା, ହେତୁଦାହରଣାଦିକାରଣଂ ୱା, ତେନ ସହ ୱତ୍ତତୀତି ସାପଦେସା, ୱାଚା, ତେନାହ ‘‘ସୌପମଂ ସକାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ପରିଚ୍ଛେଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ଯାୱତା ପରିଯୋସାନଂ ସମ୍ଭୱତି, ତାୱତା ମରିଯାଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଯଥା…ପେ… ଭାସତୀ’’ତି। ସିଖମପ୍ପତ୍ତା ହି କଥା ଅତ୍ଥାୱହା ନାମ ନ ହୋତି। ଅତ୍ଥସଂହିତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥ-ସଦ୍ଦୋ ଭାସିତତ୍ଥପରିଯାଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନେକେହିପୀ’’ତିଆଦି। ଭାସିତତ୍ଥୋ ଚ ନାମ ସଦ୍ଦାନୁସାରେନ ଅଧିଗତୋ ସବ୍ବୋପି ପକତ୍ଯତ୍ଥପଚ୍ଚଯତ୍ଥଭାୱତ୍ଥାଦିକୋ, ତତୋଯେୱ ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ଏକଗାଥାପଦମ୍ପି ସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରାଦିଏକତ୍ତାଦିନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟାଦିନଯେହି ଅନେକେହିପି ନିଦ୍ଧାରଣକ୍ଖମତାଯ ପରିଯାଦାତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟଂ ଅତ୍ଥମାୱହତୀତି। ଏୱଂ ଅତ୍ଥସାମଞ୍ଞତୋ ସଂୱଣ୍ଣେତ୍ୱା ଇଚ୍ଛିତତ୍ଥୱିସେସତୋପି ସଂୱଣ୍ଣେତୁଂ ‘‘ଯଂ ୱା’’ତିଆଦିମାହ। ଅତ୍ଥୱାଦିନା ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତତ୍ଥୋଯେୱ ହି ଇଧ ଗହିତୋ। ନନୁ ସବ୍ବେସମ୍ପି ୱଚନଂ ଅତ୍ତନା ଇଚ୍ଛିତତ୍ଥସହିତଂଯେୱ, କିମେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅନ୍ତୋଲୀନଚୋଦନଂ ପରିସୋଧେତି ‘‘ନ ଅଞ୍ଞ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ଅଞ୍ଞମତ୍ଥଂ ପଠମଂ ନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅନନୁସନ୍ଧିୱସେନ ପଚ୍ଛା ଅଞ୍ଞମତ୍ଥଂ ନ ଭାସତି। ଯଥାନିକ୍ଖିତ୍ତାନୁସନ୍ଧିୱସେନେୱ ପରିଯୋସାପେତ୍ୱା କଥେତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୧୦। ଏୱଂ ପଟିପାଟିଯା ସତ୍ତମୂଲସିକ୍ଖାପଦାନି ୱିଭଜିତ୍ୱା ସତିପି ଅଭିଜ୍ଝାଦିପ୍ପହାନସ୍ସ ସଂୱରସୀଲସଙ୍ଗହେ ଉପରିଗୁଣସଙ୍ଗହତୋ, ଲୋକିଯପୁଥୁଜ୍ଜନାୱିସଯତୋ ଚ ଉତ୍ତରିଦେସନାଯ ସଙ୍ଗହିତୁଂ ତଂ ପରିହରିତ୍ୱା ପଚୁରଜନପାକଟଂ ଆଚାରସୀଲମେୱ ୱିଭଜନ୍ତୋ ଭଗୱା ‘‘ବୀଜଗାମଭୂତଗାମସମାରମ୍ଭା’’ତିଆଦିମାହାତି ପାଠଇଯଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ୱିଜାଯନ୍ତି ୱିରୁହନ୍ତି ଏତେହୀତି ବୀଜାନି। ପଚ୍ଚଯନ୍ତରସମୱାଯେ ସଦିସଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିସେସକାରଣଭାୱତୋ ୱିରୁହନସମତ୍ଥାନଂ ସାରଫଲାଦୀନମେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଭୱନ୍ତି, ଅହୁୱୁନ୍ତି ଚାତି ଭୂତା, ଜାଯନ୍ତି ୱଡ୍ଢନ୍ତି ଜାତା, ୱଡ୍ଢିତା ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱଡ୍ଢମାନକାନଂ ୱଡ୍ଢିତ୍ୱା, ଠିତାନଞ୍ଚ ରୁକ୍ଖଗଚ୍ଛାଦୀନଂ ଯଥାକ୍କମମଧିୱଚନଂ। ୱିରୁଳ୍ହମୂଲା ହି ନୀଲଭାୱଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତା ତରୁଣରୁକ୍ଖଗଚ୍ଛା ଜାଯନ୍ତି ୱଡ୍ଢନ୍ତୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ୱଡ୍ଢିତ୍ୱା ଠିତା ମହନ୍ତା ରୁକ୍ଖଗଚ୍ଛା ଜାତା ୱଡ୍ଢିତାତି। ଗାମୋତି ସମୂହୋ, ସୋ ଚ ସୁଦ୍ଧଟ୍ଠକଧମ୍ମରାସି, ବୀଜାନଂ, ଭୂତାନଞ୍ଚ ତଥାଲଦ୍ଧସମଞ୍ଞାନଂ ଅଟ୍ଠଧମ୍ମାନଂ ଗାମୋ, ତେଯେୱ ୱା ଗାମୋତି ତଥା। ଅୱଯୱୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ହି ସମୁଦାଯସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଦୁୱିଧେନାପି ଅତ୍ଥେନ ତେଯେୱ ତିଣରୁକ୍ଖଲତାଦଯୋ ଗଯ୍ହନ୍ତି।

ଅପିଚ ଭୂମିଯଂ ପତିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ହରିତଭାୱମାପନ୍ନା ରୁକ୍ଖଗଚ୍ଛାଦଯୋ ଦେୱତା ପରିଗ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି, ତସ୍ମା ଭୂତାନଂ ନିୱାସନଟ୍ଠାନତାଯ ଗାମୋତି ଭୂତଗାମୋତିପି ୱଦନ୍ତି, ତେ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ମୂଲବୀଜ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ମୂଲମେୱ ବୀଜଂ ମୂଲବୀଜଂ। ସେସେସୁପି ଅଯଂ ନଯୋ। ଫଳୁବୀଜନ୍ତି ପଞ୍ଚବୀଜଂ। ପଚ୍ଚଯନ୍ତରସମୱାଯେ ସଦିସଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିସେସକାରଣଭାୱତୋ ୱିରୁହନସମତ୍ଥେ ସାରଫଲେ ନିରୁଳ୍ହୋ ବୀଜ-ସଦ୍ଦୋ ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିଯା ମୂଲାଦୀସୁପି କେସୁଚି ପୱତ୍ତତୀତି ମୂଲାଦିତୋ ନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ଏକେନ ବୀଜ-ସଦ୍ଦେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ''ବୀଜବୀଜ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ''ରୂପଂରୂପଂ, ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି ଚ। ନୀଲତିଣରୁକ୍ଖାଦିକସ୍ସାତି ଅଲ୍ଲତିଣସ୍ସ ଚେୱ ଅଲ୍ଲରୁକ୍ଖାଦିକସ୍ସ ଚ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଓସଧିଗଚ୍ଛଲତାଦଯୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ସମାରମ୍ଭୋ ଇଧ ୱିକୋପନଂ, ତଞ୍ଚ ଛେଦନାଦିଯେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଛେଦନଭେଦନପଚନାଦିଭାୱେନା''ତି। ନନୁ ଚ ରୁକ୍ଖାଦଯୋ ଚିତ୍ତରହିତତାଯ ନ ଜୀୱା, ଚିତ୍ତରହିତତା ଚ ପରିପ୍ଫନ୍ଦନାଭାୱତୋ, ଛିନ୍ନେ ୱିରୁହନତୋ, ୱିସଦିସଜାତିକଭାୱତୋ, ଚତୁଯୋନିଅପରିଯାପନ୍ନତୋ ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ୱୁଦ୍ଧି ପନ ପୱାଳସିଲାଲୱଣାଦୀନମ୍ପି ୱିଜ୍ଜତୀତି ନ ତେସଂ ଜୀୱତାଭାୱେ କାରଣଂ। ୱିସଯଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ନେସଂ ପରିକପ୍ପନାମତ୍ତଂ ସୁପନଂ ୱିଯ ଚିଞ୍ଚାଦୀନଂ, ତଥା କଟୁକମ୍ବିଲାସାଦିନା ଦୋହଳଆଦଯୋ। ତତ୍ଥ କସ୍ମା ବୀଜଗାମଭୂତଗାମସମାରମ୍ଭା ପଟିୱିରତି ଇଚ୍ଛିତାତି? ସମଣସାରୁପ୍ପତୋ, ତନ୍ନିସ୍ସିତସତ୍ତାନୁକମ୍ପନତୋ ଚ। ତେନେୱାହ ଆଳୱକାନଂ ରୁକ୍ଖଛେଦନାଦିୱତ୍ଥୂସୁ ''ଜୀୱସଞ୍ଞିନୋ ହି ମୋଘପୁରିସା ମନୁସ୍ସା ରୁକ୍ଖସ୍ମି''ନ୍ତିଆଦି (ପାରା। ୮୯)।

ଏକଂ ଭତ୍ତଂ ଏକଭତ୍ତଂ, ତମସ୍ସ ଅତ୍ଥି ଏକସ୍ମିଂ ଦିୱସେ ଏକୱାରମେୱ ଭୁଞ୍ଜନତୋତି ଏକଭତ୍ତିକୋ। ତଯିଦଂ ଏକଭତ୍ତଂ କଦା ଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବନ୍ତି ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ପାତରାସଭତ୍ତ''ନ୍ତିଆଦି, ଦ୍ୱୀସୁ ଭତ୍ତେସୁ ପାତରାସଭତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯାହାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପାତୋ ଅସିତବ୍ବନ୍ତି ପାତରାସଂ। ସାଯଂ ଅସିତବ୍ବନ୍ତି ସାଯମାସଂ, ତଦେୱ ଭତ୍ତଂ ତଥା। ଏକ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ମଜ୍ଝନ୍ହିକକାଲପରିଚ୍ଛେଦଭାୱେନ ପଯୁତ୍ତୋ, ନ ତଦନ୍ତୋଗଧୱାରଭାୱେନାତି ଦସ୍ସେତି ''ତସ୍ମା''ତିଆଦିନା।

ରତ୍ତିଯା ଭୋଜନଂ ଉତ୍ତରପଦଲୋପତୋ ରତ୍ତିସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତଦ୍ଧିତୱସେନ ୱା ତଥାଯେୱାଧିପ୍ପାଯସମ୍ଭୱତୋ, ତେନାହ ''ରତ୍ତିଯା''ତିଆଦି। ଅରୁଣୁଗ୍ଗମନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ମଜ୍ଝନ୍ହିକା ଅଯଂ ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ ଅରିଯାନଂ ଆଚିଣ୍ଣସମାଚିଣ୍ଣୋ ଭୋଜନସ୍ସ କାଲୋ ନାମ, ତଦଞ୍ଞୋ ୱିକାଲୋ। ତତ୍ଥ ଦୁତିଯପଦେନ ରତ୍ତିଭୋଜନସ୍ସ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା ଅପରନ୍ହୋୱ ଇଧ ୱିକାଲୋତି ପାରିସେସନଯେନ ତତିଯପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦୀପେତୁଂ ''ଅତିକ୍କନ୍ତେ ମଜ୍ଝନ୍ହିକେ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଭାୱସାଧନୋ ଚେତ୍ଥ ଭୋଜନ-ସଦ୍ଦୋ ଅଜ୍ଝୋହରଣତ୍ଥୱାଚକୋତି ଦୀପେତି ''ଯାୱ ସୂରିଯତ୍ଥଙ୍ଗମନା ଭୋଜନ''ନ୍ତି ଇମିନା। କସ୍ସ ପନ ତଦଜ୍ଝୋହରଣନ୍ତି? ଯାମକାଲିକାଦୀନମନୁଞ୍ଞାତତ୍ତା, ୱିକାଲଭୋଜନସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ଯାୱକାଲିକଜ୍ଝୋହରଣେଯେୱ ନିରୁଳ୍ହତ୍ତା ''ଯାୱକାଲିକସ୍ସା''ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାୱସେସୋ ଆଚରିଯାନଂ ନଯୋ – ଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଭୋଜନଂ, ଯାଗୁଭତ୍ତାଦି ସବ୍ବଂ ଯାୱକାଲିକୱତ୍ଥୁ । ଯଥା ଚ ''ରତ୍ତୂପରତୋ''ତି ଏତ୍ଥ ରତ୍ତିଭୋଜନଂ ରତ୍ତିସଦ୍ଦେନ ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱମେତ୍ଥ ଭୋଜନଜ୍ଝୋହରଣଂ ଭୋଜନସଦ୍ଦେନ। ୱିକାଲେ ଭୋଜନଂ ୱିକାଲଭୋଜନଂ, ତତୋ ୱିକାଲଭୋଜନା। ୱିକାଲେ ଯାୱକାଲିକୱତ୍ଥୁସ୍ସ ଅଜ୍ଝୋହରଣାତି ଅତ୍ଥୋତି। ଇଦିସୋ ଗୁଣୱିଭୂତି ନ ବୁଦ୍ଧକାଲେଯେୱାତି ଆହ ''ଅନୋମାନଦୀତୀରେ''ତିଆଦି। ଅଯଂ ପନ ପାଠଇଯଂ ଅନୁସନ୍ଧିକ୍କମୋ – ଏକସ୍ମିଂ ଦିୱସେ ଏକୱାରମେୱ ଭୁଞ୍ଜନତୋ ''ଏକଭତ୍ତିକୋ''ତି ୱୁତ୍ତେ ରତ୍ତିଭୋଜନୋପି ସିଯାତି ତନ୍ନିୱାରଣତ୍ଥଂ ''ରତ୍ତୂପରତୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସତି ସାଯନ୍ହଭୋଜୀପି ଏକଭତ୍ତିକୋ ସିଯାତି ତଦାସଙ୍କାନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ''ୱିରତୋ ୱିକାଲଭୋଜନା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ସଙ୍ଖେପତୋ ''ସବ୍ବପାପସ୍ସ ଅକରଣ''ନ୍ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୯୦; ଧ। ପ। ୧୮୩; ନେତ୍ତି। ୩୦, ୫୦, ୧୧୬, ୧୨୪) ନଯପ୍ପୱତ୍ତଂ ଭଗୱତୋ ସାସନଂ ସଚ୍ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ନଚ୍ଚାଦୀନଂ ଦସ୍ସନଂ ନାନୁଲୋମେତୀତି ଆହ ''ସାସନସ୍ସ ଅନନୁଲୋମତ୍ତା''ତି। ୱିସୁଚତି ସାସନଂ ୱିଜ୍ଝତି ଅନନୁଲୋମିକଭାୱେନାତି ୱିସୂକଂ, ପଟିୱିରୁଦ୍ଧନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ର ଉପମଂ ଦସ୍ସେତି ''ପଟାଣୀଭୂତ''ନ୍ତି ଇମିନା, ପଟାଣୀସଙ୍ଖାତଂ କୀଲଂ ୱିଯ ଭୂତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ୱିସୂକ''ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ପଟାଣୀଭୂତନ୍ତି ଅତ୍ଥମାହାତିପି ୱଦନ୍ତି। ଅତ୍ତନା ପଯୋଜିଯମାନଂ, ପରେହି ପଯୋଜାପିଯମାନଞ୍ଚ ନଚ୍ଚଂ ନଚ୍ଚଭାୱସାମଞ୍ଞତୋ ପାଠଇଯଂ ଏକେନେୱ ନଚ୍ଚସଦ୍ଦେନ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସନଯେନ ଗହିତଂ, ଏକସେସନଯେନ ୱା। ତଥା ଗୀତୱାଦିତସଦ୍ଦେହି ଗାଯନଗାଯାପନୱାଦନୱାଦାପନାନୀତି ଆହ ''ନଚ୍ଚନନଚ୍ଚାପନାଦିୱସେନା''ତି। ସୁଦ୍ଧହେତୁକତ୍ତାଜୋତନୱସେନ ହି ଦ୍ୱାଧିପ୍ପାଯିକା ଏତେ ସଦ୍ଦା। ନଚ୍ଚଞ୍ଚ ଗୀତଞ୍ଚ ୱାଦିତଞ୍ଚ ୱିସୂକଦସ୍ସନଞ୍ଚ ନଚ୍ଚଗୀତୱାଦିତୱିସୂକଦସ୍ସନଂ, ସମାହାରୱସେନେତ୍ଥ ଏକତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଯଥାପାଠଂ ୱାକ୍ୟାୱତ୍ଥିକୱଚନେନ ସହ ସମୁଚ୍ଚଯସମାସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ନଚ୍ଚା ଚା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଈଦିସେସୁ। (ଦସ୍ସନୱିସଯେ ମଯୂରନଚ୍ଚାଦିପଟିକ୍ଖିପନେନ ନଚ୍ଚାପନୱିସଯେପି ପଟିକ୍ଖିପନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ) ''ନଚ୍ଚାଦୀନି ହୀ''ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତତ୍ଥସମତ୍ଥନଂ। ଦସ୍ସନେନ ଚେତ୍ଥ ସୱନମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତଂ ୱିରୂପେକସେସନଯେନ, ଯଥାସକଂ ୱା ୱିସଯସ୍ସ ଆଲୋଚନସଭାୱତାଯ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ସୱନକିରିଯାଯପି ଦସ୍ସନସଙ୍ଖେପସମ୍ଭୱତୋ ''ଦସ୍ସନା'' ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନେୱାହ ''ପଞ୍ଚହି ୱିଞ୍ଞାଣେହି ନ କିଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ପଟିଜାନାତି ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅଭିନିପାତମତ୍ତା''ତି।

''ୱିସୂକଭୂତା ଦସ୍ସନା ଚା''ତି ଏତେନ ଅୱିସୂକଭୂତସ୍ସ ପନ ଗୀତସ୍ସ ସୱନଂ କଦାଚି ୱଟ୍ଟତୀତି ଦସ୍ସେତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ପରମତ୍ଥଜୋତିକାଯ

ଖୁଦ୍ଦକପାଠଟ୍ଠକଥାଯ ‘‘ଧମ୍ମୂପସଂହିତମ୍ପି ଚେତ୍ଥ ଗୀତଂ ନ ୱଟ୍ଟତି, ଗୀତୂପସଂହିତୋ ପନ ଧମ୍ମୋ ୱଟ୍ଟତୀ’’ତି (ଖୁ। ପା। ଅଟ୍ଠ। ପଚ୍ଛିମପଞ୍ଚସିକ୍ଖାପଦୱଣ୍ଣନା) କତ୍ଥଚି ପନ ନ-କାରୱିପରିଯାଯେନ ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି। ଉଭଯତ୍ଥାପି ଚ ଗୀତୋ ଚେ ଧମ୍ମାନୁଲୋମତ୍ଥପଟିସଂଯୁତ୍ତୋପି ନ ୱଟ୍ଟତି, ଧମ୍ମୋ ଚେ ଗୀତସଦ୍ଦପଟିସଂଯୁତ୍ତୋପି ୱଟ୍ଟତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ‘‘ନ ଭିକ୍ଖୱେ, ଗୀତସ୍ସରେନ ଧମ୍ମୋ ଗାଯିତବ୍ବୋ, ଯୋ ଗାଯେଯ୍ଯ, ଆପତ୍ତି ଦୁକ୍କଟସ୍ସା’’ତି (ଚୂଳୱ। ୨୪୯) ହି ଦେସନାଯ ଏୱ ପଟିକ୍ଖେପୋ, ନ ସୱନାଯ। ଇମସ୍ସ ଚ ସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ୱିସୁଂ ପଞ୍ଞାପନତୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି ‘‘ଗୀତସ୍ସରେନ ଦେସିତୋପି ଧମ୍ମୋ ନ ଗୀତୋ’’ତି। ଯଞ୍ଚ ସକ୍କପଞ୍ହସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ ସେୱିତବ୍ବାସେୱିତବ୍ବସଦ୍ଦଂ ନିଦ୍ଧାରନ୍ତେନ ‘‘ଯଂ ପନ ଅତ୍ଥନିସ୍ସିତଂ ଧମ୍ମନିସ୍ସିତଂ କୁମ୍ଭଦାସିଗୀତମ୍ପି ସୁଣନ୍ତସ୍ସ ପସାଦୋ ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନିବ୍ବିଦା ୱା ସଣ୍ଠାତି, ଏୱରୂପୋ ସଦ୍ଦୋ ସେୱିତବ୍ବୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩୬୫) ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଅସମାଦାନସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ସେୱିତବ୍ବତାମତ୍ତପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସମାଦାନସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ହି ଏୱରୂପଂ ସୁଣନ୍ତସ୍ସ ସିକ୍ଖାପଦସଂୱରଂ ଭିଜ୍ଜତି ଗୀତସଦ୍ଦଭାୱତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ହି ୱିନଯଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଗୀତନ୍ତି ନଟାଦୀନଂ ୱା ଗୀତଂ ହୋତୁ, ଅରିଯାନଂ ପରିନିବ୍ବାନକାଲେ ରତନତ୍ତଯଗୁଣୂପସଂହିତଂ ସାଧୁକୀଳିତଗୀତଂ ୱା, ଅସଂଯତଭିକ୍ଖୂନଂ ଧମ୍ମଭାଣକଗୀତଂ ୱା, ଅନ୍ତମସୋ ଦନ୍ତଗୀତମ୍ପି, ଯଂ ‘‘ଗାଯିସ୍ସାମା’’ତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ଓକୂଜିତଂ କରୋନ୍ତି, ସବ୍ବମେତଂ ଗୀତଂ ନାମା’’ତି (ପାଚି। ଅଟ୍ଠ। ୮୩୫; ୱି। ସଙ୍ଗ। ଅଟ୍ଠ। ୩୪।୨୫)।

କିଞ୍ଚାପି ମାଲା-ସଦ୍ଦୋ ଲୋକେ ବଦ୍ଧପୁପ୍ଫୱାଚକୋ, ସାସନେ ପନ ରୁଳ୍ହିଯା ଅବଦ୍ଧପୁପ୍ଫେସୁପି ୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ଯଂ କିଞ୍ଚି ପୁପ୍ଫଂ ବଦ୍ଧମବଦ୍ଧଂ ୱା, ତଂ ସବ୍ବଂ ‘‘ମାଲା’’ ତ୍ୱେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଆହ ‘‘ଯଂ କିଞ୍ଚି ପୁପ୍ଫ’’ନ୍ତି। ‘‘ଯଂ କିଞ୍ଚି ଗନ୍ଧ’’ନ୍ତି ଚେତ୍ଥ ୱାସଚୁଣ୍ଣଧୂପାଦିକଂ ୱିଲେପନତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଗନ୍ଧଜାତଂ। ୱୁତ୍ତତ୍ଥଂ ୱିଯ ହି ୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ଥମନ୍ତରେନାପି ସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ଥୱିସେସୱାଚକୋ। ଛୱିରାଗକରଣନ୍ତି ୱିଲେପନେନ ଛୱିଯା ରଞ୍ଜନତ୍ଥଂ ପିସିତ୍ୱା ପଟିଯତ୍ତଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଗନ୍ଧଚୁଣ୍ଣଂ। ପିଳନ୍ଧନଂ ଧାରଣଂ। ଊନଟ୍ଠାନପୂରଣଂ ମଣ୍ଡନଂ। ଗନ୍ଧୱସେନ, ଛୱିରାଗୱସେନ ଚ ସାଦିଯନଂ ୱିଭୂସନଂ। ତଦେୱତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ଦୀପେତି ‘‘ତତ୍ଥ ପିଳନ୍ଧନ୍ତୋ’’ତିଆଦିନା। ତଥା ଚେୱ ମଜ୍ଝିମଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୧୪୭) ୱୁତ୍ତଂ, ପରମତ୍ଥଜୋତିକାଯଂ ପନ ଖୁଦ୍ଦକପାଠଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ମାଲାଦୀସୁ ଧାରଣାଦୀନି ଯଥାସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଯୋଜେତବ୍ବାନୀ’’ତି (ଖୁ। ପା। ଅଟ୍ଠ। ପଚ୍ଛିମପଞ୍ଚସିକ୍ଖାପଦୱଣ୍ଣନା) ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥାପି ଯୋଜେନ୍ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଯୋଜେତବ୍ବାନି। କିଂ ପନେତଂ କାରଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ଯାଯା’’ତିଆଦି। ଯାଯ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଚେତନାଯ କରୋତି, ସା ଇଧ କାରଣଂ। ‘‘ତତୋ ପଟିୱିରତୋ’’ତି ହି ଉଭଯତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ, ଏତେନେୱ ‘‘ମାଲା…ପେ… ୱିଭୂସନାନଂ ଠାନଂ, ମାଲା…ପେ… ୱିଭୂସନାନେୱ ୱା ଠାନ’’ନ୍ତି ସମାସମ୍ପି ଦସ୍ସେତି। ତଦାକାରପ୍ପୱତ୍ତୋ ଚେତନାଦିଧମ୍ମୋଯେୱ ହି ଧାରଣାଦିକିରିଯା। ତତ୍ଥ ଚ ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ କାରଣଂ ସହଜାତାଦୋପକାରକତୋ, ପଧାନତୋ ଚ। ‘‘ଚେତଯିତ୍ୱା କମ୍ମଂ କରୋତି କାଯେନ ୱାଚାଯ ମନସା’’ତି (ଅ। ନି। ୬।୬୩) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଧାରଣାଦିଭୂତା ଏୱ ଚ ଚେତନା ଠାନନ୍ତି। ଠାନ-ସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ ଦ୍ୱନ୍ଦପଦତୋ ସୁଯ୍ୟମାନତ୍ତା।

ଉଚ୍ଚାତି ଉଚ୍ଚସଦ୍ଦେନ ଅକାରନ୍ତେନ ସମାନତ୍ଥଂ ଆକାରନ୍ତଂ ଏକଂ ସଦ୍ଦନ୍ତରଂ ଅଚ୍ଚୁଗ୍ଗତୱାଚକନ୍ତି ଆହ ‘‘ପମାଣାତିକ୍କନ୍ତ’’ନ୍ତି। ସେତି ଏତ୍ଥାତି ସଯନଂ, ମଞ୍ଚାଦି। ସମଣସାରୁପ୍ପରହିତତ୍ତା, ଗହଟ୍ଠେହି ଚ ସେଟ୍ଠସମ୍ମତତ୍ତା ଅକପ୍ପିଯପଚ୍ଚତ୍ଥରଣଂ ‘‘ମହାସଯନ’’ନ୍ତି ଇଧାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅକପ୍ପିଯତ୍ଥରଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନିସୀଦନଂ ପନେତ୍ଥ ସଯନେନେୱ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯସ୍ମା ପନ ଆଧାରେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ତଦାଧାରକିରିଯାପି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ଉଚ୍ଚାସଯନମହାସଯନା’’ ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ତଦୁପଭୋଗଭୂତନିସଜ୍ଜାନିପଜ୍ଜନେହି ୱିରତି ଦସ୍ସିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ‘‘ଉଚ୍ଚାସଯନମହାସଯନା’’ତି ଏସ ନିଦ୍ଦେସୋ ଏକସେସନଯେନ ଯଥା ‘‘ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନ’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୩।୧୨୬; ସଂ। ନି। ୨।୧; ଉଦା। ୧) ଏତସ୍ମିମ୍ପି ୱିକପ୍ପେ ଆସନପୁବ୍ବକତ୍ତା ସଯନକିରିଯାଯ ସଯନଗ୍ଗହଣେନେୱ ଆସନମ୍ପି ଗହିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କିରିଯାୱାଚକଆସନସଯନସଦ୍ଦଲୋପତୋ ଉତ୍ତରପଦଲୋପନିଦ୍ଦେସୋତିପି ୱିନଯଟୀକାଯଂ (ୱି। ୱି। ଟୀ। ୨।୧୦୬) ୱୁତ୍ତଂ।

ଜାତମେୱ ରୂପମସ୍ସ ନ ୱିପ୍ପକାରନ୍ତି ଜାତରୂପଂ, ସତ୍ଥୁୱଣ୍ଣଂ। ରଞ୍ଜୀଯତି ସେତୱଣ୍ଣତାଯ, ରଞ୍ଜନ୍ତି ୱା ଏତ୍ଥ ସତ୍ତାତି ରଜତଂ ଯଥା ‘‘ନେସଂ ପଦକ୍କନ୍ତ’’ନ୍ତି। ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ୱୀହଯୋ ଗୁଞ୍ଜା, ଦ୍ୱେ ଗୁଞ୍ଜା ମାସକୋ ଭୱେ’’ତି ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣେନ ୱୀସତିମାସକୋ ନୀଲକହାପଣୋ ୱା ରୁଦ୍ରଦାମକାଦିକୋ ୱା ତଂତଂଦେସୱୋହାରାନୁରୂପଂ କତୋ କହାପଣୋ। ଲୋହାଦୀହି କତୋ ଲୋହମାସକାଦିକୋ। ଯେ ୱୋହାରଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ପରିଯାଦାନୱଚନଂ। ୱୋହାରନ୍ତି ଚ କଯୱିକ୍କଯୱସେନ ସବ୍ବୋହାରଂ। ଅଞ୍ଞେହି ଗାହାପନେ, ଉପନିକ୍ଖିତ୍ତସାଦିଯନେ ଚ ପଟିଗ୍ଗହଣତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଆହ ‘‘ନ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାପେତି ନ ଉପନିକ୍ଖିତ୍ତଂ ସାଦିଯତୀ’’ତି। ଅଥ ୱା ତିୱିଧଂ ପଟିଗ୍ଗହଣଂ କାଯେନ ୱାଚାଯ ମନସା। ତତ୍ଥ କାଯେନ ପଟିଗ୍ଗହଣଂ ଉଗ୍ଗହଣଂ। ୱାଚାଯ ପଟିଗ୍ଗହଣଂ ଉଗ୍ଗହାପନଂ। ମନସା ପଟିଗ୍ଗହଣଂ ସାଦିଯନଂ। ତିୱିଧମ୍ପେତଂ ପଟିଗ୍ଗହଣଂ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ, ଏକସେସନଯେନ ୱା ଗହେତ୍ୱା ପଟିଗ୍ଗହଣାତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ନେୱ ନଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାତୀ’’ତିଆଦି। ଏସ ନଯୋ ଆମକଧଞ୍ଞପଟିଗ୍ଗହଣାତିଆଦୀସୁପି।

ନୀୱାରାଦିଉପଧଞ୍ଞସ୍ସ ସାଲିଯାଦିମୂଲଧଞ୍ଞନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ‘‘ସତ୍ତୱିଧସ୍ସାପୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଟ୍ଠିଦିନପରିପାକୋ ସୁକଧଞ୍ଞୱିସେସୋ ସାଲି ନାମ ସଲୀଯତେ ସୀଲାଘତେତି କତ୍ୱା। ଦବ୍ବଗୁଣପକାସେ ପନ –

''ଅଥ ଧଞ୍ଞଂ ତିଧା ସାଲି-ସଟ୍ଠିକୱୀହିଭେଦତୋ;

ସାଲୟୋ ହେମନ୍ତା ତତ୍ର, ସଟ୍ଠିକା ଗିମ୍ହଜା ଅପି;

ୱୀହୟୋ ଦ୍ୱାସଠହାଖ୍ୟାତା, ୱସ୍ସକାଲସମୁବ୍ଭୱା''ତି। –

ୱୁତ୍ତଂ। ୱହତି, ବ୍ରୂହେତି ୱା ସତ୍ତାନଂ ଜୀୱିତନ୍ତି ୱୀହି, ସସ୍ସଂ। ୟୁୱିତବ୍ବୋ ମିସ୍ସିତବ୍ବୋତି ୟୱୋ। ସୋ ହି ଅତିଲୂଖତାୟ ଅଞ୍ଞେନ ମିସ୍ସେତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜୀୟତି। ଗୁଧତି ପରିୱେଧତି ପଲିବୁଦ୍ଧତୀତି ଗୋଧୂମୋ, ୟଂ ''ମିଲକ୍ଖଭୋଜନ''ନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ସୋଭନତ୍ତା କମନୀୟଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତୀତି କଙ୍ଗୁ, ଅତିସୁଖୁମଧଞ୍ଞୱିସେସୋ। ୱରୀୟତି ଅତିଲୂଖତାୟ ନିୱାରୀୟତି, ଖୁଦାପଟିୱିନୟନତୋ ୱା ଭଜୀୟତୀତି ୱରକୋ। କୋରଂ ରୁଧିରଂ ଦୂସତୀତି କୁଦ୍ରୂସକୋ, ୱଣ୍ଣସଙ୍କମନେନ ୟୋ ''ଗୋୱଦ୍ଦୂନୋ''ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ତାନି ସତ୍ତପି ସତ୍ତଭେଦା ନିଧାନେ ପୋସନେ ସାଧୁତ୍ତେନ ''ଧଞ୍ଞାନୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ''ନ କେୱଲଞ୍ଚା''ତିଆଦିନା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଂ, ପରାମସନଞ୍ଚ ଇଧ ପଟିଗ୍ଗହଣସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଏୱମୀଦିସେସୁ। ''ଅନୁଜାନାମି ଭିକ୍ଖୱେ, ୱସାନି ଭେସଜ୍ଜାନି ଅଚ୍ଛୱସଂ ମଚ୍ଛୱସଂ ସୁସୁକାୱସଂ ସୂକରୱସଂ ଗଦ୍ରଭୱସ''ନ୍ତି (ମହାୱ। ୨୬୨) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଇଦଂ ପଞ୍ଚୱିଧମ୍ପି ଭେସଜ୍ଜଂ ଓଦିସ୍ସ ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ନାମ। ତସ୍ସ ପନ ''କାଲେ ପଟିଗ୍ଗହିତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପଟିଗ୍ଗହଣଂ ୱଟ୍ଟତୀତି ଆହ ''ଅଞ୍ଞତ୍ର ଓଦିସ୍ସ ଅନୁଞ୍ଞାତା''ତି। ମଂସ-ସଦ୍ଦେନ ମଚ୍ଛାନମ୍ପି ମଂସଂ ଗହିତଂ ଏୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଆମକମଂସମଚ୍ଛାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତିକୋଟିପରିସୁଦ୍ଧଂ ମଚ୍ଛମଂସଂ ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ଅଦିଟ୍ଠଂ, ଅସୁତଂ, ଅପରିସଙ୍କିତନ୍ତି ୱା ପୟୋଗସ୍ସ ଦସ୍ସନତୋ ୱିରୂପେକସେସନୟୋ ଦସ୍ସିତୋ ଅନେନାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କାମଂ ଲୋକିୟା –

''ଅଟ୍ଠୱସ୍ସା ଭୱେ ଗୋରୀ, ଦସୱସ୍ସା ତୁ କଞ୍ଞକା;

ସମ୍ପତ୍ତେ ଦ୍ୱାଦସୱସ୍ସେ, କୁମାରୀତିଭିଧୀୟତେ''ତି। –

ୱଦନ୍ତି । ଇଧ ପନ ପୁରିସନ୍ତରଗତାଗତୱସେନ ଇତ୍ଥିକୁମାରିକାଭେଦୋତି ଆହ ''ଇତ୍ଥୀତି ପୁରିସନ୍ତରଗତା''ତିଆଦି। ଦାସିଦାସୱସେନେୱାତି ଦାସିଦାସୱୋହାରୱସେନେୱ। ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେତି ତାଦିସେନ କପ୍ପିୟୱଚନେନ ୱୁତ୍ତେ। ୱିନୟଟ୍ଠକଥାସୁ ଆଗତୱିନିଚ୍ଛୟଂ ସନ୍ଧାୟ ''ୱିନୟୱସେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୋ କୁଟିକାରସିକ୍ଖାପଦୱଣ୍ଣନାଦୀସୁ (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୩୬୪) ଗହେତବ୍ବୋ।

ବୀଜଂ ଖିପନ୍ତି ଏତ୍ଥ, ଖିତ୍ତଂ ୱା ବୀଜଂ ତାୟତୀତି ଖେତ୍ତଂ, କେଦାରୋତି ଆହ ''ୟସ୍ମିଂ ପୁବ୍ବଣ୍ଣଂ ରୁହତୀ''ତି। ଅପରଣ୍ଣସ୍ସ ପୁବ୍ବେ ପୱତ୍ତମନ୍ନଂ ପୁବ୍ବଣ୍ଣଂ ନ-କାରସ୍ସ ଣ-କାରଂ କତ୍ୱା, ସାଲିଆଦି । ୱସନ୍ତି ପତିଟ୍ଠହନ୍ତି ଅପରଣ୍ଣାନି ଏତ୍ଥାତି ୱତ୍ଥୂତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ''ୱତ୍ଥୁ ନାମା''ତିଆଦିନା। ପୁବ୍ବଣ୍ଣସ୍ସ ଅପରଂ ପୱତ୍ତମନ୍ନଂ ଅପରଣ୍ଣଂ ୱୁତ୍ତନୟେନ। ଏୱଂ ଅଟ୍ଠକଥାନୟାନୁରୂପଂ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ''ଖେତ୍ତଂ ନାମ ୟତ୍ଥ ପୁବ୍ବଣ୍ଣଂ ୱା ଅପରଣ୍ଣଂ ୱା ଜାୟତୀ''ତି (ପାରା। ୧୦୪) ୱୁତ୍ତୱିନୟପାଠଇନୟାନୁରୂପମ୍ପି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ୟତ୍ଥ ୱା''ତିଆଦିମାହ। ତଦତ୍ଥାୟାତି ଖେତ୍ତତ୍ଥାୟ। ଅକତଭୂମିଭାଗୋତି ଅପରିସଙ୍ଖତୋ ତଦୁଦ୍ଦେସିକୋ ଭୂମିଭାଗୋ। ''ଖେତ୍ତୱତ୍ଥୁ ସୀସେନା''ତିଆଦିନା ନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପୋକ୍ଖରଣୀକୂପାଦୟୋ ସଙ୍ଗହିତା।

ଦୂତସ୍ସ ଇଦଂ, ଦୂତେନ ୱା କାତୁମରହତୀତି ଦୂତେୟ୍ୟଂ। ପଣ୍ଣନ୍ତି ଲେଖସାସନଂ। ସାସନନ୍ତି ମୁଖସାସନଂ। ଘରା ଘରନ୍ତି ଅଞ୍ଞସ୍ମା ଘରା ଅଞ୍ଞଂ ଘରଂ। ଖୁଦ୍ଦକଗମନନ୍ତି ଦୂତେୟ୍ୟଗମନତୋ ଅପ୍ପତରଗମନଂ, ଅନଦ୍ଧାନଗମନଂ ରସ୍ସଗମନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦୁଭୟେସଂ ଅନୁୟୁଞ୍ଜନଂ ଅନୁୟୋଗୋତି ଆହ ''ତଦୁଭୟକରଣ''ନ୍ତି। ତସ୍ମାତି ତଦୁଭୟକରଣସ୍ସେୱ ଅନୁୟୋଗଭାୱତୋ।

କୟନଂ କୟୋ, ପରମ୍ପରା ଗହେତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଧନସ୍ସ ଦାନଂ। କୀ-ସଦ୍ଦଞ୍ହି ଦବ୍ବୱିନିମୟେ ପଠନ୍ତି ୱିକ୍କୟନଂ ୱିକ୍କୟୋ, ପଠମମେୱ ଅତ୍ତନୋ ଧନସ୍ସ ପରେସଂ ଦାନନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ସାରତ୍ଥଦୀପନିୟାଦୀସୁ ପନ ''କୟ''ନ୍ତି ପରଭଣ୍ଡସ୍ସ ଗହଣଂ। ୱିକ୍କୟନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଭଣ୍ଡସ୍ସ ଦାନ''ନ୍ତି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୨। ୫୯୪) ୱୁତ୍ତଂ। ତଦେୱ ''କୟିତଞ୍ଚ ହୋତି ପରଭଣ୍ଡଂ ଅତ୍ତନୋ ହତ୍ଥଗତଂ କରୋନ୍ତେନ, ୱିକ୍କୀତଞ୍ଚ ଅତ୍ତନୋ ଭଣ୍ଡଂ ପରହତ୍ଥଗତଂ କରୋନ୍ତେନା''ତି (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୫୧୫) ୱିନୟଟ୍ଠକଥାୱଚନେନ ସମେତି। ୱଞ୍ଚନଂ ମାୟାକରଣଂ, ପଟିଭାନକରଣୱସେନ ଉପାୟକୁସଲତାୟ ପରସନ୍ତକଗ୍ଗହଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତୁଲା ନାମ ୟାୟ ତୁଲୀୟତି ପମୀୟତି, ତାୟ କୂଟଂ ''ତୁଲାକୂଟ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଂ ପନ କରୋନ୍ତୋ ତୁଲାୟ

ରୂପଅଙ୍ଗଗହଣାକାରପଟିଚ୍ଛନ୍ନସଣ୍ଠାନଓସେନ କରୋତୀତି ଚତୁଇଧିତା ୱୁତ୍ତା। ଅତ୍ତନା ଗହେତଙ୍କଂ ଭଣ୍ଡଂ ପଚ୍ଛାଭାଗେ, ପରେସଂ ଦାତଙ୍କଂ ପୁବ୍ବଭାଗେ କତ୍ୱା ମିନେନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ପଚ୍ଛାଭାଗେ’’ତିଆଦି। ଅକ୍କମତି ନିପ୍ପୀଳଅତି, ପୁବ୍ବଭାଗେ ଅକ୍କମତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ମୂଲେ ରଜ୍ଜୁନ୍ତି ତୁଲାଯ ମୂଲେ ଯୋଜିତଂ ରଜ୍ଜୁଂ। ତଥା ଅଗ୍ଗେ। ତନ୍ତି ଅୟଚୁଣ୍ଣଂ।

କନତି ଦିବ୍ବତୀତି କଂସୋ, ସୁୱଣ୍ଣରଜତାଦିମୟା ଭୋଜନପାନପତ୍ତା। ଇଧ ପନ ସୋୱଣ୍ଣମଯେ ପାନପତ୍ତେତି ଆହ ‘‘ସୁୱଣ୍ଣପାତୀ’’ତି। ତାଯ ୱଞ୍ଚନନ୍ତି ନିକତିଓସେନ ୱଞ୍ଚନଂ। ‘‘ପତିରୂପକଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପରସନ୍ତକଗହଣଞ୍ହି ନିକତି, ପଟିଭାନକରଣଓସେନ ପନ ଉପାଯକୁସଲତାଯ ୱଞ୍ଚନ’’ନ୍ତି ନିକତିୱଞ୍ଚନଂ ଭେଦତୋ କଣ୍ହଜାତକଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ (ଜା। ଅଟ୍ଠ। ୪।୧୦।୧୯; ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୦; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୪୯; ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩। ୫।୧୧୬୫; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୪।୧୯୮ ଅତ୍ଥତୋ ସମାନଂ) ୱୁତ୍ତଂ , ଇଧ ପନ ତଦୁଭଯମ୍ପି ‘‘ୱଞ୍ଚନ’’ମିଚ୍ଚେୱ। ‘‘କଥ’’ନ୍ତିଆଦିନା ହି ପତିରୂପକଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପରସନ୍ତକଗହଣମେୱ ୱିଭାୱେତି। ସମଗ୍ଘତରନ୍ତି ତାସଂ ପାତୀନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମକଂ ଅଗ୍ଘୱିସେସଂ। ପାସାଣେତି ଭୂତାଭୂତଭାୱସଞ୍ଜାନନକେ ପାସାଣେ। ଘଂସନେନେୱ ସୁୱଣ୍ଣଭାୱସଞ୍ଞାପନଂ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ‘‘ଘଂସିତ୍ୱା’’ତ୍ୱେୱ ୱୁତ୍ତଂ।

ହଦଯନ୍ତି ନାଳିଆଦିମିନନଭାଜନାନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ, ତସ୍ମିଂ ଭେଦୋ ଛିଦ୍ଦକରଣଂ ହଦଯଭେଦୋ। ତିଲାଦୀନଂ ନାଳିଆଦୀହି ମିନନକାଲେ ଉସ୍ସାପିତା ସିଖାଯେୱ ସିଖା, ତସ୍ସା ଭେଦୋ ହାପନଂ ସିଖାଭେଦୋ।

ରଜ୍ଜୁଯା ଭେଦୋ ୱିସମକରଣଂ ରଜ୍ଜୁଭେଦୋ। ତାନୀତି ସପ୍ପିତେଲାଦୀନି। ଅନ୍ତୋଭାଜନେତି ପଠମଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତଭାଜନେ। ଉସ୍ସାପେତ୍ୱାତି ଉଗ୍ଗମାପେତ୍ୱା, ଉଦ୍ଧଂ ରାସିଂ କତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଛିନ୍ଦନ୍ତୋତି ଅପନେନ୍ତୋ।

କତ୍ତଉଦ୍ଧକମ୍ମତୋ ଉଦ୍ଧଂ କୋଟନଂ ପଟିହନନଂ ଉକ୍କୋଟନଂ। ଅଭୂତକାରୀନଂ ଲଞ୍ଜଗ୍ଗହଣଂ, ନ ପନ ପୁନ କମ୍ମାଯ ଉକ୍କୋଟନମତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅସ୍ସାମିକେ…ପେ… ଗ୍ଗହଣ’’ନ୍ତି। ଉପାଯେହୀତି କାରଣପତିରୂପକେହି। ତତ୍ରାତି ତସ୍ମିଂ ୱଞ୍ଚନେ। ‘‘ୱତ୍ଥୁ’’ନ୍ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ଏକଂ ୱତ୍ଥୁ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତୋ ଅଞ୍ଞାନିପି ଅତ୍ଥି ବହୂନୀତି ଦସ୍ସେତି। ଅଞ୍ଞାନିପି ହି ସସୱତ୍ଥୁଆଦୀନି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତାନି। ମିଗନ୍ତି ମହନ୍ତଂ ମିଗଂ। ତେନ ହୀତି ମିଗଗ୍ଗହଣେ ଉୟ୍ୟୋଜନଂ, ଯେନ ୱା କାରଣେନ ‘‘ମିଗଂ ମେ ଦେହୀ’’ତି ଆହ, ତେନ କାରଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ହି-ସଦ୍ଦୋ ନିପାତମତ୍ତଂ। ଯୋଗୱସେନାତି ୱିଜ୍ଜାଜପ୍ପନାଦିପଯୋଗୱସେନ। ମାଯାୱସେନାତି ମନ୍ତଜପ୍ପନଂ ୱିନା ଅଭୂତସ୍ସାପି ଭୂତାକାରସଞ୍ଞାପନାଯ ଚକ୍ଖୁମୋହନମାଯାଯ ୱସେନ। ଯାଯ ହି ଅମଣିଆଦଯୋପି ମଣିଆଦିଆକାରେନ ଦିସ୍ସନ୍ତି। ପାମଙ୍ଗୋ ନାମ କୁଲାଚାରଯୁତ୍ତୋ ଆଭରଣୱିସେସୋ, ଯଂ ଲୋକେ ‘‘ଯଞ୍ଞୋପୱିତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ୱକ୍କଲିତ୍ଥେରାପଦାନେପି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ପସ୍ସଥେତଂ ମାଣୱକଂ, ପୀତମଟ୍ଠନିୱାସନଂ;

ହେମଯଞ୍ଞୋପୱିତ୍ତଙ୍ଗଂ, ଜନନେତ୍ତମନୋହର’’ନ୍ତି। (ଅପ। ୨।୫୪।୪୦);

ତଦଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି ‘‘ପୀତମଟ୍ଠନିୱାସନନ୍ତି ସିଲିଟ୍ଠସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣୱତ୍ଥେ ନିୱତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ହେମଯଞ୍ଞୋପୱିତ୍ତଙ୍ଗନ୍ତି ସୁୱଣ୍ଣପାମଙ୍ଗଲଗ୍ଗିତଗତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି (ଅପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୫୪।୪୦) ସୱନଂ ସଠନଂ ସାଚି, ଅନୁଜୁକତା, ତେନାହ ‘‘କୁଟିଲଯୋଗୋ’’ତି, ଜିମ୍ହତାଯୋଗୋତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଏତେସଂଯେୱା’’ତିଆଦିନା ତୁଲ୍ଲାଧିକରଣତଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦି ଲଦ୍ଧଗୁଣଦସ୍ସନଂ। ଯେ ପନ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ପଦାନଂ ଭିନ୍ନାଧିକରଣତଂ ୱଦନ୍ତି, ତେସଂ ୱାଦମାହ ‘‘କେଚୀ’’ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ‘‘କେଚୀ’’ତି ସାରସମାସକାରକା ଆଚରିଯା, ଉତ୍ତରୱିହାରୱାସିନୋ ଚ, ତେସଂ ତଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ ୱଞ୍ଚନେନ ସଙ୍ଗହିତସ୍ସେୱ ପୁନ ଗହିତତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ତଂ ପନା’’ତିଆଦିନା।

ମାରଣନ୍ତି ମୁଟ୍ଠିପହାରକସାତାଳନାଦୀହି ହିଂସନଂ ୱିହେଠନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତୁ ପାଣାତିପାତଂ। ୱିହେଠନତ୍ଥେପି ହି ୱଧ-ସଦ୍ଦୋ ଦିସ୍ସତି ‘‘ଅତ୍ତାନଂ ୱଧିତ୍ୱା ୱଧିତ୍ୱା ରୋଦେଯ୍ଯା’’ତିଆଦୀସୁ (ପାଚି। ୮୮୦) ମାରଣ-ସଦ୍ଦୋପି ଇଧ ୱିହେଠନେଯେୱ ୱତ୍ତତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କେଚି ପନ ‘‘ପୁବ୍ବେ ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯା’ତିଆଦୀସୁ ସଯଂକାରୋ, ଇଧ ପରଂକାରୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ସକ୍କା ତଥା ୱତ୍ତୁଂ ‘‘କାଯୱଚୀପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା, ଛ ପଯୋଗା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଯଥା ହି ଅପ୍ପଟିଗ୍ଗାହଭାୱସାମଞ୍ଞେପି ସତି ପବ୍ବଜିତେହି ଅପ୍ପଟିଗ୍ଗହିତବ୍ବୱତ୍ଥୁୱିସେସଭାୱସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଇତ୍ଥିକୁମାରିଦାସିଦାସାଦଯୋ ୱିଭାଗେନ ୱୁତ୍ତା। ଯଥା ଚ ପରସନ୍ତକସ୍ସ ହରଣଭାୱତୋ ଅଦିନ୍ନାଦାନଭାୱସାମଞ୍ଞେପି ସତି ତୁଲାକୂଟାଦଯୋ ଅଦିନ୍ନାଦାନୱିସେସଭାୱସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱିଭାଗେନ ୱୁତ୍ତା, ନ ଏୱଂ ପାଣାତିପାତପରିଯାଯସ୍ସ ୱଧସ୍ସ ପୁନ ଗହଣେ ପଯୋଜନଂ ଅତ୍ଥି ତଥାୱିଭଜିତବ୍ବସ୍ସାଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତୋଯେୱତ୍ଥୋ ସୁନ୍ଦରତରୋତି।

ୱିପରାମୋସୋତି ୱିସେସେନ ସମନ୍ତତୋ ଭୁସଂ ମୋସାପନଂ ମୁଯ୍ହନକରଣଂ, ଥେନନଂ ୱା। ଥେଯ୍ୟଂ ଚୋରିକା ମୋସୋତି ହି ପରିଯାଯୋ। ସୋ କାରଣୱସେନ ଦୁୱିଧୋତି ଆହ "ହିମୱିପରାମୋସୋ"ତିଆଦି। ମୁସନ୍ତୀତି ଚୋରେନ୍ତି, ମୋସେନ୍ତି ୱା ମୁଯ୍ହନଂ କରୋନ୍ତି, ମୋସେତ୍ୱା ତେସଂ ସନ୍ତକଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯନ୍ତି ଚ ତସ୍ସା କିରିଯାଯ ପରାମସନଂ। ମଗ୍ଗପ୍ପଟିପନ୍ନଂ ଜନନ୍ତି ପରପକ୍ଖେପି ଅଧିକାରୋ। ଆଲୋପନଂ ୱିଲୁମ୍ପନଂ ଆଲୋପୋ। ସହସା କରଣଂ ସହସାକାରୋ। ସହସା ପୱତ୍ତିତା ସାହସିକା, ସାୱ କିରିଯା ତଥା।

ଏତ୍ତାୱତାତି "ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯା"ତିଆଦିନା "ସହସାକାରା ପଟିୱିରତୋ"ତି ପରିଯୋସାନେନ ଏତପ୍ପରିମାଣେନ ପାଠେନ। ଅନ୍ତରଭେଦଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପାଠଇଯଂ ଯଥାରୁତମାଗତୱସେନେୱ ଛବ୍ବୀସତିସିକ୍ଖାପଦସଙ୍ଗହମେତଂ ସୀଲଂ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସିକ୍ଖାପଦାନମୱିଭତ୍ତତ୍ତା ଚୂଳସୀଲଂ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଦେସନାୱସେନ ହି ଇଧ ଚୂଳମଜ୍ଝିମାଦିଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ନ ଧମ୍ମୱସେନ। ତଥା ହି ଇଧସଙ୍ଖିତ୍ତେନ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ସିକ୍ଖାପଦାନଂ ଅୱିଭତ୍ତାନଂ ୱିଭଜନୱସେନ ମଜ୍ଝିମସୀଲଦେସନା ପୱତ୍ତା, ତେନେୱାହ "ମଜ୍ଝିମସୀଲଂ ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତୋ"ତି।ଚୂଳସୀଲୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମଜ୍ଝିମସୀଲୱଣ୍ଣନା

୧୧। "ଯଥା ୱା ପନେକେ ଭୋନ୍ତୋ"ତିଆଦିଦେସନାଯ ସମ୍ବନ୍ଧମାହ "ଇଦାନୀ"ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥାଯମଟ୍ଠକଥାମୁତ୍ତକୋ ନଯୋ – ଯଥାତି ଓପମ୍ମତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ୱାତି ୱିକପ୍ପନତ୍ଥେ, ତେନ ଇମମତ୍ଥଂ ୱିକପ୍ପେତି "ଉସ୍ସାହଂ କତ୍ୱା ମମ ୱଣ୍ଣଂ ୱଦମାନୋପି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯ ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ"ତିଆଦିନା ପରାନୁଦ୍ଦେସିକନଯେନ ୱା ସବ୍ବଥାପି ଆଚାରସୀଲମତ୍ତମେୱ ୱଦେଯ୍ୟ, ନ ତଦୁତ୍ତରିଂ। "ଯଥାପନେକେ ଭୋନ୍ତୋ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣଭାୱଂ ପଟିଜାନମାନା, ପରେହି ଚ ତଥା ସମ୍ଭାୱିଯମାନା ତଦନୁରୂପପଟିପତ୍ତିଂ ଅଜାନନତୋ, ଅସମତ୍ଥନତୋ ଚ ନ ଅଭିସମ୍ଭୁଣନ୍ତି, ନ ଏୱମଯଂ। ଅଯଂ ପନ ସମଣୋ ଗୋତମୋ ସବ୍ବଥାପି ସମଣସାରୁପ୍ପପଟିପତ୍ତିଂ ପୂରେସିଯେୱା"ତି ଏୱଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତୁଦ୍ଦେସିକନଯେନ ୱା ସବ୍ବଥାପି ଆଚାରସୀଲମତ୍ତମେୱ ୱଦେଯ୍ୟ, ନ ତଦୁତ୍ତରିନ୍ତି। ପନାତି ୱଚନାଲଙ୍କାରେ ୱିକପ୍ପନତ୍ଥେନେୱ ଉପନ୍ନାସାଦିଅତ୍ଥସ୍ସ ସିଜ୍ଝନତୋ। ଏକେତି ଅଞ୍ଞେ। "ଏକଚ୍ଚେ"ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଭୋନ୍ତୋତି ସାଧୂନଂ ପିଯସମୁଦାହାରୋ। ସାଧୱୋ ହି ପରେ "ଭୋନ୍ତୋ"ତି ୱା "ଦେୱାନଂ ପିଯା"ତି ୱା "ଆଯସ୍ମନ୍ତୋ"ତି ୱା ସମାଲପନ୍ତି। ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାତି ଯଂ କିଞ୍ଚି ପବ୍ବଜ୍ଜଂ ଉପଗତତାଯ ସମଣା। ଜାତିମତ୍ତେନ ଚ ବ୍ରାହ୍ମଣାତି।

ସଦ୍ଧା ନାମ ଇଧ ଚତୁବ୍ବିଧେସୁ ଠାନେସୂତି ଆହ "କମ୍ମଞ୍ଚା"ତିଆଦି। କମ୍ମକମ୍ମଫଲସମ୍ବନ୍ଧେନେୱ ଇଧଲୋକପରଲୋକସଦ୍ଦହନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ "ଏତ୍ଥ କମ୍ମଂ ୱିପଚ୍ଚତି, କମ୍ମଫଲଞ୍ଚ ଅନୁଭୱିତବ୍ବ"ନ୍ତି। ତଦତ୍ଥଂ ବ୍ଯତିରେକତୋ ଞାପେତି "ଅଯଂ ମେ"ତିଆଦିନା। ପଟିକରିସ୍ସତୀତି ପଚ୍ଚୁପକାରଂ କରିସ୍ସତି। ତଦେୱ ସମତ୍ଥେତୁଂ "ଏୱଂଦିନ୍ନାନି ହୀ"ତିଆଦିମାହ। ଦେସନାସୀସମତ୍ତଂ ପଧାନଂ କତ୍ୱା ନିଦସ୍ସନତୋ। ତେନ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ପଚ୍ଚଯଂ ନିଦସ୍ସେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ "ଅନ୍ନତୋ ପନା"ତିଆଦି।

"ସେଯ୍ୟଥିଦ"ନ୍ତି ଅଯଂ ସଦ୍ଦୋ "ସୋ କତମୋ"ତି ଅତ୍ଥେ ଏକୋ ନିପାତୋ, ନିପାତସମୁଦାଯୋ ୱା, ତେନ ଚ ବୀଜଗାମଭୂତଗାମସମାରମ୍ଭପଦେ ସଦ୍ଦକ୍କମେନ ଅପ୍ପଧାନଭୂତୋପି ବୀଜଗାମଭୂତଗାମୋ ୱିଭଜିତବ୍ବଟ୍ଠାନେ ପଧାନଭୂତୋ ୱିଯ ପଟିନିଦ୍ଦିସୀଯତି। ଅଞ୍ଞୋ ହି ସଦ୍ଦକ୍କମୋ ଅଞ୍ଞୋ ଅତ୍ଥକ୍କମୋତି ଆହ "କତମୋ ସୋ ବୀଜଗାମଭୂତଗାମୋ"ତି। ତସ୍ମିଞ୍ହି ୱିଭତ୍ତେ ତବ୍ୱିସଯସମାରମ୍ଭୋପି ୱିଭତ୍ତୋୱ ହୋତି। ଇମମତ୍ଥଞ୍ହି ଦସ୍ସେତୁଂ "ଯସ୍ସ ସମାରମ୍ଭଂ ଅନୁଯୁତ୍ତା ୱିହରନ୍ତୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନେୱ ଚ ପାଠଇଯଂ "ମୂଲବୀଜ"ନ୍ତିଆଦିନା ସୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି। ମୂଲମେୱ ବୀଜଂ ମୂଲବୀଜଂ, ମୂଲଂ ବୀଜଂ ଏତସ୍ସାତିପି ମୂଲବୀଜନ୍ତି ଇଧ ଦ୍ୱିଧା ଅତ୍ଥୋ। ସେସପଦେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଅତୋ ନ ଚୋଦେତବ୍ବମେତଂ "କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ବୀଜଗାମଭୂତଗାମଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ବୀଜଗାମୋ ଏୱ ୱିଭତ୍ତୋ"ତି। ତତ୍ଥ ହି ପଠମେନ ଅତ୍ଥେନ ବୀଜଗାମୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ଦୁତିଯେନ ଭୂତଗାମୋ, ଦୁୱିଧୋପେସ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ ୱା ମୂଲବୀଜଞ୍ଚ ମୂଲବୀଜଞ୍ଚ ମୂଲବୀଜନ୍ତି ଏକସେସନଯେନ ୱା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ, ତେନେୱ ୱକ୍ଖତି "ସବ୍ବଞ୍ହେତ"ନ୍ତିଆଦିଂ। ଅତୀୱ ୱିସତି ଭେସଜ୍ଜପଯୋଗେସୂତି ଅତିୱିସଂ, ଅତିୱିସା ୱା, ଯା "ମହୋସଧ"ନ୍ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି କଚ୍ଛକୋତି କାଳଅକଚ୍ଛକୋ, ଯଂ "ପିଲକ୍ଖୋ"ତିପି ୱଦନ୍ତି। କପିତ୍ଥନୋତି ଅମ୍ବିଲଙ୍କୁରଫଲୋ ସେତରୁକ୍ଖୋ। ସୋ ହି କମ୍ପତି ଚଲତୀତି କପିଥନୋ ଥନପଚ୍ଚଯେନ, କପୀତି ୱା ମକ୍କଟୋ, ତସ୍ସ ଥନସଦିସଂ ଫଲଂ ଯସ୍ସାତି କପିତ୍ଥନୋ। "କପିତ୍ଥନୋତି ପିପ୍ପଲିରୁକ୍ଖୋ"ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ଟୀ। ୧।୧୦୮) ହି ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗଟୀକାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଫଳୁବୀଜଂ ନାମ ପବ୍ବବୀଜଂ। ଅଜ୍ଜକନ୍ତି ସେତପଣ୍ଣାସଂ। ଫଣିଜ୍ଜକନ୍ତି ସମୀରଣଂ। ହିରିୱେରନ୍ତି ୱାଳଂ। ପଚ୍ଚଯନ୍ତରସମୱାଯେ ସଦିସଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିସେସକାରଣଭାୱତୋ ୱିରୁହନସମତ୍ଥେ ସାରଫଲେ ନିରୁଳ୍ହୋ ବୀଜସଦ୍ଦୋତି ଦସ୍ସେତି "ୱିରୁହନସମତ୍ଥମେୱା"ତି ଇମିନା। ଇତରଞ୍ହି ଅବୀଜସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ରୁକ୍ଖତୋ ୱିଯୋଜିତମେୱ। ଅୱିଯୋଜିତଂ ପନ ତଥା ୱା ହୋତୁ, ଅଞ୍ଞଥା ୱା "ଭୂତଗାମୋ"ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଦୁତିଯତ୍ଥେନ। ୱିନଯା (ପାଚି। ୯୧) ନୁରୂପତୋ ତେସଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତି "ତତ୍ଥା"ତିଆଦିନା। ଯମେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ।

୧୨। ସନ୍ନିଧାନଂ ସନ୍ନିଧି, ତାଯ କରୀଯତେତି ସନ୍ନିଧିକାରୋ, ଅନ୍ନପାନାଦି। ଏୱଂ କାର-ସଦ୍ଦସ୍ସ କମ୍ମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ "ସନ୍ନିଧିକାରପରିଭୋଗ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଯମପରୋ ନଯୋ – ଯଥା ‘‘ଆଚଯଂ ଗାମିନୋ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଅନୁନାସିକଲୋପେନ ‘‘ଆଚଯଗାମିନୋ’’ତି (ଧ। ସ। ୧୦) ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ଏୱମିଧାପି ‘‘ସନ୍ନିଧିକାରଂ ପରିଭୋଗ’’ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଅନୁନାସିକଲୋପେନ ‘‘ସନ୍ନିଧିକାରପରିଭୋଗ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସନ୍ନିଧିଂ କତ୍ୱା ପରିଭୋଗନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିନଯୱସେନାତି ୱିନଯାଗତାଚାରୱସେନ। ୱିନଯାଗତାଚାରୋ ହି ଉତ୍ତରଲୋପେନ ‘‘ୱିନଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ, କାଯୱାଚାନଂ ୱା ୱିନଯନଂ ୱିନଯୋ। ସୁତ୍ତନ୍ତନଯପଟିପତ୍ତିଯା ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା ୱିନଯାଚାରୋଯେୱ ଇଧ ଲବ୍ଭତି। ସମ୍ମା କିଲେସେ ଲିଖତୀତି ସଲ୍ଲେଖୋତି ଚ ୱିନଯାଚାରସ୍ସ ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା ସୁତ୍ତନ୍ତନଯପଟିପତ୍ତି ଏୱ। ପଟିଗ୍ଗହିତନ୍ତି କାଯେନ ୱା କାଯପଟିବଦ୍ଧେନ ୱା ପଟିଗ୍ଗହିତଂ। ଅପରଜ୍ଜୂତି ଅପରସ୍ମିଂ ଦିୱସେ। ଦତ୍ୱାତି ପରିୱତ୍ତନୱସେନ ଦତ୍ୱା। ଠପାପେତ୍ୱାତି ଚ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକକରଣେନ ଠପାପେତ୍ୱା। ତେସମ୍ପି ସନ୍ତକଂ ୱିସ୍ସାସଗ୍ଗାହାଦିୱସେନ ପରିଭୁଞ୍ଜିତୁଂ ୱଟ୍ଟତି। ସୁତ୍ତନ୍ତନଯୱସେନ ସଲ୍ଲେଖୋ ଏୱ ନ ହୋତି।

ଯାନି ଚ ତେସଂ ଅନୁଲୋମାନୀତି ଏତ୍ଥ ସାନୁଲୋମଧଞ୍ଞରସଂ, ମଧୁକପୁପ୍ଫରସଂ, ପକ୍କଡାକରସଞ୍ଚ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସା ସବ୍ବେପି ଫଲପୁପ୍ଫପତ୍ତରସା ଅନୁଲୋମପାନାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଯଥାପରିଚ୍ଛେଦକାଲଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅୱିକପ୍ପିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସନ୍ନିଧୀଯତେତି ସନ୍ନିଧି, ୱତ୍ଥମେୱ। ପରିଯାଯତି କପ୍ପୀଯତୀତି ପରିଯାଯୋ, କପ୍ପିଯୱାଚାନୁସାରେନ ପଟିପତ୍ତି, ତସ୍ସ କଥାତି ପରିଯାଯକଥା। ତବ୍ବିପରୀତୋ ନିପ୍ପରିଯାଯୋ, କପ୍ପିଯମ୍ପି ଅନୁପଗ୍ଗମ୍ମ ସନ୍ତୁଟ୍ଠିୱସେନ ପଟିପତ୍ତି, ପରିଯାଯ-ସଦ୍ଦୋ ୱା କାରଣେ, ତସ୍ମା କପ୍ପିଯକାରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତା କଥା ପରିଯାଯକଥା। ତଦପି ଅୱତ୍ୱା ସନ୍ତୁଟ୍ଠିୱସେନ ୱୁତ୍ତା ନିପ୍ପରିଯାଯୋ।‘‘ସଚେ’’ତିଆଦି ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଦାନାକାରଦସ୍ସନଂ। ପାଠଇଯା ଉଦ୍ଦିସନଂ ଉଦ୍ଦେସୋ। ଅତ୍ଥସ୍ସ ପୁଚ୍ଛା ପରିପୁଚ୍ଛନଂ। ‘‘ଅଦାତୁଂ ନ ୱଟ୍ଟତୀ’’ତି ଇମିନା ଅଦାନେ ସଲ୍ଲେଖକୋପନଂ ଦସ୍ସେତି। ଅପ୍ପହୋନ୍ତେତି କାତୁଂ ଅପ୍ପହୋନକେ ସତି। ପଞ୍ଚାସାଯାତି ଚୀୱରପଟିଲାଭାସାଯ। ଅନୁଞ୍ଞାତକାଲେତି ଅନତ୍ଥତେ କଥିନେ ଏକୋ ପଚ୍ଛିମକତ୍ତିକମାସୋ, ଅତ୍ଥତେ କଥିନେ ପଚ୍ଛିମକତ୍ତିକମାସେନ ସହ ହେମନ୍ତିକା ଚତ୍ତାରୋ ମାସା, ପିଟ୍ଠିସମଯେ ଯୋ କୋଚି ଏକୋ ମାସୋତି ଏୱଂ ତତିଯକଥିନସିକ୍ଖାପଦାଦୀସୁ ଅନୁଞ୍ଞାତସମଯେ। ସୁତ୍ତନ୍ତି ଚୀୱରସିବ୍ବନସୁତ୍ତଂ। ୱିନଯକମ୍ମଂ କତ୍ୱାତି ମୂଲଚୀୱରଂ ପରିକ୍ଖାରଚୋଠଅଂ ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ପଞ୍ଚାସାଚୀୱରମେୱ ମୂଲଚୀୱରଂ କତ୍ୱା ଠପେତବ୍ବଂ, ତଂ ପୁନ ମାସପରିହାରଂ ଲଭତି, ଏତେନ ଉପାଯେନ ଯାୱ ଇଚ୍ଛତି, ତାୱ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ମୂଲଚୀୱରଂ କତ୍ୱା ଠପେତୁଂ ଲବ୍ଭତୀତି ୱୁତ୍ତନଯେନ, ୱିକପ୍ପନାୱସେନ ୱା ୱିନଯକମ୍ମଂ କତ୍ୱା। କସ୍ମା ନ ୱଟ୍ଟତୀତି ଆହ ‘‘ସନ୍ନିଧି ଚ ହୋତି ସଲ୍ଲେଖଞ୍ଚ କୋପେତୀ’’ତି।

ଉପରି ମଣ୍ଡପସଦିସଂ ପଦରଚ୍ଛନ୍ନଂ, ସବ୍ବପଲିଗୁଣ୍ଠିମଂ ୱା ଛାଦେତ୍ୱା କତଂ ୱୟ୍ହଂ। ଉଭୋସୁ ପସ୍ସେସୁ ସୁୱଣ୍ଣରଜତାଦିମଯା ଗୋପାନସିଯୋ ଦତ୍ୱା ଗରୁଳପକ୍ଖକନଯେନ କତା ସନ୍ଦମାନିକା। ଫଲକାଦିନା କତଂ ପୀଠକଯାନଂ ସିୱିକା। ଅନ୍ଦୋଲିକାସଙ୍ଖାତା ପଟପୋଟଲିକା ପାଟଙ୍କୀ। ‘‘ଏକଭିକ୍ଖୁସ୍ସ ହୀ’’ତିଆଦି ତଦତ୍ଥସ୍ସ ସମତ୍ଥନଂ। ଅରଞ୍ଞତ୍ଥାଯାତି ଅରଞ୍ଞଗମନତ୍ଥାଯ। ଧୋତପାଦକତ୍ଥାଯାତି ଧୋୱିତପାଦାନମନୁରକ୍ଖଣତ୍ଥାଯ। ସଂହନିତବ୍ବା ବନ୍ଧିତବ୍ବାତି ସଙ୍ଘାଟା, ଉପାହନାଯେୱ ସଙ୍ଘାଟା ତଥା, ଯୁଗଳଭୂତା ଉପାହନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଦାତବ୍ବାତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଦାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ମଞ୍ଚୋତି ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ। ସବ୍ବେପି ହି ପୀଠଭିସାଦଯୋ ନିସୀଦନସଯନଯୋଗ୍ଗା ଗହେତବ୍ବା ତେସୁପି ତଥାପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବତୋ।

ଆବାଧପଚ୍ଚଯା ଏୱ ଅତ୍ତନା ପରିଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବା ଗନ୍ଧା ୱଟ୍ଟନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି ‘‘କଣ୍ଡୁକଚ୍ଛୁଛୱିଦୋସାଦିଆବାଧେ ସତୀ’’ତି ଇମିନା। ‘‘ଲକ୍ଖଣେ ହି ସତି ହେତୁଗ୍ଗୋପି କତ୍ଥଚି ସମ୍ଭୱତୀ’’ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋଯେୱ। ତତ୍ଥ କଣ୍ଡୂତି ଖଜ୍ଜୁ। କଚ୍ଛୂତି ୱିତଚ୍ଛିକା। ଛୱିଦୋସୋତି କିଲାସାଦି। ଆହରାପେତ୍ୱାତି ଞାତିପୱାରିତତୋ ଭିକ୍ଖାଚାରୱତ୍ତେନ ୱା ନ ଯେନ କେନଚି ୱା ଆକାରେନ ହରାପେତ୍ୱା। ଭେସଜ୍ଜପଚ୍ଚଯେହି ଗିଲାନସ୍ସ ୱିଞ୍ଞତ୍ତିପି ୱଟ୍ଟତି। ‘‘ଅନୁଜାନାମି ଭିକ୍ଖୱେ , ଗନ୍ଧଂ ଗହେତ୍ୱା କୱାଟେ ପଞ୍ଚଙ୍ଗୁଲିକଂ ଦାତୁଂ, ପୁପ୍ଫଂ ଗହେତ୍ୱା ୱିହାରେ ଏକମନ୍ତଂ ନିକ୍ଖିପିତୁ’’ନ୍ତି (ଚୂଳୱ। ୨୬୪) ୱଚନତୋ ‘‘ଦ୍ୱାରେ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଘରଧୂପନଂ ୱିହାରୱାସନା, ଚେତିଯଘରୱାସନା ୱା। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚେତିଯପଟିମାପୂଜାଦୀନି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

କିଲେସେହି ଆମସିତବ୍ବତୋ ଆମିସଂ, ଯଂ କିଞ୍ଚି ଉପଭୋଗାରହଂ ୱତ୍ଥୁ, ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତାନମ୍ପି ପସଙ୍ଗଂ ନିୱାରେତୁଂ ‘‘ୱୁତ୍ତାୱସେସଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତି ଆହ, ପାରିସେସନଯତୋ ଗହିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତାୱସେସଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କିଂ ପନେତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସେଯ୍ୟଥିଦ’’ନ୍ତିଆଦି। ତଥାରୂପେ କାଲେତି ଗାମଂ ପୱିସିତୁଂ ଦୁକ୍କରାଦିକାଲେ। ୱଲ୍ଲୂରୋତି ସୁକ୍ଖମଂସଂ। ଭାଜନ-ସଦ୍ଦୋ ସପ୍ପିତେଲଗୁଳଅସଦ୍ଦେହି ଯୋଜେତବ୍ବୋ ତଦୱିନାଭାୱିତ୍ତା। କାଲସ୍ସେୱାତି ପଗେୱ। ଉଦକକଦ୍ଦମେତି ଉଦକେ ଚ କଦ୍ଦମେ ଚ। ନିମିତ୍ତେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମଂ, ଭାୱଲକ୍ଖଣେ ୱା। ଅଚ୍ଛଥାତି ନିସୀଦଥ। ଭୁଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସେୱାତି ଭୁଞ୍ଜତୋ ଏୱ ଭିକ୍ଖୁନୋ, ସମ୍ପଦାନୱଚନଂ, ଅନାଦରତ୍ଥେ ୱା ସାମିୱଚନଂ। କିରିଯନ୍ତରାୱଚ୍ଛେଦନଯୋଗେନ ହେତ୍ଥ ଅନାଦରତା। ଗୀୱାଯାମକନ୍ତି ଭାୱନପୁଂସକୱଚନଂ, ଗୀୱଂ ଆଯମେତ୍ୱା ଆଯତଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ଯଥା ୱା ଭୁତ୍ତେ ଅତିଭୁତ୍ତତାଯ ଗୀୱା ଆଯମିତବ୍ବା ହୋତି, ତଥାତିପି ୱଟ୍ଟତି। ଚତୁମାସମ୍ପୀତି ୱସ୍ସାନସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋ ମାସେପି। କୁଟୁମ୍ବଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଧନଂ, ତଦସ୍ସତ୍ଥୀତି କୁଟୁମ୍ବିକୋ, ମୁଣ୍ଡୋ ଚ ସୋ କୁଟୁମ୍ବିକୋ ଚାତି ମୁଣ୍ଡକୁଟୁମ୍ବିକୋ, ତସ୍ସ ଜୀୱିକଂ ତଥା, ତଂ କତ୍ୱା ଜୀୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନଯଦସ୍ସନମତ୍ତଞ୍ଚେତଂ ଆମିସପଦେନ ଦସ୍ସିତାନଂ ସନ୍ନିଧିୱତ୍ଥୂନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତଜ୍ଜିରହିତଂ ସମଣପଟିପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଭିକ୍ଖୁନୋ ପନା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ''ଗୁଳପିଣ୍ଡୋ ତାଲପକ୍କପ୍ପମାଣ''ନ୍ତି ସାରତ୍ଥଦୀପନିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଚତୁଭାଗମତ୍ତନ୍ତି କୁଡୁମ୍ବମତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ''ଏକା ତଣ୍ଡୁଲନାଳୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପନ ତସ୍ସା ଚତୁଭାଗୋ ଏକପତ୍ଥୋତି ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

''କୁଡୁୱୋ ପସତୋ ଏକୋ, ପତ୍ଥୋ ତେ ଚତୁରୋ ସିଯୁଂ;

ଆଳ୍ହକୋ ଚତୁରୋ ପତ୍ଥା, ଦୋଣଂ ୱା ଚତୁରାଳ୍ହକ''ନ୍ତି।

କସ୍ମାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ତେ ହୀ''ତିଆଦି। ଆହରାପେତ୍ୱାପି ଠପେତୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ପଗେୱ ଯଥାଲଦ୍ଧଂ। ''ଅଫାସୁକକାଲେ''ତିଆଦିନା ସୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେନ ଠପିତସ୍ସ ପରିଭୋଗୋ ସଲ୍ଲେଖଂ ନ କୋପେତୀତି ଦସ୍ସେତି। ସମ୍ମୁତିକୁଟିକାଦଯୋ ଚତସ୍ସୋ, ଅୱାସାଗାରଭୂତେନ ୱା ଉପୋସଥାଗାରାଦିନା ସହ ପଞ୍ଚକୁଟିଯୋ ସନ୍ଧାଯ ''କପ୍ପିଯକୁଟିଯ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସନ୍ନିଧି ନାମ ନତ୍ଥି ତତ୍ଥ ଅନ୍ତୋୱୁତ୍ଥଅନ୍ତୋପକ୍କସ୍ସ ଅନୁଞ୍ଞାତତ୍ତା। ''ତଥାଗତସ୍ସା''ତିଆଦିନା ଅଧିକାରାନୁରୂପଂ ଅତ୍ଥଂ ପଯୋଜେତି। ପିଲୋତିକଖଣ୍ଡନ୍ତି ଜିଣ୍ଣଚୋଳଖଣ୍ଡଂ।

୧୩।''ଗୀୱଂପସାରେତ୍ୱା''ତି ଏତେନ ସଯମେୱ ଆପାଥଗମନେ ଦୋସୋ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି। ଏୱଇକମ୍ପୀତି ୱିନିଚ୍ଛଯୱିଚାରଣା ୱତ୍ଥୁକିତ୍ତନମ୍ପି। ପଯୋଜନମତ୍ତମେୱାତି ପଦତ୍ଥଯୋଜନମତ୍ତମେୱ। ଯସ୍ସ ପନ ପଦସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରକଥଂ ୱିନା ନ ସକ୍କା ଅତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାତୁଂ, ତତ୍ଥ ୱିତ୍ଥାରକଥାପି ପଦତ୍ଥସଙ୍ଗହମେୱ ଗଚ୍ଛତି।

କୁତୂହଲୱସେନ ପେକ୍ଖିତବ୍ବତୋ ପେକ୍ଖଂ, ନଟସତ୍ଥୱିଧିନା ପଯୋଗୋ। ନଟସମୂହେନ ପନ ଜନସମୂହେ କତ୍ତବ୍ବୱସେନ ''ନଟସମଜ୍ଜ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଜନାନଂ ସମ୍ପଦେ ସମୂହେ କତନ୍ତି ହି ସମଜ୍ଜଂ। ସାରସମାସେ ପନ ''ପେକ୍ଖାମହ''ନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି, ''ସମଜ୍ଜଦସ୍ସନୁସ୍ସୱ''ନ୍ତି ତେସଂ ମତେ ଅତ୍ଥୋ। ଭାରତନାମକାନଂ ଦ୍ୱେଭାତୁକରାଜୂନଂ, ରାମରଞ୍ଞୋ ଚ ଯୁଜ୍ଝନାଦିକଂ ତପ୍ପସୁତେହି ଆଚିକ୍ଖିତବ୍ବତୋ ଅକ୍ଖାନଂ। ଗନ୍ତୁମ୍ପି ନ ୱଟ୍ଟତି, ପଗେୱ ତଂ ସୋତୁଂ। ପାଣିନା ତାଳେତବ୍ବଂ ସରଂ ପାଣିସ୍ସରନ୍ତି ଆହ ''କଂସତାଳ''ନ୍ତି, ଲୋହମଯୋ ତୂରିଯଜାତିୱିସେସୋ କଂସୋ, ଲୋହମଯପତ୍ତୋ ୱା, ତସ୍ସ ତାଳନସଦ୍ଦନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପାଣୀନଂ ତାଳନସରନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ପାଣିତାଳନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଘନସଞ୍ଞାତାନଂ ତୂରିଯୱିସେସାନଂ ତାଳନଂ ଘନତାଳଂ ନାମ, ଦଣ୍ଡମଯସମ୍ମତାଳଂ ସିଲାତଲାକତାଳଂ ୱା। ମନ୍ତେନାତି ଭୂତୱିସନମନ୍ତେନ। ଏକେତି ସାରସମାସାଚରିଯା, ଉତ୍ତରୱିହାରୱାସିନୋ ଚ, ଯଥା ଚେତ୍ଥ, ଏୱମିତୋ ପରେସୁପି ''ଏକେ''ତି ଆଗତଟ୍ଠାନେସୁ। ତେ କିର ଦୀଘନିକାଯସ୍ସତ୍ଥୱିସେସୱାଦିନୋ। ଚତୁରସ୍ସଅମ୍ବଣକତାଳଂ ନାମ ରୁକ୍ଖସାରଦଣ୍ଡାଦୀସୁ ଯେନ କେନଚି ଚତୁରସ୍ସଅମ୍ବଣଂ କତ୍ୱା ଚତୂସୁ ପସ୍ସେସୁ ଧମ୍ମେନ ଓନଦ୍ଧିତ୍ୱା ୱାଦିତଭଣ୍ଡସ୍ସ ତାଳନଂ। ତଞ୍ହି ଏକାଦସଦୋଣପ୍ପମାଣମାନୱିସେସସଣ୍ଠାନତ୍ତା ''ଅମ୍ବଣକ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ବିମ୍ବିସକନ୍ତିପି ତସ୍ସେୱ ନାମଂ। ତଥା କୁମ୍ଭସଣ୍ଠାନତାଯ କୁମ୍ଭୋ, ଘଟୋଯେୱ ୱା, ତସ୍ସ ଧୁନନନ୍ତି ଖୁଦ୍ଦକଭାଣକା। ଅବ୍ଭୋକ୍କିରଣଂ ରଙ୍ଗବଲିକରଣଂ। ତେ ହି ନଚ୍ଚଟ୍ଠାନେ ଦେୱତାନଂ ବଲିକରଣଂ ନାମ କତ୍ୱା କୀଳନ୍ତି, ଯଂ ''ନନ୍ଦୀ''ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି । ଇତ୍ଥିପୁରିସସଂଯୋଗାଦିକିଲେସଜନକଂ ପଟିଭାନଚିତ୍ତଂ ସୋଭନକରଣତୋ ସୋଭନକରଂ ନାମ। ''ସୋଭନଘରକ''ନ୍ତି ସାରସମାସେ ୱୁତ୍ତଂ। ଚଣ୍ଡାଯ ଅଲନ୍ତି ଚଣ୍ଡାଲଂ, ଅଯୋଗୁଳକୀଳା। ଚଣ୍ଡାଲା ନାମ ହୀନଜାତିକା ସୁନଖମଂସଭୋଜିନୋ, ତେସଂ ଇଦନ୍ତି ଚଣ୍ଡାଲଂ। ସାଣେ ଉଦକେନ ତେମେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଆକୋଟନକୀଳା ସାଣଧୋୱନକୀଳା। ୱଂସେନ କତଂ କୀଳନଂ ୱଂସନ୍ତି ଆହ ''ୱେଳୁଂ ଉସ୍ସାପେତ୍ୱା କୀଳନ''ନ୍ତି।

ନିଖଣିତ୍ୱାତି ଭୂମିଯଂ ନିଖାତଂ କତ୍ୱା। ନକ୍ଖତ୍ତକାଲେତି ନକ୍ଖତ୍ତଯୋଗଛଣକାଲେ। ତମତ୍ଥଂ ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରାଗମେ ଦସକନିପାତପାଳିଯା (ଅ। ନି। ୧୦। ୧୦୬) ସାଧେନ୍ତୋ ''ୱୁତ୍ତମ୍ପିଚେତ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ଅଟ୍ଠିଧୋୱନେ। ଇନ୍ଦଜାଲେନାତି ଅଟ୍ଠିଧୋୱନମନ୍ତଂ ପରିଜପ୍ପେତ୍ୱା ଯଥା ପରେ ଅଟ୍ଠୀନିଯେୱ ପସ୍ସନ୍ତି, ନ ମଂସାଦୀନି, ଏୱଂ ମଂସାଦୀନମନ୍ତରଧାପନମାଯାଯ। ଇନ୍ଦସ୍ସ ଜାଲମିୱ ହି ପଟିଚ୍ଛାଦିତୁଂ ସମତ୍ଥନତୋ ''ଇନ୍ଦଜାଲ''ନ୍ତି ମାଯା ୱୁଚ୍ଚତି ଇନ୍ଦଚାପାଦଯୋ ୱିଯ। ଅଟ୍ଠିଧୋୱନନ୍ତି ଅଟ୍ଠିଧୋୱନକୀଳା।

ହତ୍ଥିଆଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଯୁଜ୍ଝିତୁନ୍ତି ହତ୍ଥିଆଦୀସୁ ଅଭିରୁହିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେହି ସଦ୍ଧିଂ ଯୁଜ୍ଝନଂ, ହତ୍ଥିଆଦୀହି ଚ ସଦ୍ଧିଂ ସଯମେୱ ଯୁଜ୍ଝନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ହତ୍ଥିଆଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଞ୍ଞେହି ଯୁଜ୍ଝିତୁଂ, ସଯଂ ୱା ଯୁଜ୍ଝିତୁନ୍ତି ହି ଅତ୍ଥୋ। ତେତି ହତ୍ଥିଆଦଯୋ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ମଥେନ୍ତି ୱିଲୋଥେନ୍ତୀତି ମଲ୍ଲା, ବାହୁଯୁଦ୍ଧକାରକା, ତେସଂ ଯୁଦ୍ଧଂ। ସମ୍ପହାରୋତି ସଙ୍ଗାମୋ। ବଲସ୍ସ ସେନାଯ ଅଗ୍ଗଂ ଗଣନକୋଟ୍ଠାସଂ କରୋନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ବଲଗ୍ଗଂ, ''ଏତ୍ତକା ହତ୍ଥୀ, ଏତ୍ତକା ଅସ୍ସା''ତିଆଦିନା ବଲଗଣନଟ୍ଠାନଂ। ସେନଂ ୱିଯୂହନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଠପେନ୍ତି, ସେନାଯ ୱା ଏତ୍ଥ ବ୍ୟୂହନଂ ୱିନ୍ୟାସୋତି ସେନାବ୍ୟୂହୋ, ''ଇତୋ ହତ୍ଥୀ ହୋନ୍ତୁ, ଇତୋ ଅସ୍ସା ହୋନ୍ତୂ''ତିଆଦିନା ଯୁଦ୍ଧତ୍ଥଂ ଚତୁରଙ୍ଗବଲାଯ ସେନାଯ ଦେସୱିସେସେସୁ ୱିଚାରଣଟ୍ଠାନଂ, ତଂ ପନ ଭେଦତୋ

ସକଟବ୍ୟୂହାଦିୱସେନ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚକ୍କପଦୁମବ୍ୟୂହାନଂ ଦଣ୍ଡଭୋଗମଣ୍ଡଲାସଂହତବ୍ୟୂହାନଞ୍ଚ ଗହଣଂ, ‘‘ତଯୋ ହତ୍ଥୀ ପଚ୍ଛିମଂ ହତ୍ଥାନୀକଂ, ତଯୋ ଅସ୍ସା ପଚ୍ଛିମଂ ଅସ୍ସାନୀକଂ, ତଯୋ ରଥା ପଚ୍ଛିମଂ ରଥାନୀକଂ, ଚତ୍ତାରୋ ପୁରିସା ସରହତ୍ଥା ପତ୍ତୀ ପଚ୍ଛିମଂ ପତ୍ତାନୀକ’’ନ୍ତି (ପାଚି। ୩୨୪ ଉଯ୍ୟୋଧିକସିକ୍ଖାପଦେ) କଣ୍ଡୱିଦ୍ଧସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ପଦଭାଜନଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ତଯୋ…ପେ…ଆଦିନା ନଯେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସା’’ତି ଆହ। ତଞ୍ଚ ଖୋ ‘‘ଦ୍ୱାଦସପୁରିସୋ ହତ୍ଥୀ, ତିପୁରିସୋ ଅସ୍ସୋ, ଚତୁପୁରିସୋ ରଥୋ, ଚତ୍ତାରୋ ପୁରିସା ସରହତ୍ଥା ପତ୍ତୀ’’ତି (ପାଚି। ୩୧୪ ଉଯ୍ୟୁତ୍ତସେନାସିକ୍ଖାପଦେ) ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣତୋ ହତ୍ଥିଆଦିଗଣନେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଏତେନ ଚ ‘‘ଛ ହତ୍ଥିନିଯୋ, ଏକୋ ଚ ହତ୍ଥୀ ଇଦମେକ’’ନ୍ତି (ମହାୱ। ଅଟ୍ଠ। ୨୪୫) ଚମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧକୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତମନୀକଂ ପଟିକ୍ଖିପତି।

୧୪। କାରଣଂ ନାମ ଫଲସ୍ସ ଠାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପମାଦୋ…ପେ… ଠାନ’’ନ୍ତି। ପଦାନୀତି ସାରୀଆଦୀନଂ ପତିଟ୍ଠାନାନି। ଅଟ୍ଠାପଦନ୍ତି ସଞ୍ଞାଯ ଦୀଘତା। ‘‘ଅଟ୍ଠପଦ’’ନ୍ତିପି ପଠନ୍ତି। ଦସପଦଂ ନାମ ଦ୍ୱୀହି ପନ୍ତୀତି ୱୀସତିଯା ପଦେହି କୀଳଅନଜୂତଂ। ଅଟ୍ଠପଦଦସପଦେସୂତି ଅଟ୍ଠପଦଦସପଦଫଲକେସୁ। ଆକାସେଯେୱ କୀଳଅନନ୍ତି ‘‘ଅଯଂ ସାରୀ ଅସୁକପଦଂ ମଯା ନୀତା, ଅଯଂ ଅସୁକପଦ’’ନ୍ତି କେୱଲଂ ମୁଖେନେୱ ୱଦନ୍ତାନଂ ଆକାସେଯେୱ ଜୂତସ୍ସ କୀଳଅନଂ। ନାନାପଥମଣ୍ଡଲନ୍ତି ଅନେକୱିହିତସାରୀମଗ୍ଗପରିୱଟ୍ଟଂ। ପରିହରିତବ୍ବନ୍ତି ସାରିଯୋ ପରିହରିତୁଂ ଯୁତ୍ତକଂ। ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ସରନ୍ତି ପରିୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସାରିଯୋ, ଯେନ କେନଚି କତାନି ଅକ୍ଖବୀଜାନି। ତତ୍ଥାତି ତାସୁ ସାରୀସୁ, ତସ୍ମିଂ ୱା ଅପନଯନୁପନଯନେ। ଜୂତଖଲିକେତି ଜୂତମଣ୍ଡଲେ। ‘‘ଜୂତଫଲକେ’’ତିପି ଅଧୁନା ପାଠୋ। ପାସକଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଛସୁ ପସ୍ସେସୁ ଏକେକଂ ଯାୱ ଛକ୍କଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା କତକୀଳଅନକଂ, ତଂ ୱଢେତ୍ୱା ଯଥାଲଦ୍ଧଂ ଏକକାଦିୱସେନ ସାରିଯୋ ଅପନେନ୍ତୋ, ଉପନେନ୍ତୋ ଚ କୀଳଅନ୍ତି, ପସତି ଅଟ୍ଠପଦାଦୀସୁ ବାଧତି, ଫୁସତି ଚାତି ହି ପାସକୋ, ଚତୁଵୀସତିୱିଧୋ ଅକ୍ଖୋ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅଟ୍ଠକଂ ମାଲିକଂ ୱୁତ୍ତଂ, ସାୱଟ୍ଟଞ୍ଚ ଛକଂ ମତଂ;

ଚତୁକ୍କଂ ବହୁଲଂ ଞେଯ୍ୟଂ, ଦ୍ୱି ବିନ୍ଦୁସନ୍ତିଭଦ୍ରକଂ;

ଚତୁୱୀସତି ଆଯା ଚ, ମୁନିନ୍ଦେନ ପକାସିତା’’ତି।

ତେନ କୀଳଅନମିଧ ପାସକକୀଳଅନଂ। ଘଟନଂ ପହରଣଂ, ତେନ କୀଳଆ ଘଟିକାତି ଆହ ‘‘ଦୀଘଦଣ୍ଡକେନା’’ତିଆଦି। ଘଟେନ କୁମ୍ଭେନ କୀଳଆ ଘଟିକାତି ଏକେ। ମଞ୍ଜିଟ୍ଠିକାଯ ୱାତି ମଞ୍ଜିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଯୋଜନୱଲ୍ଲିରୁକ୍ଖସ୍ସ ସାରଂ ଗହେତ୍ୱା ପକ୍କକସାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ସିଟ୍ଠୋଦକେନ ୱାତି [ପିଟ୍ଠୋଦକେନ ୱା (ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ)] ଚ ପକ୍କମଧୁସିଟ୍ଠୋଦକଂ। ସଲାକହତ୍ଥନ୍ତି ତାଲହୀରାଦୀନଂ କଲାପସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ବହୂସୁ ସଲାକାସୁ ୱିସେସରହିତଂ ଏକଂ ସଲାକଂ ଗହେତ୍ୱା ତାସୁ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପୁନ ତଞ୍ଞେୱ ଉଦ୍ଧରନ୍ତା ସଲାକହତ୍ଥେନ କୀଳଅନ୍ତୀତି କେଚି। ଗୁଳଅକୀଳଆତି ଗୁଳଅଫଲକୀଳଆ, ଯେନ କେନଚି ୱା କତଗୁଳଅକୀଳଆ। ପଣ୍ଣେନ ୱଂସାକାରେନ କତା ନାଳଇକା ପଣ୍ଣନାଳଇକା, ତେନେୱାହ ‘‘ତଂ ଧମନ୍ତା’’ତି। ଖୁଦ୍ଦକେ କ-ପଚ୍ଚଯୋତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଖୁଦ୍ଦକନଙ୍ଗଲ’’ନ୍ତି ଇମିନା। ହତ୍ଥପାଦାନଂ ମୋକ୍ଖେନ ମୋଚନେନ ଚଯତି ପରିୱତ୍ତତି ଏତାଯାତି ମୋକ୍ଖଚିକା, ତେନାହ ‘‘ଆକାସେ ୱା’’ତିଆଦି। ପରିବ୍ଭମନତ୍ତାଯେୱ ତଂ ଚକ୍କଂ ନାମାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପରିବ୍ଭମନଚକ୍କ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ପଣ୍ଣେନ କତା ନାଳଇ ପଣ୍ଣନାଳଇ, ଇମିନା ପତ୍ତାଳହକପଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ଯଥାକ୍କମଂ ପରିଯାଯଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନ କତା ପନ କୀଳଆ ପତ୍ତାଳହକାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତାଯା’’ତିଆଦି। ଖୁଦ୍ଦକୋ ରଥୋ ରଥକୋ କ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଖୁଦ୍ଦକତ୍ଥୱଚନତୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସପଦେସୁପି। ଆକାସେ ୱା ଯଂ ଞାପେତି, ତସ୍ସ ପିଟ୍ଠିଯଂ ୱା ଯଥା ୱା ତଥା ୱା ଅକ୍ଖରଂ ଲିଖିତ୍ୱା ‘‘ଏୱମିଦ’’ନ୍ତି ଜାନନେନ କୀଳଆ ଅକ୍ଖରିକା, ପୁଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ମୁଖାଗତଂ ଅକ୍ଖରଂ ଗହେତ୍ୱା ନଟ୍ଠମୁଟ୍ଠିଲାଭାଦିଜାନନକୀଳଆତିପି ୱଦନ୍ତି। ୱଜ୍ଜ-ସଦ୍ଦୋ ଅପରାଧତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ଯଥାୱଜ୍ଜଂ ନାମା’’ତିଆଦି। ୱାଦିତାନୁରୂପଂ ନଚ୍ଚନଂ, ଗାଯନଂ ୱା ଯଥାୱଜ୍ଜନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ‘‘ଏୱଂ କତେ ଜଯୋ ଭୱିସ୍ସତି, ଏୱଂ କତେ ପରାଜଯୋ’’ତି ଜଯପରାଜଯଂ ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା ପଯୋଗକରଣୱସେନ ପରିହାରପଥାଦୀନମ୍ପି ଜୂତପ୍ପମାଦଟ୍ଠାନଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ପଙ୍ଗଚୀରାଦୀହି ଚ ୱଂସାଦୀହି କତ୍ତବ୍ବା କିଚ୍ଚସିଦ୍ଧି, ଅସିଦ୍ଧି ଚାତି ଜଯପରାଜଯାୱହୋ ପଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଯଥାୱଜ୍ଜନ୍ତି ଚ କାଣାଦୀହି ସଦିସାକାରଦସ୍ସନେହି ଜଯପରାଜଯୱସେନ ଜୂତକୀଳଇକଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସବ୍ବେପି ହେତେ ଜୋତେନ୍ତି ପକାସେନ୍ତି ଏତେହି ତପ୍ପଯୋଗିକା ଜଯପରାଜଯୱସେନ, ଜୱନ୍ତି ଚ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଜଯପରାଜଯଂ ଏତେହୀତି ୱା ଅତ୍ଥେନ ଜୂତସଦ୍ଦୱଚନୀଯତଂ ନାତିୱତ୍ତନ୍ତି।

୧୫।ପମାଣାତିକ୍କନ୍ତାସନନ୍ତି ‘‘ଅଟ୍ଠଙ୍ଗୁଲପାଦକଂ କାରେତବ୍ବଂ ସୁଗତଙ୍ଗୁଲେନା’’ତି ୱୁତ୍ତପ୍ପମାଣତୋ ଅତିକ୍କନ୍ତାସନଂ। କମ୍ମୱସେନ ପଯୋଜନତୋ ‘‘ଅନୁଯୁତ୍ତା ୱିହରନ୍ତୀତି ପଦଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱାଳଅରୂପାନୀତି ଆହରିମାନି ସୀହବ୍ଯଗ୍ଘାଦିୱାଳଅରୂପାନି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ଭିକ୍ଖୁନିୱିଭଙ୍ଗେ ‘‘ପଲ୍ଲଙ୍କୋ

ନାମ ଆହରିମେହି ୱାଠଏହି କତୋ’’ତି (ପାଚି। ୯୮୪) ‘‘ଅକପ୍ପିଯରୂପାକୁଲୋ ଅକପ୍ପିଯମଞ୍ଚୋ ପଲ୍ଲଙ୍କୋ’’ତି ସାରସମାସେ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୀଘଲୋମକୋ ମହାକୋଜୱୋତି ଚତୁରଙ୍ଗୁଲାଧିକଲୋମୋ କାଠଅତ୍ଥଣ୍ଡୋ ମହାକୋଜୱୋ। କୁୱ୍ୱଚତି ପଥୱୀ, ତସ୍ସଂ ଜୱତି ସୋଭନୱିତ୍ଥଟୱସେନାତି କୋଜୱୋ। ‘‘ଚତୁରଙ୍ଗୁଲାଧିକାନି କିର ତସ୍ସ ଲୋମାନୀ’’ତି ୱଚନତୋ ଚତୁରଙ୍ଗୁଲତୋ ହେଟ୍ଠା ୱଟ୍ଟତୀତି ୱଦନ୍ତି। ଉଦ୍ଦଲୋମୀ ଏକନ୍ତଲୋମୀତି ୱିସେସଦସ୍ସନମେତଂ, ତସ୍ମା ଯଦି ତାସୁ ନ ପୱିସତି, ୱଟ୍ଟତୀତି ଗହେତବ୍ବଂ। ୱାନୱିଚିତ୍ତନ୍ତି ଭିତ୍ତିଚ୍ଛଦାଦିଆକାରେନ ୱାନେନ ସିବ୍ବନେନ ୱିଚିତ୍ତଂ। ଉଣ୍ଣାମଯତ୍ଥରଣନ୍ତି ମିଗଲୋମପକତମତ୍ଥରଣଂ। ସେତତ୍ଥରଣୋତି ଧୱଲତ୍ଥରଣୋ। ସୀତତ୍ଥିକେହି ସେୱିତବ୍ବତ୍ତା ସେତତ୍ଥରଣୋ, ‘‘ବହୁମୁଦୁଲୋମକୋ’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଘନପୁପ୍ଫକୋତି ସବ୍ବଥା ପୁପ୍ଫାକାରସମ୍ପନ୍ନୋ। ‘‘ଉଣ୍ଣାମଯତ୍ଥରଣୋତି ଉଣ୍ଣାମଯୋ ଲୋହିତତ୍ଥରଣୋ’’ତି (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୨୫୮) ସାରତ୍ଥଦୀପନିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଆମଲକପତ୍ତାକାରାହି ପୁପ୍ଫପନ୍ତୀହି ଯେଭୁଯ୍ୟତୋ କତତ୍ତା ଆମଲକପତ୍ତୋତିପି ୱୁଚ୍ଚତି।

ତିଣ୍ଣଂ ତୂଲାନନ୍ତି ରୁକ୍ଖତୂଲଲତାତୂଲପୋଟକୀତୂଲସଙ୍ଖାତାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ତୂଲାନଂ। ଉଦ୍ଦିତଂ ଦ୍ୱୀସୁ ଲୋମଂ ଦସା ଯସ୍ସାତି ଉଦ୍ଦଲୋମୀ ଇ-କାରସ୍ସ ଅକାରଂ, ତ-କାରସ୍ସ ଲୋପଂ, ଦ୍ୱିଭାୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା। ଏକସ୍ମିଂ ଅନ୍ତେ ଲୋମଂ ଦସା ଯସ୍ସାତି ଏକନ୍ତଲୋମୀ। ଉଭଯତ୍ଥ କେଚୀତି ସାରସମାସାଚରିଯା, ଉତ୍ତରୱିହାରୱାସିନୋ ଚ। ତେସଂ ୱାଦେ ପନ ଉଦ୍ଦିତମେକତୋ ଉଗ୍ଗତଂ ଲୋମମଯଂ ପୁପ୍ଫଂ ଯସ୍ସାତି ଉଦ୍ଦଲୋମୀ ୱୁତ୍ତନଯେନ। ଉଭତୋ ଅନ୍ତତୋ ଏକଂ ସଦିସଂ ଲୋମମଯଂ ପୁପ୍ଫଂ ଯସ୍ସାତି ଏକନ୍ତଲୋମୀତି ୱଚନତ୍ଥୋ। ୱିନଯଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ‘‘ଉଦ୍ଦଲୋମୀତି ଏକତୋ ଉଗ୍ଗତଲୋମଂ ଉଣ୍ଣାମଯତ୍ଥରଣଂ। ‘ଉଦ୍ଦଲୋମୀ’ତିପି ପାଠୋ। ଏକନ୍ତଲୋମୀତି ଉଭତୋ ଉଗ୍ଗତଲୋମଂ ଉଣ୍ଣାମଯତ୍ଥରଣ’’ନ୍ତି (ମହାୱ। ଅଟ୍ଠ। ୨୫୪) ୱୁତ୍ତଂ, ନାମମତ୍ତମେସ ୱିସେସୋ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଅଗ୍ଗହିତାୱସେସୋ ଅଟ୍ଠକଥାଦ୍ୱଯେପି ନତ୍ଥୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

କୋସେଯ୍ୟଞ୍ଚ କଟ୍ଟିସ୍ସଞ୍ଚ କଟ୍ଟିସ୍ସାନି ୱିରୂପେକସେସୱସେନ। ତେହି ପକତମତ୍ଥରଣଂ କଟ୍ଟିସ୍ସଂ। ଏତଦେୱତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କୋସେଯ୍ୟକଟ୍ଟିସ୍ସମଯପଚ୍ଚତ୍ଥରଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, କୋସେଯ୍ୟସୁତ୍ତାନମନ୍ତରନ୍ତରଂ ସୁୱଣ୍ଣମଯସୁତ୍ତାନି ପୱେସେତ୍ୱା ୱୀତମତ୍ଥରଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସୁୱଣ୍ଣସୁତ୍ତଂ କିର ‘‘କଟ୍ଟିସ୍ସଂ, କସ୍ସଟ’’ନ୍ତି ଚ ୱଦନ୍ତି। ତେନେୱ ‘‘କୋସେଯ୍ୟକସ୍ସଟମଯ’’ନ୍ତି ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୧୫) ୱୁତ୍ତଂ। କଟ୍ଟିସ୍ସଂ ନାମ ୱାକୱିସେସୋତିପି ୱଦନ୍ତି। ରତନପରିସିବ୍ବିତନ୍ତି ରତନେହି ସଂସିବ୍ବିତଂ, ସୁୱଣ୍ଣଲିତ୍ତନ୍ତି କେଚି। ସୁଦ୍ଧକୋସେଯ୍ୟନ୍ତି ରତନପରିସିବ୍ବନରହିତଂ। ୱିନଯେତି ୱିନଯଟ୍ଠକଥଂ, ୱିନଯପରିଯାଯଂ ୱା ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ ହି ସୁତ୍ତନ୍ତିକପରିଯାଯେ ‘‘ଠପେତ୍ୱା ତୂଲିକଂ ସବ୍ବାନେୱ ଗୋନକାଦୀନି ରତନପରିସିବ୍ବିତାନି ୱଟ୍ଟନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିନଯପରିଯାଯଂ ପନ ପତ୍ୱା ଗରୁକେ ଠାତବ୍ବତ୍ତା ସୁଦ୍ଧକୋସେଯ୍ୟମେୱ ୱଟ୍ଟତି, ନେତରାନୀତି ୱିନିଚ୍ଛଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ସୁତ୍ତନ୍ତିକପରିଯାଯେ ପନ ରତନପରିସିବ୍ବନରହିତାପି ତୂଲିକା ନ ୱଟ୍ଟତି, ଇତରାନି ୱଟ୍ଟନ୍ତି, ସଚେପି ତାନି ରତନପରିସିବ୍ବିତାନି, ଭୂମତ୍ଥରଣୱସେନ ଯଥାନୁରୂପଂ ମଞ୍ଚପୀଠାଦୀସୁ ଚ ଉପନେତୁଂ ୱଟ୍ଟନ୍ତୀତି। ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ ଗହଟ୍ଠାନମ୍ପି ୱସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତେସଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହନତ୍ଥଂ ‘‘ଠପେତ୍ୱା…ପେ… ନ ୱଟ୍ଟନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଅପରେ। ଦୀଘନିକାଯଟ୍ଠକଥାଯନ୍ତି କତ୍ଥଚି ପାଠୋ, ପୋରାଣଦୀଘନିକାଯଟ୍ଠକଥାଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନଚ୍ଚଯୋଗ୍ଗନ୍ତି ନଚ୍ଚିତୁଂ ପହୋନକଂ। କରୋନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନଚ୍ଚନ୍ତି କୁତ୍ତକଂ, ତଂ ପନ ଉଦ୍ଦଲୋମୀଏକନ୍ତଲୋମୀୱିସେସମେୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

‘‘ଦ୍ୱିଦସେକଦସାନୁଦ୍ଦ-ଲୋମୀଏକନ୍ତଲୋମିନୋ;

ତଦେୱ ସୋଳସିତ୍ଥୀନଂ, ନଚ୍ଚଯୋଗ୍ଗଞ୍ଚ କୁତ୍ତକ’’ନ୍ତି।

ହତ୍ଥିନୋ ପିଟ୍ଠିଯଂ ଅତ୍ଥରଂ ହତ୍ଥତ୍ଥରଂ। ଏୱଂ ସେସପଦେସୁପି। ଅଜିନଚମ୍ମେହୀତି ଅଜିନମିଗଚମ୍ମେହି, ତାନି କିର ଚମ୍ମାନି ସୁଖୁମତରାନି, ତସ୍ମା ଦୁପଟ୍ଟତିପଟ୍ଟାନି କତ୍ୱା ସିବ୍ବନ୍ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଜିନପ୍ପୱେଣୀ’’ତି, ଉପରୂପରି ଠପେତ୍ୱା ସିବ୍ବନୱସେନ ହି ସନ୍ତତିଭୂତା ‘‘ପୱେଣୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। କଦଲୀମିଗୋତି ମଞ୍ଜାରାକାରମିଗୋ, ତସ୍ସ ଧମ୍ମେନ କତଂ ପୱରପଚ୍ଚତ୍ଥରଣଂ ତଥା। ‘‘ତଂ କିରା’’ତିଆଦି ତଦାକାରଦସ୍ସନଂ, ତସ୍ମା ସୁଦ୍ଧମେୱ କଦଲୀମିଗଚମ୍ମଂ ୱଟ୍ଟତୀତି ୱଦନ୍ତି। ଉତ୍ତରଂ ଉପରିଭାଗଂ ଛାଦେତୀତି ଉତ୍ତରଚ୍ଛଦୋ, ୱିତାନଂ। ତମ୍ପି ଲୋହିତମେୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଆହ ‘‘ରତ୍ତୱିତାନେନା’’ତି। ‘‘ଯଂ ୱତ୍ତତି, ତଂ ସୌତ୍ତରଚ୍ଛେଦ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସେସୋ, ସଂସିବ୍ବିତଭାୱେନ ସଦ୍ଧିଂ ୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ରତ୍ତୱିତାନେସୁ ଚ କାସାୱଂ ୱଟ୍ଟତି, କୁସୁମ୍ଭାଦିରତ୍ତମେୱ ନ ୱଟ୍ଟତି, ତଞ୍ଚ ଖୋ ସବ୍ବରତ୍ତମେୱ। ଯଂ ପନ ନାନାୱଣ୍ଣଂ ୱାନଚିତ୍ତଂ ୱା ଲେପଚିତ୍ତଂ ୱା, ତଂ ୱଟ୍ଟତି। ପଚ୍ଚତ୍ଥରଣସ୍ସେୱ ପଧାନତ୍ତା ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧଂ ସେତୱିତାନମ୍ପି ନ ୱଟ୍ଟତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉଭତୋତି ଉଭଯତ୍ଥ ମଞ୍ଚସ୍ସ ସୀସଭାଗେ, ପାଦଭାଗେ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥାପି ସୌତ୍ତରଚ୍ଛଦେ ୱିଯ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ। ପଦୁମୱଣ୍ଣଂ ୱାତି ନାତିରତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ୱିଚିତ୍ତଂ ୱାତି ପନ ସବ୍ବଥା କପ୍ପିଯତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଉଭତୋ ଉପଧାନେସୁ ଅକପ୍ପିଯତ୍ତା। ନ ହି ଲୋହିତକ-ସଦ୍ଦୋ ଚିତ୍ତେ ୱଟ୍ଟତି। ପଟଲିକଗ୍ଗହଣେନେୱ ଚିତ୍ତକସ୍ସାପି ଅତ୍ଥରଣସ୍ସ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବପ୍ପସଙ୍ଗତୋ। ସଚେ ପମାଣଯୁତ୍ତନ୍ତି

ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ବ୍ଯତିରେକତୋ ସମତ୍ଥେତୁଂ ଆହ ''ମହାଉପଧାନଂ ପନ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତ''ନ୍ତି। ମହାଉପଧାନନ୍ତି ଚ ପମାଣାତିକ୍କନ୍ତଂ ଉପଧାନଂ। ସୀସପ୍ପମାଣମେୱ ହି ତସ୍ସ ପମାଣଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ''ଅନୁଜାନାମି ଭିକ୍ଖୱେ, ସୀସପ୍ପମାଣଂ ବିମ୍ବୋହନଂ କାତୁ''ନ୍ତି (ଚୂଳୱ୦ ୨୯୭) ସୀସପ୍ପମାଣଞ୍ଚ ନାମ ଯସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରତୋ ତୀସୁ କଣ୍ଣେସୁ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ କଣ୍ଣାନଂ ଅନ୍ତରଂ ମିନିୟମାନଂ ୱିଦତ୍ଥି ଚେୱ ଚତୁରଙ୍ଗୁଲଞ୍ଚ ହୋତି। ବିମ୍ବୋହନସ୍ସ ମଜ୍ଝଟ୍ଠାନଂ ତିରିୟତୋ ମୁଟ୍ଠିରତନଂ ହୋତି, ଦୀଘତୋ ପନ ଦିୟଡ୍ଢରତନଂ ୱା ଦ୍ୱିରତନଂ ୱା। ତଂ ପନ ଅକପ୍ପିୟତ୍ତାୟେୱ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ, ନ ତୁ ଉଚ୍ଚାସୟନମହାସୟନପରିୟାପନ୍ନତ୍ତା। ଦ୍ୱେପୀତି ସୀସୂପଧାନଂ, ପାଦୂପଧାନଞ୍ଚ। ପଚ୍ଚତ୍ଥରଣଂ ଦତ୍ୱାତି ପଚ୍ଚତ୍ଥରଣଂ କତ୍ୱା ଅତ୍ଥରିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ଇଦଞ୍ଚ ଗିଲାନମେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ସେନାସନକ୍ଖନ୍ଧକୱଣ୍ଣନାୟଂ ''ଅଗିଲାନସ୍ସାପି ସୀସୂପଧାନଞ୍ଚ ପାଦୂପଧାନଞ୍ଚାତି ଦ୍ୱୟମେୱ ୱଟ୍ଟତି। ଗିଲାନସ୍ସ ବିମ୍ବୋହନାନି ସନ୍ଥରିତ୍ୱା ଉପରି ପଚ୍ଚତ୍ଥରଣଂ କତ୍ୱା ନିପଜ୍ଜିତୁମ୍ପି ୱଟ୍ଟତୀ''ତି (ଚୂଳୱ୦ ଅଟ୍ଠ୦ ୨୯୭) ୱୁତ୍ତନୟେନେୱାତି ୱିନୟେ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ। କଥଂ ପନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ''ନ୍ତିଆଦି। ଯଥା ଅଟ୍ଠଙ୍ଗୁଲପାଦକଂ ହୋତି, ଏୱଂ ଆସନ୍ଦିୟା ପାଦଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପଲ୍ଲଙ୍କସ୍ସ ପନ ଆହରିମାନି ୱାଳରୂପାନି ଆହରିତ୍ୱା ପୁନ ଅପ୍ପଟିବଦ୍ଧତାକାରଣମ୍ପି ଭେଦନମେୱ। ୱିଜଟେତ୍ୱାତି ଜଟଂ ନିବ୍ବେଠେତ୍ୱା। ବିମ୍ବୋହନଂ କାତୁନ୍ତି ତାନି ୱିଜଟିତତୂଲାନି ଅନ୍ତୋ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ବିମ୍ବୋହନଂ କାତୁଂ।

୧୬।''ମାତୁକୁଚ୍ଛିତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତଦାରକାନ''ନ୍ତି ଏତେନ ଅଣ୍ଡଜଜଲାବୁଜାନମେୱ ଗହଣଂ, ମାତୁକୁଚ୍ଛିତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତାତି ଚ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି, ତେନେୱାୟମତ୍ଥୋ ସିଜ୍ଝତି ''ଅନେକଦିୱସାନି ଅନ୍ତୋସୟନହେତୁ ଏସ ଗନ୍ଧୋ''ତି। ଉଚ୍ଛାଦେନ୍ତି ଉବ୍ବଟ୍ଟେନ୍ତି। ସଣ୍ଠାନସମ୍ପାଦନତ୍ଥନ୍ତି ସୁସଣ୍ଠାନତାସମ୍ପାଦନତ୍ଥଂ। ପରିମଦ୍ଦନ୍ତୀତି ସମନ୍ତତୋ ମଦ୍ଦନ୍ତି।

ତେସଂୟେୱ ଦାରକାନନ୍ତି ପୁତ୍ତଞ୍ଚଓନ୍ତାନମେୱ ଦାରକାନଂ। ତେସମେୱ ହି ପକରଣାନୁରୂପତାୟ ଗହଣଂ। ମହାମଲ୍ଲାନନ୍ତି ମହନ୍ତଂ ବାହୁଯୁଦ୍ଧକାରକାନଂ। ଆଦାସୋ ନାମ ମଣ୍ଡନକପକତିକାନଂ ମନୁସ୍ସାନଂ ଅତ୍ତନୋ ମୁଖଚ୍ଛାୟାପସ୍ସନତ୍ଥଂ କଂସଲୋହାଦୀହି କତୋ ଭଣ୍ଡୱିସେସୋ। ତାଦିସଂ ସନ୍ଧାୟ ''ଯଂ କିଞ୍ଚି…ପେ… ନ ୱଟ୍ଟତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଲଙ୍କାରଞ୍ଜନମେୱ ନ ଭେସଜ୍ଜଞ୍ଜନଂ। ମଣ୍ଡନାନୁୟୋଗସ୍ସ ହି ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ତମିଧାନଧିପ୍ପେତଂ। ଲୋକେ ମାଲା-ସଦ୍ଦୋ ବଦ୍ଧମାଲାୟମେୱ ''ମାଲା ମାଲ୍ୟଂ ପୁପ୍ଫଦାମେ''ତି ୱଚନତୋ। ସାସନେ ପନ ସୁଦ୍ଧପୁପ୍ଫେସୁପି ନିରୁଳ୍ହୋତି ଆହ ''ଅବଦ୍ଧମାଲା ୱା''ତି। କାଳପୀଠକାଦୀନନ୍ତି କାଳୱଣ୍ଣପୀଠକାଦୀନଂ। ମତ୍ତିକକକ୍କନ୍ତି ଓସଧେହି ଅଭିସଙ୍ଖତଂ ଯୋଗମତ୍ତିକାଚୁଣ୍ଣଂ। ଦେନ୍ତୀତି ୱିଲେପେନ୍ତି। ଚଲିତେତି ୱିକାରାପଜ୍ଜନୱସେନ ଚଲନଂ ପତ୍ତେ , କୁପିତେତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାତି ସାସପକକ୍କେନ। ଦୋସେତି କାଳପୀଠକାଦୀନଂ ହେତୁଭୂତେ ଲୋହିତଦୋସେ। ଖାଦିତେତି ଅପନୟନୱସେନ ଖାଦିତେ। ସନ୍ନିସିନ୍ନେତି ତାଦିସେ ଦୁଟ୍ଠଲୋହିତେ ପରିକ୍ଖୀଣେ। ମୁଖଚୁଣ୍ଣକେନାତି ମୁଖୱିଲେପନେନ । ଚୁଣ୍ଣେନ୍ତୀତି ୱିଲିମ୍ପେନ୍ତି। ତଂ ସବ୍ବନ୍ତି ମତ୍ତିକାକକ୍କସାସପତିଲହଲିଦ୍ଦିକକ୍କଦାନସଙ୍ଖାତଂ ମୁଖଚୁଣ୍ଣଂ, ମୁଖୱିଲେପନଞ୍ଚ ନ ୱଟ୍ଟତି। ଅତ୍ଥାନୁକ୍କମସମ୍ଭୱତୋ ହି ଅୟଂ ପଦଦ୍ୱୟସ୍ସ ୱଣ୍ଣନା। ମୁଖଚୁଣ୍ଣସଙ୍ଖାତଂ ମୁଖୱିଲେପନନ୍ତି ୱା ପଦଦ୍ୱୟସ୍ସ ତୁଲ୍ୟାଧିକରଣୱସେନ ଅତ୍ଥୱିଭାୱନା।

ହତ୍ଥବନ୍ଧନ୍ତି ହତ୍ଥେ ବନ୍ଧିତବ୍ବମାଭରଣଂ, ତଂ ପନ ସଙ୍ଖକପାଲାଦୟୋତି ଆହ ''ହତ୍ଥେ''ତିଆଦି। ସଙ୍ଖୋ ଏୱ କପାଲଂ ତଥା। ''ଅପରେ''ତିଆଦିନା ଯଥାକ୍କମଂ ''ସିଖାବନ୍ଧ''ନ୍ତିଆଦି ପଦାନମତ୍ଥଂ ସଂୱଣ୍ଣେତି। ତତ୍ଥ ସିଖନ୍ତି ଚୂଳଂ। ଚୀରକଂ ନାମ ଯେନ ଚୂଳାୟ ଥିରକରଣତ୍ଥଂ, ସୋଭନତ୍ଥଞ୍ଚ ୱେଠେନ୍ତି। ମୁତ୍ତାୟ, ମୁତ୍ତା ଏୱ ୱା ଲତା ମୁତ୍ତାଲତା, ମୁତ୍ତାୱଳି। ଦଣ୍ଡୋ ନାମ ଚତୁହତ୍ଥୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଚତୁହତ୍ଥଦଣ୍ଡଂ ୱା''ତି। ଅଲଙ୍କତଦଣ୍ଡକନ୍ତି ପନ ତତୋ ଓମକଂ ରଥୟଟ୍ଠିଆଦିକଂ ସନ୍ଧାୟାହ। ଭେସଜ୍ଜନାଳିକନ୍ତି ଭେସଜ୍ଜତୁମ୍ବଂ। ପତ୍ତାଦିଓଲମ୍ବନଂ ୱାମଂସେୟେୱ ଅସିଣ୍ଡନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ୱାମପସ୍ସେ ଓଲଗ୍ଗିତ''ନ୍ତି। କଣ୍ଣିକା ନାମ କୂଟଂ, ତାୟ ଚ ରତନେନ ଚ ପରିକ୍ଖିତ୍ତୋ କୋସୋ ଯସ୍ସ ତଥା। ପଞ୍ଚୱଣ୍ଣସୁତ୍ତସିବ୍ବିତନ୍ତି ନୀଲପୀତଲୋହିତୋଦାତମଞ୍ଜିଟ୍ଠୱସେନ ପଞ୍ଚୱଣ୍ଣେହି ସୁତ୍ତେହି ସିବ୍ବିତଂ ତିୱିଧମ୍ପି ଛତ୍ତଂ। ରତନମତ୍ତାୟାମଂ ଚତୁରଙ୍ଗୁଲୱିତ୍ଥତନ୍ତି ତେସଂ ପରିଚୟନିୟାମେନ ୱା ନଲାଟେ ବନ୍ଧିତୁଂ ପହୋନକପ୍ପମାଣେନ ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ''କେସନ୍ତପରିଚ୍ଛେଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା''ତି ଏତେନ ତଦନଙ୍ଖୋତ୍ଥରଣୱସେନ ବନ୍ଧନାକାରଂ ଦସ୍ସେତି। ମେଘମୁଖେତି ଅବ୍ଭନ୍ତରେ। ''ମଣୀ''ନ୍ତି ଇଦଂ ସିରୋମଣିଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ଚୂଳାମଣୀ''ନ୍ତି, ଚୂଳାୟଂ ମଣିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଚମରସ୍ସ ଅୟଂ ଚାମରୋ, ସ୍ୱେୱ ୱାଲୋ, ତେନ କତା ବୀଜନୀ ଚାମରୱାଲବୀଜନୀ। ଅଞ୍ଞାସଂ ପନ ମକସବୀଜନୀୱାକମୟବୀଜନୀଉସୀରମୟବୀଜନୀମୋରପିଞ୍ଛମୟବୀଜନୀନଂ, ୱିଧୂପନତାଲୱଣ୍ଟାନଞ୍ଚ କପ୍ପିୟତ୍ତା ତସ୍ସାୟେୱ ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୧୭। ଦୁଗ୍ଗତିତୋ, ସଂସାରତୋ ଚ ନିୟ୍ୟାତି ଏତେନାତି ନିୟ୍ୟାନଂ, ସଗ୍ଗମଗ୍ଗୋ, ମୋକ୍ଖମଗ୍ଗୋ ଚ। ତଂ ନିୟ୍ୟାନମରହତି, ତସ୍ମିଂ ୱା ନିୟ୍ୟାନେ ନିୟୁତ୍ତା, ତଂ ୱା ନିୟ୍ୟାନଂ ଫଲଭୂତଂ ଏତିସ୍ସାତି ନିୟ୍ୟାନିକା, ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତକିଲେସତୋ ନିୟ୍ୟାତୀତି ୱା ନିୟ୍ୟାନିକା ଈ-କାରସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ, ଯ-କାରସ୍ସ ଚ କ-କାରଂ କତ୍ୱା। ଅନୀୟ-ସଦ୍ଦୋ ହି ବହୁଲା କତ୍ତୁତ୍ଥାଭିଧାୟକୋ। ଚେତନାୟ ସଦ୍ଧିଂ ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୱିରତି ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତା। ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ଅନିୟ୍ୟାନିକା, ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ, ତସ୍ସା ଭାୱୋ ଅନିୟ୍ୟାନିକତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଅନିୟ୍ୟାନିକତ୍ତା।ତିରଚ୍ଛାନଭୂତାତି ତିରୋକରଣଭୂତା ୱିବନ୍ଧନଭୂତା। ସୋପି ନାମାତି ଏତ୍ଥ ନାମ-ସଦ୍ଦୋ ଗରହାୟଂ।

କମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱେତି ଅନିଚ୍ଚତାପଟିସଂଯୁତ୍ତତ୍ତା ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱୋ। କାମସ୍ସାଦୱସେନାତି କାମସଙ୍ଖାତଅସ୍ସାଦୱସେନ। ସହ ଅତ୍ଥେନାତି ସାତ୍ଥକଂ, ହିତପଟିସଂଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପାହନାତି ଯାନକଥାସମ୍ବନ୍ଧଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ସୁଟ୍ଠୁ ନିୱେସିତଙ୍କୋତି ସୁନିୱିଟ୍ଠୋ। ତଥା ଦୁନିୱିଟ୍ଠୋ। ଗାମ-ସଦ୍ଦେନ ଗାମୱାସୀ ଜନୋପି ଗହିତୋତି ଆହ ‘‘ଅସୁକଗାମୱାସିନୋ’’ତିଆଦି।

ସୂରକଥାତି ଏତ୍ଥ ସୂର-ସଦ୍ଦୋ ୱୀରୱାଚକୋତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ସୂରୋ ଅହୋସୀ’’ତି ଇମିନା। ୱିସିଖା ନାମ ମଗ୍ଗସନ୍ନିୱେସୋ, ଇଧ ପନ ୱିସିଖାଗହଣେନ ତନ୍ନିୱାସିନୋପି ଗହିତା ‘‘ସଦ୍ଧୋ ଗାମୋ ଆଗତୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ, ତେନେୱାହ ‘‘ସଦ୍ଧା ପସନ୍ନା’’ତିଆଦି।

କୁମ୍ଭସ୍ସ ଠାନଂ ନାମ ଉଦକଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉଦକଟ୍ଠାନକଥା’’ତି। ଉଦକତିତ୍ଥକଥାତିପି ୱୁଚ୍ଚତି ତତ୍ଥେୱ ସମୱରୋଧତୋ। ଅପିଚ କୁମ୍ଭସ୍ସ କରଣଟ୍ଠାନଂ କୁମ୍ଭଟ୍ଠାନଂ। ତଦପଦେସେନ ପନ କୁମ୍ଭଦାସିଯୋ ୱୁତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘କୁମ୍ଭଦାସିକଥା ୱା’’ତି ଇମିନା। ପୁବ୍ବେ ପେତା କାଲଙ୍କତାତି ପୁବ୍ବପେତା। ‘‘ପେତୋ ପରେତୋ କାଲଙ୍କତୋ’’ତି ହି ପରିଯାଯୱଚନଂ। ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯମତିଦିସିତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ପୁରିମପଚ୍ଛିମକଥାହି ୱିମୁତ୍ତାତି ଇଧାଗତାହି ପୁରିମାହି, ପଚ୍ଛିମାହି ଚ କଥାହି ୱିମୁତ୍ତା। ନାନାସଭାୱାତି ଅତ୍ତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସଭାୱପରିଯାଯଭାୱମାହ। ଅସୁକେନ ନାମାତି ପଜାପତିନା ବ୍ରହ୍ମୁନା, ଇସ୍ସରେନ ୱା। ଉପ୍ପତ୍ତିଠିତିସମ୍ଭାରାଦିୱସେନ ଲୋକଂ ଅକ୍ଖାଯତି ଏତାଯାତି ଲୋକକ୍ଖାଯିକା, ସା ପନ ଲୋକାଯତସମଞ୍ଞେ ୱିତଣ୍ଡସତ୍ଥେ ନିସ୍ସିତା ସଲ୍ଲାପକଥାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଲୋକାଯତୱିତଣ୍ଡସଲ୍ଲାପକଥା’’ତି ଇମିନା। ଲୋକା ବାଲଜନା ଆଯତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଉସ୍ସହନ୍ତି ୱାଦସ୍ସାଦେନାତି ଲୋକାଯତଂ, ଲୋକୋ ୱା ହିତଂ ନ ଯତତି ନ ଈହତି ତେନାତି ଲୋକାଯତଂ। ତଞ୍ହି ଗନ୍ଥଂ ନିସ୍ସାଯ ସତ୍ତା ପୁଞ୍ଞକିରିଯାଯ ଚିତ୍ତମ୍ପି ନ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତି । ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିରୁଦ୍ଧଂ, ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖୱିରୁଦ୍ଧଂ ୱା କଥଂ ତନୋନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ୱିତଣ୍ଡୋ, ୱିରୁଦ୍ଧେନ ୱା ୱାଦଦଣ୍ଡେନ ତାଳେନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱାଦିନୋତି ୱିତଣ୍ଡୋ, ସଦ୍ଦତ୍ଥ ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ପଦସିଦ୍ଧି।

ସାଗରଦେୱେନ ଖତୋତି ଏତ୍ଥ ସାଗରରଞ୍ଞୋ ପୁତ୍ତେହି ଖତୋତିପି ୱଦନ୍ତି। ୱିଜତି ପୱେଦନହେତୁଭୂତା ମୁଦ୍ଦା ଯସ୍ସାତି ସମୁଦ୍ଦୋ ଧ-କାରସ୍ସ ଦ-କାରଂ କତ୍ୱା, ସହ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ଥୱାଚକୋ ‘‘ସଲୋମକୋସପକ୍ଖକୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଭୱୋତି ୱୁଦ୍ଧି ଭୱତି ୱଡ୍ଢତୀତି କତ୍ୱା। ୱିଭୱୋତି ହାନି ତବ୍ବିରହତୋ। ଦ୍ୱନ୍ଦତୋ ପୁବ୍ବେ ସୁଯ୍ଯମାନୋ ଇତିସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋତି ଆହ ‘‘ଇତି ଭୱୋ ଇତି ଅଭୱୋ’’ତି। ଯଂ ୱା ତଂ ୱାତି ଯଂ କିଞ୍ଚି, ଅଥ ତଂ ଅନିଯମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭୂତଞ୍ହି ଅନିଯମତ୍ଥଂ ସହ ୱିକପ୍ପେନ ଯଂତଂ-ସଦ୍ଦେହି ଦୀପେନ୍ତି ଆଚରିଯା। ଅପିଚ ଭୱୋତି ସସ୍ସତୋ। ଅଭୱୋତି ଉଚ୍ଛେଦୋ। ଭୱୋତି ୱା କାମସୁଖଂ। ଅଭୱୋତି ଅତ୍ତକିଲମଥୋ।

ଇତି ଇମାଯ ଛବ୍ବିଧାଯ ଇତିଭୱାଭୱକଥାଯ ସଦ୍ଧିଂ ବାତ୍ତିଂସ ତିରଚ୍ଛାନକଥା ନାମ ହୋନ୍ତି। ଅଥ ୱା ପାଳିଯଂ ସରୂପତୋ ଅନାଗତାପି ଅରଞ୍ଞପବ୍ବତନଦୀଦୀପକଥା ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ବତ୍ତିଂସ ତିରଚ୍ଛାନକଥାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ପାଳିଯଞ୍ହି ‘‘ଇତି ୱା’’ତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ପକାରତ୍ଥୋ, ୱା-ସଦ୍ଦୋ ୱିକପ୍ପନତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ‘‘ଏୱଂପକାରଂ, ଇତୋ ଅଞ୍ଞଂ ୱା ତାଦିସଂ ନିରତ୍ଥକକଥଂ ଅନୁଯୁତ୍ତା ୱିହରନ୍ତୀ’’ତି, ଆଦିଅତ୍ଥୋ ୱା ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଇତି ୱା ଇତି ଏୱରୂପା ‘‘ନଚ୍ଚଗୀତୱାଦିତୱିସୂକଦସ୍ସନା ପଟିୱିରତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୧୦, ୧୯୪; ମ। ନି। ୧।୨୯୩, ୪୧୧; ୨।୧୧, ୪୧୮; ୩।୧୪, ୧୦୨; ଅ। ନି। ୧୦।୯୯) ୱିଯ, ଇତି ଏୱମାଦିଂ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ତାଦିସଂ କଥମନୁଯୁତ୍ତା ୱିହରନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୮। ୱିରୁଦ୍ଧସ୍ସ ଗହଣଂ ୱିଗ୍ଗହୋ, ସୋ ଯେସନ୍ତି ୱିଗ୍ଗାହିକା, ତେସଂ ତଥା, ୱିରୁଦ୍ଧଂ ୱା ଗଣ୍ହାତି ଏତାଯାତି ୱିଗ୍ଗାହିକା, ସାଯେୱ କଥା ତଥା। ସାରମ୍ଭକଥାତି ଉପାରମ୍ଭକଥା। ସହିତନ୍ତି ପୁବ୍ବାପରାୱିରୁଦ୍ଧଂ। ତତୋଯେୱ ସିଲିଟ୍ଠଂ। ତଂ ପନ ଅତ୍ଥକାରଣଯୁତ୍ତତାଯାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅତ୍ଥଯୁତ୍ତଂ କାରଣଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନ୍ତି ୱଚନଂ। ପରିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଠିତଂ ସପଜ୍ଜଗତୋ ଅସମତ୍ଥୋ ଯୋଧୋ ୱିଯ ନ କିଞ୍ଚି ଜାନାସି, କିନ୍ତୁ ସଯମେୱ ପରାଜେସୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱାଦୋ ଦୋସୋତି ପରିଯାଯୱଚନଂ। ତଥା ଚରୱିଚରାତି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଆଚରିଯକୁଲେ। ନିବ୍ବେଧେହୀତି ମଯା ରୋପିତଂ ୱାଦଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେହି।

୧୯। ଦୂତସ୍ସ କମ୍ମଂ ଦୂତେଯ୍ଯଂ, ତସ୍ସ କଥା ତଥା, ତସ୍ସଂ। ଇଧ, ଅମୁତ୍ରାତି ଉପଯୋଗତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ, ତେନାହ ‘‘ଅସୁକଂ ନାମ ଠାନ’’ନ୍ତି। ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ ୱିନଯଟ୍ଠକଥାଯଂ (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୪୩୬-୪୩୭) ୱୁତ୍ତୋତି ସଙ୍ଖେପତୋ ଇଧ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସଙ୍ଖେପତୋ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଗିହିସାସନନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱିପରୀତଂ ସାସନଂ। ଅଞ୍ଞତ୍ତେସନ୍ତି ଗିହୀନଞ୍ଞେୱ।

୨୦।ତିୱିଧେନାତି ସାମନ୍ତଜପ୍ପନିରିଯାପଥସନ୍ନିସ୍ସିତପଚ୍ଚଯପଟିସେୱନଭେଦତୋ ତିୱିଧେନ। ୱିମ୍ହାପଯନ୍ତୀତି ‘‘ଅଯମଚ୍ଛରିଯପୁରିସୋ’’ତି ଅତ୍ତନି ପରେସଂ ୱିମ୍ହଯଂ ସମ୍ପହଂସନଂ ଅଚ୍ଛରିଯଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତି। ୱିପୁବ୍ବଞ୍ହି ମ୍ହି-ସଦ୍ଦଂ ସମ୍ପହଂସନେ ୱଦନ୍ତି ସଦ୍ଦୱିଦୂ। ସମ୍ପହଂସନାକାରୋ ଚ ଅଚ୍ଛରିଯଂ। ଲପନ୍ତୀତି

ଅତ୍ତାନଂ ୱା ଦାୟକଂ ୱା ଉକ୍କ୍ଖିପିତ୍ୱା ଯଥା ସୋ କିଞ୍ଚି ଦଦାତି, ଏୱଂ ଉକ୍କାଚେତ୍ୱା ଉକ୍କ୍ଖିପନୱସେନ ଦୀପେତ୍ୱା କଥେନ୍ତି। ନିମିତ୍ତଂ ସୀଲମେତେସନ୍ତି ନେମିତ୍ତିକାତି ତଦ୍ଧିତୱସେନ ତସ୍ସୀଲତ୍ଥୋ ଯଥା ''ପଂସୁକୂଲିକୋ''ତି (ମହାନି। ୫୨) ଅପିଚ ନିମିତ୍ତେନ ୱଦନ୍ତି, ନିମିତ୍ତଂ ୱା କରୋନ୍ତୀତି ନେମିତ୍ତିକା। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ଚ ପରେସଂ ପଚ୍ଚଯଦାନସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦକଂ କାଯୱଚୀକମ୍ମଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ନିପ୍ପେସୋ ନିପ୍ପିସନଂ ଚୁଣ୍ଣଂ ୱିଯ କରଣଂ। ନିପ୍ପିସନ୍ତୀତି ୱା ନିପ୍ପେସା, ନିପ୍ପେସାଯେୱ ନିପ୍ପେସିକା, ନିପ୍ପିସନଂ ୱା ନିପ୍ପେସୋ, ତଂ କରୋନ୍ତୀତିପି ନିପ୍ପେସିକା। ନିପ୍ପେସୋ ଚ ନାମ ଉଟପୁରିସୋ ୱିଯ ଲାଭସକ୍କାରତ୍ଥଂ ଅକ୍କୋସନଖୁଂସନୁପ୍ପଣ୍ଡନପରପିଟ୍ଠିମଂସିକତା। ଲାଭେନ ଲାଭନ୍ତି ଇତୋ ଲାଭେନ ଅମୁତ୍ର ଲାଭଂ। ନିଜିଗୀସନ୍ତି ମଗ୍ଗନ୍ତି ପରିଯେସନ୍ତୀତି ପରିଯାଯୱଚନଂ। କୁହକାଦଯୋ ସଦ୍ଧା କୁହାନାଦୀନି ନିମିତ୍ତଂ କତ୍ୱା ତଂସମଙ୍ଗିପୁଗ୍ଗଲେସୁ ପୱତ୍ତାତି ଆହ ''କୁହନା…ପେ… ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି। ଅଟ୍ଠକଥଞ୍ଚାତି ତଂତଂପାଠଇସଂୱଣ୍ଣନାଭୂତଂ ପୋରାଣଟ୍ଠକଥଞ୍ଚ।

ମଜ୍ଝିମସୀଲୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମହାସୀଲୱଣ୍ଣନା

୨୧। ଅଙ୍ଗାନି ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତତ୍ତା ଅଙ୍ଗସହଚରିତଂ ସତ୍ଥଂ ''ଅଙ୍ଗ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ୱା। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ, ତେନାହ ''ହତ୍ଥପାଦାଦୀସୂ''ତିଆଦି। କେଚି ପନ ''ଅଙ୍ଗନ୍ତି ଅଙ୍ଗୱିକାରଂ ପରେସଂ ଅଙ୍ଗୱିକାରଦସ୍ସନେନାପି ଲାଭାଲାଭାଦିୱିଜାନନ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ନିମିତ୍ତସତ୍ଥନ୍ତି ନିମିତ୍ତେନ ସଞ୍ଜାନନପ୍ପକାରଦୀପକଂ ସତ୍ଥଂ, ତଂ ୱତ୍ଥୁନା ୱିଭାୱେତୁଂ ''ପଣ୍ଡୁରାଜା''ତିଆଦିମାହ। ପଣ୍ଡୁରାଜାତି ଚ ''ଦକ୍ଖିଣାରାମାଧିପତି'' ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ସୀହଳଅଦୀପେ ଦକ୍ଖିଣାରାମନାମକସ୍ସ ସଙ୍ଘାରାମସ୍ସ କାରକୋତି ୱଦନ୍ତି। ''ଦକ୍ଖିଣମଧୁରାଧିପତୀ''ତି ଚ କତ୍ଥଚି ଲିଖିତଂ, ଦକ୍ଖିଣମଧୁରନଗରସ୍ସ ଅଧିପତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମୁତ୍ତାଯୋତି ମୁତ୍ତିକା। ମୁଟ୍ଠିଯାତି ହତ୍ଥମୁଦ୍ଦାଯ। ଘରଗୋଳିକାଯାତି ସରବୁନା। ସୋ ''ମୁତ୍ତା''ତି ସଞ୍ଞାନିମିତ୍ତେନାହ, ସଙ୍ଖ୍ୟାନିମିତ୍ତେନ ପନ ''ତିସ୍ସୋ''ତି।

''ମହନ୍ତାନ''ନ୍ତି ଏତେନ ଅପ୍ପକଂ ନିମିତ୍ତମେୱ, ମହନ୍ତଂ ପନ ଉପ୍ପାଦୋତି ନିମିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତି। ଉପ୍ପତିତନ୍ତି ଉପ୍ପତନଂ। ସୁଭାସୁଭଫଲଂ ପକାସେନ୍ତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଗଚ୍ଛତୀତି ଉପ୍ପାଦୋ, ଉପ୍ପାତୋପି, ସୁଭାସୁଭସୂଚିକା ଭୂତୱିକତି। ସୋ ହି ଧୂମୋ ୱିଯ ଅଗ୍ଗିସ୍ସ କମ୍ମଫଲସ୍ସ ପକାସନମତ୍ତମେୱ କରୋତି, ନ ତୁ ତମୁପ୍ପାଦେତୀତି। ଇଦନ୍ତି ଇଦଂ ନାମ ଫଲଂ। ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ନାମ ଆକାରେନ। ଆଦିସନ୍ତୀତି ନିଦ୍ଦିସନ୍ତି। ପୁବ୍ବଣ୍ହସମଯେତି କାଲୱସେନ। ଇଦଂ ନାମାତି ୱତ୍ଥୁୱସେନ ୱଦତି। ଯୋ ୱସଭଂ, କୁଞ୍ଜରଂ, ପାସାଦଂ, ପବ୍ବତଂ ୱା ଆରୁଳ୍ହମତ୍ତାନଂ ସୁପିନେ ପସ୍ସତି, ତସ୍ସ ''ଇଦଂ ନାମ ଫଲ''ନ୍ତିଆଦିନା ହି ୱତ୍ଥୁକିତ୍ତନଂ ହୋତି। ସୁପିନକନ୍ତି ସୁପିନସତ୍ଥଂ। ଅଙ୍ଗସମ୍ପତ୍ତିୱିପତ୍ତିଦସ୍ସନମତ୍ତେନ ପୁବ୍ବେ ''ଅଙ୍ଗ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଇଧ ପନ ମହାନୁଭାୱତାଦିନିପ୍ଫାଦକଲକ୍ଖଣୱିସେସଦସ୍ସନେନ ''ଲକ୍ଖଣ''ନ୍ତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ, ତେନାହ ''ଇମିନାଲକ୍ଖଣେନା''ତିଆଦି। ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ହି ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗେସୁ ଦିସ୍ସମାନାକାରୱିସେସଂ ସତ୍ତିସିରିୱଚ୍ଛଗଦାପାସାଦାଦିକମଧିପ୍ପେତଂ ତଂ ତଂ ଫଲଂ ଲକ୍ଖୀଯତି ଅନେନାତି କତ୍ୱା, ସତ୍ଥଂ ପନ ତପ୍ପକାସନତୋ ଲକ୍ଖଣଂ। ଆହତେତି ପୁରାଣେ। ଅନାହତେତି ନୱେ। ଅହତେତି ପନ ପାଠେ ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ ଅତ୍ଥୋ। ଇତୋ ପଟ୍ଠାଯାତି ଦେୱରକ୍ଖସମନୁସ୍ସାଦିଭେଦେନ ଯଥାଫଲଂ ପରିକପ୍ପିତେନ ୱିୱିଧୱତ୍ଥଭାଗେ ଇତୋ ୱା ଏତ୍ତୋ ୱା ସଞ୍ଛିନ୍ନେ ଇଦଂ ନାମ ଭୋଗାଦିଫଲଂ ହୋତି। ଏୱରୂପେନ ଦାରୁନାତି ପଲାସସିରିଫଲାଦିଦାରୁନା, ତଥା ଦବ୍ବିଯା। ଯଦି ଦବ୍ବିହୋମାଦୀନିପି ଅଗ୍ଗିହୋମାନେୱ , ଅଥ କସ୍ମା ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତାନୀତି ଆହ ''ଏୱରୂପାଯା''ତିଆଦି। ଦବ୍ବିହୋମାଦୀନି ହୋମୋପକରଣାଦିୱିସେସେହି ଫଲୱିସେସଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି, ଅଗ୍ଗିହୋମଂ ପନ ୱୁତ୍ତାୱସେସସାଧନୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ''ଦବ୍ବିହୋମାଦୀନୀ''ତିଆଦି।

କୁଣ୍ଡକୋତି ତଣ୍ଡୁଲଖଣ୍ଡଂ, ତିଲସ୍ସ ଇଦନ୍ତି ତେଲଂ, ସମାସତଦ୍ଧିତପଦାନି ପସିଦ୍ଧେସୁ ସାମଞ୍ଞଭୂତାନୀତି ୱିସେସକରଣତ୍ଥଂ ''ତିଲତେଲାଦିକ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପକ୍ଖିପନନ୍ତି ପକ୍ଖିପନତ୍ଥଂ। ''ପକ୍ଖିପନୱିଜ୍ଜ''ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ପକ୍ଖିପନହେତୁଭୂତଂ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦକ୍ଖିଣକ୍ଖକଜଣ୍ଣୁଲୋହିତାଦୀହୀତି ଦକ୍ଖିଣକ୍ଖକଲୋହିତଦକ୍ଖିଣଜଣ୍ଣୁଲୋହିତାଦୀହି। ''ପୁବ୍ବେ''ତିଆଦିନା ଅଙ୍ଗଅଙ୍ଗୱିଜ୍ଜାନଂ ୱିସେସଦସ୍ସନେନ ପୁନରୁତ୍ତଭାୱମପନେତି। ଅଙ୍ଗୁଲଟ୍ଠିଂ ଦିସ୍ୱାତି ଅଙ୍ଗୁଲିଭୂତଂ, ଅଙ୍ଗୁଲିଯା ୱା ଜାତଂ ଅଟ୍ଠିଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା, ଅଙ୍ଗୁଲିଚ୍ଛିୱିମତ୍ତଂ ଅପସ୍ସିତ୍ୱା ତଦଟ୍ଠିୱିପସ୍ସନୱସେନେୱ ବ୍ୟାକରୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ''ଅଙ୍ଗଲଟ୍ଠିନ୍ତି ସରୀର''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୨୧) ପନ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସତି ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାନଂ ୱିରୁହନଭାୱେନ ଲଟ୍ଠିସଦିସତ୍ତା ସରୀରମେୱ ଅଙ୍ଗଲଟ୍ଠୀତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। କୁଲପୁତ୍ତୋତି ଜାତିକୁଲପୁତ୍ତୋ, ଆଚାରକୁଲପୁତ୍ତୋ ଚ। ଦିସ୍ୱାପୀତି ଏତ୍ଥ ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ଅଦିସ୍ୱାପୀତି ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ। ଅଭ୍ଭିନ୍ନୋ ସତ୍ଥଂ ଅଭ୍ଭେଜ୍ଜଂ। ମାସୁରକ୍ଖେନ କତୋ ଗନ୍ଥୋ ମାସୁରକ୍ଖୋ। ରାଜୂହି ପରିଭୂତ୍ତଂ ସତ୍ଥଂ ରାଜସତ୍ଥଂ। ସଦ୍ଦାନିପେତାନି ଖତ୍ତୱିଜ୍ଜାପକରଣାନି। ସିୱ-ସଦ୍ଦୋ ସନ୍ତିଅତ୍ଥୋତି ଆହ ''ସନ୍ତିକରଣୱିଜ୍ଜା''ତି, ଉପସଗ୍ଗୂପସମନୱିଜ୍ଜାତି ଅତ୍ଥୋ। ସିୱା-ସଦ୍ଦମେୱ ରସ୍ସଂ କତ୍ୱା ଏୱମହାତି ସନ୍ଧାଯ ''ସିଙ୍ଗାଲରୁତୱିଜ୍ଜା''ତି ୱଦନ୍ତି, ସିଙ୍ଗାଲାନଂ ରୁତେ ସୁଭାସୁଭସଞ୍ଜାନନୱିଜ୍ଜାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଭୂତୱେଜ୍ଜମନ୍ତୋତି

ଭୂତୱସୀକରଣମନ୍ତୋ। ଭୂରିଘରେତି ଅନ୍ତୋପଥୱିଯଂ କତଘରେ, ମତ୍ତିକାମଯଘରେ ୱା। ‘‘ଭୂରିୱିଜ୍ଜା ସସ୍ସବୁଦ୍ଧିକରଣୱିଜ୍ଜା’’ତି ସାରସମାସେ। ସପ୍ପାୱ୍ହାଯନୱିଜ୍ଜାତି ସପ୍ପାଗମନୱିଜ୍ଜା। ୱିସୱନ୍ତମେୱ ୱାତି ୱିସୱମାନମେୱ ୱା। ଭାୱନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ହି ମାନ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନ୍ତବ୍ଭୂତ୍ତଦେସୋ। ଯାଯ କରୋନ୍ତି, ସା ୱିସୱିଜ୍ଜାତି ଯୋଜନା। ‘‘ୱିସତନ୍ତମେୱ ୱା’’ତିପି ପାଠୋ। ଏୱଂ ସତି ସରୂପଦସ୍ସନଂ ହୋତି, ୱିସୱିଚାରଣଗନ୍ଥୋପେୟୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତନ୍ତନ୍ତି ହି ଗନ୍ଥସ୍ସ ପରସମଞ୍ଞା। ସପକ୍ଖକଅପକ୍ଖକଦ୍ୱିପଦଚତୁପ୍ପଦାନନ୍ତି ପିଙ୍ଗଲମକ୍ଖିକାଦିସପକ୍ଖକଘରଗୋଳିକାଦିଅପକ୍ଖକଦେୱମନୁସ୍ସଚଙ୍ଗୋରାଦିଦ୍ୱିପଦ-କଣ୍ଟସସଜମ୍ବୁକାଦିଚତୁପ୍ପଦାନଂ । ରୁତଂ ୱସ୍ସିତଂ। ଗତଂ ଗମନଂ, ଏତେନ ‘‘ସକୁଣୱିଜ୍ଜା’’ତି ଇଧ ମିଗସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପଂ, ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ୱା ଦସ୍ସେତି। ସକୁଣଞ୍ଞାଣନ୍ତି ସକୁଣୱସେନ ସୁଭାସୁଭଫଲସ୍ସ ଜାନନଂ। ନନୁ ସକୁଣୱିଜ୍ଜାଯ ଏୱ ୱାଯସୱିଜ୍ଜାପୱିଟ୍ଠାତି ଆହ ‘‘ତଂ ୱିସୁଞ୍ଞେୱ ସଙ୍ଖ’’ନ୍ତି। ତଂତଂପକାସକସଙ୍ଖାନୁରୂପୱସେନ ହି ଇଧ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱଚନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପରିପକ୍କଗତଭାୱୋ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ, ଜୀୱିତକାଲସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଗହେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଇଦାନୀ’’ତିଆଦିନା। ଆଦିଟ୍ଠଞ୍ଞାନନ୍ତି ଆଦିସିତବ୍ବସ୍ସ ଞାଣଂ। ସରରକ୍ଖଣନ୍ତି ସରତୋ ଅତ୍ତାନଂ, ଅତ୍ତତୋ ୱା ସରସ୍ସ ରକ୍ଖଣଂ। ‘‘ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକ’’ନ୍ତି ଇମିନା ମିଗ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସବ୍ବସକୁଣଚତୁପ୍ପଦେସୁ ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି, ଏକସେସନିଦ୍ଦେସୋ ୱା ଏସ ଚତୁପ୍ପଦେସ୍ୱେୱ ମିଗ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ନିରୁଳ୍ହତ୍ତା। ସବ୍ବେସମ୍ପି ସକୁଣଚତୁପ୍ପଦାନଂ ରୁତଜାନନସଙ୍ଖସ୍ସ ମିଗଚକ୍କସମଞ୍ଞା, ଯଥା ତଂ ସୁଭାସୁଭଜାନନପ୍ପକାରେ ସବ୍ବତୋ ଭଦ୍ଦଂ ଚକ୍କାଦିସମଞ୍ଞାତି ଆହ ‘‘ସବ୍ବ…ପେ… ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି।

୨୨।‘‘ସାମିନୋ’’ତିଆଦି ପସଟ୍ଠାପସଟ୍ଠକାରଣୱଚନଂ। ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ତେସଂ ଲକ୍ଖଣପ୍ପକାସକସଙ୍ଖଂ। ପାରିସେସନଯେନ ଅୱସେସଂ ଆୱୁଧଂ। ‘‘ଯମ୍ହି କୁଲେ’’ତିଆଦିନା ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ତଥାଜାନନହେତୁ ଏୱ ସେସଂ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଅଯଂ ୱିସେସୋତି ‘‘ଲକ୍ଖଣ’’ନ୍ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତା ଲକ୍ଖଣତୋ ୱିସେସୋ। ତଦତ୍ଥାୱିକରଣତ୍ଥଂ ‘‘ଇଦଞ୍ଚେତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ଅଗ୍ଗିଂ ଧମମାନନ୍ତି ଅଗ୍ଗିଂ ମୁଖୱାତେନ ଜାଲେନ୍ତଂ। ମକ୍ଖେସୀତି ୱିନାସେତି। ପିଠଅଦ୍ଧନକଣ୍ଡିକାଯାତି କଣ୍ଡାଲଙ୍କାରସ୍ସ। ଗେହକଣ୍ଡିକାଯାତି ଗେହକୂଟସ୍ସ, ଏତେନ ଏକସେସନଯଂ, ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସଂ ୱା ଉପେତଂ। କଚ୍ଛପଲକ୍ଖଣନ୍ତି କୁମ୍ମଲକ୍ଖଣଂ। ସବ୍ବଚତୁପ୍ପଦାନନ୍ତି ମିଗ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚତୁପ୍ପଦୱାଚକତ୍ତମାହ।

୨୩।ଅସୁକଦିୱସେତି ଦୁତିଯାତତିଯାଦିତିଥିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅସୁକନକ୍ଖତ୍ତେନାତି ଅସ୍ସଯୁଜଭରଣୀକତ୍ତିକାରୋହଣୀଆଦିନକ୍ଖତ୍ତଯୋଗୱସେନ। ୱିପ୍ପୱୁତ୍ଥାନନ୍ତି ୱିପ୍ପୱସିତାନଂ ସଦେସତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତାନଂ। ଉପସଙ୍କମନଂ ଉପଯାନଂ। ଅପଯାନଂ ପଟିକ୍କମନଂ। ଦୁତିଯପଦେପୀତି ‘‘ବାହିରାନଂ ରଞ୍ଞଂ… ପେ… ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ଦୁତିଯୱାକ୍ୟେପି। ‘‘ଅବ୍ଭନ୍ତରାନଂ ରଞ୍ଞଂ ଜଯୋ’’ତିଆଦୀହି ଦ୍ୱୀହି ୱାକ୍ୟେହି ୱୁତ୍ତା ଜଯପରାଜଯା ପାକଟାୟେୱ।

୨୪।ରାହୁତି ରାହୁ ନାମ ଅସୁରିସ୍ସରୋ ଅସୁରରାଜା। ତଥା ହି ମହାସମଯସୁତ୍ତେ ଅସୁରନିକାଯେ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ସତଞ୍ଚ ବଲିପୁତ୍ତାନଂ, ସବ୍ବେ ୱେରୋଚନାମକା;

ସନ୍ନଯ୍ହିତ୍ୱା ବଲିସେନଂ, ରାହୁଭଦ୍ଦମୁପାଗମୁ’’ନ୍ତି। (ଦୀ। ନି। ୨।୩୩୯);

ତସ୍ସ ଚନ୍ଦିମସୂରିଯାନଂ ଗହଣଂ ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯେ ଚନ୍ଦିମସୁତ୍ତସୂରିଯସୁତ୍ତେହି ଦୀପେତବ୍ବଂ। ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଆଦିଅତ୍ଥୋ ‘‘ଚନ୍ଦଗ୍ଗାହାଦଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ତେନ ସୂରିଯଗ୍ଗାହନକ୍ଖତ୍ତଗ୍ଗାହା ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ତସ୍ମା ଚନ୍ଦିମସୂରିଯାନମିୱ ନକ୍ଖତ୍ତାନମ୍ପି ରାହୁନା ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତୋ ଏୱ ହି ‘‘ଅପି ଚା’’ତିଆଦିନା ନକ୍ଖତ୍ତଗାହେ ଦୁତିଯନଯୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଙ୍ଗାରକାଦିଗାହସମାଯୋଗୋପୀତି ଅଗ୍ଗହିତଗ୍ଗହଣେନ ଅଙ୍ଗାରକସସିପୁତ୍ତସୂରଗରୁସୁକ୍କରୱିସୁତକେତୁସଙ୍ଖାତାନଂ ଗାହାନଂ ସମାଯୋଗୋ ଅପି ନକ୍ଖତ୍ତଗାହୋଯେୱ ସହ ପଯୋଗେନ ଗହଣତୋ। ସହପଯୋଗୋପି ହି ୱେଦସମଯେନ ଗହଣନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଉକ୍କାନଂ ପତନନ୍ତି ଉକ୍କୋଭାସାନଂ ପତନଂ। ୱାତସଙ୍ଘାତେସୁ ହି ୱେଗେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଘଟ୍ଟେନ୍ତେସୁ ଦୀପିକୋଭାସୋ ୱିଯ ଓଭାସୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଆକାସତୋ ପତତି, ତତ୍ରାଯଂ ଉକ୍କାପାତୱୋହାରୋ। ଜୋତିସତ୍ଥେପି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ମହାସିଖା ଚ ସୁକ୍କଗ୍ଗା-ରତ୍ତାନିଲସିଖୋଜ୍ଜଲା;

ପୋରିସୀ ଚ ପମାଣେନ, ଉକ୍କା ନାନାୱିଧା ମତା’’ତି।

ଦିସାକାଲୁସିଯନ୍ତି ଦିସାସୁ ଖୋଭନଂ, ତଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଅଗ୍ଗିସିଖଧୂମସିଖାଦୀହି ଆକୁଲଭାୱୋ ୱିଯା’’ତି ଇମିନା, ଅଗ୍ଗିସିଖଧୂମସିଖାଦୀନଂ ବହୁଧା ପାତୁଭାୱୋ ଏୱ ଦିସାଦାହୋ ନାମାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଦେୱ ‘‘ଧୂମକେତୂ’’ତି ଲୋକିଯା ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ଜୋତିସତ୍ଥେ –

‘‘କେତୁ ୱିଯ ସିଖାୱତୀ, ଜୋତି ଉପ୍ପାତରୂପିନୀ’’ତି।

ସୁକ୍ଖୱଲାହକଗଜ୍ଜନନ୍ତି ୱୁଟ୍ଠିମନ୍ତରେନ ୱାଯୁୱେଗଚଲିତସ୍ସ ୱଲାହକସ୍ସ ନଦନଂ। ଯଂ ଲୋକିଯା ‘‘ନିଘାତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ଜୋତିସତ୍ଥେ –

‘‘ଯଦାନ୍ତଲିକ୍ଖେ ବଲୱା, ମାରୁତୋ ମାରୁତାହତୋ;

ପତତ୍ଯଧୋ ସ ନୀଘାତୋ, ଜାଯତେ ୱାଯୁସମ୍ଭୱୋ’’ତି।

ଉଦଯନନ୍ତି ଲଗ୍ଗନମାଯୂହନଂ।

‘‘ଯଦୋଦେତି ତଦା ଲଗନଂ, ରାସୀନମନ୍ୱଯଂ କମା’’ତି –

ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନମ୍ପି ତତୋ ସତ୍ତମରାସିପ୍ପମାଣୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅବ୍ଭା ଧୂମୋ ରଜୋ ରାହୂତି ଇମେହି ଚତୂହି କାରଣେହି ଅୱିସୁଦ୍ଧତା। ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତତା ୱୋଦାନଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ‘‘ଚତ୍ତାରୋମେ ଭିକ୍ଖୱେ, ଚନ୍ଦିମସୂରିଯାନଂ ଉପକ୍କିଲେସା, ଯେହି ଉପକ୍କିଲେସେହି ଉପକ୍କିଲିଟ୍ଠା ଚନ୍ଦିମସୂରିଯା ନ ତପନ୍ତି ନ ଭାସନ୍ତି ନ ୱିରୋଚନ୍ତି। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? ଅବ୍ଭା ଭିକ୍ଖୱେ, ଚନ୍ଦିମସୂରିଯାନଂ ଉପକ୍କିଲେସା, ଯେନ…ପେ… ଧୂମୋ…ପେ… ରଜୋ…ପେ… ରାହୁ ଭିକ୍ଖୱେ…ପେ… ଇମେ ଖୋ…ପେ… ନ ୱିରୋଚନ୍ତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୫୦)।

୨୫।ଦେୱସ୍ସାତି ମେଘସ୍ସ। ଧାରାନୁପ୍ପୱେଚ୍ଛନଂ ୱସ୍ସନଂ। ଅୱଗ୍ଗାହୋତି ଧାରାଯ ଅୱଗ୍ଗହଣଂ ଦୁଗ୍ଗହଣଂ, ତେନାହ ‘‘ୱସ୍ସୱିବନ୍ଧୋ’’ତି। ହତ୍ଥମୁଦ୍ଦାତି ହତ୍ଥେନ ଅଧିପ୍ପେତୱିଞ୍ଞାପନଂ, ତଂ ପନ ଅଙ୍ଗୁଲିସଙ୍କୋଚନେନ ଗଣନାଯେୱାତି ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୨୧) ୱୁତ୍ତଂ। ଆଚରିଯସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ପନ ‘‘ହତ୍ଥମୁଦ୍ଦା ନାମ ଅଙ୍ଗୁଲିପବ୍ବେସୁ ସଞ୍ଞଂ ଠପେତ୍ୱା ଗଣନା’’ତି ଦସ୍ସିତା। ଗଣନା ୱୁଚ୍ଚତି ଅଚ୍ଛିଦ୍ଦକଗଣନା ପରିସେସଞ୍ଞାଯେନ, ସା ପନ ପାଦସିକମିଲକ୍ଖକାଦଯୋ ୱିଯ ‘‘ଏକଂ ଦ୍ୱେ’’ତିଆଦିନା ନୱନ୍ତୱିଧିନା ନିରନ୍ତରଗଣନାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ସମୂହନଂ ସଙ୍କଲନଂ ୱିସୁଂ ଉପ୍ପାଦନଂ ଅପନଯନଂ ପଚୁପ୍ପାଦନଂ [ସଚୁପ୍ପାଦନଂ (ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ)] ‘‘ସଦୁପ୍ପାଦନ’’ନ୍ତିପି ପଠନ୍ତି, ସମ୍ମା ଉପ୍ପାଦନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ୱୋକଲନଭାଗହାରାଦିକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତତ୍ଥ ୱୋକଲନଂ ୱିସୁଂ ସମୂହକରଣଂ, ୱୋମିସ୍ସନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଭାଗକରଣଂ ଭାଗୋ। ଭୁଞ୍ଜନଂ ୱିଭଜନଂ ହାରୋ। ସାତି ଯଥାୱୁତ୍ତା ପିଣ୍ଡଗଣନା ଦିସ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତେନ ଗଣେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ।

ପଟିଭାନକୱୀତି ଏତ୍ଥ ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରାଗମେ (ଅ। ନି। ୪।୨୩୧) ୱୁତ୍ତାନନ୍ତି ସେସୋ, କୱୀନଂ କବ୍ବକରଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଏତେନ କୱୀହି କତଂ, କୱୀନଂ ୱା ଇଦଂ କାୱେଯ୍ୟନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଅତ୍ତନୋ ଚିନ୍ତାୱସେନା’’ତିଆଦି ତେସଂ ସଭାୱଦସ୍ସନଂ। ତଥା ହି ୱତ୍ଥୁଂ, ଅନୁସନ୍ଧିଞ୍ଚ ସଯମେୱ ଚିରେନ ଚିନ୍ତେତ୍ୱା କରଣୱସେନ ଚିନ୍ତାକୱି ୱେଦିତବ୍ବୋ। କିଞ୍ଚି ସୁତ୍ୱା ସୁତେନ ଅସୁତଂ ଅନୁସନ୍ଧେତ୍ୱା କରଣୱସେନ ସୁତକୱି, କିଞ୍ଚି ଅତ୍ଥଂ ଉପଧାରେତ୍ୱା ତସ୍ସ ସଙ୍ଖିପନୱିତ୍ଥାରଣାଦିୱସେନ ଅତ୍ଥକୱି, ଯଂ କିଞ୍ଚି ପରେନ କତଂ କବ୍ବଂ ୱା ନାଟକଂ ୱା ଦିସ୍ୱା ତଂସଦିସମେୱ ଅଞ୍ଞଂ ଅତ୍ତନୋ ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିକପଟିଭାନେନ କରଣୱସେନ ପଟିଭାନକୱୀତି। ନ୍ତି ତମତ୍ଥଂ। ତପ୍ପଟିଭାଗନ୍ତି ତେନ ଦିଟ୍ଠେନ ସଦିସଂ। ‘‘କତ୍ତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିସେସନଂ, ‘‘କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱା ଭାୱନପୁଂସକଂ। ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିକପଟିଭାନୱସେନାତି କାରଣାନୁରୂପଂ ପୱତ୍ତନକଞ୍ଞାଣୱସେନ। ଜୀୱିକତ୍ଥାଯାତି ପକରଣାଧିଗତୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ। କୱୀନଂ ଇଦନ୍ତି କବ୍ବଂ, ଯଂ ‘‘ଗୀତ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

୨୬। ପରିଗ୍ଗହଭାୱେନ ଦାରିକାଯ ଗଣ୍ହନଂ ଆୱାହନଂ। ତଥା ଦାନଂ ୱିୱାହନଂ। ଇଧ ପନ ତଥାକରଣସ୍ସ ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ନିଦ୍ଦେସୋ, ହେତୁଗବ୍ଭୱସେନ ୱା, ତେନାହ ‘‘ଇମସ୍ସ ଦାରକସ୍ସା’’ତିଆଦି। ଇତୀତି ଏୱଂହୋନ୍ତେସୁ, ଏୱଂଭାୱତୋ ୱା। ଉଟ୍ଠାନନ୍ତି ଖେତ୍ତାଦିତୋ ଉପ୍ପନ୍ନମାଯଂ। ଇଣନ୍ତି ଧନୱଡ୍ଢନତ୍ଥଂ ପରସ୍ସ ଦିନ୍ନଂ ପରିଯୁଦଞ୍ଚନଂ। ପୁବ୍ବେ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲେ ଅସମ୍ପତ୍ତେପି ଉଦ୍ଧରିତମିଣଂ ଉଟ୍ଠାନଂ, ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲେ ପନ ସମ୍ପତ୍ତେ ଇଣନ୍ତି କେଚି, ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ଇଣଗହଣେନେୱ ସିଦ୍ଧନତୋ। ପରେସଂ ଦିନ୍ନଂ ଇଣଂ ୱା ଧନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଥାୱରନ୍ତି ଚିରଟ୍ଠିତିକଂ। ଦେସନ୍ତରେ ଦିଗୁଣତିଗୁଣାଦିଗହଣୱସେନ ଭଣ୍ଡପ୍ପଯୋଜନଂ ପଯୋଗୋ। ତତ୍ଥ ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱା ଯଥାକାଲପରିଚ୍ଛେଦଂ ୱଡ୍ଢିଗହଣୱସେନ ପଯୋଜନଂ ଉଦ୍ଧାରୋ। ‘‘ଭଣ୍ଡମୂଲରହିତାନଂ ୱାଣିଜଂ କତ୍ୱା ଏତ୍ତକେନ ଉଦଯେନ ସହ ମୂଲଂ ଦେଥା’ତି ଧନଦାନଂ ପଯୋଗୋ, ତାୱକାଲିକଦାନଂ ଉଦ୍ଧାରୋ’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଅଜ୍ଜ ପଯୋଜିତଂ ଦିଗୁଣଂ ଚତୁଗୁଣଂ ହୋତୀତି ଯଦି ଅଜ୍ଜ ପଯୋଜିତଂ ଭଣ୍ଡଂ, ଏୱଂ ଅପରଜ୍ଜ ଦିଗୁଣଂ, ଅଜ୍ଜ ଚତୁଗୁଣଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଭସ୍ସ, ସୁଭେନ ୱା ଗମନଂ ପୱତ୍ତନଂ ସୁଭଗୋ, ତସ୍ସ କରଣଂ ସୁଭଗକରଣଂ, ତଂ ପନ ପିଯମନାପସ୍ସ, ସସ୍ସିରୀକସ୍ସ ୱା କରଣମେୱାତି ଆହ ‘‘ପିଯମନାପକରଣ’’ନ୍ତିଆଦି। ସସ୍ସିରୀକକରଣନ୍ତି ସରୀରସୋଭଗ୍ଗକରଣଂ। ୱିଲୀନସ୍ସାତି ପତିଟ୍ଠହିତ୍ୱାପି ପରିପକ୍କମପାପୁଣିତ୍ୱା ୱିଲୋପସ୍ସ। ତଥା ପରିପକ୍କଭାୱେନ ଅଟ୍ଠିତସ୍ସ। ପରିଯାଯୱଚନମେତଂ ପଦଚତୁକ୍କଂ। ଭେସଜ୍ଜଦାନନ୍ତି ଗବ୍ଭସଣ୍ଠାପନଭେସଜ୍ଜସ୍ସ ଦାନଂ। ତୀହି କାରଣେହୀତି ଏତ୍ଥ ୱାତେନ,

ପାଣକେହି ୱା ଗବ୍ଭେ ୱିନସ୍ସନ୍ତେ ନ ପୁରିମକମ୍ମୁନା ଓକାସୋ କତୋ, ତପ୍ପଚ୍ଚୟା ଏୱ କମ୍ମଂ ୱିପଚ୍ଚତି, ସୟମେୱ ପନ କମ୍ମୁନା ଓକାସେ କତେ ନ ଏକନ୍ତେନ ୱାତା, ପାଣକା ୱା ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବାତି କମ୍ମସ୍ସ ୱିସୁଂ କାରଣଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱିନୟଟ୍ଠକଥାୟଂ (ୱି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୮୫) ପନ ୱାତେନ ପାଣକେହି ୱା ଗବ୍ଭେ ୱିନସ୍ସନ୍ତେ କମ୍ମଂ ୱିନା ନ ୱିନସ୍ସତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ତମଞ୍ଞତ୍ର ଦ୍ୱୀହି କାରଣେହୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ନିବ୍ବାପନୀୟନ୍ତି ଉପସମକରଂ। ପଟିକମ୍ମନ୍ତି ୟଥା ତେ ନ ଖାଦନ୍ତି, ତଥା ପଟିକରଣଂ।

ବନ୍ଧକରଣନ୍ତି ୟଥା ଜିଂ ଚାଲେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଏୱଂ ଅନାଲୋଢଇତକରଣଂ। ପରିୱତ୍ତନନ୍ତି ଆୱୁଧାଦିନା ସହ ଉକ୍ଖିତ୍ତହତ୍ଥାନଂ ଅଞ୍ଜେନ୍ତ ପରିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ, ଅତ୍ତନା ଗୋପିତଟ୍ଠାନେ ଅଖିପେତ୍ୱା ପରନ୍ତ ଖିପନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଖିପତୀତି ଚ ଅଞ୍ଜେନ୍ତ ଖିପତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିନିଚ୍ଛୟଟ୍ଠାନେତି ଅଡ୍ଡୱିନିଚ୍ଛୟଟ୍ଠାନେ। ଇଚ୍ଛିତନ୍ତସ୍ସ ଦେୱତାୟ କଣ୍ଣେ କଥନୱସେନ ଜପ୍ପନଂ କଣ୍ଣଜପ୍ପନନ୍ତି ଚ ୱଦନ୍ତି। ଦେୱତଂ ଓତାରେତ୍ୱାତି ଏନ୍ତ ମନ୍ତଜପ୍ପନେନ ଦେୱତାୟ ଓତାରଣଂ। ଜୀୱିକତ୍ଥାୟାତି ୟଥା ପାରିଚରିୟଂ କତ୍ୱା ଜୀୱିତୱୁତ୍ତି ହୋତି, ତଥା ଜୀୱିତୱୁତ୍ତିକରଣତ୍ଥାୟ। ଆଦିଚ୍ଚପାରିଚରିୟାତି କରମାଲାହି ପୂଜଂ କତ୍ୱା ସକଲଦିୱସଂ ଆଦିଚ୍ଚାଭିମୁଖାୱଟ୍ଠାନେନ ଆଦିଚ୍ଚସ୍ସ ପରିଚରଣଂ। ‘‘ତଥେୱା’’ତି ଇମିନା ‘‘ଜୀୱିକତ୍ଥାୟା’’ତି ପଦମାକଡ୍ଢତି। ସିରିୱ୍ହାୟନନ୍ତି ଈ-କାରତୋ ଅ-କାରଲୋପେନ ସନ୍ଧିନିଦ୍ଦେସୋ, ତେନାହ ‘‘ସିରିୟା ଅୱ୍ହାୟନ’’ନ୍ତି। ‘‘ସିରେନା’’ତି ପନ ଠାନୱସେନ ଅୱ୍ହାୟନାକାରଂ ଦସ୍ସେତି। ଯେ ତୁ ଅ-କାରତୋ ଅ-କାରସ୍ସ ଲୋପଂ କତ୍ୱା ‘‘ସିରୱ୍ହାୟନ’’ନ୍ତି ପଠନ୍ତି, ତେସଂ ପାଠେ ଅୟମତ୍ଥୋ ‘‘ମନ୍ତଂ ଜପ୍ପେତ୍ୱା ସିରସା ଇଚ୍ଛିତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅୱ୍ହାୟନ’’ନ୍ତି।

୨୭।ଦେୱଟ୍ଠାନନ୍ତି ଦେୱାୟତନଂ। ଉପହାରନ୍ତି ପୂଜଂ। ସମିଦ୍ଧିକାଲେତି ଆୟାଚିତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସିଦ୍ଧକାଲେ। ସନ୍ତିପଟିସ୍ସୱକମ୍ମନ୍ତି ଦେୱତାୟାଚନାୟ ୟା ସନ୍ତି ପଟିକତ୍ତବ୍ବା, ତସ୍ସା ପଟିସ୍ସୱକରଣଂ। ସନ୍ତୀତି ଚେତ୍ଥ ମନ୍ତଜପ୍ପନେନ ପୂଜାକରଣଂ, ତାୟ ସନ୍ତିୟା ଆୟାଚନପ୍ପୟୋଗୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମିନ୍ତି ୟଂ ‘‘ସଚେ ମେ ଇଦଂ ନାମ ସମିଜ୍ଝିସ୍ସତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମିଂ ପଟିସ୍ସୱଫଲଭୂତେ ୟଥାଭିପତ୍ଥିତକମ୍ମସ୍ମିଂ। ତସ୍ସାତି ଯୋ ‘‘ପଣିଧୀ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ପଟିସ୍ସୱସ୍ସ। ୟଥାପଟିସ୍ସୱଞ୍ହି ଉପହାରେ କତେ ପଣିଧିଆୟାଚନା କତା ନିୟ୍ୟାତିତା ହୋତୀତି। ଗହିତମନ୍ତସ୍ସାତି ଉଗ୍ଗହିତମନ୍ତସ୍ସ। ପୟୋଗକରଣନ୍ତି ଉପଚାରକମ୍ମକରଣଂ। ଇତୀତି କାରଣତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ତେନ ୱସ୍ସୱୋସ୍ସ-ସଦ୍ଦାନଂ ପୁରିସପଣ୍ଡକେସୁ ପୱତ୍ତିଂ କାରଣଭାୱେନ ଦସ୍ସେତି, ପଣ୍ଡକତୋ ୱିସେସେନ ଅସତି ଭୱତୀତି ୱସ୍ସୋ। ପୁରିସଲିଙ୍ଗତୋ ୱିରହେନ ଅୱଅସତି ହୀଢଇତୋ ହୁତ୍ୱା ଭୱତୀତି ୱୋସ୍ସୋ। ୱିସେସୋ ରାଗସ୍ସୱୋ ୟସ୍ସାତି ୱସ୍ସୋ। ୱିଗତୋ ରାଗସ୍ସୱୋ ୟସ୍ସାତି ୱୋସ୍ସୋତି ନିରୁତ୍ତିନୟେନ ପଦସିଦ୍ଧୀତିପି ୱଦନ୍ତି। ୱସ୍ସକରଣଂ ତଦନୁରୂପଭେସଜ୍ଜେନ। ୱୋସ୍ସକରଣଂ ପନ ଉଦ୍ଧଟବୀଜତାଦିନାପି, ତେନେୱ ଜାତକଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ୱୋସ୍ସୱରାତି ଉଦ୍ଧଟବୀଜା ଓରୋଧପାଲକା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ । ଅଚ୍ଛନ୍ଦିକଭାୱମତ୍ତନ୍ତି ଇଚ୍ଛିୟା ଅକାମଭାୱମତ୍ତଂ। ଲିଙ୍ଗନ୍ତି ପୁରିସନିମିତ୍ତଂ।

ୱତ୍ଥୁବଲିକମ୍ମକରଣନ୍ତି ଘରୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ବଲିକମ୍ମସ୍ସ କରଣଂ, ତଂ ପନ ଉପଦ୍ଦୱପଟିବାହନତ୍ଥଂ, ୱଡ୍ଢନତ୍ଥଞ୍ଚ କରୋନ୍ତି, ମନ୍ତଜପ୍ପନେନ ଅତ୍ତନୋ, ଅଞ୍ଜେସଞ୍ଚ ମୁଖସୁଦ୍ଧିକରଣଂ।ତେସନ୍ତି ଅଞ୍ଜେସଂ। ୟୋଗନ୍ତି ଭେସଜ୍ଜପୟୋଗଂ। ୱମନନ୍ତି ପଚ୍ଛଦ୍ଦନଂ। ଉଦ୍ଧଂୱିରେଚନନ୍ତି ୱମନଭେଦମେୱ ‘‘ଉଦ୍ଧଂ ଦୋସାନଂ ନୀହରଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ୱିରେଚନନ୍ତି ପକତିୱିରେଚନମେୱ। ଅଧୋୱିରେଚନନ୍ତି ସୁଦ୍ଧୱତ୍ଥିକସାୱୱତ୍ଥିଆଦିୱତ୍ଥିକିରିୟା ‘‘ଅଧୋ ଦୋସାନଂ ନୀହରଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଅଥୋ ୱମନଂ ଉଗ୍ଗିରଣମେୱ, ଉଦ୍ଧଂୱିରେଚନଂ ଦୋସନୀହରଣଂ। ତଥା ୱିରେଚନଂ ୱିରେକୋୱ, ଅଧୋୱିରେଚନଂ ଦୋସନୀହରଣନ୍ତି ଅୟମେତେସଂ ୱିସେସୋ ପାକଟୋ ହୋତି। ଦୋସାନନ୍ତି ଚ ପିତ୍ତାଦିଦୋସାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସେମ୍ହନୀହରଣାଦି ସିରୋୱିରେଚନଂ। କଣ୍ଣବନ୍ଧନତ୍ଥନ୍ତି ଛିନ୍ନକଣ୍ଣାନଂ ସଙ୍ଘଟନତ୍ଥଂ। ୱଣହରଣତ୍ଥନ୍ତି ଅରୁପନୟନତ୍ଥଂ। ଅକ୍ଖିତପ୍ପନତେଲନ୍ତି ଅକ୍ଖୀସୁ ଉସୁମସ୍ସ ନୀହରଣତେଲଂ। ଯେନ ଅକ୍ଖିମ୍ହି ଅଞ୍ଜିତେ ଉଣ୍ହଂ ଉସୁମଂ ନିକ୍ଖମତି। ୟଂ ନାସିକାୟ ଗଣ୍ହୀୟତି, ତଂ ନତ୍ଥୁପଟଲାନୀତି ଅକ୍ଖିପଟଲାନି। ନୀହରଣସମତ୍ଥନ୍ତି ଅପନୟନସମତ୍ଥଂ। ଖାରଞ୍ଜନନ୍ତି ଖାରକମଞ୍ଜନଂ। ସୀତମେୱ ସଚ୍ଚଂ ନିରୁତ୍ତିନୟେନ, ତସ୍ସ କାରଣଂ ଅଞ୍ଜନଂ ସଚ୍ଚଞ୍ଜନନ୍ତି ଆହ ‘‘ସୀତଲଭେସଜ୍ଜଞ୍ଜନ’’ନ୍ତି। ସଲାକୱେଜ୍ଜକମ୍ମନ୍ତି ଅକ୍ଖିରୋଗୱେଜ୍ଜକମ୍ମଂ। ସଲାକସଦିସତ୍ତା ସଲାକସଞ୍ଜାତସ୍ସ ଅକ୍ଖିରୋଗସ୍ସ ୱେଜ୍ଜକମ୍ମନ୍ତି ହି ସାଲାକିୟଂ। ଇଦଂ ପନ ୱୁତ୍ତାୱସେସସ୍ସ ଅକ୍ଖିରୋଗପଟିକମ୍ମସ୍ସ ସଙ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତପ୍ପନାଦୟୋପି ହି ସାଲାକିୟାନେୱା’’ତି। ପଟିୱିଦ୍ଧସ୍ସ ସଲାକସ୍ସ ନିକ୍ଖମନତ୍ଥଂ ୱେଜ୍ଜକମ୍ମଂ ସଲାକୱେଜ୍ଜକମ୍ମନ୍ତି କେଚି, ତଂ ପନ ସଲ୍ଲକତ୍ତିୟପଦେନେୱ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ସଲ୍ଲସ୍ସ ପଟିୱିଦ୍ଧସ୍ସ କତ୍ତନଂ ଉବ୍ବାହନଂ ସଲ୍ଲକତ୍ତଂ, ତଦତ୍ଥାୟ ୱେଜ୍ଜକମ୍ମଂ ସଲ୍ଲକତ୍ତୱେଜ୍ଜକମ୍ମଂ। କୁମାରଂ ଭରତୀତି କୁମାରଭଚ୍ଚୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ କୋମାରଭଚ୍ଚଂ, କୁମାରୋ ଏୱ ୱା କୋମାରୋ, ଭରନଂ ଭଚ୍ଚଂ, ତସ୍ସ ଭଚ୍ଚଂ ତଥା, ତଦଭିନିପ୍ଫାଦକଂ ୱେଜ୍ଜକମ୍ମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମୂଲାନି ପଧାନାନି ରୋଗୂପସମନେ ସମତ୍ଥାନି ଭେସଜ୍ଜାନି ମୂଲଭେସଜ୍ଜାନି, ମୂଲାନଂ ୱା ବ୍ୟାଧୀନଂ ଭେସଜ୍ଜାନି ତଥା। ମୂଲାନୁବନ୍ଧୱସେନ ହି ଦୁୱିଧୋ ବ୍ୟାଧି। ତତ୍ର ମୂଲବ୍ୟାଧିମ୍ହି ତିକିଚ୍ଛିତେ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଇତରଂ ୱୂପସମତି, ତେନାହ ‘‘କାୟତିକିଚ୍ଛତଂଦସ୍ସେତୀ’’ତିଆଦି । ତତ୍ଥ କାୟତିକିଚ୍ଛତନ୍ତି ମୂଲଭାୱତୋ ସରୀରଭୂତେହି ଭେସଜ୍ଜେହି, ସରୀରଭୂତାନଂ ୱା ରୋଗାନଂ ତିକିଚ୍ଛକଭାୱଂ। ଖାରାଦୀନୀତି ଖାରୋଦକାଦୀନି। ତଦନୁରୂପେ ୱଣେତି ୱୂପସମିତସ୍ସ

ମୂଲବ୍ବାଧିନୋ ଅନୁଚ୍ଛୱିକେ ଅରୁମ୍ହି ତେସନ୍ତି ମୂଲଭେସଜ୍ଜାନଂ। ଅପନୟନଂ ଅପହରଣଂ, ତେହି ଅତିକିଚ୍ଛନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇଦଞ୍ଚ କୋମାରଭଚ୍ଚସଲ୍ଲକତ୍ତସାଲାକିଯାଦିୱିସେସଭୂତାନଂ ତନ୍ତୀନଂ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପାରିସେସୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ତଦୱସେସାୟ ତନ୍ତିଯା ଇଧ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ସବ୍ବାନି ଚେତାନି ଆଜୀୱହେତୁକାନିଯେୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତାନି ''ମିଚ୍ଛାଜୀୱେନ ଜୀୱିକଂ କପ୍ପେନ୍ତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୧) ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଯଂ ପନ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପାଠଇଯଂ ''ଇତି ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଇତୀ-ତି ପକାରତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ୱା-ତି ୱିକପ୍ପନତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଇମିନା ପକାରେନ, ଇତୋ ଅଞ୍ଞେନ ୱାତି। ତେନ ଯାନି ଇତୋ ବାହିରକପବ୍ବଜିତା ସିପ୍ପାଯତନୱିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନାଦୀନି ଜୀୱିକୋପାଯଭୂତାନି ଆଜୀୱିକପକତା ଉପଜୀୱନ୍ତି, ତେସଂ ପରିଗ୍ଗହୋ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ମହାସୀଲୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକସସ୍ସତୱାଦୱଣ୍ଣନା

୨୮। ଇଦାନି ସୁଞ୍ଞତାପକାସନୱାରସ୍ସତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣେନ୍ତୋ ଅନୁସନ୍ଧିଂ ପକାସେତୁଂ ''ଏୱ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୱଣ୍ଣସ୍ସାତି ସହତ୍ଥେ ଛଟ୍ଠିୱଚନଂ, ସାମିଅତ୍ଥେ ୱା ଅନୁସନ୍ଧି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଭାୱକମ୍ମୱସେନ କିରିଯାଦେସନାସୁ ପୱତ୍ତନତୋ। ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେନ ୱୁତ୍ତୱଣ୍ଣସ୍ସାତି ''ଯାୱଞ୍ଚିଦଂ ତେନ ଭଗୱତା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତୱଣ୍ଣସ୍ସ। ତତ୍ର ପାଠଇଯଂ ଅଯଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ – ନ ଭିକ୍ଖୱେ, ଏତ୍ତକା ଏୱ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଯେ ତୁମ୍ହାକଂ ପାକଟା, ଅପାକଟା ପନ ''ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞେ ଧମ୍ମା''ତି ୱିତ୍ଥାରୋ। ''ଇମେ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନା ଏୱଂ ଗହିତା''ତିଆଦିନା ସସ୍ସତାଦିଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନାନଂ ଯଥାଗହିତାକାରସ୍ସ ସୁଞ୍ଞଭାୱପ୍ପକାସନତୋ, ''ତଞ୍ଚ ପଜାନନଂ ନ ପରାମସତୀ''ତି ସୀଲାଦୀନଞ୍ଚ ଅପରାମସନୀଯଭାୱଦୀପନେନ ନିଚ୍ଚସାରାଦିୱିରହପ୍ପକାସନତୋ, ଯାସୁ ୱେଦନାସୁ ଅୱୀତରାଗତାୟ ବାହିରାନଂ ଏତାନି ଦିଟ୍ଠିୱିବନ୍ଧକାନି ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତାସଂ ପଚ୍ଚଯଭୂତାନଞ୍ଚ ସମ୍ମୋହାଦୀନଂ ୱେଦକକାରକସଭାୱାଭାୱଦସ୍ସନମୁଖେନ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଅତ୍ତତନିଯତାୱିରହଦୀପନତୋ, ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନଦୀପନତୋ ଚ ଅଯଂ ଦେସନା ସୁଞ୍ଞତାୱିଭାୱନପ୍ପଧାନାତି ଆହ ''ସୁଞ୍ଞତାପକାସନଂ ଆରଭୀ''ତି।

ପରିଯତ୍ତୀତି ୱିନଯାଦିଭେଦଭିନ୍ନା ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତା ତନ୍ତି। ଦେସନାତି ତସ୍ସା ତନ୍ତିଯା ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତାୟ ୱିଭାୱନା, ଯଥାଧମ୍ମଂ ଧମ୍ମାଭିଲାପଭୂତା ୱା ପଞ୍ଞାପନା, ଅନୁଲୋମାଦିୱସେନ ୱା କଥନନ୍ତି ପରିଯତ୍ତିଦେସନାନଂ ୱିସେସୋ ପୁବ୍ବେଯେୱ ୱୱତ୍ଥାପିତୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାୟ ''ଦେସନାୟ, ପରିଯତ୍ତିଯ''ନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱମାଦୀସୂତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସଚ୍ଚସଭାୱସମାଧିପଞ୍ଞାପକତିପୁଞ୍ଞାପତ୍ତିଞେଯ୍ୟାଦଯୋ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ତଥା ହି ଅଯଂ ଧମ୍ମ-ସଦ୍ଦୋ ''ଚତୁନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମାନଂ ଅନନୁବୋଧା''ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୧) ସଚ୍ଚେ ପୱତ୍ତତି, ''କୁସଲା ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୧) ସଭାୱେ, ''ଏୱଂଧମ୍ମା ତେ ଭଗୱନ୍ତୋ ଅହେସୁ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୧୩, ୯୪, ୧୪୫; ୩।୧୪୨; ମ। ନି। ୩। ୧୬୭; ସଂ। ନି। ୫।୩୭୮) ସମାଧିମ୍ହି, ''ସଚ୍ଚଂ ଧମ୍ମୋ ଧିତି ଚାଗୋ, ସ ୱେ ପେଚ୍ଚ ନ ସୋଚତି''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୬; ସୁ। ନି। ୧୯୦) ପଞ୍ଞାଯଂ, ''ଜାତିଧମ୍ମାନଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତାନଂ ଏୱଂ ଇଚ୍ଛା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୩୧; ୩।୩୭୩; ପଟି। ମ। ୧।୩୩) ପକତିଯଂ, ''ଧମ୍ମୋ ସୁଚିଣ୍ଣୋ ସୁଖମାୱହାତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ସୁ। ନି। ୧୮୪; ଥେରଗା। ୩୦୩; ଜା। ୧।୧୦।୧୦୨; ୧୫।୩୮୫) ପୁଞ୍ଞେ, ''ଚତ୍ତାରୋ ପାରାଜିକା ଧମ୍ମା''ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୩୩) ଆପତ୍ତିଯଂ, ''ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ସବ୍ବାକାରେନ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଞାଣମୁଖେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମହାନି। ୧୫୬; ଚୂଳନି। ୮୫; ପଟି। ମ। ୩।୫) ଞେଯ୍ୟେ ପୱତ୍ତତି। ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତୀତି ସତ୍ତଜୀୱତୋ ସୁଞ୍ଞା ଧମ୍ମମତ୍ତା ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କିମତ୍ଥିଯଂ ଗୁଣେ ପୱତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ତସ୍ମା''ତିଆଦି।

ମକସତୁଣ୍ଡସୂଚିଯାତି ସୂଚିମୁଖମକ୍ଖିକାୟ ତୁଣ୍ଡସଙ୍ଖାତାୟ ସୂଚିଯା। ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପତିଟ୍ଠୋ ୱିଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଞ୍ଞତ୍ର ତଥାଗତାତି ଠପେତ୍ୱା ତଥାଗତଂ। ''ଦୁଦ୍ଦସା''ତି ପଦେନେୱ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଦୁକ୍ଖୋଗାହତା ପକାସିତାତି ''ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପତିଟ୍ଠା'' ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଲଭିତବ୍ବାତି ଲବ୍ଭନୀଯା, ସା ଏୱ ଲବ୍ଭନେଯ୍ୟା, ଲଭୀଯତେ ୱା ଲବ୍ଭନଂ, ତମରହତୀତି ଲବ୍ଭନେଯ୍ୟା, ନ ଲବ୍ଭନେଯ୍ୟା ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟା, ପତିଟ୍ଠହନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ପତିଟ୍ଠା, ପତିଟ୍ଠହନଂ ୱା ପତିଟ୍ଠା, ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟା ପତିଟ୍ଠା ଏତ୍ଥାତି ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପତିଟ୍ଠା। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ସଚେ କୋଚି ଅତ୍ତନୋ ପମାଣଂ ଅଜାନନ୍ତୋ ଞାଣେନ ତେ ଧମ୍ମେ ଓଗାହିତୁଂ ଉସ୍ସାହଂ କରେଯ୍ୟ, ତସ୍ସ ତଂ ଞାଣଂ ଅପ୍ପତିଟ୍ଠମେୱ ମକସତୁଣ୍ଡସୂଚି ୱିଯ ମହାସମୁଦ୍ଦେତି। ଓଗାହିତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାୟ ''ଏତ୍ତକା ଏତେ ଈଦିସା ୱା''ତି ତେ ପସ୍ସିତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ଏୱ ଦୁଦ୍ଦସା''ତି। ଯେ ପନ ଦଟ୍ଠୁମେୱ ନ ସକ୍କା, ତେସଂ ଓଗାହିତ୍ୱା ଅନୁ ଅନୁ ବୁଜ୍ଝନେ କଥା ଏୱ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ''ଦୁଦ୍ଦସତ୍ତା ଏୱ ଦୁରନୁବୋଧା''ତି। ସବ୍ବକିଲେସପରିଳାହପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତଅଗ୍ଗଫଲମତ୍ଥକେ ସମୁପ୍ପନ୍ନତା, ପୁରେଚରାନୁଚରୱସେନ ନିବ୍ବୁତସବ୍ବକିଲେସପରିଳାହସମାପତ୍ତିସମୋକିଣ୍ଣତ୍ତା ଚ ନିବ୍ବୁତସବ୍ବପରିଳାହା। ତବ୍ଭାୱତୋ ସନ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ସନ୍ତାରମ୍ମଣାନି ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନାନି ଅନୁପସନ୍ତସଭାୱାନଂ କିଲେସାନଂ, ସଙ୍ଖାରାନଞ୍ଚ ଅଭାୱତୋ।

ଅଥ ୱା କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସତଦ୍ଧିସଯୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ଅନନ୍ତଭାୱୋ ୱିଯ ସୁସମୂହତୱିକ୍ଖେପତାଯ ନିଚ୍ଚସମାହିତସ୍ସ ମନସିକାରସ୍ସ ୱସେନ ତଦାରମ୍ମଣଧମ୍ମାନଂ ସନ୍ତଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅୱିରଜ୍ଝିତ୍ୱା ନିମିତ୍ତପଟିୱେଧୋ ୱିଯ ଇସ୍ସାସାନଂ ଅୱିରଜ୍ଝିତ୍ୱା ଧମ୍ମାନଂ ଯଥାଭୂତସଭାୱାୱବୋଧୋ ସାଦୁରସୋ ମହାରସୋୱ ହୋତୀତି ଆହ "ଅତିତିତ୍ତିକରଣଟ୍ଠେନା"ତି, ଅତପ୍ପନକରଣସଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋହିଙ୍ଗଂ ତିତ୍ତି ତପ୍ପନନ୍ତି ହି ପରିଯାଯୋ। ଅତିତିତ୍ତିକରଣଟ୍ଠେନାତି ପଦେନ ୱା ସାଦୁରସକରଣଟ୍ଠେନାତିପି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି। ପଟିୱେଧପ୍ପତ୍ତାନଂ ତେସୁ ଚ ବୁଦ୍ଧାନମେୱ ସବ୍ବାକାରେନ ୱିସଯଭାୱୂପଗମନତୋ ନ ତକ୍କବୁଦ୍ଧିଯା ଗୋଚରାତି ଆହ "ଉତ୍ତମଞ୍ଞାଣୱିସଯତ୍ତା"ତିଆଦି। ନିପୁଣାତି ଛେପ୍ପେସୁ ତିକ୍ଖୱୁତ୍ତିଯା ଛେକା। ଯସ୍ମା ପନ ସୋ ଛେକଭାୱୋ ଆରମ୍ମଣେ ଅପ୍ପଟିହତୱୁତ୍ତିତାଯ, ସୁଖୁମଞ୍ଞେଯ୍ୟଗ୍ଗହଣସମତ୍ଥତାଯ ଚ ସୁପାକଟୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ "ସଣ୍ହସୁଖୁମସଭାୱତ୍ତା"ତି। ପଣ୍ଡିତେହିୱେଦିତବ୍ବାତି ଅୱଧାରଣଂ ସମତ୍ଥେତୁଂ "ବାଲାନଂ ଅୱିସଯତ୍ତା"ତି ଆହ।

ଅଯଂ ଅଟ୍ଠକଥାନଯତୋ ଅପରୋ ନଯୋ – ୱିନଯପଣ୍ଣତ୍ତିଆଦିଗମ୍ଭୀରନେଯ୍ୟୱିଭାୱନତୋ ଗମ୍ଭୀରା। କଦାଚିଯେୱ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟେ ମହାକପ୍ପେ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱାପି ଦୁଲ୍ଲଭଦସ୍ସନତାଯ ଦୁଦ୍ଦସା। ଦସ୍ସନଞ୍ଚେତ୍ଥ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁୱସେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଧମ୍ମନ୍ୱଯସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅନୁବୋଧସ୍ସ କସ୍ସଚିଦେୱ ସମ୍ଭୱତୋ ଦୁରନୁବୋଧା। ସନ୍ତସଭାୱତୋ, ୱେନେଯ୍ୟାନଞ୍ଚ ସବ୍ବଗୁଣସମ୍ପଦାନଂ ପରିୟୋସାନତ୍ତା ସନ୍ତା। ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ପଧାନଭାୱଂ ନୀତତାଯ ପଣୀତା। ସମଧିଗତସଚ୍ଚଲକ୍ଖଣତାଯ ଅତକ୍କେହି ପୁଗ୍ଗଲେହି, ଅତକ୍କେନ ୱା ଞାଣେନ ଅୱଚରିତବ୍ବତୋ ଅତକ୍କାୱଚରା। ନିପୁଣଂ, ନିପୁଣେ ୱା ଅତ୍ଥେ ସଚ୍ଚପଚ୍ଚଯାକାରାଦିୱସେନ ୱିଭାୱନତୋ ନିପୁଣା। ଲୋକେ ଅଗ୍ଗପଣ୍ଡିତେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ୱେଦିତବ୍ବତୋ ପକାସିତବ୍ବତୋ ପଣ୍ଡିତୱେଦନୀଯା।

ଅନାୱରଣଞାଣପଟିଲାଭତୋ ହି ଭଗୱା "ସବ୍ବୱିଦୂହମସ୍ମି, (ମ। ନି। ୧।୧୭୮; ୨।୩୪୨; ଧ। ପ। ୩୫୩; ମହାୱ। ୧୧) ଦସବଲସମନ୍ନାଗତୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ"ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୨।୨୧; ୨।୨୨) ଅତ୍ତନୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଦିଗୁଣେ ପକାସେସି, ତେନେୱାହ "ସଯଂ ଅଭିଞ୍ଞା ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ପୱେଦେତୀ"ତି। ସଯଂ-ସଦ୍ଦେନ, ନିଦ୍ଧାରିତାୱଧାରଣେନ ୱା ନିୱତ୍ତେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଅନଞ୍ଞନେଯ୍ୟୋ ହୁତ୍ୱା"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞେହି ଅବୋଧିତୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିଞ୍ଞାତି ଯ-କାରଲୋପୋ "ଅଞ୍ଞାଣତା ଆପଜ୍ଜତୀ"ତିଆଦୀସୁ (ପରି। ୨୯୬) ୱିଯାତି ଦସ୍ସେତି "ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ଞାଣେନା"ତି ଇମିନା। ଅପିଚ "ସଯଂ ଅଭିଞ୍ଞା"ତି ପଦସ୍ସ ଅନଞ୍ଞନେଯ୍ୟୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୱଚନଂ, "ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା"ତି ପଦସ୍ସ ପନ ସଯମେୱ…ପେ… କତ୍ୱାତି। ସଯଂ-ସଦ୍ଦୋ ହି ସଚ୍ଛିକତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥାପି ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ। ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ଞାଣେନାତି ଚ ତସ୍ସ ହେତୁୱଚନଂ, କରଣୱଚନଂ ୱା।

ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଫଲନିବ୍ବାନାନି ୱିଯ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବସଭାୱଂ ନ ହୋତି, ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣେ ପନ ଅଧିଗତେ ଅଧିଗତମେୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖକରଣଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାତି ଆହ "ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ଞାଣେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା"ତି। ହେତୁଅତ୍ଥେ ଚେତଂ କରଣୱଚନଂ, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅଭିୱିସିଟ୍ଠଞାଣସ୍ସାଧିଗମହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିୱିସିଟ୍ଠଞାଣନ୍ତି ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଞାଣେ ଅଧିପ୍ପେତେ କରଣତ୍ଥେ କରଣୱଚନମ୍ପି ଯୁଜ୍ଜତେୱ। ପୱେଦନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅଞ୍ଞାୱିସଯାନଂ ସଚ୍ଚାଦୀନଂ ଦେସନାକିଚ୍ଚସାଧନତୋ, "ଏକୋମ୍ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ"ତିଆଦିନା (ମହାୱ। ୧୧; କଥା। ୪୦୫) ପଟିଜାନନତୋ ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଗୁଣଧମ୍ମେହୀତି ଗୁଣସଙ୍ଖାତେହି ଧମ୍ମେହି। ଯଥାଭୂତମେୱ ଯଥାଭୁଚ୍ଚଂ ସକତ୍ଥେ ଣ୍ୟପଚ୍ଚଯୱସେନ।

ୱଦମାନାତି ଏତ୍ଥ ସତ୍ତିଅତ୍ଥୋ ମାନସଦ୍ଦୋ ଯଥା "ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ"ତି, (ଅ। ନି। ୧।୧୭୦; କଥା। ୪୦୫) ତସ୍ମା ୱତ୍ତୁଂ ଉସ୍ସାହଂ କରୋନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂଭୂତା ହି ୱତ୍ତୁକାମା ନାମ ହୋନ୍ତି, ତେନାହ "ତଥାଗତସ୍ସା"ତିଆଦି । ସାୱସେସଂ ୱଦନ୍ତାପି ୱିପରୀତୱଦନ୍ତା ୱିଯ ସମ୍ମା ୱଦନ୍ତୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଯଥା ସମ୍ମା ୱଦନ୍ତି, ତଥା ଦସ୍ସେତୁଂ "ଅହାପେତ୍ୱା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ହି ଅନୱସେସୱଦନମେୱ ସମ୍ମା ୱଦନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। "ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟୁ"ନ୍ତି ଇମିନା ଚ "ୱଦେଯ୍ୟୁ"ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ସମତ୍ଥନତ୍ଥଭାୱମାହ ଯଥା "ସୋ ଇମଂ ୱିଜଟଯେ ଜଟ"ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୧।୨୩; ପେଟକୋ। ୨୨; ମି। ପ। ୧।୧।୯) ଯେ ଏୱଂ ଭଗୱତା ଥୋମିତା, ତେ ଧମ୍ମା କତମେତି ଯୋଜନା। "ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞେୱ ଧମ୍ମା"ତିଆଦିପାଠଇଯା "ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୱଚନସ୍ସ ୱିରୋଧିଭାୱଂ ଚୋଦେନ୍ତୋ "ଯଦି ଏୱ"ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯଦି ଏୱନ୍ତି ଏୱଂ "ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ଯଦି ସିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋତି "ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ"ତିଆଦୀନି ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ଥି-ସଦ୍ଦୋପି ହି ଇଧ ବହୁୱଚନୋଯେୱ "ଅତ୍ଥି ଖୀରା, ଅତ୍ଥି ଗାୱୋ"ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ନିପାତଭାୱସ୍ସେୱ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ଯଦିପି ତଦିଦଂ ଞାଣଂ ଏକମେୱ ସଭାୱତୋ, ତଥାପି ସମ୍ପଯୋଗତୋ, ଆରମ୍ମଣତୋ ଚ ପୁଥୁୱଚନପ୍ପଯୋଗମରହତୀତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତି "ପୁଥୁଚିତ୍ତ…ପେ… ରମ୍ମଣତୋ"ତି ଇମିନା। ପୁଥୁଚିତ୍ତସମାଯୋଗତୋତି ପୁଥୂହି ଚିତ୍ତେହି ସମ୍ପଯୋଗତୋ। ପୁଥୂନି ଆରମ୍ମଣାନି ଏତସ୍ସାତି ପୁଥୁଆରମ୍ମଣଂ, ତବ୍ଭାୱତୋ ସବ୍ବାରମ୍ମଣତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅପିଚ ପୁଥୁ ଆରମ୍ମଣଂ ଆରମ୍ମଣମେତସ୍ସାତି ପୁଥୁଆରମ୍ମଣାରମ୍ମଣନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ "ଓଟ୍ଠମୁଖୋ, କାମାୱଚର"ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ଏକସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପଂ କତ୍ୱା "ପୁଥୁଆରମ୍ମଣତୋ"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତେନସ୍ସ ପୁଥୁଞାଣକିଚ୍ଚସାଧକତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ତଥା ହେତଂ ଞାଣଂ ତୀସୁ କାଲେସୁ

ଅପ୍ପଟିହତଞାଣଂ, ଚତୁଯୋନିପରିଚ୍ଛେଦକଞାଣଂ, ପଞ୍ଚଗତିପରିଚ୍ଛେଦକଞାଣଂ, ଛସୁ ଅସାଧାରଣଞାଣେସୁ ସେସାସାଧାରଣଞାଣାନି, ସତ୍ତାରିଯପୁଗ୍ଗଲୱିଭାୱନକଞାଣଂ, ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ ଅକମ୍ପନଞାଣଂ, ନୱସତ୍ତାୱାସପରିଜାନନଞାଣଂ, ଦସବଲଞାଣନ୍ତି ଏୱମାଦୀନଂ ଅନେକସତସହସ୍ସଭେଦାନଂ ଞାଣାନଂ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ କିଚ୍ଚଂ ସାଧେତି, ତେସଂ ଆରମ୍ମଣଭୂତାନଂ ଅନେକେସମ୍ପି ଧମ୍ମାନଂ ତଦାରମ୍ମଣଭାୱତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ତଞ୍ହି’’ତିଆଦି ଯଥାକ୍କମଂ ତବ୍ବିୱରଣଂ। ‘‘ଯଥାହା’’ତିଆଦିନା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପାଳିଂ ସାଧକଭାୱେନ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥାତି ଅତୀତଧମ୍ମେ। ଏକୱାରୱସେନ ପୁଥୁଆରମ୍ମଣଭାୱଂ ନିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଅନେକୱାରୱସେନ କମପ୍ପୱତ୍ତିଯା ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କମେନାପି ହି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ୱିସଯେସୁ ପୱତ୍ତତି, ନ ତଥା ସକିଂଯେୱ । ଯଥା ବାହିରକା ୱଦନ୍ତି ‘‘ସକିଂଯେୱ ସବ୍ବଞ୍ଞୂ ସବ୍ବଂ ଜାନାତି, ନ କମେନା’’ତି।

ଯଦି ଏୱଂ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାପରିମେଯ୍ୟପ୍ପଭେଦସ୍ସ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦୱତା ଏକେନ ଞାଣେନ ନିରୱସେସତୋ କଥଂ ପଟିୱେଧୋତି, କୋ ୱା ଏୱମାହ ‘‘ପରିଚ୍ଛେଦୱନ୍ତଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି। ଅପରିଚ୍ଛେଦଞ୍ହି ତଂ ଞାଣଂ ଞେଯ୍ୟମିୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ଯାୱତକଂ ଞାଣଂ, ତାୱତକଂ ଞେଯ୍ୟଂ। ଯାୱତକଂ ଞେଯ୍ୟଂ, ତାୱତକଂ ଞାଣ’’ନ୍ତି (ମହାନି। ୬୯, ୧୫୬; ଚୂଳନି। ୮୫; ପଟି। ମ। ୩।୫ ଅଧିପ୍ପାଯତ୍ଥମେୱ ଗହିତଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି) ଏୱମ୍ପି ଜାତିଭୂମିସଭାୱାଦିୱସେନ, ଦିସାଦେସକାଲାଦିୱସେନ ଚ ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନେ ଞେଯ୍ୟେ କମେନ ଗଯ୍ହମାନେ ଅନୱସେସପଟିୱେଧୋ ନ ସମ୍ଭୱତିଯେୱାତି? ନଯିଦମେୱଂ। ଯଞ୍ହି କିଞ୍ଚି ଭଗୱତା ଞାତୁମିଚ୍ଛିତଂ ସକଲମେକଦେସୋ ୱା, ତତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତଚାରିତାଯ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି। ୱିକ୍ଖେପାଭାୱତୋ ଚ ଭଗୱା ସବ୍ବକାଲଂ ସମାହିତୋତି ଞାତୁମିଚ୍ଛିତସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖଭାୱୋ ନ ସକ୍କା ନିୱାରେତୁଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ଆକଙ୍ଖାପଟିବଦ୍ଧଂ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦି, (ମହାନି। ୬୯, ୧୫୬; ଚୂଳନି। ୮୫; ପଟି। ମ। ୩।୫) ନନୁ ଚେତ୍ଥ ଦୂରତୋ ଚିତ୍ତପଟଂ ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ୱିଯ, ‘‘ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଅନତ୍ତା’’ତି ୱିପସ୍ସନ୍ତାନଂ ୱିଯ ଚ ଅନେକଧମ୍ମାୱବୋଧକାଲେ ଅନିରୂପିତରୂପେନ ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି ଗହେତବ୍ବନ୍ତି? ଗହେତବ୍ବଂ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନୁଭାୱତାଯ ବୁଦ୍ଧଞାଣସ୍ସ। ତେନେୱାହ ‘‘ବୁଦ୍ଧୱିସଯୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ’’ତି, (ଅ। ନି। ୪।୭୭) ଇଦଂ ପନେତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ – ସବ୍ବାକାରେନ ସବ୍ବଧମ୍ମାୱବୋଧନସମତ୍ଥସ୍ସ ଆକଙ୍ଖାପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିନୋ ଅନାୱରଣଞାଣସ୍ସ ପଟିଲାଭେନ ଭଗୱା ସନ୍ତାନେନ ସବ୍ବଧମ୍ମପଟିୱେଧସମତ୍ଥୋ ଅହୋସି ସବ୍ବନେଯ୍ୟାୱରଣସ୍ସ ପହାନତୋ, ତସ୍ମା ସବ୍ବଞ୍ଞୂ, ନ ସକିଂଯେୱ ସବ୍ବଧମ୍ମାୱବୋଧତୋ ଯଥାସନ୍ତାନେନ ସବ୍ବସ୍ସ ଇନ୍ଧନସ୍ସ ଦହନସମତ୍ଥତାଯ ପାୱକୋ ‘‘ସବ୍ବଭୂ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

କାମଞ୍ଚାଯମତ୍ଥୋ ପୁବ୍ବେ ୱିତ୍ଥାରିତୋଯେୱ, ପକାରନ୍ତରେନ ପନ ସୋତୁଜନାନୁଗ୍ଗହକାମତାଯ, ଇମିସ୍ସା ଚ ପୋରାଣସଂୱଣ୍ଣନାୱିସୋଧନୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା ପୁନ ୱିଭାୱିତୋତି ନ ଚେତ୍ଥ ପୁନରୁତ୍ତିଦୋସୋ ପରିଯେସିତବ୍ବୋ, ଏୱମୀଦିସେସୁ। ଏତ୍ଥ ଚ କିଞ୍ଚାପି ଭଗୱତୋ ଦସବଲାଦିଞାଣାନିପି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣାନି, ସବ୍ବଦେସୱିସଯତ୍ତା ପନ ତେସଂ ଞାଣାନଂ ନ ତେହି ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଅହାପେତ୍ୱା ଗହିତା ନାମ ହୋନ୍ତି। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପନ ନିପ୍ପଦେସୱିସଯତ୍ତା ତସ୍ମିଂ ଗହିତେ ସବ୍ବେପି ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଗହିତା ଏୱ ନାମ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ପାଳିଅତ୍ଥାନୁସାରେନ ତଦେୱ ଞାଣଂ ଗହିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପାଳିଯମ୍ପି ହି ‘‘ଯେହି ତଥାଗତସ୍ସ ଯଥାଭୁଚ୍ଚଂ ୱଣ୍ଣଂ ସମ୍ମା ୱଦମାନା ୱଦେଯ୍ୟୁ’’ନ୍ତି ତମେୱ ପକାସିତଂ ତମନ୍ତରେନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ନିପ୍ପଦେସୱିସଯସ୍ସ ଅଭାୱତୋ, ନିପ୍ପଦେସୱିସଯେନେୱ ଚ ଯଥାଭୁଚ୍ଚଂ ସମ୍ମା ୱଦନସମ୍ଭୱତୋତି।

ଅଞ୍ଞେୱାତି ଏତ୍ଥ ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ସନ୍ନିଟ୍ଠାପନତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଞ୍ଞେୱାତି ଇଦଂ ପନେତ୍ଥ ୱୱତ୍ଥାପନୱଚନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ୱୱତ୍ଥାପନୱଚନନ୍ତି ଚ ସନ୍ନିଟ୍ଠାପନୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ସନ୍ନିଟ୍ଠାପନଞ୍ଚ ଅୱଧାରଣମେୱ। କଥନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅଞ୍ଞେୱା’’ତିଆଦି। ‘‘ନ ପାଣାତିପାତା ୱେରମଣିଆଦଯୋ’’ତି ଇମିନା ଅୱଧାରଣେନ ନିୱତ୍ତିତଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଯଞ୍ଚ ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ଅନିଯତଦେସତାଯ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ଯତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୋ, ତତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ୱଚନିଚ୍ଛାୱସେନ ଉପତିଟ୍ଠତୀତି ଆହ ‘‘ଗମ୍ଭୀରାୱା’’ତିଆଦି। ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ଚ ଆଦିଅତ୍ଥେନ ଦୁଦ୍ଦସାୱ ନ ସୁଦସା, ଦୁରନୁବୋଧାୱ ନ ସୁରନୁବୋଧା, ସନ୍ତାୱ ନ ଦରଥା, ପଣୀତାୱ ନ ହୀନା, ଅତକ୍କାୱଚରାୱ ନ ତକ୍କାୱଚରା, ନିପୁଣାୱ ନ ଲୂଖା, ପଣ୍ଡିତୱେଦନୀଯାୱ ନ ବାଲୱେଦନୀଯାତି ନିୱତ୍ତିତଂ ଦସ୍ସେତି। ସବ୍ବପଦେହୀତି ଯାୱ ‘‘ପଣ୍ଡିତୱେଦନୀଯା’’ତି ଇଦଂ ପଦଂ, ତାୱ ସବ୍ବପଦେହି।

ଏୱଂ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବତଂ ଯୁତ୍ତିଯା ଦଳ୍ହୀକରୋନ୍ତୋ ‘‘ସାୱକପାରମିଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସାୱକପାରମିଞାଣନ୍ତି ସାୱକାନଂ ଦାନାଦିପାରମିପାରିପୂରିଯା ନିପ୍ଫନ୍ନଂ ୱିଜ୍ଜତ୍ତଯଛଳଭିଞ୍ଞାଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାଭେଦଂ ଞାଣଂ, ତଥା ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଂ ପଚ୍ଚେକବୋଧିଞାଣଂ। ତତୋତି ସାୱକପାରମିଞାଣତୋ। ତତ୍ଥାତି ସାୱକପାରମିଞାଣେ। ତତୋପୀତି ଅନନ୍ତରନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତୋ ପଚ୍ଚେକବୋଧିଞାଣତୋପି। ଅପି-ସଦ୍ଦେନ, ପି-ସଦ୍ଦେନ ୱା କୋ ପନ ୱାଦୋ ସାୱକପାରମିଞାଣତୋତି ସମ୍ଭାୱେତି। ତତ୍ଥାପୀତି ପଚ୍ଚେକବୋଧିଞାଣେପି। ଇତୋ ପନାତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣତୋ ପନ, ତସ୍ମା ଏତ୍ଥ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେ ୱୱତ୍ଥାନଂ ଲବ୍ଭତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଗମ୍ଭୀରେସୁ ୱିସେସା, ଗମ୍ଭୀରାନଂ ୱା ୱିସେସେନ ଗମ୍ଭୀରା। ଅଯଞ୍ଚ ଗମ୍ଭୀରୋ ଅଯଞ୍ଚ ଗମ୍ଭୀରୋ ଇମେ ଇମେସଂ ୱିସେସେନ ଗମ୍ଭୀରାତି ୱା ଗମ୍ଭୀରତରା। ତରସଦ୍ଦେନେୱେତ୍ଥ ବ୍ୟୱଚ୍ଛେଦନଂ ସିଦ୍ଧଂ।

ଏତ୍ଥାଯଂ ଯୋଜନା – କିଞ୍ଚାପି ସାୱକପାରମିଞ୍ଞାଣଂ ହେଟ୍ଠିମଂ ହେଟ୍ଠିମଂ ସେକ୍ଖଞ୍ଞାଣଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ ଉପାଦାଯ ଗମ୍ଭୀରଂ, ପଚ୍ଚେକବୋଧିଞ୍ଞାଣଂ ପନ ଉପାଦାଯ ନ ତଥା ଗମ୍ଭୀରନ୍ତି ''ଗମ୍ଭୀରମେୱା''ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଁ, ତଥା ପଚ୍ଚେକବୋଧିଞ୍ଞାଣମ୍ପି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଞାଣମୁପାଦାଯ ଗମ୍ଭୀରଂ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ପନ ଉପାଦାଯ ନ ଏୱଂ ଗମ୍ଭୀରନ୍ତି ''ଗମ୍ଭୀରମେୱା''ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଁ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୱତ୍ଥାନଂ ନ ଲବ୍ଭତି। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଧମ୍ମା ପନ ସାୱକପାରମିଞ୍ଞାଣାଦୀନମିୱ କିଞ୍ଚି ଉପାଦାଯ ଗମ୍ଭୀରାଭାୱାଭାୱତୋ ''ଗମ୍ଭୀରା ଏୱା''ତି ୱୱତ୍ଥାନଂ ଲବ୍ଭତୀତି। ଯଥା ଚେତ୍ଥ ୱୱତ୍ଥାନଂ ଦସ୍ସିତଂ, ଏୱଂ ସାୱକପାରମିଞ୍ଞାଣଂ ଦୁଦ୍ଦସଂ। ''ପଚ୍ଚେକବୋଧିଞ୍ଞାଣଂ ପନ ତତୋ ଦୁଦ୍ଦସତରନ୍ତି ତତ୍ଥ ୱୱତ୍ଥାନଂ ନତ୍ଥୀ''ତିଆଦିନା ୱୱତ୍ଥାନସମ୍ଭୱୋ ନେତବ୍ବୋ, ତେନେୱାହ ''ତଥା ଦୁଦ୍ଦସାୱ...ପେ... ୱେଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି।

ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତିପି ପାଠୋ, ତସ୍ସା ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୱଚନଂ। ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ଦିଟ୍ଠୀନଂ ୱିଭଜନାକାରେନ। ଏତ୍ଥାଯମଧିପ୍ପାଯୋ – ଭୱତୁ ତାୱ ନିରୱସେସବୁଦ୍ଧଗୁଣୱିଭାୱନୁପାଯଭାୱତୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ ଏକମ୍ପି ପୁଥୁନିସ୍ସଯାରମ୍ମଣଞାଣକିଚ୍ଚସିଦ୍ଧିଯା ''ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞେୱ ଧମ୍ମା''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୧୮) ବହୁୱଚନେନ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ତସ୍ସ ପନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସଚ୍ଚପଚ୍ଚଯାକାରାଦିୱିସଯୱିସେସୱସେନ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେନ ୱିଭଜନନଯେନ ଅନାରଭିତ୍ୱା ସନିସ୍ସଯାନଂ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ୱିଭଜନନଯେନ କସ୍ମା ଆରଦ୍ଧନ୍ତି? ତତ୍ଥ ଯଥା ସଚ୍ଚପଚ୍ଚଯାକାରାଦୀନଂ ୱିଭଜନଂ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସେୱ ୱିସଯୋ, ଏୱଂ ନିରୱସେସଦିଟ୍ଠିଗତୱିଭଜନମ୍ପୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ହୀ''ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ, ତତ୍ଥ ଠାନାନୀତି କାରଣାନି। ଗଜ୍ଜିତଂ ମହନ୍ତଂ ହୋତୀତି ଦେସେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅନେକୱିଧତାଯ, ଦୁଜ୍ଜିଞ୍ଞେଯ୍ଯତାଯ ଚ ନାନାନଯେହି ପୱତ୍ତମାନଂ ଦେସନାଗଜ୍ଜିତଂ ମହନ୍ତଂ ୱିପୁଲଂ, ବହୁପ୍ପଭେଦଞ୍ଚ ହୋତି । ଞାଣଂ ଅନୁପୱିସତୀତି ତତୋ ଏୱ ଚ ଦେସନାଞ୍ଞାଣଂ ଦେସେତବ୍ବଧମ୍ମେ ୱିଭାଗସୋ କୁରୁମାନଂ ଅନୁପୱିସତି, ତେ ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା ଠିତଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ବୁଦ୍ଧଞାଣସ୍ସ ମହନ୍ତଭାୱୋ ପଞ୍ଞାଯତୀତି ଏୱଂୱିଧସ୍ସ ନାମ ଧମ୍ମସ୍ସ ଦେସକଂ, ପଟିୱେଧକଞ୍ଚାତି ବୁଦ୍ଧାନଂ ଦେସନାଞାଣସ୍ସ, ପଟିୱେଧଞାଣସ୍ସ ଚ ଉଳାରଭାୱୋ ପାକଟୋ ହୋତି। ଦେସନା ଗମ୍ଭୀରା ହୋତୀତି ସଭାୱେନ ଗମ୍ଭୀରାନଂ ତେସଂ ଚତୁବ୍ବିଧାନମ୍ପି ଦେସନା ଦେସେତବ୍ବୱସେନ ଗମ୍ଭୀରାୱ ହୋତି, ସା ପନ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଦେସନା ସବ୍ବତ୍ଥ, ସବ୍ବଦା ଚ ଯାନତ୍ତଯମୁଖେନେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ତିଲକ୍ଖଣାହତା ସୁଞ୍ଞତାପଟିସଂଯୁତ୍ତା''ତି, ତୀହି ଲକ୍ଖଣେହି ଆହତା, ଅତ୍ତତନିଯତୋ ସୁଞ୍ଞଭାୱପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତା ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ କିଞ୍ଚାପି ''ସବ୍ବଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଞାଣପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ଞାଣାନୁପରିୱତ୍ତୀ''ତି (ମହାନି। ୬୯, ୧୫୬; ଚୂଳନି। ୮୫; ପଟି। ମ। ୩।୫; ନେତ୍ତି। ୧୫) ୱଚନତୋ ସବ୍ବାପି ଭଗୱତୋ ଦେସନା ଞାଣରହିତା ନାମ ନତ୍ଥି, ସମସମପରକ୍କମନୱସେନ ସୀହସମାନୱୁତ୍ତିତାଯ ଚ ସବ୍ବତ୍ଥ ସମାନୁସ୍ସାହପ୍ପୱତ୍ତି, ଦେସେତବ୍ବଧମ୍ମୱସେନ ପନ ଦେସନା ୱିସେସତୋ ଞାଣେନ ଅନୁପୱିଟ୍ଠା, ଗମ୍ଭୀରତରା ଚ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

କଥଂ ପନ ୱିନଯପଣ୍ଣତ୍ତିଂ ପତ୍ୱା ଦେସନା ତିଲକ୍ଖଣାହତା, ସୁଞ୍ଞତାପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତା ଚ ହୋତି, ନନୁ ତତ୍ଥ ୱିନଯପଣ୍ଣତ୍ତିମତ୍ତମେୱାତି? ନ ତତ୍ଥ ୱିନଯପଣ୍ଣତ୍ତିମତ୍ତମେୱ। ତତ୍ଥାପି ହି ସନ୍ନିସିନ୍ନପରିସାଯ ଅଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ ପୱତ୍ତମାନା ଦେସନା ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅନିଚ୍ଚତାଦିୱିଭାୱିନୀ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଅତ୍ତତନିଯତା, ସୁଞ୍ଞଭାୱପ୍ପକାସିନୀ ଚ ହୋତି, ତେନେୱାହ ''ଅନେକପରିଯାଯେନ ଧମ୍ମିଂ କଥଂ କତ୍ୱା''ତିଆଦି। ୱିନଯପଞ୍ଞତ୍ତିନ୍ତି ୱିନଯସ୍ସ ପଞ୍ଞାପନଂ। ଞ୍ଞ-କାରସ୍ସ ପନ ଣ୍ଣ-କାରେ କତେ ୱିନଯପଣ୍ଣତ୍ତିନ୍ତିପି ପାଠୋ। ଭୂମନ୍ତରନ୍ତି ଧମ୍ମାନଂ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସଞ୍ଚ ଠାନୱିସେସଞ୍ଚ। ଭୱନ୍ତି ଧମ୍ମା ଏତ୍ଥାତି ଭୂମୀତି ହି ଅୱତ୍ଥାୱିସେସୋ, ଠାନଞ୍ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ତତ୍ଥ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସୋ ସତିଆଦିଧମ୍ମାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନିନ୍ଦ୍ରିଯବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାଦିଭେଦୋ ''ୱଚ୍ଛୋ, ଦମ୍ମୋ, ବଲୀବଦ୍ଦୋ''ତି ଆଦଯୋ ୱିଯ। ଠାନୱିସେସୋ କାମାୱଚରାଦିଭେଦୋ। ପଚ୍ଚଯାକାର-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋଯେୱ। ସମଯନ୍ତରନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିୱିସେସଂ, ନାନାୱିହିତା ଦିଟ୍ଠିଯୋତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଞ୍ଞସମଯଂ ୱା, ବାହିରକସମଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିନଯପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ପତ୍ୱା ମହନ୍ତଂ ଗଜ୍ଜିତଂ ହୋତୀତିଆଦିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଗଜ୍ଜିତଂ ମହନ୍ତଂ...ପେ... ପଟିସଂଯୁତ୍ତା, ତସ୍ମା। ଛେକଗାମିନୀତି ଅତେକିଚ୍ଛଗାମିନୀ।

ଏୱଂ ଓତିଣ୍ଣେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ଲହୁକଗରୁକାଦିୱସେନ ତଦନୁରୂପେ ୱତ୍ଥୁମ୍ହି ଓତରନ୍ତେ। ଯଂ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞାପନଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତତ୍ଥାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଥାମୋତି ଞାଣସାମତ୍ଥିଯଂ। ବଲନ୍ତି ଅକମ୍ପନସଙ୍ଖାତୋ ୱୀରଭାୱୋ। ଥାମୋ ବଲନ୍ତି ୱା ସାମତ୍ଥିଯୱଚନମେୱ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦେସନାଞାଣୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଞାଣପୁବ୍ବଙ୍ଗମଞ୍ହି ଦେସନାଞାଣଂ। ଏସାତି ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞାପନମେୱ ୱୁଚ୍ଚମାନପଦମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗେନ ନିଦ୍ଦିସତି, ଏସୋ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞାପନସଙ୍ଖାତୋ ୱିସଯୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅୱିସଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତୀତି ତଥାୱିସଯାୱିସଯଭାୱସ୍ସ ହେତୁଭାୱେନ ପଟିନିଦ୍ଦେସୱଚନଂ , ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ ୱା ଇତି-ସଦ୍ଦୋ, ତେନ ''ଇଦଂ ଲହୁକଂ, ଇଦଂ ଗରୁକ''ନ୍ତିଆଦିନଯଂ ନିଦ୍ଦିସତି। ଏୱମପରତ୍ଥାପି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ।

ଯଦିପି କାଯାନୁପସ୍ସନାଦିୱସେନ ସତିପଟ୍ଠାନାଦଯୋ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୪; ମ। ନି। ୧।୧୦୭) ୱିଭତ୍ତା, ତଥାପି ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯାଦିୱସେନ ଅଭିଧମ୍ମେଯେୱ ତେ ୱିସେସତୋ ୱିଭତ୍ତାତି ଆହ ''ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା…ପେ… ଅଭିଧମ୍ମପିଟକଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା''ତି। ତତ୍ଥ ସତ୍ତ ଫସ୍ସାତି ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁସମ୍ପଯୋଗୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ''ସତ୍ତ ୱେଦନା''ତିଆଦିପି। ଲୋକୁତ୍ତରା ଧମ୍ମା ନାମାତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ପକାରତ୍ଥୋ ୱା, ତେନ ୱୁତ୍ତାୱସେସଂ ଅଭିଧମ୍ମେ ଆଗତଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱିଭଜିତବ୍ବାକାରଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଚତୁୱୀସତିସମନ୍ତପଟ୍ଠାନାନି ଏତ୍ଥାତି ଚତୁୱୀସତିସମନ୍ତପଟ୍ଠାନନ୍ତି ବାହିରତ୍ଥସମାସୋ। ''ଅଭିଧମ୍ମପିଟକ''ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ହି ଇଦଂ ୱିସେସନଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଚ୍ଚଯନଯଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଧମ୍ମୱସେନେୱ ସମନ୍ତପଟ୍ଠାନସ୍ସ ଚତୁୱୀସତିୱିଧତା ୱୁତ୍ତା। ଯଥାହ –

''ତିକଞ୍ଚ ପଟ୍ଠାନୱରଂ ଦୁକୁତ୍ତମଂ,

ଦୁକତିକଞ୍ଚେୱ ତିକଦୁକଞ୍ଚ;

ତିକତିକଞ୍ଚେୱ ଦୁକଦୁକଞ୍ଚ,

ଛ ଅନୁଲୋମମ୍ହି ନଯା ସୁଗମ୍ଭୀରା…ପେ…

ଛ ପଚ୍ଚନୀଯମ୍ହି…ପେ… ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯମ୍ହି…ପେ…

ପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମମ୍ହି ନଯା ସୁଗମ୍ଭୀରା''ତି। [ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୧(କ), ୪୪(ଖ), ୪୮(ଗ), ୫୨(ଘ)];

ଏୱଂ ଧମ୍ମୱସେନ ଚତୁୱୀସତିଭେଦେସୁ ତିକପଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ଏକେକଂ ପଚ୍ଚଯନଯେନ ଅନୁଲୋମାଦିୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ହୋତୀତି ଛନ୍ନୱୁତିସମନ୍ତପଟ୍ଠାନାନି। ତତ୍ଥ ପନ ଧମ୍ମାନୁଲୋମେ ତିକପଟ୍ଠାନେ କୁସଲତ୍ତିକେ ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମେ ହେତୁମୂଲକେ ହେତୁପଚ୍ଚଯୱସେନ ଏକୂନପଞ୍ଞାସ ପୁଚ୍ଛାନଯା ସତ୍ତ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନନଯାତିଆଦିନା ଦସ୍ସିଯମାନା ଅନନ୍ତଭେଦା ନଯାତି ଆହ ''ଅନନ୍ତନଯ''ନ୍ତି।

ନୱହାକାରେହୀତି ଉପ୍ପାଦାଦୀହି ନୱହି ପଚ୍ଚଯାକାରେହି। ତଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଉପ୍ପାଦୋ ହୁତ୍ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଏତସ୍ମା ଫଲନ୍ତି ଉପ୍ପାଦୋ, ଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା କାରଣଭାୱୋ। ସତି ଚ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ନାସତି। ତସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉପ୍ପାଦୋ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତଥା ପୱତ୍ତତି ଧରତି ଏତସ୍ମିଂ ଫଲନ୍ତି ପୱତ୍ତଂ। ନିମୀଯତି ଫଲମେତସ୍ମିନ୍ତି ନିମିତ୍ତଂ। (ନିଦଦାତି ଫଲଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ଏତେନାତି ନିଦାନଂ।) (ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ଅଟ୍ଠକଥାଯ ନ ସମେତି) ଆଯୂହତି ଫଲଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଘଟେତି ଏତେନାତି ଆଯୂହନଂ। ସଂଯୁଜ୍ଜତି ଫଲଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେନ ଏତସ୍ମିନ୍ତି ସଂଯୋଗୋ। ଯତ୍ଥ ସଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ପଲିବୁନ୍ଧତି ଫଲମେତେନାତି ପଲିବୋଧୋ। ପଚ୍ଚଯନ୍ତରସମୱାଯେ ସତି ଫଲମୁଦଯତି ଏତେନାତି ସମୁଦଯୋ। ହିନୋତି କାରଣଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ହେତୁ। ଅୱିଜ୍ଜାଯ ହି ସତି ସଙ୍ଖାରା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଧରନ୍ତି ଚ, ତେ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସତି ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ (ନିଦଦନ୍ତି) (ପଟି। ମ। ୧।୪୫; ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୨୮ ପସ୍ସିତବ୍ବଂ) ଭୱାଦୀସୁ ଖିପନ୍ତି, ଆଯୂହନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଘଟେନ୍ତି, ଅତ୍ତନୋ ଫଲେନ ସଂଯୁଜ୍ଜନ୍ତି, ଯସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ସଯଂ ଉପ୍ପନ୍ନା ତଂ ପଲିବୁନ୍ଧନ୍ତି, ପଚ୍ଚଯନ୍ତରସମୱାଯେ ଉଦଯନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ହିନୋତି ଚ ସଙ୍ଖାରାନଂ କାରଣଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତି, ତସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ପୱତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା…ପେ… ପଚ୍ଚଯୋ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ଏୱଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରାନଂ କାରଣଭାୱୂପଗମନୱିସେସା ଉପ୍ପାଦାଦଯୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ୱିଞ୍ଞାଣାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ତମତ୍ଥଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପାଠଇଯା ସାଧେନ୍ତେନ ''ଯଥାହା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଠିତୁତି ଏତେନାତି ଠିତି, ପଚ୍ଚଯୋ, ଉପ୍ପାଦୋ ଏୱ ଠିତି ଉପ୍ପାଦଟ୍ଠିତି। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ଯସ୍ମା ପନ ''ଆସୱସମୁଦଯା ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦଯୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୦୩) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆସୱାୱ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯୋ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ଉଭୋପେତେ ଧମ୍ମା ''ପଚ୍ଚଯସମୁପ୍ପନ୍ନା''ତି, ଅୱିଜ୍ଜା ଚ ସଙ୍ଖାରା ଚ ଉଭୋପେତେ ଧମ୍ମା ପଚ୍ଚଯତୋ ଏୱ ସମୁପ୍ପନ୍ନା, ନ ୱିନା ପଚ୍ଚଯେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେ ପଞ୍ଞାତି ସଙ୍ଖାରାନଂ, ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଚ ଉପ୍ପାଦାଦିକେ ପଚ୍ଚଯାକାରେ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗହଣୱସେନ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞା। ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣନ୍ତି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିସଙ୍ଖାତେ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦେ ଞାଣଂ। ''ଦ୍ୱାଦସ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦା''ତି ୱଚନତୋ ହି ଦ୍ୱାଦସ ପଚ୍ଚଯା ଏୱ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ। ଅଯଞ୍ଚ ନଯୋ ନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଏୱ, ଅଥ ଖୋ ଅତୀତାନାଗତେସୁପି, ନ ଚ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଏୱ ସଙ୍ଖାରେସୁ, ଅଥ ଖୋ ସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ୱିଞ୍ଞାଣାଦୀସୁପି ଲବ୍ଭତୀତି ପରିପୁଣ୍ଣଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯାକାରସ୍ସ ୱିଭତ୍ତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅତୀତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନ''ନ୍ତିଆଦି ପାଠଇମାହରି। ପଟ୍ଠାନେ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧) ପନ ଦସ୍ସିତା ହେତାଦିପଚ୍ଚଯାଏୱେତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦାଦିପଚ୍ଚଯାକାରେହି ଗହିତାତି ତେପି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ନୀହରିତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବା। ଅତିୱିତ୍ଥାରଭଯେନ ପନ ନ ଯୋଜଯିମ୍ହ, ଅତ୍ଥିକେହି ଚ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗାଦିତୋ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୫୯୪) ଗହେତବ୍ବା।

ତସ୍ସତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସାତି ସଙ୍ଖାରାଦିପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମସ୍ସ। ତଥା ତଥା ପଚ୍ଚୟଭାୱେନାତି ଉପ୍ପାଦାଦିହେତାଦିପଚ୍ଚୟସତ୍ତିୟା । କମ୍ମକିଲେସୱିପାକୱସେନ ତୀଣି ୱଟ୍ଟାନି ଯସ୍ସାତି ତିୱଟ୍ଟଂ। ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତୱସେନ ତୟୋ ଅଦ୍ଧା କାଲା ଏତସ୍ସାତି ତିଯଦ୍ଧଂ। ହେତୁଫଲଫଲହେତୁହେତୁଫଲୱସେନ ତୟୋ ସନ୍ଧୟୋ ଏତସ୍ସାତି ତିସନ୍ଧି। ସଙ୍ଖିପ୍ପନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଦୟୋ, ୱିଞ୍ଞାଣାଦୟୋ ଚାତି ସଙ୍ଖେପା, ହେତୁ, ୱିପାକୋ ଚ। ଅଥ ୱା ହେତୁ ୱିପାକୋତି ସଙ୍ଖିପ୍ପନ୍ତୀତି ସଙ୍ଖେପା। ଅୱିଜ୍ଜାଦୟୋ, ୱିଞ୍ଞାଣାଦୟୋ ଚ କୋଟ୍ଠାସପରିଯାୟୋ ୱା ସଙ୍ଖେପସଦ୍ଦୋ। ଅତୀତହେତୁସଙ୍ଖେପାଦିୱସେନ ଚତ୍ତାରୋ ସଙ୍ଖେପା ଯସ୍ସାତି ଚତୁସଙ୍ଖେପଂ। ସରୂପତୋ ଅୱୁତ୍ତାପି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ସଙ୍ଖେପେ ଆକିରୀୟନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାଦିଗ୍ଗହଣେହି ପକାସୀୟନ୍ତୀତି ଆକାରା, ଅତୀତହେତୁଆଦୀନଂ ପକାରା। ତେ ସଙ୍ଖେପେ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱୀସତି ଆକାରା ଏତସ୍ସାତି ୱୀସତାକାରଂ।

ଖତ୍ତିୟାଦିଭେଦେନ ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନାପି ସସ୍ସତୱାଦିନୋ ଜାତିସତସହସ୍ସାନୁସ୍ସରଣାଦିକସ୍ସ ଅଭିନିୱେସହେତୁନୋ ୱସେନ ଚତ୍ତାରୋୱ ହୋନ୍ତି, ନ ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ, ଅଧୋ ୱାତି ସସ୍ସତୱାଦୀନଂ ପରିମାଣପରିଚ୍ଛେଦସ୍ସ ଅନଞ୍ଞୱିସୟତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଚତ୍ତାରୋ ଜନା''ତିଆଦିମାହ। ଏସ ନୟୋ ଇତରେସୁପି। ତତ୍ଥ ଚତ୍ତାରୋ ଜନାତି ଚତ୍ତାରୋ ଜନସମୂହାତି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ ତେସୁ ଏକେକସ୍ସାପି ଅନେକପ୍ପଭେଦତୋ। ତେତି ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଗତୱାଦିନୋ। ଇଦଂ ନିସ୍ସାୟାତି ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତାୟ ସମ୍ମା ଅଗ୍ଗହଣଂ। ତତ୍ଥାପି ଚ ହେତୁଫଲଭାୱେନ ସମ୍ବନ୍ଧାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସନ୍ତତିଘନସ୍ସ ଅଭେଦିତତ୍ତା ପରମତ୍ଥତୋ ୱିଜ୍ଜମାନମ୍ପି ଭେଦନିବନ୍ଧନଂ ନାନତ୍ତନୟଂ ଅନୁପଧାରେତ୍ୱା ଗହିତଂ ଏକତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ନିସ୍ସାୟ। ଇଦଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି ଇଦଂ ସସ୍ସତଗ୍ଗହଣଂ ଅଭିନିୱିସ୍ସ ୱୋହରନ୍ତି, ଇମିନା ନୟେନ ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦାଦୟୋପି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବା। ଭିନ୍ଦିତ୍ୱାତି ''ଆତପ୍ପମନ୍ୱାୟା''ତିଆଦିନା ୱିଭଜିତ୍ୱା, ''ତୟିଦଂ ଭିକ୍ଖୱେ ତଥାଗତୋ ପଜାନାତୀ''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୩୬) ୱା ୱିଧମିତ୍ୱା। ନିଜ୍ଜଟନ୍ତି ଅନୋନଦ୍ଧଂ। ନିଗୁମ୍ବନ୍ତି ଅନାୱୁଟଂ। ଅପିଚ ୱେଠଉଆଦୀନଂ ହେଟ୍ଠୁପରିୟସଂସିବ୍ବନଟ୍ଠେନ ଜଟା। କୁସାଦୀନଂ ୱରଣଟ୍ଠେନ ଗୁମ୍ବୋ। ତସ୍ସଦିସତାୟ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ବ୍ୟାକୁଲା ପାକଟତା ''ଜଟା, ଗୁମ୍ବୋ''ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି, ଦିଟ୍ଠିଜଟାୱିଜଟନେନ, ଦିଟ୍ଠିଗୁମ୍ବୱିୱରଣେନ ଚ ନିଜ୍ଜଟଂ ନିଗୁମ୍ବଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

''ତସ୍ମା''ତିଆଦିନା ବୁଦ୍ଧଗୁଣେ ଆରବ୍ଭ ଦେସନାୟ ସମୁଟ୍ଠିତତ୍ତା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଦେସନାକୁସଲୋ ଭଗୱା ସମୟନ୍ତରଂ ୱିଗ୍ଗହଣୱସେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତୀତି ଦସ୍ସେତି।

୨୯। ଅତ୍ଥି ପରିଯାୟୋ ସନ୍ତି-ସଦ୍ଦୋ, ସୋ ଚ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତିପରିଯାୟୋ, ସଂୱିଜ୍ଜମାନତା ଚ ଞାଣେନ ଉପଲବ୍ଭମାନତାତି ଆହ ''ସନ୍ତୀ''ତିଆଦି। ସଂୱିଜ୍ଜମାନପରିଦୀପନେନ ପନ ''ସନ୍ତୀ''ତି ଇମିନା ପଦେନ ତେସଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ୱିଜ୍ଜମାନତାୟ ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନତଂ, ତତୋ ଚ ନେସଂ ମିଚ୍ଛାଗାହତୋ ସିଥିଲକରଣୱିୱେଚନେହି ଅତ୍ତନୋ ଦେସନାୟ କିଚ୍ଚକାରିତଂ, ଅୱିତଥତଞ୍ଚ ଦୀପେତି ଧମ୍ମରାଜା। ଅତ୍ଥୀତି ଚ ସନ୍ତିପଦେନ ସମାନତ୍ଥୋ ପୁଥୁୱଚନୱିସୟୋ ଏକୋ ନିପାତୋ ''ଅତ୍ଥି ଇମସ୍ମିଂ କାୟେ କେସା''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୭; ମ। ନି। ୧।୧୧୦; ୩।୧୫୪; ସଂ। ନି। ୪। ୧୨୭) ୱିୟ। ଆଲପନୱଚନନ୍ତି ବୁଦ୍ଧାଲପନୱଚନଂ। ଭଗୱାୟେୱ ହି ''ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୱୋ''ତି ଚ ଆଲପତି, ନ ସାୱକା। ସାୱକା ପନ ''ଆୱୁସୋ, ଆୟସ୍ମା''ତିଆଦିସମ୍ବନ୍ଧନେନେୱ। ''ଏକେ''ତି ୱୁତ୍ତେ ଏକଚ୍ଚେତି ଅତ୍ଥୋ ଏୱ ସଙ୍ଖ୍ୟାୱାଚକସ୍ସ ଏକ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ନିୟତେକୱଚନତ୍ତା, ନ ସମିତବହିତପାପତାୟ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାତି ଆହ ''ପବ୍ବଜ୍ଜୂପଗତଭାୱେନା''ତିଆଦି। ତଥା ୱା ହୋନ୍ତୁ, ଅଞ୍ଞଥା ୱା, ସମ୍ମୁତିମତ୍ତେନେୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତାତି ଦସ୍ସେତି ''ଲୋକେନା''ତିଆଦିନା। ସସ୍ସତାଦିୱସେନ ପୁବ୍ବନ୍ତଂ କପ୍ପେନ୍ତୀତି ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକା। ଯସ୍ମା ପନ ତେସଂ ପୁବ୍ବନ୍ତଂ ପୁରିମସିଦ୍ଧେହି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିକପ୍ପେହି କପ୍ପେତ୍ୱା ଆସେୱନବଲୱତାୟ, ୱିଚିତ୍ରୱୁତ୍ତିତାୟ ଚ ୱିକପ୍ପେତ୍ୱା ଅପରଭାଗସିଦ୍ଧେହି ଅଭିନିୱେସଭୂତେହି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଗାହେହି ଗଣ୍ହନ୍ତି ଅଭିନିୱିସନ୍ତି ପରାମସନ୍ତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ପୁବ୍ବନ୍ତଂ କପ୍ପେତ୍ୱା ୱିକପ୍ପେତ୍ୱା ଗଣ୍ହନ୍ତୀ''ତି। ପୁରିମଭାଗପଚ୍ଛିମଭାଗସିଦ୍ଧାନଂ ୱା ତଣ୍ହାଉପାଦାନାନଂ ୱସେନ ଯଥାକ୍କମଂ କପ୍ପନଗହଣାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ତଣ୍ହାପଚ୍ଚୟା ହି ଉପାଦାନଂ ସମ୍ଭୱତି। ପହୂତପସଂସାନିନ୍ଦାତିସୟସଂସଗ୍ଗନିଚ୍ଚଯୋଗାଦିୱିସୟେସୁ ଇଧ ନିଚ୍ଚଯୋଗୱସେନ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପୁବ୍ବନ୍ତ କପ୍ପୋ ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

''ପହୂତେ ଚ ପସଂସାୟଂ, ନିନ୍ଦାୟଞ୍ଚାତିସୟନେ;

ନିଚ୍ଚଯୋଗେ ଚ ସଂସଗ୍ଗେ, ହୋନ୍ତିମେ ମନ୍ତୁଆଦୟୋ''ତି।

କୋଟ୍ଠାସେସୂତି ଏତ୍ଥ କୋଟ୍ଠାସାଦୀସୂତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ ଆଦି-ସଦ୍ଦଲୋପେନ, ନିଦସ୍ସନନୟେନ ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ପଦପୂରଣସମୀପୌମ୍ମଗ୍ଗାଦୀସୁପି ହି ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହି ''ଇଙ୍ଘ ତାୱ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ୱା ଗାଥାୟୋ ୱା ଅଭିଧମ୍ମଂ ୱା ପରିୟାପୁଣସ୍ସୁ (ପାଚି। ୪୪୨), ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଓକାସଂ କାରାପେତ୍ୱା''ତିଆଦୀସୁ (ପାଚି। ୧୨୨୧) ଚ ପଦପୂରଣେ ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ୱତ୍ତତି, ''ଗାମନ୍ତସେନାସନ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୩୧) ସମୀପେ, ''କାମସୁଖଲ୍ଲିକାନୁଯୋଗୋ ଏକୋ ଅନ୍ତୋ, ଅତ୍ଥୀତି ଖୋ କଚ୍ଚାନ ଅୟମେକୋ ଅନ୍ତୋ''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୨୫୮; ସଂ। ନି। ୨।୧୧୦) ଚ

ଉମ୍ମଗ୍ଗେତି।

ଅନ୍ତପୂରୋତି ମହାଅନ୍ତଅନ୍ତଗୁଣେହି ପୂରୋ। ‘‘ସା ହରିତନ୍ତଂ ୱା ପନ୍ଥନ୍ତଂ ୱା’’ତି (ମ। ନି। ୧।୩୦୪) ମଜ୍ଝିମନିକାଯେ ମହାହତ୍ଥିପଦୋପମସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଇ। ତତ୍ଥ ସାତି ତେଜୋଧାତୁ। ହରିତନ୍ତନ୍ତି ହରିତତିଣରୁକ୍ଖମରିଯାଦଂ । ପନ୍ଥନ୍ତନ୍ତି ମଗ୍ଗମରିଯାଦଂ। ଆଗମ୍ମ ଅନାହାରା ନିବ୍ବାଯତୀତି ସେସୋ। ‘‘ଅନ୍ତମିଦଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ଜୀୱିକାନଂ ଯଦିଦଂ ପିଣ୍ଡୋଲ୍ୟ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୩।୮୦; ଇତିୱୁ। ୯୧) ପିଣ୍ଡିଯାଲୋପସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଇ। ତତ୍ଥ ପିଣ୍ଡଂ ଉଲତି ଗୱେସତୀତି ପିଣ୍ଡୋଲୋ, ପିଣ୍ଡାଚାରିକୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ପିଣ୍ଡୋଲ୍ୟଂ, ପିଣ୍ଡଚରଣେନ ଜୀୱିକତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସେୱାତି ସବ୍ବପଚ୍ଚଯସଙ୍ଖଯଭୂତୋ ନିବ୍ବାନଧମ୍ମୋ ଏୱ, ତେନାହ ‘‘ସବ୍ବ...ପେ... ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। ଏତେନ ସବ୍ବପଚ୍ଚଯସଙ୍ଖଯନତୋ ଅସଙ୍ଖତଂ ନିବ୍ବାନଂ ସଙ୍ଖତଭୂତସ୍ସ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପରଭାଗଂ ପରିଯୋସାନଭୂତଂ, ତସ୍ମା ଏତ୍ଥ ପରଭାଗୋୱ ଅତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେତି। ସକ୍କାଯୋତି ସକ୍କାଯଗାହୋ।

କପ୍ପୋତି ଲେସୋ। କପ୍ପକତେନାତି ତିଣ୍ଣଂ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣକରଣାନଂ ଅଞ୍ଞତରଦୁବ୍ବଣ୍ଣକତେନ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ କପ୍ପ-ସଦ୍ଦୋ ମହାକପ୍ପସମନ୍ତଭାୱକିଲେସକାମୱିତକ୍କକାଲପଞ୍ଞତ୍ତିସଦିସଭାୱାଦୀସୁପି ୱତ୍ତତୀତି ଦସ୍ସେତି। ତଥା ହେସ ‘‘ଚତ୍ତାରିମାନି ଭିକ୍ଖୱେ, କପ୍ପସ୍ସ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୧୫୬) ମହାକପ୍ପେ ୱତ୍ତତି, ‘‘କେୱଲକପ୍ପଂ ୱେଳୁୱନଂ ଓଭାସେତ୍ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୯୪) ସମନ୍ତଭାୱେ, ‘‘ସଙ୍କପ୍ପୋ କାମୋ ରାଗୋ କାମୋ ସଙ୍କପ୍ପରାଗୋ କାମୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ମହାନି। ୧; ଚୂଳନି। ୮) କିଲେସକାମେ, ‘‘ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ ସଙ୍କପ୍ପୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିତକ୍କେ, ‘‘ଯେନ ସୁଦଂ ନିଚ୍ଚକପ୍ପଂ ୱିହରାମୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୮୭) କାଲେ , ‘‘ଇଚ୍ଚାଯସ୍ମା କପ୍ପୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ସୁ। ନି। ୧୦୧୮) ପଞ୍ଞତ୍ତିଯଂ, ‘‘ସତ୍ଥୁକପ୍ପେନ ୱତ କିର ଭୋ ସାୱକେନ ସଦ୍ଧିଂ ମନ୍ତଯମାନା ନ ଜାନିମ୍ହା’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୨୬୦) ସଦିସଭାୱେତି।

ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠୀସୁ ପୱତ୍ତିଂ ମହାନିଦ୍ଦେସପାଠଇଯା (ମହାନି। ୨୮) ସାଧେନ୍ତୋ ‘‘ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଉଦ୍ଦାନତୋତି ସଙ୍ଖେପତୋ। ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦି ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନାଯ ଗୁଣୱଚନଂ। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନାତି ଉପନିସ୍ସଯସହଜାତଭୂତାଯ ଅଭିନନ୍ଦନସଙ୍ଖାତାଯ ତଣ୍ହାଯ ଚେୱ ସସ୍ସତାଦିଆକାରେନ ଅଭିନିୱିସନ୍ତସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଗାହସ୍ସ ଚ ୱସେନ। ପୁବ୍ବେ ନିୱୁତ୍ଥଧମ୍ମୱିସଯାଯ କପ୍ପନାଯ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ଅତୀତକାଲୱାଚକୋଯେୱ ପୁବ୍ବ-ସଦ୍ଦୋ, ନ ପନ ‘‘ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ପଧାନାଦିୱାଚକୋ, ରୂପାଦିଖନ୍ଧୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ କପ୍ପନୱତ୍ଥୁନୋ ଅଭାୱା ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ଚ କୋଟ୍ଠାସୱାଚକୋ, ନ ପନ ଅବ୍ଭନ୍ତରାଦିୱାଚକୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅତୀତଂ ଖନ୍ଧକୋଟ୍ଠାସ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। କପ୍ପେତ୍ୱାତି ଚ ତସ୍ମିଂ ପୁବ୍ବନ୍ତେ ତଣ୍ହାଯନାଭିନିୱେସନାନଂ ସମତ୍ଥନଂ ପରିନିଟ୍ଠାପନମାହ। ଠିତାତି ତସ୍ସା ଲଦ୍ଧିଯା ଅୱିଜହନଂ, ପୁବ୍ବନ୍ତମେୱ ଅନୁଗତା ଦିଟ୍ଠି ତେସମତ୍ଥୀତି ଯୋଜନା। ଅତ୍ଥିତା, ଅନୁଗତତା ଚ ନାମ ପୁନପ୍ପୁନଂ ପୱତ୍ତିଯାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱସେନା’’ତି ଇମିନା। ‘‘ତେ ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦିନା ‘‘ପୁବ୍ବନ୍ତଂ ଆରବ୍ଭା’’ତିଆଦିପାଠଇଯା ଅତ୍ଥଂ ସଂୱଣ୍ଣେତି। ତତ୍ଥ ଆରବ୍ଭାତି ଆଲମ୍ବିତ୍ୱା। ୱିସଯୋ ହି ତସ୍ସା ଦିଟ୍ଠିଯା ପୁବ୍ବନ୍ତୋ। ୱିସଯଭାୱତୋ ହେସ ତସ୍ସା ଆଗମନଟ୍ଠାନଂ , ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଆଗମ୍ମ ପଟିଚ୍ଚା’’ତି। ତଦେତଂ ଅଞ୍ଞେସଂ ପତିଟ୍ଠାପନଦସ୍ସନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅଞ୍ଞମ୍ପି ଜନଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକଂ କରୋନ୍ତା’’ତି।

ଅଧିୱଚନପଥାନୀତି [ଅଧିୱଚନପଅଦାନି (ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ)] ରୁଳହିମତ୍ତେନ ପଞ୍ଞତ୍ତିପଥାନି। ଦାସାଦୀସୁ ହି ସିରିୱଡ୍ଢକାଦିସଦ୍ଦା ୱିଯ ୱଚନମତ୍ତମେୱ ଅଧିକାରଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତିଯା ତଥା ପଣ୍ଡତ୍ତିଯେୱ ଅଧିୱଚନଂ, ସା ଚ ୱୋହାରସ୍ସ ପଥୋତି। ଅଥ ୱା ଅଧି-ସଦ୍ଦୋ ଉପରିଭାଗେ, ୱୁଚ୍ଚତୀତି ୱଚନଂ। ଅଧି ଉପରିଭାଗେ ୱଚନଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଉପାଦାନିଯଭୂତାନଂ ରୂପାଦୀନଂ [ଉପାଦାଭୂତରୂପାଦୀନଂ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୨୯)] ଉପରି ପଞ୍ଞାପିଯମାନା ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତି, ତସ୍ମା ପଞ୍ଞତ୍ତିଦୀପକପଥାନୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତଞ୍ହେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଯଦିଦଂ ‘‘ଅତ୍ତା, ଲୋକୋ’’ତି ଚ, ନ ରୂପୱେଦନାଦଯୋ ୱିଯ ପରମତ୍ଥୋତି। ଅଧିମୁତ୍ତି-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଅଧିୱଚନ-ସଦ୍ଦେନ ସମାନତ୍ଥୋ ‘‘ନିରୁତ୍ତିପଥୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୧୦୭ ଦୁକମାତିକା) ୱିଯ ଉତ୍ତିସଦ୍ଦସ୍ସ ୱଚନପରିଯାଯତ୍ତା। ‘‘ଭୂତଂ ଅତ୍ଥ’’ନ୍ତିଆଦିନା ପନ ଭୂତସଭାୱତୋ ଅତିରେକଂ। ତମତିଧାୱିତ୍ୱା ୱା ମୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଅଧିମୁତ୍ତିଯୋ, ତାସଂ ପଥାନି ତଦ୍ଦୀପକତ୍ତାତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି, ଅଧିକଂ ୱା ସସ୍ସତାଦିକଂ ମୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଅଧିମୁତ୍ତିଯୋ। ଅଧିକଞ୍ହି ସସ୍ସତାଦିଂ, ପକତିଆଦିଂ, ଦବ୍ବାଦିଂ, ଜୀୱାଦିଂ, କାଯାଦିଞ୍ଚ ଅଭୂତଂ ଅତ୍ଥଂ ସଭାୱଧମ୍ମେସୁ ଅଜ୍ଝାରୋପେତ୍ୱା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୩୦।ଅଭିୱଦନ୍ତୀତି ‘‘ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ମୋଘମଞ୍ଞ’’ନ୍ତି ଅଭିନିୱିସିତ୍ୱା ୱଦନ୍ତି। ‘‘ଅଯମେୱ ଧମ୍ମୋ, ନାଯଂ ଧମ୍ମୋ’’ତିଆଦିନା ଅଭିଭୱିତ୍ୱାପି ୱଦନ୍ତି। ଅଭିୱଦନକିରିଯାଯ ଅଜ୍ଜାପି ଅୱିଚ୍ଛେଦଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱତ୍ତମାନୱଚନଂ କତନ୍ତି ଅଯମେତ୍ଥ ପାଠଇୱଣ୍ଣନା। କଥେତୁକମ୍ୟତାଯ ହେତୁଭୂତାଯ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ମିଚ୍ଛା ପସ୍ସତୀତି ଦିଟ୍ଠି, ଦିଟ୍ଠି ଏୱ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ‘‘ମୁତ୍ତଗତଂ, (ଅ। ନି। ୯।୧୧) ସଙ୍ଖାରଗତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମହାନି। ୪୧) ୱିଯ ଗତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ତବ୍ଭାୱୱୁତ୍ତିତୋ, ଗନ୍ତବ୍ବାଭାୱତୋ ୱା ଦିଟ୍ଠିଯା ଗତମତ୍ତନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଗତଂ। ଦିଟ୍ଠିଯା ଗହଣମତ୍ତମେୱ, ନତ୍ଥଞ୍ଞଂ ଅୱଗନ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଦିଟ୍ଠିପକାରୋ

ୱା ଦିଟ୍ଠିଗତଂ। ଲୋକିୟା ହି ୱିଧୟୁତ୍ତଗତପକାରସଦ୍ଦେ ସମାନତ୍ଥେ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ଏକସ୍ମିଂୟେୱ ଖନ୍ଧେ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଚ ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ଚ ଗହଣୱିସେସଂ ଉପାଦାୟ ପଞ୍ଞାପନଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ରୂପାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ଅତ୍ତାତି ଚ ଲୋକୋତି ଚ ଗହେତ୍ୱା’’ତି। ଅମରଂ ନିଚ୍ଚଂ ଧୁୱନ୍ତି ସସ୍ସତୱେୱଚନାନି, ମରଣାଭାୱେନ ୱା ଅମରଂ। ଉପ୍ପାଦାଭାୱେନ ସବ୍ବଦାପି ଅତ୍ଥିତାୟ ନିଚ୍ଚଂ। ଥିରଟ୍ଠେନ ୱିକାରାଭାୱେନ ଧୁୱଂ।‘‘ୟଥାହା’’ତିଆଦିନା ମହାନିଦ୍ଦେସ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପାଠେହି ୟଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତି। ତତ୍ଥ ‘‘ରୂପଂ ଗହେତ୍ୱା’’ତି ପାଠସେସେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅୟଂ ପନତ୍ଥୋ – ‘‘ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତି। ୱେଦନଂ, ସଞ୍ଞଂ, ସଙ୍ଖାରେ, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀ’’ତି ଇମିସ୍ସା ପଞ୍ଚୱିଧାୟ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିୟା ୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ, ‘‘ରୂପୱନ୍ତଂ ଅତ୍ତାନ’’ନ୍ତିଆଦିକାୟ ପନ ପଞ୍ଚଦସୱିଧାୟପି ତଦୱସେସାୟ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିୟା ୱସେନ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧେ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତ୍ୱା ତଦଞ୍ଞୋ ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀତି ଅୟମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତେୱ। ତଥା ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞୋ ଅତ୍ତନୋ ଉପଭୋଗଭୂତୋ ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ଚ। ସସନ୍ତତିପତିତେ ଖନ୍ଧେ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତ୍ୱା ତଦଞ୍ଞୋ ପରସନ୍ତତିପତିତୋ ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ଚ ପଞ୍ଞପେତୀତି ଏୱମ୍ପେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥାହ – ‘‘ସସ୍ସତୋ ୱାଦୋ ଏତେସ’’ନ୍ତି କସ୍ମା ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ତେସଂ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚ ସସ୍ସତୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନ ୱାଦୋତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ସସ୍ସତସହଚରିତତାୟ ପନ ୱାଦୋପି ସସ୍ସତୋତି ୱୁତ୍ତୋ ୟଥା ‘‘କୁନ୍ତା ପଚରନ୍ତୀ’’ତି, ସସ୍ସତୋ ଇତି ୱାଦୋ ଏତେସନ୍ତି ୱା ତତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସସ୍ସତଂ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ମୋଘମଞ୍ଞ’’ନ୍ତି ଅଭିନିୱିସ୍ସ ୱୋହରନ୍ତୀତି ସସ୍ସତୱାଦା ତିପି ୟୁଜ୍ଜତି।

୩୧ ।ଆତାପନଭାୱେନାତି ୱିବାଧନସ୍ସ ଭାୱେନ, ୱିବାଧନଟ୍ଠେନ ୱା। ପହାନଞ୍ଚେତ୍ଥ ୱିବାଧନଂ। ପଦହନୱସେନାତି ସମାଦହନୱସେନ। ସମାଦହନଂ ପନ କୋସଜ୍ଜପକ୍ଖେ ପତିତୁମଦତ୍ୱା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉସ୍ସାହନଂ। ୟଥା ସମାଧି ୱିସେସଭାଗିୟତଂ ପାପୁଣାତି, ଏୱଂ ୱୀରିୟସ୍ସ ବହୁଲୀକରଣଂ ଅନୁୟୋଗୋ। ଇତି ପଦତ୍ତୟେନ ୱୀରିୟମେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଏୱଂ ତିପ୍ପଭେଦଂ ୱୀରିୟ’’ନ୍ତି। ୟଥାକ୍କମଞ୍ଚେତ୍ଥ ତୀହି ପଦେହି ଉପଚାରପ୍ପନାଚିତ୍ତପରିଦମନୱୀରିୟାନି ଦସ୍ସେତି। ନ ପମଜ୍ଜତି ଏତେନାତି ଅପ୍ପମାଦୋ, ସତିୟା ଅୱିପ୍ପୱାସୋ। ସୋ ପନ ସତିପଟ୍ଠାନା ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ଏୱ। ସମ୍ମା ଉପାୟେନ ମନସି କରୋତି କମ୍ମଟ୍ଠାନମେତେନାତି ସମ୍ମାମନସିକାରୋ, ସୋ ପନ ଞାଣମେୱ, ନ ଆରମ୍ମଣୱୀଥିଜୱନପଟିପାଦକା, ତେନାହ ‘‘ଅତ୍ଥତୋ ଞାଣ’’ନ୍ତି। ପଥମନସିକାରୋତି କାରଣମନସିକାରୋ। ତଦେୱତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି ‘‘ୟସ୍ମିଞ୍ହୀ’’ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ୟସ୍ମିଂ ମନସିକାରେତି କମ୍ମଟ୍ଠାନମନସିକରଣୂପାୟଭୂତେ ଞାଣସଙ୍ଖାତେ ମନସିକାରେ। ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ’’ତି ଇମିନା ସଦ୍ଦନ୍ତରସମ୍ପୟୋଗାଦିନା ୱିୟ ପକରଣୱସେନାପି ସଦ୍ଦୋ ୱିସେସୱିସୟୋତି ଦୀପେତି। ୱୀରିୟଞ୍ଚାତି ୟଥାୱୁତ୍ତେହି ତୀହି ପଦେହି ୱୁତ୍ତଂ ତିପ୍ପଭେଦଂ ୱୀରିୟଞ୍ଚ। ଏତ୍ଥାତି ‘‘ଆତପ୍ପ…ପେ… ମନସିକାରମନ୍ୱାୟା’’ତି ଇମସ୍ମିଂ ପାଠେ, ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧିୟା ସଦ୍ଧିଂ ଚତୁନ୍ନଂ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନଂ ଅଧିଗମନପଟିପଦା ଇଧ ୱତ୍ତବ୍ବା, ସା ପନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୦୧) ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ’’ତି। ତଥାଜାତିକନ୍ତି ତଥାସଭାୱଂ, ଏତେନ ଚୁଦ୍ଦସୱିଧେହି ଚିତ୍ତପରିଦମନେହି ରୂପାୱଚରଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସ୍ସ ପଗୁଣତାପାଦନେନ ଦମିତତଂ ଦସ୍ସେତି। ଚେତସୋ ସମାଧି ଚେତୋସମାଧି, ସୋ ପନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତରୂପାୱଚରଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସ୍ସେୱ ସମାଧି। ୟଥା-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ୟେନା’’ତି ଅତ୍ଥେ ନିପାତୋତି ଆହ ‘‘ୟେନ ସମାଧିନା’’ତି।

ୱିଜମ୍ଭନଭୂତେହି ଲୋକିୟାଭିଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତେହି ଝାନାନୁଭାୱେହି ସମ୍ପନ୍ନୋତି ଝାନାନୁଭାୱସମ୍ପନ୍ନୋ। ସୋଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ଏୱଂ ୱଦତୀତି ୱତ୍ତମାନୱଚନଂ, ତଥାୱଦନସ୍ସ ଅୱିଚ୍ଛେଦଭାୱେନ ସବ୍ବକାଲିକତାଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅନିୟମିତେ ହି କାଲୱିସେସେ ୱିପ୍ପକତକାଲୱଚନନ୍ତି। ୱନତି ୟାଚତି ପୁତ୍ତନ୍ତି ୱଞ୍ଝା ଝ-ପଚ୍ଚୟଂ, ନ-କାରସ୍ସ ଚ ନିଗ୍ଗହିତଂ କତ୍ୱା, ୱଧତି ପୁତ୍ତଂ, ଫଲଂ ୱା ହନତୀତିପି ୱଞ୍ଝା ସପଚ୍ଚୟଗ୍ଘ-କାରସ୍ସ ଝ-କାରଂ, ନିଗ୍ଗହିତାଗମଞ୍ଚ କତ୍ୱା। ସା ୱିୟ କସ୍ସଚି ଫଲସ୍ସ ଅଜନନେନାତି ୱଞ୍ଝୋ, ତେନାହ ‘‘ୱଞ୍ଝପସୂ’’ତିଆଦି। ଏୱଂ ପଦତ୍ଥୱତା ଇମିନା କୀଦିସଂ ସାମତ୍ଥିୟତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଅନ୍ତୋଲୀନଚୋଦନଂ ପରିହରିତୁଂ ‘‘ଏତେନା’’ତିଆଦିମାହ। ଝାନଲାଭିସ୍ସ ୱିସେସେନ ଝାନଧମ୍ମା ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତମ୍ମୁଖେନ ପନ ସେସଧମ୍ମାପୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଝାନାଦୀନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପାଦିଜନକଭାୱନ୍ତି ରୂପାଦୀନଂ ଜନକସାମତ୍ଥିୟଂ। ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ‘‘ନୟିମେ କିଞ୍ଚି ଜନେନ୍ତୀ’’ତି ପଟିକ୍ଖିପତି। କସ୍ମାତି ଚେ? ସତି ହି ଜନକଭାୱେ ରୂପାଦିଧମ୍ମାନଂ ୱିୟ, ସୁଖାଦିଧମ୍ମାନଂ ୱିୟ ଚ ପଚ୍ଚୟାୟତ୍ତୱୁତ୍ତିତାୟ ଉପ୍ପାଦୱନ୍ତତା ୱିଞ୍ଞାୟତି, ଉପ୍ପାଦେ ଚ ସତି ଅୱସ୍ସଂଭାୱୀ ନିରୋଧୋତି ଅନୱକାସାୱ ନିଚ୍ଚତା ସିୟା, ତସ୍ମା ତଂ ପଟିକ୍ଖିପତୀତି।

ଠିତୋତି ନିଚ୍ଚଲଂ ପତିଟ୍ଠିତୋ, କୂଟଟ୍ଠ-ସଦ୍ଦୋୟେୱ ୱା ଲୋକେ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ନିଚ୍ଚେ ନିରୁଳ୍ହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତିଟ୍ଠତୀତି ଠାୟୀ, ଏସିକା ଚ ସା ଠାୟୀ ଚାତି ଏସିକଟ୍ଠାୟୀ, ୱିସେସନପରନିପାତୋ ଚେସ, ତସ୍ମା ଗମ୍ଭୀରନେମୋ ନିଚ୍ଚଲଟ୍ଠିତିକୋ ଇନ୍ଦଖୀଲୋ ୱିୟାତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନାହ ‘‘ୟଥା’’ତିଆଦି। ‘‘କୂଟଟ୍ଠୋ’’ତି ଇମିନା ଚେତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚତାଭାୱମାହ। ‘‘ଏସିକଟ୍ଠାୟୀ ଠିତୋ’’ତି ଇମିନା ପନ ୟଥା ଏସିକା ୱାତପ୍ପହାରାଦୀହି ନ ଚଲତି, ଏୱଂ ନ କେନଚି ୱିକାରମାପଜ୍ଜତୀତି ୱିକାରାଭାୱଂ, ୱିକାରୋପି ଅତ୍ଥତୋ ୱିନାସୋୟେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉଭୟେନାପି ଲୋକସ୍ସ ୱିନାସାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୀ’’ତି।

ଏୱମଟ୍ଠକଥାୱାଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି କେଚିୱାଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କେଚି ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ମୁଞ୍ଜତୋତି [ମୁଞ୍ଜେ (ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ)] ମୁଞ୍ଜତିଣତୋ। ଈସିକାତି କଳୀରୋ। ୟଦିଦଂ ଅତ୍ତସଙ୍ଖାତଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ଜାୟତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂ ସନ୍ତିରୂପୱସେନ ପୁବ୍ବେ ୱିଜ୍ଜମାନମେୱ ବହିରୂପୱସେନ ନିକ୍ଖମତି,

ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ୱିଜ୍ଜମାନମେୱା''ତି ହି ଏତେନ କାରଣେ ଫଲସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱଦସ୍ସନେନ ବ୍ୟତ୍ତିରୂପୱସେନ ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିୱାଦଂ ଦସ୍ସେତି। ସାଲିଗବ୍ଭେ ସଂୱିଜ୍ଜମାନଂ ସାଲିସୀସଂ ୱିୟ ହି ସତ୍ତିରୂପଂ, ତଦଭିନିକ୍ଖନ୍ତଂ ୱିୟ ବ୍ୟତ୍ତିରୂପନ୍ତି। କଥଂ ପନ ସତ୍ତିରୂପୱସେନ ୱିଜ୍ଜମାନୋୟେୱ ପୁବ୍ବେ ଅନଭିବ୍ୟତ୍ତୋ ବ୍ୟତ୍ତିରୂପୱସେନ ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିଂ ଗଚ୍ଛତୀତି? ୟଥା ଅନ୍ଧକାରେନ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋ ଘଟୋ ଆଲୋକେନ ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିଂ ଗଚ୍ଛତି, ଏୱମୟମ୍ପୀତି।

ଇଦମେତ୍ଥ ୱିଚାରେତବ୍ବଂ – କିଂ କରୋନ୍ତୋ ଆଲୋକୋ ଘଟଂ ପକାସେତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ୟଦି ଘଟୱିସୟଂ ବୁଦ୍ଧିଂ କରୋନ୍ତୋ ପକାସେତି, ଅନୁପ୍ପନ୍ନାୟ ଏୱ ବୁଦ୍ଧିୟା ଉପ୍ପତ୍ତିଦୀପନତୋ ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିୱାଦୋ ହାୟତି। ଅଥ ଘଟୱିସୟାୟ ବୁଦ୍ଧିୟା ଆୱରଣଭୂତଂ ଅନ୍ଧକାରଂ ୱିଧମନ୍ତୋ ପକାସେତି, ଏୱମ୍ପି ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିୱାଦୋ ହାୟତେୱ। ସତି ହି ଘଟୱିସୟାୟ ବୁଦ୍ଧିୟା କଥଂ ଅନ୍ଧକାରୋ ତସ୍ସା ଆୱରଣଂ ହୋତୀତି। ୟଥା ଚ ଘଟସ୍ସ ଅଭିବ୍ୟତ୍ତି ନ ୟୁଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋପି ଅଭିବ୍ୟତ୍ତି ନ ୟୁଜ୍ଜତିୟେୱ। ତତ୍ଥାପି ହି ୟଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱିସୟାଦିସନ୍ନିପାତେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଏୱ ବୁଦ୍ଧି ଉପ୍ପନ୍ନା, ଉପ୍ପତ୍ତିୱଚନେନେୱ ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିୱାଦୋ ହାୟତି ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିମତ୍ତମତିକ୍କମ୍ମ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାୟ ଏୱ ବୁଦ୍ଧିୟା ଉପ୍ପତ୍ତିଦୀପନତୋ। ତଥା ସସ୍ସତୱାଦୋପି ତେନେୱ କାରଣେନ। ଅଥ ବୁଦ୍ଧିପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଆୱରଣଭୂତସ୍ସ ଅନ୍ଧକାରଟ୍ଠାନିୟସ୍ସ ମୋହସ୍ସ ୱିଧମନେନ ବୁଦ୍ଧି ଉପ୍ପନ୍ନା। ଏୱମ୍ପି ସତି ଅତ୍ଥୱିସୟାୟ ବୁଦ୍ଧିୟା କଥଂ ମୋହୋ ତସ୍ସା ଆୱରଣଂ ହୋତୀତି, ହାୟତେୱ ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିୱାଦୋ, କିଞ୍ଚ ଭିୟ୍ୟୋ – ଭେଦସବ୍ଭାୱତୋପି ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିୱାଦୋ ହାୟତି। ନ ହି ଅଭିବ୍ୟଞ୍ଜନକାନଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟମଣିପଦୀପାଦୀନଂ ଭେଦେନ ଅଭିବ୍ୟଞ୍ଜିତବ୍ବାନଂ ଘଟାଦୀନଂ ଭେଦୋ ହୋତି, ହୋତି ଚ ୱିସୟଭେଦେନ ବୁଦ୍ଧିଭେଦୋ ୟଥାୱିସୟଂ ବୁଦ୍ଧିୟା ସମ୍ଭୱତୋତି ଭିୟ୍ୟୋପି ଅଭିବ୍ୟତ୍ତି ନ ୟୁଜ୍ଜତିୟେୱ, ନ ଚେତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜମାନତାଭିବ୍ୟତ୍ତିୱସେନ ୱୁତ୍ତିକପ୍ପନା ୟୁତ୍ତା ୱିଜ୍ଜମାନତାଭିବ୍ୟତ୍ତିକିରିୟାସଙ୍ଖାତାୟ ୱୁତ୍ତିୟା ୱୁତ୍ତିମତୋ ଚ ଅନଞ୍ଞଥାନୁଜାନନତୋ। ଅନଞ୍ଞାୟେୱ ହି ତଥା ୱୁତ୍ତିସଙ୍ଖାତା କିରିୟା ତବ୍ବନ୍ତୱତ୍ଥୁତୋ, ୟଥା ଫସ୍ସାଦୀହି ଫୁସନାଦିଭାୱୋ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତିମତୋ ଅନଞ୍ଞାୟ ଏୱ ୱିଜ୍ଜମାନତାଭିବ୍ୟତ୍ତିସଙ୍ଖାତାୟ ୱୁତ୍ତିୟା ପରିକପ୍ପିତୋ କେସଞ୍ଚି ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିୱାଦୋ ନ ୟୁତ୍ତୋ ଏୱାତି। ୟେ ପନ ''ଇସିକଟ୍ଠାୟୀ ଠିତୋ''ତି ପଠିତ୍ୱା ୟଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥମିଚ୍ଛନ୍ତି, ତେ ତଦିଦଂ କାରଣଭାୱେନ ଗହେତ୍ୱା ''ତେ ଚ ସତ୍ତା ସନ୍ଧାୱନ୍ତି ସଂସରନ୍ତି ଚୱନ୍ତି ଉପପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ପଦେହି ଅତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧମ୍ପି କରୋନ୍ତି, ନ ଅଟ୍ଠକଥାୟମିୱ ଅସମ୍ବନ୍ଧନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ୟସ୍ମା ଚା''ତିଆଦିମାହ। ତେ ଚ ସତ୍ତା ସନ୍ଧାୱନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ୟେ ଇଧ ମନୁସ୍ସଭାୱେନ ଅୱଟ୍ଠିତା, ତେୟେୱ ଦେୱଭାୱାଦିଉପଗମନେନ ଇତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞଥା କତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ୱିନାସୋ, ଅକତସ୍ସ ଚ ଅବ୍ଭାଗମୋ ଆପଜ୍ଜେୟ୍ୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଅପରାପରନ୍ତି ଅପରସ୍ମା ଭୱା ଅପରଂ ଭୱଂ, ଅପରମପରଂ ୱା, ପୁନପ୍ପୁନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଚୱନ୍ତୀ''ତି ପଦମୁଲ୍ଲିଙ୍ଗେତ୍ୱା ''ଏୱଂ ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ''ତି ଅତ୍ଥଂ ୱିୱରତି, ଅତ୍ତନୋ ତଥାଗହିତସ୍ସ ନିଚ୍ଚସଭାୱତ୍ତା ନ ଚୁତୂପପତ୍ତିୟୋ। ସବ୍ବବ୍ୟାପିତାୟ ନାପି ସନ୍ଧାୱନସଂସରଣାନି, ଧମ୍ମାନଂୟେୱ ପନ ପୱତ୍ତିୱିସେସେନ ଏୱଂ ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଏୱଂ ୱୋହରୀୟନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏତେନ ''ଅୱଟ୍ଠିତସଭାୱସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ, ଧମ୍ମିନୋ ଚ ଧମ୍ମମତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେୱ ୱିନସ୍ସତି ଚା''ତି ଇମଂ ୱିପରିଣାମୱାଦଂ ଦସ୍ସେତି। ୟଂ ପନେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଇମିସ୍ସଂ ସସ୍ସତୱାଦୱିଚାରଣାୟମେୱ ''ଏୱଂଗତିକା''ତି ପଦତ୍ଥୱିଭାୱନେ ୱକ୍ଖାମ। ଇଦାନି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ ଅସମ୍ବନ୍ଧମତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସନ୍ଧାୱନ୍ତୀତିଆଦିନା ୱଚନେନ ଅତ୍ତନୋ ୱାଦଂ ଭିନ୍ଦତି ୱିନାସେତି ସନ୍ଧାୱନାଦିୱଚନସିଦ୍ଧାୟ ଅନିଚ୍ଚତାୟ ପୁବ୍ବେ ଅତ୍ତନା ପଟିଞ୍ଞାତସ୍ସ ସସ୍ସତୱାଦସ୍ସ ୱିରୁଦ୍ଧଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଦିଟ୍ଠିଗତିକସ୍ସା''ତିଆଦି ତଦତ୍ଥସମତ୍ଥନଂ। ନ ନିବଦ୍ଧନ୍ତି ନ ଥିରଂ। ''ସନ୍ଧାୱନ୍ତୀ''ତିଆଦିୱଚନଂ, ସସ୍ସତୱାଦଞ୍ଚ ସନ୍ଧାୟ ''ସୁନ୍ଦରମ୍ପି ଅସୁନ୍ଦରମ୍ପି ହୋତିୟେୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସବ୍ବଦା ସରନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସସ୍ସତିୟୋ ର-କାରସ୍ସ ସ-କାରଂ, ଦ୍ୱିଭାୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା, ପଥୱୀସିନେରୁଚନ୍ଦିମସୂରିୟା, ସସ୍ସତୀହି ସମଂ ସଦିସଂ ତଥା, ଭାୱନପୁଂସକୱଚନଞ୍ଚେତଂ। ''ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା''ତି ହି କତ୍ତୁଅଧିକାରୋ। ସସ୍ସତିସମନ୍ତି ୱା ଲିଙ୍ଗବ୍ୟତ୍ତୟେନ କତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋ। ସସ୍ସତିସମୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚ ଅତ୍ଥି ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ପଦପୂରଣମତ୍ତଂ। ଏୱ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ହି ଏ-କାରେ ପରେ ଇତି-ସଦ୍ଦେ ଇ-କାରସ୍ସ ୱ-କାରମିଚ୍ଛନ୍ତି ସଦ୍ଦୱିଦୂ। ସସ୍ସତିସମନ୍ତି ସସ୍ସତଂ ଥାୱରଂ ନିଚ୍ଚକାଲନ୍ତିପି ଅତ୍ଥୋ, ସସ୍ସତିସମ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସସ୍ସତପଦେନ ସମାନତ୍ଥତଂ ସନ୍ଧାୟ ଟୀକାୟଂ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୩୧) ୱୁତ୍ତୋ।

ହେତୁଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ୟେସଂ ''ସସ୍ସତୋ''ତି ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଲୋକଞ୍ଚ ପଞ୍ଞପେତି, ତେସଂ ହେତୁଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଅୟଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ଆହାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ନ ହି ଅତ୍ତନୋ ଦିଟ୍ଠିୟା ପଚ୍ଚକ୍ଖକତମତ୍ଥଂ ଅତ୍ତନୋୟେୱ ସାଧେତି, ଅତ୍ତନୋ ପନ ପଚ୍ଚକ୍ଖକତେନ ଅତ୍ଥେନ ଅତ୍ତନୋ ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖଭୂତମ୍ପି ଅତ୍ଥଂ ସାଧେତି, ଅତ୍ତନା ଚ ୟଥାନିଚ୍ଛିତଂ ଅତ୍ଥଂ ପରେପି ୱିଞ୍ଞାପେତି, ନ ଅନିଚ୍ଛିତଂ , ଇଦଂ ପନ ହେତୁଦସ୍ସନଂ ଏତେସୁ ଅନେକେସୁ ଜାତିସତସହସ୍ସେସୁ ଏକୋୱାୟଂ ମେ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚ ଅନୁସ୍ସରଣସମ୍ଭୱତୋ। ୟୋ ହି ୟମତ୍ଥଂ ଅନୁଭୱତି, ସୋ ଏୱ ତଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ନ ଅଞ୍ଞୋ। ନ ହି ଅଞ୍ଞେନ ଅନୁଭୂତମତ୍ଥଂ ଅଞ୍ଞୋ ଅନୁସ୍ସରିତୁଂ ସକ୍କୋତି ୟଥା ତଂ ବୁଦ୍ଧରକ୍ଖିତେନ ଅନୁଭୂତଂ ଧମ୍ମରକ୍ଖିତୋ। ୟଥା ଚେତାସୁ, ଏୱଂ ଇତୋ ପୁରିମତରାସୁପି ଜାତୀସୁ, ତସ୍ମା ''ସସ୍ସତୋ ମେ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚ, ୟଥା ଚ ମେ, ଏୱଂ ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ସତ୍ତାନଂ ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା''ତି ସସ୍ସତୱସେନ ଦିଟ୍ଠିଗହଣଂ ପକ୍ଖନ୍ଦନ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ପରେପି ତତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠପେତି। ପାଠଇୟଂ ପନ ''ଅନେକୱିହିତାନି ଅଧିମୁତ୍ତିପଥାନି ଅଭିୱଦନ୍ତି, ସୋ ଏୱମାହା''ତି ୱଚନତୋ ପରାନୁଗାହାପନୱସେନ ଇଧ ହେତୁଦସ୍ସନଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାୟତି। ଏତନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଚ ଲୋକସ୍ସ ଚ ସସ୍ସତଭାୱଂ। ''ନ କେୱଲ''ନ୍ତିଆଦି

ଅତ୍ଥତୋ ଆପନ୍ନଦସ୍ସନଂ। ଠାନ-ସଦ୍ଦୋ କାରଣେ, ତଞ୍ହି ଖୋ ଇଧ ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଯେଵାତି ଆହ ‘‘ଇଦ’’ନ୍ତିଆଦି। କାରଣଞ୍ହି ନାମେତଂ ତିଵିଧଂ ସମ୍ପାପକଂ ନିବ୍ବତ୍ତକଂ ଞାପକନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସମ୍ପାପକକାରଣଂ, ବୀଜଂ ଅଙ୍କୁରସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତକକାରଣଂ, ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନତାଦଯୋ ଅନିଚ୍ଚତାଦୀନଂ ଞାପକକାରଣଂ, ଇଧାପି ଞାପକକାରଣମେଵ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ଞାପକୋ ହି ଅତ୍ଥୋ ଞାପେତବ୍ବତ୍ଥଵିସଯସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ହେତୁଭାଵତୋ କାରଣଂ। ତଦାଯତ୍ତଵୁତ୍ତିତାଯ ତଂ ଞାଣଂ ତିଟ୍ଠତି ଏତ୍ଥାତି ଠାନଂ, ଵସତି ତଂ ଞାଣମେତ୍ଥ ତିଟ୍ଠତୀତି ‘‘ଵତ୍ଥୂ’’ତି ଚ ଵୁଚ୍ଚତି। ତଥା ହି ଭଗଵତା ଵତ୍ଥୁ-ସଦ୍ଦେନ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ଵାପି ଠାନ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି।

୩୨-୩୩। ଦୁତିଯତତିଯଵାରାନଂ ପଠମଵାରତୋ ଵିସେସୋ ନତ୍ଥି ଠପେତ୍ଵା କାଲଭେଦନ୍ତି ଆହ ‘‘ଉପରି ଵାରଦ୍ଵଯେପି ଏସେଵ ନଯୋ’’ତି। ତଦେତଂ କାଲଭେଦଂ ଯଥାପାଳିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କେଵଲଞ୍ହୀ’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଇତରେନ ଦୁତିଯତତିଯଵାରା ଯାଵ ଦସସଂଵଟ୍ଟଵିଵଟ୍ଟକପ୍ପା, ଯାଵ ଚତ୍ତାଲୀସସଂଵଟ୍ଟଵିଵଟ୍ଟକପ୍ପା ଚ ଅନୁସ୍ସରଣଵସେନ ଵୁତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଦେଵଂ କସ୍ମା ସସ୍ସତଵାଦୋ ଚତୁଧା ଵିଭତ୍ତୋ, ନନୁ ତିଧା କାଲଭେଦମକତ୍ଵା ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକଵାଦୋ ଵିଯ ଦୁଵିଧେନେଵ ଵିଭଜିତବ୍ବୋ ସିଯାତି ଚୋଦନଂ ସୋଧେତୁଂ ‘‘ମନ୍ଦପଞ୍ଞୋ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ମନ୍ଦପଞ୍ଞାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଲାଭୀନଂ ଵସେନ ତିଧା କାଲଭେଦଂ କତ୍ଵା ତକ୍କନେନ ସହ ଚତୁଧା ଵିଭତ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନନୁ ଚ ଅନୁସ୍ସଵାଦିଵସେନ ତକ୍କିକାନଂ ଵିଯ ମନ୍ଦପଞ୍ଞାଦୀନମ୍ପି ଵିସେସଲାଭୀନଂ ହୀନାଦିଵସେନ ଅନେକଭେଦସମ୍ଭଵତୋ ବହୁଧା ଭେଦୋ ସିଯା, ଅଥ କସ୍ମା ସବ୍ବେପି ଵିସେସଲାଭିନୋ ତଯୋ ଏଵ ରାସୀ କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତାତି? ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦେନ ଦସ୍ସେତୁକାମତ୍ତା। ତୀସୁ ହି ରାସୀସୁ ଯେ ହୀନମଜ୍ଝିମପଞ୍ଞା, ତେ ଵୁତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦତୋ ଊନକମେଵ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତି। ଯେ ପନ ଉକ୍କଟ୍ଠପଞ୍ଞା, ତେ ଵୁତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ଵା ନାନୁସ୍ସରନ୍ତୀତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦେନ ଦସ୍ସେତୁକାମତୋ ଅନେକଜାତିସତସହସ୍ସଦସଚତ୍ତାରୀସସଂଵଟ୍ଟଵିଵଟ୍ଟାନୁସ୍ସରଣଵସେନ ତଯୋ ଏଵ ରାସୀ କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତାତି। ନ ତତୋ ଉଦ୍ଧନ୍ତି ଯଥାଵୁତ୍ତକାଲତ୍ତଯତୋ, ଚତ୍ତାରୀସସଂଵଟ୍ଟଵିଵଟ୍ଟକପ୍ପତୋ ଵା ଉଦ୍ଧଂ ନାନୁସ୍ସରତି, କସ୍ମା? ଦୁବ୍ବଲପଞ୍ଞତ୍ତା। ତେସଞ୍ହି ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦଵିରହତୋ ଦୁବ୍ବଲା ପଞ୍ଞା ହୋତୀତି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ଵୁତ୍ତଂ।

୩୪। ତପ୍ପକତିଯତ୍ତୋପି କତ୍ତୁବ୍ବୋଯେଵାତି ଆହ ‘‘ତକ୍କଯତୀ’’ତି। ତପ୍ପକତିଯତ୍ତା ଏଵ ହି ଦୁତିଯନଯୋପି ଉପପନ୍ନୋ ହୋତି। ତତ୍ଥ ତକ୍କଯତୀତି ଊହଯତି, ସସ୍ସତାଦିଆକାରେନ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ଅଭିନିରୋପଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତକ୍କୋତି ଆକୋଟନଲକ୍ଖଣୋ, ଵିନିଚ୍ଛଯଲକ୍ଖଣୋ ଵା ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନଭୂତୋ ଵିତକ୍କୋ। ତେନ ତେନ ପରିଯାଯେନ ତକ୍କନଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ତକ୍କେତ୍ଵା ଵିତକ୍କେତ୍ଵା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ ଵୀମଂସାଯ ସମନ୍ନାଗତୋତି ଅତ୍ଥଵଚନମତ୍ତଂ। ନିବ୍ବଚନଂ ପନ ତକ୍କିପଦେ ଵିଯ ଦ୍ଵିଧା ଵତ୍ତବ୍ବଂ। ଵୀମଂସା ନାମ ଵିଚାରଣା, ସା ଚ ଦୁଵିଧା ପଞ୍ଞା ଚେଵ ପଞ୍ଞାପତିରୂପିକା ଚ। ଇଧ ପନ ପଞ୍ଞାପତିରୂପିକାଵ, ସା ଚତ୍ଥତୋ ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ, ମିଚ୍ଛାଭିନିଵେସସଙ୍ଖାତୋ ଵା ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋ। ପୁବ୍ବଭାଗେ ଵା ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଭୂତଂ ଦିଟ୍ଠିଵିପ୍ଫନ୍ଦିତଂ, ତଦେତମତ୍ଥତ୍ତଯଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତୁଲନା ରୁଚ୍ଚନା ଖମନା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ‘‘ତୁଲଯିତ୍ଵା’’ତିଆଦୀସୁପି ଯଥାକ୍କମଂ ‘‘ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନା’’ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ସମନ୍ତତୋ, ପୁନପ୍ପୁନଂ ଵା ଆହନନଂ ପରିଯାହତଂ, ତଂ ପନ ଵିତକ୍କସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ଊହନମେଵ, ଭାଵନପୁଂସକଞ୍ଚେତଂ ପଦନ୍ତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ତେନ ତେନ ପରିଯାଯେନ ତକ୍କେତ୍ଵା’’ତି ଇମିନା। ପରିଯାଯେନାତି ଚ କାରଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରାଯାତି ତିଧା ଵୁତ୍ତପ୍ପଭେଦାଯ। ଅନୁଵିଚରିତନ୍ତି ଅନୁପଵତ୍ତିତଂ, ଵୀମଂସାନୁଗତେନ ଵା ଵିଚାରେନ ଅନୁମଜ୍ଜିତଂ। ତଦନୁଗତଧମ୍ମକିଚ୍ଚମ୍ପି ହି ପଧାନଧମ୍ମେ ଆରୋପେତ୍ଵା ତଥା ଵୁଚ୍ଚତି। ପଟିଭାତି ଦିସ୍ସତୀତି ପଟିଭାନଂ, ଯଥାସମାହିତାକାରଵିସେସଵିଭାଵକୋ ଦିଟ୍ଠିଗତସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ, ତତୋ ଜାତନ୍ତି ପଟିଭାନଂ, ତଥା ପଞ୍ଞାଯନଂ, ସଯଂ ଅତ୍ତନୋ ପଟିଭାନଂ ସଯଂପଟିଭାନଂ, ତେନେଵାହ ‘‘ଅତ୍ତନୋ ପଟିଭାନମତ୍ତସଞ୍ଜାତ’’ନ୍ତି। ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଵିସେସାଧିଗମାଦଯୋ ନିଵତ୍ତେତି। ଅନାମଟ୍ଠକାଲଵଚନେ ଵତ୍ତମାନଵସେନେଵ ଅତ୍ଥନିଦ୍ଦେସୋ ଉପପନ୍ନୋତି ଆହ ‘‘ଏଵଂ ଵଦତୀ’’ତି।

ପାଳିଯଂ ‘‘ତକ୍କୀ ହୋତି ଵୀମଂସୀ’’ତି ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ, ଏକସେସେନ ଵା ଵୁତ୍ତଂ ତକ୍କୀଭେଦଂ ଵିଭଜନ୍ତୋ ‘‘ତତ୍ଥ ଚତୁବ୍ବିଧୋ’’ତିଆଦିମାହ। ପରେହି ପୁନ ସଵନଂ ଅନୁସ୍ସୁତି, ସା ଯସ୍ସାଯଂ ଅନୁସ୍ସୁତିକୋ। ପୁରିମଂ ଅନୁଭୂତପୁବ୍ବଂ ଜାତିଂ ସରତୀତି ଜାତିସ୍ସରୋ। ଲବ୍ଭତେତି ଲାଭୋ, ଯଂ କିଞ୍ଚି ଅତ୍ତନା ପଟିଲଦ୍ଧଂ ରୂପାଦି, ସୁଖାଦି ଚ, ନ ପନ ଝାନାଦିଵିସେସୋ, ତେନେଵାହ ପାଳିଯଂ ‘‘ସୋ ତକ୍କପରିଯାହତଂ ଵୀମଂସାନୁଵିଚରିତଂ ସଯଂପଟିଭାନଂ ଏଵମାହା’’ତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତ୍ତନୋ ପଟିଭାନମତ୍ତସଞ୍ଜାତ’’ନ୍ତି। ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରୋପି ଵଦତି ‘‘ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦେନ ଵିସେସାଧିଗମାଦଯୋ ନିଵତ୍ତେତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୩୪) ସୋ ଏତସ୍ସାତି ଲାଭୀ। ସୁଦ୍ଧେନ ପୁରିମେହି ଅସମ୍ମିସ୍ସେନ, ସୁଦ୍ଧଂ ଵା ତକ୍କନଂ ସୁଦ୍ଧତକ୍କୋ, ସୋ ଯସ୍ସାଯଂ ସୁଦ୍ଧତକ୍କିକୋ। ତେନ ହୀତି ଉଯ୍ୟୋଜନତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ତେନ ତଥା ଵେସ୍ସନ୍ତରରଞ୍ଞୋଵ ଭଗଵତି ସମାନେତି ଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗାହଂ ଉଯ୍ୟୋଜେତି। ଲାଭିତାଯାତି ରୂପାଦିସୁଖାଦିଲାଭୀଭାଵତୋ। ‘‘ଅନାଗତେପି ଏଵଂ ଭଵିସ୍ସତୀ’’ତି ଇଦଂ ଲାଭୀତକ୍କିନୋ ଏଵମ୍ପି ସମ୍ଭଵତୀତି ସମ୍ଭଵଦସ୍ସନଵସେନ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ ତକ୍କନଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ। ଅନାଗତଂସତକ୍କନେନେଵ ହି ସସ୍ସତଗ୍ଗାହୀ ଭଵତି। ‘‘ଅତୀତେପି ଏଵଂ ଅହୋସୀ’’ତି ଇଦଂ ପନ ଅନାଗତଂସତକ୍କନସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ। ସୋ ହି ‘‘ଯଥା ମେ ଇଦାନି ଅତ୍ତା ସୁଖୀ ହୋତି, ଏଵଂ ଅତୀତେପୀତି ପଠମଂ

ଅତୀତଂସାନୁତକ୍କନଂ ଉପନିସ୍ସାୟ ଅନାଗତେପି ଏୱଂ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ତକ୍କୟନ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି। ‘‘ଏୱଂ ସତି ଇଦଂ ହୋତୀ’’ତି ଇମିନା ଅନିଚ୍ଚେସୁ ଭାୱେସୁ ଅଞ୍ଞୋ କରୋତି, ଅଞ୍ଞୋ ପଟିସଂୱେଦେତୀତି ଦୋସୋ ଆପଜ୍ଜତି, ତଥା ଚ ସତି କତସ୍ସ ୱିନାସୋ ଅକତସ୍ସ ଚ ଅବ୍ଭାଗମୋ ସିୟା। ନିଚ୍ଚେସୁ ପନ ଭାୱେସୁ ଅଞ୍ଞୋ କରୋତି, ଅଞ୍ଞୋ ପଟିସଂୱେଦେତୀତି ଦୋସୋ ନାପଜ୍ଜତି। ଏୱଞ୍ଚ ସତି କତସ୍ସ ଅୱିନାସୋ, ଅକତସ୍ସ ଚ ଅନବ୍ଭାଗମୋ ସିୟାତି ତକ୍କିକସ୍ସ ଯୁତ୍ତିଗୱେସନାକାରଂ ଦସ୍ସେତି।

ତକ୍କମତ୍ତେନେୱାତି ସୁଦ୍ଧତକ୍କନେନେୱ। ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦେନ ହି ଆଗମାଦୀନଂ, ଅନୁସ୍ସୱାଦୀନଞ୍ଚ ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ନନୁ ଚ ୱିସେସଲାଭିନୋପି ସସ୍ସତୱାଦିନୋ ୱିସେସାଧିଗମହେତୁ ଅନେକେସୁ ଜାତିସତସହସ୍ସେସୁ, ଦସସୁ ସଂୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟେସୁ, ଚତ୍ତାଲୀସାୟ ଚ ସଂୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟେସୁ ଯଥାନୁଭୂତଂ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନଂ, ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧଞ୍ଚ ଧମ୍ମଜାତଂ ‘‘ଅତ୍ତା, ଲୋକୋ’’ତି ଚ ଅନୁସ୍ସରିତ୍ୱା ତତୋ ପୁରିମତରାସୁପି ଜାତୀସୁ ତଥାଭୂତସ୍ସ ଅତ୍ଥିତାନୁୱିତକ୍କନମୁଖେନ ଅନାଗତେପି ଏୱଂ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ତନୋ ଭୱିସ୍ସମାନାନୁତକ୍କନଂ, ସବ୍ବେସମ୍ପି ସତ୍ତାନଂ ତଥାଭାୱାନୁତକ୍କନଞ୍ଚ କତ୍ୱା ସସ୍ସତାଭିନିୱେସିନୋ ଜାତା, ଏୱଞ୍ଚ ସତି ସବ୍ବୋପି ସସ୍ସତୱାଦୀ ଅନୁସ୍ସୁତିକଜାତିସ୍ସରଲାଭୀତକ୍କିକା ୱିୟ ଅତ୍ତନୋ ଉପଲଦ୍ଧୱତ୍ଥୁନିମିତ୍ତେନ ତକ୍କନେନ ପୱତ୍ତୱାଦତ୍ତା ତକ୍କୀପକ୍ଖେୟେୱ ତିଟ୍ଠେୟ୍ୟ, ତଥା ଚ ସତି ୱିସେସଭେଦରହିତତ୍ତା ଏକୋୱାୟଂ ସସ୍ସତୱାଦୋ ୱୱତ୍ଥିତୋ ଭୱେୟ୍ୟ, ଅୱସ୍ସଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ତକ୍କନମିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ, ଅଞ୍ଞଥା ୱିସେସଲାଭୀ ସସ୍ସତୱାଦୀ ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକପକ୍ଖଂ, ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକପକ୍ଖଂ ୱା ଭଜେୟ୍ୟାତି? ନ ଖୋ ପନେତଂ ଏୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱିସେସଲାଭୀନଞ୍ହି ଖନ୍ଧସନ୍ତାନସ୍ସ ଦୀଘଦୀଘତରଂ ଦୀଘତମକାଲାନୁସ୍ସରଣଂ ସସ୍ସତଗ୍ଗାହସ୍ସ ଅସାଧାରଣକାରଣଂ। ତଥା ହି ‘‘ଅନେକୱିହିତଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରାମି। ଇମିନାମହଂ ଏତଂ ଜାନାମୀ’’ତି ଅନୁସ୍ସରଣମେୱ ପଧାନକାରଣଭାୱେନ ଦସ୍ସିତଂ। ଯଂ ପନ ତସ୍ସ ‘‘ଇମିନାମହଂ ଏତଂ ଜାନାମୀ’’ତି ପୱତ୍ତଂ ତକ୍କନଂ, ନ ତଂ ଇଧ ପଧାନଂ ଅନୁସ୍ସରଣଂ ପଟିଚ୍ଚ ତସ୍ସ ଅପଧାନଭାୱତୋ, ପଧାନକାରଣେନ ଚ ଅସାଧାରଣେନ ନିଦ୍ଦେସୋ ସାସନେ, ଲୋକେପି ଚ ନିରୂଳ୍ହୋ ଯଥା ‘‘ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ଯୱଙ୍କୁରୋ’’ତିଆଦି।

ଏୱଂ ପନାୟଂ ଦେସନା ପଧାନକାରଣୱିଭାୱିନୀ, ତସ୍ମା ସତିପି ଅନୁସ୍ସୱାଦିୱସେନ, ତକ୍କିକାନଂ ହୀନାଦିୱସେନ ଚ ମନ୍ଦପଞ୍ଞାଦୀନଂ ୱିସେସଲାଭୀନଂ ବହୁଧା ଭେଦେ ଅଞ୍ଞତରଭେଦସଙ୍ଗହୱସେନ ଭଗୱତା ଚତ୍ତାରିଟ୍ଠାନାନି ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱୱତ୍ଥିତା ସସ୍ସତୱାଦାନଂ ଚତୁବ୍ବିଧତା। ନ ହି, ଇଧ ସାୱସେସଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଧମ୍ମରାଜାତି। ଯଦେୱଂ ଅନୁସ୍ସୁତିକାଦୀସୁପି ଅନୁସ୍ସୱାଦୀନଂ ପଧାନଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନ ତେସଂ ଅଞ୍ଞାୟ ସଚ୍ଛିକିରିୟାୟ ଅଭାୱେନ ତକ୍କପଧାନତ୍ତା, ‘‘ପଧାନକାରଣେନ ଚ ଅସାଧାରଣେନ ନିଦ୍ଦେସୋ ସାସନେ, ଲୋକେପି ଚ ନିରୂଳ୍ହୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋୱାୟମତ୍ଥୋତି। ଅଥ ୱା ୱିସେସାଧିଗମନିମିତ୍ତରହିତସ୍ସ ତକ୍କନସ୍ସ ସସ୍ସତଗ୍ଗାହେ ୱିସୁଂ କାରଣଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱିସେସାଧିଗମୋ ୱିସୁଂ ସସ୍ସତଗ୍ଗାହକାରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଚ ମନ୍ଦମଜ୍ଝିମତିକ୍ଖପଞ୍ଞାୱସେନ ତିୱିଧୋତି ତିଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା, ସବ୍ବତକ୍କିନୋ ଚ ତକ୍କୀଭାୱସାମଞ୍ଞତୋ ଏକଜ୍ଝଂ ଗହେତ୍ୱା ଚତୁଧା ଏୱ ୱୱତ୍ଥାପିତୋ ସସ୍ସତୱାଦୋ ଭଗୱତାତି।

୩୫। ‘‘ଅଞ୍ଞତରେନା’’ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏକେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠାନପୟୁତ୍ତସ୍ସ ପନ ୱା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନିୟମତ୍ଥତଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ଦ୍ୱୀହି ୱା ତୀହି ୱା’’ତି, ତେନ ଚତୂସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଯଥାରହମେକଜ୍ଝଂ ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ପଞ୍ଞାପନେ ସହକାରୀକାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ‘‘ବହିଦ୍ଧା’’ତି ବାହ୍ଯତ୍ଥୱାଚକୋ କତ୍ତୁନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ନିପାତୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ବହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥାହ – କିଂ ପନେତାନି ୱତ୍ଥୂନି ଅତ୍ତନୋ ଅଭିନିୱେସସ୍ସ ହେତୁ, ଉଦାହୁ ପରେସଂ ପତିଟ୍ଠାପନସ୍ସାତି। କିଞ୍ଚେତ୍ଥ, ଯଦି ତାୱ ଅତ୍ତନୋ ଅଭିନିୱେସସ୍ସ ହେତୁ, ଅଥ କସ୍ମା ଅନୁସ୍ସରଣତକ୍କନାନିଯେୱ ଗହିତାନି, ନ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସାଦୟୋ। ତଥା ହି ୱିପରୀତସଞ୍ଞାଅୟୋନିସୋମନସିକାରଅସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟଅସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନାଦୀନିପି ଦିଟ୍ଠିୟା ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନାନି। ଅଥ ପନ ପରେସଂ ପତିଟ୍ଠାପନସ୍ସ ହେତୁ, ଅନୁସ୍ସରଣହେତୁଭୂତୋ ଅଧିଗମୋ ୱିୟ, ତକ୍କନପରିୟେଟ୍ଠିଭୂତା ଯୁତ୍ତି ୱିୟ ଚ ଆଗମୋପି ୱତ୍ଥୁଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ଉଭୟଥାପି ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅୱସେସକାରଣସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ ‘‘ନତ୍ଥି ଇତୋ ବହିଦ୍ଧା’’ତି ୱଚନଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତେୱାତି? ନୋ ନ ଯୁଜ୍ଜତି, କସ୍ମା? ଅଭିନିୱେସପକ୍ଖେ ତାୱ ଅୟଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ଅସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟଅସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନେହି ଅୟୋନିସୋ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱିପଲ୍ଲାସସଞ୍ଞୋ ରୂପାଦିଧମ୍ମାନଂ ଖଣେ ଖଣେ ଭିଜ୍ଜନସଭାୱସ୍ସ ଅନୱବୋଧତୋ ଧମ୍ମଯୁତ୍ତିଂ ଅତିଧାୱନ୍ତୋ ଏକତ୍ତନୟଂ ମିଚ୍ଛା ଗହେତ୍ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତାନୁସ୍ସରଣତକ୍କନେହି ଖନ୍ଧେସୁ ‘‘ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩୧) ଅଭିନିୱେସଂ ଉପନେସି, ଇତି ଆସନ୍ନକାରଣତ୍ତା, ପଧାନକାରଣତ୍ତା ଚ ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ଚ ଇତରେସମ୍ପି ଗହିତତ୍ତା ଅନୁସ୍ସରଣତକ୍କନାନିଯେୱ ଇଧ ଗହିତାନି। ପତିଟ୍ଠାପନପକ୍ଖେ ପନ ଆଗମୋପି ଯୁତ୍ତିୟମେୱ ଠିତୋ ୱିସେସେନ ନିରାଗମାନଂ ବାହିରକାନଂ ତକ୍କଗ୍ଗାହିଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ଅନୁସ୍ସରଣତକ୍କନାନିଯେୱ ସସ୍ସତଗ୍ଗାହସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଭାୱେନ ଗହିତାନି।

କିଞ୍ଚ ଭିୟ୍ୟୋ – ଦୁୱିଧଂ ପରମତ୍ଥଧମ୍ମାନଂ ଲକ୍ଖଣଂ ସଭାୱଲକ୍ଖଣଂ, ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ସଭାୱଲକ୍ଖଣାୱବୋଧୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖଞାଣଂ, ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣାୱବୋଧୋ ଅନୁମାନଞାଣଂ। ଆଗମୋ ଚ ସୁତମୟାୟ ପଞ୍ଞାୟ ସାଧନତୋ ଅନୁମାନଞାଣମେୱ ଆୱହତି, ସୁତାନଂ ପନ ଧମ୍ମାନଂ ଆକାରପରିୱିତକ୍କନେନ ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିୟଂ ଠିତୋ ଚିନ୍ତାମୟପଞ୍ଞଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ଅନୁକ୍କମେନ ଭାୱନାୟ ପଚ୍ଚକ୍ଖଞାଣଂ ଅଧିଗଚ୍ଛତୀତି ଏୱଂ ଆଗମୋପି

ତକ୍କନଓିସଯଂ ନାତିକ୍କମତି, ତସ୍ମା ଚେସ ତକ୍କଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତୋଓାତି ଓେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଅନୁସ୍ସୁତିତକ୍କଗ୍ଗହଣେନ ଓିଭାଓିତୋ, ଏଓଂ ଅନୁସ୍ସରଣତକ୍କେନେହି ଅସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ଅଓସିଟ୍ଠସ୍ସ କାରଣସ୍ସ ଅସମ୍ଭଓତୋ ଯୁତ୍ତମେଓିଦଂ "ନତ୍ଥି ଇତୋ ବହିଦ୍ଧା"ତି ଓଚନନ୍ତି ଓେଦିତବ୍ବଂ। "ଅନେକଓିହିତାନି ଅଧିମୁତ୍ତିପଦାନି ଅଭିଓଦନ୍ତୀ"ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୯), "ସସ୍ସତଂ ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଲୋକଞ୍ଚ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀ"ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୩୦) ଚ ଓଚନତୋ ପନ ପତିଟ୍ଠାପନଓତ୍ଥୁନିଯେଓ ଇଧ ଦେସିତାନି ତଂଦେସନାଯ ଏଓ ଅଭିନିଓେସସ୍ସାପି ସିଦ୍ଧନତୋ। ଅନେକଭେଦେସୁ ହି ଦେସିତେସୁ ଯସ୍ମିଂ ଦେସିତେ ତଦଞ୍ଞେପି ଦେସିତା ସିଦ୍ଧା ହୋନ୍ତି, ତମେଓ ଦେସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଭିନିଓେସପତିଟ୍ଠାପନେସୁ ଚ ଅଭିନିଓେସେ ଦେସିତେପି ପତିଟ୍ଠାପନଂ ନ ସିଜ୍ଝତି ଅଭିନିଓେସସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାପନେ ଅନିଯମତୋ। ଅଭିନିଓେସିନୋପି ହି କେଚି ପତିଟ୍ଠାପେନ୍ତି , କେଚି ନ ପତିଟ୍ଠାପେନ୍ତି। ପତିଟ୍ଠାପନେ ପନ ଦେସିତେ ଅଭିନିଓେସୋପି ସିଜ୍ଝତି ପତିଟ୍ଠାପନସ୍ସ ଅଭିନିଓେସେ ନିଯମତୋ। ଯୋ ହି ଯଞ୍ଚ ପରେ ପତିଟ୍ଠାପେତି, ସୋପି ତମଭିନିଓିସତୀତି।

୩୬।ତଯିଦନ୍ତି ଏଞ୍ଚ ତ-ସଦ୍ଦେନ "ସସ୍ସତଂ ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଲୋକଞ୍ଚ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀ"ତି ଏତସ୍ସ ପରାମସନନ୍ତି ଆହ "ତଂ ଇଦଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଦିଟ୍ଠିଗତ"ନ୍ତି। ତତୋତି ତସ୍ମା ପକାରତୋ ଜାନନତ୍ତା। ପରମଓଜ୍ଜତାଯ ଅନେକଓିହିତାନଂ ଅନତ୍ଥାନଂ କାରଣଭାଓତୋ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏଓ ଠାନା ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନା। ଯଥାହ "ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପରମାହଂ ଭିକ୍ଖଓେ, ଓଜ୍ଜଂ ଓଦାମୀ"ତି ତଦେଓତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ "ଦିଟ୍ଠିଯୋଓ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନା"ତି ଓୁତ୍ତଂ। ଦିଟ୍ଠୀନଂ କାରଣମ୍ପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନମେଓ ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଉପ୍ପାଦାଯ ସମୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ। "ଯଥାହା"ତିଆଦି ପଟିସମ୍ଭିଦାପାଠଇଯା (ପଟି। ମ। ୧।୧୨୪) ସାଧନଂ। ତଞ୍ଚ ଖନ୍ଧାପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନଂ ଆରମ୍ମଣଟ୍ଠେନ। ଓୁତ୍ତଞ୍ହି "ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀ"ତିଆଦି, (ସଂ। ନି। ୩।୮୧) ଅଓିଜ୍ଜାପି ଉପନିସ୍ସଯାଦିଭାଓେନ। ଯଥାହ "ଅସ୍ସୁତଓା ଭିକ୍ଖଓେ, ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଅରିଯାନଂ ଅଦସ୍ସାଓୀ ଅରିଯଧମ୍ମସ୍ସ ଅକୋଓିଦୋ"ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୨; ପଟି। ମ। ୧।୧୩୧) ଫସ୍ସୋପି ଫୁସିତ୍ୱା ଗହଣୂପାଯଟ୍ଠେନ। ତଥା ହି ଓୁତ୍ତଂ "ତଦପି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା (ଦୀ। ନି। ୧।୧୧୮) ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସ ପଟିସଂଓେଦେନ୍ତୀ"ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୪୪) ସଞ୍ଞାପି ଆକାରମତ୍ତଗ୍ଗହଣଟ୍ଠେନ। ଓୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ "ସଞ୍ଞାନିଦାନା ହି ପପଞ୍ଚସଙ୍ଖା"ତି (ସୁ। ନି। ୮୮୦; ମହା। ନି। ୧୦୯) ପଥଓିଂ ପଥଓିତୋ ସଞ୍ଜାନିତ୍ୱା"ତି (ମ। ନି। ୧।୨) ଚ ଆଦି। ଓିତକ୍କୋପି ଆକାରପରିଓିତକ୍କନଟ୍ଠେନ। ତେନ ଓୁତ୍ତଂ "ତକ୍କଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠୀସୁ ପକପ୍ପଯିତ୍ୱା, ସଚ୍ଚଂ ମୁସାତି ଦ୍ୱଯଧମ୍ମମାହୂ"ତି, (ସୁ। ନି। ୮୯୨; ମହାନି। ୧୨୧) "ତକ୍କୀ ହୋତି ଓୀମଂସୀ"ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୩୪) ଚ ଆଦି। ଅଯୋନିସୋ ମନସିକାରୋପି ଅକୁସଲାନଂ ସାଧାରଣକାରଣଟ୍ଠେନ। ତେନାହ "ତସ୍ସ ଏଓଂ ଅଯୋନିସୋ ମନସି କରୋତୋ ଛନ୍ନଂ ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଅଞ୍ଞତରା ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅତ୍ଥି ମେ ଅତ୍ତା'ତି ଓା ଅସ୍ସ ସଚ୍ଚତୋ ଥେତତୋ ଦିଟ୍ଠିଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ"ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୧୯) ପାପମିତ୍ତୋପି ଦିଟ୍ଠାନୁଗତି ଆପଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ। ଓୁତ୍ତମ୍ପି ଚ "ବାହିରଂ ଭିକ୍ଖଓେ, ଅଙ୍ଗନ୍ତି କରିତ୍ୱା ନାଞ୍ଞଂ ଏକଙ୍ଗମ୍ପି ସମନୁପସ୍ସାମି, ଯଂ ଏଓଂ ମହତୋ ଅନତ୍ଥାଯ ସଂଓତ୍ତତି, ଯଥଯିଦଂ ଭିକ୍ଖଓେ, ପାପମିତ୍ତତା"ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୧।୧୧୦) ପରତୋଘୋସୋପି ଦୁରକ୍ଖାତଧମ୍ମସ୍ସଓନଟ୍ଠେନ। ତଥା ଚେଓ ଓୁତ୍ତଂ "ଦ୍ୱେମେ ଭିକ୍ଖଓେ, ପଚ୍ଚଯା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ଉପ୍ପାଦାଯ। କତମେ ଦ୍ୱେ? ପରତୋ ଚ ଘୋସୋ, ଅଯୋନିସୋ ଚ ମନସିକାରୋ"ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୨।୧୨୬) ପରେହି ସୁତା, ଦେସିତା ଓା ଦେସନା ପରତୋଘୋସୋ।

"ଖନ୍ଧା ହେତୂ"ତିଆଦିପାଠଇ ତଦତ୍ଥଓିଭାଓିନୀ। ତଞ୍ଚ ଜନକଟ୍ଠେନ ହେତୁ, ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଟ୍ଠେନ ପଚ୍ଚଯୋ। ଉପାଦାଯାତି ଉପାଦିଯିତ୍ୱା, ପଟିଚ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। "ଉପ୍ପାଦାଯା"ତିପି ପାଠୋ, ଉପ୍ପଜ୍ଜନାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ସମୁଟ୍ଠାତି ଏତେନାତି ସମୁଟ୍ଠାନଂ, ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଏଓ। ଇଧ ପନ ସମୁଟ୍ଠାନଭାଓୋଯେଓ ସମୁଟ୍ଠାନ-ସଦ୍ଦେନ ଓୁତ୍ତୋ ଭାଓଲୋପତ୍ତା, ଭାଓପ୍ପଧାନତ୍ତା ଚା। ଆଦିନ୍ନା ସକସନ୍ତାନେ। ପଓତ୍ତିତା ସପରସନ୍ତାନେସୁ। ପର-ସଦ୍ଦୋ ଅଭିଣ୍ହତ୍ଥୋତି ଓୁତ୍ତଂ "ପୁନପ୍ପୁନ"ନ୍ତି। ପରିନିଟ୍ଠାପିତାତି "ଇଦମେଓ ଦସ୍ସନଂ ସଚ୍ଚଂ, ଅଞ୍ଞଂ ପନ ମୋଘଂ ତୁଚ୍ଛଂ ମୁସା"ତି ଅଭିନିଓେସସ୍ସ ପରିଯୋସାନଂ ମତ୍ଥକଂ ପାପିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆରମ୍ମଣଓସେନାତି ଅଟ୍ଠସୁ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନେସୁ ଖନ୍ଧେ ସନ୍ଧାଯାହ। ପଓତ୍ତନଓସେନାତି ଅଓିଜ୍ଜାଫସ୍ସସଞ୍ଞାଓିତକ୍କାଯୋନିସୋମନସିକାରେ। ଆସେଓନଓସେନାତି ପାପମିତ୍ତପରତୋଘୋସେ। ଯଦିପି ସରୂପଞ୍ଚଓସେନ ଓେଓଚନଂ, ସଙ୍କେତଞ୍ଚଓସେନ ପନ ଏଓଂ ଓତ୍ତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ "ଏଓଂଓିଧପରଲୋକା"ତି ଓୁତ୍ତଂ। ଯେନ କେନଚି ହି ଓିସେସନେନେଓ ଓେଓଚନଂ ସାତ୍ଥକଂ ସିଯା। ପରଲୋକୋ ଚ କମ୍ମଓସେନ ଅଭିମୁଖୋ ସମ୍ପରେତି ଗଚ୍ଛତି ପଓତ୍ତତି ଏତ୍ଥାତି ଅଭିସମ୍ପରାଯୋତି ଓୁଚ୍ଚତି। "ଇତି ଖୋ ଆନନ୍ଦ, କୁସଲାନି ସୀଲାନି ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଅଗ୍ଗାଯ ପରେନ୍ତୀ"ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୧୦।୨) ଓିଯ ହି ଚୁରାଦିଗଣଓସେନ ପର-ସଦ୍ଦଂ ଗତିଯମିଚ୍ଛନ୍ତି ସଦ୍ଦଓିଦୂ, ଅଯମେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାତୋ ଅପରୋ ନଯୋ।

ଏଓଂଗତିକାତି ଏଓଂଗମନା ଏଓଂନିଟ୍ଠା, ଏଓମନୁଯୁଞ୍ଜନେନ ଭିଜ୍ଜନନସ୍ସନପରିଯୋସାନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଗତି-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ "ଯେହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ମହାପୁରିସସ୍ସ ଦ୍ୱେଓ ଗତିଯୋ ଭଓନ୍ତୀ"ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୫୮; ୨।୩୩, ୩୫; ୩।୧୯୯, ୨୦୦; ମ। ନି। ୨।୩୮୪, ୩୯୭) ଓିଯ ନିଟ୍ଠାନତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ଓୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଇମେ ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତା ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନା ଏଓଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଅସନ୍ତଂ ଅତ୍ତାନଂ, ସସ୍ସତଭାଓଞ୍ଚ ତସ୍ମିଂ ଅଜ୍ଝାରୋପେତ୍ୱା ଗହିତା, ପରାମଟ୍ଠା ଚ ସମାନା ବାଲଲପନାଯେଓ ହୁତ୍ୱା ଯାଓ ପଣ୍ଡିତା ନ ସମନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତି, ତାଓ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ପାତୁଭଓନ୍ତି ଚ, ପଣ୍ଡିତେହି ସମନୁଯୁଞ୍ଜିଯମାନା ପନ ଅନଓଟ୍ଠିତଓତ୍ଥୁକା ଅଓିମଦ୍ଦକ୍ଖମା ସୂରିଯୁଗ୍ଗମନେ ଉସ୍ସାଓବିନ୍ଦୂ ଓିଯ, ଖଜ୍ଜୋପନକା ଓିଯ ଚ ଭିଜ୍ଜନ୍ତି, ଓିନସ୍ସନ୍ତି ଚାତି।

ତତ୍ଥାୟଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜନେ ସଙ୍ଖେପକଥା – ଯଦି ହି ପରେହି କପ୍ପିତୋ ଅତ୍ତା ଲୋକୋ ୱା ସସ୍ସତୋ ସିୟା, ତସ୍ସ ନିବ୍ବିକାରତାୟ ପୁରିମରୂପାୱିଜହନତୋ କସ୍ସଚି ୱିସେସାଧାନସ୍ସ କାତୁମସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତାୟ ଅହିତତୋ ନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ, ହିତେ ଚ ପଟିପଜ୍ଜନତ୍ଥଂ ଉପଦେସୋ ଏୱ ସସ୍ସତୱାଦିନୋ ନିପ୍ପୟୋଜନୋ ସିୟା, କଥଂ ୱା ତେନ ସୋ ଉପଦେସୋ ପୱତ୍ତୀୟତି ୱିକାରାଭାୱତୋ। ଏୱଞ୍ଚ ସତି ପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଅଜଟାକାସସ୍ସ ୱିୟ ଦାନାଦିକିରିୟା, ହିଂସାଦିକିରିୟା ଚ ନ ସମ୍ଭୱତି, ତଥା ସୁଖସ୍ସ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଅନୁଭୱନନିବନ୍ଧୋ ଏୱ ସସ୍ସତୱାଦିନୋ ନ ଯୁଜ୍ଜତି କମ୍ମବଦ୍ଧାଭାୱତୋ। ଜାତିଆଦୀନଞ୍ଚ ଅସମ୍ଭୱତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ନ ଭୱେୟ୍ୟ, ଅଥ ପନ ଧମ୍ମମତ୍ତଂ ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେୱ ୱିନସ୍ସତି ଚ, ଯସ୍ସ ୱସେନାୟଂ କିରିୟାଦିୱୋହାରୋତି ୱଦେୟ୍ୟ, ଏୱମ୍ପି ପୁରିମରୂପାୱିଜହନେନ ଅୱଟ୍ଠିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମମତ୍ତନ୍ତି ନ ସକ୍କା ସମ୍ଭାୱେତୁଂ, ତେ ୱା ପନସ୍ସ ଧମ୍ମା ଅୱତ୍ଥାଭୂତା, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅଞ୍ଞେ ୱା ସିୟୁଂ ଅନଞ୍ଞେ ୱା, ଯଦି ଅଞ୍ଞେ, ନ ତାହି ଅୱତ୍ଥାହି ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନାହିପି କୋଚି ୱିସେସୋ ଅତ୍ଥି, ଯାହି କରୋତି ପଟିସଂୱେଦେତି ଚୱତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚାତି ଇଚ୍ଛିତଂ, ଏୱଞ୍ଚ ଧମ୍ମକପ୍ପନାପି ନିରତ୍ଥକା ସିୟା, ତସ୍ମା ତଦୱତ୍ଥୋ ଏୱ ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସୋ, ଅଥାନଞ୍ଞେ, ଉପ୍ପାଦୱିନାସୱନ୍ତୀହି ଅୱତ୍ଥାହି ଅନଞ୍ଞସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ତାସଂ ୱିୟ ଉପ୍ପାଦୱିନାସସବ୍ଭାୱତୋ କୁତୋ ଭୱେୟ୍ୟ ନିଚ୍ଚତାୱକାସୋ, ତାସମ୍ପି ୱା ଅତ୍ତନୋ ୱିୟ ନିଚ୍ଚତାପତ୍ତି, ତସ୍ମା ବନ୍ଧୱିମୋକ୍ଖାନଂ ଅସମ୍ଭୱୋ ଏୱାତି ନ ଯୁଜ୍ଜତିଯେୱ ସସ୍ସତୱାଦୋ, ନ ଚେତ୍ଥ କୋଚି ୱାଦୀ ଧମ୍ମାନଂ ସସ୍ସତଭାୱେ ପରିସୁଦ୍ଧଂ ଯୁତ୍ତିଂ ୱତ୍ତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ଭୱେୟ୍ୟ, ଯୁତ୍ତିରହିତଞ୍ଚ ୱଚନଂ ନ ପଣ୍ଡିତାନଂ ଚିତ୍ତଂ ଆରାଧେତି, ତେନାୱୋଚୁମ୍ହ ‘‘ଯାୱ ପଣ୍ଡିତା ନ ସମନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତି, ତାୱ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ପାତୁଭୱନ୍ତି ଚା’’ତି।

ସକାରଣଂ ସଗତିକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସହ-ସଦ୍ଦୋ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ଥୋ ‘‘ସଲୋମକୋ ସପକ୍ଖକୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ, ନ ପନ ସମୱାୟତ୍ଥୋ ଚ-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ତୟିଦଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ପଜାନାତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଗତସ୍ସ ସମୁଚ୍ଚିନିତତ୍ତା, ‘‘ତଞ୍ଚ ତଥାଗତୋ ପଜାନାତୀ’’ତି ଇମିନା ଚ କାରଣଗତୀନମେୱ ପଜାନନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ତୟିଦଂ ଭିକ୍ଖୱେ, କାରଣୱନ୍ତଂ ଗତିୱନ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ତଥାଗତୋ ପଜାନାତି, ନ କେୱଲଞ୍ଚ ତଦେୱ, ଅଥ ଖୋ ତସ୍ସ କାରଣଗତିସଙ୍ଖାତଂ ତଞ୍ଚ ସବ୍ବନ୍ତି। ‘‘ତତୋ…ପେ… ପଜାନାତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୱାକ୍ୟସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତନୟେନ ସଂୱଣ୍ଣେତି ‘‘ତତୋ ଚା’’ତିଆଦିନା। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସେୱିଧ ୱିଭଜନନ୍ତି ପକରଣାନୁରୂପମତ୍ଥଂ ଆହ ‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଞ୍ଚା’’ତି, ତସ୍ମିଂ ୱା ୱୁତ୍ତେ ତଦଧିଟ୍ଠାନତୋ ଆସୱକ୍ଖୟଞାଣଂ, ତଦୱିନାଭାୱତୋ ୱା ସବ୍ବମ୍ପି ଦସବଲାଦିଞାଣଂ ଗହିତମେୱାତିପି ତଦେୱ ୱୁତ୍ତଂ।

ଏୱଂୱିଧନ୍ତି ‘‘ସୀଲଞ୍ଚା’’ତିଆଦିନା ଏୱଂୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ। ପଜାନନ୍ତୋପୀତି ଏତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦେନ, ଅପି-ସଦ୍ଦେନ ୱା ‘‘ତଞ୍ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତ ଚ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସମ୍ଭାୱନତ୍ଥଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି, ତେନ ତତୋ ଦିଟ୍ଠିଗତତୋ ଉତ୍ତରିତରଂ ସାରଭୂତଂ ସୀଲାଦିଗୁଣୱିସେସମ୍ପି ତଥାଗତୋ ନାଭିନିୱିସତି, କୋ ପନ ୱାଦୋ ୱଟ୍ଟାମିସେତି ସମ୍ଭାୱେତି। ‘‘ଅହ’’ନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିମାନୱସେନ ପରାମସନାକାରଦସ୍ସନଂ। ପଜାନାମୀତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ପକାରତ୍ଥେନ, ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେନ ୱା। ‘‘ମମ’’ନ୍ତି ତଣ୍ହାୱସେନ ପରାମସନାକାରଂ ଦସ୍ସେତି। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିମାନପରାମାସୱସେନାତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିମାନସଙ୍ଖାତପରାମାସୱସେନ। ଧମ୍ମସଭାୱମତିକ୍କମିତ୍ୱା ‘‘ଅହଂ ମମ’’ନ୍ତି ପରତୋ ଅଭୂତତୋ ଆମସନଂ ପରାମାସୋ, ତଣ୍ହାଦୟୋ ଏୱ। ନ ହି ତଂ ଅତ୍ଥି, ଯଂ ଖନ୍ଧେସୁ ‘‘ଅହ’’ନ୍ତି ୱା ‘‘ମମ’’ନ୍ତି ୱା ଗହେତବ୍ବଂ ସିୟା, ଅପରାମସତୋ ଅପରାମସନ୍ତସ୍ସ ଅସ୍ସ ତଥାଗତସ୍ସ ନିବ୍ବୁତି ୱିଦିତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ଅପରାମସତୋ’’ତି ଚେଦଂ ନିବ୍ବୁତିପୱେଦନାୟ (ନିବ୍ବୁତିୱେଦନସ୍ସ ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୩୬) ହେତୁଗବ୍ଭୱିସେସନଂ । ‘‘ୱିଦିତା’’ତି ପଦମପେକ୍ଖିତ୍ୱା କତ୍ତରି ସାମିୱଚନଂ। ଅପରାମସତୋ ପରାମାସରହିତପଟିପତ୍ତିହେତୁ ଅସ୍ସ ତଥାଗତସ୍ସ କତ୍ତୁଭୂତସ୍ସ ନିବ୍ବୁତି ଅସଙ୍ଖତଧାତୁ ୱିଦିତା, ଅଧିଗତାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଅପରାମସତୋ’’ତି ହେଦଂ ହେତୁମ୍ହି ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ।

‘‘ଅପରାମାସପଚ୍ଚୟା’’ତି ପଚ୍ଚତ୍ତଞ୍ଞେୱ ପୱେଦନାୟ କାରଣଦସ୍ସନଂ। ଅସ୍ସାତି କତ୍ତାରଂ ୱତ୍ୱାପି ପଚ୍ଚତ୍ତଞ୍ଞେୱାତି ୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପୁନ କତ୍ତୁୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ସୟମେୱ ଅତ୍ତନାୟେୱା’’ତି। ସୟଂ, ଅତ୍ତନାତି ୱା ଭାୱନପୁଂସକଂ। ନିପାତପଦଞ୍ହେତଂ। ‘‘ଅପରାମସତୋ’’ତି ୱଚନତୋ ପରାମାସାନମେୱ ନିବ୍ବୁତି ଇଧ ଦେସିତା, ତଂଦେସନାୟ ଏୱ ତଦଞ୍ଞେସମ୍ପି ନିବ୍ବୁତିୟା ସିଜ୍ଝନତୋତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ତେସଂ ପରାମାସକିଲେସାନ’’ନ୍ତି ଇମିନା, ପରାମାସସଙ୍ଖାତାନଂ କିଲେସାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପିଚ କାମଂ ‘‘ଅପରାମସତୋ’’ତି ୱଚନତୋ ପରାମାସାନମେୱ ନିବ୍ବୁତି ଇଧ ଦେସିତାତି ୱିଞ୍ଞାୟତି, ତଂଦେସନାୟ ପନ ତଦୱସେସାନମ୍ପି କିଲେସାନଂ ନିବ୍ବୁତି ଦେସିତା ନାମ ଭୱତି ପହାନେକଟ୍ଠତାଦିଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ତେସମ୍ପି ନିବ୍ବୁତି ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତବ୍ବାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତେସଂ ପରାମାସକିଲେସାନ’’ନ୍ତି, ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିମାନସଙ୍ଖାତାନଂ ପରାମାସାନଂ, ତଦଞ୍ଞେସଞ୍ଚ କିଲେସାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଗୋବଲୀବଦ୍ଦନୟୋ ହେସ। ନିବ୍ବୁତୀତି ଚ ନିବ୍ବାୟନଭୂତା ଅସଙ୍ଖତଧାତୁ, ତଞ୍ଚ ଭଗୱା ବୋଧିମୂଲେୟେୱ ପତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ସା ପଚ୍ଚତ୍ତଞ୍ଞେୱ ୱିଦିତାତି।

ଯଥାପଟିପନ୍ନେନାତି ଯେନ ପଟିପନ୍ନେନ। ତପ୍ପଟିପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତାସଂୟେୱ…ପେ… ଆଦିମାହା’’ତି ଅନୁସନ୍ଧିଦସ୍ସନଂ। କସ୍ମା ପନ ୱେଦନାନଞ୍ଞେୱ କମ୍ମଟ୍ଠାନମାଚିକ୍ଖତୀତି ଆହ ‘‘ଯାସୂ’’ତିଆଦି, ଇମିନା ଦେସନାୱିଲାସଂ ଦସ୍ସେତି। ଦେସନାୱିଲାସପ୍ପତ୍ତୋ ହି ଭଗୱା ଦେସନାକୁସଲୋ ଖନ୍ଧାୟତନାଦିୱସେନ ଅନେକୱିଧାସୁ ଚତୁସଚ୍ଚଦେସନାସୁ ସମ୍ଭୱନ୍ତୀସୁପି ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ୱେଦନାସୁ ମିଚ୍ଛାପଟିପତ୍ତିୟା ଦିଟ୍ଠିଗହନଂ ପକ୍ଖନ୍ଦାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ତଥାପକ୍ଖନ୍ଦନମୂଲଭୂତା ୱେଦନାୟେୱ ପରିଞ୍ଞାଭୂମିଭାୱେନ ଉଦ୍ଧରତୀତି। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ୱାଦେ। ଏୱଂ ଏତ୍ଥାତିପି। କମ୍ମଟ୍ଠାନନ୍ତି

ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ। ଏତ୍ଥ ହି ୱେଦନାଗହଣେନ ଗହିତା ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ। ୱେଦନାନଂ ସମୁଦୟଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତୋ ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦୟୋ ସମୁଦୟସଚ୍ଚଂ, ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନିସ୍ସରଣପରିୟାୟେହି ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ''ୟଥାଭୂତଂ ୱିଦିତ୍ୱା''ତି ଏତେନ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନ୍ତି ଏୱଂ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ''ୟଥାଭୂତଂ ୱିଦିତ୍ୱା''ତି ଇଦଂ ୱିଭଜ୍ଜବ୍ୟାକରଣଞ୍ଚପଦନ୍ତି ତଦତ୍ଥଂ ୱିଭଜ୍ଜ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିସେସତୋ ହି ''ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦୟା ୱେଦନାସମୁଦୟୋ''ତିଆଦିଲକ୍ଖଣାନଂ ୱସେନ ସମୁଦୟାଦୀସୁ ଅତ୍ଥୋ ୟଥାରହଂ ୱିଭଜ୍ଜ ଦସ୍ସେତବ୍ବୋ। ଅୱିସେସତୋ ପନ ୱେଦନାୟ ସମୁଦୟାଦୀନି ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାୟ ଆରମ୍ମଣପଟିୱେଧୱସେନ, ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାୟ ଅସମ୍ମୋହପଟିୱେଧୱସେନ ଜାନିତ୍ୱା ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚୟସମୁଦୟଟ୍ଠେନାତି ''ଇମସ୍ମିଂ ସତି ଇଦଂ ହୋତି, ଇମସ୍ସୁପ୍ପାଦା ଇଦଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୦୪; ସଂ। ନି। ୨।୨୧; ଉଦା। ୧) ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣେନ ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ପଚ୍ଚୟାନଂ ଉପ୍ପାଦେନ ଚେୱ ମଗ୍ଗେନ ଅସମୁଗ୍ଘାଟେନ ଚ। ୟାୱ ହି ମଗ୍ଗେନ ନ ସମୁଗ୍ଘାଟୀୟତି, ତାୱ ପଚ୍ଚୟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନିବ୍ବତ୍ତିଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଉପ୍ପାଦଲକ୍ଖଣଂ, ଜାତିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଲକ୍ଖଣାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ପଚ୍ଚୟାନଂ ଉପ୍ପାଦଲକ୍ଖଣମେୱ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପଚ୍ଚୟଲକ୍ଖଣମ୍ପି ଗହେତବ୍ବଂ ସମୁଦୟଂ ପଟିଚ୍ଚ ତେସଂ ୟଥାରହଂ ଉପକାରକତ୍ତା। ତଥା ଚେୱ ସଂୱଣ୍ଣିତଂ ''ମଗ୍ଗେନ ଅସମୁଗ୍ଘାଟେନ ଚା''ତି। ପଚ୍ଚୟନିରୋଧଟ୍ଠେନାତି ''ଇମସ୍ମିଂ ନିରୁଦ୍ଧେ ଇଦଂ ନିରୁଦ୍ଧଂ ହୋତି, ଇମସ୍ସ ନିରୋଧା ଇଦଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୦୬; ଉଦା। ୩; ସଂ। ନି। ୨।୪୧) ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣେନ ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ପଚ୍ଚୟାନଂ ନିରୋଧେନ ଚେୱ ମଗ୍ଗେନ ସମୁଗ୍ଘାଟେନ ଚ। ୱିପରିଣାମଲକ୍ଖଣନ୍ତି ନିରୋଧଲକ୍ଖଣଂ, ଭଙ୍ଗନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୟନ୍ତି ନିରୋଧଂ। ୟନ୍ତି ୟସ୍ମା ପଚ୍ଚୟଭାୱସଙ୍ଖାତହେତୁତୋ। ୱେଦନଂ ପଟିଚ୍ଚାତି ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନଂ ଆରମ୍ମଣାଦିପଚ୍ଚୟଭୂତଂ ୱେଦନଂ ଲଭିତ୍ୱା। ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସନ୍ତି ସୁଖଞ୍ଚେୱ ସୋମନସ୍ସଞ୍ଚ। ଅୟନ୍ତି ପୁରିମୱେଦନାୟ ୟଥାରହଂ ପଚ୍ଛିମୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ସୁଖସୋମନସ୍ସାନଂ ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ। ଅସ୍ସାଦୋ ନାମ ଅସ୍ସାଦିତବ୍ବୋତି କତ୍ୱା।

ଅପରୋ ନୟୋ – ୟନ୍ତି ସୁଖଂ, ସୋମନସ୍ସଞ୍ଚ। ଅୟନ୍ତି ଚ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ସୁଖସୋମନସ୍ସମେୱ ଅସ୍ସାଦପଦମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗେନ ନିଦ୍ଦିସୀୟତି, ଇମସ୍ମିଂ ପନ ୱିକପ୍ପେ ସୁଖସୋମନସ୍ସାନଂ ଉପ୍ପାଦୋୟେୱ ତେହି ଉପ୍ପାଦୱନ୍ତେହି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ସତ୍ତିୟା, ସତ୍ତିମତୋ ଚ ଅଭିନ୍ନତ୍ତା। ନ ହି ସୁଖସୋମନସ୍ସମନ୍ତରେନ ତେସଂ ଉପ୍ପାଦୋ ଲବ୍ଭତି। ଇତି ପୁରିମୱେଦନଂ ପଟିଚ୍ଚ ସୁଖସୋମନସ୍ସୁପ୍ପାଦୋପି ପୁରିମୱେଦନାୟ ଅସ୍ସାଦୋ ନାମ ଅସ୍ସାଦୀୟତେତି କତ୍ୱା । ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ପୁରିମମୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱେଦନଂ ଆରବ୍ଭ ସୋମନସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତିୟଂ ୟୋ ପୁରିମୱେଦନାୟ ପଚ୍ଚୟଭାୱସଙ୍ଖାତୋ ଅସ୍ସାଦେତବ୍ବାକାରୋ, ସୋମନସ୍ସସ୍ସ ୱା ଉପ୍ପାଦସଙ୍ଖାତୋ ତଦସ୍ସାଦନାକାରୋ, ଅୟଂ ପୁରିମୱେଦନାୟ ଅସ୍ସାଦୋତି। କଥଂ ପନ ୱେଦନଂ ଆରବ୍ଭ ସୁଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନନୁ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାରମ୍ମଣନ୍ତି? ଚେତସିକସୁଖସ୍ସେୱ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତିୟମଧିପ୍ପେତତ୍ତା ନାୟଂ ଦୋସୋ। ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତିୟଞ୍ହି ୱିସେସନମେୱ ସୋମନସ୍ସଗ୍ଗହଣଂ ସୋମନସ୍ସଂ ସୁଖନ୍ତି ୟଥା ''ରୁକ୍ଖୋ ସୀସପା''ତି ଅଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୱସେନ ଉପ୍ପତ୍ତିୟଂ ପନ କାୟିକସୁଖମ୍ପି ଅସ୍ସାଦୋୟେୱ, ୟଥାଲାଭକଥା ୱା ଏସାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

''ୟା ୱେଦନା ଅନିଚ୍ଚା''ତିଆଦିନା ସତ୍ତିମତା ସତ୍ତି ନିଦସ୍ସିତା। ତତ୍ରାୟମତ୍ଥୋ – ୟା ୱେଦନା ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଟ୍ଠେନ ଅନିଚ୍ଚା, ଉଦୟବ୍ବୟପଟିପୀଳନଟ୍ଠେନ ଦୁକ୍ଖା, ଜରାୟ, ମରଣେନ ଚାତି ଦ୍ୱିଧା ୱିପରିଣାମେତବ୍ବଟ୍ଠେନ ୱିପରିଣାମଧମ୍ମା। ତସ୍ସା ଏୱଂଭୂତାୟ ଅୟଂ ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖୱିପରିଣାମଭାୱୋ ୱେଦନାୟ ସବ୍ବାୟପିଆଦୀନୱୋତି। ଆଦୀନଂ ପରମକାରୁଞ୍ଞଂ ୱାତି ପୱତ୍ତତି ଏତସ୍ମାତି ହି ଆଦୀନୱୋ। ଅପିଚଆଦୀନଂ ଅତିୱିୟ କପଣଂ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ କପଣମନୁସ୍ସୋ ଆଦୀନୱୋ, ଅୟମ୍ପି ଏୱଂସଭାୱୋତି ତଥା ୱୁଚ୍ଚତି। ସତ୍ତିମତା ହି ସତ୍ତି ଅଭିନ୍ନା ତଦୱିନାଭାୱତୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ''ଅନିଚ୍ଚା''ତି ଇମିନା ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାୱସେନ ଉପେକ୍ଖାୱେଦନାୟ, ସବ୍ବାସୁ ୱା ୱେଦନାସୁଆଦୀନୱମାହ, ''ଦୁକ୍ଖା''ତି ଇମିନା ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତାୱସେନଦୁକ୍ଖୱେଦନାୟ, ''ୱିପରିଣାମଧମ୍ମା''ତି ଇମିନା ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖତାୱସେନ ସୁଖୱେଦନାୟ। ଅୱିସେସେନ ୱା ତୀଣିପି ପଦାନି ତିସ୍ସନ୍ନମ୍ପି ୱେଦନାନଂ ୱସେନ ୟୋଜେତବ୍ବାନି। ଛନ୍ଦରାଗୱିନୟୋତି ଛନ୍ଦସଙ୍ଖାତରାଗୱିନୟନଂ ୱିନାସୋ। ''ଅତ୍ଥୱସା ଲିଙ୍ଗୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମୋ''ତି ୱଚନତୋ ୟଂ ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନନ୍ତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ପରିୟାୟୱଚନମେୱିଦଂ ପଦଦ୍ୱୟଂ। ୟଥାଭୂତଂ ୱିଦିତ୍ୱାତି ମଗ୍ଗସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ମଗ୍ଗନିବ୍ବାନୱସେନ ୱା ୟଥାକ୍କମଂ ୟୋଜନାପି ୱଟ୍ଟତି। ୱେଦନାୟାତି ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ। ନିସ୍ସରଣନ୍ତି ନେକ୍ଖମ୍ମଂ। ୟାୱ ହି ୱେଦନାପଟିବଦ୍ଧଂ ଛନ୍ଦରାଗଂ ନପ୍ପଜହତି, ତାୱାୟଂ ପୁରିସୋ ୱେଦନାୟ ଅଲ୍ଲୀନୋୟେୱ ହୋତି। ୟଦା ପନ ତଂ ଛନ୍ଦରାଗଂ ପଜହତି, ତଦାୟଂ ପୁରିସୋ ୱେଦନାୟ ନିସ୍ସଟୋ ୱିସଂୟୁତ୍ତୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନଂ ୱେଦନାୟ ନିସ୍ସରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତବ୍ବଚନେନ ପନ ୱେଦନାସହଜାତନିସ୍ସୟାରମ୍ମଣଭୂତା ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ଗହିତା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତିପି ପଞ୍ଚହି ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେହି ନିସ୍ସରଣୱଚନଂ ସିଦ୍ଧମେୱ। ୱେଦନାସୀସେନ ହି ଦେସନା ଆଗତା, ତତ୍ଥ ପନ କାରଣଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। ଲକ୍ଖଣହାରୱସେନାପି ଅୟମତ୍ଥୋ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ଆୟସ୍ମତା ମହାକଚ୍ଚାନତ୍ଥେରେନ –

''ୱୁତ୍ତମ୍ହି ଏକଧମ୍ମେ, ୟେ ଧମ୍ମା ଏକଲକ୍ଖଣା କେଚି;

ୱୁତ୍ତା ଭୱନ୍ତି ସବ୍ବେ, ସୋ ହାରୋ ଲକ୍ଖଣୋ ନାମା’’ତି। (ନେତ୍ତି। ୪୮୫);

କାମୁପାଦାନମୂଲକତ୍ତା ସେସୁପାଦାନାନଂ ପହୀନେ ଚ କାମୁପାଦାନେ ଉପାଦାନସେସାଭାୱତୋ ‘‘ୱିଗତଛନ୍ଦରାଗତାଯ ଅନୁପାଦାନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏତେନ ‘‘ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତୋ’’ତି ଏତସ୍ସତ୍ଥଂ ସଙ୍ଖେପେନ ଦସ୍ସେତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ୱିଗତଛନ୍ଦରାଗତାଯ ଅନୁପାଦାନୋ, ଅନୁପାଦାନତ୍ତା ଚ ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତୋତି। ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରେତୁଂ, ସମତ୍ଥେତୁଂ ୱା ‘‘ଯସ୍ମି’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମିଂ ଉପାଦାନେତି ସେସୁପାଦାନମୂଲଭୂତେ କାମୁପାଦାନେ। ତସ୍ସାତି କାମୁପାଦାନସ୍ସ। ଅନୁପାଦିଯିତ୍ୱାତି ଛନ୍ଦରାଗୱସେନ ଅନାଦିଯିତ୍ୱା, ଏତେନ ‘‘ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତୋ’’ତି ପଦସ୍ସ ଯ-କାରଲୋପେନ ସମାସଭାୱଂ, ତ୍ୱାସଭାୱଂ ୱା ଦସ୍ସେତି।

୩୭।‘‘ଇମେଖୋ’’ତିଆଦି ଯଥାପୁଚ୍ଛସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତଭାୱେନ ନିଗମନୱଚନଂ, ‘‘ପଜାନାତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତପଜାନନମେୱ ଚ ଇମ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯେ ତେ’’ତିଆଦିମାହ। ଯେ ତେ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଧମ୍ମେ…ପେ… ଅପୁଚ୍ଛିଂ, ଯେହି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଧମ୍ମେହି…ପେ… ୱଦେଯ୍ୟୁଂ, ତଞ୍ଚ…ପେ… ପଜାନାତୀତି ଏୱଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ଇମେ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଧମ୍ମା ଗମ୍ଭୀରା…ପେ… ପଣ୍ଡିତୱେଦନୀଯା ଚାତି ୱେଦିତବ୍ବାତି ଯୋଜନା। ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦି ପିଣ୍ଡତ୍ଥଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ‘‘ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ’’ତି ଇମିନା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି, ‘‘ୱେଦନାନଂ, ସମୁଦଯଞ୍ଚା’’ତିଆଦିନା ଚ ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ। ତଥାପି ଯସ୍ସା ଧମ୍ମଧାତୁଯା ସୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧତ୍ତା ଇମଂ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ସକାରଣଂ ସଗତିକଂ ପଭେଦତୋ ୱିଭଜିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ହୋତି, ତସ୍ସା ପଦଟ୍ଠାନେନ ଚେୱ ସଦ୍ଧିଂ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦାଯ ଉପ୍ପତ୍ତିଭୂମିଯା ଚ ତଦେୱ ପାକଟତରଂ କତ୍ତୁକାମୋ ଧମ୍ମରାଜା ଏୱଂ ଦସ୍ସେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତଦେୱ ନିଯ୍ୟାତିତ’’ନ୍ତି, ନିଗମିତଂ ନିଟ୍ଠାପିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ । ଅନ୍ତରାତି ପୁଚ୍ଛିତୱିସ୍ସଜ୍ଜିତଧମ୍ମଦସ୍ସନୱଚନାନମନ୍ତରା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ୱିଭତ୍ତା ତସ୍ସ ପଜାନନାକାରଦସ୍ସନୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଠମଭାଣୱାରୱଣ୍ଣନାଯ ଲୀନତ୍ଥପ୍ପକାସନା।

ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦୱଣ୍ଣନା

୩୮। ‘‘ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା’’ତି ତଦ୍ଧିତପଦଂ ସମାସପଦେନ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସତ୍ତେସୁ, ସଙ୍ଖାରେସୁ ଚ ଏକଚ୍ଚଂ ସସ୍ସତମେତସ୍ସାତି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୋ, ୱାଦୋ, ସୋ ଏତେସନ୍ତି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା ତଦ୍ଧିତୱସେନ, ସମାସୱସେନ ପନ ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୋ ୱାଦୋ ଏତେସନ୍ତି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦା। ଏସ ନଯୋ ଏକଚ୍ଚଅସସ୍ସତିକପଦେପି। ନନୁ ଚ ‘‘ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ତଦଞ୍ଞେସଂ ଏକଚ୍ଚଅସସ୍ସତିକଭାୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ ସିଦ୍ଧମେୱାତି? ସଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥତୋ, ସଦ୍ଦତୋ ପନ ଅସିଦ୍ଧମେୱ ତସ୍ମା ସଦ୍ଦତୋ ପାକଟତରଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ଇଧ ସାୱସେସଂ କତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଧମ୍ମସ୍ସାମୀ। ‘‘ଇସ୍ସରୋ ନିଚ୍ଚୋ, ଅଞ୍ଞେ ସତ୍ତା ଅନିଚ୍ଚା’’ତି ଏୱଂପୱତ୍ତୱାଦା ସତ୍ତେକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା ସେଯ୍ୟଥାପି ଇସ୍ସରୱାଦା। ତଥା ‘‘ନିଚ୍ଚୋ ବ୍ରହ୍ମା, ଅଞ୍ଞେ ଅନିଚ୍ଚା’’ତି ଏୱଂପୱତ୍ତୱାଦାପି। ‘‘ପରମାଣୱୋ ନିଚ୍ଚା, ଦ୍ୱିଅଣୁକାଦଯୋ ଅନିଚ୍ଚା’’ତି (ୱିସିସିକଦସ୍ସନେ ସତ୍ତମପରିଚ୍ଛେଦେ ପଠମକଣ୍ଡେ ପସ୍ସିତବ୍ବଂ) ଏୱଂପୱତ୍ତୱାଦା ସଙ୍ଖାରେକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା ସେଯ୍ୟଥାପି କାଣାଦା। ତଥା ‘‘ଚକ୍ଖାଦଯୋ ଅନିଚ୍ଚା, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି (ନ୍ୟାଯଦସ୍ସନେ, ୱିସେସିକଦସ୍ସନେ ଚ ପସ୍ସିତବ୍ବଂ) ଏୱଂପୱତ୍ତୱାଦାପି । ଇଧାତି ‘‘ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା’’ତି ଇମସ୍ମିଂ ପଦେ, ଇମିସ୍ସା ୱା ଦେସନାଯ। ଗହିତାତି ୱୁତ୍ତା, ଦେସିତବ୍ବଭାୱେନ ୱା ଦେସନାଞାଣେନ ସମାଦିନ୍ନା ତଥା ଚେୱ ଦେସିତତ୍ତା। ତଥା ହି ଇଧ ପୁରିମକା ତଯୋ ୱାଦା ସତ୍ତୱସେନ, ଚତୁତ୍ଥୋ ସଙ୍ଖାରୱସେନ ଦେସିତୋ। ‘‘ସଙ୍ଖାରେକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା’’ତି ଇଦଂ ପନ ତେହି ସସ୍ସତଭାୱେନ ଗଯ୍ହମାନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଯାଥାୱସଭାୱଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକମତଦସ୍ସନୱସେନ। ତସ୍ସ ହି ସସ୍ସତାଭିମତଂ ଅସଙ୍ଖତମେୱାତି ଲଦ୍ଧି। ତେନେୱାହ ପାଠଇଯଂ ‘‘ଚିତ୍ତନ୍ତି ୱା…ପେ… ଠସ୍ସତୀ’’ତି। ନ ହି ଯସ୍ସ ସଭାୱସ୍ସ ପଚ୍ଚଯେହି ଅଭିସଙ୍ଖତଭାୱଂ ପଟିଜାନାତି, ତସ୍ସେୱ ନିଚ୍ଚଧୁୱାଦିଭାୱୋ ଅନୁମ୍ମତ୍ତକେନ ସକ୍କା ପଟିଜାନିତୁଂ, ଏତେନ ଚ ‘‘ଉପ୍ପାଦୱଯଧୁୱତାଯୁତ୍ତା ସଭାୱା ସିଯା ନିଚ୍ଚା, ସିଯା ଅନିଚ୍ଚା, ସିଯା ନ ୱତ୍ତବ୍ବା’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୩୮) ପୱତ୍ତସତ୍ତଭଙ୍ଗୱାଦସ୍ସ ଅଯୁତ୍ତତା ୱିଭାୱିତା ହୋତି।

ତତ୍ରାଯଂ ଅଯୁତ୍ତତାୱିଭାୱନା – ଯଦି ହି ‘‘ଯେନ ସଭାୱେନ ଯୋ ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ଥୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତେନେୱ ସଭାୱେନ ସୋ ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟ, ସିଯା ଅନେକନ୍ତୱାଦୋ। ଅଥ ଅଞ୍ଞେନ, ନ ସିଯା ଅନେକନ୍ତୱାଦୋ। ନ ଚେତ୍ଥ ଦେସନ୍ତରାଦିସମ୍ବନ୍ଧଭାୱୋ ଯୁତ୍ତୋ ୱତ୍ତୁଂ ତସ୍ସ ସବ୍ବଲୋକସିଦ୍ଧତ୍ତା, ୱିୱାଦାଭାୱତୋ ଚ। ଯେ ପନ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଯଥା ସୁୱଣ୍ଣଘଟେନ ମକୁଟେ କତେ ଘଟଭାୱୋ ନସ୍ସତି, ମକୁଟଭାୱୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସୁୱଣ୍ଣଭାୱୋ ତିଟ୍ଠତିଯେୱ, ଏୱଂ ସବ୍ବସଭାୱାନଂ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ନସ୍ସତି, କୋଚି ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସଭାୱୋ ଏୱ ତିଟ୍ଠତୀ’’ତି। ତେ ୱତ୍ତବ୍ବା ‘‘କିଂ ତଂ ସୁୱଣ୍ଣଂ, ଯଂ ଘଟେ, ମକୁଟେ ଚ ଅୱଟ୍ଠିତଂ, ଯଦି ରୂପାଦି, ସୋ ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ଅନିଚ୍ଚୋ। ଅଥ ରୂପାଦିସମୂହୋ ସମ୍ମୁତିମତ୍ତଂ, ନ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥିତା ୱା ନତ୍ଥିତା ୱା ନିଚ୍ଚତା ୱା ଲବ୍ଭତୀ’’ତି, ତସ୍ମା ଅନେକନ୍ତୱାଦୋ ନ ସିଯା। ଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମିନୋ ଅଞ୍ଞଥାନଞ୍ଞଥା ଚ ପୱତ୍ତିଯଂ ଦୋସୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ ସସ୍ସତୱାଦୱିଚାରଣାଯଂ। ତସ୍ମା ସୋ

ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅପିଚ ନ ନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚନୱତ୍ତଙ୍କରୂପୋ ଅତ୍ତା, ଲୋକୋ ଚ ପରମତ୍ଥତୋ ୱିଜ୍ଜମାନତାପରିଜାନନତୋ ଯଥା ନିଚ୍ଚାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞତରଂ ରୂପଂ, ଯଥା ୱା ଦୀପାଦୟୋ। ନ ହି ରୂପାଦୀନଂ ଉଦୟବ୍ବୟସଭାୱାନଂ ନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚନୱତ୍ତଙ୍କସଭାୱତା ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ, ଜୀୱସ୍ସ ଚ ନିଚ୍ଚାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ରୂପଂ ସିୟାତି, ଏୱଂ ସତ୍ତଭଙ୍ଗୋ ୱିୟ ସେସଭଙ୍ଗାନମ୍ପି ଅସମ୍ଭୱୋୟେୱାତି ସତ୍ତଭଙ୍ଗୱାଦସ୍ସ ଅୟୁତ୍ତତା ୱେଦିତବ୍ବା (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୩୮)।

ନନୁ ଚ ''ଏକଚ୍ଚେ ଧମ୍ମା ସସ୍ସତା, ଏକଚ୍ଚେ ଅସସ୍ସତା''ତି ଏତସ୍ମିଂ ୱାଦେ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅସସ୍ସତଭାୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ ଯଥାସଭାୱାୱବୋଧୋ ଏୱ, ଅଥ ଏୱଂୱାଦୀନଂ କଥଂ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଂ ସିୟାତି, କୋ ୱା ଏୱମାହ ''ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅସସ୍ସତଭାୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନ''ନ୍ତି? ଅସସ୍ସତେସୁୟେୱ ପନ କେସଞ୍ଚି ଧମ୍ମାନଂ ସସ୍ସତଭାୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ ଇଧ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନନ୍ତି ଗହେତବ୍ବଂ, ତେନ ପନ ଏକୱାଦେ ପୱତ୍ତମାନେନ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅସସ୍ସତଭାୱାୱବୋଧୋ ୱିଦୂସିତୋ ସଂସଟ୍ଠଭାୱତୋ ୱିସସଂସଟ୍ଠୋ ୱିୟ ସପ୍ପିପିଣ୍ଡୋ, ତତୋ ଚ ତସ୍ସ ସକିଚ୍ଚକରଣାସମତ୍ଥତାୟ ସମ୍ମାଦସ୍ସନପକ୍ଖେ ଠପେତବ୍ବତଂ ନାରହତୀତି। ଅସସ୍ସତଭାୱେନ ନିଚ୍ଛିତାପି ୱା ଚକ୍ଖୁଆଦୟୋ ସମାରୋପିତଜୀୱସଭାୱା ଏୱ ଦିଟ୍ଠିଗତିକେହି ଗୟ୍ହନ୍ତୀତି ତଦୱବୋଧସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଭାୱୋ ନ ସକ୍କା ନିୱାରେତୁଂ। ତେନେୱାହ ପାଠିଇଯଂ ''ଚକ୍ଖୁଂ ଇତିପି…ପେ… କାୟୋ ଇତିପି ଅୟଂ ଅତ୍ତା''ତିଆଦି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅସଙ୍ଖତାୟ, ସଙ୍ଖତାୟ ଚ ଧାତୁୟା ୱସେନ ଯଥାକ୍କମଂ ''ଏକଚ୍ଚେ ଧମ୍ମା ସସ୍ସତା, ଏକଚ୍ଚେ ଅସସ୍ସତା''ତି ଏୱଂପୱତ୍ତୋ ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୋପି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦୋୟେୱ ଭୱେୟ୍ୟାତି ଏୱମ୍ପକାରା ଚୋଦନା ଅନୱକାସା ହୋତି ଅୱିପରୀତଧମ୍ମସଭାୱପଟିପତ୍ତିଭାୱତୋ। ଅୱିପରୀତଧମ୍ମସଭାୱପଟିପତ୍ତିୟେୱ ହେସ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଅସଂସଟ୍ଠତ୍ତା, ଅନାରୋପିତଜୀୱସଭାୱତ୍ତା ଚ।

ଏତ୍ଥାହ – ପୁରିମସ୍ମିମ୍ପି ସସ୍ସତୱାଦେ ଅସସ୍ସତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ''ସସ୍ସତା''ତି ଗହଣଂ ୱିସେସତୋ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଂ ଭୱତି। ସସ୍ସତାନଂ ପନ ''ସସ୍ସତା''ତି ଗାହୋ ନ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଂ ଯଥାସଭାୱଗ୍ଗାହଭାୱତୋ। ଏୱଞ୍ଚ ସତି ଇମସ୍ସ ୱାଦସ୍ସ ୱାଦନ୍ତରତା ନ ୱତ୍ତବ୍ବା, ଇଧ ୱିୟ ପୁରିମେପି ଏକଚ୍ଚେସ୍ୱେୱ ଧମ୍ମେସୁ ସସ୍ସତଗ୍ଗାହସମ୍ଭୱତୋତି, ୱତ୍ତବ୍ବାୟେୱ ଅସସ୍ସତେସ୍ୱେୱ ''କେଚିଦେୱ ଧମ୍ମା ସସ୍ସତା, କେଚି ଅସସ୍ସତା''ତି ପରିକପ୍ପନାୱସେନ ଗହେତବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ୱିଭାଗପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଇମସ୍ସ ୱାଦସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ନନୁ ଚ ଏକଦେସସ୍ସ ସମୁଦାୟନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଅୟଂ ସପ୍ପଦେସସସ୍ସତଗ୍ଗାହୋ ପୁରିମସ୍ମିଂ ନିପ୍ପଦେସସସ୍ସତଗ୍ଗାହେ ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛେୟ୍ୟାତୀ? ତଥାପି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ୱାଦୀ ତବ୍ବିସୟୱିସେସୱସେନ ୱାଦଦ୍ୱୟସ୍ସ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ଅଞ୍ଞେ ଏୱ ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ''ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ସସ୍ସତା''ତି ଅଭିନିୱିଟ୍ଠା, ଅଞ୍ଞେ ''ଏକଚ୍ଚେୱ ସସ୍ସତା, ଏକଚ୍ଚେ ଅସସ୍ସତା''ତି। ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅନୱସେସପରିୟାଦାନଂ, ଏକଦେସପରିଗ୍ଗହୋ ଚ ୱାଦଦ୍ୱୟସ୍ସ ପରିବ୍ଯତ୍ତୋୟେୱ। କିଞ୍ଚ ଭିୟ୍ୟୋ – ଅନେକୱିଧସମୁସ୍ସୟେ, ଏକୱିଧସମୁସ୍ସୟେ ଚ ଖନ୍ଧପବନ୍ଧେନ ଅଭିନିୱେସଭାୱତୋ ତଥା ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଚତୁବ୍ବିଧୋପି ହି ସସ୍ସତୱାଦୀ ଜାତିୱିସେସୱସେନ ନାନାୱିଧରୂପକାୟସନ୍ନିସ୍ସୟେ ଏୱ ଅରୂପଧମ୍ମପୁଞ୍ଜେ ସସ୍ସତାଭିନିୱେସୀ ଜାତୋ ଅଭିଞ୍ଞାଣେନ, ଅନୁସ୍ସୱାଦୀହି ଚ ରୂପକାୟଭେଦଗହଣତୋ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ''ତତୋ ଚୁତୋ ଅମୁତ୍ର ଉଦପାଦି''ନ୍ତି, (ଦୀ। ନି। ୧।୨୪୪; ମ। ନି। ୧।୧୪୮; ପାରା। ୧୨) ''ଚୱନ୍ତି ଉପପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୫୫; ମ। ନି। ୧।୧୪୮; ପାରା। ୧୨) ଚ ଆଦି। ୱିସେସଲାଭୀ ପନ ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକୋ ଅନୁପଧାରିତଭେଦସମୁସ୍ସୟେ ଧମ୍ମପବନ୍ଧେ ସସ୍ସତାକାରଗହଣେନ ଅଭିନିୱେସଂ ଜନେସି ଏକଭୱପରିୟାପନ୍ନଖନ୍ଧସନ୍ତାନୱିସୟତ୍ତା ତଦଭିନିୱେସସ୍ସ। ତଥା ହି ତୀସୁପି ୱାଦେସୁ ''ତଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରତି , ତତୋ ପରଂ ନାନୁସ୍ସରତୀ''ତି ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତକ୍କୀନଂ ପନ ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ସସ୍ସତେକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦୀନଂ ସସ୍ସତାଭିନିୱେସୱିସେସୋ ରୂପାରୂପଧମ୍ମୱିସୟତାୟ ସୁପାକଟୋୟେୱାତି।

୩୯। ସଂୱଟ୍ଟତ୍ଥାୟୀୱିୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟତ୍ଥାୟୀସଙ୍ଖାତାନଂ ତିଣ୍ଣମ୍ପି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟକପ୍ପାନମତିକ୍କମେନ ପୁନ ସଂୱଟ୍ଟନତୋ, ଅଦ୍ଧା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ କାଲପରିୟାୟତ୍ତା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ଦୀଘସ୍ସା''ତିଆଦି। ଅତିକ୍କନ୍ତ ଅୟନଂ ପୱତ୍ତନଂ ଅଚ୍ଚୟୋ। ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୂନଂ, ଉପସଗ୍ଗୱସେନ ଚ ଅତ୍ଥୱିସେସୱାଚକତ୍ତା ସଂ-ସଦ୍ଦେନ ଯୁତ୍ତୋ ୱଟ୍ଟ-ସଦ୍ଦୋ ୱିନାସୱାଚୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ୱିନସ୍ସତୀ''ତି, ୱଟ୍ଟ-ସଦ୍ଦୋ ୱା ଗତିୟମେୱ। ସଙ୍ଖୟତ୍ଥଜୋତକେନ ପନ ସଂ-ସଦ୍ଦେନ ଯୁତ୍ତତ୍ତା ତଦତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧନେନ ୱିନାସତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଦସ୍ସେତି ''ୱିନସ୍ସତୀ''ତି ଇମିନା। ସଙ୍ଖୟୱସେନ ୱତ୍ତତୀତି ହି ସଦ୍ଦତୋ ଅତ୍ଥୋ, ତ-କାରସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ଟ-କାରାଦେସୋ। ୱିପତ୍ତିକରମହାମେଘସମୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ହି ପଟ୍ଠାୟ ଯାୱ ଅଣୁସହଗତୋପି ସଙ୍ଖାରୋ ନ ହୋତି, ତାୱ ଲୋକୋ ସଂୱଟ୍ଟତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପାଠିଇଯଂ ଲୋକୋତି ପଥୱୀଆଦିଭାଜନଲୋକୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ ତଦୱସେସସ୍ସ ବାହୁଲ୍ଲତୋ, ତଦେୱ ସନ୍ଧାୟ ''ଯେଭୁୟ୍ୟେନା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି ''ଯେ''ତିଆଦିନା। ଉପରିବ୍ରହ୍ମଲୋକେସୂତି ଆଭସ୍ସରଭୂମିତୋ ଉପରିଭୂମୀସୁ। ଅଗ୍ଗିନା କପ୍ପୱୁଟ୍ଠାନଞ୍ହି ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ, ତେନେୱାହ ପାଠିଇଯଂ ''ଆଭସ୍ସରସଂୱତ୍ତନିକା ହୋନ୍ତୀ''ତି। କସ୍ମା ତଦେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚେ? ତସ୍ସେୱ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତନତୋ। ଅୟଞ୍ହି ୱାରନିୟମୋ –

''ସତ୍ତସତ୍ତଗ୍ଗିନା ୱାରା, ଅଟ୍ଠମେ ଅଟ୍ଠମେ ଦକା;

ଚତୁସଟ୍ଠି ଯଦା ପୁଣ୍ଣା, ଏକୋ ୱାୟୁୱରୋ ସିୟା’’ତି। (ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱନୀଟୀକାୟ ପଞ୍ଚମପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନାୟମ୍ପି);

ଆରୁପ୍ପେସୁ ୱାତି ଏତ୍ଥ ୱିକପ୍ପନତ୍ଥେନ ୱା-ସଦ୍ଦେନ ସଂୱଟ୍ଟମାନଲୋକଧାତୂହି ଅଞ୍ଞଲୋକଧାତୂସୁ ୱାତି ୱିକପ୍ପେତି। ନ ହି ସବ୍ବେ ଅପାୟସତ୍ତା ତଦା ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ ଅପାୟେସୁ ଦୀଘତରାୟୁକାନଂ ମନୁସ୍ସଲୋକୂପପତ୍ତିୟା ଅସମ୍ଭୱତୋ, ମନୁସ୍ସଲୋକୂପପତ୍ତିଞ୍ଚ ୱିନା ତଦା ତେସଂ ତତ୍ରୂପପତ୍ତିୟା ଅନୁପପତ୍ତିତୋ। ନିୟତମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକୋପି ହି ସଂୱଟ୍ଟମାନେ କପ୍ପେ ନିରୟତୋ ନ ମୁଚ୍ଚତି, ପିଟ୍ଠିଚକ୍କୱାଳେୟେୱ ନିବ୍ବତ୍ତତୀତି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୧୧) ୱୁତ୍ତଂ। ସତିପି ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ପୁଞ୍ଞାପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରମନସା ନିବ୍ବତ୍ତଭାୱେ ବାହିରପଚ୍ଚୟେହି ୱିନା ମନସାୱ ନିବ୍ବତ୍ତା ରୂପାୱଚରସତ୍ତା ଏୱ ‘‘ମନୋମୟା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ନ ପନ ବାହିରପଚ୍ଚୟପଟିୟତ୍ତା ତଦଞ୍ଞେତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ମନେନ ନିବ୍ବତ୍ତା ମନୋମୟା’’ତି ଆହ। ଯଦେୱଂ କାମାୱଚରସତ୍ତାନମ୍ପି ଓପପାତିକାନଂ ମନୋମୟଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି, ଅଧିଚିତ୍ତଭୂତେନ ଅତିସୟମନସା ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତେସ୍ୱେୱ ମନୋମୟୱୋହାରତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଝାନ-ସଦ୍ଦେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ‘‘ଝାନମନେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱମ୍ପି ଅରୂପାୱଚରସତ୍ତାନଂ ମନୋମୟଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନ ତତ୍ଥ ବାହିରପଚ୍ଚୟେହି ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବତାସଙ୍କାୟ ଅଭାୱେନ ମନସା ଏୱ ନିବ୍ବତ୍ତାତି ଅୱଧାରଣାସମ୍ଭୱତୋ। ନିରୁଳ୍ହୋୱାୟଂ ଲୋକେ ମନୋମୟୱୋହାରୋ ରୂପାୱଚରସତ୍ତେସୁ। ତଥା ହି ଅନ୍ନମୟୋ ପାନମୟୋ ମନୋମୟୋ ଆନନ୍ଦମୟୋ ୱିଞ୍ଞାଣମୟୋତି ପଞ୍ଚଧା ଅତ୍ତାନଂ ୱେଦୱାଦିନୋ ପରିକପ୍ପେନ୍ତି। ଉଚ୍ଛେଦୱାଦେପି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ଦିବ୍ବୋ ରୂପୀ ମନୋମୟୋ’’ତି, (ଦୀ। ନି। ୧।୮୭) ତେ ପନ ଝାନାନୁଭାୱତୋ ପୀତିଭକ୍ଖା ସୟଂପଭା ଅନ୍ତଲିକ୍ଖଚରାତି ଆହ ‘‘ପୀତି ତେସ’’ନ୍ତିଆଦି, ତେସଂ ଅତ୍ତନୋୱ ପଭା ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋଭନା ୱା ଠାୟୀ ସଭା ଏତେସନ୍ତି ସୁଭଟ୍ଠାୟିନୋତିପି ଯୁଜ୍ଜତି। ଉକ୍କଂସେନାତି ଆଭସ୍ସରେ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ପରିତ୍ତାଭାପ୍ପମାଣାଭା ପନ ଦ୍ୱେ, ଚତ୍ତାରୋ ଚ କପ୍ପେ ତିଟ୍ଠନ୍ତି। ଅଟ୍ଠ କପ୍ପେତି ଚତୁନ୍ନମସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟକପ୍ପାନଂ ସମୁଦାୟଭୂତେ ଅଟ୍ଠ ମହାକପ୍ପେ।

୪୦। ୱିନାସୱାଚୀୟେୱ ୱଟ୍ଟ-ସଦ୍ଦୋ ପଟିସେଧଜୋତକେନ ଉପସଗ୍ଗେନ ଯୁତ୍ତତ୍ତା ସଣ୍ଠାହନତ୍ଥଞ୍ଜାପକୋତି ଆହ ‘‘ସଣ୍ଠାତୀ’’ତି, ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ୱା ଧାତୂନଂ ନିବ୍ବତ୍ତତି, ୱଡ୍ଢତୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘସମୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ହି ପଟ୍ଠାୟ ପଥୱୀସନ୍ଧାରକୁଦକତଂସନ୍ଧାରକୱାୟୁଆଦୀନଂ ସମୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଯାୱ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟାନଂ ପାତୁଭାୱୋ, ତାୱ ଲୋକୋ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପକତିୟାତି ସଭାୱେନ, ତସ୍ସ ‘‘ସୁଞ୍ଞ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତଥାସୁଞ୍ଞତାୟ କାରଣମାହ ‘‘ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତାନଂ ନତ୍ଥିତାୟା’’ତି। ପୁରିମତରଂ ଅଞ୍ଞେସଂ ସତ୍ତାନମନୁପ୍ପନ୍ନତ୍ତାତି ଭାୱୋ, ତେନ ଯଥା ଏକଚ୍ଚାନି ୱିମାନାନି ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତାନଂ ଛଡ୍ଡିତତ୍ତା ସୁଞ୍ଞାନି, ନ ଏୱମିଦନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ଅପରୋ ନୟୋ – ସକକମ୍ମସ୍ସ ପଠମଂ କରଣଂ ପକତି, ତାୟ ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତାନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତେନ ଯଥା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମବଲେନ ପଠମଂ ନିବ୍ବତ୍ତି, ନ ଏୱଂ ଅଞ୍ଞେସଂ ତସ୍ସ ପୁରିମତରଂ, ସମାନକାଲେ ୱା ନିବ୍ବତ୍ତି ଅତ୍ଥି, ତଥା ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତାନଂ ନତ୍ଥିତାୟ ସୁଞ୍ଞମିଦନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତମହାବ୍ରହ୍ମାନୋ ଇଧ ବ୍ରହ୍ମକାୟିକା, ତେସଂ ନିୱାସତାୟ ଭୂମିପି ‘‘ବ୍ରହ୍ମକାୟିକା’’ତି ୱୁତ୍ତା, ବ୍ରହ୍ମକାୟିକଭୂମୀତି ପନ ପାଠେବ୍ରହ୍ମକାୟିକାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ ଭୂମୀତି ଅତ୍ଥୋ। କତ୍ତା ସୟଂ କାରକୋ। କାରେତା ପରେସଂ ଆଣାପକୋ। ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ପୁବ୍ବେନିୱାସଞ୍ଞାଣକଥାୟଂ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୦୮) ୱୁତ୍ତନୟେନ, ଏତେନ ନିବ୍ବତ୍ତକମ୍ମଂ କମ୍ମପଚ୍ଚୟୌତୁସମୁଟ୍ଠାନଭାୱେ ଚ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। କମ୍ମଂ ଉପନିସ୍ସୟଭାୱେନ ପଚ୍ଚୟୋ ଏତିସ୍ସାତି କମ୍ମପଚ୍ଚୟା। ଅଥ ୱା ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତାନଂ ୱିପଚ୍ଚନକକମ୍ମସ୍ସ ସହକାରୀକାରକଭାୱତୋ କମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟାତି କମ୍ମପଚ୍ଚୟା। ଉତୁ ସମୁଟ୍ଠାନମେତିସ୍ସାତି ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନା। ‘‘କମ୍ମପଚ୍ଚୟୌତୁସମୁଟ୍ଠାନା’’ତିପି ସମାସୱସେନ ପାଠୋ କମ୍ମସହାୟୋ ପଚ୍ଚୟୋ, ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱା କମ୍ମସ୍ସ ସହାୟଭୂତୋ ପଚ୍ଚୟୋତି କମ୍ମପଚ୍ଚୟୋ, ସୋ ଏୱ ଉତୁ ତଥା, ସୋୱ ସମୁଟ୍ଠାନମେତିସ୍ସାତି କମ୍ମପଚ୍ଚୟୌତୁସମୁଆନା। ରତନଭୂମୀତି ଉକ୍କଂସଗତପୁଞ୍ଞକମ୍ମାନୁଭାୱତୋ ରତନଭୂତା ଭୂମି, ନ କେୱଲଂ ଭୂମିୟେୱ, ଅଥ ଖୋ ତପ୍ପରିୱାରାପୀତି ଆହ ‘‘ପକତୀ’’ତିଆଦି। ପକତିନିବ୍ବତ୍ତଟ୍ଠାନେତି ପୁରିମକପ୍ପେସୁ ପୁରିମକାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତଟ୍ଠାନେ। ଏତ୍ଥାତି ‘‘ବ୍ରହ୍ମୱିମାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାୟ ବ୍ରହ୍ମକାୟିକଭୂମିୟା। ସାମଞ୍ଞୱିସେସୱସେନ ଚେତଂ ଆଧାରଦ୍ୱୟଂ। କଥଂ ପଣୀତାୟ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନଭୂମିୟା ଠିତାନଂ ହୀନାୟ ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିୟା ଉପପତ୍ତି ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଅଥ ସତ୍ତାନ’’ନ୍ତିଆଦି, ନିକନ୍ତିୱସେନ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ଭାୱେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ପକତିୟା ସଭାୱେନ ନିକନ୍ତି ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱସିତଟ୍ଠାନେତି ୱୁତ୍ଥପୁବ୍ବଟ୍ଠାନେ। ତତୋ ଓତରନ୍ତୀତି ଉପପତ୍ତିୱସେନ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନଭୂମିତୋ ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିଂ ଅପସକ୍କନ୍ତି, ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପାୟୁକେତି ଯଂ ଉଳାରପୁଞ୍ଞକମ୍ମଂ କତଂ, ତସ୍ସ ଉପଜ୍ଜନାରହୱିପାକପବନ୍ଧତୋ ଅପ୍ପପରିମାଣାୟୁକେ। ତସ୍ସ ଦେୱଲୋକସ୍ସାତି ତସ୍ମିଂ ଦେୱଲୋକେ, ନିସ୍ସୟୱସେନ ୱା ସମ୍ବନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୋ। ଆୟୁପ୍ପମାଣେନେୱାତି ପରମାୟୁପ୍ପମାଣେନେୱ। ପରିତ୍ତନ୍ତି ଅପ୍ପକଂ। ଅନ୍ତରାୱ ଚୱନ୍ତୀତି ରାଜକୋଟ୍ଠାଗାରେ ପକ୍ଖିତ୍ତତଣ୍ଡୁଲନାଳି ୱିୟ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖୟା ହୁତ୍ୱା ସକକମ୍ମପ୍ପମାଣେନ ତସ୍ସ ଦେୱଲୋକସ୍ସ ପରମାୟୁଅନ୍ତରା ଏୱ ଚୱନ୍ତି।

କିଂ ପନେତଂ ପରମାୟୁ ନାମ, କଥଂ ୱା ତଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନପ୍ପମାଣନ୍ତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଯୋ ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଭୱୱିସେସେ ୱିପାକପ୍ପବନ୍ଧସ୍ସ ଠିତିକାଲନିୟମୋ ପୁରିମସିଦ୍ଧଭୱପତ୍ଥନୂପନିସ୍ସୟୱସେନ ସରୀରାୱୟୱୱଣ୍ଣସଣ୍ଠାନପ୍ପମାଣାଦିୱିସେସୋ ୱିୟ ତଂତଂଗତିନିକାୟାଦୀସୁ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ

ନିଯତପରିଚ୍ଛେଦୋ ହୋତି, ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକକାମାୱଚରଦେୱରୂପାୱଚରସତ୍ତାନଂ ସୁକ୍କସୋଣିତାଦିଉତୁଭୋଜନାଦିଉତୁଆଦିପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନପଚ୍ଚଯୁପତ୍ଥମ୍ଭିତୋ ଚ, ସୋ ଆଯୁହେତୁକତ୍ତା କାରଣୂପଚାରେନ ଆଯୁ, ଉକ୍କଂସପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ପରମାଯୂତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥାସକଂ ଖଣମତ୍ତାୱଟ୍ଠାଯୀନମ୍ପି ହି ଅତ୍ତନା ସହଜାତାନଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ଠପନାକାରୱୁତ୍ତିତାଯ ପୱତ୍ତକାନି ରୂପାରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନ କେୱଲଂ ନେସଂ ଖଣଟ୍ଠିତିଯା ଏୱ କାରଣଭାୱେନ ଅନୁପାଲକାନି, ଅଥ ଖୋ ଯାୱ ଭଙ୍ଗୁପଚ୍ଛେଦା [ଭୱଙ୍ଗୁପଚ୍ଛେଦା (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୪୦)] ଅନୁପବନ୍ଧସ୍ସ ଅୱିଚ୍ଛେଦହେତୁଭାୱେନାପି। ତସ୍ମା ତେସ ଆଯୁହେତୁକୋଯେୱ, ତଂ ପନ ଦେୱାନଂ, ନେରଯିକାନଞ୍ଚ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନିଯତପରିଚ୍ଛେଦଂ, ଉତ୍ତରକୁରୁକାନଂ ପନ ଏକନ୍ତନିଯତପରିଚ୍ଛେଦମେୱ। ଅୱସିଟ୍ଠମନୁସ୍ସପେତତିରଚ୍ଛାନଗତାନଂ ପନ ଚିରଟ୍ଠିତିସଂୱତ୍ତନିକକମ୍ମବହୁଲେ କାଲେ ତଂକମ୍ମସହିତସନ୍ତାନଜନିତସୁକ୍କସୋଣିତପଚ୍ଚଯାନଂ, ତମ୍ମୂଲକାନଞ୍ଚ ଚନ୍ଦିମସୂରିଯସମୱିସମପରିୱତ୍ତନାଦିଜନିତୋତୁଆହାରାଦିସମୱିସମପଚ୍ଚଯାନଂ ୱସେନ ଚିରାଚିରକାଲତାଯ ଅନିଯତପରିଚ୍ଛେଦଂ, ତସ୍ସ ଚ ଯଥା ପୁରିମସିଦ୍ଧଭୱପତ୍ଥନାୱସେନ ତଂତଂଗତିନିକାଯାଦୀସୁ ୱଣ୍ଣସଣ୍ଠାନାଦିୱିସେସନିଯମୋ ସିଦ୍ଧୋ, ଦସ୍ସନାନୁସ୍ସୱାଦୀହି ତଥାଯେୱ ଆଦିତୋ ଗହଣସିଦ୍ଧିଯା, ଏୱଂ ତାସୁ ତାସୁ ଉପପତ୍ତୀସୁ ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତାନଂ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସମପ୍ପମାଣଂ ଠିତିକାଲଂ ଦସ୍ସନାନୁସ୍ସୱେହି ଲଭିତ୍ୱା ତଂ ପରମତଂ ଅଜ୍ଝୋସାଯ ପୱତ୍ତିତଭୱପତ୍ଥନାୱସେନ ଆଦିତୋ ପରିଚ୍ଛେଦନିଯମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଯସ୍ମା ପନ କମ୍ମଂ ତାସୁ ତାସୁ ଉପପତ୍ତୀସୁ ଯଥା ତଂତଂଉପପତ୍ତିନିସ୍ସିତୱଣ୍ଣାଦିନିବ୍ବତ୍ତନେ ସମତ୍ଥଂ, ଏୱଂ ନିଯତାଯୁପରିଚ୍ଛେଦାସୁ ଉପପତ୍ତୀସୁ ପରିଚ୍ଛେଦାତିକ୍କମେନ ୱିପାକନିବ୍ବତ୍ତନେ ସମତ୍ଥଂ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଆଯୁପ୍ପମାଣେନେୱ ଚୱନ୍ତୀ’’ତି। ଯସ୍ମା ପନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପଚ୍ଚଯସହାଯେହି ଅନୁପାଲକପଚ୍ଚଯେହି ଉପାଦିନ୍ନକକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ପୱତ୍ତେତବ୍ବାକାରୋ ଅତ୍ଥତୋ ପରମାଯୁକସ୍ସ ହୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦାନତିକ୍କମନତୋ, ତସ୍ମା ସତିପି କମ୍ମାୱସେସେ ଠାନଂ ନ ସମ୍ଭୱତି, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତ୍ତନୋ ପୁଞ୍ଞବଲେନ ଠାତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତୀ’’ତି। ‘‘ଆଯୁକ୍ଖଯା ୱା ପୁଞ୍ଞକ୍ଖଯା ୱା ଆଭସ୍ସରକାଯା ଚୱିତ୍ୱା’’ତି ୱଚନତୋ ପନେତ୍ଥ କାମାୱଚରଦେୱାନଂ ୱିଯ ବ୍ରହ୍ମକାଯିକାନମ୍ପି ଯେଭୁଯ୍ୟେନେୱ ନିଯତାଯୁପରିଚ୍ଛେଦଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତଥା ହି ଦେୱଲୋକତୋ ଦେୱପୁତ୍ତା ଆଯୁକ୍ଖଯେନ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖଯେନ ଆହାରକ୍ଖଯେନ କୋପେନାତି ଚତୂହି କାରଣେହି ଚୱନ୍ତୀତି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ (ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୧। ଅପ୍ପମାଦୱଗ୍ଗୋ) ୱୁତ୍ତଂ। କପ୍ପଂ ୱା ଉପଡ୍ଢକପ୍ପଂ ୱାତି ଏତ୍ଥ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟକପ୍ପୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ସୋ ଚ ତଥାରୂପୋ କାଲୋଯେୱ, ୱା-ସଦ୍ଦୋ ପନ କପ୍ପସ୍ସ ତତିଯଭାଗଂ ୱା ତତୋ ଊନମଧିକଂ ୱାତି ୱିକପ୍ପନତ୍ଥୋ।

୪୧।ଅନଭିରତୀତି ଏକକୱିହାରେନ ଅନଭିରମଣସଙ୍ଖାତା ଅଞ୍ଞେହି ସମାଗମିଚ୍ଛାଯେୱ। ତତ୍ଥ ‘‘ଏକକସ୍ସ ଦୀଘରତ୍ତଂ ନିୱସିତତ୍ତା’’ତି ପାଠଇଯଂ ୱଚନତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅପରସ୍ସାପୀ’’ତିଆଦି। ଏୱମନ୍ୱଯମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ନନୁ ଉକ୍କଣ୍ଠିତାପି ସିଯାତି ଚୋଦନାସୋଧନୱସେନ ବ୍ୟତିରେକଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଯା ପନା’’ତିଆଦିନା। ପିଯୱତ୍ଥୁୱିରହେନ, ପିଯୱତ୍ଥୁଅଲାଭେନ ୱା ଚିତ୍ତୱିଘାତୋ ଉକ୍କଣ୍ଠିତା, ସା ପନତ୍ଥତୋ ଦୋମନସ୍ସଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋୱ, ତେନାହ ‘‘ପଟିଘସମ୍ପଯୁତ୍ତା’’ତି। ସା ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ନତ୍ଥି ଝାନାନୁଭାୱପହୀନତ୍ତା। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତା ଚିତ୍ତସ୍ସ ପୁରିମାୱତ୍ଥାଯ ଉବ୍ବିଜ୍ଜନା ଫନ୍ଦନା ଏୱ ଇଧ ପରିତସ୍ସନା। ସା ହି ଦୀଘରତ୍ତଂ ଝାନରତିଯା ଠିତସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଭିରତିନିମିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନା ‘‘ଅହଂ ମମ’’ନ୍ତି ଗହଣସ୍ସ ଚ କାରଣଭୂତା। ତେନ ୱକ୍ଖତି ‘‘ତଣ୍ହାତସ୍ସ ନାପି ଦିଟ୍ଠିତସ୍ସନାପି ୱଟ୍ଟତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୪୧) ନନୁ ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠୁଦ୍ଧାରେ ଇମଂଯେୱ ପାଠଇଂ ନୀହରିତ୍ୱା ‘‘ଅହୋ ୱତ ଅଞ୍ଞେପି ସତ୍ତା ଇତ୍ଥତ୍ତଂ ଆଗଚ୍ଛେଯ୍ୟୁନ୍ତି ଅଯଂ ତଣ୍ହାତସ୍ସନା ନାମା’’ତି? ସଚ୍ଚଂ, ତଂ ପନ ଦିଟ୍ଠିତସ୍ସନାଯ ୱିସୁଂ ଉଦାହରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ତଣ୍ହାତସ୍ସନମେୱ ତତୋ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଏତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିତସ୍ସନାଯ ଅଲବ୍ଭମାନତ୍ତାତି ନ ଦୋସୋ। ଇଦାନି ସମାନସଦ୍ଦୱଚନୀଯାନଂ ଅତ୍ଥାନମୁଦ୍ଧରଣଂ କତ୍ୱା ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ସା ପନେସା’’ତିଆଦିମାହ। ପଟିଘସଙ୍ଖାତୋ ଚିତ୍ତୁତ୍ରାସୋ ଏୱ ତାସତସ୍ସନା। ଏୱମଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଯଥାରହଂ। ‘‘ଜାତିଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦି ୱିଭଙ୍ଗପାଠଇ, (ୱିଭ। ୯୨୧) ତତ୍ରାଯମଟ୍ଠକଥା – ଜାତିଂ ପଟିଚ୍ଚ ଭଯନ୍ତି ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପନ୍ନଭଯଂ। ଭଯାନକନ୍ତି ଆକାରନିଦ୍ଦେସୋ। ଛମ୍ଭିତତ୍ତନ୍ତି ଭଯୱସେନ ଗତ୍ତକମ୍ପୋ, ୱିସେସତୋ ହଦଯମଂସଚଲନଂ। ଲୋମହଂସୋତି ଲୋମାନଂ ହଂସନଂ, ଭିତ୍ତିଯଂ ନାଗଦନ୍ତାନମିୱ ଉଦ୍ଧଗ୍ଗଭାୱୋ, ଇମିନା ପଦଦ୍ୱଯେନ କିଚ୍ଚତୋ ଭଯଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ଚେତସୋ ଉତ୍ରାସୋତି ସଭାୱତୋ ଦସ୍ସିତନ୍ତି। ଟୀକାଯଂ ପନ ‘‘ଭଯାନକନ୍ତି ଭେରୱାରମ୍ମଣନିମିତ୍ତଂ ବଲୱଭଯଂ, ତେନ ସରୀରସ୍ସ ଥଦ୍ଧଭାୱୋ ଛମ୍ଭିତତ୍ତ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୪୧) ୱୁତ୍ତଂ, ଅନେନେୱ ଭଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଖୁଦ୍ଦକଭଯଂ ଦସ୍ସିତଂ, ଇତି ଏତ୍ଥ ପଯୋଗେ ଅଯଂ ତସ୍ସନାତି ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ପରିତସ୍ସିତୱିପ୍ଫନ୍ଦିତମେୱାତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତେନ ଚେୱ ତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତେନ ଚ ପରିତସ୍ସିତେନ ୱିପ୍ଫନ୍ଦିତମେୱ ଚଲିତମେୱ କମ୍ପିତମେୱା’’ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୦୫-୧୧୭) ଅଟ୍ଠକଥାଯମତ୍ଥଂ ୱକ୍ଖତି। ତେନ ୱିଞ୍ଞାଯତି ଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ତଣ୍ହାତସ୍ସନମନ୍ତରେନ ଦିଟ୍ଠିତସ୍ସନାଯେୱ ନିହଟାତି। ‘‘ତେପୀ’’ତିଆଦି ସୀହୋପମସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଇ (ଅ। ନି। ୪।୩୩) ତତ୍ଥ ତେପୀତି ଦୀଘାଯୁକା ଦେୱାପି। ଭଯନ୍ତି ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାପରିଚିଣ୍ଣନ୍ତେ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରତୋ ଭାଯନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଭଯଞାଣଂ। ସଂୱେଗନ୍ତି ସହୋତ୍ତପ୍ପଞାଣଂ, ଓତ୍ତପ୍ପମେୱ ୱା। ସନ୍ତାସନ୍ତି ଆଦୀନୱନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାହି ସଙ୍ଖାରେହି ସନ୍ତାସନଞାଣଂ। ଉପପତ୍ତିୱସେନାତି ପଟିସନ୍ଧିୱସେନେୱ।

ସହବ୍ୟତନ୍ତି ସହାଯଭାୱମିଚ୍ଛେୱ ସଦ୍ଦତୋ ଅତ୍ଥୋ ସହବ୍ୟ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସହାଯତ୍ଥେ ପୱତ୍ତନତୋ। ସୋ ହି ସହ ବ୍ୟାଯତି ପୱତ୍ତତି, ଦୋସଂ ୱା ପଟିଚ୍ଛାଦେତୀତି ସହବ୍ୟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ସହବ୍ୟତା। ସହାଯଭାୱୋ ପନ ସହଭାୱୋଯେୱ ନାମାତି ଅଧିପ୍ପାଯତୋ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସହଭାୱ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସସାଧନସମୱାଯତ୍ତୋ ୱା ସହ-ସଦ୍ଦୋ ଅଧିକିଚ୍ଚପଦେ ଅଧିସଦ୍ଦୋ ୱିଯ, ତସ୍ମା ସହ ଏକତୋ ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ଭାୱୋ ସହବ୍ବଂ ଯଥା ''ଦାସବ୍ବ''ନ୍ତି ତଦେୱ ସହବ୍ବତା, ସକତ୍ଥୱୁତ୍ତିୱସେନ ଇମମେୱତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ସହଭାୱ''ନ୍ତି। ଅପିଚ ସହ ୱାତି ପୱତ୍ତତୀତି ସହୱୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ସହବ୍ବଂ ଯଥା ''ୱୀରସ୍ସ ଭାୱୋ ୱୀରିଯ''ନ୍ତି, ତଦେୱ ସହବ୍ବତାତି ଏୱଂ ୱିମାନଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱି। ୱ। ଅଟ୍ଠ। ୧୭୨) ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ତଦତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତିପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୪୨। ଇମେ ସତ୍ତେ ଅଭିଭୱିତ୍ୱାତି ସେସୋ। ଅଭିଭୱନା ଚେତ୍ଥ ପାପସଭାୱେନ ଜେଟ୍ଠଭାୱେନ ''ତେ ସତ୍ତେ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଠିତୋ''ତି ଅତ୍ଥୋ ମଞ୍ଞନାଯେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଜେଟ୍ଠକୋହମସ୍ମୀ''ତି। ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୂତି ଦସ୍ସନେ ଅନ୍ତରାଯାଭାୱୱଚନେନ, ଦସୋତି ଏତ୍ଥ ଦସ୍ସନେଯ୍ୟୱିସେସପରିଗ୍ଗହାଭାୱେନ ଚ ଅନାୱରଣଦସ୍ସାୱିତଂ ପଟିଜାନାତୀତି ଆହ ''ସବ୍ବଂ ପସ୍ସାମୀତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ଦସ୍ସନେଯ୍ୟୱିସେସସ୍ସ ହି ପଦେସଭୂତସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣେ ସତି ଗହେତବ୍ବସ୍ସ ନିପ୍ପଦେସତା ୱିଞ୍ଞାଯତି ଯଥା ''ଦିକ୍ଖିତୋ ନ ଦଦାତୀ''ତି, ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୱିସେସସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ପଦେସଭୂତସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣତୋ ପବ୍ବଜିତୋ ସବ୍ବମ୍ପି ନ ଦଦାତୀତି ଗହେତବ୍ବସ୍ସ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ନିପ୍ପଦେସତା ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଏୱମୀଦିସେସୁ। ୱସେ ୱତ୍ତେମୀତି ୱସୱତ୍ତୀ। ଅହଂ-ସଦ୍ଦଯୋଗତୋ ହି ସବ୍ବତ୍ଥ ଅମ୍ହଯୋଗେନ ୱଚନତ୍ଥୋ। ସତ୍ତଭାଜନଭୂତସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ନିମ୍ମାତା ଚାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ''ପଥୱୀ''ତିଆଦି ଚେତ୍ଥ ଭାଜନଲୋକୱସେନ ଅଧିପ୍ପାଯକଥନଂ। ସଜିତାତି ରଚିତା, ୱିଭଜିତା ୱା, ତେନାହ ''ତ୍ୱଂ ଖତ୍ତିଯୋ ନାମା''ତିଆଦି। ଚିଣ୍ଣୱସିତାଯାତି ସମାଚିଣ୍ଣପଞ୍ଚୱିଧୱସିଭାୱତୋ। ତତ୍ଥାତି ଭୂତଭବ୍ବେସୁ। ଅନ୍ତୋୱତ୍ଥିମ୍ହାତି ଅନ୍ତୋଗବ୍ଭାସଯେ। ପଠମଚିତ୍ତକ୍ଖଣେତି ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ। ଦୁତିଯତୋତି ପଠମଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତକ୍ଖଣତୋ। ପଠମୈରିଯାପଥେତି ଯେନ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗଣ୍ହାତି, ତସ୍ମିଂ ଇରିଯାପଥେ। ଇତି ଅତୀତୱସେନ, ଭୂତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱତ୍ତମାନୱସେନ ଚ ଭବ୍ବ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଟୀକାଯଂ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୪୨) ପନ ଭବ୍ବ-ସଦ୍ଦତ୍ଥୋ ଅନାଗତୱସେନାପି ୱୁତ୍ତୋ। ଅହେସୁନ୍ତି ହି ଭୂତା। ଭୱନ୍ତି, ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ଚାତି ଭବ୍ବା ତବ୍ବାନୀଯା ୱିଯ କ୍ୱପଚ୍ଚଯସ୍ସ କତ୍ତରିପି ପୱତ୍ତନତୋ।

''ଇସ୍ସରୋ କତ୍ତା ନିମ୍ମାତା''ତି ୱତ୍ୱାପି ପୁନ ''ମଯା ଇମେ ସତ୍ତା ନିମ୍ମିତା''ତି ୱଚନଂ କିମତ୍ଥିଯନ୍ତି ଆହ ''ଇଦାନି କାରଣୱସେନା''ତିଆଦି [କାରଣତୋ (ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ)] କାରଣୱସେନ ସାଧେତୁକାମତାଯ ପଟିଞ୍ଞାକରଣତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନନୁ ଚେସ ବ୍ରହ୍ମା ଅନୱଟ୍ଠିତଦସ୍ସନତ୍ତା ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ପୁରିମତରଜାତିପରିଚିତମ୍ପି କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧିୱସେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦମତ୍ତପଟିବଦ୍ଧେନ ସତ୍ତନିମ୍ମାନେନ ୱିପଲ୍ଲଟ୍ଠୋ ''ମଯା ଇମେ ସତ୍ତା ନିମ୍ମିତା''ତିଆଦିନା ଇସ୍ସରକୁତ୍ତଦସ୍ସନଂ ପକ୍ଖନ୍ଦମାନୋ ଅଭିନିୱିସନୱସେନ ପତିଟ୍ଠିତୋ, ନ ପନ ପତିଟ୍ଠାପନୱସେନ। ଅଥ କସ୍ମା କାରଣୱସେନ ସାଧେତୁକାମୋ ପଟିଞ୍ଞଂ କରୋତୀତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ନ ଚେୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେସମ୍ପି ହି ''ଏୱଂ ହୋତୀ''ତିଆଦିନା ପଚ୍ଛା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତାନମ୍ପି ତଥାଅଭିନିୱେସସ୍ସ ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା ପରେସଂ ପତିଟ୍ଠାପନକ୍କମେନେୱ ତସ୍ସ ସୋ ଅଭିନିୱେସୋ ଜାତୋ, ନ ତୁ ଅଭିନିୱିସନମତ୍ତେନ, ତସ୍ମା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନେୱାହ ''ତଂ କିସ୍ସ ହେତୂ''ତିଆଦି। ପାଠଇଯଂ ମନସୋ ପଣିଧୀତି ମନସୋ ପତ୍ଥନା, ତଥା ଚିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିମତ୍ତମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଇତ୍ଥଭାୱନ୍ତି ଇଦପ୍ପକାରଭାୱଂ। ଯସ୍ମା ପନ ସୋ ପକାରୋ ବ୍ରହ୍ମତ୍ତଭାୱୋଯେୱିଧାଧିପ୍ପେତୋ, ତସ୍ମା ''ବ୍ରହ୍ମଭାୱ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଂ ପକାରୋ ଇତ୍ଥଂ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଇତ୍ଥତ୍ତନ୍ତି ହି ନିବ୍ବଚନଂ। କେୱଲନ୍ତି କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସଂ ସୁଦ୍ଧଂ। ମଞ୍ଞନାମତ୍ତେନେୱାତି ଦିଟ୍ଠିମଞ୍ଞନାମତ୍ତେନେୱ, ନ ଅଧିମାନୱସେନ। ୱଙ୍କଚ୍ଛିଦ୍ଦେନ ୱଙ୍କଆଣୀ ୱିଯ ଓନମିତ୍ୱା ୱଙ୍କଲଦ୍ଧିକେନ ୱଙ୍କଲଦ୍ଧିକା ଓନମିତ୍ୱା ତସ୍ସେୱ ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ପାଦମୂଲଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତଂପକ୍ଖିକା ଭୱନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନନୁ ଚ ଦେୱାନଂ ଉପପତ୍ତିସମନନ୍ତରଂ ''ଇମାଯ ନାମ ଗତିଯା ଚୱିତ୍ୱା ଇମିନା ନାମ କମ୍ମୁନା ଇଧୂପପନ୍ନା''ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ହୋତି, ଅଥ କସ୍ମା ତେସଂ ଏୱଂ ମଞ୍ଞନା ସିଯାତି? ପୁରିମଜାତୀସୁ କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣେ ସମ୍ମଦେୱ ନିୱିଟ୍ଠଜ୍ଝାସଯାନମେୱ ତଥାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯ ପୱତ୍ତିତୋ। ତାଦିସାନମେୱ ହି ତଥାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ସମ୍ଭୱତି, ସା ଚ ଖୋ ଯେଭୁଯ୍ୟୱସେନ, ଇମେ ପନ ପୁରିମାସୁପି ଜାତୀସୁ ଇସ୍ସରକୁତ୍ତଦିଟ୍ଠିୱସେନ ନିବଦ୍ଧାଭିନିୱେସା ଏୱମେୱ ମଞ୍ଞମାନା ଅହେସୁନ୍ତି। ତଥା ହି ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ଇମିନା ମଯ''ନ୍ତିଆଦି।

୪୩। ଇସତି ଅଭିଭୱତୀତି ଇସୋ, ମହନ୍ତୋ ଇସୋ ମହେସୋ, ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତମହେସତାଯ ପରେହି ''ମହେସୋ'' ଇତି ଅକ୍ଖାଯତୀତି ମହେସକ୍ଖୋ, ମହେସକ୍ଖାନଂ ଅତିସଯେନ ମହେସକ୍ଖୋତି ମହେସକ୍ଖତରୋତି ୱଚନତ୍ଥୋ। ସୋ ପନ ମହେସକ୍ଖତରଭାୱୋ ଆଧିପତେଯ୍ୟପରିୱାରସମ୍ପତ୍ତିଯା କାରଣଭୂତାଯ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଇସ୍ସରିଯପରିୱାରୱସେନ ମହାଯସତରୋ''ତି।

୪୪। କିଂ ପନେତଂ କାରଣନ୍ତି ଅନୁଯୋଗେନାହ ''ସୋ ତତୋ''ତିଆଦି, ତେନ ''ଇତ୍ଥତ୍ତଂ ଆଗଚ୍ଛତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ ଇଧାଗମନମେୱ କାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଇଧେୱ ଆଗଚ୍ଛତୀତି ଇମସ୍ମିଂ ମନୁସ୍ସଲୋକେ ଏୱ ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଆଗଚ୍ଛତି। ଏତନ୍ତି ''ଠାନଂ ଖୋ ପନେତଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିଜ୍ଜତୀ''ତି ୱଚନଂ। ପାଠଇଯଂ ଯଂ ଅଞ୍ଞତରୋ ସତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଯନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ, କାରଣତ୍ଥେ ୱା ଏସ ନିପାତୋ, ହେତୁମ୍ହି ୱା ପଚ୍ଚତ୍ତନିଦ୍ଦେସୋ, ଯେନ ଠାନେନାତି ଅତ୍ଥୋ, କିରିଯାପରାମସନଂ ୱା ଏତଂ। ''ଇତ୍ଥତ୍ତଂ ଆଗଚ୍ଛତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ଯଦେତଂ ଇତ୍ଥତ୍ତସ୍ସ ଆଗମନସଙ୍ଖାତଂ ଠାନଂ, ତଦେତଂ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନ ସୋ ପବ୍ବଜତି, ଚେତୋସମାଧିଂ ଫୁସତି, ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରତୀତି ଏତେସୁପି ପଦେସୁ। ''ଠାନଂ ଖୋ ପନେତଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିଜ୍ଜତି, ଯଂ

ଅଞ୍ଞତରୋ ସଦ୍ଦୋ’’ତି ହି ଇମାନି ପଦାନି ‘‘ପଦ୍ଦଜତୀ’’ତିଆଦୀହିପି ପଦେହି ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବାନି। ନ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅଗାରଂ, ଗେହଂ, ଅଗାରସ୍ସ ହିତଂ ଆଗାରିଯଂ, କସିଗୋରକ୍ଖାଦିକମ୍ମଂ, ତମେତ୍ଥ ନତ୍ଥୀତି ଅନାଗାରିଯଂ, ପବ୍ବଜ୍ଜା, ତେନାହ ‘‘ଅଗାରସ୍ମା’’ତିଆଦି। ପ-ସଦ୍ଦେନ ୱିସିଟ୍ଠୋ ୱଜ-ସଦ୍ଦୋ ଉପସଙ୍କମନେତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉପଗଚ୍ଛତୀ’’ତି। ପରନ୍ତି ପଚ୍ଛା, ଅତିସଯଂ ୱା, ଅଞ୍ଞଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସନ୍ତିପି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ନ ସରତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେଯେୱ ଅଯମତ୍ଥୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ସରିତୁ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ଅପସ୍ସନ୍ତୋତି ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣେନ ଅପସ୍ସନହେତୁ, ପସ୍ସିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ହୁତ୍ୱାତିପି ୱଦ୍ଦତି। ମାନ-ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ହି ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ଇଧ ସାମତ୍ଥିଯତ୍ଥୋ। ସଦାଭାୱତୋତି ସବ୍ବଦା ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା। ଜରାୱସେନାପୀତି ଏତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦେନ ମରଣୱସେନାପୀତି ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି।

୪୫। ଖିଡ୍ଡାପଦୋସିନୋତି କତ୍ତୁୱସେନ ପଦସିଦ୍ଧି, ଖିଡ୍ଡାପଦୋସିକାତି ପନ ସକତ୍ଥୱୁତ୍ତିୱସେନ, ସଦ୍ଦମନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପନ ଅତ୍ଥମେୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଖିଡ୍ଡାଯା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଖିଡ୍ଡାପଦୋସକା’’ତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବେ ଇ-କାରାଗମୱସେନ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପଦୁସ୍ସନଂ ୱା ପଦୋସୋ, ଖିଡ୍ଡାଯ ପଦୋସୋ ଖିଡ୍ଡାପଦୋସୋ, ସୋ ଏତେସନ୍ତି ଖିଡ୍ଡାପଦୋସିକା। ‘‘ପଦୂସିକାତିପି ପାଠଂ ଲିଖନ୍ତୀ’’ତି ଅଞ୍ଞନିକାଯିକାନଂ ପମାଦଲେଖତଂ ଦସ୍ସେତି । ମହାୱିହାରୱାସୀନିକାଯିକାନଞ୍ହି ୱାଚନାମଗ୍ଗୱସେନ ଅଯଂ ସଂୱଣ୍ଣନା ପୱତ୍ତା। ଅପିଚ ତେନ ପୋତ୍ଥକାରୁଳ୍ହକାଲେ ପମାଦଲେଖଂ ଦସ୍ସେତି। ତସ୍ମିଂ ହି ପଦତ୍ଥସୋଧନାଯ ଅଟ୍ଠକଥାଯ ସୋଧିତନିଯାମେନେୱ ଗହେତବ୍ବଂ, ତେନାହ ‘‘ସା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ୱେଲଂ ଅତିକ୍କନ୍ତଂ ଅତିୱେଲଂ, ତଂ। ଭାୱନପୁଂସକଞ୍ଚେତଂ, ତେନାହ ‘‘ଅତିଚିର’’ନ୍ତି, ଆହାରୂପଭୋଗକାଲଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ରତିଧମ୍ମ-ସଦ୍ଦୋ ହସ୍ସଖିଡ୍ଡା-ସଦ୍ଦେହି ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ ‘‘ହସ୍ସଖିଡ୍ଡାସୁ ରତିଧମ୍ମୋ ରମଣସଭାୱୋ’’ତି। ହସନଂ ହସ୍ସୋ, କେଳିହସ୍ସୋ। ଖେଡନଂ କୀଳନଂ ଖିଡ୍ଡା, କାଯିକୱାଚସିକକୀଳା। ଅନୁଯୋଗୱସେନ ତଂସମାପନ୍ନାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ହସ୍ସରତିଧମ୍ମଞ୍ଚେୱା’’ତିଆଦି। କୀଳା ଯେସଂ ତେ କେଳିନୋ, ତେସଂ ହସ୍ସୋ ତଥା। କୀଳାହସ୍ସପଯୋଗେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକସୁଖଞ୍ଚେତ୍ଥ କେଳିହସ୍ସସୁଖଂ। ତଦୱସିଟ୍ଠକୀଳାପଯୋଗେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଂ କାଯିକୱାଚସିକକୀଳାସୁଖଂ।

‘‘ତେ କିରା’’ତିଆଦି ୱିତ୍ଥାରଦସ୍ସନଂ। କିର-ସଦ୍ଦୋ ହେତ୍ଥ ୱିତ୍ଥାରଜୋତକୋଯେୱ, ନ ତୁ ଅନୁସ୍ସୱନାରୁଚିଯାଦିଜୋତକୋ ତଥାଯେୱ ପାଠଇଯଂ, ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ସିରିୱିଭୱେନାତି ସରୀରସୋଭଗ୍ଗାଦିସିରିଯା, ପରିୱାରାଦିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚ। ନକ୍ଖତ୍ତନ୍ତି ଛଣଂ। ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ହି ନକ୍ଖତ୍ତଯୋଗେନ କତତ୍ତା ତଥାଯୋଗୋ ୱା ହୋତୁ, ମା ୱା, ନକ୍ଖତ୍ତମିଚ୍ଚେୱ ୱୁଚ୍ଚତି। ଆହାରନ୍ତି ଏତ୍ଥ କୋ ଦେୱାନମାହାରୋ, କା ଚ ତେସମାହାରୱେଲାତି? ସବ୍ବେସମ୍ପି କାମାୱଚରଦେୱାନଂ ସୁଧାହାରୋ। ଦ୍ୱାଦସପାପଧମ୍ମୱିଗ୍ଘାତେନ ହି ସୁଖସ୍ସ ଧାରଣତୋ ଦେୱାନଂ ଭୋଜନଂ ‘‘ସୁଧା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସା ପନ ସେତା ସଙ୍ଖୂପମା ଅତୁଲ୍ଲଦସ୍ସନା ସୁଚି ସୁଗନ୍ଧା ପିଯରୂପା। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ସୁଧାଭୋଜନଜାତକେ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ସଙ୍ଖୂପମଂ ସେତ’ମତୁଲ୍ଲଦସ୍ସନଂ,

ସୁଚିଂ ସୁଗନ୍ଧଂ ପିଯରୂପ’ମବ୍ଭୁତଂ;

ଅଦିଟ୍ଠପୁବ୍ବଂ ମମ ଜାତୁ ଚକ୍ଖୁଭି,

କା ଦେୱତା ପାଣିସୁ କିଂ ସୁଧୋ’ଦହୀ’’ତି। (ଜା। ୨।୨୧।୨୨୭);

‘‘ଭୁତ୍ତା ଚ ସା ଦ୍ୱାଦସହନ୍ତି ପାପକେ,

ଖୁଦ୍ଦଂ ପିପାସଂ ଅରତିଂ ଦରକ୍ଲମଂ;

କୋଧୂପନାହଞ୍ଚ ୱିୱାଦପେସୁଣଂ,

ସୀତୁଣ୍ହ ତନ୍ଦିଞ୍ଚ ରସୁତ୍ତମଂ ଇଦ’’ନ୍ତି ଚ। (ଜା। ୨।୨୧।୨୨୯);

ସା ଚ ହେଟ୍ଠିମେହି ହେଟ୍ଠିମେହି ଉପରିମାନଂ ଉପରିମାନଂ ପଣୀତତମା ହୋତି, ତଂ ଯଥାସକଂ ପରିମିତଦିୱସୱସେନ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି। କେଚି ପନ ୱଦନ୍ତି ‘‘ବିଳାରପଦପ୍ପମାଣଂ ସୁଧାହାରଂ ତେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି, ସୋ ଜିୱ୍ହାଯ ଠପିତମତ୍ତୋ ଯାୱ କେସଗ୍ଗନଖଗ୍ଗା କାଯଂ ଫରତି, ଯଥାସକଂ ଗଣିତଦିୱସୱସେନ ସତ୍ତ ଦିୱସେ ଯାପନସମତ୍ଥୋ ହୋତୀ’’ତି। କେଚିୱାଦେ ପନେତ୍ଥ ବିଳାରପଦ-ସଦ୍ଦୋ ସୁୱଣ୍ଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସଙ୍ଖ୍ୟାୱିସେସସ୍ସ ୱାଚକୋ। ପମାଣତୋ ପନ ଉଦୁମ୍ବରଫଲପ୍ପମାଣଂ, ଯଂ ପାଣିତଲଂ କବଳଅଗ୍ଗହନ୍ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ମଧୁକୋସେ –

''ପାଣିରକ୍ଖୋ ପିଚୁ ଚାପି, ସୁଓଣ୍ଣକମୁଦ୍ଦମ୍ପରଂ;

ବିଝଆରପଦକଂ ପାଣି-ତଲଂ ତଂ କବଝଅଗ୍ଗହ''ନ୍ତି।

''ନିରନ୍ତରଂ ଖାଦନ୍ତାପି ପିଓନ୍ତାପୀ''ତି ଇଦଂ ପରିକପ୍ପନାଓସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଏୱଂ ନିଯମଓସେନ ତଥା ଖାଦନପିଓନାନମନିଯମଭାଓତୋ। କମ୍ମଜତେଜସ୍ସ ବଲଓଭାୱୋ ଉଝଆରପୁଞ୍ଞନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା, ଉଝଆରଗରୁସିନିଦ୍ଧସୁଧାହାରଜୀରଣତୋ ଚ। କରଜକାଯସ୍ସ ମନ୍ଦଭାୱୋ ପନ ସୁଖୁମାଲଭାଓତୋ। ତେନେଓ ହି ଭଗୱା ଇନ୍ଦସାଲଗୁହାଯଂ ପକତିପଥଓିଯଂ ପତିଆତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତଂ ସକ୍କଂ ଦେଓରାଜାନଂ ''ଓଝଆରିକଂ କାଯଂ ଅଧିଟ୍ଠେହୀ''ତି ଅୱୋଚ। ମନୁସ୍ସାନଂ ପନ କମ୍ମଜତେଜସ୍ସ ମନ୍ଦଭାୱୋ, କରଜକାଯସ୍ସ ବଲଓଭାୱୋ ଚ ୱୁତ୍ତୱିପରୀତେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କରଜକାଯୋତି ଏତ୍ଥ କୋ ୱୁଚ୍ଚତି ସରୀରଂ, ତତ୍ଥ ପଓତ୍ତୋ। ରଜୋ କରଜୋ, କିଂ ତଂ? ସୁକ୍କସୋଣିତଂ। ତଞ୍ହି ''ରାଗୋ ରଜୋ ନ ଚ ପନ ରେଣୁ ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ମହାନି। ୨୦୯; ଚୂଝଅନି। ୭୪) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତରାଗରଜଫଲତ୍ତା ସରୀରଓାଚକେନ କ-ସଦ୍ଦେନ ୱିସେସେତ୍ୱା କାରଣୱୋହାରେନ ''କରଜୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନ ସୁକ୍କସୋଣିତସଙ୍ଖାତେନ କରଜେନ ସମ୍ଭୂତୋ କାଯୋ କରଜକାଯୋତି ଆଚରିଯା। ତଥା ହି କାଯୋ ମାତାପେତ୍ତିକସମ୍ଭୱୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ମହାଅସ୍ସପୁରସୁତ୍ତନ୍ତଟୀକାଯଂ ପନ ''କରୀଯତି ଗବ୍ଭାସଯେ ଖିପୀଯତୀତି କରୋ, ସମ୍ଭୱୋ, କରତୋ ଜାତୋତି କରଜୋ, ମାତାପେତ୍ତିକସମ୍ଭୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମାତୁଆଦୀନଂ ସଣ୍ଠାପନଓସେନ କରତୋ ହତ୍ଥତୋ ଜାତୋତି କରଜୋତି ଅପରେ। ଉଭଯଥାପି କରଜକାଯନ୍ତି ଚତୁସନ୍ତତିରୂପମାହା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। କରୋତି ପୁତ୍ତେ ନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି କରୋ, ସୁକ୍କସୋଣିତଂ, ତେନ ଜାତୋ କରଜୋତିପି ୱଦନ୍ତି। ତଥା ଅସମ୍ଭୂତୋପି ଚ ଦେୱାଦୀନଂ କାଯୋ ତବ୍ବୋହାରେନ ''କରଜକାଯୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଯଥା ''ପୂତିକାଯୋ, ଜରସିଙ୍ଗାଲୋ''ତି। ତେସନ୍ତି ମନୁସ୍ସାନଂ। ଅଚ୍ଛଯାଗୁ ନାମ ପସନ୍ନା ଅକସଟା ଯାଗୁ। ୱତ୍ଥୁନ୍ତି କରଜକାଯଂ। ଏକଂ ଆହାରୱେଲନ୍ତି ଏକଦିୱସମତ୍ତଂ, କେସଞ୍ଚି ମତେନ ପନ ସତ୍ତାହଂ।

ଏୱଂ ଅନ୍ୱଯତୋ ବ୍ଯତିରେକତୋ ଚ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଉପମାଓସେନପି ତମାୱିକରୋନ୍ତୋ ''ଯଥା ନାମା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ତପାସାଣେତି ଅଙ୍ଗୁଣ୍ହପାସାଣେ। ରତ୍ତସେତପଦୁମତୋ ଅୱସିଟ୍ଠଂ ଉପ୍ପଲଂ। ଅକଥାଯନ୍ତି ମହାଅଟ୍ଠକଥାଯଂ। ଅୱିସେସେନାତି ''ଦେୱାନ''ନ୍ତି ଅୱିସେସେନ, ଦେୱାନଂ କମ୍ମଜତେଜୋ ବଲୱା ହୋତି, କରଜଂ ମନ୍ଦନ୍ତି ୱା କମ୍ମଜତେଜକରଜକାଯାନଂ ବଲଓମନ୍ଦତାସଙ୍ଖାତ କାରଣସାମଞ୍ଞେନ। ତଦେତଞ୍ହି କାରଣଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି ଦେୱାନଂ ସମାନମେୱ, ତସ୍ମା ସବ୍ବେପି ଦେୱା ଗହେତବ୍ବାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କବଝଇକାରଭୂତଂ ସୁଧାହାରଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ଜୀୱନ୍ତୀତି କବଝଇକାରାହାରୂପଜୀୱିନୋ। କେଚୀତି ଅଭଯଗିରିଓାସିନୋ। ''ଖିଡ୍ଡାପଦୁସ୍ସନମତ୍ତେନେୱ ହେତେ ଖିଡ୍ଡାପଦୋସିକାତି ୱୁତ୍ତା''ତି ଅଯଂ ପାଠୋ ''ତେଯେୱ ଚୱନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା''ତି ଏତସ୍ସାନନ୍ତରେ ପଠିତବ୍ବୋ ତଦନୁସନ୍ଧିକତ୍ତା। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥାନୁସନ୍ଧି – ଯଦି ସବ୍ବେପି ଏୱଂ କରୋନ୍ତା କାମାୱଚରଦେୱା ଚୱେଯ୍ୟୁଂ, ଅଥ କସ୍ମା ''ଖିଡ୍ଡାପଦୋସିକା''ତି ନାମୱିସେସେନ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତାତି? ୱିଚାରଣୀଯ ଏୱମାହାତି, ଏତେନ ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ''ସବ୍ବେପି ଦେୱା ଏୱଂ ଚୱନ୍ତାପି ଖିଡ୍ଡାଯ ପଦୁସ୍ସନସଭାୱମତ୍ତଂ ପତି ନାମୱିସେସେନ ତଥା ୱୁତ୍ତା''ତି। ଯଦେବ୍ବେ ୱଦେଯ୍ୟୁଂ ''କେଚିୱାଦପତିଟ୍ଠାପକୋଯଂ ପାଠୋ''ତି, ତଦଯୁତ୍ତମେୱ ଇତି-ସଦ୍ଦନ୍ତରିକତ୍ତା, ଅନ୍ତେ ଚ ତସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା। ଅଥ୍ଥିକେହି ପନ ତସ୍ସ କେଚିୱାଦସମଓରୋଧନଂ ଅନ୍ତେ ଇତିସଦ୍ଦୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋତି।

୪୭-୪୮। ମନୋପଦୋସିନୋତି କତ୍ତୁଓସେନ ପଦସିଦ୍ଧି, ମନୋପଦୋସିକାତି ଚ ସକତ୍ଥୱୁତ୍ତିଓସେନ, ଅତ୍ଥମତ୍ତଂ ପନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ମନେନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ''ମନୋପଦୋସକା''ତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବେ ଇ-କାରାଗମଓସେନ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ମନେନାତି ଇସ୍ସାପକତତ୍ତା ପଦୁଟ୍ଠେନ ମନସା। ଅପରୋ ନଯୋ – ଉସୂଯନଓସେନ ମନସା ପଦୋସୋ ମନୋପଦୋସୋ, ୱିନାସଭୂତୋ ସୋ ଏତେସମତ୍ଥୀତି ମନୋପଦୋସିକାତି। ''ତେ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମ୍ହି ପଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତା କିଲନ୍ତକାଯା କିଲନ୍ତଚିତ୍ତା ତେ ଦେୱା ତମ୍ହା କାଯା ଚୱନ୍ତୀ''ତି ୱଚନତୋ ''ଏତେ ଚାତୁମହାରାଜିକା''ତି ଆହ। ମନେନ ପଦୁସ୍ସନମତ୍ତେନେୱ ହେତେ ମନୋପଦୋସିକାତି ୱୁତ୍ତା। ''ତେସୁ କିରା''ତିଆଦି ୱିତ୍ଥାରୋ। ରଥେନ ୱୀଥିଂ ପଟିପଜ୍ଜତୀତି ଉପଲକ୍ଖଣମତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞେହି ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ପଟିପଜ୍ଜନସମ୍ଭୱତୋ। ଏତନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ପତ୍ତିଂ। ଉଦ୍ଧୁମାତୋ ୱିଯାତି ପୀତିଯା କରଣଭୂତାଯ ଉନ୍ନତୋ ୱିଯ। ଭିଜ୍ଜମାନୋ ୱିଯାତି ତାଯ ଭିଜ୍ଜନ୍ତୋ ୱିଯ, ପୀତିଯା ୱା କତ୍ତୁଭୂତାଯ ଭଞ୍ଜିତୋ ୱିଯ। କୁଦ୍ଧା ନାମ ସୁୱିଜାନନା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା କୁଦ୍ଧଭାୱମସ୍ସ ଞତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅକୁଦ୍ଧୋ ରକ୍ଖତୀତି କୁଦ୍ଧସ୍ସ ସୋ କୋଧୋ ଇତରସ୍ମିଂ ଅକୁଜ୍ଝନ୍ତେ ଅନୁପାଦାନୋ ଚେୱ ଏକୱାରମତ୍ତଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅନାସେୱନୋ ଚ ହୁତ୍ୱା ଚାୱେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଉଦକନ୍ତଂ ପତ୍ୱା ଅଗ୍ଗି ୱିଯ ନିବ୍ବାଯତି, ତସ୍ମା ଅକୁଦ୍ଧୋ ଇତରଂ ଚୱନତୋ ରକ୍ଖତି। ଉଭୋସୁ ପନ କୁଦ୍ଧେସୁ ଭିଯ୍ୟୋ ଭିଯ୍ୟୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମ୍ହି ପରିୱଡ୍ଢନଓସେନ ତିଖିଣସମୁଦାଚାରୋ ନିସ୍ସଯଦହନରସୋ କୋଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ହଦଯୱତ୍ଥୁଂ ନିଦହନ୍ତୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତସୁଖୁମାଲକରଜକାଯଂ ୱିନାସେତି, ତତୋ ସକଲୋପି ଅତ୍ତଭାୱୋ ଅନ୍ତରଧାଯତି , ତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ ''ଉଭୋସୁ ପନା''ତିଆଦି। ତଥା ଚାହ ପାଝଇଯଂ ''ତେ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମ୍ହି ପଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତା କିଲନ୍ତକାଯା କିଲନ୍ତଚିତ୍ତା ତେ ଦେୱା ତମ୍ହା କାଯା ଚୱନ୍ତୀ''ତି। ଏକସ୍ସ କୋଧୋ ଇତରସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତସ୍ସପି

କୋଧୋ ଇତରସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ କୋଧସ୍ସ ଭିଯ୍ୟୋ ଭିଯ୍ୟୋ ପରିୱଡ୍ଢନାଯ ଏୱ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ନ ଚୱନାଯ ନିସ୍ସଯଦହନରସେନ ଅତ୍ତନୋଯେୱ କୋଧେନ ହଦଯୱତ୍ଥୁଂ ନିଦହନ୍ତେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତସୁଖୁମାଲସ୍ସ କରଜକାଯସ୍ସ ଚୱନତୋ। କନ୍ଦନ୍ତାନଂଯେୱ ଓରୋଧାନନ୍ତି ଅନାଦରତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ। ଅଯମେତ୍ଥ ଧମ୍ମତାତି ଅଯଂ ତେସଂ କରଜକାଯମନ୍ଦତାଯ, ତଥାଉପ୍ପଜ୍ଜନକସ୍ସ ଚ କୋଧସ୍ସ ବଲୱତାଯ ଠାନସୋ ଚୱନଭାୱୋ ଏତେସୁ ଦେୱେସୁ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ଧମ୍ମନିଯାମୋ ସଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୪୯-୫୨ ।ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଭେଦଂ ପସ୍ସତୀତି ୱିରୋଧିପଚ୍ଚଯସନ୍ନିପାତେ ୱିକାରାପତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ, ଅନ୍ତେ ଚ ଅଦସ୍ସନୂପଗମନତୋ ୱିନାସଂ ପସ୍ସତି ଓଳାରିକତ୍ତା ରୂପଧମ୍ମଭେଦସ୍ସ। ପଚ୍ଚଯଂ ଦତ୍ୱାତି ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯାଦିୱସେନ ପଚ୍ଚଯସତ୍ତିଂ ଦତ୍ୱା, ପଚ୍ଚଯୋ ହୁତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ନ ପସ୍ସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ବଲୱତରମ୍ପି ସମାନଂ ଇମିନା କାରଣେନ ନ ପସ୍ସତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ବଲୱତରନ୍ତି ଚ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଲହୁତରଭେଦଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ଏକସ୍ମିଂ ରୂପେ ଧରନ୍ତେଯେୱ ସୋଳସ ଚିତ୍ତାନି ଭିଜ୍ଜନ୍ତି। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭେଦଂ ନ ପସ୍ସତୀତି ଏତ୍ଥ ଖଣେ ଖଣେ ଭିଜ୍ଜନ୍ତମ୍ପି ଚିତ୍ତଂ ପରସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱେନେୱ ଭିଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ପୁରିମଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ୱିଯ ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ଭାୱପକ୍ଖୋ ବଲୱତରୋ ପାକଟୋୱ ହୋତି, ନ ଅଭାୱପକ୍ଖୋତି ଇଦଂ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଚିତ୍ତଂ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଯଞ୍ଚତ୍ଥୋ ଅଲାଭଚକ୍କନିଦସ୍ସନେନ ଦୀପେତବ୍ବୋ। ଯସ୍ମା ପନ ତକ୍କୀୱାଦୀ ନାନତ୍ତନଯସ୍ସ ଦୁରୱଧାନତାଯ, ଏକତ୍ତନଯସ୍ସ ଚ ମିଚ୍ଛାଗହିତତ୍ତା ‘‘ଯଦେୱିଦଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସବ୍ବଦାପି ଏୱରୂପେନ ପୱତ୍ତତି, ଅଯଂ ମେ ଅତ୍ତା ନିଚ୍ଚୋ’’ତିଆଦିନା ଅଭିନିୱେସଂ ଜନେସି, ତସ୍ମା ତମତ୍ଥଂ ‘‘ସୋ ତଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ’’ତିଆଦିନା ସହ ଉପମାଯ ୱିଭାୱେତି।

ଅନ୍ତାନନ୍ତୱାଦୱଣ୍ଣନା

୫୩। ଅନ୍ତାନନ୍ତସହଚରିତୋ ୱାଦୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତୋ ଯଥା ‘‘କୁନ୍ତା ପଚରନ୍ତୀ’’ତି, ଅନ୍ତାନନ୍ତସନ୍ନିସ୍ସଯୋ ୱା ଯଥା ‘‘ମଞ୍ଚା ଉକ୍କୁଟ୍ଠିଂ କରୋନ୍ତୀ’’ତି, ସୋ ଏତେସନ୍ତି ଅନ୍ତାନନ୍ତିକାତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅନ୍ତାନନ୍ତୱାଦା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅନ୍ତାନନ୍ତସହଚରିତୋ, ତନ୍ନିସ୍ସଯୋ ୱା, ଅନ୍ତାନନ୍ତେସୁ ୱା ପୱତ୍ତୋ ୱାଦୋ ଏତେସନ୍ତି ଅନ୍ତାନନ୍ତୱାଦା। ଇଦାନି ‘‘ଅନ୍ତୱା ଅଯଂ ଲୋକୋ’’ତିଆଦିନା ୱକ୍ଖମାନପାଠାନୁରୂପଂ ଅତ୍ଥଂ ୱିଭଜନ୍ତୋ ‘‘ଅନ୍ତଂ ୱା’’ତିଆଦିମାହ। ଅମତି ଗଚ୍ଛତି ଭାୱୋ ଓସାନମେତ୍ଥାତି ହି ଅନ୍ତୋ, ମରିଯାଦା , ତପ୍ପଟିସେଧେନେନ ଅନନ୍ତୋ। ଅନ୍ତୋ ଚ ଅନନ୍ତୋ ଚ ଅନ୍ତାନନ୍ତୋ ଚ ନେୱନ୍ତନାନନ୍ତୋ ଚ ଅନ୍ତାନନ୍ତୋ ତ୍ୱେୱ ୱୁତ୍ତୋ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ, ଏକସେସେନ ୱା ‘‘ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୧୨୬; ସଂ। ନି। ୨। ୧; ଉଦା। ୧) ୱିଯ। ଚତୁତ୍ଥପଦଞ୍ହେତ୍ଥ ତତିଯପଦେନ ସମାନତ୍ଥନ୍ତି ଅନ୍ତାନନ୍ତପଦେନେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯଦ୍ୱଯେନ ଚତୁଧା ଅତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି। କସ୍ସ ପନାଯଂ ଅନ୍ତାନନ୍ତୋତି? ଲୋକୀଯତି ସଂସାରନିସ୍ସରଣତ୍ଥିକେହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକେହି ଅୱପସ୍ସୀଯତି, ଲୋକିଯନ୍ତି ୱା ଏତ୍ଥ ତେହି ପୁଞ୍ଞାପୁଞ୍ଞାନି, ତବ୍ବିପାକୋ ଚାତି ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ। ତେନାହ ପାଳିଯଂ ‘‘ଅନ୍ତାନନ୍ତଂ ଲୋକସ୍ସ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀ’’ତି। କୋ ପନେସୋ ଅତ୍ତାତି? ଝାନୱିସଯଭୂତଂ କସିଣନିମିତ୍ତଂ। ଅଯଞ୍ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତଂ ଚକ୍କୱାଳପରିଯନ୍ତଂ, ଅପରିଯନ୍ତଂ ୱା ୱଡ୍ଢନୱସେନ, ତଦନୁସ୍ସୱାଦିୱସେନ ଚ ତତ୍ଥ ଲୋକସଞ୍ଞୀ ୱିହରତି, ତଥା ଚ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱକ୍ଖତି ‘‘ତଂ ‘ଲୋକୋ’ତି ଗହେତ୍ୱା’’ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୫୪-୬୦) କେଚି ପନ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଝାନଂ, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ଚ ଇଧ ଅତ୍ତା, ଲୋକୋତି ଚ ଗହିତା’’ତି, ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯ ନ ସମେତି।

ଏତ୍ଥାହ – ଯୁତ୍ତଂ ତାୱ ପୁରିମାନଂ ତିଣ୍ଣମ୍ପି ୱାଦୀନଂ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକତ୍ତଂ ଅନ୍ତଞ୍ଚ ଅନନ୍ତଞ୍ଚ ଅନ୍ତାନନ୍ତଞ୍ଚ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତୱାଦତ୍ତା, ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ପନ ତକ୍କିକସ୍ସ ତଦୁଭଯପଟିସେଧନୱସେନ ପୱତ୍ତୱାଦତ୍ତା କଥଂ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକତ୍ତନ୍ତି? ତଦୁଭଯପଟିସେଧନୱସେନ ପୱତ୍ତୱାଦତ୍ତା ଏୱ।
ଅନ୍ତାନନ୍ତପଟିସେଧନୱାଦୋପି ହି ସୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତୱିସଯୋଯେୱ ତମାରବ୍ଭ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ଏତଦତ୍ଥମେୱ ହି ସନ୍ଧାଯ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଅନ୍ତଂ ୱା ଅନନ୍ତଂ ୱା ଅନ୍ତାନନ୍ତଂ ୱା ନେୱନ୍ତାନାନନ୍ତଂ ୱା ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତୱାଦା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ଯଥା ତତିଯୱାଦେ ଦେସପଭେଦୱସେନ ଏକସ୍ସେୱ ଲୋକସ୍ସ ଅନ୍ତୱତା, ଅନନ୍ତୱତା ଚ ସମ୍ଭୱତି, ଏୱମେତ୍ଥ ତକ୍କୀୱାଦେପି କାଲପଭେଦୱସେନ ଏକସ୍ସେୱ ତଦୁଭଯସମ୍ଭୱତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିସେଧେନ ତଦୁଭଯଞ୍ଞେୱ ୱୁଚ୍ଚତି, ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଚ ପଟିସେଧାନଂ ପରିଯୁଦାସତା। କଥଂ? ଅନ୍ତୱନ୍ତପଟିସେଧେନ ହି ଅନନ୍ତୱା ୱୁଚ୍ଚତି, ଅନନ୍ତୱନ୍ତପଟିସେଧେନ ଚ ଅନ୍ତୱା। ଦ୍ୱିପଟିସେଧୋ ହି ପକତିଯତ୍ଥଞ୍ଞାପକୋ। ଇତି ପଟିସେଧନୱସେନ ଅନ୍ତାନନ୍ତସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଉଭଯସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଯୁତ୍ତୋଯେୱ ତବ୍ବିସଯସ୍ସ ପଚ୍ଛିମସ୍ସାପି ଅନ୍ତାନନ୍ତିକଭାୱୋତି। ଯଦେୱଂ ସୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକୱାଦଭାୱତୋ ତତିଯୱାଦସମୱରୋଧେଯେୱ ସିଯାତି? ନ, କାଲପଭେଦସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଦେସପଭେଦୱସେନ ହି ଅନ୍ତାନନ୍ତିକୋ ତତିଯୱାଦୀ ୱିଯ ପଚ୍ଛିମୋପି ତକ୍କିକୋ କାଲପଭେଦୱସେନ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକୋ ହୋତି। କଥଂ? ଯସ୍ମା ଅଯଂ ଲୋକସଞ୍ଞିତୋ ଅତ୍ତା ଅନନ୍ତୋ କଦା ଚି ସକ୍ଖିଦିଟ୍ଠୋତି ଅଧିଗତୱିସେସେହି ମହେସୀହି ଅନୁସୁଯ୍ୟତି, ତସ୍ମା ନେୱନ୍ତୱା। ଯସ୍ମା ପନାଯଂ ଅନ୍ତୱା କଦାଚି, ସକ୍ଖିଦିଟ୍ଠୋତି ତେହିଯେୱ ଅନୁସୁଯ୍ୟତି, ତସ୍ମା ନାନନ୍ତୱାତି। ଅଯଂ ତକ୍କିକୋ ଅୱଡ୍ଢିତଭାୱପୁବ୍ବକତ୍ତା ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତାନଂ ୱଡ୍ଢିତଭାୱସ୍ସ ଉଭଯଥା ଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖକାରିତାଯ ଅନୁସ୍ସୱାଦିମତ୍ତେ ଠତ୍ୱା ୱଡ୍ଢିତକାଲୱସେନ ‘‘ନେୱନ୍ତୱା’’ତି ପଟିକ୍ଖିପତି, ଅୱଡ୍ଢିତକାଲୱସେନ ପନ ‘‘ନାନନ୍ତୱା’’ତି, ନ ପନ ଅନ୍ତତାନନ୍ତତାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତମଭାୱେନ ଯଥା ତଂ ‘‘ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞା’’ତି। ଯଥା

ଚାନୁସ୍ସୁତିକତକ୍କିନୋ, ଏୱଂ ଜାତିସ୍ସରତକ୍କିଆଦୀନମ୍ପି ୱସେନ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

କେଚି ପନ ଯଦି ପନାୟଂ ଅତ୍ତା ଅନ୍ତୱା, ଏୱଂ ସତି ଦୂରଦେସେ ଉପପନ୍ନଜନାନୁସ୍ସରଣାଦିକିଚ୍ଚନିବ୍ବତ୍ତି ନ ସିୟା। ଅଥ ଅନନ୍ତୱା, ଏୱଞ୍ଚ ଇଧ ଠିତସ୍ସେୱ ଦେୱଲୋକନିରୟାଦୀସୁ ସୁଖଦୁକ୍ଖାନୁଭୱନଂ ସିୟା। ସଚେ ପନ ଅନ୍ତୱା ଚେୱ ଅନନ୍ତୱା ଚ, ଏୱମ୍ପି ତଦୁଭୟଦୋସସମାଯୋଗୋ ସିୟା। ତସ୍ମା "ଅନ୍ତୱା, ଅନନ୍ତୱା"ତି ଚ ଅବ୍ୟାକରଣୀୟୋ ଅତ୍ତାତି ଏୱଂ ତକ୍କନୱସେନ ଚତୁତ୍ଥୱାଦପ୍ପୱତ୍ତିଂ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି। ଯଦି ପନେସ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକୋ ଭୱେୟ୍ୟ, ଅଥ କସ୍ମା "ଯେ ତେ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ଏୱମାହଂସୁ 'ଅନ୍ତୱା ଅୟଂ ଲୋକୋ ପରିୱଟୁମୋ'ତି, ତେସଂ ମୁସା"ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୫୭) ତସ୍ସ ପୁରିମୱାଦତ୍ତୟପଟିକ୍ଖେପୋ ୱୁତ୍ତୋତି? ପୁରିମୱାଦତ୍ତୟସ୍ସ ତେନ ଯଥାଧିପ୍ପେତପ୍ପକାରୱିଲକ୍ଖଣଭାୱତୋ। ତେନେୱ ହି କାରଣେନ ତଥା ପଟିକ୍ଖେପୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ପନ ତସ୍ସ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକତ୍ତାଭାୱେନ, ନ ଚ ପରିୟନ୍ତରହିତଦିଟ୍ଠିୱାଚାହି ପଟିକ୍ଖେପେନ, ଅୱସ୍ସଞ୍ଚେତଂ ଏୱମେୱ ଞାତବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞଥା ହେସ ଅମରାୱିକ୍ଖେପପକ୍ଖଞ୍ଞେୱ ଭଜେୟ୍ୟ ଚତୁତ୍ଥୱାଦୋ। ନ ହି ଅନ୍ତତାଅନନ୍ତତାତଦୁଭୟୱିନିମୁତ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ପକାରୋ ଅତ୍ଥି, ତକ୍କୀୱାଦୀ ଚ ଯୁତ୍ତିମଗ୍ଗକୋୟେୱ। କାଲଭେଦୱସେନ ଚ ଏକସ୍ମିମ୍ପି ଲୋକେ ତଦୁଭୟଂ ନୋ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି। ଭୱତୁ ତାୱ ପଚ୍ଛିମୱାଦୀଦ୍ୱୟସ୍ସ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକଭାୱୋ ଯୁତ୍ତୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତାନଂ ୱସେନ ଉଭୟୱିସୟତ୍ତା ତେସଂ ୱାଦସ୍ସ। କଥଂ ପନ ପୁରିମୱାଦୀଦ୍ୱୟସ୍ସ ପଚ୍ଚେକଂ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକଭାୱୋ ଯୁତ୍ତୋ ସିୟା ଏକେକୱିସୟତ୍ତା ତେସଂ ୱାଦସ୍ସାତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ସମୁଦାୟେ ପୱତ୍ତମାନ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅୱୟୱେପି ଉପଚାରୱୁତ୍ତିତୋ। ସମୁଦିତେସୁ ହି ଅନ୍ତାନନ୍ତୱାଦୀସୁ ପୱତ୍ତମାନୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତି କ-ସଦ୍ଦୋ ତତ୍ଥ ନିରୁଳ୍ହତାୟ ତଦୱୟୱେସୁପି ପଚ୍ଚେକଂ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକୱାଦୀସୁ ପୱତ୍ତତି ଯଥା "ଅରୂପଜ୍ଝାନେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ଅଟ୍ଠୱିମୋକ୍ଖପରିୟାୟୋ", ଯଥା ଚ "ଲୋକେ ସତ୍ତାସୟୋ"ତି। ଅଥ ୱା ଅଭିନିୱେସତୋ ପୁରିମକାଲେ ପୱତ୍ତୱିତକ୍କୱସେନ ଅୟଂ ତତ୍ଥ ୱୋହାରୋ କତୋ। ତେସଞ୍ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ତଥାରୂପଚେତୋସମାଧିସମଧିଗମତୋ ପୁବ୍ବକାଲେ "ଅନ୍ତୱା ନୁ ଖୋ ଅୟଂ ଲୋକୋ, ଉଦାହୁ ଅନନ୍ତୱା"ତି ଉଭୟାକାରାୱଲମ୍ବିନୋ ୱିତକ୍କସ୍ସ ୱସେନ ନିରୁଳ୍ହୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକଭାୱୋ ପଚ୍ଛା ୱିସେସଲାଭେନ ତେସୁ ଅନ୍ତାନନ୍ତୱାଦେସୁ ଏକସ୍ସେୱ ୱାଦସ୍ସ ସଙ୍ଗହେ ଉପ୍ପନ୍ନେପି ପୁରିମସିଦ୍ଧରୁଳ୍ହିୟା ୱୋହାରୀୟତି ଯଥା "ସବ୍ବେ ସତ୍ତା ମରଣଧମ୍ମା"ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୧୩୩) ଅରହତି ସତ୍ତପରିୟାୟୋ, ଯଥା ଚ ଭୱନ୍ତରଗତେପି ମଣ୍ଡୂକାଦିୱୋହାରୋତି।

୫୪-୬୦। ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତୱଡ୍ଢନାୟ ହେଟ୍ଠା, ଉପରି, ତିରିୟଞ୍ଚ ଚକ୍କୱାଳଅପରିୟନ୍ତଗତାଗତୱସେନ ଅନ୍ତାନନ୍ତଭାୱୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ "ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତ"ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ନ୍ତି ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତଂ। ଉଦ୍ଧମଧୋ ଅୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ତିରିୟଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥାପି "ଚକ୍କୱାଳଅପରିୟନ୍ତଂ କତ୍ୱା"ତି ଅଧିକାରୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ୱୁତ୍ତନୟେନାତି "ତକ୍କୟତୀତି ତକ୍କୀ"ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୪) ସଦ୍ଦତୋ, "ଚତୁବ୍ବିଧୋ ତକ୍କୀ"ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୪) ଅତ୍ଥତୋ ଚ ସସ୍ସତୱାଦେ ୱୁତ୍ତନୟେନ। ଦିଟ୍ଠପୁବ୍ବାନୁସାରେନାତି ଦସ୍ସନଭୂତେନ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଉପଲଦ୍ଧପୁବ୍ବସ୍ସ ଅନ୍ତୱନ୍ତାଦିନୋ ଅନୁସ୍ସରଣେନ, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅନୁସ୍ସୁତିତକ୍କୀସୁଦ୍ଧତକ୍କୀନମ୍ପି ଇଧ ସଙ୍ଗହୋ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି। ଅଥ ୱା ଦିଟ୍ଠଗ୍ଗହଣେନେୱ "ନଚ୍ଚଗୀତୱାଦିତୱିସୂକଦସ୍ସନା"ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୧୦, ୧୯୪) ୱିୟ ସୁତାଦୀନମ୍ପି ଗହିତଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। "ଅନ୍ତୱା"ତିଆଦିନା ଇଚ୍ଛିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସବ୍ବଦାଭାୱପରାମସନୱସେନେୱ ଇମେସଂ ୱାଦାନଂ ପୱତ୍ତନତୋ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି "ସତ୍ତେୱ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିୟୋ, ସେସା ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିୟୋ"ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୯୭, ୯୮)।

ଅମରାୱିକ୍ଖେପୱାଦୱଣ୍ଣନା

୬୧।ନମରତୀତି "ଏୱମେୱା"ତି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନାଭାୱେନ ନ ଉପଚ୍ଛିଜ୍ଜତି, ଅନେକନ୍ତିକାୟେୱ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପରିୟନ୍ତରହିତାତି ଓସାନୱିଗତା, ଅନିଟ୍ଠଙ୍ଗତାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିୱିଧୋତି "ଏୱମ୍ପି ମେ ନୋ"ତିଆଦିନା ନାନପ୍ପକାରୋ। ଖେପୋତି ସକୱାଦେନ ପରୱାଦାନଂ ଖିପନଂ। କୋ ପନେସୋ ଅମରାୱିକ୍ଖେପୋତି? ତଥାପୱତ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠିପ୍ପଧାନୋ ତାଦିସାୟ ୱାଚାୟ ସମୁଟ୍ଠାପକୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋୟେୱ। ଅମରାୟ ଦିଟ୍ଠିୟା, ୱାଚାୟ ଚ ୱିକ୍ଖିପନ୍ତି, ୱିୱିଧମପନେନ୍ତୀତି ୱା ଅମରାୱିକ୍ଖେପିନୋ, ତେୟେୱ "ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକା"ତିପି ଯୁଜ୍ଜତି। "ମଚ୍ଛଜାତି" ଚ୍ଚେୱ ଅୱତ୍ୱା "ଏକା"ତି ୱଦନ୍ତୋ ମଚ୍ଛଜାତିୱିସେସୋ ଏସୋତି ଦସ୍ସେତି। ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ସନ୍ଧାୱତି ଏକସ୍ମିଂ ସଭାୱେ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋ। ଯଥା ଗାହଂ ନ ଉପଗଚ୍ଛତି, ତଥା ସନ୍ଧାୱନତୋ, ଏତେନ ଅମରାୟ ୱିକ୍ଖେପୋ ତଥା, ସୋ ୱିୟାତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପୋତି ଅତ୍ଥମାହ "ସା ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନନିମୁଜ୍ଜନାଦିୱସେନା"ତିଆଦିନା ୱିକ୍ଖେପପଦତ୍ଥେନ ଉପମିତତ୍ତା। ଅୟମେୱ ହି ଅତ୍ଥୋ ଆଚରିୟସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନାପି ସାରତ୍ଥଦୀପନିୟଂ (ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧। ତତିୟସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା) ୱୁତ୍ତୋ। ଅମରା ୱିୟ ୱିକ୍ଖେପୋ ଅମରାୱିକ୍ଖେପୋତି କେଚି। ଅଥ ୱା ଅମରା ୱିୟ ୱିକ୍ଖିପନ୍ତୀତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିନୋ, ତେୟେୱ ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକା।

୬୨। ୱିକ୍ଖେପୱାଦିନୋ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମେ, ଅବ୍ୟାକତଧମ୍ମେ ଚ (ଅକୁସଲଧମ୍ମେପି ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୬୨) ସଭାୱଭେଦୱସେନ ପଟିୱିଜ୍ଝିତୁଂ ଞାଣଂ

ନତ୍ଥୀତି କୁସଲାକୁସଲପଦାନଂ କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମପଥୱସେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ୱିଘାତୋ ୱିହେସା କାୟିକଦୁକ୍ଖଂ ''ୱିପ୍ପଟିସାରୁପ୍ପତ୍ତିୟା''ତି ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ହେତୁଭାୱେନ ୱଚନତୋ, ତେନାହ ''ଦୁକ୍ଖଂ ଭୱେୟ୍ୟା''ତି। ମୁସାୱାଦେତି ନିମିତ୍ତେ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ, ନିସ୍ସକ୍କେ ୱା। ମୁସାୱାଦହେତୁ, ମୁସାୱାଦତୋ ୱା ଓତ୍ତପ୍ପେନ ଚେୱ ହିରିୟା ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। କୀଦିସଂ ଅମରାୱିକ୍ଖେପମାପଜ୍ଜତୀତି ଆହ ''ଅପରିୟନ୍ତୱିକ୍ଖେପ''ନ୍ତି, ତେନ ଅମରାସଦିସୱିକ୍ଖେପସଙ୍ଖାତଂ ଦୁତିୟନୟଂ ନିୱତ୍ତେତି। ଯଥାୱୁତ୍ତେ ହି ନୟଦ୍ୱୟେ ପଠମନୟୱସେନାୟମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ, ଦୁତିୟନୟୱସେନ ପନ ଅମରାସଦିସୱିକ୍ଖେପଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଇଦଂ କୁସଲନ୍ତି ପୁଟ୍ଠୋ''ତିଆଦିୱଚନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

''ଏୱନ୍ତିପି ମେ ନୋ''ତି ଯଂ ତୟା ପୁଟ୍ଠଂ, ତଂ ଏୱନ୍ତିପି ମେ ଲଦ୍ଧି ନୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଯଥାରହଂ। ଅନିୟମିତୱିକ୍ଖେପୋତି ସସ୍ସତାଦୀସୁ ଏକସ୍ମିମ୍ପି ପକାରେ ଅଟ୍ଠତ୍ୱା ୱିକ୍ଖେପକରଣଂ, ପରୱାଦିନା ଯସ୍ମିଂ କିସ୍ମିଞ୍ଚି ପକାରେ ପୁଚ୍ଛିତେ ତସ୍ସ ପଟିକ୍ଖେପୱିକ୍ଖେପୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ଅପରିୟନ୍ତୱିକ୍ଖେପଦସ୍ସନଂଯେୱ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ କତଂ ''ଏୱନ୍ତିପି ମେ ନୋତି ଅନିୟମିତୱିକ୍ଖେପୋ''ତିଆଦିନା, ''ଇଦଂ କୁସଲନ୍ତି ୱା ଅକୁସଲନ୍ତି ୱା ପୁଟ୍ଠୋ''ତିଆଦିନା ଚ। ''ଏୱନ୍ତିପି ମେ ନୋ''ତିଆଦିନା ହି ଅନିୟମେତ୍ୱା, ନିୟମେତ୍ୱା ଚ ସସ୍ସତେକଚ୍ଚସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦତକ୍କୀୱାଦାନଂ ପଟିସେଧନେନ ତଂ ତଂ ୱାଦଂ ପଟିକ୍ଖିପତେୱ ଅପରିୟନ୍ତୱିକ୍ଖେପୱାଦତ୍ତା। ''ଅମରାୱିକ୍ଖେପିନୋ''ତି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅତ୍ତନା ପନ ଅନୱଟ୍ଠିତୱାଦତ୍ତା ନ କିସ୍ମିଞ୍ଚି ପକ୍ଖେ ଅୱତିଟ୍ଠତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସୟଂ ପନ ଇଦଂ...ପେ... ନ ବ୍ୟାକରୋତୀ''ତି ଆହ। ଇଦାନି କୁସଲାଦୀନଂ ଅବ୍ୟାକରଣେନ ତଦେୱ ଅନୱଟ୍ଠାନଂ ୱିଭାୱେତି ''ଇଦଂ କୁସଲନ୍ତି ପୁଟ୍ଠୋ''ତିଆଦିନା। ତେନେୱାହ ''ଏକସ୍ମିମ୍ପି ପକ୍ଖେ ନ ତିଟ୍ଠତୀ''ତି। କିଂ ନୋ ନୋତି ତେ ଲଦ୍ଧୀତି ନେୱ ନ ହୋତୀତି ତୱ ଲଦ୍ଧି ହୋତି କିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନୋ ନୋତିପି ମେ ନୋତି ନେୱ ନ ହୋତୀତିପି ମେ ଲଦ୍ଧି ନୋ ହୋତି।

୬୩। ଅତ୍ତନୋ ପଣ୍ଡିତଭାୱୱିସୟାନଞ୍ଞେୱ ରାଗାଦୀନଂ ୱସେନ ଯୋଜନଂ କାତୁଂ ''ଅଜାନନ୍ତୋପୀ''ତିଆଦିମାହ। ସହସାତି ଅନୁପଧାରେତ୍ୱା ୱେଗେନ। ''ଭଦ୍ରମୁଖାତି ପଣ୍ଡିତାନଂ ସମୁଦାଚିଣ୍ଣମାଲପନଂ, ସୁନ୍ଦରମୁଖାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ବ୍ୟାକରଣେ, ନିମିତ୍ତେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମଂ। ଛନ୍ଦରାଗପଦାନଂ ସମାନତ୍ଥଭାୱେପି ୱିକପ୍ପନଜୋତକେନ ୱା-ସଦ୍ଦେନ ଯୋଗତ୍ତା ଗୋବଲୀବଦ୍ଦାଦିନୟେନ ଭିନ୍ନତ୍ଥତାୱ ଯୁତ୍ତାତି ଆହ ''ଛନ୍ଦୋ ଦୁବ୍ବଲରାଗୋ,ରାଗୋ ବଲୱରାଗୋ''ତି। ଦୋସପଟିଘେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଏତ୍ତକମ୍ପି ନାମାତି ଏତ୍ଥ ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନେ ୱତ୍ତତି, ନାମ-ସଦ୍ଦୋ ଗରହାୟଂ। ନ କେୱଲଂ ଇତୋ ଉତ୍ତରିତରମେୱ, ଅଥ ଖୋ ଏତ୍ତକମ୍ପି ନ ଜାନାମି ନାମ, ପଗେୱ ତଦୁତ୍ତରିଜାନନେତି ଅତ୍ଥୋ। ପରେହି କତସକ୍କାରସମାନୱିସୟାନଂ ପନ ରାଗାଦୀନଂ ୱସେନ ଅୟଂ ଯୋଜନା – କୁସଲାକୁସଲଂ ଯଥାଭୂତଂ ଅପଜାନନ୍ତୋପି ଯେସମହଂ ସମୱାୟେନ କୁସଲମେୱ ''କୁସଲ''ନ୍ତି, ଅକୁସଲମେୱ ''ଅକୁସଲ''ନ୍ତି ଚ ବ୍ୟାକରେୟ୍ୟଂ, ତେସୁ ତଥା ବ୍ୟାକରଣହେତୁ ''ଅହୋ ୱତ ରେ ପଣ୍ଡିତୋ''ତି ସକ୍କାରସମ୍ମାନଂ କରୋନ୍ତେସୁ ମମ ଛନ୍ଦୋ ୱା ରାଗୋ ୱା ଅସ୍ସାତି। ଦୋସପଟିଘେସୁପି ୱୁତ୍ତୱିପରିୟାୟେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ''ତଂ ମମସ୍ସ ଉପାଦାନଂ, ସୋ ମମସ୍ସ ୱିଘାତୋ''ତି ଇଦଂ ଅଭିଧମ୍ମନୟେନ (ଧ। ସ। ୧୨୧୯ ଆଦୟୋ) ଯଥାଲାଭୱଚନଂ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଆହ ''ଛନ୍ଦରାଗଦ୍ୱୟ''ନ୍ତିଆଦି। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏୱ ହି ''ଉପାଦାନ''ନ୍ତି ଅଭିଧମ୍ମେ ୱୁତ୍ତା (ଧ। ସ। ୧୨୧୯ ଆଦୟୋ) ଇଦାନି ସୁତ୍ତନ୍ତନୟେନ ଅୱିସେସଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତି ''ଉଭୟମ୍ପି ୱା''ତିଆଦିନା। ସୁତ୍ତନ୍ତେ ହି ଦୋସୋପି ''ଉପାଦାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ ''କୋଧୁପାଦାନୱିନିବନ୍ଧା ୱିଘାତଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୬୩) ''ଉଭୟମ୍ପୀ''ତି ଚ ଅତ୍ଥତୋ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ସଦ୍ଦତୋ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ସଦ୍ଦାନମତ୍ଥଦ୍ୱୟୱାଚକତ୍ତା। ଦଳ୍ହଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଅମୁଞ୍ଚନଗ୍ଗହଣଂ। ପଟିଘୋପି ହି ଆରମ୍ମଣଂ ନ ମୁଞ୍ଚତି ଉପନାହାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ, ଲୋଭସ୍ସେୱ ଉପାଦାନଭାୱେନ ପାକଟତ୍ତା ଦୋସସ୍ସାପି ଉପାଦାନଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିହନନଂ ୱିହିଂସନଂ ୱିବାଧନଂ। ରାଗୋପି ହି ପରିଳାହୱସେନ ସାରଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତାୟ ନିସ୍ସୟଂ ୱିହନତି। ''ରାଗୋ ହୀ''ତିଆଦିନା ରାଗଦୋସାନଂ ଉପାଦାନଭାୱେ ୱିସେସଦସ୍ସନମୁଖେନ ତଦତ୍ଥସମତ୍ଥନଂ। ୱିନାସେତୁକାମତାୟ ଆରମ୍ମଣଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇତୀତି ତସ୍ମା ଗହଣୱିହନନତୋ।

୬୪। ପଡତି ସଭାୱଧମ୍ମେ ଜାନାତି, ଯଥାସଭାୱଂ ୱା ଗଚ୍ଛତୀତି ପଣ୍ଡା, ସା ଯେସଂ ତେ ପଣ୍ଡିତାତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ''ପଣ୍ଡିଚ୍ଚେନା''ତିଆଦିନା। ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ଭାୱୋ ପଣ୍ଡିଚ୍ଚଂ, ପଞ୍ଞା। ଯେନ ହି ଧମ୍ମେନ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଭୂତେନ ଯୁତ୍ତୋ ''ପଣ୍ଡିତୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋଯେୱ ଧମ୍ମୋ ପଣ୍ଡିଚ୍ଚଂ। ତେନ ସୁତଚିନ୍ତାମୟପଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା ତାସମେୱ ୱିସୟଭାୱତୋ। ସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋ ହି ଭାୱନାମୟପଞ୍ଞା। ''ନିପୁଣା''ତି ଇମିନା ପନ କମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତଂ ପଟିସନ୍ଧିପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତଂ ସାଭାୱିକଞ୍ଞାଣଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ସଣ୍ହସୁଖୁମବୁଦ୍ଧିନୋ''ତି। ଅତ୍ଥନ୍ତରନ୍ତି ଅତ୍ଥନାନତ୍ତଂ, ଅତ୍ଥମେୱ ୱା। ''ୱିଞ୍ଞାତପରପ୍ପୱାଦା''ତି ଏତେନ କତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ କିରିୟାସାମଞ୍ଞୱାଚକତ୍ତା ''କତୱିଜ୍ଜୋ''ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ କତ-ସଦ୍ଦୋ ଞାଣାନୁଯୁତ୍ତଂ ୱଦତୀତି ଦସ୍ସେତି। ''କତୱାଦପରିଚୟା''ତି ଏତେନ ପନ ''କତସିପ୍ପୋ''ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ସମୁଦାଚିଣ୍ଣୱାଦତଂ। ଉଭିନ୍ନମନ୍ତରା ପନ ସମୁଚ୍ଚୟଦ୍ୱୟେନ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସଂ, ଏକସେସଂ ୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱାଲୱେଧୀନଂ ରୂପଂ ସଭାୱୋ ୱିୟ ରୂପମେତେସନ୍ତି ୱାଲୱେଧିରୂପାତି ଆହ ''ୱାଲୱେଧିଧନୁଗ୍ଗହସଦିସା''ତି। ସତଧା ଭିନ୍ନସ୍ସ ୱାଲଗ୍ଗସ୍ସ ଅଂସୁକୋଟିୱେଧକଧନୁଗ୍ଗହସଦିସାତି ଅତ୍ଥୋ। ତାଦିସୋଯେୱ ହି ''ୱାଲୱେଧୀ''ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ମଞ୍ଞେ-ସଦ୍ଦୋ ଉପମାଜୋତକୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଭିନ୍ଦନ୍ତା ୱିୟା''ତି। ପଞ୍ଞାଗତେନାତି ପଞ୍ଞାପଭେଦେନ, ପଞ୍ଞାୟ ଏୱ ୱା।

ସମନୁଯୁଞ୍ଜନା ଲଦ୍ଧିଯା ପୁଚ୍ଛା। ସମନୁଗାହନା ତଂକାରଣସ୍ସାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘କିଂ କୁସଲ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ସମନୁଭାସନାପି ୱୱାଦୱସେନ ସମନୁଯୁଞ୍ଜନାଯେୱାତି ଆହ ‘‘ସମନୁଯୁଞ୍ଜେଯ୍ୟୁ’’ନ୍ତି। ‘‘ନ ସମ୍ପାଯେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଦ-କାରସ୍ସ ଯ-କାରାଦେସତଂ, ଏଯ୍ୟ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ସାମତ୍ଥିଯଲ୍ଭତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନ ସମ୍ପାଦେଯ୍ୟ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

୬୫-୬୬। ମନ୍ଦା ଅତିକ୍କା ପଞ୍ଞା ଯସ୍ସାତି ମନ୍ଦପଞ୍ଞୋ, ତେନାହ ‘‘ଅପଞ୍ଞସ୍ସେୱେତଂ ନାମ’’ନ୍ତି। ‘‘ମୋହମୂହୋ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ହ-କାରଲୋପେନ ‘‘ମୋମୂହୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚ ଅତିସଯତ୍ଥଦୀପକଂ ପରିଯାଯଦ୍ୱଯସ୍ସ ଅତିରେକତ୍ଥଭାୱତୋତି ଯଥା ‘‘ପଦଗ୍ଘାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତିସମ୍ମୂଳ୍ହୋ’’ତି। ସିଦ୍ଧେ ହି ସତି ପୁନାରମ୍ଭୋ ନିଯମାଯ ୱା ହୋତି, ଅତ୍ଥନ୍ତରୱିଞ୍ଞାପନାଯ ୱା। ଯଥା ପୁବ୍ବେ କମ୍ମୁନା ଆଗତୋ, ତଥା ଇଧାପୀତି ତଥାଗତୋ, ସତ୍ତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ କାମଂ ପୁରିମାନମ୍ପି ତିଣ୍ଣଂ କୁସଲାଦିଧମ୍ମସଭାୱାନୱବୋଧତୋ ଅତ୍ଥେୱ ମନ୍ଦଭାୱୋ, ତେସଂ ପନ ଅତ୍ତନୋ କୁସଲାଦିଧମ୍ମାନୱବୋଧସ୍ସ ଅୱବୋଧନତୋ ୱିସେସୋ ଅତ୍ଥୀତି। ପଚ୍ଛିମୋଯେୱ ତଦଭାୱତୋ ମନ୍ଦମୋମୂହଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ। ନନୁ ଚ ପଚ୍ଛିମସ୍ସାପି ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମାନୱବୋଧସ୍ସ ଅୱବୋଧୋ ଅତ୍ଥିଯେୱ ‘‘ଅତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋ’ତି ଇତି ଚେ ମେ ଅସ୍ସ, ‘ଅତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋ’ତି ଇତି ତେ ନଂ ବ୍ୟାକରେଯ୍ୟଂ, ଏୱମ୍ପି ମେ ନୋ’’ତିଆଦିୱଚନତୋତି? କିଞ୍ଚାପି ଅତ୍ଥି, ନ ପନ ତସ୍ସ ପୁରିମାନଂ ୱିଯ ଅପରିଞ୍ଞାତଧମ୍ମବ୍ୟାକରଣନିମିତ୍ତମୁସାୱାଦାଦିଭାଯନଜିଗୁଚ୍ଛନାକାରୋ ଅତ୍ଥି, ଅଥ ଖୋ ମହାମୂଳ୍ହୋଯେୱାତି ତଥାୱେସ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଥ ୱା ‘‘ଏୱମ୍ପି ମେ ନୋ’’ତିଆଦିନା ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିକ୍ଖେପକରଣତ୍ଥଂ ‘‘ଅତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋ’’ତି ଇତି ଚେ ମଂ ପୁଚ୍ଛସୀତି ପୁଚ୍ଛାଠପନମେୱ ତେନ ଦସ୍ସୀଯତି, ନ ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମାନୱବୋଧାୱବୋଧୋତି ଅଯମେୱ ୱିସେସେନ ‘‘ମନ୍ଦୋ ମୋମୂହୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ତେନେୱ ହି ତଥାୱାଦୀନଂ ସଞ୍ଜଯଂ ବେଲଟ୍ଠପୁତ୍ତଂ ଆରବ୍ଭ ‘‘ଅଯଞ୍ଚ ଇମେସଂ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ସବ୍ବବାଲୋ ସବ୍ବମୂଳ୍ହୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୮୧) ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ଅତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋ’’ତି ସସ୍ସତଦସ୍ସନୱସେନ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ୱା ପୁଚ୍ଛା। ଯଦି ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ସସ୍ସତଦସ୍ସନୱସେନ ପୁଚ୍ଛେଯ୍ୟ, ଯଦି ଚ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକୋ ସମ୍ମାଦସ୍ସନୱସେନାତି ଦ୍ୱିଧାପି ଅତ୍ଥୋ ୱଟ୍ଟତି। ‘‘ନତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋ’’ତି ନତ୍ଥିକଦସ୍ସନୱସେନ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ୱା, ‘‘ଅତ୍ଥି ଚ ନତ୍ଥି ଚ ପରୋ ଲୋକୋ’’ତି ଉଚ୍ଛେଦଦସ୍ସନୱସେନ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ୱା, ‘‘ନେୱତ୍ଥି ନ ନତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋ’’ତି ୱୁତ୍ତପକାରଉଭଯପଟିକ୍ଖେପେ ସତି ପକାରନ୍ତରସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ ଅତ୍ଥିତାନତ୍ଥିତାହି ନ ୱତ୍ତବ୍ବାକାରୋ ପରୋ ଲୋକୋତି ୱିକ୍ଖେପଞ୍ଞେୱ ପୁରକ୍ଖାରେନ , ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ୱା ପୁଚ୍ଛା। ସେସଚତୁକ୍କତ୍ତଯେପି ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପୁଞ୍ଞସଙ୍ଖାରତ୍ତିକୋ ୱିଯ ହି କାଯସଙ୍ଖାରତ୍ତିକେନ ପୁରିମଚତୁକ୍କସଙ୍ଗହିତୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋ ସେସଚତୁକ୍କତ୍ତଯେନ ସତ୍ତପରାମାସପୁଞ୍ଞାଦିସଫଲତାଚୋଦନାନଯେନ (ଅତ୍ତପରାମାସପୁଞ୍ଞାଦିଫଲତାଚୋଦନାନଯେନ ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୬୫, ୬୬) ସଙ୍ଗହିତୋ। ଏତ୍ଥ ହି ତତିଯଚତୁକ୍କେନ ପୁଞ୍ଞାଦିକମ୍ମସଫଲତାଯ, ସେସଚତୁକ୍କତ୍ତଯେନ ଚ ସତ୍ତପରାମାସତାଯ ଚୋଦନାନଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକୋ ପନ ସସ୍ସତାଦୀନଂ ଅତ୍ତନୋ ଅରୁଚ୍ଚନତାଯ ସବ୍ବତ୍ଥ ‘‘ଏୱମ୍ପି ମେ ନୋ’’ତିଆଦିନା ୱିକ୍ଖେପଞ୍ଞେୱ କରୋତି। ତତ୍ଥ ‘‘ଏୱମ୍ପି ମେ ନୋ’’ତିଆଦି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପୁଚ୍ଛିତାକାରପଟିସେଧନୱସେନ ୱିକ୍ଖେପାକାରଦସ୍ସନଂ। କସ୍ମା ପନ ୱିକ୍ଖେପୱାଦିନୋ ପଟିକ୍ଖେପୋୱ ସବ୍ବତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୋ। ନନୁ ୱିକ୍ଖେପପକ୍ଖସ୍ସ ‘‘ଏୱମେୱ’’ନ୍ତି ଅନୁଜାନନମ୍ପି ୱିକ୍ଖେପପକ୍ଖେ ଅୱଟ୍ଠାନତୋ ଯୁତ୍ତରୂପଂ ସିଯାତି? ନ, ତତ୍ଥାପି ତସ୍ସ ସମ୍ମୂଳ୍ହତ୍ତା, ପଟିକ୍ଖେପୱସେନେୱ ଚ ୱିକ୍ଖେପୱାଦସ୍ସ ପୱତ୍ତନତୋ। ତଥା ହି ସଞ୍ଜଯୋ ବେଲଟ୍ଠପୁତ୍ତୋ ରଞ୍ଞା ଅଜାତସତ୍ତୁନା ସନ୍ଦିଟ୍ଠିକଂ ସାମଞ୍ଞଫଲଂ ପୁଟ୍ଠୋ ପରଲୋକତ୍ଥିତାଦୀନଂ ପଟିସେଧନମୁଖେନେୱ ୱିକ୍ଖେପଂ ବ୍ୟାକାସି।

ଏତ୍ଥାହ – ନନୁ ଚାଯଂ ସବ୍ବୋପି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକୋ କୁସଲାଦଯୋ ଧମ୍ମେ, ପରଲୋକତ୍ଥିତାଦୀନି ଚ ଯଥାଭୂତଂ ଅନୱବୁଜ୍ଝମାନୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଞ୍ହଂ ପୁଟ୍ଠୋ ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିକ୍ଖେପନମତ୍ତଂ ଆପଜ୍ଜତି, ଅଥ ତସ୍ସ କଥଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକଭାୱୋ ସିଯା। ନ ହି ଅୱତ୍ତୁକାମସ୍ସ ୱିଯ ପୁଚ୍ଛିତତ୍ଥମଜାନନ୍ତସ୍ସ ୱିକ୍ଖେପକରଣମତ୍ତେନ ଦିଟ୍ଠିଗତିକତା ଯୁତ୍ତାତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ନ ହେୱ ଖୋ ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିକ୍ଖେପକରଣମତ୍ତେନ ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଗତିକତା, ଅଥ ଖୋ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସୱସେନ। ସସ୍ସତାଭିନିୱେସୱସେନ ହି ମିଚ୍ଛାଭିନିୱିଟ୍ଠୋଯେୱ ପୁଗ୍ଗଲୋ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧିତାଯ କୁସଲାଦିଧମ୍ମେ, ପରଲୋକତ୍ଥିତାଦୀନି ଚ ଯାଥାୱତୋ ଅପ୍ପଟିବୁଜ୍ଝମାନୋ ଅତ୍ତନା ଅୱିଞ୍ଞାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପରଂ ୱିଞ୍ଞାପେତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାଯ ମୁସାୱାଦଭଯେନ ଚ ୱିକ୍ଖେପମାପଜ୍ଜତୀତି। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ଯାସଂ ସତ୍ତେୱ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯୋ, ସେସା ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୯୭, ୯୮) ଅଥ ୱା ପୁଞ୍ଞପାପାନଂ, ତଦ୍ୱିପାକାନଞ୍ଚ ଅନୱବୋଧେନ, ଅସଦ୍ଦହନେନ ଚ ତବ୍ବିସଯାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିକ୍ଖେପକରଣମେୱ ସୁନ୍ଦରନ୍ତି ଖନ୍ତିଂ ରୁଚିଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅଭିନିୱିସନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନା ୱିସୁଂଯେୱେସା ଏକା ଦିଟ୍ଠି ସତ୍ତଭଙ୍ଗଦିଟ୍ଠି ୱିଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପରିଯନ୍ତରହିତା ଦିଟ୍ଠିଗତିକସ୍ସ ଦିଟ୍ଠି ଚେୱ ୱାଚା’’ ଚାତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୬୧)। ଯଂ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇମେପି ଚତ୍ତାରୋ ପୁବ୍ବେ ପୱତ୍ତଧମ୍ମାନୁସାରେନେୱ ଦିଟ୍ଠିଯା ଗହିତତ୍ତା ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକେସୁ ପୱିଟ୍ଠା’’ତି, ତଦେତସ୍ସ ଅମରାୱିକ୍ଖେପୱାଦସ୍ସ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗହୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ। କଥଂ ପନସ୍ସ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗହୋତି? ଉଚ୍ଛେଦୱସେନ ଅନଭିନିୱେସନତୋ। ନତ୍ଥି ହି କୋଚି ଧମ୍ମାନଂ ଯଥାଭୂତୱେଦୀ ୱିୱାଦବହୁଲତ୍ତା ଲୋକସ୍ସ। ‘‘ଏୱମେୱ’’ନ୍ତି ପନ ସଦ୍ଦନ୍ତରେନ ଧମ୍ମନିଜ୍ଝାନନା ଅନାଦିକାଲିକା ଲୋକେ, ତସ୍ମା ସସ୍ସତଲେସସ୍ସ ଏତ୍ଥ ଲବ୍ଭନତୋ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯା ଏତସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନୱାଦୱଣ୍ଣନା

୬୭। ଅଧିଚ୍ଚ ଯଦିଚ୍ଛକଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି କାରଣଂ କସ୍ସଚି ବୁଦ୍ଧିପୁବ୍ବଂ ୱିନା ସମୁପ୍ପନ୍ନୋତି ଅତ୍ତଲୋକସଞ୍ଞିତାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଅଧିଚ୍ଚୁପ୍ପତ୍ତିଆକାରାରମ୍ମଣଦସ୍ସନଂ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଂ ତଦାକାରସନ୍ନିସ୍ସୟେନେୱ ପୱତ୍ତିତୋ, ତଦାକାରସହଚରିତତୋ ଚ ଯଥା ''ମଞ୍ଚା ଘୋସନ୍ତି, କୁନ୍ତା ପଚରନ୍ତୀ''ତି, ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଦସ୍ସନଂ ୱା ଅନ୍ତପଦଲୋପେନ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଂ ଯଥା ''ରୂପଭୱୋ ରୂପ''ନ୍ତି, ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାୟ ''ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅକାରଣସମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି କାରଣମନ୍ତରେନ ଯଦିଚ୍ଛକଂ ସମୁପ୍ପନ୍ନଂ।

୬୮-୭୩।ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ଏତଂ ଅସଞ୍ଞାୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦେସନାସୀସନ୍ତି ଦେସନାୟ ଜେଟ୍ଠକଂ ପଧାନଭାୱେନ ଗହିତତ୍ତା, ତେନ ସଞ୍ଞଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା ଭଗୱତା ଅୟଂ ଦେସନା କତା, ନ ପନ ତତ୍ଥ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅରୂପଧମ୍ମାନମ୍ପି ଅତ୍ଥିତାୟାତି ଦସ୍ସେତି, ତେନେୱାହ ''ଅଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା''ତିଆଦି। ଭଗୱା ହି ଯଥା ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ସମାଧିଂ, ପଞ୍ଞଂ ୱା ଧୁରଂ କତ୍ୱା ଦେସେତି, ଏୱଂ ଲୋକିୟଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଚିତ୍ତଂ, ସଞ୍ଞଂ ୱା। ତତ୍ଥ ''ଯସ୍ମିଂ ସମୟେ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଝାନଂ ଭାୱେତି (ଧ। ସ। ୨୭୭), ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ସମ୍ମାସମାଧି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୫) ପଞ୍ଚଞାଣିକୋ ସମ୍ମାସମାଧି, (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୫; ୱିଭ। ୮୦୪) ପଞ୍ଞାୟ ଚସ୍ସ ଦିସ୍ୱା ଆସୱା ପରିକ୍ଖୀଣା ହୋନ୍ତୀ''ତି, ତଥା ''ଯସ୍ମିଂ ସମୟେ କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି, (ଧ। ସ। ୧) କିଂ ଚିତ୍ତୋ ତ୍ୱଂ ଭିକ୍ଖୁ (ପାରା। ୧୪୬, ୧୮୦) ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା, (ଧ। ପ। ୧; ନେତ୍ତି। ୯୦; ପେଟକୋ। ୮୩, ୮୪) ସନ୍ତି ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ନାନତ୍ତକାୟା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, (ଦୀ। ନି। ୩।୩୩୨, ୩୪୧, ୩୫୭; ଅ। ନି। ୭।୪୪; ଅ। ନି। ୯।୨୪; ଚୂଳନି। ୮୩) ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୮) ଚ ଏୱମାଦୀନି ସୁତ୍ତାନି ଏତସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ସାଧକାନି। ତିତ୍ଥଂ ୱୁଚ୍ଚତି ମିଚ୍ଛାଲଦ୍ଧି ତତ୍ଥେୱ ବାହୁଲ୍ଲେନ ପରିବ୍ଭମନତୋ ତରନ୍ତି ବାଲା ଏତ୍ଥାତି କତ୍ୱା, ତଦେୱ ଅନତ୍ଥକାନମନତ୍ଥାନଂ ତିତ୍ଥିୟାନଞ୍ଚ ସଞ୍ଜାତିଦେସଟ୍ଠେନ, ନିୱାସଟ୍ଠେନ ୱା ଆୟତନନ୍ତି ତିତ୍ଥାୟତନଂ, ତସ୍ମିଂ, ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିୟସମୟେତି ଅତ୍ଥୋ। ତିତ୍ଥିୟା ହି ଉପପତ୍ତିୱିସେସେ ୱିମୁତ୍ତିସଞ୍ଞିନୋ, ସଞ୍ଞାୱିରାଗାୱିରାଗେସୁ ଆଦୀନୱାନିସଂସଦସ୍ସାୱିନୋ ଚ ହୁତ୍ୱା ଅସଞ୍ଞସମାପତ୍ତିଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ଅକ୍ଖଣଭୂମିୟଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ସାସନିକା, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଏକଚ୍ଚୋ ତିତ୍ଥାୟତନେ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା''ତି। ୱାୟୋକସିଣେ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱାତି ଚତୁତ୍ଥେ ଭୂତକସିଣେ ପଠମାଦୀନି ତୀଣି ଝାନାନି ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ତତିୟଜ୍ଝାନେ ଚିଣ୍ଣୱସୀ ହୁତ୍ୱା ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାୟ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନାଧିଗମାୟ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା, ତେନେୱାହ ''ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା''ତି।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ୱାୟୋକସିଣେୟେୱ ପରିକମ୍ମଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଯଥେୱ ହି ରୂପପଟିଭାଗଭୂତେସୁ କସିଣୱିସେସେସୁ ରୂପୱିଭାୱନେନ ରୂପୱିରାଗଭାୱନାସଙ୍ଖାତୋ ଅରୂପସମାପତ୍ତିୱିସେସୋ ସଚ୍ଛିକରୀୟତି, ଏୱଂ ଅପରିବ୍ଯତ୍ତୱିଗ୍ଗହତାୟ ଅରୂପପଟିଭାଗଭୂତେ କସିଣୱିସେସେ ଅରୂପୱିଭାୱନେନ ଅରୂପୱିରାଗଭାୱନାସଙ୍ଖାତୋ ରୂପସମାପତ୍ତିୱିସେସୋ ଅଧିଗମୀୟତି, ତସ୍ମା ଏତ୍ଥ ''ସଞ୍ଞା ରୋଗୋ ସଞ୍ଞା ଗଣ୍ଡୋ''ତିଆଦିନା, (ମ। ନି। ୩।୨୪) ''ଧି ଚିତ୍ତଂ, ଧିବ୍ବତେ ତଂ ଚିତ୍ତ''ନ୍ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୬୮-୭୩) ଚ ନୟେନ ଅରୂପପୱତ୍ତିୟା ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ, ତଦଭାୱେ ଚ ସନ୍ତପଣୀତଭାୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ରୂପସମାପତ୍ତିୟା ଅଭିସଙ୍ଖରଣଂ, ରୂପୱିରାଗଭାୱନା ପନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପଚାରେନ ଅରୂପସମାପତ୍ତିୟୋ ୱିସେସେନ ପଠମାରୁପ୍ପଜ୍ଝାନଂ। ଯଦି ଏୱଂ ''ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାକାସକସିଣେପୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ତସ୍ସାପି ହି ଅରୂପପଟିଭାଗତା ଲବ୍ଭତୀତି? ୱତ୍ତବ୍ବମେୱେତଂ କେସଞ୍ଚି, ଅୱଚନଂ ପନ ପୁବ୍ବାଚରିୟେହି ଅଗ୍ଗହିତଭାୱେନ। ଯଥା ହି ରୂପୱିରାଗଭାୱନା ୱିରଜ୍ଜନୀୟଧମ୍ମଭାୱମତ୍ତେ ପରିନିବ୍ବିନ୍ଦା (ୱିରଜ୍ଜନୀୟଧମ୍ମ ଭାୱମତ୍ତେନ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନା ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୬-୭୩) ୱିରଜ୍ଜନୀୟଧମ୍ମପଟିଭାଗଭୂତେ ଚ ୱିସୟୱିସେସେ ପାତୁଭୱତି, ଏୱଂ ଅରୂପୱିରାଗଭାୱନାପୀତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ନ କୋଚି ୱିରୋଧୋ। ତିତ୍ଥିୟେହେୱ ପନ ତସ୍ସା ସମାପତ୍ତିୟା ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବତାୟ, ତେସଞ୍ଚ ୱିସୟପଦେସନିମିତ୍ତସ୍ସେୱ ତସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ପଟିପତ୍ତିତୋ ତଂ କାରଣଂ ପସ୍ସନ୍ତେହି ପୁବ୍ବାଚରିୟେହି ଚତୁତ୍ଥେୟେୱ ଭୂତକସିଣେ ଅରୂପୱିରାଗଭାୱନାପରିକମ୍ମଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କିଞ୍ଚ ଭିୟ୍ୟୋ – ୱଣ୍ଣକସିଣେସୁ ୱିୟ ପୁରିମଭୂତକସିଣତ୍ତୟେପି ୱଣ୍ଣପଟିଚ୍ଛାୟାୱ ପଣ୍ଣତ୍ତିଆରମ୍ମଣଂ ଝାନସ୍ସ ଲୋକୱୋହାରାନୁରୋଧେନେୱ ପୱତ୍ତିତୋ, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୯୬) ପଥୱୀକସିଣସ୍ସ ଆଦାସଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲୂପମାୱଚନଞ୍ଚ ସମତ୍ଥିତଂ ହୋତି। ଚତୁତ୍ଥେ ପନ ଭୂତକସିଣେ ଭୂତପଟିଚ୍ଛାୟା ଏୱ ଝାନସ୍ସ ଗୋଚରଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ତସ୍ସେୱ ଅରୂପପଟିଭାଗତା ଯୁତ୍ତା, ତସ୍ମା ୱାୟୋକସିଣେୟେୱ ପରିକମ୍ମଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କଥଂ ପସ୍ସତୀତି ଆହ ''ଚିତ୍ତେ ସତୀ''ତିଆଦି। ସନ୍ତୋତି ନିବ୍ବୁତୋ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନମେତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କାଲଂ କତ୍ୱାତି ମରଣଂ କତ୍ୱା, ଯୋ ୱା ମନୁସ୍ସଲୋକେ ଜୀୱନକାଲୋ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପଚ୍ଚୟେହି କରୀୟତି, ତଂ କରିତ୍ୱାତିପି ଅତ୍ଥୋ। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତତୀତି ଅସଞ୍ଞସତ୍ତସଙ୍ଖାତେ ସତ୍ତନିକାୟେ ରୂପପଟିସନ୍ଧିୱସେନେୱ ଉପପଜ୍ଜତି, ଅଞ୍ଞେସୁ ୱା ଚକ୍କୱାଳେସୁ ତସ୍ସା ଭୂମିୟା ଅତ୍ଥିତାୟ ଅନେକୱିଧଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ପୁଥୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋତିପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇଧେୱାତି ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେୟେୱ। ତତ୍ଥାତି ଅସଞ୍ଞୀଭୱେ। ଯଦି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧମତ୍ତମେୱ ଅସଞ୍ଞୀଭୱେ

ପାତୁଭୱତି, କଥଂ ଅରୂପସନ୍ନିସ୍ସଯେନ ୱିନା ତତ୍ଥ ରୂପଂ ପୱତ୍ତତି, ନନୁ ସିଯା ଅରୂପସନ୍ନିସ୍ସିତାଯେୱ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ଇଧେୱ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ତଥା ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଦସ୍ସନତୋତି ? ନାଯମନୁଯୋଗୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଅପ୍ପୱତ୍ତିତୋ, କଥଂ ପନ ରୂପସନ୍ନିସ୍ସଯେନ ୱିନା ଅରୂପଧାତୁଯା ଅରୂପଂ ପୱତ୍ତତୀତି। ଇଦମ୍ପି ହି ତେନ ସମାନଜାତିଯମେୱ। କସ୍ମା? ଇଧେୱ ଅଦସ୍ସନତୋ, କଥଞ୍ଚ କବଳୀକାରାହାରେନ ୱିନା ରୂପଧାତୁଯା ରୂପଂ ପୱତ୍ତତୀତି। ଇଦମ୍ପି ଚ ତଂସଭାୱମେୱ, କିଂ କାରଣା? ଇଧ ଅଦସ୍ସନତୋଯେୱ। ଇତି ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ତଥା ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ, କିମେତେନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥନିଦସ୍ସନେନ ଇଧେୱ ଅନୁଯୋଗେନ। ଅପିଚ ଯଥା ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତିକାରଣଂ ରୂପେ ଅୱିଗତତଣ୍ହଂ, ତସ୍ସ ସହ ରୂପେନ ସମ୍ଭୱତୋ ରୂପଂ ନିସ୍ସାଯ ପୱତ୍ତି ରୂପସାପେକ୍ଖତାଯ କାରଣସ୍ସ। ଯସ୍ସ ପନ ନିବ୍ବତ୍ତିକାରଣଂ ରୂପେ ୱିଗତତଣ୍ହଂ, ତସ୍ସ ୱିନା ରୂପେନ ପୱତ୍ତି ରୂପନିରପେକ୍ଖତାଯ କାରଣସ୍ସ, ଏୱଂ ଯସ୍ସ ରୂପପ୍ପବନ୍ଧସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତିକାରଣଂ ଅରୂପେ ୱିଗତତଣ୍ହଂ, ତସ୍ସ ୱିନା ଅରୂପେନ ପୱତ୍ତି ଅରୂପନିରପେକ୍ଖତାଯ କାରଣସ୍ସ, ଏୱଂ ଭାୱନାବଲାଭାୱତୋ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ରୂପାରୂପସମ୍ଭୱୋ ୱିଯ, ଭାୱନାବଲେନ ଚତୁୱୋକାରଭୱେ ଅରୂପସ୍ସେୱ ସମ୍ଭୱୋ ୱିଯ ଚ। ଅସଞ୍ଞୀଭୱେପି ଭାୱନାବଲେନ ରୂପସ୍ସେୱ ସମ୍ଭୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି।

କଥଂ ପନ ତତ୍ଥ କେୱଲୋ ରୂପପ୍ପବନ୍ଧୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନପଚ୍ଚଯରହିତୋ ଚିରକାଲଂ ପୱତ୍ତତୀତି ପଚ୍ଛେତବ୍ବଂ, କିତ୍ତକଂ ୱା କାଲଂ ପୱତ୍ତତୀତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ‘‘ଯଥା ନାମା’’ତିଆଦିମାହ। ତେନ ନ କେୱଲଂ ଇଧ ଚେୱ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଚ ୱୁତ୍ତୋ ଆଗମୋଯେୱ ଏତଦତ୍ଥଞାପନେ, ଅଥ ଖୋ ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଯୁତ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ଜିଯାୱେଗୁକ୍ଖିତ୍ତୋତି ଧନୁଜିଯାଯ ୱେଗେନ ଖିପିତୋ। ଝାନୱେଗୋ ନାମ ଝାନାନୁଭାୱୋ ଫଲଦାନେ ସମତ୍ଥତା। ତତ୍ତକମେୱ କାଲନ୍ତି ଉକ୍କଂସତୋ ପଞ୍ଚ ମହାକପ୍ପସତାନି। ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ଯଥାନିବ୍ବତ୍ତଇରିଯାପଥମେୱ ଚିତ୍ତକମ୍ମରୂପକସଦିସା ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠନ୍ତି। ଝାନୱେଗେତି ଅସଞ୍ଞସମାପତ୍ତିପରିକ୍ଖିତ୍ତେ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନକମ୍ମୱେଗେ, ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନକମ୍ମୱେଗେ ୱା। ଅନ୍ତରଧାଯତୀତି ପଚ୍ଚଯନିରୋଧେନ ନିରୁଜ୍ଝତି ନ ପୱତ୍ତତି। ଇଧାତି କାମାୱଚରଭୱେତି ଅତ୍ଥୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ତେସମନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ। ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞାତି ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋଯେୱ ସଞ୍ଞାସୀସେନ ୱୁତ୍ତୋ। କଥଂ ପନ ଅନେକକପ୍ପସତମତିକ୍କମେନ ଚିରନିରୁଦ୍ଧତୋ ୱିଞ୍ଞାଣତୋ ଇଧ ୱିଞ୍ଞାଣମୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ନ ହି ନିରୁଦ୍ଧେ ଚକ୍ଖୁପସାଦେ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣମୁପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଦିଟ୍ଠନ୍ତି? ନଯିଦମେକନ୍ତତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନିରୁଦ୍ଧମ୍ପି ହି ଚିତ୍ତଂ ସମାନଜାତିକସ୍ସ ଅନ୍ତରା ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚଯମତ୍ତଂ ହୋତିଯେୱ, ନ ବୀଜଂ। ବୀଜଂ ପନ କମ୍ମମେୱ, ତସ୍ମା କମ୍ମତୋ ବୀଜଭୂତତୋ ଆରମ୍ମଣାଦୀହି ପଚ୍ଚଯେହି ଅସଞ୍ଞୀଭୱତୋ ଚୁତାନଂ କାମଧାତୁଯା ଉପପତ୍ତିୱିଞ୍ଞାଣଂ ହୋତିଯେୱ, ତେନାହ ‘‘ଇଧ ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥା ନାମ ଉତୁନିଯାମେନ ପୁପ୍ଫଗ୍ଗହଣେ ନିଯତକାଲାନଂ ରୁକ୍ଖାନଂ ୱିଦାରଣସଙ୍ଘାତେ ୱେଖେ ଦିନ୍ନେ ୱେଖବଲେନ ଅନିଯମତା ହୋତି ପୁପ୍ଫଗ୍ଗହଣସ୍ସ, ଏୱମେୱ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ଅୱିପ୍ପଯୋଗେନ ୱତ୍ତମାନେସୁ ରୂପାରୂପଧମ୍ମେସୁ ରୂପାରୂପୱିରାଗଭାୱନାସଙ୍ଘାତେ ୱେଖେ ଦିନ୍ନେ ତସ୍ସ ସମାପତ୍ତିୱେଖବଲସ୍ସ ଅନୁରୂପତୋ ଅରୂପଭୱେ, ଅସଞ୍ଞଭୱେ ଚ ଯଥାକ୍କମଂ ରୂପରହିତା, ଅରୂପରହିତା ଚ ଖନ୍ଧାନଂ ପୱତ୍ତି ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ପୁନ ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦା ଚ ପନ ‘‘ତେ ଦେୱା ତମ୍ହା କାଯା ଚୱନ୍ତୀ’’ତି ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦୋ ତେସଂ ଚୱନସ୍ସ କାରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ, ‘‘ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦା’’ତି ୱଚନଂ ୱା କିମତ୍ଥଦସ୍ସନନ୍ତି ଚୋଦନାଯ ‘‘ଯସ୍ମା ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ଇଧ ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦେନ ତେସଂ ଚୱନସ୍ସ ପଞ୍ଞାଯନତୋ ଞାପକହେତୁଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ, ‘‘ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦା’’ତି ୱଚନଂ ୱା ତେସଂ ଚୱନସ୍ସ ପଞ୍ଞାଯନଭାୱଦସ୍ସନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦା’’ତି ହି ଏତସ୍ସ ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦେନ ହେତୁଭୂତେନ ଚୱନ୍ତି, ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦା ୱା ଉପ୍ପାଦସଞ୍ଞା ତେ ଦେୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସନ୍ତଭାୱାଯାତି ନିବ୍ବାନାଯ। ନନୁ ଚେତ୍ଥ ଜାତିସତସହସ୍ସଦସସଂୱଟ୍ଟାଦୀନମତ୍ଥକେ, ତଦବ୍ଭନ୍ତରେ ୱା ପୱତ୍ତାଯ ଅସଞ୍ଞୂପପତ୍ତିଯା ୱସେନ ଲାଭୀଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକୱାଦୋପି ଲାଭୀସସ୍ସତୱାଦୋ ୱିଯ ଅନେକଭେଦୋ ସମ୍ଭୱତୀତି? ସଚ୍ଚମେୱ, ଅନନ୍ତରତ୍ତା ପନ ଆସନ୍ନାଯ ଅସଞ୍ଞୂପପତ୍ତିଯା ୱସେନ ଲାଭୀଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକୱାଦୋ ନଯଦସ୍ସନୱସେନ ଏକୋୱ ଦସ୍ସିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗହତୋ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକୱାଦସ୍ସ ସସ୍ସତୱାଦେ ଆଗତୋ ସବ୍ବୋପି ଦେସନାନଯୋ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକୱାଦେପି ଗହେତବ୍ବୋତି ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଭଗୱତା ଲାଭୀଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକୱାଦୋ ଅୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତୋ, ଅୱସ୍ସଞ୍ଚସ୍ସ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗହୋ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ସଂକିଲେସପକ୍ଖେ ସତ୍ତାନମଜ୍ଝାସଯସ୍ସ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦୱସେନେୱ ଦୁୱିଧତ୍ତା, ତେସୁ ଚ ଉଚ୍ଛେଦପ୍ପସଙ୍ଗାଭାୱତୋ। ତଥା ହି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଆସଯ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି ଚା’’ତି, ତଥା ଚ ୱକ୍ଖତି ‘‘ଯାସଂ ସବ୍ବେୱ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯୋ, ସେସା ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୯୭, ୯୮)।

ନନୁ ଚ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକୱାଦସ୍ସ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗହୋ ନ ଯୁତ୍ତୋ ‘‘ଅହଞ୍ହି ପୁବ୍ବେ ନାହୋସି’’ନ୍ତିଆଦିୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ଅପୁବ୍ବସତ୍ତପାତୁଭାୱଗାହକତ୍ତା। ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି ପନ ଅତ୍ତନୋ, ଲୋକସ୍ସ ଚ ସଦାଭାୱଗାହିନୀ ‘‘ଅତ୍ଥିତ୍ୱେୱ ସସ୍ସତିସମ’’ନ୍ତି ପୱତ୍ତନତୋତି? ନୋ ନ ଯୁତ୍ତୋ ଅନାଗତକୋଟିଅଦସ୍ସନେନ ସସ୍ସତଗ୍ଗାହସମୱରୋଧତ୍ତା। ଯଦିପି ହି ଅଯଂ ୱାଦୋ ‘‘ସୋମ୍ହି ଏତରହି ଅହୁତ୍ୱା ସନ୍ତତାଯ ପରିଣତୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୬୮) ଅତ୍ତନୋ, ଲୋକସ୍ସ ଚ ଅତୀତକୋଟିପରାମସନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ, ତଥାପି ୱତ୍ତମାନକାଲତୋ ପଟ୍ଠାଯ ନ ତେସଂ କତ୍ଥଚି ଅନାଗତେ ପରିଯନ୍ତଂ ପସ୍ସତି, ୱିସେସେନ ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତକାଲେସୁ ଅପରିଯନ୍ତଦସ୍ସନପଭାୱିତୋ ସସ୍ସତୱାଦୋ, ଯଥାହ ‘‘ସସ୍ସତିସମଂ ତଥେୱ ଠସ୍ସତୀ’’ତି

(ଦୀ। ନି। ୧।୩୧ ଅତ୍ଥତୋ ସମାନଂ) ଯଦେୱଂ ସିଯା ଇମସ୍ସ ଚ ୱାଦସ୍ସ, ସସ୍ସତୱାଦାଦୀନଞ୍ଚ ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକେସୁ ସଙ୍ଗହୋ ନ ଯୁତ୍ତୋଯେୱ ଅନାଗତକାଲପରାମସନୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତାତି? ଯୁତ୍ତୋ ଏୱ ସମୁଦାଗମସ୍ସ ଅତୀତକୋଟ୍ଠାସିକତ୍ତା। ତଥା ହି ନେସଂ ସମୁଦାଗମୋ ଅତୀତଂସପୁବ୍ବେନିୱାସଞାଣେହି, ତପ୍ପତିରୂପକାନୁସ୍ସୱାଦିପଭାୱିତେହି ଚ ତକ୍କନେହି ସଙ୍ଗହିତୋତି, ତଥା ଚେୱ ସଂୱଣ୍ଣିତଂ। ଅଥ ୱା ସବ୍ବତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣଚାରେନ ଧମ୍ମସ୍ସାମିନା ନିରୱସେସତୋ ଅଗତିଂ, ଗତିଞ୍ଚ ଯଥାଭୂତଂ ସଯଂ ଅଭିଞ୍ଞା ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ପୱେଦିତା ଏତା ଦିଟ୍ଠିଯୋ, ତସ୍ମା ଯାୱତିକା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଭଗୱତା ଦେସିତା, ଯଥା ଚ ଦେସିତା, ତାୱତିକା ତଥା ଚେୱ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତୋ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବା, ନ ଚେତ୍ଥ ଯୁତ୍ତିୱିଚାରଣା କାତବ୍ବା ବୁଦ୍ଧୱିସଯତ୍ତା। ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ ହି ବୁଦ୍ଧାନଂ ବୁଦ୍ଧୱିସଯୋ, ତଥା ଚ ୱକ୍ଖତି ‘‘ତତ୍ଥ ନ ଏକନ୍ତେନ କାରଣଂ ପରିଯେସିତବ୍ବ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧। ୭୮-୮୨)।

ଦୁତିଯଭାଣୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅପରନ୍ତକପ୍ପିକୱାଦୱଣ୍ଣନା

୭୪। ‘‘ଅପରନ୍ତେଞାଣଂ (ଧ। ସ। ୧୦୬୭), ଅପରନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିନୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୭୪) ୱିଯ ଅପରନ୍ତ –ସଦ୍ଦାନଂ ଯଥାକ୍କମଂ ଅନାଗତକାଲକୋଟ୍ଠାସୱାଚକତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଅନାଗତକୋଟ୍ଠାସସଙ୍ଖାତ’’ନ୍ତି। ‘‘ପୁବ୍ବନ୍ତଂ କପ୍ପେତ୍ୱା’’ତିଆଦୀସୁ ୱୁତ୍ତନଯେନ ‘‘ଅପରନ୍ତଂ କପ୍ପେତ୍ୱା’’ତିଆଦୀସୁପି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱିସେସମତ୍ତମେୱ ଚେତ୍ଥ ୱକ୍ଖାମ।

ସଞ୍ଞୀୱାଦୱଣ୍ଣନା

୭୫। ଆଘାତନା ଉଦ୍ଧନ୍ତି ଉଦ୍ଧମାଘାତନଂ, ମରଣତୋ ଉଦ୍ଧଂ ପୱତ୍ତୋ ଅତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଉଦ୍ଧମାଘାତନ’’ନ୍ତି ପୱତ୍ତୋ ୱାଦୋ ଉଦ୍ଧମାଘାତନୋ ସହଚରଣୱସେନ, ତଦ୍ଧିତୱସେନ ଚ, ଅନ୍ତଲୋପନିଦ୍ଦେସୋ ୱା ଏସ। ସୋ ଏତେସନ୍ତି ଉଦ୍ଧମାଘାତନିକା। ଏୱଂ ସଦ୍ଦତୋ ନିପ୍ଫନ୍ନଂ ଅତ୍ଥତୋ ଏୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଉଦ୍ଧମାଘାତନା ଅତ୍ତାନଂ ୱଦନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଆଘାତନା ଉଦ୍ଧଂ ଉପରିଭୂତଂ ଅତ୍ତଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେ ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ‘‘ଉଦ୍ଧଂ ମରଣତୋ ଅତ୍ତା ନିବ୍ବିକାରୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ‘‘ସୋ ଏତେସ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଅସ୍ସତ୍ଥିଯତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ଯଥା ‘‘ବୁଦ୍ଧମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି। ଅଯଂ ଅଟ୍ଠକଥାତୋ ଅପରୋ ନଯୋ – ସଞ୍ଞୀତି ପୱତ୍ତୋ ୱାଦୋ ସଞ୍ଞୀ ସହଚରଣାଦିନଯେନ, ସଞ୍ଞୀ ୱାଦୋ ଏତେସନ୍ତି ସଞ୍ଞୀୱାଦା ସମାସୱସେନ। ସଞ୍ଞୀୱାଦୋ ଏୱ ୱାଦୋ ଏତେସନ୍ତି ହି ଅତ୍ଥୋ।

୭୬-୭୭।ରୂପୀଅତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ କସିଣରୂପଂ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ରୂପୱିନିମୁତ୍ତେନ ଅତ୍ତନା ଭୱିତବ୍ବଂ ‘‘ରୂପମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ସଞ୍ଞାଯ ୱିଯ ରୂପସ୍ସାପି ଅତ୍ତନିଯତ୍ତା। ନ ହି ‘‘ସଞ୍ଞୀ ଅତ୍ତା’’ତି ଏତ୍ଥ ସଞ୍ଞା ଏୱ ଅତ୍ତା, ଅଥ ଖୋ ‘‘ସଞ୍ଞା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ଅତ୍ଥେନ ଅତ୍ତନିଯାୱ, ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତସଞ୍ଞଞ୍ଚସ୍ସ ‘ସଞ୍ଞା’ତି ଗହେତ୍ୱା’’ତି? ନ ଖୋ ପନେତମେୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ‘‘ରୂପମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ରୂପୀ’’ତି, ଅଥ ଖୋ ‘‘ରୁପ୍ପନସୀଲୋ ରୂପୀ’’ତି। ରୁପ୍ପନଞ୍ଚେତ୍ଥ ରୂପସରିକ୍ଖତାଯ କସିଣରୂପସ୍ସ ୱଡ୍ଢିତାୱଡ୍ଢିତକାଲୱସେନ ୱିସେସାପତ୍ତି। ସା ହି ‘‘ନତ୍ଥୀ’’ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ପରିତ୍ତୱିପୁଲତାଦିୱିସେସସବ୍ଭାୱତୋ। ଯଦେୱଂ ସିଯା ‘‘ରୁପ୍ପନସୀଲୋ ରୂପୀ’’ତି, ଅଥ ଇମସ୍ସ ୱାଦସ୍ସ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗହୋ ନ ଯୁଜ୍ଜତି ରୁପ୍ପନସୀଲସ୍ସ ଭେଦସବ୍ଭାୱତୋତି? ଯୁଜ୍ଜତେୱ କାଯଭେଦତୋ ଉଦ୍ଧଂ ପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ନିବ୍ବିକାରତାଯ ତେନ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା’’ତି। ଅଥ ୱା ‘‘ରୂପମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ରୂପୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ନ କୋଚି ଦୋସୋ କପ୍ପନାସିଦ୍ଧେନ ଭେଦେନ ଅଭେଦସ୍ସାପି ନିଦ୍ଦେସଦସ୍ସନତୋ ଯଥା ‘‘ସିଲାପୁତ୍ତକସ୍ସ ସରୀର’’ନ୍ତି।

ଅପିଚ ଅୱଯୱୱସେନ ଅୱଯୱିନୋ ତଥାନିଦ୍ଦେସନିଦସ୍ସନତୋ ଯଥା ‘‘କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୩୯୦), ରୁପ୍ପନଂ ୱା ରୂପଂ, ରୂପସଭାୱୋ, ତଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ରୂପୀ, ଅତ୍ତା ‘‘ରୂପିନୋ ଧମ୍ମା’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୧୧।ଦୁକମାତିକା) ୱିଯ, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ରୂପସଭାୱତ୍ତା ‘‘ରୂପୀ ଅତ୍ତା’’ତି ୱଚନଂ ଞାଯାଗତମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କସିଣରୂପଂ ଅତ୍ତା’’ତି। ‘‘ଗହେତ୍ୱା’’ତି ଏତେନ ଚେତସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥାତି କସିଣରୂପେ। ଅସ୍ସାତି ପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ, ଆଜୀୱକାଦଯୋ ତକ୍କମତ୍ତେନ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି ୱିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଜୀୱକା ହି ତକ୍କିକାଯେୱ, ନ ଲାଭିନୋ। ନିଯତୱାଦିତାଯ ହି କମ୍ମଫଲପଟିକ୍ଖେପତୋ ନତ୍ଥି ତେସଂ ଝାନସମାପତ୍ତିଲାଭୋ। ତଥା ହିକଣ୍ହାଭିଜାତିଆଦୀସୁ କାଢଅକାଦିରୂପଂ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଏକଚ୍ଚେ ଆଜୀୱକା ପଟିଜାନନ୍ତି। ପୁରିମନଯେନ ଚେତ୍ଥ ଲାଭୀନଂ ଦସ୍ସେତି, ପଚ୍ଛିମନଯେନ ପନ ତକ୍କିକଂ। ଏୱମୀଦିସେସୁ। ରୋଗ-ସଦ୍ଦୋ ଭଙ୍ଗପରିଯାଯୋ ଭଙ୍ଗସ୍ସାପି ରୁଜ୍ଜନଭାୱତୋ, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅରୋଗ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ନିଚ୍ଚପରିଯାଯତା ଉପପନ୍ନା ହୋତି, ତେନାହ ‘‘ନିଚ୍ଚୋ’’ତି। ରୋଗ-ସଦ୍ଦୋ ୱା ବ୍ୟାଧିପରିଯାଯୋ। ଅରୋଗୋତି ପନ ରୋଗରହିତତାସୀସେନ ନିବ୍ବିକାରତାଯ ନିଚ୍ଚତଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ପଟିଜାନାତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନିଚ୍ଚୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ।

କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣନତ୍ଥିଭାୱାକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନାନି ଯଥାରହମରୂପସମାପତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ନାମ। ନିମ୍ବପଣ୍ଣେ ତପ୍ପରିମାଣୋ ତିତ୍ତକରସୋ ୱିଯ ସରୀରପ୍ପରିମାଣୋ ଅରୂପୀ ଅତ୍ତା ସରୀରେ ତିଟ୍ଠତୀତି ତକ୍କମତ୍ତେନେୱ ନିଗଣ୍ଠା “ଅରୂପୀ ଅତ୍ତା ସଞ୍ଞୀ”ତି ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀତି ଆହ “ନିଗଣ୍ଠାଦଯୋ ୱିଯା”ତି।

ତତିଯାପନାତି “ରୂପୀ ଚ ଅରୂପୀ ଚ ଅତ୍ତା”ତି ଲଦ୍ଧି। ମିସ୍ସକଗାହୱସେନାତି ରୂପାରୂପସମାପତ୍ତୀନଂ ଯଥାଲଦ୍ଧାନି ନିମିତ୍ତାନି ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ଏକୋୱ “ଅତ୍ତା”ତି, ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତସଞ୍ଞଞ୍ଚସ୍ସ “ସଞ୍ଞା”ତି ଗହଣୱସେନ। ଅଯଞ୍ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ରୂପାରୂପସମାପତ୍ତିଲାଭୀ ତାସଂ ନିମିତ୍ତଂ ରୂପଭାୱେନ, ଅରୂପଭାୱେନ ଚ “ଅତ୍ତା”ତି ଗହେତ୍ୱା “ରୂପୀ ଚ ଅରୂପୀ ଚା”ତି ଅଭିନିୱେସଂ ଜନେସି ଅତ୍ଥେତୱାଦିନୋ ୱିଯ, ତକ୍କମତ୍ତେନେୱ ୱା ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ମିସ୍ସକଗହଣୱସେନ “ରୂପୀ ଚ ଅରୂପୀ ଚ ଅତ୍ତା”ତି ଅଭିନିୱିସ୍ସ ଅଟ୍ଠାସି। ଚତୁତ୍ଥାତି “ନେୱ ଅରୂପୀ ଚ ନାରୂପୀ ଚ ଅତ୍ତା”ତି ଲଦ୍ଧି। ତକ୍କଗାହେନେୱାତି ସଙ୍ଖାରସେସସୁଖୁମଭାୱପ୍ପତ୍ତଧମ୍ମା ୱିଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତସୁଖୁମଭାୱପ୍ପତ୍ତିଯା ସକିଚ୍ଚସାଧନାସମତ୍ଥତାଯ ଖମ୍ଭକୁଚ୍ଛି [ଥମ୍ଭକୁଚ୍ଚ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧୭୬-୭୭)] ହତ୍ଥପାଦାଦିସଙ୍ଘାତୋ ୱିଯ ନେୱ ରୂପୀ, ରୂପସଭାୱାନତିୱତ୍ତନତୋ ନ ଚ ଅରୂପୀତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତତକ୍କଗାହେନେୱ।

ଅଯଂ ଅଟ୍ଠକଥାମୁତ୍ତକୋ ନଯୋ – ନେୱରୂପୀ ନାରୂପୀତି ଏତ୍ଥ ହି ଅନ୍ତାନନ୍ତିକଚତୁତ୍ଥୱାଦେ ୱିଯ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିକ୍ଖେପୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସତିପି ଚ ତତିଯୱାଦେନ ଇମସ୍ସ ସମାନତ୍ଥଭାୱେ ତତ୍ଥ ଦେସକାଲଭେଦୱସେନ ୱିଯ ଇଧ କାଲୱତ୍ଥୁଭେଦୱସେନ ତତିଯଚତୁତ୍ଥୱାଦାନଂ ୱିସେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କାଲଭେଦୱସେନ ହି ଇଧ ତତିଯୱାଦସ୍ସ ପୱତ୍ତି ରୂପାରୂପନିମିତ୍ତାନଂ ସହଅନୁପଟ୍ଠାନତୋ। ଚତୁତ୍ଥୱାଦସ୍ସ ପନ ୱତ୍ଥୁଭେଦୱସେନ ପୱତ୍ତି ରୂପାରୂପଧମ୍ମସମୂହଭାୱତୋତି। ଦୁତିଯଚତୁକ୍କଂ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକୱାଦେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ ସବ୍ବଥା ସଦିସତ୍ତତୋ ସମାନତ୍ଥତ୍ତା। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତମ୍ପି “ଅମତି ଗଚ୍ଛତି ଭାୱୋ ଓସାନମେତ୍ଥା”ତିଆଦିନା ଅମ୍ହେହି ୱୁତ୍ତମେୱ, କେୱଲଂ ପନ ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପନାୱସେନ ପୱତ୍ତୋ, ଇଧ ଅପରନ୍ତକପ୍ପନାୱସେନାତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ ପାକଟୋଯେୱ। କାମଞ୍ଚ ନାନତ୍ତସଞ୍ଞୀ ଅତ୍ତାତି ଅଯମ୍ପି ୱାଦୋ ସମାପନ୍ନକୱସେନ ଲବ୍ଭତି। ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋ ଦିଟ୍ଠିଗତିକସ୍ସ ୱସେନ ସଞ୍ଞାଭେଦସମ୍ଭୱତୋ। ତଥାପି ସମାପତ୍ତିଯଂ ଏକରୂପେନେୱ ସଞ୍ଞାଯ ଉପଟ୍ଠାନତୋ ଲାଭୀୱସେନ ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିତା ସାତିସଯଂ ଯୁତ୍ତାତି ଆହ “ସମାପନ୍ନକୱସେନ ଏକତ୍ତସଞ୍ଞୀ”ତି। ଏକସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋ ଏୱ ୱା ୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସତିପି ଚ ସମାପତ୍ତିଭେଦତୋ ସଞ୍ଞାଭେଦସମ୍ଭୱେ ବହିଦ୍ଧା ପୁଥୁତ୍ତାରମ୍ମଣେଯେୱ ସଞ୍ଞାନାନତ୍ତସ୍ସ ଓଳାରିକସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ ତକ୍କୀୱସେନେୱ ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ “ଅସମାପନ୍ନକୱସେନ ନାନତ୍ତସଞ୍ଞୀ”ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପରିତ୍ତକସିଣୱସେନାତି ଅୱଡ୍ଢିତତ୍ତା ଅପ୍ପକକସିଣୱସେନ, କସିଣଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ସଞ୍ଞାଯ ୱିସଯଦସ୍ସନଂ। ୱିସଯୱସେନ ହି ସଞ୍ଞାଯ ପରିତ୍ତତା, ଇମିନା ଚ ସତିପି ସଞ୍ଞାୱିନିମୁତ୍ତଧମ୍ମେ “ସଞ୍ଞାଯେୱ ଅତ୍ତା”ତି ୱଦତୀତି ଦସ୍ସେତି। ଏସ ନଯୋ ୱିପୁଲକସିଣୱସେନାତି ଏତ୍ଥାପି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅନ୍ତାନନ୍ତିକୱାଦେ ଚେୱ ଇଧ ଚ ଅନ୍ତାନନ୍ତଚତୁକ୍କେ ପଠମଦୁତିଯୱାଦେସୁ ସଦିସତ୍ଥମତ୍ତତୋ ସମାନେସୁପି ସଭାୱତୋ ତେହି ଦ୍ୱୀହି ୱାଦେହି ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱାଦାନଂ ୱିସେସୋ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି, ଅଞ୍ଞଥା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେସୁ ୱାଦେସୁ ସତିପି ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତକପ୍ପନଭେଦମତ୍ତେନ କେହିଚି ୱିସେସେ କେହିଚି ଅୱିସେସୋଯେୱ ସିଯାତି।

ଅଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାମୁତ୍ତକୋ ନଯୋ – “ଅଙ୍ଗୁଟ୍ଠପ୍ପମାଣୋ ଅତ୍ତା, ଅଣୁମତ୍ତୋ ଅତ୍ତା”ତିଆଦିଲଦ୍ଧିୱସେନ ପରିତ୍ତୋ ଚ ସୋ ସଞ୍ଞୀ ଚାତି ପରିତ୍ତସଞ୍ଞୀ କାପିଲକାଣାଦପଭୁତଯୋ [କପିଲକଣାଦାଦଯୋ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୭୬-୭୭)] ୱିଯ। ଅତ୍ତନୋ ସବ୍ବଗତଭାୱପଟିଜାନନୱସେନ ଅପ୍ପମାଣୋ ଚ ସୋ ସଞ୍ଞୀ ଚାତି ଅପ୍ପମାଣସଞ୍ଞୀତି।

ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପରିଭଣ୍ଡତ୍ତା ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣସ୍ସ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପଭାୱଜନିତେନ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣେନ ଦିସ୍ସମାନାପି ସତ୍ତାନଂ ସୁଖାଦିସମଙ୍ଗିତା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନାୱ ଦିଟ୍ଠା ନାମାତି ଆହ “ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା”ତିଆଦି। ଚତୁକ୍କନଯଂ, ପଞ୍ଚକନଯଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯ ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନଭୂମିଯ”ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଦିଟ୍ଠିଗତିକୱିସଯାସୁ ହି ପଞ୍ଚୱୋକାରଝାନଭୂମୀସୁ ୱେହପ୍ଫଲଭୂମିଂ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସା ଯଥାରହଂ ଚତୁକ୍କନଯେ ତିକଜ୍ଝାନସ୍ସ, ପଞ୍ଚକନଯେ ଚ ଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନସ୍ସ ୱିପାକଟ୍ଠାନତ୍ତା ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନଭୂମିଯୋ ନାମ। ସୁଦ୍ଧାୱାସା ପନ ତେସମୱିସଯା। ନିବ୍ବତ୍ତମାନନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ। ନନୁ ଚ “ଏକନ୍ତସୁଖୀ ଅତ୍ତା”ତିଆଦିନା ପୱତ୍ତୱାଦାନଂ ଅପରନ୍ତଦିଟ୍ଠିଭାୱତୋ “ନିବ୍ବତ୍ତମାନଂ ଦିସ୍ୱା”ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱଚନଂ ଅନୁପପନ୍ନମେୱ ସିଯା। ଅନାଗତୱିସଯା ହି ଏତେ ୱାଦାତି? ଉପପନ୍ନମେୱ ଅନାଗତସ୍ସ ଏକନ୍ତସୁଖୀଭାୱାଦିକସ୍ସ ପକପ୍ପନାଯ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନିବ୍ବତ୍ତିଦସ୍ସନେନ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତେନେୱାହ “ନିବ୍ବତ୍ତମାନଂ ଦିସ୍ୱା ‘ଏକନ୍ତସୁଖୀ’ତି ଗଣ୍ହାତୀ”ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ତସ୍ସଂ ତସ୍ସଂ ଭୂମିଯଂ ବାହୁଲ୍ଲେନ ସୁଖାଦିସହିତଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନଂ ପଟିଚ୍ଚ ତେସଂ “ଏକନ୍ତସୁଖୀ”ତିଆଦିଗହଣତୋ ତଦନୁରୂପାଯେୱ ଭୂମି ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସଦନ୍ତରାଭିସମ୍ବନ୍ଧୱସେନ ୱିଯ ହି ଅତ୍ଥପକରଣାଦିୱସେନପି ଅତ୍ଥୱିସେସୋ ଲବ୍ଭତି। “ଏକନ୍ତସୁଖୀ”ତିଆଦୀସୁ ଚ ଏକନ୍ତଭାୱୋ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତିମତ୍ତଂ ପତି ପଯୁତ୍ତୋ। ତଥାପୱତ୍ତିମତ୍ତଦସ୍ସନେନ ତେସଂ ଏୱଂ ଗହଣତୋ। ଅଥ ୱା ହତ୍ଥିଦସ୍ସକଅନ୍ଧା ୱିଯ ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ଯଂ ଯଦେୱ ପସ୍ସନ୍ତି, ତଂ ତଦେୱ ଅଭିନିୱିସ୍ସ ୱୋହରନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା ଉଦାନେ “ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯା ଭିକ୍ଖୱେ, ପରିବ୍ବାଜକା ଅନ୍ଧା ଅଚକ୍ଖୁକା”ତିଆଦି, (ଉଦା। ୫୪) ତସ୍ମା ଅଲମେତ୍ଥ ଯୁତ୍ତିମଗ୍ଗନାତି। “ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ଦିସ୍ୱା”ତି

ଖୁଉମତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତୁଂ ‘‘ୱିସେସତୋ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅସଞ୍ଞୀନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦୱଣ୍ଣନା

୭୮-୮୩। ଅଥ ନ କୋଚି ୱିସେସୋ ଅତ୍ଥୀତି ଚୋଦନଂ ସୋଧେତି ‘‘କେୱଲଞ୍ହି’’ତିଆଦିନା। ‘‘ଅସଞ୍ଞୀ’’ତି ଚ ‘‘ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀ’’ତି ଚ ଗଣ୍ହନ୍ତାନଂ ତା ଦିଟ୍ଠିୟୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କାରଣନ୍ତି ୱିସେସକାରଣଂ, ଦିଟ୍ଠିସମୁଦାଗମକାରଣଂ ୱା। ସତିପି କିଞ୍ଚି କାରଣପରିୟେସନସମ୍ଭୱେ ଦିଟ୍ଠିଗତିକୱାଦାନଂ ଅନାଦରିୟଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନ ଏକନ୍ତେନ କାରଣଂ ପରିୟେସିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। କସ୍ମାତି ଆହ ‘‘ଦିଟ୍ଠିଗତିକସ୍ସା’’ତିଆଦି, ଏତେନ ପରିୟେସନକ୍ଖମାଭାୱତୋତି ଅପରିୟେସିତବ୍ବକାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଅସଞ୍ଞୀୱାଦେ ଅସଞ୍ଞୀଭୱେ ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତୱସେନ ପଠମୋ ପଠମୱାଦୋ, ‘‘ସଞ୍ଞଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନ ସଞ୍ଞଂୟେୱ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତ୍ୱା ତସ୍ସ କିଞ୍ଚନଭାୱେନ ଠିତାୟ ଅଞ୍ଞାୟ ସଞ୍ଞାୟ ଅଭାୱତୋ ‘‘ଅସଞ୍ଞୀ’’ତି ପୱତ୍ତୋ ଦୁତିୟୱାଦୋ, ତଥା ସଞ୍ଞାୟ ସହ ରୂପଧମ୍ମେ, ସବ୍ବେ ଏୱ ୱା ରୂପାରୂପଧମ୍ମେ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ତତିୟୱାଦୋ, ତକ୍କଗାହୱସେନେୱ ଚତୁତ୍ଥୱାଦୋ ପୱତ୍ତୋ।

ଦୁତିୟଚତୁକ୍କେପି କସିଣରୂପସ୍ସ ଅସଞ୍ଜାନନସଭାୱତାୟ ଅସଞ୍ଞୀତି କତ୍ୱା ଅନ୍ତାନନ୍ତିକୱାଦେ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଚତ୍ତାରୋ ୱିକପ୍ପା ପୱତ୍ତା। ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦେ ପନ ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀଭୱେ ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତସ୍ସେୱ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧୀସୁ , ସବ୍ବତ୍ଥ ୱା ପଟୁସଞ୍ଞାକିଚ୍ଚଂ କାତୁଂ ଅସମତ୍ଥାୟ ସୁଖୁମାୟ ସଞ୍ଞାୟ ଅତ୍ଥିଭାୱପଟିଜାନନୱସେନ ପଠମୱାଦୋ, ଅସଞ୍ଞୀୱାଦେ ୱୁତ୍ତନୟେନ ସୁଖୁମାୟ ସଞ୍ଞାୟ ୱସେନ, ସଞ୍ଜାନନସଭାୱତାପଟିଜାନନୱସେନ ଚ ଦୁତିୟୱାଦାଦୟୋ ପୱତ୍ତାତି। ଏୱଂ କେନଚି ପକାରେନ ସତିପି କାରଣପରିୟେସନସମ୍ଭୱେ ଦିଟ୍ଠିଗତିକୱାଦାନଂ ପରିୟେସନକ୍ଖମାଭାୱତୋ ଆଦରଂ କତ୍ୱା ମହୁସ୍ସାହେନ ତେସଂ କାରଣଂ ନ ପରିୟେସିତବ୍ବନ୍ତି। ଏତେସଂ ପନ ସଞ୍ଞୀଅସଞ୍ଞୀନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦାନଂ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗହୋ ‘‘ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା’’ତି ୱଚନତୋ ପାକଟୋୟେୱ।

ଉଚ୍ଛେଦୱାଦୱଣ୍ଣନା

୮୪। ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ୱିନାସାସମ୍ଭୱତୋ ଅତ୍ଥିଭାୱହେତୁକୋ ଉଚ୍ଛେଦୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ୱିଜ୍ଜମାନୱାଚକେନ ସନ୍ତ-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ସତୋ’’ତି ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସା’’ତି। ୱିଜ୍ଜମାନତାପୟୁତ୍ତୋ ଚେସ ଦିଟ୍ଠିଗତିକୱାଦୱିସୟୋ ସତ୍ତୋୟେୱ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପାଠଇଯଂ ‘‘ସତ୍ତସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତେନ ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି – ଯଥା ହେତୁଫଲଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ସତିପି ଏକସନ୍ତାନପରିୟାପନ୍ନାନଂ ଭିନ୍ନସନ୍ତତିପତିତେହି ୱିସେସେ ହେତୁଫଲଭୂତାନଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଭିନ୍ନସଭାୱତ୍ତା ଭିନ୍ନସନ୍ତାନପତିତାନଂ ୱିୟ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଭେଦସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ନାନତ୍ତନୟସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଗହଣଂ ଉଚ୍ଛେଦାଭିନିୱେସସ୍ସ କାରଣଂ, ଏୱଂ ହେତୁଫଲଭୂତାନଂ ୱିଜ୍ଜମାନେପି ସଭାୱଭେଦେ ଏକସନ୍ତତିପରିୟାପନ୍ନତାୟ ଏକତ୍ତନୟେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତମଭେଦଗହଣମ୍ପି କାରଣମେୱାତି। ସନ୍ତାନୱସେନ ହି ପୱତ୍ତମାନେସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗାଭାୱେନ ତେସଂ ଇଧ ସତ୍ତଗାହୋ, ସତ୍ତସ୍ସ ଚ ଅତ୍ଥିଭାୱଗାହହେତୁକୋ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦୋ, ଅନୁପୁବ୍ବନିରୋଧୱସେନ ପନ ନିରନ୍ତରୱିନାସୋ ଇଧ ‘‘ଉଚ୍ଛେଦୋ’’ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ ଯାୱାୟଂ ଅତ୍ତା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନୋ ଭୱତି, ତାୱାୟଂ ୱିଜ୍ଜତିୟେୱାତି ଗହଣତୋତି ଆହ ‘‘ଉପଚ୍ଛେଦ’’ନ୍ତି। ଉ-ସଦ୍ଦୋ ହି ଉପ-ସଦ୍ଦପରିୟାୟୋ, ସୋ ଚ ଉପସଙ୍କମନତ୍ଥୋ, ଉପସଙ୍କମନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅନୁପୁବ୍ବମୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅପରାପରଂ ନିରୋଧୱସେନ ନିରନ୍ତରତା। ଅପିଚ ପୁନାନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନୱସେନ ନିରୁଦୟୱିନାସୋୟେୱ ଉଚ୍ଛେଦୋ ନାମ ଯଥାୱୁତ୍ତନୟେନ ଗହଣତୋତି ଆହ ‘‘ଉପଚ୍ଛେଦ’’ନ୍ତି। ଉ-ସଦ୍ଦୋ, ହି ଉପ-ସଦ୍ଦୋ ଚ ଏତ୍ଥ ଉପରିଭାଗତ୍ଥୋ। ନିରୁଦ୍ଧତୋ ପରଭାଗୋ ଚ ଇଧ ଉପରିଭାଗୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ନିରନ୍ତରୱସେନ , ନିରୁଦୟୱସେନ ୱା ୱିସେସେନ ନାସୋ ୱିନାସୋ, ସୋ ପନ ମଂସଚକ୍ଖୁପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୂନଂ ଦସ୍ସନପଥାତିକ୍କମନତୋ ଅଦସ୍ସନମେୱାତି ଆହ ‘‘ଅଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି। ଅଦସ୍ସନେ ହି ନାସ-ସଦ୍ଦୋ ଲୋକେ ନିରୁଳ୍ହୋ ‘‘ଦ୍ୱେ ଚାପରେ ୱଣ୍ଣୱିକାରନାସା’’ତିଆଦୀସୁ (କାସିକା ୬-୩-୧୦୯ ସୁତ୍ତଂ ପସ୍ସିତବ୍ବଂ) ୱିୟ। ଭାୱୱିଗମନ୍ତି ସଭାୱାପଗମଂ। ଯଥାଧମ୍ମଂ ଭୱନଂ ଭାୱୋତି ହି ଅତ୍ଥେନ ଇଧ ଭାୱ-ସଦ୍ଦୋ ସଭାୱୱାଚକୋ। ଯୋ ପନ ନିରନ୍ତରଂ ନିରୁଦୟୱିନାସୱସେନ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତି, ସୋ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱେନ ଠାତୁମସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତାୟ ‘‘ଭାୱାପଗମୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦିନା ଉଚ୍ଛେଦୱାଦସ୍ସ ଯଥାପାଠଂ ସମୁଦାଗମଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତେନ ଦସ୍ସେତି, ତେନ ୱକ୍ଖତି ‘‘ତଥା ଚ ଅଞ୍ଞଥା ଚ ୱିକପ୍ପେତ୍ୱାୱା’’ତି। ତସ୍ମାତି ‘‘ସତୋ ସତ୍ତସ୍ସ ଉଚ୍ଛେଦଂ ୱିନାସଂ ୱିଭୱଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀ’’ତି ୱଚନେ। ଲାଭୀତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଲାଭୀ। ତଦୱସେସଲାଭୀ ଚେୱ ସବ୍ବସୋ ଅଲାଭୀ ଚ ଇଧ ଅପରନ୍ତକପ୍ପିକଟ୍ଠାନେ ‘‘ଅଲାଭୀ’’ ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି।

ଚୁତିନ୍ତି ସେକ୍ଖପୁଥୁଜ୍ଜନାନମ୍ପି ଚୁତିମେୱ। ଏସ ନୟୋ ଚୁତିମତ୍ତମେୱାତି ଏତ୍ଥାପି। ଉପପତ୍ତିଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠୁଂ ସମତ୍ଥେପି ସତି ଅନୋଲୋକନୱସେନ

ଅପସ୍ସନ୍ତୋ। ନ ଉପପାତନ୍ତି ପୁଞ୍ଞଯୋଗାଭାୱେନ, ପରିକପ୍ପନାକରଣେନ ୱା ଉପପତ୍ତିଂ ଦଟ୍ଠୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ନଯଦ୍ୱଯେ ୱିସେସୋ ପାକଟୋ ହୋତି। କୋ ପରଲୋକଂ ଜାନାତି, ନ ଜାନାତିଯେୱାତି ନତ୍ଥିକୱାଦୱସେନ ଉଚ୍ଛେଦଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ସହ ପାଠସେସେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନତ୍ଥିକୱାଦୱସେନ ମହାମୂଳ୍ହଭାୱେନେୱ ''ଇତୋ ଅଞ୍ଞୋ ପରଲୋକୋ ଅତ୍ଥୀ''ତି ଅନୱବୋଧନତୋ ଇମଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ''ଏତ୍ତକୋୟେୱ ୱିସଯୋ, ଯ୍ୱାଯଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଗୋଚରୋ''ତି ଅତ୍ତନୋ ଧୀତୁଯା ହତ୍ଥଗ୍ଗହଣକରାଜା ୱିଯ କାମସୁଖାଭିରତ୍ତତାଯପି ଗଣ୍ହାତୀତି ଆହ ''କାମସୁଖଗିଦ୍ଧତାଯ ୱା''ତି। ୱୁତ୍ତତୋ ପତିତପଣ୍ଣାନଂ ୱଣ୍ଟେନ ଅପଟିସନ୍ଧିକଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ''ନ ପୁନ ୱିରୁହନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱମେୱ ସତ୍ତାତି ଯଥା ପଣ୍ଡୁପଲାସୋ ବନ୍ଧନା ପୱୁତ୍ତୋ ପୁନ ନ ପଟିସନ୍ଧୀଯତି, ଏୱମେୱ ସବ୍ବେପି ସତ୍ତା ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକା ମରଣପରିଯୋସାନା ଅପୋନୋବ୍ଭୂୱିକା ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକମରଣମେୱ ନିଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଦକପୁବ୍ବୁଳକୂପମା ହି ସତ୍ତା ପୁନ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନତୋତି ତସ୍ସ ଲଦ୍ଧି। ତଥାତି ''ଲାଭୀ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ''ତିଆଦିନା [ଅରହତୋ (ଅଟ୍ଠ)] ନିଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ। ଅଞ୍ଞଥାତି ତକ୍କନସ୍ସ ଅନେକପ୍ପକାରସମ୍ଭୱତୋ ତତୋ ଅଞ୍ଞେନପି ପକାରେନ। ଲାଭିନୋପି ଚୁତିତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଉପପାତସ୍ସ ଅଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ପତି ତକ୍କନେନେୱ ଇମା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ୱିକପ୍ପେତ୍ୱାୱା''ତି। ତଥା ଚ ୱିକପ୍ପେତ୍ୱାୱ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅଞ୍ଞଥା ଚ ୱିକପ୍ପେତ୍ୱାୱ ଉପ୍ପନ୍ନାତି ହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ''ଦ୍ୱେ ଜନା''ତିଆଦିନା ଉଚ୍ଛେଦଗ୍ଗାହକପ୍ପଭେଦଦସ୍ସନେନ ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଥା ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକୱାଦା ଏକନ୍ତଅଲାଭୀୱସେନେୱ ଦେସିତା, ଯଥା ଚ ଉଦ୍ଧମାଘାତନିକସଞ୍ଞୀୱାଦେ ଚତୁତ୍ଥଚତୁକ୍କେ ସଞ୍ଞୀୱାଦା ଏକନ୍ତଲାଭୀୱସେନେୱ ଦେସିତା, ନଯିମେ। ଇମେ ପନ ସସ୍ସତେକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦାଦଯୋ ୱିଯ ଲାଭୀଅଲାଭୀୱସେନେୱ ଦେସିତାତି। ଯଦେୱଂ କସ୍ମା ସସ୍ସତୱାଦାଦୀସୁ ୱିଯ ଲାଭୀୱସେନ, ତକ୍କୀୱସେନ ଚ ପଚ୍ଚେକଂ ଦେସନମକତ୍ୱା ସସ୍ସତୱାଦାଦିଦେସନାହି ଅଞ୍ଞଥା ଇଧ ଦେସନା କତାତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଦେସନାୱିଲାସପ୍ପତ୍ତିତୋ। ଦେସନାୱିଲାସପ୍ପତ୍ତା ହି ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ, ତେ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ ୱିୱିଧେନାକାରେନ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞଥା। ଯଦି ହି ଇଧାପି ଚ ତଥାଦେସନାଯ ନିବନ୍ଧନଭୂତୋ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯୋ ଭୱେଯ୍ୟ, ତଥାରୂପମେୱ ଭଗୱା ୱଦେଯ୍ୟ, କଥଂ? ''ଇଧ ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଚ୍ଚୋ ସମଣୋ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ୱା ଆତପ୍ପମନ୍ୱାଯ…ପେ… ଯଥା ସମାହିତେ ଚିତ୍ତେ ସତ୍ତାନଂ ଚୁତୂପପାତଞ୍ଞାଣାଯ ଚିତ୍ତଂ ଅଭିନିନ୍ନାମେତି, ସୋ ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ୱିସୁଦ୍ଧେନ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକେନ ଅରହତୋ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ପସ୍ସତି, ପୁଥୁଜ୍ଜନଂ ୱା ପରସତ୍ତାନଂ, ନ ହେୱ ଖୋ ତଦୁଦ୍ଧଂ ଉପପତ୍ତିଂ। ସୋ ଏୱମାହ 'ଯତୋ ଖୋ ଭୋ ଅଯଂ ଅତ୍ତା ରୂପୀ ଚାତୁମହାଭୂତିକୋ ମାତାପେତ୍ତିକସମ୍ଭୱୋ କାଯସ୍ସ ଭେଦା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତି ୱିନସ୍ସତି, ନ ହୋତି ପରଂ ମରଣା'ତିଆଦିନା'' ୱିସେସଲାଭିନୋ, ତକ୍କିନୋ ଚ ୱିସୁଂ କତ୍ୱା। ଯସ୍ମା ପନ ତଥାଦେସନାଯ ନିବନ୍ଧନଭୂତୋ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯୋ ନ ଇଧ ଭୱତି, ତସ୍ମା ଦେସନାୱିଲାସେନ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ ସସ୍ସତୱାଦାଦିଦେସନାହି ଅଞ୍ଞଥାଯେୱାଯଂ ଦେସନା କତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅଥ ୱା ସସ୍ସତେକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦାଦୀସୁ ୱିଯ ନ ଇଧ ତକ୍କୀୱାଦତୋ ୱିସେସଲାଭୀୱାଦୋ ଭିନ୍ନାକାରୋ, ଅଥ ଖୋ ସମାନପ୍ପକାରତାଯ ସମାନାକାରୋଯେୱାତି ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ପକାସନତ୍ଥଂ ଅଯମୁଚ୍ଛେଦୱାଦୋ ଭଗୱତା ପୁରିମୱାଦେହି ୱିସିଟ୍ଠାକାରଭାୱେନ ଦେସିତୋ। ସମ୍ଭୱତି ହି ଇଧ ତକ୍କିନୋପି ଅନୁସ୍ସୱାଦିୱସେନ ଅଧିଗମୱତୋ ୱିଯ ଅଭିନିୱେସୋ। ଅପିଚ ନ ଇମା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଭଗୱତା ଅନାଗତେ ଏୱଂଭାୱୀୱସେନ ଦେସିତା, ନାପି ଏୱମେତେ ଭୱେଯ୍ୟୁନ୍ତି ପରିକପ୍ପନାୱସେନ, ଅଥ ଖୋ ଯଥା ଯଥା ଦିଟ୍ଠିଗତିକେହି ''ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ମୋଘମଞ୍ଞ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୨। ୧୮୭, ୨୦୩, ୪୨୭; ୩।୨୭, ୨୮; ଉଦା। ୫୫) ମଞ୍ଞିତା, ତଥା ତଥାଯେୱ ଇମେ ଦିଟ୍ଠିଗତା ଯଥାଭୂଚ୍ଚଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପକାସିତା, ଯେହି ଗମ୍ଭୀରାଦିପ୍ପକାରା ଅପୁଥୁଜ୍ଜନଗୋଚରା ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମା ପକାସନ୍ତି, ଯେସଞ୍ଚ ପରିକିତ୍ତନେନ ତଥାଗତା ସମ୍ମଦେୱ ଥୋମିତା ହୋନ୍ତି।

ଅପରୋ ନଯୋ – ଯଥା ଉଚ୍ଛେଦୱାଦୀହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକେହି ଉତ୍ତରୁତ୍ତରଭୱଦସ୍ସୀହି ଅପରଭୱଦସ୍ସୀନଂ ତେସଂ ୱାଦପଟିସେଧୱସେନ ସକସକୱାଦା ପତିଟ୍ଠାପିତା, ତଥାଯେୱାଯଂ ଦେସନା କତାତି ପୁରିମଦେସନାହି ଇମିସ୍ସା ଦେସନାଯ ପୱତ୍ତିଭେଦୋ ନ ଚୋଦେତବ୍ବୋ, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅରୂପଭୱଭେଦୱସେନ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦୋ ଚତୁଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱିଯ କାମରୂପଭୱଭେଦୱସେନାପି ଅନେକଧା ୱିଭଜିତ୍ୱାଯେୱ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ଏୱଂ ସତି ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତସତ୍ତକତୋ ବହୁତରଭେଦୋ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି, ଅଥ ୱା ପଚ୍ଚେକଂ କାମରୂପଭୱଭେଦୱସେନ ୱିଯ ଅରୂପଭୱୱସେନାପି ନ ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ଏୱମ୍ପି ସତି ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତସତ୍ତକତୋ ଅପ୍ପତରଭେଦୋୱ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଚ ଏୱଂପକାରାପି ଚୋଦନା ଅନୱକାସା ଏୱ ହୋତି। ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଞ୍ହି ଯଥାଭିମତଂ ଦେସନା ପୱତ୍ତାତି।

୮୫।ମାତାପିତୂନଂ ଏତନ୍ତି ତଂସମ୍ବନ୍ଧନତୋ ଏତଂ ମାତାପିତୂନଂ ସନ୍ତକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁକ୍କସୋଣିତନ୍ତି ପିତୁ ସୁକ୍କଂ, ମାତୁ ସୋଣିତଞ୍ଚ, ଉଭିନ୍ନଂ ୱା ସୁକ୍କସଙ୍ଖାତଂ ସୋଣିତଂ। ମାତାପେତ୍ତିକେତି ନିମିତ୍ତେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମଂ। ଇତୀତି ଇମେହି ତୀହି ପଦେହି। ''ରୂପକାଯୱସେନା''ତି ୱତ୍ୱା ''ରୂପକାଯସୀସେନା''ତି ୱଦନ୍ତୋ ଅରୂପମ୍ପି ତେସଂ ''ଅତ୍ତା''ତି ଗହଣଂ ଞାପେତି। ଇମିନା ପକାରେନ ଇତ୍ଥନ୍ତି ଆହ ''ଏୱମେକେ''ତି। ଏୱଂ-ସଦ୍ଦୋ ହେତ୍ଥ ଇଦମତ୍ଥୋ, ଇମିନା ପକାରେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକେତି ଏକଚ୍ଚେ, ଅଞ୍ଞେ ୱା।

୮୬। ମନୁସ୍ସାନଂ ପୁବ୍ବେ ଗହିତତ୍ତା, ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ଅସମ୍ଭୱତୋ ''କାମାୱଚରୋ''ତି ଏତ୍ଥ ଛକାମାୱଚରଦେୱପରିଯାପନ୍ନୋତି ଅତ୍ଥୋ। କବଳିଙ୍କାରୋ

ଚେତ୍ଥ ଯଥାୱୁତ୍ତସୁଧାହାରୋ।

୮୭।ଝାନମନେନନିଦ୍ଦିଭୋତି ଏତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। ମହାୱଯୱୋ ଅଙ୍ଗୋ, ତତ୍ଥ ୱିସୁଂ ପୱତ୍ତୋ ପଚ୍ଚଙ୍ଗୋ, ସବ୍ବେହି ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗେହି ଯୁତ୍ତୋ ତଥା। ତେସନ୍ତି ଚକ୍ଖୁସୋତିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ। ଇତରେସନ୍ତି ଘାନଜିୱ୍ହାକାଯିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ। ତେସମ୍ପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ସଣ୍ଠାନଂ ପୁରିସୱେସୱସେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ହି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ''ସମାନେପି ତତ୍ଥ ଉଭଯଲିଙ୍ଗାଭାୱେ ପୁରିସସଣ୍ଠାନାୱ ତତ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମାନୋ, ନ ଇତ୍ଥିସଣ୍ଠାନା''ତି।

୮୮-୯୨।ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନ-ସଦ୍ଦୋ ଇଧ ଭୱେୟେୱାତି ଆହ ''ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଭୱେ''ନ୍ତି। ଏତ୍ଥାହ – ଯୁତ୍ତଂ ତାୱ ପୁରିମେସୁ ତୀସୁ ୱାଦେସୁ ''କାଯସ୍ସ ଭେଦା''ତି ୱତ୍ତୁଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱପରିଯାପନ୍ନଂ ଅତ୍ତଭାୱମାରବ୍ଭ ପୱତ୍ତତ୍ତା ତେସଂ ୱାଦାନଂ, ଚତୁୱୋକାରଭୱପରିଯାପନ୍ନଂ ପନ ଅତ୍ତଭାୱଂ ନିସ୍ସାଯ ପୱତ୍ତେସୁ ଚତୁତ୍ଥାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ୱାଦେସୁ କସ୍ମା ''କାଯସ୍ସ ଭେଦା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ଅରୂପୀନଂ କାଯୋ ୱିଜ୍ଜତି। ଯୋ ଭେଦୋତି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟାତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ରୂପଭଭାୱେ ପନ ପୱତ୍ତୱୋହାରେନେୱ ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ଅରୂପଭଭାୱେପି କାଯୱୋହାରଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ଏୱମାହ। ଲୋକସ୍ମିଞ୍ହି ଦିସ୍ସତି ଅଞ୍ଞତ୍ଥଭୂତୋପି ୱୋହାରୋ ତଦଞ୍ଞତ୍ଥସମାରୋପିତୋ ଯଥା ତଂ ''ସସୱିସାଣଂ, ଖଂ ପୁପ୍ଫ''ନ୍ତି। ଯଥା ଚ ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି, ତଥାୟେୱ ଭଗୱାପି ଦେସେତୀତି। ଅପିଚ ନାମକାଯଭାୱତୋ ଫସ୍ସାଦିଧମ୍ମସମୂହଭୂତେ ଅରୂପଭଭାୱେ କାଯନିଦ୍ଦେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସମୂହଟ୍ଠେନପି ହି ''କାଯୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି ''ହତ୍ଥିକାଯୋ ଅସ୍ସକାଯୋ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଏତ୍ଥ ଚ
କାମାୱଚରଦେୱତ୍ତଭାୱାଦିନିରୱସେସୱିଭୱପତିଟ୍ଠାପକାନଂ ଦୁତିଯାଦିୱାଦାନଂ ଅପରନ୍ତକପ୍ପିକଭାୱୋ ଯୁତ୍ତୋ ହୋତୁ ଅନାଗତଦ୍ଧୱିସଯତ୍ତା ତେସଂ ୱାଦାନଂ, କଥଂ ପନ ଦିଟ୍ଠିଗତିକସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖଭୂତମନୁସ୍ସତ୍ତଭାୱାପଗମପତିଟ୍ଠାପକସ୍ସ ପଠମୱାଦସ୍ସ ଅପରନ୍ତକପ୍ପିକଭାୱୋ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ଯ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଦ୍ଧୱିସଯତ୍ତା ତସ୍ସ ୱାଦସ୍ସ। ଦୁତିଯୱାଦାଦୀନଞ୍ହି ପୁରିମପୁରିମୱାଦସଙ୍ଗହିତସ୍ସେୱ ଅତ୍ତନୋ ଅନାଗତେ ତଦୁତ୍ତରିଭୱୂପପନ୍ନସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛେଦବୋଧନତୋ ଯୁଜ୍ଜତି ଅପରନ୍ତକପ୍ପିକତା, ତଥା ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ ''ନୋ ଚ ଖୋ ଭୋ ଅଯଂ ଅତ୍ତା ଏତ୍ତାୱତା ସମ୍ମା ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନୋ ହୋତୀ''ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧।୮୫) ଯଂ ପନ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅତ୍ଥି ଖୋ ଭୋ ଅଞ୍ଞୋ ଅତ୍ତା''ତି, (ଦୀ। ନି। ୧।୮୭) ତଂ ମନୁସ୍ସତ୍ତଭାୱାଦିହେଟ୍ଠିମତ୍ତଭାୱୱିସେସାପେକ୍ଖାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ସବ୍ବଥା ଅଞ୍ଞତ୍ତଭାୱତୋ। ପଠମୱାଦସ୍ସ ପନ ଅନାଗତେ ତଦୁତ୍ତରିଭୱୂପପନ୍ନସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସମୁଚ୍ଛେଦବୋଧନାଭାୱତୋ , ''ଅତ୍ଥି ଖୋ ଭୋ ଅଞ୍ଞୋ ଅତ୍ତା''ତି ଏତ୍ଥ ଅଞ୍ଞତ୍ତଭାୱେନ ଅଗ୍ଗହଣତୋ ଚ ନ ଯୁଜ୍ଜତେୱ ଅପରନ୍ତକପ୍ପିକତାତି? ନୋ ନ ଯୁଜ୍ଜତି ଇଧଲୋକପରିଯାପନ୍ନତ୍ତେପି ପଠମୱାଦୱିସଯସ୍ସ ଅନାଗତକାଲିକସ୍ସେୱ ତେନ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ପଠମୱାଦିନାପି ହି ଇଧଲୋକପରିଯାପନ୍ନସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ପରଂ ମରଣା ଉଚ୍ଛେଦୋ ଅନାଗତକାଲୱସେନେୱ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ତସ୍ମା ଚସ୍ସ ଅପରନ୍ତକପ୍ପିକତାଯ ନ କୋଚି ୱିରୋଧୋତି।

ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦୱଣ୍ଣନା

୯୩। ଞାଣେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ଦିଟ୍ଠୋ, ଦିଟ୍ଠୋ ଚ ସୋ ସଭାୱଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମୋ ଚାତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୋ, ଦସ୍ସନଭୂତେନ ଞାଣେନ ଉପଲଦ୍ଧସଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ପନ ଅକ୍ଖାନମିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅଭିମୁଖୀଭୂତୋ ୱିସଯୋୟେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପଚ୍ଚକ୍ଖଧମ୍ମୋ ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି। ତତ୍ଥ ଯୋ ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯୱିସଯୋ, ସୋପି ସୁପାକଟଭାୱେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିସଯୋ ୱିଯ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ତଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତେନେୱାହ ''ତତ୍ଥ ତତ୍ଥପଟିଲଦ୍ଧତ୍ତଭାୱସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି, ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ଯଥାକମ୍ମଂ ପଟିଲଭିତବ୍ବତ୍ତଭାୱସ୍ସ ୱାଚକଂ ପଦଂ, ନାମନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ନିବ୍ବାନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖୱୂପସମନମେୱ, ନ ଅଗ୍ଗଫଲଂ, ନ ଚ ଅସଙ୍ଖତଧାତୁ ତେସମୱିସଯତ୍ତାତି ଆହ ''ଦୁକ୍ଖୱୂପସମନ''ନ୍ତି। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନେ ପୱତ୍ତୋ ୱାଦୋ ଏତେସନ୍ତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦାତିପି ଯୁଜ୍ଜତି।

୯୪। କାମନୀଯତ୍ତା କାମା ଚ ତେ ଅନେକାୱଯୱାନଂ ସମୂହଭାୱତୋ ସତ୍ତାନଞ୍ଚ ବନ୍ଧନତୋ ଗୁଣା ଚାତି କାମଗୁଣାତି ଅତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ମନାପିଯରୂପାଦୀହୀ''ତିଆଦି। ଯାୱ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାରମ୍ମଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସୁଟ୍ଠୁ ଅପ୍ପିତୋତି ସମ୍ମା ଠପିତୋ। ଠପନା ଚେତ୍ଥ ଅଲ୍ଲୀଯନାତି ଆହ ''ଅଲ୍ଲୀନୋ''ତି। ପରିତୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ କାମଗୁଣେସୁ ଯଥାସକଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଚାରେତି ଗୋଚରଂ ଗଣ୍ହାପେତୀତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତେସୁ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତେନାହ ''ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ଉପନେତୀ''ତି। ପରି-ସଦ୍ଦୱିସିଟ୍ଠୋ ୱା ଇଧ ଚର-ସଦ୍ଦୋ କୀଳଆଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପଲଳଅତୀ''ତିଆଦି [ଲଳଅତି (ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ)]। ପଲଳଅତୀତି ହି ପକାରେନ ଲଳଅତି, ୱିଲାସଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଏତ୍ଥ ଚା''ତିଆଦିନା ଉତ୍ତମକାମଗୁଣିକାନମେୱ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ମନ୍ଧାତୁମହାରାଜୱସୱତ୍ତୀଦେୱରାଜକାମଗୁଣା ହି ଉତ୍ତମତାଯ ନିଦସ୍ସିତା, କସ୍ମାତି ଆହ ''ଏୱରୂପେ''ତିଆଦି।

୯୫।ଅଞ୍ଞଥାଭାୱାତି କାରଣେ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ସୁତ୍ତପଦେସୁ ଦେସିତନଯେନ, ଏତେନ ସୋକାଦୀନମୁପ୍ପଜ୍ଜନାକାରଂ ଦସ୍ସେତି। ଞାତିଭୋଗରୋଗସୀଲଦିଟ୍ଠିବ୍ଯସନେହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଚେତସୋ ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ ନିଜ୍ଝାଯନଂ ସୋଚନଂ ଅନ୍ତୋନିଜ୍ଝାଯନଂ, ତଦେୱ ଲକ୍ଖଣମେତସ୍ସାତି ଅନ୍ତୋନିଜ୍ଝାଯନଲକ୍ଖଣୋ। ତସ୍ମିଂ ସୋକେ ସମୁଟ୍ଠାନହେତୁଭୂତେ ନିସ୍ସିତଂ ତନ୍ନିସ୍ସିତଂ। ଭୁସଂ ୱିଲପନଂ ଲାଲପ୍ପନଂ, ତନ୍ନିସ୍ସିତମେୱ ଲାଲପ୍ପନଂ, ତଦେୱ

ଲକ୍ଖଣମସ୍ସାତି ତନିସ୍ସିତଲାଲପ୍ପନଲକ୍ଖଣୋ। ପସାଦସଙ୍ଖାତେ କାଯେ ନିସ୍ସିତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସହଗତକାଯୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଟିପୀଳଅନଂ କାଯପଟିପୀଳଅନଂ, ସସମ୍ଭାରକଥନଂ ୱା ଏତଂ ଯଥା ''ଧନୁନା ୱିଜ୍ଝତୀ''ତି ତଦୁପନିସ୍ସଯସ୍ସ ୱା ଅନିଟ୍ଠରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଛା ପୱତ୍ତନତୋ ''ରୂପକାଯସ୍ସ ପଟିପୀଳଅନ''ନ୍ତିପି ୱଚ୍ଚତି। ପଟିଘସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ମନସୋ ୱିହେସନଂ ମନୋୱିଘାତଂ। ତଦେୱ ଲକ୍ଖଣମସ୍ସାତି ସବ୍ବତ୍ଥ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଞାତିବ୍ୟସନାଦିନା ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ପରିଦେୱନାଯପି ଅସକ୍କୁଣନ୍ତସ୍ସ ଅନ୍ତୋଗତସୋକସମୁଟ୍ଠିତୋ ଭୁସୋ ଆଯାସୋ ଉପାଯାସୋ। ସୋ ପନ ଚେତସୋ ଅପ୍ପସନ୍ନାକାରୋ ଏୱାତି ଆହ ''ୱିସାଦଲକ୍ଖଣୋ''ତି। ସାଦନଂ ପସାଦନଂ ସାଦୋ, ପସନ୍ନତା। ଅନୁପସଗ୍ଗୋପି ହି ସଦ୍ଦୋ ସୌପସଗ୍ଗୋ ୱିଯ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ବୋଧକୋ ଯଥା ''ଗୋତ୍ରଭୂ''ତି। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ। ତତୋ ୱିଗମନଂ ୱିସାଦୋ, ଅପ୍ପସନ୍ନଭାୱୋ।

୯୬। ୱିତକ୍କନଂ ୱିତକ୍କିତଂ, ତଂ ପନତ୍ଥତୋ ୱିତକ୍କୋୱ, ତଥା ୱିଚାରିତନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଭିନିରୋପନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ''ତିଆଦି। ଏତେନାତି ୱିତକ୍କୱିଚାରେ ପରାମସିତ୍ୱା କରଣନିଦ୍ଦେସୋ, ହେତୁନିଦ୍ଦେସୋ ୱା। ତେନେତମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି ''ଖୋଭକରସଭାୱତ୍ତା ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ତଂସହିତମ୍ପି ଝାନଂ ତେହି ସୌପ୍ପୀଳଅନଂ ୱିଯ ହୋତୀ''ତି, ତେନାହ ''ସକଣ୍ଟକଂ [ଭକଣ୍ଡକଂ (ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ)] ୱିଯ ଖାଯତୀ''ତି। ଓଳଆରିକଭାୱୋ ହି ୱିତକ୍କୱିଚାରସଙ୍ଖାତେନ କଣ୍ଟକେନ ସହ ପୱତ୍ତକଥା। କଣ୍ଟକସହିତଭାୱୋ ଚ ସୌପ୍ପୀଳଅନତା ଏୱ, ଲୋକେ ହି ସକଣ୍ଟକଂ ଫରୁସକଂ ଓଳଆରିକନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

୯୭। ପୀତିଗତଂ ପୀତିଯେୱ ''ଦିଟ୍ଠିଗତ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୩୮୧; ମହାନି। ୧୨) ୱିଯ ଗତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ତବ୍ଭାୱୱୁତ୍ତିତୋ। ଅଯଞ୍ହି ସଂୱଣ୍ଣକାନଂ ପକତି, ଯଦିଦଂ ଅନତ୍ଥକପଦଂ, ତୁଲ୍ଯାଧିକରଣପଦଞ୍ଚ ଠପେତ୍ୱା ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା। ତଥା ହି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଦିସ୍ସତି। ''ଯୋପନାତି ଯୋ ଯାଦିସୋ, (ପାରା। ୪୫) ନିବ୍ବାନଧାତୂତି ନିବ୍ବାଯନମତ୍ତ''ନ୍ତି ଚ ଆଦି। ଯାଯ ନିମିତ୍ତଭୂତାଯ ଉବ୍ବିଲାୱନପୀତିଯା ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ଚିତ୍ତଂ ଉବ୍ବିଲାୱିତଂ ନାମ, ସାଯେୱ ଉବ୍ବିଲାୱିତତ୍ତଂ ଭାୱୱାଚକସ୍ସ ନିମିତ୍ତେ ପୱତ୍ତନତୋ। ଇତି ପୀତିଯା ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ଏୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉବ୍ବିଲାୱନତୋ ତସ୍ସ ଉବ୍ବିଲାୱିତଭାୱୋ ପୀତିଯା କତୋ ନାମାତି ଆହ ''ଉବ୍ବିଲଭାୱକରଣ''ନ୍ତି।

୯୮। ଆଭୁଜନଂ ମନସିକରଣଂ ଆଭୋଗୋ। ସମ୍ମା ଅନୁକ୍କମେନ, ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱା ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଆହାରୋ ସମନ୍ନାହାରୋ। ଅଯଂ ପନ ଟୀକାଯଂ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୯୮) ୱୁତ୍ତନଯୋ – ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆଭୁଗ୍ଗଭାୱୋ ଆରମ୍ମଣେ ଅଭିନତଭାୱୋ ଆଭୋଗୋ। ସୁଖେନ ହି ଚିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣେ ଅଭିନତଂ ହୋତି, ନ ଦୁକ୍ଖେନ ୱିଯ ଅପନତଂ, ନାପି ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖେନ ୱିଯ ଅନଭିନତଂ, ଅନପନତଞ୍ଚାତି। ଏତ୍ଥ ଚ ''ମନୁଞ୍ଞଭୋଜନାଦୀସୁ ଖୁପ୍ପିପାସାଦିଅଭିଭୂତସ୍ସ ୱିଯ କାମେହି ୱିୱେଚିଯମାନସ୍ସ ଉପାଦାରମ୍ମଣପତ୍ଥନାୱିସେସତୋ ଅଭିୱଡ୍ଢତି, ମନୁଞ୍ଞଭୋଜନଂ ଭୁତ୍ତାୱିନୋ ୱିଯ ପନ ଓଳଆରକାମରସସ୍ସ ଯାୱଦତ୍ଥଂ ନିଚିତସ୍ସ ସହିତସ୍ସ ଭୁତ୍ତକାମତାଯ କାମେସୁ ପାତବ୍ଯତା ନ ହୋତି, ୱିସଯାନଭିଗିଦ୍ଧନତୋ ୱିସଯେହି ଦୁମ୍ମୋଚିଯେହି ଜଲୂକା ୱିଯ ସଯମେୱ ମୁଚ୍ଚତୀ''ତି ଚ ଅଯୋନିସୋ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜିତ୍ୱା କାମଗୁଣସନ୍ତପ୍ପିତତାଯ ସଂସାରଦୁକ୍ଖୱୂପସମଂ ବ୍ଯାକାସି ପଠମୱାଦୀ। କାମାଦୀନଂ ଆଦୀନୱଦସ୍ସିତାଯ, ପଠମାଦିଝାନସୁଖସ୍ସ ସନ୍ତଭାୱଦସ୍ସିତାଯ ଚ ପଠମାଦିଝାନସୁଖତିତ୍ତିଯା ସଂସାରଦୁକ୍ଖୂପଚ୍ଛେଦଂ ବ୍ଯାକଂସୁ ଦୁତିଯାଦିୱାଦିନୋ। ଇଧାପି ଉଚ୍ଛେଦୱାଦେୱ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରୋ ୱିଚାରୋ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଆନେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ୱିସେସୋ – ଏକସ୍ମିମ୍ପି ଅତ୍ତଭାୱେ ପଞ୍ଚ ୱାଦା ଲବ୍ଭନ୍ତି। ପଠମୱାଦେ ଯଦି କାମଗୁଣସମପ୍ପିତୋ ଅତ୍ତା, ଏୱଂ ସୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତୋ। ଦୁତିଯାଦିୱାଦେସୁ ଯଦି ପଠମୱାଦସଙ୍ଗହିତୋ ସୋଯେୱ ଅତ୍ତା ପଠମଜ୍ଝାନାଦିସମଙ୍ଗୀ , ଏୱଂ ସତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତୋତି। ତେନେୱ ହି ଉଚ୍ଛେଦୱାଦେ ୱିଯ ଇଧ ପାଠଇଯଂ ''ଅଞ୍ଞୋ ଅତ୍ତା''ତି ଅଞ୍ଞଗ୍ଗହଣଂ ନ କତଂ। କଥଂ ପନ ଅଚ୍ଚନ୍ତନିବ୍ବାନପଞ୍ଞାପକସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦସ୍ସ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯା ସଙ୍ଗହୋ, ନ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯାତି? ତଂତଂସୁଖୱିସେସସମଙ୍ଗିତାପଟିଲଦ୍ଧେନ ବନ୍ଧୱିମୋକ୍ଖେନ ସୁଦ୍ଧସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସକରୂପେନେୱ ଅୱଟ୍ଠାନଦୀପନତୋ। ତେସଞ୍ହି ତଥାପଟିଲଦ୍ଧେନ କମ୍ମବନ୍ଧୱିମୋକ୍ଖେନ ସୁଦ୍ଧୋ ହୁତ୍ୱା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତୋ ଅତ୍ତା ସକରୂପେନେୱ ଅୱଟ୍ଠାସୀତି ଲଦ୍ଧି। ତଥା ହି ପାଠଇଯଂ ''ଏତ୍ତାୱତା ଖୋ ଭୋ ଅଯଂ ଅତ୍ତା ପରମଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନଂ ପତ୍ତୋ ହୋତୀ''ତି ସସ୍ସତଭାୱଞ୍ଞାପକଚ୍ଛାଯାଯ ଏୱ ତେସଂ ୱାଦଦସ୍ସନଂ କତନ୍ତି।

''ଏତ୍ତାୱତା''ତିଆଦିନା ପାଠଇଯତ୍ଥସମ୍ପିଣ୍ଡନଂ। ତତ୍ଥ ଯାସନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଅନିଯମନିଦ୍ଦେସୱଚନଂ। ତସ୍ସ ଇମା ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଯୋ କଥିତାତି ନିଯମନଂ, ନିଯତାନପେକ୍ଖୱଚନଂ ୱା ଏତଂ ''ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଆଗତଟ୍ଠାନେ ୱିଯ। ସେସାତି ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ ଦିଟ୍ଠିଯୋ। ତାସୁ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକୱାଦାଦୀନଂ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗହଭାୱୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପକାସିତୋଯେୱ। କିଂ ପନେତ୍ଥ କାରଣଂ, ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତା ଏୱ ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସସ୍ସ ୱିସଯଭାୱେନ ଦସ୍ସିତା, ନ ପନ ତଦୁଭଯମେକଜ୍ଝନ୍ତି? ଅସମ୍ଭୱୋ ଏୱେତ୍ଥ କାରଣଂ। ନ ହି ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତେସୁ ୱିଯ ତଦୁଭଯୱିନିମୁତ୍ତେ ମଜ୍ଝନ୍ତେ ଦିଟ୍ଠିକପ୍ପନା ସମ୍ଭୱତି ତଦୁଭଯନ୍ତରମତ୍ତେନ ଇତ୍ତରକାଲତ୍ତା। ଅଥ ପନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱୋ ତଦୁଭଯୱେମଜ୍ଝଂ, ଏୱଂ ସତି ଦିଟ୍ଠିକପ୍ପନାକ୍କମୋ ତସ୍ସ ଉଭଯସଭାୱୋ ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତେସୁଯେୱ ଅନ୍ତୋଗଧୋତି କଥଂ ତଦୁଭଯମେକଜ୍ଝଂ ଅଦସ୍ସିତଂ ସିଯା। ଅଥ ୱା ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତୱନ୍ତତାଯ ''ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତୋ''ତି ମଜ୍ଝନ୍ତୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋପି ''ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକା ଚ ଅପରନ୍ତକପ୍ପିକା ଚ ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତକପ୍ପିକା ଚା''ତି ଉପରି ୱଦନ୍ତେନ ଭଗୱତା

ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତେହି ୱିସୁଂ କଥ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋଯେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି ‘‘ସବ୍ବେପି ତେ ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତକପ୍ପିକେ’’ତି ଏତେନ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ, ଏକସେସେନ ୱା ସଙ୍ଗହିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞଥା ହି ସଙ୍କଡ୍ଢିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୱଚନସ୍ସ ନିରୱସେସସଙ୍ଗହୂନାଭାୱତୋ ଅନନ୍ତକତା ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି। କେ ପନ ତେ ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତକପ୍ପିକାତି? ଯେ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକା ହୁତ୍ୱା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦାତି ଏୱମାଦିନା ଉଭଯସମ୍ବନ୍ଧାଭିନିୱେସିନୋ ୱେଦିତବ୍ବା।

୧୦୦-୧୦୪।‘‘ଇଦାନୀ’’ତିଆଦିନା ଅପ୍ପନାୱଚନଦ୍ୱଯସ୍ସ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଏକଚ୍ଚନ୍ତି ରାସିକରଣତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଏକଧା କରୋତୀତି ଏକଚ୍ଚନ୍ତିପି ନେରୁତ୍ତିକା, ଭାୱନପୁଂସକଞ୍ଚେତଂ। ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଇଦମତ୍ଥୋ, ଇମିନା ପକାରେନ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜେସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଜ୍ଝାସଯନ୍ତି ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ଦିଟ୍ଠିଜ୍ଝାସଯଂ। ତଦୁଭଯୱସେନ ହି ସତ୍ତାନଂ ସଂକିଲେସପକ୍ଖେ ଦୁୱିଧୋ ଅଜ୍ଝାସଯୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି ଚ, ଖନ୍ତି ଚେୱାନୁଲୋମିକା;

ଯଥାଭୂତଞ୍ଚ ଯଂ ଞାଣଂ, ଏତଂ ଆସଯସଦ୍ଦିତ’’ନ୍ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ଟୀ। ୧।୧୩୬; ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା; ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା, ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା; ୱି। ୱି। ଟୀ। ୧।ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନାପି ପସ୍ସିତବ୍ବଂ);

ତଞ୍ଚ ଭଗୱା ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଅପରିମାଣେ ଏୱ ଞେଯ୍ୟୱିସେସେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱସେନ ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନମ୍ପି ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଜନା ସସ୍ସତୱାଦା’’ତିଆଦିନା ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଯା ପଭେଦେହି ସଙ୍ଗଣ୍ହନୱସେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପମାଣଭୂତାଯ ତୁଲାଯ ଧାରଯମାନୋ ୱିଯ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ତୁଲାଯ ତୁଲଯନ୍ତୋ ୱିଯା’’ତି। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ଅନ୍ତୋଜାଲୀକତା’’ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧। ୧୪୬) ‘‘ସିନେରୁପାଦତୋ ୱାଲୁକଂ ଉଦ୍ଧରନ୍ତୋ ୱିଯା’’ତି ପନ ଏତେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ଇମିସ୍ସା ଦେସନାଯ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତଂ ଦସ୍ସେତି ପରମଗମ୍ଭୀରତାୱଚନତୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ସବ୍ବେ ତେ ଇମେହେୱ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଯା ୱତ୍ଥୂହି, ଏତେସଂ ୱା ଅଞ୍ଞତରେନ, ନତ୍ଥି ଇତୋ ବହିଦ୍ଧା’’ତି ୱଚନତୋ, ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକାଦିଉଭଯୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଚ କସ୍ସଚି ଦିଟ୍ଠିଗତିକସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଯାନି ତାନି ସାମଞ୍ଞଫଲାଦିସୁତ୍ତନ୍ତରେସୁ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାନି ଅକିରିଯାହେତୁକନତ୍ଥିକୱାଦାଦୀନି, ଯାନି ଚ ଇସ୍ସରପକତିପଜାପତିପୁରିସକାଲସଭାୱନିଯତିଯଦିଚ୍ଛାୱାଦାଦିପ୍ପଭେଦାନି ଦିଟ୍ଠିଗତାନି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୬୦-୧୬୨; ୱିଭ। ଅନୁଟୀ। ୨।୧୯୪-୧୯୫ ୱାକ୍ଯଖଣ୍ଡେସୁ ପସ୍ସିତବ୍ବଂ) ବହିଦ୍ଧାପି ଦିସ୍ସମାନାନି, ତେସଂ ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗହତୋ ଅନ୍ତୋଗଧତା ୱେଦିତବ୍ବା। କଥଂ? ଅକିରିଯୱାଦୋ ତାୱ ‘‘ୱଞ୍ଝୋ କୂଟଟ୍ଠୋ’’ତିଆଦିନା କିରିଯାଭାୱଦୀପନତୋ ସସ୍ସତୱାଦେ ଅନ୍ତୋଗଧୋ, ତଥା ‘‘ସତ୍ତିମେ କାଯା’’ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୭୪) ନଯପ୍ପୱତ୍ତୋ ପକୁଧୱାଦୋ, ‘‘ନତ୍ଥି ହେତୁ ନତ୍ଥି ପଚ୍ଚଯୋ ସତ୍ତାନଂ ସଂକିଲେସାଯା’’ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୬୮) ନଯପ୍ପୱତ୍ତୋ ଅହେତୁକୱାଦୋ ଚ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନୱାଦେ। ‘‘ନତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋ’’ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୭୧) ନଯପ୍ପୱତ୍ତୋ ନତ୍ଥିକୱାଦୋ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦେ। ତଥା ହି ତତ୍ଥ ‘‘କାଯସ୍ସ ଭେଦା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧।୮୫) ୱୁତ୍ତଂ। ପଠମେନ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ନିଗଣ୍ଠୱାଦାଦଯୋ ସଙ୍ଗହିତା।

ଯଦିପି ପାଠଇଯଂ (ଦୀ। ନି। ୧।୧୭୭) ନାଟପୁତ୍ତୱାଦଭାୱେନ ଚାତୁଯାମସଂୱରୋ ଆଗତୋ, ତଥାପି ସତ୍ତୱତାଦିକ୍କମେନ ୱିକ୍ଖେପୱାଦିତାଯ ନାଟପୁତ୍ତୱାଦୋପି ସଞ୍ଚଯୱାଦୋ ୱିଯ ଅମରାୱିକ୍ଖେପୱାଦେସୁ ଅନ୍ତୋଗଧୋ। ‘‘ତଂ ଜୀୱଂ ତଂ ସରୀରଂ, ଅଞ୍ଞଂ ଜୀୱଂ ଅଞ୍ଞଂ ସରୀର’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୩୭୭; ମ। ନି। ୨।୧୨୨; ସଂ। ନି। ୨।୩୫) ଏୱଂପକାରା ୱାଦା ପନ ‘‘ରୂପୀ ଅତ୍ତା ହୋତି ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା’’ତିଆଦିୱାଦେସୁ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ‘‘ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣା, ଅତ୍ଥି ସତ୍ତା ଓପପାତିକା’’ତି ଏୱଂପକାରା ସସ୍ସତୱାଦେ। ‘‘ନ ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣା, ନତ୍ଥି ସତ୍ତା ଓପପାତିକା’’ତି ଏୱଂପକାରା ଉଚ୍ଛେଦୱାଦେ। ‘‘ହୋତି ଚ ନ ହୋତି ଚ ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣା, ଅତ୍ଥି ଚ ନତ୍ଥି ଚ ସତ୍ତା ଓପପାତିକା’’ତି ଏୱଂପକାରା ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦେ। ‘‘ନେୱ ହୋତି ନ ନ ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣା, ନେୱତ୍ଥି ନ ନତ୍ଥି ସତ୍ତା ଓପପାତିକା’’ତି ଏୱଂପକାରା ଅମରାୱିକ୍ଖେପୱାଦେ। ଇସ୍ସରପକତିପଜାପତିପୁରିସକାଲୱାଦା ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦେ। କଣାଦୱାଦୋ, ସଭାୱନିଯତିଯଦିଚ୍ଛାୱାଦା ଚ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନୱାଦେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଇମିନା ନଯେନ ସୁତ୍ତନ୍ତରେସୁ, ବହିଦ୍ଧା ଚ ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯସମଯେ ଦିସ୍ସମାନାନଂ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ଇମାସ୍ୱେୱ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଯା ଦିଟ୍ଠୀସୁ ଅନ୍ତୋଗଧତା ୱେଦିତବ୍ବା। ତେ ପନ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାଗତନଯେନ ୱୁଚ୍ଚମାନା ଗନ୍ଥୱିତ୍ଥାରକରା, ଅତିତ୍ଥେ ଚ ପକ୍ଖନ୍ଦନମିୱ ହୋତୀତି ନ ୱିତ୍ଥାରଯିମ୍ହ। ଇଧ ପାଠଇଯଂ ଅତ୍ଥୱିଚାରଣାଯ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଅନୁତ୍ତାନତ୍ଥପକାସନମେୱ ହି ଅମ୍ହାକଂ ଭାରୋତି।

‘‘ଏୱମଯଂ ଯଥାନୁସନ୍ଧିୱସେନ ଦେସନା ଆଗତା’’ତି ୱଚନପ୍ପସଙ୍ଗେନ ସୁତ୍ତସ୍ସାନୁସନ୍ଧଯୋ ୱିଭଜିତୁଂ ‘‘ତଯୋ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଅତ୍ଥନ୍ତରନିସେଧନତ୍ଥଞ୍ହି ୱିସେସନିଦ୍ଧାରଣଂ। ତତ୍ଥ ଅନୁସନ୍ଧନଂ ଅନୁସନ୍ଧି, ସମ୍ବନ୍ଧମତ୍ତଂ, ଯଂ ଦେସନାଯ କାରଣଭାୱେନ ‘‘ସମୁଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ପୁଚ୍ଛାଦଯୋ ହି ଦେସନାଯ ବାହିରକାରଣଂ ତଦନୁରୂପେନ ଦେସନାପୱତ୍ତନତୋ। ତଂସମ୍ବନ୍ଧୋପି ତନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତା କାରଣମେୱ। ଅବ୍ଭନ୍ତରକାରଣଂ ପନ

ମହାକରୁଣାଦେସନାଞ୍ଜାଣାଦୟୋ। ଅୟମହ୍ନୋ ଉପରି ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ପୁଚ୍ଛାୟ କତୋ ଅନୁସନ୍ଧି ପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧି, ପୁଚ୍ଛଂ ଅନୁସନ୍ଧିଂ କତ୍ୱା ଦେସିତତ୍ତା ସୁତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ପୁଚ୍ଛାୟ କତୋ ନାମ ହୋତି। ପୁଚ୍ଛାସଙ୍ଖାତୋ ଅନୁସନ୍ଧି ପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧୀତିପି ଯୁଜ୍ଜତି। ପୁଚ୍ଛାନିସ୍ସିତେନ ହି ଅନୁସନ୍ଧିନା ତନ୍ନିସ୍ସୟଭୂତା ପୁଚ୍ଛାପି ଗହିତାତି। ଅଥ ୱା ଅନୁସନ୍ଧହତୀତି ଅନୁସନ୍ଧି, ପୁଚ୍ଛାସଙ୍ଖାତୋ ଅନୁସନ୍ଧି ଏତସ୍ସାତି ପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧି, ତଂତଂସୁତ୍ତପଦେସୋ। ପୁଚ୍ଛାୟ ୱା ଅନୁସନ୍ଧୀୟତୀତି ପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧି, ପୁଚ୍ଛଂ ୱଚନସମ୍ବନ୍ଧଂ କତ୍ୱା ଦେସିତୋ ତଂସମୁଟ୍ଠାନିକୋ ତଂତଂସୁତ୍ତପଦେସୋୱ। ଅଜ୍ଝାସୟାନୁସନ୍ଧିମ୍ହିପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଅନୁସନ୍ଧୀୟତୀତି ଅନୁସନ୍ଧି, ଯୋ ଯୋ ଅନୁସନ୍ଧି, ଅନୁସନ୍ଧିନୋ ଅନୁରୂପଂ ୱା ଯଥାନୁସନ୍ଧି।

ପୁଚ୍ଛାୟ, ଅଜ୍ଝାସୟେନ ଚ ଅନନୁସନ୍ଧିକୋ ଆଦିମ୍ହି ଦେସିତଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୁରୂପଧମ୍ମୱସେନ ୱା ତପ୍ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମୱସେନ ୱା ପୱତ୍ତୋ ଉପରିସୁତ୍ତପଦେସୋ। ତଥା ହି ସୋ "ଯେନ ପନ ଧମ୍ମେନ…ପେ… କକଚୂପମା ଆଗତା"ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୦୦-୧୦୪) ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତୋ, ଯଥାପାଠମିମାୟଂ ୱିଭାଗୋତି ଦସ୍ସେତି "ତତ୍ଥା"ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ "ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେ ନନ୍ଦୋ ଗୋପାଲକୋ ଭଗୱନ୍ତଂ ଏତଦୱୋଚା"ତି ପଠନ୍ତି, ତଂ ନ ସୁନ୍ଦରଂ ସୁତ୍ତେ ତଥା ଅଭାୱତୋ। "ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେ ନନ୍ଦଗୋପାଲକସୁତ୍ତେ ଭଗୱନ୍ତଂ ଏତଦୱୋଚା"ତି ପନ ପଠିତଙ୍ଗଂ ତସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ "ଅଞ୍ଞତରୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭଗୱନ୍ତଂ ଏତଦୱୋଚା"ତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଉପପତ୍ତିତୋ। ଇଦଞ୍ହି ସଂଯୁତ୍ତାଗମୱରେ ସଳାୟତନୱଗ୍ଗେ ସଙ୍ଗୀତସୁତ୍ତଂ। ଗଙ୍ଗାୟ ୱୁଯ୍ହମାନଂ ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧଂ ଉପମଂ କତ୍ୱା ସତ୍ଥାପଙ୍କଜିତେ କୁଲପୁତ୍ତେ ଦେସିତେ ନନ୍ଦୋ ଗୋପାଲକୋ "ଅହମିମଂ ପଟିପତ୍ତିଂ ପୂରେସ୍ସାମୀ"ତି ଭଗୱତୋ ସନ୍ତିକେ ପଙ୍କଜ୍ଜଂ, ଉପସମ୍ପଦଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ତଥାପଟିପଜ୍ଜମାନୋ ନଚିରସ୍ସେୱ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତୋ। ତସ୍ମା "ନନ୍ଦଗୋପାଲକସୁତ୍ତ"ନ୍ତି ପଞ୍ଞାୟିତ୍ଥ। "କିଂ ନୁ ଖୋ ଭନ୍ତେ"ତିଆଦୀନି ପନ ଅଞ୍ଞତରୋୟେୱ ଭିକ୍ଖୁ ଅୱୋଚ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ "ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେ ଅଞ୍ଞତରୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭଗୱନ୍ତଂ ଏତଦୱୋଚ 'କିଂ ନୁ ଖୋ ଭନ୍ତେ, ଓରିମଂ ତୀର'ନ୍ତିଆଦି"।

ତତ୍ରାୟମତ୍ଥୋ – ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେତି "ସଚେ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧୋ ନ ଓରିମଂ ତୀରଂ ଉପଗଚ୍ଛତୀ"ତିଆଦିନା ଗଙ୍ଗାୟ ୱୁଯ୍ହମାନଂ ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧଂ ଉପମଂ କତ୍ୱା ସତ୍ଥାପଙ୍କଜିତେ କୁଲପୁତ୍ତେ ଦେସିତେ। ଭଗୱନ୍ତଂ ଏତଦୱୋଚାତି ଅନୁସନ୍ଧିକୁସଲତାୟ "କିଂ ନୁ ଖୋ ଭନ୍ତେ"ତିଆଦିୱଚନମୱୋଚ। ତଥାଗତୋ ହି "ଇମିସ୍ସଂ ପରିସତି ନିସିନ୍ନୋ ଅନୁସନ୍ଧି କୁସଲୋ ଅତ୍ଥି, ସୋ ମଂ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛିସ୍ସତୀ"ତି ଏତ୍ତକେନେୱ ଦେସନଂ ନିଟ୍ଠାପେସି। ଓରିମଂ ତୀରନ୍ତି ଓରିମଭୂତଂ ତୀରଂ। ତଥା ପାରିମଂ ତୀରନ୍ତି। ମଜ୍ଝେ ସଂସୀଦୋତି ୱେମଜ୍ଝେ ସଂସୀଦନଂ ନିମ୍ମୁଜ୍ଜନଂ। ଥଲେ ଉସ୍ସାଦୋତି ଜଲମଜ୍ଝେ ଉଟ୍ଠିତେ ଥଲସ୍ମିଂ ଉସ୍ସାରିତୋ ଆରୁଳହୋ। ମନୁସ୍ସଗ୍ଗାହୋତି ମନୁସ୍ସାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୀଭୂତାନଂ, ମନୁସ୍ସେହି ୱା ଗହଣଂ। ତଥା ଅମନୁସ୍ସଗ୍ଗାହୋତି ଆୱଟ୍ଟଗ୍ଗାହୋତି ଉଦକାୱଟ୍ଟେନ ଗହଣଂ। ଅନ୍ତୋପୂତୀତି ୱଙ୍କହଦୟାଦୀସୁ ଅପୂତିକସ୍ସାପି ଗୁଣାନଂ ପୂତିଭାୱେନ ଅବ୍ଭନ୍ତରଂପୂତୀତି।

"ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞତରସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ"ତିଆଦି ମଜ୍ଝିମାଗମୱରେ ଉପରିପଣ୍ଣାସକେ ମହାପୁଣ୍ଣମସୁତ୍ତଂ (ମ। ନି। ୩।୮୮-୯୦) ତତ୍ରାୟମତ୍ଥୋ – ଇତି କିରାତି ଏତ୍ଥ କିର-ସଦ୍ଦୋ ଅରୁଚିୟଂ, ତେନ ଭଗୱତୋ ଯଥାଦେସିତାୟ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାୟ ଅତ୍ତନୋ ଅରୁଚିୟଭାୱଂ ଦୀପେତି। ଭୋତି ଧମ୍ମାଲପନଂ, ଅମ୍ଭୋ ସଭାୱଧମ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦି ରୂପଂ ଅନତ୍ତା…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅନତ୍ତା। ଏୱଂ ସତୀତି ସପାଠସେସୟୋଜନା। ଅନତ୍ତକତାନୀତି ଅତ୍ତନା ନ କତାନି, ଅନତ୍ତଭୂତେହି ୱା ଖନ୍ଧେହି କତାନି। କମତ୍ତାନଂ ଫୁସିସ୍ସନ୍ତୀତି କୀଦିସମତ୍ତଭାୱଂ ଫୁସିସ୍ସନ୍ତି। ଅସତି ଅତ୍ତନି ଖନ୍ଧାନଞ୍ଚ ଖଣିକତ୍ତା ତାନି କମ୍ମାନି କଂ ନାମ ଅତ୍ତାନଂ ଅତ୍ତନୋ ଫଲେନ ଫୁସିସ୍ସନ୍ତି, କୋ କମ୍ମଫଲଂ ପଟିସଂୱେଦିସ୍ସତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଚେତୋପରିୱିତକ୍କଂ ଅତ୍ତନୋ ଚେତସା ଚେତୋ – ପରିୟଞ୍ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତେନ ସଙ୍କଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତେନ ୱା ଅଞ୍ଞାୟ ଜାନିତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅୱିଦ୍ୱାତି ସୁତାଦିୱିରହେନ ଅରିୟଧମ୍ମସ୍ସ ଅକୋୱିଦତାୟ ଅପଣ୍ଡିତୋ। ୱିଦ୍ୱାତି ହି ପଣ୍ଡିତାଧିୱଚନଂ ୱିଦତି ଜାନାତୀତି କତ୍ୱା। ଅୱିଜ୍ଜାଗତୋତି ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଉପଗତୋ, ଅରିୟଧମ୍ମେ ଅୱିନୀତତାୟ ଅପ୍ପହୀନାୱିଜ୍ଜୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଣ୍ହାଧିପତେୟ୍ୟେନ ଚେତସାତି "ଯଦି ଅହଂ ନାମ କୋଚି ନତ୍ଥି, ଏୱଂ ସତି ମୟା କତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଫଲଂ କୋ ପଟିସଂୱେଦେତି, ସତି ପନ ତସ୍ମିଂ ସିୟା କମ୍ମଫଲୂପଭୋଗୋ"ତି ତଣ୍ହାଧିପତିତୋ ଆଗତେନ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନସହଗତେନ ଚେତସା। ଅତିଧାୱିତବ୍ବନ୍ତି ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଧାୱିତବ୍ବଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଖଣିକତ୍ତେପି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଯସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ କମ୍ମଂ କତଂ, ତତ୍ଥେୱ ଫଲୂପପତ୍ତିତୋ ଧମ୍ମପୁଞ୍ଜମତ୍ତସ୍ସେୱ ସିଦ୍ଧେ କମ୍ମଫଲସମ୍ବନ୍ଧେ ଏକତ୍ତନୟଂ ମିଚ୍ଛା ଗହେତ୍ୱା ଏକେନ କାରକୱେଦକଭୂତେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଅଞ୍ଞଥା କମ୍ମକମ୍ମଫଲାନମସମ୍ବନ୍ଧୋ ସିୟାତି ଅତ୍ତତନିୟସୁଞ୍ଞତାପକାସନଂ ସତ୍ଥୁସାସନଂ ଅତିକ୍କମିତବ୍ବଂ ମଞ୍ଞେୟ୍ୟାତି। ଇଦାନି ଅନତିଧାୱିତବ୍ବତଂ ୱିଭାୱେତୁଂ "ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞଥା"ତିଆଦିମାହ।

ଉପରି ଦେସନାତି ଦେସନାସମୁଟ୍ଠାନଧମ୍ମଦୀପିକାୟ ହେଟ୍ଠିମଦେସନାୟ ଉପରି ପୱତ୍ତିତା ଦେସନା। ଦେସନାସମୁଟ୍ଠାନଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୁରୂପପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମପ୍ପକାସନୱସେନ ଦୁୱିଧେସୁ ଯଥାନୁସନ୍ଧୀସୁ ଅନୁରୂପଧମ୍ମପ୍ପକାସନୱସେନ ଯଥାନୁସନ୍ଧିଦସ୍ସନମେତଂ "ଉପରି ଛ ଅଭିଞ୍ଞା ଆଗତା"ତି। ତଦୱସେସଂ ପନ ସଙ୍କମ୍ପି ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମପ୍ପକାସନୱସେନ। ମଜ୍ଝିମାଗମୱରେ ମୂଲପଣ୍ଣାସକେୟେୱ ଚେତାନି ସୁତ୍ତାନି। କିଲେସେନାତି

‘‘ଲୋଭୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପକ୍କିଲେସୋ’’ତିଆଦିନା କିଲେସଓ୍ଵସେନ। ଭଣ୍ଡନେନାତି ଓ୍ଵିଓ୍ଵାଦେନ। ଅକ୍ଖନ୍ତିଯାତି କୋପେନ। କକଚୂପମାତି ଖରପତ୍ତିଉପମା। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚୀତି ପି-ସଦ୍ଦୋ ଅପେକ୍ଖାଯଂ ‘‘ଅଯମ୍ପି ପାରାଜିକୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଓ୍ଵି। ୧।୭୨-୭୩, ୧୬୭, ୧୭୧, ୧୯୫, ୧୯୭) ଓ୍ଵିଯ, ସମ୍ପିଣ୍ଡନେ ଓ୍ଵା, ତେନ ଯଥା ଓ୍ଵହସୁତ୍ତାଦୀସୁ ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମପ୍ପକାସନଓ୍ଵସେନ ଯଥାନୁସନ୍ଧି , ଏଓ୍ଵଂ ଇମସ୍ମିମ୍ପି ବ୍ରହ୍ମଜାଲେତି ଅପେକ୍ଖନଂ, ସମ୍ପିଣ୍ଡନଂ ଓ୍ଵା କରୋତି। ତଥା ହି ନିଚ୍ଚସାରାଦିପଞ୍ଞାପକାନଂ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ଓ୍ଵସେନ ଉଟ୍ଠିତାଯଂ ଦେସନା ନିଚ୍ଚସାରାଦିସୁଞ୍ଞତାପକାସନେନ ନିଟ୍ଠାପିତାତି। ‘‘ତେନା’’ତିଆଦିନା ଯଥାଓ୍ଵୁତ୍ତସଂଓ୍ଵଣ୍ଣନାଯ ଗୁଣଂ ଦସ୍ସେତି।

ପରିତସ୍ସିତଓ୍ଵିପ୍ଫନ୍ଦିତଓ୍ଵାରଓ୍ଵଣ୍ଣନା

୧୦୫-୧୧୭।ମରିଯାଦଓ୍ଵିଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିପରାମାସସ୍ସ ତଥାଗତାନଂ ଜାନନପସ୍ସନେନ, ସସ୍ସତାଦିମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନସ୍ସ ଚ ସମ୍ମାଦସ୍ସନେନ ସଙ୍କରାଭାଓ୍ଵ-ଓ୍ଵିଭାଗପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିପରାମାସୋଯେଓ୍ଵ ତେସଂ, ନ ତୁ ତଥାଗତାନମିଓ୍ଵ ଯଥାଭୂତଂ ଜାନନପସ୍ସନଂ। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଓ୍ଵିପ୍ଫନ୍ଦନମେଓ୍ଵେତଂ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଓ୍ଵେଦଯିତଂ, ନ ତୁ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ସମ୍ମାଦସ୍ସନଓ୍ଵେଦଯିତମିଓ୍ଵ ନିଚ୍ଚଲନ୍ତି ଚ ହି ଇମାଯ ଦେସନାଯ ମରିଯାଦଓ୍ଵିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନ ଓ୍ଵକ୍ଖତି ‘‘ଯେନ ଦିଟ୍ଠିଅସ୍ସାଦେନ…ପେ… ତଂ ଓ୍ଵେଦଯିତ’’ନ୍ତି, ‘‘ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତେନ ଚେଓ୍ଵ…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି ଚ। ‘‘ତଦପୀ’’ତି ଓ୍ଵୁତ୍ତତ୍ତା ଯେନ ସୋମନସ୍ସଜାତା ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯେନା’’ତିଆଦି ଓ୍ଵୁତ୍ତଂ। ସାମତ୍ଥିଯତୋ ହି ଅଓ୍ଵଗତତ୍ଥସ୍ସେଓ୍ଵେତ୍ଥ ତ-ସଦ୍ଦେନ ପରାମସନଂ। ଦିଟ୍ଠିଅସ୍ସାଦେନାତି ଦିଟ୍ଠିଯା ପଚ୍ଚଯଭୂତେନ ଅସ୍ସାଦେନ। ‘‘ଦିଟ୍ଠିସୁଖେନା’’ତିଆଦି ତସ୍ସେଓ୍ଵ ଓ୍ଵେଓ୍ଵଚନଂ। ଅଜାନନ୍ତାନଂ ଅପସ୍ସନ୍ତାନଂ ତେସଂ ଭଓ୍ଵନ୍ତାନଂ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ତଦପି ଓ୍ଵେଦଯିତଂ ତଣ୍ହାଗତାନଂ ଓ୍ଵେଦଯିତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

‘‘ଯଥାଭୂତଧମ୍ମାନଂ ସଭାଓ୍ଵ’’ନ୍ତି ଚ ଅଓ୍ଵିସେସେନ ଓ୍ଵୁତ୍ତଂ। ନ ହି ସଙ୍ଖତଧମ୍ମସଭାଓ୍ଵଂ ଅଜାନନମତ୍ତେନ ମିଚ୍ଛା ଅଭିନିଓ୍ଵିସନ୍ତି। ସାମଞ୍ଞଜୋତନା ଚ ଓ୍ଵିସେସେ ଅଓ୍ଵତିଟ୍ଠତି। ତସ୍ମାଯମେତ୍ଥ ଓ୍ଵିସେସଯୋଜନା କାତବ୍ବା – ‘‘ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା’’ତି ଇଦଂ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନଂ ଏଓ୍ଵଂଗହିତଂ ଏଓ୍ଵଂପରାମଟ୍ଠଂ ଏଓ୍ଵଂଗତିକଂ ହୋତି ଏଓ୍ଵଂଅଭିସମ୍ପରାଯନ୍ତି ଯଥାଭୂତମଜାନନ୍ତାନଂ ଅପସ୍ସନ୍ତାନଂ ଅଥ ଓ୍ଵା ଯସ୍ମିଂ ଓ୍ଵେଦଯିତେ ଅଓ୍ଵୀତତଣ୍ହତାଯ ଏଓ୍ଵଂଦିଟ୍ଠିଗତଂ ଉପାଦୀଯତି, ତଂ ଓ୍ଵେଦଯିତଂ ସମୁଦଯଅତ୍ଥଙ୍ଗମାଦିତୋ ଯଥାଭୂତମଜାନନ୍ତାନଂ ଅପସ୍ସନ୍ତାନନ୍ତି। ଏଓ୍ଵଂ ଓ୍ଵିସେସଯୋଜନାଯ ହି ଯଥା ଅନାଓ୍ଵରଣଞାଣସମନ୍ତଚକ୍ଖୂହି ତଥାଗତାନଂ ଯଥାଭୂତମେତ୍ଥ ଜାନନଂ, ପସ୍ସନଞ୍ଚ ହୋତି, ନ ଏଓ୍ଵଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ, ଅଥ ଖୋ ତେସଂ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିପରାମାସୋଯେଓ୍ଵାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଇମାଯ ଦେସନାଯ ଦସ୍ସେତୀତି ପାକଟଂ ହୋତି। ଏଓ୍ଵମ୍ପି ଚାଯଂ ଦେସନା ମରିଯାଦଓ୍ଵିଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଜାତା।

ଓ୍ଵେଦଯିତନ୍ତି ‘‘ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୩୧) ଦିଟ୍ଠିପଞ୍ଞାପନଓ୍ଵସେନ ପଓ୍ଵତ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠିସ୍ସାଦସୁଖପରିଯାଯେନ ଓ୍ଵୁତ୍ତଂ, ତଦପି ଅନୁଭଓ୍ଵନଂ। ତଣ୍ହାଗତାନନ୍ତି ତଣ୍ହାଯ ଉପଗତାନଂ, ପଓ୍ଵତ୍ତାନଂ ଓ୍ଵା ତଦେଓ୍ଵ ଓ୍ଵୁତ୍ତିନଯେନ ଓ୍ଵିଓ୍ଵରତି ‘‘କେଓ୍ଵଲଂ…ପେ… ଓ୍ଵେଦଯିତ’’ନ୍ତି। ତଞ୍ଚ ଖୋ ପନେତନ୍ତି ଚ ଯଥାଓ୍ଵୁତ୍ତଂ ଓ୍ଵେଦଯିତମେଓ୍ଵ ପଚ୍ଚାମସତି, ତେନେତଂ ଦୀପେତି – ‘‘ତଦପି ଓ୍ଵେଦଯିତଂ ତଣ୍ହାଗତାନଂ ଓ୍ଵେଦଯିତମେଓ୍ଵା’’ତି ଓ୍ଵଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ଵା ‘‘ତଦପି ଓ୍ଵେଦଯିତଂ ପରିତସ୍ସିତଓ୍ଵିପ୍ଫନ୍ଦିତମେଓ୍ଵା’’ତି ପୁନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ କାତବ୍ବୋତି। ତଦପି ତାଓ୍ଵ ନ ସମ୍ପାପୁଣାତୀତି ହେଟ୍ଠିମପରିଚ୍ଛେଦେନ ମରିଯାଦଓ୍ଵିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ଦସ୍ସନମିଓ୍ଵ ନିଚ୍ଚଲ’’ନ୍ତି ଓ୍ଵୁତ୍ତଂ। ଦସ୍ସନନ୍ତି ଚ ସମ୍ମାଦସ୍ସନସୁଖଂ, ମଗ୍ଗଫଲସୁଖନ୍ତି ଓ୍ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। କୁତୋ ଚାଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଏଓ୍ଵ-ସଦ୍ଦସାମତ୍ଥିଯତୋ। ‘‘ପରିତସ୍ସିତଓ୍ଵିପ୍ଫନ୍ଦିତମେଓ୍ଵା’’ତି ହି ଓ୍ଵୁତ୍ତେନ ମଗ୍ଗଫଲସୁଖଂ ଓ୍ଵିଯ ଅଓ୍ଵିପ୍ଫନ୍ଦିତଂ ହୁତ୍ଵା ଏକରୂପେ ଅଓ୍ଵତିଟ୍ଠତି, ଅଥ ଖୋ ତଂ ଓ୍ଵଟ୍ଟାମିସଭୂତଂ ଦିଟ୍ଠିତଣ୍ହାସଲ୍ଲାନୁଓ୍ଵିଦ୍ଧତାଯ ସୌପ୍ପୀଠଅତ୍ତା ଓ୍ଵିପ୍ଫନ୍ଦିତମେଓ୍ଵାତି ଅତ୍ଥୋ ଆପନ୍ନୋ ହୋତି, ତେନେଓ୍ଵାହ ‘‘ପରିତସ୍ସିତେନା’’ତିଆଦି। ଅଯମେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାମୁତ୍ତକୋ ସସମ୍ବନ୍ଧନଯୋ।

ଏଓ୍ଵଂ ଓ୍ଵିସେସକାରଣତୋ ଦ୍ଵାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଗତାନି ଓ୍ଵିଭଜିତ୍ଵା ଇଦାନି ଅଓ୍ଵିସେସକାରଣତୋ ତାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତ୍ର ଭିକ୍ଖଓ୍ଵେ’’ତିଆଦିକା ଦେସନା ଆରଦ୍ଧା। ସବ୍ବେସଞ୍ହି ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ଓ୍ଵେଦନା, ଅଓ୍ଵିଜ୍ଜା, ତଣ୍ହା ଚ ଅଓ୍ଵିସିଟ୍ଠକାରଣଂ। ତତ୍ଥ ତଦପୀତି ‘‘ସସ୍ସତଂ ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଲୋକଞ୍ଚ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଯଦେତଂ ‘‘ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା’’ତି ପଞ୍ଞାପନହେତୁଭୂତଂ ସୁଖାଦିଭେଦଂ ତିଓ୍ଵିଧମ୍ପି ଓ୍ଵେଦଯିତଂ, ତଦପି ଯଥାକ୍କମଂ ଦୁକ୍ଖସଲ୍ଲାନିଚ୍ଚତୋ, ଅଓ୍ଵିସେସେନ ସମୁଦଯତ୍ଥଙ୍ଗମସ୍ସାଦାଦୀନଓ୍ଵନିସ୍ସରଣତୋ ଓ୍ଵା ଯଥାଭୂତମଜାନନ୍ତାନଂ ଅପସ୍ସନ୍ତାନଂ ହୋତି, ତତୋ ଏଓ୍ଵ ଚ ସୁଖାଦିପତ୍ଥନାସମ୍ଭଓ୍ଵତୋ, ତଣ୍ହାଯ ଚ ଉପଗତତ୍ତା ତଣ୍ହାଗତାନଂ ତଣ୍ହାପରିତସ୍ସିତେନ ଦିଟ୍ଠିଓ୍ଵିପ୍ଫନ୍ଦିତମେଓ୍ଵ ଦିଟ୍ଠିଚଲନମେଓ୍ଵ। ‘‘ଅସତି ଅତ୍ତନି କୋ ଓ୍ଵେଦନଂ ଅନୁଭଓ୍ଵତୀ’’ତି କାଯଓ୍ଵଚୀଦ୍ଵାରେସୁ ଦିଟ୍ଠିଯା ଚୋପନପ୍ପତ୍ତିମତ୍ତମେଓ୍ଵ, ନ ପନ ଦିଟ୍ଠିଯା ପଞ୍ଞପେତବ୍ବୋ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋତି। ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତାଦୀସୁପି ଏସ ନଯୋ।

ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯଓ୍ଵାରଓ୍ଵଣ୍ଣନା

୧୧୮।ପରମ୍ପରପଚ୍ଚଯଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଯଂ ଦିଟ୍ଠିଯା ମୂଲକାରଣଂ, ତସ୍ସାପି କାରଣଂ, ପୁନ ତସ୍ସପି କାରଣନ୍ତି ଏୱଂ ପଚ୍ଚଯପରମ୍ପରଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଯେନ ହି ତଣ୍ହାପରିତସ୍ସିତେନ ଏତାନି ଦିଟ୍ଠିଗତାନି ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତସ୍ସ ୱେଦଯିତଂ ପଚ୍ଚଯୋ, ୱେଦଯିତସ୍ସାପି ଫସ୍ସୋ ପଚ୍ଚଯୋତି ଏୱଂ ପଚ୍ଚଯପରମ୍ପରୱିଭାୱିନୀ ଅଯଂ ଦେସନା। କିମତ୍ଥିଯଂ ପନ ପଚ୍ଚଯପରମ୍ପରଦସ୍ସନନ୍ତି ଚେ? ଅତ୍ଥନ୍ତରୱିଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ। ତେନ ହି ଯଥା ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତୋ ପଞ୍ଞାପନଧମ୍ମୋ, ତପ୍ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା ଚ ଯଥାସକଂ ପଚ୍ଚଯୱସେନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ପଚ୍ଚଯେହି ୱିନା, ଏୱଂ ପଞ୍ଞପେତବ୍ବଧମ୍ମାପି ରୂପୱେଦନାଦଯୋ, ନ ଏତ୍ଥ କୋଚି ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ୱା ଲୋକୋ ୱାତି ଏୱମତ୍ଥନ୍ତରଂ ୱିଞ୍ଞାପିତଂ ହୋତି। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିପରିଫନ୍ଦିତଂ ତଦପି ୱେଦଯିତଂ ଦିଟ୍ଠିକାରଣଭୂତାଯ ତଣ୍ହାଯ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୩୧।ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସ୍ସାତି ତସ୍ସ ଫସ୍ସସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ। ଦିଟ୍ଠିୱେଦଯିତେ ଦିଟ୍ଠିଯା ପଚ୍ଚଯଭୂତେ ୱେଦଯିତେ, ଫସ୍ସପଧାନେହି ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବେ। ସାଧେତବ୍ବେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମଂ। ବଲୱଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ବଲୱକାରଣଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତଥା ହି ୱିନାପି ଚକ୍ଖାଦିୱତ୍ଥୂହି, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେହି ଚ କେହିଚି ୱେଦନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ପନ କଦାଚିପି ଫସ୍ସେନ ୱିନା, ତସ୍ମା ଫସ୍ସୋ ୱେଦନାଯ ବଲୱକାରଣଂ। ନ କେୱଲଂ ୱେଦନାଯ ଏୱ, ଅଥ ଖୋ ସେସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନମ୍ପି। ସନ୍ନିହିତୋପି ହି ୱିସଯୋ ସଚେ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ଫୁସନାକାରୱିରହିତୋ ହୋତି, ନ ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଭୱତୀତି ଫସ୍ସୋ ସବ୍ବେସମ୍ପି ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ। ତଥା ହି ଭଗୱତା ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣୀପକରଣେ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଂ ୱିଭଜନ୍ତେନ ''ଫସ୍ସୋ ହୋତୀ''ତି ଫସ୍ସସ୍ସେୱ ପଠମମୁଦ୍ଧରଣଂ କତଂ, ୱେଦନାଯ ପନ ସାତିସଯମଧିଟ୍ଠାନପଚ୍ଚଯୋ ଏୱ। ''ପଟିସଂୱେଦିସ୍ସନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ''ତଦପୀ''ତି ଏତ୍ଥାଧିକାରୋତି ଆହ ''ତଂ ୱେଦଯିତ''ନ୍ତି। ଗମ୍ଯମାନତ୍ଥସ୍ସ ୱା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଯୋଗଂ ପତି କାମଚାରତ୍ତା, ଲୋପତ୍ତା, ସେସତ୍ତାପି ଚ ଏସ ନ ପଯୁତ୍ତୋ। ଏୱମୀଦିସେସୁ। ହୋତି ଚେତ୍ଥ –

''ଗମ୍ଯମାନାଧିକାରତୋ, ଲୋପତୋ ସେସତୋ ଚାତି;

କାରଣେହି ଚତୂହିପି, ନ କତ୍ଥଚି ରୱୋ ଯୁତୋ''ତି।

''ଯଥା ହୀ''ତିଆଦିନା ଫସ୍ସସ୍ସ ବଲୱକାରଣତାଦସ୍ସନେନ ତଦତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି। ତତ୍ଥ ପତତୋତି ପତନ୍ତସ୍ସ। ଥୂଣାତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଦାରୁସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ।

ଦିଟ୍ଠିଗତିକାଧିଟ୍ଠାନୱଟ୍ଟକଥାୱଣ୍ଣନା

୧୪୪। କିଞ୍ଚାପି ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ପାଠଇଯଂ ୱେଦଯିତମନାଗତଂ, ହେଟ୍ଠା ପନ ତୀସୁପି ୱାରେସୁ ଅଧିକତତ୍ତା, ଉପରି ଚ ''ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସ ପଟିସଂୱେଦେନ୍ତୀ''ତି ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା ୱେଦଯିତମେୱେତ୍ଥ ପଧାନନ୍ତି ଆହ ''ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିୱେଦଯିତାନି ସମ୍ପିଣ୍ଡେତୀ''ତି। ''ଯେପି ତେ''ତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଆଗତସ୍ସ ଚ ପି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ''ସମ୍ପିଣ୍ଡେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯେ ତେ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ସସ୍ସତୱାଦା…ପେ… ସବ୍ବେପି ତେ ଛହି ଫସ୍ସାଯତନେହି ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସ ପଟିସଂୱେଦେନ୍ତୀତି ହି ୱେଦଯିତକିରିଯାୱସେନ ତଂତଂଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡିତତ୍ତା ୱେଦଯିତସମ୍ପିଣ୍ଡନମେୱ ଜାତଂ। ସବ୍ବମ୍ପି ହି ୱାକ୍ୟଂ କିରିଯାପଧାନନ୍ତି। ଉପରି ଫସ୍ସେ ପକ୍ଖିପନତ୍ଥାଯାତି ''ଛହି ଫସ୍ସାଯତନେହୀ''ତି ୱୁତ୍ତେ ଉପରି ଫସ୍ସେ ପକ୍ଖିପନତ୍ଥଂ, ପକ୍ଖିପନଞ୍ଚେତ୍ଥ ୱେଦଯିତସ୍ସ ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯତାଦସ୍ସନମେୱ। ''ଛହି ଫସ୍ସାଯତନେହି ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସ ପଟିସଂୱେଦେନ୍ତୀ''ତି ଇମିନା ହି ଛହି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଯତନେହି ଛଠଆରମ୍ମଣପଟିସଂୱେଦନଂ ଏକନ୍ତତୋ ଛଫସ୍ସହେତୁକମେୱାତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସବ୍ବେ ତେ''ତିଆଦି।

କମ୍ବୋଜୋତି ଏୱଂନାମକଂ ରଟ୍ଠଂ। ତଥା ଦକ୍ଖିଣାପଥୋ। ''ସଞ୍ଜାତିଟ୍ଠାନେ''ତି ଇମିନା ସଞ୍ଜାଯନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଅଧିକରଣତ୍ଥୋ ସଞ୍ଜାତି-ସଦ୍ଦୋତି ଦସ୍ସେତି। ଏୱଂ ସମୋସରଣ-ସଦ୍ଦୋ। ଆଯତନ-ସଦ୍ଦୋପି ତଦୁଭଯତ୍ଥୋ। ଆଯତନେତି ସମୋସରଣଭୂତେ ଚତୁମହାପଥେ। ନନ୍ତି ମହାନିଗ୍ରୋଧରୁକ୍ଖଂ। ଇଦଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରାଗମେ ପଞ୍ଚନିପାତେ ସଦ୍ଧାନିସଂସସୁତ୍ତପଦଂ। ତତ୍ଥ ଚ ସେଯ୍ୟଥାପି ଭିକ୍ଖୱେ ସୁଭୂମିଯଂ ଚତୁମହାପଥେ ମହାନିଗ୍ରୋଧୋ ସମନ୍ତା ପକ୍ଖୀନଂ ପଟିସରଣଂ ହୋତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୫।୩୮) ତନ୍ନିଦ୍ଦେସୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସତି ସତିଆଯତନେତି ସତିସଙ୍ଖାତେ କାରଣେ ୱିଜ୍ଜମାନେ, ତତ୍ର ତତ୍ରେୱ ସକ୍ଖିଭବ୍ବତଂ ପାପୁଣାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଯତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଫଲାନି ତଦାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଆଯଭୂତଂ ୱା ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ତନୋତି ପୱତ୍ତେତୀତି ଆଯତନଂ, କାରଣଂ। ସମ୍ଭନ୍ତୀତି ଉପସମ୍ଭନ୍ତି ଅସ୍ସାସଂ ଜନେନ୍ତି। ଆଯତନ-ସଦ୍ଦୋ ଅଞ୍ଞେସୁ ୱିଯ ନ ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥନ୍ତରାୱବୋଧକୋତି ଆହ ''ପଣ୍ଡରିମତ୍ତେ''ତି, ତଥା ତଥା ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ରୁକ୍ଖଗଚ୍ଛସମୂହେ ପଣ୍ଡରିମତ୍ତେ ହି ଅରଞ୍ଞୱୋହାରୋ, ଅରଞ୍ଞମେୱ ଚ ଅରଞ୍ଞାଯତନନ୍ତି। ଅତ୍ଥତ୍ତଯେପୀତି ଏତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦେନ ଆକରନିୱାସାଧିଟ୍ଠାନତ୍ଥେ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ''ହିରଞ୍ଞାଯତନଂ ସୁୱଣ୍ଣାଯତନ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ହି ଆକରେ, ''ଇସ୍ସରାଯତନଂ ୱାସୁଦେୱାଯତନ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ନିୱାସେ, ''କମ୍ମାଯତନଂ ସିପ୍ପାଯତନ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ଅଧିଟ୍ଠାନେ ପୱତ୍ତତି, ନିସ୍ସଯେତି ଅତ୍ଥୋ।

ଆୟତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆକରୋନ୍ତି, ନିୱସନ୍ତି, ଅଧିଟ୍ଠହନ୍ତୀତି ୟଥାକ୍କମଂ ୱଚନତ୍ଥୋ। ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଚ ଫସ୍ସାଦୟୋ ଆକିଣ୍ଣା, ତାନି ଚ ନେସଂ ୱାସୋ, ଅଧିଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ। ତସ୍ମା ତଦେତମ୍ପି ଅତ୍ଥତ୍ତୟମିଧ ୟୁଜ୍ଜତିୟେୱ। କଥଂ ୟୁଜ୍ଜତୀତି ଆହ ''ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ହୀ''ତିଆଦି। ଫସ୍ସୋ ୱେଦନା ସଞ୍ଞା ଚେତନା ଚିତ୍ତନ୍ତି ଇମେ ଫସ୍ସପଞ୍ଚମକା ଧମ୍ମା ଉପଲକ୍ଖଣୱସେନ ୱୁତ୍ତା ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଆୟତନଭାୱତୋ, ପଧାନୱସେନ ୱା। ତଥା ହି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଂ ୱିଭଜନ୍ତେନ ଭଗୱତା ତେୟେୱ ''ଫସ୍ସୋ ହୋତି, ୱେଦନା, ସଞ୍ଞା, ଚେତନା, ଚିତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି ପଠମଂ ୱିଭତ୍ତା। ସଞ୍ଜାୟନ୍ତି ତନ୍ନିସ୍ସୟାରମ୍ମଣଭାୱେନ ତତ୍ଥେୱ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ। ସମୋସରନ୍ତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣଭାୱେନ ସମୋସରଣତୋ। ତାନି ଚ ନେସଂ କାରଣଂ ତେସମଭାୱେ ଅଭାୱତୋ। ଅୟଂ ପନ ୟଥାୱୁତ୍ତୋ ସଞ୍ଜାତିଦେସାଦିଅତ୍ଥୋ ରୁଳ୍ହିୱସେନେୱ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିରୁଳ୍ହତାୟ ଏୱ ପୱତ୍ତତୀତି ଆଚରିୟଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅୟଂ ପନ ପଦତ୍ଥୱିୱରଣମୁଖେନ ପୱତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ – ଆୟତନତୋ, ଆୟାନଂ ତନନତୋ, ଆୟତସ୍ସ ଚ ନୟନତୋ ଆୟତନଂ। ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ହି ତଂତଂଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ସେନ ସେନ ଅନୁଭୱନାଦିକିଚ୍ଚେନ ଆୟତନ୍ତି ଉଟ୍ଠହନ୍ତି ଘଟେନ୍ତି ୱାୟମନ୍ତି, ଆୟଭୂତେ ଚ ଧମ୍ମେ ଏତାନି ତନୋନ୍ତି ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତି, ଆୟତଞ୍ଚ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ନୟନ୍ତି ପୱତ୍ତେନ୍ତୀତି। ଇତି ଇମିନା ନୟେନାତି ଏତ୍ଥ ଆଦିଅତ୍ଥେନ ଇତି ସଦ୍ଦେନ ''ସୋତଂ ପଟିଚ୍ଚା''ତିଆଦିପାଠଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ତତ୍ଥ ତିଣ୍ଣନ୍ତି ଚକ୍ଖୁପସାଦରୂପାରମ୍ମଣଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ୱିସୟିନ୍ଦ୍ରିୟୱିଞ୍ଞାଣାନଂ। ତେସଂ ସମାଗମନଭାୱେନ ଗହେତବ୍ବତୋ ''ଫସ୍ସୋ ସଙ୍ଗତୀ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ତଥା ହି ସୋ ''ସନ୍ନିପାତପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇମିନା ନୟେନ ଆରୋପେତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତେନ ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି – ୟଥା ''ଚକ୍ଖୁଂପଟିଚ୍ଚ…ପେ… ଫସ୍ସୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୦୪; ୩।୪୨୧, ୪୨୫, ୪୨୬; ସଂ। ନି। ୨।୪୩, ୪୫; ୨।୪।୬୧; କଥା। ୪୬୫) ଏତସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁପି ସଞ୍ଞାଦୀସୁ ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ୱେଦନାୟ ପଧାନକାରଣଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଫସ୍ସସୀସେନ ଦେସନା କତା, ଏୱମିଧାପି ''ଫସ୍ସପଚ୍ଚୟା ୱେଦନା''ତିଆଦିନା ଫସ୍ସଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଅପରନ୍ତପଟିସନ୍ଧାନେନ ପଚ୍ଚୟପରମ୍ପରଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଛହି ଫସ୍ସାୟତନେହୀ''ତି ଚ ''ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସା''ତି ଚ ଫସ୍ସସୀସେନ ଦେସନା କତାତି। ଫସ୍ସାୟତନାଦୀନୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ''ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସା''ତି ୱଚନଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

''କିଞ୍ଚାପୀ''ତିଆଦିନା ସଦ୍ଦମତ୍ତତୋ ଚୋଦନାଲେସଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ''ତଥାପୀ''ତିଆଦିନା ଅତ୍ଥତୋ ତଂ ପରିହରତି। ନ ଆୟତନାନି ଫୁସନ୍ତି ରୂପାନମନାରମ୍ମଣଭାୱତୋ। ଫସ୍ସୋ ଅରୂପଧମ୍ମୋ ୱିସମାନୋ ଏକଦେସେନ ଆରମ୍ମଣଂ ଅନଲ୍ଲିୟମାନୋପି ଫୁସନାକାରେନ ପୱତ୍ତୋ ଫୁସନ୍ତୋ ୱିୟ ହୋତୀତି ଆହ ''ଫସ୍ସୋୱ ତଂ ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଫୁସତୀ''ତି। ତେନେୱ ସୋ ''ଫୁସନଲକ୍ଖଣୋ, ସଙ୍ଘଟ୍ଟନରସୋ''ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ''ଛହି ଫସ୍ସାୟତନେହି ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସା''ତି ଅଫୁସନକିଚ୍ଚାନିପି ନିସ୍ସିତୱୋହାରେନ ଫୁସନକିଚ୍ଚାନି କତ୍ୱା ଦସ୍ସନମେୱ ଫସ୍ସେ ଉପନିକ୍ଖିପନଂ ନାମ ୟଥା ''ମଞ୍ଚା ଘୋସନ୍ତୀ''ତି। ଉପନିକ୍ଖିପିତ୍ୱାତି ହି ଫୁସନକିଚ୍ଚାରୋପନୱସେନ ଫସ୍ସସ୍ମିଂ ପୱେସେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଫସ୍ସଗତିକାନି କତ୍ୱା ଫସ୍ସୁପଚାରଂ ଆରୋପେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପଚାରୋ ନାମ ୱୋହାରମତ୍ତଂ, ନ ତେନ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧି ଅତଂସଭାୱତୋ। ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧନକୋ ପନ ତଂସଭାୱୋୟେୱ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତସ୍ମା''ତିଆଦିମାହ। ୟଥାହୁ –

''ଅତ୍ଥଞ୍ହି ନାଥୋ ସରଣଂ ଅୱୋଚ,

ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଲୋକହିତୋ ମହେସୀ''ତି।

ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚୟଭୂତାନଂ ଛନ୍ନଂ ଫସ୍ସାନଂ ୱସେନ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜା ୟାୱ ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜାତି ସଙ୍ଖେପତୋ ଛବ୍ବିଧଂ ସନ୍ଧାୟ ''ଛଫସ୍ସାୟତନସମ୍ଭୱା ୱେଦନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ –

''ଫସ୍ସତୋ ଛବ୍ବିଧାପେତା, ଉପୱିଚାରଭେଦତୋ;

ତିଧା ନିସ୍ସିତତୋ ଦ୍ୱୀହି, ତିଧା କାଲେନ ୱଡ୍ଢିତା''ତି। –

ଅଟ୍ଠସତପରିୟାୟେ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଅଟ୍ଠସତପ୍ପଭେଦା। ମହାୱିହାରୱାସିନୋ ଚେତ୍ଥ ୟଥା ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନାମରୂପଂ ସଳାୟତନଂ , ଏୱଂ ଫସ୍ସଂ, ୱେଦନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନମ୍ପି ସସନ୍ତତିପରିୟାପନ୍ନଂ ଦୀପେନ୍ତୋ ୱିପାକମେୱ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ଅଞ୍ଞେ ପନ ୟଥା ତଥା ୱା ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ସତି ନ ସକ୍କା ୱଜ୍ଜେତୁନ୍ତି ସବ୍ବମେୱ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ସାତି ୟଥାୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦା ୱେଦନା। ରୂପତଣ୍ହାଦିଭେଦାୟାତି ''ସେଟ୍ଠିପୁତ୍ତୋ ବ୍ରାହ୍ମଣପୁତ୍ତୋ''ତି ପିତୁନାମୱସେନ ୱିୟ ଆରମ୍ମଣନାମୱସେନ ୱୁତ୍ତାୟ ରୂପତଣ୍ହା ୟାୱ ଧମ୍ମତଣ୍ହାତି ସଙ୍ଖେପତୋ ଛବ୍ବିଧାୟ। ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ –

‘‘ରୂପତଣ୍ହାଦିକା କାମ-ତଣ୍ହାଦୀହି ତିଧା ପୁନ;

ସନ୍ତାନତୋ ଦ୍ୱିଧା କାଲ-ଭେଦେନ ଗୁଣିତା ସିୟୁ’’ନ୍ତି। –

ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଅଟ୍ଠସତପ୍ପଭେଦାୟ। ଉପନିସ୍ସୟକୋଟିୟାତି ଉପନିସ୍ସୟସୀସେନ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋୱ ଉଦ୍ଧଟୋ, ନନୁ ସୁଖା ୱେଦନା, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ଚ ତଣ୍ହାୟ ଆରମ୍ମଣମତ୍ତଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟପକତୂପନିସ୍ସୟୱସେନ ଚତୁଧା ପଚ୍ଚୟୋ, ଦୁକ୍ଖା ଚ ଆରମ୍ମଣମତ୍ତପକତୂପନିସ୍ସୟୱସେନ ଦ୍ୱିଧାତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଉପନିସ୍ସୟେ ଏୱ ପନ ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଅନ୍ତୋଗଧନ୍ତି ଏୱମୁଦ୍ଧଟୋ। ଯୁତ୍ତଂ ତାୱ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟସାମଞ୍ଞତୋ ଉପନିସ୍ସୟେ ଅନ୍ତୋଗଧତା, କଥଂ ପନ ଆରମ୍ମଣମତ୍ତଆରମ୍ମଣାଧିପତୀନଂ ତତ୍ଥ ଅନ୍ତୋଗଧଭାୱୋ ସିୟାତି? ତେସମ୍ପି ଆରମ୍ମଣସାମଞ୍ଞତୋ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟେନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟୱସମୋଧାନଭୂତେୱ ଉପନିସ୍ସୟେ ଏୱ ଅନ୍ତୋଗଧତା ହୋତି। ଏତଦତ୍ଥମେୱ ହି ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଉପନିସ୍ସୟେନା’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ଉପନିସ୍ସୟକୋଟିୟା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସିଦ୍ଧେ ହି ସତ୍ୱାରମ୍ଭୋ ନିୟମାୟ ୱା ହୋତି ଅତ୍ଥନ୍ତରୱିଞ୍ଞାପନାୟ ୱାତି। ଏୱମୀଦିସେସୁ।

ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସାତି କାମୁପାଦାନଂ ଯାୱ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନନ୍ତି ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସ। ନନୁ ଚ ତଣ୍ହାୱ କାମୁପାଦାନଂ, କଥଂ ସାୟେୱ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ ସିୟାତି? ସଚ୍ଚଂ, ପୁରିମତଣ୍ହାୟ ପନ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଛିମତଣ୍ହାୟ ଦଢହଭାୱତୋ ପୁରିମାୟେୱ ତଣ୍ହା ପଚ୍ଛିମାୟ ପଚ୍ଚୟୋ ଭୱତି। ତଣ୍ହାଦଢହତ୍ତମେୱ ହି ‘‘କାମୁପାଦାନଂ ଉପାୟାସୋ ଉପକଟ୍ଠା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ଉପ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଦଢହତ୍ଥେ ପୱତ୍ତନତୋ। ଅପିଚ ଦୁବ୍ବଲା ତଣ୍ହା ତଣ୍ହାୟେୱ, ବଲୱତୀ ତଣ୍ହା କାମୁପାଦାନଂ। ଅଥ ୱା ଅପତ୍ତୱିସୟପତ୍ଥନା ତଣ୍ହା ତମସି ଚୋରାନଂ ହତ୍ଥପସାରଣଂ ୱିୟ, ସମ୍ପତ୍ତୱିସୟଗ୍ଗହଣଂ କାମୁପାଦାନଂ ଚୋରାନଂ ହତ୍ଥଗତଭଣ୍ଡଗ୍ଗହଣଂ ୱିୟ। ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାପଟିପକ୍ଖା ତଣ୍ହା। ସନ୍ତୁଟ୍ଠିତାପଟିପକ୍ଖଂ କାମୁପାଦାନଂ। ପରିୟେସନଦୁକ୍ଖମୂଲଂ ତଣ୍ହା, ଆରକ୍ଖଦୁକ୍ଖମୂଲଂ କାମୁପାଦାନଂ। ଅୟମ୍ପି ତେସଂ ୱିସେସୋ କେଚିୱାଦୱସେନ ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୧୪୪) ଦସ୍ସିତୋ ପୁରିମନୟସ୍ସେୱ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୪୪) ସକୱାଦଭାୱେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

ଅସହଜାତସ୍ସ ଉପାଦାନସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟକୋଟିୟା, ସହଜାତସ୍ସ ପନ ସହଜାତକୋଟିୟାତି ଯଥାଲାଭମତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ଅସହଜାତା ଅନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧା ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସୟନତ୍ଥିୱିଗତାସେୱନପଚ୍ଚୟେହି ଛଧା ପଚ୍ଚୟୋ। ଆରମ୍ମଣଭୂତା ପନ ଆରମ୍ମଣମତ୍ତଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟେହି ତିଧା, ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ୱୁତ୍ତନୟେନ ଉପନିସ୍ସୟେନେୱ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଉପନିସ୍ସୟକୋଟିୟା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ଚ ତଣ୍ହାୟ ରୂପାଦୀନି ଅସ୍ସାଦେତ୍ୱା କାମେସୁ ପାତବ୍ୟତଂ ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ତଣ୍ହା କାମୁପାଦାନସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟକୋଟିୟା ପଚ୍ଚୟୋ। ତଥା ରୂପାଦିଭେଦେ ସମ୍ମୂଢହୋ ‘‘ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୧୭୧; ମ। ନି। ୧।୪୪୫; ୨।୯୪-୯୫, ୨୨୫; ୩।୯୧, ୧୧୬, ୧୩୬; ସଂ। ନି। ୩।୨୧୦; ଅ। ନି। ୧୦।୧୭୬, ୨୧୭; ଧ। ସ। ୧୨୨୧; ୱିଭ। ୯୦୭, ୯୨୫, ୯୭୧) ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଂ, ସଂସାରତୋ ମୁଚ୍ଚିତୁକାମୋ ଅସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗପରାମସନଂ, ଖନ୍ଧେସୁ ଅତ୍ତତ୍ତନିୟଗାହଭୂତଂ ସକ୍କାୟଦସ୍ସନଞ୍ଚ ଗଣ୍ହାତି। ତସ୍ମା ଇତରେସମ୍ପି ତିଣ୍ଣଂ ତଣ୍ହା ଉପନିସ୍ସୟକୋଟିୟା ପଚ୍ଚୟୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସହଜାତା ପନ ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସୟସମ୍ପୟୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତହେତୁୱସେନ ସତ୍ତଧା ସହଜାତାନଂ ପଚ୍ଚୟୋ। ତମ୍ପି ସବ୍ବଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟେନେୱ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ସହଜାତକୋଟିୟା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଭୱସ୍ସାତି କମ୍ମଭୱସ୍ସ ଚେୱ ଉପପତ୍ତିଭୱସ୍ସ ଚ। ତତ୍ଥ ଚେତନାଦିସଙ୍ଖାତଂ ସବ୍ବଂ ଭୱଗାମିକମ୍ମଂ କମ୍ମଭୱୋ। କାମଭୱାଦିନୱୱିଧୋ ଉପପତ୍ତିଭୱୋ। ତେସୁ ଉପପତ୍ତିଭୱସ୍ସ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଉପାଦାନଂ ଉପପତ୍ତିଭୱହେତୁଭୂତସ୍ସ କମ୍ମଭୱସ୍ସ କାରଣଭାୱତୋ, ତସ୍ସ ଚ ସହାୟଭାୱୂପଗମନତୋ ପକତୂପନିସ୍ସୟୱସେନ ପଚ୍ଚୟୋ। କମ୍ମାରମ୍ମଣକରଣକାଲେ ପନ କମ୍ମସହଜାତମୁପାଦାନଂ ଉପପତ୍ତିଭୱସ୍ସ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ପଚ୍ଚୟୋ। କମ୍ମଭୱସ୍ସ ପନ ସହଜାତସ୍ସ ସହଜାତମୁପାଦାନଂ ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସୟସମ୍ପୟୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତୱସେନ ଚେୱ ହେତୁମଗ୍ଗୱସେନ ଚ ଅନେକଧା ପଚ୍ଚୟୋ। ଅସହଜାତସ୍ସ ପନ ଅନନ୍ତରସ୍ସ ଅସହଜାତମୁପାଦାନଂ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସୟନତ୍ଥିୱିଗତାସେୱନୱସେନ, ଇତରସ୍ସ ଚ ନାନନ୍ତରସ୍ସ ପକତୂପନିସ୍ସୟୱସେନ, ସମ୍ମସନାଦିକାଲେସୁ ଆରମ୍ମଣାଦିୱସେନ ଚ ପଚ୍ଚୟୋ। ତତ୍ଥ ଅନନ୍ତରାଦିକେ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟେ, ସହଜାତାଦିକେ ଚ ସହଜାତପଚ୍ଚୟେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ତଥାତି ୱୁତ୍ତଂ, ରୂପୂପହାରତ୍ଥୋ ୱା ହେସ ଅନୁକଡ୍ଢନତ୍ଥୋ ୱା। ତେନ ହି ଉପନିସ୍ସୟକୋଟିୟା ଚେୱ ସହଜାତକୋଟିୟା ଚାତି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି।

ଭୱୋଜାତିୟାତି ଏତ୍ଥ ଭୱୋତି କମ୍ମଭୱୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ସୋ ହି ଜାତିୟା ପଚ୍ଚୟୋ, ନ ଉପପତ୍ତିଭୱୋ। ଜାତିୟେୱ ହି ଉପପତ୍ତିଭୱୋତି, ସା ଚ ପଠମାଭିନିବ୍ବତ୍ତଖନ୍ଧା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଜାତୀତି ପନେତ୍ଥ ସୱିକାରା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି, ତେନାୟଂ ଚୋଦନା ନିୱତ୍ତିତା ‘‘ନନୁ ଜାତିପି ଭୱୋୟେୱ, କଥଂ ସୋ ଜାତିୟା ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି, କଥଂ ପନେତଂ ଜାନିତବ୍ବଂ ‘‘କମ୍ମଭୱୋ ଜାତିୟା ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି ଚେ? ବାହିରପଚ୍ଚୟସମତ୍ତେପି କମ୍ମୱସେନେୱ

ହୀନପଣୀତାଦିୱିସେସଦସ୍ସନତୋ। ଯଥାହ ଭଗୱା ‘‘କମ୍ମଂ ସତ୍ତେ ୱିଭଜତି ଯଦିଦଂ ହୀନପଣୀତତାଯା’’ତି (ମ। ନି। ୩।୨୮୯) ସୱିକାରାତି ନିଦ୍ଦେସିକାରେନ ସୱିକାରା, ନ ଅଞ୍ଞେହି, ତେ ଚ ଅତ୍ତତୋ ଉପପତ୍ତିଭୱୋଯେୱ, ସୋ ଏୱ ଚ ତସ୍ସ କାରଣଂ ଭୱିତୁମରହତୋ ତଣ୍ହାଯ କାମୁପାଦାନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱେ ୱିଯ ପୁରିମପଚ୍ଛିମାଦିୱିସେସାନମସମ୍ଭୱତୋ, ତସ୍ମା କମ୍ମଭୱୋଯେୱ ଉପପତ୍ତିଭୱସଙ୍ଖାତାଯ ଜାତିଯା କମ୍ମପଚ୍ଚଯେନ ଚେୱ ପକତୂପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ଚ ପଚ୍ଚଯୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘କମ୍ମପଚ୍ଚଯଂ ଉପନିସ୍ସଯେନେୱ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଯା ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ଜାତିଯା ସତି ଜରାମରଣଂ, ଜରାମରଣାଦିନା ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଚ ବାଲସ୍ସ ସୋକାଦଯୋ ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ନାସତି, ତସ୍ମା ଜାତିଜରାମରଣାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସଯୱସେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ଆହ ‘‘ଜାତି…ପେ… ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ୱିତ୍ଥାରତୋ ଅତ୍ଥୱିନିଚ୍ଛଯସ୍ସ ଅକତତ୍ତା, ସହଜାତୂପନିସ୍ସଯସୀସେନେୱ ପଚ୍ଚଯୱିଚାରଣାଯ ଚ, ଦସ୍ସିତତ୍ତା, ଅଙ୍ଗାଦିୱିଧାନସ୍ସ ଚ ଅନାମଟ୍ଠତ୍ତା ‘‘ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ମହାୱିସଯତ୍ତା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଚାରଣାଯ ନିରୱସେସା ଅଯଂ କୁତୋ ଲଦ୍ଧବ୍ବାତି ଚୋଦନମପନେତି ‘‘ୱିତ୍ଥାରତୋ’’ତିଆଦିନା। ‘‘ଇଧ ପନସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ପାଠଇଯମ୍ପି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦକଥା ଏକଦେସେନେୱ କଥିତାତି ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ବ୍ରହ୍ମଜାଲେ। ଅସ୍ସାତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ। ପଯୋଜନମତ୍ତମେୱାତି ଦିଟ୍ଠିଯା କାରଣଭୂତୱେଦନାୱସେନ ଏକଦେସମତ୍ତଂ ପଯୋଜନମେୱ। ‘‘ମତ୍ତମେୱା’’ତି ହି ଅୱଧାରଣତ୍ଥେ ପରିଯାଯୱଚନଂ ‘‘ଅପ୍ପଂ ୱସ୍ସସତଂ ଆଯୁ, ଇଦାନେତରହି ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞତ୍ଥାୱବୋଧନୱସେନ ସପଯୋଜନତ୍ତା, ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ୱା ପମାଣେ, ପଯୋଜନସଙ୍ଖାତଂ ପମାଣମେୱ, ନ ତଦୁତ୍ତରୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ଅୱଧାରଣେ ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେ’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଏୱଂ ସଦ୍ଦତ୍ଥା ହୋତି ଚେତ୍ଥ –

‘‘ମତ୍ତମେୱାତି ଏକତ୍ଥଂ, ମତ୍ତପଦଂ ପମାଣକେ;

ମତ୍ତାୱଧାରଣେ ୱା, ସନ୍ନିଟ୍ଠାନମ୍ହି ଚେତର’’ନ୍ତି।

ଏକଦେସେନେୱିଧ ପାଠଇଯଂ କଥିତତ୍ତା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ତଥା କଥନେ ସଦ୍ଧିଂ ଉଦାହରଣେନ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଭଗୱା ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତେନ ଇମମଧିପ୍ପାଯଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ୱଟ୍ଟକଥଂ କଥେନ୍ତୋ ଭଗୱା ଅୱିଜ୍ଜା-ତଣ୍ହା-ଦିଟ୍ଠୀନମଞ୍ଞତରସୀସେନ କଥେସି, ତେସୁ ଇଧ ଦିଟ୍ଠିସୀସେନେୱ କଥେନ୍ତୋ ୱେଦନାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ବଲୱକାରଣତ୍ତା ୱେଦନାମୂଲକଂ ଏକଦେସମେୱ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଂ କଥେସୀ’’ତି। ଏତାନି ଚ ସୁତ୍ତାନି ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରନିକାଯେ ଦସନିପାତେ (ଅ। ନି। ୧୦।୬୧ ୱାକ୍ଯଖନ୍ଧେ) ତତ୍ଥ ପୁରିମକୋଟି ନ ପଞ୍ଞାଯତୀତି ଅସୁକସ୍ସ ନାମ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ, ଚକ୍କୱତ୍ତିନୋ ୱା କାଲେ ଅୱିଜ୍ଜା ଉପ୍ପନ୍ନା, ନ ତତୋ ପୁବ୍ବେତି ଏୱଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପୁରିମୋ ଆଦିମରିଯାଦୋ ଅପ୍ପଟିହତସ୍ସ ମମ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସାପି ନ ପଞ୍ଞାଯତି ତତା ମରିଯାଦସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଞ୍ଚେତନ୍ତି ଇମିନା ମରିଯାଦାଭାୱେନ ଅଯଂ ଅୱିଜ୍ଜା କାମଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଥ ଚ ପନାତି ଏୱଂ କାଲନିଯମେନ ମରିଯାଦାଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚମାନାପି। ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯାତି ଇମସ୍ମା ପଞ୍ଚନୀୱରଣସଙ୍ଖାତପଚ୍ଚଯା ଅୱିଜ୍ଜା ସମ୍ଭୱତୀତି ଏୱଂ ଧମ୍ମନିଯାମେନ ଅୱିଜ୍ଜାଯ କୋଟି ପଞ୍ଞାଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘କୋ ଚାହାରୋ ଅୱିଜ୍ଜାଯ, ‘ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣା’ ତିସ୍ସ ୱଚନୀଯ’’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୧୦।୬୧) ହି ତତ୍ଥେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ଟୀକାଯଂ ପନ ‘‘ଆସୱପଚ୍ଚଯା’’ତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୧୪୪) ଆହ, ତଂ ଉଦାହରଣସୁତ୍ତେନ ନ ସମେତି। ଅଯଂ ପଚ୍ଚଯୋ ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ମ-କାରସ୍ସ ଦ-କାରାଦେସୱସେନ। ସଦ୍ଦୱିଦୂ ପନ ‘‘ଇଦିସସ୍ସ ପଯୋଗସ୍ସ ଦିସ୍ସନତୋ ଇଦ-ସଦ୍ଦୋଯେୱ ପକତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ଅଯୁତ୍ତମେୱେତଂ ୱଣ୍ଣୱିକାରାଦିୱସେନ ନାନାପଯୋଗସ୍ସ ଦିସ୍ସମାନତ୍ତା। ଯଥା ହି ୱଣ୍ଣୱିକାରେନ ‘‘ଅମୂ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ‘‘ଅସୂ’’ତି ଦିସ୍ସତି, ‘‘ଇମେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ‘‘ଏସୂ’’ତି, ଏୱମିଧାପି ୱଣ୍ଣୱିକାରୋ ଚ ୱାକ୍ଯେ ୱିଯ ସମାସେପି ଲବ୍ଭତେୱ ଯଥା ‘‘ଜାନିପତି ତୁଦମ୍ପତୀ’’ତି। କିମେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ପଭିନ୍ନପଟିସମ୍ଭିଦେନ ଆଯସ୍ମତା ମହାକଚ୍ଚାଯନତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତମେୱ ପମାଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଭୱତଣ୍ହାଯାତି ଭୱସଞ୍ଞୋଜନଭୂତାଯ ତଣ୍ହାଯ। ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯାତି ଇମସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା। ‘‘କୋ ଚାହାରୋ ଭୱତଣ୍ହାଯ, ‘ଅୱିଜ୍ଜା’ ତିସ୍ସ ୱଚନୀଯ’’ନ୍ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଭୱଦିଟ୍ଠିଯାତି ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯା। ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯାତି ଇଧ ପନ ୱେଦନାପଚ୍ଚଯାତ୍ୱେୱ ଅତ୍ଥୋ। ନନୁ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏୱ କଥେତବ୍ବା, କିମତ୍ଥିଯଂ ପନ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦକଥନନ୍ତି ଅନୁଯୋଗେନାହ ‘‘ତେନା’’ତିଆଦି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଅନୁଲୋମେନ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦକଥା ନାମ ୱଟ୍ଟକଥା, ତଂ କଥନେନେୱ ଭଗୱା ଏତେ ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ଯାୱିଦଂ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଂ ନ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନ୍ତି, ତାୱ ଇମିନା ପଚ୍ଚଯପରମ୍ପରେନ ୱଟ୍ଟେଯେୱ ନିମୁଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେସୀତି। ଇତୋ ଭୱାଦିତୋ। ଏତ୍ଥ ଭୱାଦୀସୁ। ଏସ ନଯୋ ସେସପଦଦ୍ୱଯେପି। ଇମିନା ଅପରିଯନ୍ତଂ ଅପରାପରୁପ୍ପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି। ୱିପନ୍ନଟ୍ଠାତି ୱିୱିଧେନ ନାସିତା।

ୱିୱଟ୍ଟକଥାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୪୫।ଦିଟ୍ଠିଗତିକାଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ମିଚ୍ଛାଗାହଦସ୍ସନୱସେନ ଅଧିଟ୍ଠାନଭୂତଂ, ଦିଟ୍ଠିଗତିକୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନଧମ୍ମଦେସନା ହେସା। ଯୁତ୍ତଯୋଗଭିକ୍ଖୁଅଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଯୁତ୍ତଯୋଗାନଂ ଭିକ୍ଖୂନମଧିଟ୍ଠାନଭୂତଂ, ଭିକ୍ଖୁୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିୱଟ୍ଟନ୍ତି ୱଟ୍ଟତୋ ୱିଗତଂ। ''ଯେହୀ''ତିଆଦିନା ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନସ୍ସ କାରଣଭୂତାଯ ୱେଦନାଯ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ ଫସ୍ସାଯତନମିଧ ଗହିତଂ ଦେସନାକୁସଲେନ ଭଗୱତାତି ଦସ୍ସେତି। ୱେଦନାକମ୍ମଟ୍ଠାନେତି ''ୱେଦନାନଂ ସମୁଦଯ''ନ୍ତିଆଦିକଂ ଇମଂ ପାଠଇଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। କିଞ୍ଚିମତ୍ତମେୱ ୱିସେସୋତି ଆହ ''ଯଥା ପନା''ତିଆଦି। ନ୍ତି ''ଫସ୍ସସମୁଦଯା, ଫସ୍ସନିରୋଧା''ତି ୱୁତ୍ତଂ କାରଣଂ। ''ଆହାରସମୁଦଯା''ତିଆଦୀସୁ କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ହି ''କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ ଇମସ୍ସ କାଯସ୍ସ ଆହାରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୪୨୯) ପଟ୍ଠାନେ ୱଚନତୋ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାନମ୍ପି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପଚ୍ଚଯୋ ହୋତିଯେୱ। ''ନାମରୂପସମୁଦଯା''ତିଆଦୀସୁ ୱେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତଯମେୱ ନାମଂ। ନନୁ ଚ ''ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନ''ନ୍ତି ୱଚନତୋ ସବ୍ବେସୁ ଛସୁ ଫସ୍ସାଯତନେସୁ ''ନାମରୂପସମୁଦଯା ନାମରୂପନିରୋଧା'' ଇଚ୍ଚେୱ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ଅଥ କସ୍ମା ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀସୁ ''ଆହାରସମୁଦଯା ଆହାରନିରୋଧା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ସଚ୍ଚମେତଂ ଅୱିସେସେନ, ଇଧ ପନ ଏୱମ୍ପି ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ସମ୍ଭୱତୀତି ୱିସେସତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ତଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଉତ୍ତରିତରଜାନନେନେୱ ଦିଟ୍ଠିଗତସ୍ସ ଜାନନମ୍ପି ସିଦ୍ଧନ୍ତି କତ୍ୱା ପାଠଇଯମନାଗତେପି ''ଦିଟ୍ଠିଞ୍ଚ ଜାନାତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାଯୋ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକା, ୱିମୁତ୍ତି ପନ ଇଦ ହେଟ୍ଠିମା ଫଲସମାପତ୍ତିଯୋ ''ଯାୱ ଅରହତ୍ତା''ତି ଅଗ୍ଗଫଲସ୍ସ ୱିସୁଂ ୱଚନତୋ। ପଚ୍ଚକ୍ଖାନୁମାନେନ ଚେତ୍ଥ ପଜାନନା, ତେନେୱାହ ''ବହୁସ୍ସୁତୋ ଗନ୍ଥଧରୋ ଭିକ୍ଖୁ ଜାନାତୀ''ତିଆଦି, ଯଥାଲାଭଂ ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଦେସନା ପନାତି ଏତ୍ଥ ପନ-ସଦ୍ଦୋ ଅରୁଚିଯତ୍ଥୋ, ତେନିମଂ ଦୀପେତି – ଯଦିପି ଅନାଗାମିଆଦଯୋ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନନ୍ତି, ତଥାପି ଅରହତୋ ଉକ୍କଂସଗତିୱିଜାନନୱସେନ ଦେସନା ଅରହତ୍ତନିକୂଟେନ ନିଟ୍ଠାପିତାତି। ସୁୱଣ୍ଣଗେହୋ ୱିଯ ରତନମଯକଣ୍ଣିକାଯ ଦେସନା ଅରହତ୍ତକଣ୍ଣିକାଯ ନିଟ୍ଠାପିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଯତୋ ଖୋ…ପେ… ପଜାନାତୀ''ତି ଏତେନ ଧମ୍ମସ୍ସ ନିଯ୍ୟାନିକଭାୱେନ ସଙ୍ଘଂ ସଙ୍ଘସ୍ସ ସୁପ୍ପଟିପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି, ତେନେୱ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''କୋ ଏୱଂ ଜାନାତୀତି? ଖୀଣାସୱୋ ଜାନାତି, ଯାୱ ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକୋ ଜାନାତୀ''ତି ପରିପୁଣ୍ଣଂ କତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ ଦସ୍ସିତୋ, ତେନ ଯଦେତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ ''ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୱସେନାପି ଦୀପେତୁ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୮), ତଂ ଯଥାରୁତୱସେନେୱ ଦୀପିତଂ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୧୪୬।''ଦେସନାଜାଲୱିମୁତ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି ଦସ୍ସନଂ ଦେସନାଯ କେୱଲପରିପୁଣ୍ଣତଂ ଞାପେତୁନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅନ୍ତୋ ଜାଲସ୍ସାତି ଅନ୍ତୋଜାଲଂ, ଦଵ୍ୱପୱେସନୱସେନ ଅନ୍ତୋଜାଲେ ଅକତାପି ତନ୍ନିସ୍ସିତୱାଦପ୍ପୱେସନୱସେନ କତାତି ଅନ୍ତୋଜାଲୀକତା, ଅନ୍ତୋ ଜାଲସ୍ସ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ୱା ଅନ୍ତୋଜାଲା, ଦଵ୍ୱୱସେନ ଅନନ୍ତୋଜାଲାପି ତନ୍ନିସ୍ସିତୱାଦୱସେନ ଅନ୍ତୋଜାଲା କତାତି ଅନ୍ତୋଜାଲୀକତା। ଅଭୂତତବ୍ଭାୱେ କରାସଭୂଯୋଗେ ୱିକାରୱାଚକତୋ ଈପଚ୍ଚଯୋ, ଅନ୍ତସରସ୍ସ ୱା ଇକାରାଦେସୋତି ସଦ୍ଦୱିଦୂ ଯଥା ''ଧୱଲୀକାରୋ, କବଳୀକାରୋ''ତି (ସଂ। ନି। ୧।୧୮୧), ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଇମସ୍ସା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ନିସ୍ସିତା ଅୱସିତାୱ ହୁତ୍ୱା ଉମ୍ମୁଜ୍ଜମାନା ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମାନ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣତ୍ଥୋ ଅପ୍ପହୀନେନ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନଭାୱେନ ପୁନ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନଭାୱସ୍ସ ଲକ୍ଖିତତ୍ତା, ତଥା ''ଓସୀଦନ୍ତା''ତିଆଦୀସୁପି ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ। ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନେନେୱ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସାପି ନିମୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଗହଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି ''ଓସୀଦନ୍ତା''ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ଅପାଯୂପପତ୍ତିୱସେନ ଅଧୋ ଓସୀଦନଂ, ସମ୍ପତ୍ତିଭୱୱସେନ ଉଦ୍ଧମୁଗ୍ଗମନଂ। ତଥା ପରିତ୍ତଭୂମିମହଗ୍ଗତଭୂମିୱସେନ, ଦିଟ୍ଠିଯା ଓଲୀନତାତିଧାୱନୱସେନ, ପୁବ୍ବନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିଅପରନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଚ ଯଥାକ୍କମଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପରିଯାପନ୍ନାତି ଅନ୍ତୋଗଧା। ତବ୍ଭାୱୋ ଚ ତଦାବଦ୍ଧେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଏତେନ ଆବଦ୍ଧା''ତି। ''ନ ହେତ୍ଥା''ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତପାଠଇଯା ଆପନ୍ନତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି।

ଇଦାନି ଉପମାସଂସନ୍ଦନମାହ ''କେୱଟ୍ଟୋ ୱିଯା''ତିଆଦିନା। କେ ଉଦକେ ୱଟ୍ଟତି ପରିଚରତୀତି କେୱଟ୍ଟୋ, ମଚ୍ଛବନ୍ଧୋ। କାମଂ କେୱଟ୍ଟନ୍ତେୱାସୀପି ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ପନ ତଦନୁଗତିକୋୱାତି ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୂତି ଜାତିକ୍ଖେତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ତତ୍ଥେୱ ପଟିୱେଧସମ୍ଭୱତୋ, ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତତ୍ତା। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ଏତ୍ଥ ପରିଯାପନ୍ନା ଅନ୍ତୋଜାଲୀକତାୱ। ଓଳାରିକାତି ପାକଟଭାୱେନ ଥୂଲା। ତସ୍ସାତି ପରିତ୍ତୋଦକସ୍ସ।

୧୪୭।''ସବ୍ବଦିଟ୍ଠୀନଂ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା''ତି ଏତେନ ୱାଦସଙ୍ଗହଣେନ ପୁଗ୍ଗଲସଙ୍ଗହୋତି ଦସ୍ସେତି। ଅତ୍ତନୋ…ପେ… ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ଦେସନାକୁସଲତାଯ ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନନିମୁଜ୍ଜନଟ୍ଠାନଭୂତେସୁ କତ୍ଥଚିପି ଭୱାଦୀସୁ ଅତ୍ତନୋ ଅନୱରୋଧଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ। ନଯନ୍ତୀତି ସତ୍ତେ ଇଚ୍ଛିତଟ୍ଠାନମାୱହନ୍ତି, ତଂ ପନ ତଥାଆକଡ୍ଢନୱସେନାତି ଆହ ''ଗୀୱାଯା''ତିଆଦି। ''ନେତ୍ତିସଦିସତାଯା''ତି ଇମିନା ସଦିସୱୋହାରଂ, ଉପମାତଦ୍ଧିତଂ ୱା ଦସ୍ସେତି। ''ସା ହୀ''ତିଆଦି ସଦିସତାୱିଭାୱନା। ଗୀୱାଯାତି ଏତ୍ଥ ମହାଜନାନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀନିଦ୍ଦେସୋ ନେତୀତି ଏତ୍ଥାପି କମ୍ମଭାୱେନ ସମ୍ବଜ୍ଝିତବ୍ବୋ ନୀ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଦ୍ୱିକମ୍ମିକତ୍ତା, ଆଖ୍ୟାତପଯୋଗେ ଚ ବହୁଲଂ ସାମିୱଚନସ୍ସ କତ୍ତୁକମ୍ମତ୍ଥଜୋତକତ୍ତା। ଅସ୍ସାତି ଅନେନ ଭଗୱତା, ସା ଭୱନେତ୍ତି ଉଚ୍ଛିନ୍ନାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପୁନ ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକଭାୱାତି ସାମତ୍ଥିଯତ୍ଥମାହ। ଜୀୱିତପରିଯାଦାନେ ୱୁତ୍ତେଯେୱ ହି ପୁନ

ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ନାମ ତସ୍ସେୱ ଅଦସ୍ସନସ୍ସ ପଧାନକାରଣତ୍ତା। ‘‘ନ ଦକ୍ଖନ୍ତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଅନାଗତୱଚନୱସେନ ପଦସିଦ୍ଧି ‘‘ଯତ୍ର ହି ନାମ ସାୱକୋ ଏୱରୂପଂ ଞସ୍ସତି ୱା ଦକ୍ଖତି ୱା ସକ୍ଖିଂ ୱା କରିସ୍ସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୨୮; ସଂ। ନି। ୨।୨୦୨) ୱିଯାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ନ ଦକ୍ଖିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି ଇମିନା। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଅପଣ୍ଡିତଭାୱଂ ଗମିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି। ଅପଣ୍ଡିତଭାୱନ୍ତି ଚ ଧରମାନକପଣ୍ଡିତିଯା ଏୱ ଅପଣ୍ଡିତଭାୱଂ, ଅତୀତପଣ୍ଡିତିଯା ପନ ତଥାଗତପଣ୍ଡିତି ଯାୱ ସାସନନ୍ତରଧାନା, ତତୋ ଉଦ୍ଧମ୍ପି ଅଞ୍ଞବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦେସୁ ପୱତ୍ତତି ଏୱ ଯଥା ଅଧୁନା ୱିପସ୍ସିଆଦୀନଂ। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ୱୋହାରମତ୍ତମେୱ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୪୭) ପଜ୍ଜତ୍ତାଯ ଚେତ୍ଥ ପଣ୍ଡାଦେସୋତି ନେରୁତ୍ତିକା।

କାଯୋତି ଅତ୍ତଭାୱୋ, ଯୋ ରୂପାରୂପଧମ୍ମସମୂହୋ। ଏୱଞ୍ଚିସ୍ସ ଅମ୍ବରୁକ୍ଖସଦିସତା, ତଦୱଯୱାନଞ୍ଚ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଚକ୍ଖାଯତନଚକ୍ଖୁଧାତାଦୀନଂ ଅମ୍ବପକ୍କସଦିସତା ଯୁଜ୍ଜତି। ତନ୍ତି କାଯଂ। ପଞ୍ଚପକ୍କଦ୍ୱାଦସପକ୍କଅଟ୍ଠାରସପକ୍କପରିମାଣାତି ପଞ୍ଚପକ୍କପରିମାଣା ଏକା, ଦ୍ୱାଦସପକ୍କପରିମାଣା ଏକା, ଅଟ୍ଠାରସପକ୍କପରିମାଣା ଏକାତି ତିୱିଧା ପକ୍କମ୍ବଫଲପିଣ୍ଡୀ ୱିଯ। ପିଣ୍ଡେୋ ଏତସ୍ସାତି ପିଣ୍ଡୀ, ଥୱକୋ। ତଦନ୍ୱଯାନୀତି ୱଣ୍ଟାନୁଗତାନି, ତେନାହ ‘‘ତଂୟେୱ ୱଣ୍ଟଂ ଅନୁଗତାନୀ’’ତି।

ମଣ୍ଡୂକକଣ୍ଟକୱିସସମ୍ଫସ୍ସନ୍ତି ୱିସୱନ୍ତସ୍ସ ଭେକୱିସେସସ୍ସ କଣ୍ଟକେନ, ତଦଙ୍ଗଞ୍ଜେନ ଚ ୱିସେନ ସମ୍ଫସ୍ସଂ, ମଣ୍ଡୂକକଣ୍ଟକେ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ୱିସସ୍ସ ସମ୍ଫସ୍ସଂ ୱା। ସକଣ୍ଟକୋ ଜଲଚାରୀ ସତ୍ତୋ ଇଧ ମଣ୍ଡୂକୋ ନାମ, ଯୋ ‘‘ପାସାଣକଚ୍ଛପୋ’’ତି ୱୋହରନ୍ତି, ତସ୍ସ ନଙ୍ଗୁଟ୍ଠେ ଅଗ୍ଗକୋଟିଯଂ ଠିତୋ କଣ୍ଟକୋତିପି ୱଦନ୍ତି। ଏକଂ ୱିସମଚ୍ଛକଣ୍ଟକନ୍ତିପି ଏକେ। କିରାତି ଅନୁସ୍ସୱନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ୱଣ୍ଟଚ୍ଛେଦେ ୱଣ୍ଟୂପନିବନ୍ଧାନଂ ଅମ୍ବପକ୍କାନଂ ଅମ୍ବରୁକ୍ଖତୋ ୱିଚ୍ଛେଦୋ ୱିଯ ଭୱନେତ୍ତିଚ୍ଛେଦେ ତଦୁପନିବନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ସନ୍ତାନତୋ ୱିଚ୍ଛେଦୋତି ଏତ୍ତାୱତାୱ ପାଠଇଯମାଗତଂ ଓପମ୍ମଂ, ତଦୱସେସଂ ପନ ଅତ୍ଥତୋ ଲଦ୍ଧମେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୧୪୮।ବୁଦ୍ଧବଲନ୍ତି ବୁଦ୍ଧାନଂ ଞାଣବଲଂ। କଥିତସୁତ୍ତସ୍ସ ନାମାତି ଏତ୍ଥ ନାମ-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ଭାୱନେ ନିପାତୋ, ତେନ ‘‘ଏୱମ୍ପି ନାମ କଥିତସୁତ୍ତସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତନଯେନ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଗୁଣଂ ସମ୍ଭାୱେତି। ହନ୍ଦାତି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗତ୍ଥେ। ତେନ ହି ଅଧୁନାୱ ଗଣ୍ହାପେସ୍ସାମି। ନ ପପଞ୍ଚଂ କରିସ୍ସାମୀତି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗଂ କରୋତି।

ଧମ୍ମପରିଯାଯେତି ଧମ୍ମଦେସନାସଙ୍ଖାତାଯ ପାଠଇଯା। ଇଧତ୍ଥୋତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମହିତଂ। ପରତ୍ଥୋତି ସମ୍ପରାଯହିତଂ, ତଦୁଭଯତ୍ଥୋ ୱା। ଭାସିତତ୍ଥୋପି ଯୁଜ୍ଜତି ‘‘ଧମ୍ମଜାଲ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତନ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା। ଇହାତି ଇଧ ସାସନେ। ନନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ ‘‘ନ ନଂ ସୁତୋ ସମଣୋ ଗୋତମୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ନ୍ତି ଧମ୍ମାତି ପାଠଇଧମ୍ମା। ସଦ୍ଦେନ ସଦ୍ଦଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହନତୋ ଅତ୍ଥସଙ୍ଖାତଂ ଜାଲମେତ୍ଥାତି ଅତ୍ଥଜାଲଂ। ତଥା ଧମ୍ମଜାଲଂ ବ୍ରହ୍ମଜାଲଂ ଦିଟ୍ଠିଜାଲନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି। ସଙ୍ଗାମଂ ୱିଜିନାତି ଏତେନାତି ସଙ୍ଗାମୱିଜଯୋ, ସଙ୍ଗାମୋ ଚେତ୍ଥ ପଞ୍ଚହି ମାରେହି ସମାଗମନଂ ଅଭିଯୁଜ୍ଜନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଦେୱପୁତ୍ତମାରମ୍ପୀ’’ତିଆଦି। ଅତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିଯା ହି ଅତ୍ଥଜାଲଂ। ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିଯା, ସୀଲାଦିଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସତୋ ଚ ଧମ୍ମଜାଲଂ। ସେଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ବ୍ରହ୍ମଭୂତାନଂ ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନାନଂ ୱିଭତ୍ତତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମଜାଲଂ। ଦିଟ୍ଠିୱିୱେଚନମୁଖେନ ସୁଞ୍ଞତାପକାସନେନ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ୱିଭତ୍ତତ୍ତା ଦିଟ୍ଠିଜାଲଂ। ତିତ୍ଥିଯୱାଦନିମ୍ମଦ୍ଦନୁପାଯତ୍ତା ଅନୁତ୍ତରୋ ସଙ୍ଗାମୱିଜଯୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା।

ନିଦାନାୱସାନତୋତି ‘‘ଅଥ ଭଗୱା ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋ’’ତି ୱଚନସଙ୍ଖାତନିଦାନପରିଯୋସାନତୋ। ମରିଯାଦାୱଧିୱଚନଞ୍ହେତଂ। ଅପିଚ ନିଦାନାୱସାନତୋତି ନିଦାନପରିଯୋସାନେ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନିଦାନାୱସାନଭୂତତୋ ‘‘ମମଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ, ପରେ ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସେଯ୍ୟୁ’’ନ୍ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧।୫, ୬) ୱଚନତୋ। ଆଭିୱିଧିଅୱଧିୱଚନଞ୍ହେତଂ। ଇଦଞ୍ଚ ‘‘ଅୱୋଚା’’ତି କିରିଯାସମ୍ବନ୍ଧନେନ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ନିଦାନେନ ଆଦିକଲ୍ୟାଣ’’ନ୍ତି ୱଚନତୋ ପନ ନିଦାନମ୍ପି ନିଗମନଂ ୱିଯ ସୁତ୍ତପରିଯାପନ୍ନମେୱ। ଅଲବ୍ଭ...ପେ... ଗମ୍ଭୀରନ୍ତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିସେସନଂ।

୧୪୯। ଯଥା ଅନତ୍ତମନା ଅତ୍ତନୋ ଅନତ୍ଥଚରତାଯ ପରମନା ୱେରିମନା ନାମ ହୋନ୍ତି, ଯଥାହ ଧମ୍ମରାଜା ଧମ୍ମପଦେ,ଉଦାନେ ଚ –

‘‘ଦିସୋ ଦିସଂ ଯଂ ତଂ କଯିରା, ୱେରୀ ୱା ପନ ୱେରିନଂ;

ମିଚ୍ଛାପଣିହିତଂ ଚିତ୍ତଂ, ପାପିଯୋ ନଂ ତତୋ କରେ’’ତି। (ଧା। ପ। ୪୨; ଉଦା। ୩୩);

ନ ଏୱମିମେ ଅନତ୍ତମନା, ଇମେ ପନ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥଚରତାଯ ଅତ୍ତମନା ନାମ ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ସକମନା’’ତି। ସକମନତା ଚ ପୀତିଯା ଗହିତଚିତ୍ତତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ବୁଦ୍ଧଗତାଯା’’ତିଆଦିନା।

ଅଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାତୋ ଅପରୋ ନଯୋ – ଅତ୍ତମନାତି ସମତ୍ତମନା, ଇମାଯ ଦେସନାଯ ପରିପୁଣ୍ଣମନସଙ୍କପ୍ପାତି ଅତ୍ଥୋ। ଦେସନାୱିଲାସୋ

ଦେସନାୟ ୱିଜମ୍ଭନଂ, ତଞ୍ଚ ଦେସନାକିଚ୍ଚନିପ୍ଫାଦକଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ। କରୱୀକସ୍ସ ରୁତମିୱ ମଞ୍ଜୁମଧୁରସ୍ସରୋ ଯସ୍ସାତି କରୱୀକରୁତମଞ୍ଜୁ, ତେନ। ଅମତାଭିସେକସଦିସେନାତି କାଯଚିତ୍ତଦରଥୱୂପସମକଂ ସବ୍ବସତ୍ତାରାଭିସଙ୍ଗତଂ ଉଦକଂ ଦୀଘାଯୁକତାସଂୱତ୍ତନତୋ ଅମତଂ ନାମ। ତେନାଭିସେକସଦିସେନ। ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ସରୋ ୱିଯ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତୋ ସରୋ ଯସ୍ସାତିବ୍ରହ୍ମସ୍ସରୋ, ତେନ। ଅଭିନନ୍ଦତୀତି ତଣ୍ହାଯତି, ତେନାହ ‘‘ତଣ୍ହାଯମ୍ପି ଆଗତୋ’’ତି। ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୂନଂ ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତୀତି ଉପଗଚ୍ଛନ୍ତି ସେୱନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ଉପଗମନେପୀ’’ତି।

ତଥା ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତୀତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥମାହ ‘‘ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନେପୀ’’ତି। ଅଭିନନ୍ଦିତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତୋଯେୱତ୍ଥୋ ‘‘ଅନୁମୋଦିତ୍ୱା’’ତି ଇମିନା ପକାସିତୋତି ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଅନୁମୋଦନେପୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଇମମେୱତ୍ଥଂ ଗାଥାବନ୍ଧୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୁଭାସିତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଦ୍ଦତୋ ସୁଭାସିତଂ, ଅତ୍ଥତୋ ସୁଲପିତଂ। ସୀଲପ୍ପକାସନେନ ୱା ସୁଭାସିତଂ, ସୁଞ୍ଞତାପକାସନେନ ସୁଲପିତଂ। ଦିଟ୍ଠିୱିଭଜନେନ ୱା ସୁଭାସିତଂ, ତନ୍ନିବ୍ବେଧକସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣୱିଭଜନେନ ସୁଲପିତଂ। ଏୱଂ ଅୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣନିସେଧନାଦୀହିପି ଇଧ ଦସ୍ସିତପ୍ପକାରେହି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତାଦିନୋତି ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେସୁ ସମପେକ୍ଖନାଦୀହି ପଞ୍ଚହି କାରଣେହି ତାଦିଭୂତସ୍ସ। ଇମସ୍ସ ପଦସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରୋ ‘‘ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେ ତାଦୀ, ଚତ୍ତାୱୀତି ତାଦୀ, ୱନ୍ତାୱୀତି ତାଦୀ’’ତିଆଦିନା (ମହାନି। ୩୮) ମହାନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଉପରି ଅଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି ଆୱିଭୱିସ୍ସତି। କିଞ୍ଚାପି ‘‘କତମଞ୍ଚ ତଂ ଭିକ୍ଖୱେ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୭) ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତାଯ କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୱସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣଂ ନାମ ଭୱତି। ବ୍ୟାକରଣମେୱ ହି ୱେଯ୍ୟାକରଣଂ, ତଥାପି ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ସୁତ୍ତଂ ସଗାଥକଂ ଚେ, ଗେଯ୍ୟଂ ନାମ ଭୱତି। ନିଗ୍ଗାଥକଂ, ଚେ ଅଙ୍ଗନ୍ତରହେତୁରହିତଞ୍ଚ, ୱେଯ୍ୟାକରଣଂ ନାମ। ଇତି ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାୱସେନ ପୱତ୍ତସ୍ସାପି ଗେଯ୍ୟସାଧାରଣତୋ, ଅଙ୍ଗନ୍ତରହେତୁରହିତସ୍ସ ଚ ନିଗ୍ଗାଥକଭାୱସ୍ସେୱ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତୋ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଭାୱମନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ନିଗ୍ଗାଥକଭାୱମେୱ ୱେଯ୍ୟାକରଣହେତୁତାଯ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନିଗ୍ଗାଥକତ୍ତା ହି ଇଦଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣ’’ନ୍ତି ଆହ।

କସ୍ମାତି ଚୋଦନଂ ସୋଧେତି ‘‘ଭଞ୍ଞମାନେତି ହି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଇମିନା। ଉଭଯସମ୍ବନ୍ଧପଦଞ୍ହେତଂ ହେଟ୍ଠା, ଉପରି ଚ ସମ୍ବଜ୍ଝନତୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ‘‘ଭଞ୍ଞମାନେ’’ତି ୱତ୍ତମାନକାଲୱସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନ କେୱଲଂ ସୁତ୍ତପରିଯୋସାନେଯେୱ, ଅଥ ଖୋ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଯା ଠାନେସୁ ଅକମ୍ପିତ୍ଥାତି ୱେଦିତବ୍ବାତି। ଯଦେୱଂ ସକଲେପି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ଭଞ୍ଞମାନେ ଅକମ୍ପିତ୍ଥାତି ଅତ୍ଥୋଯେୱ ସମ୍ଭୱତି, ନ ପନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଗତସ୍ସ ପରିଯୋସାନେ ପରିଯୋସାନେତି ଅତ୍ଥୋତି? ନାଯମନୁଯୋଗୋ କତ୍ଥଚିପି ନ ପୱିସତି ସମ୍ଭୱମତ୍ତେନେୱ ଅନୁଯୁଞ୍ଜନତୋ, ଅଯଂ ପନ ଅତ୍ଥୋ ନ ସମ୍ଭୱମତ୍ତେନେୱ ୱୁତ୍ତୋ, ଅଥ ଖୋ ଦେସନାକାଲେ କମ୍ପନାକାରେନେୱ ଆଚରିଯପରମ୍ପରାଭତେନ। ତେନେୱ ହି ଆକାରେନାଯମତ୍ଥୋ ସଙ୍ଗୀତିମାରୁଳ୍ହୋ, ତଥାରୁଳ୍ହନଯେନେୱ ଚ ସଙ୍ଗହକାରେନ ୱୁତ୍ତୋତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ, ଇତରଥା ଅତକ୍କାୱଚରସ୍ସ ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ତକ୍କପରିଯାହତକଥନଂ ଅନୁପପନ୍ନଂ ସିଯାତି। ଏୱମୀଦିସେସୁ। ‘‘ଧାତୁକ୍ଖୋଭେନା’’ତିଆଦୀସୁ ଅତ୍ଥୋ ମହାପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୭୧) ଗହେତବ୍ବୋ।

ଅପରେସୁପୀତି ଏତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦେନ ପାରମିପୱିଚଯନଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ବୁଦ୍ଧୱଂସେ –

‘‘ଇମେ ଧମ୍ମେ ସମ୍ମସତୋ, ସଭାୱସରସଲକ୍ଖଣେ;

ଧମ୍ମତେଜେନ ୱସୁଧା, ଦସସହସ୍ସୀ ପକମ୍ପଥା’’ତି। (ବୁ। ୱଂ। ୧୬୬);

ତଥା ସାସନପତିଟ୍ଠାନନ୍ତରଧାନାଦଯୋପି। ତତ୍ଥ ସାସନପତିଟ୍ଠାନେ ତାୱ ଭଗୱତୋ ୱେଳୁୱନପଟିଗ୍ଗହଣେ, ମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ ମହାମେଘୱନପଟିଗ୍ଗହଣେ, ମହାଅରିଟ୍ଠତ୍ଥେରସ୍ସ ୱିନଯପିଟକସଜ୍ଝାଯନେତି ଏୱମାଦୀସୁ ସାସନସ୍ସ ମୂଲାନି ଓତିଣ୍ଣାନୀତି ପୀତିୱସଂ ଗତା ନଚ୍ଚନ୍ତୀ ୱିଯ ଅଯଂ ମହାପଥୱୀ କମ୍ପିତ୍ଥ। ସାସନନ୍ତରଧାନେ ପନ ‘‘ଅହୋ ଇଦିସସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନ୍ତରଧାନ’’ନ୍ତି ଦୋମନସ୍ସପ୍ପତ୍ତା ୱିଯ ଯଥା ତଂ କସ୍ସପସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସାସନନ୍ତରଧାନେ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତମପଦାନେ –

‘‘ତଦାଯଂ ପଥୱୀ ସବ୍ବା, ଅଚଲା ସା ଚଲାଚଲା;

ସାଗରୋ ଚ ସସୋକୋୱ, ୱିନଦୀ କରୁଣଂ ଗିର’’ନ୍ତି। (ଅପ। ୨।୫୪।୧୩୧);

ବୋଧିମଣ୍ଡୂପସଙ୍କମନେତି ୱିସାଖାପୁଣ୍ଣମଦିୱସେ ପଠମଂ ବୋଧିମଣ୍ଡୂପସଙ୍କମନେ। ପଂସୁକୂଲଗ୍ଗହଣେତି ପୁଣ୍ଣଂ ନାମ ଦାସିଂ ପାରୁପିତ୍ୱା ଆମକସୁସାନେ ଛଡ୍ଡିତସ୍ସ ସାଣମଯପଂସୁକୂଲସ୍ସ ତୁମ୍ବମତ୍ତେ ପାଣେ ୱିଧୁନିତ୍ୱା ମହାଅରିଯୱଂସେ ଠତ୍ୱା ଗହଣେ। ପଂସୁକୂଲଧୋୱନେତି ତସ୍ସେୱ

ପଂସୁକୂଲସ୍ସ ଧୋୱନେ। କାଳଅକାରାମସୁତ୍ତଂ (ଅ॰ ନି॰ ୪।୨୪) ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରାଗମେ ଚତୁକ୍କନିପାତେ। ଗୋତମକସୁତ୍ତମ୍ପି (ଅ॰ ନି॰ ୩।୧୭୬) ତତ୍ଥେୱ ତିକନିପାତେ। ୱୀରିଯବଲେନାତି ମହାଭିନିକ୍ଖମନେ ଚକ୍କୱତ୍ତିସିରିପରିଚ୍ଚାଗହେତୁଭୂତୱୀରିଯପ୍ପଭାୱେନ। ବୋଧିମଣ୍ଡୂପସଙ୍କମନେ –

''କାମଂ ତଚୋ ଚ ନ୍ହାରୁ ଚ, ଅଟ୍ଠି ଚ ଅୱସିସ୍ସତୁ;

ଉପସୁସ୍ସତୁ ନିସ୍ସେସଂ, ସରୀରେ ମଂସଲୋହିତ''ନ୍ତି। (ମ॰ ନି॰ ୨।୧୮୪; ସଂ॰ ନି॰ ୨।୨୨, ୨୩୭; ଅ॰ ନି॰ ୨।୫; ୮।୧୩; ମହାନି॰ ୧୯୬; ଅୱିଦୂରେନିଦାନକଥା);

ୱୁତ୍ତଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତୱୀରିଯାନୁଭାୱେନାତି ଯଥାରହମତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଚ୍ଛରିଯୱେଗାଭିହତାତି ୱିମ୍ହୟାୱହକିରିଯାନୁଭାୱଘଟ୍ଟିତା। ପଂସୁକୂଲଧୋୱନେ ଭଗୱତୋ ପୁଞ୍ଞତେଜେନାତି ୱଦନ୍ତି। ପଂସୁକୂଲଗ୍ଗହଣେ ଯଥା ଅଚ୍ଛରିଯୱେଗାଭିହତାତି ଯୁତ୍ତଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି, ତଂ ପନ କଦାଚି ପୱତ୍ତତ୍ତା ''ଅକାଲକମ୍ପନେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱେସ୍ସନ୍ତରଜାତକେ (ଜା॰ ୨।୨୨।୧୬୫୫) ପନ ପାରମୀପୂରଣପୁଞ୍ଞତେଜେନ ଅନେକକ୍ଖତ୍ତୁଂ କମ୍ପିତତ୍ତା ଅକାଲକମ୍ପନଂ ନାମ ଭୱତି। ସକ୍ଖିନିଦସ୍ସନେ କଥେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସାନୁରୂପତୋ ସକ୍ଖି ୱିଯ ଭୱତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସକ୍ଖିଭାୱେନା''ତି ଯଥା ତଂ ମାରୱିଜଯକାଲେ (ଜା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।ଅୱିଦୂରେନିଦାନକଥା)। ସାଧୁକାରଦାନେନାତି ପକରଣାନୁରୂପୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ତଂ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନସଙ୍ଗୀତିକାଲାଦୀସୁ (ସଂ॰ ନି॰ ୫।୧୦୮୧; ମହାୱ॰ ୧୩; ପଟି॰ ମ॰ ୩।୩୦୧)।

''ନ କେୱଲ''ନ୍ତିଆଦିନା ଅନେକତ୍ଥପଥୱୀକମ୍ପନଦସ୍ସନମୁଖେନ ଇମସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ମହାନୁଭାୱତାଯେୱ ଦସ୍ସିତା। ତତ୍ଥ ଜୋତିୱନେତି ନନ୍ଦୱନେ। ତଞ୍ହି ସାସନସ୍ସ ଞାଣାଲୋକସଙ୍ଖାତାଯ ଜୋତିଯା ପାତୁଭୂତଟ୍ଠାନତ୍ତା ଜୋତିୱନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ୱିନଯସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମନ୍ତି ଅନମତଗ୍ଗିସୁତ୍ତାଦିଧମ୍ମଂ। ପାଚୀନଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକଟ୍ଠାନନ୍ତି ପାଚୀନଦିସାଭାଗେ ତରୁଣମ୍ବରୁକ୍ଖେନ ଲକ୍ଖିତଟ୍ଠାନଂ।

ଏୱନ୍ତି ଭଗୱତା ଦେସିତକାଲାଦୀସୁ ପଥୱୀକମ୍ପନମତିଦିସତି। ଅନେକସୋତି ଅନେକଧା। ସଯମ୍ଭୁନା ଦେସିତସ୍ସ ବ୍ରହ୍ମଜାଲସ୍ସ ଯସ୍ସ ସୁତ୍ତସେଟ୍ଠସ୍ସାତି ଯୋଜନା। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ। ଯୋନିସୋତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପ୍ପହାନସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସମାଦାନାଦିନା ଞାଯେନ ଉପାଯେନ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଯଂ ତାୱେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଲୀନତ୍ଥୱିଭାୱନା।

ପକରଣନଯୱଣ୍ଣନା

''ଇତୋ ପରଂ ଆଚରିଯ-ଧମ୍ମପାଲେନ ଯା କତା;

ସମୁଟ୍ଠାନାଦିହାରାଦି-ୱିୱିଧତ୍ଥୱିଭାୱନା।

ନ ସା ଅମ୍ହେହୁପେକ୍ଖେଯ୍ୟା, ଅଯଞ୍ହି ତବ୍ବିସୋଧନା;

ତସ୍ମା ତମ୍ପି ପୱକ୍ଖାମ, ସୋତୂନଂ ଞାଣୱୁଡ୍ଢିଯା।

ଅଯଞ୍ହି ପକରଣନଯେନ ପାଳିଯା ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା – ପକରଣନଯୋତି ଚ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଭାସାଯ ୱଣ୍ଣନାନଯୋ। ''ନେତ୍ତିପେଟକପ୍ପକରଣେ ଧମ୍ମକଥିକାନଂ ଯୋଜନାନଯୋତିପି ୱଦନ୍ତୀ''ତି ଅଭିଧମ୍ମଟୀକାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନାଯଂ ଦେସନାଯ ସମୁଟ୍ଠାନପଯୋଜନଭାଜନେସ୍ୱୁ, ପିଣ୍ଡତ୍ଥେସୁ ଚ ପଠମଂ ନିଦ୍ଧାରିତେସୁ ସୁକରା, ହୋତି ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟା ଚ, ତସ୍ମା –

ସମୁଟ୍ଠାନଂ ପଯୋଜନଂ, ଭାଜନଞ୍ଚାପି ପିଣ୍ଡତ୍ଥଂ;

ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱାନ ପଣ୍ଡିତୋ, ତତୋ ହାରାଦଯୋ ସଂସେ।

ତତ୍ଥ ସମୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ ଦେସନାନିଦାନଂ, ତଂ ସାଧାରଣମସାଧାରଣନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ, ତଥା ସାଧାରଣମ୍ପି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରତୋ। ତତ୍ଥ ସାଧାରଣଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକସମୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ ଭଗୱତୋ ମହାକରୁଣା। ତାଯ ହି ସମୁସ୍ସାହିତସ୍ସ ଲୋକନାଥସ୍ସ ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ଧମ୍ମଦେସନାଯ ଚିତ୍ତଂ ଉଦପାଦି, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ସତ୍ତେସୁ କାରୁଞ୍ଞତଂ ପଟିଚ୍ଚ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା ଲୋକଂ ୱୋଲୋକେସୀ''ତିଆଦି। ଏତ୍ଥ ଚ ତିୱିଧାୱତ୍ଥାଯପି ମହାକରୁଣାଯ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ

ଯାୱଦେୱ ସଦ୍ଧମ୍ମଦେସନାହତ୍ଥଦାନେହି ସଂସାରମହୋଘତୋ ସତ୍ତସନ୍ତାରଣତ୍ଥଂ ତଦୁପ୍ପତ୍ତିତୋ। ଯଥା ଚ ମହାକରୁଣା, ଏୱଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଦସବଲଞ୍ଞାଣାଦଯୋପି ଦେସନାଯ ସାଧାରଣମଜ୍ଝତ୍ତିକସମୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ। ସବ୍ବଞ୍ହି ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମଂ ତେସଂ ଦେସେତବ୍ବାକାରଂ, ସତ୍ତାନଂ ଆସଯାନୁସଯାଦିକଞ୍ଚ ଯାଥାୱତୋ ଜାନନ୍ତୋ ଭଗୱା ଠାନାଟ୍ଠାନାଦୀସୁ କୋସଲ୍ଲେନ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ ୱିଚିତ୍ରନଯଦେସନଂ ପୱତ୍ତେସି। ବାହିରଂ ପନ ସାଧାରଣସମୁଟ୍ଠାନଂ ଦସସହସ୍ସିମହାବ୍ରହ୍ମପରିୱାରସ୍ସ ସହମ୍ପତିବ୍ରହ୍ମୁନୋ ଅଜ୍ଝେସନଂ। ତଦଜ୍ଝେସନଞ୍ହି ପତି ଧମ୍ମଗମ୍ଭୀରତାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଜନିତଂ ଅପ୍ପୋସ୍ସୁକ୍କତଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭେତ୍ୱା ଧମ୍ମସ୍ସାମୀ ଧମ୍ମଦେସନାଯ ଉସ୍ସାହଜାତୋ ଅହୋସି।

ଅସାଧାରଣମ୍ପି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରତୋ ଦୁୱିଧମେୱ। ତତ୍ଥ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଂ ଯାଯ ମହାକରୁଣାଯ, ଯେନ ଚ ଦେସନାଞ୍ଞାଣେନ ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ପୱତ୍ତିତଂ, ତଦୁଭଯମେୱ। ସାମଞ୍ଞାୱତ୍ଥାଯ ହି ସାଧାରଣମ୍ପି ସମାନଂ ମହାକରୁଣାଦିୱିସେସାୱତ୍ଥାଯ ଅସାଧାରଣଂ ଭୱତି, ବାହିରଂ ପନ ଅସାଧାରଣସମୁଟ୍ଠାନଂ ୱଣ୍ଣାୱଣ୍ଣଭଣନନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅପିଚ ନିନ୍ଦାପସଂସାସୁ ସତ୍ତାନଂ ୱେନେଯ୍ୟାଘାତାନନ୍ଦାଦିଭାୱମନାପତ୍ତି। ତତ୍ଥ ଚ ଅନାଦୀନୱଦସ୍ସନଂ ବାହିରମସାଧାରଣସମୁଟ୍ଠାନମେୱ, ତଥା ନିନ୍ଦାପସଂସାସୁ ପଟିପଜ୍ଜନକ୍କମସ୍ସ, ପସଂସାୱିସଯସ୍ସ ଚ ଖୁଦ୍ଦକାଦିୱସେନ ଅନେକୱିଧସ୍ସ ସୀଲସ୍ସ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଚ ସସ୍ସତାଦିଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନେ, ତଦୁତ୍ତରି ଚ ଅପ୍ପଟିହତଚାରତାଯ, ତଥାଗତସ୍ସ ଚ କତ୍ଥଚିପି ଭୱାଦୀସୁ ଅପରିଯାପନ୍ନତାଯ ସତ୍ତାନମନୱବୋଧୋପି ବାହିରମସାଧାରଣସମୁଟ୍ଠାନଂ।

ପଯୋଜନମ୍ପି ସାଧାରଣାସାଧାରଣତୋ ଦୁୱିଧଂ। ତତ୍ଥ ସାଧାରଣଂ ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନଂ ୱିମୁତ୍ତିରସତ୍ତା ସବ୍ବାଯପି ଭଗୱତୋ ଦେସନାଯ, ତେନେୱାହ ‘‘ଏତଦତ୍ଥା କଥା, ଏତଦତ୍ଥା ମନ୍ତନା’’ତିଆଦି (ପରି। ୩୬୬) ଅସାଧାରଣଂ ପନ ବାହିରସମୁଟ୍ଠାନତୋ ୱିପରିଯାଯେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନିନ୍ଦାପସଂସାସୁ ହି ସତ୍ତାନନ୍ୱେନେଯ୍ୟାଘାତାନନ୍ଦାଦିଭାୱପ୍ପତ୍ତିଆଦିକଂ ଇମିସ୍ସା ଦେସନାଯ ଫଲଭୂତଂ କାରଣଭାୱେନ ଇମଂ ଦେସନଂ ପଯୋଜେତି। ଫଲଞ୍ହି ତଦୁପ୍ପାଦକସତ୍ତିଯା କାରଣଂ ପଯୋଜେତି ନାମ ଫଲେ ସତିଯେୱ ତାଯ ସତ୍ତିଯା କାରଣଭାୱପ୍ପତ୍ତିତୋ। ଅଥ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଫଲଂ ଇମାଯ ଦେସନାଯ ଭଗୱନ୍ତଂ ପଯୋଜେତୀତି ଆଚରିଯସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଞ୍ହି ଦେସନାଯ ସାଧେତବ୍ବଂ ଫଲଂ, ତଂ ଆକଙ୍ଖିତବ୍ବତ୍ତା ଦେସନାଯ ଦେସକଂ ପଯୋଜେତି ନାମ। ଅପିଚ କୁହନଲପନାଦିନାନାୱିଧମିଚ୍ଛାଜୀୱୱିଦ୍ଧଂସନଂ, ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଜାଲୱିନିୱେଠନଂ, ଦିଟ୍ଠିସୀସେନ ପଚ୍ଚଯାକାରୱିଭାୱନଂ, ଛଫସ୍ସାଯତନୱସେନ ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନନିଦ୍ଦେସୋ, ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ଅନୱସେସପରିଯାଦାନଂ, ଅତ୍ତନୋ ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନଦୀପନଞ୍ଚ ପଯୋଜନମେୱ।

ଭାଜନଂ ପନ ଦେସନାଧିଟ୍ଠାନଂ। ଯେ ହି ୱଣ୍ଣାୱଣ୍ଣନିମିତ୍ତଅନୁରୋଧୱିରୋଧୱନ୍ତଚିତ୍ତା କୁହନାଦିୱିୱିଧମିଚ୍ଛାଜୀୱନିରତା ସସ୍ସତାଦିଦିଟ୍ଠିପଙ୍କନିମୁଗ୍ଗା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଅପରିପୂରକାରିନୋ ଅବୁଦ୍ଧଗୁଣୱିସେସଞ୍ଞାଣା ୱେନେଯ୍ୟା, ତେ ଇମିସ୍ସା ଦେସନାଯ ଭାଜନଂ।

ପିଣ୍ଡତ୍ଥୋ ପନ ଇଧ ଲବ୍ଭମାନପଦେହି, ସମୁଦାଯେନ ଚ ସୁତ୍ତପଦେନ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ସଙ୍ଗହିତୋ ଅତ୍ଥୋ। ଆଘାତାଦୀନଂ ଅକରଣୀଯତାୱଚନେନ ହି ଦସ୍ସିତଂ ପଟିଞ୍ଞାନୁରୂପଂ ସମଣସଞ୍ଞାଯ ନିଯୋଜନଂ, ତଥା ଖନ୍ତିସୋରଚ୍ଚାନୁଟ୍ଠାନଂ, ବ୍ରହ୍ମୱିହାରଭାୱନାନୁଯୋଗୋ, ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାସମାଯୋଗୋ, ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନଂ, ପଟିସଙ୍ଖାନଭାୱନାବଲସିଦ୍ଧି, ପରିଯୁଟ୍ଠାନାନୁସଯପ୍ପହାନଂ, ଉଭଯହିତପଟିପତ୍ତି, ଲୋକଧମ୍ମେହି ଅନୁପଲେପୋ ଚ –

ପାଣାତିପାତାଦୀହି ପଟିୱିରତିୱଚନେନ ଦସ୍ସିତା ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି, ତାଯ ଚ ହିରୋତ୍ତପ୍ପସମ୍ପତ୍ତି, ମେତ୍ତାକରୁଣାସମଙ୍ଗିତା, ୱୀତିକ୍କମପ୍ପହାନଂ, ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ, ଦୁଚ୍ଚରିତସଂକିଲେସପ୍ପହାନଂ, ୱିରତିଉଯସିଦ୍ଧି, ପିଯମନାପଗରୁଭାୱନୀଯତାନିପ୍ଫତ୍ତି, ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକସମୁଦାଗମୋ, ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱୋ, ଅକୁସଲମୂଲତନୁକରଣଂ, କୁସଲମୂଲରୋପନଂ, ଉଭଯାନତ୍ଥଦୂରୀକରଣଂ, ପରିସାସୁ ୱିସାରଦତା, ଅପ୍ପମାଦୱିହାରୋ, ପରେହି ଦୁପ୍ପଧଂସିଯତା, ଅୱିପ୍ପଟିସାରାଦିସମଙ୍ଗିତା ଚ –

‘‘ଗମ୍ଭୀରା’’ତିଆଦିୱଚନେହି ଦସ୍ସିତଂ ଗମ୍ଭୀରଧମ୍ମୱିଭାୱନଂ, ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପତିଟ୍ଠତା, କପ୍ପାନମସଙ୍ଖେଯ୍ୟେନାପି ଦୁଲ୍ଲଭପାତୁଭାୱତା, ସୁଖୁମେନପି ଞାଣେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝିତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତା, ଧମ୍ମନ୍ୱଯସଙ୍ଖାତେନ ଅନୁମାନଞ୍ଞାଣେନାପି ଦୁରଧିଗମନୀଯତା, ପସ୍ସଦ୍ଧସବ୍ବଦରଥତା, ସନ୍ତଧମ୍ମୱିଭାୱନଂ, ସୋଭନପରିଯୋସାନତା, ଅତିତ୍ତିକରଭାୱୋ, ପଧାନଭାୱପ୍ପତ୍ତି, ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣଗୋଚରତା, ସୁଖୁମସଭାୱତା, ମହାପଞ୍ଞାୱିଭାୱନା ଚ। ଦିଟ୍ଠିଦୀପକପଦେହି ଦସ୍ସିତା ସମାସତୋ ସସ୍ସତୋଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯୋ ଲୀନତାତିଧାୱନୱିଭାୱନଂ, ଉଭଯୱିନିବନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୋ , ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସକିତ୍ତନଂ, କୁମ୍ମଗ୍ଗପଟିପତ୍ତିପ୍ପକାସନଂ, ୱିପରିଯେସଗ୍ଗାହଞ୍ଞାପନଂ, ପରାମାସପରିଗ୍ଗହୋ, ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିପତିଟ୍ଠାପନା, ଭୱୱିଭୱଦିଟ୍ଠିୱିଭାଗା, ତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାପୱତ୍ତି, ଅନ୍ତୱାନନ୍ତୱାଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୋ, ଅନ୍ତଦ୍ୱଯାୱତାରଣଂ, ଆସୱୋଘଯୋଗକିଲେସଗନ୍ଥସଂଯୋଜନୁପାଦାନୱିସେସୱିଭଜନଞ୍ଚ –

ତଥା ‘‘ୱେଦନାନଂ ସମୁଦଯ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନେହି ଦସ୍ସିତା ଚତୁନ୍ନମରିଯସଚ୍ଚାନଂ ଅନୁବୋଧପଟିବୋଧସିଦ୍ଧି, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ ତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାୱିଗମୋ, ସଦ୍ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିନିମିତ୍ତପରିଗ୍ଗହୋ, ଆଗମାଧିଗମସମ୍ପତ୍ତି, ଉଭଯହିତପଟିପତ୍ତି, ତିୱିଧପଞ୍ଞାପରିଗ୍ଗହୋ, ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞାନୁଟ୍ଠାନଂ, ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାସମାଯୋଗୋ, ୱୀରିଯସମତାନୁଯୋଜନଂ, ସମଥୱିପସ୍ସନାନିପ୍ଫତ୍ତି ଚ –

‘‘ଅଜାନତଂ ଅପସ୍ସତ’’ନ୍ତି ପଦେହି ଦସ୍ସିତା ଅୱିଜ୍ଜାସିଦ୍ଧି, ତଥା ‘‘ତଣ୍ହାଗତାନଂ ପରିତସ୍ସିତୱିପ୍ଫନ୍ଦିତ’’ନ୍ତି ପଦେହି ତଣ୍ହାସିଦ୍ଧି, ତଦୁଭଯେନ ଚ ନୀୱରଣସଞ୍ଞୋଜନଦ୍ୱଯସିଦ୍ଧି, ଅନମତଗ୍ଗସଂସାରୱଟ୍ଟାନୁପଚ୍ଛେଦୋ, ପୁବ୍ବନ୍ତାହରଣାପରନ୍ତାନୁସନ୍ଧାନାନି, ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଲୱସେନ ହେତୁୱିଭାଗୋ, ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାନତିୱତ୍ତନଂ, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୂପକାରିତା, ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିଚେତୋୱିମୁତ୍ତୀନଂ ପଟିପକ୍ଖନିଦ୍ଦେସୋ ଚ –

‘‘ତଦପି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା’’ତି ପଦେନ ଦସ୍ସିତା ସସ୍ସତାଦିପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯାଧୀନୱୁତ୍ତିତା, ତେନ ଚ ଧମ୍ମାନଂ ନିଚ୍ଚତାପଟିସେଧୋ, ଅନିଚ୍ଚତାପତିଟ୍ଠାପନଂ, ପରମତ୍ଥତୋ କାରକାଦିପଟିକ୍ଖେପୋ, ଏୱଂଧମ୍ମତାନିଦ୍ଦେସୋ, ସୁଞ୍ଞତାପକାସନଂ ସମତ୍ଥନିରୀହ ପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣୱିଭାୱନଞ୍ଚ –

‘‘ଉଚ୍ଛିନ୍ନଭୱନେତ୍ତିକୋ’’ତିଆଦିନା ଦସ୍ସିତା ଭଗୱତୋ ପହାନସମ୍ପତ୍ତି, ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତିୱସୀଭାୱୋ, ସିକ୍ଖତ୍ତଯନିପ୍ଫତ୍ତି, ନିବ୍ବାନଧାତୁଦ୍ୱଯୱିଭାଗୋ, ଚତୁରଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣଂ, ଭୱଯୋନିଆଦୀସୁ ଅପରିଯାପନ୍ନତା ଚ –

ସକଲେନ ପନ ସୁତ୍ତପଦେନ ଦସ୍ସିତୋ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେସୁ ଭଗୱତୋ ତାଦିଭାୱୋ, ତତ୍ଥ ଚ ପରେସଂ ପତିଟ୍ଠାପନଂ, କୁସଲଧମ୍ମାନଂ ଆଦିଭୂତଧମ୍ମଦ୍ୱଯନିଦ୍ଦେସୋ ସିକ୍ଖତ୍ତଯୂପଦେସୋ, ଅତ୍ତନ୍ତପାଦିପୁଗ୍ଗଲଚତୁକ୍କସିଦ୍ଧି, କଣ୍ହକଣ୍ହୱିପାକାଦିକମ୍ମଚତୁକ୍କୱିଭାଗୋ, ଚତୁରପ୍ପମଞ୍ଞାୱିସଯନିଦ୍ଦେସୋ, ସମୁଦଯତ୍ଥଙ୍ଗମାଦିପଞ୍ଚକସ୍ସ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧୋ, ଛସାରଣୀଯଧମ୍ମୱିଭାୱନା, ଦସନାଥକଧମ୍ମପତିଟ୍ଠାପନନ୍ତି ଏୱମାଦଯୋ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତବ୍ବା ଅତ୍ଥା ପିଣ୍ଡତ୍ଥୋ।

ସୋଳସହାରୱଣ୍ଣନା

ଦେସନାହାରୱଣ୍ଣନା

ଇଦାନି ନେତ୍ତିଯା, ପେଟକୋପଦେସେ ଚ ୱୁତ୍ତନଯୱସେନ ହାରାଦୀନଂ ନିଦ୍ଧାରଣଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ଅତ୍ତା, ଲୋକୋ’’ତି ଚ ଦିଟ୍ଠିଯା ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱେନ, ୱେଦନାଫସ୍ସାଯତନାଦିମୁଖେନ ଚ ଗହିତେସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ତଣ୍ହାୱଜ୍ଜିତା ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ। ତଣ୍ହା ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ। ତଂ ପନ ‘‘ପରିତସ୍ସନାଗହଣେନ ତଣ୍ହାଗତାନ’’ନ୍ତି, ‘‘ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା’’ତି ଚ ପଦେହି ସମୁଦଯଗ୍ଗହଣେନଞ୍ଚ ପାଠଇଯଂ ସରୂପେନ ଗହିତମେୱ। ଅଯଂ ତାୱ ସୁତ୍ତନ୍ତନଯୋ।

ଅଭିଧମ୍ମେ ପନ ୱିଭଙ୍ଗପ୍ପକରଣେ ଆଗତନଯେନ ଆଘାତାନନ୍ଦାଦିୱଚନେହି, ‘‘ଆତପ୍ପମନ୍ୱାଯା’’ତିଆଦିପଦେହି, ଚିତ୍ତପଦୋସୱଚନେନ, ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିଗତିକପଦେହି, କୁସଲାକୁସଲଗ୍ଗହଣେନ, ଭୱଗ୍ଗହଣେନ, ସୋକାଦିଗ୍ଗହଣେନ, ଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗହଣେନ, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସମୁଦଯଗ୍ଗହଣେନ ଚାତି ସଙ୍ଖେପତୋ ସବ୍ବଲୋକିଯକୁସଲାକୁସଲଧମ୍ମୱିଭାୱନପଦେହି ଗହିତା ଧମ୍ମକିଲେସା ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ। ତଦୁଭଯେସମପ୍ପୱତ୍ତି ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ। ତସ୍ସ ପନ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱେଦନାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନିସ୍ସରଣପରିଯାଯେହି ପଚ୍ଚତ୍ତଂ ନିବ୍ବୁତିୱଚନେନ, ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତିୱଚନେନ ଚ ପାଠଇଯଂ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନିରୋଧପଜାନନା ପଟିପଦା ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ। ତସ୍ସପି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱେଦନାନଂ ସମୁଦଯାଦୀନି ଯଥାଭୂତପଟିୱେଧନାପଦେସେନ ଛନ୍ନଂ ଫସ୍ସାଯତନାନଂ ସମୁଦଯାଦୀନି ଯଥାଭୂତପଜାନନପରିଯାଯେନ, ଭୱନେତ୍ତିଯା ଉଚ୍ଛେଦୱଚନେନ ଚ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତତ୍ଥ ସମୁଦଯେନ ଅସ୍ସାଦୋ, ଦୁକ୍ଖେନ ଆଦୀନୱୋ, ମଗ୍ଗନିରୋଧେହି ନିସ୍ସରଣନ୍ତି ଏୱଂ ଚତୁସଚ୍ଚୱସେନ, ଯାନି ପାଠଇଯଂ ସରୂପେନେୱ ଆଗତାନି ଅସ୍ସାଦାଦୀନୱନିସ୍ସରଣାନି, ତେସଞ୍ଚ ୱସେନ ଇଧ ଅସ୍ସାଦାଦଯୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ତାଦିଭାୱାପତ୍ତିଆଦି ଫଲଂ। ଯଞ୍ହି ଦେସନାଯ ସାଧେତବ୍ବଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ ପଯୋଜନଂ। ତଦେୱ ଫଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ତଦତ୍ଥଞ୍ହି ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଭଗୱତା ଦେସିତଂ। ଆଘାତାଦୀନମକରଣୀଯତା, ଆଘାତାଦିଫଲସ୍ସ ଚ ଅନଞ୍ଞସନ୍ତାନଭାୱିତା ନିନ୍ଦାପସଂସାସୁ ଯଥାସଭାୱଂ ପଟିଜାନନନିବ୍ବେଠନାନୀତି ଏୱଂ ତଂତଂପଯୋଜନାଧିଗମହେତୁ ଉପାଯୋ। ଆଘାତାଦୀନଂ କରଣପଟିସେଧନାଦିଅପଦେସେନ ଅତ୍ତକାମେହି ତତୋ ଚିତ୍ତଂ ସାଧୁକଂ ରକ୍ଖିତବ୍ବନ୍ତି ଅଯଂ ଆଣାରହସ୍ସ ଧମ୍ମରାଜସ୍ସ ଆଣତ୍ତୀତି। ଅଯଂ ଅସ୍ସାଦାଦୀନୱନିସ୍ସରଣଫଲୂପାଯାଣତ୍ତିୱସେନ ଛବ୍ବିଧଧମ୍ମସନ୍ଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣୋ ଦେସନାହାରୋ ନାମ। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

‘‘ଅସ୍ସାଦାଦୀନୱତା , ନିସ୍ସରଣମ୍ପି ଚ ଫଲଂ ଉପାଯୋ ଚ;

ଆଣତ୍ତୀ ଚ ଭଗୱତୋ, ଯୋଗୀନଂ ଦେସନାହାରୋ’’ତି।

ୱିଚଯହାରୱଣ୍ଣନା

କପ୍ପନାଭାୱେପି ୱୋହାରୱସେନ, ଅନୁୱାଦୱସେନ ଚ ‘‘ମମ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନିଯମାଭାୱତୋ ୱିକପ୍ପନତ୍ଥଂ ୱାଗ୍ଗହଣଂ। ତଂଗୁଣସମଙ୍ଗିତାଯ, ଅଭିମୁଖୀକରଣାଯ ଚ ‘‘ଭିକ୍ଖୱେ’’ତି ଆମନ୍ତନଂ। ଅଞ୍ଞଭାୱତୋ, ପଟିୱିରୁଦ୍ଧଭାୱତୋ ଚ ‘‘ପରେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ୱଣ୍ଣପଟିପକ୍ଖତୋ, ଅୱଣ୍ଣନୀଯତୋ ଚ ‘‘ଅୱଣ୍ଣ’’ନ୍ତି, ବ୍ଯତ୍ତିୱସେନ, ୱିତ୍ଥାରୱସେନ ଚ ‘‘ଭାସେଯ୍ୟୁ’’ନ୍ତି, ଧାରଣସଭାୱତୋ, ଅଧମ୍ମପଟିପକ୍ଖତୋ ଚ ‘‘ଧମ୍ମସ୍ସା’’ତି, ଦିଟ୍ଠିସୀଲେହି ସଂହତଭାୱତୋ, କିଲେସାନଂ ସଙ୍ଘାତକରଣତୋ ଚ ‘‘ସଙ୍ଘସ୍ସା’’ତି, ୱୁତ୍ତପଟିନିଦ୍ଦେସତୋ, ୱଚନୁପନ୍ୟାସତୋ ଚ ‘‘ତତ୍ରା’’ତି, ସମ୍ମୁଖୀଭାୱତୋ, ପୁଥୁଭାୱତୋ ଚ ‘‘ତୁମ୍ହେହୀ’’ତି, ଚିତ୍ତସ୍ସ ହନନତୋ, ଆରମ୍ମଣାଭିଘାତତୋ ଚ ‘‘ଆଘାତୋ’’ତି, ଆରମ୍ମଣେ ସଙ୍କୋଚୱୁତ୍ତିଯା ଅନଭିମୁଖତାଯ, ଅତୁଟ୍ଠାକାରତାଯ ଚ ‘‘ଅପ୍ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି, ଆରମ୍ମଣଚିନ୍ତନତୋ, ନିସ୍ସଯତୋ ଚ ‘‘ଚେତସୋ’’ତି, ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅସାଧନତୋ, ଅନୁ ଅନୁ ଅନତ୍ଥସାଧନତୋ ଚ ‘‘ଅନଭିରଦ୍ଧୀ’’ତି, କାରଣାନରହତ୍ତା, ସତ୍ଥୁସାସନେ

ଠିତେହି କାତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ଚ ‘‘ନ କରଣୀଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥେ ପୱତ୍ତତାନିଦସ୍ସନେନ, ଅତ୍ଥସୋ ଚ –

ମମନ୍ତି ସାମିନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ସବ୍ବନାମପଦଂ। ୱାତି ୱିକପ୍ପନନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ନିପାତପଦଂ। ଭିକ୍ଖୱେତି ଆଲପନନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ନାମପଦଂ। ପରେତି କତ୍ତୁନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ନାମପଦଂ। ଅୱଣ୍ଣନ୍ତି କମ୍ମନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ନାମପଦଂ। ଭାସେଯ୍ୟୁନ୍ତି କିରିଯାନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ଆଖ୍ୟାତପଦଂ। ଧମ୍ମସ୍ସ, ସଙ୍ଘସ୍ସାତି ଚ ସାମିନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ନାମପଦଂ। ତତ୍ରାତି ଆଧାରନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ସବ୍ବନାମପଦଂ। ତୁମ୍ହେହୀତି କତ୍ତୁନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ସବ୍ବନାମପଦଂ। ନ-ଇତି ପଟିସେଧନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ନିପାତପଦଂ। ଆଘାତୋ, ଅପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ଅନଭିରଦ୍ଧୀତି ଚ କମ୍ମନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ନାମପଦଂ। ଚେତସୋତି ସାମିନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ନାମପଦଂ। କରଣୀଯାତି କିରିଯାନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ନାମପଦନ୍ତି। ଏୱଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପଦସ୍ସ ୱିସେସତାନିଦସ୍ସନେନ, ବ୍ଯଞ୍ଜନସୋ ଚ ୱିଚଯନଂ ପଦୱିଚଯୋ। ଅତିୱିତ୍ଥାରଭଯେନ ପନ ସକ୍କାଯେୱ ଅଟ୍ଠକଥଂ, ତସ୍ସା ଚ ଲୀନତ୍ଥୱିଭାୱନଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞୁନା ୱିଭାୱେତୁନ୍ତି ନ ୱିତ୍ଥାରଯିମ୍ହ।

‘‘ତତ୍ର ଚେ ତୁମ୍ହେ ଅସ୍ସଥ କୁପିତା ୱା ଅନତ୍ତମନା ୱା, ଅପି ନୁ ତୁମ୍ହେ ପରେସଂ ସୁଭାସିତଂ ଦୁବ୍ଭାସିତଂ ଆଜାନେଯ୍ୟାଥା’’ତି ଅଯଂ ଅନୁମତିପୁଚ୍ଛା। ସତ୍ତାଧିଟ୍ଠାନା, ଅନେକାଧିଟ୍ଠାନା, ପରମତ୍ଥୱିସଯା, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱିସଯାତି ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ପୁଚ୍ଛାୱିଚଯନଂ ପୁଚ୍ଛାୱିଚଯୋ। ‘‘ନୋ ହେତଂ ଭନ୍ତେ’’ତି ଇଦଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଏକଂସବ୍ଯାକରଣଂ, ନିରୱସେସଂ, ସୌତ୍ତରଂ, ଲୋକିଯନ୍ତି ଏୱଂ ସବ୍ବସ୍ସାପି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ ଯଥାରହଂ ୱିଚଯନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାୱିଚଯୋ।

‘‘ମମଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ ପରେ ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସେଯ୍ୟୁଂ…ପେ… ନ ଚେତସୋ ଅନଭିରଦ୍ଧି କରଣୀଯା’’ତି ଇମାଯ ପଠମଦେସନାଯ ‘‘ମମଂ ୱା…ପେ… ତୁମ୍ହଂଯେୱସ୍ସ ତେନ ଅନ୍ତରାଯୋ’’ତି ଅଯଂ ଦୁତିଯଦେସନା ସଂସନ୍ଦତି। କସ୍ମା? ପଠମାଯ ମନୋପଦୋସଂ ନିୱାରେତ୍ୱା ଦୁତିଯାଯ ତତ୍ଥାଦୀନୱସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ତଥା ଇମାଯ ଦୁତିଯଦେସନାଯ ‘‘ମମଂ ୱା…ପେ… ଅପି ନୁ ତୁମ୍ହେ ପରେସଂ ସୁଭାସିତଂ ଦୁବ୍ଭାସିତଂ ଆଜାନେଯ୍ୟାଥା’’ତି ଅଯଂ ତତିଯଦେସନା ସଂସନ୍ଦତି। କସ୍ମା? ଦୁତିଯାଯ ତତ୍ଥାଦୀନୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତତିଯାଯ ୱଚନତ୍ଥସଲ୍ଲକ୍ଖଣମତ୍ତେପି ଅସମତ୍ଥଭାୱସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ତଥା ଇମାଯ ତତିଯଦେସନାଯ ‘‘ମମଂ ୱା…ପେ… ନ ଚ ପନେତଂ ଅମ୍ହେସୁ ସଂୱିଜ୍ଜତୀ’’ତି ଅଯଂ ଚତୁତ୍ଥଦେସନା ସଂସନ୍ଦତି। କସ୍ମା? ତତିଯାଯ ମନୋପଦୋସଂ ସବ୍ବଥା ନିୱାରେତ୍ୱା ଚତୁତ୍ଥାଯ ଅୱଣ୍ଣଟ୍ଠାନେ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବାକାରସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତାତି ଇମିନା ନଯେନ ପୁବ୍ବେନ ଅପରଂ ସଂସନ୍ଦିତ୍ୱା ୱିଚଯନଂ ପୁବ୍ବାପରୱିଚଯୋ। ଅସ୍ସାଦୱିଚଯାଦଯୋ ୱୁତ୍ତନଯାୱ। ତେସଂ ଲକ୍ଖଣସନ୍ଦସ୍ସନମତ୍ତମେୱ ହେତ୍ଥ ୱିସେସୋ।

‘‘ଅପି ନୁ ତୁମ୍ହେ ପରେସଂ ସୁଭାସିତଂ ଦୁବ୍ଭାସିତଂ ଆଜାନେଯ୍ୟାଥା’’ତି ଇମାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ‘‘ନୋ ହେତଂ ଭନ୍ତେ’’ତି ଅଯଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନା ସମେତି। କୁପିତୋ ହି ନେୱ ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଅରିଯସାୱକାନଂ ନ ମାତାପିତୂନଂ ନ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକାନଂ ସୁଭାସିତଦୁବ୍ଭାସିତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଆଜାନାତି। ‘‘କତମଞ୍ଚ ତଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ…ପେ… ତଥାଗତସ୍ସ ୱଣ୍ଣଂ ୱଦମାନୋ ୱଦେଯ୍ୟା’’ତି ଇମାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ‘‘ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯ ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ’’ତିଆଦିକା ଅଯଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନା ସମେତି। ଭଗୱା ହି ଅନୁତ୍ତରେନ ପାଣାତିପାତୱିରମଣାଦିଗୁଣେନ ସମନ୍ନାଗତୋ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ସମାଧିଂ, ପଞ୍ଞଞ୍ଚ ଉପନିଧାଯ ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଓରମତ୍ତକଂ ସୀଲମତ୍ତକଂ। ‘‘କତମେ ଚ ତେ ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମା ଗମ୍ଭୀରା ଦୁଦ୍ଦସା’’ତିଆଦିକାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ‘‘ସନ୍ତି ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକେ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକା’’ତିଆଦିକା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନା ସମେତି। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଗୁଣା ହି ଅଞ୍ଞତ୍ର ତଥାଗତା ଅଞ୍ଞେସଂ ଞାଣେନ ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପତିଟ୍ଠତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରା ଦୁଦ୍ଦସା ଦୁରନୁବୋଧା ସନ୍ତା ପଣୀତା ଅତକ୍କାୱଚରା ନିପୁଣା ପଣ୍ଡିତୱେଦନୀଯାତି ଇମିନା ନଯେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାଯ

ପୁଚ୍ଛାନୁରୂପତାୱିଚଯନମେୱ ଇଧ ସଙ୍ଗହଗାଥାଯ ଅଭାୱତୋ ଅନୁଗୀତିୱିଚଯୋତି। ଅଯଂ ପଦପଞ୍ହାଦିଏକାଦସଧମ୍ମୱିଚଯନଲକ୍ଖଣୋ ୱିଚଯହାରୋ ନାମ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହ ‘‘ଯଂ ପୁଚ୍ଛିତଞ୍ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତଞ୍ଚା’’ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୨)।

ଯୁତ୍ତିହାରସଂୱଣ୍ଣନା

ମମନ୍ତି ସାମିନିଦ୍ଦେସୋ ଯୁଜ୍ଜତି ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଯା ତଥାପଯୋଗଦିସ୍ସନତୋ, ଅୱଣ୍ଣସ୍ସ ଚ ତଦପେକ୍ଖତ୍ତା। ୱାତି ୱିକପ୍ପନତ୍ଥନିଦ୍ଦେସୋ ଯୁଜ୍ଜତି ନେପାତିକାନମନେକତ୍ଥତ୍ତା, ଏତ୍ଥ ଚ ନିଯମାଭାୱତୋ। ଭିକ୍ଖୱେତି ଆମନ୍ତନନିଦ୍ଦେସୋ ଯୁଜ୍ଜତି ତଦତ୍ଥେଯେୱ ଏତସ୍ସ ପଯୋଗସ୍ସ ଦିସ୍ସନତୋ, ଦେସକସ୍ସ ଚ ପଟିଗ୍ଗାହକାପେକ୍ଖତୋତି ଏୱମାଦିନା ବ୍ଯଞ୍ଜନତୋ ଚ –

ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଆଘାତାଦୀନମକରଣଂ ତାଦିଭାୱାଯ ସଂୱତ୍ତତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେସୁ ସମପ୍ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ। ଯସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ଆଘାତାଦଯୋ ଉପ୍ପନ୍ନା, ତନ୍ନିମିତ୍ତକା ଅନ୍ତରାଯା ତସ୍ସେୱ ସମ୍ପତ୍ତିୱିବନ୍ଧାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି କମ୍ମାନଂ ସନ୍ତାନନ୍ତରେସୁ ଅସଙ୍କମନତୋ। ଚିତ୍ତମଭିଭୱିତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନା ଆଘାତାଦଯୋ ସୁଭାସିତଦୁବ୍ଭାସିତସଲ୍ଲକ୍ଖଣେପି ଅସମତ୍ଥତାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି କୋଧଲୋଭାନଂ ଅନ୍ଧତମସଭାୱତୋ। ପାଣାତିପାତାଦିଦୁସ୍ସୀଲ୍ଯତୋ ୱେରମଣୀ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ପାମୋଜ୍ଜପାସଂସାଯ ସଂୱତ୍ତତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିଯା ମହତୋ କିତ୍ତିସଦ୍ଦସ୍ସ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତତ୍ତା। ଗମ୍ଭୀରତାଦିୱିସେସଯୁତ୍ତେନ ଗୁଣେନ ତଥାଗତସ୍ସ ୱଣ୍ଣନା ଏକଦେସଭୂତାପି ସକଲସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣଗ୍ଗହଣାଯ ସଂୱତ୍ତତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତ୍ତା। ତଜ୍ଜାଅଯୋନିସୋମନସିକାରପରିକ୍ଖତାନି ଅଧିଗମତକ୍କନାନି ସସ୍ସତୱାଦାଦିଅଭିନିୱେସାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି କପ୍ପନଜାଲସ୍ସ ଅସମୁଗ୍ଘାଟିତତ୍ତା। ୱେଦନାଦୀନଂ ଅନୱବୋଧେନ ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା ୱଡ୍ଢତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସନାସବ୍ଭାୱତୋ, ସତି ଚ ୱେଦଯିତଭାୱେ (ୱେଦଯିତରାଗେ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।୧୪୯) ତତ୍ଥ ଅତ୍ତତ୍ତନିଯଗାହୋ, ସସ୍ସତାଦିଗାହୋ ଚ ୱିପରିପ୍ଫନ୍ଦତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି କାରଣସ୍ସ ସନ୍ନିହିତତ୍ତା। ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ହି ଉପାଦାନଂ ସମ୍ଭୱତି। ସସ୍ସତାଦିୱାଦେ ପଞ୍ଞପେନ୍ତାନଂ, ତଦନୁଚ୍ଛୱିକଞ୍ଚ ୱେଦନଂ ୱେଦଯନ୍ତାନଂ ଫସ୍ସୋ ହେତୂତି ଯୁଜ୍ଜତି ୱିସଯିନ୍ଦ୍ରିଯୱିଞ୍ଞାଣସଙ୍ଗତିଯା ୱିନା ତଦଭାୱତୋ। ଛଫସ୍ସାଯତନନିମିତ୍ତଂ ୱଟ୍ଟସ୍ସ ଅନୁପଚ୍ଛେଦୋତି ଯୁଜ୍ଜତି ତତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାନଂ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା। ଛନ୍ନଂ ଫସ୍ସାଯତନାନଂ ସମୁଦଯତ୍ଥଙ୍ଗମାଦିପଜାନନା ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିଗତିକସଞ୍ଞଂ ଅତିଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି ଚତୁସଚ୍ଚପଟିୱେଧଭାୱତୋ। ଇମାହିଯେୱ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଯା ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ଅନ୍ତୋଜାଲୀକତଭାୱୋତି ଯୁଜ୍ଜତି ଅକିରିଯୱାଦାଦୀନଂ, ଇସ୍ସରୱାଦାଦୀନଞ୍ଚ ତଦନ୍ତୋଗଧତ୍ତା, ତଥା ଚେୱ ହେଟ୍ଠା ସଂୱଣ୍ଣିତଂ। ଉଚ୍ଛିନ୍ନଭୱନେତ୍ତିକୋ ତଥାଗତସ୍ସ କାଯୋତି ଯୁଜ୍ଜତି ଭଗୱତୋ ଅଭିନୀହାରସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚତୂସୁ ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ ଠତ୍ୱା ସତ୍ତନ୍ନଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ଯଥାଭୂତଂ ଭାୱିତତ୍ତା। କାଯସ୍ସ ଭେଦା ପରିନିବ୍ବୁତଂ ନ ଦକ୍ଖନ୍ତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତିଯଂ ରୂପାଦୀସୁ କସ୍ସଚିପି ଅନୱସେସତୋତି ଇମିନା ନଯେନ ଅତ୍ଥତୋ ଚ ସୁତ୍ତେ ବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ଥାନଂ ଯୁତ୍ତିତାୱିଭାୱନଲକ୍ଖଣୋ ଯୁତ୍ତିହାରୋ ନାମ ଯଥାହ ‘‘ସବ୍ବେସଂ ହାରାନଂ, ଯା ଭୂମୀ’’ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୩)।

ପଦଟ୍ଠାନହାରୱଣ୍ଣନା

ୱଣ୍ଣାରହାୱଣ୍ଣଦୁବ୍ବଣ୍ଣତାନାଦେଯ୍ଯୱଚନତାଦି ୱିପତ୍ତୀନଂ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ୱଣ୍ଣାରହୱଣ୍ଣସୁବ୍ବଣ୍ଣତାସଦ୍ଧେଯ୍ଯୱଚନତାଦି ସମ୍ପତ୍ତୀନଂ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ତଥା ଆଘାତାଦଯୋ ନିରଯାଦିଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଆଘାତାଦୀନମକରଣଂ ସଗ୍ଗସମ୍ପତ୍ତିଯାଦିସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତୀନଂ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ପାଣାତିପାତାଦିପଟିୱିରତି ଅରିଯସ୍ସ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ, ଅରିଯୋ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ଅରିଯସ୍ସ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଅରିଯୋ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧୋ ଅରିଯସ୍ସ ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଗମ୍ଭୀରତାଦିୱିସେସଯୁତ୍ତଂ ଭଗୱତୋ ପଟିୱେଧପ୍ପକାରଞ୍ଞାଣଂ ଦେସନାଞାଣସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଦେସନାଞାଣଂ ୱେନେଯ୍ଯାନଂ ସକଲୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖନିସ୍ସରଣସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ସବ୍ବାଯପି ଦିଟ୍ଠିଯା ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଭାୱତୋ ସା ଯଥାରହଂ ନୱୱିଧସ୍ସପି ଭୱସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଭୱୋ ଜାତିଯା। ଜାତି ଜରାମରଣସ୍ସ, ସୋକାଦୀନଞ୍ଚ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ୱେଦନାନଂ ଯଥାଭୂତଂ ସମୁଦଯତ୍ଥଙ୍ଗମାଦିପଟିୱେଧନା ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯସଚ୍ଚାନଂ ଅନୁବୋଧପଟିୱେଧୋ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଅନୁବୋଧୋ ପଟିୱେଧସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ପଟିୱେଧୋ ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସ ସାମଞ୍ଞଫଲସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ‘‘ଅଜାନତଂ ଅପସ୍ସତ’’ନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାଗହଣଂ। ତତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଦଟ୍ଠାନଂ, ସଙ୍ଖାରା ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ। ଯାୱ ୱେଦନା ତଣ୍ହାଯ ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି ନେତ୍ୱା ତେସଂ ‘‘ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା’’ତିଆଦିନା ପାଠଇଯମାଗତନଯେନ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ‘‘ତଣ୍ହାଗତାନଂ ପରିତସ୍ସିତୱିପ୍ଫନ୍ଦିତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତଣ୍ହା ଉପାଦାନସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ‘‘ତଦପି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏତ୍ଥ ସସ୍ସତାଦିପଞ୍ଞାପନଂ ପରେସଂ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସୋ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯଯୋନିସୋମନସିକାରଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପତ୍ତୀହି ୱିମୁଖତାଯ ଅସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନାଦୀନଞ୍ଚ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ‘‘ଅଞ୍ଞତ୍ର ଫସ୍ସା’’ତିଆଦୀସୁ ଫସ୍ସୋ ୱେଦନାଯ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଛ ଫସ୍ସାଯତନାନି ଫସ୍ସସ୍ସ, ସକଲସ୍ସ ଚ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଛନ୍ନଂ ଫସ୍ସାଯତନାନଂ ଯଥାଭୂତଂ ସମୁଦଯାଦିପଜାନନଂ ନିବ୍ବିଦାଯ ପଦଟ୍ଠାନଂ, ନିବ୍ବିଦା ୱିରାଗସ୍ସାତିଆଦିନା ଯାୱ ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନଂ ନେତବ୍ବଂ। ଭଗୱତୋ ଭୱନେତ୍ତିସମୁଚ୍ଛେଦୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଯ ପଦଟ୍ଠାନଂ, ତଥା ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚାତି। ଅଯଂ ସୁତ୍ତେ ଆଗତଧମ୍ମାନଂ ପଦଟ୍ଠାନଧମ୍ମା, ତେସଞ୍ଚ ପଦଟ୍ଠାନଧମ୍ମାତି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ

ପଦଟ୍ଠାନଧମ୍ମନିଦ୍ଧାରଣଲକ୍ଖଣୋ ପଦଟ୍ଠାନହାରୋ ନାମ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଜିନୋ, ତସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ଯଂ ପଦଟ୍ଠାନ''ନ୍ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୪)।

ଲକ୍ଖଣହାରୱଣ୍ଣନା

ଆଘାତାଦିଗ୍ଗହଣେନ କୋଧୂପନାହମକ୍ଖପଳାସଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିଯସାରମ୍ଭପରୱମ୍ଭନାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ପଟିଘଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପରିଯାପନ୍ନତାଯ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ଆନନ୍ଦାଦିଗ୍ଗହଣେନ ଅଭିଜ୍ଝାୱିସମଲୋଭମାନାତିମାନମଦପ୍ପମାଦାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଲୋଭଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପରିଯାପନ୍ନତାଯ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ତଥା ଆଘାତଗ୍ଗହଣେନ ଅୱସିଟ୍ଠଗନ୍ଥନୀୱରଣାନଂ ସଙ୍ଗହୋ କାଯଗନ୍ଥନୀୱରଣଲକ୍ଖଣେନ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ଆନନ୍ଦଗ୍ଗହଣେନ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଲକ୍ଖଣେନ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ସୀଲଗ୍ଗହଣେନ ଅଧିଚିତ୍ତାଧିପଞ୍ଞାସିକ୍ଖାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ସିକ୍ଖାଲକ୍ଖଣେନ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗହଣେନ ଅୱସିଟ୍ଠୋପାଦାନାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଉପାଦାନଲକ୍ଖଣେନ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ''ୱେଦନାନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱେଦନାଗ୍ଗହଣେନ ଅୱସିଟ୍ଠୋପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧଲକ୍ଖଣେନ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ତଥା ଧମ୍ମାଯତନଧମ୍ମଧାତୁପରିଯାପନ୍ନୱେଦନାଗ୍ଗହଣେନ ସମ୍ମସନୁପଗାନଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି ଆଯତନାନଂ, ଧାତୂନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହୋ ଆଯତନଲକ୍ଖଣେନ, ଧାତୁଲକ୍ଖଣେନ ଚ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ''ଅଜାନତଂ ଅପସ୍ସତ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଗ୍ଗହଣେନ ହେତୁଆସୱୋଘଯୋଗନୀୱରଣାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ହେତାଦିଲକ୍ଖଣେନ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା, ତଥା ''ତଣ୍ହାଗତାନଂ ପରିତସ୍ସିତୱିପ୍ଫନ୍ଦିତ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତଣ୍ହାଗ୍ଗହଣେନପି। ''ତଦପି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା''ତି ଏତ୍ଥ ଫସ୍ସଗ୍ଗହଣେନ ସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ୱିପଲ୍ଲାସହେତୁଭାୱେନ, ଖନ୍ଧଲକ୍ଖଣେନ ଚ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ଛଫସ୍ସାଯତନଗ୍ଗହଣେନ ଅୱସିଟ୍ଠଖନ୍ଧାଯତନଧାତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଫସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତିନିମିତ୍ତତାଯ, ସମ୍ମସନୀଯଭାୱେନ ଚ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ଭୱନେତ୍ତିଗ୍ଗହଣେନ ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ସଂକିଲେସଧମ୍ମାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ୱଟ୍ଟହେତୁଭାୱେନ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତାତି। ଅଯଂ ସୁତ୍ତେ ଅନାଗତେପି ଧମ୍ମେ ଏକଲକ୍ଖଣତାଦିନା ଆଗତେ ୱିଯ ନିଦ୍ଧାରଣଲକ୍ଖଣୋ ଲକ୍ଖଣହାରୋ ନାମ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ୱୁତ୍ତମ୍ହି ଏକଧମ୍ମେ, ଯେ ଧମ୍ମା ଏକଲକ୍ଖଣା''ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୫)।

ଚତୁବ୍ଯୂହହାରୱଣ୍ଣନା

ମମନ୍ତି ଅନେରୁତ୍ତପଦଂ, ତଥା ୱାତି ଚ। ଭିକ୍ଖନସୀଲା ଭିକ୍ଖୂ। ପରେନ୍ତି ୱିରୁଦ୍ଧଭାୱମୁପଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ପରା, ଅଞ୍ଞଥା ପନେତଂ ଅନେରୁତ୍ତପଦନ୍ତି ଏୱମାଦିନା ନେରୁତ୍ତଂ, ତଂ ପନ ''ଏୱ''ନ୍ତିଆଦିନିଦାନପଦାନଂ, ''ମମ''ନ୍ତିଆଦିପାଳିପଦାନଞ୍ଚ ଅଟ୍ଠକଥାୱସେନ, ତସ୍ସା ଲୀନତ୍ଥୱିଭାୱନୀୱସେନ ଚ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯତ୍ତା ଅତିୱିତ୍ଥାରଭଯେନ ନ ୱିତ୍ଥାରଯିମ୍ହ। ଯେ ତେ ନିନ୍ଦାପସଂସାହି ସମ୍ମାକମ୍ପିତଚେତସା ମିଚ୍ଛାଜୀୱତୋ ଅନୋରତା ସସ୍ସତାଦିମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସିନୋ ସୀଲାଦିଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ଅପ୍ପତିଟ୍ଠିତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଗୁଣରସସ୍ସାଦୱିମୁଖା ୱେନେଯ୍ଯା, ତେ କଥଂ ନୁ ଖୋ ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସୱିନିମୁତ୍ତା ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ଉଭଯହିତପରା ଭୱେଯ୍ଯୁନ୍ତି ଅଯମେତ୍ଥ ଭଗୱତୋ ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏୱମଧିପ୍ପେତା ପୁଗ୍ଗଲା, ଦେସନାଭାଜନଟ୍ଠାନେ ଚ ଦସ୍ସିତା ଇମିସ୍ସା ଦେସନାଯ ନିଦାନଂ।

ପୁବ୍ବାପରାନୁସନ୍ଧି ପନ ପଦସନ୍ଧିପଦତ୍ଥନିଦ୍ଦେସନିକ୍ଖେପସୁତ୍ତଦେସନାସନ୍ଧିୱସେନ ଛବ୍ବିଧା। ତତ୍ଥ ''ମମ''ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ''ଅୱଣ୍ଣ''ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋତିଆଦିନା ପଦସ୍ସ ପଦନ୍ତରେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ପଦସନ୍ଧି। ''ମମ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ''ଅୱଣ୍ଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେନ ପରେହି ଉପୱଦିତେନ ଅଗୁଣେନସମ୍ବନ୍ଧୋତିଆଦିନା ପଦତ୍ଥସ୍ସ ପଦତ୍ଥନ୍ତରେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ପଦତ୍ଥସନ୍ଧି। ''ମମଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ, ପରେ ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସେଯ୍ଯୁ''ନ୍ତିଆଦିଦେସନା ସୁପ୍ପିଯେନ ପରିବ୍ବାଜକେନ ୱୁତ୍ତଅୱଣ୍ଣାନୁସନ୍ଧିୱସେନ ପୱତ୍ତା। ''ମମଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ, ପରେ ୱଣ୍ଣଂ ଭାସେଯ୍ଯୁ''ନ୍ତିଆଦିଦେସନା ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତେନ ମାଣୱେନ ୱୁତ୍ତୱଣ୍ଣାନୁସନ୍ଧିୱସେନ ପୱତ୍ତା। ''ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞେୱ ଧମ୍ମା ଗମ୍ଭୀରା ଦୁଦ୍ଦସା ଦୁରନୁବୋଧା''ତିଆଦିଦେସନା ଭିକ୍ଖୂହି ୱୁତ୍ତୱଣ୍ଣାନୁସନ୍ଧିୱସେନ ପୱତ୍ତାତି ଏୱଂ ନାନାନୁସନ୍ଧିକସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ତଂତଦନୁସନ୍ଧୀହି, ଏକାନୁସନ୍ଧିକସ୍ସ ଚ ପୁବ୍ବାପରଭାଗେହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନିଦ୍ଦେସସନ୍ଧି।ନିକ୍ଖେପସନ୍ଧି ପନ ଚତୁବ୍ବିଧସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପୱସେନ। ସୁତ୍ତସନ୍ଧି ଚ ତିୱିଧସୁତ୍ତାନୁସନ୍ଧିୱସେନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଏୱ ୱିଚାରିତା, ଅମ୍ହେହି ଚ ପୁବ୍ବେ ସଂୱଣ୍ଣିତା। ଏକିସ୍ସା ଦେସନାଯ ଦେସନନ୍ତରେହି ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦନଂ ଦେସନାସନ୍ଧି, ସା ପନେୱଂ ୱେଦିତବ୍ବା – ''ମମଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ…ପେ… ନ ଚେତସୋ ଅନଭିରଦ୍ଧି କରଣୀଯା''ତି ଅଯଂ ଦେସନା ''ଉଭତୋଦଣ୍ଡକେନ ଚେପି ଭିକ୍ଖୱେ, କକଚେନ ଚୋରା ଓଚରକା ଅଙ୍ଗମଙ୍ଗାନି ଓକନ୍ତେଯ୍ଯୁଂ, ତତ୍ରପି ଯୋ ମନୋ ପଦୂସେଯ୍ଯ, ନ ମେ ସୋ ତେନ ସାସନକରୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୩୨) ଇମାଯ ଦେସନାଯ ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦତି। ''ତୁମ୍ହଂଯେୱସ୍ସ ତେନ ଅନ୍ତରାଯୋ''ତି ଅଯଂ ''କମ୍ମସ୍ସକା ମାଣୱ ସତ୍ତା କମ୍ମଦାଯାଦା କମ୍ମଯୋନୀ କମ୍ମବନ୍ଧୂ କମ୍ମପଟିସରଣା କମ୍ମଂ ସତ୍ତେ ୱିଭଜତି, ଯଦିଦଂ ହୀନପଣୀତତାଯା''ତି (ମ। ନି। ୩। ୨୮୯-୨୯୭) ଇମାଯ, ''ଅପି ନୁ ତୁମ୍ହେ…ପେ… ଆଜାନେଯ୍ଯାଥା''ତି ଅଯଂ –

''କୁଦ୍ଧୋ ଅତ୍ଥଂ ନ ଜାନାତି, କୁଦ୍ଧୋ ଧମ୍ମଂ ନ ପସ୍ସତି;

ଅନ୍ଧଂ ତମଂ ତଦା ହୋତି, ଯଂ କୋଧୋ ସହତେ ନର''ନ୍ତି। (ଅ॰ ନି॰ ୭।୬୪; ମହାନି॰ ୫, ୧୫୬, ୧୯୫); –

ଇମାଯ, ''ମମଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ, ପରେ ୱଣ୍ଣଂ…ପେ… ନ ଚେତସୋ ଉବ୍ବିଲାୱିତତ୍ତଂ କରଣୀଯ''ନ୍ତି ଅଯଂ ''ଧମ୍ମାପି ୱୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ପହାତବ୍ବା, ପଗେୱ ଅଧମ୍ମା''ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୨୪୦), ''କୁଲ୍ଲୂପମଂ ୱୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମଂ ଦେସେସ୍ସାମି ନିତ୍ଥରଣତ୍ଥାଯ, ନୋ ଗହଣତ୍ଥାଯା''ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୨୪୦) ଚ ଇମାଯ, ''ତତ୍ର ଚେ ତୁମ୍ହେ…ପେ… ତୁମ୍ହଂଯେୱସ୍ସ ତେନ ଅନ୍ତରାଯୋ''ତି ଅଯଂ –

''ଲୁଦ୍ଧୋ ଅତ୍ଥଂ ନ ଜାନାତି, ଲୁଦ୍ଧୋ ଧମ୍ମଂ ନ ପସ୍ସତି;

ଅନ୍ଧଂ ତମଂ ତଦା ହୋତି, ଯଂ ଲୋଭୋ ସହତେ ନର''ନ୍ତି। (ଇତିୱୁ॰ ୮୮; ମହାନି॰ ୫, ୧୫୬; ଚୂଳନି॰ ୧୨୮) ଚ –

''କାମନ୍ଧା ଜାଲସଞ୍ଛନ୍ନା, ତଣ୍ହାଛଦନଛାଦିତା;

ପମତ୍ତବନ୍ଧୁନାବଦ୍ଧା, ମଚ୍ଛାୱ କୁମୀନାମୁଖେ;

ଜରାମରଣମନ୍ୱେନ୍ତି, ୱଚ୍ଛୋ ଖୀରପକୋୱ ମାତର''ନ୍ତି। (ଉଦା॰ ୬୪; ନେତ୍ତି॰ ୨୭, ୯୦; ପେଟକୋ॰ ୧୪) ଚ –

ଇମାଯ, ''ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଖୋ ପନେତଂ ସୀଲମତ୍ତକ''ନ୍ତି ଅଯଂ ''ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହି…ପେ… ପଠମଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି, ଅଯମ୍ପି ଖୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଞ୍ଞୋ ପୁରିମେହି ଯଞ୍ଞେହି ଅପ୍ପଟ୍ଠତରୋ ଚ ଅପ୍ପସମାରମ୍ଭତରୋ ଚ ମହପ୍ଫଲତରୋ ଚ ମହାନିସଂସତରୋ ଚା''ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ୧।୩୫୩) ଇମାଯ ପଠମଜ୍ଝାନସ୍ସ ସୀଲତୋ ମହପ୍ଫଲମହାନିସଂସତରତାୱଚନେନ ଝାନତୋ ସୀଲସ୍ସ ଅପ୍ପଫଲଅପ୍ପାନିସଂସତରଭାୱଦୀପନତୋ।

''ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯା''ତିଆଦିଦେସନା ''ସମଣୋ ଖଲୁ ଭୋ ଗୋତମୋ ସୀଲୱା ଅରିଯସୀଲେନ ସମନ୍ନାଗତୋ''ତିଆଦିଦେସନାଯ (ଦୀ॰ ନି॰ ୧।୩୦୪), ''ଅଞ୍ଞେୱ ଧମ୍ମା ଗମ୍ଭୀରା''ତିଆଦିଦେସନା ''ଅଧିଗତୋ ଖୋ ମ୍ୟାଯଂ ଧମ୍ମୋ ଗମ୍ଭୀରୋ ଦୁଦ୍ଦସୋ ଦୁରନୁବୋଧୋ''ତିଆଦିଦେସନାଯ, (ଦୀ॰ ନି॰ ୨।୬୭; ମ॰ ନି॰ ୧।୨୮୧; ୨।୩୩୭; ସଂ॰ ନି॰ ୧।୧୭୨; ମହାୱ॰ ୭, ୮) ଗମ୍ଭୀରତାଦିୱିସେସଯୁତ୍ତଧମ୍ମପଟିୱେଧେନ ହି ଞାଣସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରାଦିଭାୱୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି।

''ସନ୍ତି ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକେ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକା''ତିଆଦିଦେସନା ''ସନ୍ତି ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକେ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକା…ପେ… ଅଭିୱଦନ୍ତି ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚ, ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ମୋଘମଞ୍ଞନ୍ତି ଇତ୍ଥେକେ ଅଭିୱଦନ୍ତି, ଅସସ୍ସତୋ, ସସ୍ସତୋ ଚ ଅସସ୍ସତୋ ଚ, ନେୱସସ୍ସତୋ ଚ ନାସସ୍ସତୋ ଚ, ଅନ୍ତୱା, ଅନନ୍ତୱା, ଅନ୍ତୱା ଚ ଅନନ୍ତୱା ଚ, ନେୱନ୍ତୱା ଚ ନାନନ୍ତୱା ଚ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚ, ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ମୋଘମଞ୍ଞନ୍ତି ଇତ୍ଥେକେ ଅଭିୱଦନ୍ତୀ''ତିଆଦିଦେସନାଯ (ମ॰ ନି॰ ୩।୨୭)।

ତଥା ''ସନ୍ତି ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକେ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ଅପରନ୍ତକପ୍ପିକା''ତିଆଦିଦେସନା ''ସନ୍ତି ଭିକ୍ଖୱେ …ପେ… ଅଭିୱଦନ୍ତି ସଞ୍ଞୀ ଅତ୍ତା ହୋତି ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା। ଇତ୍ଥେକେ ଅଭିୱଦନ୍ତି ଅସଞ୍ଞୀ, ସଞ୍ଞୀ ଚ ଅସଞ୍ଞୀ ଚ, ନେୱସଞ୍ଞୀ ଚ ନାସଞ୍ଞୀ ଚ ଅତ୍ତା ହୋତି ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା। ଇତ୍ଥେକେ ଅଭିୱଦନ୍ତି ସତୋ ୱା ପନ ସତ୍ତସ୍ସ ଉଚ୍ଛେଦଂ ୱିନାସଂ ୱିଭୱଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନଂ ୱା ପନେକେ ଅଭିୱଦନ୍ତୀ''ନ୍ତିଆଦିଦେସନାଯ (ମ॰ ନି॰ ୩।୨୧), ''ୱେଦନାନଂ ସମୁଦଯଞ୍ଚ…ପେ… ତଥାଗତୋ''ତିଆଦିଦେସନା ''ତଯିଦଂ ସଙ୍ଖତଂ ଓଳାରିକଂ, ଅତ୍ଥି ଖୋ ପନ ସଙ୍ଖାରାନଂ ନିରୋଧୋ, ଅତ୍ଥେତନ୍ତି ଇତି ୱିଦିତ୍ୱା ତସ୍ସ ନିସ୍ସରଣଦସ୍ସାୱୀ ତଥାଗତୋ ତଦୁପାତିୱତ୍ତୋ''ତିଆଦିଦେସନାଯ (ମ॰ ନି॰ ୩।୨୯), ''ତଦପି ତେସଂ…ପେ… ୱିପ୍ଫନ୍ଦିତମେୱା''ତି ଅଯଂ ''ଇଦଂ ତେସଂ ୱତ ଅଞ୍ଞତ୍ରେୱ ସଦ୍ଧାଯ ଅଞ୍ଞତ୍ର ରୁଚିଯା ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅନୁସ୍ସୱା ଅଞ୍ଞତ୍ର ଆକାରପରିୱିତକ୍କା ଅଞ୍ଞତ୍ର ଦିଟ୍ଠିନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଯା ପଚ୍ଚତ୍ତଂଯେୱ ଞାଣଂ ଭୱିସ୍ସତି ପରିସୁଦ୍ଧଂ ପରିଯୋଦାତ'ନ୍ତି ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତି। ପଚ୍ଚତ୍ତଂ ଖୋ ପନ ଭିକ୍ଖୱେ, ଞାଣେ ଅସତି ପରିସୁଦ୍ଧେ ପରିଯୋଦାତେ ଯଦପି ତେ ଭୋନ୍ତୋ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ତତ୍ଥ ଞାଣଭାୱମତ୍ତମେୱ ପରିଯୋଦାପେନ୍ତି, ତଦପି ତେସଂ ଭୱତଂ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ଉପାଦାନମକ୍ଖାଯତୀ''ତିଆଦିଦେସନାଯ (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୪୩), ''ତଦପି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା''ତି ଅଯଂ ''ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ରୂପେ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ, ତିଣ୍ଣଂ ସଙ୍ଗତି ଫସ୍ସୋ, ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନା, ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା, ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଉପାଦାନ''ନ୍ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୪୫), ''ଛନ୍ଦମୂଲକା ଇମେ ଆୱୁସୋ ଧମ୍ମା ମନସିକାରସମୁଟ୍ଠାନା ଫସ୍ସସମୋଧାନା ୱେଦନାସମୋସରଣା''ତି (ପରିଯେସିତବ୍ବଂ) ଚ ଆଦିଦେସନାଯ, ''ଯତୋ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ଛନ୍ନଂ ଫସ୍ସାଯତନାନ''ନ୍ତିଆଦିଦେସନା ''ଯତୋ ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ନେୱ ୱେଦନଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତି, ନ ସଞ୍ଞଂ, ନ ସଙ୍ଖାରେ, ନ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତି, ସୋ ଏୱଂ ଅସମନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ନ କିଞ୍ଚି ଲୋକେ

ଉପାଦିଯତି, ଅନୁପାଦିଯଂ ନ ପରିତସ୍ସତି, ଅପରିତସ୍ସଂ ପଚ୍ଚତ୍ତଂଯେୱ ପରିନିବ୍ବାଯତୀ’’ତିଆଦିଦେସନାଯ, ‘‘ସବ୍ବେତେ ଇମେହେୱ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଯା ୱତ୍ଥୂହି ଅନ୍ତୋଜାଲୀକତା’’ତିଆଦିଦେସନା ‘‘ଯେ ହି କେଚି ଭିକ୍ଖୱେ…ପେ… ଅଭିୱଦନ୍ତି, ସବ୍ବେତେ ଇମାନେୱ ପଞ୍ଚ କାଯାନି ଅଭିୱଦନ୍ତି ଏତେସଂ ୱା ଅଞ୍ଞତର’’ନ୍ତିଆଦିଦେସନାଯ (ମ॰ ନି॰ ୩.୨୬), ‘‘କାଯସ୍ସ ଭେଦା…ପେ… ଦେୱମନୁସ୍ସା’’ତି ଅଯଂ –

‘‘ଅଚ୍ଚୀ ଯଥା ୱାତୱେଗେନ ଖିତ୍ତା (ଉପସିୱାତି ଭଗୱା),

ଅତ୍ଥଂ ପଲେତି ନ ଉପେତି ସଙ୍ଖଂ;

ଏୱଂ ମୁନୀ ନାମକାଯା ୱିମୁତ୍ତୋ,

ଅତ୍ଥଂ ପଲେତି ନ ଉପେତି ସଙ୍ଖ’’ନ୍ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୧୦୮୦) –

ଆଦିଦେସନାଯ ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦତୀତି। ଅଯଂ ନେରୁତ୍ତମଧୁସ୍ସାଯଦେସନାନିଦାନପୁବ୍ବାପରାନୁସନ୍ଧୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ୱିଭାୱନଲକ୍ଖଣୋ ଚତୁବ୍ୟୂହହାରୋ ନାମ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ‘‘ନେରୁତ୍ତମଧୁସ୍ସାଯୋ’’ତିଆଦି (ନେତ୍ତି॰ ୪.୬)।

ଆୱତ୍ତହାରୱଣ୍ଣନା

ଆଘାତାଦୀନମକରଣୀଯତାୱଚନେନ ଖନ୍ତିସୋରଚ୍ଚାନୁଟ୍ଠାନଂ। ତତ୍ଥ ଖନ୍ତିଯା ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାପରାପକାରଦୁକ୍ଖସହଗତାନଂ ସଙ୍ଗହୋ, ତଥା ସୋରଚ୍ଚେନ ସୀଲସ୍ସ। ସଦ୍ଧାଦିଗ୍ଗହଣେନ ଚ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିସକଲବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମା ଆୱତ୍ତନ୍ତି। ସୀଲଗ୍ଗହଣେନ ଅୱିପ୍ପଟିସାରାଦଯୋ ସବ୍ବେପି ସୀଲାନିସଂସଧମ୍ମା ଆୱତ୍ତନ୍ତି। ପାଣାତିପାତାଦୀହି ପଟିୱିରତିୱଚନେନ ଅପ୍ପମାଦୱିହାରୋ, ତେନ ସକଲଂ ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଆୱତ୍ତତି। ଗମ୍ଭୀରତାଦିୱିସେସଯୁତ୍ତଧମ୍ମଗ୍ଗହଣେନ ମହାବୋଧିପକିତ୍ତନଂ। ଅନାୱରଣଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ହି ଆସୱକ୍ଖଯଞ୍ଞାଣଂ, ଆସୱକ୍ଖଯଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଅନାୱରଣଞ୍ଞାଣଂ ମହାବୋଧୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତେନ ଦସବଲାଦଯୋ ସବ୍ବେ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଆୱତ୍ତନ୍ତି। ସସ୍ସତାଦିଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗହଣେନ ତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାନଂ ସଙ୍ଗହୋ, ତାହି ଅନମତଗ୍ଗଂ ସଂସାରୱଟ୍ଟଂ ଆୱତ୍ତତି। ୱେଦନାନଂ ଯଥାଭୂତଂ ସମୁଦଯାଦିପଟିୱେଧନେନ ଭଗୱତୋ ପରିଞ୍ଞାତ୍ତଯୱିସୁଦ୍ଧି, ତାଯ ପଞ୍ଞାପାରମିମୁଖେନ ସବ୍ବାପି ପାରମିଯୋ ଆୱତ୍ତନ୍ତି। ‘‘ଅଜାନତଂ ଅପସ୍ସତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଗ୍ଗହଣେନ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରପରିଗ୍ଗହୋ, ତେନ ଚ ନୱ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରମୂଲକା ଧମ୍ମା ଆୱତ୍ତନ୍ତି। ‘‘ତଣ୍ହାଗତାନଂ ପରିତସ୍ସିତୱିପ୍ଫନ୍ଦିତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତଣ୍ହାଗ୍ଗହଣେନ ନୱ ତଣ୍ହାମୂଲକା ଧମ୍ମା ଆୱତ୍ତନ୍ତି। ‘‘ତଦପି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା’’ତିଆଦି ସସ୍ସତାଦିପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯାଧୀନୱୁତ୍ତିଦସ୍ସନଂ, ତେନ ଅନିଚ୍ଚତାଦିଲକ୍ଖଣତ୍ତଯଂ ଆୱତ୍ତତି। ଛନ୍ନଂ ଫସ୍ସାଯତନାନଂ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନନେନ ୱିମୁତ୍ତିସମ୍ପଦାନିଦ୍ଦେସୋ, ତେନ ସତ୍ତପି ୱିସୁଦ୍ଧିଯୋ ଆୱତ୍ତନ୍ତି। ‘‘ଉଚ୍ଛିନ୍ନଭୱନେତ୍ତିକୋ ତଥାଗତସ୍ସ କାଯୋ’’ତି ତଣ୍ହାପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତେନ ଭଗୱତୋ ସକଲସଂକିଲେସପ୍ପହାନଂ ଆୱତ୍ତତୀତି ଅଯଂ ଦେସନାଯ ଗହିତଧମ୍ମାନଂ ସଭାଗୱିସଭାଗଧମ୍ମୱସେନ ଆୱତ୍ତନଲକ୍ଖଣୋ ଆୱତ୍ତହାରୋ ନାମ। ଯଥାହ ‘‘ଏକମ୍ହି ପଦଟ୍ଠାନେ, ପରିଯେସତି ସେସକଂ ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତିଆଦି (ନେତ୍ତି॰ ୪.୭)।

ୱିଭତ୍ତିହାରୱଣ୍ଣନା

ଆଘାତାନନ୍ଦାଦଯୋ ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା, ତେସଂ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରାଦି ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଯେହି ପନ ଧମ୍ମେହି ଆଘାତାନନ୍ଦାଦୀନଂ ଅକରଣଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତି, ତେ ଅବ୍ୟାପାଦାଦଯୋ କୁସଲା ଧମ୍ମା, ତେସଂ ଯୋନିସୋମନସିକାରାଦି ପଦଟ୍ଠାନଂ। ତେସୁ ଆଘାତାଦଯୋକାମାୱଚରାୱ, ଅବ୍ୟାପାଦାଦଯୋ ଚତୁଭୂମକା, ତଥା ପାଣାତିପାତାଦୀହି ପଟିୱିରତି କୁସଲା ୱା ଅବ୍ୟାକତା ୱା, ତସ୍ସା ହିରୋତ୍ତପ୍ପାଦଯୋ ଧମ୍ମା ପଦଟ୍ଠାନଂ। ତତ୍ଥ କୁସଲା ସିଯା କାମାୱଚରା, ସିଯା ଲୋକୁତ୍ତରା। ଅବ୍ୟାକତା ଲୋକୁତ୍ତରାୱ। ‘‘ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞେୱ ଧମ୍ମା ଗମ୍ଭୀରା’’ତି ୱୁତ୍ତଧମ୍ମା ସିଯା କୁସଲା, ସିଯା ଅବ୍ୟାକତା। ତତ୍ଥ କୁସଲାନଂ ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନା ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଅବ୍ୟାକତାନଂ ମଗ୍ଗଧମ୍ମା, ୱିପସ୍ସନା, ଆୱଜ୍ଜନା ୱା ପଦଟ୍ଠାନଂ। ତେସୁ କୁସଲା ଲୋକୁତ୍ତରାୱ, ଅବ୍ୟାକତା ସିଯା କାମାୱଚରା, ସିଯା ଲୋକୁତ୍ତରା, ସବ୍ବାପି ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଅକୁସଲାୱ କାମାୱଚରାୱ, ତାସଂ ଅୱିସେସେନ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସେ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ୱିସେସତୋ ପନ ସନ୍ତତିଘନୱିନିବ୍ଭୋଗାଭାୱତୋ ଏକତ୍ତନଯସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଗାହୋ ଅତୀତଜାତିଅନୁସ୍ସରଣତକ୍କସହିତୋ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯା ପଦଟ୍ଠାନଂ। ହେତୁଫଲଭାୱେନ ସମ୍ବନ୍ଧଭାୱସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣତୋ ନାନତ୍ତନଯସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଗାହୋ ତଜ୍ଜାସମନ୍ନାହାରସହିତୋ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯା ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଏୱଂ ସେସଦିଟ୍ଠୀନମ୍ପି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

‘‘ବେଦନାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ବେଦନା ସିୟା କୁସଲା, ସିୟା ଅକୁସଲା, ସିୟା ଅବ୍ୟାକତା, ସିୟା କାମାବଚରା, ସିୟା ରୂପାବଚରା, ସିୟା ଅରୂପାବଚରା, ତାସଂ ଫସ୍ସୋ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ବେଦନାନଂ ଯଥାଭୂତଂ ବେଦନାନଂ ସମୁଦୟାଦିପଟିବେଧନଂ ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ, ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତି ଚ ଫଲଞ୍ଞାଣଂ, ତେସଂ ‘‘ଅଞ୍ଞେୱ ଧମ୍ମା ଗମ୍ଭୀରା’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଧମ୍ମାଦିୱିଭାଗୋ ନେତବ୍ବୋ। ‘‘ଅଜାନତଂ ଅପସ୍ସତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହା ଅକୁସଲା କାମାବଚରା, ତାସୁ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଆସୱା, ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ଏୱ ୱା ପଦଟ୍ଠାନଂ। ତଣ୍ହାଯ ସଂଯୋଜନିଯେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅସ୍ସାଦଦସ୍ସନଂ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ‘‘ତଦପି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏତ୍ଥ ଫସ୍ସସ୍ସ ବେଦନାଯ ୱିଯ ଧମ୍ମାଦିୱିଭାଗୋ ବେଦିତବ୍ବୋ। ଇମିନା ନଯେନ ଫସ୍ସାଯତନାଦୀନମ୍ପି ଯଥାରହଂ ଧମ୍ମାଦିୱିଭାଗୋ ନେତବ୍ବୋତି ଅଯଂ ସଂକିଲେସଧମ୍ମେ, ୱୋଦାନଧମ୍ମେ ଚ ସାଧାରଣାସାଧାରଣତୋ, ପଦଟ୍ଠାନତୋ, ଭୂମିତୋ ଚ ୱିଭଜନଲକ୍ଖଣୋ ୱିଭତ୍ତିହାରୋ ନାମ। ଯଥାହ ‘‘ଧମ୍ମଞ୍ଚ ପଦଟ୍ଠାନଂ, ଭୂମିଞ୍ଚ ୱିଭଜତେ ଅଯଂ ହାରୋ’’ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୮)।

ପରିୱତ୍ତନହାରୱଣ୍ଣନା

ଆଘାତାଦୀନମକରଣଂ ଖନ୍ତିସୋରଚ୍ଚାନି ଅନୁବ୍ରୂହେତ୍ୱା ପଟିସଙ୍ଖାନଭାୱନାବଲସିଦ୍ଧିଯା ଉଭଯହିତପଟିପତ୍ତିମାୱହତି। ଆଘାତାଦଯୋ ପନ ପୱତ୍ତିଯମାନା ଦୁବ୍ବଣ୍ଣତଂ, ଦୁକ୍ଖସେଯ୍ୟଂ, ଭୋଗହାନିଂ, ଅକିତ୍ତିଂ, ପରେହି ଦୁରୁପସଙ୍କମନତଞ୍ଚ ନିପ୍ଫାଦେନ୍ତା ନିରଯାଦୀସୁ ମହାଦୁକ୍ଖମାୱହନ୍ତି। ପାଣାତିପାତାଦିପଟିୱିରତି ଅୱିପ୍ପଟିସାରାଦିକଲ୍ୟାଣଂ ପରମ୍ପରମାୱହତି। ପାଣାତିପାତାଦି ପନ ୱିପ୍ପଟିସାରାଦିଅକଲ୍ୟାଣଂ ପରମ୍ପରମାୱହତି। ଗମ୍ଭୀରତାଦିୱିସେସଯୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ଯଥାରହଂ ୱିଜ୍ଜାଭିଞ୍ଞାଦିଗୁଣୱିସେସମାୱହତି ସବ୍ବଞ୍ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ଯଥାସଭାୱାୱବୋଧତୋ। ତଥା ଗମ୍ଭୀରତାଦିୱିସେସରହିତଂ ପନ ଞାଣଂ ଞେଯ୍ୟେସୁ ସାଧାରଣଭାୱତୋ ଯଥାୱୁତ୍ତଗୁଣୱିସେସଂ ନାୱହତି। ସବ୍ବାପି ଚେତା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଯଥାରହଂ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଭାୱତୋ ଅନ୍ତଦ୍ୱଯଭୂତା ସକ୍କାଯତୀରଂ ନାତିୱତ୍ତନ୍ତି ଅନିଯ୍ୟାନିକସଭାୱତ୍ତା। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ପନ ସପରିକ୍ଖାରା ମଜ୍ଝିମପଟିପଦାଭୂତା ସକ୍କାଯତୀରମତିକ୍କମ୍ମ ପାରଂ ଗଚ୍ଛତି ନିଯ୍ୟାନିକସଭାୱତ୍ତା। ବେଦନାନଂ ଯଥାଭୂତଂ ସମୁଦୟାଦିପଟିବେଧନା ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତିମାୱହତି ମଗ୍ଗଭାୱତୋ। ବେଦନାନଂ ଯଥାଭୂତଂ ସମୁଦୟାଦିଅସମ୍ପଟିବେଧୋ ସଂସାରଚାରକାୱରୋଧମାୱହତି ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ। ବେଦଯିତସଭାୱପଟିଚ୍ଛାଦକୋ ସମ୍ମୋହୋ ତଦଭିନନ୍ଦନମାୱହତି, ଯଥାଭୂତାୱବୋଧୋ ପନ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବେଧଂ, ୱିରାଗଞ୍ଚ ଆୱହତି। ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସେ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରସହିତା ତଣ୍ହା ଅନେକୱିହିତଂ ଦିଟ୍ଠିଜାଲଂ ପସାରେତି। ଯଥାୱୁତ୍ତତଣ୍ହାସମୁଚ୍ଛେଦୋ ପଠମମଗ୍ଗୋ ତଂ ଦିଟ୍ଠିଜାଲଂ ସଙ୍କୋଚେତି। ସସ୍ସତୱାଦାଦିପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ଫସ୍ସୋ ପଚ୍ଚଯୋ ଅସତି ଫସ୍ସେ ତଦଭାୱତୋ। ଦିଟ୍ଠିବନ୍ଧନବଦ୍ଧାନଂ ଫସ୍ସାଯତନାଦୀନମନିରୋଧନେନ ଫସ୍ସାଦିଅନିରୋଧୋ ସଂସାରଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନିୱତ୍ତିଯେୱ ଯାଥାୱତୋ ଫସ୍ସାଯତନାଦିପରିଞ୍ଞା ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିଦସ୍ସନାନି ଅତିୱତ୍ତତି, ତେସଂ ପନ ତଥା ଅପରିଞ୍ଞା ଦିଟ୍ଠିଦସ୍ସନଂ ନାତିୱତ୍ତତି। ଭୱନେତ୍ତିସମୁଚ୍ଛେଦୋ ଆଯତିଂ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ଅନିବ୍ବତ୍ତିଯା ସଂୱତ୍ତତି, ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନାଯ ଭୱନେତ୍ତିଯା ଅନାଗତେ ଭୱପ୍ପବନ୍ଧୋ ପରିୱତ୍ତତିଯେୱାତି ଅଯଂ ସୁତ୍ତେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଟିପକ୍ଖତୋ ପରିୱତ୍ତନଲକ୍ଖଣୋ ପରିୱତ୍ତନହାରୋ ନାମ। କିମାହ ‘‘କୁସଲାକୁସଲେ ଧମ୍ମେ, ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ଭାୱିତେ ପହୀନେ ଚା’’ତିଆଦି।

ୱେୱଚନହାରୱଣ୍ଣନା

‘‘ମମଂ ମମ ମେ’’ତି ପରିଯାଯୱଚନଂ। ‘ୱା ଯଦି ଚା’’ତି ପରିଯାଯୱଚନଂ। ‘‘ଭିକ୍ଖୱେ ସମଣା ତପସ୍ସିନୋ’’ତି ପରିଯାଯୱଚନଂ। ‘‘ପରେ ଅଞ୍ଞେ ପଟିୱିରୁଦ୍ଧା’’ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘ଅୱଣ୍ଣଂ ଅକିତ୍ତିଂ ନିନ୍ଦ’’ନ୍ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘ଭାସେଯ୍ୟୁଂ ଭଣେଯ୍ୟୁଂ କଥେଯ୍ୟୁ’’ନ୍ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘ଧମ୍ମସ୍ସ ୱିନଯସ୍ସ ସତ୍ଥୁସାସନସ୍ସା’’ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘ସଙ୍ଘସ୍ସ ସମୂହସ୍ସ ଗଣସ୍ସା’’ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘ତତ୍ର ତତ୍ଥ ତେସୂ’’ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘ତୁମ୍ହେହି ୱୋ ଭୱନ୍ତେହୀ’’ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘ଆଘାତୋ ଦୋସୋ ବ୍ୟାପାଦୋ’’ତି…ପେ… ନଂ ‘‘ଅପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ଦୋମନସ୍ସଂ ଚେତସିକଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘ଚେତସୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ମନସୋ’’ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘ଅନଭିରଦ୍ଧି ବ୍ୟାପତ୍ତି ମନୋପଦୋସୋ’’ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘ନ ନୋ ଅ ମା’’ତି…ପେ… ନଂ। ‘‘କରଣୀଯା ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବା ପୱତ୍ତେତବ୍ବା’’ତି ପରିଯାଯୱଚନଂ। ଇମିନା ନଯେନ ସବ୍ବପଦେସୁ ୱେୱଚନଂ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅଯଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ତଂତଂପରିଯାଯସଦ୍ଦଯୋଜନାଲକ୍ଖଣୋ ୱେୱଚନହାରୋ ନାମ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ୱେୱଚନାନି ବହୂନି ତୁ, ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତାନି ଏକଧମ୍ମସ୍ସା’’ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୧୦)।

ପଞ୍ଞତ୍ତିହାରୱଣ୍ଣନା

ଆଘାତୋ ୱତ୍ଥୁୱସେନ ଦସୱିଧେନ, ଏକୂନୱୀସତିୱିଧେନ ୱା ପଞ୍ଞତ୍ତୋ। ଅପଚ୍ଚଯୋ ଉପୱିଚାରୱସେନ ଛଧା ପଞ୍ଞତ୍ତୋ। ଆନନ୍ଦୋ ପୀତିଆଦିୱସେନ ୱେୱଚନେନ ନୱଧା ପଞ୍ଞତ୍ତୋ। ପୀତି ସାମଞ୍ଞତୋ ପନ ଖୁଦ୍ଦିକାଦିୱସେନ ପଞ୍ଚଧା ପଞ୍ଞତ୍ତୋ। ସୋମନସ୍ସଂ ଉପୱିଚାରୱସେନ ଛଧା, ସୀଲଂ ୱାରିତ୍ତଚାରିତ୍ତାଦିୱସେନ ଅନେକଧା, ଗମ୍ଭୀରତାଦିୱିସେସଯୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱସେନ ଚତୁଧା, ଦ୍ୱାଦସଧା ୱା,

ୱିସଯଭେଦତୋ ଅନେକଧା ଚ, ଦିଟ୍ଠିସସ୍ସତାଦିୱସେନ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଯା ଭେଦେହି, ତଦନ୍ତୋଗଧଧିଭାଗେନ ଅନେକଧା ଚ, ୱେଦନା ଛଧା, ଅଟ୍ଠସତଧା, ଅନେକଧା ଚ, ତସ୍ସା ସମୁଦଯୋ ପଞ୍ଚଧା, ତଥା ଅତ୍ଥଙ୍ଗମୋପି, ଅସ୍ସାଦୋ ଦୁୱିଧେନ, ଆଦୀନୱୋ ତିୱିଧେନ, ନିସ୍ସରଣଂ ଏକଧା , ଚତୁଧା ଚ, ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତି ଦୁୱିଧେନ, ''ଅଜାନତଂ ଅପସ୍ସତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜା ୱିସଯଭେଦେନ ଚତୁଧା, ଅଟ୍ଠଧା ଚ, ''ତଣ୍ହାଗତାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତା ତଣ୍ହା ଛଧା, ଅଟ୍ଠସତଧା, ଅନେକଧା ଚ, ଫସ୍ସୋ ନିସ୍ସଯୱସେନ ଛଧା, ଉପାଦାନଂ ଚତୁଧା, ଭୱୋ ଦ୍ୱିଧା, ଅନେକଧା ଚ, ଜାତି ୱେୱଚନୱସେନ ଛଧା, ତଥା ଜରା ସତ୍ତଧା, ମରଣଂ ଅଟ୍ଠଧା, ନୱଧା ଚ, ସୋକୋ ପଞ୍ଚଧା, ପରିଦେୱୋ ଛଧା, ଦୁକ୍ଖଂ ଚତୁଧା, ତଥା ଦୋମନସ୍ସଂ, ଉପାଯାସୋ ଚତୁଧା ପଞ୍ଞତ୍ତୋତି ଅଯଂ ପଭେଦପଞ୍ଞତ୍ତି, ସମୂହପଞ୍ଞତ୍ତି ଚ।

''ସମୁଦଯୋ ହୋତୀ''ତି ପଭୱପଞ୍ଞତ୍ତି, ''ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ''ତି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପରିଞ୍ଞାପଞ୍ଞତ୍ତି, ସମୁଦଯସ୍ସ ପହାନପଞ୍ଞତ୍ତି, ନିରୋଧସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯାପଞ୍ଞତ୍ତି, ମଗ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନାପଞ୍ଞତ୍ତି। ''ଅନ୍ତୋଜାଲୀକତା''ତିଆଦିସଜ୍ଦିଟ୍ଠୀନଂ ସଙ୍ଗହପଞ୍ଞତ୍ତି। ''ଉଚ୍ଛିନ୍ନଭୱନେତ୍ତିକୋ''ତିଆଦି ଦୁୱିଧେନ ପରିନିବ୍ବାନପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଏୱଂ ଆଘାତାଦୀନଂ ପଭୱପଞ୍ଞତ୍ତିପରିଞ୍ଞାପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦିୱସେନ। ତଥା ''ଆଘାତୋ''ତି ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ୱେୱଚନପଞ୍ଞତ୍ତି। ''ଅପ୍ପଚ୍ଚଯୋ''ତି ଦୋମନସ୍ସସ୍ସୱେୱଚନପଞ୍ଞତ୍ତୀତିଆଦିୱସେନ ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତିଭେଦୋ ୱିଭଜିତବ୍ବୋତି ଅଯଂ ଏକେକସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନେକାହି ପଞ୍ଞତ୍ତୀହି ପଞ୍ଞପେତବ୍ବାକାରୱିଭାୱନଲକ୍ଖଣୋ ପଞ୍ଞତ୍ତିହାରୋ ନାମ, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଏକଂ ଭଗୱା ଧମ୍ମଂ, ପଣ୍ଣତ୍ତୀହି ୱିୱିଧାହି ଦେସେତୀ''ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୧୧)।

ଓତରଣହାରୱଣ୍ଣନା

ଆଘାତଗ୍ଗହଣେନ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହୋ, ତଥା ଅନଭିରଦ୍ଧିଗ୍ଗହଣେନ। ଅପ୍ପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣେନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହୋତି ଇଦଂ ଖନ୍ଧମୁଖେନ ଓତରଣଂ। ତଥା ଆଘାତାଦିଗ୍ଗହଣେନ ଧମ୍ମାଯତନଂ, ଧମ୍ମଧାତୁ, ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ୱା ଗହିତନ୍ତି ଇଦଂ ଆଯତନମୁଖେନ,ଧାତୁମୁଖେନ,ସଚ୍ଚମୁଖେନ ଚ ଓତରଣଂ। ତଥା ଆଘାତାଦୀନଂ ସହଜାତା ଅୱିଜ୍ଜା ହେତୁସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯସମ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯୋ, ଅସହଜାତା ପନ ଅନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧା ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯନତ୍ଥିୱିଗତାସେୱନପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯୋ। ଅନନନ୍ତରା ପନ ଉପନିସ୍ସଯୱସେନେୱ ପଚ୍ଚଯୋ। ତଣ୍ହାଉପାଦାନାଦି ଫସ୍ସାଦୀନମ୍ପି ତେସଂ ସହଜାତାନଂ, ଅସହଜାତାନଞ୍ଚ ଯଥାରହଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। କୋଚି ପନେତ୍ଥ ଅଧିପତିୱସେନ, କୋଚି କମ୍ମୱସେନ, କୋଚି ଆହାରୱସେନ, କୋଚି ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ, କୋଚି ଝାନୱସେନ କୋଚି ମଗ୍ଗୱସେନାପି ପଚ୍ଚଯୋତି ଅଯମ୍ପି ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଇଦଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦମୁଖେନ ଓତରଣଂ। ଇମିନାୱ ନଯେନ ଆନନ୍ଦାଦୀନମ୍ପି ଖନ୍ଧାଦିମୁଖେନ ଓତରଣଂ ୱିଭାୱେତବ୍ବଂ।

ତଥା ସୀଲଂ ପାଣାତିପାତାଦୀହି ୱିରତିଚେତନା, ଅବ୍ୟାପାଦାଦିଚେତସିକଧମ୍ମା ଚ, ପାଣାତିପାତାଦଯୋ ଚେତନାୱ, ତେସଂ, ତଦୁପକାରକଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଲଜ୍ଜାଦଯାଦୀନଂ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାଯତନାଦୀସୁ ସଙ୍ଗହତୋ ପୁରିମନଯେନେୱ ଖନ୍ଧାଦିମୁଖେନ ଓତରଣଂ ୱିଭାୱେତବ୍ବଂ। ଏସ ନଯୋ ଞାଣଦିଟ୍ଠିୱେଦନାଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାଦିଗ୍ଗହଣେସୁପି। ନିସ୍ସରଣାନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତିଗ୍ଗହଣେସୁ ପନ ଅସଙ୍ଖତଧାତୁୱସେନପି ଧାତୁମୁଖେନ ଓତରଣଂ ୱିଭାୱେତବ୍ବଂ, ତଥା ''ୱେଦନାନଂ...ପେ... ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତୋ''ତି ଏତେନ ଭଗୱତୋ ସୀଲାଦଯୋ ପଞ୍ଚଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା, ସତିପଟ୍ଠାନାଦଯୋ ଚ ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମା ପକାସିତା ହୋନ୍ତୀତି ତଂମୁଖେନପି ଓତରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ତଦପି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା''ତି ସସ୍ସତାଦିପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯାଧୀନୱୁତ୍ତିତାଦୀପନେନ ଅନିଚ୍ଚତାମୁଖେନ ଓତରଣଂ, ତଥା ଏୱଂଧମ୍ମତାଯ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦମୁଖେନ ଓତରଣଂ। ଅନିଚ୍ଚସ୍ସ ଦୁକ୍ଖାନତ୍ତଭାୱତୋ ଅପ୍ପଣିହିତମୁଖେନ, ସୁଞ୍ଞତାମୁଖେନ ଓତରଣଂ। ସେସପଦେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଅଯଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦିମୁଖେହି ସୁତ୍ତତ୍ଥସ୍ସ ଓତରଣଲକ୍ଖଣୋ ଓତରଣହାରୋ ନାମ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ଯୋ ଚ ପଟିଚ୍ଚୁପ୍ପାଦୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯଖନ୍ଧା ଚ ଧାତୁଆଯତନା''ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୧୨)।

ସୋଧନହାରୱଣ୍ଣନା

''ମମଂ ୱା ଭିକ୍ଖୱେ, ପରେ ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତି ଆରମ୍ଭୋ। ''ଧମ୍ମସ୍ସ ୱା ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସେଯ୍ୟୁଂ ସଙ୍ଘସ୍ସ ୱା ଅୱଣ୍ଣଂ ଭାସେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତି ପଦସୁଦ୍ଧି, ନୋ ଆରମ୍ଭସୁଦ୍ଧି। ''ତତ୍ର ତୁମ୍ହେହି ନ ଆଘାତୋ, ନ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ନ ଚେତସୋ ଅନଭିରଦ୍ଧି କରଣୀଯା''ତି ପଦସୁଦ୍ଧି ଚେୱ ଆରମ୍ଭସୁଦ୍ଧି ଚ। ଦୁତିଯନଯାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ, ତଥା ''ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଖୋ ପନେତ''ନ୍ତିଆଦି ଆରମ୍ଭୋ। ''କତମ''ନ୍ତିଆଦି ପୁଚ୍ଛା। ''ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯା''ତିଆଦି ପଦସୁଦ୍ଧି, ନୋ ଆରମ୍ଭସୁଦ୍ଧି। ନୋ ଚ ପୁଚ୍ଛାସୁଦ୍ଧି। ''ଇଦଂ ଖୋ''ତିଆଦି ପୁଚ୍ଛାସୁଦ୍ଧି ଚେୱ ପଦସୁଦ୍ଧି ଚ, ଆରମ୍ଭସୁଦ୍ଧି।

ତଥା ''ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ''ତିଆଦି ଆରମ୍ଭୋ। ''କତମେ ଚ ତେ''ତିଆଦି ପୁଚ୍ଛା। ''ସନ୍ତି ଭିକ୍ଖୱେ''ତିଆଦି ଆରମ୍ଭୋ। ''କିମାଗମ୍ମା''ତିଆଦି ଆରମ୍ଭପୁଚ୍ଛା । ''ଯଥା ସମାହିତେ''ତିଆଦି ପଦସୁଦ୍ଧି, ନୋ ଆରମ୍ଭସୁଦ୍ଧି, ନୋ ଚ ପୁଚ୍ଛାସୁଦ୍ଧି। ''ଇମେ ଖୋ''ତିଆଦି ପଦସୁଦ୍ଧି ଚେୱ ପୁଚ୍ଛାସୁଦ୍ଧି ଚ ଆରମ୍ଭସୁଦ୍ଧି ଚ।

ଇମିନା ନଯେନ ସଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭାଦଯୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଯଂ ପଦାରମ୍ଭାନଂ ସୋଧିତାସୋଧିତଭାୱୱିଚାରଣଲକ୍ଖଣୋ ସୋଧନହାରୋ ନାମ, ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚ "ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତମ୍ହି ପଞ୍ହେ, ଗାଥାଯଂ ପୁଚ୍ଛିତାଯମାରବ୍ଭା"ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୧୩)।

ଅଧିଟ୍ଠାନହାରୱଣ୍ଣନା

"ଅୱଣ୍ଣ"ନ୍ତି ସାମଞ୍ଞତୋ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ। ତମୱିକପ୍ପେତ୍ୱା ୱିସେସୱଚନଂ "ମମଂ ୱା"ତି। ଧମ୍ମସ୍ସ ୱା ସଙ୍ଘସ୍ସ ୱାତି ପଦ୍ୱେପି ଏସ ନଯୋ। ତଥା "ସୀଲ"ନ୍ତି ସାମଞ୍ଞତୋ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ। ତମୱିକପ୍ପେତ୍ୱା ୱିସେସୱଚନଂ "ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ"ତିଆଦି। "ଅଞ୍ଞେୱ ଧମ୍ମା"ତିଆଦି ସାମଞ୍ଞତୋ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ତମୱିକପ୍ପେତ୍ୱା ୱିସେସୱଚନଂ "ତଯିଦଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ପଜାନାତୀ"ତିଆଦି, ତଥା "ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକା"ତିଆଦି ସାମଞ୍ଞତୋ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ। ତମୱିକପ୍ପେତ୍ୱା ୱିସେସୱଚନଂ "ସସ୍ସତୱାଦା"ତିଆଦି। ଇମିନା ନଯେନ ସଦ୍ଧ ଯଥାଦେସିତମେୱ ସାମଞ୍ଞୱିସେସା ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବା। ଅଯଂ ସୁତ୍ତାଗତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅୱିକପ୍ପନାୱସେନ ଯଥାଦେସିତମେୱ ସାମଞ୍ଞୱିସେସନିଦ୍ଧାରଣଲକ୍ଖଣୋ ଅଧିଟ୍ଠାନହାରୋ ନାମ, ଯଥାହ "ଏକତ୍ତତାଯ ଧମ୍ମା, ଯେପି ଚ ୱେମତ୍ତତାଯ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା"ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୧୪)।

ପରିକ୍ଖାରହାରୱଣ୍ଣନା

ଆଘାତାଦୀନଂ "ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଅଚରୀ"ତିଆଦୀନି (ଧ। ସ। ୧୨୩୭; ୱିଭ। ୯୦୯) ଏକୂନୱୀସତି ଆଘାତୱତ୍ଥୂନି ହେତୁ। ଆନନ୍ଦାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣାଭିସିନେହୋ ହେତୁ। ସୀଲସ୍ସ ହିରିଓତ୍ତପ୍ପଂ, ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାଦଯୋ ଚ ହେତୁ। "ଗମ୍ଭୀରା"ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଧମ୍ମସ୍ସ ସବ୍ବାପି ପାରମିଯୋ ହେତୁ। ୱିସେସେନ ପଞ୍ଞାପାରମୀ। ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଅସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯୋ, ଅସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସେନ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ଚ ଅୱିସେସେନ ହେତୁ। ୱିସେସେନ ପନ ସସ୍ସତୱାଦାଦୀନଂ ଅତୀତଜାତିଅନୁସ୍ସରଣାଦି ହେତୁ। ୱେଦନାନଂ ଅୱିଜ୍ଜା, ତଣ୍ହା, କମ୍ମାଦିଫସ୍ସୋ ଚ ହେତୁ। ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତିଯା ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ହେତୁ। ଅଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ହେତୁ। ତଣ୍ହାଯ ସଂଯୋଜନିଯେସୁ ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସନା ହେତୁ। ଫସ୍ସସ୍ସ ସଳାଯତନାନି ହେତୁ। ସଳାଯତନସ୍ସ ନାମରୂପଂ ହେତୁ । ଭୱନେତ୍ତିସମୁଚ୍ଛେଦସ୍ସ ୱିସୁଦ୍ଧିଭାୱନା ହେତୂତି ଅଯଂ ପରିକ୍ଖାରସଙ୍ଖାତେ ହେତୁପଚ୍ଚଯେ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ସଂୱଣ୍ଣନାଲକ୍ଖଣୋ ପରିକ୍ଖାରହାରୋ ନାମ, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ "ଯେ ଧମ୍ମା ଯଂ ଧମ୍ମଂ, ଜନଯନ୍ତିପ୍ପଚ୍ଚଯା ପରମ୍ପରତୋ"ତିଆଦି।

ସମାରୋପନହାରୱଣ୍ଣନା

ଆଘାତାଦୀନମକରଣୀଯତାୱଚନେନ ଖନ୍ତିସମ୍ପଦା ଦସ୍ସିତା ହୋତି। "ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଖୋ ପନେତ"ନ୍ତିଆଦିନା ସୋରଚ୍ଚସମ୍ପଦା। "ଅତ୍ଥି ଭିକ୍ଖୱେ"ତିଆଦିନା ଞାଣସମ୍ପଦା। "ଅପରାମସତୋ ଚସ୍ସ ପଚ୍ଚତ୍ତଞ୍ଞେୱ ନିବ୍ବୁତି ୱିଦିତା"ତି, "ୱେଦନାନଂ...ପେ... ଯଥାଭୂତଂ ୱିଦିତ୍ୱା ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତୋ"ତି ଚ ଏତେହି ସମାଧିସମ୍ପଦାଯ ସଦ୍ଧିଂ ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତିୱସୀଭାୱସମ୍ପଦା ଦସ୍ସିତା। ତତ୍ଥ ଖନ୍ତିସମ୍ପଦା ପଟିସଙ୍ଖାନବଲସିଦ୍ଧିତୋ ସୋରଚ୍ଚସମ୍ପଦାଯ ପଦଟ୍ଠାନଂ, ସୋରଚ୍ଚସମ୍ପଦା ପନ ଅତ୍ଥତୋ ସୀଲମେୱ, ସୀଲଂ ସମାଧିସମ୍ପଦାଯ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ସମାଧି ଞାଣସମ୍ପଦାଯ ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅଯଂ ପଦଟ୍ଠାନସମାରୋପନା।

ପାଣାତିପାତାଦୀହି ପଟିୱିରତିୱଚନଂ ସୀଲସ୍ସ ପରିଯାଯୱିଭାଗଦସ୍ସନଂ। ସସ୍ସତୱାଦାଦିୱିଭାଗଦସ୍ସନଂ ପନ ଦିଟ୍ଠିଯା ପରିଯାଯୱଚନନ୍ତି ଅଯଂ ୱେୱଚନସମାରୋପନା।

ସୀଲେନ ୱୀତିକ୍କମପ୍ପହାନଂ, ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ, ଦୁଚ୍ଚରିତସଂକିଲେସପ୍ପହାନଞ୍ଚ ସିଜ୍ଝତି। ସମାଧିନା ପରିଯୁଟ୍ଠାନପ୍ପହାନଂ, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଂ, ତଣ୍ହାସଂକିଲେସପ୍ପହାନଞ୍ଚ ସିଜ୍ଝତି। ପଞ୍ଞାଯ ଦିଟ୍ଠିସଂକିଲେସପ୍ପହାନଂ, ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ, ଅନୁସଯପ୍ପହାନଞ୍ଚ ସିଜ୍ଝତୀତି ଅଯଂ ପହାନସମାରୋପନା।

ସୀଲାଦିଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧେହି ସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତି ପହାନତ୍ତଯସିଦ୍ଧିତୋତି ଅଯଂ ଭାୱନାସମାରୋପନା। ଅଯଂ ସୁତ୍ତେ ଆଗତଧମ୍ମାନଂ ପଦଟ୍ଠାନୱେୱଚନପହାନଭାୱନାସମାରୋପନୱିଚାରଣଲକ୍ଖଣୋ ସମାରୋପନହାରୋ ନାମ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ "ଯେ ଧମ୍ମା ଯଂ ମୂଲା, ଯେ ଚେକତ୍ଥା ପକାସିତା ମୁନିନା"ତିଆଦି, (ନେତ୍ତି। ୪।୧୬) ଅଯଂ ସୋଳସହାରଯୋଜନା।

ସୋଳସହାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଚୱିଧନଯୱଣ୍ଣନା

ନନ୍ଦିଯାଵଟ୍ଟନନଯଵଣ୍ଣନା

ଆଘାତାଦୀନମକରଣଵଚନେନ ତଣ୍ହାଵିଜ୍ଜାସଙ୍କୋଚୋ ଦସ୍ସିତୋ। ସତି ହି ଅତ୍ତତ୍ତନିଯଵତ୍ଥୂସୁ ସିନେହେ, ସମ୍ମୋହେ ଚ ‘‘ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଅଚରୀ’’ତିଆଦିନା ଆଘାତୋ ଜାଯତି, ନାସତି। ତଥା ‘‘ପାଣାତିପାତା ପଟିଵିରତୋ’’ତିଆଦିଵଚନେହି ‘‘ପଚ୍ଚତ୍ତଞ୍ଞେଵ ନିବ୍ବୁତି ଵିଦିତା, ଅନୁପାଦାଵିମୁତ୍ତୋ, ଛନ୍ନଂ ଫସ୍ସାଯତନାନଂ...ପେ... ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ’’ତିଆଦିଵଚନେହି ଚ ତଣ୍ହାଵିଜ୍ଜାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତପ୍ପହାନଂ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ତାସଂ ପନ ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକାଦିପଦେହି, ‘‘ଅଜାନତଂ ଅପସ୍ସତ’’ନ୍ତିଆଦିପଦେହି ଚ ସରୂପତୋପି ଦସ୍ସିତାନଂ ତଣ୍ହାଵିଜ୍ଜାନଂ ରୂପଧମ୍ମା, ଅରୂପଧମ୍ମା ଚ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ। ଯଥାକ୍କମଂ ସମଥୋ ଚ ଵିପସ୍ସନା ଚ ପଟିପକ୍ଖୋ, ତେସଂ ପନ ଚେତୋଵିମୁତ୍ତି, ପଞ୍ଞାଵିମୁତ୍ତି ଚ ଫଲଂ। ତତ୍ଥ ତଣ୍ହା ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ତଣ୍ହାଵିଜ୍ଜା ଵା, ତଦଧିଟ୍ଠାନଭୂତା ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ତେସମପ୍ପଵତ୍ତି ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ନିରୋଧପଜାନନା ସମଥଵିପସ୍ସନା ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନ୍ତି ଏଵଂ, ଚତୁସଚ୍ଚଯୋଜନା ଵେଦିତବ୍ବା।

ତଣ୍ହାଗ୍ଗହଣେନ ଚେତ୍ଥ ମାଯାସାଠେଯ୍ୟମାନାତିମାନମଦପମାଦପାପିଚ୍ଛତାପାପମିତ୍ତତାଅହିରିକାନୋତ୍ତପ୍ପାଦିଵସେନ ସବ୍ବୋପି ଅକୁସଲପକ୍ଖୋ ନେତବ୍ବୋ। ତଥା ଅଵିଜ୍ଜାଗ୍ଗହଣେନପି ଵିପରୀତମନସିକାରକୋଧୁପନାହମକ୍ଖପଳାସଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିଯସାରମ୍ଭ ଦୋଵଚସ୍ସତା ଭଵଦିଟ୍ଠିଵିଭଵଦିଟ୍ଠାଦିଵସେନ। ଵୁତ୍ତଵିପରିଯାଯେନ ପନ ଅମାଯାଅସାଠେଯ୍ୟାଦିଵସେନ, ଅଵିପରୀତମନସିକାରାଦିଵସେନ ଚ ସବ୍ବୋପି କୁସଲପକ୍ଖୋ ନେତବ୍ବୋ। ତଥା ସମଥପକ୍ଖିଯାନଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ, ଵିପସ୍ସନାପକ୍ଖିଯାନଞ୍ଚ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦୀନଂ ଵସେନାତି ଅଯଂ ତଣ୍ହାଵିଜ୍ଜାହି ସଂକିଲେସପକ୍ଖଂ ସୁତ୍ତତ୍ଥଂ ସମଥଵିପସ୍ସନାହି ଚ ଵୋଦାନପକ୍ଖଂ ଚତୁସଚ୍ଚଯୋଜନମୁଖେନ ନଯନଲକ୍ଖଣସ୍ସ ନନ୍ଦିଯାଵଟ୍ଟନଯସ୍ସ ଭୂମି। ଵୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ତଣ୍ହଞ୍ଚ ଅଵିଜ୍ଜମ୍ପି ଚ, ସମଥେନ ଵିପସ୍ସନାଯ ଯୋ ନେତୀ’’ତିଆଦି।

ତିପୁକ୍ଖଲନଯଵଣ୍ଣନା

ଆଘାତାଦୀନମକରଣଵଚନେନ ଅଦୋସସିଦ୍ଧି, ତଥା ପାଣାତିପାତଫରୁସଵାଚାହି ପଟିଵିରତିଵଚନେନାପି। ଆନନ୍ଦାଦୀନମକରଣଵଚନେନ ପନ ଅଲୋଭସିଦ୍ଧି , ତଥା ଅବ୍ରହ୍ମଚରିଯତୋ ପଟିଵିରତିଵଚନେନାପି। ଅଦିନ୍ନାଦାନାଦୀହି ପନ ପଟିଵିରତିଵଚନେନ ତଦୁଭଯସିଦ୍ଧି। ‘‘ତଯିଦଂ ଭିକ୍ଖଵେ , ତଥାଗତୋ ପଜାନାତୀ’’ତିଆଦିନା ଅମୋହସିଦ୍ଧି। ଇତି ତୀହି ଅକୁସଲମୂଲେହି ଗହିତେହି ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ଆଘାତାଦୀନମକରଣଵଚନେନ ଚ ତୀଣି କୁସଲମୂଲାନି ସିଦ୍ଧାନିଯେଵ ହୋନ୍ତି। ତତ୍ଥ ତୀହି ଅକୁସଲମୂଲେହି ତିଵିଧଦୁଚ୍ଚରିତସଂକିଲେସମଲଵିସମାକୁସଲସଞ୍ଞାଵିତକ୍କପଞ୍ଚାଦିଵସେନ ସବ୍ବୋପି ଅକୁସଲପକ୍ଖୋ ଵିତ୍ଥାରେତବ୍ବୋ। ତଥା ତୀହି କୁସଲମୂଲେହି ତିଵିଧସୁଚରିତଵୋଦାନସମକୁସଲସଞ୍ଞାଵିତକ୍କପଞ୍ଞାସଦ୍ଧମ୍ମସମାଧି-ଵିମୋକ୍ଖମୁଖଵିମୋକ୍ଖାଦିଵସେନ ସବ୍ବୋପି କୁସଲପକ୍ଖୋ ଵିଭାଵେତବ୍ବୋ।

ଏତ୍ଥ ଚାଯଂ ସଚ୍ଚଯୋଜନା – ଲୋଭୋ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ସବ୍ବାନି ଵା କୁସଲାକୁସଲମୂଲାନି, ତେହି ପନ ନିବ୍ବତ୍ତା ତେସମଧିଟ୍ଠାନଗୋଚରଭୂତା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ତେସମପ୍ପଵତ୍ତି ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ନିରୋଧପଜାନନା ଵିମୋକ୍ଖାଦିକା ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନ୍ତି। ଅଯଂ ଅକୁସଲମୂଲେହି ସଂକିଲେସପକ୍ଖଂ, କୁସଲମୂଲେହି ଚ ଵୋଦାନପକ୍ଖଂ ଚତୁସଚ୍ଚଯୋଜନମୁଖେନ ନଯନଲକ୍ଖଣସ୍ସ ତିପୁକ୍ଖଲନଯସ୍ସ ଭୂମି। ତଥା ହି ଵୁତ୍ତଂ –

‘‘ଯୋ ଅକୁସଲେ ସମୂଲେହି,

ନେତି କୁସଲେ ଚ କୁସଲମୂଲେହୀ’’ତିଆଦି। (ନେତ୍ତି। ୪।୧୮);

ସୀହଵିକ୍କୀଳିତନଯଵଣ୍ଣନା

ଆଘାତାନନ୍ଦାଦୀନମକରଣ-ଵଚନେନ ସତିସିଦ୍ଧି। ମିଚ୍ଛାଜୀଵାପଟିଵିରତିଵଚନେନ ଵୀରିଯସିଦ୍ଧି। ଵୀରିଯେନ ହି କାମବ୍ୟାପାଦଵିହିଂସାଵିତକ୍କେ ଵିନୋଦେତି, ଵୀରିଯସାଧନଞ୍ଚ ଆଜୀଵପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲନ୍ତି। ପାଣାତିପାତାଦୀହି ପଟିଵିରତିଵଚନେନ ସତିସିଦ୍ଧି। ସତିଯା ହି ସାଵଜ୍ଜାନଵଜ୍ଜେ ଦିସ୍ଵା ହୋତି। ତତ୍ଥ ଚ ଆଦୀନଵାନିସଂସେ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ଵା ସାଵଜ୍ଜଂ ପହାଯ ଅନଵଜ୍ଜଂ ସମାଦାଯ ଵତ୍ତତି। ତଥା ହି ସା ‘‘ନିଯ୍ୟାତନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ‘‘ତଯିଦଂ ଭିକ୍ଖଵେ, ତଥାଗତୋ ପଜାନାତୀ’’ତିଆଦିନା ସମାଧିପଞ୍ଞାସିଦ୍ଧି। ପଞ୍ଞଵା ହି ଯଥାଭୂତାଵବୋଧୋ ସମାହିତୋ ଚ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀତି।

ତଥା ‘‘ନିଚ୍ଚୋ ଧୁଵୋ’’ତିଆଦିନା ଅନିଚ୍ଚେ ‘‘ନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଵିପଲ୍ଲାସୋ, ‘‘ଅରୋଗ୍ୟ ପରମଂ ମରଣା, ଏକନ୍ତସୁଖୀ ଅତ୍ତା, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତୋ’’ତି ଚ ଏଵମାଦୀହି ଅସୁଖେ ‘‘ସୁଖ’’ନ୍ତି ଵିପଲ୍ଲାସୋ। ‘‘ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହି ସମପ୍ପିତୋ’’ତିଆଦିନା ଅସୁଭେ ‘‘ସୁଭ’’ନ୍ତି ଵିପଲ୍ଲାସୋ। ସବ୍ବେହେଵ ଦିଟ୍ଠିପ୍ପକାସନପଦେହି ଅନତ୍ତନି ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଵିପଲ୍ଲାସୋତି ଏଵମେତ୍ଥ ଚତ୍ତାରୋ ଵିପଲ୍ଲାସା ସିଦ୍ଧା ହୋନ୍ତି, ତେସଂ ପଟିପକ୍ଖତୋ ଚତ୍ତାରି ସତିପଟ୍ଠାନାନି ସିଦ୍ଧାନେଵ। ତତ୍ଥ ଚତୂହି ଯଥାଵୁତ୍ତେହି ଇନ୍ଦ୍ରିୟେହି ଚତ୍ତାରୋ ପୁଗ୍ଗଲା ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବା। କଥଂ ଦୁଵିଧୋ ହି ତଣ୍ହାଚରିତୋ ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିୟୋ ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟୋତି, ତଥା ଦିଟ୍ଠିଚରିତୋପି। ତେସୁ ପଠମୋ ଅସୁଭେ ‘‘ସୁଭ’’ନ୍ତି ଵିପଲ୍ଲତ୍ଥଦିଟ୍ଠିକୋ ସତିବଲେନ ଯଥାଭୂତଂ କାୟସଭାଵଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ଵା ସମ୍ମତ୍ତନିୟାମଂ ଓକ୍କମତି। ଦୁତିୟୋ ଅସୁଖେ ‘‘ସୁଖ’’ନ୍ତି ଵିପଲ୍ଲତ୍ଥଦିଟ୍ଠିକୋ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ କାମଵିତକ୍କଂ ନାଧିଵାସେତୀ’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୨୬; ଅ। ନି। ୪।୧୪; ୬।୫୮) ଵୁତ୍ତେନ ଵୀରିୟସଂଵରସଙ୍ଖାତେନ ଵୀରିୟବଲେନ ତଂ ଵିପଲ୍ଲାସଂ ଵିଧମତି। ତତିୟୋ ଅନିଚ୍ଚେ ‘‘ନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଵିପଲ୍ଲତ୍ଥଦିଟ୍ଠିକୋ ସମାଧିବଲେନ ସମାହିତଭାଵତୋ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଖଣିକଭାଵଂ ଯଥାଭୂତଂ ପଟିଵିଜ୍ଝତି। ଚତୁତ୍ଥୋ ସନ୍ତତିସମୂହକିଚ୍ଚାରମ୍ମଣଘନଵିଚିତ୍ତତା ଫସ୍ସାଦିଧମ୍ମପୁଞ୍ଜମତ୍ତେ ଅନତ୍ତନି ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଵିପଲ୍ଲତ୍ଥଦିଟ୍ଠିକୋ ଚତୁକୋଟିକସୁଞ୍ଞତାମନସିକାରେନ ତଂ ମିଚ୍ଛାଭିନିଵେସଂ ଵିଦ୍ଧଂସେତି। ଚତୂହି ଚେତ୍ଥ ଵିପଲ୍ଲାସେହି ଚତୁରାସଵୋଘୟୋଗଗନ୍ଥଅଗତିତଣ୍ହୁପ୍ପାଦୁପାଦାନସତ୍ତଵିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଅପରିଞ୍ଞାଦିଵସେନ ସବ୍ବୋପି ଅକୁସଲପକ୍ଖୋ ନେତବ୍ବୋ। ତଥା ଚତୂହି ସତିପଟ୍ଠାନେହି ଚତୁବ୍ବିଧଝାନଵିହାରାଧିଟ୍ଠାନସୁଖଭାଗିୟଧମ୍ମଅପ୍ପମଞ୍ଞାସମ୍ମପ୍ପଧାନଇଦ୍ଧିପାଦାଦିଵସେନ ସବ୍ବୋପି ଵୋଦାନପକ୍ଖୋ ନେତବ୍ବୋ।

ଏତ୍ଥ ଚାୟଂ ସଚ୍ଚୟୋଜନା – ସୁଭସଞ୍ଞାସୁଖସଞ୍ଞାହି, ଚତୂହିପି ଵା ଵିପଲ୍ଲାସେହି ସମୁଦୟସଚ୍ଚଂ, ତେସମଧିଟ୍ଠାନାରମ୍ମଣଭୂତା ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ତେସମପ୍ପଵତ୍ତି ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ନିରୋଧପଜାନନା ସତିପଟ୍ଠାନାଦିକା ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନ୍ତି। ଅୟଂ ଵିପଲ୍ଲାସେହି ସଂକିଲେସପକ୍ଖଂ, ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦୀହି ଵୋଦାନପକ୍ଖଂ ଚତୁସଚ୍ଚୟୋଜନମୁଖେନ ନୟନଲକ୍ଖଣସ୍ସ ସୀହଵିକ୍କୀଳିତନୟସ୍ସ ଭୂମି, ଯଥାହ ‘‘ୟୋ ନେତି ଵିପଲ୍ଲାସେହି, କିଲେସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେହି ସଦ୍ଧମ୍ମେ’’ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୧୯)।

ଦିସାଲୋଚନଅଙ୍କୁସନୟଦ୍ଵୟଵଣ୍ଣନା

ଇତି ତିଣ୍ଣଂ ଅତ୍ଥନୟାନଂ ସିଦ୍ଧିୟା ଵୋହାରନୟଦ୍ଵୟମ୍ପି ସିଦ୍ଧମେଵ ହୋତି। ତଥା ହି ଅତ୍ଥନୟତ୍ତୟଦିସାଭୂତଧମ୍ମାନଂ ସମାଲୋଚନମେଵ ଦିସାଲୋଚନନୟୋ। ତେସଂ ସମାନୟନମେଵ ଅଙ୍କୁସନୟୋ। ତସ୍ମା ଯଥାଵୁତ୍ତନୟେନ ଅତ୍ଥନୟାନଂ ଦିସାଭୂତଧମ୍ମସମାଲୋକନନୟନଵସେନ ତମ୍ପି ନୟଦ୍ଵୟଂ ୟୋଜେତବ୍ବନ୍ତି, ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଵେୟ୍ୟାକରଣେସୁ ହି ୟେ, କୁସଲାକୁସଲା’’ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୪।୨୦)। ଅୟଂ ପଞ୍ଚନୟୟୋଜନା।

ପଞ୍ଚଵିଧନୟଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସାସନପଟ୍ଠାନଵଣ୍ଣନା

ଇଦଂ ପନ ସୁତ୍ତଂ ସୋଳସଵିଧେ ସାସନପଟ୍ଠାନେ ସଂକିଲେସଵାସନାସେକ୍ଖଭାଗିୟଂ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠାଦିସଂକିଲେସାନଂ ସୀଲାଦିପୁଞ୍ଞକିରିୟସ୍ସ, ଅସେକ୍ଖସୀଲାଦିକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଚ ଵିଭତ୍ତତ୍ତା, ସଂକିଲେସଵାସନାନିବ୍ବେଧାସେକ୍ଖଭାଗିୟମେଵ ଵା ଯଥାଵୁତ୍ତତ୍ଥାନଂ ସେକ୍ଖସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦିକସ୍ସ ଚ ଵିଭତ୍ତତ୍ତା। ଅଟ୍ଠଵୀସତିଵିଧେ ପନ ସାସନପଟ୍ଠାନେ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରଂ ସତ୍ତଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନଂ ଞାଣଞେୟ୍ୟଂ ଦସ୍ସନଭାଵନଂ ସକଵଚନପରଵଚନଂ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନୀୟାଵିସ୍ସଜ୍ଜନୀୟଂ କମ୍ମଵିପାକଂ କୁସଲାକୁସଲଂ ଅନୁଞ୍ଞାତପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ ଭଵୋ ଚ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରାଦୀନମତ୍ଥାନଂ ଇଧ ଵିଭତ୍ତତ୍ତାତି। ଅୟଂ ସାସନପଟ୍ଠାନୟୋଜନା।

ପକରଣନୟଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ସୁମଙ୍ଗଲଵିଲାସିନିୟା ଦୀଘନିକାୟଟ୍ଠକଥାୟ ପରମସୁଖୁମଗମ୍ଭୀରଦୁରନୁବୋଧତ୍ଥପରିଦୀପନାୟ ସୁଵିମଲଵିପୁଲପଞ୍ଞାଵେୟ୍ୟତ୍ତିୟଜନନାୟ ଅଜ୍ଜଵମଦ୍ଦଵସୋରଚ୍ଚସଦ୍ଧାସତିଧିତିବୁଦ୍ଧିଖନ୍ତିଵୀରିୟାଦିଧମ୍ମସମଙ୍ଗିନା ସାଟ୍ଠକଥେ ପିଟକତ୍ତୟେ ଅସଙ୍ଗାସଂହୀରଵିସାରଦଞାଣଚାରିନା ଅନେକପ୍ପଭେଦସକସମୟସମୟନ୍ତରଗହନଜ୍ଝୋଗାହିନା ମହାଗଣିନା ମହାଵେୟ୍ୟାକରଣେନ ଞାଣାଭିଵଂସଧମ୍ମସେନାପତିନାମଥେରେନ ମହାଧମ୍ମରାଜାଧିରାଜଗରୁନା କତାୟ ସାଧୁଵିଲାସିନିୟା ନାମ ଲୀନତ୍ଥପକାସନିୟା ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନାୟ ଲୀନତ୍ଥଵିଭାଵନା।

ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଠମୋ ଭାଗୋ ନିଟ୍ଠିତୋ।